ENCICLOPEDIA UNIVERSALĂ BRITANNICA

ENCICLOPEDIA UNIVERSALĂ BRITANNICA

VOLUMUL 10

Manchukuo – Mozart

EDITOR
Vidrașcu și fiii

PROIECT EDITORIAL
Dan Vidrașcu

COORDONARE
Cornelia Marinescu, Ilieș Câmpeanu

REDACTARE
Delia Anghelescu
Justina Bandol
Andreea Bratu
Ilieș Câmpeanu
Cristian Cercel
Oana Cristescu
Adriana Dobre
Elena Gugu
Doina Marian
Cornelia Marinescu
Mihnea Moroianu
Carmen Nedelcu
Florența Simion
Sorin Șerb

Anatol Eremia, Eugen Muntean, Rodica Pandele,
Florența Simion (articole despre România)

REFERENȚI DE SPECIALITATE
Adrian Burloiu
Christian
Ferencz Flatz
Theodor Julea
Mirela Marinescu
Dorin Matei
Marcel Măruntiu
Nicolae Mocanu
Cristina Staicu
Daniela Strat
Denisa Talaban
Ionuț Vulpescu

COPERTĂ ȘI PREZENTARE GRAFICĂ
Vladimir Zmeev

CORECTURĂ
Cristiana Miu

TEHNOREDACTARE ȘI PREPRESS
Marin Popa

TRADUCĂTORI
Coordonare: Eugen Muntean

Mădălina Adronic
Justina Bandol
Sonia Bulei
Cristina Buta
Andreea Chirculescu
Laura Chiștrugă
Daniela Constantin
Roxana Cozac
Bogdan Crețu
Camelia Gheorghie
Ștefan Grigoriu
Cătălina Grosu
Roxana Ivașcu
Carmen Lavrig
Olesia Lupu
Ioan Milică
Doris Mironescu
Magdalena Mișievici
Simona Mitocaru
Marius Motoca
Dinu Gabriel Muntean
Gabriela Muntean
Ecaterina Pătrașcu
Dana Pătruț
Monica Pepine
Oana Petrovici
Fabiola Popa
Mihaela Răducanu
Iulia Rășcanu
Rebeca Romaniuc
Florența Simion
Emanuela Șoimaru
Teodora Szenti
Gabriela Tănase
Otilia Teodorescu
Ramona Zamfirescu

ENCICLOPEDIA UNIVERSALĂ BRITANNICA

© 2010 Encyclopædia Britannica, Inc.

Encyclopædia Britannica, Britannica and the Thistle logo are registered trademarks of Encyclopædia Britannica, Inc.

All rights reserved. No part of this work may be reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or by any information storage and retrieval system without permission in writing from the publisher.

Ne puteți vizita pe

www.litera.ro

O.P.53; C.P.212, sector 4, București, România
tel./fax 031 4251619; e-mail: comenzi@litera.ro

JURNALUL NAȚIONAL

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ENCICLOPEDIA UNIVERSALĂ BRITANNICA
coord.: Ilieș Câmpeanu, Cornelia Marinescu. –
București: Editura Litera, 2010, 16 vol.
ISBN 978-973-675-761-7
Vol. 10. Manchukuo – Mozart – ISBN 978-973-675-778-5
I. Câmpeanu, Ilieș (coord.)
II. Marinescu, Cornelia (coord.)
81'374.2=135.1
030=135.1

Manchukuo *sau* **Manchugo**

Stat-marionetă creat de Japonia în 1932, compus din trei provincii istorice ale Manciuriei (NE Chinei). În urma Războiului ruso-japonez, Japonia a preluat controlul asupra căii ferate din S Manciuriei (construită de ruși), stabilindu-și armata în zonă; extinderea în Manciuria era considerată necesară de Japonia, care dorea să devină o nouă putere mondială. În 1931, armata japoneză a inventat un pretext pentru a justifica atacul asupra trupelor chineze situate acolo, iar în 1932 s-a proclamat statul independent Manchugo. Ultimul împărat Qing a fost rechemat și numit conducător, însă statul era controlat în totalitate de japonezi, care l-au folosit drept bază de extindere în Asia. O mișcare de gherilă, alcătuită din soldați manciurieni, civili înarmați și comuniști chinezi, s-a opus ocupației japonezilor, mulți dintre ei venind să se stabilească în noua colonie. În urma înfrângerii Japoniei (1945), imigranții au fost repatriați.

Mancini, familia ~

Surori italiene de viță nobilă ce s-au remarcat prin frumusețe. Nepoate ale cardinalului Jules Mazarin, s-au mutat în Franța la o vârstă fragedă. Laure Mancini, ducesă de Mercoeur (1636–1657), s-a căsătorit cu Louis de Vendôme, duce de Mercoeur și nepot al regelui Henric IV. Olympe Mancini, contesă de Soissons (1639–1708), a fost amanta lui Ludovic XIV. A fost implicată, alături de sora ei, Marie Anne, în vestita „Afacere a otrăvurilor", fiind acuzată de otrăvirea propriului soț; a fost mama prințului Eugeniu de Savoia-Carignan. Maria Mancini, prințesă de Colonna (1640–1715), a fost de asemenea amanta lui Ludovic XIV; Mazarin a creat intrigi pentru a împiedica mariajul acestora, ea petrecându-și mare parte a vieții în Spania. Hortense Mancini, ducesă de Mazarin (1646–1699), s-a căsătorit cu Armand Charles de la Porté, care a preluat titlul de Mazarin. Și-a părăsit soțul și a devenit o frumusețe celebră la curtea regelui englez Carol II. Marie Anne Mancini, ducesă de Bouillon (1649–1714), a fost cunoscută pentru salonul ei literar, însă a fost îndepărtată de la curte în 1680, în urma acuzației de otrăvire a vrăjitoarei La Voisin (Catherine Monvoisin).

Mancini, Henry
născut **Enrico Nicola Mancini**
(16.04.1924, Cleveland, Ohio, SUA – 14.06.1994, Beverly Hills, California)

Compozitor american. În vreme ce era înrolat în armată (forțele aeriene) în Al Doilea Război Mondial, l-a întâlnit pe Glenn Miller, iar după război s-a alăturat trupei lui Miller ca aranjor și pianist. A atras atenția cu muzica de inspirație jazz compusă pentru serialul de televiziune *Peter Gunn* (1958), însă este cunoscut mai ales datorită melodiilor umoristice din filmele lui Blake Edwards *Pantera roz* (Pink Panther). A lucrat mult timp cu Edwards. A compus coloana sonoră a peste optzeci de filme și a câștigat patru Premii Oscar pentru două melodii – *Moon River* și *Day of Wine and Roses* – și pentru coloana sonoră a filmelor *Mic dejun la Tiffany* (Breakfast at Tiffany's, 1961) și *Victor/Victoria* (1982). A câștigat douăzeci de Premii Grammy și două Premii Emmy.

Manciuria *în chineză* **Dongbei Tung-Pei**

Regiune istorică, în NE Chinei. Este compusă din provinciile actuale Liaoning, Jilin și Heilongjiang; uneori este inclusă și partea de NE a Mongoliei Interioare. În timpul primelor dinastii chineze, China a exercitat un control limitat asupra Manciuriei. În 1211, Genghis-Han a invadat și ocupat Manciuria. Răscoalele chineze au răsturnat dinastia Yuan, mongolă, în 1368, formându-se dinastia Ming. Dinastia Qing (Manchu) își are originea aici (începutul sec. XVII), extinzându-se pe întreg cuprinsul Chinei. În timpul Războiului ruso-japonez din 1904–1905, Rusia și Japonia au luptat fiecare pentru a pune piciorul în regiune. Înfrântă, Rusia a cedat Japoniei sudul Manciuriei. Japonezii au ocupat întreaga Manciurie în 1931, creând statul-marionetă Manchukuo (1932). Sovieticii au cucerit Manciuria în 1945, iar gherilele comuniste chineze au câștigat în scurt timp puterea. În 1953, Beijingul a separat Manciuria în cele trei provincii existente astăzi. În prezent, Manciuria este una dintre cele mai importante zone industriale din China.

mandeanism

Sectă gnostică din Orientul Mijlociu antic, care a supraviețuit în Irak și în SV Iranului. Ca și alte sisteme dualiste, pune accent pe salvarea sufletului prin cunoașterea ezoterică (sau gnoză) a originii ei divine (numele derivă din termenul mandayya, care înseamnă deținerea cunoașterii). Propune o cosmologie în cadrul căreia arhonți malefici împiedică transcenderea sufletului prin sferele divine și reuniunea cu zeitatea supremă. Spre deosebire de multe sisteme gnostice, mandeanismul sprijină mariajul și interzice excesul sexual. Este caracterizat prin ritualuri de cult elaborate,

mai ales cele pentru botez. Mandeenii îl privesc pe Iisus ca pe un fals Mesia, însă îl venerează pe Ioan Botezătorul, a cărui viață este menționată în scrierile lor sacre. *Vezi* dualism; gnosticism.

mandala

Diagramă reprezentând universul în hinduismul și budismul tantric (*vezi* vajrayana), folosită în ritualuri sacre și ca instrument de meditație. Mandala reprezintă un punct de colectare a forțelor universale. Prin intrarea mentală în mandala, și deplasându-se spre centrul acesteia, o persoană este ghidată de-a lungul proceselor dezintegrării și reintegrării cosmice. Diagramele pot fi pictate pe hârtie sau pe materiale textile, desenate pe pământ sau lucrate în bronz ori piatră. Două tipuri de mandala reprezintă aspecte diferite ale universului: *garbha-dhatu* (*în sanscrită*, lumea pântec), unde mișcarea este de la unul spre mai mulți, și *vajra-dhatu* (*în sanscrită*, lumea diamant), dinspre mulți către unul singur.

Mandalay

Oraș, 1 176 900 loc. (2004), situat în centrul Uniunii Myanmar, pe râul Irrawaddy. Este al doilea oraș ca mărime din țară, după Yangôn. A fost construit în 1857 de regele Mindon, pentru a înlocui capitala Amarapura. Ultimă capitală a regatului Myanmar, a fost ocupat de britanici în 1885. Orașul a fost aproape distrus în timpul ocupației japoneze din Al Doilea Război Mondial. Important centru religios budist, este locul unde se află celebra pagodă Mahamuni, alături de alte 730 de pagode care adăpostesc tăblițe de marmură inscripționate cu scrieri sacre budiste.

mandan

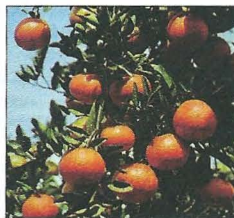
Populație de indieni de câmpie din America de Nord, care trăiesc în cea mai mare parte în Dakota de Nord, SUA. Numele lor este probabil derivat din franceză. Siouan, limba populației mandan, a dispărut aproape total. Trăiau în case boltite și acoperite cu pământ, grupate în sate înconjurate de garduri de apărare. Cultivau porumbul, fasolea, dovleacul și floarea-soarelui și vânau bizoni; produceau ceramică și coșuri. Organizau ceremonii complicate, precum dansul soarelui și ceremonia ursului, ritual de vindecare și pregătire pentru război. Erau organizați în societăți războinice în funcție de vârstă, dar și în societăți de șamani sau de femei. Artiștii înfățișau fapte eroice pe piei de bizon. George Catlin a descris viața și populația mandan într-o serie de picturi. După spusele lui Catlin, mandanii se numeau seepohskahnumahkahkee, ceea ce însemna „poporul fazanului". La mijlocul sec. XIX, populația mandan, redusă din cauza variolei, a fost mutată în rezervația Fort Berthold din Dakota de N, unde conviețuiau cu triburile hidatsa și arikara, formând cele Trei Triburi Unite. La recensământul din 2000 din SUA, 350 de persoane au afirmat că sunt urmași 100% ai indienilor mandan.

mandarin

În China imperială, înalt funcționar public care provenea din rândul funcționarilor inferiori, în urma succesului obținut în sistemul de examinare chinez. Cuvântul provine de la versiunea portugheză a termenului malaez care denumea un ministru de stat. A ajuns să semnifice un funcționar sofisticat, birocrat sau persoană cu poziție și influență (de obicei tradiționalist sau reacționar) în cercurile intelectuale sau literare. Dialectul mandarin este cea mai larg vorbită dintre limbile chineze.

mandarin

Varietate de portocal (*Citrus reticulata deliciosa*) cu fruct mic și coaja subțire, din familia *Rutaceae* (familia citricelor). Originar, probabil, din Asia de Sud, mandarinul este astăzi cultivat în regiunile subtropicale din toată lumea, mai ales în S Europei și în S SUA. Arborele este mai mic decât alții din aceeași specie, cu ramuri subțiri și frunze în formă de lance. Fructul sferoidal este aplatizat pe axa codiței și are o coajă roșcată-portocalie, ușor de îndepărtat. Pulpa moale, zemoasă, foarte aromată și ușor de desfăcut este bogată în vitamina C. Uleiurile din coaja cu aromă puternică sunt un ingredient pentru substanțele aromatizante și pentru lichioruri. Încrucișarea cu grepfrutul produce hibridul numit tangelo.

mandarine (*Citrus reticulata deliciosa*)
GRANT HEILMAN–EB INC.

mandat

În drept, autorizație scrisă care împuternicește o persoană să aplice o lege sau să execute o sarcină. Mandatele de arestare sunt necesare (cu excepția anumitor împrejurări) pentru ca arestarea să fie considerată legală. Mandatul de percheziție îl autorizează pe deținătorul acestuia să intre și să execute o percheziție pe o proprietate. Ambele reprezintă categorii

ale mandatelor judiciare. Pentru a fi obținute, un reclamant trebuie să furnizeze o dovadă conținând suficiente fapte ca să îndreptățească convingerea că a fost comisă o infracțiune și că acuzatul este vinovat, că locul care urmează a fi percheziționat va conține dovezile așteptate (în cazul unui mandat de percheziție). Mandatele nejudiciare includ mandate de impozitare (care împuternicesc autoritățile să perceapă taxele) și mandate funciare (care îi dau deținătorului dreptul să posede o anumită suprafață din terenul public).

mande, limbi ~

Ramură a familiei de limbi niger-congo. Mande cuprinde 40 de limbi din Africa de Vest, cu peste 20 de milioane de vorbitori într-o zonă mai mult sau mai puțin compactă din SE Senegalului, Gambia, S Mauritaniei, SV Mali, E Guineei, N și S statului Sierra Leone, N Liberiei și V Côte d'Ivoire. Un număr important de vorbitori se găsesc în Guineea-Bissau, Guineea și Burkina Faso. Mai sunt în regiune grupuri foarte mici și izolate. Cel mai important subgrup este complexul mandekan, un continuum de limbi și dialecte, incluzând cele vorbite de populațiile malinke, bambara, maninka și dyula, din Senegal, Gambia și Guineea înspre E, trecând prin Mali până în Burkina Faso. Limba mande vorbită în Sierra Leone are peste un milion de vorbitori. Mai multe sisteme de scriere, diferite între ele, bazate pe silabe, au fost dezvoltate de vorbitorii de limbi mande. Cea mai cunoscută este scrierea vai, însă limbile mende, loma și kpelle și-au dezvoltat propriul sistem de scriere.

Mandeb *sau* Bab el-Mandeb *în arabă* Bāb al Mandab

Strâmtoare care face legătura între Marea Roșie și golful Aden. Hotarele sale de pământ se întind de la Peninsula Arabiei (la NE) până la coasta africană (în SE), între care există o distanță de cca 32 km. Strâmtoarea este împărțită în două canale de insula Perim. Numele său înseamnă „poarta lacrimilor", aducând aminte de pericolele pe care le întâmpinau, în trecut, navele care treceau pe acolo.

Mandel, Georges *născut* Louis-Georges Rothschild

(05.06.1885, Chatou, Franța - 07.07.1944, Fontainebleau)

Lider politic francez. Membru al unei familii bogate de evrei, a fost ajutorul personal al lui Georges Clemenceau (1906–1909, 1917–1920) și a ocupat posturi în cadrul Adunării Naționale (1919–1924, 1928–1940), precum și funcții de cabinet (1934–1940). Ca ministru de interne (1940), Mandel a sprijinit refuzul lui Paul Reynaud de a accepta un armistițiu cu Germania. A fost arestat în 1940, închis în Franța și în Germania, apoi s-a întors la Paris (1944), unde a fost împușcat din ordinul șefului poliției regimului de la Vichy.

Mandela, Nelson

(n. 18.07.1918, Umtata, Capul Bunei Speranțe, Africa de Sud)

Lider naționalist de culoare și om de stat sud-african. Fiu al unui șef xhosa, Mandela a studiat dreptul la Universitatea din Witwatersrand, iar în 1944 a intrat în Congresul Național African (CNA). În urma masacrului de la Sharpeville (1960), Mandela a abandonat poziția de nonviolență pe care o adoptase și a contribuit la fondarea aripii militare a CNA, numită Lancea Națiunii. Arestat în 1962, a fost condamnat la închisoare pe viață. A devenit cunoscut în rândul populației sud-africane de culoare și un caz faimos pentru o cauză internațională. Eliberat de președintele Frederik W. De Klerk în 1990, l-a înlocuit pe Oliver Tambo ca președinte al CNA (1991). Mandela și de Klerk au primit Premiul Nobel pentru pace în urma eforturilor lor de a pune capăt apartheidului și de a implementa tranziția spre democrația nonrasială. În 1994 a fost ales președinte, în cadrul primelor alegeri naționale deschise tuturor cetățenilor, indiferent de culoare. În 1999, când s-a retras, Mandela devenise personalitatea cea mai respectată a Africii postcoloniale.

Nelson Mandela, 1990

© CHRISTOPHER MORRIS/BLACK STAR

Mandelbrot, Benoit B.

(n. 20.11.1924, Varșovia, Polonia)

Matematician american de origine poloneză. Și-a dat doctoratul la Paris, după care a emigrat în SUA (1958). Este cunoscut mai ales pentru lucrările sale privind fractalii (termen inventat de el; *vezi* geometrie fractală) care, a demonstrat el, pot apărea în diferite locuri în matematică și în natură. A fost influențat de Gaston Maurice Julia (1893–1978), a cărui lucrare (1918) privind teoria sistemelor dinamice

fusese uitată până în anii 1970, când experimentele fundamentale computerizate ale lui Mandelbrot - inclusiv folosirea graficelor pe computer - au readus-o în actualitate. Sistemul Mandelbrot este un set matematic de numere imaginare, generate dintr-o ecuație simplă. Odată introdus în graficul creat pe computer, el capătă o complexitate infinită.

Mandelstam, Osip (Emilievici)
sau Osip Emilievici Mandelstam

(15.01.1891, Varşovia, Polonia, Imperiul Rus - 27.12.1938, Vtoraia Recika, Vladivostok, URSS)

Poet și critic rus. A publicat primele poeme în 1910. Lider al poeților akmeiști, care respingeau misticismul și latura abstractă a simbolismului rus, a scris versuri apolitice, de înaltă ținută intelectuală, adunate în volume precum *Tristia* (1922). În 1934 a fost arestat din cauza unei epigrame despre Iosif Stalin. Suferind de o boală mentală, a compus *Caietele de la Voronej* (Voronezhskiye tetradi), care conțin unele dintre cele mai reușite poeme ale sale. Arestat din nou în 1938, a murit în detenție, la vârsta de 47 de ani. Majoritatea lucrărilor sale nu au fost publicate în Uniunea Sovietică decât după moartea lui Stalin, fiind aproape necunoscute în alte țări până la mijlocul anilor 1960.

Mander, Karel van

(mai 1548, Meulebeke, Flandra - 02.09.1606, Amsterdam, Țările de Jos Spaniole)

Pictor, poet și scriitor olandez. Născut într-o familie nobilă, după numeroase călătorii s-a stabilit la Haarlem (1583), unde a fondat o academie de pictură care s-a bucurat de succes, în colaborare cu Hendrik Goltzius și Cornelis Cornelisz (1562–1638). Este cunoscut pentru opera *Cartea pictorilor* (Het Schilderboeck, 1604), care conține cca 175 de biografii ale unor pictori olandezi, flamanzi și germani din sec. XV–XVI, lucrarea devenind pentru țările nordice ceea ce *Viața pictorilor* scrisă de Giorgio Vasari însemnase pentru Italia.

Mandeville, Sir John

(activ în sec. XIV)

Presupus autor englez al unei colecții de povestiri de călătorie scrise în engleza medievală. Povestirile sunt selecții ale relatărilor unor călători, înfrumusețate de adăugirile lui Mandeville și prezentate ca propriile lui aventuri. *Drumul și călătoriile lui Sir John Mandeville, cavaler* (The Voyage and Travels of Sir John Mandeville, Knight) a fost scrisă inițial în franceză, în anii 1356–1357; o versiune englezească a apărut către 1375. Naratorul declară că povestește călătoriile pe care le-a efectuat în perioada 1322–1356. Deoarece mare parte a materialului era prezent în enciclopediile și în cărțile de călătorie contemporane, nu este clar dacă autorul a călătorit realmente sau nu, însă talentul și imaginația literară au făcut ca această carte să fie foarte cunoscută și o lectură plăcută. Nu există certitudinea că Sir John Mandeville, cavaler englez, a existat cu adevărat.

Sir John Mandeville, manuscris, începutul sec. XV; Biblioteca Britanică (MS. Add. 24,189)

REPRODUCERE CU PERMISIUNEA BIBLIOTECII BRITANICE

mandolină

Instrument cu coarde de dimensiuni mici, înrudit cu lăuta. A apărut în Italia sec. XVII, însă forma prezentă se datorează mai ales creatorului din sec. XIX, Pasquale Vinaccia (1806–1882) din Napoli. Are formă de pară, cu o cutie de rezonanță foarte boltită, cu mici bucăți incrustate pe gâtul scurt al instrumentului și patru perechi de coarde de oțel. (Mandolina populară americană are o cutie de rezonanță plată.) Mandolina emite sunete prin atingerea cu un plectru. Fiecare pereche de coarde este atinsă cu rapiditate înainte și înapoi, pentru a produce un efect tremolo caracteristic.

mandril

Maimuță diurnă (familia *Cercopithecidae*, de obicei genul *Mandrillus*), întâlnită în pădurile tropicale ecuatoriale din Africa, renumită datorită coloritului impresionant. Având corp solid, mandrilul este terestru, cu coadă scurtă, arcade proeminente și ochi mici, apropiați și înfundați. Pielea cutată, nudă de pe obrajii masculului adult este colorată în albastru strălucitor și roșu pe nas; calozitățile fesiere sunt de culoare roz-roșiatică, cu nuanțe albăstrii; barba și gâtul sunt galbene. Masculul adult are o înălțime de cca 90 cm și cântărește cca 20 kg; femela are un colorit mai șters și este mai mică. Mandrilii mănâncă fructe, rădăcini, insecte, reptile mici și amfibieni.

RUSS KINNE/PHOTO RESEARCHERS

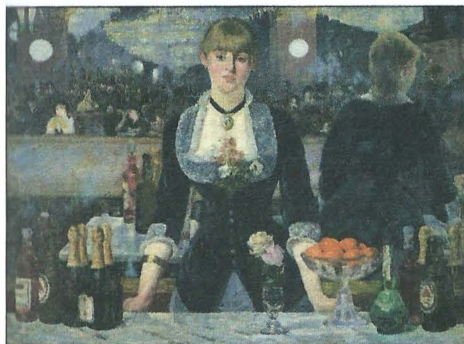
mandril (*Mandrillus sphinx*)

Manet, Édouard

(23.01.1832, Paris, Franța - 30.04.1883, Paris)

Pictor și gravor francez. Tatăl lui, un prosper funcționar public, îi pregătise o carieră în domeniul naval, însă el a ales să devină un student sărac, interesat doar de desen. După ce a expus mai multe picturi acceptate la Salon, juriul acestuia i-a respins, în 1863, lucrarea *Dejun pe iarbă* (Déjeuner sur l'herbe); ca urmare, Manet a expus lucrarea la Salonul Refuzaților (Salon des Refusés, care expunea numeroasele lucrări respinse de Salonul oficial). Această uriașă pictură pe pânză a stârnit puternica dezaprobare

Bar la Folies-Bergère, ulei pe pânză de Édouard Manet, 1882; Galeriile Institutului Courtauld, Londra

GALERIILE INSTITUTULUI COURTAULD, LONDRA (COLECȚIA COURTAULD)

a criticilor, ofensați de prezența unei femei goale lângă doi tineri bărbați îmbrăcați în ținute contemporane. La Salonul din 1865, lucrarea *Olympia*, creată cu doi ani mai devreme, provocase de asemenea un scandal: personajul feminin nud întins pe spate fixează privitorul, fiind învăluit de o lumină crudă, strălucitoare, care înlătură modelul tradițional și transformă personajul într-o figură aproape bidimensională. La mijlocul anilor 1870 s-a împrietenit cu Claude Monet și cu ceilalți impresioniști; Manet nu a dorit să participe la expozițiile independente ale acestora, însă pentru un timp a încercat unele dintre tehnicile lor. În 1882 a realizat *Bar la Folies-Bergère* (Un bar aux Folies Bergère), o compoziție îndrăzneață și controversată care a înlăturat radical granița dintre privitor și ceea ce este privit. Rezistența criticilor la opera lui Manet s-a manifestat până spre sfârșitul carierei sale; abia în sec. XX valoarea sa a fost reconsiderată de istoricii și criticii de artă. Abordarea sa îndrăzneață și nesupusă regulilor i-a asigurat lui Manet, dar și operei sale un loc hotărâtor în istoria artei moderne.

Manfred *în italiană* Manfredi

(1232 - 26.02.1266, lângă Benevento, Regatul Napolelui)

Rege al Siciliei (1258–1266). Fiu nelegitim al lui Frederic II, a fost numit vicar al Italiei și al Siciliei în locul fratelui său vitreg, Conrad IV, însă, după moartea lui Conrad, Manfred a încercat să obțină coroana Siciliei. S-a opus eforturilor papei Alexandru IV de a oferi tronul unui rival englez și, în urma respingerii armatei papale, Manfred a fost încoronat rege în 1258. A devenit apărător al ghibelinilor în N Italiei (*vezi* guelfi și ghibelini). Papa Urban IV l-a declarat pe Carol de Anjou (ulterior Carol I) rege al Siciliei; Manfred a murit în bătălia purtată împotriva armatei lui Carol.

mangal

Formă impură de carbon, obținut ca reziduu prin arderea incompletă a unui material cu conținut de carbon sau încălzirea acestuia cu acces limitat la aer. Cocsul și negrul-de-fum sunt tipuri de mangal; altele sunt denumite după sursa din care provin, cum ar fi lemnul (mangalul propriu-zis), sângele sau oasele. Deși mangalul a fost înlocuit în mare parte de cocs (în furnale) și de gazul natural ca materie primă, el încă este folosit la fabricarea prafului de pușcă și în procesele de călire. Cărbunele activ este alcătuit dintr-un praf foarte fin sau este extrem de poros, cu suprafață specifică de sute sau mii de metri pătrați pe gram. Are multiple întrebuințări, ca absorbant (*vezi* absorbție), inclusiv pentru tratarea otrăvirilor, dar și ca suport de catalizator sau drept catalizator.

Mangalia

Liman maritim în SE Podișului Dobrogei de Sud. Pe malurile lui se găsesc numeroase izvoare cu ape sulfuroase mezotermale, cunoscute din vremea romanilor.

Mangalia

Oraș, 44 311 loc. (2001), municipiu situat în extremitatea SE a României pe litoralul Mării Negre. Aici a existat o colonie grecească, Callatis, întemeiată în sec. VI î.Hr. și suprapusă unei așezări indigene mai vechi. Începând cu sec. XI, orașul este cunoscut sub numele greco-bizantin Pancalia. Din sec. XIV a intrat sub stăpânire turcească și a primit denumirea de Mangalia (menționat prima dată cu acest nume în 1593). O stațiune balneoclimaterică cu funcționare permanentă, este municipiu din 1995, nod rutier, port maritim și șantier naval. Puncte de interes: o celebră herghelie, Muzeul de Arheologie Callatis.

mangal-kavya

Tip de vers scris în onoarea unui zeu sau a unei zeițe din Bengal. Majoritatea acestor forme de versificație povestesc cum o zeitate locală și-a stabilit cultul pe pământ. Deseori, sunt recitate în cadrul unor festivaluri, fiind dedicate acestor zeități. Unele au devenit atât de populare, încât interpreții le cântă pentru a distra publicul rural. Există numeroase variante, fiecare cântăreț fiind liber să schimbe versurile. Majoritatea sunt scrise într-o formă simplă de cuplet, folosind o imagistică telurică, inspirată din lumea de la sate, câmpii și valea râurilor.

mangan

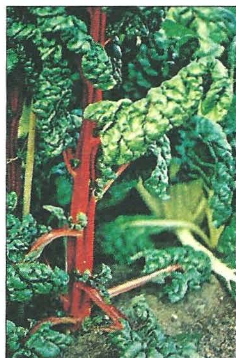
Element chimic metalic, unul dintre elementele de tranziție, cu simbol chimic Mn și număr atomic 25. Este un metal alb-argintiu, dur și fărâmicios, răspândit în natură de obicei în combinație cu alte elemente. Filoane bogate în mangan se întâlnesc în cantități enorme pe fundul oceanelor, însă nu există o cale economică de a le exploata. Peste 95% din manganul produs este folosit în aliaje cu oțel sau fier și o mare parte din ceea ce rămâne este folosită la producerea aliajelor neferoase cu aluminiu și magneziu, pentru a le îmbunătăți rezistența la coroziune și proprietățile mecanice. Compușii de mangan, în cadrul cărora elementul are diferite valențe, sunt folosiți ca îngrășăminte și în imprimarea textilă, ca reactanți sau materiale brute. Permanganatul de potasiu este folosit la dezinfectare, împrospătarea aerului și înălbire, dar și ca reactant în analiză. Manganul este esențial pentru creșterea plantelor și este vital în acțiunea multor enzime ale animalelor superioare.

mango

Arbore cu frunze perene (*Magnifera indica*), din familia oțetarului, unul dintre cele mai importante și mai larg cultivate plante din zona tropicală. Fructul este galben spre portocaliu, este zemos și are o aromă puternică specifică, fiind o sursă bogată de vitamina A, C și D. Fructele de mango diferă ca formă, culoare și mărime, de la ovoidale la lunguiețe, de la roșu aprins la galben până la verde șters și de la dimensiunea unei prune la cea a unui pepene. Este folosit în cadrul ceremoniilor budiste theravada. Copacul are viață lungă și atinge 15–18 m înălțime; are frunze lanceolate, flori mici, roz, parfumate, grupate în mănunchiuri.

mangold *sau* sfeclă-mangold

Frunze de sfeclă comestibile (*Beta vulgaris* varietatea *cicla*), varietate de sfeclă ale cărei frunze și lujeri, foarte dezvoltați, sunt o bună sursă de vitamina A, B și C. Sfecla-mangold, foarte răspândită ca legumă de grădină, suportă temperaturi moderate și este ușor de crescut. Foarte perisabilă, este dificil de transportat în piețe aflate la distanțe mari de locul de cultură.

mangold sau sfeclă-mangold (*Beta vulgaris* varietate *cicla*)

W.H. HODGE

mangrove

Arbuști sau arbori din familiile *Rhizophoraceae*, *Verbenaceae*, *Sonneratiaceae* și *Arecaceae* (palmier), care cresc în păduri dese de-a lungul estuarelor inundate în timpul fluxului, în mlaștini și pe coastele mlăștinoase. Termenul se aplică și pădurilor unde cresc astfel de plante. O caracteristică a mangrovelor sunt rădăcinile adventive, expuse. Multe specii au rădăcini cu structuri respiratorii numite pneumatofori, care se întind deasupra nămolului și au mici deschizături prin care aerul trece prin țesutul moale, spongios spre rădăcinile subterane. Fructele mangrovelor elimină o rădăcină embrionară în afara fructului, înainte să cadă din copac. În acest fel rădăcina se poate fixa în mâl, înainte ca fructul să se separe de planta-mamă. În același mod, ramurile și trunchiurile prezintă rădăcini adventive, din care, odată fixate în nămol, generează tinere mlădițe. Mangrovele comune (*Rhizophora mangle*) cresc până la 9 m înălțime și au frunze scurte, groase și cărnoase, fixate pe ramuri scurte și flori de un galben-pal. Fructul lor este dulce.

mangustă

Denumire comună pentru cele 37 de specii de carnivore care alcătuiesc familia *Herpestidae*, răspândite în Africa, Asia și S Europei. Faimosul personaj Rikki-tikki-tavi al lui Rudyard Kipling era o mangustă-indiană sau cenușie (*Herpetes edwardsii*). Suricatele fac, de asemenea, parte din familia mangustelor. Dimensiunile variază de la specie la specie, fiind cuprinse între 17 și 90 cm, exclusiv coada, care are 15–30 cm. Mangustele au picioare scurte, bot ascuțit și urechi mici. Majoritatea speciilor sunt diurne. Blana are un colorit variat, de la gri

până la maro, poate avea pete deschise sau desene întunecate. Mangustele trăiesc în vizuini pe care le sapă singure, în perechi sau în grupuri mai mari și se hrănesc cu mamifere mici, păsări, reptile, ouă și fructe. Unele specii sunt semiacvatice. Deși nu sunt imune la venin, unele specii atacă și ucid șerpi veninoși, spărgându-le craniul între dinți.

Manhae

Vezi Han Yongun

Manhattan

District, 1 537 195 loc. (2001), situat în E orașului New York, SUA. Cuprinde întreaga insulă Manhattan și trei insule mai mici, situate în East River. Mărginit de fluviul Hudson, râul Harlem, East River și golful New York, se spune că a fost cumpărat în 1626 de Peter Minuit, de la indienii manhattan, cu podoabe în valoare de 60 de guldeni. Înființat ca New Amsterdam în 1653, a fost ocupat de Marea Britanie în 1664 și redenumit New York. În 1898, Manhattan a fost declarat unul dintre cele cinci districte ale orașului New York. Reprezintă unul dintre marile centre comerciale, financiare și culturale din lume. Printre numeroasele puncte de atracție se numără Central Park, Empire State Building, locul fostului World Trade Center, sediul ONU, Wall Street, Muzeul de Artă, Muzeul Metropolitan de Artă Modernă (MOMA), Centrul Lincoln pentru Arte Interpretative, Carnegie Hall, Universitatea Columbia, Școala Julliard, Universitatea din New York.

Manhattan, proiectul ~

(1942-1945)

Numele de cod al unui proiect de cercetare al Guvernului SUA, în urma căruia s-a produs prima bombă atomică. În 1939, savanții americani i-au cerut președintelui Franklin Roosevelt să finanțeze un program de studiere a potențialului militar, pentru aceasta fiind alocată suma de 6 000 de dolari. În 1942, proiectului i se dăduse numele de cod Manhattan, după numele orașului unde se află Universitatea Columbia și unde se făcuseră numeroase cercetări până atunci. În paralel au fost făcute cercetări la universitățile din California și Chicago. În 1943, cu scopul de a produce bomba, a fost deschis un laborator la Los Alamos, New Mexico, având o echipă de cercetători condusă de J. Robert Oppenheimer. Activitatea s-a desfășurat și la Oak Ridge, statul Tennessee, și Hanford, statul Washington. Prima bombă a fost detonată în cadrul unui test pe teren, la baza aeriană Alamogordo, în S statului New Mexico. La sfârșitul acestuia, costul proiectului a fost estimat la cca 2 miliarde de dolari, el implicând participarea a 125 000 de oameni.

Mani *sau* Manes *sau* Maniheus

(14.04.216 d.Hr., Babilonia de S - 274? d.Hr., Gundeshapur)

Fondator persan al maniheismului. A avut prima viziune a unui înger când era copil. La vârsta de 24 de ani îngerul i-a reapărut și i-a cerut să predice o nouă religie. A călătorit în India și i-a convertit pe oamenii de acolo. Regele persan Shapur I i-a permis să predice în Imperiul Persan, însă în timpul domniei lui Bahram I a fost atacat de preoții zoroastrieni. În urma unui proces de 26 de zile, Mani a fost condamnat la închisoare, unde a murit.

Manicouagan

Râu în E provinciei Québec, Canada. Izvorând din apropierea graniței cu Labrador, se deplasează spre S și se varsă în fluviul St. Lawrence, în apropierea gurii de vărsare a acestuia. Măsurat de la primele izvoare, râul are o lungime de peste 550 km. Pădurile dese care acoperă regiunea stau la originea numelui indian al râului, care înseamnă „acolo unde este scoarță". Barajul Daniel-Johnson, unul dintre cele mai mari din lume, produce energie hidroelectrică.

manierism

Curent artistic predominant în Italia, de la sfâșitul Renașterii târzii, începând cu anii 1520, până la începutul barocului, în cca 1590. Manierismul a apărut la Florența și la Roma, apoi s-a răspândit și în Europa Centrală și de N. Ca reacție la armonia clasică și la naturalismul idealizat al artei renascentiste târzii, manierismul era caracterizat de preocuparea pentru rezolvarea unor probleme artistice complicate, precum reprezentarea nudurilor în poziții complexe. Personajele din operele manieriste au membrele grațioase, neobișnuit de lungi, capetele mici și trăsăturile feței stilizate, iar pozițiile în care sunt reprezentate par dificile sau lipsite de naturalețe. Spațiul linear, adânc al picturii Renașterii târzii este acum aplatizat și întunecat, astfel încât figurile apar ca un aranjament de forme pe un fundal plat, de dimensiuni nedeterminate. Manieriștii au căutat o continuă rafinare a formei și a conceptului, împingând exagerarea și contrastul la limite maxime. Depășit de baroc, manierismul a fost considerat decadent și degenerat. În sec. XX a început să fie apreciat din nou

pentru tehnica sa îndrăzneață și pentru eleganță. Printre artiștii cei mai importanți ai stilului manierist se numără Parmigianino, Federico Zuccaro și Il Bronzino.

manifest destiny /destin evident/

Model conceptual al expansiunii teritoriale a SUA spre V, către Oceanul Pacific. Expresia a fost creată în 1845 de editorul John L. O'Sullivan, care a descris anexarea Texasului și ocuparea restului continentului ca drept divin al poporului american. Termenul a fost folosit pentru a justifica anexarea la SUA a statelor Oregon, New Mexico și California, apoi implicarea americanilor în Alaska, Hawaii și în Filipine.

Manifestul din octombrie

Document promulgat de țarul Nicolae II în octombrie 1905. Ca reacție la agitația provocată de Revoluția Rusă din 1905 și la sfatul ministrului Serghei Witte, țarul promitea garantarea drepturilor civile și înființa Duma, ai cărei membri erau aleși de popor. Revoluționarii au considerat că manifestul le satisfăcea cererile, motiv pentru care au renunțat la proteste. În 1906 au fost votate Legile Fundamentale care să țină loc de Constituție și să reprezinte baza legală pentru organizarea Dumei. Doar că aceasta avea de fapt o pondere foarte redusă în cadrul guvernului, iar drepturile civile garantate în aceste legi erau mai puține decât cele promise în manifest.

Manifestul Partidului Comunist

Lucrare publicată în 1848 de Karl Marx și Friedrich Engels pentru a servi ca platformă-program pentru mișcarea comunistă. Teoria susținea că industrializarea a dus la creșterea excesivă a diferențelor dintre clasa conducătoare (capitalistă) și proletariat, care sărăcise, chemând proletariatul să răstoarne dominația capitalistă, să înlăture proprietatea privată și să preia mijloacele de producție. Manifestul prevedea o societate fără clase și eliminarea treptată a nevoii de stat. Manifestul se încheie astfel: „Proletarii nu au nimic de pierdut, în afară de lanțurile care i-au subjugat. În schimb, ei pot câștiga întreaga lume. Proletari din toate țările, uniți-vă!"

manifold

Spațiu topologic în matematică (*vezi* topologie), însoțit de o familie de sisteme de coordonate locale, legate una de cealaltă prin anumite clase de transformări coordonate. Manifoldul se întâlnește în geometria algebrică, în ecuațiile diferențiale și în dinamica clasică. Manifoldurile sunt studiate pentru proprietățile lor globale, prin metode de algebră și topologie algebrică, formând un domeniu natural pentru analiza globală a ecuațiilor diferențiale. *Vezi* analiză tensorială.

maniheism

Religie dualistă, fondată de Mani în Persia sec. III d.Hr. Inspirat de viziunea unui înger, Mani s-a văzut pe sine ca fiind ultimul dintr-o linie de profeți, din care au făcut parte Adam, Buddha, Zoroastru și Iisus. Scrierile sale, majoritatea pierdute, formau cărțile sfinte maniheiste. Maniheismul susținea că lumea este o fuziune între spirit și materie, între principiile originare ale binelui și ale răului și că sufletul căzut era prins în lumea materială, rea, neputând atinge lumea transcendentă decât pe calea spiritului. Misionari devotați au cultivat doctrina în Imperiul Roman și în Orient. Atacată atât de creștinism, cât și de statul roman, doctrina maniheistă a dispărut până în sec. V d.Hr. aproape în totalitate din Occident, însă a supraviețuit în Asia până în sec. XIV. *Vezi* dualism.

Manila

Oraș, 9 932 560 loc. în zona metropolitană (2000), capitală a statului Filipine. Situat pe insula Luzon (țărmul de E al golfului Manila), reprezintă portul principal și centrul economic, politic și cultural al Filipinelor. Așezarea musulmană construită inițial era un domeniu împrejmuit de ziduri, distrus de conchistadorii spanioli, care au fondat aici orașul-cetate Intramuros, în 1571. Pentru scurt timp, a fost stăpânită de britanici (1762–1763), în perioada Războiului de Șapte Ani. În timpul Războiului hispano-american, forțele SUA au preluat controlul în Manila (1898). Ocupat de japonezi în 1942, a suferit pagube importante în timpul luptelor pentru preluarea orașului de americani, în 1945. În anul următor a devenit capitala noii și independentei Republici a Filipinelor și a fost reconstruit. Quezon a devenit capitală în 1948, însă Manila a recâștigat acest titlu în 1976. Pe lângă industriile diversificate, precum construcția de nave și prelucrarea alimentelor, orașul găzduiește și câteva universități.

Manila

Golf în Marea Chinei, ce se întinde în SV insulei Luzon, din Filipine. Considerat unul dintre cele mai mari porturi din lume, golful constituie o suprafață de apă înconjurată aproape în întregime de uscat,

cu o suprafață de 2 000 kmp. La punctul cel mai larg, lățimea golfului măsoară 58 km. Decisiva Bătălie din golful Manila, purtată în Războiul hispano-american, a avut loc în 1898. Japonezii au preluat controlul golfului în 1942, însă americanii l-au recapturat în 1945. Insula Corregidor, scenă a unor lupte intense din Al Doilea Război Mondial, împarte intrarea golfului în Canalul de Sud și Canalul de Nord.

Manila, Bătălia din golful ~

(1 mai 1898)

Bătălie navală disputată în cadrul Războiului hispano-american. Escadrila SUA din Asia, sub conducerea lui George Dewey, a primit ordine să plece din baza de la Hong Kong și să distrugă flota spaniolă aflată atunci în Filipine. Într-o singură dimineață, tunurile escadrilei comandate de Dewey au distrus navele spaniole ancorate în golful Manila; pierderile omenești din rândul spaniolilor s-au ridicat la 381, în timp ce americanii au pierdut mai puțin de zece oameni. Manila a capitulat ulterior, fiind ocupată în august de trupele americane. În urma acestei bătălii, SUA au devenit una dintre marile puteri navale mondiale.

Manin, Daniele

(13.05.1804, Veneția - 22.09.1857, Paris, Franța)

Conducător italian al mișcării Risorgimento din Veneția. Avocat în provincia austriacă Venitia, Manin a devenit un adept al autonomiei locale; a fost închis în 1848. Eliberat în urma rebeliunii declanșate în același an, a devenit președintele Republicii Venețiene, acceptând cu greu unirea statului cu regatul Piemont-Sardinia, în scopul unificării italiene. A condus o apărare eroică a Veneției împotriva unui asediu austriac, însă a fost obligat să se predea în 1849. Exilat, a trăit în Paris tot restul vieții; în 1868, osemintele sale au fost aduse în Veneția liberă, prin grija statului.

manioc

Plantă tuberculară (*Manihot esculenta*) din familia *Euforbiaceae*, perenă, comestibilă, provenind din zona tropicală a Americilor. Este cultivată pentru rădăcina ei, din care se prepară făină de manioc, pâine, tapioca, scrobeală, dar și o băutură alcoolică. Are frunze cu un contur precis (în formă de evantai) și rădăcini cărnoase. Există diferite varietăți de manioc, de la ierburi joase până la arbuști bogat ramificați sau arbori fără prea multe ramuri, adaptați unor diverse tipuri de climă.

Manipur

Stat situat în NE Indiei. Suprafața: 22 327 kmp; 2 388 634 loc. (2001). Centrul administrativ: Imphal. Se învecinează cu Myanmar și cu statele Nagaland, Assam și Mizoram. Cele două caracteristici geografice principale sunt valea râului Manipur și regiunea montană de V. În anii 1762, respectiv 1824, Manipur a apelat la ajutorul britanic pentru a respinge invaziile birmaneze. Marea Britanie a administrat regiunea în ultimul deceniu al sec. XIX, însă în 1907 controlul a fost preluat de un guvern local; o revoltă tribală a condus în 1917 la constituirea unui nou guvern, condus de la Assam. În 1947, Manipur s-a alăturat Uniunii Indiene; a fost condus ca teritoriu al uniunii, apoi a devenit stat autonom în 1972. Ramurile economice principale sunt agricultura și silvicultura.

Manitoba

Provincie, 1 119 583 loc. (2001), situată în centrul Canadei. Centrul administrativ: Winnipeg. Este mărginită de Nunavut și golful Hudson, Ontario, Saskatchewan și de SUA. Trei cincimi din teritoriul provinciei sunt acoperite de scutul canadian, o zonă de stânci, păduri și râuri. Regiunea a fost populată inițial de triburile de indieni inuit (eschimoși), cree, assiniboin și ojibwa. Hudson's Bay Co. a deschis Manitoba spre Europa, iar regiunea a devenit un punct central al competiției franco-britanice pentru comerțul cu blănuri; a fost cedată de Franța Angliei, în 1763. Rebeliunea indienilor metiși a condus la redactarea Actului Manitoba (1870), regiunea devenind a cincea provincie din Dominionul Canadei. Transportul naval și calea ferată au făcut accesibilă provincia pentru emigranții europeni, la sfârșitul sec. XIX. Deși o mare parte din economie se bazează pe agricultură, prelucrarea lemnului și pe minerit, industria grea a devenit importantă pentru Winnipeg, oraș aflat în plină dezvoltare.

Manitoba

Lac în partea central-sudică a provinciei Manitoba, Canada. Așezat la NV de Winnipeg, se varsă în lacul Winnipeg. Are o lungime de peste 200 km, cu o lățime de până la 45 km și o suprafață de 4 624 kmp. A fost descoperit în 1738 de Pierre La Vérendrye, care l-a numit „Lac des Prairies". Numele Manitoba provine din limba algonkin (*maniot-bau* sau *maniot-wapau*, strâmtoarea spiritului).

Manitoba, Universitatea ~

Universitate publică canadiană din Winnipeg, Manitoba, fondată în 1877. Cuprinde facultăți de științe agrare, alimentație, arhitectură, artă și știință, educație, inginerie, drept, management, medicină, ecologie umană și asistență socială, precum și alte domenii de interes. Printre facilitățile campusului se numără centre pentru studiul îmbătrânirii, al apărării și securității și al diabetului.

Maniu, Adrian

(1891, Bucureşti, România - 1968, /?/)

Poet și dramaturg român. Născut la București, a fost fondator, împreună cu Cezar Petrescu și Gib I. Mihăescu, al revistei *Gândirea* (Cluj, 1921). Este unul dintre promotorii orientării tradiționalist-ortodoxiste, cultivând o poezie a mitologismului, pe care este proiectat spiritul neliniștit al omului modern. A debutat cu poeme în proză și versuri de factură simbolistă: *Figurile de ceară* (1912), *Salomeea* (1915), *Versuri* (1938). A fost membru corespondent al Academiei Române.

Maniu, Iuliu

(08.01.1873, Bădăcin, Şimleul Silvaniei, România - 05.02.1953, Sighet)

Om politic român, personalitate proeminentă a luptei de emancipare politică a românilor din Imperiul Austro-Ungar. În calitate de președinte al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918), a fost principalul organizator al procesului politic de unire a Transilvaniei cu România. Șef al Partidului Național Român, devenit din 1926 Partidul Național-Țărănesc, s-a manifestat ca un spirit democratic consecvent, respingând tendințele extremiste, de dreapta sau de stânga. A fost, pentru scurte perioade, prim-ministru al României (1928–1930; 1932–1933). S-a opus vehement, cu mijloace democratice, ocupației sovietice și comunizării țării, a fost târât într-un proces politic (1947) și condamnat de comuniști la detenție pe viață; a murit în închisoarea de la Sighet.

manivelă

În mecanică, braț care are montat, în unghi drept, un mâner care se poate roti sau poate oscila. După roată, manivela reprezintă cel mai important dispozitiv de transmitere a mișcării, deoarece, împreună cu biela conectoare, asigură convertirea mișcării liniare în mișcare circulară și invers. Prima manivelă recunoscută a apărut în China, în sec. I d.Hr. Brațul dulgherului a fost inventat în 1400 de dulgherii flamanzi. Primul mecanism bielă-manivelă a fost folosit la o mașină cu pedală, în 1430. Tot în aceeași perioadă, volanții au intrat în seria elementelor rotitoare pentru a trece mecanismul peste punctele „moarte" atunci când biela și brațul manivelei sunt pe aceeași linie.

Manizales

Oraș, 358 488 loc. (2007), situat în centrul Columbiei. Este amplasat pe o creastă din Anzii Cordilieri, la 2 126 m deasupra nivelului mării; catedrala se vede de la câțiva kilometri în toate direcțiile. Fondat în 1848, reprezintă centrul comercial al celui mai important district columbian de cultivare a arborelui de cafea. Este legat printr-o autostradă și o cale ferată de Cali și printr-o linie de teleferic de Mariquita. Găzduiește Universitatea Caldas.

Manjusri

Bodhisattva personificând înțelepciunea supremă, din budismul mahayana. De obicei, este considerat o făptură celestă, deși unele tradiții îi atribuie o origine umană. Până în 250 d.Hr., *Sutrele* au fost scrise în onoarea lui; Manjusri apare în arta budistă către 400 d.Hr. Este deseori reprezentat purtând ornamente princiare și ridicând sabia înțelepciunii, fiind plasat fie pe un leu, fie pe un lotus albastru. Cultul lui s-a răspândit în China sec. VIII. Muntele Wutai din provincia Shanxi este împânzit de temple ridicate în cinstea lui.

Manjusri, statuetă javaneză din bazalt, 1343; anterior la Museum für Indische Kunst, Staatliche Museen, Berlin (dispărută din 1945)

MUSEUM FÜR INDISCHE KUNST, STAATLICHE MUSEEN, BERLIN

Mankiewicz, Joseph L(eo)

(11.02.1909, Wilkes-Barre, Pennsylvania, SUA - 05.02.1993, Mount Kisco, New York)

Regizor, producător și scenarist american de film. A scris scenarii pentru Studiourile Paramount începând cu 1929, ulterior producând filme precum *Poveste din Philadelphia* (The Philadelphia Story, 1940) și *Femeia anului* (Woman of the Year, 1942). Cunoscut pentru dialogul inteligent, specific lumii orașelor, și pentru personajele memorabile, a scris scenariul pentru filme pe care le-a și regizat, precum *Scrisoare către trei neveste* (A Letter to Three Wives, 1949, Premiul

Oscar pentru cel mai bun regizor și pentru cel mai bun scenariu), *Totul despre Eva* (All About Eve, 1950, Premiul Oscar pentru cel mai bun film, cel mai bun regizor și cel mai bun scenariu), *Contesa desculță* (Barefoot Contessa, 1954); a regizat *Iulius Cezar* (1953), *Brusc, vara trecută* (Suddenly, Last Summer, 1959) și costisitorul *Cleopatra* (1963). Fratele lui mai mare, Herman (1897–1953), a fost scenarist și celebru artist de comedie, apreciat în special ca autor principal al filmului *Cetățeanul Kane* (Citizen Kane, 1941, Premiul Oscar).

Manley, Michael (Norman)

(10.12.1924, St. Andrew, Jamaica - 06.03.1997, Kingston)

Om politic jamaican. Fiu al unui prim-ministru din Jamaica și totodată sculptor, Manley a devenit unul dintre liderii Partidului Național Popular și al Sindicatului Muncitoresc Național, iar în 1972 a devenit prim-ministru. Guvernul său de stânga a realizat progrese importante în construirea de locuințe, în educație și în sistemul medical, însă creșterea dramatică a prețului la petrol a declanșat o criză economică. Majoritatea clasei de mijloc a părăsit țara, rata șomajului a atins 30%, iar alegerile din 1980, pe care le-a pierdut, au fost tulburate de violențe stradale. A fost reales în 1989; s-a retras în 1992, din motive de sănătate.

Mann, Horace

(04.05.1796, Franklin, Massachusetts, SUA - 02.08.1859, Yellow Springs, Ohio)

Pedagog american, primul mare susținător american al educației publice. Crescut în sărăcie, Mann s-a autoeducat mergând la biblioteca locală din Franklin, Massachusetts, și a reușit să intre la Universitatea Brown. Ulterior, a studiat dreptul și a fost ales în legislatura statului. În calitate de ministru al educației, a promovat ferm reforma educațională, susținând că într-o societate democratică educația trebuie să fie gratuită și universală, nondogmatică și să beneficieze de profesori bine instruiți. Spre sfârșitul carierei a făcut parte din Congresul SUA (1849–1853) și a fost primul președinte al Colegiului Antioch (1853–1859), fiind totodată un mare luptător pentru abolirea sclaviei.

Mann, Thomas

(06.06.1875, Lübeck, Germania - 12.08.1955, lângă Zürich, Elveția)

Romancier și eseist german, ale cărui romane *Casa Buddenbrook* (Buddenbrooks, 1900), *Moarte la Veneția* (Der Tod in Venedig, 1912) și *Muntele vrăjit* (Der Zauberberg, 1924) i-au adus, în 1929, Premiul Nobel pentru literatură.

Primele încercări literare

În 1891, la moartea tatălui său, Mann a plecat la München, un centru artistic și literar unde a locuit până în 1933. A avut la început diferite slujbe, mai întâi în cadrul unei societăți de asigurări și apoi la săptămânalul satiric *Simplicissimus*, după care s-a dedicat scrisului, așa cum făcuse și fratele său mai mare, Heinrich. Primele povestiri, adunate în volumul *Micul domn Friedmann* (Der kleine Herr Friedemann, 1898), reflectă estetica literară a anilor 1890, dar au și substanță, deoarece poartă amprenta filozofilor Schopenhauer și Nietzsche și a compozitorului Wagner, față de care Mann simțea o admirație profundă. Multe dintre ele tratează condiția artistului-creator, tema lumii interioare a artistului în comparație cu lumea exterioară, lipsită de sens, o antiteză pe care Mann o aseamănă luptei dintre spirit *(Geist)* și materie *(Leben)*. Însă, deși simpatizează cu statutul de inadaptat al artistului, Mann este conștient că lumea imaginației este una a fanteziei, iar artistul un fel de vrăjitor, temă predilectă a romancierului. În același timp, o anumită nostalgie a normalității, a unei vieți lipsite de probleme, apare și ea ca temă a scrierilor sale.

Această ambivalență se reflectă cel mai bine în primul său roman, *Casa Buddenbrook*. Inițial, Mann și-a dorit să creeze o poveste în care realitățile transcendentale ale muzicii lui Wagner să se extindă și în plan fizic, la dorința de a trăi ca fiu al unei familii burgheze. Astfel, romanul narează povestea unei familii bogate care se întinde pe patru generații, arătând felul în care un membru al familiei, dotat cu talent artistic, devine un inadaptat și o povară pentru ceilalți. Însă, fără să vrea, Mann face un elogiu impresionant al virtuților burgheze.

În 1905, scriitorul s-a căsătorit cu Katja Pringsheim. Din căsnicia fericită a celor doi au rezultat șase copii. Probabil că această fericire domestică l-a determinat pe Mann să redea în romanul *Alteța regală* (Konigliche Hoheit) o reconciliere de basm între „formă" și „viață", între autoritatea feudală degenerantă și vigoarea capitalismului american modern. Totuși, în 1912 se întoarce la tema artistului inadaptat, odată cu romanul *Moarte la Veneția*, o capodoperă sumbră a genului. În această narațiune, personajul principal, un scriitor cunoscut a cărui sensibilitate emoțională

și „decadență" este controlată prin stilul abordat și prin caracterul său, dorind să evadeze din cotidian, ajunge la Veneția, unde, în timp ce holera pune stăpânire pe oraș, cade pradă unei pasiuni nebune și începe să-și dorească moartea. Simbolurile morții și ale iubirii țes un tipar subtil într-o adevărată artă narativă, care încheie o epocă în scrierile lui Thomas Mann.

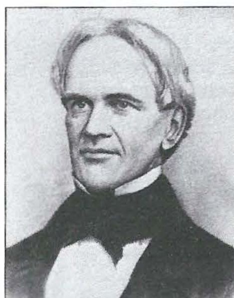
Primul Război Mondial și criza politică

Izbucnirea Primului Război Mondial trezește patriotismul înflăcărat al lui Mann, făcându-l să conștientizeze rolul social al unui artist. Fratele său, Heinrich, a fost unul dintre puținii scriitori germani care au ridicat semne de întrebare cu privire la adevăratele interese ale Germaniei în cadrul războiului, iar criticile aduse de el autoritarismului guvernului german l-au determinat pe Thomas Mann să lanseze un atac și mai virulent la adresa scriitorilor cosmopoliți. În 1918 a publicat un amplu tratat politic, *Reflecții ale unui om apolitic* (Betrachtungen eines Unpolitischer), în care își folosea toate resursele intelectuale pentru a explica diferențele dintre un guvern autoritar și unul democratic, dintre iraționalismul creator și raționalismul „plat", dintre cultura unui individ și civilizația moralizatoare. Această lucrare se înscrie în tradiția „conservatorismului revoluționar", cultivat de gânditori naționaliști și antidemocrați din sec. XIX precum Paul Anton de Lagarde sau Houston Stewart Chamberlain, propovăduitorul superiorității rasei „germanice", care conduce înspre socialism național; Mann avea să respingă mai târziu aceste idei.

În 1919, odată cu înființarea Republicii de la Weimar, Mann începe să-și revizuiască ideile; în eseurile *Goethe și Tolstoi* (Goethe und Tolstoi) și *Republica germană* (Von deutscher Republik), scriitorul enunță ezitant principiile democrației, iar noua sa poziție devine clară odată cu *Muntele vrăjit*. Tema romanului provine dintr-un subiect abordat anterior de Mann: un tânăr inginer, Hans Castorp, în timpul unei vizite pe care i-o face vărului său, internat într-un sanatoriu din Davos, renunță la stilul său normal de viață pentru cel din sanatoriu, guvernat de boală, spiritualitate și moarte. Însă tocmai această viață în sanatoriu îl face să reflecteze asupra posibilităților și pericolelor lumii din afară. În final, cu un oarecare scepticism, dar și cu îngăduință, Castorp se hotărăște să-și pună viața în serviciul oamenilor: o hotărâre pe care Mann o numește „o despărțire de multele și periculoasele atracții, farmece și tentații la care este supus sufletul unui european". În această extraordinară operă literară, Mann prezintă, cu o intuiție uimitoare, alegerile hotărâtoare pe care vor fi obligați să le facă europenii.

COLEGIUL ANTIOCH, YELLOW SPRINGS, OHIO

Horace Mann

Al Doilea Război Mondial și exilul

Din acest moment, eforturile artistice ale lui Mann se vor îndrepta către roman, cu excepția încântătoarelor nuvele *Suferința timpurie* (Unordnung und frühes Leid, 1925) și *Mario și vrăjitorul* (Mario und der Zauberer, 1929), o scriere care, prin personajul său principal, reflectă regimul fascist. Eseurile literare și culturale încep să joace un rol tot mai mare în elucidarea și comunicarea ideilor despre fragilitatea umanității, despre toleranță și rațiune în fața unei crize politice. Aceste idei sunt prezentate în eseurile despre Freud (1929) și Wagner (1933), precum și în cel despre Goethe (1932), care devenise pentru Mann un exemplu de înțelepciune și echilibru. Numeroasele eseuri despre Nietzsche prezintă, cu amărăciune, lupta lui Mann împotriva unor idei pe care le îmbrățișase cândva. În 1930 susține o cuvântare curajoasă la Berlin, *Un apel la rațiune* (Ein Appell an die Vernunft), prin care îndeamnă burghezia cultivată și clasa socialistă să facă front comun împotriva fanatismului inuman al național-socialiștilor. În eseurile și în cuvântările susținute în Germania, la Paris, Viena, Varșovia sau la Amsterdam în anii 1930, Mann, deși ataca ferm politica nazistă, își exprima adeseori simpatia față de anumite principii socialiste și comuniste, în special față de cele care garantau libertatea și respectul față de om.

La începutul lui 1933, când Hitler devine cancelar al Germaniei, Mann și soția sa, aflați în vacanță în Elveția, sunt avertizați de către fiul și fiica lor de la München să nu se întoarcă în țară. Scriitorul s-a stabilit pentru o perioadă mai lungă în Elveția, în apropiere de Zürich, însă a călătorit foarte mult, ajungând și în SUA, unde a ținut discursuri, ca în final, în 1938, să se stabilească la Princeton, iar între 1941 și 1952, în sudul Californiei. În 1936 i s-a retras cetățenia germană; în același an, Universitatea din Bonn i-a retras titlul de Doctor Honoris Causa, pe

care îl obținuse în 1919 (i-a fost restituit în 1949). Între 1936 și 1944, Mann a fost cetățean cehoslovac, iar în 1944 a devenit cetățean american.

După război, Mann a vizitat atât estul, cât și vestul Germaniei, primind multe distincții publice, însă nu a mai locuit în Germania. În 1952 s-a stabilit din nou lângă Zürich. Ultimele sale eseuri – *Despre Goethe* (1949), *Cehov* (1954) și *Schiller* (1955) – sunt evocări impresionante cu privire la responsabilitatea morală și socială a scriitorilor.

Romanele târzii

Romanele la care Mann a lucrat în această perioadă reflectă criza culturală a epocii. În 1933 publică *Poveștile lui Iacob* (Die Geschichten Jaakobs), primul volum din tetralogia *Iosif și frații săi* (Joseph und seine Brüder), despre Iosif (personaj din Vechiul Testament), urmat în anul următor de *Tânărul Iosif* (Der junge Joseph) și doi ani mai târziu de *Iosif în Egipt* (Joseph in Ägypten). În 1943 apare și ultimul roman din această serie, *Iosif, cel care hrănește* (Joseph der Ernährer). În *Iosif și frații săi*, Mann reinterpretează povestea biblică și pune accent pe manifestarea individului responsabil în cadrul grupului social, pe ieșirea istoriei din mit și a Dumnezeului uman din necunoscut. În primul volum, vechiul mit pare să renască în viețile evreilor. Totuși, deși încredințat că și viața sa reprezintă reluarea unui mit, Iosif este aruncat afară din „mulțimea nesfârșită" în Egipt, o lume a schimbării și a istoriei, unde învață să dirijeze situații, idei și chiar pe sine însuși. Deși scrisă pe baza unor studii temeinice de istorie, opera nu reprezintă un roman istoric, iar „povestea" abundă în ironii și în situații comice și reflectă o conștientizare a modernizării. Principala preocupare a lui Mann este aceea de a oferi un mit al timpurilor sale, capabil să sprijine și să ofere un exemplu generației sale și să-i redea încrederea în puterea rațiunii umane.

Mann face o pauză de la această serie de romane pentru a scrie, în același spirit, *Lotte la Weimar* (Lotte in Weimar). Lotte Kestner, eroina lui Goethe din *Suferințele tânărului Werther* (Die Leiden des jungen Werther), o poveste semiautobiografică despre dragoste neîmpărtășită și disperare, îl vizitează, la Weimar, pe Goethe, iubitul său din tinerețe, pentru a-i face mărturisiri. Însă Goethe rămâne distant și refuză să retrăiască trecutul; ea află că adevăratul respect înseamnă, de asemenea, acceptarea și respectarea schimbării celuilalt, o activitate inteligent direcționată către „necesitățile zilei". Și aici, la fel ca în romanele despre Iosif, într-o epocă mult îndepărtată de a sa, Mann căuta să definească principiile esențiale după care se ghidează civilizația umană; tonul senin și adeseori comic al conversației este un manifest clar împotriva iraționalismului caracteristic naziștilor.

Mann a început să scrie romanul *Doctor Faustus* (Doktor Faustus) în 1943, în cea mai întunecată perioadă a războiului. Romanul, care reflectă direct viziunile politice ale scriitorului, povestește viața compozitorului Adrian Leverkühn, născut în 1885, care moare în 1940, după zece ani de suferințe psihice. Leverkühn, un personaj solitar, „vorbește" despre evenimentele epocii sale prin muzică, mai exact despre cultura germană în timpul celor două decenii de dinainte de 1930, despre prăbușirea umanismului tradițional și despre victoria unei forme de nihilism combinate cu un primitivism sălbatic care subminează această cultură. Cu multă perspicacitate și imaginație, Mann interpretează noile forme și teme muzicale ale compozițiilor lui Leverkühn, ultima prezentând scena (o versiune de sec. XVI a legendei doctorului Faust) în care doctorul Faustus, neputincios, regretă pactul făcut cândva cu diavolul. Totuși, singura rază de speranță în această operă sumbră, în care autorul face o paralelă (prin comentariile naratorului fictiv Zeitblom) între tragedia personală a lui Leverkühn și distrugerile cauzate de Germania în timpul războiului, este dată de însăși mâhnirea care răzbate din ea.

În 1949 apare *Romanul unui roman. Cum am scris Doctor Faustus* (Die Entstehung des Doktor Faustus. Roman eines Romans), în care Mann povestește despre contextul și perioada în care a scris cel mai complex roman al său, care l-a adus la epuizare. *Sfântul păcătos* (Die Erwählte, 1951) și *Lebăda neagră* (Die Betrogene, 1953) reflectă o relaxare a intensității stilului său, deși acesta rămâne la fel de desăvârșit, cel al unui expert în artă literară. Mann își întregește opera artistică în 1954 cu *Mărturisirile escrocului Felix Krull* (Bekentnisse des Hochstaplers Felix Krull. Die Memoiren ersten Teil), roman care prezintă povestea extrem de amuzantă a unui escroc care câștigă încrederea și dragostea oamenilor spunându-le ceea ce ei își doresc să audă.

Stilul lui Mann este extrem de elaborat și plin de elemente artistice, îmbogățit prin umor, ironie și parodiere; compoziția operelor este subtilă și complexă, extrem de realistă pe de o parte și atingând niveluri adânci ale simbolismului, pe de alta.

Scrierile lui sunt departe de a fi simpliste și distanța pe care o păstrează față de personaje reflectă modul ironic în care autorul le percepe, lucru care i-a adus și eticheta de scriitor insensibil. Cu toate acestea, el își dădea seama că simplitatea și sentimentele pot fi manipulate de forțe politice și ideologice și că operele elaborate și complexe nu pot ascunde de discernământul cititorului grija sa fundamentală, sinceră și continuă, față de umanitate.

Concluzii

Mann a fost cel mai mare romancier german al sec. XX și, la sfârșitul vieții, creațiile sale literare s-au bucurat de recunoaștere internațională, căpătând statutul de opere clasice. Romanele și povestirile, atent structurate, reflectă o cercetare continuă și o cunoaștere imaginativă a trăsăturilor societății burgheze occidentale: autorul este permanent conștient că această societate este pe punctul de a se destrăma, însă apreciază sincer ceea ce a reușit ea să realizeze din punct de vedere spiritual. În jurul acestei teme centrale se adună o serie de teme recurente, prezentate sub diferite forme: relația dintre imaginație și realitate și dintre artist și societate, complexitatea realității și a timpului, atracția față de spiritualitate, eros și moarte. Implicarea imaginară sau concretă a scriitorului în catastrofele politice și sociale ale epocii sale i-a oferit lui Mann perspective noi asupra vieții și a contribuit la bogăția și varietatea scrierilor. Eseurile extrem de elaborate ale lui Mann, în special cele despre Tolstoi, Goethe, Freud sau Nietzsche, consemnează luptele intelectuale prin care a ajuns la un angajament etic, care i-a modelat principalele opere artistice.

Mannerheim, Carl Gustaf (Emil)

(04.06.1867, Villnäs, Finlanda - 27.01.1951, Lausanne, Elveția)

Om politic finlandez, președinte al Finlandei între 1944 și 1946. Ofițer de carieră în cadrul armatei imperiale ruse (1889–1917), a comandat forțele antibolșevice (1918) din Războiul Civil Finlandez și a respins forțele sovietice. A ocupat postul de regent al Finlandei (1918–1919), până la declararea republicii. Ca președinte al Consiliului Național de Apărare (1931–1939), a supravegheat construcția liniei de fortificații Mannerheim, de-a lungul istmului Karel. În calitate de comandant al forțelor finlandeze (1939–1940, 1941–1944), a câștigat bătălii împotriva forțelor sovietice, mult superioare numeric, în Războiul ruso-finlandez (1939–1940). Numit președinte al Finlandei în 1944, a negociat un acord de pace cu sovieticii.

Mannheim

Oraș, 1 568 679 loc. în zona metropolitană (2002), situat în SV Germaniei. Unul dintre cele mai mari porturi fluviale europene, este situat pe fluviul Rin, la gura de vărsare a râului Neckar. În sec. VIII d.Hr., a fost un sat, transformat apoi în cetate de electorul Frederic IV și declarat oraș în 1607. A fost distrus de două ori în războaie purtate în sec. XVII și reconstruit când electorii palatini (*vezi* Palatinat) și-au mutat aici reședința, în 1720. Distrus din nou în 1795, orașul a fost reconstruit și a devenit un centru al mișcării revoluționare din 1848. În prezent este un centru industrial pentru produse chimice, textile și îngrășăminte.

Mannheim, Karl

(27.03.1893, Budapesta, Austro-Ungaria - 09.01.1947, Londra, Anglia)

Sociolog maghiar. A predat în Germania (Universitatea din Heidelberg, 1926–1930; Frankfurt am Main, 1930–1933) înaintea venirii la putere a lui Adolf Hitler. A fost invitat în Anglia de politologul Harold Laski și a predat aici până la sfârșitul carierei sale (London School of Economics, 1933–1943; Universitatea din Londra, 1943–1947). A contribuit la fondarea sociologiei cunoașterii, studiu privind modul în care se produce și se menține cunoașterea în diverse societăți. A accentuat rolul jucat de ideologie în modelarea cunoașterii. Opera sa reprezentativă este *Ideologie și utopie* (Ideology and Utopia, 1929).

Manning, Henry Edward

(15.07.1808, Totteridge, Hertfordshire, Anglia - 14.01.1892, Londra)

Cardinal romano-catolic britanic. Fiu al unui bancher și membru al Parlamentului, Manning a fost hirotonisit de Biserica Anglicană în 1833. Membru al mișcării Oxford, a devenit catolic în 1851 și a fost uns preot un an mai târziu. A avansat rapid în ierarhia bisericească, fiind numit arhiepiscop de Westminster în 1865 și cardinal în 1875. A favorizat centralizarea autorității în biserică (ultramontanism) și a pledat pentru o conturare mai puternică a infailibilității papale față de felul în care fusese formulată de Conciliul Vatican I. A înființat numeroase școli și a fost apreciat pentru grija acordată bunăstării sociale.

Manoilescu, Mihail

(1891, Tecuci, România - 30.12.1950, Sighet)

Publicist, economist, ministru de externe și politician român, unul dintre teoreticienii

români importanți în domeniul economiei politice. În 1915 a absolvit Școala Națională de Poduri și Șosele din București, ca șef de promoție. Tânăr inginer, a lucrat o vreme în diverse ministere (1919–1921), perioadă în care a câștigat notorietate prin proiectele inițiate și studiile efectuate (organizarea Expoziției Industriale, înființarea Oficiului de Studii și a Buletinului Industriei, realizarea primei statistici industriale, proiecte de unificare a legilor industriale, studii privind despăgubirile de război). Renunță însă la această carieră, atras de politică. A fost ales deputat (1926) pentru Partidul Poporului, condus de mareșalul Alexandru Averescu, și a cunoscut o ascensiune în funcții publice, fiind pe rând ministru al lucrărilor publice și comunicațiilor, guvernator al Băncii Naționale și ministru al industriei și comerțului. În 1933 a înființat Liga Națională Corporatistă, al cărei șef a fost până în 1938, când partidul s-a desființat. Naționalist din convingere, a fost un adept al sistemului autoritar de guvernare și un simpatizant al modelului fascist de tip italian. A fost senator (1937) din partea partidului Totul Pentru Țară (*vezi* Garda de Fier) și a fost membru al conducerii Frontului Renașterii Naționale, înființat de Carol II. Ministru de externe în guvernul progerman Gigurtu, a fost liderul delegației române care a semnat la Viena actul prin care NV Transilvaniei revenea Ungariei. Arestat în 1944 și eliberat în 1945, a fost din nou arestat în 1948. Fără a fi judecat, a fost închis la Jilava, Ocnele Mari și, în final, la Sighet, unde a murit, fiind înhumat într-o groapă comună. De formație inginerească și având cunoștințe teoretice și practice de natură economică, a fost preocupat de studierea mecanismului real de desfășurare a proceselor din economie, la scară națională și mondială, și a analizat critic multe teorii și doctrine economice anterioare și contemporane lui. Este cunoscut pe plan mondial ca promotor al corporatismului, dar mai ales ca autor al doctrinei protecționismului economic. Lucrarea sa *Teoria protecționismului și schimburile internaționale* a fost tradusă în Brazilia (1932). Pe baza ei, s-a produs industrializarea țării, autorul fiind considerat mentorul gândirii economice moderne din Brazilia. A fost profesor de economie la Institutul Politehnic din București, președintele Asociației Generale a Inginerilor din România, fondator al revistei *Lumea Nouă*, colaborator la *Cuvântul* și *Buna Vestire*. Lucrări importante: *Problema despăgubirilor de război* (1919), *Politica statului în chestiunea refacerii industriale* (1920), *Cum putem reînvia leul aur?* (1923), *Organizarea financiară a economiei naționale* (1924), *Teoria protecționismului și a schimburilor internaționale* (Théorie du protectionnisme et de l'échange international, 1929), *Secolul corporatismului* (Le siècle du corporatisme, 1934, în română, 1937), *Rostul și destinul burgheziei românești* (1940), *Memorii, 1945* (1993).

Manolescu, Nicolae
născut **Nicolae Apolzan**

(n. 27.11.1939, Râmnicu-Vâlcea, România)

Critic, istoric literar și om politic român. Părinții săi, ambii profesori, au fost arestați în 1953 de autoritățile comuniste și el a fost adoptat de către bunicul matern, luând numele Manolescu. A urmat liceul Gheorghe Lazăr din Sibiu (absolvit în 1956), iar în 1962 a obținut licența la Facultatea de Litere din București, în ciuda faptului că a fost la un moment dat exmatriculat din cauza originii sale și în urma participării la un cenaclu literar. Și-a susținut doctoratul în 1974, cu o teză revoluționară (pentru acea vreme) despre opera lui Titu Maiorescu. Cariera sa universitară a început în 1963, ca asistent la Facultatea de Litere de la Universitatea București. În 1990 a primit titlul de profesor universitar. A publicat constant în revista *Contemporanul*, apoi în *România literară*, unde, timp de peste 30 de ani, a făcut critică de întâmpinare (din 1990 este și directorul revistei). A debutat cu *Lecturi infidele* (1967), un volum de eseuri de critică și istorie literară. Articolele publicate în perioada comunistă în revista *România literară* i-au creat reputația de obiectivitate și, în același timp, de autoritate care putea să impună un anumit scriitor prin intermediul verdictelor critice date. Între 1980 și 1983 a publicat *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc* (3 volume), o cuprinzătoare și influentă analiză a devenirii romanului românesc, în care propune o clasificare a acestuia pornind, într-un mod original, de la cele trei ordine ale arhitecturii grecești clasice: doric, ionic și corintic. A prezidat, începând cu anii 1970, Cenaclul de Luni al Facultății de Litere din București, la care s-au format și lansat majoritatea poeților optzeciști (de orientare postmodernă) români, inclusiv Mircea Cărtărescu. După Revoluția română din 1989 a intrat pentru o perioadă în politică (1991–2000): în 1991 s-a aflat printre fondatorii organizației Alianța Civică și, în același an, a devenit președintele Partidului Alianța Civică; a candidat la alegerile prezidențiale din 1992 și a fost senator

de Sibiu; în 1998 partidul său a fuzionat cu Partidul Național Liberal; în 2000 s-a retras din viața politică. În perioada 1998–2001 a fost moderator al show-ului cultural de televiziune *Profesiunea mea, cultura*. Este membru corespondent al Academiei Române. Printre cele mai importante scrieri ale sale se numără *Metamorfozele poeziei* (1968), *Contradicția lui Maiorescu* (1970), *Sadoveanu sau utopia cărții* (1976) și *Istoria critică a literaturii române* (2008), un volum monumental, având ca scop evaluarea din perspectivă critică a ansamblului literaturii române.

Manolescu, Grigore

(1857, București, România - 1892, /?/)

Actor român. A studiat la Conservatorul din București, unde a fost elevul lui Ștefan Vellescu, și după absolvire a fost bursier la Paris (1879), împreună cu Aristizza Romanescu. Începând din 1880 a jucat la Teatrul Național din București, apoi la Iași (1888). A participat la primul turneu al unei trupe românești peste hotare, la Viena (1891). Trupa, din care mai făceau parte Aristizza Romanescu, Ion Petrescu, Constantin I. Nottara, a jucat acolo *Hamlet* și *Romeo și Julieta*. Făcând dovada unei arte interpretative susținute de studiul aprofundat al textului, actorul s-a remarcat prin originalitate, combinând expresia scenică și declamația cu o intensă trăire interioară. De-a lungul carierei sale artistice a abordat roluri variate, din repertoriul clasic național și universal, printre care Ion din *Năpasta* lui Ion Luca Caragiale, rolurile Despot și Ovidiu din piesele lui Vasile Alecsandri, Răzvan din *Răzvan și Vidra* de B.P. Hasdeu. În același timp, a tradus texte ale unor piese de teatru celebre, printre care *Nerone* și tragedia lui Silvio Pellico *Francesca da Rimini*.

Manoliu, Lia

(25.04.1932, Chișinău, România, azi Republica Moldova - 09.01.1998, București)

Atletă română. A practicat la început mai multe sporturi, printre care tenis de masă și de câmp, volei și baschet, dar cariera sportivă propriu-zisă a început-o la 16 ani, cu atletismul (la Atletic Club Român), specializându-se în aruncarea discului. În 1949, a stabilit primele recorduri naționale la această probă, la categoria junioare, ulterior corectând de zeci de ori recordul național. A participat la șase ediții consecutive ale Jocurilor Olimpice, între 1952 (Helsinki) și 1972 (München), record de longevitate olimpică menționat în *Cartea recordurilor*. La aceste competiții a obținut o medalie de aur (Mexico, 1968) și două de bronz (Roma, 1960; Tokyo, 1964), a fost de 12 ori campioană națională și de șapte ori campioană balcanică. Concomitent cu activitatea sportivă, a absolvit Facultatea de Energetică din cadrul Institutului Politehnic București (1954). După retragerea din activitatea competițională, a fost vicepreședinte (1973–1990) și ulterior președinte (1990–1998) al Comitetului Olimpic Român. A deținut numeroase funcții în organismele internaționale și a militat pentru introducerea de noi probe feminine la Jocurile Olimpice. A fost răsplătită cu distincții românești și internaționale, printre care Trofeul Fair-Play al UNESCO (1974), Ordinul Olimpic (1990) și trofeul Centenarul Comitetului Internațional Olimpic (1994). În 1990, a intrat în Parlamentul României, ca senator, pe listele Frontului Salvării Naționale.

manometru

Instrument de măsurare a presiunii unui fluid (lichid sau gaz), care este indicată de forța pe care fluidul o exercită în stare de repaus pe o zonă unitară, adică pascal (Pa). Presiunea indicată la citirea contorului reprezintă întotdeauna diferența dintre două presiuni. Când cea mai mică dintre presiuni este cea a atmosferei, presiunea totală (sau absolută) este suma dintre presiunea indicată de aparat și cea atmosferică.

mansardă

Spațiu în interiorul unei clădiri, adesea deschis pe o latură, folosită pentru depozitare sau în alte scopuri (de ex. mansardă pentru locuit, mansardă pentru depozitarea fânului). Termenul se referă și la unul dintre etajele superioare dintr-o fabrică sau un depozit, în general neîmpărțit în partiții și convertit pentru alte scopuri, cum ar fi spații rezidențiale sau studiouri ale artiștilor. În biserici, mansarda crucifixului este o galerie deschisă deasupra catapetesmei, iar mansarda corului sau a orgii este o galerie rezervată corului sau muzicienilor bisericii. La sălile de teatru, mansarda este zona aflată deasupra și în spatele avanscenei.

Mansfield, Katherine

născută **Kathleen Mansfield Beauchamp**

(04.10.1888, Wellington, Noua Zeelandă - 09.01.1923, Institutul Gurdjieff, lângă Fontainebleau, Franța)

Scriitoare britanică de origine neozeelandeză. S-a stabilit în Anglia la vârsta de 19 ani; a devenit cunoscută datorită colecției de povestiri *Fericire* (Bliss, 1920). A atins

Katherine Mansfield
BBC HULTON PICTURE LIBRARY

apogeul creator cu colecția *Petrecerea din grădină* (The Garden Party, 1922). Poveștile ei delicate, bazate pe conflicte psihologice, sunt scrise într-un stil distinct, cu o proză marcată de tonuri poetice, sugerând influența lui Anton Cehov. Ultimii cinci ani din viață i-au fost umbriți de tuberculoză; a murit la vârsta de 34 de ani.

Mansfield, Michael (Joseph) *cunoscut ca* Mike Mansfield

(16.03.1903, New York, New York, SUA - 05.10.2001, Washington DC)

Om politic american, cel mai longeviv lider în funcție al majorității (1961–1977) din Senatul american. A lucrat la minele de cupru din Montana, apoi a predat istoria la Universitatea de Stat Montana. A ocupat funcții în Camera Reprezentanților (1943–1953), în Senat (1953–1977). Critic deschis al implicării SUA în Războiul din Vietnam, a sprijinit, în 1971, o lege care cerea încetarea focului și a planificat retragerea din război. A fost un critic persistent al președintelui Richard Nixon, în special în scandalul Watergate. S-a retras pentru o perioadă, apoi a ocupat funcția de ambasador al SUA în Japonia (1977–1988).

Mansfield, William Murray, Primul conte de ~

(02.03.1705, Scone, Perthshire, Scoția - 20.03.1793, Londra, Anglia)

Jurist britanic. Admis în barou în 1730, a devenit foarte cunoscut în 1737, când a susținut cu elocvență în fața Camerei Comunelor petiția comercianților în care aceștia cereau oprirea atacurilor spaniole asupra navelor acestora. În calitate de prim judecător al King's Bench (1756–1788), a supravegheat cu scrupulozitate desfășurarea corectă a proceselor, în general cazuri de trădare și de sedițiune. A redus un număr de legi comerciale la un corp coerent de reguli, a simplificat legea contractelor și a contribuit masiv la crearea dreptului maritim. Thomas B. Macaulay l-a numit „părintele conservatorismului modern".

Manson, Charles

(n. 12.11.1934, Cincinnati, Ohio, SUA)

Lider al unui cult și ucigaș în masă american. Începând cu vârsta de 9 ani, și-a petrecut o mare parte din viață în instituții de îngrijire, întâi în școli de corecție, iar mai târziu în închisoare. În 1968 devenise liderul „Familiei", un cult religios din Los Angeles, unde își propovăduia învățăturile religioase excentrice. În 1969 și-a trimis adepții la o casă închiriată de actrița Sharon Tate și de soțul acesteia, Roman Polanski; acolo i-au ucis pe actriță și pe cinci prieteni ai acestora, apoi au mai omorât trei persoane în alt loc. În 1971, Manson și adepții săi au fost condamnați la moarte; atunci când statul California a renunțat la pedeapsa cu moartea (1972), sentințele au fost comutate în închisoare pe viață. Crimele lui Manson au fost subiectul unui bestseller intitulat *Helter Skelter* (1974), semnat de acuzatorul în acest caz, Vincent Bugliosi.

manta

Porțiune a Pământului situată sub crusta (scoarța) terestră și deasupra nucleului. De regulă, mantaua începe la 35 km sub suprafață și se termină la o adâncime de cca 2 900 km. În rocile care alcătuiesc mantaua, mineralele predominante sunt olivinele, piroxenii și un silicat dens, cu structura perovskitică, polimorf al enstatitului ($MgSiO_3$).

Mantegna, Andrea

(1431?, lângă Vicenza, Republica Venețiană - 13.09.1506, Mantova)

Pictor italian. Fiu al unui tăietor de lemne, a fost adoptat de Francesco Squarcione, un croitor devenit pictor; Mantegna era unul dintre cei câțiva elevi care ulterior l-au acuzat pe Squarcione de exploatare. La vârsta de 17 ani și-a înființat propriul atelier și a primit o comandă importantă pentru o piesă de altar, în prezent pierdută. Frescele din biserica Eremitani din Padova (1448–1457), cu figuri monumentale și dovedind o atenție deosebită acordată arhitecturii clasice, demonstrează că Mantegna devenise un maestru al perspectivei, experimentând cu succes efectele iluzioniste, care se percep cel mai bine în frescele realizate pentru familia Gonzaga (terminate în 1474), din Camera degli Sposi (Camera soților) a Palatului Ducal de la Mantova, care transformă camera de dimensiuni mici într-un pavilion deschis. A fost primul artist din N Italiei care a lucrat în stil renascentist. S-a căsătorit cu una dintre fiicele familiei Bellini (1453), însă nu a lucrat în atelierul lui Bellini. Ulterior, a devenit pictor la curtea lui Lodovico Gonzaga. Abordarea sa umanistă a Antichității și iluzionismul său spațial au influențat foarte mulți artiști.

Mantineea

Oraș antic în Arcadia (Grecia), situat la N de moderna așezare Tripoli. În prima Bătălie de la Mantineea (418 î.Hr.), Sparta a învins coaliția formată din orașele Mantineea, Elis, Argos și Atena. În 362 î.Hr., armata din Teba a învins trupele spartane, în urma unei înfruntări în apropiere. În 207 î.Hr., Philopoemen, general grec al Ligii Aheene, a obținut aici o victorie împotriva Spartei. În timpul Imperiului Roman târziu, Mantineea devenise un sătuc, așezarea dispărând cu totul pe vremea dominației otomane.

Mantle, Mickey (Charles)

(20.10.1931, Spavinaw, Oklahoma, SUA - 13.08.1995, Dallas, Texas)

Jucător de baseball american. A fost nevoit să joace cu picioarele strâns bandajate aproape întreaga sa carieră, din cauza rănilor la glezne și la genunchi. S-a alăturat echipei New York Yankees în 1951.

mantra

În hinduism și în budism, formulă sacră (silabă, cuvânt sau vers), considerată purtătoare de putere mistică ori spirituală. Mantrele pot fi citite cu voce tare sau exprimate în gând, rostite o singură dată sau de mai multe ori. Majoritatea mantrelor nu par a avea un sens, dar se crede despre ele că dețin semnificații profunde și că duc la purificarea spirituală. Repetarea unei mantre poate induce o stare asemănătoare unei transe, fiind posibilă trecerea participantului la un nivel superior de cunoaștere spirituală. Printre mantrele des folosite sunt *om* (în hinduism) și *om mani padme hum* (în budismul tibetan).

Manu

Omul primordial și autorul legendar al cărții *Manu-smrti*, din tradiția mitologică a Indiei. Manu apare în Vede ca prima persoană care a făcut un sacrificiu. Este cunoscut ca întâiul rege, iar majoritatea conducătorilor Indiei medievale l-au considerat strămoșul lor. În povestea marelui potop, Manu prezintă caracteristicile combinate ale lui Noe și ale lui Adam. Avertizat de un pește despre venirea potopului, Manu a construit o corabie. În timpul potopului, corabia a plutit în derivă, până când s-a oprit pe vârful unui munte; potopul a luat sfârșit, iar Manu a făcut o ofrandă de lapte și unt. Un an mai târziu, o femeie care își spunea „fiica lui Manu" s-a născut din apă, iar aceștia doi au devenit părinții unei noi rase umane, menite să repopuleze pământul.

Manualul Disciplinei *sau* Regula Comunității

Document important produs de comunitatea evreiască a esenienilor. Manualul, scris pe pergamente găsite în 1947 în peșterile de la Qumrān (*vezi* Manuscrisele de la Marea Moartă), explică idealurile religioase și morale ale sectei și descrie ceremonia de intrare în rândurile sectanților, doctrinele mistice și regulile de organizare și disciplină ale comunității.

Manuc, Hanul lui ~

Veche clădire din București, România. Astăzi monument istoric, hanul a fost construit (1806–1808) de Manuc Bei (Manuc Mîrzaian), negustor și diplomat armean, pe un teren ce aparținuse în sec. XVIII curții domnești. Ruinele acesteia sunt și astăzi vizibile, în imediata vecinătate a hanului. Arhitectura inițială nu se cunoaște, dar din diverse descrieri de epocă se știe că peste cele 15 pivnițe boltite din subsol se înșirau 23 de prăvălii, două saloane, magazii, camerele servitorilor, precum și un lung tunel. La etaj se aflau camerele de oaspeți, 107 la număr, iar în curtea interioară existau o cafenea și o grădină cu fântână arteziană. În descrierea făcută hanului de pictorul Auguste Lancelot, care l-a vizitat pe la 1860, se vorbește de cele două rânduri de galerii exterioare care legau cele patru laturi ale hanului de o mare scară elegantă, aflată sub un chioșc cu acoperiș țuguiat, toate împodobite cu balustrade fin lucrate, un „adevărat palat din lemn". Hanul a fost în mai multe rânduri vândut sau dat în arendă, a fost avariat la cutremurul din 1838 și, în final, reparat de un nou proprietar (1861) care i-a schimbat numele în Marele Hotel Dacia. A devenit, astfel, locul unde se organizau petrecerile elitei bucureștene și diferite evenimente mondene. Hanul a fost

Hanul lui Manuc, vedere din curtea interioară; litografie de E. Ciceri după un desen de M. Bouquet (1841)

locul negocierilor de pace care au încheiat Războiului ruso-turc (1806–1812). Clădirea a fost supusă unor restaurări importante în anii 1848, 1863, 1966–1970 și 1991–1992.

Manuel I Comnen

(28.11.1118 - 24.09.1180)

Împărat bizantin (1143–1180). Fiu al lui Ioan II Comnen, a reînnoit alianțele cu Occidentul, în pofida normanzilor din Sicilia și a lui Antioh. A cucerit pentru puțin timp Apulia (1155), însă a fost înfrânt la Brindisi (1156) de o alianță a germanilor, venețienilor și normanzilor, încheindu-se astfel influența bizantină în Italia. Și-a exercitat autoritatea asupra statelor cruciate (1158–1159), extinzându-și puterea în rândul maghiarilor și al sârbilor, alipind imperiului statele Dalmația, Croația și Bosnia, în anul 1167. A lansat o campanie împotriva turcilor seleucizi (1176), iar înfrângerea suferită în fața acestora a marcat declinul puterii bizantine și a pus capăt planului împăratului de a restabili Imperiul Roman.

Manuel I *cunoscut ca* Manuel Cel Mare *sau* Manuel el Afortunado (Cel Fericit)

(31.05.1469, Alcochete, Portugalia - 12.1521, Lisabona)

Rege al Portugaliei (1495–1521). A inițiat comerțul cu India și cu Brazilia, trimițându-l pe Pedro Álvares Cabral într-o călătorie în Orient (1500); a câștigat bogățiile obținute din expediția în jurul Africii, organizată de Vasco da Gama. Cererile lui Manuel privitoare la regiunile descoperite au fost confirmate de papă și recunoscute de Spania. Pentru a se putea căsători cu fiica lui Ferdinand V și a Isabelei, a fost de acord să exileze evreii și musulmanii din Portugalia (1496). În timpul stăpânirii sale, s-au înființat avanposturi portugheze în India și în peninsula Malay, iar exploratorii săi au ajuns până în China (1513). Manuel a centralizat administrația portugheză, a reformat curțile și a revizuit codul de legi.

Manuel II Paleologul

(27.07.1350 - 21.07.1425)

Împărat bizantin (1391–1425). A fost încoronat alături de tatăl său, Ioan V Paleologul, în 1373; fratele său, Andronic IV, a preluat tronul în 1376, însă Manuel și tatăl său l-au redobândit cu ajutorul turcilor, în 1379. Au fost obligați să plătească tribut sultanului, care i-a ajutat ulterior să înăbușe o rebeliune declanșată de fiul lui Andronic (1390). Manuel a fost forțat să trăiască în calitate de vasal la curtea turcilor, însă după moartea tatălui său, în 1391, a reușit să scape. Un tratat încheiat în 1403 a menținut pacea cu turcii până în 1421, când fiul lui Manuel, împreună cu împăratul Ioan VIII, s-au amestecat în treburile turcilor. În urma asediului și cuceririi Constantinopolului (1422) și S Greciei (1423) de către turci, Manuel a semnat un tratat umilitor și s-a refugiat într-o mănăstire.

manuscris miniat

Manuscris decorat cu aur sau argint, în culori strălucitoare, cu desene laborioase și anluminuri. Anluminura desemna inițial împodobirea textului cu aur și argint, fapt ce dădea impresia că pagina era luminată. În Evul Mediu, manuscrisele istoriate (textele ilustrate cu imagini) erau deosebite de cele anluminate (litera inițială era împodobită cu foiță sau pulbere de aur). În prezent, termenul denumește tehnica de ilustrare și decorare a manuscriselor timpurii, fie că s-a folosit aur sau nu. În sec. XV, odată cu răspândirea tiparului în Europa, decorarea cu anluminuri a fost înlocuită de ilustrațiile tipărite.

Anluminură a literei U pentru Uerba (Verba) în *Cartea lui Ieremia*, din *Biblia din Winchester*, în engleză, sec. XII; Biblioteca catedralei Winchester, Anglia (MS. 17, fol. 148R)

CU PERMISIUNEA VICARULUI ȘI A ADUNĂRII CANONICILOR DIN WINCHESTER; COPYRIGHT INSTITUTUL WARBURG, UNIVERSITATEA DIN LONDRA

Manu-smrti *denumire oficială* Manava-dharma-shastra

Cea mai importantă dintre cărțile codului de legi hindus *(Dharma-shastra)*. Este atribuită omului primordial, dătătorul de legi, Manu. În forma actuală, datează din sec. I î.Hr. Cartea descrie și impune *dharma* fiecărui hindus, enumerând obligațiile aferente clasei sociale și stadiului de viață ale adeptului sau adeptei. Nefăcând distincția între legea lumească și cea religioasă, Manu-smrti tratează cosmogonia, tainele și alte subiecte religioase, precum și căsătoria, ospitalitatea, restricțiile alimentare, conduita femeilor și legile regilor.

Manutius cel Bătrân, Aldus *în italiană* Aldo Manuzio il Vecchio

(1449, Bassiano, Statele Papale - 06.02.1515, Veneția)

Pictor italian, personalitate marcantă în desenul, publicațiile și tiparul timpului său. În 1490 s-a stabilit la Veneția și a strâns în jurul său un grup de compozitori și de intelectuali greci. A produs primele ediții tipărite a numeroși clasici greci și latini și

este în mod special asociat cu producerea de cărți de buzunar, apărute într-o ediție excelentă, tipărite în colecții mai puțin scumpe. Lucrarea *Hypnerotomachia Poliphili* (1499), de Francesco Colonna, cu extraordinare incrustații în lemn, a reprezentat cea mai cunoscută carte. După moartea lui, Editura Aldine a fost preluată de membrii familiei, care au tipărit probabil 1 000 de ediții, între anii 1495 și 1595.

Manzanar, Centrul de plasare ~

Închisoare pentru americanii de origine japoneză, în Al Doilea Război Mondial. Teama că Japonia ar putea invada partea de V a SUA cu ajutorul spionilor din America a determinat guvernul să îi forțeze pe americanii de origine japoneză din statele vestice să se mute într-unul dintre cele zece lagăre construite special pentru ei. Primul lagăr a fost construit la Manzanar, California, fiind și cel mai cunoscut. De-a lungul activității centrului, din martie 1942 până în noiembrie 1945, aici au fost ținuți cca 10 000 de prizonieri. În 1992 a fost desemnat loc istoric național. În 2004, aici s-au deschis un centru expozițional și o librărie.

Manzikert, Bătălia de la ~

(1071)

Bătălie purtată în apropiere de orașul Manzikert (actualul Malazgirt, Turcia), în care turcii selgiucizi (*vezi* dinastia Selgiucizilor), sub conducerea sultanului Alp-Arslan, au învins armata bizantină, condusă de Romanus IV Diogenes. Romanus crease o armată mare pentru a se confrunta cu turcii și pentru a opri incursiunile acestora în Anatolia stăpânită de Bizanț. Din trupele sale făceau parte mercenari turkmeni, care au dezertat în tabăra adversă în noaptea de dinaintea bătăliei; turcii au distrus armata bizantină și l-au luat pe Romanus prizonier. Bătălia a fost urmată de cucerirea de către turci a aproape întregii Anatolii.

Manzoni, Alessandro

(07.03.1785, Milano, Italia - 22.05.1873, Milano)

Prozator și poet italian. În urma unei copilării petrecute mai ales în școli religioase, Manzoni a scris o serie de poeme religioase, *Imnuri sacre* (Inni sacri, 1815), apoi două tragedii istorice, influențat de William Shakespeare – *Contele de Carmagnola* (Il conte di Carmagnola, 1820) și *Adelchi* (pusă în scenă în 1822). Este cunoscut mai ales pentru romanul *Logodnicii* (I promessi sposi, 3 vol., 1827), capodoperă a literaturii mondiale și cel mai cunoscut roman italian al secolului său. Din sentimente patriotice, Manzoni a creat o limbă accesibilă cititorilor, folosind o proză clară, expresivă, care a devenit modelul multor scriitor italieni ce l-au urmat. Pledoaria lui Manzoni pentru o Italie unită l-a transformat în erou al mișcării Risorgimento; la moartea lui, compozitorul Giuseppe Verdi a creat marele *Requiem*.

Alessandro Manzoni, pictură în ulei de Francesco Hayez; Galeria Brera, Milano

ALINARI/ART RESOURCE, NEW YORK

Manzù, Giacomo *născut* Giacomo Manzoni

(22.12.1908, Bergamo, Italia - 17.01.1991, Ardea)

Sculptor italian. Luat ca ucenic de la o vârstă fragedă, a învățat să lucreze în lemn, metal și piatră. În 1950, după ce a devenit celebru datorită unui număr de 50 de sculpturi ale cardinalilor romano-catolici și unei serii de nuduri feminine, Manzù a primit comanda de a crea ușile sculptate în bronz ale bazilicii San Pietro. Realismul lui sobru și modelul extrem de delicat sunt caracterizate prin gravitate și senzualitate.

Portret de doamnă, sculptură în bronz de Giacomo Manzù, 1946

MUZEUL DE ARTĂ MODERNĂ, NEW YORK

Mao Dun *sau* Mao Tun *născut* Shen Dehong Shen Yanbing

(04.07.1896, Tongxiang, provincia Zhejiang, China - 27.03.1981, Beijing)

Critic literar, autor și editor chinez. Unul dintre fondatorii Ligii Scriitorilor de Aripa-Stângă (1930), a ocupat postul de ministru al culturii în guvernul comunist (1949–1964). Numeroși critici occidentali consideră că trilogia sa nuvelistică *Eclipsa* (Shi, 1930) este capodopera scriitorului. Printre lucrările sale se numără și *Viermi de mătase de primăvară și alte povești* (Chun Can, 1956) și romanul *Curcubeul* (Hong, 1992). În general, este considerat cel mai mare romancier chinez, reprezentant al realismului.

maoism

Formă a marxismului și leninismului, dezvoltată de Mao Zedong. Se deosebea

de celelalte doctrine prin accentul pus pe agricultură: Mao înlocuia reperele puterii proletariatului urban, de care China ducea lipsă, cu puterea latentă a țărănimii (redusă de marxiștii tradiționaliști). Credința maoistă în entuziasmul revoluționar și în avantajul lipsei de sofisticare a țăranilor, opusă elitelor tehnice sau intelectuale, a condus la Marele Salt Înainte din anii 1950 și la revoluția culturală din anii 1960 și 1970. Consecințele dezastruoase ale ambelor reforme i-au determinat pe succesorii lui Mao să abandoneze maoismul, considerat contraproductiv creșterii economice și ordinii sociale. Maoismul este revendicat de grupuri rebele de gherilă din întreaga lume; khmerii roșii au făcut din maoism ideologia națională în Cambodgia.

maori

Populație polineziană din Noua Zeelandă. Istoria tradițională maori descrie originile grupului în termenii unor valuri de migrație dintr-un tărâm mitic, între sec. XII și XIV, însă arheologii au datat așezări în Noua Zeelandă din sec. VIII d.Hr. Primul contact al populației maori cu civilizația europeană a fost stabilit cu Abel Janszoon Tasman (1642), care s-a luptat cu un grup de maori. Primii europeni au fost bine-veniți la început, însă apariția muschetelor, a bolilor, a metodelor agrare europene și a misionarilor a influențat negativ cultura și structura socială maori, iscându-se conflicte. Britanicii și-au asumat controlul formal asupra Noii Zeelande în 1840; timp de trei decenii au izbucnit repetate războaie pentru teritorii. În 1872, luptele se încheiaseră și mari suprafețe de pământ aparținând maori fuseseră confiscate. Astăzi, cca 9% din neozeelandezi sunt înregistrați drept maori; aproape toți au și descendență europeană. Deși integrați în viața urbană modernă, mulți maori păstrează vii practicile culturale tradiționale și depun eforturi pentru a redobândi controlul asupra pământurilor strămoșesti.

Mao Shan

Munte sacru în provincia Jiangsu din China, centrul revelațiilor taoiste ale vizionarului Yang Xi (364–370 d.Hr.). Yang Xi a fost vizitat de un grup de nemuritori fără de păcat *(zhenren)* din raiul Shangqing (puritatea supremă), care i-au oferit un nou set de cărți sfinte și de instrucțiuni referitoare la apocalipsă, în timpul căreia cei buni vor trebui să se refugieze în peșterile luminoase situate sub munți sacri precum Mao Shan. Revelațiile Mao Shan au încorporat elemente din budism în gândirea taoistă și au propus reforme în taoism, precum respingerea ritualurilor sexuale în favoarea uniunii spirituale cu un partener celest.

Mao Zedong *sau* Mao Tzedun

(26.12.1893, Shaoshan, provincia Hunan, China - 09.09.1976, Beijing)

Teoretician marxist, soldat și om de stat chinez, care a condus revoluția comunistă chineză și a fost președinte al Republicii Populare Chineze (1949–1959) și președinte al Partidului Comunist Chinez (1931–1976). Fiu de țăran, Mao s-a înrolat în armata revoluționară care a răsturnat dinastia Qing, însă, după ce și-a petrecut șase luni ca soldat, a plecat pentru a învăța la Universitatea din Beijing, unde s-a întâlnit cu Li Dazhao și Chen Duxiu, fondatori ai Partidului Comunist Chinez; în 1921 a aderat la doctrina marxistă (*vezi* marxism). La momentul respectiv, gândirea marxistă susținea că revoluția era în mâinile muncitorilor de la orașe, însă, în 1925, Mao a ajuns la concluzia că în China țărănimea, și nu proletariatul urban, trebuia să fie mobilizată. A devenit președinte al unei Republici Sovietice Chineze formate în zona rurală a provinciei Jiangxi. Armata Roșie a lui Mao a rezistat atacurilor repetate din partea forțelor naționaliste ale lui Jiang Jieshi, însă, în cele din urmă, s-a angajat în Marșul cel lung, pentru a atinge o poziție mai sigură, în NV Chinei. Aici, Mao a devenit conducătorul absolut al Partidului Comunist. Tacticile de război de gherilă, apelul la sentimentele naționale ale populației și politica agrară abordată au constituit avantaje militare în fața inamicilor naționaliști chinezi și japonezi, devenind popular în rândul țărănimii. Politicile agrare ale lui Mao erau diferite de modelul sovietic, însă, atunci când comuniștii chinezi au preluat puterea (1949), Uniunea Sovietică a acceptat să acorde noului stat asistență tehnică. Marele Salt Înainte al lui Mao și criticile aduse de el „noilor elemente burgheze“ din Uniunea Sovietică au fost îndeajuns pentru a îndepărta Uniunea Sovietică în mod irevocabil. Ajutorul sovietic a fost retras în 1960. După eșecul Marelui Salt Înainte, Mao a instaurat Revoluția Culturală, considerată o greșeală dezastruoasă. După moartea lui Mao, Deng Xiaoping a introdus reforme sociale și economice. *Vezi* Jiang Qing; Liu Shaoqi; maoism.

Mapam

în chineză **Mapam Yumco Ma-fa-mu-ts'o**
convențional **Manasarowar**

Lac în Himalaya, situat în SV Tibetului, China. Așezat la aproape 4 570 m deasupra

nivelului mării, este recunoscut ca fiind cel mai înalt bazin de apă dulce din lume. Ocupă un loc important în mitologia hindusă și este unul dintre locurile sacre de pelerinaj pentru credincioșii hinduși.

Maponos *sau* Mac ind Óg Oenghus

Zeu în religia celtică, asemănător cu Apollo, deseori asociat cu vindecarea. În mitologia galică, el apare ca Mabon, care este luat de la mama sa divină la vârsta de trei zile. În mitologia irlandeză, este considerat fiul lui Dagda și al lui Boann, râul sacru personificat în tradiția irlandeză. Trăia în marele mormânt neolitic (preceltic) din Newgrange.

Mapplethorpe, Robert

(04.11.1946, New York, New York, SUA - 09.03.1989, Boston, Massachusetts)

Fotograf american. A urmat cursurile Institutului Pratt (1963–1970). La mijlocul anilor 1970 preocupările sale erau cele care aveau să rămână subiectele lui favorite de-a lungul întregii cariere: naturi moarte, flori, portrete ale prietenilor și celebrităților, explorări homoerotice ale corpului masculin. Compozițiile sale sunt în general austere, combinarea între lumina rece a atelierului și focalizarea precisă creând contraste tonale dramatice. Modelele sale masculine, musculoase, sunt fotografiate pe fundaluri simple din pânză, angajate uneori în activități sexuale sau pozând cu accesorii sadomasochiste, cum ar fi pielea și lanțurile. Stilul său explicit provoacă privitorii la confruntarea cu acest bagaj imagistic. Relația dintre subiectele alese și frumusețea formală a fotografiilor având la bază tradiții artistice creează ceea ce mulți au identificat ca o tensiune între pornografie și artă. O expoziție retrospectivă, organizată în 1990 și finanțată parțial de Fundația Națională pentru Arte (National Endowment for the Art, NEA), a dat naștere la o dezbatere pe tema subvențiilor guvernamentale acordate artei „obscene", determinând Congresul să voteze unele restricții cu privire la viitoarele subvenții acordate de NEA.

mappō

În budismul japonez, perioadă în care legea lui Buddha va degenera. Perioada de după moartea lui Buddha se împarte în trei epoci: epoca legii adevărate, epoca legii copiate și epoca legii ultime sau degenerarea legii. O nouă epocă, în care adevărata credință va înflori din nou, va fi apoi condusă de bodhisattva Maitreya (în japoneză, Miroku). Budiștii japonezi apreciază că mappō a început în 1052 d.Hr. Deoarece se așteaptă ca ea să continue timp de 10 000 de ani, era actuală a istoriei umane reprezintă încă perioada mappō.

mapuche

Cel mai mare grup de indieni sud-americani vorbitori de araucană (*vezi* araucani) care trăiesc în valea centrală din Chile. Au fost remarcați datorită luptei lor de peste 350 de ani împotriva dominației spaniole și chiliene. În sec. XVI–XVIII au învățat să folosească în bătălii caii, triburile așezate la distanțe mari unindu-se pentru a se împotrivi incursiunilor spaniole. După proclamarea independenței statului Chile în sec. XIX, guvernul le-a creat rezervații. În anii 1980, pământul din rezervație a intrat în proprietatea persoanelor private, însă stăpânirea asupra propriului pământ este amenințată de datoriile făcute pentru a sprijini agricultura lor specifică, neintensivă.

Maputo *denumire până în 1976* Laurenço Marques

Oraș-port, 989 386 loc. (1997), capitala Mozambicului. Este așezat la marginea de N a estuarului Espírito Santo din golful Delagoa, situat în Oceanul Indian. Denumirea inițială a orașului a fost dată în memoria negustorului portughez care a explorat pentru prima dată regiunea, în 1544. Orașul s-a dezvoltat în jurul unei cetăți portugheze terminate în 1787. Declarat oraș în 1887, a înlocuit Moçambique, devenind capitală a Africii Orientale Portugheze (1907). Odată cu obținerea independenței națiunii (1975), prăbușirea turismului și accesul redus la comerțul extern au distrus economia locală.

maqām

Stadiu spiritual care servește drept piatră de hotar pe calea urmată de misticii musulmani (sufiști) în încercarea de a atinge viziunea uniunii cu Dumnezeu. Misticul evoluează prin intermediul eforturilor spirituale proprii și cu ajutorul șeicilor. În fiecare maqām, persoana se străduiește să se purifice pe sine, renunțând la toate înclinațiile lumești și pregătindu-se pentru a accede la un nivel spiritual superior. Majoritatea sufiștilor identifică șapte mari stadii maqām: căința, teama de Dumnezeu, renunțarea, sărăcia, răbdarea, încrederea și satisfacția. *Vezi* sufism.

Maqtul, al-

Vezi al-Suhrawardi

Mara

Zeu budist al simțurilor, care l-a tentat în repetate rânduri pe Buddha Gautama. Atunci când Gautama s-a așezat sub arborele bodhi pentru a aștepta iluminarea, maleficul Mara a apărut deghizat în mesager, susținând că un rival a uzurpat tronul familiei. A trimis o furtună de ploaie, pietre, cenușă și întuneric, încercând să înspăimânte zeii care se adunaseră, a contestat dreptul lui Gautama de a sta sub copac și le-a trimis pe cele trei fiice ale sale, Trsna, Rati și Raga (setea, dorința și plăcerea), pentru a-l seduce pe Gautama, însă fără succes. Buddha a obținut iluminarea, iar Mara a încercat să-l constrângă să nu predice, însă zeii l-au convins pe Buddha să propovăduiască legea.

marabu

Barză africană (*Leptoptilos crumeniferus*). Cu o înălțime de 1,5 m și o anvergură a aripilor de 2,6 m, marabu este cea mai mare dintre speciile de berze. De cele mai multe ori colorată în gri și alb, are fața și gâtul golașe, cu pielea de culoare roz, o pungă gulară roșie, care se umflă, și cioc drept, greu. Păsările marabu se hrănesc cu cadavre și deseori cu vulturi, pe care îi domină.

Maracaibo

Oraș, 1 764 038 loc. (2000), situat în NV Venezuelei, pe canalul care leagă lacul Maracaibo de golful Venezuela. Este al doilea oraș ca mărime al statului. Fondat în anul 1571 sub numele de Nueva Zamora, a devenit un centru al comerțului intern (după Gibraltar) la capătul lacului, fiind distrus în 1669. A fost stăpânit, pe rând, de ambele părți implicate în lupta Venezuelei pentru independență față de Spania. La zece ani după descoperirea petrolului în regiune (1917), a devenit metropola petrolieră a Venezuelei și a Americii de Sud.

Maracaibo

Intrând al Mării Caraibilor, în NV Venezuelei. Cel mai mare lac natural din America de Sud, ocupă o suprafață de 13 280 kmp, extinzându-se spre S pe o distanță de 210 km de la golful Venezuela și atingând o lățime de 121 km. Lacul are numeroși afluenți, dintre care cel mai important este fluviul Catatumbo. Reprezintă una dintre cele mai mari regiuni petrolifere din lume; susține cca două treimi din producția de petrol din Venezuela. Câmpurile petrolifere sunt localizate de-a lungul țărmului estic, întinzându-se 32 km în lac.

Maradona, Diego Armando

(n. 30.10.1960, Villa Fiorito, lângă Buenos Aires, Argentina)

Jucător argentinian de fotbal. Un mijlocaș renumit pentru abilitatea de a crea șanse de gol pentru el și pentru coechipierii săi, a condus echipe de club în campionate din Argentina, Italia și Spania. A făcut parte din echipa națională de fotbal a Argentinei care a câștigat Cupa Mondială în 1986. Printre performanțele sale se numără două goluri memorabile în poarta Angliei, unul înscris cu mâna (din greșeală, arbitrul a crezut că a fost cu capul), cunoscut acum ca „mâna lui Dumnezeu", și un altul când a driblat un grup de apărători. A fost suspendat de două ori din cauză că folosise substanțe interzise. În urma unui sondaj condus de Federația Internațională de Fotbal, Maradona a fost declarat jucătorul sec. XX.

Marajó

Insulă în delta fluviului Amazon, Brazilia. Cea mai mare insulă fluvială din lume, are o lungime de 295 km și o deschidere de 200 km, cu o suprafață de 40 100 kmp. Brațul principal al Amazonului trece pe la N de Marajó, însă numeroase canale înguste conduc o parte din debitul fluviului în râul Pará, estuar care separă la S insula de uscat. Rămășițele arheologice din savana estică sunt similare celor întâlnite la culturile andine precolumbiene.

Maramureș

Depresiune intramontană în România, situată în N Carpaților Orientali. Este drenată pe direcția SE–NV de râurile Iza și Vișeu. Cuprinde extinse livezi cu pomi fructiferi (prun), izvoare cu ape minerale și lacuri sărate. Este o importantă și originală zonă folclorică și etnografică.

Maramureș

Județ, 6 304 kmp, situat în N României, la granița cu Ucraina. Pe teritoriul său se află opt orașe, dintre care două municipii (Baia Mare, reședință de județ, Sighetu Marmației, Cornic, Baia Sprie, Vișeul de Sus etc.). Maramureșul a rămas în afara granițelor Daciei romane, dar a fost puternic influențat de cultura și civilizația romană. Formațiuni feudale românești apar în sec. X–XIV, când sunt consemnate și primele atestări documentare ale Maramureșului (1199). În 1326 a devenit district, ce are în frunte un voievod. În 1553 a fost inclus în principatul Transilvaniei. Din 1968 este județ în cadrul limitelor actuale. Relieful este predominant muntos,

reprezentat prin lanţul vulcanic al munţilor Gutâi-Lăpuş-Ţibleş, în centru, şi lanţul cristalin al Munţilor Rodnei-Maramureş în E. Sud-vestul este ocupat de o zonă de dealuri şi podişuri. O treime din suprafaţă este ocupată de depresiuni - Maramureş, Baia Mare etc. Are o economie cu profil industrial-agrar. Industria este axată pe sectoarele primare - exploatarea şi prelucrarea materiilor prime existente. Agricultura are ca ramură principală creşterea animalelor (bovine). Obiective turistice - frumuseţile peisajului montan ale munţilor Rodnei şi Maramureşului, staţiunile climaterice Borşa, Ocna Şugatag, etnografia şi folclorul de un farmec aparte (Maramureşul istoric, cu biserici din lemn - Deseşti, Ieud, Bogdan Vodă - şi porţi monumentale din lemn) etc.

Maramureşului, Munţii ~

Grup montan situat în extremitatea nordică a Carpaţilor Orientali, la graniţa cu Ucraina. Altitudinea maximă 1 961 m - vârful Farcău. Alcătuiţi predominant din şisturi cristaline, conţin zăcăminte de pirite cuprifere şi sulfuri complexe.

Marañón

Râu în centrul statului Perú. Izvorând din Anzi, face parte din cursul superior al fluviului Amazon. Curge spre NV, la înălţimi de 3 650 m, apoi coboară prin jungle, cu praguri şi cascade nenavigabile; la ieşirea din spectaculosul prag Pongo de Manseriche se situează la doar 175 m deasupra nivelului mării. Restul de 1 415 km de curs formează meandre spre E, în care se varsă râul Huallaga, apoi se uneşte cu râul Ucayali, pentru a forma Amazonul.

Marat, Jean-Paul

(24.05.1743, Boudry, lângă Neuchâtel, Elveţia - 13.07.1793, Paris, Franţa)

Om politic francez, lider al facţiunii radicale a montagnarzilor (*vezi* montagnard), în timpul Revoluţiei Franceze. A fost un doctor celebru în Londra, în anii 1770. Întorcându-se în Franţa în 1777, a fost numit medic la curtea contelui d'Artois (ulterior Carol X), fratele lui Ludovic XVI. Marat a scris lucrări ştiinţifice şi pamflete politice. Începând cu 1789, în calitate de editor al ziarului *L'Ami du Peuple*, a devenit o voce influentă care pleda pentru măsurile radicale împotriva aristocraţilor. I-a criticat pe liderii revoluţionari moderaţi şi a avertizat de pericolul reprezentat de aristocraţia émigré, apoi a sprijinit execuţia contrarevoluţionarilor. Unul dintre cei mai influenţi membri ai Convenţiei Naţionale (1792), a fost sprijinit activ de către parizieni, prin demonstraţii stradale. În aprilie 1793, girondinii l-au adus în faţa unui tribunal revoluţionar, însă Marat a fost achitat. În iulie, o simpatizantă a girondinilor, Charlotte Corday, a pătruns în camera lui şi l-a înjunghiat mortal în baie, transformându-l într-un martir al cauzei populare.

GIRAUDON/ART RESOURCE, NEW YORK

Jean-Paul Marat, portret de Joseph Boze, 1793; Muzeul de Istorie din Paris

Maratha, Confederaţia ~

Alianţă formată în sec. XVIII, în urma prăbuşirii regatului Maratha condus de Shivaji, ca urmare a presiunilor mogulilor. Sub conducerea nepotului lui Shivaji, puterea s-a deplasat către *peshwa* (miniştri principali) din familiile nobile Maratha, care au condus cu eficienţă la începutul sec. XVIII, dar s-au certat spre sfârşitul secolului. Confederaţia a fost învinsă de britanici (1818).

Maratha, războaiele ~

Trei conflicte care au avut loc între britanici şi Confederaţia Maratha. La momentul respectiv, confederaţia controla regiuni întinse din Deccan şi coasta de V a peninsulei indiene. Britanicii au pierdut primul conflict, în cadrul căruia au sprijinit efortul unui candidat pentru postul de *peshwa* (ministru principal). Au câştigat a doua incursiune militară, supunând membrii confederaţiei care se opuneau restabilirii unui peshwa demis. Al treilea război a fost provocat de invazia teritoriului Maratha de către britanicii care urmăreau bandele de jefuitori. Forţele maratha s-au unit împotriva britanicilor, însă au fost înfrânte, iar teritoriul Maratha a fost anexat Marii Britanii, supremaţia britanică asupra Indiei devenind completă.

maraton

Probă de alergare pe o distanţă de 42,2 km. Organizată în premieră la Jocurile Olimpice din 1896, comemorează fapta legendară a unui soldat grec, despre care se spune că a fugit de la Maraton la Atena (490 î.Hr.), pe o distanţă de cca 40 km, pentru a-i informa pe greci despre victoria în Bătălia de la Maraton, după care, epuizat, a murit. Maratoanele actuale sunt de obicei concursuri deschise atât bărbaţilor, cât şi femeilor, la care participă deseori mii de oameni;

exemple sunt tradiționalul maraton din Boston (înființat în 1897) și maratonul de la New York. Proba de maraton pentru femei a devenit probă olimpică în 1984.

Maraton, Bătălia de la ~

(490 î.Hr.)

Bătălie decisivă în cadrul războaielor medice, desfășurată lângă Atena, pe câmpia de la Maraton. Darius I a condus enorma sa armată împotriva unei forțe ateniene mult inferioare numeric, sub conducerea lui Miltiade. Atenienii au atacat în viteză, într-un moment în care cavaleria persană era absentă, devastând liniile persane și obligându-l pe Darius să părăsească Grecia. Victoria a fost covârșitoare: 6 400 de persani morți, cu doar 192 de pierderi în rândul atenienilor. Se spune că un mesager a fugit 40 km înapoi la Atena, unde a anunțat victoria, după care a murit de epuizare (*vezi* maraton). O altă versiune relatează că un alergător atenian a fost trimis în Sparta înaintea bătăliei, pentru a cere ajutor; a străbătut 240 km în două zile; Sparta a refuzat, astfel că Atena a luptat doar cu ajutorul oferit de Plateea.

Maravi, Confederația ~

Sistem de guvernare centralizat, stabilit în S Africii (cca 1480). A fost creat de către membrii grupurilor etnolingvistice înrudite, care migraseră din N spre teritoriile reprezentate în prezent de centrul și S statului Malawi. Reședința era situată la SV de lacul Malawi, iar în timpul epocii de aur a confederației (sec. XVII) conducea o regiune cuprinsă între fluviul Zambezi și coasta mozambicană. Conducătorii făceau comerț cu portughezii și arabii, dând în schimb fildeș, sclavi și fier. Până în 1720 se scindase în câteva facțiuni autonome.

Marblehead

Oraș, 20 377 loc. (2000), în NE statului Massachusetts, SUA. Portul este protejat de Marblehead Neck, promontoriu lung de cca 2,5 km. Populat în 1629 ca parte a orașului Salem, a devenit el însuși oraș în 1649; centru de pescuit și construcții navale. Portul a intrat în declin în urma Războiului din 1812. În prezent, este o stațiune de odihnă.

Marbury vs. Madison

(1803)

Prima decizie a Curții Supreme a SUA prin care o lege a Congresului este declarată neconstituțională, stabilind astfel doctrina revizuirii judiciare. În 1801, președintele nou ales Thomas Jefferson i-a ordonat secretarului de stat James Madison să-i retragă lui William Marbury numirea făcută de președintele anterior John Adams ca judecător de pace în Districtul Columbia. Marbury a cerut atunci Curții Supreme să-l forțeze pe Madison să pronunțe numirea sa. Refuzând această cerere, curtea a susținut că ea este lipsită de jurisdicție, deoarece o parte a Actului Judiciar aprobat de Congres în 1789, care autoriza Curtea să dea o asemenea decizie, era neconstituțională și deci lipsită de validitate. Judecătorul John Marshall a declarat supremația Constituției în fața oricărui conflict între aceasta și o lege votată în Congres.

Marc, Franz

(08.02.1880, München, Germania - 04.03.1916, lângă Verdun, Franța)

Pictor german. Lucrările sale timpurii sunt de factură academică, însă contactul cu impresionismul și cu curentul Jugendstil i-a limpezit stilul, iar în 1911, alături de Wassily Kandinsky și de alți pictori abstracționiști, a devenit membru fondator al grupării Blaue Reiter. Susținea că esența spirituală poate fi reprezentată cel mai bine prin abstractizare, fiind foarte interesat de arta popoarelor primitive și de lucrările copiilor și ale bolnavilor mintali. Opera sa este compusă în special din studii ale animalelor, deoarece credea că formele umane de viață sunt cele mai expresive manifestări ale forței vitale a naturii.

marcasit

Sulfură de fier care formează cristale de culoare deschisă, galbene-arămii; numele de pirită creastă de cocoș se referă la forma unui tip comun de cristale ale mineralului. Marcasitul are aceeași formulă chimică precum pirita (FeS_2), însă diferă ca structură internă (atomică). Este mai puțin stabil decât pirita, descompunându-se ușor, și este mult mai rar.

marcă

Simbol imprimat pe o piesă de argint sau aur, pentru a indica faptul că aceasta corespunde standardelor de puritate. În Anglia, marcarea datează din 1300; aurul și argintul nu puteau fi vândute până când nu le era testată puritatea și nu erau însemnate cu simbolul regal. Marca producătorului a fost introdusă în 1363; la început era un simbol, de ex. un pește sau o cheie, apoi a fost înlocuită cu inițiale. Termenul englezesc „hallmark" desemnează un semn al aurăriei din Londra (Goldsmith's Hall). Inițial, în SUA nu existau mărci. Abia la

sfârșitul sec. XVIII–începutul sec. XIX au fost impuse reglementări locale în New York, Boston și Baltimore; pe lângă marca producătorilor, pe obiectele din argint erau imprimate cuvintele „coin" (*în engleză*, monedă) și „sterling" (*în engleză*, sterlină). În 1906, folosirea acestor cuvinte a fost reglementată de legea federală, atât în privința mărcilor pentru aur, cât și pentru argint.

marcă de carte (ex-libris)

Semn atașat în interiorul copertei unei cărți pentru a identifica posesorul obiectului. Acest sistem își are originile, probabil, în Germania sec. XV; cel mai vechi ex-libris datează din 1516 și este german. În America, primul ex-libris datează din 1749. Ex-librisurile includ portrete, imagini de biblioteci, peisaje, precum și simboluri speciale, conform intereselor sau ocupației proprietarului (de ex. trofee militare, blazoane) și, spre sfârșitul sec. XIX, imagini nud.

Ex-libris de Robert Anning Bell pentru Jane Patterson; în engleză, 1890

MUZEUL VICTORIA ȘI ALBERT, LONDRA

marcă înregistrată

Marcă folosită de o fabrică sau de un comerciant pentru a identifica originea sau proprietarul bunurilor și pentru a le distinge de altele. Mărcile pot fi cuvinte sau grupuri de cuvinte, litere, cifre, mecanisme, nume, forma sau un alt mod de prezentare a produselor sau ambalajele lor ori combinații de culori. O marcă (indicată prin ™ sau, când este înregistrată, cu simbolul ®) este considerată proprietatea deținătorului și este protejată de lege pentru a nu fi folosită neautorizat de către alții. În majoritatea țărilor, înregistrarea precedă deținerea și protejarea mărcii. În SUA, dreptul asupra mărcii este dat chiar de folosirea mărcii, deși înregistrarea aduce adesea avantaje legale. *Vezi* drepturi de autor.

marcă tensometrică

Instrument pentru măsurarea schimbărilor în distanțele dintre punctele unor corpuri solide, ce apar atunci când corpul este deformat. Marca tensometrică este folosită fie pentru obținerea informației, după care se calculează tensiunea în corpuri, fie ca element de indicare al dispozitivelor de măsurat forța, presiunea și accelerația.

Marceau, Marcel

(22.03.1923, Strasbourg, Franța - 23.09.2007, Paris)

Mim francez. După ce a luptat în Al Doilea Război Mondial, a studiat cu maestrul de pantomimă Étienne Decroux și a obținut primul succes în rolul Arlechin din *Baptiste*. A format o trupă de mimi (1948–1964) și a avut succes internațional în anii 1950 cu producerea pantominei după piesa *Mantaua* de Gogol. În 1978 a fondat o școală de pantomimă la Paris. A fost apreciat pentru reprezentările sale elocvente, înșelător de simple, precum celebrul personaj cu fața albă, Bip, care amintește de Pierrot și de vagabondul lui Charlie Chaplin. *Vezi și* mimă și pantomimă.

Marcel, Gabriel (-Honoré)

(07.12.1889, Paris, Franța - 08.10.1973, Paris)

Filozof, dramaturg și critic francez. Lucrările sale filozofice cercetează aspecte ale existenței umane (de ex. încrederea, fidelitatea, speranța și disperarea) care au fost excluse în mod tradițional din sfera considerațiilor filozofice. Folosirea fenomenologiei a constituit un demers independent de cel promovat de către Edmund Husserl, considerat fondatorul mișcării fenomenologice. Marcel este considerat primul exponent francez al existențialismului.

Gabriel Marcel, 1951

H. ROGER-VIOLLET

Marcellus, Marcus Claudius

(268 î.Hr. - 208 î.Hr., lângă Venusia, Apulia)

General roman. Ales consul în 222 î.Hr., a luptat în Gallia și a câștigat *spolia opima* (*în latină*, premiul onoarei), a treia și ultima decorație de acest gen acordată în istoria romană, după ce a ucis un conducător inamic într-o luptă corp la corp. A fost consul din nou în 215 și 214 î.Hr. Desfășurând serviciu militar în Sicilia (214–211 î.Hr.), în al doilea război punic, a cucerit Siracuza, în urma unui asediu care a durat doi ani; trupele sale au jefuit orașul și au adus tezaurul artistic la Roma. A ocupat din nou funcția de consul în 210 și 208 î.Hr. În timpul unei bătălii cu Hannibal, în apropiere de Venusia, a fost prins într-o ambuscadă și ucis.

Marcellus, Marcus Claudius

(42 î.Hr.-23 î.Hr., Baiae, Campania, azi Italia)

Conducător roman. Nepot al lui Augustus (a fost fiul surorii lui Augustus, Octavia), Marcellus a fost presupusul moştenitor al acestuia. S-a căsătorit cu fiica lui Augustus, Iulia (25 î.Hr.), ulterior participând alături de Augustus la un conflict militar din Spania. Roma îşi pusese mari speranţe în el, dar moartea lui subită a ridicat probleme de succesiune la tron.

March, Frederic

născut **Frederick Ernest McIntyre Bickel**

(31.08.1897, Racine, Wisconsin, SUA - 14.04.1975, Los Angeles, California)

Actor american. A debutat pe Broadway, iar modul în care l-a parodiat pe John Barrymore în *Familia regală* (The Royal Family) i-a adus un contract de cinci ani cu Studiourile Paramount; a reluat rolul în adaptarea pentru marele ecran *Familia regală de pe Broadway* (The Royal Family of Broadway, 1930). A apărut apoi în peste 65 de filme, precum *Bestia* (Dr. Jekyll and Mr. Hyde, 1932, Premiul Oscar), *S-a născut o stea* (A Star Is Born, 1937), *Cei mai frumoşi ani ai vieţii noastre* (The Best Years of Our Lives, 1946, Premiul Oscar), *Moartea unui comis-voiajor* (Death of a Salesman, 1951) şi *Procesul maimuţelor* (Inherit the Wind, 1960). A jucat în roluri principale, deseori alături de soţia sa, Florence Eldridge, în piese precum *The Skin of Our Teeth* (1942) şi *Lungul drum al zilei către noapte* (Long Day's Journey into Night, 1956, Premiul Tony). Un actor polivalent de teatru şi film, abordarea sa cerebrală a dus uneori la un joc rigid, fără participare emoţională; de cele mai multe ori însă, aceasta a produs personaje convingătoare şi complexe.

Marchand, Jean

(20.12.1918, Champlain, Québec, Canada - 28.08.1988, Saint-Augustin, Québec)

Om politic canadian. După absolvirea Universităţii din Laval, a devenit un proeminent lider sindical la Québec. A ocupat postul de preşedinte al Confederaţiei Sindicatelor Naţionale (1961–1965). A fost ales în Camera Comunelor din Canada (1965) şi a ocupat funcţii în cabinetul lui Lester Pearson până în 1968, apoi şi-a continuat viaţa politică deţinând diferite funcţii, sub administraţia lui Pierre Trudeau (1968–1976). Ales în senatul canadian în 1976, a fost purtător de cuvânt al acestuia între 1980 şi 1983.

Marche

Provincie istorică în centrul Franţei. Odinioară parte din Limousin, a fost declarată domeniu de frontieră controlat de conte (marchiz), în sec. X. În sec. XII–XIII, domeniul a fost împărţit în două jumătăţi, de E şi de V. A fost condus de familia Bourbon (1342–1435), apoi de familia Armagnac (1435–1477). Confiscat în 1527 de către Francisc I, a fost donat văduvelor regilor francezi (1574–1643). A fost o provincie a Franţei până la Revoluţia Franceză.

Marche

Regiune situată în centrul Italiei. Suprafaţa: 9 693 kmp; 1 463 868 loc. (2001). Centrul administrativ: Ancona. Este situată între Marea Adriatică şi regiunea Umbria, fiind străbătută de munţii Apenini; singura porţiune terestră nivelată se găseşte de-a lungul văilor râurilor şi pe ţărmul adriatic, în apropiere de Ancona. Iniţial populată de gali şi de pecenezi, în 292 d.Hr. se afla sub conducere romană. În Evul Mediu timpuriu, partea de S a fost guvernată de longobarzi, iar partea de N de bizantini. În sec. XII–XIII s-au iscat conflicte între puternicele familii feudale, iar Vaticanul a încercat să-şi stabilească temporar autoritatea; tensiunile au culminat în 1631, când ducatul Urbino a fost anexat Statelor Papale. Marche s-a alăturat regatului italian în 1860. Zonă agricolă, aici s-au dezvoltat şi unele ramuri industriale.

marchetărie

Tehnică în arta decorativă şi în arhitectură, folosită de obicei la ornamentarea mobilierului, ce constă în aplicarea pe suprafaţa lemnului a unor bucăţi de furnir, de material organic precum scoici sau sidef, de bronz etc. Marchetăria a devenit populară în Franţa la sfârşitul sec. XVI şi s-a extins în Europa, pe măsură ce cererea de decoraţiuni luxoase de interior a crescut în următoarele două secole. *Vezi* André-Charles Boulle.

marchiz

Titlu nobiliar în Europa, imediat inferior ducelui şi superior unui conte. Soţia unui marchiz se numeşte marchiză. Termenul se referea iniţial la un conte care stăpânea o marcă (district de frontieră).

Marchize

Grup de insule, 8 064 loc. (1996), situat în Polinezia Franceză, în centrul Oceanului Pacific de S, la NE de Tahiti. Marchizele cuprind zece insule. Din grupul de SE

face parte insula Hiva Oa, cea mai mare și cea mai populată, adăpostind mormântul artistului Paul Gauguin; grupul continuă cu insulele Fatu Hiva și Tahiata, Motane și Fatu Huku, ultimele două nelocuite. Grupul de NV cuprinde insulele Nuku Hiva, Ua Pu, Ua Huka, Eiao și Hatutu. Exploratorul spaniol Àlvaro de Mendaña de Neira a numit insulele după marchiza de Mendoza, în 1595. Anexate Franței în 1842, insulele formează o diviziune a Polineziei Franceze, cu centrul la Taiohae, pe Nuku Hiva.

Marciano, Rocky
născut **Rocco Francis Marchegiano**
(01.09.1923, Brockton, Massachusetts, SUA - 31.08.1969, lângă Newton)

Campion american de box la categoria grea. S-a apucat de box în armată, în Al Doilea Război Mondial. Sportiv neprofesionist, însă cu o lovitură puternică și deosebit de rezistent, a câștigat titlul mondial în 1952, învingându-l pe Jersey Joe Walcott, titlu pe care l-a păstrat până la retragerea sa din box, în 1956. A ieșit învingător în 49 de meciuri profesioniste, cu un scor de 43 knockouturi.

Marconi, Guglielmo
(25.04.1874, Bologna, Italia - 20.07.1937, Roma)

Fizician și inventator italian. A început experimentele privind undele radio în 1894. În 1896 a plecat în Anglia, unde a pus în funcțiune un sistem de radiotelegrafiere. Contribuția sa la dezvoltarea comunicațiilor prin unde scurte constituie baza majorității tehnologiilor moderne de radiodifuziune. Îmbunătățirile aduse de el în domeniul aerian al undelor au fost deosebit de importante pentru mărirea distanței la care se putea transmite. În 1899 a stabilit o rețea de comunicații peste Canalul Mânecii. În 1900 a înființat Compania American Marconi. În 1901 a trimis pentru prima dată semnale peste Atlantic. A înregistrat numeroase brevete, deși probabil cel mai celebru brevet al său este cel cu nr. 7777, acordat unui aparat care permitea operarea câtorva stații pe diferite lungimi de undă, fără producerea de interferențe; ulterior, acesta a fost însă invalidat. Marconi a împărțit Premiul Nobel pentru fizică (1909) cu K. Ferdinand Braun (1850–1918). I s-a acordat titlul de marchiz și a fost numit în Senatul italian (1929), fiind apoi ales președinte al Academiei Regale Italiene (1930).

Guglielmo Marconi, cca 1908

BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON DC

Marco Polo, incidentul de la podul ~

Conflict ce a avut loc, în 1937, între trupele chineze și cele japoneze în apropiere de podul Marco Polo, la Lugouziao, lângă Beijing. Incidentul a fost punctul culminant al tensiunilor dintre cele două părți – agresivitatea crescută a Japoniei și reacția Chinei la această agresivitate – după ce Japonia ocupase NE Chinei și fondase statul-marionetă Manchukuo în 1932. Altercația a degenerat într-un război între Japonia și China.

Marcos, Ferdinand (Edralin)
(11.09.1917, Sarrat, Filipine - 28.09.1989, Honolulu, Hawaii, SUA)

Șef de stat filipinez (1966–1986). Fiu al unui om politic, a practicat dreptul ca avocat, apoi a deținut diferite funcții în administrația lui Manuel Roxas, primul președinte al Filipinelor independente. A fost ales președinte în 1966. În cadrul primului său mandat, a înregistrat progrese în agricultură, industrie și educație, însă în 1972 a impus legea marțială, ultimii ani ai administrației sale fiind marcați de corupție la nivel guvernamental, de stagnare economică, subjugare politică și de creșterea treptată a unei insurgențe comuniste. În urma protestelor publice vehemente declanșate de asasinarea liderului opoziției, Benigno Aquino (1932–1983), și de victoria, se pare frauduloasă, în alegeri a lui Marcos în fața văduvei lui Aquino, Corazon Aquino, Marcos a fost forțat să plece în exil în Hawaii, SUA; aici a fost acuzat, alături de soția sa, Imelda, de fraude materiale în valoare de miliarde de dolari. După moartea lui Marcos, Imelda s-a întors în țară, unde a fost judecată și condamnată pentru corupție. Sentința a fost mai târziu schimbată.

Marcu (Evanghelistul), Sfântul ~
(sec. I d.Hr., Ierusalim)

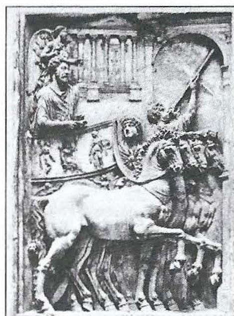
Conform tradiției, a murit la Alexandria, Egipt; sărbătorit în creștinismul occidental pe 25 aprilie, iar în creștinismul răsăritean pe 23 septembrie. Evanghelist creștin căruia îi este atribuită, prin tradiție, cea de-a doua Evanghelie. S-a alăturat Sfântului Petru și lui Barnabas în prima lor călătorie ca misionari, însă i-a părăsit la Perga și s-a întors în Ierusalim. Este posibil ca el să-l fi ajutat pe Sf. Petru la Roma, iar unii cercetători

susțin că Evanghelia sa se bazează pe relatarea lui Petru despre experiențele lui ca unul dintre cei 12 apostoli. Dacă acest fapt este adevărat, lucrarea a fost probabil scrisă la scurt timp după moartea lui Petru (65 d.Hr.). Biserica egipteană îl revendică pe Marcu drept fondator, el fiind de asemenea patronul orașelor italiene Aquileia și Veneția. Simbolul lui este leul.

Marcus Aurelius *nume complet* Caesar Marcus Aurelius Antoninus Augustus, *născut* Marcus Annius Verus

(26.04.121 d.Hr., Roma - 17.03.180 d.Hr., Vindobona [Viena] sau Sirmium, Pannonia)

Împărat roman (161–180 d.Hr.). Membru al unei familii bogate și influente; Hadrian a aranjat adopția sa și pe cea a lui Lucius Verus de către viitorul împărat nominalizat, Antoninus Pius, care l-a numit pe Marcus moștenitor. La urcarea pe tron, Marcus a împărțit puterea cu fratele său adoptiv, deși el a rămas personajul principal în administrație. Conducerea sa a fost marcată de numeroase crize militare, toate granițele importante fiind amenințate de invadatori. Eforturile depuse împotriva parților (162–166 d.Hr.) au dat roade, însă la întoarcere trupele au adus la Roma o boală devastatoare. Moralul capitalei a scăzut și din cauza invaziei germanice, care a avut loc în aceeași perioadă; germanii au fost respinși, însă Verus a murit în timpul campaniei (169 d.Hr.). Marcus și-a declarat fiul, Commodus, coîmpărat (177 d.Hr.). Deși blând și foarte cult, Marcus s-a opus creștinismului, sprijinind persecuția adepților cultului. *Meditațiile* sale despre stoicism, considerate una dintre cele mai mari lucrări ale tuturor timpurilor, oferă o imagine completă a valorilor sale religioase și morale. Domnia sa este deseori considerată epoca de aur a Romei.

Marcus Aurelius, basorelief înfățișând intrarea sa triumfală în Roma într-o cvadrigă; Palatul Conservatorilor, Roma

ALINARI/ART RESOURCE, NEW YORK

Marcus, Rudolph A.

(n. 21.07.1923, Montréal, Québec, Canada)

Chimist american de origine canadiană. A studiat la Universitatea McGill, a lucrat la Institutul Politehnic din Brooklyn (începând cu 1951), la Universitatea din Illinois (începând din 1964) și la Institutul Tehnologic din California (începând cu 1978). A cercetat de-a lungul anilor 1950 și 1960 transferul electronilor în reacțiile redox, descoperind că schimbările subtile din structura moleculară a reactanților și moleculelor solvente din jurul lor influențează abilitatea electronilor de a se mișca între molecule. A descoperit, de asemenea, relațiile parabolice între forța puternică a unei reacții de transfer electronic și rata reacției. Munca sa, care a dus la înțelegerea unor fenomene fundamentale precum fotosinteza, metabolismul celular și coroziunea simplă, i-a adus un Premiu Nobel (1992).

Marcuse, Herbert

(19.07.1898, Berlin - 29.07.1979, Starnberg, Germania)

Filozof politic american de origine germană. Membru al Școlii de la Frankfurt, a fugit din Germania după ce naziștii au venit la putere în 1933. După ce a colaborat cu serviciile secrete americane în Al Doilea Război Mondial, a predat la o serie de universități, în special la Universitatea Brandeis (1954–1965) și la Universitatea California din San Diego (1965–1976). În cea mai cunoscută și influentă lucrare a sa, *Omul unidimensional* (One-Dimensional Man, 1964), Marcuse afirmă că societatea capitalistă dezvoltată este represivă și lipsită de libertate, omul modern ajungând să se complacă și să fie dependent intelectual și spiritual de plăcerile societății de consum, fenomen pe care l-a numit „desublimare represivă". A fost ostil sistemului sovietic. Lucrările sale s-au bucurat de aprecierea studenților cu o orientare de stânga, în special după mișcările studențești din 1968 de la Sorbona și Universitatea Columbia. Între alte lucrări ale sale se numără *Eros și civilizație* (Eros and Civilization, 1955) și *Contrarevoluție și revoltă* (Counterrevolution and Revolt, 1972).

Marcy, William L(earned)

(12.12.1786, Southbridge, Massachusetts, SUA - 04.07.1857, Ballston Spa, New York)

Om politic american. A devenit conducător al unui grup democrat din statul New York, cunoscut sub numele de Albany Regency, și a fost inspector financiar al statului New York (1823–1829) și judecător la Curtea Supremă (1829–1831). În Senatul SUA (1831–1833), a sprijinit și apărat sistemul recompensării, afirmând că „celui victorios îi aparțin meritele inamicului". A ocupat postul de guvernator între 1833 și 1839, precum și pe cele de ministru de război (1845–1849) și ministru de stat (1853–1857).

Mar del Plata

Oraș de coastă, 541 733 loc. (2001), situat în partea central-estică a Argentinei. Locul care a găzduit o misiune spaniolă între 1746 și 1751. În 1856, exploratorul portughez Jose Coelho Mierelles a fondat satul de pescari La Peregrina. Mar del Plata a fost fondat în 1874 și a devenit stațiune maritimă; a devenit oraș în 1907. Este cunoscut pentru cazinoul de lux, unul dintre cele mai mari din lume. Pe lângă turism, economia locală se bazează pe construcții, textile, pescuitul comercial și producerea conservelor de pește. Găzduiește Universitatea Națională Mar del Plata.

Mardi Gras

(*în franceză*, marțea grasă)

Carnaval care are loc sau care se încheie în ultima zi de marți dinaintea începerii postului mare (al Paștelui). În mod tradițional, familiile consumau în zilele respective toate alimentele care erau interzise în timpul postului (de ex. ouă). În Franța, constituie un eveniment ce durează o singură zi, însă în SUA se desfășoară pe parcursul a câtorva zile, la New Orleans fiind sărbătorit prin parade, manifestări stradale și costumații extravagante.

Mardoheu

În *Cartea Esterei* din Vechiul Testament, văr sau păzitor al Esterei. Mardoheu era un evreu care l-a jignit pe Aman, căpetenia de oști a regelui Artaxerxe. Aman l-a convins pe rege să ordone execuția lui Mardoheu și uciderea tuturor evreilor din Imperiul Persan, însă Estera, regina iubită a lui Artaxerxe și evreică de origine, l-a rugat să-și schimbe hotărârea, iar Artaxerxe a poruncit ca Aman să fie spânzurat, numindu-l pe Mardoheu în locul acestuia și dând voie evreilor să lupte împotriva dușmanilor. Eliberarea evreilor din Persia este sărbătorită de Purim.

Marduk *sau* Bel

Zeu principal al orașului Babilon în religia mesopotamiană și zeul național al regiunii Babilon. La început, era zeu al furtunilor, dar, conform legendei, a devenit stăpânul tuturor celorlalți zei în urma înfrângerii monstrului Tiamat. Steaua lui Marduk era planeta Jupiter, iar animalele lui sacre erau caii, câinii și un dragon cu limbă bifurcată, ale căror reprezentări împodobeau zidurile Babilonului.

mare juriu /Grand Jury/

Juriu care examinează acuzațiile la adresa unor persoane învinuite de anumite delicte și, dacă probele dovedesc acest lucru, formulează acuzațiile oficiale pe baza cărora acuzatul este judecat ulterior (*vezi* punere sub acuzare). Nu decide vinovăția sau nevinovăția, ci doar dacă există motivații justificate pentru a considera că persoana a comis un delict. Oficialitățile publice (procurorii și poliția) oferă informații și convoacă martorii pentru juriu. Procedurile nu sunt, de obicei, publice. Unele state din SUA au desființat marele juriu și au autorizat punerea sub judecată de către procurori.

mare lunară

Câmpie joasă, întunecată, de pe Lună. Mările sunt curgeri imense de lavă mărginite de lanțuri muntoase, depresiuni și falii; deși în latină cuvântul *mare* înseamnă întindere de apă, pe Lună apa lipsește. Cel mai cunoscut exemplu este probabil Mare Tranquillitatis (*în latină*, Marea Liniștii), locul unde a aselenizat *Apollo 11*. Majoritatea celor cca 20 de mări se află pe acea față a Lunii care este îndreptată mereu spre Pământ; reprezintă cele mai mari semne de pe suprafața Lunii, ce pot fi observate de pe Pământ fără instrumente speciale. Petele întunecate de pe fața vizibilă a Lunii sunt mări.

Marea Albă

Prelungire a Oceanului Arctic, în NV Rusiei. Este aproape închisă, fiind legată de Marea Barents, situată mai la N de ea, printr-o strâmtoare lungă și îngustă cunoscută sub numele de Gorlo. Are o suprafață de cca 90 000 kmp și o adâncime maximă de 340 m. Câteva fluvii, inclusiv Dvina de Nord și Onega, se varsă în ea. Este o importantă rută de transport, rămânând navigabilă de-a lungul întregului an datorită spărgătoarelor de gheață. Arhanghelsk este unul dintre principalele sale porturi.

Marea Barieră de Corali

Complex format din recife de corali, bancuri și insulițe în Oceanul Pacific, la NE de coasta Australiei. Cea mai mare aglomerare de corali din lume, depășește 2 000 km în lungime de-a lungul coastei statului Queensland și se întinde pe o suprafață de 350 000 kmp. Reciful s-a format pe parcursul a milioane de ani, din scheletele unei mase de organisme marine vii. Pe lângă cele peste 300 de specii de corali, fauna marină de aici cuprinde anemone, viermi, gasteropode, homari, raci, creveți, crabi și o largă varietate de pești. Reciful se caracterizează prin marginea coralilor de un roșu-purpuriu, formată

prin depunerea algelor roșii, înglobate în aceștia. O mare atracție turistică, aproape tot complexul face parte din Parcul Național al Marii Bariere de Corali; în 1981, bariera de corali a fost desemnată Patrimoniu Mondial UNESCO.

Marea Britanie *sau* Britania

Regat în V Europei. Suprafața: 229 957 kmp. Este cea mai mare insulă din Europa și este formată din Anglia, Scoția și Țara Galilor. Împreună cu Irlanda de Nord, alcătuiește Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord. În general, numele de Marea Britanie este folosit cu referire la întregul Regat Unit.

marea-bufniță-cu-coarne

Specie de bufniță-cu-coarne (*Bubo virginianus*) răspândită de la limita arctică spre S, până la strâmtoarea Magellan. Pasăre de pradă puternică, cu pete brune, depășește adesea 60 cm în lungime, iar anvergura aripilor atinge 200 cm. Se hrănește, de obicei, cu rozătoare și păsări mici, dar atacă și prăzi mai mari. Adaptată la clima din deșerturi și păduri, migrează doar atunci când hrana este insuficientă.

Marea Caspică

Lac sărat intern, între Europa și Asia, mărginit de Azerbaidjan, Rusia, Kazahstan și Iran. Cu un bazin de 1 200 km lungime și 432 km lățime, ocupând o suprafață de 371 795 kmp, este cel mai mare volum de apă interioară din lume. Cu toate că aici se varsă multe ape mari, inclusiv Volga, Ural, Kura, marea nu are nici o ieșire. A fost o importantă rută comercială în epoca premodernă, când era parte integrantă a rutei comerciale mongolo-baltice, pe care se transportau bunuri din Asia. În prezent, este o sursă importantă de petrol. Printre porturi se numără Baku în Azerbaidjan și Bandar-e Anzali sau Bander-e Torkeman în Iran.

Marea Chinei de Est

Vezi Marea Chinei

Marea Chinei de Sud

Vezi Marea Chinei

Marea Coralilor

Parte a Oceanului Pacific de S. Este situată între Queensland, Australia, la V și Vanuatu și Noua Caledonie în E, fiind mărginită la N de Papua-Noua Guinee și de insulele Solomon. Ocupând o suprafață de 4 791 000 kmp, se unește cu Marea Tasman și cu Marea Solomon, fiind legată de Marea Arafura prin strâmtoarea Torres. A fost numită astfel datorită numeroaselor formațiuni de recife, inclusiv Marea Barieră de Corali. În Al Doilea Război Mondial, a fost locul unei victorii strategice navale și aeriene a Statelor Unite împotriva japonezilor (1942).

Marea Cumpănă de Ape, munții ~

Suprafață de colectare a apelor din E Australiei. Cuprinde mai multe platouri și lanțuri muntoase, care se află aproape paralel cu coastele statelor Queensland, New South Wales și Victoria, Australia. Începând din N, de la peninsula Cape York, din Queensland, munții se întind spre S, sub numele de Alpii Australieni, aproape de frontiera New South Wales cu Victoria. Odată ce au intrat pe teritoriul statului Victoria, se curbează spre V, terminându-se cu Munții Grampians. În S, un masiv se înalță din apele strâmtorii Bass, pentru a forma partea centrală a Tasmaniei. Lanțul are o lungime de 3 700 km. A fost explorat pentru prima oară de europeni (1813), care se deplasau spre regiunile mai îndepărtate ale Australiei; în prezent, regiunea prezintă importanță prin agricultură, producția de cherestea și minerit, iar parcurile sale naționale constituie apreciate obiective turistice.

Marea Depresiune *sau* Marea Criză din 1929

Criză economică la nivel mondial care a început în 1929 și a durat până în 1939. A fost cea mai îndelungată și severă depresiune economică prin care a trecut societatea occidentală industrializată, care a provocat schimbări fundamentale în structura instituțiilor economice, în politicile macroeconomice și în teoria economică. Deși s-a declanșat în SUA, Marea Depresiune a produs un declin drastic al productivității, o rată deosebit de gravă a șomajului și o deflație acută în aproape toate țările lumii. Efectele sale sociale și culturale nu au fost mai puțin copleșitoare, mai ales în SUA, unde Marea Depresiune a reprezentat cea mai mare calamitate cu care s-au confruntat americanii de la Războiul Civil încoace.

Istoria economică

Durata și profunzimea Marii Depresiuni au variat substanțial de la țară la țară. A fost deosebit de lungă și de gravă în Statele Unite și Europa, mai blândă în Japonia și în mare parte a Americii Latine. Poate că, previzibil, cea mai dură depresiune prin care economia mondială a trecut vreodată a fost declanșată de o mulțime de cauze. Declinul în cererea de consum, panica

financiară și politicile economice necugetate au cauzat colapsul productivității economice în SUA, în timp ce etalonul aurului, care lega aproape toate țările lumii într-o rețea de rate fixe de schimb valutar, a jucat un rol esențial în propagarea crizei economice americane către celelalte țări. Însănătoșirea economică după Marea Depresiune a fost, în mare parte, stimulată de renunțarea la etalonul aurului și de expansiunea monetară ce i-a urmat. Impactul economic al Marii Depresiuni a fost enorm, atât prin enorma suferință umană provocată, cât și prin schimbările profunde în politicile economice.

Durata și gravitatea

Marea Depresiune a început în Statele Unite ca o recesiune obișnuită, în vara anului 1929. Totuși, criza s-a agravat vizibil spre sfârșitul anului și a continuat până la începutul lui 1933. Productivitatea reală și prețurile au scăzut abrupt. Între apogeul și finele crizei, producția industrială din SUA a scăzut cu 47%, iar produsul intern brut (PIB) real a scăzut cu 30%. Indexul prețurilor vânzărilor en gros s-a redus cu 33% (asemenea scăderi în nivelul prețurilor sunt cunoscute drept deflație). Cu toate că există unele îndoieli în privința acurateței statisticilor, cu toții sunt de acord că rata șomajului a depășit 20% în momentul culminant. Gravitatea Marii Depresiuni în Statele Unite se evidențiază prin comparație cu următoarea recesiune americană din sec. XX, cea din anii 1981–1982, când PIB-ul țării a scăzut cu doar două procente și rata șomajului a atins mai puțin de zece procente. De asemenea, pe parcursul recesiunii din 1981–1982 prețurile au continuat să crească, deși rata lor de creștere a scăzut substanțial (fenomen cunoscut drept dezinflație).

Depresiunea a lovit efectiv fiecare țară din lume. Totuși, intervalul de timp și magnitudinea crizei au variat substanțial de la țară la țară. Marea Britanie s-a confruntat cu creșterea economică lentă și cu recesiunea în aproape toată cea de-a doua jumătate a anilor 1920 și nu a căzut într-o depresiune severă decât spre începutul lui 1930, iar declinul în producția industrială a fost cca o treime din contracția producției înregistrate în Statele Unite. Franța a resimțit o scurtă cădere economică la începutul anilor 1930. Revirimentul francez din 1932 și 1933 a fost însă de scurtă durată. Atât producția industrială franceză cât și prețurile au scăzut dramatic între 1933 și 1936. Economia Germaniei a intrat în criză la începutul anului 1928, apoi s-a stabilizat doar pentru a reintra în regres în al treilea trimestru al lui 1929. Declinul producției industriale germane a fost sensibil egal cu cel din Statele Unite. Câteva de țări din America Latină au trecut prin depresiune la finele lui 1928 și începutul lui 1929, cu puțin înainte de declinul producției în SUA. În vreme ce unele țări mai puțin dezvoltate au avut de-a face cu depresiuni grave, altele, precum Argentina și Brazilia, au resimțit crize mai moderate. Și Japonia a cunoscut o criză moderată, care a început relativ târziu și s-a încheiat relativ devreme.

Bărbat vânzând mere în timpul Marii Depresiuni
ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, INC.

Deflația generală a prețurilor, evidentă în SUA, a fost înregistrată și în alte țări. Absolut fiecare stat industrializat a suferit declinuri ale prețurilor de vânzare en gros de peste 30% între 1929 și 1933. Din cauza flexibilității mai mari a structurii prețurilor din Japonia, acolo deflația a fost neobișnuit de rapidă în 1930 și 1931. Poate că această deflație rapidă a ajutat la menținerea declinului în activitatea japoneză de producție la cote rezonabile. Prețurile produselor de bază comercializate pe piețele mondiale au căzut chiar mai dramatic în acea perioadă. De exemplu, prețurile cafelei, bumbacului, mătăsii și cauciucului s-au redus la jumătate numai între septembrie 1929 și decembrie 1930. În consecință, pentru producătorii de bunuri de larg consum, balanța comercială s-a destabilizat abrupt.

Relansarea economică a SUA a început în primăvara anului 1933. Productivitatea a crescut rapid la mijlocul anilor 1930: PIB-ul real s-a ridicat la o rată medie de 9% pe an între 1933 și 1937. Însă productivitatea scăzuse atât de mult la începutul acelui deceniu încât pe parcursul întregii perioade a rămas la cote substanțial reduse față de cele cu care economia americană era obișnuită. În 1937–1938, Statele Unite au suferit o altă scădere abruptă a activității economice, dar în a doua jumătate a anului 1938 economia americană a crescut cu o rapiditate mai mare decât la mijlocul anilor 1930. Productivitatea la nivel național a revenit, în final, la tendința sa de lungă durată în 1942.

Recuperarea economică a cunoscut profunde variații în restul lumii. Economia

britanică s-a oprit din declin la puțin timp după ce Marea Britanie a abandonat etalonul aurului în septembrie 1931, dar recuperarea autentică nu a început decât spre sfârșitul anului 1932. Economiile mai multor țări din America Latină au început să se consolideze la finele lui 1931 și începutul lui 1932. Germania și Japonia au început să-și revină în toamna lui 1932. Canada și multe țări europene mai mici au început să se redreseze cam în aceeași perioadă ca și Statele Unite, adică în primele luni ale lui 1933. Pe de altă parte, Franța, care a resimțit criza acută mai târziu decât majoritatea celorlalte țări, nu a intrat cu adevărat în faza de revenire din criză până în 1938.

Cauzele declinului

Cauza fundamentală a Marii Depresiuni a fost reducerea consumului (uneori numit și cerere agregată), ceea ce a dus la declinul producției, pe măsură ce producătorii și comercianții observau o creștere neplanificată de marfă în stocuri. Sursele reducerii cheltuielilor de consum în SUA au variat în decursul depresiunii, dar s-au cumulat într-un monumental declin al cererii globale. Regresul american a fost transmis restului lumii prin etalonul aurului. Cu toate acestea, mulți alți factori au influențat criza economică în diverse țări.

Crahul bursei de valori

Declinul inițial al productivității în SUA în vara lui 1929 este unanim considerat că ar fi rezultat din stricta politică monetară americană care viza restrângerea speculațiilor la bursă. Anii 1920 au fost un deceniu prosper, dar nu o perioadă de dezvoltare excepțională. Prețurile rămăseseră relativ constante tot deceniul și chiar au existat curbe moderate de recesiune atât în 1924, cât și în 1927. Singurul sector în care excesul era vizibil a fost bursa de valori. Prețurile acțiunilor crescuseră de mai bine de patru ori de la cota cea mai joasă din 1921, la valoarea de vârf din 1929. În 1928 și 1929, Sistemul Federal de Rezerve sau Rezerva Federală a SUA (Federal Reserve) a crescut ratele dobânzilor, în speranța că va încetini creșterea alertă a prețurilor pe acțiuni. Aceste rate mai mari ale dobânzilor au dus la stagnarea cheltuielilor de care depindea fluctuația dobânzilor în domenii precum construcțiile și achiziționarea de automobile, care la rându-le au inhibat producția. Unii savanți consideră că avântul în construcțiile imobiliare de la mijlocul anilor 1920 a provocat un exces în oferta de locuințe și o notabilă cădere în domeniul construcțiilor în 1928 și 1929.

Către toamna lui 1929, prețurile acțiunilor în SUA au atins cote care nu puteau fi justificate printr-o anticipare rezonabilă a câștigurilor viitoare. Drept rezultat, când mai multe evenimente minore au dus la declinul treptat al prețurilor, în octombrie 1929, investitorii și-au pierdut încrederea, iar balonul de săpun al bursei de valori s-a spart. Panica vânzărilor s-a declanșat în Joia Neagră, 24 octombrie 1929. Multe acțiuni fuseseră cumpărate cu acoperire – adică, folosind împrumuturi garantate doar cu o mică fracțiune din valoarea acțiunilor. În consecință, scăderea i-a forțat pe unii investitori să-și lichideze pachetele de acțiuni, accentuând astfel căderea prețurilor. Între valoarea lor de vârf în septembrie și valoarea minimală în noiembrie, prețurile acțiunilor în SUA (măsurate prin indicatorul Cowles) au scăzut cu 33%. Deoarece declinul a fost atât de dramatic, acest eveniment a rămas cunoscut ca Marele Crah din 1929.

Crahul bursei de valori a redus substanțial cererea globală americană. Achizițiile de bunuri de folosință îndelungată și investițiile în afaceri au suferit un puternic recul în urma crahului. O explicație plauzibilă ar fi că criza financiară a generat o nesiguranță considerabilă în privința veniturilor viitoare, iar nesiguranța, la rândul ei, a determinat consumatorii și firmele să amâne achiziția de bunuri de folosință îndelungată. Deși pierderea de averi personale cauzată de căderea prețurilor pe acțiuni a fost relativ redusă, crahul a scăzut cheltuielile de consum, făcându-i pe oameni să se simtă mai săraci. Consecința declinului drastic în cheltuielile consumatorilor și ale întreprinderilor a fost că productivitatea reală în Statele Unite, care fusese într-un lent regres până atunci, a intrat în cădere liberă la finele lui 1929 și pe parcursul lui 1930. Astfel, deși Marele Crah al bursei de valori și Marea Depresiune economică sunt două evenimente distincte, scăderea prețurilor pe acțiuni a fost un factor care a contribuit la declinul producției și la șomajul din SUA.

Panici în sectorul bancar și contracții monetare

Următoarea lovitură adusă cererii globale a avut loc în toamna anului 1930, când primul dintre cele patru valuri de panică în sectorul bancar a cuprins Statele Unite. O panică bancară se produce când deponătorii își pierd concomitent încrederea în solvabilitatea băncilor și pretind ca depozitele bancare să le fie returnate în numerar. Băncile, care în mod normal dețin doar o fracțiune din depozite ca rezerve

în numerar, sunt nevoite să-și anuleze creditele pentru a aduna lichiditățile necesare. Acest proces de lichidare precipitată a împrumuturilor poate determina chiar și o bancă solvabilă să falimenteze. SUA au fost încercate de nenumărate momente de panică bancară în toamna lui 1930, în primăvara lui 1931 și în toamna anilor 1931 și 1932. Ultimul val de panică a continuat în iarna lui 1933 și a culminat cu „vacanța națională a băncilor" declarată de președintele Franklin D. Roosevelt pe 6 martie 1933. Vacanța bancară a obligat toate băncile să se închidă pentru public urmând să li se permită să-și redeschidă ghișeele doar după ce inspectorii guvernului le-au confirmat solvabilitatea. Panica a avut consecințe serioase asupra sistemului bancar. Până în 1933, o cincime din băncile care funcționau la începutul lui 1930 intraseră în faliment.

Prin însăși natura lor, panicile în sectorul bancar sunt în mare parte incidente iraționale și inexplicabile, dar unii din factorii care contribuie la declanșarea ei pot fi explicați. Istoricii economiei cred că mărirea substanțială a datoriei fermelor în anii 1920, împreună cu politicile americane care au încurajat apariția de bănci mici și lipsite de diversitate au creat un mediu în care asemenea panici pot izbucni și se pot extinde. Considerabilele datorii ale fermierilor au fost acumulate în parte din cauza prețurilor mari ale produselor agricole în timpul Primului Război Mondial, care i-au determinat pe fermierii americani să apeleze la importante credite financiare în speranța că-și vor mări producția investind în proprietăți funciare și utilaje. Ca urmare a scăderii prețurilor pentru mărfurile agricole după război, fermierii au întâmpinat dificultăți în achitarea ratelor de împrumut.

Rezerva Federală a avut tentative neconvingătoare de a preîntâmpina panica bancară. Economiștii Milton Friedman și Anna J. Schwartz, în bine cunoscutul studiu *O istorie monetară a Statelor Unite, 1867–1960* (A Monetary History of the United States, 1867–1960; 1963) au susținut că moartea în 1928 a lui Benjamin Strong, guvernator al Băncii Rezervei Federale din New York încă din 1914, a fost o cauză semnificativă a acestei ineficiențe. Strong a fost un conducător viguros, care înțelegea capacitatea băncii centrale de a limita panicile. Moartea sa a lăsat un vid de putere la Rezerva Federală și a permis unor persoane din conducere cu concepții mai opace să blocheze orice intervenție eficientă. Panicile au cauzat o creștere dramatică a totalului de lichidități pe care oamenii doreau să-l dețină acasă în detrimentul depozitelor bancare. Creșterea raportului între banii gheață și depozite a fost motivul principal pentru scăderea rezervei monetare cu 31% între 1929 și 1933. Pe lângă faptul că a permis panicii să reducă rezerva monetară a SUA, Rezerva Federală a redus deliberat rezerva monetară și a mărit ratele dobânzilor în septembrie 1931, când Marea Britanie a fost nevoită să renunțe la etalonul aurului, iar investitorii se temeau că și Statele Unite vor proceda la fel.

Cercetătorii cred că asemenea declinuri ale rezervei monetare provocate de hotărârile Rezervei Federale au avut un profund efect de contracție a productivității. Poate că o imagine simplă evidențiază cel mai bine rolul predominant jucat de colapsul monetar în Marea Depresiune în SUA. În vremuri de normalitate economică, precum anii 1920, atât rezerva monetară, cât și productivitatea tind să crească în mod constant. Dar la începutul anilor 1930 ambele s-au prăbușit. Colapsul rezervei monetare a inhibat cheltuielile în mai multe privințe. Probabil cea mai relevantă a fost că regresul prețurilor reale și cel al rezervei monetare a determinat consumatorii și oamenii de afaceri să se aștepte la o eventuală deflație, manifestată prin scăderea salariilor și a prețurilor. În consecință, deși ratele nominale ale dobânzilor erau foarte coborâte, populația s-a ferit de împrumuturi de teamă că salariile și profiturile viitoare vor fi insuficiente pentru acoperirea ratelor de credit. La rândul ei, această ezitare a dus la reducerea severă a cheltuielilor, fie ele de consum sau sub forma investițiilor de afaceri. Panica a exacerbat cu certitudine diminuarea cheltuielilor, deoarece a generat pesimism și neîncredere. De asemenea, falimentul atâtor bănci a perturbat sistemul de împrumuturi, reducând astfel fondurile disponibile pentru investițiile financiare.

Standardul aur

Unii economiști argumentează că Rezerva Federală a permis sau chiar a cauzat căderile enorme ale rezervei monetare americane parțial pentru a menține etalonul-aur. La adăpostul său, fiecare țară își determina valoarea monedei recurgând la aur ca unitate de măsură și întreprindea acțiuni monetare pentru a-și proteja prețul fixat. Este posibil, dacă Rezerva Federală ar fi întreprins acțiuni mai energice ca răspuns la panicile bancare, să se fi stârnit un val de neîncredere printre economiile străine care ar fi considerat că SUA ar avea de gând să

renunțe la etalonul-aur. Ar fi rezultat un mare aflux al aurului peste granițe, iar SUA ar fi fost obligate să devalorizeze aurul. De asemenea, dacă Rezerva Federală nu ar fi impus o oarecare rigiditate economică în toamna lui 1931, exista riscul unor atacuri speculative asupra dolarului, care ar fi forțat SUA să abandoneze etalonul-aur laolaltă cu Marea Britanie.

Deși se poartă polemici în privința impactului pe care etalonul-aur l-a avut în limitarea politicilor monetare americane, nu încape îndoială ca a fost un factor-cheie în propagarea declinului economic al Americii către restul lumii. Prin etalonul-aur, dezechilibrele din comerț sau din cursul de valori au determinat o creștere a vânzărilor de aur pe piețele internaționale. De exemplu, la mijlocul anilor 1920 cererea internațională puternică pentru bunuri americane, precum acțiunile și obligațiunile, a adus considerabile influxuri de aur în SUA. În același mod, decizia Franței, luată după Primul Război Mondial, de a reveni la etalonul-aur în condițiile deprecierii francului a condus la surplusuri comerciale și la un substanțial influx de aur.

Marea Britanie a ales să se întoarcă la etalonul-aur după Primul Război Mondial la paritatea antebelică. Însă inflația din timpul războiului presupunea aprecierea lirei, iar această apreciere a atras deficituri comerciale și importante afluxuri de aur după 1925. Pentru a împiedica reducerea rezervei de aur, Banca Angliei a crescut substanțial rata dobânzilor. Rata mare a dobânzilor a descurajat achizițiile de bunuri și investițiile, producând o rată mare a șomajului în Marea Britanie pe tot parcursul celei de-a doua jumătăți a anilor 1920.

Odată ce economia americană a început să se contracte sever, tendința de influx al aurului din alte țări spre Statele Unite s-a intensificat. Factorul determinant a fost deflația din SUA, care făcea bunurile americane deosebit de dezirabile pentru străini, în timp ce veniturile mici reduceau cererea americană pentru produsele străine. Pentru a contracara tendința rezultantă către un surplus comercial american dublat de influxuri de aur venit de peste hotare, băncile centrale din lume au ridicat ratele dobânzilor. În principiu, menținerea etalonului internațional al aurului pretindea o contracție monetară masivă în toate economiile lumii pentru a o egala pe cea care avea loc în SUA. Consecința a fost un regres al productivității și al prețurilor în multe țări, care, la rândul său, aproape că a egalat criza din SUA.

Crize financiare și panici bancare au avut loc într-un număr de țări în afară de Statele Unite. În mai 1931 dificultățile întâmpinate de Creditanstalt, cea mai mare bancă a Austriei, în efectuarea plăților au declanșat un lanț de crize financiare care au acoperit o mare parte a Europei și au determinat Marea Britanie să renunțe la etalonul-aur. Printre țările cele mai afectate de falimentele bancare și de volatilitatea piețelor financiare s-au numărat Austria, Germania și Ungaria. Aceste crize bancare răspândite ar fi putut să fie rezultatul slabei organizări, al altor factori locali sau pur și simplu al propagării de la o țară la alta. În plus, deoarece forța celelalte țări să se ralieze deflației din SUA, etalonul-aur a redus valoarea garanțiilor suplimentare ale băncilor, făcându-le mai vulnerabile la cererile de lichidare a depozitelor bancare. Ca și în SUA, panica în sectorul bancar și alte perturbări ale pieței financiare din alte țări au dus la scăderea productivității și a prețurilor.

Credite și comerț internațional

Unii cercetători accentuează asupra importanței pe care o au și alte circumstanțe economice internaționale. Creditele externe înspre Germania și America Latină au căpătat o amploare apreciabilă la mijlocul anilor 1920, însă împrumuturile externe americane au scăzut în 1928 și 1929 din cauza ratelor de dobândă în urcare și a dezvoltării bursei de valori din Statele Unite. Această reducere a împrumuturilor externe ar putea să fi contribuit la contracțiile ulterioare ale sistemului de credite și la reculul de productivitate în țările debitoare. În Germania, care a avut o inflație foarte rapidă (hiperinflație) la începutul anilor 1920, este posibil ca autoritățile monetare să fi ezitat să aplice politici de expansiune pentru a contracara ritmul lent al economiei, fiindcă se temeau că vor reactiva inflația. Efectele reducerii creditelor externe ar putea explica de ce economiile Germaniei, Argentinei și Braziliei au început să se clatine înainte ca Marea Depresiune să se declanșeze în SUA.

Adoptarea tarifului Smoot-Hawley în 1930 în SUA și apariția la scară globală a politicilor comerciale protecționiste au creat alte complicații. Tariful Smoot-Hawley era menit să majoreze veniturile fermelor prin reducerea competiției externe pe piața produselor agricole. Însă și alte țări au urmat exemplul, atât ca măsură de represalii, cât și în încercarea de a corecta dezechilibrele comerciale. Cercetătorii sunt de părere că aceste politici ar fi putut reduce comerțul

într-o oarecare măsură, dar nu au fost o cauză majoră a depresiunii în cazul marilor producători industriali. Totuși, politicile protecționiste ar putea să fi contribuit la extraordinara cădere a prețurilor mondiale pentru materiile prime, care a produs probleme serioase ale balanței de plăți pentru țările producătoare de bunuri neprelucrate din Africa, Asia și America Latină și a determinat politici de contractare fiscală și monetară în acele state.

Sursele recuperării economice

Ținând cont de influența covârșitoare pe care au avut-o contracția monetară și etalonul-aur în declanșarea Marii Depresiuni, nu este surprinzător că deprecierile valutei și expansiunile monetare au fost principalele surse de relansare economică în întreaga lume. Există o corelație remarcabilă între perioadele în care diverse state au abandonat etalonul-aur (ori și-au depreciat substanțial valuta) și perioadele în care au reînceput creșterile de productivitate economică. De exemplu, Marea Britanie, forțată să renunțe la etalonul-aur în septembrie 1931, și-a revenit destul de repede, în timp ce SUA, care nu și-au depreciat efectiv moneda până în 1933, s-au relansat economic mult mai târziu. În mod similar, în Argentina și Brazilia, care au început procesul de depreciere în 1929, criza nu a căpătat proporții, situația economică fiind deja stabilă în 1935. Pe de altă parte, Belgia și Franța, state din „Blocul Aurului", încă tributare etalonului-aur și deloc grăbite să-și deprecieze moneda, aveau, chiar și în 1935, o producție economică la cote semnificativ mai mici decât cele din 1929.

Însă deprecierea nu a determinat direct creșterea productivității, ci a permis, mai degrabă, statelor afectate să-și mărească rezervele monetare fără a avea grija cursului aurului și a ratelor de schimb. Țările care s-au folosit mai mult de această libertate de acțiune au avut o revenire economică mai spectaculoasă. Expansiunea monetară din SUA la începutul lui 1933 a fost deosebit de dramatică. Rezerva americană s-a mărit cu aproape 42% între 1933 și 1937. Această expansiune monetară s-a datorat în mare măsură influxului substanțial de aur către Statele Unite, motivat parțial de tensiunile politice crescânde în Europa, care, ulterior, au culminat cu Al Doilea Război Mondial. Expansiunea monetară a stimulat cheltuielile prin scăderea ratelor dobânzilor și prin credite mai accesibile. De asemenea, a indus așteptări de inflație, mai degrabă decât de deflație, insuflând astfel mai multă încredere potențialilor debitori că salariile și profiturile lor vor fi suficiente pentru a acoperi ratele unui eventual împrumut. Un semnal evident că expansiunea monetară a stimulat reabilitarea economică a SUA prin încurajarea creditelor a fost creșterea cheltuielilor efectuate de consumatori și întreprinderi pentru produse în rate, precum mașini, camioane și utilaje, în detrimentul cheltuielilor de consum pentru servicii.

Politicile fiscale au avut un rol minor în stimularea relansării economice în SUA. Legea veniturilor din 1932 a mărit rata taxelor, în mare pentru a echilibra bugetul federal, și, prin aceasta, a dat o nouă lovitură care a produs contracția economiei, descurajând în continuare cheltuielile. Programul New Deal (Noua Înțelegere) al președintelui Franklin D. Roosevelt, inițiat la începutul lui 1933, a inclus un număr de noi programe federale cu scopul de a genera procesul de relansare economică. Bunăoară, Administrația Lucrărilor Publice (Works Progress Administration; WPA) a angajat șomeri să lucreze la proiecte de construcție a clădirilor guvernamentale, iar Autoritatea bazinului hidrografic al râului Tennessee (Tennessee Valley Authority; TVA) a construit baraje și centrale electrice într-o zonă deosebit de afectată de criză. Totuși, creșterile efective ale cheltuielilor guvernamentale și ale deficitului de buget guvernamental au fost mici comparativ cu dimensiunile economiei americane. Acest fapt este cu atât mai evident când luăm în considerare deficitele bugetare la nivelul fiecărui stat, întrucât aceste deficite se accentuau chiar după ce deficitul federal se stabiliza. În consecință, noile programe de cheltuieli inițiate de New Deal au avut asupra economiei un efect redus de expansiune. Rămâne de discutat dacă au avut totuși efecte pozitive asupra atitudinii consumatorilor și mediului de afaceri.

Este posibil ca unele programe din cadrul politicii New Deal chiar să fi stingherit redresarea. De exemplu, Legea redresării industriei naționale din 1933 a pus bazele Administrației Naționale de Relansare (National Recovery Administration; NRA), care avea rolul de a încuraja întreprinderile din fiecare sector industrial să adopte un cod de comportament. Aceste coduri descurajau competiția între firme în stabilirea prețurilor, stabileau salarii minime în fiecare sector industrial și, uneori, impuneau limitarea producției. La fel, Legea regularizării agricole din 1933 a dus la înființarea Administrației de Regularizare Agricolă

(Agricultural Adjustment Administration; AAA), care a impus reguli și a acordat stimulente materiale fermierilor pentru a limita producția, în speranța că astfel vor crește prețurile produselor agricole. Studiile moderne sugerează că asemenea practici anticompetitive și linii directoare în privința salariilor și prețurilor au cauzat inflația la începutul perioadei de relansare în SUA și au descurajat reangajările și producția.

Relansarea economică în SUA a fost blocată de o altă recesiune care a început în mai 1937 și a durat până în iunie 1938. Una dintre sursele recesiunii din 1937–1938 a fost decizia Rezervei Federale de a înăspri cerințele pentru rezervele monetare. Această decizie, generată de temerile că economia ar putea fi expusă exceselor speculative, a provocat nu doar întreruperea creșterii rapide a rezervei monetare, ci chiar o nouă cădere a sa. Contracțiile fiscale și scăderea investițiilor în stocuri de marfă din cauza tulburărilor sindicale sunt tot atâția factori agravanți ai crizei. Faptul că Statele Unite au resimțit o a doua contracție economică foarte severă înainte să-și fi revenit din enormul declin de la începutul anilor 1930 este motivul principal pentru care SUA au rămas în criză un întreg deceniu.

Al Doilea Război Mondial a avut doar un rol modest în relansarea economică americană. În pofida recesiunii din 1937–1938, în 1939 PIB-ul real în SUA era mult peste cotele dinaintea depresiunii, iar în 1941 ajunsese la distanță de doar zece procente față de tendința pe termen lung. Astfel, în mod fundamental, SUA își revenisera în mare măsură înainte de majorarea cheltuielilor militare. Concomitent, economia SUA era cumva sub valorile impuse de tendințele economice, la începutul războiului, iar rata șomajului era de cca zece procente în 1941. Deficitul bugetului guvernamental a crescut rapid în 1941 și 1942 pentru a întări forța militară, iar Rezerva Federală a răspuns amenințării și, mai târziu, realității războiului asigurându-se de creșterea importantă a rezervei monetare în această perioadă. Politicile fiscale și monetare expansioniste, dublate de recrutările în masă începute în 1942, au reîntors îndată economia pe făgaș ascendent și au redus rata șomajului la cotele dinaintea Marii Depresiuni. Deci, chiar dacă războiul nu a fost factorul determinant pentru revenirea economiei pe trend ascendent în SUA, conflagrația mondială a jucat un rol în combaterea șomajului.

Însemnătatea expansiunii fiscale, în special a cheltuielilor militare, în stimularea relansării economice a variat substanțial de la țară la țară. Marea Britanie, asemenea SUA, nu a folosit expansiunea fiscală în deosebită măsură la începutul revenirii sale. Totuși, și-a mărit considerabil cheltuielile militare după 1937. Franța a crescut taxele la mijlocul anilor 1930 în efortul de a proteja etalonul-aur, dar, apoi, a avut mari deficite bugetare începând cu 1936. Însă efectul de expansiune al acestor deficite a fost contracarat întrucâtva de o legiferare a reducerii săptămânii de lucru în Franța de la 46 la 40 de ore – o schimbare care mărea costurile și reducea producția. Politicile fiscale au fost folosite cu mai mult succes în Germania și Japonia. Deficitul bugetar german ca parte a produsului intern s-a mărit nesemnificativ la începutul revenirii economice, dar a crescut exponențial după 1934, ca rezultat al cheltuielilor în lucrările publice și reînarmare. În Japonia, cheltuielile guvernului, mai ales cele în domeniul militar, s-au mărit de la 31 la 38% din PIB între 1932 și 1934, soldându-se cu deficite bugetare importante. Stimulul fiscal, combinat cu o expansiune monetară substanțială și cu un yen depreciat, a readus economia niponă la ocuparea totală a forței de muncă într-un timp relativ scurt.

Impactul economic

Cel mai devastator impact al Marii Depresiuni a fost suferința umană fără precedent. Într-o scurtă perioadă de timp, productivitatea la scară globală și nivelul de trai s-au prăbușit brusc. Până la o pătrime din forța de muncă a țărilor industrializate s-a aflat în neputința de a-și găsi de lucru la începutul anilor 1930. Deși condițiile economice au început să se amelioreze spre mijlocul anilor 1930, redresarea totală nu s-a înfăptuit decât la finele deceniului.

De asemenea, Marea Depresiune și răspunsul politic la ea au schimbat radical economia mondială. Cel mai evident, au grăbit, dacă nu chiar produs, sfârșitul etalonului internațional al aurului. Deși, după Al Doilea Război Mondial, a fost restabilit un sistem de rate fixe de schimb valutar, grație sistemului Bretton Woods, economiile lumii nu au mai aderat la sistemul respectiv cu convingerea și fervoarea pe care au avut-o față de etalonul-aur. Până în 1973, ratele de schimb fixe fuseseră abandonate în favoarea cursurilor de schimb flotante (sau flexibile).

Atât uniunile sindicale, cât și sistemele de ajutor social s-au dezvoltat substanțial

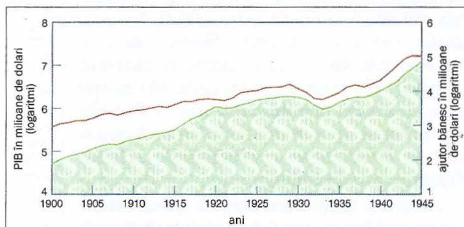
în anii 1930. În SUA, numărul membrilor de sindicat a crescut de mai bine de două ori între 1930 și 1940. Această tendință a fost stimulată pe de o parte de șomajul sever al anilor 1930 și de promulgarea Legii naționale a raporturilor sindicale (National Labor Relations Act, 1935), numită și Legea Wagner, care încuraja negocierile colective. Statele Unite au pus bazele plății compensațiilor pentru șomaj și asigurărilor pentru persoanele în etate și moștenitori prin Legea asigurărilor sociale (Social Security Act, 1935), promulgată ca reacție la privațiunile anilor 1930. Este neclar dacă aceste schimbări ar fi avut eventual loc în SUA dacă nu s-ar fi produs Marea Depresiune. În multe țări europene numărul membrilor sindicali a crescut și s-au instituit pensiile de stat înainte de anii 1930. Cu toate acestea, ambele tendințe s-au amplificat în Europa în timpul Marii Depresiuni.

În multe țări, controlul guvernamental al economiei, mai ales al piețelor financiare, a luat amploare în acea perioadă. SUA, de exemplu, au înființat Comisia Titlurilor de Valoare și a Bursei (Securities and Exchange Commission; 1934) pentru a controla emiterea de noi acțiuni și practicile comerciale din cadrul bursei de valori. Legea bancară (Banking Act) din 1933, numită și Legea Glass-Steagall, a prevăzut asigurarea depozitelor bancare în SUA și a interzis băncilor să gireze sau să emită titluri de valoare. Asigurările depozitelor bancare, preluate în practica economică globală abia după Al Doilea Război Mondial, au eliminat panicile bancare din seria de circumstanțe agravante ale recesiunii în SUA după 1933.

Marea Depresiune a jucat un rol crucial și în dezvoltarea politicilor macroeconomice destinate moderării recesiunilor și revirimentelor economice. Caracterul determinant al reducerii cheltuielilor și al contracției monetare în perioada depresiunii a stat la baza lucrării economistului britanic John Maynard Keynes, *Teorie generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor* (General Theory of Employment, Interest, and Money, 1936). Teoria lui Keynes a sugerat că majorarea cheltuielilor guvernamentale, micșorarea impozitelor și expansiunea monetară ar putea fi folosite pentru a combate depresiunea economică. Aceste propuneri, precum și consensul crescând că guvernul ar trebui să încerce să stabilizeze piața muncii au influențat adoptarea unor politici economice mult mai proactive din anii 1930 încoace. Adunările legislative și băncile centrale din întreaga lume încearcă acum periodic să prevină sau să atenueze recesiunile. E greu de spus dacă o asemenea schimbare ar fi avut loc în cazul în care Marea Depresiune nu s-ar fi produs. Este clar că această schimbare a redus șansele ca un declin în cheltuieli să fie lăsat să se multiplice și să se răspândească în întreaga lume, așa cum s-a întâmplat pe parcursul Marii Crize a anilor 1930.

ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, INC.

Marea Depresiune

Cultură și societate

Nici un deceniu din sec. XX nu a fost mai terifiant pentru umanitate decât anii 1930. Traumele acestui deceniu includ dezastre economice, apariția totalitarismului și zorii (sau chiar realitatea) războiului. Cu toate acestea, deceniul este evocat în feluri diferite în părți diferite ale lumii. În amintirea americanilor, anii 1930 au dăinuit ca perioada Marii Depresiuni. Panicile bancare au subminat încrederea în sistemul economic și șomajul a restrâns încrederea în viitor. Cea mai cumplită secetă din istoria americană modernă a lovit preria în 1934. Furtunile care au cuprins milioane de hectare de teren au redus întreaga zonă la un imens *Dust Bowl* („castron" de praf) și au nimicit recoltele și șeptelurile din gospodării în proporții fără precedent. Drept urmare, aproape 2,5 milioane de oameni au părăsit statele din prerie, mulți îndreptându-se spre California, unde speranța unei vremi senine și a unei vieți mai bune s-a destrămat imediat în contact cu realitatea muncii greu de găsit și prost plătite a zilierilor rătăcind de la o fermă la alta.

Pentru americani, anii 1930 vor fi asociați mereu cu imaginea cozilor la pâine, a vânzătorilor de mere la colț de stradă, a fabricilor zăvorâte, a sărăciei din zonele rurale și a așa-numitelor *Hoovervilles* (numite după președintele Herbert Hoover), unde întregi familii lăsate fără casă se refugiau în adăposturi încropite din lemn, carton și tablă. Era o perioadă când mii de adolescenți au îngroșat rândurile vagabondajului, multe căsătorii au fost amânate și logodnele erau interminabile, rata nașterilor a căzut,

Nori de praf deasupra Texasului; fotografie de Arthur Rothstein (Farm Security Administration), martie 1936

LIBRĂRIA CONGRESULUI, WASHINGTON DC

iar copiii au crescut prematur, adeseori asumându-și responsabilități de adult, dacă nu rolul de sprijin moral pentru niște părinți deznădăjduiți. A fost o perioadă în care numărul femeilor angajate a crescut, ceea ce ajuta familiile nevoiașe, dar adâncea presiunea psihologică asupra bărbatului american, cel care, în mod tradițional, punea pâinea pe masă. A fost un timp în care una dintre cele mai populare melodii era *Brother, Can You Spare a Dime?* (Frate, poți să-mi scapi un ban?).

Preocupări globale

Amintirile europenilor nu sunt bântuite de dificultățile economice, deși considerabile, ci de spectrul lui Adolf Hitler și al ambiției sale de a cuceri continentul european. Bineînțeles, Marea Depresiune a creat mediul perfect – instabilitate politică și o populație disperată și vulnerabilă – ca naziștii să poată acapara puterea și să construiască imperiul fascist. În consecință, răspândirea totalitarismului și nu greutățile economice a preocupat mințile europenilor în anii 1930. Situația era similară în Asia, unde penuria urbană și rurală era o caracteristică normală a vieții economice. Mai mult, acel deceniu este indisolubil legat de ascensiunea și brutalitatea imperialismului japonez. Astfel, în vreme ce americanii au fost preocupați de-a lungul întregului deceniu cu propriile dificultăți interne, europenii și asiaticii s-au confruntat cu alte probleme, care le depășeau granițele.

Pe lângă acestea, dilemele economice specifice ale anilor 1930 erau necunoscute pentru americani, în mare parte pentru că experiențele lor istorice au fost atât de deosebite față de ale celorlalte țări. De pildă, când scriitorul britanic George Orwell a publicat *Drumul către Wigan Pier* (The Road to Wigan Pier) în 1937, el descria o problemă veche: sistemul de clase și efectul său imemorial asupra muncitorilor din Marea Britanie. Dar când scriitori americani ca Edmund Wilson sau John Steinbeck au scris despre oprirea liniilor de asamblare în Detroit sau despre exodul așa-numiților Okies (locuitori din Oklahoma alungați de furtunile de praf) spre California, ei descriau ceva nou: colapsul aproape total al unei economii inițial prospere. Americanii au fost absorbiți de Marea Depresiune deoarece nu mai întâlniseră o cădere economică de asemenea proporții. Din această cauză, spre deosebire de omologii lor străini, nici măcar n-au început să se gândească la apropierea războiului sau la pericolele totalitarismului până la sfârșitul anilor 1930.

Dar, indiferent de cât de insulari au fost americanii în mare parte a deceniului, lumea le-a bătut la ușă în anii 1930. Când americanii își făceau griji în privința economiei lor, intelectuali, oameni de știință, erudiți, artiști și regizori europeni fugeau realmente pentru a-și salva viețile. Mulți au fugit în Statele Unite.

Cel mai important eveniment din istoria culturii europene în anii 1930 a fost această „hemoragie“ masivă de talente. Nimeni nu a fost mai responsabil pentru înclinarea balanței culturale de putere dinspre Europa către Statele Unite decât Hitler. Din momentul în care a preluat puterea în Germania în 1933, arderea de cărți, concedierea savanților evrei din universitățile germane, atacul asupra artei moderne și cucerirea Europei la sfârșitul deceniului i-au obligat pe cei mai iluștri membri ai intelectualității europene să fugă, mulți dintre ei întâi în Franța, apoi în SUA. Chiar și o listă parțială a emigranților înspre America în anii 1930 este impresionantă. Printre cercetătorii din domeniul științelor naturii (mulți indispensabili pentru construirea bombei atomice) se numără Albert Einstein, Enrico Fermi, Edward Teller, Leo Szilard și Hans Bethe. Printre cei din domeniul științelor sociale se află Erik Erikson, Hannah Arendt, Erich Fromm, Paul Lazarsfeld și Theodor Adorno. Și filozofi precum Paul Tillich și Herbert Marcuse au emigrat, la fel și scriitori și dramaturgi ca Thomas Mann, Vladimir Nabokov și Bertolt Brecht. Printre muzicieni și compozitori se aflau Igor Stravinsky, Béla Bartók, Arnold Schoenberg, Paul Hindemith și Kurt Weill. Printre arhitecți s-au numărat Walter Gropius și Ludwig Mies van der Rohe. Au emigrat, de

asemenea, pictori și sculptori, printre care se remarcă Marc Chagall, Piet Mondrian și Marcel Duchamp. Iar printre cei care și-au găsit un cămin la Hollywood au fost Fritz Lang și Billy Wilder – ca să nu-l mai menționăm pe regizorul maghiar Michael Curtiz, al cărui legendar film *Casablanca* (1942) a fost, în parte, un omagiu adus actorilor europeni refugiați, de la Peter Lorre la Ingrid Bergman.

Merită menționat că nu toate persoanele care căutau să pătrundă în Statele Unite ca refugiați din Germania nazistă erau prestigioși erudiți, artiști, oameni de știință sau muzicieni. Majoritatea erau europeni obișnuiți, dar în decursul anilor 1930 Congresul SUA a decis să nu liberalizeze legislația în domeniul imigrației pentru a nu permite mai mult decât o cotă minimă de sosiri.

În urma migrației masive de importante personalități intelectuale și artistice, spre sfârșitul anilor 1930 orașul New York și Hollywoodul înlocuiseră Parisul și Viena ca bastioane ale culturii occidentale – la fel cum Washingtonul va înlocui Londra și Berlinul drept centru al politicii și diplomației occidentale la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial. Pentru a înțelege America în evoluția ei ca superputere postbelică, atât din punct de vedere cultural cât și politic, este necesar să înțelegem mai întâi cum au răspuns și s-au înălțat Statele Unite din experiența Marii Depresiuni din anii 1930.

Mișcări politice și schimbări sociale

Făcând abstracție de războiul civil, Marea Depresiune a fost cea mai mare criză din istoria Statelor Unite. La fel ca în timpul războiului civil, SUA păreau să se dezintegreze, cel puțin la începutul anilor 1930. Însă în pofida turbulențelor și panicii, în cele din urmă criza a avut drept consecință mai degrabă redarea încrederii oamenilor decât mari schimbări în societate.

A fost o perioadă de mari inovații politice, majoritatea reprezentate de reformele introduse de celebrul New Deal al președintelui Franklin D. Roosevelt și de încercările administrației sale de a rezolva problemele stringente ale statului: sărăcie, șomaj și dezintegrarea economiei americane. A fost o perioadă în care numeroși americani au cochetat cu ideile și organizațiile marxiste, precum și cu gândul că Uniunea Sovietică ar putea fi modelul unei societăți umane. Mai presus de toate, a fost un deceniu caracterizat prin efervescență culturală, în care scriitorii, artiștii și, în general, intelectualii americani au experimentat formele noi, orientate mai mult către societate, ale literaturii, picturii, teatrului, muzicii și divertismentului de masă.

Paradoxal însă, tumultul anilor 1930 s-a dovedit a avea un impact cu caracter mai degrabă conservator asupra societății americane. Marea Depresiune i-a convins pe oamenii din toate clasele sociale de importanța stabilității economice și i-a învățat să gestioneze banii cu grijă, în loc să își asume riscuri inutile. În plus, confruntați cu spectrul ideologiilor totalitare din Europa și Japonia, americanii au redescoperit virtuțile democrației și acea decență caracteristică cetățeanului obișnuit – legendarul „om de rând" din discursurile lui Roosevelt, filmele lui Frank Capra și picturile lui Norman Rockwell. Astfel, un deceniu marcat de schimbări sociale fundamentale, chiar radicale, s-a încheiat cu reafirmarea trecutului cultural și a idealurilor politice americane.

În anii 1920, în schimb, mulți intelectuali americani, dezamăgiți de ceea ce ei considerau drept măcelul fără sens din Primul Război Mondial, arătaseră un interes redus față de politică și de mișcările sociale și nici nu erau foarte atrași de viața în SUA. Majoritatea romancierilor, poeților, artiștilor, compozitorilor și oamenilor de știință americani continuau să creadă, tributari unei mentalități de secol XIX, că Statele Unite erau inferioare Europei din punct de vedere cultural. Astfel, studiile într-un mare centru universitar european erau considerate absolut necesare pentru a te pune la curent cu ultimele inovații în literatură, pictură sau muzică ori pentru studiul celor mai noi teorii din fizică sau psihanaliză.

Însă căderea bursei din 1929, închiderile fabricilor și creșterea șomajului la începutul anilor 1930, coroborate cu accederea la putere a lui Hitler în Germania, în 1933, i-au obligat pe mulți „expatriați" nu numai să se întoarcă în SUA, ci și să se implice politic în problemele țării natale. În anii cei mai dificili ai crizei, 1930–1935, această implicare a dus deseori la atracția față de marxism, Uniunea Sovietică și Partidul Comunist din SUA.

Marxismul părea să explice foarte convingător cauzele căderii capitalismului, oferind, în același timp, perspectiva unei ordini sociale alternative. Uniunea Sovietică, rezultatul primei revoluții de inspirație marxistă încununate cu succes, părea în anii 1930 întruchiparea concretă a ceea ce mulți autori au numit (în termeni pragmatici tipic americani) „experimentul" socialist. În plus, din 1934 până în 1939, Uniunea Sovietică a fost cel mai important

adversar al Germaniei naziste: a căutat să se alieze cu Marea Britanie, Franța și Statele Unite și a susținut necesitatea unui parteneriat cu democrațiile occidentale, promovând un „front popular", o alianță între liberali și socialiști în cadrul democrațiilor occidentale pentru a opri răspândirea fascismului în Europa și în restul lumii. Dorința Moscovei de a participa la o coaliție antifascistă nu a părut niciodată mai reală decât în timpul Războiului Civil Spaniol (1936–1939), când Uniunea Sovietică a fost singura țară, în afară de Mexic, care a oferit ajutor concret republicanilor spanioli împotriva forțelor lui Francisco Franco (susținut de Hitler și de Benito Mussolini).

În același timp, partidele comuniste din SUA și din Europa Occidentală le ofereau intelectualilor și altor reprezentanți ai clasei mijlocii sentimentul că nu mai erau niște indivizi solitari care sufereau de pe urma eșecurilor capitalismului, ci aparțineau unei comunități dinamice de oameni care gândeau la fel, unei mișcări internaționale mult mai importante decât fiecare dintre ei luați individual și că efectiv făceau cu toții istorie. Aceste motive au făcut ca marxismul, Uniunea Sovietică și partidele comuniste naționale să se bucure de un mare prestigiu în anii 1930, prestigiu pe care nu îl avuseseră niciodată în anii 1920 și de care nu se vor mai bucura niciodată după Marea Depresiune.

În 1932, 53 de scriitori americani importanți, printre care romancierii Sherwood Anderson și John Dos Passos, poetul Langston Hughes, criticii literari Edmund Wilson și Malcolm Cowley, filozoful Sidney Hook și jurnalistul Lincoln Steffens, și-au anunțat susținerea pentru William Z. Foster, candidatul Partidului Comunist la președinție. Deși Dos Passos, Wilson și Hook au devenit mai târziu critici acizi ai Uniunii Sovietice și ai regimului stalinist, entuziasmul lor inițial pentru o revoluție socialistă arată cât de convingătoare erau, în acel moment, pentru intelectuali valorile și ideile stângii politice.

Poate nici un alt scriitor nu a reflectat mai bine acestă nouă tendință a angajării sociale decât Ernest Hemingway. În 1929, Hemingway publică romanul *Adio, arme!* (A Farewell to Arms). Eroul, locotenentul Henry, șofer de ambulanță voluntar în Italia în Primul Război Mondial, ca și Hemingway, decide să evadeze din nebunia războiului și să încheie o „pace separată". Aici, dezertarea este privită ca un act justificat, chiar eroic. Peste 11 ani, în 1940, Hemingway publică un alt roman despre război, de această dată despre Războiul Civil Spaniol, intitulat *Pentru cine bat clopotele* (For Whom the Bell Tolls; titlul a fost preluat din poemul lui John Donne, în sine un imn dedicat solidarității umane). În acest roman, Robert Jordan, tot voluntar, însă într-o trupă a gherilelor ce luptau împotriva lui Franco, este grav rănit și decide să rămână în urmă pentru a apăra un pod, acoperind astfel retragerea camarazilor. Jordan, spre deosebire de locotenentul Henry, găsise o cauză pentru care merita să lupte și să moară. Iar identificarea lui Hemingway cu republicanii spanioli, pentru care a strâns bani și a participat la realizarea unui documentar numit *Pământul spaniol* (The Spanish Earth, 1937), este simptomatică pentru evoluția nivelului de implicare politică a intelectualilor vremii. Nici el, nici personajele sale nu ar fi procedat la fel cu zece ani în urmă.

Desigur, nu toți scriitorii americani din perioada crizei erau încântați de comunism sau de Uniunea Sovietică. Majoritatea intelectualilor și artiștilor, ca și concetățenii lor, găseau că e mult mai cuminte să voteze pentru Roosevelt, decât să-l idolatrizeze pe Iosif Visarionovici Stalin. La mijlocul și spre sfârșitul anilor 1930, un număr tot mai mare de intelectuali americani, grupați în jurul revistei literare și politice *Partisan Review*, au devenit antistaliniști militanți, în ciuda faptului că unii erau încă adepți ai socialismului. Își schimbaseră însă poziția în urma „proceselor" de fațadă, care i-au trimis pe foștii colaboratori bolșevici ai lui Stalin în lagărele de muncă din Siberia (sau, mai des, la moarte, în închisori) și au instaurat teroarea în Uniunea Sovietică. În același timp, au început să circule zvonuri despre uciderea troțkiștilor și a anarhiștilor în spatele liniilor republicane din Spania. Însă abia în 1939, când Stalin a șocat lumea semnând în luna august un pact de neagresiune cu dușmanul său de moarte, Hitler, Partidul Comunist din SUA și Uniunea Sovietică au rămas fără autoritate morală în fața intelectualilor americani.

Noi forme de exprimare culturală

Romancierii, poeții, pictorii și dramaturgii anilor 1930 nu aveau nevoie să fie marxiști pentru a crea lucrări în care să dezbată problemele Marii Depresiuni sau pericolul fascist. Mulți dintre cei care chiar simpatizau cu marxismul au preferat să o facă doar la nivel declarativ, fără să se alăture efectiv partidului comunist. Majoritatea scriitorilor și artiștilor din prosperii ani 1920 se considerau membrii unei avangarde transatlantice și discipolii lui Pablo

Picasso, James Joyce sau Igor Stravinsky. În perioada grea a anilor 1930, ei respingeau ceea ce considerau acum ca escapismul și slăbiciunea mentorilor lor moderniști, cum a făcut Malcolm Cowley în memoriile sale referitoare la anii 1920, intitulate *Întoarcerea din exil* (Exile's Return, 1934). Având în vedere dezastrele economice și politice din țara lor și de peste hotare, încercau să se concentreze asupra dificultăților muncitorilor și ale arendașilor, ale cetățenilor de culoare, ale săracilor și celor ale căror bunuri fuseseră confiscate. Mai mult, doreau să-și comunice descoperirile într-un limbaj pe care publicul să-l poată înțelege cu ușurință, fie el literar, vizual sau muzical.

Acest impuls a dus la apariția a unei estetici a realismului documentaristic și a protestului social într-o multitudine de genuri. Pentru scriitori ca Edmund Wilson, Sherwood Anderson, John Dos Passos, Erskine Caldwell, Richard Wright și James Agee ficțiunea părea nepotrivită pentru a descrie efectele dezastruoase ale crizei asupra instituțiilor politice, mediului natural și vieții oamenilor. Așa că au început să lucreze cu fotografi și s-au apucat de jurnalism, ca și cum relatările despre fabricile părăsite și orașele de barăci, interviurile cu zilieri și cu fermieri care lucrau în parte, alături de omniprezentele aparate foto, ar fi putut surprinde „senzația" și acel adevăr esențial al Marii Depresiuni. Dorința lor de a înregistra faptele pure, necosmetizate ale existenței zilnice, de a asculta ce au de spus americanii despre necazurile lor și de a se abține de la formularea de teorii abstracte sau de la împodobirea cu ornamente artistice, s-a reflectat în titlurile unora dintre cărțile scrise cu ocazia călătoriilor întreprinse prin țară: *Americanii agitați* (The American Jitters, 1932) a lui Wilson, *America nedumerită* (Puzzled America, 1935) a lui Anderson, *Drumul – În căutarea Americii* (The Road – In Search of America, 1937) a lui Nathan Asch, *Ați văzut toți chipurile lor* (You Have Seen Their Faces, 1937) a lui Caldwell și *Douăsprezece milioane de voci negre* (Twelve Million Black Voices, 1941) a lui Wright.

Cel mai liric și mai excentric dintre aceste documentare a fost *Hai să lăudăm oamenii faimoși* (Let Us Now Praise Famous Men, 1941), cu un text de Agee și fotografii de Walker Evans. Pentru a ilustra suferința, dar și demnitatea a trei familii de fermieri care lucrau în parte în Alabama, Evans a încercat să-i fotografieze pe membrii acestora cât mai obiectiv și mai simplu cu putință. Între timp, Agee a folosit o mare varietate de tehnici jurnalistice și artistice: descrierea naturalistă și dialog, inventariere aproape antropologică a obiectelor de îmbrăcăminte și a mobilei din locuințe, discuții erudite pe probleme de agricultură din Sud, reflecții autobiografice, simbolism religios și forme intime prin care-și exprimau iubirea aceste familii și furia din cauza mizeriei în care se zbăteau. Deși partea de proză era poate prea încurcată pentru cititorii din 1941, *Hai să lăudăm oamenii faimoși* a fost precursorul a ceea ce se va numi „noul jurnalism", un gen de reportaj foarte personal, care a influențat scriitori dintre cei mai diverși: George Orwell, Truman Capote, Tom Wolfe sau Norman Mailer.

Tot mai mult, americanii se așteptau să fie plasați – cu ajutorul fotografiilor, jurnalelor de știri – în miezul catastrofelor contemporane. Dorința de a transmite mai departe imaginile și sunetele anilor 1930 s-a reflectat, de asemenea, în apariția sondajelor de opinie ca o componentă importantă (chiar dacă încă primitivă) a vieții de zi cu zi în seriile „ziarul viu" ale Proiectului Federal al Teatrului (Federal Theatre Project), un proiect al Administrației Progresului Lucrărilor Publice (Works Progress Administration, WPA), care dramatiza titlurile zilei, în filme documentare sponsorizate de guvern, cum ar fi *Râul* (The River, 1938) și *Plugul care a despărțit câmpiile* (The Plow That Broke the Plains, 1936), ambele de Pare Lorentz; în jurnale de știri ca *Movietone News* al studiourilor 20th Century-Fox și *March of time* al lui Henry Luce; în lucrările unor fotografi ca Dorothea Lange sau Margaret Bourke-White; în faptul că revista *Life* s-a concentrat mai mult pe fotografii decât pe articolele scrise tradițional, pentru a spune povestea autentică a suferințelor îndurate de cetățenii americani în acea perioadă.

Sentimentul oamenilor că iau parte, chiar și indirect, la o criză, ar putea explica de ce adaptarea radio a lui Orson Welles a romanului lui H.G. Wells *Războiul lumilor* (War of the Worlds, 1898), din 30 octombrie 1938, a reușit să convingă atâția ascultători că marțienii au aterizat în New Jersey. Transmisia a fost concepută în stilul unui buletin de știri și nu după modelul clasic al unei piese de teatru, cu „crainici" întrerupând programul pentru buletine speciale, „reporteri" oferind informații de la fața locului despre invazie și „purtători de cuvânt ai guvernului" (inclusiv unul care avea o voce asemănătoare cu a președintelui Roosevelt) trimițând ordine armatei și poliției. A fost un eveniment împărtășit de milioane de americani, de aceea în

memoria populară rămâne unul dintre cele mai vii momente ale anilor 1930.

La sfârșitul deceniului, când în Europa a izbucnit războiul, transmisiunile radio au preluat modelul dramei lui Welles. Publicul a început să depindă de un nou tip de corespondent, cum a fost Edward R. Murrow, care transmitea din Berlin, Paris sau de pe acoperișurile Londrei și aducea sunetul bombelor și al sirenelor antiaeriene prin radio, direct în sufrageriile oamenilor. El și alții documentau o luptă globală mult mai devastatoare decât și-ar fi putut imagina vreodată însuși Welles.

Programe federale de artă

Administrația Roosevelt a preluat ideea că scriitorii și artiștii ar trebui să se intereseze de problemele vieții cetățenilor, atât din trecut, cât și din prezent. Totuși, SUA nu aveau o tradiție a susținerii directe a artelor de către stat. Acest lucru s-ar putea datora eventualelor suspiciuni ale publicului în legătură cu acordarea unor astfel de subsidii, în special în cursul anilor 1930, și anume din cauza marilor parade sponsorizate de guvernul nazist care controla total radioul și industria cinematografică (acest control a produs îngrijorare în rândul unor congresmani și senatori americani și al cetățenilor obișnuiți în ce privește capacitatea guvernelor de a folosi cultura sau mass-media pentru manipularea opiniei publice). De aceea, faptul că administrația Roosevelt a reușit să creeze și să susțină între 1935 și 1939 Proiectul Federal al Artei (Federal Art Project), Proiectul Federal al Muzicii (Federal Music Project), Proiectul Federal al Scriitorilor (Federal Writers' Project) și Proiectul Federal al Teatrului (Federal Theatre Project) drept componente ale WPA este de-a dreptul remarcabil.

Explicația logică, din punctul de vedere al programului New Deal, pentru aceste eforturi culturale a fost că, la fel ca și muncitorii în construcții, scriitorii, muzicienii, pictorii și actorii trebuie să mănânce și, mai important, să-și folosească talentul în beneficiul societății. În consecință, piesele Proiectului Federal al Teatrului nu s-au pus în scenă pe Broadway, ci în cartiere ale muncitorilor și cetățenilor de culoare, în fața porților fabricilor și în mici orașe de provincie, ai căror locuitori nu văzuseră niciodată o piesă de teatru. Proiectul Federal al Scriitorilor a facilitat mii de interviuri cu muncitori, fermieri, pescari, mineri, tăietori de lemne, chelnerițe și foști sclavi și a publicat ghiduri care tratau istoria, compoziția etnică, folclorul și mediul natural pentru fiecare stat în parte. Proiectul Federal al Muzicii sponsoriza concerte gratuite și transcrierea muzicală a unor vechi și aproape uitate cântece marinărești și folclorice, dansuri indiene, imnuri ale Societății Religioase a Prietenilor (Religious Society of Friends, membrii acesteia fiind numiți și quakeri) și cântece religioase populare ale negrilor. Proiectul Federal al Artei sponsoriza educația artistică, fonda centre de artă și dădea posibilitatea multor artiști să realizeze lucrări de sculptură, pictură și în domeniul artelor grafice; în plus, în cadrul Proiectului Lucrărilor de Artă Publică (Public Works of Art Project), sub influența unor pictori mexicani ca José Clemente Orozco și Diego Rivera, pereții oficiilor poștale și ai tribunalelor de provincie au fost decorați cu picturi murale care ilustrau povestea diferitelor regiuni și comunități rurale. Această atracție pentru cântecele americane tradiționale și pentru ilustrația în stilul lui Norman Rockwell a vieții oamenilor obișnuiți a inspirat compozitori ca Aaron Copland și Virgil Thomson și pictori ca Thomas Hart Benton și Ben Shahn, toți educați în spiritul esteticii moderniste europene a lui Stravinsky sau Picasso; ei au adaptat tehnicile avangardiste la teme „americane" și au produs o artă accesibilă maselor.

Teatrul

Toate acestea nu înseamnă însă că în anii 1930 romancierii au abandonat ficțiunea sau că dramaturgii au început să ignore teatrul. Mulți scriitori doreau mai degrabă să aducă în artă faptele brute, precum și problemele și ideile politice contemporane. Unii, influențați de apelul Uniunii Sovietice la realism socialist, au încercat să pună bazele unei literaturi didactice „proletare", având ca temă, de obicei, povestea unui tânăr muncitor neinițiat în politică, dar care descoperă nevoia de a adera la mișcarea muncitorească, dacă nu chiar la partidul comunist. Această formulă, cu povestea ei melodramatică despre cum cei exploatați pot triumfa în fața conducătorilor, producea deseori o proză bombastică sau de lemn, atât în romane, cât și pe scenă.

Existau, totuși, unele companii de teatru, fără legătură cu Teatrul Federal, cum ar fi Uniunea Teatrelor (Theatre Union) și teatrul Mercury, al lui Orson Welles, care încercau să monteze piese valoroase artistic, dar și relevante social. Nici o companie nu s-a bucurat de mai mult succes în această direcție decât compania

denumită *Group Theatre*. Fondat în 1931 de regizorii Harold Clurman, Lee Strasberg și Cheryl Crawford și beneficiind de aportul unor actori ca Stella Adler, John Garfield, Franchot Tone, Lee J. Cobb, Karl Malden și Elia Kazan, Group Theatre a supraviețuit în New York pe timpul crizei ca o companie cu un repertoriu ce a rezistat comercializării, tratând problemele vremii. Fără a angaja sau promova staruri sau primadone, teatrul a pus accent pe un nou tip de interpretare actoricească, mai realistă psihologic, numită „Metoda". În această privință, Clurman și Strasberg s-au inspirat din ideile lui Stanislavsky, aplicate de acesta pe când era director la Teatrul de Artă din Moscova, în perioada prebolșevică.

În 1935, principalul dramaturg la Group Theatre, Clifford Odets, a scris o piesă într-un singur act, al cărei titlu nu ar fi putut rezuma mai bine tendințele politice ale anilor 1930: *Așteptându-l pe Stângilă* (Waiting for Lefty). Această piesă poate fi considerată drama proletară tipică. În seara premierei, publicul s-a ridicat în picioare la finalul piesei și a strigat împreună cu actorii: „Grevă! Grevă! Grevă!", din solidaritate cu șoferii de taxi din New York.

Dacă unii consideră că importanța Group Theatre rezidă în caracterul politic al reprezentațiilor, adevărata sa moștenire este, fără îndoială, generația de mari actori școliți pe baza principiilor „Metodei". După Al Doilea Război Mondial, actorii influențați de Strasberg, Adler și Kazan – Marlon Brando, James Dean, Meryl Streep, Paul Newman, Robert De Niro, Al Pacino, Dustin Hoffman și Shelley Winters, printre alții – au devenit unii dintre cei mai mari actori din istoria cinematografiei americane.

Ficțiune

Temele sociale ale teatrului s-au regăsit și în unele dintre cele mai citite romane ale anilor 1930. Autorii au încercat și ei să redea cât mai fidel realitățile sumbre ale vieții în perioada crizei. Trilogia *Studs Lonigan* (1932, 1934, 1935) a lui James T. Farrell a explorat lumea claustrofobă a catolicilor irlandezi din clasa mijlocie de jos, în timp ce *Fiul natural* (Native Son, 1940) a lui Richard Wright oferea un portret zguduitor al unui tânăr de culoare, închis în închisorile Americii albe, incapabil a-și afirma personalitatea altfel decât prin acte de violență alimentate de frică.

Sentimentul constrângerii, sentimentul că SUA nu mai erau o țară tânără și plină de viață, o țară a speranței infinite și a oportunităților, frica de epuizarea resurselor naturale și economice făceau parte din atmosfera anilor 1930 și au fost surprinse de multe dintre romanele vremii. John Dos Passos descrie cu un sarcasm mușcător viețile americanilor pierduți în urmărirea nevrotică a bogăției și a succesului, în trilogia *U.S.A.* (1930, 1932 și 1936), o „istorie multimedia" a Statelor Unite din primele trei decade ale sec. XX. Autorul a folosit titluri de ziare, cântece folk, biografii ale unor celebrități, povești fictive și elocvente poeme în proză. Romanul *Fructele mâniei* (The Grapes of Wrath, 1939) al lui John Steinbeck, cel mai important roman „de protest" al anilor 1930, este un tribut epic adus așa-numiților okies, fermieri săraci din Oklahoma, izgoniți de pe pământurile lor de bănci, de furtunile de praf și de mecanizarea agriculturii și aruncați înapoi la statutul pionierilor din sec. XIX. Îi descrie călătorind în zgomotul infernal al rablelor lor, îndreptându-se pe Route 66, prin deșertul Arizonei, către un tărâm al făgăduinței, California, o castă disprețuită de muncitori migratori, care (ca și personajul lui Steinbeck, eroica mamă Ma Joad) încă susțineau că „oamenii" sunt indestructibili, indiferent de nenorocirile care se abat asupra lor.

Însă California nu era chiar un loc potrivit pentru un nou început. În anii 1930, cum observa romancierul Nathanael West în romanul *Ziua lăcustei* (The Day of the Locust, 1939), era mai degrabă locul unde oamenii mergeau ca să moară. În acest roman, la fel ca în *Miss Lonelyhearts* (1933), West a exprimat poate mai bine preocupările literare mai complexe ale acelor ani decât Wright sau Steinbeck, probabil datorită fascinației sale față de personalități bizare și căderi psihice. Aceste preocupări se reflectă și în romanul lui John O'Hara, *Întâlnire în Samarra* (Appointment in Samarra, 1934), precum și la Horace McCoy în *Și caii se împușcă, nu-i așa?* (They Shoot Horses, Don't They?, 1935).

Ca și West, cei mai buni scriitori ai deceniului nu s-au conformat formulelor de protest sau regulilor vreunei ideologii: Thomas Wolfe, obsedat cu descrierea propriei vieți în *Privește, înger, către casă* (Look Homeward, Angel, 1929); F. Scott Fitzgerald, în ale cărui romane *Blândețea nopții* (Tender Is the Night, 1934) și *Ultimul magnat* (The Last Tycoon, 1941) se găsesc pasaje la fel de bântuitoare ca oricare citat din *Marele Gatsby* (The Great Gatsby, 1925); la fel, romanele lui William Faulkner, *Zgomotul și furia* (The Sound and the Fury, 1929), *Lumină de august* (Light in

August, 1932) și *Absalom, Absalom!* (1936) își au locul pe orice listă a celor mai mari romane americane ale sec. XX. Romanele lor nu sunt optimiste sau pesimiste în legătură cu America, nici „radicale" sau „conservatoare". De cele mai multe ori, sunt apolitice. Acești autori nu au căutat să se implice în vreo discuție specifică epocii despre problemele sociale din anii Marii Depresiuni, ci au ales să mediteze asupra eternelor probleme ale vieții, dragostei și morții. Această sensibilitate, care îl apropie pe artist de frământările intime ale oamenilor, a fost motivul pentru care piesa dramaturgului Thornton Wilder *Orașul nostru* (Our Town, 1939) - despre ce s-ar putea întâmpla în viețile soților, soțiilor și copiilor dintr-o mică localitate fictivă din New England, numită Grover Corners - și nu *Așteptându-l pe Stângilă*, a devenit cea mai îndrăgită și mai jucată piesă a anilor 1930. Astfel de romane și piese de teatru, romantice, sincere, care îndeamnă spre meditație, vor fi citite sau jucate mult timp după ce estetica proletară își va fi pierdut orice însemnătate pentru cei mai mulți dintre americani.

Cultura populară

Spre deosebire de frământările intelectualilor și artiștilor, în cultura populară a perioadei s-a reflectat indiferența față de politică și de marile probleme sociale ale anilor 1930. În contrast cu perioada de prosperitate și risipă a anilor 1920, următorul deceniu a însemnat simplitate și chibzuială. Deși moda tindea să reflecte strălucirea filmelor contemporane, hainele erau cârpite înainte de a fi înlocuite, iar inventarea fibrelor sintetice a dus la intrarea în uz a materialelor practice, ușor de îngrijit, putând fi spălate cu ușurință. Mulți dintre cei care nu-și puteau permite să cumpere cărți sau periodice citeau în biblioteci. Printre distracțiile ieftine se numărau jocuri în spatele casei, puzzle, jocuri de cărți și altele, de exemplu Monopoly, inventat în 1935. Chiar și sportul național, baseballul, a suferit schimbări importante în timpul Marii Depresiuni. Jucătorilor din Liga Americană de Baseball li s-au redus salariile, s-au desființat 14 ligi secunde, iar în încercarea de a crește numărul de spectatori, care se redusese cu 40% până 1933, s-au introdus meciuri de noapte. Odată cu abolirea prohibiției, în 1933, barurile de noapte au devenit locuri unde oamenii consumau băuturi alcoolice, socializau, dansau, se distrau și își etalau hainele croite după ultima modă. Pentru că radioul sau filmul ajungeau la mai mulți oameni decât romanele sau piesele de teatru, unii intelectuali considerau că mass-media ar fi cea mai eficientă armă pentru radicalizarea americanilor. Cu toate acestea însă, în mod destul de previzibil, studiourile de la Hollywood și societățile care dețineau canalele radio, ca întreprinderi comerciale, erau mult mai interesate să ofere distracții maselor, decât să le îndoctrineze.

Astfel, cele mai populare programe radio erau telenovelele de după-amiază, emisiunile de muzică și de varietăți, precum și emisiunile de comedie de câte jumătate de oră, cum ar fi *Amos ,n' Andy, The Jack Benny Program* și *Edgar Bergen–Charlie McCarthy Show*. Deși la Hollywood erau numeroși simpatizanți ai stângii, care contribuiau constant cu bani pentru susținerea mișcării muncitorești din SUA sau a republicanilor în Războiul Civil Spaniol, precum și membri proeminenți ai sindicatelor actorilor, scenografilor și regizorilor, pe ecrane mesajele politice erau ca și inexistente.

Este surprinzător cât de puține filme americane din anii 1930 au avut ca temă dificultățile săracilor și ale șomerilor. Cele mai memorabile filme ale deceniului (mai ales cele produse de studiourile Metro-Goldwyn-Mayer, Paramount și Twentieth Century-Fox) au fost filme muzicale, comedii și drame romantice. Doar studioul Warner Brothers s-a specializat în producții despre violența și sărăcia vieții din mahala, de obicei filme cu gangsteri, în care protagoniștii încercau să scape din situația în care se aflau.

Ceea ce aveau în comun multe dintre filmele de la Hollywood, chiar și filmele muzicale ale lui Busby Berkeley și uimitoarele duete ale lui Fred Astaire și ale partenerei sale Ginger Rogers, era o coloană sonoră condimentată cu o sporovăială sacadată, aspră, chiar cinică, amintind de rubricile de bârfe ale lui Walter Winchell din ziare și de la radio. Personajele care pălăvrăgeau astfel erau, ca și muzica și versurile contemporane ale lui George Gershwin și Ira Gershwin, Cole Porter, Irving Berlin, Richard Rodgers și Lorenz Hart, produse ale unei culturi urbane, dar, în același timp, rafinate. Filmele și muzica depindeau de un dialog spiritual, plin de aluzii inteligente, scris sau compus mai ales de locuitori sofisticați ai Manhattanului. Nimeni nu și i-ar fi putut imagina pe Cary Grant, Fred Astaire, Katharine Hepburn, Bette Davis, Rosalind Russell, Claudette Colbert sau pe frații Marx portretizând

Woody Guthrie
ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, INC.

ţărănoi sau muncitori amărâţi. De asemenea, nimeni nu i-ar fi văzut pe gangsteri, jucaţi de Edward G. Robinson sau James Cagney, cerşind monede de 10 cenţi la colţ de stradă. Personajele jucate de ei locuiau într-o lume decorată cu mobilă la modă şi călcau pe podele lustruite, îmbrăcau costume şi rochii bine croite şi frecventau localuri de noapte elegante, pline cu fum de ţigară, unde consumau şampanie şi ascultau muzică interpretată la pian. Era o lume total diferită de cea în care trăia publicul spectator.

O parte din muzica anilor 1930 încerca totuşi să aline suferinţele ascultătorilor. De la melodia lui Lew Brown şi Ray Henderson *Life Is Just a Bowl of Cherries* (1931), la *We're in the Money* (1933) a lui Al Dubin şi Harry Warren, o mare parte dintre melodiile populare în epocă erau încărcate de un mare optimism. Bombastica *Happy Days Are Here Again* (1929) putea fi auzită aproape peste tot, fie ca melodie oficială a campaniei lui Roosevelt din 1932, fie ca introducere sonoră a emisiunii de radio *Your Hit Parade*, lansată în 1935. Pe la mijlocul decadei, orchestra Benny Goodman a inaugurat era *swing*, popularizând jazzul pentru big band, ai cărui pionieri fuseseră zece ani mai devreme ansamblurile formate din interpreţi de culoare şi conduse de Fletcher Henderson şi Duke Ellington. Swingul, o muzică veselă de dans, nu era un paliativ pentru disperare; era un tonic pentru recuperare.

Cu toate acestea, melodiile care exprimau pierderea încrederii în visul american nu erau cu desăvârşire absente. În 1931, Bing Crosby cânta: „amintiţi-vă doar că după ploaie iese întotdeauna soarele", în *Wrap Your Troubles in Dreams*, însă în acelaşi an a înregistrat şi *Brother, Can You Spare a Dime?* Cântecele populare ale perioadei, multe înregistrate şi arhivate în cadrul Federal Music Project, oferă un tablou viu al suferinţelor îndurate în această perioadă de cetăţenii obişnuiţi. Între interpreţii de muzică populară „descoperiţi" printre înregistrările unor folclorişti ca John Lomax şi Alan Lomax, a fost Leadbelly (Huddie Ledbetter), fost puşcăriaş, devenit faimos pentru cântece despre viaţa cetăţenilor de culoare în perioada Marii Depresiuni. Nici un alt interpret şi compozitor de muzică folk nu a avut însă o legătură mai strânsă cu oamenii şi greutăţile lor decât Woody Guthrie. Originar din Oklahoma, a rămas pe drumuri în perioada de apogeu a epocii furtunilor de praf, frecventând taberele de vagabonzi şi de refugiaţi, în drumul spre California. Acolo şi-a popularizat pentru prima dată cântecele despre suferinţele celor refugiaţi din Dust Bowl. Prin cântecele sale cu încărcătură politică – *(If You Ain't Got the) Do Re Mi, Union Made, Tom Joad* (inspirată din Fructele mâniei) şi *This Land Is Your Land* –, Guthrie a devenit un personaj aproape legendar, care a continuat să susţină politicile muncitoreşti şi radicale (inclusiv prin implicarea sa în partidul comunist) mult după ce majoritatea intelectualilor americani le abandonaseră. Treptat, în anii 1940 şi 1950, Guthrie a devenit o forţă catalizatoare pentru întreaga mişcare din jurul muzicii folk americane, cu centrul în Greenwich Village, New York, care avea legături puternice cu politica de stânga. Mai târziu, Guthrie a fost un model pentru interpretul şi compozitorul Bob Dylan, una dintre vocile principale ale valului de proteste sociale de la începutul anilor 1960 şi vârful de lance al renaşterii muzicii folk.

Unii dintre principalii regizori ai anilor 1930, ca Frank Capra în *Extravagantul Mr. Deeds* (Mr. Deeds Goes to Town, 1936) şi *Domnul Smith merge la Washington* (Mr. Smith Goes to Washington, 1939) sau John Ford în ecranizarea romanului *Fructele mâniei* (The Grapes of Wrath, 1940), au denunţat corupţia puterii corporatiste şi politice din America modernă, descriind, în acelaşi timp, condiţiile grele în care trăiau fermierii refugiaţi. Chipul tras al lui Henry Fonda în rolul personajului lui Steinbeck, Tom Joad, a fost la fel de celebru în anii 1930 ca şi pălăria şi fracul lui Astaire. Puţine imagini ale acestei perioade au rămas însă atât de adânc întipărite în mintea oamenilor şi au influenţat într-o asemenea măsură cinematografia, atât în SUA, cât şi peste hotare, ca imaginea personajului fictiv al mogulului media Charles Foster Kane din *Cetăţeanul Kane* (Citizen Kane). Regizat de Orson Welles, atunci în vârstă de doar 25 de ani, care a jucat şi rolul personajului principal, şi lansat în 1941, filmul a produs o puternică impresie, în parte datorită virtuozităţii stilului, însă şi datorită respingerii clişeelor politice ale anilor 1930. Filmul istoriseşte povestea lui Kane din mai multe perspective, îl prezintă uneori ca pe

un om de temut, alteori ca pe un om care inspiră milă, dar care uneori e de admirat, iar la final concluzionează voalat că un singur cuvânt (fie el și *Rosebud*, boboc de trandafir) nu poate explica viața unui om. Evitând judecățile de valoare sau un mesaj clar, Welles a refuzat să declare că acest om bogat și puternic este rău sau că societatea care l-a produs necesită schimbări fundamentale. Nefiind nici sentimental, nici propagandistic, *Cetățeanul Kane* a depășit convențiile cinematografice și prejudecățile finalului de deceniu și a anunțat venirea unor vremuri caracterizate prin mai multă ironie și mai puține certitudini, care vor urma celui de-al Doilea Război Mondial.

Portretizări ale speranței

În 1941, americanii nu erau încă pregătiți pentru acea detașare calmă din *Citizen Kane*. După zece ani de încercări, perioadă în care criza (înrăutățită de catastrofe naturale ca inundații și furtuni de nisip) devenise o obișnuință, oamenii doreau ca guvernul să le asigure o viață tihnită, iar cultura populară să le ofere alinare. La sfârșitul anilor 1930, majoritatea americanilor nu mai doreau revoluții, ci liniște pentru a se putea recupera, nu mai doreau nesiguranță, ci stabilitate, nici conflicte sociale, ci un sentiment de unitate națională. Aceste impulsuri (în esență conservatoare) dominau ultimii ani ai Marii Depresiuni, deși oamenii le simțiseră de-a lungul întregii perioade. Franklin D. Roosevelt recunoscuse aceste dorințe ale concetățenilor și, în mijlocul haosului general, își îmbrăcase reformele într-un limbaj conservator. Denumirile agențiilor și programelor din cadrul New Deal – Administrația Națională de Redresare (National Recovery Administration), Administrația de Regularizare Agricolă (Agricultural Adjustment Administration), Agenția de Protecție Civilă (Civilian Conservation Corps), Autoritatea bazinului hidrografic al fluviului Tennessee (Tennessee Valley Authority), Serviciul de Asistență Socială (Social Security) – promiteau, în sine, că America va fi mai degrabă redresată și întărită, decât transformată. Inundațiile vor fi „controlate"; energia hidroelectrică va fi „exploatată"; solul va fi „conservat"; ordinea va fi „restabilită". Pe scurt, americanii vor primi o donă de cărți mai bune, însă jocul nu va fi unul nou, cu reguli noi și dificil de învățat. Chiar și cetățenii de culoare – pentru care chinurile din vremea Marii Depresiuni nu erau cu mult diferite de cele îndurate în America de dinainte de războiul civil – și-au regăsit speranța prin programul New Deal, mai ales în forma prezentată de prima doamnă, Eleanor Roosevelt. În consecință, și-au manifestat susținerea, părăsindu-i pe republicani și acordând sprijin politic Partidului Democrat.

Administrația Roosevelt își adaptase discursul și politicile pentru o țară care își pierduse optimismul din anii 1920, și care, psihologic, considera că a atins vârsta mijlocie. Cultura pop a anilor 1930 a întărit percepția că americanii intraseră într-o epocă a limitelor, iar cea mai bună atitudine era să încerce să obțină maximul din ceea ce aveau, în loc să se îndrepte spre zone inaccesibile. Titlul uneia dintre cele mai bine vândute cărți de automotivare, *Viața începe la patruzeci de ani* (Life Begins at Forty, 1932) de Walter Pitkin, sugera cititorilor că o maturitate înțeleaptă, dar castă era mai realistă și mai sănătoasă emoțional decât încrederea adolescentină în sine. În același timp, filme ca *S-a întâmplat într-o noapte* (It Happened One Night, 1934), *Nu o poți lua cu tine după moarte* (You Can't Take It with You, 1938) și *Vi-l prezint pe John Doe* (Meet John Doe, 1941) ale lui Frank Capra, sugerau că oamenii ar trăi mai bine și ar fi mai fericiți dacă nu ar fi bogați și că satisfacțiile vieții de familie oferă mult mai multe împliniri decât ambițiile puternicilor zilei sau atitudinea afectată a elitelor. Era o idee menită să-i consoleze pe cei care părăsiseră visul unei vieți mai bogate și mai aventuroase.

Conservatorismul anilor 1930 a coincis cu revenirea în actualitate a interesului pentru trecutul Americii și a cultului eroilor legendari americani. Publicarea biografiilor în mai multe volume ale lui George Washington, Andrew Jackson și Robert E. Lee sau a poemelor epice cum ar fi *Țara celor liberi* (The Land of the Free, 1938) de Archibald MacLeish, a reamintit oamenilor de liderii (indiferent de principiile lor) care conduseseră țara în timpul crizelor anterioare. Acest recurs la tradiție, care i-a încurajat pe americani și i-a făcut să creadă că vor depăși greutățile, a fost subtextul celui mai cunoscut roman al deceniului, *Pe aripile vântului* (Gone with the Wind, 1936), a cărui ecranizare (1939) a stabilit recorduri de box-office atât în anii 1930 cât și în următoarea jumătate de secol.

Renașterea naționalismului nu era proprie doar Statelor Unite. Marea Britanie, Franța, Germania, Italia, Uniunea Sovietică și Japonia se aflau într-o competiție acerbă, glorificându-și trecutul și valorile prin curse internaționale de automobile,

concursuri de viteză şi rezistenţă a avioanelor, obţinerea de medalii de aur la Jocurile Olimpice din 1932 şi 1936 şi transmisii radio pe unde scurte peste mări şi oceane, cum era Seviciul Imperial (Empire Service) al BBC. La sfârşitul anilor 1930, administraţia Roosevelt, temându-se de extinderea influenţei Italiei şi Germaniei în America de Sud datorită creşterii comunităţii de emigranţi din aceste ţări, a declanşat un războiul cultural. S-au construit biblioteci şi şcoli americane şi s-au pus la punct programe de schimb de studenţi în Mexic, Brazilia, Argentina şi Chile. Aceste iniţiative au marcat debutul strategiei guvernului SUA de a exporta cultura americană şi de a o folosi ca instrument de politică externă în Al Doilea Război Mondial şi în Războiul Rece.

Chiar şi după ce situaţia economică începuse să se îmbunătăţească, oamenii nu puteau să uite lecţiile acelei perioade. Încrederea că guvernul federal poate rezolva sau, măcar, lămuri problemele diferitelor grupuri din societatea americană, dependenţa de Washington ca administrator suprem al activităţii corporaţiilor, dorinţa de siguranţă socială şi confort psihologic, nevoia de a avea o slujbă şi de a economisi bani ca protecţie împotriva crizelor economice viitoare – toate aceste idei şi dorinţe continuau să fie prezente în mentalitatea americanilor care trăiseră perioada Marii Depresiuni, chiar şi după sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial şi revenirea prosperităţii. Cicatricele emoţionale, teama de teama însăşi nu se vor putea vindeca niciodată.

Însă Marea Depresiune şi urmările sale au încurajat, credinţa în America şi dragostea faţă de ceea ce reprezenta ea. Poate că acestea nu erau sentimente la care cineva s-ar fi aşteptat, într-un deceniu în care eşecul sistemului economic şi social produsese, iniţial, un val de furie. Însă tranziţia de la furie la împăcare s-a reflectat, simbolic, într-unul dintre cele mai îndrăgite filme ale decadei, *Vrăjitorul din Oz* (The Wizard of Oz, 1939). Dorothy (interpretată de Judy Garland) este răpită din ferma ei monotonă şi cenuşie din Kansas şi purtată pe un tărâm magic şi colorat, numit Oz. Ea şi însoţitorii ei, o sperietoare de ciori, un tăietor de lemne din tinichea şi un leu fricos, fiecare căutând să schimbe ceva în viaţa sa, pleacă să-l vadă pe minunatul vrăjitor din Oz „datorită lucrurilor minunate pe care le face". Deşi vrăjitorul se dovedeşte un şarlatan, îi învaţă totuşi câteva lecţii importante, nu doar pe cei veniţi să-l caute, ci şi pe spectatorii anilor 1930. Oamenii nu au nevoie de un vrăjitor şi de miracolele lui; tot ce trebuie să facă este să privească în ei înşişi. Iată deci un film care începe cu Dorothy imaginându-şi o lume fantastică, undeva dincolo de curcubeu, şi se încheie cu acelaşi personaj declarând că „niciunde nu e ca acasă."

În Al Doilea Război Mondial, în vreme ce economia îşi revenea, iar oamenii se întorceau la lucru, satisfacţiile traiului de acasă deveneau tot mai palpabile pentru majoritatea americanilor. În 1939, John Steinbeck portretizase în *Fructele mâniei* un stat Oklahoma care, ca şi restul Americii, era încă marcat de sărăcie şi lipsuri. În 1943, Richard Rodgers şi Oscar Hammerstein au lansat pe Broadway un musical numit *Oklahoma!* Spre deosebire de Steinbeck, ei descriau Oklahoma ca pe o ţară bogată, unde porumbul era înalt „până la ochii unui elefant".

Presărat cu evocări ale unor dimineţi frumoase, musicalul exprima starea de spirit a unor oameni care se eliberaseră, în sfârşit, de constrângerile anilor 1930 şi se puteau bucura, din nou, de vitalitatea Statelor Unite. Aceasta era America pe care restul lumii va trebui să o descifreze şi cu care va trebui să se confrunte în anii de după război, o ţară care supravieţuise crizei sale particulare din anii 1930 şi reuşise se evite bombardarea oraşelor şi distrugerea resurselor sale naturale în Al Doilea Război Mondial.

Marea Deşteptare

Renaştere religioasă din America de Nord britanică, în perioada 1720–1740. S-a desprins dintr-o mişcare cunoscută în Europa sub numele de pietism sau quietism, iar în Anglia ca evanghelism. În Europa Occidentală, mişcarea s-a impus la sfârşitul sec. XVII şi începutul sec. XVIII sub influenţa unor predicatori precum John Wesley. În America de Nord, Marea Deşteptare a apărut ca o reacţie evanghelică împotriva formalismului şi raţionalismului în religie, fiind dominată de numeroase influenţe calviniste. Predicatorii adepţi ai acestei mişcări afirmau că păcătoşii trebuiau să se teamă de ziua Judecăţii de Apoi, susţinând că singura lor salvare ar putea consta în graţia divină. George Whitefield (1714–1770) a fost unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai Marii Deşteptări. În perioada 1739–1740, el a predicat în colonii, în faţa unor mulţimi imense. Jonathan Edwards a contribuit, de asemenea, la popularizarea Marii Deşteptări, fiind cel

mai important teolog al acesteia. În urma acestei mișcări, multe triburi de indieni au fost convertite la creștinism, înființându-se, de asemenea, o serie de colegii (printre care Universitatea Princeton). O mișcare similară, cunoscută sub numele de A Doua Mare Deșteptare, a avut loc în New England și Kentucky în anii 1790.

marea epidemie de gripă *(1918-1919)* *sau* pandemia de gripă spaniolă

Cea mai mare epidemie de gripă din sec. XX. Se pare că a fost generată de o tulpină virală mai puțin periculoasă, într-o tabără militară din SUA, la începutul lunii martie 1918. Trupele trimise să lupte în Primul Război Mondial au răspândit virusul în Europa Occidentală. Epidemia s-a manifestat în aproape toate zonele lumii, răspândindu-se din porturi către orașe, pe rutele de transport. Pneumonia se dezvolta rapid, provocând adesea decese într-o perioadă de două zile. Se pare că este epidemia care a făcut cele mai multe victime din istorie, fiind soldată cu 25 de milioane de morți. În mod cu totul neobișnuit, majoritatea victimelor aveau vârste cuprinse între 20 și 40 de ani.

Marea Galbenă *în chineză* Huang Hai

Golf în partea de V a Pacificului de N, între NE Chinei și peninsula Coreea. Este faimoasă pentru locurile de pescuit; comunică la S cu Marea Chinei; peninsula Shandong se prelungește în Marea Galbenă la V. Cele două brațe importante ale sale sunt Bo Hai (NV) și golful Koreo (N). Excluzând Bo Hai, are o suprafață de 466 200 kmp și o adâncime maximă de 103 m. Numele ei derivă de la culoarea apelor încărcate de mâl aduse de fluvii chinezești importante, incluzând Liao și Huang He (Fluviul Galben), ambele vărsându-se în Ba Hai. Cele mai mari porturi sunt Qingdao și Dalian în China, Inchon în Coreea de Sud și Nampo în Coreea de Nord.

Marea Mediterană

Mare continentală, mărginită de continentele Europa, Africa și Asia. Măsoară până la 3 700 km pe direcția EV, acoperind o suprafață de cca 2 510 000 kmp. Are o adâncime maximă de 4 900 m. În V, strâmtoarea Gibraltar leagă Mediterana de Oceanul Atlantic. În NE, Marea Marmara și strâmtorile Dardanele și Bosfor asigură legătura cu Marea Neagră. Canalul de Suez o leagă de Marea Roșie, la SE. Un lanț submarin între Sicilia și Africa împarte marea în partea de E și cea de V, care sunt subîmpărțite în Marea Adriatică, Marea Egee, Marea Tireniană, Marea Ionică și Marea Ligurică. Cele mai mari insule sunt Mallorca, Corsica, Sardinia, Sicilia, Creta, Cipru și Rodos. Fluviile Ron, Pad și Nil formează delte importante.

Marea migrație /Great Trek/

Emigrare a cca 12 000–14 000 de buri (*vezi* afrikander) din Colonia Capului, Africa de Sud, între 1835 și începutul lui 1840. Emigranții au recurs la acest gest în semn de protest față de politica britanică, dar și pentru a porni în căutarea unor noi pășuni. Burii consideră că exodul a dus la formarea națiunii lor, permițându-le coloniștilor să dețină o supremație militară temporară asupra populației xhosa, să pătrundă în Natal și Highveld și să extindă așezările albilor la N de Limpopo. *Vezi și* Andries Pretorius.

Marea Moartă *în arabă* Al-Bahr al-Mayyit *în ebraică* Yam Ha Melah *în Antichitate* Lacus Asphaltites

Lac sărat situat între Israel și Iordania. Aflat la 400 m sub nivelul mării, este cea mai joasă acumulare de apă din lume. Are 80 km lungime și cca 18 km lățime. Țărmul de E aparține Iordaniei, jumătatea de S a celui vestic ține de Israel; malul nordic este inclus în Cisiordania, fiind ocupat de Israel după Războiul de Șase Zile (1967). Marea Moartă se întinde între Iudeea, la V, și podișurile Transiordaniei, la E; fluviul Iordan se varsă dinspre N. A fost legată de istoria biblică, încă de pe timpul lui Avraam.

Marea Moartă, manuscrisele de la ~

Depozite de manuscrise antice, în mare parte în ebraică, descoperite în câteva locuri de pe țărmul de NV al Mării Moarte (1947–1956). Scrierile datează dintr-o perioadă cuprinsă între sec. III î.Hr. și II d.Hr. și numără 800–900 de manuscrise, în 15 000 de fragmente. Mulți savanți consideră că manuscrisele depozitate în cele 11 peșteri de lângă ruinele de la Qumrān au aparținut unei comunități sectante, ce se crede a fi fost a esenienilor. Alții cred că e vorba de saduchei sau de zeloți. Aceștia repudiau restul poporului evreu și credeau că lumea este strict împărțită între bine și rău. Ei erau grupați într-o comunitate bazată pe puritate, numită Uniunea și condusă de un Învățător al Căii Drepte mesianic. Manuscrisele de la Marea Moartă, ca întreg, conțin un spectru mai larg de credințe evreiești și este posibil ca ele să fi făcut parte din bibliotecile din Ierusalim, ascunse în timpul războiului din 66–73 d.Hr. De asemenea, oferă noi informații despre apariția

creștinismului și despre relația dintre creștinismul timpuriu și tradițiile ebraice. *Vezi și* documentul din Damasc.

Marea Moschee

Vezi Masjid-i-Jami

Marea Neagră

Mare între Europa și Asia. Delimitată de Ucraina, Rusia, Georgia, Turcia, Bulgaria și România, ocupă o suprafață de cca 422 000 kmp și are o adâncime maximă de 2 210 m. Comunică prin strâmtoarea Bosfor cu Marea Marmara, cu Marea Egee prin strâmtoarea Dardanele, cu Marea Azov prin strâmtoarea Kerci. În ea se varsă multe fluvii, printre care Dunărea, Nistru, Bug, Nipru, Kuban, Kizil și Sakaria. Peninsula Crimeea (*vezi* Crimeea) pătrunde în Marea Neagră în partea nordică. Formată atunci când scoarța terestră s-a deplasat dinspre Asia Mică, separând bazinul Mării Caspice de Marea Mediterană, Marea Neagră a devenit din ce în ce mai izolată. Salinitatea sa este acum mai puțin de jumătate decât cea a oceanelor. Deși este bine-cunoscută pentru stațiunile sale, a suferit în ultimele decenii din cauza poluării.

Marea Nordului

în Antichitate **Mare Germanicum**

Braț al Oceanului Atlantic. Se întinde spre S de la Marea Norvegiei între Norvegia și Insulele Britanice, face legătura între Canalul Skagerrak (dintre Norvegia și Danemarca) și Canalul Mânecii. Are cca 970 km lungime, 560 km lățime și o adâncime medie de 94 m. Unele porțiuni din mare sunt canale adânci, în timp ce altele sunt renumite pentru locurile bune de pescuit; unele porțiuni conțin zăcăminte bogate de petrol și de gaze naturale.

marea pată roșie

Furtună de pe planeta Jupiter, care își modifică longitudinea, dar rămâne localizată la latitudinea de cca 22°S. Fiind un centru cu o presiune ridicată, are formă ovală și măsoară cca 14 000 km de la N la S (cca diametrul Pământului). De la E la V, are o întindere aproape dublă. A fost descoperită în anii 1660, această descoperire fiind atribuită lui Gian Domenico Cassini sau Robert Hooke. Culoarea sa variază de la cărămiziu la maro-roșcat și se poate amesteca cu nuanțele altor centuri de nori; tinde să-și modifice culoarea după un anumit număr de ani. Nu se cunoaște motivul pentru care are această culoare.

Marea Revoluție Culturală Proletară

Vezi Revoluția Culturală

Marea Roșie

Mare interioară îngustă, aflată între peninsula Arabia și Africa de Nord. Lungă de cca 1 930 km, se întinde de la Suez, Egipt, spre SE, până la strâmtoarea Bab el-Mandeb, care face legătura cu golful Aden, și, mai departe, cu Marea Arabiei. Marea Roșie separă coasta Egiptului, a Sudanului și a Eritreei de Arabia Saudită și de Yemen. Apele acestei mări sunt printre cele mai calde și mai sărate din lume. Grație legăturii cu Marea Mediterană, prin Canalul de Suez, Marea Roșie se numără printre rutele de navigație cu cel mai mare trafic maritim din lume, facilitând transporturile între Europa și Asia. Numele provine de la schimbările de culoare observate în apele sale.

Marea schismă

Vezi Schisma Occidentului

Marea societate

Slogan folosit în 1965 de către președintele Lyndon B. Johnson pentru a-și defini programul legislativ de reformă națională. În primul său discurs în care s-a adresat statelor din uniune, Johnson și-a descris viziunea asupra unei mari societăți. Planurile sale includeau un război împotriva sărăciei și acordarea de sprijin federal în domeniul educației și al asistenței medicale pentru bătrâni. Totodată, președintele Johnson își declara interesul în ceea ce privește adoptarea unor legi care să protejeze drepturile populației de culoare fără drept de vot. De asemenea, acesta a mai propus crearea unui nou minister al locuințelor și dezvoltării urbane, care să coordoneze proiectele federale în domeniul locuințelor. Congresul i-a aprobat aproape toate proiectele, aceasta fiind perioada cu cel mai mare număr de programe legislative, după New Deal. *Vezi și* Legea Drepturilor Civile din 1964; Medicare și Medicaid.

marea teorie unificată

Teorie care încearcă să unifice forțele nucleare slabe (*vezi* teoria forței electrice slabe) cu forțele tari. Unificarea celor patru interacțiuni fundamentale este, uneori, numită teoria unificată a câmpurilor. Asemenea teorii afirmă de obicei că un proton se descompune în particule și mai mici. Până în prezent, nu a fost elaborată nici o asemenea teorie de succes.

Marea Unire din 1918

Succesiune de acte cu caracter democratic și popular, prin care teritoriile românești aflate sub stăpânirea altor state au ales, la sfârșitul Primului Război Mondial,

unirea cu Regatul României (*vezi* Unirea Principatelor). Actul final al unirii celor trei mari provincii istorice românești și al constituirii statului unitar român s-a desfășurat în mai multe etape. Ca urmare a izbucnirii Revoluției Ruse din 1917, Basarabia, aflată sub stăpânirea Imperiului Rus din 1812, și-a proclamat mai întâi autonomia și s-a proclamat ca Republica Democratică Moldovenească, independentă (2 decembrie 1917). Amenințată de bolșevici, care intenționau să o anexeze noului stat sovietic, Basarabia a chemat în ajutor trupele românești. Ca urmare, Rusia a rupt relațiile diplomatice cu România (13 ianuarie 1918) și i-a confiscat tezaurul (adăpostit în Rusia încă din momentul intrării României în Primul Război Mondial). În 27 martie 1918, Sfatul Țării (al cărui președinte era Ion Inculeț) a votat, cu majoritate, unirea Basarabiei cu România, regiunea devenind astfel prima provincie revenită între hotare românești. A urmat Bucovina, care fusese anexată încă din 1775 de Imperiul Austriac și era revendicată, în 1918, atât de Austria, cât și de Ucraina. Pe 27 noiembrie, la Cernăuți s-a creat un Consiliu Național Român, al cărui președinte a fost ales Iancu, Cavaler de Flondor. La propunerea lui, organismul nou-creat a proclamat dorința românilor din provincie de a se uni cu țara-mamă, iar pe 28 noiembrie 1918, Congresul General al Bucovinei a votat în unanimitate unirea acesteia cu România. Transilvania (inclusiv regiunile Banat și Maramureș) a fost ultima provincie românească unită cu Regatul României, actul în sine fiind precedat de acțiuni politice susținute din partea reprezentanților partidei naționale. Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor a activat în sprijinul idealului național, la 12 noiembrie 1918 constituindu-se Consiliul Național Român Central. Printre alții, din acesta au făcut parte și reprezentanți ai Partidului Național Român (de ex. Vasile Goldiș și Alexandru Vaida-Voievod). Consiliul s-a numit ulterior Marele Sfat al Națiunii din Transilvania și Ungaria. În 22 noiembrie 1918, Consiliul Național Român Central a anunțat la Budapesta că va prelua puterea deplină în Transilvania și s-a hotărât organizarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Aceasta a avut loc la 1 decembrie 1918. Adunarea a reunit peste 1 228 de delegați aleși și cca 100 000 de oameni veniți din toate colțurile Transilvaniei, dar și din toate celelalte provincii românești, care și-au afirmat, liberi de orice constrângere, hotărârea de unire cu patria-mamă.

Marea Unire din 1918

Se încheia astfel făurirea statului național unitar român. A doua zi s-au ales conducerile provizorii ale puterii de stat, Marele Sfat Național (for legislativ), condus de Gheorghe Pop de Băsești, și Consiliul Dirigent, prezidat de Iuliu Maniu. Unirea a fost recunoscută și de celelalte naționalități din Transilvania. Principiile fundamentale incluse în rezoluția adoptată cu acest prilej stipulau: deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare; învățământ, administrație și judecata în limba proprie și reprezentare proporțională în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării, pentru fiecare popor; deplina libertate confesională pentru toate confesiunile; înfăptuirea unui regim democratic în toate domeniile vieții publice; votul obștesc, direct, egal, secret, proporțional, pentru ambele sexe, de la 21 de ani; libertatea de exprimare, libertatea presei, libertatea la asociere și întrunire; reforma agrară radicală, care însemna crearea unor mici proprietăți pentru fiecare țăran, prin micșorarea latifundiilor, cu scopul „nivelării sociale" și „potențării producțiunii"; drepturi pentru muncitorimea industrială, egale cu acelea din țările occidentale avansate. După o perioadă de tranziție, pe 29 decembrie 1919, primul Parlament al României Mari a votat actele prin care era ratificată unirea Basarabiei, a Bucovinei și a Transilvaniei cu România, iar la nivel internațional, Unirea a fost consacrată prin tratatele de la Paris (1919–1920) și Trianon (1920).

maree roșie

Decolorare a apei mării cauzată de dinoflagelate în cursul înmulțirii explozive. Substanțele toxice emise de ele pot fi letale pentru pești și alte viețuitoare marine și provoacă iritații ale sistemului respirator la om. Stațiunile litorale sunt nevoite uneori să-și închidă porțile, când valurile care se

sparg la mal emană substanțe toxice în aer. Cauzele mareei roșii nu se cunosc cu exactitate; este vorba, probabil, de o confluență de fenomene naturale, printre care influența umană poate avea și ea un rol.

Marele Atractor

Presupusă concentrație de masă (echivalentă cu zeci de mii de galaxii) care influențează mișcarea multor galaxii, inclusiv pe cea a Căii Lactee (*vezi* galaxie). În 1986, un grup de astronomi a observat că galaxia Calea Lactee și cele care se învecinează cu aceasta prezintă o deviere sistematică de la mișcarea anticipată de Edwin P. Hubble în teoria universului în expansiune. O explicație posibilă ar fi existența „marelui atractor", care exercită o atracție gravitațională asupra galaxiilor înconjurătoare. Centrul său ar fi situat în direcția constelațiilor Hidra sau Centaurul, în emisfera sudică, la cca 200 de milioane de ani-lumină depărtare de Pământ.

Marele Canal

Serie de canale din N Chinei. Acestea fac legătura între Hangzhou și Beijing. Cu o lungime de 1 747 km, este cel mai mare canal artificial din lume. A fost construit pentru a permite diverselor regimuri chineze să transporte surplusul de cereale din văile prielnice agriculturii ale fluviilor Chang (Yangtze) și Huai și pentru a alimenta orașele principale și marile armate staționate în N. Cea mai veche porțiune, cea sudică, ar putea data din sec. IV î.Hr. Extinzându-se de-a lungul secolelor, rețeaua continuă să fie folosită și în prezent pentru navigație și irigații.

Marele Canion /Grand Canyon/

Chei săpate de fluviul Colorado, în NV Arizonei, SUA. Cunoscut datorită formațiunilor sale stâncoase și coloritului deosebit, canionul are o lățime de cca 0,2–29 km și se întinde din N Arizonei până la Grand Wash Cliffs, în apropierea frontierei cu Nevada, pe o distanță de cca 446 km. Zona cea mai adâncă, cu o lungime de 90 km, se află în cadrul Parcului Național al Marelui Canion, care se întinde de-a lungul fluviului, de la lacul Powell până la lacul Mead. Platoul înconjurător are o altitudine de 1 500–2 750 m deasupra nivelului mării, iar pe alocuri canionul atinge adâncimi de peste 1,6 km. Parcul național, care are în prezent o suprafață de 4 931 kmp, a fost înființat în 1919. Fostul Monument Național al Marelui Canion, creat în 1932, a fost anexat, împreună cu alte terenuri, în 1975. În 1979, Marele Canion a fost inclus în Patrimoniul Mondial UNESCO.

marele-danez *sau* dog german

Rasă de câine de lucru obținută acum 400 de ani în Germania, unde a fost folosit la vânătoarea de mistreți. Cel mai înalt exemplar din această rasă atinge o înălțime de 71–81 cm și cântărește 54–68 kg. Are cap masiv, cu fălci pătrate și siluetă armonioasă. Blana scurtă poate avea culori diferite: neagră, maro-aurie, gri dungată, gri-albăstruie sau albă cu pete negre. Este un câine rapid și alert, care se remarcă prin curaj și atașament față de stăpân. Nu se cunoaște motivul pentru care numele rasei a fost asociat cu Danemarca.

Marele Deșert de Nisip

Zonă aridă, în N Australiei de Vest. Se întinde de la Plaja de Optzeci de Mile, la Oceanul Indian, spre E, până în Teritoriul de Nord, și de la Kimberley Downs, spre S, până la Tropicul Capricornului și deșertul Gibson. O întindere aridă de mlaștini sărate și dune de nisip, coincide în general cu bazinul sedimentar Canning. Drumul pentru vite Canning (lung de 1 600 km) traversează regiunea, de la Wiluna, pe la lacul Disappointment, până la Halls Creek.

marele joc

Rivalitate dintre Marea Britanie și Rusia, în Asia Centrală, la sfârșitul sec. XIX. Termenul a fost folosit de Rudyard Kipling în romanul său *Kim* (1901). Conflictul a început de la niște rapoarte exagerate primite de către britanici din partea unor oficiali, semioficiali sau simpli aventurieri care întreprindeau operațiuni clandestine dincolo de frontierele Indiei. În rapoartele lor, aceștia prezentau într-o manieră distorsionată anumite fapte, acuzându-i pe ruși de comploturi și inventând o serie de povești despre loialitatea fluctuantă a căpeteniilor locale.

Marele Lac al Sclavului

Lac în partea central-sudică a Teritoriilor de Nord-Vest, Canada. Numit astfel după sclavii indieni, este alimentat de mai multe râuri, printre care Slave, și se varsă în Oceanul Atlantic prin fluviul Mackenzie. Lacul, cu o suprafață de 28 570 kmp, este al cincilea ca mărime din America de Nord. Are o lungime de 500 km și o lățime de 50–225 km. Adâncimea maximă depășește 600 m. Este o sursă pentru industria piscicolă și face parte din calea navigabilă a fluviului Mackenzie.

Marele Lac Sărat

Lac în N statului Utah, SUA. Este cel mai mare lac cu apă sărată din emisfera nordică și unul dintre cele mai sărate lacuri din lume. Mărimea sa variază foarte mult în funcție de rata de evaporare și de debitul râurilor care se varsă în el. Suprafața sa a oscilat de la 6 200 kmp, când a atins cel mai înalt nivel, în 1873 și mijlocul anilor 1980, până la cca 2 460 kmp, când a înregistrat cel mai scăzut nivel, în anul 1963. Atunci când apa are un nivel mediu, lacul are, de regulă, o adâncime mai mică de 4,5 m. Înconjurat de fâșii de nisip, pământ sărat și mlaștini, lacul rămâne izolat, deși în ultimii ani a căpătat importanță ca sursă de minerale și rezervație naturală. De asemenea, a ajuns să aibă o mare căutare pentru plajele sale și sporturile nautice care se pot practica aici.

Marele Război Nordic *sau* Al Doilea Război Nordic

(1700-1721)

Conflict militar declanșat pentru a contesta supremația suedeză în zona baltică. Expansiunea suedeză pe teritoriile de coastă ale Mării Baltice a atras dușmănia Rusiei, a Danemarcei, a Norvegiei și a Poloniei saxone, care au format o coaliție antisuedeză în 1698. Aceștia au atacat teritoriile deținute de suedezi în 1700, dar regele Suediei, Carol XII, a făcut față acestor atacuri și a restaurat *status quo*. Rușii au reușit să preia puterea asupra coastei de E a Mării Baltice, iar Petru I cel Mare a fondat aici noua sa capitală de la Sankt Petersburg, în 1703. Suedia a reluat atacurile asupra Rusiei în 1707, dar a fost înfrântă în Bătălia de la Poltava (1709). În ciuda alianței cu Turcia împotriva Rusiei (1710–1711), forțele suedeze au suferit înfrângeri împotriva coaliției antisuedeze refăcute, care includea pe atunci și Anglia și Prusia. Carol a început negocierile de pace în 1717, însă în 1718 a invadat SE Norvegiei, unde a fost ucis. Succesorul său, Frederic I (1676–1751), a negociat acordurile de pace între 1719 și 1721, inclusiv Tratatul de la Nystad, prin care ceda Estonia, Livonia și alt teritoriu Rusiei. Războiul a marcat declinul influenței suedeze și manifestarea Rusiei ca putere importantă.

marele-rechin-alb *sau* rechin-alb

Specie mare, agresivă de rechin (*Carcharodon carcharias*, familia *Lamnidae*) considerată specia cea mai periculoasă pentru om. Trăiește în regiunile tropicale și temperate din toate oceanele și se remarcă prin apetitul său vorace. Se hrănește cu pești, țestoase marine, păsări, lei de mare, balene mici, carcase și resturi lăsate de vapoare. Are corp masiv, coadă concavă și dinți mari, triunghiulari, în formă de ferăstrău. Poate atinge peste 6 m în lungime. De obicei, este de culoare gri, cu nuanțe albăstrii sau maronii, iar abdomenul este alb. Deși este o specie temută în toate regiunile unde există, se cunosc doar puține cazuri în care rechinul-alb a ucis oameni.

Marele Salt Înainte

Campanie de industrializare eșuată, desfășurată de comuniștii chinezi în perioada 1958-1960. Planul lui Mao Zedong era să folosească forța de lucru umană, în așa fel încât să nu fie nevoit să investească în utilaje industriale. Astfel, el valorifica, pe de o parte, populația numeroasă a Chinei și, pe de altă parte, elimina necesitatea de a acumula capital. În locul construirii unor noi mari uzine, a dispus construirea de topitorii de oțel în fiecare sat. Țăranii au fost organizați în comune, iar deciziile politice în domeniul agriculturii erau luate pe baza principiului purității ideologice, profesionalismul fiind lăsat într-un plan secund. Programul a fost implementat atât de rapid și cu atâta elan, încât au apărut multe erori; acestea au fost agravate de o serie de catastrofe naturale și de retragerea personalului tehnic sovietic. Agricultura Chinei a fost puternic afectată, provocând o foamete extinsă în anii 1958–1962. La începutul anilor 1960, guvernul a abandonat proiectul. Proprietățile funciare private au fost restituite țăranilor și s-a pus din nou accent pe principiul calității.

Marele Zid Chinezesc

În chineza pinyin *Wanli Changcheng* sau *Wan-li Ch'ang-ch'eng* (Zidul lung de 10 000 de li), zid extins ridicat în China antică, unul dintre cele mai mari proiecte de construcție realizate vreodată. Marele Zid este compus de fapt din numeroase ziduri - multe paralele - construite pe parcursul a cca două milenii, de-a lungul Chinei de nord și a Mongoliei de sud. Cea mai extinsă și mai bine conservată parte a zidului datează din dinastia Ming (1368–1644) și se întinde de-a lungul a 8 850 km de la est la vest de Muntele Hu, lângă Dandong, în provincia Liaoning din sud-est, la trecătoarea Jiayu de la vest de Jiuquan, în provincia Gansu de la nord-vest. Acest zid urmărește adesea culmile dealurilor și ale munților, într-un traseu șerpuit de-a lungul spațiului rural chinezesc. Cam un sfert din lungimea sa

este format exclusiv din bariere naturale, cum ar fi râuri și culmi montane. Aproape tot restul (cca 70% din lungimea totală) este un zid construit, iar micile întinderi rămase sunt constituite din șanțuri sau gropi. Chiar dacă secțiuni lungi ale zidului sunt acum ruine sau au dispărut complet, acesta rămâne una dintre cele mai remarcabile structuri construite de pe Pământ. Marele Zid a fost inclus în Patrimoniul Mondial UNESCO în 1987.

Părți mari ale sistemului de fortificații datează din sec. VII–IV î.Hr. În sec. III î.Hr., Shihuangdi (Qin Shihuang), primul împărat al Chinei unite (aflată sub dinastia Qin), a conectat un număr de ziduri de apărare existente într-un singur sistem. În mod tradițional, punctul terminus de răsărit al zidului a fost considerat trecătoarea Shanhai din provincia Hebei din răsărit, împreună cu coasta Bo Hai (golful Chihli), iar despre lungimea zidului – fără ramurile sale și alte secțiuni secundare – s-a crezut că era de 6 700 km. Totuși, cercetările finanțate de guvern începute în 1990 au dezvăluit secțiuni ale zidului în Liaoning, iar examinarea aeriană și prin satelit a demonstrat că acest zid se întinde fără întreruperi într-o mare parte a provinciei. Lungimea totală a zidului Ming a fost făcută publică în 2009.

Marele Zid s-a dezvoltat din fortificații de graniță și castele disparate ale unor regate chinezești individuale. Timp de mai multe secole, aceste regate erau probabil la fel de preocupate de protecția față de vecinii lor apropiați pe cât erau de amenințarea invaziilor barbare sau a atacurilor militare.

Primele construcții

Prin sec. VII î.Hr., statul Chu a început să construiască un sistem defensiv permanent. Denumită „Zidul Pătrat", această fortificație a fost situată în partea de nord a provinciei unde se afla capitala regatului. Din sec. VI până în sec. IV, exemplul a fost urmat și de alte state. În partea de sud a statului Qi, a fost creat treptat un zid de circumferință care se folosea de albii existente ale râurilor, de diguri nou-construite și de masive muntoase inaccesibile. Zidul Qi a fost construit, în principal, din pământ și din piatră și se termina pe țărmurile Mării Galbene. În statul Zhongshan a fost construit un sistem de ziduri pentru a contracara invaziile statelor Zhao și Qin în sud-vest. Au existat două linii defensive în statul Wei: zidurile Hexi („Vestul fluviului [Galben]") și Henan („Sudul fluviului"). Zidul Hexi a fost o fortificație împotriva statului Qin și a nomazilor din apus. Construit în timpul regelui Hui (370–335 î.Hr.), a fost extins pe canalele fluviului Luo, de-a lungul graniței apusene. Acesta a început în sud, lângă peștera Xiangyuan, la est de muntele Hua, și s-a încheiat la Guyang, în ceea ce este acum Regiunea Autonomă Mongolia Interioară. Zidul Henan, construit pentru a proteja Daliang (capitala, azi Kaifeng), a fost reparat și extins în ultimii ani ai regelui Hui. Statul Zheng a construit un sistem de ziduri, reconstruit de statul Han după ce a cucerit Zheng. Statul Zhao a terminat un zid sudic și un zid nordic; zidul sudic a fost construit îndeosebi ca un mijloc de apărare împotriva statului Wei.

După reorganizarea administrativă dusă la bun sfârșit de Shang Yang (mort în 338 î.Hr.), statul Qin a crescut politic și militar și a devenit cel mai puternic dintre cele șapte state, însă a fost invadat frecvent de Donghu și Loufan, două populații nomade din nord. Prin urmare, statul Qin a ridicat un zid care pornea din Lintiao, se întindea spre nord de-a lungul munților Liupan și se încheia la Huang He (Fluviul Galben).

În statul Yan erau pregătite două linii defensive separate – Zidul Nordic și Zidul Yishui – într-un efort de a apăra regatul de atacuri din partea grupurilor de nord, cum ar fi Donghu, Linhu și Loufan, precum și de statul Qi din sud. Zidul Yishui se întindea din digul râului Yi ca o linie defensivă împotriva statelor Qi și Zhao, principalele două state cu care se afla în conflict. Acesta începea la sud-vest de orașul Yi, capitala, și se încheia la sud de Wen'an. În 290 î.Hr., statul Yan a construit Zidul Nordic, de-a lungul munților Yan, pornind din nord-est în zona Zhangjiakou din Hebei, trecând peste fluviul Liao și întinzându-se până în orașul antic Xiangping (azi Liaoyang). Acesta a fost ultimul segment al Marelui Zid ridicat în perioada Zhanguo („Statele Combatante").

În 221 î.Hr., Shihuangdi, primul împărat Qin, a terminat anexarea statului Qi și a unificat China. A comandat îndepărtarea fortificațiilor ridicate împotriva statelor cucerite anterior, deoarece reprezentau obstacole în deplasarea și administrarea internă. În plus, l-a trimis pe generalul Meng Tian să aibă în grijă garnizoana frontierei de nord, amenințată de invaziile populației nomade xiongnu și să lege segmentele de zid existente în Qin, Yan și Zhao în așa-numitul „Zidul Lung de 10 000 de li" (2 *li* cca 1 km). Această perioadă de construcție a început către 214 î.Hr. și a

durat un deceniu. Sute de mii de soldați și muncitori au fost mobilizați pentru proiect. Cu toate acestea, după căderea dinastiei Qin, în urma morții lui Shihuangdi, zidul a fost lăsat în mare parte fără apărare și a suferit deteriorări.

De la dinastia Han la dinastia Yuan

În timpul domniei împăratului Han Wudi (141–87 î.Hr.), zidul a fost întărit ca parte a unei campanii generale împotriva populației xiongnu. Din acea perioadă, Marele Zid a contribuit, de asemenea, la exploatarea terenurilor agricole din nordul și vestul Chinei și la extinderea rutei de comerț cunoscute sub numele de Drumul Mătăsii. În 121 î.Hr., a fost inițiat un proiect de construcție de 20 de ani pentru Zidul Hexi (cunoscut, în general, cu numele de Zid Lateral) între Yongdeng (azi în Gansu) în est și lacul Lop Nur (azi în Xinjiang) în vest. După *Juyan Hanjian* (Corespondența Juyan), punctele de fortificație ale zidului erau „un far la fiecare 5 *li*, un turn la fiecare 10 *li*, un fort la fiecare 30 *li* și un castel la fiecare 100 li".

Principalele lucrări la zid în timpul perioadei Han Dong (25–220 d.Hr.) au avut loc pe vremea regelui Liu Xiu (Guangwudi), care, în 38 d.Hr., a comandat renovarea celor patru linii paralele ale Marelui Zid, în zona de la sud de zidul Hexi. Marele Zid nu a servit doar pentru apărare, ci și pentru a centraliza controlul comerțului și drumurilor.

În timpul dinastiei Wei din Bei (386–534/535 d.Hr.), Marele Zid a fost reparat și extins ca linie de apărare împotriva triburilor juan-juan și khitan din nord. Conform lucrării *Istoria dinastiei Wei: cronica împăratului Mingyuandi* (Wei shu: Mingyuandi Ji), în 417, al optulea an al regatului Mingyuandi (409–423 d. Hr.), o parte a Marelui Zid a fost construită la sud de Changchuan, de la Chicheng (azi în Hebei) până la Wuyuan (azi în Mongolia Interioară) în vest, extinzându-se peste 1 000 km. În timpul domniei lui Taiwudi (423–452), un zid mai jos și mai subțire de pământ bătătorit a fost construit în jurul capitalei, ca o completare la Marele Zid. Pornind din Guangling în est, acesta s-a extins în partea de est a Huang He, formând un cerc în jurul orașului Datong. În 549 d. Hr., după ce regatul Dong Wei și-a mutat capitala la est în Ye, acesta a construit un segment al Marelui Zid în spațiul provinciei Shanxi de azi.

Pentru a-și întări frontiera nordică și a preveni invazia de la vest de către Bei Zhou, regatul Bei Qi (550–577) a lansat numeroase proiecte mari de construcții, la fel de extinse ca proiectele de construcții ale dinastiei Qin. În 552 a fost construit un segment la granița de nord-vest și, doar trei ani mai târziu, împăratul a comandat recrutarea a 1,8 milioane de muncitori pentru a repara și extinde alte secțiuni. Zidul a fost ridicat între intrarea sudică a trecătorii Juyong (lângă Beijingul de azi) și Datong (în Shanxi). În 556 a fost inițiată o nouă fortificație în est și a fost extinsă către Marea Galbenă. În următorul an a fost construit un al doilea zid în interiorul Marelui Zid, în Shanxi de azi, începând în vecinătatea zonei Laoying, la est de Pianguan, întinzându-se, la est, dincolo de trecătoarea Yanmen și de trecătoarea Pingxing și terminându-se în spațiul din jurul orașului Xiaguan din Shanxi. În 563, împăratul Wuchengdi din Bei Qi a ordonat repararea și renovarea unui segment de zid de-a lungul munților Taihang. Aceasta este partea Marelui Zid aflată azi în spațiul din jurul orașelor Longguan, Guangchang și Fuping (în Shanxi și Hebei). În 565, a fost reparat zidul intern construit în 557 și a fost adăugat un zid nou care începea în vecinătatea localității Xiaguan, se întindea în trecătoarea Juyong în est, pentru a se uni apoi cu zidul extern. Segmentele reparate și adăugate în perioada Bei Qi însumează cca 1 500 km, și, periodic, au fost întemeiate orașe și cazarme pentru a străjui noile secțiuni de zid. În 579, pentru a preveni invaziile regatului Bei Zhou de către populația tujue (un grup de turci răsăriteni) și khitan, împăratul Jing a început un program de reconstrucție masivă a ruinelor zidului amplasate în fostul regat Bei Qi, începând din Yanmen, în vest, și terminând la Jieshi, în est.

În timpul dinastiei Sui (581–618), Marele Zid a fost reparat și îmbunătățit de șapte ori, într-un efort de a apăra țara împotriva atacurilor populației tujue. După ce dinastia Tang (618–907 d.Hr.) a înlocuit dinastia Sui, țara și-a întărit puterea militară, apărându-se de populația tujue din nord și extinzându-se dincolo de frontiera inițială. Astfel, Marele Zid și-a pierdut treptat semnificația de fortificare și nu au fost necesare reparări sau adăugiri. Cu toate acestea, în timpul dinastiei Song (960–1279), populațiile liao și jin din nord erau o amenințare constantă. Conducătorii Song au fost obligați să se retragă în sudul Marelui Zid construit de dinastiile Qin, Han și de dinastii nordice. Multe zone din ambele părți ale zidului

au fost cucerite ulterior de dinastiile Liao (907–1125) și Jin (1115–1234). Când conducătorii Song au fost puși în situația de a se retrage și mai mult – la sud de fluviul Yangtze (Chang Jiang) – repararea zidului sau extinderea nu mai era posibilă. S-au realizat reparări limitate o dată (1056), în vremea dinastiei Liao, însă doar în spațiul dintre râurile Yazi și Huntong.

În 1115, după întemeierea dinastiei Jin, lucrul la zid s-a concentrat pe reabilitarea a două linii defensive la Mingchang. Vechiul zid de acolo – denumit anterior Zidul Wushu sau Fortul Jinyuan – se întindea la vest dintr-un punct la nord de Wulanhada, apoi se curba de-a lungul munților Hailatu, întorcându-se la nord, apoi din nou la vest, și terminându-se la râul Nuanshui. A doua linie a fost noul Zid Mingchang, denumit și Zidul Jin Interior sau tranșeea Jin, care a fost construit la sud de vechiul zid. Acesta a pornit în vest dintr-o cotitură din Huang He și s-a încheiat la fluviului Sungari (Songhua).

În timpul dinastiei mongole Yuan (1206–1368), mongolii au controlat întreaga China, precum și alte părți ale Asiei și porțiuni din Europa. Structura defensivă a Marelui Zid avea prea puțină importanță pentru ei; totuși, unele forturi și spații-cheie au fost renovate și întărite militar pentru a controla comerțul și pentru a limita amenințarea rebeliunilor în rândul chinezilor (han) și a altor naționalități.

Dinastia Ming până în prezent

Conducătorii dinastiei Ming (1368–1644) au reparat și au întărit permanent Marele Zid pentru a preveni altă invazie mongolă. Majoritatea lucrărilor au avut loc de-a lungul vechilor ziduri construite de Bei Qi și Bei Wei.

Cea mai mare parte a Marelui Zid de azi este rezultatul unei lucrări efectuate în timpul domniei împăratului Hongzhi (1487–1505). Pornind la vest de trecătoarea Juyong, această parte a zidului se bifurcă în liniile de sud și nord, denumite Zidurile Interioare, respectiv Exterioare. De-a lungul zidului se aflau multe „trecători“ și porți strategice (de ex. fortărețe). Printre acestea se numără trecătorile Juyong, Daoma și Zijing, trecătorile cele mai apropiate de capitala dinastiei Ming, Beijing. Împreună, aceste trei trecători au fost denumite Cele Trei Trecători Interne. Mai departe, la vest, se aflau trecătorile Yanmen, Ningwu și Piantou, cunoscute drept Cele Trei Trecători Externe. Atât trecătorile interne, cât și cele externe aveau o importanță deosebită pentru protejarea capitalei și erau de obicei puternic întărite militar.

După ce dinastia Qing (Manchu) (1644–1911/1912) a înlocuit dinastia Ming, a avut loc o schimbare a strategiei de conducere, denumită *huairou* („calmare“). Dinastia Qing a încercat să liniștească populațiile și conducătorii din Mongolia, din Tibet și din alte părți printr-o politică de neintervenție în viața socială, culturală sau religioasă locală. Datorită succesului acelei strategii, Marele Zid a fost reparat mai rar și a început treptat să se degradeze.

Trecătorile

Trecătorile erau principalele fortărețe de-a lungul zidului, amplasate, de obicei, în spații-cheie, cum ar fi locul unde se întretăiau drumurile comerciale. Bastioanele multor trecători aveau fațada construită din cărămizi și pietre uriașe. Bastioanele măsurau 10 m înălțime și 4–5 m lățime. În fiecare trecătoare se aflau rampe de acces pentru cai și scări pentru soldați. Parapetul de afară era crenelat, iar parapetul de dinăuntru, denumit *yuqiang (nüqiang)*, era un zid jos de cca 1 m înălțime, care proteja caii și oamenii, împiedicându-i să cadă. Pe lângă faptul că servea drept punct de acces pentru comercianți și alți civili, poarta din trecătoare a fost utilizată ca ieșire pentru garnizoană pentru a contraataca sau a trimite patrule. Sub arcada porții se afla, de regulă, o poartă dublă de lemn uriașă. Pe panoul intern al fiecărei porți se aflau bolțuri și inele de fixare. În partea de sus a fiecărei porți se afla un turn care servea ca foișor și post de comandă. De obicei, avea o înălțime de unu-trei nivele și era construit din lemn sau din cărămizi și lemn. În afara porții, unde era cel mai probabil un atac, era construit un *wengcheng*, un parapet semicircular sau poligonal care adăpostea poarta de asalturi directe. Dincolo de cele mai strategice *wengcheng*, se afla o linie de protecție suplimentară, *luocheng*, care adesea avea deasupra un turn pentru urmărirea celor de dincolo de zid și pentru a direcționa mișcarea trupelor în bătălii. În jurul intrării în poartă se afla adesea un șanț format în procesul de săpare a pământului pentru construirea fortificațiilor.

Turnuri de semnalizare

Turnurile de semnalizare se mai numeau și faruri, balize, movile de fum, ziduri sau chioșcuri. Acestea erau utilizate pentru a trimite mesaje militare: semnalizări luminoase (focuri sau lanterne) în timpul nopții sau semnalizări cu fum în timpul zilei. Se mai foloseau și alte metode, cum ar fi

ridicarea steagurilor, baterea clopotelor sau focuri de armă. Turnurile de semnalizare, construite adesea pe vârful dealurilor pentru vizibilitate maximă, erau platforme sau turnuri înalte independente. Nivelurile mai joase conţineau camere pentru încartiruirea soldaţilor, precum şi grajduri, ţarcuri şi spaţii de stocare.

Ziduri

Zidul reprezintă partea principală a sistemului defensiv. Avea o lăţime de 6,5 m la bază şi 5,8 m în vârf, cu o înălţime medie de 7–8 m sau puţin mai redusă pe dealurile abrupte. Structura zidului variază dintr-un loc într-altul, în funcţie de cât de accesibile erau materialele de construcţie. Zidurile erau construite din pământ tasat între scânduri de lemn, cărămizi de chirpici, un amestec de cărămizi şi piatră, pietre sau stâlpi şi platforme. Unele secţiuni au utilizat canalele de scurgere existente ale râurilor; altele au utilizat soluri înalte neregulate, cum ar fi ţărmurile stâncoase şi defileurile pentru a înlocui structurile create de om.

În deşerturile vestice, zidurile erau adesea structuri simple din pământ bătătorit şi din chirpici. Multe metereze de la est, cum ar fi cele de lângă Badaling, aveau faţada din piatră şi erau construite din structuri şi dispozitive secundare. În partea interioară a zidurilor, plasate la intervale mici, se aflau uşi cu arcade, denumite *juan*, alcătuite din cărămizi sau pietre. În fiecare *juan* se aflau trepte din piatră sau cărămidă care conduceau spre partea de sus a crestei de zid. Sus, pe latura din afară, se aflau metereze de 2 m înălţime, denumite *duokou*. În partea superioară a *duokou* erau deschideri mari, utilizate pentru supraveghere şi pentru tragerea cu puşca, iar în partea de jos se aflau deschideri mici prin care soldaţii în defensivă puteau trage. La intervale de 200–300 m se afla o platformă crenelată ridicându-se uşor deasupra zidului şi ieşind în afară în partea de unde veneau atacatorii. În timpul bătăliei, platforma oferea o privelişte de comandă şi făcea posibilă împuşcarea atacatorilor de pe flancuri atunci când aceştia încercau să urce zidul folosindu-se de scări. Pe numeroase platforme se aflau gherete cu structură simplă, denumite *pufang*, care ofereau adăpost gărzilor în timpul furtunilor. La fel ca turnurile de semnalizare, unele platforme aveau două sau trei etaje şi erau utilizate pentru depozitarea armelor şi a muniţiei. Cele de la Badaling aveau, de obicei, două etaje, cu spaţii pentru mai mult de zece soldaţi la nivelul inferior. De asemenea, pe ziduri existau canale de scurgere, pentru a le proteja de deteriorarea cauzată de ploile în exces.

Administrarea militară

Fiecare fortăreaţă majoră aflată de-a lungul zidului era legată ierarhic de o reţea de comenzi militare şi administrative. În timpul domniei lui Shihuangdi, pe lângă ziduri s-au înfiinţat 12 prefecturi, iar în perioada Ming, întreaga fortificaţie a fost împărţită în nouă zone de apărare. Fiecare zonă era condusă de un şef de post *(zongbingguan)*. Împreună, acestea au fost cunoscute sub numele de Cele Nouă Garnizoane de Graniţă.

Tradiţia şi conservarea

Marele Zid a intrat în mitologia chineză şi în simbolismul său popular, iar în sec. XX a fost considerat simbol naţional. Deasupra Porţii de Răsărit (Dongmen), la trecătoarea Shanhai, se află o inscripţie atribuită istoricului medieval Xiao Xian, care, în traducere, înseamnă „Primul pas de sub Cer", făcând referire la împărţirea tradiţională între civilizaţia chineză şi ţinuturile barbare din nord.

În pofida semnificaţiei culturale a zidului, în numeroase puncte ale acestuia au fost întrerupte drumurile de acces, iar porţiuni vaste au suferit secole de neglijenţe. În anii 1970, un segment de lângă Simatai (la 110 km NV de Beijing) a fost demolat pentru materiale de construcţie, însă a fost reconstruit ulterior. Şi alte spaţii au fost restaurate, inclusiv cel de la NV de trecătoarea Jiayu, la limita vestică a zidului, cum ar fi cel de la trecătoarea Huangya, la 170 km N de Tianjin, şi de la Mutianyu, la cca 90 km NE de Beijing. Cea mai cunoscută porţiune, cea de la Badaling (la 70 km NV de Beijing), a fost reconstruită la sfârşitul anilor 1950. Zilnic, această zonă atrage mii de turişti străini şi chinezi. De asemenea, prin anii 2000 au fost reconstruite porţiuni ale zidului din jurul trecătorii Shanhai şi la muntele Hu, punctul terminus de la est.

Marengo, Bătălia de la ~

(14 iunie 1800)

Victorie a lui Napoleon împotriva Austriei, din timpul războaielor napoleoniene, desfăşurată pe câmpia Marengo, din N Italiei. Iniţial, armata franceză fusese învinsă, însă comandantul austriac, sigur de victorie, a predat comanda unui subordonat, moment în care armata franceză a obligat forţele austriece să se retragă. Victoria a condus la ocuparea Lombardiei de către francezi şi a întărit autoritatea militară şi civilă a lui Napoleon la Paris.

Marenzio, Luca

(1553, Coccaglio, lângă Brescia, Republica Venețiană - 22.08.1599, Roma)

Compozitor italian. A cântat probabil în corul din Brescia, lucrând apoi pentru cardinalul Luigi d'Este la Roma, din 1578 până în 1586. Patronajul cardinalului i-a permis publicarea, în anii 1580, a primelor zece dintre cele 25 de cărți de madrigaluri semnate de el, lucrări pentru care este cunoscut și al căror stil a devenit influent în Italia și în Anglia. Madrigalurile sale ulterioare, cu o tonalitate mai gravă, folosesc disonanța și cromatismul pentru a reflecta textele aferente și sunt uneori legate în cicluri. A compus și cca 75 de motete sacre.

Marfan, sindromul ~

Disfuncție ereditară rară a țesutului conjunctiv. Pacienții sunt înalți, cu membrele lungi și subțiri, și degetele lungi ca de păianjen (arahnodactilie). Lentila oculară (cristalinul) este dislocată, mulți pacienți având glaucom sau dezlipire de retină. Pot apărea anomalii ale mușchilor cardiaci și diferite alte disfuncții și malformații; ruptura de aortă este cea mai frecventă cauză a morții. Gravitatea bolii diferă; indivizii afectați pot muri tineri sau pot duce în general o viață normală. Boala nu poate fi vindecată, însă unele dintre defectele care survin pot fi corectate chirurgical.

Margareta de Angoulême
sau **Margareta de Navarra**
în franceză **Marguerite d'Angoulême**

(11.04.1492, Angoulême, Franța - 21.12.1549, Odos-Bigorre)

Soție a regelui Henric II de Navarra, figură excepțională a Renașterii franceze. A fost fiica contelui de Angoulême, iar când fratele ei, Francisc I, a dobândit coroana (1515), Margareta a devenit foarte influentă la curte. În urma morții primului ei soț, s-a căsătorit cu Henric, în 1525. S-a remarcat ca patroană a umaniștilor și reformatorilor, precum și a unor scriitori ca François Rabelais. Ea însăși a fost scriitoare și poetă; cea mai importantă lucrare a sa este *Heptameron* (Heptaméron), 72 de povestiri organizate după modelul *Decameronului* lui Boccaccio, publicate postum în 1558–1559.

Margareta de Antiohia, Sfânta ~
sau **Sfânta Marina**

(sec. III sau IV d.Hr., Antiohia, Siria; sărbătorită pe 13 iulie în creștinismul răsăritean; 20 iulie în creștinismul occidental)

Martiră creștină. Tradiția susține că Margareta era o fecioară din timpul domniei lui Dioclețian. Când a refuzat să se căsătorească cu prefectul roman din Antiohia, a fost torturată și decapitată. Desemnarea ei ca sfântă protectoare a mamelor însărcinate (mai ales a celor care nasc greu) s-a bazat pe povestea conform căreia, în timpul proceselor sale, a fost înghițită de Satana transformat în balaur și apoi regurgitată intactă. Venerată îndelung în Evul Mediu, este considerată în prezent un personaj fictiv.

Margareta de Austria

(10.01.1480, Bruxelles - 01.12.1530, Mechelen, Țările de Jos Spaniole)

Conducătoare habsburgică, regentă a Țărilor de Jos (1507–1515, 1519–1530) pentru nepotul ei, viitorul împărat Carol V. În 1497 s-a căsătorit cu infantele Ioan, moștenitor al regatelor spaniole, care a murit după câteva luni. În 1501 s-a căsătorit cu Filibert II, duce de Savoia, care a murit în 1504. Numită regentă de către tatăl ei, împăratul Maximilian I, a preferat să ducă o politică externă proengleză. În anii 1520 și-a extins domeniul habsburgic în NE Țărilor de Jos și a negociat Tratatul Cambrai (1529), numit Pacea Doamnelor, cu Louise de Savoia (1494–1547), regentă a lui Francisc I.

Margareta de Austria, pictură pe lemn de Bernard van Orley; Muzeul Regal de Artă, Bruxelles

Margareta de Parma

(1522, Qudenaarde, Țările de Jos Spaniole - 18.01.1586, Ortona, Regatul Napolelui)

Ducesă de Parma, regentă habsburgică și guvernator-general al Țărilor de Jos (1559–1567). Fiică ilegitimă a împăratului Carol V (Carol Quintul), s-a căsătorit mai întâi (1536) cu Alessandro de Medici, care a fost ucis în 1537, apoi (1538) cu Ottavio Farnese, duce de Parma. Numită la conducerea Țărilor de Jos de către fratele ei vitreg, Filip II de Spania, Margareta a încercat să mulțumească nobilimea protestantă printr-un tratament mai moderat, însă în 1567 a făcut apel la armată, în urma atacării bisericilor catolice de către extremiștii calviniști. Filip l-a trimis apoi pe ducele de Alba, care a format o armată spaniolă și a impus măsuri drastice împotriva disidenților protestanți, înăbușind revoltele. Margareta s-a retras în momentul în care Alba a preluat puterea.

Margareta a Scoţiei, Sfânta ~

(1045, probabil în Ungaria - 16.11.1093, Edinburgh; canonizată în 1250; sărbătorită la 16 noiembrie, iar în Scoţia pe 16 iunie)

Sfântă protectoare a Scoţiei. Soră a lui Edgar the Aetheling, s-a căsătorit cu Malcolm III Canmore, iar trei dintre fiii lor au urmat la tronul Scoţiei. A fondat abaţii, a luptat pentru dreptate, a îmbunătăţit condiţiile de trai ale celor săraci şi l-a convins pe Malcolm să iniţieze o serie de reforme ecleziastice care au transformat viaţa religioasă şi culturală a Scoţiei.

Margareta de Valois *sau* Margareta a Franţei *în franceză* Marguerite *cunoscută ca* Regina Margot

(14.05.1553, Saint-Germain-en-Laye, Franţa - 27.03.1615, Paris)

Regină-consoartă a regelui de Navarra, a jucat un rol secund în cadrul războaielor religioase (1562–1598). Fiică a lui Henric II al Franţei, relaţiile ei cu fraţii Carol IX şi viitorul Henric III au fost tensionate, ea având o aventură anterioară cu Henric, al treilea duce de Guise, lider al partidului catolic extremist. S-a căsătorit în 1572 cu regele protestant al Navarrei, viitorul Henric IV al Franţei, pentru a consolida pacea între catolici şi protestanţi; câteva zile mai târziu însă, a început masacrul din Noaptea Sfântului Bartolomeu. Conştient de implicarea ei în conspiraţii, Henric III a izolat-o în castelul de la Usson, în 1586. A semnat o anulare a căsătoriei în 1600 şi şi-a petrecut restul vieţii la Paris. Era cunoscută pentru frumuseţea şi cultura ei, dar şi pentru viaţa ei imorală; *Memoriile* (Mémoires) ei prezintă o imagine vie a Franţei epocii sale.

Margareta Tudor

(29.11.1489, Londra, Anglia - 18.10.1541, Methven, Perth, Scoţia)

Regină consoartă a regelui Iacob IV al Scoţiei (1503–1513). Fiică a lui Henric VII al Angliei, s-a căsătorit cu Iacob pentru a îmbunătăţi relaţiile dintre Anglia şi Scoţia. În urma morţii soţului (1513), a devenit regenta fiului ei, Iacob V (1512–1542). Căsătorindu-se cu contele de Angus, proenglez (1514), a fost obligată să renunţe la regenţă, însă a jucat un rol-cheie în conflictul dintre facţiunile proengleze şi profranceze din Scoţia, schimbându-şi preferinţele în funcţie de interesele financiare proprii. A obţinut un act de anulare a căsătoriei din partea lui Angus (1527) şi s-a căsătorit cu Henry Stewart, baron Methven, care a devenit consilierul principal al lui Iacob.

margaretă

Denumire comună pentru cele câteva genuri de flori din familia *Compositae*, cu capitule compuse din flori centrale tubuloase, galbene, şi flori marginale ligulate, albe. Margaretele sunt cultivate ca plante ornamentale, în special margareta-aurie, numită şi muşeţel-galben (*Anthemis tinctoria*). *Vezi şi* muşeţel.

margaretă

Denumire comună pentru diversele specii de plante de grădină din familia *Compositae*, în special ochiul-boului (*Chrysanthemum leucanthemum*) şi margareta-englezească sau părăluţe (*Bellis perennis*). Amândouă sunt originare din Europa, dar au fost naturalizate şi în SUA. Alături de alte plante numite margarete, acestea se disting printr-o floare compusă din 15–30 de petale albe care înconjoară un disc de un galben-deschis. Margareta-Shasta (*C. maximum*) se aseamănă cu ochiul-boului, dar are florile mai mari. Margareta-englezească este, deseori, folosită ca plantă de ghiveci.

margarină

Produs alimentar, obţinut din una sau mai multe grăsimi vegetale sau animale ori din uleiuri amestecate cu lapte şi alte ingrediente. Este folosită în bucătărie şi ca substitut al untului. A fost creată de chimistul francez H. Mège-Mouriès, la sfârşitului anilor 1860. În timp, grăsimile folosite au variat semnificativ; uleiuri polinesaturate precum uleiul de porumb sau de floarea-soarelui, considerate mai sănătoase decât grăsimile saturate, sunt folosite în mod obişnuit în prezent.

Margherita

Cel mai înalt vârf din lanţul Munţilor Ruwenzori din Africa de Est. Este situat la graniţa dintre Uganda şi Republica Democrată Congo (Zair). Cel mai înalt dintre cele două vârfuri ale Muntelui Stanley, muntele central din Ruwenzori se ridică la 5 119 m, între lacul Albert şi lacul Edward. A fost descoperit în 1906, în timpul unei expediţii italiene şi a fost numit Regina Margherita a Italiei. Este al treilea munte ca înălţime din Africa, după Kilimanjaro şi muntele Kenya.

Marghiloman, Alexandru

(26.01.1854 Buzău, România - 10.05.1925, Buzău)

Om politic român, preşedinte al Partidului Conservator şi prim-ministru (1918). A urmat cursurile Colegiului Sf. Sava din

București, apoi a studiat dreptul și științe politice la Paris, devenind licențiat în drept (1875). Revenit în țară, a profesat o vreme ca procuror și avocat, până în 1884, când s-a dedicat unei cariere politice și a devenit deputat. Atras de doctrina conservatoare promovată de junimiști (în 1891, Junimea s-a transformat în Partidul Constituțional, condus de Petre P. Carp), a deținut mai multe funcții politico-administrative în guvernele aflate la conducerea României în perioada respectivă. A fost ministru al justiției (1888), ministrul lucrărilor publice (1888–1889; 1889–1890), ministrul agriculturii, al industriei, comerțului și domeniilor (1890–1891), ministrul afacerilor străine (1900–1901), ministru de interne (1910–1912) și ministru de finanțe (1912–1913). S-a remarcat ca un bun orator și a dat dovadă de o impresionantă abilitate în negocieri. După fuziunea tuturor grupărilor politice conservatoare, a devenit unul dintre principalii conducători ai Partidului Conservator, iar în 1914 a fost ales președintele acestuia, ca urmare a demisiei lui Titu Maiorescu. În perioada din preajma și din timpul Primului Război Mondial, scena politică românească a fost marcată de dispute legate de oportunitatea intrării României în război de partea Antantei sau a Puterilor Centrale. Deși anterior favorizase alianța cu Germania și Austro-Ungaria, la izbucnirea războiului (1914) s-a declarat pentru neutralitatea țării, iar în 1916 a refuzat participarea în cabinetul Ion Brătianu, pentru că se opunea intrării României în război. Pe durata ocupației a rămas în București, ca președinte al Crucii Roșii, și a activat ca mediator între autoritățile de ocupație și populație. Un adept al principiilor de realpolitik, în 1918 a acceptat să devină președintele Consiliului de Miniștri, calitate în care a negociat și semnat Tratatul de la București (1918) cu Puterile Centrale. Faptul a marcat, probabil, începutul declinului politic al Partidului Conservator, ca și al său personal, fiind condamnat de o parte a opiniei publice și de opoziția politică. Cu toate acestea, negocierile purtate în vederea tratatului au permis nu doar îmblânzirea statutului de țară sub ocupație, pe care România îl avea în acel moment, ca aliat al Antantei, ci și realizarea Marii Uniri din 1918, în care meritul lui a fost recunoscut chiar de contemporani.

Maria *sau* Sfânta Maria *sau* Fecioara Maria

(a trăit la începutul erei creștine)

Mama lui Iisus. Potrivit Evangheliilor, era logodită cu Sf. Iosif, când arhanghelul Gavriil i s-a arătat, anunțând-o despre viitoarea naștere a lui Iisus. Există și alte pasaje din Evanghelie când ea apare: episodul în care o vizitează pe Elisabeta, mama lui Ioan Botezătorul, nașterea și prezentarea lui Iisus în Templu, venirea magilor și fuga în Egipt, nunta din Cana, în Galileea, încercarea de a-l vedea pe Iisus în timp ce el predica și plângerea la cruce. Ortodoxismul răsăritean, romano-catolicismul și majoritatea grupărilor protestante îl consideră pe Iisus ca fiind conceput din esență divină, Maria rămânând fecioară. Biserica Romano-Catolică susține doctrina Imaculatei concepții și ridicarea fecioarei cu trupul la cer. Catolicii se roagă Mariei ca unui mediator. *Vezi* mariologie.

Maria I *sau* Maria Tudor

(18.02.1516, Greenwich, lângă Londra, Anglia - 17.11.1558, Londra)

Regină a Angliei (1553–1558). Fiică a regelui Henric VIII și a Caterinei de Aragon, a fost declarată nelegitimă după divorțul lui Henric și noua lui căsătorie cu Ana Boleyn (1533). În 1544 a fost din nou primită la curte și i-a fost oferită succesiunea la tron. A devenit regină în 1553, apoi s-a căsătorit cu Filip II al Spaniei, a reinstaurat romano-catolicismul și a relansat legile împotriva ereziei. Persecuția declanșată împotriva rebelilor protestanți și execuția a peste 300 de eretici i-au adus ura populației și porecla Bloody Mary (*în engleză*, sângeroasa Maria). A pornit un război împotriva Franței, care a eșuat și a dus la pierderea orașului Calais în 1558, ultimul bastion englez de pe continent.

Maria II

(30.04.1662, Londra, Anglia - 28.12.1694, Londra)

Regină a Angliei (1689–1694). Fiică a regelui Iacob II, convertit la catolicism, a fost crescută în religia protestantă, iar în 1677 s-a căsătorit cu vărul ei, Wilhelm de Orania. Au trăit în Olanda până când nobilii englezi s-au ridicat împotriva politicii procatolice a regelui Iacob II și i-au chemat pe Wilhelm și Maria să preia tronul. Wilhelm a debarcat cu o armată olandeză, Iacob II a fugit, iar Maria și Wilhelm (devenit regele William III) au domnit împreună începând cu 1689. Maria s-a bucurat de o mare popularitate, iar gusturile ei olandeze au influențat puternic arta olăritului, a grădinăritului și designul interiorului englezesc. A murit de variolă la vârsta de 32 de ani.

Maria-Antoaneta (-Josèphe-Jeanne d'Autriche-Lorraine)
în franceză **Marie-Antoinette**
(02.11.1755, Viena, Austria - 16.10.1793, Paris, Franța)

Soție a regelui Ludovic XVI al Franței. Fiică a împăratului Francisc I și a Mariei Tereza, s-a căsătorit cu moștenitorul francez în 1770. Acesta a devenit rege în 1774; ea a fost criticată pentru extravaganța sa și pentru cercul frivol de favoriți de la curte. A fost pe nedrept implicată în Afacerea colierului de diamante (1786), care a discreditat monarhia. După declanșarea Revoluției Franceze l-a îndemnat pe Ludovic să se împotrivească încercărilor Adunării Naționale de a limita prerogativele regale. A devenit ținta revoluționarilor, care i-au atribuit celebra replică „Să mănânce cozonac!" dată ca răspuns la faptul că poporul nu avea pâine. A încercat să salveze regalitatea prin negocieri secrete cu facțiunile monarhiste și cu fratele ei, împăratul Leopold II. Zvonurile despre negocierile sale i-au înfuriat pe francezi și au dus la răsturnarea monarhiei (1792). A petrecut în închisoare un an, apoi a fost judecată și ghilotinată în 1793.

Maria-Antoaneta, portret de Élisabeth Vigée-Lebrun; Palatul Versailles

CLICHE MUSEES NATIONAUX

Maria de Medici
(26.04.1573, Florența - 03.07.1642, Köln)

Soție a regelui Henric IV al Franței. Fiică a lui Francesco de Medici, din marea familie de Medici, a devenit a doua soție a lui Henric IV, în 1600. La asasinarea lui din 1610, a devenit regenta fiului lor, Ludovic XIII. Sfătuită de coruptul marchiz d'Ancre, a risipit veniturile statului și a cumpărat loialitatea nobililor răzvrătiți. În urma asasinării lui Ancre, Ludovic a preluat tronul (1617) și a exilat-o pe Maria la Blois. A încercat să provoace o revoltă și a obținut termeni de pace favorabili cu ajutorul consilierului ei, viitorul cardinal de Richelieu. Revenită în consiliul regal (1622), a obținut un post de cardinal pentru Richelieu și l-a convins pe Ludovic să-l numească prim-ministru. Richelieu s-a îndepărtat treptat de influența Mariei și, începând cu 1628, s-a opus politicii ei. Maria a încercat să provoace demiterea lui Richelieu, însă Ludovic nu a dat curs mașinațiunilor mamei sale și a exilat-o. În 1631, Maria a fugit la Bruxelles; a murit în sărăcie la Köln.

Maria Henrieta
în franceză **Henriette-Marie**
(25.11.1609, Paris, Franța - 10.09.1669, Chateau de Colombes, lângă Paris)

Regină a Angliei, soție a lui Carol I și mamă a lui Carol II și a lui Iacob II. Fiică a regelui Franței Henric IV și a Mariei de Medici, Henrieta nu era străină de intrigile politice. Adeptă și practicantă ostentativă a romano-catolicismului la curtea regală, i-a înstrăinat pe mulți dintre supușii soțului ei. În preajma războaielor civile engleze, a încercat fără succes să organizeze o lovitură militară împotriva Parlamentului. Eforturile ei de a obține ajutorul papei, al francezilor și al danezilor în sprijinul lui Carol au stârnit furia englezilor. Șubrezirea puterii regale a făcut-o să fugă în Franța în 1644 și nu și-a mai văzut niciodată soțul, care a fost executat în 1649.

Maria Legio *sau* Legio Maria *sau* Legiunea Bisericii Maria

Biserică africană independentă, influențată de romano-catolicism. A fost fondată în Kenya în 1963, când doi catolici din grupul luo, Simeon Ondeto și Guandencia Aoko, au susținut că au avut viziuni profetice. Biserica, ce oferă vindecare prin rugăciune și prin exorcizarea spiritelor rele, adaugă venerației catolice atribute penticostale. În primul an, noua credință a atras cca 90 000 de adepți, însă numărul acestora a scăzut la 50 000 la sfârșitul deceniului. Maria Legio respinge medicina occidentală și pe cea tradițională, alcoolul, tutunul și dansul, însă acceptă poligamia și are un puternic caracter naționalist.

Maria-Luiza de Habsburg-Lorena
(12.12.1791, Viena, Austria - 17.12.1847, Parma)

Arhiducesă austriacă, a doua soție a lui Napoleon. Prima fiică a împăratului Francisc II, s-a căsătorit cu Napoleon (1810) și a devenit mama mult-doritului moștenitor, viitorul Napoleon II, în 1811. La abdicarea lui Napoleon (1814) s-a întors cu fiul ei la Viena. A ignorat chemările lui Napoleon de a-l însoți în exil și apoi de a se întoace cu el în Franța (1815). Ducesă de Parma, Piacenza și Guastalla (1816), a domnit în conformitate cu legile austriece. După moartea lui Napoleon (1821),

Maria-Luiza, portret de Joseph Franque; Palatul Versailles

ALINARI/ART RESOURCE, NEW YORK

a încheiat căsătorii morganatice cu Adam Adalbert, conte de Neipberg, care a murit în 1829, și în 1834 cu Charles René, conte de Bombelles.

Maria Magdalena, Sfânta ~

(sec. I d.Hr., Palestina; se celebrează la 22 iunie)

Adeptă a lui Iisus și prima persoană care l-a văzut pe acesta după înviere. Conform *Evangheliei după Luca* (8:2) și *Marcu* 16:9, Iisus a vindecat-o de duhurile rele. L-a însoțit în Galileea și a fost martoră la crucificarea și înmormântarea lui. În dimineața de Paște, s-a dus cu alte două femei să ungă trupul lui Iisus și a găsit mormântul gol. Iisus i-a apărut și a îndemnat-o să le spună apostolilor că el se va ridica la cer. Tradiția populară o identifică și cu prostituata pocăită, care a spălat picioarele lui Hristos.

Maria, regină a României *născută* Maria Alexandra Victoria de Saxa-Coburg și Gotha

(29.10.1875, Eastwell Park, Kent, Anglia - 18.07.1938, castelul Pelișor, Sinaia, România)

Consoartă a regelui Ferdinand și regină a României, prințesă de Edinburgh, nepoată a reginei Victoria. Tatăl său a fost Alfred Ernest Albert de Saxa-Coburg și Gotha, duce de Edinburgh, iar mama, Maria Aleksandrovna Romanov, mare ducesă a Rusiei, unica fiică a țarului Aleksandru II al Rusiei. În urma medierilor lui Carol I, care îl alesese pe nepotul său, prințul Ferdinand de Hohenzollern, ca moștenitor al tronului României, s-a logodit cu acesta la vârsta de 16 ani. După căsătorie (29 decembrie 1892), a sosit la București la începutul lui 1893, încercând de la început și reușind cu succes să devină parte a națiunii care o adoptase ca prințesă și apoi ca regină (1914). S-a străduit să întărească legăturile dintre România și Anglia, dând dovadă de reale calități diplomatice, susținând și apărând interesele României. S-a opus participării României la război alături de Puterile Centrale și a susținut alianța cu Antanta în scopul susținerii de către aceasta a unirii tuturor provinciilor românești. În timpul războiului a făcut parte din corpul surorilor de caritate. După Conferința de Pace de la Paris (1919) și încoronarea, alături de regele Ferdinand, ca suverani ai României Mari (Alba Iulia, 15 octombrie 1922), a lansat o adevărată campanie de recunoaștere internațională a statului român reîntregit, prin întrevederi oficiale sau informale cu suveranul englez, cu președintele Woodrow Wilson, cu reprezentanți ai presei europene. După moartea regelui și venirea la domnie a fiului lor, Carol II (1930), acesta a reușit îndepărtarea reginei Maria de la activitățile și problemele politice. Astfel, Carol II a ajuns să fie influențat în mod negativ și au fost încurajate predispozițiile sale pentru un mod dictatorial de guvernare. În ultimii doi ani de viață, bolnavă, s-a tratat la diferite sanatorii din Europa. În vara lui 1938 a revenit în țară și a murit la reședința de la Peleș. A cerut prin testament ca trupul să-i fie înhumat în biserica episcopală de la Curtea de Argeș, iar inima – păstrată într-o raclă din capela Stella Maris a palatului regal de la Balcic. După cedarea Cadrilaterului către Bulgaria, inima a fost mutată la Bran, iar apoi adusă în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României (1971). A fost o iubitoare și o colecționară de artă, continuând tradiția reginei Elisabeta a României de susținere a unor personalități artistice și literare cu burse și bani. A construit palatul de la Balcic și a făcut din acesta un loc de întâlnire pentru artiștii epocii. Este autoarea unor interesante scrieri memorialistice, *Povestea vieții mele*, precum și a unor povești și versuri pentru copii.

Maria Stuart

Vezi Maria, regina Scoției

Maria Tereza *în germană* Maria Theresia

(13.05.1717, Viena, Austria - 29.11.1780, Viena)

Arhiducesă a Austriei și regină a Ungariei și a Boemiei (1740–1780). A fost prima fiică a împăratului Carol VI, care a promulgat Pragmatica Sancțiune, o lege care îi permitea Mariei Tereza succesiunea la tronul habsburgic. Opoziția față de această lege a dus la Războiul pentru Succesiune la Tronul Austriei din 1740. După moartea împăratului Carol VII (1745), ea a obținut coroana imperială pentru soțul ei, care a devenit împăratul Francisc I. A contribuit la inițierea unor reforme financiare și educaționale, a întărit comerțul, a dezvoltat agricultura și a reorganizat armata, toate aceste măsuri consolidând puterea Austriei. Conflictul cu Prusia a dus la Războiul de Șapte Ani și, ulterior, la Războiul pentru Succesiunea din Bavaria. După moartea soțului (1765), fiul ei a devenit împăratul Iosif II. A criticat numeroase dintre

acțiunile lui, însă a fost de acord cu împărțirea Poloniei (1772). Figură-cheie a politicii europene din sec. XVIII, Maria Tereza a contribuit esențial la unitatea monarhiei habsburgice, fiind considerată unul dintre cei mai capabili conducători ai acesteia. Printre cei 16 copii ai săi se numără Maria-Antoaneta și Leopold II.

Maria, regina Scoției
născută **Maria Stuart**

(08.12.1542, palatul Linlithgow, West Lothian, Scoția - 08.02.1587, castelul Fotheringhay, Northamptonshire, Anglia)

Regină a Scoției (1542–1567). A devenit regină la decesul tatălui său, Iacob V (1512–1542), la numai șase zile după naștere. A fost trimisă de mama ei, Maria de Guise, la curtea regelui francez Henric II și s-a căsătorit cu fiul acestuia, Francisc II, în 1558. După scurta domnie a regelui Francisc (1559–1560), Maria s-a întors în Scoția (1561), unde a fost primită cu suspiciune din cauza educației catolice. În 1565, frumoasa regină roșcată s-a căsătorit cu ambițiosul său văr, Henry Stewart, lord Darnley, și a devenit victima unor intrigi ale nobililor scoțieni. Darnley s-a înțeles cu ei să-l ucidă pe confidentul Mariei, David Riccio. După nașterea fiului lor, Iacob (ulterior Iacob I al Angliei) în 1566, Maria s-a îndepărtat de Darnley, care a fost asasinat în 1567. Neținând seamă de obiecțiile nobilimii scoțiene, s-a căsătorit cu Iacob Hepburn, conte de Bothwell (1535?–1578), suspectat de participare la asasinarea lui Darnley. Nobilii revoltați au părăsit armata, la Carberry Hill, și au obligat-o să abdice în favoarea fiului ei (1567). În urma unor încercări eșuate de a-și recâștiga tronul, s-a refugiat în Anglia, la verișoara sa, Elisabeta I, care a ținut-o prizonieră în Turnul Londrei. Câteva revolte ale unor englezi catolici în favoarea Mariei Stuart au convins-o pe regina Elisabeta I să o judece și s-o condamne la moarte; a fost decapitată la castelul Fotheringhay (1587).

mariachi

Trupă tradițională mexicană care dă spectacole stradale. Membrii trupei, stilul muzical și ansamblul sunt cunoscute sub numele de mariachi. Muzica mariachi a apărut la sfârșitul anilor 1700 sau începutul anilor 1800. În sec. XIX, trupele de mariachi erau alcătuite exclusiv din instrumente cu coarde: chitară, guitarrón (o chitară bas cu șase coarde, fără plectru) și vihuela (instrument cu coarde asemănător chitarei); de prin 1920, trupele includ viori, trompete, care în prezent au devenit mai puțin importante, și alte instrumente de suflat. La început, muzica mariachi a fost strict instrumentală, dar astăzi include și elemente vocale.

Mariane, Insulele ~
anterior **Insulele Ladrone**

Arhipelag în V Oceanului Pacific. Situat la E de Filipine, cuprinde 15 insule și este împărțit din punct de vedere politic în Guam și Insulele Mariane de Nord. Populația provine din populația prespaniolă chamorro, imigranți spanioli, mexicani, germani, filipinezi și japonezi. Tradițiile culturale spaniole sunt puternice. Ferdinand Magellan le-a descoperit în 1521, dar au fost colonizate abia în 1668, când misionarii iezuiți i-au schimbat numele în onoarea Marianei de Austria, regentă a Spaniei.

Mariane de Nord
denumire oficială **Republica Insulelor Mariane de Nord**

Stat autonom situat în partea de V a Oceanului Pacific. Suprafața: 477 kmp; 80 400 loc. (2005). Capitala: Chalan Kanoa. Are o uniune politică cu SUA. Compus din 22 de insule aflate la N de Guam, care se întind pe 720 km. Capitala este pe insula Saipan. Saipan, Tinian și Rota sunt insulele principale, care, împreună cu Alamagan și Agrihan, sunt locuite. Populația indigenă este de origine microneziană; alți locuitori sunt chamorro și filipinezi. Insula Pagan a fost evacuată în 1981, după o puternică erupție vulcanică. Insulele au fost descoperite de Ferdinand Magellan în 1521. Colonizate de Spania în 1668 și vândute Germaniei în 1899, au fost ocupate de Japonia în 1914 și au devenit teritoriu sub mandat japonez începând cu 1919. Au fost scena unor bătălii aprige din Al Doilea Război Mondial; insula Trinian a fost baza aeriană a SUA pentru avioanele care au aruncat bombele atomice la Hiroshima și Nagasaki. Insulele au fost atribuite Statelor Unite în 1947 de Națiunile Unite, ca teritoriu sub tutelă, și au devenit autonome în 1978, când rezidenții au devenit cetățeni americani. Mandatul Națiunilor Unite s-a încheiat în 1986.

Marianelor, Groapa ~

Fosă submarină în V Oceanului Pacific. Este cea mai adâncă depresiune de pe suprafața Pământului, cu o adâncime maximă de 11 034 m. Groapa se extinde din SE insulei Guam până în NV Insulelor Mariane, pe o distanță de peste 2 550 km și o lățime medie de 69 km. *Vezi și* fosă marină.

Mariátegui, José Carlos

(14.06.1895, Lima, Perú - 16.04.1930, Lima)

Om politic și eseist peruvian. În 1919 a fost trimis să studieze în Italia, unde a intrat în contact cu exponenți socialiști precum Maxim Gorki. Inițial un susținător puternic al APRA (Alianza Popular Revolucionaria Americana), s-a separat de această mișcare pentru a forma Partidul Comunist Peruvian (1928). Punând accent pe aspectele economice ale marxismului, a recunoscut valoarea religiei și a miturilor în relațiile sale cu indienii și a sprijinit acordarea unui rol politic și social mai mare acestora. Influența lui s-a reflectat în mișcarea revoluționară de tip maoist Sendero Luminoso.

Marie de France

(sfârșitul sec. XII)

Prima poetă franceză cunoscută. A scris balade în versuri pe teme romantice și magice și este posibil să fi constituit o sursă de inspirație pentru trubaduri. A scris probabil în Anglia, sursele de inspirație fiind de sorginte englezească; versurile erau dedicate unui rege nobil, Henric II al Angliei, sau fiului acestuia. A scris o colecție de fabule intitulată *Ysopet*.

Mariinski Teatr ~ *anterior* Kirov Teatr

Teatru imperial rus din Sankt Petersburg. S-a deschis în 1860 și a primit numele în onoarea soției țarului, Maria Aleksandrovna. Până în 1880 nu au avut loc spectacole de balet, dar după 1889, odată cu formarea corpului de balet al trupei Mariinski, s-au organizat spectacole regulate. Numele teatrului a fost schimbat în Teatrul Academic de Stat (1917–1935) și ulterior în Teatrul Academic de Stat pentru Operă și Balet Kirov (1935–1991) (după Serghei Kirov); s-a revenit la numele original în 1991. Trupa de balet găzduită aici, celebrul Balet Kirov (sau Mariinski), organizează turnee în toată lumea.

marijuana

Cânepă indiană (*Cannabis sativa*) sau drog brut, provenit din frunzele sau florile ei, uscate și măcinate. Principiul activ este tetrahidrocanabinolul (THC). Denumită și „iarbă", drogul este de multă vreme folosit ca sedativ sau analgezic; se folosea în China mileniului III î.Hr., ajungând în Europa în 500 d.Hr. În prezent, este folosită pe întreg mapamondul, deși a fost, în general, interzisă începând cu 1925 de Convenția Internațională asupra Opiumului. Efectele psihologice și fizice, euforia ușoară, alterări ale văzului și ale judecății, diferă în funcție de cantitatea consumată, concentrația drogului și de experiența individului. Utilizarea cronică nu creează dependență fizică, dar duce la dependență psihică. Marijuana s-a dovedit folositoare în tratamentul terapeutic pentru pacienți care suferă de glaucom, SIDA și de efectele secundare ale chimioterapiei. În 2001, Canada a fost prima țară care a legalizat folosirea marijuanei de bolnavi în fază terminală sau cu boli cronice. Susținătorii legalizării afirmă că marijuana este un drog mai puțin nociv decât alcoolul; oponenții susțin că provoacă dependență și duce la nevoia de a consuma droguri mai puternice și, implicit, mai periculoase. Din rășina plantei se obține hașișul.

Marile Cascade

Vezi Churchill Falls

Marile Câmpii

Platou continental din America de Nord. Se întinde de la Rio Grande, frontiera dintre SUA și Mexic în S, până la delta fluviului Mackenzie, în N, și din E, de la Câmpia interioară și Podișul Canadian până la Munții Stâncoși, în V. Câmpiile cuprind zece state americane și patru provincii canadiene, având o suprafață de cca 2 900 000 kmp. Fiind un platou înalt de pajiști semiaride, aceste regiuni de prerie produc cea mai mare parte din recolta de cereale a SUA și a Canadei, fiind totodată și zone importante pentru creșterea bovinelor și a ovinelor. În unele regiuni ale câmpiilor, se găsesc zăcăminte de cărbune, lignit, petrol și gaze naturale.

Marile Lacuri

Grup de lacuri de mari dimensiuni, situate în Valea Marelui Rift, în partea de E a Africii Centrale. Cele cinci lacuri sunt: Turkana, Albert, Victoria, Tanganyika și Malawi.

Marile Lacuri /Great Lakes/

Rețea de lacuri în partea de E a zonei centrale a Americii de Nord ce include Lacul Superior, Michigan, Huron, Erie și Ontario. Ele formează o graniță naturală între SUA și Canada. Au o suprafață de 245 660 kmp și reprezintă cea mai mare întindere de apă dulce din lume. Lacurile sunt legate între ele, constituind o cale navigabilă continuă care leagă fluviul St. Lawrence de Oceanul Atlantic. Împreună cu canalul maritim St. Lawrence formează un coridor naval care permite prelungirea traficului oceanic departe spre V (3 000 km), până la Duluth, Minnesota. Între porturile de

pe lacuri circulă nave care transportă mari cantităţi de minereu de fier, cărbune, cereale şi produse industriale şi care, ulterior, iau drumul oceanului. Pescuitul constituia o ramură industrială importantă, dar din cauza poluării şi a altori factori s-a renunţat la el. Refacerea mediului se desfăşoară lent şi rezultatele sunt parţiale. Lacurile sunt un important loc de agrement.

marimba

Xilofon cu corpuri de rezonanţă sub fiecare bară. Instrumentul african original foloseşte rezonatori făcuţi din tigve. În Mexic şi în America Centrală, unde a fost introdus de sclavii africani, barele din lemn sunt fixate pe un cadru cu picioare sau atârnă de mijlocul muzicantului. Marimba orchestrală are rezonatori metalici, lungi.

Marin, John

(23.12.1870, Rutherford, New Jersey, SUA - 01.10.1953, Cape Split, Maine)

Pictor şi gravor american. A lucrat mai întâi ca inginer arhitect, apoi a studiat pictura. Influenţat de cubism şi de expresionismul german, şi-a dezvoltat o formă personală de expresionism, caracterizată prin imagini semiabstracte, bazate pe realitatea obiectivă. Deşi acuarela produce de obicei efecte delicate, transparente, stilul lui Marin i-a permis să redea monumentala putere a oraşului New York şi zbuciumul neobosit al mării.

Insulele Maine, acuarelă de John Marin, 1922; Colecţia Phillips, Washington DC

PHILLIPS COLLECTION, WASHINGTON DC

Marina

Vezi Espíritu Santo

Marina, Sfânta ~

Vezi Sfânta Margareta de Antiohia

Marina Regală

Ramura navală a armatei Marii Britanii. Forţe maritime organizate au fost folosite pentru prima dată în Anglia de Alfred cel Mare, din ordinul căruia s-au trimis nave pentru a se respinge o invazie vikingă. În sec. XVI, Henric VIII a construit o flotă de nave de război echipate cu tunuri mari şi a creat o administraţie navală. Sub domnia Elisabetei I, marina s-a dezvoltat ca forţă supremă de apărare britanică şi ca mijloc principal de extindere a Imperiului Britanic în lume. Carol II a dat forţelor maritime numele de Marina Regală. În sec. XVIII, aceasta s-a angajat într-o luptă îndelungată cu Franţa pentru supremaţie maritimă, iar mai târziu a jucat un rol decisiv în rezistenţa Marii Britanii în faţa lui Napoleon. Pe tot parcursul sec. XIX a contribuit la consolidarea a ceea ce a ajuns să fie cunoscut drept *pax britannica* (*în latină*, pacea britanică), lunga perioadă de pace relativă în Europa care s-a bazat pe supremaţia maritimă a Angliei. A rămas cea mai puternică flotă militară din lume până la mijlocul sec. XX şi a avut un rol important în protejarea transportului maritim de atacurile submarine din timpul celor două războaie mondiale. Astăzi deţine o flotă de submarine convenţionale şi nucleare, diferite tipuri de vase de suprafaţă, forţe aeriene şi forţele puşcaşilor marinei regale. Ofiţerii sunt instruiţi la Britannica Royal Naval College, în Dartmouth, Devon. La începutul sec. XXI, se aflau în serviciul naval cca 42 000 de persoane.

marină militară

Vase de război şi ambarcaţiuni de orice fel deţinute de o ţară pentru a lupta pe apă, sub apă sau deasupra. O forţă maritimă modernă amplă include portavioane, crucişătoare, contratorpiloare, fregate, submarine, dragoare, canoniere şi diferite tipuri de vase de sprijin, de alimentare sau de reparaţii, precum şi baze navale şi porturi. Navele sunt mijloacele principale prin care un stat îşi extinde puterea maritimă. Funcţiile principale sunt obţinerea controlului şi apărarea maritimă. Controlul naval permite unei ţări şi aliaţilor săi să desfăşoare comerţ maritim, să organizeze şi alte operaţiuni maritime care sunt importante pe timp de război. Apărarea maritimă nu îi permite inamicului potenţial să facă comerţ sau să-şi desfăşoare forţele de război.

marină comercială

Totalitate a vaselor comerciale ale unei ţări, proprietate publică sau privată, şi

personalul angajat, separat de personalul navigant. Vasele comerciale sunt folosite pentru transportul de persoane, materii prime și bunuri. Flotele comerciale reprezintă valori economice importante pentru țările cu resurse naturale limitate sau cu bază industrială redusă. Prin efectuarea de transport comercial pentru alte țări, flota comercială contribuie la creșterea veniturilor țării de origine, la promovarea relațiilor comerciale și la asigurarea locurilor de muncă. În SUA, Academia de Marină Comercială (fondată în 1943) se află în Kings Point, New York.

Mariner

Nume dat celor zece sonde cosmice robotizate trimise spre Venus, Marte și Mercur. *Mariner 2* (1962) și *Mariner 5* (1967) au trecut pe lângă Venus la o distanță de 35 000 km, respectiv 4 000 km, realizând măsurători de temperatură și densitate atmosferică. *Mariner 4* (1965), *Mariner 6* (1969), *Mariner 7* (1969), *Mariner 9* (1971–1972) și *Mariner 10* (1973–1975) au obținut fotografii remarcabile ale suprafeței planetei Marte și au analizat câmpul magnetic al acesteia. *Mariner 10* este singurul vehicul spațial care a vizitat planeta Mercur (1974–1975).

Marinetti, Filippo Tommaso (Emilio)

(22.12.1876, Alexandria, Egipt - 02.12.1944, Bellagio, Italia)

Scriitor italian, fondatorul ideologic al futurismului. În poezia sa timpurie, din care amintim lucrarea *Distrugere* (1904), este ilustrată vigoarea formei, care îi va caracteriza opera de mai târziu. Futurismul a început oficial odată cu publicarea manifestului său în ziarul parizian *Le Figaro*, în 1909. Ideile sale au fost rapid adoptate în Italia, iar Marinetti și-a elaborat ulterior teoria într-un roman și în câteva lucrări dramatice. Susținând că fascismul era prelungirea firească a futurismului, a devenit un fascist activ, pierzându-și majoritatea susținătorilor în anii 1920.

Marini, Marino

(27.02.1901, Pistoia, Italia - 06.08.1980, Viareggio)

Sculptor și pictor italian. Lucrând mai ales în bronz, s-a concentrat pe două teme majore: femeia obișnuită și calul cu călăreț. Sensibilitatea sa față de formă și suprafață provine, în mare parte, din lucrările etrusce și romane, însă tensiunea interioară a personajelor sale denotă o sensibilitate expresionistă. Busturile, precum cel al lui Igor Stravinski (1950), reflectă spiritualitatea subiecților. În anii 1940 s-a îndreptat spre pictură, realizând lucrări aproape abstracte.

Marinizilor (Merinizi), dinastia ~

Dinastie berberă, succesoare a dinastiei Almohazilor din Africa de Nord, între sec. XIII și XV. Marinizii erau un trib al grupului zanath, aliat cu omeiazii din Córdoba. În 1248, Abu Yahya a ocupat fortul Fès și l-a transformat în capitala dinastiei marinizilor. Cucerirea orașului Marrakesh (1269) i-a făcut pe marinizi stăpânii Marocului. Au desfășurat războaie în Spania, epuizându-și treptat resursele și aruncând regatul la anarhie în sec. XV. Nobili sadi au cucerit cetatea Fès în 1554.

Marino, Giambattista

(18.10.1569, Napoli - 25.03.1625, Napoli)

Poet italian, fondator al marinismului (ulterior secentismo), care a dominat poezia italiană a sec. XVII. Marino a făcut studii de drept, dar s-a apucat să scrie poezie, publicând în ciuda cenzurii. Cea mai importantă lucrare a sa, rezultat al unei munci de 20 de ani, este *Adonis* (1623), un poem enorm (45 000 de versuri), în care descrie, cu multe digresiuni, povestea de dragoste dintre Venus și Adonis. Opera sa, apreciată în întreaga Europă, a depășit-o cu mult pe cea a imitatorilor lui, care au dus complicatul său joc de cuvinte și construcțiile metaforice elaborate la asemenea extreme, încât „marinism" a devenit un termen peiorativ.

mariologie

Studiu al doctrinelor legate de Maria, mama lui Iisus, sau conținutul acestor doctrine. Noul Testament conține puține informații despre Maria, deși tradiția conform căreia ea a rămas virgină și după ce l-a născut pe Iisus a fost acceptată de Biserică încă de la începuturi. Au fost declarate diverse zile de sărbătoare în onoarea ei, atât în tradițiile liturgice răsăritene, cât și în cele apusene, iar ea a devenit o figură deosebit de importantă pentru romano-catolicism. Pius IX a proclamat doctrina Imaculatei concepții în 1854. Maria este considerată mama spirituală și intermediarul ceresc al fiecărui catolic, fiind a doua, după Hristos, care acordă iertarea de păcat. În 1950, Pius XII a proclamat faptul că după moarte corpul Mariei a fost ridicat la cer.

Marion, Francis
cunoscut ca **Vulpea de Mlaștină**

(1732, Winyah, Carolina de Sud - 26.02.1795, ținutul Berkley, Carolina de Sud, SUA)

Comandant în Revoluția Americană. A luptat împotriva indienilor cherokee (1759) și,

ulterior, a ocupat o poziţie în adunarea provincială (1775). În timpul Revoluţiei Americane, Marion a comandat trupe în Carolina de Sud şi a scăpat cu viaţă după ce generalul Benjamin Lincoln s-a predat englezilor, la Charleston. Adunând un grup de gherilă, a hărţuit trupele britanice în raiduri-surpriză, refugiindu-se în mlaştinile din zonă atunci când era urmărit. În 1781 a condus o curajoasă operaţiune de salvare a trupelor americane înconjurate de britanici la Parkers Ferry, Carolina de Sud, şi a fost numit general de brigadă.

marionetă

Păpuşă manevrată cu ajutorul unor sfori legate de un suport de lemn. Numită şi păpuşă cu sfori, este mânuită de obicei de fire ataşate de fiecare picior, mână, umăr sau ureche şi la baza spinării. Alte fire oferă un control mai exact, iar unele marionete pot imita aproape orice acţiune a unui om sau a unui animal. Primele marionete erau manevrate cu ajutorul unei tije metalice, în loc de sfori; metoda se practică şi azi în Sicilia. În sec. XVIII, spectacolele cu marionete erau extrem de populare; sunt organizate astfel de spectacole şi astăzi la Salzburg, pe muzica lui Mozart. *Vezi* păpuşărie.

Maris, Roger (Eugene)

(10.09.1934, Hibbing, Minnesota, SUA - 14.12.1985, Houston, Texas)

Jucător american de baseball. S-a remarcat în sport la liceul din Fargo, Dakota de Nord, jucând baseball în vacanţa de vară în Legiunea Americană. Outfielder şi lovitor cu mâna stângă, a jucat pentru echipele Cleveland Indians (1957–1959), New York Yankees (1960–1966) şi St. Louis Cardinals (1967–1968).

Maritain, Jacques

(18.11.1882, Paris, Franţa - 28.04.1973, Toulouse)

Filozof francez. Romano-catolic devotat, gândirea lui s-a bazat pe aristotelianism (*vezi* Aristotel) şi pe tomism, dar a încorporat şi teorii ale altor filozofi clasici şi moderni, precum şi diverse interese faţă de antropologie, sociologie şi psihologie. Printre temele dezbătute în lucrările sale se evidenţiază următoarele: ştiinţa, filozofia, poezia şi misticismul se numără printre modalităţile legitime de cunoaştere a realităţii; individul este mai important decât comunitatea politică; legea naturală exprimă nu numai aspectele mundane, care ţin de natură, ci şi cunoaşterea pe care fiinţa umană o dobândeşte în mod natural; filozofia morală trebuie să ia în considerare aspecte diverse ale cunoaşterii umane; oamenii cu credinţe religioase diferite sunt obligaţi să coopereze în vederea formării şi păstrării unor instituţii politice de mare importanţă. Printre lucrările sale cele mai importante se numără *Artă şi scolastică* (Art et scolastique, 1920), *Gradele cunoaşterii* (Les degrés du savoir, 1932), *Artă şi poezie* (Art et poesie, 1935), *Omul şi statul* (L'Homme et l'Etat, 1951) şi *Filozofia morală* (Philosophie du morale, 1960).

Mariţa *în greacă* Évros *în turcă* Meriç

Fluviu în SE Europei. Izvorăşte la SE de Sofia, în Bulgaria, curge spre E şi SE de-a lungul Bulgariei, formează, pe o distanţă mică, graniţa între Bulgaria şi Grecia, apoi străbate graniţa între Grecia şi Turcia. La Edirne îşi schimbă direcţia spre SV, vărsându-se în Marea Egee, după un curs de aproape 480 km.

Marius, Caius

(157 î.Hr., Cereatae, lângă Arpinum, Latium - 13.01.86 î.Hr., Roma)

General şi consul care a reorganizat armata romană. A preluat comanda armatei în Africa (107 î.Hr.) şi a rezolvat criza lipsei cronice de soldaţi prin înrolarea cetăţenilor fără pământ. L-a înfrânt pe Jugurtha în 106 î.Hr. La Roma, a deţinut consulate succesive, neconstituţionale (104–100 î.Hr.), statul fiind ameninţat de cimbri şi de teutoni, cu care s-a luptat şi pe care i-a învins. A avut comanda armatei în timpul Revoltei socilor şi apoi în Asia (88 î.Hr.), pentru a-l înlocui pe Sylla şi a se confrunta cu Mitridate. Înfuriat, Sylla a pornit marşul asupra Romei, iar Marius a fugit. S-a întors în forţă în 87 î.Hr., a fost ales consul pentru a şaptea oară şi şi-a ucis fără milă toţi oponenţii.

Marivaux, Pierre (Carlet de Chamblain de)

(04.02.1688, Paris, Franţa - 12.02.1763, Paris)

Dramaturg francez. Născut într-o familie aristocrată, a frecventat saloanele pariziene, pe care le-a descris în scrierile sale jurnalistice. Pierderea averii în 1720 şi moartea tinerei sale soţii l-au făcut să se dedice unei serioase cariere literare. A scris primele piese, inclusiv tragedia *Annibal* (1720), pentru Comedia Franceză, însă a preferat să scrie pentru teatrul de commedia dell' arte din Paris, pentru care a produs *Surprizele dragostei* (Les Surprises de l'amour, 1723) şi *Jocul dragostei şi al întâmplării* (Le Jeu de l'amour et du hazard, 1730). Sensibilitatea nuanţată şi jocurile spirituale de cuvinte au

devenit cunoscute sub numele de marivodaj. A scris piesele satirice *Insula sclavilor* (L'Île des esclaves, 1725), *Insula rațiunii* (L'Île de la raison, 1727) și *Noua colonie* (La Nouvelle colonie, 1729).

marketing

Activități care direcționează fluxul de bunuri și de servicii dinspre producători spre consumatori. În economiile industriale avansate, aspectele de marketing joacă un rol central în determinarea politicii unei companii. Mai demult, departamentele de marketing încercau să sporească vânzările prin publicitate și prin alte tehnici promoționale; în prezent se pune accentul pe politica de credit (*vezi* credit), pe dezvoltarea produsului, pe serviciul clienți, pe distribuție și comunicare în cadrul corporației. Specialiștii caută nișe de piață unde să plaseze produsele companiei, precum magazine specializate, marketing direct și comerțul angro. Se pot realiza studii psihologice și demografice ale unei potențiale piețe, se experimentează cu diverse strategii de marketing și se realizează interviuri neoficiale cu publicul-țintă. Marketingul se folosește atât pentru ridicarea vânzărilor unui produs existent, cât și pentru a introduce pe piață noi produse. *Vezi* merchandising.

marketing direct

Metodă de vânzare, în care oferta vânzătorului se face prin scrisori, cataloage sau prin reclame în ziare și reviste și în care cumpărătorul poate face comanda prin poștă, telefon sau internet. Explozia vânzărilor cu amănuntul prin poștă a avut loc la sfârșitul sec. XIX, când firme americane precum Sears, Roebuck și Montgomery Ward au câștigat sume enorme vânzând bunuri, în primul rând fermierilor, prin această metodă. Vânzarea prin poștă a crescut după introducerea poștei electronice în anii 1960. Astăzi ea este folosită de zeci de mii de firme și pot să apeleze la ea toți potențialii consumatori.

Markham

Fluviu în E statului Papua-Noua Guinee. Izvorăște din munții din NE și curge spre SE, pe o distanță de 180 km, vărsându-se în golful Huon din Marea Solomon, la S de Lae. Este numit după Clements Markham, membru al Societății Geografice Regale. În Al Doilea Război Mondial, văile au constituit teatru de lupte (1943) între japonezi și Aliați. Zona din jurul cursului de apă a fost lovită de cutremure masive în 1993.

Markham

Oraș, 261 573 loc. (2006), situat în SE statului Ontario, Canada. Este așezat pe râul Rouge, la NE de Toronto. Populat din 1794, orașul și-a căpătat numele după William Markham, arhiepiscop de York. În 1971 i-a fost anexată comunitatea rurală Markham.

Markham, Beryl
născut **Beryl Clutterbuck**

(26.10.1902, Leicester, Leicestershire, Anglia - 03.08.1986, Nairobi, Kenya)

Pilot și scriitoare britanică. Crescută în Africa Orientală Britanică, a devenit instructoare de echitație și crescătoare de cai, antrenând câțiva dintre viitorii câștigători ai derbiului Kenya. Interesată apoi de aviație, a transportat bunuri, persoane și corespondență în colțurile îndepărtate ale Africii, iar în 1936 a realizat un zbor istoric de la E la V, deasupra Atlanticului de Nord, din Anglia la Insula Capului Breton. În 1942 a publicat memoriile *Către Apus, cu noaptea* (West with the Night).

Markova, Dame Alicia
născută **Lilian Alicia Marks**

(01.12.1910, Londra, Anglia - 03.12.2004, Bath)

Balerină britanică. A debutat în trupa Ballets Russes în 1924 și a devenit prim-balerină, remarcată pentru grația ei eterică. La Vic-Wells Ballet (1931–1935) a devenit prima dansatoare de origine engleză care a dansat în rolul principal din *Giselle*. Alături de partenerul ei, Anton Dolin, a format și a condus câteva companii Markova-Dolin (1935–1938) și Compania de Balet Londoneză (1949–1952, acum Compania Națională de Balet). A continuat să danseze în calitate de invitată la numeroase companii din întreaga lume, admirată pentru interpretarea rolurilor din *Lacul lebedelor, Giselle* etc. S-a retras de pe scenă în 1963 și a fost director la Metropolitan Opera Ballet (1963–1969).

Marlborough, John Churchill, Duce de ~

(26.05.1650, Ashe, Devon, Anglia - 16.06.1722, Windsor, lângă Londra)

Comandant militar britanic. S-a remarcat în luptele de la Maastricht (1673), a fost promovat rapid și a avansat la curte, parțial datorită soției sale (*vezi* ducesa de Marlborough), confidentă a prințesei Ana (viitoarea regină). La venirea pe tron a lui Iacob II, în 1685, a fost promovat la gradul de general-locotenent și comandant-șef.

John Churchill, Primul duce de Marlborough, pictură atribuită lui John Closterman; Galeria Națională de Portrete, Londra

GALERIA NAȚIONALĂ DE PORTRETE, LONDRA

În 1688 și-a pus serviciile în slujba lui William III, care l-a recompensat cu ținutul Marlborough și o serie de funcții de comandant în Flandra și în Irlanda. În anii 1690, relația sa cu William s-a răcit. Regina Ana l-a numit comandant al forțelor engleze și olandeze în cadrul Războiului pentru Succesiunea la Tronul Spaniei, iar în urma succesului obținut, a fost făcut duce de Marlborough (1702). Victoria obținută de el la Bleinheim (1704) a contribuit la schimbarea echilibrului puterii în Europa. Ca răsplată, i-a fost oferită o moșie regală, unde a fost construit palatul Blenheim. Tacticile sale militare excepționale au continuat să-i aducă victorii, printre cele mai importante numărându-se cele de la Ramillies (1706) și de la Oudenaarde (1708). Influența sa asupra reginei Ana și suportul financiar de război au fost subminate de intrigile dintre partidele Tory și Whig (astăzi conservatori și liberali). Aliații săi din partidul liberal au pierdut alegerile din 1710, iar el a fost demis în urma acuzațiilor de folosire a banilor publici în scopuri proprii. S-a retras din viața publică, deși a fost reînvestit de George I în 1714. Considerat unul dintre cei mai mari generali ai Angliei, și-a creat în Europa o reputație neegalată până la Napoleon.

Marlborough, Sarah Jennings, Ducesă de ~

(29.05.1660, Sandridge, Hertfordshire, Anglia - 18.10.1744, Londra)

Soție a lui John Churchill, duce de Marlborough. Prietenă din copilărie a prințesei (viitoare regină) Ana, a intrat în cercul familiei tatălui acesteia, ducele de York. S-a căsătorit cu Churchill în 1678 și a fost camerista Anei după căsătoria acesteia (1683). La venirea pe tron a Anei (1694), familia Marlborough s-a bucurat de multe privilegii la curte. Influența lui Sarah a crescut până când puternicile sale înclinații către partidul liberal au înstrăinat-o de Ana, care a concediat-o în 1711. Familia Marlborough s-a retras la palatul Blenheim, construcție finalizată de Sarah după moarea soțului ei (1722).

Marley, Bob *născut* Robert Nesta

(06.02.1945, Nine Miles, St. Ann, Jamaica - 11.05.1981, Miami, Florida, SUA)

Cântăreț și compozitor jamaican. Născut din mamă de culoare și tată alb, a crescut în ghetoul din Kingston cunoscut ca Trench Town. La începutul anilor 1960 a format trupa Wailers, alături de Peter Tosh, Bunny Livingston (ulterior Bunny Wailer) și alții. În anii 1970, cei trei au devenit primele vedete internaționale de reggae, cu piese precum *Catch a Fire* (1973), *Exodus* (1977) și *Uprising* (1980). A murit de cancer la vârsta de 36 de ani. Muzica lui Marley, un amalgam de stiluri americane, africane și jamaicane, oglindeau principiile sale rastafariene de pace universală, dragoste, egalitate și speranță, unificare și întărire a rasei negre. După moarte a căpătat un statut aproape legendar. Fiul său, Ziggy (n. 1968), a înregistrat de asemenea piese de succes.

marlin

Denumire comună pentru cele patru specii (genul *Makaira*, familia *Istiophoridae*) de pești marini, colorați de la albastru-închis la albastru-verzui, cu corpul lung, ce prezintă o înotătoare dorsală lungă și o tijă rotunjită situată în prelungirea botului (cu care străpunge peștii pe care îi consumă), precum și dungi verticale estompate. Sunt foarte apreciați în pescuitul de agrement și pentru consum. Speciile variază în greutate de la 45 kg la peste 700 kg. Marlinul-albastru de Atlantic (*M. nigicans*) are o înotătoare pectorală distinctă, rigidă, situată la un anumit unghi.

Marlowe, Christopher

(botezat 26.02.1564, Canterbury, Kent, Anglia - 30.05.1593, Deptford, lângă Londra)

Poet și dramaturg britanic. Fiu al unui cizmar din Canterbury, a obținut o diplomă la Universitatea Cambridge. Începând cu 1587, a scris piese pentru teatrele londoneze, începând cu *Tamerlan cel Mare* (Tamberlaine the Great, publicată în 1590), lucrare în cadrul căreia a creat versul dramatic liber. *Tamerlan* a fost urmat de *Dido, regina Cartaginei* (Dido, Queen of Carthage, publicată în 1594), scrisă împreună cu Thomas Nashe, *Masacrul din Paris* (The Massacre at Paris, 1594) și *Eduard II* (Edward II, 1594). *Tragica istorie a doctorului Faust* (The Tragical History of Doctor Faustus, publicată în 1604) este una dintre cele mai admirate drame englezești scrise vreodată. *Evreul din Malta* (The Jew of Malta, publicată în 1633) poate

fi considerată finalul operei sale. Poezia sa cuprinde lungul poem neterminat *Hero și Leandru* (Hero and Leander). Cunoscut pentru viața sa dezordonată, a murit la 29 de ani, în urma unei altercații dintr-o tavernă; se crede că a fost asasinat din cauza activităților sale de spionaj în slujba guvernului. Scurta, dar strălucitoarea sa carieră îl face cel mai important contemporan al lui William Shakespeare în dramaturgia engleză.

Marmara, Marea ~

Mare continentală, situată între părțile asiatice și europene ale Turciei. Este legată de Marea Neagră prin strâmtoarea Bosfor și de Marea Egee prin Dardanele. Are o lungime de 280 km și o deschidere de cca 80 km, cu o suprafață de 11 350 kmp. Marea cuprinde două grupuri insulare distincte. În insula Kizil din NE se află mai ales zone de vacanță. Insula Marmara, în SV, este bogată în granit, ardezie și marmură, exploatate încă din Antichitate.

marmoset

Denumire comună pentru speciile de maimuță (familia *Callitrichidae*) din America de Sud, de dimensiuni mici, arboricole, diurne, cu coada lungă; există două grupuri: opt specii cu colți scurți (caninii inferiori), denumite marmoseți, și 25 de specii cu colți lungi, numite tamarini. Marmoseții se deplasează rapid, cu mișcări bruște, se hrănesc cu insecte și, uneori, cu fructe și animale mici. Membrii genului comun de marmoseți, *Callitrix*, au 15–25 cm lungime, fără coada care măsoară 25–40 cm. Blana deasă, mătăsoasă este albă, roșiatică sau negricioasă; urechile sunt, în general, prevăzute cu smocuri de peri. Marmoseții au fost folosiți ca animale de casă de la începutul sec. XVII.

marmotă

Denumire comună pentru cele cca 14 specii de veverițe mari (genul *Marmota*), diurne, terestre, întâlnite în America de Nord, Europa și Asia. Marmotele au 30–60 cm în lungime, fără coada scurtă, și cântăresc între 3 și 7,5 kg. Cele mai multe specii trăiesc în vizuini sau printre stânci. Adoptă o postură verticală și emit țipete de alarmă ca un șuierat. Marmotele consumă plante verzi, depozitând grăsimi pentru hibernare.

specie de marmotă (*Marmota olympus*)

E.R. DEGGINGER

Marmota-argintie (*M. caligata*) din Siberia și din America de Nord hibernează până la nouă luni pe an; este vânată pentru hrană și blană. Marmota-cu-burtă-galbenă (*M. flaviventris*) populează V SUA și Columbia Britanică.

marmură

Calcar sau dolomit granular, recristalizat sub influența căldurii, a presiunii și a soluțiilor apoase. Principalul mineral din marmură este calcitul. Din punct de vedere comercial, termenul de marmură desemnează toate rocile decorative bogate în calciu, care pot fi șlefuite, ca și unele tipuri de serpentinite. Marmura se folosește mai ales la construcția de clădiri și monumente, decorațiuni interioare, statui, plăci de masă și articole de interior. Culoarea și aspectul sunt cele mai importante calități. Marmura folosită la statui, tipul cel mai valoros, trebuie să fie de un alb pur și să aibă granule de mărime uniformă.

Marna

Râu în NE Franței. Curge pe direcția NV și se varsă în Sena, în apropiere de Paris. Este navigabil pe o distanță de 350 km din lungimea totală de 525 km și are canale largi. Valea sa a reprezentat teatrul unor lupte cruciale în Primul Război Mondial (*vezi* prima bătălie de pe Marna; a doua bătălie de pe Marna).

Marna, a doua bătălie de pe ~

(15-18 iulie 1918)

Ultimul mare atac german din Primul Război Mondial. Ca parte din ofensiva finală care trebuia să scindeze trupele franceze, germanii, sub comanda lui Erich Ludendorff, au trecut râul Marna, însă au întâmpinat rezistență puternică din partea francezilor, conduși de Ferdinand Foch. Contraatacurile aliate, vizând mai ales pilonul Marna, i-au forțat pe germani să se retragă pe pozițiile anterioare, de-a lungul râurilor Aisne și Vesle.

Marna, prima bătălie de pe ~

(6-12 septembrie 1914)

Ofensivă militară, condusă de francezi și britanici în Primul Război Mondial. În urma invaziei forțelor germane, care se apropiaseră la 50 km de Paris, pe râul Marna, Jospeph-Jacques-Cesaire Joffre a contraatacat și a oprit avansarea germană. Întăriri franceze au fost transportate pe front de 600 de taxiuri pariziene, primul transport motorizat de trupe. Trupele franceze și britanice i-au obligat pe germani să se retragă la N de râul Aisne, unde au

realizat tranşee în vederea războiului de uzură din următorii trei ani. Succesul Aliaţilor a împiedicat planul Germaniei de a câştiga o victorie rapidă pe frontul de Vest.

marnă

Amestec pământos de minerale fin granulare, cu compoziţie foarte variabilă. Calcitul (carbonat de calciu) este prezent sub formă de fragmente de cochilii de melci şi scoici sau ca agregate pulverulente amestecate cu argilă şi particule silicatice siltice. Depozitele mari conţin 80–90% carbonat de calciu şi 3% carbonat de magneziu. Prin conţinutul de calcit, marnele sunt roci intermediare între argile şi calcare argiloase. Marnele bogate în carbonat de potasiu sunt folosite pentru a diminua duritatea apei. Marnele sunt folosite în producerea materialelor izolante, a cimentului portland, ca material liant şi la fabricarea cărămizilor.

Maroc *denumire oficială* Regatul Maroc *în arabă* Al-Mamlakah al-Maghribiyah

Stat situat în N Africii. Suprafaţa: 458 730 kmp; 29 632 000 loc. (2002). Capitala: Rabat. Cel mai mare grup etnolingvistic îl constituie berberii arabizaţi; există şi minorităţi: francezi, spanioli şi beduini. Limbi vorbite: araba (limbă oficială), berbera, franceza. Religia: islam (oficială), majoritar sunnită. Moneda: dirham. Marocul este o ţară muntoasă, cu o altitudine medie de 800 m deasupra nivelului mării. Lanţul muntos El-Rif se întinde pe coasta de N, iar Munţii Atlas în centru, cu vârful Toubkal (4 165 m), cel mai înalt din ţară. Zona are o intensă activitate seismică. Regiunile joase sunt propice agriculturii, în special pentru cultivarea orzului, grâului şi a sfeclei de zahăr. Marocul este cel mai mare producător de fosfaţi din lume, cel mai mare centru industrial al ţării fiind şi cel mai mare oraş, Casablanca. Marocul este o monarhie constituţională cu două camere legislative; regele este şeful statului şi al guvernului, asistat de prim-ministru. Berberii au venit în Maroc pe la sfârşitul mileniului II î.Hr. În sec. XII î.Hr., fenicienii au înfiinţat oraşe comerciale de-a lungul coastei Mediteranei, iar Cartagina a construit aşezări pe coasta atlantică în sec. V î.Hr. După căderea Cartaginei, Marocul a devenit un aliat loial al Romei, iar în 46 d.Hr. a fost anexat Imperiului Roman, ca parte componentă a provinciei Mauritania. În sec. VII d.Hr. a fost invadat de musulmani. La jumătatea sec. XI, dinastia Almoravizilor a cucerit Marocul şi regiunile musulmane din Spania; în sec. XII, dinastia Almohazilor i-a înlăturat pe Almoravizi. La rândul lor, Almohazii au fost cuceriţi de Marinizi, în sec. XIII. După căderea Marinizilor la mijlocul sec. XV, aici a domnit dinastia Sa'dis, începând cu 1550. Când Marocul s-a aliat cu statele de pe Coasta Berberă, europenii s-au simţit ameninţaţi şi au pătruns în zonă: francezii s-au luptat cu Marocul pentru graniţa algeriană, Anglia a obţinut drepturi comerciale în 1856, iar Spania a ocupat o parte din teritoriul marocan în 1859. Statul a fost protectorat al Franţei începând cu 1912, până la obţinerea independenţei în 1956. La sfârşitul anilor 1970, Marocul şi-a reînnoit pretenţiile teritoriale pentru partea spaniolă a Saharei (*vezi* Sahara Occidentală), iar în 1976, trupele spaniole s-au retras din regiune, lăsând

în urmă trupele de gherilă ale Frontului Polisario, susținute și de algerieni. Relațiile dintre Mauritania și Algeria s-au deteriorat, iar luptele pentru controlul în regiune au continuat până după 1990. În această perioadă au intervenit Națiunile Unite în încercarea de a pune capăt conflictului.

marocane, crizele ~

(1905-1906, 1911)

Două incidente europene declanșate de încercarea Germaniei de a pune capăt controlului Franței în Maroc și de a restricționa puterea franceză. În timpul unei vizite în Tanger, în 1905, împăratul Germaniei Wilhelm II a lansat o declarație de sprijin pentru independența Marocului, ceea ce a stârnit panică internațională. Criza a fost rezolvată în cadrul Conferinței de la Algeciras (1906), în care au fost recunoscute interesele politice speciale ale Franței în Maroc. A doua criză a avut loc în 1911, când un vas de război german a sosit la Agadir cu scopul declarat de a apăra interesele economice ale Germaniei, în timpul unei revolte locale. Franța a protestat și a început pregătirile de război, la fel și Marea Britanie, însă în urma unor negocieri a fost semnată o înțelegere ce acorda Franței statutul de protectoare a Marocului. În schimb, Germania a primit o parte din teritoriile franceze din Congo.

Maroni

Fluviu care formează granița dintre Guyana Franceză și Surinam, în America de Sud. Izvorăște din Munții Tumuc-Humuc, în apropiere de granița braziliană, și coboară spre N, pentru a se vărsa în Oceanul Atlantic, la Point Galibi, în Surinam, după un curs de 725 km. Cursul superior este cunoscut ca Litani în Surinam sau Itany în Guyana Franceză; cursul său mijlociu este numit Lawa sau Aoua. Nave ușoare pot naviga pe fluviu pe o distanță de 100 km în amonte de vărsare.

Marot, Clément

(1496?, Cahors, Franța - septembrie 1544, Turin, Savoia)

Poet francez. În timpul petrecut în închisoare (a încălcat legile de abstinență în timpul postului), a scris unele dintre cele mai bune opere, inclusiv *Infernul* (L'Enfer), satiră alegorică despre justiție. A deținut câteva posturi la curte; serviciile sale pentru Francisc I au fost întrerupte doar pentru scurt timp. Unul dintre marii poeți ai Renașterii franceze, a influențat stilul succesorilor săi prin folosirea formelor și imaginilor din poezia latină. Când nu scria poezii oficiale de curte, Marot își petrecea timpul traducând *Psalmii*.

Mar-pa

(1012, Lhobrag, Tibet - 1096, Tibet)

Lider religios tibetan. Potrivit tradiției, s-a născut într-o familie bogată, iar pentru a-i modera temperamentul violent, a fost trimis la o mănăstire tibetană pentru a studia budismul. Ulterior, a petrecut trei perioade de timp studiind cu yoghinii Naropa din India, întorcându-se în Tibet în pauzele dintre ele și adunând discipoli. Figură importantă în budismul din Tibet, Mar-pa este cunoscut datorită traducerilor textelor budiste indiene *Vajrayana* și a cântecelor mistice din tradiția indiană tantrică.

Marquette, Jacques
cunoscut ca **Père Marquette**

(01.06.1637, Laon, Franța - 18.05.1675, Ludington, Michigan)

Misionar și explorator francez. Uns preot iezuit, a ajuns în Québec în 1666, pentru a predica în rândul indienilor ottawa. A contribuit la înființarea misiunilor de la Sault Sf. Maria (1668) și Sf. Ignat (1671) (în prezent, ambele se găsesc la Michigan). În 1673 l-a însoțit pe Louis Jolliet în expediția de explorare a fluviului Mississippi, călătorind spre S, în direcția gurii de vărsare a râului Arkansas. S-au întors de-a lungul râului Illinois la Green Bay, pe lacul Michigan, unde Marquette a poposit. În 1674 a pornit la drum pentru a fonda o misiune în rândul indienilor din Illinois, ajungând în zona actualului Chicago. Jurnalul călătoriei sale cu Jolliet a fost publicat în 1681.

Márquez, Gabriel Garcia

Vezi Garcia Márquez, Gabriel

Marr, Nicolai (Iakovlevici)

(06.01.1865, Kutaisi, Georgia [Gruzia], Imperiul Rus - 20.12.1934, Leningrad, URSS)

Lingvist, arheolog și etnograf rus. Specialist în limbi caucaziene, a publicat colecții de literatură în georgiană și armeană, încercând să demonstreze o legătură între limbile caucazinene, cele afro-asiatice și limba bască. Teoria sa, conform căreia toate limbile au evoluat dintr-o limbă-bază, iar crearea limbajului a fost un fenomen legat de clase sociale, a fost adoptată ca doctrină lingvistică oficială în Uniunea Sovietică până în 1950, când a fost denunțată de Stalin.

Marrakesh

Oraș, 621 914 loc. (1994), situat în S Marocului. Unul dintre cele patru orașe

imperiale, este așezat în centrul câmpiei Haouz. A fost fondat în 1062, de Yusuf ibn Tashufin, și a devenit capitală africană a dinastiei Almoravizilor. Aceasta a fost înlocuită de dinastia Almohazilor în 1147, iar în 1269 a trecut sub Marinizi, devenind capitală sub Saadini în sec. XVI. În epoca medievală, a reprezentat unul dintre marile orașe ale islamului. A fost ocupat de francezi în 1912, rămânând sub ocupație până în 1956. În prezent, este o îndrăgită stațiune turistică, găzduind multe clădiri istorice și un bazar celebru situat în centrul orașului vechi (declarate sit de Patrimoniu Mondial UNESCO, în 1985).

marrani

Nume depreciativ dat evreilor iberici, convertiți cu forța la catolicism, care însă au continuat să practice iudaismul în secret. În timpul persecuțiilor brutale de la sfârșitul sec. XIV, mulți evrei au preferat să moară decât să renunțe la credința lor; în jur de 100 000 de evrei s-au convertit la creștinism pentru a supraviețui. În timp, marranii au ajuns să formeze o societate compactă în Spania, îmbogățindu-se și câștigând putere politică. Erau priviți cu suspiciune, iar termenul de marrani desemna inițial un abuz. Disprețul față de ei a condus la revolte și masacre în 1473. În 1480, Inchiziția a intensificat persecuțiile și, ca rezultat, mii de evrei marrani și-au pierdut viața. În 1492 au fost expulzați prin edict regal toți evreii care au refuzat să renunțe la credința proprie. Mulți marrani s-au stabilit în Africa de Nord și în Europa Occidentală. Până în sec. XVIII, emigrarea și asimilarea au condus la dispariția evreilor marrani din Spania.

Marriott, J(ohn) Willard

(17.09.1900, Marriott, Utah, SUA - 13.08.1985, Wolfeboro, Carolina de Nord)

Om de afaceri american care a fondat unul dintre cele mai mari lanțuri hoteliere și de restaurante din SUA. Fiu al unui fermier mormon, a deschis un chioșc de bere unde se serveau și frigărui în Washington DC (1927). La sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, lanțul său de restaurante Hot Shoppe se extinsese de-a lungul întregii Coaste de Est, iar în 1957 și-a deschis primul hotel. Fiul său, J. Willard Marriott Jr., i-a luat locul ca președinte al Corporației Marriott în 1964. La moartea bătrânului Marriott, corporația înregistra 140 000 angajați în 26 de țări, cu un total anual de vânzări de 3,5 miliarde de dolari. I-a fost acordată postum Medalia Prezidențială a Libertății în 1988.

Marryat, Frederick

(10.07.1792, Londra, Anglia - 09.08.1848, Langham, Norfolk)

Ofițer naval și romancier englez. A lucrat în Marina Regală încă de la 14 ani, până când s-a retras, în 1830, având gradul de căpitan. A început apoi să scrie o serie de romane de aventuri – inclusiv *Oamenii regelui* (The King's Own, 1830), *Petre cel Simplu* (Peter Simple, 1834) și *Bietul Jack* (Poor Jack, 1840) – marcate de un stil narativ lucid, direct, presărat cu umor și incidente inspirate din vasta sa experiență pe mare. Lucrarea *Copiii din New Forest* (Children of the New Forest, 1847), a cărei acțiune se desfășoară în timpul războaielor civile engleze, este o piesă clasică a literaturii pentru copii.

Mars Pathfinder

Prima navă spațială care a asolizat pe Marte, după misiunile Viking din 1976. Lansat în 1996 de NASA, *Pathfinder* a coborât pe suprafața planetei Marte în iulie 1997, folosind parașute, rachete și airbaguri. A lansat apoi instrumente, printre care *Sojourner*, un mic rover cu șase roți, care a făcut explorări pe o rază de 500 m de la locul aterizării, transmițând fotografii timp de peste o lună. Principalul obiectiv al misiunii era să demonstreze posibilitatea explorării cosmice folosind un buget redus.

Marsalis, Wynton

(n. 18.10.1961, New Orleans, Louisiana, SUA)

Trompetist și compozitor american, personalitate importantă în lumea jazzului. Marsalis este un geniu al trompetei și a fost recunoscut de tânăr ca un excelent solist atât în tradiția clasică, cât și în jazz. S-a alăturat trupei lui Art Blakey, Jazz Messengers (1980–1982), apoi a condus propriile trupe. În calitate de compozitor, a scris piese de balet și pentru concert, câștigând Premiul Pulitzer în 1997 pentru oratoriul *Blood on the Fields*.

Marsh, Dame (Edith) Ngaio

(23.04.1899, Christchurch, Noua Zeelandă - 18.02.1982, Christchurch)

Scriitoare neozeelandeză de romane polițiste. Inițial actriță, a jucat și pus în scenă piese de Shakespeare, în perioada 1938–1964. Este cunoscută pentru poveștile polițiste cu inspectorul Roderick Alleyn de la Scotland Yard. Romanele sale, precum *Uvertura morții* (Overture to Death, 1939), *Cortina finală* (Final Curtain, 1947), *Moartea unui neghiob* (Death of a Fool, 1956) și *Apă moartă* (Dead Water, 1963), au contribuit la transformarea romanului polițist într-un gen literar respectabil.

Marsh, O(thniel) C(harles)

(29.10.1831, Lockport, New York, SUA - 18.03.1899, New Haven, Connecticut)

Paleontolog american. Și-a desfășurat întreaga activitate la Universitatea Yale (1866–1899) ca primul profesor de paleontologie a vertebratelor din SUA. Începând cu 1870 a condus expediții științifice în V; în anul următor, grupul său a descoperit primul pterodactil pe teritoriul SUA. În 1882 a fost însărcinat cu lucrările de paleontologie din cadrul Organismului de Cercetare Geologică Americană, ceea ce a dus la exacerbarea rivalității dintre el și Edward D. Cope. A descoperit peste 1 000 de fosile de vertebrate și a descris peste 500; majoritatea lucrărilor sale sunt despre păsări cu dinți, mamifere gigant cu coarne și dinozauri nord-americani. Printre cărțile sale se numără *Caii fosili din America* (Fossil Horses in America, 1874) și *Inițierea și succesiunea vieții vertebratelor în America* (Introduction and Succession of Vertebrate Life in America, 1877).

Marsh, Reginald

(14.03.1898, Paris, Franța - 03.07.1954, Benington, Vermont, SUA)

Pictor și gravor american. Născut din părinți americani la Paris, a studiat la Universitatea Yale, iar între 1922 și 1925 a realizat o coloană zilnică de desene, reprezentând acte de vodevil, pentru ziarul *New York Daily News*. În 1925 a devenit colaborator permanent al revistei *The New Yorker*, pentru care a realizat numeroase ilustrații umoristice și scene din mediul urban. În 1929 a început să picteze scene de viață metropolitană, precum mulțimea din Coney Island și epavele din Bowery. A predat la Art Students League din 1934 până la moarte.

Marshall, Alfred

(26.07.1842, Londra, Anglia - 13.07.1924, Cambridge, Cambridgeshire)

Economist britanic, unul dintre fondatorii economiei neoclasice engleze. Primul director al Colegiului Universitar Bristol (1877–1881) și profesor la Universitatea Cambridge (1885–1908); a reexaminat și a extins ideile economiștilor clasici, precum Adam Smith și David Ricardo. Cea mai cunoscută operă a sa, *Principiile economiei politice* (Principles of Economics, 1890), a introdus câteva concepte economice influente, precum elasticitatea cererii, surplus de consumator și firmă reprezentantă. Scrierile sale referitoare la teoria valorii propuneau timpul ca factor de analiză și au reconciliat principiul costului de producție cu teoria productivității marginale. *Vezi* economie clasică.

Marshall, George C(atlett)

(31.12.1880, Uniontown, Pennsylvania, SUA - 16.10.1959, Washington DC)

Ofițer și om de stat american. A absolvit Institutul Militar din Virginia și a luptat în Filipine (1902–1903) și în Primul Război Mondial. A fost în subordinea generalului John Pershing (1919–1924) și comandant adjunct la școala de infanterie a armatei (1927–1933), unde a instruit numeroși viitori comandanți. Șef al statului-major al armatei SUA (1939–1945), a condus operațiuni armate în Al Doilea Război Mondial. S-a retras în 1945; președintele Harry Truman l-a însărcinat cu medierea războiului civil din China (1945–1947). În calitate de secretar de stat (1947–1949), Marshall a propus programul european de ajutor economic, cunoscut sub numele de Planul Marshall, și a inițiat discuții care au dus la apariția NATO. A demisionat din cauza sănătății precare, însă a fost rechemat de Truman pentru postul de ministru al apărării (1950–1951) și pentru a pregăti forțele armate pentru Războiul din Coreea. În 1953 a primit Premiul Nobel pentru pace.

Marshall, John

(24.09.1755, lângă Germantown, Virginia - 06.07.1835, Philadelphia, Pennsylvania, SUA)

Patriot, om politic și jurist american. În 1775 s-a alăturat unui regiment de intervenție rapidă; a fost locotenent sub conducerea generalului George Washington, în Revoluția Americană. După ce a fost eliberat din serviciu (1781), a ocupat posturi în administrație și în consiliul executiv al statului Virginia (1782–1795), devenind cunoscut ca lider federalist. A sprijinit ratificarea Constituției SUA, la convenția de ratificare a statului. A fost unul dintre cei trei comisari trimiși în Franța (1797–1798) (*vezi* afacerea XYZ). A fost secretar de stat în timpul mandatului președintelui John Adams (1800–1801). În 1801, Adams l-a numit judecător-șef al Curții Supreme a SUA, post pe care îl va păstra până la moarte. A luat peste 1 000 de decizii și a semnat 519. Sub conducerea sa, Curtea Supremă a stabilit structura guvernului; printre deciziile cele mai importante se numără cea dată în cazul Marbury vs. Madison, care a definit principiile revizuirii judiciare. McCulloch vs. Maryland a fost un alt caz celebru, prin care s-a susținut caracterul

constituțional al doctrinei puterilor implicate. Cazul Colegiului Dartmouth, a cărui decizie a protejat afacerile și corporațiile împotriva imixtiunii guvernamentale; și Gibbson vs. Ogden, care a stabilit că statele nu se pot opune dreptului Congresului SUA de a reglementa comerțul. Marshall este considerat fondatorul sistemului constituțional american.

Marshall, Paule *născută* Paule Burke

(n. 19.04.1929, Brooklyn, New York, SUA)

Scriitoare americană. A studiat la Colegiul Brooklyn. Primul ei roman, autobiografic, intitulat *Fată neagră, case negre* (Brown Girl, Brownstones, 1959), a fost admirat pentru măiestria dialogului. Nuvela *Reena* (1962) a reprezentat una dintre primele lucrări de ficțiune având ca personaj principal o negresă cu educație superioară, implicată în viața politică. Credința scriitoarei că este necesar ca afro-americanii să-și cunoască originea africană este demonstrată în romanul *Cântec de laudă pentru văduvă* (Praisesong for the Widow, 1983). *Regele pescar* (The Fisher King, 2000) este o poveste de dragoste și dramă familială.

Marshall, Planul ~

(1948-1951)

Program sponsorizat de SUA pentru a oferi ajutor economic națiunilor europene, după Al Doilea Război Mondial. Ideea acestui plan a venit din partea lui George Marshall, în 1947, fiind autorizat de Congres sub numele de Programul de Reconstrucție Europeană. Oferea drept ajutor un împrumut de 13 miliarde de dolari unui număr de 17 țări și a reprezentat pentru acestea un factor-cheie în revigorarea economică și în stabilizarea structurilor politice. Ideea de bază a planului a fost propusă și țărilor mai puțin dezvoltate, în Programul Marshall (Point Four Program).

Marshall, Programul ~

Politică a SUA care constă în acordarea de asistență tehnică și ajutor economic țărilor subdezvoltate. Președintele Harry Truman a propus planul ca al patrulea punct din discursul său inaugural, ținut în 1949. A fost aprobat de Congres și coordonat de o agenție specială a departamentului de stat, până a fost comasat cu alte programe de ajutorare externă, în 1953. Asistența tehnică, acordată în special în domenii ca agricultură, sănătate publică și educație, a fost furnizată prin contracte cu organizații de afaceri și instituții de învățământ americane. Astfel de organizații, precum Banca Interamericană de Dezvoltare, au fost create tocmai pentru a susține dezvoltarea programului.

Marshall, Thomas R(iley)

(14.03.1854, North Manchester, Indiana, SUA - 01.06.1925, Washington DC)

Om politic american. În calitate de guvernator al statului Indiana (1909–1913) a sprijinit un program extins de legislație socială. În 1912, Woodrow Wilson a fost ales președinte, iar Marshall vicepreședinte, devenind primul vicepreședinte din ultimii o sută de ani care a servit două mandate (1913–1921). Când Wilson a suferit un atac cerebral care l-a lăsat parțial paralizat, Marshall a refuzat preluarea prerogativelor prezidențiale fără o decizie a Congresului și cereri scrise din partea primei doamne, Edith Wilson, precum și a medicului personal al președintelui. Se spune că în timpul unei dezbateri plictisoase ar fi afirmat: „Țara asta are nevoie de un trabuc de cinci cenți".

Marshall, Thurgood

(02.07.1908, Baltimore, Maryland, SUA - 24.01.1993, Bethesda, Maryland)

Jurist american, susținător al drepturilor civile. A studiat dreptul la Universitatea Howard. A plecat să lucreze pentru NAACP în 1936 și a devenit consilier-șef în 1940. A câștigat 29 din cele 32 de cazuri pentru care a pledat în fața Curții Supreme de Justiție a SUA, inclusiv monumentalul Brown vs. Consiliul Educațional (Brown vs. Board of Education, 1954), prin care s-a stabilit protecție egală pentru negri în ceea ce privește obținerea unei case, dreptul la vot, posibilitatea și șanse egale de angajare și dreptul la studii superioare. A fost avocat-consultant general SUA (1965–1967) înainte de a deveni primul judecător negru al Curții Supreme de Justiție SUA (1967), numit de președintele Lyndon B. Johnson. Marshall a fost un liberal hotărât cât a lucrat în cadrul Curții Supreme, apărând drepturile individului, libertățile prevăzute de Primul Amendament și ale Acțiunii Afirmative. S-a retras în 1991.

Marshfield Bay

Vezi Coos Bay

Marsilia (Marseille)

Oraș, 839 043 loc. (2006), 1 418 481 loc. în zona metropolitană, situat în SE Franței. Unul dintre cele mai importante porturi de la Marea Mediterană și al doilea oraș ca mărime din Franța, este situat în golful Lion, la V de Riviera franceză. A fost populat de

greci în sec. VII î.Hr., apoi a fost anexat de romani, care l-au numit Massilia, în 49 î.Hr. A intrat în declin odată cu Imperiul Roman, însă a reînviat ca port comercial în era cruciadelor; a trecut sub coroana franceză în 1481. Ciuma din 1720 a ucis peste jumătate din populația orașului. În sec. XIX dezvoltarea imperiului colonial francez a sporit importanța orașului. După Al Doilea Război Mondial, s-a produs o rapidă dezvoltare industrială în jurul complexului portuar de la Fos-sur-Mer și în suburbii, precum Marignane și Vitrolles.

Marsilio da Padova

(1280, Padova, Regatul Italiei - 1343, München)

Filozof politic italian. A fost consultant al ghibelinilor până când a fost condamnat ca eretic (1327), după ce a scris *Defensor pacis* (1320–1324) și a fugit la curtea lui Ludovic IV de Bavaria. A contribuit la declararea papei Ioan XXII ca eretic, la instalarea lui Nicolae V ca antipapă și la încoronarea lui Ludovic ca împărat (1328). Conform conceptului său laic despre stat, puterea bisericii este limitată, iar puterea politică aparține poporului, teorie care a influențat ideea de stat modern.

Marston Moor, Bătălia de la ~

(2 iulie 1644)

Prima mare înfrângere a armatei regale din Războiul Civil Englez. Forțele regaliste, sub conducerea prințului Rupert, au eliberat orașul York și au urmărit forțele parlamentare până în apropiere de Long Marston. Un contraatac-surpriză din partea forțelor parlamentare ale lui Oliver Cromwell a dus la pierderi masive de partea regaliștilor. Odată cu căderea orașului York, Carol I a pierdut controlul asupra nordului, iar Cromwell a devenit general al forțelor parlamentare.

Marston, John

(07.10.1576, Oxfordshire, Anglia - 25.06.1634, Londra)

Dramaturg englez. Și-a început cariera literară ca poet, în 1598, însă în scurt timp s-a reorientat spre teatru. Unul dintre cei mai energici scriitori satirici ai epocii, și-a scris toate piesele înainte de a fi hirotonisit, în 1609. Cea mai cunoscută lucrare a lui este tragicomedia *Nemulțumitul* (Malcontent, 1604), care apostrofează viciile unei curți desfrânate. Importantă este și lucrarea *Curtezanul olandez* (The Dutch Courtezan, scrisă între 1603 și 1604), una dintre cele mai reușite comedii ale timpului său. Deși l-a satirizat și s-a certat cu Ben Jonson, cei doi au colaborat la *Eastward Hoe* (1605; cu George Chapman) și *Martirul iubirii* (Love's Martyr, 1607).

marsuin

Denumire comună pentru speciile de cetacee cu dinți din familia *Phocoenidae* (sau, după unii taxonomi, componente ale familiei *Delphinidae*). Cele patru specii (genul *Phocoena*) de marsuini-bruni comuni sau marsuini-de-port se hrănesc în special cu pești și se deplasează în perechi sau în grupuri mari. Au spatele gri sau negru și abdomenul alb. *P. Phocoena*, o specie foarte timidă, întâlnită în emisfera nordică, execută salturi doar ocazional. Celelalte specii de *Phocoena* sunt întâlnite de-a lungul coastelor californiene și sud-americane. Marsuinul-Dall (*Phocoenoides dalli*) din Pacificul de Nord, activ, gregar, și marsuinul-True (*P. truei*) din Japonia înoată adesea alături de vapoare, de obicei în grupuri de două până la douăzeci de exemplare. Ambele specii se hrănesc cu cefalopode și pești și sunt negri cu o pată albă, mare, pe fiecare parte. Marsuinul-negru fără înotătoare (*Neomeris phocoenoides*), un animal mic, lent, populează oceanele Pacific și Indian. Cu o lungime de aproape 2 m, marsuinii sunt mai mici și mai îndesați decât delfinii și au botul teșit. Asemenea delfinilor, sunt cunoscuți pentru inteligența lor.

marsupiale

Denumire generică pentru mamiferele din subclasa *Marsupialia*, caracterizate prin nașterea prematură a puiului și dezvoltarea ulterioară în afara uterului. Puii rămân fixați de mameloanele mamei pentru o perioadă care corespunde stadiilor târzii ale dezvoltării fetale a mamiferelor placentare. Peste 170 de specii (de ex. bursuci-marsupiali, cangurii, urșii koala, urși-marsupiali) se găsesc în Australia, Noua Guinee și în insulele învecinate. Pe lângă cele șapte specii de marsupiale asemănătoare șobolanului din America de Sud, în cele două Americi trăiesc peste 65 de specii de oposum. Multe specii prezintă o pungă (marsupiu), un pliu tegumentar care acoperă mameloanele femelei de pe partea inferioară a abdomenului, unde puiul își continuă dezvoltarea.

Marsyas, Pictorul lui ~

(a pictat între 350 și 325 î.Hr., Grecia)

Pictor grec din perioada clasică târzie, cunoscut pentru două vase care datează din 340–330 î.Hr. Ambele sunt pictate în așa-numitul stil kerch, intitulat după zona din N Mării Negre, unde au fost excavate

multe asemenea vase. Caracterizat prin forme suple, elaborate, atent decorate și cu efecte policrome, stilul kerch este considerat ultimul mare stil al ceramicii cu figuri roșii romane.

Peleus îmblânzind-o pe Thetis, vas pictat de pictorul lui Marsyas, cca 340-330 î.Hr.; British Museum

PRIN AMABILITATEA CURATORILOR DE LA BRITISH MUSEUM

marș

Compoziție muzicală cu o măsură metrică regulată și bătăi articulate puternic pentru a facilita marșul militar. E posibil ca dezvoltarea marșurilor europene să fi fost stimulată de invaziile otomane care au avut loc între sec. XIV și XVI. Marșurile nu au fost apreciate decât spre sfârșitul sec. XVI; până atunci, tempoul era păstrat în general prin percuție, deseori înfrumusețat de porțiuni muzicale interpretate la fluier. Odată cu dezvoltarea alămurilor, în special în sec. XIX, marșurile au devenit foarte populare, fiind deseori laborios orchestrate. Compozitori precum Wolfgang Amadeus Mozart, Ludwig van Beethoven, Johann, Strauss fiul și Gustav Mahler au compus marșuri, deseori încorporându-le în opere, sonate sau simfonii. Ulterior, popularitatea marșurilor lui J. P. Sousa a fost de neegalat.

marș

În atletism, formă sportivă de întrecere în care concurentul trebuie să atingă solul cu piciorul plasat în față înainte de a-l ridica pe cel rămas în spate. Acest sport datează de la sfârșitul sec. XIX. Întrecerile de marș pe o distanță de 3 500 m au fost introduse în programul Jocurilor Olimpice pentru bărbați în 1908; începând din 1956, distanțele de marș au crescut la 20 km și 50 km. Această competiție, pe o distanță de 10 km, a fost introdusă pentru femei în 1992.

Marșul cel Lung

(1934-1935)

Marș de 10 000 km, realizat de comuniștii chinezi, având ca rezultate mutarea bazei revoluționare din SE în NV Chinei și evidențierea lui Mao Zedong ca lider necontestat. După ce rezistaseră la patru campanii ale lui Jiang Jieshi împotriva regiunii în care își stabiliseră baza, comuniștii au fost aproape distruși de a cincea ofensivă. Cei 85 000 de oameni rămași au străpuns liniile naționaliste și au fugit inițial spre V, sub conducerea lui Zhu De, apoi spre N, sub Mao. Când Mao a ajuns la Shaanxi, rămăseseră doar 8 000 de supraviețuitori, restul fiind uciși în lupte, de boli sau inaniție (printre victime se numărau cei doi copii ai lui Mao și un frate). În noua lor bază, comuniștii au reușit să-și refacă forțele departe de amenințarea naționalistă, pregătindu-se pentru victoria finală din 1949.

Marte

A patra planetă de la Soare, numită după zeul roman al războiului. Distanța medie față de Soare este de 227 milioane km; ziua este de 24,6 ore terestre și anul cuprinde 687 de zile pământești. Are doi sateliți mici, Phobos și Deimos. Diametrul mediu al planetei este de 6 790 km, aproape jumătate din cel al Pământului, și este mai puțin densă decât Terra. Masa planetei Marte reprezintă circa o treime din cea a Pământului, iar forța gravitațională la suprafață este echivalentă cu cca o treime din cea terestră. Absența unui câmp magnetic pe Marte, ca și densitatea scăzută a planetei sugerează absența unui miez metalic de mari dimensiuni. Ca și Pământul, Marte are anotimpuri și o atmosferă, însă temperatura medie de la suprafață este de doar –20°C. Atmosfera rarefiată de pe Marte este constituită în mare parte din dioxid de carbon, conținând puțin azot și argon și urme de vapori de apă. Imaginile obținute de pe navele spațiale descriu o suprafață cu cratere, cu vulcani, câmpii întinse de lavă, canale și canioane, judecând după standarde terestre; Olympus Mons, de ex., este cel mai mare vulcan cunoscut în sistemul solar. Vântul reprezintă un element important pe Marte, provocând uneori furtuni de praf. În trecutul îndepărtat, se pare că Marte a avut o atmosferă mai densă și mai caldă și mult mai multă apă decât în prezent. Imaginile luate de pe *Mars Global Surveyor* sugerează că, relativ recent, a existat apă la suprafață. Nu s-a detectat viață pe Marte.

Marte

În mitologia romană, zeu antic al războiului și protector al Romei, al doilea ca importanță după Iupiter. Ceremoniile dedicate lui erau sărbătorite primăvara (în martie) și toamna (în octombrie). Până în epoca lui Augustus, Marte avea doar două temple construite în Roma. Sulițele sale sacre erau păstrate într-un sanctuar; la izbucnirea unui război, consulul trebuia să scuture sulițele, spunând „Mars, vigila!“

(*în latină,* Marte, trezește-te!). Sub domnia lui Augustus, Marte a devenit nu numai protectorul Romei în chestiunile militare, ci și gardianul personal al împăratului. Era identificat cu zeul grec Ares.

Marte, canalele de pe ~

Sistem de marcaje dispuse în linie dreaptă de pe suprafața planetei Marte, în prezent cunoscute ca fiind o iluzie creată de aliniamentul unor cratere mari și al altor componente ale scoarței. Giovanni Virginio Schiaparelli (1835–1910) a observat în jur de 100 de forme, pe care le-a descris ca pe niște canale. Percival Lowell le-a numit astfel și a susținut că ele sunt dovada existenței vieții inteligente extraterestre. Majoritatea astronomilor nu le-au putut detecta, iar mulți au pus la îndoială existența lor. Controversa a fost rezolvată definitiv doar atunci când imaginile trimise de sonda *Mariner* nu au relevat nimic similar cu o rețea de canale.

Martha's Vineyard

Insulă în Oceanul Atlantic, lângă coasta de SE a statului Massachusetts, SUA. Situată față în față cu Cape Cod în strâmtoarea Vineyard, are o lungime de aproape 32 km și o lățime de 3–16 km. A fost descrisă prima dată în 1602, de Bartholomew Gosnold, și a fost numită astfel după vița-de-vie sălbatică întâlnită aici. Cumpărată de Thomas Mayhew în 1641, a fost considerată parte a statului New York, apoi a fost cedată statului Massachusetts, în 1692. În trecut, a reprezentat un centru de vânătoare a balenelor și de pescuit; în prezent constituie o populară zonă de agrement.

Martí (y Pérez), José Julián

(28.01.1853, Havana, Cuba - 19.05.1895, Dos Rios)

Poet, eseist și patriot cubanez. Implicat într-o revoltă din 1868, tânărul Martí a fost deportat în Spania, unde a obținut o diplomă în drept și și-a continuat activitățile politice și literare. Ulterior a trăit în diferite țări, petrecând o mare parte din perioada 1881–1895 la New York. A organizat și unit mișcarea pentru independență cubaneză și a murit în luptă. În calitate de scriitor, s-a remarcat printr-o proză cu tentă personală și versurile înșelător de simple, pe teme despre o Americă liberă și unită. Eseurile sale, precum cele publicate în *Nuestra América* (1881), sunt considerate cea mai importantă contribuție a sa la literatura latino-americană. Este eroul național al Cubei.

Martin din Tours, Sfântul ~

(316 d.Hr., Sabaria, Pannonia - 08.11.397 d.Hr., Candes, Gallia; sărbătorit de Biserica Apuseană la 11 noiembrie și de Biserica Răsăriteană la 12 noiembrie)

Patron al Franței. Născut păgân, s-a convertit la creștinism la vârsta de 10 ani. A fost obligat să se înroleze în armata romană, dar a cerut să fie eliberat din cauză că serviciul său nu era compatibil cu dogma creștină. A fost închis, apoi s-a stabilit la Poitiers, iar de acolo a devenit misionar în Peninsula Balcanică. S-a întors la Poitiers și a fondat prima mănăstire din Gallia. În 371 d.Hr. a fost numit episcop de Tours. A doua mănăstire fondată de el, la Mormoutier, a devenit un mare complex monahal. Sf. Martin era cunoscut ca mare făcător de minuni și a fost unul dintre primii sfinți venerați, fără a fi martir.

Martin du Gard, Roger

(23.03.1881, Neuilly-sur-Seine, Franța - 22.08.1958, Bellême)

Romancier și dramaturg francez. Cu studii de paleografie și arhivistică, a adus operelor sale literare un spirit de obiectivitate și un simț scrupulos pentru detaliu. Pentru prima dată a atras atenția cu romanul *Jean Barois* (1913), povestea unui intelectual prins între credința catolică a copilăriei și materialismul științific din timpul maturității. Cel mai cunoscut este ciclul de opt romane *Familia Thibault* (Les Thibault, 1922–1940), care prezintă dezvoltarea unei familii burgheze franceze, cu aspectele ei sociale și morale de dinaintea Primului Război Mondial. În 1937 a primit Premiul Nobel pentru literatură.

Martin V *născut* Oddo Colonna

(1368, Genazzano, Statele Papale - 20.02.1431, Roma)

Papă (1417–1431). Alegerea sa la Conciliul de la Konstanz a marcat sfârșitul Schismei Occidentului. A condamnat teoria conciliară (*vezi* Mișcarea conciliară) și orice apel la judecata papală în materie de credință. Martin a respins eforturile franceze de a-l convinge să își stabilească sediul la Avignon (*vezi* Papalitatea de la Avignon). S-a întors în schimb la Roma (1420), unde a contribuit la reconstrucția orașului ruinat. A încercat să recapete controlul asupra Statelor Papale. A fost mediator în Războiul de 100 de Ani, a organizat cruciade împotriva husiților și a susținut drepturile Bisericii împotriva coroanei.

Martin, Agnes

(22.03.1912, Maklin, Saskatchewan, Canada - 16.12.2004, Taos, New Mexico, SUA)

Pictoriță americană de origine canadiană. S-a stabilit în SUA în 1931 și a devenit cetățean american în 1950. A studiat la Universitatea Columbia și a predat la Universitatea din New Mexico, apoi s-a întors la New York, în 1957, unde a avut prima expoziție individuală, în 1958. Este exponentă importantă a artei abstracte geometrice; pentru ea, un model gri de linii care se intersectează a devenit suprema compoziție geometrică. În anii 1970, i s-au publicat versiunile imprimate ale picturilor; *On a Clear Day* (1973) a fost produsă după schițele ei adnotate matematic. Agnes Martin a fost unul dintre artiștii de vază ai sec. XX, care a promovat expresionismul abstract.

Martin, Mary (Virginia)

(01.12.1913, Weatherford, Texas, SUA - 03.11.1990, Rancho Mirage, California)

Cântăreață și actriță americană. A fost proprietara unei școli de dans din orașul natal, apoi s-a mutat la New York, în 1938, unde a obținut un mic rol în filmul muzical *Las' pe mine* (Leave it to me), și a devenit celebră cu interpretarea cântecului *My Heart Belongs to Daddy*. A apărut în filme, apoi s-a întors pe Broadway, în rolul principal din *Atingerea lui Venus* (One Touch of Venus, 1943). A lansat rolul lui Nellie Forbush din *South Pacific* (1949–1953) și ulterior a jucat în *Peter Pan* (1954, Premiul Rony, ecranizat în 1955), *Sunetul Muzicii* (The Sound of Music, 1959, Premiul Tony) și *I Do, I Do* (1966).

Martin, Steve

(n. 14.08.1945, Waco, Texas, SUA)

Comic și scriitor american. A urmat cursurile Universității California, unde a început să scrie pentru Smothers Brothers, în 1967. În anii 1970 a scris și jucat în spectacole precum *Saturday Night Live*. Umorul său plăcut și absurd s-a evidențiat în filmul *The Jerk* (1979), al cărui scenariu l-a scris tot el. Printre alte comedii în care a jucat se numără *Doi într-unul* (All of Me, 1984), *Roxanne* (1987), *Little Shop of Horrors* (1986), *Dirty Rotten Scoundrels* (1988), *Numai tată să nu fii!* (Parenthood, 1989), *Poveste din Los Angeles* (L.A. Story, 1991) și *Bowfinger* (1999). A scris piesa *Picasso la Lapin Agile* (Picasso at the Lapin Agile, 1995).

Martineau, Harriet

(12.06.1802, Norwich, Norfolk, Anglia - 27.06.1876, lângă Ambleside, Westmorland)

Eseistă, romancieră și autoare engleză de literatură economică și istorică. A devenit importantă în rândul intelectualilor englezi ai epocii, în ciuda surzeniei, a bolilor cardiace și a altor handicapuri. Inițial, a câștigat un mare număr de cititori ca autoare a unei serii de lucrări care popularizau economia clasică, publicate în câteva colecții (1832–1834). Principala sa operă istorică a fost *Istoria păcii de treizeci de ani, 1816–1846* (The History of the Thirty Year's Peace, A.D. 1816–1846, 1849), care a avut un succes imens. Cea mai academică lucrare a sa a fost o traducere a lucrării *Filozofia pozitivă a lui Auguste Comte* (The Positive Philosophy of Auguste Comte, 1853). Cel mai apreciat roman al său este *Deerbrook* (1839).

Martini, Simone

(1284, Siena, Republica Siena - 1344, Avignon, Provence)

Pictor italian. Exponent al artei gotice, a contribuit substanțial la răspândirea picturii sieneze. Duccio di Buoninsegna l-a influențat în folosirea unei cromatici pure, armonioase, însă liniile grațioase, decorative au fost inspirate din arta gotică franceză, fapt care se observă în fresca *Maestà* (1315), o prezintă pe Fecioară ca pe o regină gotică, sub un umbrar realizat în același stil. Statuia ecvestră a lui Giudoriccio da Fogliano (1328) a fost un model important pentru lucrările ecvestre ale Renașterii.

Martinica

Insulă situată în arhipelagul Antilelor Mici, Indiile de Vest. Suprafața: 1 128 kmp; 386 000 loc. (2002). Centrul administrativ: Fort-de-France. Ținut aparținând Franței, are o lungime de 80 km și o lățime de 35 km. Relieful este predominant muntos, cel mai înalt pisc fiind vârful vulcanic Pelée, vulcan activ. Economia se bazează pe turism. În 1502, când Cristofor Columb a descoperit insula Martinica, aceasta era locuită de indienii carib, care îndepărtaseră populația de indieni arawak. În 1635, un francez a stabilit acolo o colonie, iar în 1674 insula a trecut sub administrația Coroanei franceze. Britanicii au cucerit și stăpânit insula între 1762 și 1763, au reocupat-o în timpul războaielor napoleoniene, însă de fiecare dată a fost returnată Franței. Transformată în teritoriu francez în 1946, a rămas sub stăpânire franceză, în ciuda unei mișcări comuniste de independență din anii 1970.

Martins, Peter

(n. 27.10.1946, Copenhaga, Danemarca)

Dansator și coregraf american de origine daneză, director al trupei New York City Ballet. A predat la Școala Regală Daneză de

Balet și a devenit membru al trupei acesteia în 1965. S-a alăturat baletului newyorkez în 1969 ca dansator principal, cu roluri în piesele *Goldberg Variations*, de Jerome Robbins, și *Duo concertante*, de George Balanchine. A devenit coregraful companiei în 1977, cu lucrarea *Calcium Light Night*. După moartea lui Balanchine în 1983, Martins a devenit codirector (până în 1990) și apoi director unic al companiei.

Martinson, Harry (Edmund)

(06.05.1904, Jämshög, Suedia - 11.02.1978, Stockholm)

Romancier și poet suedez. Și-a petrecut copilăria în cămine de copii, iar prima tinerețe, în marina comercială, muncind sau numai călătorind. Și-a descris primele experiențe în două romane autobiografice, *Urzica înflorită* (1935) și *Nomad* (1936), și în schițe de călătorie. Printre cele mai cunoscute opere ale sale se numără colecția de poezii *Trade Wind* (1945), romanul *Drumul către Klockerike* (1948) și poemul epic *Aniara* (1956). În 1949 a devenit primul scriitor autodidact din clasa muncitoare care a fost ales în Academia Suedeză. În 1947 a împărțit cu Eyvind Johnson Premiul Nobel pentru literatură.

Martinů, Bohuslav (Jan)

(08.12.1890, Boemia - 28.08.1959, Liestal, Elveția)

Compozitor ceh. A început să compună la vârsta de 10 ani, însă a fost exmatriculat de la conservator din cauza neglijenței față de studii. Primele sale piese relevă influențele muzicii folclorice cehe și cele ale muzicii lui Claude Debussy. Începând cu 1923, la Paris, a devenit cunoscut pentru lucrările originale de balet și a experimentat neoclasicismul, jazzul și muzica ragtime. A compus multe lucrări, printre care șase simfonii, opere (*Julietta*, 1938) și lucrări corale mari (*Balada lui Ghilgameș*, 1955), însă a depus puține eforturi pentru a se promova.

martir

Persoană care preferă să-și dea viața decât să-și renege religia. A accepta să devii martir a reprezentat un ideal colectiv în vechiul iudaism, în special în era macabeilor, iar importanța actului s-a menținut în epoca modernă. Romano-catolicismul consideră suferința martirilor un test al credinței adepților. Numeroși sfinți ai Bisericii timpurii au fost martirizați în timpul persecuției ordonate de împărații romani. Martirii pot fi canonizați chiar dacă nu au înfăptuit minuni. Islamul cunoaște două feluri de credincioși martiri: cei morți în jihad și cei uciși pe nedrept. În budism, un bodhisattva este considerat martir deoarece el își amâna voluntar iluminarea pentru a ușura suferința altora.

Martov, L.

născut **Iulii Osipovici Țederbaum**

(24.11.1873, Istanbul, Imperiul Otoman - 04.04.1923, Berlin, Germania)

Revoluționar rus. A trăit la început în Vilna, unde a făcut parte din grupul socialist iudaic Bund. În 1895, alături de Vladimir Ilici Lenin, a format Uniunea Luptei pentru Eliberarea Clasei Muncitoare din Sankt Petersburg. După ce a fost arestat de mai multe ori, apoi exilat în Siberia (1896–1899), i s-a alăturat lui Lenin în Elveția, ca editor al publicației *Iskra*. Începând cu 1903, Martov a susținut facțiunea menșevică a Partidului Muncitoresc Social-Democrat Rus, devenind liderul acesteia (1905–1907). După Revoluția Rusă din 1917, a sprijinit guvernul bolșevic în Războiul Civil Rus, însă ulterior s-a opus numeroaselor măsuri dictatoriale ale guvernului. A părăsit Rusia în 1920 și a editat *Curierul socialist* la Berlin.

Marțial

în latină **Marcus Valerius Martialis**

(38/41 d.Hr., Bilbilis, Hispania - 103 d.Hr., /?/)

Poet roman. Născut într-o colonie romană din Spania, Marțial a plecat de tânăr la Roma. Aici, a intrat în contact cu personalități precum Seneca, Lucan și Iuvenal și s-a bucurat de patronajul împăraților Titus și Domițian. Poezia sa de început, în care îl adula pe Titus, nu s-a făcut remarcată. Este renumit pentru cele 12 cărți de epigrame (86–102?), formă literară al cărei creator este. Acide și deseori obscene, epigramele prezintă societatea romană din timpul imperiului timpuriu, remarcabile fiind prin caracterul complet și acuratețea cu care descriu defectele umane.

Marvell, Andrew

(31.03.1621, Winestead, Yorkshire, Anglia - 18.08.1678, Londra)

Poet și om politic englez. A fost angajat ca instructor public, în timpul regimului lui Oliver Cromwell, apoi a devenit asistent al lui John Milton la Ministerul de Externe (1657). Începând cu 1659 a deținut un loc în Parlament. Reputația sa, ca unul dintre cei mai talentați poeți laici metafizici (*vezi* poezie metafizică), se bazează pe o colecție de versuri lirice, cum ar fi *Sfioasei lui iubite* (To His Coy Mistress, 1681) și *The Garden*.

Printre alte lucrări se numără ode clasice, precum *Odă în stilul lui Horațiu dedicată întoarcerii lui Cromewell din Irlanda* (An Horatian Ode upon Cromwell's Return from Ireland, 1650), satire politice versificate, îndreptate împotriva guvernului de după Restaurație – de ex. *Ultimele instrucțiuni date unui pictor* (Last Instructions to a Painter, 1667) – și satire în proză.

Marx, frații ~

Actori de comedie americani. Cei cinci frați erau Chico (născut Leonard, 1886–1961), Harpo (născut Adolph Arthur, 1888–1964), Groucho (născut Julius Henry, 1890–1977), Gummo (născut Milton, 1893–1977) și Zeppo (născut Herbert, 1901–1979). Alături de mama lor, Minnie, aceștia au alcătuit un număr de vodevil numit *The Six Musical Mascots* (1904–1918). Gummo a părăsit echipa devreme, iar frații s-au numit apoi „cei patru frați Marx". Au devenit celebri odată cu prima lor piesă

Groucho, Harpo și Chico Marx

ARHIVA BETTMANN

de pe Broadway, *I'll Say She Is* (1924), urmată de *The Cocoanuts* (1925, ecranizată în 1929) și *Animal Crackers* (1926, ecranizată în 1930). Ulterior, au jucat în *Monkey Business* (1931), *Horse Feathers* (1932), *Duck Soup* (1933), *A Night at the Opera* (1938), *Room service* (1938), printre alte filme, în care au combinat cu abilitate umorul verbal și cel vizual, în care Groucho era maestru al comentariilor spontane, spirituale, contrabalansând frenetismul și mișcările anarhice ale tăcutului Harpo și ale lui Chico, cel cu accent italian. În 1934, Zeppo a părăsit trupa, care s-a destrămat în 1949. Groucho a fost gazda popularei emisiuni de cultură generală *You bet your life* (1950-1961).

Marx, Karl (Heinrich)

(15.05.1818, Trier, provincia Rin, Prusia - 14.03.1883, Londra, Anglia)

Filozof politic, teoretician al științelor economice și revoluționar german. A urmat studii umaniste la Universitatea din Bonn (1835), dreptul și filozofia la Universitatea din Berlin (1836–1841), unde a intrat în contact cu lucrările lui George Wilhelm Friedrich Hegel. Lucrând ca scriitor la Köln și Paris (1842–1845), a devenit activist al politicii de stânga. La Paris s-a întâlnit cu Friedrich Engels, care avea să devină colaboratorul său permanent. Expulzat din Franța în 1845, s-a mutat la Bruxelles, unde și-a desăvârșit orientarea politică, iar el și Engels au publicat lucrări, devenind cunoscuți. Marx a fost invitat să se alăture unei grupări secrete de stânga din Londra, pentru care a scris împreună cu Engels *Manifestul Partidului Comunist* (Manifest der Kommunistischen Partei, 1848). În același an, a organizat primul Congres Democratic de la Rhineland din Germania, opunându-se încercării regelui Prusiei de a dizolva Adunarea Prusacă. Exilat din Germania, s-a stabilit la Londra în 1849, unde va trăi tot restul vieții. Ani de zile familia sa a trăit în sărăcie, iar doi dintre copiii săi au murit. A lucrat cu jumătate de normă în calitate de corespondent european al publicației *New York Tribune* (1851–1862), în timp ce scria lucrarea critică despre capitalism *Capitalul* (Das Kapital, 3 vol., 1867–1894). A fost o figură importantă în Internaționala I din 1864, până la trădarea lui Mihail Bakunin, din 1872. *Vezi* comunism; materialism dialectic; marxism.

marxism

Ideologie și teorie socioeconomică elaborată de Karl Marx și de Friedrich Engels. Ideologie fundamentală a comunismului, marxismul pretinde că toți oamenii trebuie să se bucure de roadele muncii lor, fiind însă privați de aceasta în sistemul economic capitalist, care împarte societatea în două clase: muncitorii neproprietari și proprietarii nemuncitori. Marx numea situația rezultată alienare și a afirmat că, atunci când muncitorii vor deține roadele muncii lor, alienarea va fi depășită, iar divizarea în clase va lua sfârșit. Teoria marxistă impune lupta de clasă ca forță centrală a istoriei și înțelege capitalismul drept cea mai recentă și cea mai critică epocă din cuprinsul acestuia; ea este cea mai critică deoarece, în această etapă, proletariatul se va uni și va izbândi. Eșecul revoluțiilor din 1848 și nevoia de a elabora teoria marxistă, a

cărei orientare este mai degrabă analitică decât practică, a condus la versiuni ale sale, precum leninismul și maoismul; prăbușirea Uniunii Sovietice și adoptarea multor elemente din economia pieței libere în China pare să fi marcat sfârșitul marxismului ca teorie aplicabilă din punct de vedere economic, deși ea își păstrează neștirbită importanța, în calitate de critică la adresa capitalismului de piață și ca teorie a schimbării istorice. *Vezi* Manifestul Partidului Comunist, materialism dialectic, socialism, stalinism, troțkism.

Maryland

Stat situat în E SUA. Suprafața: 27 091 kmp; 5 296 486 loc. (2000). Centrul administrativ: Annapolis. Stat atlantic. Principalele regiuni geografice ale statului sunt câmpia de-a lungul golfului Chesapeake, bogata regiune agrară a platoului Piedmont și munții Apalași. Ocupată inițial de vânători, din perioada glaciară (cca 10 000 î.Hr.), zona a fost ulterior populată de triburile nanticoke și piscataway. Căpitanul John Smith a explorat oficial regiunea golfului Chesapeake în 1608. Maryland a fost inclus într-o cartă, oferită de regele britanic lui Cecil Calvert, Lord Baltimore. Leonard Calvert, fratele acestuia, a înființat prima așezare, în 1643, la St. Marys City. Maryland a devenit prima colonie americană independentă din punct de vedere religios. Disputa privitoare la granița cu Pennsylvania s-a încheiat în anii 1760, cu stabilirea liniei Mason-Dixon. În 1788, Maryland a devenit al șaptelea stat care a ratificat Constituția SUA. Statul a cedat Districtul Columbia pentru a se construi noua capitală federală (1791). Statul a fost implicat în Războiul din 1812 (*vezi* Fort McHenry). Academia Navală a SUA a fost fondată în 1845, la Annapolis. Maryland a rămas în Uniune în timpul Războiului Civil American, însă puternicele înclinații sudiste au condus la declararea legii marțiale. În urma războiului, statul a prosperat, fiind un important punct de legătură între Sud și Vestul Mijlociu. Pe parcursul sec. XX, apropierea geografică a statului de guvernul federal național a dus la creșterea populației. Economia locală se bazează în primul rând pe servicii guvernamentale și industrie.

Maryland, Universitatea ~

Universitate de stat, compusă din 11 campusuri în șapte orașe. A fost înființată în 1807, pornind de la un colegiu medical în Baltimore. Reorganizată în 1988, universitatea constituie o instituție academică și de cercetare, deținând mai multe proprietăți pe uscat și pe mare. Campusul principal din College Park oferă vaste programe pentru studenți și absolvenți, precum și programe profesionale și beneficiază de facilități de cercetare, inclusiv de șapte biblioteci.

Masaccio *născut* Tommaso di Giovanni di Mone Cassai

(21.12.1401, castelul San Giovanni, Ducatul Milano - în toamna anului 1428, Roma, Statele Papale)

Pictor italian. Există puține date despre el până în 1422, când a intrat în breasla artiștilor din Florența. Figurile masive și compoziția simplă sunt, probabil, influențate de Giotto, însă gestica și emoția folosite în redarea corpului uman îl apropie mai mult de spiritul lui Donatello. În cea mai cunoscută lucrare a sa, frescele din capela Branacci de la Santa Maria del Carmine din Florența (cca 1425–1428), pictate împreună cu colaboratorul său, Masolino, personajele sunt compuse printr-o delimitare clară între lumini și umbre, creându-se astfel un efect tridimensional. Fresca *Sfânta Treime* (1427–1428), din Santa Maria Novella din Florența, oferă singurul exemplu existent de perspectivă cu un singur punct într-o pictură. În 1428 a plecat la Roma, unde a murit atât de brusc, încât au existat suspiciuni privind moartea lui. S-a presupus că ar fi fost otrăvit. Rațiunea, realismul și umanismul artei pe care a creat-o în doar șase ani de muncă au inspirat importanți pictori florentini ai sec. XV, influențând chiar direcția picturii occidentale.

Masada

Veche cetate în munții din SE Israelului. Ocupă întregul platou, la o înălțime de 434 m, și are o suprafață de 7 hectare. Fortificațiile au fost construite de Irod cel Mare în sec. I î.Hr.; a fost cucerită de zeloți, sectă iudaică, într-o revoltă împotriva Romei (66 d.Hr.). După căderea Ierusalimului, Masada, ultimul bastion al puterii evreilor în Palestina, a refuzat să se predea. În 73 d.Hr., după un lung asediu, a fost cucerită de romani, care au constatat că aproape toți cei 1 000 de zeloți preferaseră să-și ia viața decât să fie prinși. Simbol al eroismului iudaic, Masada reprezintă una dintre cele mai populare atracții turistice din Israel.

masai *sau* maasai

Păstori nomazi din S Kenyei și din N Tanzaniei, care vorbesc o limbă (uneori numită maa) din familia limbilor nilo-sahariene. Cu un total de 450 000 de persoane, populația masai trăiește aproape

exclusiv din carnea, sângele și laptele obținute de la vacile crescute de ei. Un *kraal*, format dintr-un gard mare de spini în jurul caselor construite din chirpici, găzduiește de la patru până la opt familii și turmele acestora. Poligamia este frecventă în rândul bărbaților bătrâni. Toți bărbații sunt grupați în societăți, în funcție de vârstă. Tinerii trăiesc, în mod tradițional, izolați, în mijlocul naturii, diferite perioade de timp, pentru a căpăta putere, curaj și rezistență. *Vezi* niloți.

masaj

Manipulare sistematică a țesuturilor corpului, efectuată cu ajutorul mâinilor, cu scopul de a micșora durerea și inflamația, pentru a relaxa mușchii și a grăbi recuperarea în cazul întinderilor și al entorselor. Este folosit de peste 3 000 de ani de chinezi. La începutul sec. XIX, medicul suedez Per Henrik Ling (1776–1839) a elaborat un sistem de masaj pentru durerile articulare și musculare care a fost ulterior folosit pentru a ameliora simptomele artritei și pentru a reface activitatea mușchilor după paralizie. Manipularea presupunea mângâieri ușoare sau puternice, compresie (frecționare, strângere și frecare) și percuție (lovituri alternative cu marginile palmelor). În presopunctură, un stil de masaj originar din China, se aplică presiune pe punctele importante în acupunctura chineză, pentru a se obține efecte vindecătoare. *Vezi* medicină fizică și de recuperare.

Masamune Okazaki Gorōnyūidō

(1264?, Japonia - 1343?, Kamakura)

Meșter de săbii japonez. A fost numit șef al meșterilor de săbii de împăratul Fushimi (1287). A fondat Școala Soshu de fabricare a săbiilor pentru samurai, acestea fiind făcute integral din oțel călit. A marcat un important progres în tehnica metalurgică, mult înaintea tehnicilor europene sau din alte părți ale Asiei.

Masaryk, Jan (Garrigue)

(14.09.1886, Praga, Boemia, Austro-Ungaria - 10.03.1948, Praga, Cehoslovacia)

Om de stat ceh. Fiul lui Tomàš Masaryk, a intrat în serviciul de informații externe al nou-formatului stat independent Cehoslovacia (1919) și a ocupat postul de ambasador în Marea Britanie (1925–1938). În Al Doilea Război Mondial, a fost ministru de externe al guvernului provizoriu cehoslovac la Londra (1940–1945) și apoi al celui de la Praga (1945–1948). La cererea președintelui Edvard Beneš, a rămas în funcție după venirea la putere a comuniștilor, în 1948. Două săptămâni mai târziu a sărit sau a fost împins de la o fereastră din clădirea Ministerului de Externe.

Masaryk, Tomàš (Garrigue)

(07.03.1850, lângă Gölding, Moravia, Imperiul Austriac - 14.09.1937, Lány, Cehoslovacia)

Primul președinte al Cehoslovaciei (1918–1935). După ce și-a luat doctoratul la Universitatea din Viena, a predat filozofia la Universitatea Cehă din Praga (1882) și a scris despre reforma cehă; cele mai importante lucrări au fost un studiu despre marxism (1898) și *Rusia și Europa* (1913). În timpul Reichsratului austriac (1891–1893, 1907–1914), a sprijinit politica democratică și a criticat alianța Austro-Ungariei cu Germania. În 1915 a plecat în Europa Occidentală, unde a organizat Consiliul Național Ceh, care, în 1918, a căpătat recunoașterea de facto ca guvern al viitorului stat Cehoslovacia. A negociat eliberarea acesteia, în baza unuia dintre Cele paisprezece puncte ale acordului de pace postbelic. Ales președinte al noii țări (1918–1935), Masaryk a fost preocupat de rezolvarea conflictelor între partidele cehe și slovace.

masă

În fizică, măsură cantitativă a inerției sau rezistența unui corp la schimbare în timpul mișcării. Cu cât masa este mai mare, cu atât schimbarea produsă de o forță aplicată este mai mică. Spre deosebire de greutate, masa unui obiect rămâne aceeași, indiferent de locul său. Astfel, pe măsură ce un satelit se îndepărtează de forța gravitațională a Pământului, greutatea lui scade, masa rămânând aceeași. În reacțiile chimice clasice, masa nu poate fi creată sau distrusă. Suma maselor reactanților este întotdeauna identică cu suma maselor produșilor. De ex. masa lemnului și a oxigenului care dispare prin ardere este egală cu masa vaporilor de apă, a dioxidului de carbon, a fumului și a cenușii care rezultă. Totuși, teoria relativității, elaborată de Albert Einstein, arată că masa și energia sunt echivalente, deci masa poate fi convertită în energie și invers. Masa este transformată în energie în fuziunea nucleară și fisiunea nucleară. În aceste cazuri, conservarea masei este considerată un caz special al conservării generale a masei și a energiei. *Vezi* masă critică.

masă

Piesă de mobilier folosită în Occident încă înainte de sec. VII î.Hr., care constă dintr-o placă plată din piatră, metal, lemn sau sticlă fixată pe un suport, un piedestal sau pe

unul ori mai multe picioare. Deși mesele erau folosite în Egiptul antic, în Asiria și Grecia, ele au căpătat o semnificație socială abia în timpul Evului Mediu, când și eticheta feudală a început să aibă un rol mai mare în viața socială. Mesele cu picioare atașate au apărut în sec. XV. Tăblia pliantă a fost inventată în sec. XVI, făcând posibilă dublarea lungimii mesei. Contactele din ce în ce mai dese cu Estul, din sec. XVIII, au dus la o mare varietate a formei meselor.

masă atomică

Număr rezultat din raportul dintre masa medie a atomilor unui element chimic și a douăsprezecea parte a masei unui atom al izotopului de carbon-12. Standardul masei atomice stabilit în sec. XIX era hidrogenul, care avea valoarea 1. Din 1900 până în 1961, standardul de referință a fost oxigenul, cu valoarea 16, unitatea masei atomice fiind definită ca a șaisprezecea parte din masa atomului de oxigen. Dar oxigenul are și doi izotopi mai rar întâlniți, care sunt mai grei decât cel mai răspândit izotop de oxigen, 16 fiind de fapt media maselor celor trei izotopi de oxigen. Astfel, standardul a fost înlocuit, având la bază carbonul-12. Noua scală nu necesita decât schimbări minore ale valorilor maselor atomice chimice.

masă critică

Cantitate minimă dintr-un material fisionabil, necesară pentru a realiza o reacție nucleară în lanț care se autosusține în anumite condiții. Masa critică depinde de câțiva factori, inclusiv de tipul de material fisionabil folosit, de concentrația și de puritatea lui, precum și de compoziția și de geometria sistemului de reacție înconjurător.

masă de aer

În meteorologie, cantitate mare de aer având condiții aproape uniforme de temperatură și umiditate la orice altitudine dată. O astfel de masă are limite bine determinate și se poate extinde sute de mii de kilometri pe orizontală și câteodată poate atinge pe verticală chiar vârful troposferei. O masă de aer se formează când atmosfera rămâne în contact cu o suprafață mare, relativ uniformă de uscat sau de apă, îndeajuns de lungă pentru a obține proprietățile de temperatură și umiditate ale acesteia. Toate masele de aer principale ale planetei se formează la latitudini polare sau subtropicale. Latitudinile de mijloc se constituie, în esență, într-o zonă de modificare, interacțiune și amestec al maselor de aer polare și tropicale.

masă moleculară

Masă a unei molecule de substanță, calculată ținând cont de faptul că un mol de carbon-12 are o masă de 12 g. În practică, ea se calculează adunând masele atomice ale atomilor ce compun formula moleculară a substanței. Masa moleculară a hidrogenului (formula chimică H_2) este 2 (după rotunjire); pentru alte molecule organice complexe (de ex. proteine, polimeri) ea poate fi de ordinul milioanelor.

masă plastică

Polimer care poate să fie modelat de obicei la căldură sau presiune. Cei mai mulți sunt compuși organici ușori, transparenți și duri, care nu sunt buni conducători de electricitate. Se împart în două clase: mase plastice termomodelabile (de ex. polietilena, polistirenul), care pot fi topite și modelate de mai multe ori, și mase plastice termostatice (de ex. poliuretan, epoxizi), care, odată modelate, sunt distruse și nu topite de căldură. Există câteva mase plastice care conțin doar rășină. Multe au însă și plastifianți (pentru a schimba punctul de topire și pentru a le face mai moi), coloranți, întăritori (pentru a îmbunătăți proprietățile mecanice precum duritatea), stabilizatori și antioxidanți (pentru protecția împotriva îmbătrânirii, luminii sau agenților biologici). Masele plastice nu sunt biodegradabile (*vezi* biodegradabilitate), iar reciclarea lor, în special a celor termomodelabile, a devenit o industrie importantă. Masele plastice se folosesc în industrie, la fabricarea mașinilor, a ambalajelor, textilelor, la construirea clădirilor, la prepararea vopselelor, a adezivilor, la realizarea conductelor, a instalațiilor electrice și electronice, protezelor, jucăriilor, pensulelor și a mobilei. Masele plastice obișnuite includ polietilena tereftalată sau pet (folosită, de ex., la sticlele pentru băuturi), PVC (furtunuri), polistiren-spumă (conserve alimentare închise ermetic) și plexiglas (geamuri securizate). *Vezi și* Leo Baekeland.

Masbate

Insulă din grupul Visayan, arhipelagul Filipine. Suprafața: 3 269 kmp; 707 668 loc. (2000). Centrul administrativ: Masbate (populație în 2000: 71 441 loc.). Explorată de spanioli la sfârșitul sec. XVI, a fost guvernată de Spania până la izbucnirea Războiului hispano-american, când puterea a fost preluată de americani. A fost ocupată de japonezi în Al Doilea Război Mondial, însă a fost din nou recuperată de

americani în 1945. Aurul a fost exploatat secole de-a rândul în apropiere de Aroroy, în partea de N a insulei.

Mascagni, Pietro

(07.12.1863, Livorno, Italia – 02.08.1945, Roma)

Compozitor italian. A început să compună la o vârstă fragedă. A studiat la Conservatorul din Milano, cu Amilcare Ponchielli (1834–1886), și a fost colegul de cameră a lui Giacomo Puccini, însă a fost exmatriculat. Lucrând ca dirijor în cadrul unor companii mobile de operă, a început să scrie opere și a câștigat un concurs cu lucrarea într-un singur act *Cavalleria rusticana* (1890), care a avut un succes enorm încă de la premieră, fiind cea mai longevivă lucrare a sa. Operele sale ulterioare, *L'amico Fritz* (1891), *Iris* (1899) și *Il piccolo Marat* (1921), s-au bucurat, de asemenea, de succes.

mascaradă

Scurt moment de divertisment, interpretat de actori mascați. Își are originea în ceremoniile populare tradiționale cunoscute ca teatru cu mascați care, în sec. XVI și XVII, au evoluat în spectacole de curte elaborate. O mascaradă prezintă o temă alegorică prin intermediul diatribelor, al dansurilor și al cântecelor, într-un spectacol cu costume bogate și decoruri spectaculoase. Genul a ajuns la apogeu în Anglia sec. XVII când poetul de curte Ben Jonson i-a conferit forță literară, colaborând cu Inigo Jones la multe spectacole de mascaradă (1605–1634).

mască

Obiect purtat pentru deghizarea sau protejarea feței sau pentru a proiecta imaginea unei alte personalități sau ființe. Măștile au fost folosite în artă și în religie încă din Epoca Pietrei. În majoritatea societăților primitive, forma măștilor depinde de tradiție, fiindu-le atribuite puteri supranaturale. Măștile mortuare, asociate cu întoarcerea spiritului în corp, au fost folosite în Antichitate în Egipt, în Asia și în civilizația incașă, fiind uneori păstrate ca portrete ale dispăruților. Măștile purtate la sărbători de genul Halloween și Mardi Gras simbolizează sărbătoarea și libertatea. Au fost des folosite în teatru, începând cu teatrul grec și continuând cu misterele medievale, și commedia dell'arte italiană, precum și în alte tradiții teatrale (de ex. teatrul no japonez).

Masefield, John

(01.06.1878, Ledbury, Herefordshire, Anglia – 12.05.1967, lângă Abingdon, Berkshire)

Poet englez. A călătorit în tinerețe pe mare, timp de câțiva ani a trăit în sărăcie în SUA, după care s-a stabilit la Londra. Este cunoscut datorită poemelor sale dedicate mării, *Baladele mării* (Salt-Water Ballads, 1902), inclusiv *Febra mării* și *Cargoes*, și lungilor sale poeme narative, precum *Eternă îndurare* (The Everlasting Mercy, 1911), conținând fraze de o duritate colocvială nemaiîntâlnită în lirica engleză din sec. XX. A devenit poet laureat în 1930, apoi poezia sa a fost ceva mai austeră. A scris și romane de aventuri, schițe și cărți pentru copii.

maser

Aparat care produce și amplifică radiația electromagnetică din gama spectrală a microundelor. Primul maser a fost construit în 1951, de Charles H. Townes. Termenul este un acronim pentru „microwave amplification by stimulated emission of radiation" (*în engleză*, amplificare cuantică prin emisie stimulată de radiații). Lungimea de undă produsă de un maser este atât de constantă și de ușor de reprodus, încât poate fi folosită pentru a controla un ceas care pierde sau adaugă maxim o secundă la sute de ani. Maserele pot fi folosite pentru a amplifica semnale slabe provenite de la radare sau de la sateliți de comunicații, făcând posibile și măsurarea razelor radio slabe, emise de Venus, oferind informații legate de temperatura planetei. Maserul a fost principalul precursor al laserului.

Maseru

Oraș, 227 880 loc. (2006), 436 399 loc. în zona metropolitană, capitală a statului Lesotho. Este situat pe râul Caledon, în apropiere de granița cu provincia Free State, Republica Africa de Sud. În 1869, șeful națiunii basotho (soto), Mshweshwe I, a înființat orașul în apropiere de cetatea Thaba Bosiu. Minele de diamant joacă un important rol economic. Unic centru urban al țării, găzduiește clădiri guvernamentale, precum și o școală tehnică și Colegiul Agrar Lesotho. Roma, la SE, găzduiește Universitatea Națională din Lesotho.

Mashhad *sau* Meshed

Oraș, 1 887 405 loc. (1996), situat în NE Iranului, pe valea râului Kashaf. Secole întregi a reprezentat un important centru comercial pe drumurile caravanelor și al arterelor publice din Orientul Mijlociu. A fost puternic distrus în timpul unui

atac mongol din 1220 și a fost prădat de turkmeni și de uzbeci în sec. XVI și XVII. Nadir Sihah, care a domnit între 1736 și 1747, a stabilit capitala la Mashhad. În oraș se află mormântul lui Harun al-Rashid și un centru de pelerinaj pentru musulmanii șiiți care vizitează mormântul celui de-al optulea imam șiit, Alī-al-Ridā.

Masinissa

(240–148 î.Hr.)

Conducător al regatului nord-african Numidia. Inițial aliat al Cartaginei, și-a schimbat orientarea în favoarea Romei, fiind convins de Scipio Africanul cel Bătrân (206 î.Hr.). A câștigat Bătălia de la Zama (202 î.Hr.), în urma căreia a primit un regat mai mare. Deși nemulțumit de prezența armatei lui Cato în Africa (149 î.Hr.), a rămas credincios Romei și lui Scipio până la moarte.

Masivul Central *în franceză* Massif Central

Platou în S Franței. Este încadrat de zonele joase ale Aquitaniei, bazinului Loirei, văii Rhône-Saône și de regiunile de coastă mediteraneene ale Languedoc. Reprezentând o șesime din suprafața Franței, ocupă 90 665 kmp. Ajunge la înălțimi de 600–900 m. Cel mai înalt vârf este Puy de Sancy, care atinge 1 885 m. De aici izvorăsc multe cursuri de apă, precum Loire, Allier, Cher și Creuse.

Masjed-e-Shah

Moschee importantă în sec. XVII, în Esfahan, Iran. Moscheea, parte a efortului de reconstrucție al lui Abbas I, era așezată în centrul orașului, de-a lungul unui întins spațiu pavat, numit *meydan*. Alături de structurile învecinate din aceeași perioadă, este remarcabilă prin structurile de boltă calculate precis și logic și prin prezența dalelor colorate.

Maslow, Abraham H(arold)

(01.04.1908, New York, New York, SUA – 08.06.1970, Menlo Park, California)

Psiholog american. A predat la Colegiul Brooklyn (1937–1951) și la Universitatea Brandeis (1951–1969). Practicant al psihologiei umaniste, este cunoscut pentru teoria *self-actualization* (autoactualizare). În lucrările *Motivație și personalitate* (Motivation and Personality, 1954) și *Despre psihologia sinelui* (Toward a Psychology of Being, 1962), Maslow susținea că fiecare persoană deține o ierarhie a nevoilor care trebuie satisfăcute, pornind de la nevoile psihologice de bază până la dragoste, stimă și, în cele din urmă, realizarea de sine. Pe măsură ce fiecare necesitate este satisfăcută, următorul nivel, superior, din ierarhia emoțională domină funcționarea conștiinței.

masochism

Disfuncție psihosocială în urma căreia un individ obține împlinire erotică prin supunerea la durere sau umilire. Termenul provine de la numele lui Leopold von Sacher-Masoch, romancier austriac din sec. XIX, care a scris despre împlinirea sexuală pe care o regăsea în violența verbală și fizică. Cantitatea de durere poate varia de la umilire simbolică cu acte de violență ușoare până la biciuiri sau bătăi. Adesea, tendințele sadomasochiste coexistă.

Masolino

născut **Tommaso di Cristoforo Fini**

(1383, Panicale, Romagna – probabil 1440/1447, Florența, Republica Florența)

Pictor italian. Provenea din același zonă din Toscana ca și tânărul său contemporan Masaccio, de a cărui carieră a fost strâns legat. Cei doi au conlucrat la frescele din capela Brancacci a bisericii Santa Maria del Carmine din Florența. Influența lui Masaccio este evidentă în contribuțiile lui Masolino, însă, la moartea lui Masaccio, Masolino a revenit la stilul gotic decorativ adoptat în tinerețe.

Mason, George

(1725, ținutul Fairfax, Virginia – 07.10.1792, ținutul Fairfax, Virginia, SUA)

Om de stat și revoluționar american. Proprietar al unei mari plantații, s-a implicat în efortul de promovare a expansiunii spre V. L-a ajutat pe vecinul său, George Washington, să redacteze *Hotărârile de la Fairfax* (Fairfax Resolves, 1774), prin care se cerea boicotarea bunurilor engleze. În 1776, a redactat constituția statului Virginia și Declarația drepturilor din Virginia, din care s-a inspirat Thomas Jefferson și care a constituit un model pentru alte state. Membru al Camerei Delegaților din Virginia (1776–1788), a participat la Convenția Constituțională, însă nu a semnat Constituția SUA și s-a opus ratificării acesteia de către statul Virginia, având convingerea că documentul acorda puteri nelimitate guvernului federal.

George Mason, pictură în ulei de L. Guillaume după un portret de J. Hesselius; colecția Societății Istorice Virginia

SOCIETATEA ISTORICĂ VIRGINIA

Mason, James

(15.05.1909, Huddersfield, Yorkshire, Anglia - 27.07.1984, Lausanne, Elveţia)

Actor britanic de film. A studiat arhitectura la Universitatea Cambridge; a debutat pe marele ecran în *Late Extra* (1935) şi, în scurt timp, a devenit o vedetă a filmelor britanice, precum *Omul în cenuşiu* (The Man in Grey, 1943), *Al şaptelea văl* (The Seventh Veil, 1945) şi *Odd Man Out* (1947). S-a mutat la Hollywood la sfârşitul anilor 1940, însă a continuat să facă filme în Anglia. Apreciat pentru întruchiparea unor indivizi corupţi, a apărut în peste 100 de filme, precum *Doamna Bovary* (Madame Bovary, 1949), *Vulpea deşertului* (The Desert Fox, 1951), *S-a născut o stea* (A Star Is Born, 1954), *20 000 de leghe sub mări* (20 000 Leagues Under the Sea, 1954), *La nord prin nord-vest* (North by Northwest, 1959), *Lolita* (1962), *Fata lui Georgy* (Georgy Girl, 1966), *Băieţii din Brazilia* (The Boys from Brazil, 1978) şi *Verdictul* (The Verdict, 1982).

Mason, James Murray

(03.11.1798, ţinutul Fairfax, Virginia, SUA - 28.04.1871, Alexandria, Virginia)

Om politic american. Nepot al lui George Mason, a practicat dreptul în Virginia natală începând cu 1820. A ocupat diverse posturi în legislatura de stat (1826, 1828–1832), în Camera Reprezentanţilor SUA (1837–1839) şi în Senatul SUA (1847–1861). Apărător al secesiunii, a renunţat la locul din Senat în 1861. Numit comisar al Confederaţiei în Anglia, a fost capturat pe mare, alături de John Slidell, la bordul navei *Trent* şi închis timp de două luni (*vezi* afacerea Trent). Eliberat în 1862, a rămas în Anglia până în 1865, însă nu a reuşit să obţină sprijin pentru cauza confederată.

Mason-Dixon, linia ~

Iniţial, graniţa dintre statele Maryland şi Pennsylvania. Linia, lungă de 375 km, a fost fixată de Charles Mason şi Jeremiah Dixon între 1765 şi 1768, pentru a încheia disputele teritoriale între familia Penn, proprietari ai Pennsylvaniei, şi familia Baltimore, proprietari ai ţinutului Maryland. Termenul a fost folosit iniţial în dezbaterile din cadrul Congresului care au condus la Compromisul Missouri (1820), pentru a descrie linia care separa statele sclavagiste din S de statele libere din N. Este încă folosit în sens figurat, ca linia care separă Nordul de Sud.

Massachusetts

Stat situat în NE SUA. Suprafaţa: 21 456 kmp; 6 349 097 loc. (2000). Centrul administrativ: Boston. Unul dintre statele din New England. Are ieşire la Oceanul Atlantic în partea de E, solul este sărăcăcios şi stâncos, agricultura jucând un rol mic în economie, deşi cultura de merişoare este importantă. Regiunea era populată de tribul indian algonkin la momentul sosirii primului imigrant european, Bartholomew Gosnold (1602). Colonia Plymouth a fost înfiinţată de pelerini, care au ajuns la bordul navei *Mayflower* în 1620. Colonia Massachusetts Bay a fost fondată şi condusă de Compania Massachusetts Bay, fiind încurajată popularea acesteia de puritani. S-a alăturat Confederaţiei New England în 1643, obţinând ţinutul Maine în 1652. Aşezările din centru şi din SE au fost implicate în Războiul regelui Filip, în 1675. Pierzându-şi primul statut garantat în 1684, a devenit parte din Dominionul New England în 1686. Al Doilea Contract (1691) oferea coloniei jurisdicţie asupra coloniilor Maine şi Plymouth. În sec. XVIII, Massachusetts a devenit centrul rezistenţei împotriva politicii coloniale britanice; a fost scena Partidei de ceai de la Boston şi a revoltelor din bătăliile de la Lexington şi Concord, marcând declanşarea Revoluţiei Americane. În 1788 a devenit al şaptelea stat care a ratificat Constituţia SUA. A fost în fruntea revoluţiei industriale din sec. XIX, devenind cunoscut pentru producţia de textile. În prezent, aici există industrii dezvoltate, precum electronica, tehnologia înaltă şi comunicaţiile. Statul găzduieşte numeroase instituţii de învăţământ superior. Turismul este important în special în regiunile Cape Cod şi Berkshire.

Massachusetts, Universitatea ~

Universitate de stat, cu campusuri la Amherst, Boston, Worcester, Lowell şi North Darthmouth. Campusul principal, cel de la Amherst (fondat în 1863), având nouă colegii şi şcoli, oferă în jur de 80 de programe pentru obţinerea licenţei, 70 de programe de master, 40 de programe de doctorat şi diferite programe de specializare. Campusul de la Worcester găzduieşte şcoala de medicină; campusul de la Boston cuprinde colegii de servicii publice şi în folosul comunităţii, de management, precum şi în alte domenii.

Massachusetts Bay, Colonia ~

Prima colonie engleză în Massachusetts. Colonia a fost înfiinţată în 1630, de un grup de 1 000 de refugiaţi puritani din Anglia (*vezi* puritanism). În 1629, Compania Massachusetts Bay obţinuse un contract din partea Marii Britanii care îi permitea comerţul şi colonizarea în New England. Deţinătorii de acţiuni puritani au

creat colonia pentru a se refugia de persecuțiile religioase din Anglia și au transferat controlul companiei către emigranții din Massachusetts. Conduși de John Winthrop, coloniștii au fondat colonia pe râul Charles, pe locul care avea să se dezvolte orașul Boston. În 1684, Anglia a anulat contractul companiei, iar în 1691 s-a impus guvernarea regală sub un nou contract, care unea coloniile Plymouth și Maine în cadrul Coloniei Massachusetts Bay.

Massasoit

(1590, lângă Bristolul de astăzi, Rhode Island - 1661, lângă Bristol)

Șef de trib indian american. A devenit marele sachem (șef intertribal) al indienilor wampanoag, care populau regiuni în Massachusetts și în Rhode Island. În martie 1621, la câteva luni după sosirea navei *Mayflower*, a călătorit la Plymouth și a stabilit relații de pace cu imigranții. Pentru că a împărtășit pelerinilor cunoștințele sale despre plante, pescuit și gătit, aceștia l-au tratat și l-au vindecat de o boală gravă (1623). Pacea s-a destrămat după moartea lui; Războiul regelui Filip (1675) a fost condus de fiul său, Metacom.

Masséna, André, duce de Rivoli

(06.05.1758, Nisa, Franța - 04.04.1817, Paris)

General francez. Înrolându-se în armată în 1775, a făcut parte din armata guvernului revoluționar și a fost promovat la gradul de general în 1793. În campaniile împotriva austriecilor din Italia, Masséna a devenit cel mai de încredere ofițer al lui Napoleon; ulterior, a comandat armata franceză în Elveția, înfrângându-i pe ruși la Zürich (1799). Trimis de Napoleon să restabilească armata demoralizată din Italia, a apărat Geneva în fața asediilor austriece și a condus victoria franceză în Bătălia de la Marengo. A fost numit mareșal în 1804 și duce de Rivoli în 1808. A dat dovadă de eroism în luptele împotriva austriecilor, în special la Aspern-Essling și în Bătălia de la Wagram (1809), iar Napoleon l-a făcut prinț d'Essling (1810). Comandant al forțelor franceze din Portugalia și din Spania (1810–1811), a fost înfrânt de britanicii conduși de ducele de Wellington. Masséna a fost eliberat din funcție, apoi s-a întors la Paris, unde a sprijinit restaurarea monarhiei.

Massenet, Jules (-Émile-Frédéric)

(12.05.1842, Montaud, lângă Saint-Étienne, Franța - 13.08.1912, Paris)

Compozitor francez. A studiat la Conservatorul din Paris începând cu 1851. Când familia sa a părăsit Parisul în 1854, a fugit de-acasă, pentru a-și continua studiile, și a trăit din lecții de pian și tobe. Munca sa a fost răsplătită în 1863, când a câștigat Prix de Rome, apoi a început să scrie opere, în 1867. Și-a creat o reputație cu oratoriul *Marie-Magdaleine* (1873), iar lucrarea sa *Le roi de Lahore* a fost montată la Opera din Paris în 1877. A urmat o serie de succese care i-au adus celebritatea: *Hérodiade* (1881), *Manon* (1884), *Le Cid* (1885), *Esclarmonde* (1889), *Werther* (1892) și *Thaïs* (1894).

Massey, (Charles) Vincent

(20.02.1887, Toronto, Ontario, Canada - 30.12.1967, Londra, Anglia)

Primul guvernator general al Canadei (1952–1959). Massey a predat istoria la Universitatea din Toronto (1913–1915) și a fost numit ministru asociat al comitetului de război în timpul Primului Război Mondial. A condus o afacere cu echipamente agricole până în 1925. Liberal activ, Massey a lucrat în cabinetul lui W.L. Mackenzie King (1925) și a fost numit prim-ministru al Canadei în SUA (1926–1930) și înalt comisar al Canadei în Marea Britanie (1935–1946). A fost rector al Universității din Toronto (1947–1952), apoi a fost numit guvernator-general. Fratele său a fost actorul Raymond Massey (1896–1983).

Massine, Léonide
născut **Leonid Fiodorovici Miassin**

(09.08.1896, Moscova, Rusia - 15.03.1979, Köln, Germania de Vest)

Dansator și instructor de dans francez de origine rusă, coregraf a peste 50 de balete. A intrat în trupa Ballets Russes în 1914 și a produs primul său balet, *Le soleil de nuit,* în 1915; acesta a fost urmat de *Parada* (1917), *The Three-Cornered Hat* (1919) și *Pulcinella* (1920). A dus mai departe reformele lui Michel Fokine prin îmbogățirea multor roluri. Între 1932 și 1938 a fost primul balerin și coregraf al Baletului Rus din Monte Carlo. Operele sale de balet *Les présages* (1933), *Choreartium* (1933) și *Rouge et noir* (1939) prezentau o coregrafie și decoruri inovative, înscriindu-se printre primele dansuri bazate pe simfonii. În perioada 1938–1942 a condus și reformat Ballets Russes de Monte Carlo și a devenit director artistic al unui nou Balet din Monte Carlo, în 1966.

Massinger, Philip

(1583, lângă Salisbury, Wiltshire, Anglia - 03.1639/1640, Londra)

Dramaturg englez. După ce a colaborat cu dramaturgi precum John Fletcher,

Massinger a început, prin 1620, să scrie singur. Începând cu 1625, a scris pentru compania de teatru The King's Men. Cele 15 lucrări rămase din repertoriul propriu se remarcă prin realism social și putere satirică. Printre aceste opere se numără *Un nou mod de plată a datoriilor vechi* (A New Way to Pay Old Debts, 1624), cea mai populară și importantă piesă a sa, și *Madama de oraș* (The City Madam, 1632), ambele tratând probleme sociale și economice; un alt ex. este tragedia istorică *Actorul roman* (The Roman Actor, 1626).

Masson, André (-Aimé-René)

(04.01.1896, Balagny, Franța - 28.10.1987, Paris)

Pictor și grafician francez. A studiat pictura la Bruxelles și la Paris; a fost grav rănit în Primul Război Mondial; arta sa a început să fie dominată de un pesimism penetrant. S-a alăturat mișcării suprarealiste (*vezi* suprarealism) în 1924 și a devenit principalul practicant al automatismului. La sfârșitul anilor 1920 și 1930 a realizat imagini haotice, marcate de violență, durere fizică, erotism și metamorfoze fizice, folosind linii sinuoase pentru a delimita formele biomorfe abstracte. A trăit în Spania (1934–1936), apoi în SUA (1941–1945), unde a devenit o verigă importantă între suprarealism și expresionismul abstract; s-a întors apoi în Franța și s-a concentrat asupra picturii peisagiste.

mastaba

(*în arabă*, bancă)

Construcție funerară egipteană, în formă de trunchi de piramidă, realizată din cărămizi de lut sau, mai târziu, din piatră, cu pereți în pantă și acoperișul plat. Un canal adânc cobora în camera mortuară subterană. Structurile de tip mastaba din Regatul Vechi erau folosite în special pentru înmormântările neregale. În afară de camera mortuară, mai există și o cameră de depozitare, în care se aduceau hrană și unelte, iar pereții erau deseori decorați cu scene reprezentând activitățile cotidiene ale defunctului. Ceea ce fusese anterior o nișă auxiliară s-a dezvoltat într-o capelă ce conținea o masă pentru ofrande și o ușă falsă, prin care spiritul decedatului putea să intre și să iasă din camera mortuară.

mastectomie

Extirpare chirurgicală a unui sân din cauza unui cancer mamar. În cazul în care cancerul s-a răspândit, mastectomia radicală poate îndepărta țesuturi învecinate și/sau structuri apropiate și noduli limfatici. Mastectomia radicală modificată păstrează mușchiul pectoral, are o șansă de supraviețuire egală și permite reconstrucția mai ușoară. Mastectomia simplă implică extirparea sânului; lumpectomia reprezintă doar îndepărtarea tumorii.

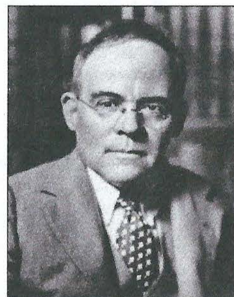
Masters Tournament

Competiție de golf la care se participă doar cu invitație, organizată anual, începând din 1934, la Augusta National Golf Club, Augusta, statul Georgia, SUA. Unul dintre cele mai prestigioase concursuri de golf din lume, conține 72 de ținte (câștigă jucătorul cu cel mai mic punctaj). Terenul, celebru prin frumusețea și dificultatea peluzelor, a fost proiectat de Boby Jones și Alister MacKenzie. Concursul are loc în prima săptămână din luna aprilie.

Masters, Edgar Lee

(23.08.1869, Garnett, Kansas, SUA - 05.03.1950, Philadelphia, Pennsylvania)

Poet și romancier american. A crescut la ferma bunicului său din Illinois, devenind apoi avocat în Chicago. A scris poezii și piese mai puțin reușite, apoi a publicat *Antologia orășelului Spoon River* (Spoon River Anthology, 1915), principala sa operă. Cele 245 de epitafuri ale acesteia, scrise sub formă de monolog, sunt rostite din mormânt de foști locuitori ai unui orășel fictiv, care vorbesc monoton despre viețile lor amare, neîmplinite.

Edgar Lee Masters

BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON DC; FOTO ARNOLD GENTHE

Masters, William H(owell) *și* Johnson, Virginia E(shelman)

(27.12.1915, Cleveland, Ohio, SUA - 16.02.2001, Tucson, Arizona; n. 11.02.1925, Springfield, Missouri, SUA)

Echipă de cercetători americani, care au studiat viața sexuală la oameni. Împreună (ca medic și, respectiv, psiholog) au fondat și condus Institutul Masters & Johnson din St. Louis. Au studiat cupluri în timpul actului sexual în condiții de laborator, folosind echipament biochimic pentru a înregistra stimulul și reacțiile sexuale. Cartea lor *Răspunsul sexual uman* (Human Sexual Response, 1966) a fost considerată primul studiu detaliat asupra psihologiei și anatomiei activității sexuale umane (*vezi* reacție sexuală). S-au căsătorit în 1971 și

au continuat colaborarea și după divorțul survenit în 1993.

Masterson, Bat *născut* Bartholomew

(27.11.1853, Henryville, Canada de Est - 25.10.1921, New York, New York, SUA)

Legiuitor și jucător de jocuri de noroc american. În Dodge City, statul Kansas, a lucrat ca vânător de bizoni și iscoadă pentru indieni (1873–1875), șerif în districtul Ford (1877–1879) și ajutor de șerif (1879). În Tombstone, Arizona (1880–1881), s-a asociat cu Wyatt Earp și a devenit cunoscut ca susținător al ordinii la graniță. A dus o viață de jucător de jocuri de noroc, în Denver (1887–1902), apoi s-a mutat la New York, unde a fost din nou ajutor de șerif (1905–1907) și un important editor sportiv pentru *Morning Telegraph*.

masticație

Mișcări de sus în jos și de la dreapta la stânga ale maxilarului inferior, folosind dinții la sfărâmarea alimentelor, pentru ca acestea să fie înghițite mai ușor. În timpul mestecatului, limba modelează alimentele într-un bol, iar saliva le umezește înainte de a fi înghițite. Mestecatul înmoaie carnea și fibrele vegetale, făcându-le mai accesibile digestiei.

mastită

Inflamație acută sau cronică a glandei mamare. Mastita acută, frecvent produsă de bacterii, începe aproape exclusiv în primele trei săptămâni de alăptare și poate fi vindecată cu antibiotice, întreruperea alăptatului nefiind necesară. Sânii se pot umfla, devin roșii, tari și sensibili; netratată, poate duce la abcese. Mastita este locală sau difuză, putând ataca și sistemul limfatic al sânului. La pubertate sau după naștere, fetele pot avea inflamații de scurtă durată ale sânului, provocate de hormoni. Mastita cronică apare, de obicei, în bolile sistemice (de ex. tuberculoză, sifilis). O variantă rară este întâlnită la femeile în vârstă, cu antecedente de alăptare dificilă. Unele cazuri de mastită pot semăna cu anumite tipuri de cancer.

mastodont

Specie dispărută de elefanți (genul *Mastodon*), care exista în întreaga lume acum 23,7 milioane - 10 000 ani sau, mai târziu, în America de Nord, fiind contemporană cu unele grupuri istorice de indieni americani. Rămășițe bine conservate de mastodonți sunt destul de frecvente. Mastodonții se hrăneau cu frunze, având dinți mici pentru masticație, iar colții superiori lungi, paraleli, îndreptați în sus; masculii aveau colții inferiori scurți. Mai mici decât elefanții actuali, corpurile mastodonților erau lungi, masive, cu picioare scurte, ca niște coloane. Aveau păr lung, roșiatic-cafeniu, iar craniul era similar cu cel al elefanților de astăzi, însă situat mai jos, mai plat, cu urechile mici. Este posibil ca mastodontul să fi dispărut din cauza vânatului excesiv. *Vezi* mamut.

mastoidită

Inflamație acută sau cronică a osului mastoid, o proeminență a osului temporal situată imediat în spatele urechii, produsă aproape întotdeauna de otită. Se răspândește în mici cavități din oase, blocându-le drenajul. Cazurile acute infectează întregul spațiu al urechii mijlocii. Provoacă durere în spatele urechii și pe partea respectivă a capului. Temperatura și ritmul cardiac pot crește. Țesuturile de deasupra osului se pot inflama până la apariția unui abces, semnalizând distrugerea suprafeței exterioare a osului. Complicațiile provocate de răspândirea internă constau în abcese intracraniene, tromboze și infecții ale urechi interne; meningita reprezintă un pericol grav. Tratamentul eficient a transformat-o într-o afecțiune rară, combătută, de obicei, prin tratament timpuriu cu antibiotice; în caz contrar, devin necesare drenajul chirurgical și îndepărtarea întregului os afectat.

Mastroianni, Marcello

(28.09.1924, Fontana Liri, Italia - 19.12.1996, Paris, Franța)

Actor italian de film. A debutat în filme în 1947 și, până la mijlocul anilor 1950, devenise deja un actor cunoscut în Italia. Atrăgător, interpretând un personaj când cuceritor, când morocănos, a câștigat faimă internațională cu filme precum *Nopți albe* (Notte bianche, 1957), de Luchino Visconti, și *La dolce vita* (1960), de Federico Fellini. A jucat în peste 100 de filme, precum *Noaptea* (La Notte, 1960), *Divorț în stil italian* (Divorzio all' italiano, 1961), *8½* (1963), *Ieri, astăzi și mâine* (Ieri, oggi, domani, 1963).

masturbare

Stimulare erotică a organelor genitale proprii, de obicei pentru a ajunge la orgasm. Foarte întâlnită la copii și adolescenți, este practicată, de asemenea, de mulți adulți. Studiile arată că peste 90% dintre bărbații americani și 60–80% dintre femeile americane s-au masturbat la un moment dat. Învățătura moral-creștină a condamnat masturbarea ca fiind păcatul lui Onan, care a fost pedepsit, în Vechiul

Testament, pentru vărsarea sămânței lui, iar Biserica Romano-Catolică condamnă oficial masturbarea.

mașină

Instrument, mecanism sau sistem care amplifică sau înlocuiește efortul uman sau animal, pentru a derula o activitate fizică. O mașină poate fi compusă din două sau mai multe părți care transmit sau modifică forța și mișcarea folosită la muncă. Cele cinci mașini simple sunt pârghia, pana, roata și axul, scripetele și șurubul; toate mașinile complexe sunt combinații ale acestor instrumente de bază. Funcționarea unei mașini poate implica transformarea energiei chimice, termice, electrice sau nucleare în energie mecanică sau invers. Toate mașinile prezintă o mărime de intrare, una de ieșire și dispozitive de modificare sau transformare și de transmisiune. Mașinile care primesc energia de intrare de la o sursă naturală (precum curenții de aer, mișcarea apei, cărbune, petrol sau uraniu) și o transformă în energie mecanică sunt cunoscute ca motoare primare; exemple sunt morile de vânt, roțile de apă, turbinele, motoarele cu aburi și motoarele cu ardere internă.

mașină de alezat

Mașină-unealtă folosită la realizarea de găuri netede și precise într-o piesă, prin lărgirea găurilor deja existente, realizată cu ajutorul unei scule tăietoare; poate fi confecționată din oțel, diamant sau alte materiale dure sau poate fi o roată abrazivă. Diametrul găurii este controlat prin dimensiunile capului de găurit. Găurile perforate sunt mult mai precise ca rotunjime, concentricitate și paralelism decât cele parțiale/neperforate. Mașinile de alezat au un ax vertical și un banc de lucru stabil, care se deplasează în două direcții perpendiculare, astfel încât găurile realizate să se afle la distanțe determinate cu precizie. În uzinele cu producție pe scară largă, mașinile de alezat sunt dotate cu mai multe fuse. *Vezi și* burghiu; bormașină; strung.

mașină de broșat

Mașină-unealtă, de obicei acționată hidraulic, folosită la finisarea suprafețelor, prin tragerea sau împingerea unei scule așchietoare numite broșă peste întreaga suprafață. Broșa are o serie de dinți tăioși, aranjați pe unul sau mai multe rânduri, având o înălțime gradată. Fiecare dinte îndepărtează numai câteva sutimi de milimetru, adâncimea totală a tăieturii fiind realizată de totalitatea dinților. Broșarea este potrivită mai ales pentru suprafețe interioare, cum ar fi găurile și suprafețele puțin accesibile ale roților dințate, dar poate fi folosită și pentru suprafețele plane.

mașină de cardare

Mașină pentru dărăcit fibrele textile. În sec. XVIII, cardarea manuală era migăloasă și constituia o piedică în noua producție mecanizată a textilelor. Diverși inventatori au construit mașini pentru această activitate, notabili fiind John Kay, Oliver Evans, Lewis Paul, R. Arkwright și Johann Bodmer.

mașină de cusut

Mașină folosită la cusutul materialelor (precum țesături sau piele), fiind de obicei prevăzută cu un ac și cu o suveică ce conduce firul de ață, fiind acționată mecanic, cu ajutorul unei pedale, sau electric. Inventată de Elias Howe în 1846 și fabricată cu succes de Howe și Isaac Merritt Singer, a devenit primul instrument mecanic casnic distribuit pe scară largă, fiind și o mașină industrială foarte importantă. Mașinile de cusut moderne sunt de obicei acționate de un motor electric, dar și mașinile cu pedală sunt încă folosite.

mașină de egrenat (bumbac)

Utilaj de îndepărtare a semințelor din bumbac. Forma sa, care a devenit mai apoi standard, a fost inventată în Statele Unite de Eli Whitney, în 1793. Mecanizarea torsului din Anglia a creat o piață extrem de extinsă pentru bumbacul american, dar satisfacerea cererii de piață era limitată de îndepărtarea manuală a semințelor din fibra brută. Mașina de egrenat bumbac împingea bumbacul printr-un șir de dinți din sârmă de pe un cilindru care se rotea, fibra trecând prin niște spații înguste, prea mici pentru a permite trecerea semințelor. Simplitatea invenției a condus la producerea utilajului pe scară largă. Se apreciază că prelucrarea bumbacului a fost, practic, singura producție de export a Sudului Statelor Unite înainte de Războiul Civil American, pe măsură ce fermieri și sclavi se îndreptau spre V, spre zonele mari producătoare de bumbac din Carolina de Sud, Georgia, Alabama, Mississippi și Texas.

mașină de filat

Mașină de tors cu mai multe fuse, inventată de Samuel Crompton (1779), care a permis obținerea pe scară largă a firelor de înaltă calitate pentru industria textilă. Mașina lui Crompton a făcut posibilă funcționarea simultană a peste o mie de fuse, torcând atât fire subțiri, cât și groase.

maşină de frezat

Mașină-unealtă care rotește un dispozitiv cu cuțite dispuse simetric în cerc, numit freză. Piesa metalică se fixează într-o menghină pe o masă care se poate mișca în trei direcții perpendiculare. Frezele au diverse forme și dimensiuni adaptate pentru o gamă largă de modelări. La mașina de frezat se pot tăia suprafețe plane, zimți, canturi, suprafețe oblice, îmbinări în coadă de rândunică și canale în T. Cu diverse freze dințate se pot tăia forme concave și canale convexe, se pot rotunji muchii sau colțuri și se pot tăia dinți de angrenaj.

maşină de frezat prin copiere

Aparat pentru decuparea de forme complexe, neregulate, inventat de Frederick W. Howe. Are un cuțit care se rotește rapid și este condus de un indicator care urmărește conturul unei forme. Aparatul a fost o componentă importantă a sistemului american de producție care a facilitat producția în masă.

maşină de rectificat

Mașină-unealtă care utilizează o roată abrazivă, pentru a modifica forma sau dimensiunea unei piese dure, de obicei metalice. Rectificarea este cel mai precis dintre procedeele de prelucrare de bază. Toate mașinile de rectificat folosesc o roată confecționată dintr-unul din abrazivii fabricați, carbură de siliciu sau oxid de aluminiu. Pentru a rectifica o formă cilindrică, piesa de lucru se rotește și, concomitent, execută o mișcare de avans spre roata abrazivă. Pentru a rectifica o suprafață interioară, o roată abrazivă de mici dimensiuni se mișcă în interiorul piesei de lucru care este prinsă într-o menghină rotitoare. La mașina de rectificat plană, piesa de lucru este fixată pe un banc care avansează sub roata abrazivă.

maşină de rindeluit

Unealtă electrică portabilă utilizată în tâmplărie și la fabricarea mobilei. Este alcătuită dintr-un motor electric, un corp, două manete și cuțite (pentru așchiere). Cu o mașină de rindeluit se pot lucra margini ornamentale pentru rafturi, jgheaburi pentru ferestre duble și garnituri de etanșare, cercuri și ovale cu margini netede, precum și colțuri rotunde în orice tip de lucrare.

maşină de scris

Dispozitiv folosit la scrierea unor litere similare celor tipărite; termenul desemnează, în special, un dispozitiv la care caracterele sunt produse de litere din oțel care lovesc hârtia printr-o bandă îmbibată cu cerneală, literele fiind selectate de tastele corespunzătoare de pe tastatură și hârtia fiind susținută de un val (compresor) mișcat automat pe lățimea foii de un dispozitiv activat atunci când este lovită o tastă. Prima mașină de scris utilizabilă a fost patentată în 1868 de Christopher L. Sholes; producția comercială a fost inițiată de compania Remington, producătoare de arme de foc, în 1874. Până la sfârșitul sec. XIX, mașina de scris a ajuns să fie folosită frecvent în birourile americane. Prima mașină de scris electronică a fost folosită în 1920. Începând cu 1970, mașinile de scris au fost înlocuite de computerele personale și de dispozitivele de imprimare adiționale.

maşină de tors „Jenny"

Prima mașină cu mai multe fuse pentru tors lână sau bumbac. Roata de tors acționată manual a fost brevetată de James Hargreaves în 1770. Îmbunătățirea roții de tors casnice a avut un rol deosebit în automatizarea industriei textile, deși produsul era inferior celui obținut cu ajutorul mașinii cu apă a lui R. Arkwright.

maşină de tricotat

Mașină inventată în 1589. Materialele tricotate sunt realizate prin întrepătrunderea unor rânduri de ochiuri alcătuite din unul sau mai multe fire de ață, fiecare rând de ochiuri fiind prins în rândul de ochiuri anterior. Mașina de tricotat a făcut posibilă realizarea instantanee a unui rând complet de ochiuri. Industria modernă de tricotaj, cu mașinile sale sofisticate, are ca punct de pornire acest mecanism simplu.

maşină-unealtă

Mașină imobilă, acționată electric, folosită la tăierea, modelarea sau formarea materialelor precum metalul și lemnul. Mașinile-unelte au apărut odată cu inventarea motorului cu aburi, în sec. XVIII; cele mai obișnuite au fost proiectate până la mijlocul sec. XIX. În prezent, zeci de tipuri de mașini-unelte sunt folosite în atelierele domestice și industriale. Ele se împart în șapte tipuri: mașini de prelucrare prin așchiere (strungul), mașinile de profilat și de nivelat, mașini de găurit sau morteze, mașini de frezat, de rectificat, fierăstraie mecanice și prese (mașini de ștanțat).

matabele

Vezi ndebele

matador

Protagonist în coridă, care mânuiește mantia și încearcă să ucidă taurul cu o lovitură de sabie plasată între omoplații

animalului. Majoritatea tehnicilor folosite de matadorii moderni au fost create în anii 1910 de Juan Belmonte de Spania (1894–1962). Costumul tradițional al matadorului nu oferă nici o protecție. Publicul judecă matadorul în funcție de pricepere, grație și curaj. Aproape fiecare matador este rănit de taur cel puțin o dată pe sezon, mai mult sau mai puțin grav. Unii matadori au murit în arenă.

Mata Hari
născută **Margaretha Geertruida Zelle**

(07.08.1876, Leenwarden, Olanda - 15.10.1917, Vincennes, lângă Paris, Franța)

Curtezană olandeză, învinuită de spionaj în Primul Război Mondial. În 1895 s-a căsătorit cu Campbell MacLeod, ofițer scoțian, și au trăit în Java și în Sumatra (1897–1902), după care s-au întors în Europa și s-au despărțit. În 1905 a devenit dansatoare la Paris, luându-și numele de Mata Hari (o expresie malaysiană pentru Soare). Frumoasă, exotică și dispusă să danseze în special goală, și-a făcut în scurt timp numeroși amanți, printre care și ofițeri. Detaliile privind activitățile ei de spionaj nu sunt clare; se crede că a făcut spionaj pentru Germania începând cu 1916. A fost arestată de francezi în 1917, judecată de un tribunal militar și împușcată de un pluton de execuție.

Mata Hari

© ROGER-VIOLLET/HARLINGUE

Matamba

Regat istoric african aparținând populației mbundu, situat la NE de Luanda, în Angola. Stat puternic la începutul sec. XVI, a intrat în conflict cu coloniștii portughezi din Angola. În jurul anului 1630 a fost cucerit de Nzinga, fostul conducător al statului Ndongo, care a întărit regatul și a reușit să oprească expansiunea Angolei spre E în anii 1670. Un tratat întocmit în 1684 a rămas valabil până când portughezii au cucerit o parte din teritoriul Matamba în 1744. Restul zonei, desemnat Angolei prin tratate europene din perioada 1870–1900, a rămas un regat cu guvernare proprie, până a fost ocupat de trupele portugheze la începutul sec. XX.

Matamoros

Oraș, 376 279 loc. (2000), situat în N statului Tamaulipas, Mexic. Este amplasat pe malul de S al fluviului Río Grande, vizavi de Brownsville, Texas. Fondat în 1824, orașul a fost scena unor lupte aprige în timpul Războiului Mexican și a fost ocupat de trupe americane în 1846. În prezent, constituie unul dintre cele mai importante porturi de intrare a turiștilor în Mexic; este un recunoscut centru comercial.

Matapédia

Vale în Munții Notre Dame, peninsula Gaspé, în E provinciei Québec, Canada. Întinzându-se pe o distanță de 100 km, valea formează o rută joasă și directă prin munți, de la fluviul St. Lawrence până la coasta Atlanticului. Reprezintă o importantă arteră de transport între Provinciile Maritime și Canada continentală. Este traversată de râul Matapédia, care curge pe o distanță de 80 km, vărsându-se apoi în râul Restigouche.

Mataram

Regat istoric, Java. Inițial un stat vasal față de Pajang, a căpătat putere sub Senapati, care a devenit primul rege al regatului, la sfârșitul sec. XVI. Teritoriul ocupat s-a extins la începutul sec. XVII, însă ulterior regatul a intrat în declin. La mijlocul sec. XVIII a pierdut atât puterea, cât și teritoriile în fața Companiei Olandeze a Indiilor de Est și, până în 1749, devenise stat vasal al companiei. Războaiele de succesiune din 1755 au dus la scindarea statului în regiunile Surakarta și Yogyakarta.

Mateevici, Alexie
născut **Alecu Mateescu**

(16.03.1888, Căinari, Tighina, Basarabia, Imperiul Rus - 13.08.1917, Chișinău)

Poet și preot român din Basarabia. A urmat cursurile Seminarului Teologic de la Chișinău (1900–1910), apoi Academia Teologică din Kiev (1910–1914). Ca preot militar, s-a aflat pe frontul din Galiția, apoi a participat la Bătălia de la Mărășești, cu o unitate de basarabeni. A murit de tifos. A publicat mai multe poezii în revistele din Chișinău, cea mai cunoscută dintre ele fiind *Limba noastră*, o odă închinată limbii române. S-a remarcat și ca un important culegător de folclor (publicând în 1911, în

Alexie Mateevici

Buletinul Eparhiei Chișinăului, studiile *Motive religioase în credințele și obiceiurile moldovenilor* și *Bocetele de înmormântare moldovenești*). A fost și traducător din literatura rusă (din Pușkin, Cehov, Lermontov) și autor de articole de teologie istorică (*Cum și când s-au încreștinat moldovenii*, 1912). Unicul său volum de versuri, *Poezii*, a apărut postum (în 1926).

Matei Corvin *sau* Matia I Corvin *în maghiară* Mátyás Korvin *născut* Mátyás Hunyadi

(24.02.1443, Cluj,Transilvania - 06.04.1490, Viena)

Rege al Ungariei (1458–1490). Membru al familiei Huniazilor, era fiul lui Iancu de Hunedoara. Principe de tip renascentist, s-a înconjurat de învățați italieni, introducând în Ungaria și Transilvania elemente ale culturii umaniste în literatură, arhitectură, organizare politică, viață publică. În timpul domniei, a fost preocupat de respingerea cererilor și pretențiilor dinastiei Habsburgilor, încercând să reconstruiască statul maghiar după decenii de anarhie feudală. A mărit taxele, a modernizat armata și a pus bazele codului de legi maghiar. S-a luptat cu turcii la granița de S a Ungariei, apoi a organizat un sistem defensiv împotriva acestora. A obținut controlul asupra Bosniei (1463), însă a pierdut șansa de a stăpâni Boemia, fiind înfrânt de polonezi. Mult timp rival al împăratului Frederic I, a ocupat Viena și alte regiuni stăpânite de habsburgi, însă după moartea sa teritoriile cucerite au fost pierdute. A întemeiat Universitatea din Bratislava (1465). S-a aflat în conflict deschis cu Ștefan cel Mare, domnitorul Moldovei, care era sprijinit de nobilimea transilvană, nemulțumită de tendințele centralizatoare ale regelui. După eșecul campaniei de cucerire a Moldovei, sfârșită prin înfrângerea de la Baia (1467), a făcut pace cu Ștefan cel Mare, încercând să forțeze o alianță politică a Ungariei cu Moldova și Țara Românească, împotriva expansiunii turcești. A candidat fără succes la tronul Poloniei, împotriva lui Cazimir IV. Lunga sa domnie a lăsat urme persistente în memoria maghiarilor.

Matei, Sfântul ~

(a trăit în sec. I d.Hr., în Palestina; sărbătorit de Biserica Romano-Catolică la 21 septembrie și de Biserica Ortodoxă la 16 noiembrie)

Unul dintre cei doisprezece apostoli, autorul tradițional al primei Evanghelii. Conform Evangheliilor, Matei era colector de impozite cunoscut sub numele de Levi, când Iisus l-a chemat ca discipol al său. Există puține informații despre el. *Evanghelia după Matei* vizează credincioșii iudeo-creștini dintr-un spațiu iudaic și este posibil ca ea să fi fost scrisă inițială în ebraică însă, în prezent, nu este clar dacă Matei este autorul ei sau nu. Conform tradiției, Matei trăia în Iudeea, apoi a fost misionar în Ethiopia și în Persia. Legendele diferă, nefiind clar dacă Matei a murit ca martir sau nu.

matematică

Știință a structurii, ordinii și relației, care a pornit de la numărare, măsurare și descriere a formelor obiectelor. Tratează argumentarea logică și calculul cantitativ. Începând cu sec. XVII a devenit indispensabilă științelor fizice și tehnologiei, fiind considerată limbajul de temelie al științei. Printre principalele ramuri ale matematicii se numără algebra, analiza matematică, aritmetica, geometria euclidiană și geometria neeuclidiană, teoria jocului, teoria mulțimilor, statistica, topologia și trigonometria.

material compozit

Material solid care rezultă din combinarea (fizică, nu chimică) a două sau mai multor substanțe diferite, fiecare cu propriile caracteristici, pentru a crea o nouă substanță ale cărei proprietăți sunt superioare, într-o anumită aplicație, proprietăților componenților originali. Termenul se referă, în special, la un material structural (de ex. plasticul) în care se introduce material fibros (cum ar fi carbura de siliciu). Plasticul întărit cu fibră de sticlă este cel mai cunoscut material compozit. Datorită rigidității, greutății mici și rezistenței la căldură, materialele compozite sunt cel mai des folosite în aplicații structurale, de armare și de mare performanță.

material refractar

Material care nu se deteriorează sau nu se deformează la temperaturi înalte, întrebuințat la fabricarea creuzetelor, a incineratoarelor, a izolațiilor și a furnalelor, în special din metalurgie. Se produc mai multe tipuri de materiale: cărămizi profilate de diferite forme, materiale granulare în vrac, compozite din materiale plastice realizate prin aglomerarea de agregate fluidizate, betoane refractare realizate prin amestecarea agregatelor solide cu un liant și care, în amestec cu apa, pot fi turnate, mortare și cimenturi utilizate în construcții.

materiale abrazive

Materiale dure, tăioase, folosite pentru a toci suprafața unor materiale mai moi și

mai puțin rezistente. Materialele abrazive sunt indispensabile fabricării componentelor de înaltă precizie și a suprafețelor ultranetede necesare la producerea automobilelor, avioanelor și vehiculelor spațiale, a utilajelor mecanice și electrice și a mașinilor-unelte. Materialele abrazive pot fi naturale (de ex. diamant, corindon, șmirghel) sau sintetice (de ex. carborundum, diamantul sintetic, alumina – o formă sintetică de corindon). Ele variază de la particule relativ moi folosite la produsele de curățat casnice la cele folosite la șlefuirea bijuteriilor sau a diamantelor.

materialism

Doctrină metafizică, potrivit căreia realitatea este, în esența ei, de natură materială. În filozofia minții, materialismul reprezintă un curent potrivit căruia stările mentale sunt identice cu stările creierului. Conform unei anumite forme a materialismului, stările minții sunt identice cu ale creierului uman. Pentru a demonstra posibila existență a stărilor mentale la ființe care nu au un sistem nervos similar celui uman (de pildă sepiile sau marțienii), susținătorii funcționalismului au identificat anumite stări mentale care au rolul funcțional sau cauzal pe care îl îndeplinesc stările respective cu privire la alte stări mentale și fizice al organismului; astfel devine cu putință realizarea multiplă a aceleiași stări mentale în diferite stări fizice. (În sens restrâns, funcționalismul este compatibil atât cu materialismul, cât și cu nonmaterialismul, deși mulți funcționaliști sunt materialiști.) Ca formă a materialismului, funcționalismul este nereductiv, deoarece susține că stările mentale nu pot fi explicate în chip complet, fără a recurge la nimic altceva decât ceea ce ține de fizic. Deși nu sunt identice cu stările fizice, stările mentale sunt considerate a fi „superveniente“ față de ele, în sensul că stările mentale nu se pot modifica în lipsa unei schimbări ce ține de stările fizice. Materialismul „eliminatoriu“ respinge orice aspect al stărilor mentale care nu poate fi explicat în totalitate în termeni fizici, refuzând, în special, să accepte existența categoriilor obișnuite ale stărilor mentale din psihologia uzuală. *Vezi* teoria identității; problema minte-corp.

materialism dialectic

Concepție filozofică exprimată în scrierile lui Karl Marx și Friedrich Engels, iar mai târziu ale lui Gheorghi Plehanov, Vladimir Ilici Lenin și Iosif Stalin; este filozofia oficială a comunismului. Conform tezei sale principale, împrumutate din hegelianism, orice schimbare, dezvoltare sau evoluție istorică este un rezultat al luptei contrariilor. (În termeni filozofici: unei teze i se opune o antiteză, ceea ce duce la o sinteză.) Mai exact, dinamica istoriei este creată de lupta între clasa deținătorilor de capital și a proprietarilor de pământ, pe de o parte, și proletariat și țărănime, pe de alta. Legile dialecticii istorice sunt considerate atât de puternice, încât liderii individuali au o influență istorică minimă. Conceput inițial cu privire la domeniile social, economic și politic, în sec. XX acest principiu a fost aplicat și în domeniul științific, având un mare efect asupra științei sovietice. Marx și Engels și-au expus, în general, ideile filozofice în cuprinsul unor texte polemice și în scurte studii istorice; nu există nici o expunere sistematică a materialismului dialectic.

materie

Substanță materială care constituie universul observabil și care, alături de energie, formează baza tuturor fenomenelor obiective. Atomii sunt componentele principale care constituie materia. Fiecare entitate fizică poate să fie descrisă, fizic și matematic, în termenii cantităților interrelaționate de masă, inerție și gravitație. Marile cantități de materie se prezintă în câteva stări; cele mai frecvente sunt starea gazoasă (*vezi* gaz), starea lichidă și starea solidă (plasma, sticla și altele sunt mai puțin clar definite), fiecare având proprietăți caracteristice. Conform teoriei relativității a lui Albert Einstein, materia și energia sunt echivalente și interconvertibile (*vezi* legea conservării).

materie neagră

Materie neluminoasă, care nu poate fi detectată direct de astronomi, dar despre care se presupune că există, deoarece numai masa materiei vizibile din univers nu justifică efectele gravitaționale observate. Oamenii de știință sunt convinși că materia neagră există în cantități mari, ea stă la baza multor teorii asupra originii universului și a structurii actuale a acestuia, ca și la baza multor modele ale gravitației și ale altor forțe fundamentale (*vezi* interacțiune fundamentală), care acționează între particule. De-a lungul timpului au fost avansate multe supoziții cu privire la natura materiei negre, dar nici una nu s-a dovedit viabilă.

Mather, Cotton

(12.02.1663, Boston, Massachusetts Bay Colony – 13.02.1728, Boston)

Lider puritan american. Fiu al lui Increase Mather, a urmat cursuri postuniversitare

Cotton Mather, portret de Peter Pelham; colecţia Societăţii Anticarilor din America, Worcester, Massachusetts

SOCIETATEA ANTICARILOR DIN AMERICA, WORCESTER, MASSACHUSETTS

la Colegiul Harvard şi a fost hirotonisit preot congregaţionist în 1685, după care s-a alăturat tatălui său, la biserica North Church din Boston (1685–1723). A contribuit la demiterea nepopularului guvernator britanic al statului Massachusetts, Edmund Andros (1689). Deşi lucrările sale despre vrăjitorie au menţinut isteria creată de procesul vrăjitoarelor din Salem, s-a opus acestora şi a combătut folosirea *dovezilor spectrale*. Printre cele mai cunoscute opere ale sale se numără *Magnalia Christi Americana* (1702), o istorie a bisericii din New England, şi *Jurnalul* (Diary, 1711–1712). Cu lucrarea *Curiosa Americana* (1712–1724), şi-a câştigat un loc în Societatea Regală din Londra. S-a numărat printre primii susţinători ai vaccinului împotriva variolei. *Vezi* congregaţionism; puritanism.

Mather, Henry

Vezi Charles S. şi Henry M. Greene

Mather, Increase

(21.06.1639, Dorchester, Massachusetts Bay Colony - 23.08.1723, Boston)

Lider puritan american. Fiu al unui cleric puritan, s-a născut în colonia Massachusetts Bay şi a studiat la colegiile Harvard şi Trinity din Dublin. S-a întors în New England şi a slujit ca preot la biserica North Church din Boston (1661–1723). Împreună cu fiul său, Cotton Mather, a făcut presiuni pentru demiterea nepopularului guvernator de Massachusetts, Edmund Andros, şi a obţinut un nou contract pentru colonie în 1691. A fost preşedinte al Colegiului Harvard (1685–1701). Printre lucrările sale se numără *Un caz de conştiinţă privind spirite malefice întruchipate în oameni* (Case of Conscience Concerning Evil Spirits Personating Men, 1693), care a contribuit la finalizarea proceselor vrăjitoarelor din Salem. *Vezi şi* puritanism.

Mathias, Bob *născut* Robert Bruce

(17.11.1930, Tulare, California, SUA - 02.09.2006, Fresno, California)

Atlet american. În copilărie a suferit de anemie şi a ales atletismul pentru a căpăta putere. În 1948, la vârsta de 17 ani, a câştigat o medalie de aur la proba olimpică de decatlon, devenind cel mai tânăr medaliat cu aur care a câştigat vreodată o probă olimpică. A repetat performanţa în 1952; în acelaşi an, a jucat ca fullback pentru echipa de fotbal american a Universităţii Stanford, la Rose Bowl. A câştigat toate cele 11 competiţii de decatlon la care a participat în cariera sa. Ulterior, a ocupat un loc în Camera Reprezentanţilor a SUA.

Mathura, arta ~

Artă vizuală budistă care a înflorit în centrul comercial şi de pelerinaj din Mathura, Uttar Pradesh, India, între sec. II î.Hr. şi XII d.Hr. Este remarcabilă prin statui ale lui Buddha în picioare sau şezând, cu umeri laţi şi piept larg, cu picioare depărtate bine fixate pe pământ, sugerându-se astfel ideea de energie uriaşă. Figurile feminine sunt extrem de senzuale.

Yaksi (spirit feminin al naturii) purtând o tavă şi o carafă; basorelief în calcar roşu, Mathura, Uttar Pradesh, India, sec. II d.Hr.; Muzeul Arheologic, Mathura

P. CHANDRA

Matilda *sau* Maud

(1102, Londra, Anglia - 10.09.1167, lângă Rouen, Franţa)

Fiică a lui Henric I al Angliei şi pretendentă la tronul englez. S-a căsătorit cu împăratul Henric V în 1114; acesta a murit în 1125, iar ea s-a căsătorit, a doua oară, cu Geoffrey Plantagenet. Moartea fratelui ei, din 1120, a lăsat-o pe Maud singura moştenitoare legitimă, iar Henric a numit-o succesoare a sa în 1135. Ştefan (de Blois) a cucerit tronul la moartea lui Henric (1135), iar armata lui i-a învins pe cei care o susţineau pe Matilda, în 1141. Matilda s-a retras în Normandia în 1148; fiul ei a devenit Henric II al Angliei, iar ea a rămas sfetnicul lui şi supraveghetorul posesiunilor continentale ale acestuia.

Matilda de Canossa *în italiană* Matilde *cunoscută ca* Marea Contesă Matilda

(1046, Lucca, Toscana - 24.07.1115, Bondeno, Romagna)

Contesă de Toscana. Prietenă apropiată a papei Grigore VII, l-a sprijinit în lupta împotriva împăratului Henric IV (*vezi*

controversa învestiturii). Aflat la castelul ei, regele Henric a consimțit să-și ceară iertare în picioarele goale, în fața lui Grigore (1077). În urma celei de-a doua excomunicări a lui Henric, a fost mereu în război cu acesta, până când Henric a murit (1106), uneori participând ea însăși la luptă; de asemenea, a finanțat operațiunile militare papale și l-a încurajat pe fiul lui Henric, Conrad, să se revolte împotriva tatălui său (1093). Sprijinul acordat papilor de la Roma a fost răsplătit prin reînhumarea în bazilica San Pietro (1634).

Matisse Henri, Henri (-Émile-Benoît)

(31.12.1869, Le Cateau, Picardie, Franța - 03.11.1954, Nisa)

Artist, considerat uneori cel mai important pictor francez al sec. XX. Inițiatorul fovismului, curent apărut prin 1900, Matisse s-a remarcat de-a lungul carierei sale prin stilul caracterizat de culori puternice. Subiectele abordate erau vii sau abstracte și le transpunea cu o însuflețire aparte.

Începuturile

Matisse, ai cărui părinți erau negustori de cereale, nu a manifestat un mare interes față de artă până la vârsta de 20 de ani. Între 1882 și 1887 a urmat cursurile liceului din Saint-Quentin; după un an de studii de drept la Paris, s-a întors la Saint-Quentin angajându-se ca funcționar în cadrul unui cabinet de avocatură. Începe să frecventeze cursuri de desen (de zi) în cadrul școlii locale de arte, École Quentin-Latour, și, în 1890, pe când se afla în convalescență după o criză de apendicită, s-a apucat să picteze, la început copiind reproduceri colorate și utilizând vopsele în ulei, pe care i le dăruise mama sa. Curând, avea să umple cu picturi casa bunicilor din Le Cateau. În 1891 renunță la cursurile de drept și se întoarce la Paris pentru a deveni artist profesionist.

Deși în această perioadă a vieții părul îi „arăta precum cel al lui Abesalom", așa cum singur avea să declare mai târziu, nu era nici pe departe studentul tipic de la arte, genul de intelectual boem. „M-am afundat cu totul în muncă", spunea el, „ghidându-mă după principiul pe care îl auzisem toată copilăria de la părinți și redat prin cuvintele «Dă-i bătaie!». La fel ca ei, i-am dat bătaie, m-am apucat imediat de lucru, impulsionat de o forță necunoscută, care azi îmi pare străină." Această filozofie de viață, care provenea din educația dată de părinți copiilor din clasa de mijloc din nordul Franței în sec. XIX, avea să-și pună amprenta asupra întregii sale cariere și, curând, avea să fie însoțită de o înfățișare burgheză: ochelari cu rame aurii, barbă scurtă și îngrijită, un trup împlinit, de felină, haine conservatoare (neobișnuite pentru un membru important al mediului avangardist parizian).

Totuși, Matisse nu a devenit imediat adept al avangardismului. În 1891, pentru a se pregăti pentru examenul de intrare la Școala de Arte Frumoase, s-a înscris la Academia Julian, o școală particulară de arte, condusă de severul academician William-Adolphe Bouguereau, aflat atunci la apogeul carierei de pictor și renumit pentru tablourile pline de nimfe goale și provocatoare. Faptul că Matisse și-a început studiile de artă într-o astfel de școală ar putea părea surprinzător, însă el însuși a explicat că acționase la îndemnul unui coleg din Saint-Quentin care picta găini și alte păsări de curte. În plus, trebuie menționat că, la acel moment, și el era un provincial ale cărui preferințe artistice erau demodate într-un Paris obișnuit cu pictori postimpresioniști precum Paul Cézanne, Paul Gauguin sau Vincent van Gogh. Primele sale tablouri sunt realizate în stilul pictorilor olandezi din sec. XVII, dar influențat și de cel al pictorilor realiști francezi din anii 1850.

În 1892, părăsește Academia Julian, se înscrie la cursurile serale ale Școlii de Arte Decorative și participă la atelierul pictorului simbolist Gustave Moreau, la Școala de Arte Frumoase, la care intră fără examen. Moreau, un profesor îngăduitor, și-a încurajat studenții să-și descopere propriul stil, pictând comorile aflate la Luvru. Matisse a continuat, cu unele întreruperi, să participe la atelier până în 1899, când a fost nevoit să renunțe, din cauza profesorului Fernand Cormon, un pictor intransigent care l-a înlocuit pe Moreau după moartea acestuia. Apoi, deși se apropia de 30 de ani, a frecventat pentru o perioadă de timp o academie privată, unde l-a avut profesor pe portretistul Eugène Carrière.

În 1896, Matisse expune patru tablouri la conservatorul Salon al Societății de Arte Frumoase, bucurându-se de un succes răsunător; a fost ales membru asociat în cadrul Salonului, iar tabloul său *Femeie citind* (1894) a fost cumpărat de guvernul francez. Din acest moment a devenit din ce în ce mai încrezător și mai îndrăzneț, atât ca artist, cât și ca om. În următorii doi ani, va întreprinde călătorii în Bretagne, unde s-a întâlnit cu celebrul impresionist Camille Pissarro și a descoperit colecția de capodopere impresioniste a lui Gustave

Caillebotte, donată recent, în urma unor discuții controversate, statului francez. Pentru un timp, a folosit culori cu nuanțe mai deschise și, în același timp, mai puternice. Anul 1897 marchează eliberarea stilistică și este momentul în care iscă un mic scandal la Salon cu tabloul *Cina* (La Desserte), în care combinase luminozitatea în maniera lui Renoir cu o compoziție strict clasică în nuanțe aprinse de roșu și verde.

În 1898 se căsătorește cu o tânără din Toulouse, Amélie Parayre, și abandonează Parisul timp de un an, pentru a vizita Londra, unde studiază picturile lui J.M.W. Turner, și pentru a lucra în Corsica, ale cărei lumini și culori mediteraneene vor lăsa o impresie adâncă asupra pictorului.

Anii de răzvrătire artistică

În 1898, Paul Signac, teoretician și conducător (după moartea lui Georges Seurat) al curentului neoimpresionist sau poantilist, publică în revista literară *La Revue Blanche* cel mai important manifest al său, *De la Eugène Delacroix la neoimpresionism* (D'Eugène Delacroix au Néo-Impressionnisme). Matisse, care se întorsese la Paris în 1899, a citit articolul și, deși nu a îmbrățișat imediat ideea, a devenit interesat de metoda poantilistă de obținere a unor amestecuri optice suplimentare de culoare prin juxtapunerea unor puncte. Și-a continuat cercetările în domeniul noilor tehnici de pictură, cumpărând, de la bine-cunoscutul negustor de artă modernistă Ambroise Vollard, un tablou de Cézanne *(Cele trei scăldătoare)*, unul de Gauguin *(Cap de băiat)* și un desen de van Gogh. Adeseori însoțit de bunul său prieten Albert Marquet, la rândul său interesat de luminozitatea culorilor, a început să picteze scene în aer liber în grădinile Luxembourg din Paris, în suburbia Arcueil și de la fereastra deschisă a apartamentului său cu vedere spre Sena.

A cumpărat de la Vollard și bustul din ghips al lui Henri Rochefort, realizat de Auguste Rodin, și, de-a lungul anilor 1899, a urmat cursuri serale de sculptură. Primele sale sculpturi, dintre cele 60 pe care avea să le execute de-a lungul vieții, poartă amprenta lui Rodin, precum și pe cea a lui Antoine-Louis Barye, considerat unul dintre cei mai mari sculptori de animale din Franța.

După 1899 a încetat să mai expună la Salon, devenind o figură familiară în cercurile pariziene în care se discuta intens despre arta modernă. În 1901 a expus pentru prima dată la Salonul Independenților (un salon care nu deținea un comitet de selecție), care fusese fondat în 1884 și servea drept refugiu pentru pictorii care nu erau acceptați de comitetul de selecție al Salonului oficial. În 1902, alături de alți confrați, a expus la Galeria Berthe Weill, iar în anul următor, împreună cu unii dintre foștii lui colegi de la atelierul lui Moreau și de la Academia Carrière, va alcătui un grup progresist la Salonul de Toamnă, un salon liberal care luase naștere recent. Totuși, în ciuda succesului de care se bucura, se găsea adeseori în pragul dezastrului financiar. În 1900 a fost nevoit să accepte oferta de a împodobi Grand Palais, ridicat pentru a găzdui o parte din Expoziția Universală de pe Champs-Élysées. Soția sa a deschis un magazin de haine, sperând să o scoată la capăt cu banii. În 1901, o criză de bronșită l-a obligat să-și acorde o perioadă lungă de odihnă. În 1902 s-a întors la Bohain cu cei trei copii, Marguerite, Jean, și Pierre, și cu doamna Matisse. Trecuse de 34 de ani când, în iunie 1904, la galeria lui Vollard, a expus pentru prima dată singur, eșuând lamentabil.

Vara anului 1905 și-a petrecut-o împreună cu André Derain la Collioure, un mic port pescăresc francez la Marea Mediterană, aflat la granița cu Spania. Sub soarele strălucitor al Mediteranei, se eliberează repede de – așa cum o numea – „tirania" poantilismului. Straturile subțiri de vopsea așternute atent pe pânză în maniera neoimpresionistă s-au transformat în tușe spontane groase și violente, iar tonurile pure au explodat, dând naștere unui amestec de culori complementare puternice: roșu cu verde, portocaliu cu albastru și galben cu violet. Reprezentative pentru această perioadă de eliberare artistică sunt tablourile *Fereastra deschisă*, realizat la Collioure, și *Femeie cu pălărie*, care o înfățișează pe soția sa și pe care l-a pictat la Paris, în luna septembrie. În acea toamnă, cele două tablouri au fost expuse în cadrul Salonului de Toamnă, alături de cele ale altor artiști care experimentaseră și ei tonurile violente. Criticul francez Louis Vauxcelles îi numește *les fauves* („fiarele sălbatice") și astfel ia naștere primul curent artistic din pictura secolului XX, denumit fovism. Imediat după aceea, Matisse devine șeful său recunoscut.

Mai mult, situația sa financiară se îmbunătățește simțitor. Familia Stein din Paris – Gertrude, frații săi (Leo și Michael) și soția lui Michael, Sarah – devin colecționarii capodoperelor sale. În 1906, artistul susține expoziții la Galeria Druet din Paris,

la Salonul Independenților și la Salonul de Toamnă. În 1907, un grup de admiratori, printre care Sarah Stein și Hans Purrmann, pun bazele unei școli de artă conservatoare, la care Matisse predă ocazional până în anul 1911. În 1908 expune la New York, la Moscova și la Berlin.

Fovismul era un curent mult prea temperamental pentru a rezista foarte mult în pictură, astfel că, în scurt timp, adepții săi au început să se îndrepte către expresionism, cubism sau către o formă de neotradiționalism. Lui Matisse îi displăceau aceste curente, iar dacă prin „fauve" înțelegem un pictor cu pasiune pentru culoarea pură, putem spune că el a rămas „o fiară sălbatică" tot restul vieții. Cu toate acestea, avea o perspectivă mult prea realistă asupra creațiilor sale pentru a nu-și dori o anumită ordine în ce privește stilul, care era pe cale de a deveni haotic, iar încercarea de a regăsi un echilibru cromatic și de a reda cât mai puține linii în picturi se regăsește într-o serie de lucrări artistice realizate în intervalul cuprins între anul 1905, din perioada fovistă, și sfârșitul Primul Război Mondial. În 1906 pictează *Bucuria de a trăi*; în 1908, *Desertul, roșu armonios*; în 1911, *Atelierul roșu*; în 1915, *Peștișori roșii*; în 1916, *Lecție de pian*; și în 1918, *Montalban, peisaj vast.*

În aceste lucrări, reapar constant principalele caracteristici ale stilului matur al lui Matisse. Formele par să fie subliniate în curgerea lor, contururile sunt puternice și există mai puține detalii interioare; tușele sunt largi, subțiri și calculate; umbrele aproape că au dispărut, iar spațiul descris este ori foarte îngust, ori netezit și paralel cu suprafața pânzei, sfidând regulile perspectivei și pe cele referitoare la reducerea dimensiunilor. Efectul final, deși mult prea puternic și liber pentru a fi doar decorativ, amintește de stilul islamic din covoare, textile și ceramică. Alegerea și tratarea subiectului poartă amprenta unui stil optimist, hedonist, inteligent, senzual și, în ciuda numeroaselor picturi care redau femei îmbrăcate sau nud, se întrezărește o ușoară urmă de tradiționalism.

Pe Riviera franceză

În 1912, sculpturile sale erau expuse la New York, iar tablourile, la Köln și la Londra. În 1913, 13 dintre desenele sale au fost expuse în cadrul celebrei și controversatei expoziții The Armory Show de la New York, iar când expoziția a ajuns la Chicago, tabloul *Nud Albastru*, care trezea entuziasmul prin figura arzătoare, reprezentată foarte schițat, i-a adus un plus de renume. Însă înaintarea în vârstă, averea din ce în ce mai mare, reputația de care se bucura pe plan internațional, distrugerile provocate de Primul Război Mondial și aversiunea față de viața socială zgomotoasă l-au făcut să se izoleze treptat de cercurile avangardiste. A început să-și petreacă din ce în ce mai des iernile pe Riviera franceză, astfel că, la începutul anilor 1920, aproape că se stabilise la Nisa ori în împrejurimi. În această perioadă, desenele sale au devenit mai puțin îndrăznețe în concepție și mai generoase ca mijloace. La fel ca mulți alți pictori și compozitori din această perioadă (în special Pablo Picasso și Igor Stravinski), Matisse își îndulcește stilul, care se încadrează într-o formă modernă de clasicism, cu scopul evident de a face pe plac publicului iubitor de artă care se săturase de tentativele artiștilor de a-l șoca. Cu toate acestea, lucrările sale din această perioadă, printre care *Odalisca cu magnolii* și *Figură decorativă pe fond ornamental*, sunt capodopere care își merită din plin popularitatea de care se bucură.

Prosperitatea nu l-a făcut pe Matisse să devină un leneș. În 1920 a desenat pentru Serghei Diaghilev decorurile și costumele pentru spectacolul *Cântecul privighetorii*. Se întoarce la sculptură, domeniu pe care îl neglijase mai mulți ani, și, în 1930, termină cea de-a patra și cea mai abstractă versiune a sculpturii *Femeie din spate*, un basorelief impresionant reprezentând un nud de femeie, la care lucrase cu întreruperi încă din 1909. Așa cum făcuse întotdeauna, s-a relaxat călătorind: la Étretat, pe coasta Normandiei (1921), în Italia (1925) și în Tahiti (trecând prin New York și San Francisco), în 1930. În 1933 vizitează Veneția și Padova (Italia), iar în Merion, Pennsylvania, termină și expune uriașa pictură murală Dans II (Fundația Barnes).

Matisse și-a manifestat interesul față de tehnici de reproducere precum gravura, litografia sau tehnica de gravare în adâncime cu acul, încă din primii ani petrecuți la Paris și, uneori, a realizat o serie de lucrări folosind aceste tehnici. În 1932 publicase 29 de ilustrații pentru o ediție a volumului *Poezii* al lui Stéphane Mallarmé, în care talentul său pentru redarea fină a contururilor s-a armonizat subtil cu „puritatea mijloacelor artistice folosite" de către poet. După izbucnirea Primului Război Mondial, realizează din ce în ce mai multe ilustrații, în special pentru piesa *Pasiphae* a lui Henry de Montherlant (publicată în 1944), pentru volumele *Chipuri* (Visages, 1946) și *Scrisori*

portugheze (Lettres, portugaises, 1946) ale lui Pierre Reverdy, pentru *Florile răului* (Les Fleurs du mal, Charles Baudelaire, 1947), *Florilegiul iubirilor* (Florilège des amours, Pierre de Ronsard, 1948), și pentru *Poeme* (Poèmes, Charles d'Orléans, 1950). Pe lângă aceste ilustrații, majoritatea în alb-negru, în 1947 publică *Jazz*, un volum care cuprinde propriile păreri despre viață și artă, cu ilustrații frumos colorate, realizate printr-o tehnică pe care el o numea „tehnica hârtiei decupate": desenele, decupate din hârtie colorată, erau lipite la un loc și pictate apoi cu guașe pentru a obține culoarea dorită.

De-a lungul ultimilor ani ai vieții, a devenit un solitar, despărțit de soție și înstrăinat de copii, care, deveniți adulți, își urmaseră propriul drum în viață. După 1941, o operație suferită în urma unei ocluzii intestinale l-a țintuit la pat o perioadă lungă de timp; după 1950 a început să sufere de astm și de inimă. Îngrijit de o femeie de origine rusă, care îi servise drept model la începutul anilor 1930, locuia într-un atelier uriaș cu vedere spre Nisa, la hotelul Regina din Cimiez. Adeseori era nevoit să lucreze la picturile sale murale din pat, cu ajutorul unui creion atașat de un baston lung. Cu toate acestea, ultimele lucrări nu poartă amprenta tristeții sau a lipsei de energie creatoare; din contră, ele se numără printre cele mai îndrăznețe, mai desăvârșite și mai optimiste lucrări din cariera sa artistică.

În Vence, un oraș de pe Riviera aflat într-o zonă deluroasă unde a deținut o casă de vacanță între 1943 și 1948, a terminat (în 1951), după trei ani de planuri și lucru, *Capela Rozariului* (Chapelle du Rosaire) pentru călugărițele dominicane (una dintre acestea îl îngrijise în 1941, când a suferit de o boală care aproape că l-a adus pe patul de moarte). A început prin a picta vitraliile, apoi a realizat picturile murale, iar, în final, a ajuns să decoreze atât interiorul, cât și exteriorul capelei, de la acoperămintele pentru altar și până la obiectele de cult. Înainte de terminarea capelei, începuse să lucreze la imensele decupaje colorate – ilustrații la scară mare în genul celor realizate pentru *Jazz* – care l-au transformat, din multe puncte de vedere, în „cel mai tânăr" și mai revoluționar artist de la începutul anilor 1950.

matlasare

Proces de coasere a două straturi de țesătură între care se află un material moale și gros. Izolarea este asigurată de stratul de lână, bumbac sau din alt material de umplutură; metoda de coasere păstrează distribuirea egală a materialului dintre cele două învelișuri și conferă, de asemenea, posibilitatea unei expresii artistice. Matlasarea a fost folosită pentru îmbrăcăminte din timpuri străvechi în multe părți ale lumii, în special în Orientul Îndepărtat și Mijlociu și în regiunile musulmane ale Africii. A cunoscut cea mai mare dezvoltare în Statele Unite, unde a fost folosită pe larg pentru jupoane și cuverturi. Până la sfârșitul sec. XVIII, matlasarea în Statele Unite avea caracteristici distinctive, cum ar fi țesătura colorată cusută pe straturile exterioare *(appliqué)* și brodarea modelului aplicat pe margine.

Matlock

Oraș, 14 000 loc. (1995), reședință a districtului Derbyshire, în partea de N a Angliei. Cuprinde un grup de așezări construite de-a lungul râului Derwent, într-o regiune apreciată pentru frumoasele văi și dealuri stâncoase. Între Cromford (locul primei mori hidraulice aparținând lui R. Arkwright, 1771) și Matlock Bridge (construit în sec. XVI), râul curge printr-un defileu îngust. Orașul era odinioară celebru ca stațiune balneară în care se aplicau tratamente hidrofiziologice.

Mato Grosso

Stat în SV Braziliei. Suprafața: 906 807 kmp; 2 604 742 loc. (2002). Centrul administrativ: Cuiabá (populație în 2002: 493 200 loc.) Se învecinează cu Bolivia la SV și la V. A fost fondat în 1719, în urma descoperirii aurului. În 1748, Mato Grosso a devenit un teritoriu independent, în 1822 o provincie a imperiului, iar în 1889 un stat al uniunii federale. Una dintre puținele regiuni de frontieră de asemenea întindere, cuprinde pășuni, păduri dese și câmpii înalte, cu unele zone rămase neexplorate.

matriarhat

Sistem social în cadrul căruia autoritatea familială și politică este deținută de femei. Sub influența teoriilor evoluționiste ale lui Charles Darwin și în special a lucrării antropologului elvețian J.J. Bachofen (1815–1887), unii cercetători susțin că matriarhatul a urmat unei etape de promiscuitate generală și a precedat ascendența masculină (patriarhatul) din secvența evoluționară a societății umane. Ca și alte elemente ale evoluției culturii, noțiunea de matriarhat ca stadiu universal în dezvoltare este actualmente discreditată, iar accepțiunea comună modernă este că nu a existat

niciodată o societate strict matriarhală. Cu toate acestea, în acele societăţi în care apare descendenţa matriliniară, accesul la poziţii sociale puternice este mediat pe linie maternă. *Vezi* evoluţie socioculturală.

matrice

Set de numere aranjate pe rânduri şi coloane, pentru a forma o dispunere rectangulară. Elementele matricei pot fi operatori diferenţiali, vectori sau funcţii. Matricele îşi găsesc aplicaţii extinse în inginerie, fizică, economie şi statistică, precum şi în diverse ramuri ale matematicii. De obicei, sunt întâlnite în studiul sistemelor de ecuaţii, reprezentate de ecuaţii de matrice de forma $Ax = B$, care poate fi rezolvată prin găsirea inversului matricei A sau prin folosirea unei metode algebrice bazată pe respectivul determinant.

matriţare

Tehnică industrială a fabricării ştanţelor, a matriţelor, a fierăstrăului şi a accesoriilor folosite în producţia de masă a obiectelor solide. Fabricarea ştanţelor pentru presele de perforat constituie munca de bază în atelierele de matriţare; majoritatea acestor prese sunt folosite la fabricarea diverselor componente metalice, cum ar fi caroseriile maşinilor. *Vezi şi* maşină-unealtă.

matriţă

În tehnologie, cavitate sau suprafaţă în care se modelează un produs finit prin turnarea unui material plastic sau fluid. Substanţa topită, de ex. metalul sau plasticul, este turnată într-o matriţă şi lăsată să se întărească. Matriţele sunt făcute din diverse materiale, în funcţie de utilizare; de obicei se foloseşte nisipul pentru turnarea metalului, matriţele din oţel sunt pentru mase plastice, iar cele din gips pentru alte materiale. *Vezi şi* lingou.

matriţă

Unealtă sau dispozitiv folosită la imprimarea unei anumite forme, tipar sau finisaj al unui material. Printre exemple se numără blocul perforat, prin care este tras sau scos metalul sau plasticul, tiparele din oţel dur, folosite pentru producerea de reliefuri pe monede ori medalii prin presare, sau mulajele goale, în care metalul sau plasticul este introdus prin forţare. Matriţele moderne au apărut, încă din 1780, la Honoré Blanc de la arsenalul Saint-Étienne din Franţa. Tehnicile lui Blanc au fost adoptate şi extinse în SUA de Eli Whitney şi alţii, care foloseau şabloane (precursoarele matriţelor de astăzi) pentru producţia de masă a armelor de foc pentru armata SUA. Cererea de matriţe folosite la producerea de metale, la turnarea în matriţe şi în modelare plastică este satisfăcută astăzi de atelierele de scule şi matriţe.

matriţă de forjat

Bloc perforat din fontă sau oţel cu laturi striate, utilizat în domeniul prelucrării metalelor pentru modelarea pieselor prin fixare pe o piesă (sau fixarea piesei pe matriţă) şi lovire cu ciocanul ori cu barosul. Matriţele sunt utilizate la fixarea manuală a şuruburilor sau a barelor.

matsuri

Festival laic sau religios în Japonia, în special un festival sacru shinto. În mod tradiţional, este alcătuit din două părţi: un ritual solemn de veneraţie şi o festivitate veselă. Participanţii se purifică mai întâi pe sine (*vezi* harai) prin perioade de abstinenţă şi prin spălare. Uşile interioare ale altarului sunt apoi deschise, se aude un sunet de tobă sau de clopoţei, iar zeitatea sau puterea sacră *(kami)* este chemată să coboare. Ritualul continuă cu ofrande, rugăciuni şi dans ceremonial. Sărbătoarea include de obicei un banchet, dans, reprezentaţii teatrale, preziceri şi concursuri atletice. Kami este deseori extras într-un altar portabil şi integrat în procesiune.

Matsushita Electric Industrial Co., Ltd.

Producător japonez important de echipament electric şi de aparate electrocasnice. Fondată în 1918 de Matsushita Konosuke (1894–1989) pentru a produce prize şi ştechere pentru lămpi electrice, compania a fost autorizată în 1935. În anii 1930 a produs o mare varietate de produse electrice, precum aparate radio şi fonografuri. În anii 1950 au fost adăugate televizoare, casetofoane şi produse de uz casnic; peste încă un deceniu au fost introduse cuptoarele cu microunde, aparatele de aer condiţionat şi aparatele de înregistrare video. Comercializează produse sub numele de firmă Panasonic şi Quasar. Matsushita se remarcă prin masivele investiţii în cercetare şi în dezvoltare. Sediul firmei este la Kadoma, în apropiere de Osaka; are reprezentanţe şi filiale pe numeroase pieţe străine.

Matteotti, Giacomo

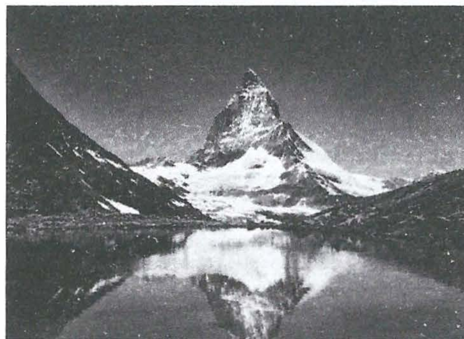
(22.05.1885, Fratta Polesine, Italia – 10.06.1924, Roma)

Lider socialist italian. Avocat, a intrat în Partidul Socialist Italian şi a fost ales în Camera Deputaţilor în 1919. Ca lider al socialiştilor în 1924, a criticat puternic

Partidul Fascist. La două săptămâni după discursul său, Matteotti a fost răpit și ucis de fasciști. Crima a declanșat un scandal internațional, iar Mussolini și-a asumat responsabilitatea, în calitate de șef al Partidului Fascist. Opoziția a fost slabă, iar criza Matteotti i-a permis lui Mussolini să-și consolideze puterea.

Matterhorn *în franceză* Mont Cervin *în italiană* Monte Cervino

Munte în Alpi, la granița dintre Italia și Elveția. Cu o înălțime de 4 478 m, pare, din partea elvețiană, un vârf izolat, însă el este, de fapt, partea terminală a unei culmi muntoase. Partea italiană a versantului este mai dificil de escaladat decât cea elvețiană. Muntele a fost escaladat pentru prima dată la 14 iulie 1865, de exploratorul britanic Edward Whymper, care a urcat pe partea elvețiană. Trei zile mai târziu, Giovanni A. Carrel a condus un grup italian în prima aventură de escaladare a versantului de pe partea italiană a muntelui.

Matterhorn (Monte Cervino) reflectat într-unul dintre lacurile Riffel

© CORBIS

Matthau, Walter

(01.10.1920, New York, New York, SUA - 01.07.2000, Santa Monica, California)

Actor american. Și-a început cariera de actor încă din copilărie, la teatrul evreiesc, apoi a apărut pe Broadway în piese precum *Încă o dată, mai cu viață* (Once More, with Feeling, 1958) și *O împușcătură în întuneric* (A Shot in the Dark, 1962). A debutat în film cu producția *Omul din Kentucky* (The Kentuckian, 1955). A devenit celebru cu rolul din *Cuplul ciudat* (The Odd Couple, 1965), pe care l-a continuat în versiunea ecranizată din 1968, alături de colaboratorul său, Jack Lemmon. Printre alte filme ale sale se numără *Răvașul* (The Fortune Cookie, 1966, Premiul Oscar), *The Sunshine Boys* (1975), *Nu sunt Rappaport* (I'm Not Rappaport, 1996).

Matthews, Leigh

(n. 03.01.1952, Frankston, Victoria, Australia)

Jucător de fotbal australian. Înaintaș tenace, a devenit legendar datorită jocului său robust și abilităților extraordinare de joc. A jucat în echipa Hawthorn (1969–1985), înscriind 915 goluri și câștigând, alături de echipă, patru titluri ale ligii. Mai târziu, a devenit un antrenor apreciat la Collingwood (1986–1995) și la Brisbane (1999–), obținând cu ambele echipe titluri ale ligii. A fost inclus în Muzeul Celebrităților din Fotbalul Australian și ridicat la rangul de legendă în 1996.

Matthiessen, Peter

(n. 22.05.1927, New York, New York, SUA)

Naturalist și scriitor american. A studiat la Universitatea Yale și a fost pescar în Long Island, apoi a făcut numeroase și îndelungate călătorii în lume. Printre lucrările sale documentare, multe inspirate din cariera de naturalist, se numără *Viața sălbatică în America* (Wildlife in America, 1959), *Leopardul de zăpadă* (The Snow Leopard, 1978, Premiul Național al Cărții) și *În spiritul lui Crazy Horse* (In the Spirit of Crazy Horse, 1983). A scris romane precum *La joacă în câmpiile Domnului* (At Play in the Fields of the Lord, 1965, ecranizat în 1991), *Far Tortuga* (1975) și *Ucigându-l pe Dl. Watson* (Killing Mister Watson, 1990).

maturidiya

Școală teologică ortodoxă musulmană, numită după fondatorul său, Abu Mansur Muhammad al-Maturidi (m. 944). Este caracterizată prin credința în Coran, fiind permise o argumentare minimă și un spațiu cât mai mic pentru interpretare. În legătură cu liberul arbitru, la început insista pe omnipotența lui Dumnezeu, permițând doar o libertate limitată de acțiune, însă, mai târziu, a declarat fără echivoc că oamenii dețin libertatea deplină de inițiativă. Spre deosebire de asharyia (adepții lui al-Ashari), care credeau că doar Dumnezeu poate să decidă dacă o persoană va fi salvată sau nu, maturidiya susține că un musulman care își urmează cu sinceritate îndatoririle religioase prescrise de Coran va fi cu siguranță acceptat în rai.

maturitate

În decursul vieții umane, perioadă a deplinei dezvoltări fizice și intelectuale. În mod obișnuit, se consideră că maturitatea începe la vârsta de 20 sau 21 de ani. Urmează

vârsta mijlocie (care începe în jur de 40 de ani) și bătrânețea (de la cca 60 de ani). Din punct de vedere fizic, este caracterizată prin apogeul (cca 30 de ani) și declinul treptat al funcțiilor corpului; faza următoare apogeului include o acuitate diminuată a simțurilor, reducerea masei musculare și scheletice, acumularea colesterolului în artere, slăbirea mușchiului cardiac și diminuarea producerii de hormoni. O oarecare încetinire a ritmului de operare a sistemului nervos central începe odată cu vârsta mijlocie, dar în general este compensată de o capacitate crescută de a reține informații practice și de a aplica cunoștințele culturale acumulate. La bătrânețe, majoritatea indivizilor trec printr-un declin semnificativ al capacității fizice și mulți dintre ei suferă și o diminuare a funcției mentale.

Matusalem

Patriarh din Vechiul Testament, care a trăit până la vârsta de 969 de ani. Fiu al lui Enoh, este pomenit în *Geneza* ca fiind urmașul lui Set, al treilea fiu al lui Adam și al Evei, după Cain. Numele este folosit și pentru a defini longevitatea unui om. A fost tatăl lui Lameh și bunicul lui Noe; printre urmașii lui se numără Avram, Iacov și David.

mau mau

Mișcare naționalistă militantă, condusă de etnici kikuyu, inițiată în anii 1950 în Kenya. Mau mau (originea termenului este neclară) susținea rezistența violentă împotriva dominației britanice din Kenya. Ca răspuns la acuzațiile rebelilor mau mau, guvernul kenian britanic a lansat o serie de operațiuni militare între 1952 și 1956. În jur de 11 000 de etnici kikuyu, 100 de europeni și 2 000 de loialiști africani au fost uciși în lupte; alți 20 000 de kikuyu au fost reținuți în lagăre de detenție. În ciuda pierderilor, rezistența kikuyu a condus mai departe mișcarea de independență, iar Jomo Kenyatta, închis ca lider mau mau în 1953, a devenit prim-ministrul Kenyei independente în 1963.

Mauchly, John W(illiam)

(30.08.1907, Cincinnati, Ohio, SUA - 08.01.1980, Ambler, Pennsylvania)

Fizician și inginer american. După absolvirea studiilor, a devenit profesor în cadrul Universității din Pennsylvania. În Al Doilea Război Mondial, el și J. Presper Eckert au fost recrutați de armata SUA pentru conceperea unor căi de accelerare a recalculării tabelelor de artilerie; au proiectat calculatorul electronic ENIAC (Electrical Numerical Integrator and Computer). Cei doi au înființat o companie de calculatoare în 1948, iar în 1949 au realizat Computerul Binar Automatic (Binary Automatic Computer) BINAC, care folosea bandă magnetică (în loc de cartele perforate) pentru stocarea de date. Al treilea computer creat, UNIVAC I, a fost conceput pentru organizarea datelor de afaceri.

Maud

Vezi Matilda

Maudslay, Henry

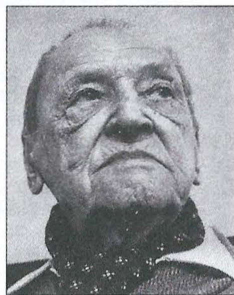
(22.08.1771, Woolwich, Kent, Anglia - 14.02.1831, Londra)

Inginer și inventator britanic. Fiu de muncitor, a fost inventatorul unor dispozitive extrem de importante pentru revoluția industrială, în special strungul de metal. A inventat, de asemenea, metode pentru imprimarea stambei și pentru desalinizarea apei de mare pentru cazanele navelor, precum și un aparat de măsurat cu o acuratețe de 0,00025 cm. *Vezi* Joseph Bramah.

Maugham, W(illiam) Somerset

(25.01.1874, Paris, Franța - 16.12.1965, Nisa)

Romancier, dramaturg și nuvelist englez. A abandonat o scurtă carieră în medicină atunci când primul său roman, *Liza din Lambeth* (Liza of Lambeth, 1897), a înregistrat un oarecare succes. Piesele sale, în special comedii sociale edwardiene, i-au asigurat siguranța financiară. Reputația sa se bazează mai ales pe romanele *Robie* (Of Human Bondage, 1915), *Luna și doi bani jumate* (The Moon and Sixpence, 1919), *Prăjituri și bere* (Cakes and Ale, 1930) și *Muchia lamei* (The Razor's Edge, 1944). Nuvelele sale prezintă deseori nesiguranța europenilor aflați în medii străine. Lucrările, apreciate în prezent mai puțin decât în trecut, se caracterizează printr-un stil clar, necomplicat, prin fundaluri cosmopolite și o ascuțită observație a naturii umane.

William Somerset Maugham

ARHIVELE MICHAEL OCHS/VENICE, CALIF.

maulid *sau* milad

În islam, zi de naștere a unei persoane sfinte, în special a lui Mahomed. Ziua sa de naștere este fixată tradițional ca fiind cea de-a douăsprezecea zi a lunii lui Rabi I (de fapt ziua morții sale). Sărbătorită la început

de credincioșii musulmani în sec. XIII, ziua lui Mahomed era precedată de o lună de veselie, care se sfârșea cu sacrificări de animale și o paradă cu torțe aprinse. Ziua cuprindea o slujbă publică și un banchet. Deși festivitățile maulid sunt considerate de unii fundamentaliști islamici ca având un caracter idolatru, ele continuă să fie sărbătorite pe scară largă în lumea musulmană, fiind extinse și la sfinții populari și la fondatorii frățiilor sufiste.

Mauna Kea

Vulcan stins în N insulei Hawaii, în statul Hawaii, SUA. Cu o înălțime de 4 205 m, reprezintă cel mai înalt punct din stat și principala atracție a unui parc ce se întinde pe o suprafață de 202 hectare. Numele său înseamnă „muntele alb", cu referire la vârful acoperit de zăpadă. Vârful rotunjit al vulcanului are o circumferință de 48 km, adăpostind un important observator astronomic. Scurgerile de lavă au îngropat versanții sudici ai Munților Kohala la NV, iar pantele sale de V și de S sunt acoperite cu lavă provenind de la vulcanul învecinat, Mauna Loa.

Mauna Loa

Vulcan în S insulei Hawaii, statul Hawaii, SUA. Situat în Parcul Național al Vulcanilor din Hawaii, este muntele cu cea mai mare masă de pe Pământ datorită înălțimii și volumului său. Are o înălțime de 4 169 m și un vârf rotunjit lung de 120 km, cu o lățime de 103 km. Mokuaweoweo, craterul său adânc, are o suprafață de aproape 10 kmp, cu o adâncime de 150–180 m. Media erupțiilor este de una la trei ani și jumătate, începând cu 1832. Multe erupții au avut loc în interiorul craterului Mokuaweoweo; altele provin de la fisuri și aerisiri. Curgerile de lavă ocupă peste 5 120 kmp din insulă. *Vezi* Kilauea.

Maupassant, (Henry-René-Albert) Guy de

(05.08.1850, Château de Miromesnil?, lângă Dieppe, Franța - 06.07.1893, Paris)

Scriitor francez. Studiile de drept i-au fost întrerupte de izbucnirea Războiului franco-prusian; experiența de voluntar a reprezentat sursa unora dintre cele mai bune lucrări ale sale. Ulterior, în calitate de angajat al serviciului civil, a devenit un protejat al lui Gustave Flaubert. A atras atenția cu *Bulgăre de seu* (Boule de Suif, 1880), probabil cea mai reușită nuvelă a sa. În următorii zece ani, a publicat cca 300 de nuvele, șase romane și trei jurnale de călătorii. Luate împreună, nuvelele prezintă o imagine cuprinzătoare, în stil naturalist, a vieții franceze între 1870 și 1890. Printre temele abordate se numără războiul, țărănimea normandă, birocrația, viața de pe malurile Senei, problemele emoționale ale membrilor diferitor clase și halucinația. Maupassant a fost de o promiscuitate ieșită din comun și, înainte de a împlini 25 de ani, sănătatea îi era măcinată de sifilis. A încercat să se sinucidă în 1892, fiind apoi internat într-un azil, unde a murit la vârsta de 42 de ani. Este considerat maestrul francez al nuvelei.

Guy de Maupassant, fotografie de Nadar (Gaspard-Félix Tournachon), cca 1885

ARHIVELE FOTOGRAFICE, PARIS

Maurer, Ion Gheorghe

(23.09.1902, București, România - 08.02.2000, București)

Om politic român, membru al Academiei Române. Avocat al comuniștilor în 1933, devine membru al Partidului Comunist Român și colaborator apropiat al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și, ulterior, al lui Nicolae Ceaușescu; membru de frunte al nomenclaturii comuniste. A îndeplinit funcțiile de ministru de externe (1957–1958), președinte al Marii Adunări Naționale (1958–1961) și prim-ministru (1961–1974).

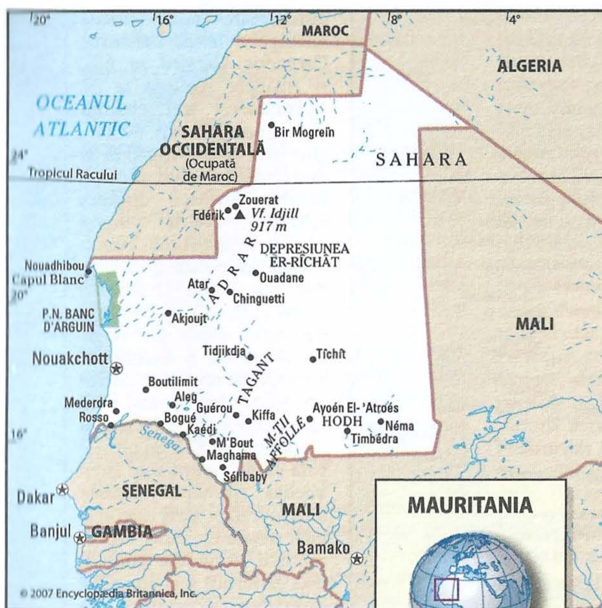
mauri

Populație musulmană din Spania, de origine mixtă: arabă, spaniolă și berberă. Musulmanii din Africa de Nord (numiți în latină *mauri*, adică băștinași din provincia romană Mauritania) au invadat Spania în sec. VIII d.Hr. și, în timpul dinastiilor Omeiazilor și Almoravizilor, au creat marea civilizație andaluză arabă, în orașe cum sunt Córdoba, Toledo, Granada și Sevilla. Recucerirea creștină a Spaniei, de Alfonso VI, a început în sec. XI. De atunci, mulți musulmani s-au refugiat în N Africii, până la înfrângerea finală a maurilor în 1492 și chiar și în secolul următor. *Vezi și* mudejari.

Mauriac, François

(11.10.1885, Bordeaux, Franța - 01.09.1970, Paris)

Scriitor francez. Mauriac a crescut într-o familie catolică, pioasă și severă și, astfel, în creațiile sale, scriitorul abordează în special tema luptei sufletului împotriva

păcatului, tema bunătății și a salvării sufletului. Este cunoscut în special pentru romanele sobre, psihologice, precum *Tânăr în lanțuri* (1913), *Sărutul dat leprosului* (1922), *Thérèse Desqueyroux* (1927), *Cuibul de vipere* (1932), deseori considerat capodopera sa, și *Femeia fariseilor* (1941). Printre piesele sale se numără *Asmodée* (1938). A scris lucrări polemice împotriva totalitarismului și a fascismului de-a lungul anilor 1930, și a colaborat cu Rezistența în Al Doilea Război Mondial. A primit Premiul Nobel pentru literatură în 1952.

Mauriciu de Nassau
în olandeză Maurits, (Prinț) van Oranje, Graaf (Conte) van Nassau

(13.11.1567, Dillenburg, Nassau - 23.04.1625, Haga)

Fiu al lui Wilhelm I Taciturnul, a fost învestit, în 1585, administrator-șef al provinciilor nordice din Imperiul Olandez. Fiind îndrumat politic de Johan van Oldenbarnevelt, Mauriciu a consolidat puterea provinciilor împotriva pericolului reprezentat de Spania și le-a transformat în centre comerciale și de transport. A folosit planuri militare și tactici de asediu pentru a învinge forțele spaniole din N și din E, însă nu a reușit să cucerească S, fiind obligat să încheie un armistițiu cu Spania în 1609. Dezvoltarea strategiilor și tacticilor militare a transformat armata olandeză în cea mai modernă forță de luptă din Europa. În 1618 și-a consolidat puterea politică în urma demiterii lui Oldenbarnevelt și, în calitate de prinț de Orania, conte de Nassau, a devenit efectiv rege al Olandei.

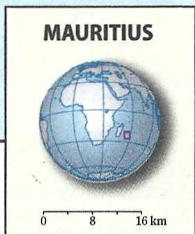
Mauritania

Veche regiune din Africa de Nord, situată în zona de N a Marocului de astăzi și în V și centrul Algeriei. A fost populată de fenicieni și de cartaginezi începând cu sec. VI î.Hr. Locuitorii săi de mai târziu au fost cunoscuți de romani ca mauri și massaeyli. A fost anexată Romei în 42 d.Hr. și împărțită în două provincii. Teoretic, a devenit independentă în sec. V d.Hr., însă a fost invadată de vandali și de arabi în sec. VII d.Hr.

Mauritania *denumire oficială* Republica Islamică Mauritania

Stat în Africa de Nord. Suprafața: 1 030 700 kmp; 2 656 000 loc. (2002). Capitala: Nouakchott. Are ieșire la Oceanul Atlantic. Maurii (amestec între arabi berberi și negri sudanezi) constituie marea majoritate a populației. Limbi vorbite: araba (oficială), fulani, soninke, wolof (toate naționale). Religia: islamică (oficială). Moneda națională: ouguiya. Cea mai mare parte din Mauritania este formată dintr-un deșert jos, constituind extremitatea de V a deșertului Sahara. Doar o foarte mică parte din teritoriu este arabil, iar aproape 40% este bun pentru pășunat, făcând din creșterea nomadă de capre, oi și cămile una dintre ocupațiile principale ale populației. Pescuitul oceanic și exploatarea minereului de fier reprezintă surse importante de venit. Este o republică cu două camere legislative, șeful statului și al guvernului fiind președintele, asistat de prim-ministru. Populată în vechime de berberii sanhadja, a reprezentat, între sec. XI și XII, centrul dinastiei Almoravizilor, care impunea islamul multor popoare învecinate. În sec. XV, aici au sosit triburi arabe și au format câteva confederații puternice, precum Trarza și Brakna, care au dominat regiunea fluviului Sénégal,

Kunta, în E, și Rigaibat, în N. Portughezii au ajuns în zonă în sec. XV. Franța a preluat controlul regiunii de coastă prin tratatul din Senegal din 1817, iar în 1903 peste teritoriu a fost extins un protectorat formal. În 1904, Mauritania a fost anexată Africii Occidentale Franceze, iar în 1920 a devenit colonie. În 1960, Mauritania a obținut independența și a părăsit Comunitatea Franceză. Primul președinte al țării, Moktar Ould Daddah, a fost înlăturat printr-o lovitură de stat din 1978 și înlocuit de un guvern militar. În 1991 a fost adoptată o nouă constituție, iar în 1992 a fost instalat un guvern civil. Țara se confruntă cu multe greutăți economice și tulburări politice.

Mauritius
denumire oficială **Republica Mauritius**

Stat insular, situat la E de Madagascar, în Oceanul Indian. Suprafața: 2 040 kmp; 1 211 000 loc. (2002). Capitala: Port Louis. Stat central insular independent, din grupul Mascarene, se întinde pe o distanță de 61 km NS și 47 km EV. Teritoriile îndepărtate sunt Insula Rodrigues la E, bancurile Cargados Carajos la NE, și Insulele Agelega la N. Aproximativ trei cincimi din populație sunt de origine creolă sau franceză și două cincimi sunt indieni. Limbi vorbite: engleza (oficială), creola (lingua franca), diferite limbi etnice. Religii: hinduism (jumătate din populație), creștinism (o treime), islam. Moneda națională: rupia. De origine vulcanică și înconjurat aproape în totalitate de recife, statul are cel mai înalt vârf, Petite Rivière-Noire, cu o înălțime de 826 m; principala sursă de apă este lacul Vacoas. Aproape jumătate din suprafața țării este arabilă, trestia de zahăr reprezentând principala cultură, deși guvernul a sponsorizat diversificarea agrară. Țara depinde în mare parte de importurile de alimente, în special de orez. Densitatea populației este una dintre cele mai mari din lume. Insula nu a fost colonizată, însă a fost vizitată de portughezi la începutul sec. XVI. Olandezii au preluat controlul între 1598 și 1710, au numit-o Mauritius, după guvernatorul Mauriciu de Nassau, și au încercat să o populeze (1638–1658, 1664–1710), apoi au abandonat-o, lăsând-o pradă piraților. Compania Franceză a Indiilor de Est și-a stabilit aici sediul, dându-i numele de Île de France, în 1721, și a guvernat-o până când ministrul marinei franceze a preluat administrația insulei, în 1767. Plantarea trestiei-de-zahăr a reprezentat principala industrie, iar colonia a prosperat. Britanicii au ocupat insula în 1810, acordându-li-se controlul formal prin Tratatul de la Paris (1814); numele de Mauritius a fost restabilit, iar sclavia a fost abolită. Spre sfârșitul sec. XIX, concurența provocată de cultivarea sfeclei de zahăr a dus la un declin economic, aplanat de deschiderea Canalului de Suez, în 1869. După Al Doilea Război Mondial, Mauritius a adoptat reforme politice și economice, iar în 1968 a devenit stat independent în cadrul Commonwealthului. În 1992, a devenit

republică. De-a lungul anilor 1990, țara a fost afectată de instabilitate politică.

Maurois, André *născut* Émile Herzog

(26.07.1885, Elbeuf, Franța - 09.10.1967, Paris)

Scriitor francez. Ofițer al armatei britanice în timpul Primului Război Mondial, Maurois a obținut primul succes literar cu *Tăcerile colonelui Bramble* (Les Silences du colonel Bramble, 1918), un comentariu amuzant despre război și caracterul britanic. Printre romanele sale se numără *Bernard Quesnay* (Chantiers américains, 1926) și *Climate* (Climats, 1928). Este cunoscut ca scriitor de biografii, folosite în romanele sale, precum biografiile lui Percy B. Shelley, lord Byron, Victor Hugo și Marcel Proust.

Maurras, Charles (-Marie-Photius)

(20.04.1868, Martigues, Franța - 16.11.1952, Tours)

Scriitor și teoretician politic francez. În 1891 a fost unul dintre fondatorii unui grup de poeți care se opuneau simboliștilor, ulterior cunoscut ca École Romane. Monarhist înfocat, a fost unul dintre fondatorii publicației *L'Action Française* (1899), publicație al cărei „naționalism integral" promova ideea supremației statului; a devenit organul de partid al reacționarilor din Acțiunea Franceză. A scris, de asemenea, nuvele filozofice și poezie. În Al Doilea Război Mondial, Maurras a fost un puternic susținător al guvernului lui Philippe Pétain, fapt pentru care a fost închis în perioada 1945–1952.

Maurya, Imperiul ~

(321-185 î.Hr.)

Stat în vechea Indie, cu centrul la Pataliputra (ulterior Patna), în apropiere de joncțiunea dintre râul Son și fluviul Gange. După moartea lui Alexandru cel Mare, Chandra Gupta (Chandragupta Maurya), fondatorul dinastiei, a format un imperiu care cuprindea cea mai mare parte a subcontinentului, cu excepția poporului tamil. Ašoka (d. cca 269–232 î.Hr.), celebrul împărat budist, a lăsat în urma lui monumente din piatră care cuprind unele dintre cele mai vechi texte descifrate din India. Imperiul a intrat în declin după moartea lui Ašoka, însă la apogeul său a reprezentat o autocrație eficientă și foarte bine organizată. *Vezi* dinastia Gupta; dinastia Nanda.

Mausolos

(m. 353 î.Hr.)

Satrap (guvernator) al vechiului district Caria, în S Asiei Mici. Fiind sub așa-zisul control al Imperiului Persan, Mausolos a profitat de instabilitatea din Asia Mică pentru a câștiga independența. A fost o figură influentă pentru orașele grecești din Ionia și i-a instigat la revoltă pe aliații Atenei, în 357 î.Hr. A înzestrat capitala, Halicarnas, cu clădiri mărețe. Sora și soția sa, Artemisia II, a dus la bun sfârșit construirea mormântului său, Mausoleul. Acesta a fost proiectat de arhitectul grec Pythios și este considerat una dintre cele șapte minuni ale lumii.

mausoleu

Monument funerar de dimensiuni mari, reprezentat în special de o clădire din piatră cu locuri de înmormântare pentru decedați, situate deasupra pământului. Cuvântul provine de la numele lui Mausolos, a cărui văduvă a ridicat un mormânt splendid la Halicarnas (cca 353–350 î.Hr.). Cel mai impresionant mausoleu este probabil cel de la Tāj Mahal.

Mauss, Marcel

(10.05.1872, Épinal, Franța - 10.02.1950, Paris)

Sociolog și antropolog francez. Mauss a fost nepotul lui Émile Durkheim, care a contribuit mult la formarea lui intelectuală și cu care a colaborat la lucrări importante, precum *Sinuciderea* (Le Suicide, 1897) și *Despre formele clasificării* (De quelques formes de classification, 1901–1902). Cea mai importantă lucrare a sa a fost *Eseu despre dar* (Essai sur le don, 1925), studiu comparativ original al relației între obiceiul de a face schimb de daruri și structura socială. A predat la École Pratique des Hautes Études și la Collège de France, fiind unul dintre fondatorii Institutului de Etnologie din cadrul Universității din Paris. Opiniile sale privind teoria și metodele etnologice i-au influențat pe Claude Lévi-Strauss, Alfred Reginald Radcliffe-Brown, Bronisław Malinowski și Edward Evans-Pritchard.

Mavrocordat, familia ~

Familie de fanarioți originară din Chios. Înrudită cu boieri români. Printre membrii mai importanți ai acestei familii se numără: – **Alexandru Mavrocordat Exaporitul** (1641–1709), medic și erudit grec din Fanar, profesor la Academia din Istanbul și mare dragoman al Porții Otomane, negociator principal al Tratatului de la Karlowitz (1699); – **Nicolae Mavrocordat**, fiu al lui Alexandru Mavrocordat, inițiator al regimului fanariot în Țările Române prin domniile sale în Moldova (1709–1710, 1711–1715) și Țara Românească (1715–1716, 1719–1730). A introdus măsuri de

raționalizare a colectării impozitelor și s-a preocupat de dezvoltarea învățământului; – **Ioan Mavrocordat**, domn al Țării Românești (1716–1719). Om de încredere al turcilor, a negociat pentru aceștia Pacea de la Passarowitz (1718) cu habsburgii și cu venețienii; – **Constantin Mavrocordat**, domn al Țării Românești (1730, 1731–1733, 1735–1741, 1744–1748, 1756–1758, 1761–1763) și al Moldovei (1733–1735, 1741–1743, 1748–1749, 1769). Îndelungata sa menținere la putere i-a permis să introducă importante reforme politice (în justiție, armată, finanțe), urmărind modernizarea statului. Cea mai notabilă realizare a sa a fost desființarea iobăgiei (în 1747 în Țara Românească și în 1749 în Moldova) și introducerea sistemului de clacă (12 zile pe an în Țara Românească și 24 de zile pe an în Moldova). A sprijinit generos activitatea tipografică.

Mavrogheni, Nicolae

(d. 1786–1790)

Domn al Țării Românești. Parte în lungul șir de domni fanarioți, deși grec, Mavrogheni nu era din cartierul Fanar al Istanbulului, ci din insula Paros. A fost, pentru o lungă perioadă din viață, marinar, apoi, ales dragoman al comandantului Hassan Pașa, l-a convins pe sultanul Abdulhamid I să-l trimită domn în Țara Românească. Faptul că nu era născut în Fanar, caracterul său excentric (se povestește că se plimba prin București într-o caleașcă trasă de doi cerbi cu coarnele poleite cu aur), taxele impuse boierilor, dar și umilințele la care i-a supus, precum și o serie de măsuri nu foarte populare, menite să reglementeze viața de obște a țării, au făcut să nu fie prea iubit de români. De altfel, chiar și otomanii au fost nemulțumiți până la urmă de domn și au decis mazilirea lui. Mavrogheni a fost ucis pe malul bulgăresc al Dunării, în localitatea Bia. Se pare că era înzestrat cu calități militare (a alcătuit o armată de cca zece mii de oameni), dar și cu spirit filantropic: a construit în București biserica Mavrogheni, păstrată până astăzi, unde a funcționat o tipografie, și spitalul Filantropia.

maxilar

Os pereche care face parte din oasele feței; maxilarul inferior mobil (mandibula) și maxilarul superior (maxila). Pe acestea se află dinții (*vezi* dinte), având un rol însemnat în procesele de masticație și vorbire. Porțiunile verticale din partea posterioară a mandibulei formează, împreună cu oasele temporale, articulația temporalo-mandibulară. Partea frontală a arcului mandibular se îngustează și formează bărbia. Maxilarul superior este sudat de oasele sfenoide și zigomatice, participând la formarea planșeului bucal, care include și marele sinus maxilar.

Maxim, Sir Hiram (Stevens)

(05.02.1840, Sangerville, Maine, SUA – 24.11.1916, Londra, Anglia)

Inventator britanic de origine americană. Fiu al unui fermier din Maine, a ajuns ucenic al unui constructor de trăsuri. A devenit apoi inginer-șef pentru Electric Lightning Co. din SUA (1878–1881), pentru care a introdus filamentele de carbon pentru becurile electrice. În laboratorul său din Londra, a început să lucreze la proiectarea unei mitraliere complet automate. În 1884 a reușit să realizeze un proiect care folosea reculul butoiașului pentru aruncarea cartușelor folosite și pentru a reîncărca arma. A produs un praf de pușcă fără fum, corditul. În scurt timp, toate armatele erau echipate cu arme Maxim sau cu adaptări ale acestora. Printre alte invenții ale sale se numără un drot de păr, o armă pneumatică și un avion (1894). Firma sa, Maxim Gun Co., a fuzionat în cele din urmă cu Vickers Ltd. Fiul său, Hiram Percy (1869–1936), a inventat amortizorul Maxim pentru puști, adaptat la arme de foc și la alte tehnologii, și a creat, de asemenea, automobilul electric Columbia.

Maximian *nume complet* Marcus Aurelius Valerius Maximianus

(cca 250 d.Hr., Sirmium, Pannonia Inferioară – cca 07.310 d.Hr.)

Împărat roman, alături de Dioclețian (286–305 d.Hr.). Încredințându-i-se provinciile occidentale ale imperiului, nu a putut reprima revoltele din Gallia și din Britannia. Constantius I Chlorus a preluat aceste provincii, lăsându-i lui Maximian Italia, Spania și Africa. Deși este cunoscut ca prigonitor al creștinilor, se crede totuși că a acționat la ordinul lui Dioclețian. A abdicat cu greu odată cu Dioclețian, dar a revenit pentru a-și ajuta propriul fiu, Maxentius, în încercarea de a deveni cezar. A abdicat din nou și a trăit la curtea ginerelui său, Constantin I. În urma unei revolte eșuate împotriva lui Constantin, s-a sinucis.

Maximilian *născut* Ferdinand Maximilian Joseph

(06.07.1832, Viena, Austria – 19.06.1867, lângă Querétaro, Mexic)

Arhiduce de Austria și împărat al Mexicului (1864–1867). Frate mai mic al lui Franz Joseph I al Austro-Ungariei, a ocupat

Ferdinand Maximilian Joseph de Habsburg

BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON DC

posturi în marina austriacă și a fost guvernator general al Regatului Lombardo-Venețian. A acceptat însă tronul mexican, crezând cu naivitate că mexicanii l-au vrut rege. În realitate, oferta era un aranjament pus la cale de conservatorii mexicani, care voiau să-l răstoarne pe președintele Benito Juárez, și de Napoleon III, care dorea să-și recupereze o datorie, nutrind și ambiții imperialiste legate de zona respectivă. Intenționând să guverneze cu benevolență paternă, Maximilian a susținut reformele făcute de Juárez, fapt ce a stârnit furia conservatorilor. Sfârșitul Războiului Civil American a permis ca SUA să intervină în favoarea lui Juárez. Forțele franceze care-l sprijineau pe Maximilian au plecat, la solicitarea SUA, iar armata lui Juárez a recucerit Ciudad de México. Refuzând să abdice, Maximilian a fost înfrânt și executat.

Maximilian I

(22.03.1459, Weiner Neustadt, Austria - 12.01.1519, Wels)

Rege roman (1486–1519) și împărat al Sfântului Imperiu Roman (1493–1519). Cel mai mare fiu al împăratului Frederic III și membru al dinastiei Habsburgilor, a câștigat teritoriile Burgundiei din Țările de Jos, prin mariajul din 1477; ulterior, a fost forțat să cedeze Burgundia lui Ludovic XI (1482). Până în 1490 a recucerit majoritatea teritoriilor habsburgice din Austria și, în urma încoronării ca împărat al Sfântului Imperiu Roman, i-a a alungat pe turci de la granițele de SE ale Imperiului. A condus o serie de războaie împotriva Franței, contribuind la înfrângerea lor din Italia, în 1496, cedând apoi orașul Milano francezilor (1515). A pierdut de asemenea Elveția, dar a obținut provincia Tirol, pe cale pașnică. A obținut Spania pentru habsburgi prin căsătoriile copiilor săi, a dobândit influență în Ungaria și în Boemia și a construit o rețea complicată de alianțe europene. Monarh popular, a încurajat cultura și artele.

Maximilian I

(17.04.1573, München - 27.09.1651, Ingolstadt, Bavaria)

Duce de Bavaria (1597–1651) și elector, începând cu 1623. Când a devenit duce, ca tatăl său, a întărit ducatul, a revizuit codul de legi și a creat o armată eficientă. Opunându-se cauzei protestante, a înființat Liga Catolică (1610). În cadrul Războiului de Treizeci de Ani, a ajutat cu forțe militare Austria, împotriva electorului palatin Frederic V, iar odată cu victoriile obținute de Graf von Tilly, i-au revenit atât teritorii, cât și dreptul asupra Bavariei (1623). Amenințat de o armată independentă condusă de generalul Albrecht W.E. von Wallenstein, a contribuit la alungarea generalului în 1630. Maximilian a luptat apoi, fără succes, împotriva Franței și a Suediei, și a semnat o pace separată, pentru a-și păstra drepturile de elector.

Maximilian I *născut* Maximilian Joseph

(27.05.1756, Mannheim, Palatinat - 13.10.1825, München)

Primul rege al Bavariei (1806–1825). Membru al dinastiei Wittelsbach, a moștenit în 1799 teritoriile lui Maximilian IV Joseph, elector de Bavaria. Obligat de Austria să participe la războiul contra Franței, a semnat o pace separată, în 1801. Neavând încredere în Austria, a sprijinit eforturile militare franceze (1805–1809), prin înscrierea Bavariei în Confederația Rinului. A primit teritorii și s-a încoronat rege al Bavariei (1806). După 1813, s-a aliat cu Austria; pentru a garanta integritatea regatului, a renunțat la unele zone din V în favoarea Austriei, primind în schimb teritorii de pe malul de V al Rinului. Ajutat de primul său ministru, contele von Montgelas (1759–1838), Maximilian a transformat Bavaria într-un stat eficient, liberal, cu o nouă constituție (1808) și cu un contract social (1818) prin care se stabilea un parlament bicameral.

Maximilian II

(31.07.1527, Viena, Austria - 12.10.1576, Regensburg)

Împărat al Sfântului Imperiu Roman (1564–1576). Fiu al viitorului împărat Ferdinand I, a fost creștin tolerant, adeptul compromisului între catolici și protestanți. A devenit rege al Boemiei în 1562 și a urcat pe tronul imperial în 1564. A favorizat toleranța religioasă și a depus eforturi pentru reformarea bisericii romano-catolice. Nu a reușit să-și îndeplinească scopurile politice; o campanie pierdută împotriva turcilor s-a încheiat cu un armistițiu (1568) care l-a forțat să continue plata tributului către sultan.

Maximilian II

(28.11.1811, München - 10.03.1864, München)

Rege al Bavariei (1848–1864). Fiu al regelui Ludovic I, a urcat pe tron în urma abdicării

tatălui său (1848). A propus o ligă formată din state mai mici, ca o „a treia forță" în relațiile germane, însă i s-au opus puternicele state Austria și Prusia. A introdus cu succes reforme liberale în Bavaria, precum libertatea presei și responsabilitatea ministerială. A transformat orașul München într-un centru cultural și a sprijinit intelectuali precum Leopold von Ranke. A fost urmat la tron de fiul său, Ludovic II.

Maxim Grecul

(1480, Árta, Grecia - 1556, lângă Moscova, Rusia; sărbătorit pe 21 ian.)

Învățat și lingvist grec. Educat la Paris, Veneția și Florența, a făcut parte dintr-un cerc de intelectuali umaniști, fiind influențat și de reformatorul dominican Girolamo Savonarola. A devenit călugăr ortodox grec și a fost ales să traducă texte liturgice și teologice grecești în limba rusă, făcând astfel posibilă răspândirea culturii bizantine în Rusia. La Moscova s-a implicat într-o controversă religioasă, alăturându-se unei facțiuni care sprijinea renunțarea la proprietățile pe care Biserica le avea. Arestat pentru erezie în 1525, a fost închis timp de 20 de ani într-o mănăstire. După moarte, a fost venerat ca sfânt.

maximum

În matematică, punct la care valoarea unei funcții este cea mai mare. Dacă valoarea este mai mare sau egală cu toate celelalte valori ale funcției, atunci ea reprezintă un maxim absolut. Dacă este doar mai mare decât orice punct din apropiere, atunci se numește maxim relativ sau local. În analiza matematică, derivata este nulă sau nu există la punctul maxim al unei funcții. Tehnicile pentru determinarea punctelor de maxim și minim au motivat primele dezvoltări ale analizei matematice și au permis rezolvarea mai ușoară a problemelor, precum stabilirea dimensiunilor unui recipient care poate cuprinde mai mult decât cantitatea de material folosită la construcția lui. *Vezi* minim; optimizare.

Maxwell, (Ian) Robert
născut Jan Ludwik Hoch

(10.06.1923, Slatina-Selo, Cehoslovacia - 05.11.1991, pe mare, în apropierea Insulelor Canare)

Publicist britanic de origine cehă. Provenind dintr-o familie de evrei, a pierdut numeroși membri ai acesteia în Holocaust, însă el a reușit să ajungă în Anglia, devenind ofițer de armată. După război a fondat Pergamon Press, care a devenit apoi o editură importantă datorită ziarelor comerciale și cărților științifice publicate. În anii 1980, Maxwell a relansat British Printing Corp. și a achiziționat *Mirror Group Newspapers,* deși practicile sale financiare au fost puse oficial sub semnul întrebării. Printre achizițiile din SUA ale companiei Maxwell Communications s-au numărat și *New York Daily News* (1991) și editura Macmillan. Dezvăluirea afacerilor financiare frauduloase, folosite în scopul salvării imperiului aflat în colaps, a fost urmată de moartea lui Maxwell, găsit înecat în apropierea iahtului său, în Oceanul Atlantic; s-a presupus că s-a sinucis.

Maxwell, ecuațiile lui ~

Patru ecuații formulate de James Clerk Maxwell, care formează împreună o descriere completă a producerii câmpurilor electrice și a câmpurilor magnetice, precum și a relațiilor dintre ele. Afirmațiile acestor patru ecuații sunt: (1) câmpul electric este provocat de sarcina electrică; (2) nu există poli magnetici izolați, (3) câmpurile electrice sunt produse de schimbarea câmpurilor magnetice; (4) câmpurile magnetice periodice sunt produse de schimbarea câmpurilor electrice și de curenții electrici. Maxwell și-a bazat descrierea câmpurilor electromagnetice pe aceste patru afirmații.

Maxwell, James Clerk

(13.06.1831, Edinburgh, Scoția - 05.11.1879, Cambridge, Cambridgeshire, Anglia)

Fizician scoțian. Și-a publicat prima lucrare științifică la vârsta de 14 ani; a intrat la Universitatea din Edinburgh doi ani mai târziu, apoi a absolvit și Universitatea Cambridge. A predat la Universitatea Aberdeen, la King's College din Londra și la Cambridge (începând cu 1871), unde a supravegheat construcția laboratorului Cavendish. Cea mai revoluționară realizare a sa a fost demonstrarea faptului că lumina este o undă electromagnetică, creând conceptul de radiație electromagentică. Ecuațiile sale de câmp (*vezi* ecuațiile lui Maxwell) au pregătit calea pentru teoria restrânsă a relativității lui Albert Einstein. A stabilit natura inelelor planetei Saturn, a realizat studii importante privind percepția culorilor, a elaborat teoria cinetică a gazelor. Ideile sale au pus bazele mecanicii cuantice și ale teoriei moderne a structurii atomilor și a moleculelor.

Maxwell, William

(16.08.1908, Lincoln, Illinois, SUA - 31.07.2000, New York, New York)

Editor și autor american. Maxwell a predat limba engleză la Universitatea din Illinois,

apoi a fost angajat la publicația *The New Yorker*. În cei 40 de ani în care s-a aflat acolo, Maxwell a lucrat pentru scriitori precum John Cheever, J.D. Salinger, Eudora Welty și Mavis Gallant. El însuși a scris nuvele și romane simple. Cea mai cunoscută lucrare a sa este *Frunza împăturită* (The Folded Leaf, 1945), despre prietenia a doi băieți dintr-un mic oraș. Alte romane sunt *Castelul* (The Château, 1961) și *La revedere, pe mâine* (So Long, See You Tomorrow, 1980), precum și colecția de nuvele *Toate zilele și nopțile* (All the Days and Nights, 1995).

maya

În hinduism, forță ce creează iluzia cosmică potrivit căreia lumea fenomenelor este o lume reală. Cuvântul maya se referea inițial la vrăjitoria cu care un zeu putea face ființele umane să creadă în ceea ce se dovedea a fi o iluzie, iar sensul filozofic al termenului este o prelungire a acelui înțeles. Conceptul are o importanță specială în școala advaita a sistemului ortodox vedanta, care consideră maya ca fiind forța cosmică ce-l prezintă pe Brahman cel infinit drept lumea finită a fenomenelor.

maya

Populație de indieni mezoamericani care a construit, între 250 și 900 d.Hr., una dintre cele mai mari civilizații ale emisferei vestice. Până în 200 d.Hr., mayașii construiseră orașe cu palate, temple, piețe și saloane de bal. Ei au folosit unelte de piatră pentru a exploata imensele cantități de piatră necesare construcției acestor structuri; sculptura și basoreliefurile erau, de asemenea, foarte dezvoltate. Scrierea hieroglifică maya dăinuiește în cărți și inscripții. Matematica mayașă folosea notația pozițională și conceptul de zero; astronomia dispunea de un an solar determinat cu precizie și de tabele precise ale poziției planetei Venus și a Lunii. Acuratețea calendaristică era importantă în ritualurile și ceremoniile religiei maya, care conținea un panteon de zeități. Vărsarea de sânge, tortura și sacrificiul uman în scopuri rituale erau folosite pentru mulțumirea zeilor, asigurarea fertilității și îndepărtarea haosului cosmic. La apogeul perioadei clasice, civilizația maya cuprindea peste 40 de orașe cu 5 000–50 000 de locuitori. Anul 900 d.Hr. a marcat începerea unui declin inexplicabil. Actualii ascendenți ai mayașilor sunt fermieri din S Mexicului și ai Guatemalei, care supraviețuiesc din culturile proprii. *Vezi și* Chichén Itzá; Copán; Lacandón; codexurile maya; limbile maya; Quiché; Tikal; Tzeltal; Tzotzil; Uxmal.

maya, codexurile ~

Cărți care folosesc scrierea hieroglifică maya, care au supraviețuit cuceririi spaniole. Sunt scrise pe hârtie făcută din coajă de smochin, împăturite în acordeon, acoperite cu piei de jaguar. Deși cele mai multe cărți maya au fost distruse de preoții spanioli deoarece erau considerate păgâne, patru dintre ele au supraviețuit: *Codexul de la Dresda*, probabil datând din sec. XI sau XII, o copie a unor texte mai vechi, din sec. V d.Hr. și IX d.Hr.; *Codexul de la Madrid*, datând din sec. XV; *Codexul din Paris*, puțin mai vechi decât cel din Madrid; *Codexul Grolier*, descoperit în 1971 și datând din sec. XIII. Codexurile conțin calculele astronomice, divinația și practicile rituale.

maya, limbi ~

Familie alcătuită din cca 30 de limbi amerindiene, complexe din punct de vedere lingvistic, vorbite de peste trei milioane de oameni, în special în S Mexicului și în Guatemala. Deși unele înregistrează puțini vorbitori în viață, limbile yucatec în Mexic și k'iche (quiché), kaqchikel (cakchiquel), mam și q'eqchi' (kekchí) în Guatemala numără sute de mii de vorbitori. Limbile maya au fost înregistrate într-o formă indigenă (*vezi* codexurile maya, scrierea hieroglifică maya) și în ortografia bazată pe limba spaniolă, precum *Popol Vuh* și textele profetice *Yucatec*, cunoscute drept *Chilam Balam*.

maya, scrierea hieroglifică ~

Sistem de scriere folosit de popoarele civilizației maya până în sec. XVII. Scrierea era cunoscută cel puțin din 200 î.Hr. Din diferitele scrieri folosite în America precolumbiană, scrierea maya este cea mai elaborată și bogat atestată: au fost inventariate cca 800 de semne, în peste 5 000 de exemple (*vezi* codexurile maya). Semnele – unele figurative, altele destul de abstracte – sunt logografice, reprezentând cuvinte, sau silabice, care redau secvențe de consoane-vocale. În general, până la cinci semne sunt grupate sub formă pătrată sau dreptunghiulară, care mai departe sunt aranjate în rânduri sau modele. Limba scrierii din perioada clasică (250–900 d.Hr.) este cea numită cholan, moștenită de câteva limbi maya actuale; inscripțiile mai noi sunt realizate în limba zucatec. Până la începutul sec. XXI, intelectualii puteau înțelege 60–70% din inscripțiile maya, unele texte fiind lizibile aproape în întregime, iar altele, relativ șterse. Majoritatea inscripțiilor prezintă evenimente și date semnificative din viața conducătorilor maya.

Mayer, Louis B(urt)
născut **Eliezer** *sau* **Lazar**
(04.07.1885, Minsk, Imperiul Rus - 29.10.1957, Los Angeles, California, SUA)

Director de filme american de origine rusă. A emigrat cu familia în Canada, apoi în SUA și a lucrat începând de la 14 ani în afacerea cu fier vechi a tatălui său. A cumpărat o mică sală de cinema în apropiere de Boston (1907), iar până în 1918 Mayer deținea cea mai mare rețea de cinematografe din New England. A fondat o companie de producere a filmelor la Hollywood (1917) și a fuzionat cu alte companii, formând MGM în 1925. Ca director al MGM, a transformat compania în cel mai mare și mai prestigios studio de la Hollywood, ajutat și de directorul artistic Irving Thalberg. Mayer a încheiat contracte cu vedetele excepționale ale momentului, personalități precum Greta Garbo, Clark Gable și Judy Garland. A fost considerat cel mai puternic director de la Hollywood până la retragerea lui forțată, în 1951. A fost primul fondator al Academiei de Arte și Științe ale Filmului.

Mayer, Maria (Gertrude)
născută **Maria (Gertrude) Goeppert**
(28.06.1906, Kattowitz, Germania - 20.02.1972, San Diego, California, SUA)

Fiziciană americană de origine germană. A emigrat în SUA în 1930, unde a predat la diferite universități. A cercetat separarea izotopilor de uraniu în cadrul Proiectului Manhattan. Contribuțiile sale la fizica teoretică au dus la explicarea proprietăților nucleilor atomici bazată pe structura „învelișurilor" ocupate de protoni și de neutroni. A primit Premiul Nobel în 1963, împreună cu Hans Jensen (1907–1973) și cu Eugene Wigner.

Mayfield, Curtis
(03.06.1942, Chicago, Illinois, SUA - 26.12.1999, Roswell, Georgia)

Cântăreț, compozitor și chitarist american. A fost solist vocal și chitarist al trupei The Impressions până în 1957. Împreună cu Sam Gooden (bas) și Fred Cash (tenor), Mayfield (tenor înalt) a inventat un stil vocal mult imitat. A fost un chitarist autodidact, lirismul stilului său având o puternică influență. Cântecele lui Mayfield, între care *It's All Right* (1963), *People Get Ready* (1965), *Choice of Colours* (1969), sunt inspirate și pline de umanism. Apogeul carierei sale solo (începând cu 1970) l-a reprezentat coloana sonoră a filmului *Superfly* (1972), devenind o forță importantă în dezvoltarea stilului muzical numit funk. A paralizat în 1990, când un reflector a căzut peste el în timpul unui concert.

Mayflower, Acordul ~
(1620)

Document semnat de 41 de bărbați îmbarcați pe nava *Mayflower*, înainte de a acosta la Plymouth (colonia Massachusetts Bay). Îngrijorați că unii membri ar putea pleca să-și întemeieze colonii proprii, William Bradford și alții au întocmit acordul pentru a uni grupul într-un corp politic, obligând membrii să accepte orice legi stabilite în viitor. Documentul a adaptat un tratat bisericesc la o situație laică, devenind baza guvernării coloniei.

Mayhew, Henry
(1812, Londra, Anglia - 25.07.1887, Londra)

Jurnalist și sociolog englez. La început a studiat dreptul, apoi s-a orientat spre jurnalism. În 1841, a fondat publicația de mare succes *Punch*. Scriitor dramatic și prolific, este cunoscut mai ales pentru *Muncitorii și săracii Londrei* (London Labour and London Poor, 1851–1862), lucrare ce evocă imaginile și sunetele din districtele muncitorești londoneze și care i-a influențat pe Charles Dickens și alți scriitori. A scris și piese, farse, povești și romane, unele în colaborare cu fratele său, Augustus Septimus Mayhew (1826–1875).

Henry Mayhew, gravură după o fotografie

BIBLIOTECA BBC HULTON PICTURE

Mayo, familia ~

Familie americană de medici. William Worrall Mayo (31.05.1819, lângă Manchester, Anglia - 06.03.1911, Rochester, Minnesota, SUA) a ajuns în SUA în 1845, unde a înființat un cabinet chirurgical (1863), iar în 1889 a deschis spitalul St. Mary, împreună cu cei doi fii ai săi și cu congregația Surorile Sf. Francis. Fiul mai mare, William James (29.06.1861, Le Sueur, Minnesota - 28.07.1939, Rochester), s-a specializat în chirurgia abdomenului, a pelvisului și a rinichilor, fiind și administrator. Charles Horace (19.07.1865, Rochester - 26.05.1939, Chicago, Illinois), chirurg talentat, a creat procedurile moderne în chirurgia gușei hipertiroidiene, în neurochirurgie și în chirurgia ortopedică.

În jurul lui 1900, parteneriatul s-a transformat într-o asociație voluntară de medici și de specialiști, ulterior cunoscută sub numele de Clinica Mayo. În 1915, frații au înființat Fundația Mayo pentru Educație și Cercetare Medicală, care oferă studii în medicină și disciplinele apropiate.

Mayon

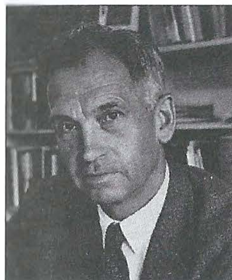
Vulcan activ în SE insulei Luzon, Filipine. Este unul dintre cele mai perfecte conuri vulcanice din lume, având o circumferință a bazei de 130 km și o înălțime de 2 421 m. Este un loc preferat de alpiniști și de turiști, fiind situat în centrul Parcului Național Mayon, care ocupă o suprafață de 55 kmp. S-au înregistrat peste 30 de erupții începând cu 1616; o erupție din 1993 a provocat moartea a 75 de oameni. Cea mai devastatoare erupție s-a înregistrat în 1814, acoperind orașul Cagsawa.

Mayotte (Moharais *sau* Mahoré)

Cea mai sudică insulă din arhipelagul Comore, 165 000 loc. (2002), colectivitate teritorială franceză de peste mări. Situată la NV de Madagascar, ocupă o suprafață de 373 kmp; Mamoutzo este fostul centru administrativ și cel mai important oraș al insulei. Dzaoudzi, actualul centru administrativ, este al doilea oraș și port. Majoritatea populației este de origine malaysiană. Inițial populată de urmași ai popoarelor bantu și malaezo-indoneziene, a fost convertită la islam de invadatorii arabi din sec. XV. Cucerită de un trib malgaș la sfârșitul sec. XVIII, insula a trecut sub control francez, în 1843. Alături de insulele Comore și Madagascar, Mayotte a devenit parte dintr-un singur teritoriu francez de peste mări, la începutul sec. XX. Are administrație autonomă din 1975, când cele mai de N trei insule din Comore și-au declarat independența.

DEPARTAMENTUL SERVICIILOR DE BIBLIOTECĂ, MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE NATURALĂ, NEW YORK

Ernst Mayr

Mayr, Ernst (Walter)

(05.07.1904, Kempten, Germania - 03.02.2005, Bedford, Massachusetts, SUA)

Biolog american de origine germană. A susținut doctoratul la Universitatea din Berlin, apoi a emigrat în SUA, la începutul anilor 1930. În perioada cât a fost curator la Muzeul American de Istorie Naturală (1932–1953), a scris peste o sută de lucrări de taxonomie aviară. Între 1953 și 1975 a predat la Universitatea Harvard. Primele studii de specialitate l-au făcut liderul teoriei sintetice moderne a evoluției. În 1940, Mayr a propus o definiție a speciilor care a fost larg acceptată și care a dus la descoperirea unor specii necunoscute până atunci. Printre lucrările sale importante se numără *Sistematica și originea speciilor* (Systematics and the Origin of Species, 1942) și *Dezvoltarea gândirii în domeniul biologiei* (The Growth of Biology Thought, 1982).

Maysles, Al(bert) *și* David

(n. 26.11.1926, Brookline, Massachusetts, SUA; 10.01.1932, Boston, Massachusetts, SUA - 03.01.1987, New York, New York)

Realizatori americani de filme documentare. Albert a realizat primul său documentar, *Psihiatria în Rusia* (Psychiatry in Russia), în 1955. Cei doi au colaborat apoi la documentare în stilul *cinéma vérité*, pe care l-au numit „cinema direct", fiind remarcați pentru *Comis-voiajorul* (Salesman, 1969) și *Gimme Shelter* (1970), ambele cu Charlotte Zwerin. Printre filmele lor ulterioare se numără *Cortina din Valea lui Christo* (Christo's Valley Curtain, 1972), *Grădinile cenușii* (Grey Gardens, 1975) și *Vladimir Horowitz* (1985).

Mazarin, Jules, Cardinalul ~ *născut* Giulio Raimondo Mazarini

(14.07.1602, Pescina, Abruzzi, Regatul Napolelui - 09.03.1661, Vincennes, Franța)

Cardinal și om de stat francez și italian. Membru al serviciului diplomatic papal (1627–1634), a negociat încheierea Războiului pentru Succesiunea Mantovei între Franța și Spania. A ocupat poziția de ambasador papal la curtea franceză (1634–1636), fiind un admirator al cardinalului Richelieu. A slujit interesele Franței la curtea papală, apoi s-a alăturat pe deplin intereselor Franței și a devenit cetățean francez naturalizat (1639), apoi cardinal (1641). După moartea lui Richelieu (1642) și a lui Ludovic XIII (1643), Mazarin a fost numit prim-ministru al Franței de către Ana de Austria, regentă a lui Ludovic XIV, el ocupându-se, de asemenea, de educația tânărului rege. Foarte influent în calitate de consilier privat al acestuia,

Cardinalul Mazarin, portret de Philippe de Champaigne; Muzeul Condé, Chantilly, Franța

MUZEU CONDÉ, CHANTILLY, FR.; FOTO GIRAUDON/ART RESOURCE, NEW YORK

a contribuit la formarea unui grup de administratori competenți. Politica externă a lui Mazarin a stabilit supremația Franței în rândul puterilor europene, prin Pacea de la Westfalia (1648) și prin Tratatul Pirineilor (1659). Patron al artelor, Mazarin a fondat o academie de pictură și de sculptură și a înființat o mare bibliotecă.

Mazatlán

Oraș port, 327 989 loc. (2000), situat în SV statului Sinaloa, în partea central-nordică a Mexicului. Ocupă o peninsulă deschisă spre golful Olas Atlas, în golful California. Este cel mai mare port al Mexicului la Oceanul Pacific, iar portul insular de aici este cunoscut pentru plajele cu nisip fin. Așezat în diagonală față de capătul peninsulei Baja California, constituie o legătură între Baja și țărm. Mazatlán, numit Perla Pacificului, este centru de pescuit și un popular oraș de vacanță.

mazăre

Denumire comună pentru numeroasele specii de plante erbacee anuale, cuprinzând sute de varietăți, aparținând familiei leguminoaselor (sau *Fabaceae*, cunoscută și sub numele de familia mazărei; *vezi* legume), cultivate în întreaga lume pentru semințele lor comestibile. *Pisum sativum* este mazărea obișnuită de grădină din Occident, iar Gregor Mendel a folosit-o în studiile sale de pionierat despre ereditate. Deși originea ei nu a fost stabilită cu siguranță, se știe că mazărea este una dintre plantele cultivate încă din cele mai vechi timpuri. Una dintre specii, numită mazărea-de-zahăr, are păstaia comestibilă și este folosită în bucătăriile din E Asiei. *Vezi* sângele-voinicului.

mazăre-de-mătănii *sau* ochi-de-crab *sau* lemn-dulce-indian

Plantă tropicală (*Abrus precatorius*, familia *Leguminosae* sau *Fabaceae*). Semințele sale tari, colorate două treimi în roșu și o treime în negru, semănând cu o gărgăriță, deși sunt extrem de otrăvitoare, sunt folosite pentru coliere și mătănii în India și în alte zone tropicale. În India, semințele sunt folosite și ca unitate de măsură a masei (*ratti*, echivalentul a 0,12125 grame).

mazăre-neagră

Formă cultivată a plantei de cultură anuale *Vigna unguiculata*, aparținând familiei leguminoaselor. Se crede că este originară din India și din Orientul Mijlociu, însă mai înainte a fost cultivată în China. Frunzele compuse au câte trei foliole. Florile albe, violet sau galbene-deschis cresc, de obicei, câte două sau trei, la capătul unor tulpini înalte. Păstaia este lungă și de formă cilindrică. În S SUA mazărea-neagră este cultivată intens drept plantă furajeră, cultură de protecție, îngrășământ verde sau aliment.

Mazda Motor, Corp.

Producător japonez de automobile. Fondată în 1920 ca fabrică de bușoane, firma s-a numit Toyo Kogyto Co. între 1927 și 1984, după care a adoptat numele de Mazda Motor Corp. A început să producă camioane în 1931, aprovizionând trupele armate japoneze în Al Doilea Război Mondial; fabrica a supraviețuit atacului cu bomba atomică din cauza poziției sale, fiind situată în spatele unui deal. În anii 1960 a început producerea de autovehicule pentru pasageri, comercializându-le în SUA. A supraviețuit unei crize din anii 1970, apoi a devenit unul dintre cei mai mari producători auto din Japonia. Mazda produce, de asemenea, arbori și alte produse cu motoare cu ardere internă pentru compania Ford Motor care, la începutul sec. XXI, a cumpărat o impresionantă cantitate de acțiuni de la Mazda. Sediul companiei se află la Hiroshima.

mazdeism

Religie dualistă apărută în Iran la sfârșitul sec. V d.Hr. Originile sale sunt neclare și nu s-au păstrat scrieri aparținând acestei religii. Numele derivă de la Mazdak, principalul susținător persan al religiei, care l-a convertit pe regele sassanid Kavadh I. Mazdok susținea că există două principii originare, Lumina (sau Binele) și Întunericul (sau Răul), care din întâmplare s-au amestecat, creând lumea. Datoria oamenilor era de a încerca să elibereze Lumina în lume, adoptând un comportament moral. Mazdeismul a fost suprimat în sec. VI d.Hr. de către nobilii persani și de clerul zoroastrian, care obiectau împotriva deținerii comune a proprietății și a femeilor, însă religia s-a practicat în secret până în sec. XVIII. *Vezi și* dualism; zoroastrism; parsism.

Mazia, Daniel

(18.12.1912, Scranton, Pennsylvania, SUA – 09.06.1996, Monterey, California)

Biolog american, doctor în medicină al Universității Pennsylvania. A studiat structura, diviziunea și reglarea celulară, fiind recunoscut, în special, pentru izolarea structurii responsabile cu diviziunea celulară (procesul prin care cromozomii din nucleul celular se dublează și repatizează în celulele-fiice), cercetări întreprinse în 1951 împreună cu biologul japonez Katsuma Dan (1905?–1996).

Mazowiecki, Tadeusz

(n. 18.04.1927, Płock, Polonia)

Om politic polonez. A studiat dreptul, apoi a fost cofondator și editor al publicației catolice lunare și independente *Więź* (1958–1981). Consilier principal al mișcării sindicale Solidaritatea, a fost numit de Lech Wałęsa editorul ziarului mișcării (1981). În urma alegerilor naționale din 1989, a fost numit prim-ministru al unui guvern de coaliție, format din Solidaritatea și din membri comuniști. A derulat reforme economice radicale, în scopul dezvoltării unei economii de piață libere, atitudine care a contribuit la stabilizarea pieței de bunuri de consum poloneze, înregistrându-se, de asemenea, o rată sporită a exporturilor, dar și o rată a șomajului ridicată. A pierdut cursa prezidențială din 1990, fiind înlocuit în funcția de prim-ministru în 1991.

Mazuria

Regiune în NE Poloniei, cuprinzând peste 2 000 de lacuri. Se extinde pe o distanță de 290 km la E de cursul inferior al râului Vistula, până la granița dintre Polonia și Belarus, ocupând o suprafață de 52 000 kmp. A fost scena unor lupte din timpul Primului Război Mondial (1914–1915), în urma cărora trupele rusești au fost înfrânte. A trecut sub control rus în ianuarie 1945, însă a fost ulterior cedată Poloniei în urma Conferinței de la Potsdam.

mazurcă

Dans popular polonez în măsura 3/4, în mod tradițional pe muzică de cimpoi, dansat de cupluri în cerc și caracterizat prin bătăi din picior și pocniri din toc. Originar din Mazuria (NE Poloniei), din sec. XVI, dansul a devenit popular la curtea poloneză și s-a extins în Rusia și în Germania, ajungând în Anglia și în Franța în anii 1830. Cele 50 de mazurci pentru pian compuse de Frédéric Chopin au extins popularitatea dansului, care nu avea serii de mișcări fixe, permițând astfel improvizațiile de-a lungul a peste 50 de pași diferiți.

Mazzini, Giuseppe

(22.06.1805, Genova, Italia - 10.03.1872, Pisa)

Patriot italian ce a jucat un rol important pentru crearea Italiei moderne. Avocat, s-a alăturat grupului secret pentru independență al carbonarilor. A fost închis pentru activități revoluționare, apoi s-a mutat la Marsilia (1831), unde a fondat mișcarea patriotică Tânăra Italie. Ulterior, și-a extins planul la o federație republicană, internațională și a fondat Tânăra Europă în Elveția. Ajuns la Londra (1837), a continuat activitățile revoluționare prin corespondență cu agenți răspândiți în întreaga lume. A fondat Liga Internațională a Popoarelor (1847) și a fost sprijinit de liberalii englezi. În 1848, s-a întors în Italia pentru a lua parte la guvernarea scurtei Republici de la Roma, însă a revenit în Anglia atunci când papa a preluat din nou controlul Romei. Mazzini a fondat Prietenii Italiei (1851) și a susținut revolte eșuate în Milano, Mantova și Genova. Republican înverșunat, a criticat noul Regat al Italiei (1861). *Vezi și* Risorgimento.

măcăleandru

Denumire populară pentru cele două specii de sturz (din familia *Turdidae*). Sturzul-cu-piept-roșu (*Turdus migratorius*), cu lungime de 25 cm, are partea dorsală de culoare gri-maronie și pieptul ruginiu și trăiește în pădurile de foioase și, uneori, în orașe. Se hrănește cu râme, insecte și fructe de pădure. Măcăleandrul (*Erithacus rubecula*) se întâlnește peste tot în Europa, în V Asiei și în unele părți ale Africii de Nord. Corpul are o lungime de 14 cm; părțile superioare sunt oliv-maronii, abdomenul alb, pieptul și fața roșii-portocalii.

măceş *sau* răsură

Trandafir sălbatic mic și cu spini (*Rosa eglanteria* sau *R. rubiginosa*) cu frunze parfumate și multe flori mici și roz, originar din Europa și Asia de Vest. Naturalizat pe arii largi în America de Nord, crește de-a lungul drumurilor și pe pajiști din E Canadei până în Tennessee și Kansas. Acest arbust, care poate ajunge până la o înălțime de 2 m, este cultivat pentru a atenua zgomotul traficului și pentru a înfrumuseța autostrăzile.

măcriş

Plantă perenă, răspândită în regiunile temperate. Măcrișul-oii (*Rumex acetosella*), o iarbă originară din Europa și răspândită în America de Nord, este o plantă atractivă, dar care creează probleme pentru că invadează pajiștile, grădinile, luncile și văile cu iarbă. Are frunze subțiri, triunghiulare și flori mărunte, galbene sau roșietice. Frunzele picante și acre sunt folosite ca legumă, condiment pentru omlete și sosuri, în supe, iar când sunt tinere, la salate. Două specii înrudite sunt măcrișul-de-grădină (*R. acetosa*) și steghia (*R. scutatus*), ambele întâlnite pretutindeni în Europa și Asia. Speciile de măcriș-lemnos, plante neînrudite, aparțin genului *Oxalis* (*vezi* măcriș-iepuresc).

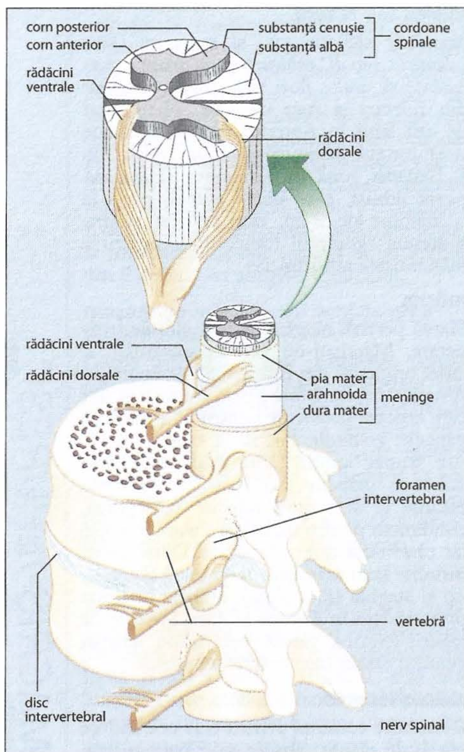
măcriş-iepuresc

Denumire comună pentru cele cca 850 de specii de plante erbacee mici care aparțin

genului *Oxalis*. Este originar din S Africii, regiunile tropicale și America de Sud. Cele mai multe plante sunt ornamentale, de grădină. Denumirea genului face referire la gustul acru al plantei. Măcrișul-iepuresc (*O. acetosella*), răspândit în E Americii de Nord și în Marea Britanie, este o plantă mică, fără tijă, cu frunze compuse, trilobate, asemănătoare trifoiului, ale cărei frunzulițe tinere se rulează către interior și atârnă în timpul nopții. Florile au cinci petale albe cu nervuri roșii. După ce fructul se deschide, coaja cărnoasă a acestuia se răsucește și eliberează semințele.

© MERRIAM-WEBSTER INC.

Secţiune prin măduva spinării. Cornul sau coloana anterioară a substanţei cenuşii conţine neuroni (corpi celulari cu nuclei) din care pornesc fibrele motorii ale nervilor, spinali (rahidieni). Cornul posterior conţine neuroni din care fibrele trec spre creier conducând impulsurile aduse de fibrele senzoriale provenind din nervii spinali. Interneuronii din substanţa cenuşie transmit impulsurile în cordonul spinal. Substanţa albă conţine fascicule (tracturi) de fibre nervoase care urcă spre creier cu impulsurile senzoriale, de unde coboară, transportând impulsurile motorii. Fibrele nervoase pornesc din măduva spinării, prin foramen, formând o rădăcină dorsală/posterioară (conţinând fibre ale neuronilor senzoriali) şi o rădăcină ventrală/anterioară (conţinând fibre ale neuronilor motori), care, înainte de a părăsi canalul vertebral, se unesc într-un trunchi comun, formând nervul spinal sau rahidian. Într-o formulare simplificată, substanţa cenuşie poate fi privită ca responsabilă cu procesarea informaţiei, în timp ce substanţa albă asigură transmiterea informaţiei.

măduva spinării

La vertebrate, principal traseu nervos al corpului. La oameni, are o lungime de cca 45 cm, de la baza creierului prin coloana vertebrală. Este acoperită de meninge și protejată de lichidul cerebrospinal. Leagă sistemul nervos periferic (din afara creierului și a măduvei spinării) de creier. Măduva spinării și creierul alcătuiesc sistemul nervos central. Impulsurile senzoriale ajung la creier prin măduva spinării, iar impulsurile de la creier coboară de-a lungul măduvei spinării spre neuronii motori, ajungând la mușchi și la glande pe calea nervilor periferici. Legătura dintre nervii periferici și măduva spinării se face prin nervii spinali. În corpul omenesc există 31 de perechi de nervi spinali, conținând atât fibre senzoriale, cât și fibre motorii, care pornesc din măduva spinării, trec printre vertebre și se ramifică, transmițând impulsurile motorii către toate părțile corpului. Vătămarea măduvei spinării poate duce la întreruperea comunicării cu creierul și provoacă paralizii, pierdere a sensibilității sau slăbiciune în părțile corpului inervate de zonele din jurul porțiunii vătămate. Deoarece celulele și fibrele nervoase nu se pot regenera, efectele sunt, de obicei, definitive. (Vezi planșa alăturată.)

măduvă osoasă *sau* țesut mieloid

Țesut moale, gelatinos care umple cavitatea osoasă. Măduva osoasă roșie conține celule stem, celule progenitoare, celule-precursor și celule funcționale ale sângelui (*vezi* sistem reticuloendotelial). Limfocitele se dezvoltă din organele limfoide (*vezi* țesut limfatic). Toate celelalte procese de formare a celulelor sângelui se produc în măduva roșie, care participă și la procesele de distrugere a eritrocitelor bătrâne (celulele roșii). Măduva galbenă a oaselor conține depozite de grăsimi. Deoarece leucocitele (celulele albe ale sângelui) produse în măduva oaselor aparțin sistemului imunitar, transplanturile de măduvă pot ajuta la tratarea unor imunodeficiențe. Iradierea cu cobalt și anumite tratamente medicamentoase anticancerigene pot afecta măduva și pot slăbi imunitatea. Examinarea măduvei osoase ajută la diagnosticarea unor boli ale sângelui sau a unor infecții ale organelor producătoare de sânge.

măgar

Urmaș al asinului sălbatic african care a fost folosit ca animal de povară încă din 4000 î.Hr. Măgarul obișnuit are o înălțime de cca 100 cm la greabăn, însă înălțimea

raselor variază între 61 și 168 cm. Culoarea părului variază de la alb la gri sau negru, având, de obicei, o dungă întunecată de la coamă până la coadă și alta care se încrucișează cu aceasta în dreptul greabănului. Coama este scurtă și verticală, iar coada are peri lungi numai la capăt. Urechile foarte lungi sunt de culoare închisă la bază și la extremități. Măgarii au o bună bază de susținere și pot căra greutăți pe teren accidentat. *Vezi și* catâr.

mălură

Termen generic dat oricărei boli a plantelor, ale cărei simptome sunt îngălbenirea bruscă, schimbarea culorii în maroniu, pătarea, cutarea sau uscarea frunzelor, a florilor, a fructelor, a semințelor sau a plantei în întregime. De obicei, sunt afectate vlăstarele sau oricare alte țesuturi noi ale plantelor. Marea majoritate a mălurilor sunt cauzate de bacterii sau de ciuperci (*vezi* fungi); unele boli sunt cauzate de udarea defectuoasă a plantei. Mălura apare mai ales în condiții de frig sau umezeală excesivă. Majoritatea plantelor de importanță economică sunt susceptibile a fi purtătoare de mălură. Măsurile luate pentru combaterea mălurei sunt distrugerea părților afectate ale plantei, utilizarea semințelor tratate; rotirea culturilor (*vezi* rotația culturilor), spațierea plantelor pentru a permite o mai bună circulație a aerului; distrugerea insectelor dăunătoare care pot transporta fungii de la o plantă la alta; evitarea udării excesive și afânarea pământului după ce planta a fost udată; ca ultimă măsură, atunci când este necesar, aplicarea de fungicide și de antibiotice. Menținerea condițiilor sanitare este cea mai importantă măsură de stopare a răspândirii infestării. *Vezi și* mălura-castanului.

mănăstire

Comunitate locală sau reședință a unui ordin religios, mai ales un ordin călugăresc. Mănăstirile creștine au apărut în Egipt, unde pentru prima dată călugării au trăit izolați, ca eremiți; mai târziu, au început să se adune în grupuri comune. În lumea creștină, mănăstirile cuprindeau un spațiu central pentru biserică, capele, fântână și sala de mese. În Evul Mediu, ele au fost centre de rugăciune și educație, jucând adesea un rol important pentru suveranii europeni. Vihara este un tip timpuriu de mănăstire budistă, ce se compunea dintr-o curte deschisă înconjurată de chilii deschise, accesibile printr-o prispă. Vihara au fost inițial construite în India, drept adăpost pentru călugări în anotimpul ploios; mai târziu, au căpătat un caracter sacru, odată cu construirea de mici stupa și cu amplasarea, în centrul curții, a unor sculpturi reprezentându-l pe Buddha. În V Indiei, vihara erau adesea săpate direct în stâncă. *Vezi și* abație.

mănușă

Obiect de îmbrăcăminte croit pe forma mâinilor și folosit pentru protejarea acestora, cu secțiuni separate pentru degete, care de cele mai multe ori cuprinde și încheietura mâinii sau o parte a brațului. Mănuși de pânză au fost găsite în mormântul lui Tutankhamon din Egipt. Nobilii din Europa Medievală purtau mănuși de pânză și de piele, adesea împodobite cu bijuterii și broderii. În sec. XIV, mănușile erau purtate de obicei de bărbații nobili, însă în sec. XVI, Caterina de Medici, soția lui Henric II al Franței, a transformat mănușile într-un articol la modă pentru femei. Confecționarea de mănuși a luat amploare în 1834, când în Franța a fost inventată ștanța pentru tăiat mănuși. Mănușile din material textil din Antichitate erau confecționate din țesături, pe când cele moderne sunt împletite din bumbac, lână sau fibre sintetice.

Mănușă englezească brodată cu mătase și fir metalic, cca 1600
MUZEUL DE ARTĂ METROPOLITAN, NEW YORK

măr

Pom fructifer din genul *Malus*, familia *Rosaceae*, cel mai cultivat dintre pomii fructiferi. Speciile din genul *Malus* provin din zonele cu climă temperată din ambele emisfere. Specia se caracterizează printr-o lungă perioadă de germinație, necesitând un sol bine drenat și o îngrijire atentă în primii ani de dezvoltare, precum și un program riguros de tratament, la maturitate. Fructul face parte din categoria fructelor de tip poamă, cu pulpă zemoasă. În perioada de recoltare, fructele acestui pom diferă în funcție de dimensiuni, culoare, formă, aciditate, însă majoritatea au culoarea roșie sau galbenă. Cele câteva mii de varietăți pot fi clasificate în trei categorii: pentru producerea cidrului, pentru conserve și alte preparate și pentru consum. Varietățile care

ajung la maturitate la sfârșitul verii nu se pot conserva pentru perioade îndelungate de timp, spre deosebire de cele ce se coc toamna și care pot fi conservate chiar și timp de un an. Cele mai mari producătoare de mere la nivel mondial sunt SUA, China, Franța, Italia și Turcia. Aceste fructe sunt o bogată sursă de vitamina A și vitamina C, carbohidrați și fibre, fie că sunt consumate preparate, fie proaspete.

mărar

Plantă anuală sau bianuală (*Anethum graveolens*), din familia pătrunjelului, asemănătoare cu feniculul, precum și fructele uscate (semințe) și frunzele, folosite pentru aromatizarea mâncărurilor. Originar din țările mediteraneene și din SE Europei, mărarul este cultivat acum în Europa, India și în America de Nord. Planta este în întregime aromată, iar tulpina mică și umbela încă neajunsă la maturitate sunt folosite pentru condimentarea alimentelor. Mărarul are o aromă specifică, ușor iute.

Mărășești, Bătălia de la ~

(6–19 august, 1917)

Importantă confruntare armată din timpul Primului Război Mondial, care a avut loc pe teritoriul României, în zona Vrancea, între forțele Antantei (*vezi* Antanta Cordială) și cele ale Puterilor Centrale. A fost cea mai importantă bătălie pe care a susținut-o România în acest conflict și ultima bătălie notabilă de pe frontul de est. Țara se afla într-o situație dramatică în acel moment. După ce trupele germano-austro-ungare, conduse de generalul August von Mackensen, înfrânseseră forțele slab pregătite ale românilor și cuceriseră toată Muntenia, inclusiv orașul București, forțând guvernul să se refugieze la Iași, încercau să cucerească și Moldova. Puterile Centrale sperau într-o victorie facilă, obținută de formidabila forță de șoc comandată de generalul Mackensen. Scopul strategic era străpungerea frontului în zona cuprinsă între râul Siret și munții Carpați și, ca urmare, ocuparea Moldovei și scoaterea din război a României. Consecința mai îndepărtată ar fi fost scoaterea din război a Rusiei. Armata română, secondată de câteva divizii ale armatei ruse, a înfruntat și respins o puternică ofensivă germano-austro-ungară. Locul bătăliei, pe linia Focșani-Mărășești-Adjud, concomitent cu o altă lovitură în lungul văii Oituz, a fost ales în urma eșecului suportat de forțele germane în luptele de la Mărăști. Încleștarea a durat 14 zile, la sfârșitul cărora Armata I română, condusă de generalul Eremia Grigorescu, a respins puternica ofensivă a Puterilor Centrale. Cele mai dramatice momente ale marii bătălii de la Mărășești au fost luptele crâncene de pe platoul Muncelului (15 august), apărat la început de corpurile de armată rusești și care s-a aflat foarte aproape de a fi cucerit de armata germano-austro-ungară, și lupta de la Răzoare (19 august). În cursul acestei confruntări, armata română a repurtat o izbândă dintre cele mai strălucite, deși a pierdut 28 000 de soldați. De ea se leagă și celebra expresie „Pe aici nu se trece!", pe care se pare că au adoptat-o soldații, ca ordin de luptă, pentru a marca hotărârea lor de a nu lăsa să cadă țara în mâinile inamicilor. În amintirea acestor lupte, a fost ridicat Mausoleul de la Mărășești (1923–1938).

mărgea

Obiect mic, de obicei găurit pentru a fi înșirate mai multe mărgele din lemn, scoici, oase, semințe, metal, piatră, sticlă sau plastic. Este purtată fie atașată altui obiect în scop decorativ, fie, în anumite culturi, cu funcție magică. Cele mai vechi mărgele egiptene (din 4000 î.Hr.) erau făcute din piatră, minerale, lazulit, carneol, turcoaz, hematită sau ametist și aveau forme variate (sferice, conice, în formă de scoici sau de capete de animale). În perioada 3000–2000 î.Hr. se purtau mărgele de aur de formă cilindrică. Din Evul Mediu până în sec. XVIII, comerțul cu mărgele a fost înfloritor. Astăzi, împodobirea cu mărgele variază în funcție de modă.

măseaua-câinelui *sau* violeta-câinelui

Plantă care înflorește primăvara, aparținând uneia dintre cele 20 de specii ale genului *Erythronium*, din familia *Liliaceae*, toate originare din America de Nord, cu excepția speciei de măseaua-câinelui cu flori purpurii sau roz, originară din Europa (*E. dens-canis*). Florile sale, albe și roșii, sunt orientate în jos și înfloresc câte una pe o plantă sau în chiorchini mici. Cele două frunze de la baza plantei sunt adesea acoperite cu pete albe sau maro. Unele specii sunt cultivate ca plante ornamentale de grădină.

măselariță

Plantă (*Hyoscyamus niger*) din familia *Solanaceae*, originară din Marea Britanie. Crește pe câmpuri și terenuri părăginite. Arealul ei de răspândire este în Europa Centrală și de S și în V Asiei, până în India, în Siberia, fiind naturalizată de mai multă

vreme și în SUA. Planta emană un miros puternic, amețitor. Măselarița comercializată sub formă de frunze uscate din specia *Hyoscyamus niger* și, uneori, din varietatea egipteană *Hyoscyamus muticus*, conține trei compuși chimici periculoși: atropină, hiosciamină și scopolamină. Izolați și purificați, acești compuși se întrebuințează la tratarea contracțiilor musculare spasmodice, a iritațiilor nervoase și a isteriei.

măslin

Arbore subtropical veșnic verde (*Olea europaea*), cu frunze lanceolate. Fructul comestibil se numește măslină. Măslinul comestibil a fost cultivat încă din cca 3500 î.Hr.; populațiile semitice l-au cultivat încă înainte de 3000 î.Hr. Inițial era răspândit în Grecia și Roma antică, după care a început să fie cultivat de toate popoarele de pe coastele Mării Mediterane. În prezent, măslinii sunt cultivați mai ales pentru obținerea uleiului de măsline, foarte apreciat pentru gustul și parfumul său deosebit, dar și pentru proprietățile sale curative. Înainte de a fi consumate, măslinele proaspete trebuie tratate pentru a elimina gustul foarte amar. Familia măslinului (*Oleaceae*) cuprinde 900 de specii grupate în 24 de genuri de plante lemnoase. Soiuri de măslin cresc peste tot în lume (cu excepția zonei arctice), sub formă de arbori pereni în zonele cu climă tropical-temperată și sub formă de foioase în zonele mai reci. Familia cuprinde frasinul, din care se obține cherestea de esență tare, și arbuști ornamentali precum liliacul, iasomia și forsiția. Mulți arbori din această familie sunt cultivați pentru florile lor frumoase și parfumate.

măsurare

Asociere între numere, pe de o parte, și cantități fizice și fenomene naturale, pe de altă parte, realizată prin compararea unei cantități cunoscute cu o cantitate necunoscută de același tip. Măsurile și greutățile sunt cantități standard. Cele mai timpurii măsurau masa (greutatea), volumul (lichid sau cantități uscate), lungimea și suprafața, folosindu-se de unități în general bazate pe dimensiunile corpului uman. Cotul (distanța de la cot la vârfurile degetelor), constituia cea mai frecventă unitate de măsură din lumea antică. Pe măsură ce aceste unități s-au standardizat, altele noi au fost adăugate, precum temperatura, luminozitatea, presiunea și curentul electric. Măsurătorile bazate pe simțuri, în loc de aparate de măsurare, se numesc estimări (*vezi* estimare).

măsuri anticoncepționale

Limitare voluntară a reproducerii umane, folosind mijloace precum contracepția, abstinența sexuală, sterilizarea chirurgicală și avortul provocat. Termenul a fost utilizat pentru prima dată în 1914–1915 de Margaret Sanger. Din punct de vedere medical, controlul nașterilor este deseori recomandat atunci când nașterea copilului ar putea pune în pericol sănătatea mamei sau ar exista un risc substanțial în a da naștere unui copil cu probleme severe. Din punct de vedere social și economic, limitarea reproducerii reflectă adesea dorința de a menține și de a îmbunătăți standardele vieții de familie. În general, cei mai mulți lideri religioși sunt în prezent de acord că unele forme de reglare a fertilității sunt de dorit, deși mijloacele de utilizare a acestora sunt discutabile. *Vezi și* planificare familială.

măsuri de securitate

Activități prin care se încearcă reducerea la minimum sau eliminarea situațiilor periculoase ce pot cauza răni corporale. Protecția muncii previne riscurile la care sunt expuși oamenii la locul de muncă: birouri, uzine, ferme, șantiere de construcție și unități comerciale. Măsurile de securitate publică previn pericolele ce pot apărea în casă, în mijloacele de transport, în locurile de agrement și în alte situații care nu intră în sfera protecției muncii.

măsuri și greutăți

Cantități standard reprezentând compararea dintre un obiect de măsurat și o cantitate cunoscută de același tip (*vezi* măsurare). Greutățile și măsurile sunt concepte fundamentale în știință, inginerie, construcții și în alte domenii tehnice, precum și în activitățile cotidiene. *Vezi și* picior metric; gram; sistemul internațional de unități; metru; sistem metric; livră.

mătase

Fibră animală, produsă de anumite insecte ca material pentru realizarea coconilor și a pânzelor. În termeni comerciali se referă la filamentul obținut din coconii produși de omizile câtorva specii de fluturi din genul *Bombyx*, cunoscute sub numele de fluturi-de-mătase. Mătasea reprezintă un filament continuu, țesut în jurul fiecărui cocon. Este eliberată prin înmuierea coconului în apă, apoi se identifică unul dintre capetele firului. Filamentele din câțiva coconi sunt desfăcute în același timp, câteodată cu o ușoară răsucire, pentru a forma un singur fir. În procesul

numit întindere, câteva fire foarte subţiri sunt răsucite împreună pentru a forma un tort, un fir mai gros şi mai rezistent. Mătasea a fost descoperită în China, înainte de 2700 î.Hr., iar secretul producerii ei a fost păstrat cu stricteţe timp de milenii. Alături de jasp şi mirodenii, mătasea era cel mai important produs comercializat de-a lungul Drumului Mătăsii, începând din cca 100 î.Hr. După Al Doilea Război Mondial, nailonul şi alte fibre sintetice au înlocuit mătasea pentru multe produse (de ex. fabricarea paraşutelor, industria de ciorapi, aţă dentară). Cu toate acestea, mătasea a rămas un material de lux pentru îmbrăcăminte şi decoraţiuni interioare. China acoperă încă mai mult de 50% din producţia mondială de mătase.

mătăsar

Denumire comună pentru cele trei specii (familia *Bombycillidae*) de păsări cântătoare, cu aspect elegant, prevăzute cu apendici cornoşi roşii la vârful remigelor (penele aripii) secundare. Toate speciile sunt de culoare gri-cafenie şi au creastă ascuţită. Mătăsarul-comun sau de Boemia (*Bombicylla garrulus*) măsoară 20 cm şi are însemne galbene, albe şi roşii pe aripi. Se înmulţeşte în pădurile de N din Eurasia şi America. Mătăsarul-de-cedru *(B. cedrorum)*, mai mic şi mai puţin colorat, este răspândit în Canada şi N SUA. Stoluri de mătăsari pot invada parcurile şi grădinile, iarna, în căutarea fructelor. Mătăsarul-japonez (*B. japonica*) este răspândit doar în NE Asiei.

mătrăgună

Denumire comună pentru cele şase specii de plante din genul *Mandragora* (familia *Solanaceae*), originare din zona mediteraneeană şi din Himalaya. Specia cea mai cunoscută, *M. officinarum*, are tulpină scurtă, cu un mănunchi de flori ovale, şi rădăcină groasă, cărnoasă, deseori bifurcată. Mătrăguna este cunoscută de mult timp datorită proprietăţilor ei otrăvitoare. În Antichitate a fost folosită ca narcotic şi afrodiziac, atribuindu-i-se, de asemenea, puteri magice. Se spunea că atunci când este smulsă din pământ, rădăcina bifurcată, similară siluetei umane, produce un ţipăt care îl ucide sau îl înnebuneşte pe cel care îl aude. Odată smulsă, planta este folosită în scopuri medicinale (pentru a dormi liniştit, la vindecarea rănilor sau pentru o sarcină mai uşoară) şi magice (inducerea dragostei). În America de Nord, substantivul denumeşte o floare de primăvară (*Podophyllum peltatum*).

mătrăgună

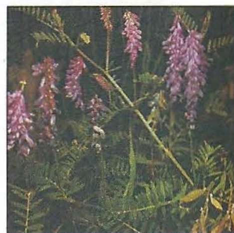
Plantă înaltă, erbacee (*Atropa belladonna*) din familia *Solanaceae*; i se mai spune şi beladonă. De asemenea, termenul denumeşte substanţa medicinală extrasă din frunzele şi rădăcinile sale uscate. Planta este originară din teritoriile împădurite ori cu soluri cu fertilitate scăzută din centrul şi S Eurasiei. Are frunze verzi mate, flori verzui sau violete, fructe negre, lucioase, de mărimea cireşelor, şi rădăcini pivotante. Mătrăguna este foarte otrăvitoare. Este cultivată pentru substanţele medicinale (alcaloizi) extrase din substanţa crudă şi folosite în producerea sedativelor, stimulenţilor şi antispasmodicelor. Din cauza toxicităţii şi a efectelor secundare nedorite, aceste substanţe sunt, de obicei, înlocuite cu medicamente sintetice.

mătreaţă

Boală a pielii capului, o formă uşoară de dermatită. Afectează majoritatea oamenilor atunci când scalpul, care în mod normal elimină continuu celulele de piele moarte, începe să le elimine cu intermitenţă, cauzând o creştere a solzilor înainte de eliminare şi bucăţi vizibile de piele atunci când eliminarea este în plin proces. Mătreaţa nu este contagioasă şi adesea dispare spontan; poate fi controlată folosind şampoane speciale.

măzăriche

Denumire comună pentru cele 150 specii de plante ierboase ale genului *Vicia* din familia mazării sau *Fabaceae* (*vezi* legumă). Câteva specii sunt cultivate ca furaje şi ca îngrăşământ verde. Tulpinile, urcătoare sau târâtoare, au o lungime de 0,3–1,2 m, cu frunze compuse din mai multe perechi de foliole. Florile albe-albăstrui, albe sau galbene sunt simple sau sub formă de ciorchini. Păstăile conţin 2–10 seminţe. La fel ca toate celelalte legume, aceste plante sunt importante pentru fixarea azotului în sol.

măzăriche (*Vicia cracca*)

WALTER DAWN

Mâna Neagră

Societate secretă sârbă înfiinţată în 1911, constituită în special din ofiţeri care foloseau metode teroriste pentru a promova eliberarea sârbilor din afara Serbiei de sub stăpânirea habsburgică şi otomană. A condus campanii de propagandă, a organizat

trupe armate în Macedonia și a înființat celule de revoluționari pe teritoriul Bosniei. În interiorul Serbiei, a dominat armata și a exercitat o influență considerabilă asupra guvernului. Și-a câștigat cea mai mare notorietate prin asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, în 1914. După ce au fost judecați în 1917, trei conducători ai acesteia au fost executați și mai mult de 200 de membri au fost încarcerați. Numele se mai referă și la câteva grupuri de extorcatori, conduși de gangsteri imigranți de origine siciliană și italiană, din comunitățile italiene ale marilor orașe din SUA, în 1890–1920. Comercianții locali și persoanele bogate primeau bilete de amenințare, care aveau imprimate pe ele mâini negre, pumnale sau alte simboluri amenințătoare și în care se solicitau bani; în caz contrar, biletele amenințau cu moartea sau cu distrugerea de bunuri. Această practică de extorcare a intrat în declin odată cu perioada prohibiției și apariția pe scară largă a contrabandei cu băuturi alcoolice.

mână

Extremitate a brațului, alcătuită din articulația încheieturii, palmă și degete. Mâna este foarte mobilă și flexibilă și poate face mișcări precise. Mersul biped al oamenilor a lăsat libere mâinile pentru a apuca și a manipula obiecte. Degetul cel mare, opozabil, permite apucarea obiectelor mici, cu priză din ambele părți. Se consideră că, în cazul oamenilor, mărirea creierului și dexteritatea manuală au evoluat împreună.

mâncărime *sau* prurit

Stimulare a terminațiilor nervoase din piele, activate de histamină, care duce la apariția scărpinatului. Senzația este trecătoare și ușor de calmat. Mâncărimea patologică a pielii este, de obicei, însoțită și de semnele unei boli dermatologice. Mâncărimea generală, fără alte simptome, poate apărea în cazul unor boli sistemice (de ex. afecțiunile metabolice și endocrinologice, cancerul, reacțiile adverse la medicamente, bolile de rinichi, ale sângelui sau ficatului). Pielea uscată dă, adesea, senzația de mâncărime. Tratamentul se prescrie în funcție de cauză.

mântuire

În religie, eliberare dintr-o condiție fundamental negativă cum ar fi suferința, răul, moartea sau samsara, ori restabilirea sau ridicarea lumii naturale la o stare superioară. Religiile orientale tind să acorde o mare importanță autoperfecționării prin disciplină individuală și exercițiu, practicate adesea de-a lungul mai multor vieți, deși în budismul mahayana, bodhisattva și anumiți Buddha pot acționa ca agenți intermediari ai divinității. În creștinism, sursa mântuirii este Iisus, punându-se accent pe credința în puterea lui salvatoare. Islamul accentuează supunerea față de Dumnezeu. Iudaismul susține ideea salvării colective a poporului lui Israel. În teologia creștină, mântuirea marchează trecerea unui individ de la păcat la starea de grație divină. Unii teologi folosesc termenul pentru a se referi la extinderea grației divine asupra păcătosului, în timp ce alții utilizează conceptul pentru a defini schimbarea condiției păcătosului care a dobândit grația dumnezeiască. Sf. Pavel a folosit termenul pentru a explica felul în care au trecut oamenii de la păcat la starea de grație prin moartea și învierea lui Iisus, nu prin eforturile umanității. Sf. Augustin consideră mântuirea un act divin prin care Dumnezeu îi aduce pe păcătoși pe calea cea dreaptă, în timp ce Martin Luther consideră că mântuirea este posibilă doar prin credință.

mâțișor

Grupare alungită de flori unisexuate cu bractee reduse ca niste solzi și, de obicei, lipsite de petale. Mulți arbori (de ex. salcia, mesteacănul sau stejarul) au mâțișori. Vântul transportă polenul de la mâțișorii bărbătești la cei femeiești sau între cei bărbătești și florile femeiești, care au o formă diferită (de ex. în spice).

Mbabane

Oraș, 60 000 loc. (1998), capitala statului Swaziland. Așezat în V țării, s-a dezvoltat în apropierea unui țarc de vite al regelui swazi Mbandzeni, la sfârșitul sec. XIX. Orașul actual a fost fondat în 1902, când britanicii au preluat controlul în Swaziland și și-au stabilit aici reședința administrativă. În 1964 s-a înființat un nod feroviar mozambican în apropiere de Mbabane, în special pentru a exporta zăcământ de fier extras din această regiune; exploatarea zăcământului a încetat la sfârșitul anilor 1970.

Mbeki, Thabo

(n. 18.06.1942, Idutywa, Transkei)

Președinte al Africii de Sud (1999–2008). Fiu al unui activist antiapartheid, a studiat economia la Universitatea Sussex din Anglia, apoi a făcut pregătire militară în Uniunea Sovietică. A fost numit vicepreședinte de către Nelson Mandela, în urma primelor alegeri libere din Africa de Sud (1994), și a preluat în scurt timp controlul asupra activităților cotidiene ale guvernului. Deși mai puțin charismatic decât Mandela, Mbeki a câștigat respect

prin competență și a fost implicat în mod special în strategia de dezvoltare economică postapartheid.

mbira

Instrument muzical african, format dintr-un set de limbi metalice sau de bambus atașate unei plăci sau cutii de rezonanță. Limbile sunt apăsate cu degetele, producând melodii și acompaniamente de cântece. Mbira datează cel puțin din sec. XVI în Africa, ajungând și în America Latină odată cu sclavii.

Mboya, Tom *născut* Thomas Joseph

(15.08.1930, Kilima Mbogo, lângă Nairobi, Kenya - 05.07.1969, Nairobi)

Lider politic kenyan. În timpul rebeliunii mau mau (1952–1956) și a perioadei anterioare independenței Kenyei (1963), Mboya, educat la Oxford, a condus Federația Muncii din Kenya. În 1960 a contribuit la fondarea Partidului Național de Uniune Africană din Kenya (Kenyan African National Union Party, KANU). În urma obținerii independenței, a ocupat poziții înalte în administrația lui Jomo Kenyatta. Asasinarea lui din 1969 a șocat țara și a sporit tensiunile între gruparea majoritară kikuyu și celelalte grupuri etnice, în special grupul luo, din care Mboya făcea parte.

mbundu

Grup vorbitor de limbă bantu, din N Angolei Centrale. În sec. XV, membrii grupului au înființat regatul Ndongo, rivalizând cu regatul Kongo. A fost distrus de portughezi la sfârșitul anilor 1600. În anii 1970, mbundu a reprezentat baza Mișcării Populare pentru Eliberarea Angolei, de orientare marxistă, care a preluat puterea în 1976. În prezent, populația mbundi numără cca 2,3 milioane de oameni.

MCA *denumire completă* Music Corporation of America

Conglomerat de divertisment. A fost fondat în Chicago, în 1924, de către Jules Stein, ca agenție de recrutare a talentelor. În anii 1960, corporația a cumpărat Decca Records și Universal Pictures, iar în prezent produce filme, muzică și spectacole de televiziune. A fost cumpărată de Matsushita din Japonia în 1990.

McAdam, John (Loudon)

(21.09.1756, Ayr, Ayrshire, Scoția - 26.11.1836, Moffat, Dumfriesshire)

Inventator scoțian al macadamului. A făcut avere la societatea de administrare a unchiului său din New York (1770–1783). Întors în Scoția, a observat starea proastă a drumurilor din preajma moșiei sale și a făcut experimente de construcție a drumurilor. A recomandat ca drumurile să fie ridicate deasupra pământului adiacent, pentru a favoriza scurgerea apei, și a acoperit, mai întâi cu pietre mai mari și apoi cu pietre mai mici, întreaga masă ce avea să fie legată cu nisip fin sau cu zgură. Concepțiile sale au fost adoptate oficial în 1823, iar în 1827 a fost numit supraveghetor general al drumurilor metropolitane din Anglia. Macadamul a fost rapid adoptat și de alte țări, contribuind din plin la facilitarea transporturilor și a comunicațiilor.

McAdoo, William G(ibbs)

(31.10.1863, lângă Marietta, Georgia, SUA - 01.02.1941, Washington DC)

Personalitate publică americană. S-a mutat la New York în 1892, unde a organizat companiile de căi ferate Hudson și Manhattan (mai târziu au fuzionat), care construiau tunele pe sub fluviul Hudson. L-a sprijinit pe Woodrow Wilson în campania prezidențială din 1912 și a fost numit de acesta secretar al trezoreriei în 1913. S-a căsătorit cu fiica lui Wilson în 1914. În timpul Primului Război Mondial, McAdoo a condus acțiuni de strângere de fonduri prin care s-au obținut 18 miliarde de dolari pentru finanțarea războiului. A fost directorul general al căilor ferate din SUA (1917–1919), apoi senator de California (1933–1938).

McCarthy, Cormac *născut* Charles McCarthy, Jr.

(n. 20.07.1933, Providence, Rhode Island, SUA)

Romancier american. A renunțat la studii la Universitatea din Tennessee pentru a se înrola în Forțele Aeriene. A început să scrie în 1959. Romanele sale, remarcate pentru descrierea naturalistă, realismul morbid și violență, se încadrează în tradiția gotică sudică. Printre ele se numără *Paznicul livezii* (The Orchard Keeper, 1965), *Întuneric* (Outer Dark, 1968), *Meridianul sângelui* (Blood Meridian, 1985) și foarte citita *Trilogie a hotarului: Căluții* (All the Pretty Little Horses, 1992), *Trecătoarea* (The Crossing, 1994), *Orașe de câmpie* (Cities of the Plain, 1999).

McCarthy, Eugene J(ospeh)

(29.03.1916, Watkins, Minnesota, SUA - 10.12.2005, Washington DC)

Om politic american. A predat la Colegiul St. Thomas din St. Paul, Minnesota, apoi

a fost ales în Camera Reprezentanților SUA (1949–1959) și ulterior în Senat (1959–1971). Democrat liberal, a devenit un critic activ al Războiului din Vietnam. În 1968 a candidat pentru nominalizările prezidențiale din partea Partidului Democrat. Succesele sale inițiale l-au convins pe președintele Lyndon B. Johnson să nu mai candideze pentru realegere. Pierzând cursa pentru nominalizare în fața lui Hubert H. Humphrey, McCarthy s-a hotărât să nu mai candideze pentru realegerea în Senat. A făcut o altă încercare nereușită la nominalizările din partea democraților din 1972 și a candidat fără a reuși, ca independent, în cursa prezidențială din 1976. Tentativele sale de candidatură pentru funcția de președinte din 1988 și 1992 s-au soldat și ele cu eșecuri.

McCarthy, John

(n. 04.09.1927, Boston, Massachusetts, SUA)

Informatician american. Și-a luat doctoratul la Universitatea Princeton. Pionier în domeniul inteligenței artificiale, a creat LISP în 1958. A dezvoltat de asemenea soluții privind caracteristicile de procesare a ramificațiilor (folosite în computere), care sunt diferite de rețele. I-au fost acordate Premiul Turing (1971), Premiul Kyoto (1988) și Medalia Națională pentru Știință (1990).

McCarthy, Joseph R(aymond)

(14.11.1908, lângă Appleton, Wisconsin, SUA – 02.05.1957, Bethesda, Maryland)

Om politic american. A fost judecător în Wisconsin (1940–1942), apoi pușcaș marin în Al Doilea Război Mondial. L-a învins pe Robert La Follette Jr., obținând un loc în Senatul SUA (1946). A devenit cunoscut abia după 1950, când a afirmat că 205 comuniști se infiltraseră în Departamentul de Stat al SUA. Cruciada sa anticomunistă a câștigat sprijin popular. Reales în 1952, a obținut președinția subcomitetului senatorial de investigații, iar în următorii doi ani a investigat diferite departamente guvernamentale și a interogat nenumărate persoane în legătură cu simpatiile lor comuniste pentru care erau suspectate. În ochii simpatizanților lui, McCarthy trecea drept un patriot și un apărător al americanismului pur; pentru detractorii săi, el apărea ca un om care ducea o iresponsabilă vânătoare de vrăjitoare ce submina tradițiile libertăților civile ale națiunii. Persecuția persoanelor nevinovate, acuzate de a fi comuniste și conformarea forțată pe care această practică a indus-o în viața publică americană au fost cunoscute ca mccarthysm. Influența lui s-a diminuat după 1954, când demascarea tacticilor sale dubioase de interogare a fost făcută pe posturile naționale de televiziune, ceea ce a determinat opinia publică să ia atitudine împotriva lui. În același an, Senatul l-a cenzurat pentru conduita „împotriva tradițiilor Senatului".

McCarthy, Mary (Therese)

(21.06.1912, Seattle, Washington, SUA – 25.10.1989, New York, New York)

Scriitoare americană și critic literar. A făcut parte din echipa editorială de la *Partisan Review* (1937–1948). A început să scrie lucrări de ficțiune la îndemnul celui de-al doilea soț, Edmund Wilson. Opera ei se remarcă prin comentariile amare și sarcastice la adresa căsătoriei, a slăbiciunii intelectualilor și a rolului femeii în America urbană contemporană. Printre romanele ei se numără *Anturajul* (The Company She Keeps, 1942), *Grupul* (The Group, 1963), cea mai populară lucrare a sa, *Păsările Americii* (Birds of America, 1971) și *Canibali și misionari* (Cannibals and Missionaries, 1979). A scris de asemenea două autobiografii, *Memoriile unei mici catolice* (Memories of a Catholic Girl, 1957) și *Cum am crescut* (How I Grew, 1987).

McCartney, Sir (James) Paul

(n. 18.06.1942, Liverpool, Anglia)

Cântăreț și compozitor britanic. Născut într-o familie de muncitori din Liverpool, a studiat pianul, însă s-a orientat spre chitară după ce a ascultat discuri americane de rock-and-roll. La mijlocul anilor 1950 s-a întâlnit cu John Lennon, cu care a înființat Quarrymen, trupă care se va transforma în The Beatles. El și Lennon au scris foarte multe cântece, inclusiv unele dintre cele mai populare melodii ale sec. XX. A realizat primul său album solo în 1970. Alături de soția lui, fotografa Linda Eastman (1941–1998), a înființat grupul Wings; printre albumele lor de succes se numără *Band on the run* (1973) și *Wings at the Speed of Sound* (1976). După desființarea trupei, McCartney a înregistrat o serie de succese în anii 1980. În 1990 a stabilit un record mondial la Rio de Janeiro, cântând la un concert la care au participat 184 000 de spectatori. A primit titlul de Sir în 1997.

McCarty, Maclyn

(09.06.1911, South Bend, Indiana, SUA – 02.01.2005, New York, New York)

Biolog american, absolvent la Johns Hopkins School of Medicine. Alături de

Oswald Avery și Colin M. MacLeod, a prezentat prima dovadă experimentală a faptului că materialul genetic al celulelor vii este compus din ADN. În experimentele lor clasice (1944), introducerea într-un tip de pneumococ a unui anume material aparținând altui tip de pneumococ transforma bacteria receptoare în tipul din care materialul fusese extras, rezultatele indicând că substanța responsabilă de schimbare era ADN-ul.

McClellan, George B(rinton)

(03.12.1826, Philadelphia, Pennsylvania, SUA - 29.10.1885, Orange, New Jersey)

Ofițer în armata americană. A absolvit Academia Militară West Point, a luptat în Războiul Mexican, întorcându-se apoi la West Point pentru a preda inginerie militară. În perioada 1855–1856 pleacă în misiune în Crimeea, pentru a studia metodele europene de război. Demisionează în 1857 și devine inginer-șef al Căilor Ferate din Illinois și președinte al Căilor Ferate Ohio și Mississippi (1860). În Războiul Civil American a fost desemnat comandant al departamentului Ohio. Numit general suprem de către Abraham Lincoln (1861), a transformat armata într-o forță eficientă, însă lipsa acțiunilor ofensive l-a determinat pe Lincoln să emită Ordinul de Război General (1862), ordonând mișcări de înaintare tuturor armatelor. McClellan a condus cu grijă campania peninsulară, însă nu a reușit să cucerească Richmondul și a luptat indecis în Bătălia celor Șapte Zile. În Bătălia de la Antietam, nu a reușit să distrugă trupele lui Robert E. Lee și Lincoln l-a demobilizat din armată. În 1864, McClellan a fost candidatul democraților la președinție, concurând cu Lincoln. A fost președinte al Căilor Ferate Atlantic și Great Western (1827–1877).

McClintock, Barbara

(16.06.1902, Hartford, Connecticut, SUA - 02.09.1992, Huntington, New York)

Genetician american. Și-a luat doctoratul la Universitatea Cornell. Între 1940 și 1950, experimentele sale asupra variației de culoare a boabelor de porumb au relevat caracterul nonstaționar al informației genetice. Izolând și studiind două elemente de control din materialul genetic, a descoperit nu numai că acestea își modifică localizarea, dar și că schimbarea respectivă de poziție afectează comportamentul genelor învecinate, sugerând că aceste elemente sunt responsabile de diversificarea celulară în timpul dezvoltării organismului. Datorită studiilor sale de pionierat, a căror importanță a fost recunoscută mult mai târziu, a primit Premiul Nobel în 1983.

McClung, Clarence E(rwin)

(06.04.1870, Clayton, California, SUA - 17.01.1946, Swarthmore, Pennsylvania)

Zoolog american. A obținut titlul de doctor la Universitatea din Kansas. Studiile sale privind mecanismele eredității au dus la ipoteza (1901) conform căreia un cromozom în plus sau accesoriu determină sexul. Descoperirea cromozomului sexului a oferit una dintre primele dovezi că un anumit cromozom poartă un set de trăsături ereditare care se pot defini. McClung a studiat, de asemenea, modul în care comportamentul cromozomilor din celulele sexuale din diferite organisme afectează ereditatea.

McClung, Nellie *născută* Nellie Mooney

(20.10.1873, Chatsworth, Ontario, Canada - 01.09.1951, Victoria, Canada Britanică)

Scriitoare canadiană. După ce s-a căsătorit în 1896, a devenit o figură marcantă în mișcarea pentru abstinență. Opera ei *Seamănă sămânța* (Sowing Seeds in Danny, 1908), care descrie viața unui mic oraș din Vest, a devenit un bestseller național. A ținut discursuri despre sufragiul universal (*vezi* mișcarea pentru dreptul la vot al femeilor) și a ocupat diverse poziții în administrația din Alberta (1921–1926).

McCormack, John

(14.06.1884, Athlone, County Westmeath, Irlanda - 16.09.1945, lângă Dublin)

Tenor american și irlandez. În copilărie, a mers în turnee alături de corul catedralei din Dublin, a studiat canto la Milano, debutând în Italia în 1906. În anul următor, a debutat la Londra, cântând în *Cavaleria rusticana*; în deceniul următor și-a creat o carieră internațională de operă, mai ales în SUA. Începând cu 1918 s-a concentrat pe recitaluri și înregistrări, repertoriul său parcurgând o gamă largă de melodii, de la lieduri germane, până la cântece populare. Cântecele sale irlandeze au fost cele mai apreciate.

McCormick, Cyrus Hall

(15.02.1809, Comitatul Rockbridge, Virginia, SUA - 13.05.1884, Chicago, Illinois)

Industriaș și inventator american. I se atribuie perfecționarea (începând cu 1831) a secerătorii mecanice, care a revoluționat procesul de strângere a cerealelor. În 1850, secerătoarea McCormick era deja

Cyrus McCormick
CULVER PICTURES

răspândită în întreaga țară; premiile și distincțiile acordate, precum Marea Medalie de Onoare de la expoziția din Paris (1855), au făcut secerătoarea celebră în întreaga lume. În 1902, compania McCormick Harvesting s-a unit cu alte companii, creând International Harvester Co., fiul lui McCornick, Cyrus, Jr., fiind primul ei președinte.

McCormick, Robert R(utherford)
cunoscut drept **Colonelul McCormick**

(30.07.1880, Chicago, Illinois, SUA - 01.04.1955, Wheaton, Illinois)

Editor și director de ziare american. A fost unul dintre strănepoții lui Cyrus H. McCormick și nepotul lui Joseph Medill, editor și director al ziarului *Chicago Tribune*. A fost președinte al companiei Chicago Tribune începând cu 1911 și singurul editor și director al publicației *Tribune* (din 1925). Sub conducerea lui, ziarul a atins cea mai mare popularitate dintre ziarele standardizate din SUA și a adus cele mai mari venituri din reclama din ziare. Editorialele originale l-au transformat în simbolul jurnalismului reacționar din SUA.

McCrea, Joel (Albert)

(05.11.1905, South Pasadena, California, SUA - 20.10.1990, Woodland Hills, California)

Actor american de film. A fost cascador și actor la Hollywood; a primit rolul principal în *Hoarda de argint* (The Silver Horde, 1930). Printre filmele sale – numeroase westernuri în care juca rolul unui om calm, de încredere – se numără *Jocul cel mai periculos* (The Most Dangerous Game, 1932), *Wells Fargo* (1937), *Union Pacific* (1939), *Corespondentul extern* (Foreign Correspondent, 1940), *Călătoriile lui Sullivan* (Sullivan's Travels, 1941), *Virginianul* (The Virginian, 1946) și *Călare prin ținutul de sus* (Ride the High Country, 1962).

McCullers, Carson
născută **Lula Carson Smith**

(19.02.1917, Columbus, Georgia, SUA - 29.09.1967, Nyack, New York)

Scriitoare americană. A studiat la Universitatea Columbia și la Universitatea din New York, în cele din urmă stabilindu-se la Greenwich Village, New York. O serie de accidente cerebrale suferite în copilărie au lăsat-o parțial paralizată. Povestirile sale sunt plasate în comunitățile mici din Sud, descriind viața interioară a oamenilor singuri. Printre romanele ei se numără *Inima-i un vânător singuratic* (The Heart is a Lonley Hunter, 1940; ecranizat în 1968), poate cea mai reușită carte a ei, *Răsfrângeri într-un ochi de aur* (Reflections in a Golden Eye, 1941), *În vara aceea verde* (The Member of the Wedding, 1946), pe care l-a transformat într-o piesă de teatru (1950; ecranizat în 1952), și *Balada tristei cafenele* (The Ballad of the Sad Café, 1951), adaptată dramatic de către Edward Albee, în 1963. Toate romanele amintite au fost ecranizate.

McCulloch, Hugh

(07.12.1808, Kennebunk, Maine, SUA - 24.05.1895, lângă Washington DC)

Bancher și om de stat american. În 1833 s-a mutat în Fort Wayne, Indiana, unde a practicat dreptul, apoi s-a orientat spre afacerile bancare. Numit secretar al trezoreriei SUA (1865–1869), a încercat să readucă țara la standardul aurului prin retragerea din circulație a banilor de hârtie intrați în uz în timpul Războiului Civil American, însă a fost împiedicat prin opoziție publică. A ocupat din nou postul de secretar al trezoreriei în perioada 1884–1885.

Hugh McCulloch
BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON DC

McCulloch vs. Maryland

(1819)

Decizie a Curții Supreme a SUA, care afirma doctrina constituțională a puterilor implicate ale Congresului. Cazul privea legitimitatea unei bănci naționale nou create de a controla distribuția valutară a statelor, inclusiv a statului Maryland. Decizia unanimă, exprimată în scris de către John Marshall, stabilea că Congresul posedă nu numai puterile conferite expres prin Constituție, dar deține și autoritatea conformă cu utilizarea acestor puteri, în cazul de față crearea unei asemenea bănci.

McDonnell Douglas Corp.

Producător american de avioane militare cu reacție, aeronave comerciale și vehicule spațiale. A apărut în urma fuzionării din 1967 dintre McDonnell Aircraft Co. (fondată în 1939) și Douglas Co. (1921).

În Al Doilea Război Mondial, Douglas a contribuit cu 29 000 de avioane de război, a șasea parte din forțele aeriene americane. După război, a dominat rutele aeriene comerciale cu avioanele DC-6 și DC-7. Odată cu construcția avioanelor cu reacție comerciale, Douglas a început să fie depășit de Boeing Co. și a căutat fuzionarea cu McDonnel, care se dezvoltase rapid în Al Doilea Război Mondial, continuând să fie un important furnizor de avioane și proiectând primul avion de luptă cu reacție conceput pentru portavioane. În urma fuzionării, McDonnel Douglas a produs avioane militare cu reacție folosite la scară largă (cum ar fi F-4 Phantom, A-4 Skyhawk, F-15 Eagle și F-18 Hornet), precum și vehicule de lansare și rachete teleghidate. Firma a fost cumpărată de Boeing în 1997. *Vezi și* Lockheed Martin.

McEnroe, John (Patrick), Jr.

(n. 16.02.1959, Wiesbaden, Germania de Vest)

Jucător american de tenis. A crescut în Douglaston, New York. În 1978 a contribuit la victoria echipei SUA în Cupa Davis. Trei ani consecutiv (1979–1981) a câștigat Openul american, înregistrând o a patra victorie în 1984. A câștigat și titlurile la simplu de la Wimbledon (1981, 1983, 1984), precum și câteva titluri de dublu. Cunoscut pentru ieșirile temperamentale și criticile adresate arbitrilor, a devenit primul jucător eliminat dintr-un meci de Grand Slam într-o perioadă de 30 de ani.

McFadden, Daniel L.

(n. 29.07.1937, Raleigh, California de Nord, SUA)

Economist american, laureat (2000) al Premiului Nobel pentru științe economice, alături de James Heckman, pentru dezvoltarea metodelor de analiză a comportamentului individual sau casnic. McFadden a studiat fizica (licențiat în 1957) și economia (a devenit doctor în științe economice în 1962) la Universitatea din Minnesota. A predat economia la Universitatea California din Berkeley (1963–1979 și din 1990), la Universitatea Yale (1977–1978) și la Institutul de Tehnologie din Massachusetts (1978–1991). În 1974, McFadden a elaborat analiza logit condițională – metodă de determinare a modului în care oamenii fac alegeri care maximizează utilitatea deciziilor lor. Studiile lui au contribuit la prezicerea ratelor de utilizare a transportului în comun, iar metodele sale statistice au fost aplicate în calculul participării forței de muncă, al ocrotirii sănătății, al construirii de locuințe și al mediului.

McGill, Universitatea ~

Universitate particulară, dar sprijinită de stat, din Montréal, Canada. A fost fondată în 1821 printr-un dar lăsat de comerciantul canadian de origine scoțiană James McGill (1744–1813). Și-a creat o reputație internațională datorită cursurilor de chimie, medicină și biologie. Pe lângă acestea, în componența sa intră facultăți de științe agrare și de mediu, arte, stomatologie, educație, inginerie, drept, management, muzică, studii religioase și științifice. Limba de predare este engleza, deși studenții pot da examenele scrise în limba franceză.

McGillivray, Alexander

(1759,/?/ - 17.02.1793, Pensacola, Florida, SUA)

Căpetenie a indienilor creek în anii de după Revoluția Americană. Născut dintr-un părinte francez și altul de origine creek, a fost educat de albi în Charleston, Carolina de Sud, apoi a devenit căpetenie creek. Neavând încredere în speculanții americani de pământ, a semnat un tratat (1784) cu spaniolii din Florida, care punea populația creek sub protecție spaniolă. În urma numeroaselor tratative cu SUA, McGillivray a acceptat suveranitatea americană asupra pământurilor creek, atât timp cât indienii creek puteau rămâne liberi față de intervențiile americane.

McGovern, George S(tanley)

(n. 19.07.1922, Avon, Dakota de Sud, SUA)

Om politic american. A obținut doctoratul în istorie la Universitatea Northwestern și a predat la Universitatea Westelyan din Dakota de Sud. Activ în politica democrată începând cu 1948, a fost ales în Camera Reprezentanților (1957–1961) și în Senatul SUA (1963–1981), unde a condus importante adunări având ca subiect foametea în SUA. A fost unul dintre principalii critici ai implicării SUA în Războiul din Vietnam. În 1972 a câștigat nominalizarea democrată la președinție, însă a pierdut în fața lui Richard Nixon. A fost reales în Senat în 1974, însă nu a obținut realegerea în 1980. S-a întors la activitățile academice și la scris, rămânând un impotant apărător al cauzelor liberale.

McGraw, John (Joseph)

(07.04.1873, Truxton, New York, SUA - 25.02.1934, New Rochelle, New York)

Jucător american de baseball și manager. A fost un celebru jucător în Liga Națională Baltimore, începând cu anii 1890. Ca manager al echipei New York Giants (1902–1932), McGraw a condus echipa în zece campionate în Liga Națională și a câștigat

John McGraw, 1910
THE BETTMANN ARCHIVE

trei titluri World Series (1905, 1921, 1922). Datorită agerimii și înfățișării sale dure, a primit porecla de „Micul Napoleon".

McGuffey, William Holmes

(23.09.1800, Pennsylvania, SUA - 04.05.1873, Charlottersville, Virginia)

Pedagog american, cunoscut în special pentru seria sa de abecedare. McGuffey a predat la școli de graniță din Ohio și apoi la Universitatea Miami (1826–1836). Cele șase abecedare ale sale au fost publicate între 1836 și 1857. Colecțiile de povestiri didactice și fragmentele extrase din cărți importante reflectă concepția lui McGuffey conform căreia educația corectă a tinerilor necesită introducerea lor într-o mare varietate de subiecte și de materii practice. Acestea au devenit texte standard în aproape toate statele în următorii 50 de ani, vânzându-se în peste 125 de milioane de exemplare. În acești ani, McGuffey a fost, de asemenea, președintele Colegiului din Cincinnati (1836–1839) și al Universității Athens din Ohio (1839–1843). A fost fondatorul sistemului școlar din Ohio. În 1845, i s-a încredințat Catedra de filozofie morală și mentală a Universității Virginia, Charlottesville, poziție pe care a păstrat-o până la sfârșitul vieții.

McGwire, Mark (David)

(n. 01.10.1963, Pomona, California, SUA)

Jucător american de baseball. A jucat la universitate, apoi a intrat în echipa Oakland Athletics, demonstrând că este foarte puternic, ceea ce avea să devină trăsătura lui distinctivă.

McHugh, Jimmy *născut* James Francis

(10.07.1894, Boston, Massachusetts, SUA - 23.05.1969, Beverly Hills, California)

Compozitor american. McHugh a înregistrat muzică în stilul tin pan alley și a început să scrie cântece pentru spectacole de pe Broadway și spectacole de revistă de la Cotton Club. Lucrând mult pentru Broadway și Hollywood, a colaborat cu Frank Loesser, Johnny Mercer și în special cu Dorothy Fields, cu care a scris *I Can't Give You Anything but Love* și *On the Sunny Side of the Street.*

McKay, Claude

(15.09.1890, Jamaica, Indiile de Vest Britanice - 22.05.1948, Chicago, Illinois, SUA)

Poet și romancier american de origine jamaicană. A publicat două volume de versuri jamaicane în dialect, apoi s-a mutat în SUA, în 1912. Prin publicarea volumelor de poezii *Primăvara în New Hampshire* (Spring in New Hampshire, 1920) și *Umbre din Harlem* (Harlem Shadows, 1922), a devenit prima și cea mai activă voce a renașterii din Harlem. Susținător al drepturilor civile și al solidarității rasiale, a investigat în scrierile sale o identitate de culoare distinctă. Opera sa *Acasă în Harlem* (Home to Harlem, 1928) a reprezentat cel mai popular roman al negrilor din America acelei vremi. A trăit în diferite țări în perioada 1922–1934.

McKellen, Sir Ian (Murray)

(n. 25.05.1939, Burnley, Lancashire, Anglia)

Actor britanic. Educat la Universitatea Cambridge, a debutat în teatrul profesionist în 1961 și a fost apreciat în rolurile Richard II și Eduard II, în cadrul Festivalului de la Edinburgh (1969). În 1971, a devenit unul dintre fondatorii trupei Actors' Co., pe care a părăsit-o în 1974 pentru a se alătura echipei Royal Shakespeare Co. Actor complex și pasionat, a avut un repertoriu larg de personaje, de la roluri elisabetane la cele contemporane. În 1981 a câștigat un Premiu Tony pentru *Amadeus*. Printre filmele sale se numără *Plenty* (1985), *Scandal* (1988), *Richard III* și *Sfârșit de drum* (Gods and Monsters, 1998). În 2001 l-a interpretat pe vrăjitorul Gandalf în filmul *Stăpânul Inelelor* (Lord of the Rings), ecranizare după J.R.R. Tolkien. A fost un suporter înfocat al drepturilor homosexualilor începând cu 1988. A fost înnobilat în 1990.

McKim, Charles Follen

(24.08.1847, Chester County, Pennsylvania, SUA - 14.09.1909, St. James, Long Island, New York)

Arhitect american. A studiat la Universitatea Harvard și la Școala de Arte Frumoase din Paris. În 1879, împreună cu William Rutherford Mead și Stanford White, a fondat McKim, Mead & White, companie de arhitectură cu cel mai mare succes în acea vreme. Până în 1887, firma a excelat în construcția complexelor rezidențiale în stil Saingle. Mai târziu, ei au reluat tradiția formală renascentistă și rădăcinile ei clasice în creații neoclasice. Printre apreciatele proiecte ale lui McKim se numără Biblioteca Publică din Boston (1887), Biblioteca Universității Columbia (1893), programul

arhitectural pentru Expoziția internațională columbiană din Chicago (1893, cu Daniel H. Burnham și Richard Morris Hunt), Biblioteca Morgan din New York (1903) și excepționala gară din Pennsylvania (1904–1910; demolată în 1963).

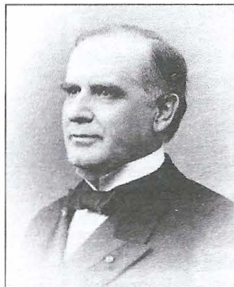
McKinley *în limba atabaska* Denali

Cel mai înalt vârf din America de Nord. Situat aproape la mijlocul lanțului muntos Alaska din partea central-sudică a Alaskăi, SUA, în Parcul Național Denali, se ridică la o înălțime de 6 194 m. Versantul de N a fost escaladat în 1910, iar în 1913 Hudson Stuck și Harry Karstens au escaladat pe versantul de S, adevăratul vârf al muntelui. Acesta a primit numele de Piscul Densmores în 1889, după numele unui căutător de aur, însă în 1896 i-a fost schimbat numele, în onoarea președintelui William McKinley.

McKinley, William

(29.01.1843, Niles, Ohio, SUA - 14.09.1901, Buffalo, New York)

Al 25-lea președinte al SUA (1897–1901). A fost ajutorul colonelului Rutherford B. Hayes în Războiul Civil American, care ulterior i-a încurajat cariera politică. A fost ales în Camera Reprezentanților SUA (1877–1891), unde a sprijinit taxele de protecție și a promovat Taxa McKinley din 1890. Sprijinit de Mark Hanna, a fost ales guvernator al statului Ohio (1892–1896). În 1896 a fost nominalizat să participe la alegerile prezidențiale din partea republicanilor și l-a învins pe contracandidatul său, democratul William Jennings Bryan. În 1897 a semnat Tarifele Dingley, cele mai mari tarife protecționiste din istoria Americii până la acea dată. În 1898, nava *Maine* a explodat și s-a scufundat (*vezi* distrugerea navei *Maine*) în portul Havana, Cuba, pe atunci colonie spaniolă; crezând că Spania este responsabilă pentru dezastru, McKinley a cerut independența insulei, pe care Spania a refuzat-o. SUA a câștigat ușor scurtul Război hispano-american. McKinley a sprijinit ratificarea tratatului de pace, care ceda SUA posesiunile spaniole Puerto Rico, Guam și Filipine, pretinzând că SUA au obligația asumării responsabilității pentru „bunăstarea unei populații străine". În 1901 a început un turneu în statele vestice, militând pentru controlul trusturilor și reciprocitate comercială, în vederea creșterii comerțului exterior. La 6 sept. 1901 a fost împușcat mortal de către un anarhist, Leon Czolgosz. A fost urmat în funcție de Theodore Roosevelt.

William McKinley

BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON, DC

McLuhan, (Herbert) Marshall

(21.07.1911, Edmonton, Alberta, Canada - 31.12.1980, Toronto, Ontario)

Teoretician al comunicațiilor și instructor canadian. Începând cu 1946 a predat la Universitatea din Toronto. Aforismul său „media e mesajul" (*în engleză*, media is the message), subliniază concepția sa privind puternica influență a mass-media „fierbinți" (televiziunea, computerele și alte aparate electronice de difuzare a informației) în formarea gândirii, în sociologie, în artă, știință sau religie. Considera cartea tipărită ca făcând parte din mass-media „rece", sortită dispariției. Printre importantele sale lucrări se numără *Galaxia Gutenberg* (The Gutenberg Galaxy, 1962), *Despre instrumentele de comunicare* (Understanding Media, 1964) și *Mediul înseamnă mesajul* (The Medium Is the Message, împreună cu Q. Fiore, 1967).

McMahon, linia ~

Graniță între Tibet și Assam din India Britanică, negociată de Tibet și de Marea Britanie la Conferința de la Simla în 1913–1914. A fost numită astfel după numele șefului echipei diplomatice britanice, Sir Henry McMahon. China a refuzat să recunoască granița, motivând că Tibetul, fiind subordonat Chinei, nu poate încheia tratate. Conflictul indo-chinez din 1962 nu a rezolvat problema; China consideră frontiera ilegală.

McMaster, Universitatea ~

Universitate particulară în Hamilton, Ontario, Canada. A fost fondată în 1887, în urma unei donații a senatorului William McMaster (1811–1887). Oferă diverse programe academice pentru studenți și absolvenți: științe umaniste, științe sociale, afaceri, inginerie și altele. Printre mijloacele de cercetare ale universității se numără un reactor nuclear, diverse facilități de cercetare și Arhivele Bertrand Russel.

McMurdo, Strâmtoarea ~

Braț, prelungire de V a Mării Ross, Antarctica. Situat la marginea calotei de gheață Ross, canalul are o lungime de 148 km și o lățime de până la 74 km; a reprezentat un centru important pentru

exploratorii Antarcticii. Descoperită în 1841 de către exploratorul scoțian James C. Ross, a constituit una dintre principalele rute de acces către continentul Antarctic. Insula Ross, situată la marginea strâmtorii, a fost sediul cartierului general al exploratorilor britanici Robert Falcon Scott și Ernest Shackleton.

McMurtry, Larry (Jeff)

(n. 03.06.1936, Wichita Falls, Texas, SUA)

Romancier american. Fiu al unui fermier, este cunoscut pentru romanele sale a căror acțiune se petrece în vestul american, deseori în Texas. *The Last Picture Show* (1966) descrie viața unui orășel izolat. *Porumbița singuratică* (Lonesome Dove, 1985, Premiul Pulitzer) face parte dintr-o serie narativă care cuprinde și *Străzile din Laredo* (Streets of Laredo, 1993), *Traseul mortului* (Dead Man's Walk, 1995) și *Lună comanșă* (Comanche Moon, 1997). Printre celelalte romane ale sale se numără *Horseman, Pass By* (1961), *Vorbe de alint* (Terms of Endearment, 1975) și *Buffalo Girls* (1990). Multe dintre romanele sale au fost adaptate pentru marele sau micul ecran.

McNally, Terrence

(n. 03.11.1939, St. Petersburg, Florida, SUA)

Dramaturg american. A lucrat ca reporter de ziar, ca tutore al copiilor lui John Steinbeck și ca director de scenă la Studioul Actorilor. Începând cu 1964, piesele lui au fost montate atât în studiouri de teatru regionale, cât și pe Broadway. Printre acestea se numără *Obiceiuri proaste* (Bad Habits, 1971), *The Tubs* (1974), *Master Class* (1995), *Dragoste! Curaj! Compasiune!* (Love! Valour! Compassion!, 1995, Premiul Tony, ecranizat în 1997) și controversata *Corpus Christi* (1998, Premiul Tony). A scris scenariul pentru filmul *Sărutul femeii-păianjen* (Kiss of the Spider Woman, 1993).

McNamara, Robert S(trange)

(09.06.1916, San Francisco, California, SUA -06.07.2009, Washington DC)

Ministru al apărării al SUA (1961–1968). A proiectat sisteme logistice și statistice pentru armată în Al Doilea Război Mondial. După război, a fost unul dintre „Whiz Kids" („copii-minune") angajați să revigoreze compania Ford Motor, iar în 1960 era prima persoană din afara familiei Ford care a devenit președintele firmei. În 1961 a fost numit ministru al apărării de către John F. Kennedy. Deși a sprijinit inițial implicarea americană în Războiul din Vietnam, în 1967 a condus tratativele de pace. S-a opus bombardării Vietnamului de N și a pierdut influența asupra președintelui Lyndon B. Johnson. A demisionat în 1968, devenind președintele Băncii Mondiale (1968–1981).

McNeill, Don

(23.12.1907, Galena, Illinois, SUA - 07.05.1996, Evanston, Illinois)

Animator american de radio. A intrat în industria radiofonică în anii 1920, ca membru al unei trupe muzicale. În 1933 a preluat programul matinal NBC din Chicago și a realizat *The Breakfast Club*. De obicei fără scenariu, emisiunea se baza pe comentariile, poemele și umorul ascultătorilor. Emisiunea lui a devenit cel mai longeviv program radio din lume, încheindu-se în 1968.

McPhee, John (Angus)

(n. 08.03.1931, Princeton, New Jersey, SUA)

Jurnalist american și scriitor de nonficțiune. A urmat Universitatea Princeton. În urma colaborării ca editor-asociat la *Time* (1957–1964), s-a angajat la *The New Yorker* în 1965. Ca scriitor, abordează o mare varietate de subiecte. Prima sa carte a fost despre Bill Bradley; a scris și despre New Jersey, Alaska, Vestul american și Elveția; printre alte subiecte se numără industria citricelor, ingineria aeronautică și terorismul nuclear. Începând din 1975, predă jurnalismul la Universitatea Princeton. Printre ultimele sale lucrări se numără *Analele lumii vechi* (Annals of the Former World, 1978, Premiul Pulitzer).

McPherson, Aimee Semple
născută Aimee Elizabeth Kennedy

(09.10.1890, lângă Ingersoll, Ontario, Canada - 27.09.1944, Oakland, California, SUA)

Evanghelistă americană penticostală, de origine canadiană. A început să predice la vârsta de 17 ani; în 1908 a plecat ca misionară în China, alături de soțul ei, Robert Semple. După moartea acestuia, s-a întors în SUA unde, în 1918, s-a căsătorit a doua oară, cu Harold McPherson; a devenit evanghelistă și vindecătoare. S-a stabilit la Los Angeles și a fondat Biserica Internațională a Evangheliei. Timp de aproape 20 de ani a predicat în fața unui public larg, la Templul Angelus; a înființat un post de radio, a scris cărți și pamflete și a creat cca 200 de misiuni. În 1926 a dispărut misterios timp de cinci săptămâni; știrea legată de o presupusă răpire a fost primită cu scepticism. O a treia căsătorie s-a finalizat cu un divorț, McPherson fiind implicată în numeroase procese și delapidări financiare. A murit în urma unei supradoze de barbiturice.

McQueen, (Terrence) Steve(n)

(24.03.1930, Beech Grove, Indiana, SUA - 07.11.1980, Juárez, Mexic)

Actor american de film. A învățat într-o școală reformată și a făcut stagiul militar la pușcașii marini, după care a studiat actoria la New York. A fost remarcat pe Broadway în piesa *Apă de ploaie* (A Hatful of Rain, 1955), debutând pe marele ecran în *Cineva acolo sus mă iubește* (Somebody up There Likes Me, 1956), apoi a apărut în serialul de televiziune *Căutat viu sau mort* (Wanted: Dead or Alive, 1958–1961). A interpretat eroul singuratic în filme precum *Marea evadare* (The Great Escape, 1963), *Fire de nisip* (The Sand Pebbles, 1966), *Locotenentul Bullitt* (1968), *Afacerea Thomas Crown* (The Thomas Crown Affair, 1968), *Papillon* (1973) și *Infernul din zgârie-nori* (The Towering Inferno, 1974).

McRae, Carmen

(08.04.1922, New York, New York, SUA - 10.11.1994, Beverly Hills, California)

Cântăreață și pianistă americană. McRae a fost influențată de Billie Holiday și de Sarah Vaughan. Și-a început cariera în 1943, cântând la Minton's Playhouse din Harlem, asimilând inovațiile primilor muzicieni bebop. Artistă solo începând cu mijlocul anilor 1950, McRae a devenit una dintre cele mai desăvârșite cântărețe de jazz.

Mead

Lac de acumulare al barajului Hoover, la granița dintre Arizona și Nevada, SUA. Unul dintre cele mai mari lacuri artificiale din lume, a apărut în urma construirii unui baraj pe fluviul Colorado. Lacul Mead are o lungime de 185 km și o lățime de 1,6–16 km; are un volum de 38 de miliarde mc și o suprafață de 593 kmp. A fost numit după numele lui Elwood Mead, comisar al lucrărilor. Zona națională de recreere (înființată în 1936) are o suprafață de 6 055 kmp și se întinde de-a lungul fluviului pe o distanță de 386 km.

Mead, George Herbert

(27.02.1863, South Hadley, Massachusetts, SUA - 26.04.1931, Chicago, Illinois)

Filozof, sociolog și psiholog american, reprezentant al pragmatismului. Și-a făcut studiile la Harvard și, ulterior, a predat filozofia și psihologia la Universitatea din Michigan (1891–1894), alături de John Dewey și Charles Horton Cooley. În 1894 i s-a alăturat lui Dewey, mutându-se la Universitatea din Chicago, unde a predat până la sfârșitul vieții. Atenția lui Mead s-a concentrat pe relația dintre eu și societate, în special pe apariția eului uman în cadrul proceselor de interacțiune socială. Între lucrările sale se numără *Filozofia prezentului* (The Philosophy of the Present, 1932) și *Minte, Eu, Societate* (Mind, Self and Society, 1934). *Vezi și* interacționism.

Mead, Margaret

(16.12.1901, Philadephia, Pennsylvania, SUA - 15.11.1978, New York, New York)

Antropolog american. A studiat cu Franz Boas și Ruth Benedict la Universitatea Columbia, realizând înainte de terminarea doctoratului (1929) muncă de teren în Samoa. Prima și cea mai cunoscută carte a sa (din cele 23), *Adolescența în Samoa* (Coming of Age in Samoa, 1928), oferă dovezi în favoarea determinismului cultural legat de formarea personalității sau a temperamentului. Printre alte cărți se numără *Sex și temperament în trei societăți primitive* (Sex and Temperament in Three Primitive Societies, 1935), *Masculin și feminin* (Male and Female, 1949) și *Cultură și responsabilitate* (Culture and Commitment, 1970). Teoriile ei i-au făcut pe unii antropologi ai sec. XX să pună în discuție atât acuratețea observațiilor, cât și justețea concluziilor. Spre finalul carierei, a devenit o voce importantă în susținerea unor probleme precum drepturile femeii și proliferarea nucleară, celebritatea ei datorându-se și personalității și franchețeі sale, precum și calității studiilor științifice pe care le-a realizat. A fost custode al Muzeului American de Istorie Naturală timp de peste 50 de ani.

Meade, George G(ordon)

(31.12.1815, Cádiz, Spania - 06.11.1872, Philadelphia, Pennsylvania, SUA)

General american din Războiul Civil American. Fiu al unui agent american naval în Spania. A absolvit Academia West Point în 1835, lucrând ca supraveghetor. A reintrat în armată în 1842, iar în 1861 a fost numit brigadier general al voluntarilor din Pennsylvania. A luptat la Bull Run, Antietam, și la Chancellorsville. Cu trei zile înaintea Bătăliei de la Gettysburg, l-a înlocuit pe Joseph Hooker în funcția de comandant al Armatei Potomac. A respins atacul de la Gettysburg al Confederației, schimbând mersul războiului, însă a fost criticat pentru că nu a urmărit trupele lui Robert E. Lee. După 1864 a fost subordonat generalului Ulysses S. Grant, pe care l-a servit cu loialitate. După război, a condus o serie de departamente militare.

Meandre pe râul Owens, lângă lacurile Mammoth, California

© BARRIE ROKEACH–AERIAL/TERRESTRIAL PHOTOGRAPHY

meandre

Sinuozități ale cursului unei ape curgătoare, cu albia în pantă lină. Meandrele se formează în sedimente aluvionare și se pot aduna în partea de sus a unui obstacol, producând un meandru în formă de gât de gâscă. Pe parcurs se poate forma și o piedică, astfel încât vechiul meandru este izolat, devenind un bazinet curbat. Sedimentele pot, în cele din urmă, să umple lacul, formând o mlaștină.

Meany, George

(16.08.1894, New York, New York, SUA - 10.01.1980, Washington DC)

Lider sindical american. De profesie instalator, s-a alăturat Asociației Unite a Instalatorilor și Cărbunarilor în 1915; a avansat în rangurile oficiale ale sindicatului. În 1939 a fost ales secretar al trezoreriei Federației Americane de Muncă (American Federation of Labor, AFL), al cărei președinte a devenit în 1952. A condus fuziunea dintre AFL și Congresul Organizațiilor Industriale (Congress of Industrial Organizations, CIO) în 1955, contribuind la reconcilierea celor două federații, în ciuda competiției și a diferendelor mai vechi. Conservator și anticomunist, în calitate de președinte al AFL-CIO (1955–1979), Meany a ținut mișcarea sindicală din SUA departe de radicalism. Energic și deseori dictatorial, a înlăturat Uniunea Șoferilor de Camion din AFL-CIO în 1957 și a determinat retragerea sindicatului din industria de automobile (United Automobile Workers) în 1967, în urma disputelor cu Walter Reuther. În anii 1970, Meany a dispus de o influență considerabilă în rândul democraților.

mecanica fluidelor

Studiu al efectelor forțelor și al energiei lichidelor și gazelor. O ramură a acestui domeniu, hidrostatica, se ocupă cu fluidele aflate în stare de repaus; cealaltă ramură, dinamica fluidelor, cercetează fluidele aflate în mișcare și mișcarea solidelor în fluide. Lichidele și gazele sunt considerate fluide, deoarece adesea au aceeași ecuație a mișcării și manifestă același fenomen al curgerii. Subiectul are numeroase aplicații în domenii ce variază de la aeronautică și inginerie marină până la studiul curgerii sângelui și dinamica înotului.

mecanica solurilor

Studiu al solurilor și al utilizării acestora, realizat cu ocazia construirii fundațiilor pentru diferite structuri și autostrăzi. Maniera în care solul unui loc dat va suporta greutatea anumitor structuri și va răspunde la mișcările din timpul construcției depinde de diferite proprietăți (de ex. compresibilitate, elasticitate și permeabilitate). Tehnicile de examinare includ săparea șanțurilor, găurirea și pomparea mostrelor la suprafață cu ajutorul apei. Testele seismice și măsurătorile rezistenței electrice sunt surse ale unor informații importante. În construcția drumurilor, mecanica solurilor determină tipul de pavaj (rigid sau flexibil). Studiul caracteristicilor solului este folosit în același timp pentru alegerea celei mai potrivite metode pentru săparea tunelelor subterane. *Vezi și* fundație.

mecanică

Știință care studiază acțiunea forțelor exterioare asupra corpurilor materiale. Constituie o parte centrală a tuturor științelor fizice și de inginerie. Începând cu legile newtoniene ale dinamicii, adică din sec. XVII, teoria a fost modificată și extinsă în timp, prin teoriile mecanicii cuantice și ale relativității. Teoria mecanicii a lui Newton, cunoscută ca mecanica clasică, reprezintă efectele forțelor exercitate în toate condițiile cunoscute în timpul său. Mecanica poate fi împărțită în statică, mai exact în studierea echilibrului, și dinamică, studiul mișcării cauzate de forțe. Deși mecanica clasică a cedat în fața atomilor și a moleculelor, ea rămâne în mare parte baza științei și a tehnologiei moderne.

mecanică cerească

Ramură a astronomiei care studiază teoria matematică a mișcării corpurilor cerești. Legile mișcării planetelor ale lui Johannes Kepler (1609–1619) și legile mișcării ale lui Newton (1687) sunt fundamentale pentru această teorie. În sec. XVIII, metodele precise ale analizei matematice au reușit să explice mișcările corpurilor observate în sistemul solar. Una dintre ramurile mecanicii cerești studiază efectul gravitației asupra corpurilor aflate în mișcare de rotație, având aplicații și în studiul mișcărilor terestre (*vezi* flux) și ale altor obiecte în spațiu. Un derivat modern numit mecanică orbitală sau mecanica zborului se ocupă de mișcările unei navete spațiale sub influența gravitației, impulsului, rezistenței

atmosferice și a altor forțe. Acest tip de mecanică este folosit pentru calcularea traiectoriilor pentru ieșirea în spațiu, înscrierea pe orbită, întâlniri, intrarea în atmosferă, precum și pentru zborurile lunare și interplanetare.

mecanică cuantică

Ramură a fizicii matematice care se ocupă de sistemele atomice și subatomice. Tratează fenomene care au loc la scară atât de mică, încât nu pot fi descrise în termeni clasici, ci doar în termeni de probabilități statistice. Considerată a fi unul dintre marile concepte ale sec. XX, mecanica cuantică a fost dezvoltată de Niels Bohr, Erwin Schrödinger, Werner Heisenberg și Max Born și a condus la o reconsiderare radicală a conceptului de realitate obiectivă. Ea explică structura atomilor, a nucleelor atomice (*vezi* nucleu) și a moleculelor; comportamentul particulelor subatomice; natura legăturilor chimice; proprietățile cristalelor solide (*vezi* cristal); energia nucleară; forțele care stabilizează stelele aflate în colaps. A dus la dezvoltarea laserului, a microscopiei electronice și a tranzistorului.

mecanică statistică

Ramură a fizicii care combină principiile și procedeele statisticii cu legile mecanicii clasice și ale mecanicii cuantice. Ia în considerare comportamentul mediu al unui număr mare de particule, și nu comportamentul fiecărei particule în parte, bazându-se mult pe legile probabilității. Are drept scop predicția și explicarea proprietăților măsurabile ale sistemelor macroscopice pe baza proprietăților și comportării constituenților lor microscopici.

mecanicism

Variantă a materialismului, potrivit căreia toate procesele naturale pot fi explicate în termenii legilor materiei aflate în mișcare. Susținătorii mecanicismului căutau să elimine din știință toate elementele considerate oculte (precum forma substanțială) care nu puteau fi observate empiric sau tratate matematic. Mecanicismul se opune, astfel, tuturor presupozițiilor de ordin teleologic, care servesc drept principii explicative în științele naturii (*vezi* teleologie). *Vezi și* atomism.

mecanism

În construcția de mașini, mijloace de transmitere și de modificare a mișcării unei mașini sau a unui ansamblu de părți mecanice. Caracteristica esențială a mecanismului unei mașini este că toate elementele dispun de mișcare controlată; mai exact, piesele se pot mișca doar într-un anumit mod, în relație reciprocă. În ciuda complexității sale, mecanismul unei mașini poate fi întotdeauna analizat ca un grup de mecanisme fundamentale, fiecare conținând elemente care transmit mișcarea în moduri diferite. În general, mișcarea este transmisă în trei feluri: printr-o legătură compactă, ca în cazul lanțului de transmisie sau al curelei de transmisie, prin contact direct (camă sau angrenaj) sau printr-un mecanism cu pârghii racordat.

mecanism cu pârghii cotite

Combinație de legături (bare) metalice, solide, legate între ele prin buloane, astfel încât o mică forță aplicată la un punct poate crea o forță mai mare la celălalt punct. *Vezi și* racord.

mecanism cu pârghii

În ingineria mecanică, sistem de bare solide, de obicei metalice, legate de două sau mai multe elemente de legătură prin intermediul unor îmbinări cu știfturi, îmbinări culisante sau racorduri sferice (articulații nucă), pentru a forma un lanț închis sau o serie de lanțuri închise. Când o verigă este fixată, posibila mișcare a celorlalte verigi față de veriga fixă și a uneia față de cealaltă depinde de numărul legăturilor și de numărul și tipul articulațiilor. Cu verigile conectate în patru cuie, de ex. legăturile se mișcă concomitent în planuri paralele, și indiferent care verigă este fixată, celelalte se mișcă într-un mod stabil relativ la veriga fixă. Cu lungimi diferite ale legăturilor, acest sistem din patru elemente cu articulații devine un mecanism ce se poate folosi la transformarea mișcării de rotație uniformă într-o mișcare de rotație neuniformă sau a celei continue în una oscilatorie. Este cel mai des folosit sistem de pârghii și tije din construcțiile de mașini.

mecanism de apărare

În teoria psihanalitică, proces mental adesea inconștient (cum ar fi reprimarea), care face posibile soluțiile de compromis în problemele sau conflictele personale. Compromisul implică, de obicei, ascunderea unor dorințe sau sentimente interne care amenință să scadă respectul persoanei față de sine însuși sau să provoace anxietate. Termenul a fost folosit pentru prima dată de Sigmund Freud, în 1894. Mecanismele majore de apărare sunt: reprimarea, procesul prin care dorințe sau impulsuri considerate inacceptabile sunt excluse din conștiință; formarea reacției,

răspunsul mental sau emoțional care reprezintă opusul a ceea ce simte individul; proiecția, atribuirea ideilor, sentimentelor și atitudinilor proprii unui individ (în special acuzația, vina sau simțul responsabilității) altor persoane; regresiunea sau întoarcerea la un nivel mental ori comportamental anterior; negarea, refuzul de a accepta existența unui fapt dureros; raționalizarea, substituirea motivelor raționale și lăudabile în locul celor adevărate (dar amenințătoare); sublimarea, transferarea unei dorințe sau a unui impuls instinctual de la forma sa primitivă la una mai acceptabilă din punct de vedere social sau cultural. *Vezi și* nevroză; psihanaliză.

mecanism de transmisie cu curea

Pereche de roți de transmisie atașate unor axe rotative de obicei paralele și legate prin intermediul unei curele (benzi) flexibile în buclă care servește la transmisia sau modificarea mișcării de rotație de la un ax la altul. Majoritatea curelelor de transmisie sunt benzi plate din piele, cauciuc sau materiale textile care se fixează pe dispozitive cilindrice sau benzi cu o secțiune transversală în V, care acționează pe cilindrii cu șanțuri. Un alt tip de curea, folosit la anumite motoare cu ardere internă pentru a face legătura dintre arborele cotit și arborele cu came, este cureaua zimțată, o bandă cu zimți transversali echidistanți care se îmbină cu șanțurile aflate pe conturul roților de transmisie.

mecanism excentric pe bază de tijă

Configurație de componente mecanice, utilizată la obținerea unei mișcări rectilinii reciproce de la un arbore rotativ. Îndeplinește aceeași funcție ca și un mecanism pe bază de manivelă și este deosebit de util atunci când cursa necesară a mișcării reciproce este mică, în comparație cu dimensiunile arborelui care generează mișcarea. Datorită faptului că un mecanism excentric poate fi atașat oriunde pe lungimea arborelui, nu este necesar ca vreo parte a arborelui să fie transformată în manivelă. Excentricele sunt utilizate rar pentru a transmite forțe mari, deoarece pierderea prin frecare ar fi ridicată.

mecanizare

Folosire a mașinilor, integrală sau parțială, pentru a înlocui munca omului sau a animalelor. Spre deosebire de automatizare, care poate funcționa independent de un operator uman, mecanizarea necesită participarea umană pentru a da informații sau instrucțiuni. Mecanizarea a început cu mașinile controlate de om înlocuind lucrul manual al meșterilor; în prezent, computerele sunt folosite frecvent pentru a controla procesele mecanizate.

mecanorecepție

Abilitate de a detecta și a răspunde la un stimul mecanic din mediu. O mică deformare a unui neuron mecanoreceptiv cauzează o descărcare electrică la suprafața acestuia. Mecanoreceptorii din locurile dureroase (puncte de presiune) din piele (probabil mănunchiuri ale terminațiilor nervoase) variază ca sensibilitate. Ei răspund la o mare gamă de stimuli, uneori prin reflex (de ex. retragerea degetului înainte ca durerea să fie receptată de creier). Structurile care reacționează la sunete (*vezi* ureche), controlează orientarea în funcție de gravitație (*vezi* ureche internă) sau detectează poziția și mișcarea membrelor (*vezi* propriocepție) sunt mecanoreceptori. Unele animale au mecanoreceptori care detectează mișcarea apei sau a curenților de aer. *Vezi și* simț.

Mecca *în arabă* al-Makkah

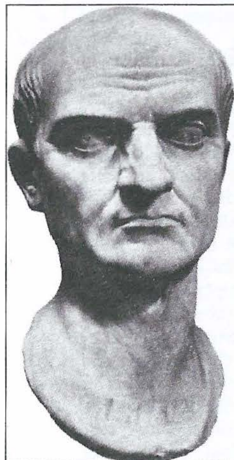
Oraș, 1 294 106 loc. (2004), situat în V Arabiei Saudite. Cel mai sfânt oraș al islamului, constituie locul natal al profetului Mahomed. Acesta a avut reședința aici până în 622 d.Hr., când a fost obligat să fugă la Medina (*vezi și* hegira); s-a întors și a cucerit orașul în 630 d.Hr. Orașul a trecut sub controlul dinastiei egiptene a mamelucilor în 1269, apoi al Imperiului Otoman, în 1517. A fost ocupat de regele Ibn Saud în 1925 și a devenit parte a Regatului Arabiei Saudite. Este un centru religios către care musulmanii sunt datori să facă un pelerinaj (*vezi* hagealâc) măcar o dată în viață; doar musulmanii pot locui la Mecca. Facilitățile legate de pelerinaj reprezintă cea mai importantă ramură a industriei serviciilor. Găzduiește moscheea Al Haram, care conține Kaaba.

Mecca, piatra neagră de la ~

Obiect de venerație musulman, zidit în peretele estic al templului Kaaba, probabil înaintea apariției islamului. Este alcătuit din trei bucăți mari de piatră și din câteva fragmente, înconjurate de un inel de piatră și susținute de o bandă de argint. Conform legendei, piatra i-a fost dată lui Adam în momentul izgonirii din Paradis. Se spune că a fost albă la origine, dar a devenit neagră din cauza păcatelor miilor de pelerini care au atins-o și au sărutat-o.

Mecena, Caius (Cilnius)
(cca 70–8 î.Hr.)

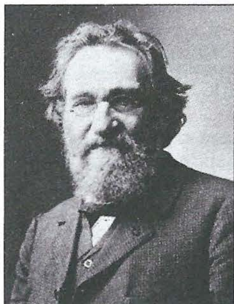
Diplomat roman și patron al literelor. Susținea că este descendentul regilor etrusci. Deși foarte influent în stat, Mecena nu a deținut un titlu și nu a dorit postul de senator. Începând cu 43 î.Hr. l-a ajutat pe Octavian (ulterior Augustus) în treburile diplomatice și în afacerile interne, administrând Roma și Italia în timp ce Octavian era angajat în lupte cu Pompei (36 î.Hr.) și Marcus Antonius (31 î.Hr.). Este amintit mai ales ca generosul protector al unor scriitori precum Vergiliu, Horațiu și Properțiu; a folosit lucrările unor intelectuali de acest gen pentru a glorifica regimul lui Augustus. În 23 î.Hr., în urma descoperirii conspirației cumnatului său împotriva lui Augustus, a fost obligat să se retragă.

Caius Maecenas (Mecena), bust în marmură; Palatul Conservatorilor, Roma
ALINARI–ART RESOURCE/EB INC.

Mecherino
Vezi Domenico Beccafumi

Mecinikov, Elie
născut **Ilia Ilici Mecinikov**
(16.05.1845, lângă Harkov, Ucraina, Imperiul Rus – 16.07.1916, Paris, Franța)

Zoolog și microbiolog rus. În 1888, Louis Pasteur i-a oferit un post la Institutul Pasteur, iar în 1895 i-a succedat acestuia în postul de director. A descoperit în organismul stelelor-de-mare celule amiboide, ce înglobează corpii străini de tipul bacteriilor. A stabilit că fagocitele (așa a numit aceste celule, folosind termenul grecesc, care înseamnă „celule devoratoare") sunt prima linie de apărare împotriva infecțiilor acute la majoritatea animalelor. Acest fenomen, cunoscut sub numele de fagocitoză, este fundamental în imunologie. În 1908 a primit Premiul Nobel împreună cu Paul Ehrlich.

H. ROGER-VIOLLET
Ilia Mecinikov

Meckel, Johann Friedrich
(17.10.1781, Halle, Prusia – 31.10.1833, Halle)

Anatomist german. A fost primul care a descris cartilajul embrionar (cartilajul Meckel), parte din falca inferioară la pești, amfibieni și păsări și a descris punga congenitală (diverticulul Meckel) a intestinului subțire. A scris un tratat de anatomie patologică și un atlas al anomaliilor umane.

medalie

Piesă de metal bătută cu un anumit desen și care comemorează o persoană, un loc sau un eveniment. Medaliile pot fi de diferite mărimi și forme, de la medalioane mari la plachete de mici dimensiuni. Majoritatea medaliilor sunt confecționate din aur, argint, bronz sau plumb, metalele prețioase fiind folosite numai la exemplarele fine. Această artă a început la mijlocul sec. XV, odată cu medaliile de bronz ale conducătorilor și umaniștilor italieni din Renaștere. Printre cele mai frumoase piese se numără cele realizate de Benvenuto Cellini.

Henric IV și Maria de Medici, înfățișați pe fața unei medalii din bronz aurit, de Guillaume Dupré, 1603; Galeria Națională de Artă, Washington DC
GALERIA NAȚIONALĂ DE ARTĂ, WASHINGTON DC, COLECȚIA SAMUEL H. KRESS

Medan

Oraș, 1 843 919 loc. (1995), situat în NE Sumatrei. În urma introducerii plantațiilor de tutun (1873), Medan a devenit centrul comercial al unei regiuni agrare în care se cultivă tutunul și cauciucul în scopuri comerciale și pentru export. A fost transformat în oraș de către olandezi în 1886. A fost ocupat de către japonezi în Al Doilea Război Mondial. Sultanatul din Dehli datează din sec. XIX. Găzduiește Universitatea din Sumatra de N și Universitatea Islamică din Sumatra de N.

Medawar, Sir Peter B(rian)
(28.02.1915, Rio de Janeiro, Brazilia – 02.10.1987, Londra, Anglia)

Zoolog britanic de origine braziliană. Educat la Oxford, a început cercetarea tehnicilor de transplant în 1949. Descoperirea sa (1953) potrivit căreia animalele adulte injectate în prima parte a vieții cu celule străine acceptă grefe de piele de la donatorul inițial sau de

la geamănul acestuia a sprijinit ipoteza lui Macfarlane Burnet, conform căreia în timpul și imediat după naștere celulele învață să diferențieze ceea ce este propriu de ceea ce este „străin". A descoperit că viței gemeni nonidentici acceptă grefe de piele unul de la altul, dovedind că antigenii „se strecoară" printre sacii vitelini ai embrionilor și a demonstrat pe șoareci că fiecare celulă conține antigeni genetici, importanți pentru imunitate. Lucrările sale au separat imunologia de studiul mecanismului imunologic complet dezvoltat, intenționând să modifice mecanismul în sine (de ex. diminuarea respingerii transplantului). În 1960 a primit Premiul Nobel, pe care l-a împărțit cu F.M. Burnet.

Medeea

În mitologia greacă, fiică a regelui Aietes din Colhida. L-a ajutat pe Iason, conducătorul argonauților, să obțină Lâna de Aur de la tatăl ei, apoi cei doi s-au căsătorit și ea s-a întors împreună cu el la Iolcos, unde l-a ucis pe regele care îl deposedase pe Iason de moștenirea cuvenită lui. Exilați, soții s-au stabilit în Corint. În tragedia lui Euripide, *Medeea*, Iason o părăsește ulterior pentru fiica regelui Creon, iar Medeea se răzbună ucigându-l pe Creon, pe fiica acestuia, precum și pe cei doi copii ai săi concepuți cu Iason, apoi fuge în Atena.

Medellín

Oraș, 1 995 753 loc. (2003), situat în NV Columbiei. Este unul dintre cele mai mari orașe ale țării și este intens industrializat. Fondat ca oraș de exploatare minieră în 1675, s-a dezvoltat rapid, la scurt timp după construcția Canalului Panama și după deschiderea căii ferate (1914). În prezent, este cunoscut pentru fabricile de textile, de îmbrăcăminte și pentru turnătoriile de oțel. Este unul dintre cele mai mari centre de comercializare a cafelei din Columbia. A devenit un centru ilegal al distribuției internaționale de narcotice (în special cocaină) la sfârșitul sec. XX.

Media

Regiune antică din Orientul Mijlociu. Era situată în partea de NV a Iranului actual, fiind ocupată de către mezi, un popor iranian. În 625 î.Hr., Cyaxares a unit triburile regiunii într-un regat. În 614 î.Hr., acesta a ocupat Assur; ulterior, a înfrânt Imperiul Asirian și a cucerit teritorii în Iran, în N Asiriei și în Armenia. În 550 î.Hr. este înglobată de noua dinastie persană a Ahemenizilor, sub conducerea lui Cirus II. Alexandru cel Mare a cucerit regiunea în 330 î.Hr. În urma divizării imperiului lui Alexandru, sudul a fost cedat macedonenilor, apoi Seleucizilor; nordul statului a devenit regatul Atropatene, care a trecut sub Partia, Armenia și Roma. În 226 î.Hr., întreaga Media a fost preluată de Sassanizi, o altă dinastie persană.

Mediaș

Municipiu, 61 738 loc. (2001), situat în județul Sibiu, România, pe râul Târnava Mare. A fost atestat documentar în 1267 (*Villa Medies*), iar în 1317 aici au fost colonizați sași. Centru comercial și meșteșugăresc în Evul Mediu, a fost declarat oraș în 1359 și municipiu în 1968. În zonă există exploatări de gaze naturale și s-a dezvoltat construcția de mașini. Între monumentele importante se numără zidul de apărare construit în sec. XV–XVI, cu turnurile aferente, biserica Sf. Margareta (sec. XIV), casa Schuller (sec. XVI), casa istoricului și gânditorului St. Ludwig Roth (1796).

medicament

Agent chimic care afectează funcționarea unui individ. Unele medicamente, precum antibioticele, stimulentele, tranchilizantele, antidepresivele, analgezicele, narcoticele sau hormonii, au efect general. Altele, precum laxativele, stimulentele cardiace, anticoagulantele, diureticele sau antihistaminicele, acționează doar asupra unor sisteme specifice. Vaccinurile sunt, uneori, considerate medicamente. Medicamentele au efect de protecție împotriva organismelor agresive (prin uciderea, stoparea reproducerii sau blocajul efectelor acestora asupra gazdei), de substituire a carenței sau lipsei totale a unei substanțe din organism, de întrerupere a unui proces anormal. Un medicament trebuie să comunice cu receptori din sau de pe celule, neavând efect în cazul în care fie receptorii lipsesc, fie configurația lor nu corespunde cu cea a medicamentului. Medicamentele pot fi administrate pe cale orală, injectabilă, rectală, subcutanată sau prin inhalare. Cel mai vechi catalog medical este o tăbliță în piatră din Babilon (cca 1700 î.Hr.); epoca modernă a medicamentelor a început odată cu descoperirea antibioticelor, în 1928. Variantele sintetice ale medicamentelor naturale au contribuit la crearea unora care au la bază o structură chimică. Medicamentele nu trebuie să fie doar eficiente, ci și sigure; efectele secundare pot varia de la cele minore până la cele periculoase. Multe medicamente considerate droguri au și întrebuințări medicale (*vezi* cocaină, heroină, toxicomanie). *Vezi și* rezistență la medicamente; farmacologie; farmacie.

medicamente antiinflamatorii nonsteroidiene (AINS)

Medicamente care reduc inflamația, fiind eficiente împotriva durerii (*vezi* analgezic) și febrei. Multe pot fi cumpărate cu sau fără rețetă și sunt adesea folosite pentru perioade scurte de timp, pentru dureri ușoare. Aspirina este, din punct de vedere tehnic, un AINS, dar denumirea este, în general, folosită pentru o clasă mai nouă de medicamente, printre care ibuprofenul și medicamente similare (de ex. naproxen, ketoprofen) care, ca și aspirina, inhibă sinteza de prostaglandină. Au puține efecte secundare, dar nu ar trebui folosite de oamenii alergici la aspirină.

Medicare și Medicaid /Îngrijire medicală și Ajutor medical/

Programe ale guvernului SUA, aflate în vigoare din 1966. Medicare acoperă majoritatea oamenilor cu vârsta de peste 65 de ani și pe cei cu handicap. Secțiunea A, un plan de spitalizare, dispune de fonduri pentru vizite medicale la domiciliu și îngrijire în cadrul unor case de sănătate. Secțiunea B, un plan suplimentar, asigură serviciile medicilor, analizele și alte servicii. Necesitățile și beneficiile sunt complexe. Medicaid, program comun federal, asigură persoanele cu venituri mici, cu vârsta sub 65 de ani, și pe cei care au epuizat beneficiile Medicare. Asigură îngrijirea la spital, serviciile doctorilor, îngrijirea într-un ospiciu, serviciile de îngrijire la domiciliu și planificarea familiei. Statele implicate sunt obligate să ofere Medicaid tuturor persoanelor din asistența publică, însă au dreptul de a decide asupra termenilor proprii de eligibilitate. Numeroși medici refuză să trateze pacienții Medicaid din cauza nivelurilor scăzute de remunerație.

medice, războaiele ~

Vezi războaiele persane

Medici fără Frontiere
în franceză **Médecins Sans Frontières**

Cea mai mare agenție independentă internațională de ajutorare medicală din lume, fondată în 1971 de un grup de medici francezi. Ajută victimele conflictelor armate, ale epidemiilor și ale dezastrelor naturale sau produse de om, precum și alte persoane care nu au acces la sistemul sanitar din cauza izolării geografice sau a marginalizării etnice; lucrează în spitalele din linia întâi, în taberele de refugiați, la locul producerii dezastrelor, în orașe și sate. Unitățile oferă primul ajutor, realizează operații chirurgicale, vaccinează copiii, refac spitalele, operează programe urgente de nutriție și igienizare și educă personalul medical local. Organizația este neguvernamentală, sprijinindu-se pe ajutor voluntar profesionist (peste 2 000 de persoane anual) și pe donații private. În 1999 a primit Premiul Nobel pentru pace.

Medici, Alessandro de
(1510/1511, Florența - 05-06.01.1537, Florența)

Primul duce al Florenței (1532–1537). Membru al ramurii mai vechi a familiei Medici, a fost probabil fiul nelegitim al cardinalului Giulio de Medici (ulterior papa Clement VII). Papa l-a numit pe cardinalul Passerini regentul lui Alessandro în Florența, însă cei doi au fost obligați să fugă atunci când regența nepopulară a provocat revolte în 1527. O înțelegere între papă și împăratul Carol V a readus familia Medici în Florența (1530), iar Alessandro a fost declarat duce moștenitor (1532). Conducător tiranic, a încercat să-și întărească controlul prin căsătoria cu fiica lui Carol V, Margareta de Austria, în 1536. În încercarea eșuată de a provoca o revoltă, un văr îndepărtat, Lorenzino de Medici (1514–1548), l-a ucis pe Alessandro în 1537.

Medici, Cosimo de
cunoscut drept **Cosimo cel Bătrân**
(27.09.1389, Florența - 01.08.1464, Careggi, lângă Florența)

Fondator al uneia dintre ramurile principale ale familiei Medici. Fiu al bancherului florentin Giovanni di Bicci de Medici (1360–1429), Cosimo a condus Banca Medici și s-a ocupat de finanțele papale, devenind cel mai bogat om al timpului. O altă familie importantă, Albizzi, a aranjat încarcerarea lui Cosimo (1433) și a încercat să-l asasineze, însă, un an mai târziu, familia Medici a recâștigat puterea în Florența, iar Cosimo s-a întors triumfător. A încheiat Pacea de la Lodi (1454). Alianța cu familia Sforza din Milano i-a asigurat trupele pentru a dejuca o lovitură de stat în 1458, victorie în urma căreia a creat un Senat compus din o sută de susținători loiali (Cento). A sprijinit educația și artele, inclusiv personalități precum Donatello și Filippo Brunelleschi.

Medici, familia ~

Familie burgheză italiană care a condus Florența și ulterior Toscana, în perioada 1430–1737. Familia, cunoscută pentru conducătorii deseori tiranici și pentru patronii generoși ai artelor, a dat bisericii patru papi

(Leon X, Clement VII, Pius IV și Leon XI) și a încheiat căsătorii cu familiile regale europene, în special în Franța (Caterina de Medici și Maria de Medici). Fondatorul efectiv al familiei a fost Giovanni di Bicci de Medici (1360–1429), un negustor care a adunat o avere considerabilă prin comerț, fiind conducătorul efectiv al Florenței între 1421 și 1429. Cei doi fii ai săi au creat cele două ramuri importante ale familiei. Așa-numita ramură veche a început cu Cosimo de Medici. Nepotul său, Lorenzo de Medici sau Lorenzo Magnificul, a extins mult puterea familiei. Fiul acestuia, Giuliano de Medici, a devenit duce de Nemours. Un alt fiu, Giovanni, a devenit papa Leon X. Strănepoata lui Lorenzo a devenit Caterina de Medici. Un alt nepot al lui Cosimo, Giulio de Medici (1478–1534), a devenit papa Clement VII. Alessandro de Medici, presupusul său fiu nelegitim, un tiran, a fost ultimul din ramura veche a familiei pe linie masculină directă. Așa-numita ramură tânără a familiei a început cu fiul cel mic al lui Giovanni, Lorenzo de Medici. Fiul său, Giovanni, s-a căsătorit cu Caterina Sforza (din puternica familie Sforza), iar fiul lor, Giovanni de Medici, a devenit un general celebru. Fiul lui Cosimo I de Medici a devenit duce de Florența, iar fiul lui Cosimo, Francesco de Medici (1541–1587), a fost tatăl Mariei de Medici. Nepotul lui Cosimo I, Cosimo II (1590–1621), a renunțat la tradiția familială de bancher și negustor. Nepotul său, Cosimo III (1642–1723), a fost un conducător slab, sub conducerea căruia puterea Toscanei a decăzut. Fiul său, Gian Gastone de Medici (1671–1737), a fost ultimul mare duce al Toscanei.

Medici, Giovanni de *născut* Lodovico

(06.04.1498, Forli, Statele Papale - 30.11.1526, Mantova, marchizatul Mantova)

General italian. Membru al ramurii tinere a familiei Medici, a fost fiul lui Giovanni de Medici, care a murit la scurt timp după nașterea fiului său, și al Caterinei Sforza, din puternica familie Sforza din Milano. A preluat numele tatălui său, s-a antrenat ca soldat și a luptat în serviciul unui văr din familia Medici, papa Leon X, între 1516 și 1517 și în 1521. Fiind în serviciul francezilor (1522, 1525), a luptat în armata Ligii de la Cognac în 1526 și a fost rănit mortal în bătălia de lângă Mantova. A fost cunoscut ca Giovanni dalle Bande Nere (*în italiană*, al banderolelor negre), armata sa purtând drapele negre în semn de doliu pentru moartea lui Leon X, după 1521.

Medici, Giuliano de

(1479 - 17.03.1516, Florența)

Conducător al Florenței (1512–1513). Membru al ramurii vechi a familiei Medici, a fost fiul lui Lorenzo de Medici. În 1494, fratele său, Piero de Medici, conducător al Florenței, a fost alungat de republicani cu ajutor francez. În 1512, papa Iuliu II a cerut Florenței să se alăture Ligii Sfinte împotriva Franței, permițând exilaților Medici să se întoarcă la Florența. Giuliano s-a întors în calitate de conducător (Piero fiind mort din 1503), folosind metode dure pentru a înăbuși o conspirație. În 1513, după ce un alt frate a devenit papa Leon X, a devenit cardinal la Roma. În 1515 a primit titlul francez de duce de Nemours.

Medici, Lorenzo de
cunoscut ca Lorenzo Magnificul

(01.01.1449, Florența - 09.04.1492, Careggi, lângă Florența)

Om de stat florentin și patron al artelor și al literelor. Nepot al lui Cosimo de Medici, a fost cel mai sclipitor membru al familiei Medici. A condus Florența alături de fratele său mai mic, Giuliano, începând cu 1469. Giuliano a fost asasinat în 1478 de către Pazzi, important membru al unei familii de bancheri din Florența, aliat cu Sixtus IV (care a fost împotriva acestui asasinat) și cu regele Napolelui. Apelul direct al lui Lorenzo, adresat regelui, i-a permis să recâștige puterea în Florența, rămânând singurul conducător al orașului până la moarte. Fiul său, Giovanni, a fost învestit cardinal, la vârsta de 13 ani, de către papa Inocențiu VIII și a devenit ulterior papa Leon X. Lorenzo a folosit bogățiile familiei Medici pentru a susține financiar numeroși artiști, precum Sandro Botticelli, Leonardo da Vinci și Michelangelo, rămânând poate cel mai cunoscut patron al artelor din toate timpurile. Politica sa a condus la falimentarea Băncii Medici, însă puterea politică a familiei s-a menținut în Florența și în Toscana.

Lorenzo de Medici, bust din teracotă de Andrea del Verrocchio, cca 1485; Galeria Națională de Artă, Washington DC

GALERIA NAȚIONALĂ DE ARTĂ, WASHINGTON DC, COLECȚIA SAMUEL H. KRESS, 1943

medicină

Set de domenii științifice legate de prevenirea, diagnosticarea și tratamentul bolilor, practicate în cabinete medicale, în organizații

pentru menținerea sănătății, în spitale și clinici. Pe lângă medicină generală, medicină internă și specializări pentru diferitele sisteme ale corpului, medicina conține și sectoarele de cercetare, de sănătate publică, epidemiologie și farmacologie. Fiecare țară fixează propriile cerințe pentru diplome și licențe în medicină. Anumite comisii și consilii medicale stabilesc standardele și supraveghează educația medicală. Comisiile de certificare dispun o serie de cerințe dure pentru medicii dornici să practice o specialitate, punându-se accentul pe pregătirea continuă. Progresele din domeniul terapiei (*vezi* terapeutică) și diagnosticării au ridicat probleme legale și morale complexe în domenii precum avortul, eutanasia și drepturile pacientului. Printre schimbările recente se numără tratarea pacienților la domiciliu, luând în considerare factorii culturali.

medicină aerospațială

Ramură a medicinei, inițiată de Paul Bert, care se ocupă cu zborul atmosferic (medicina aviației) și cu zborul spațial (medicină spațială). Antrenamentul intens de simulare a zborului și atenția acordată proiectării echipamentului și navelor spațiale contribuie la siguranța și eficiența oamenilor expuși la stresul zborului și pot preveni unele probleme. Prima unitate de cercetare spațială din lume a fost înființată în SUA, în 1948. Medicii specializați în medicină aerospațială sunt numiți medici de zbor.

medicină alternativă *sau* medicină complementară

Abordări de tratament și vindecare ce nu sunt folosite în medicina occidentală convențională. Multe dintre acestea sunt holistice (*vezi* medicină holistică). Unele pun accentul pe educație și prevenire. Printre terapiile alternative se numără acupunctura, aromaterapia, ayurveda, medicina chineză, chiropractica, tratamentele pe bază de plante, homeopatia, masajul, meditația și yoga. Deși sunt considerate alternative în Occident, aceste mijloace constituie principala posibilitate de tratament pentru 80% din populația țărilor în curs de dezvoltare. Unele practici ale medicinei alternative sunt ineficiente, altele chiar dăunătoare; totuși, există tratamente alternative care se dovedesc eficiente acolo unde medicina convențională nu dă rezultate (de ex. afecțiuni cronice).

medicină fizică și de recuperare *sau* fizioterapie *sau* terapie fizică *sau* medicină de recuperare

Domeniu care tratează inabilitățile fizice prin mijloace medicale, pentru a ajuta pacienții să poată reveni la o viață confortabilă și activă, în ciuda eventualelor afecțiuni medicale. Obiectivele sale sunt eliminarea durerii, îmbunătățirea sau menținerea funcțiilor, antrenamentul în activități de bază și testarea funcțională a puterii, mobilității, capacității respiratorii și coordonării. Medicina fizică folosește diatermia, hidroterapia, masajul, exercițiile fizice și antrenamentul funcțional. Acesta din urmă implică soluții cum ar fi întrebuințarea unui câine-ghid sau a unei proteze. De asemenea, pacienții participă la diverse ședințe de terapie unde învață de la specialiști cum să facă față în diverse situații în cazul în care au suferit un accident (de ex. amputarea unui membru). Medicii specialiști propun formarea unor echipe de recuperare, care să includă un fizioterapeut, un specialist în tehnici de recuperare, o asistentă de specialitate și un psihiatru sau, câteodată, chiar un specialist în tehnici de respirație sau un logoped. *Vezi și* fiziokinetoterapie; ortopedie.

medicină generală *sau* medicină de familie

Ramură a medicinei care pune accentul pe importanța serviciilor fundamentale de asigurare a sănătății familiei. Practicanții trebuie să aibă cunoștințe medicale. În cazul organizațiilor de menținere a sănătății, personalul de gardă direcționează, când este nevoie, pacienții către medicii specialiști. Medicina de familie, considerată în trecut singurul tip de medicină, a devenit o ramură distinctă din momentul în care creșterea numărului de specialiști a dus la scăderea numărului de medici generaliști. În 1963, raportul Organizației Mondiale a Sănătății a evidențiat necesitatea ca educația medicală să se concentreze asupra pacientului pe durata întregii sale vieți, ceea ce a generat dezvoltarea unor programe specifice în cadrul medicinei de familie.

medicină holistică

Doctrină medicală de prevenire și de tratament care consideră pacientul ca un întreg – format din corp, rațiune, emoții și mediu de viață – și nu pune accentul pe tratarea unui singur organ sau a unei funcții. Susține folosirea unei game largi de tehnici și metode de tratament și terapie, cum ar fi acupunctura, homeopatia și nutriția, inclusiv „grija față de sine", recomandări tradiționale fundamentale. În cazuri extreme, adepții medicinei holiste recomandă un număr mare de metode de tratament, dintre care unele pot fi incompatibile cu starea bolnavului sau neștiințifice. Deși nu

ignoră metodele occidentale de tratament, nu le consideră singurele terapii eficiente. *Vezi și* medicină alternativă.

medicină internă

Ramură a medicinei al cărei obiect de studiu este corpul uman în totalitatea sa și care se ocupă, în special, cu stabilirea diagnosticului unor afecțiuni și a tratamentului lor medicamentos (nu chirurgical). Această ramură a apărut în sec. XVII, odată cu formularea concepției lui Thomas Sydenham despre boală. Până în sec. XX, când s-au dezvoltat terapii specifice unor anumite boli, medicii interniști nu aveau un rol prea important în tratarea afecțiunilor. Odată cu apariția unor tratamente specifice, a crescut și nivelul de cunoștințe medicale, fiind înființate și subspecialități pentru anumite sisteme din organism, iar medicina internă a fost recunoscută ca specialitate.

medicină judiciară

Știință a aplicării cunoștințelor medicale în probleme de ordin legal, recunoscută ca specialitate de la începutul sec. XIX. Principala sa metodă a fost dintotdeauna autopsia, pentru identificarea cadavrului (de ex. victime ale prăbușirii avioanelor) sau pentru stabilirea cauzei morții, investigații care pot influența hotărâtor procesele legate de asigurări sau moșteniri. Psihiatria legală determină sănătatea mintală a unei persoane care trebuie să apară în fața justiției. Genetica legală permite stabilirea paternității și poate identifica persoana căreia îi aparțin anumite mostre de sânge sau de țesut (*vezi* amprentare genetică). Toxicologia legală se ocupă de probleme precum otrăvirea intenționată sau abuzul de droguri și are un rol din ce în ce mai important în cazul contaminărilor industriale și ale mediului.

medicina muncii
sau medicină industrială

Ramură a medicinei legată de sănătatea muncitorilor. Obiectivele sale sunt prevenirea și tratarea bolilor profesionale și a accidentelor la locul de muncă. Printre factorii de risc de la locul de muncă se numără contactul cu materiale și substanțe periculoase, cum ar fi azbestul și praful de cărbune, expunerea la radiații și operarea cu utilaje care pot provoca răni, de la cele mai ușoare până la cele care pun viața în pericol. Programele medicale profesionale de acest tip impun aplicarea unor măsuri de protecție, ventilația adecvată a încăperilor unde se lucrează, folosirea unor substanțe mai puțin toxice, ca și a echipamentului și costumelor de protecție. Un program medical eficient duce la îmbunătățirea relațiilor dintre conducere și angajați, la creșterea nivelului general de sănătate, la îmbunătățirea randamentului muncitorilor și la reducerea costurilor asigurărilor.

medicină nucleară

Specialitate medicală care folosește elemente radioactive sau izotopi radioactivi pentru diagnosticarea și tratamentul unor boli. Un radioizotop este introdus în corp (de obicei prin injectare). Radiațiile pe care le emite acesta, surprinse de un detector și înregistrate, reflectă împrăștierea izotopului prin diferite țesuturi și poate scoate în evidență prezența, mărimea și forma unor anomalii care apar la diferite organe. Izotopul folosit este unul cu perioadă scurtă, el dezintegrându-se înainte ca radioactivitatea să dăuneze organismului. Diferiți izotopi au tendința să se localizeze în anumite organe (de ex., iod-131 în tiroidă). Substanțele radioactive sunt, de asemenea, folosite în tratarea unor forme ușoare de cancer, în primă fază. Acest lucru presupune folosirea unor doze mici, administrate continuu, pentru a limita vătămarea celulelor normale în timp ce se distrug cele canceroase. *Vezi și* tomografie axială computerizată; diagnosticare imagistică; tomografie cu emisie de pozitroni; radiologie; radioterapie.

medicină preventivă

Eforturi pentru prevenirea îmbolnăvirilor individuale sau în societate. Implică: examinarea pacienților și analiza pentru identificarea factorilor de risc; măsuri sanitare la domiciliu, în comunități și instituții medicale; educarea pacienților; dietă, exerciții, precum și medicamente preventive și operații chirurgicale. Are trei niveluri: primar (de ex. prevenirea bolii de inimă la persoane sănătoase), secundar (de ex. prevenirea atacului de cord la persoane cu afecțiuni cardiace) și terțiar (de ex. prevenirea invalidității și morții după un infarct). Primul nivel este, de departe, cel mai economic. Printre progresele importante ale medicinei preventive se numără vaccinarea (*vezi* vaccin), antibioticele, radiografiile și recunoașterea factorilor psihologici. *Vezi și* epidemiologie; imunologie; medicina muncii; carantină.

medicină sportivă

Urmărire și tratare medicală și paramedicală a atleților. Are patru aspecte. Pregătirea include dieta, exercițiile fizice și urmărirea

ședințelor de antrenamente pentru îmbunătățirea performanțelor. Prevenirea identifică orice predispoziție către accidentare sau boală și include mișcări de încălzire, de întindere (stretching), precum și crearea și folosirea echipamentelor de protecție. Multe tehnici chirurgicale perfecționate în cadrul medicinei sportive sunt astăzi puse la dispoziția întregii populații. Reabilitarea (*vezi* medicină fizică și de recuperare) pregătește revenirea în activitate a unui atlet accidentat sau bolnav, după un tratament corespunzător.

medicină tropicală

Știință a bolilor întâlnite mai ales în zonele tropicale sau subtropicale. A apărut în sec. XIX, când medicii coloniali europeni au întâlnit boli infecțioase necunoscute în Europa. Descoperirea faptului că multe boli tropicale (de ex. malaria, febra galbenă) sunt răspândite de țânțari a dus la aflarea rolului altor vectori (*vezi* encefalita epidemică; ciuma; tifosul) și la eforturile de a elimina factorii care duc la răspândirea acestora (de ex. drenarea mlaștinilor). Mai târziu, antibioticele au jucat un rol important în acest sens. Au fost organizate institute de cercetare și comisii naționale și internaționale pentru a controla bolile tropicale obișnuite, cel puțin pe teritoriile populate și de europeni. Când coloniile au devenit independente, guvernele lor și-au asumat majoritatea acestor eforturi cu ajutorul Organizației Mondiale a Sănătății și al fostelor țări colonizatoare.

medicină veterinară

Ramură a medicinei care se ocupă de animale și de bolile contagioase între animale și oameni. A fost practicată în Egiptul antic și în Babilon, dar nu s-a aflat printre preocupările oamenilor de știință din Europa medievală până la jumătatea sec. XVIII, când s-au fondat primele școli de medicină veterinară. Veterinarii practică medicina internă, chirurgia și medicina preventivă, folosind aceleași tehnici care se aplică și la om. Mulți medici veterinari se specializează în domeniul animalelor mici (cele de casă) sau al celor mari; puțini sunt specializați în animale sălbatice.

Medicine Bow

Secțiune de NV din șirul muntos Front, din Munții Stâncoși centrali, SUA. Cu o înălțime medie de 3 050 m, munții se întind spre S pe o distanță de 160 km, din Medicine Bow, statul Wyoming, până la Cameron Pass, Colorado, la NV de Parcul Național Munții Stâncoși. Cel mai înalt vârf, Medicine Bow, atinge 3 662 m. Numele este legat de practicile indienilor locali, care adunau de aici lemn pentru arcuri și executau dansuri ceremoniale specifice vracilor.

medie, mediană *și* mod

În matematică, trei metode principale care desemnează valoarea medie a unui șir de numere. Media aritmetică se calculează adunând numerele și împărțind suma la numărul numerelor din șir. În acest fel se obține de obicei o medie. Mediana este valoarea din mijloc a unui șir de numere ordonate crescător. Modul este valoarea întâlnită cel mai frecvent. Există alte tipuri de medii. O medie geometrică se determină prin înmulțirea tuturor valorilor unui șir și apoi se calculează radicalul de ordinul egal cu numărul valorilor (de ex. rădăcina pătrată în cazul a două numere). Media geometrică este folosită în cazuri de creștere sau scădere exponențială (*vezi* funcție exponențială). În statistică, media unei variabile aleatorii reprezintă valoarea ei așteptată – mai precis, media teoretică aritmetică a rezultatelor unor încercări repetate.

mediere

În drept, intervenție între două părți, în scopul promovării rezoluției unei plângeri, a unei reconcilieri, înțelegeri sau a unui compromis. Este folosită în special în dispute sindicale. În numeroase țări industrializate, guvernul acordă servicii de mediere cu scopul de a proteja interesul public. În SUA funcționează Comisia Națională de Mediere. Medierea este, de asemenea, folosită în conflictele internaționale. *Vezi* arbitraj.

Medill, Joseph

(06.04.1823, lângă Saint John, New Brunswick, Canada - 16.03.1899, San Antonio, Texas, SUA)

Editor american de origine canadiană. Născut într-o familie de constructori navali, a studiat dreptul în SUA, fiind admis în barou în anul 1846. A optat pentru o carieră în jurnalistică în 1849. În calitate de editor la *Chicago Tribune* (din 1855), a stabilit politica editorială antisclavagistă a publicației. A contribuit la crearea Partidului Republican (1854) și la nominalizarea lui Abraham Lincoln. Ca primar al orașului Chicago (1871–1874), a contribuit la fondarea Bibliotecii Publice Chicago (1872–1874). În 1874 a demisionat și a cumpărat pachetul majoritar de la *Chicago Tribune*. Patru dintre nepoții săi, printre care și Robert McCormick, au fost directori de publicații.

Medina *în arabă* Al-Madinah *în Antichitate* Yathrib

Oraș în V Arabiei Saudite, la N de Mecca; 918 889 loc. (2004). S-a dezvoltat dintr-o oază populată de evrei în cca 135 d.Hr. În 622 d.Hr., profetul Mahomed a fugit din Mecca la Medina (*vezi* Hegira). A fost capitala statului islamic până în 661 d.Hr. Sub conducere otomană, între 1517 și 1804, a fost ulterior cucerită de wahabiți. O forță militară compusă din egipteni și din otomani a recucerit orașul în 1812. Stăpânirea otomană a încetat în timpul Primului Război Mondial, iar în 1925 așezarea a fost cucerită de Ibn Saud. Oraș sacru al islamului, este pe locul al doilea, ca loc de pelerinaj, după Mecca; printre numeroasele moschei se numără Moscheea Profetului, cu mormântul lui Mahomed.

meditație transcendentală

Tehnică de dezvoltare spirituală promovată de Maharishi Mahesh Yogi, un fost ascet hindus. Mișcarea a fost populară în V în anii 1960; se bazează pe tehnici speciale de meditație și nu este strict legată de vreo tradiție religioasă, deși concepția de la baza sa își are rădăcinile în vedanta. Practica determină repetiția mentală a mantrei pentru a liniști activitatea gândirii și a experimenta un nivel mai adânc al conștiinței. Prin acest proces, practicantul obține o relaxare profundă, care poate conduce la bucurie interioară, vitalitate și creativitate.

meditație

Devotare sau exercițiu mental religios și privat, în care tehnici de concentrare și de contemplare sunt folosite pentru a atinge un nivel superior de conștiință spirituală. Practica a existat în toate religiile, încă din timpuri străvechi. În hinduism, a fost sistematizată prin școala yoga. Un aspect al Yoga, *dhyana* (*în sanscrită*, meditație concentrată), a condus la crearea unei școli proprii în rândul budiștilor, devenind baza sistemului zen. În numeroase religii, meditația implică repetiția verbală sau mentală a unei singure silabe, cuvânt sau text (de ex. o mantra). Imagini vizuale (de ex. o mandala) sau mecanisme, precum morișca de rugăciuni sau rozariul, sunt folositoare la direcționarea concentrării. În sec. XX, au apărut mișcări precum meditația transcendentală, cu scopul de a preda tehnici de meditație în afara unui context religios.

mediu de contrast

Substanță relativ opacă pentru razele X, care apare mai deschisă la culoare pe un film făcut cu raze X și care permite unei structuri a corpului care în mod normal nu contrastează cu fundalul pe care este proiectată să fie văzută clar pe film. Mediile de contrast cel mai des întâlnite sunt sulfatul de bariu și substanțele organice iodate. Substanțele sunt administrate pe diverse căi, în funcție de structura ce urmează să fie examinată – pe cale orală sau sub formă de clismă pentru tubul digestiv, inhalate pentru aparatul respirator sau injectate pentru vasele de sânge și organele și țesuturile pe care acestea le irigă. Reacțiile adverse severe la mediile de contrast sunt destul de frecvente. *Vezi și* diagnosticare imagistică.

mediu interstelar

Conținut al spațiului dintre stele, reprezentat de nori enormi alcătuiți din gaze rarefiate și mici particule solide. O astfel de materie difuză din mediul interstelar al Căii Lactee formează cca 5% din masa totală a galaxiei. Fără a fi vid complet, mediul interstelar este format în special din hidrogen, mici cantități de heliu și particule de praf a căror compoziție nu este cunoscută. Radiațiile cosmice primare se propagă prin spațiul interstelar, iar câmpurile magnetice se extind în acest mediu. Materia interstelară se concentrează, în mare parte, sub formă de nori, care se pot condensa pentru a da naștere stelelor. La rândul lor, stelele își micșorează masa sub acțiunea vânturilor stelare (*vezi* vânt solar). Supernovele și nebuloasele planetare (*vezi* nebuloasă planetară) trimit particule în mediul interstelar, unde se combină cu materia care nu a format încă stele (*vezi* populațiile I și II).

Medrea, Corneliu *născut* Corneliu Virgiliu

(08.03.1889, Miercurea Sibiului, România - 25.07.1964, București)

Sculptor român. Profesor universitar la București, membru corespondent al Academiei Române. S-a remarcat prin arta portretului (*Ovidiu, Coșbuc, Delavrancea*), dar și prin compoziții cu tematică istorică (*Dragoș-vodă și zimbrul*) sau mitologică (*Atlas, Pescarii, Victorie*).

Cornel Medrea

Meduza

În mitologia greacă, cel mai faimos dintre cei trei monștri cunoscuți sub numele de gorgone. Oricine se uita direct la ea era transformat în stană

de piatră. Meduza era singura muritoare dintre gorgone. Perseu i-a tăiat capul în somn, ajutat de Athena, care i-a ținut scutul ei drept oglindă. Ulterior, Perseu i-a oferit Atenei capul retezat, pe care aceasta l-a așezat pe scutul ei; conform unei alte variante, Perseu i-a îngropat capul în piața din Argos.

meduză

Denumire comună pentru cele 200 de specii de cnidari marini (clasele *Scyphozoa* și *Cubozoa*), care au, în general, corpul în formă de clopot. Denumirea este atribuită frecvent și altor cnidari asemănători (de ex. corabia-portugheză) sau alte specii neînrudite (de ex. ctenoforele și salpele). La scifozoare, forma liberă, meduza este stadiul dominant, forma sesilă de polip fiind descrisă doar în cursul dezvoltării larvare. Meduzele trăiesc în toate oceanele și includ animalele în formă de disc care trăiesc în apropiere de țărm. Majoritatea speciilor au un diametru cuprins între 2 și 40 cm; altele au 1,8 m cu tentacule care depășesc 30 m. Deși unele meduze se hrănesc prin filtrarea apei, majoritatea se hrănesc cu animale mici (de ex. crustacee), pe care le prind cu ajutorul tentaculelor ale căror celule urzicătoare imobilizează prada. Pentru oameni, contactul cu aceste viețuitoare poate fi relativ neplăcut, provocând iritații sau poate fi chiar periculos. Cubozoarele formează un grup de 50 de specii care au mai curând formă de cutie decât sferică, cu diametre de 2–4 cm. Numele provine de la tentaculele sale, care seamănă cu șerpii pe care Meduza îi avea în locul părului. Corpul meduzei are formă de clopot sau umbrelă. O tijă suspendată din centrul umbrelei, manubrium, susține la capătul său gura. Gura se deschide în cavitatea corpului care este conectată cu marginea externă a umbrelei prin canale radiare. Formă care înoată liber, meduza se deplasează prin contracții musculare ritmice ale clopotului, propulsându-se lent prin apă. Cealaltă formă a corpului cnidarilor este polipul.

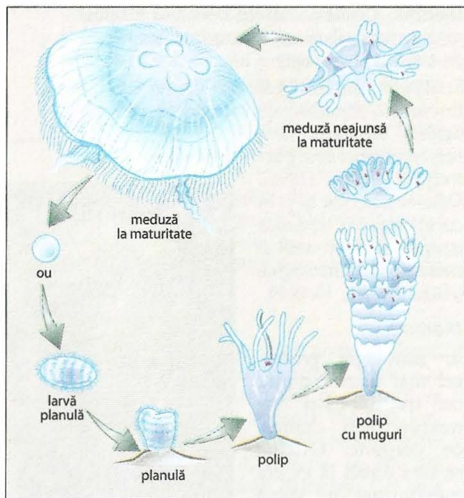

meduză

TOM MCHUGH–PHOTO RESEARCHERS

© MERRIAM-WEBSTER INC.

Ciclul de viață al unei meduze-de-apă-rece (*Aurelia aurita*). Ouăle expulzate de femelă prin orificiul buco-anal ajung în mici cavități de pe tentacule. Gameții eliberați de mascul fecundează ouăle care rămân pe tentacule în primele faze ale evoluției lor. Un ou fecundat se transformă într-o larvă ciliată (planula), care se fixează pe un substrat (cum ar fi o stâncă), dezvoltându-se într-un polip cu orificiu buco-anal și cu tentacule. Polipul se reproduce asexuat prin desprinderea din corpul său a unor meduze nedezvoltate, de forma unor farfurioare, care ulterior vor evolua în forme mature cu reproducere sexuată.

Meegeren, Han van
născut **Henricus Antonius**

(10.10.1889, Deventer, Olanda - 30.12.1947, Amsterdam)

Falsificator olandez de artă. A falsificat cel puțin 14 vechi maeștri, pentru care a obținut un profit enorm; lucrarea sa, *Hristos și discipolii la Emmaus*, a fost foarte apreciată de critică și considerată o capodoperă a lui Johannes Vermeer. Activitățile sale au fost descoperite după Al Doilea Război Mondial, când a fost înființată o comisie pentru returnarea operelor confiscate de naziști proprietarilor de drept. Descoperind o lucrare despre care se credea că aparținea lui Vermeer printre cele adunate de Hermann Göring, comisia a ajuns la Meegeren. Acuzat de falsificare, și-a mărturisit vina. A murit în urma unui atac de cord, înainte de a ispăși sentința de un an de închisoare.

megalit

Piatră de dimensiuni foarte mari, deseori brută, întâlnită în diverse tipuri de monumente din Neolitic și din Epoca timpurie a Bronzului. Cea mai veche formă de construcție megalitică poate fi considerată dolmenul, un tip de cameră mortuară alcătuită din mai multe suporturi verticale și o dală drept acoperiș. O altă formă este

menhirul, o piatră simplă, verticală, de obicei amplasată într-un grup, pentru a forma un cerc, precum monumentele de la Stonehenge și de la Avebury în Anglia, sau un aliniament drept, precum la Carnac, în Franța. Semnificația monumentelor megalitice rămâne în mare parte necunoscută, însă toate au în comun caracteristici și tehnici arhitecturale, sugerându-se că proiectanții au încercat să impună peisajului o notă evident umană, alături de unele simboluri culturale. *Vezi* artă rupestră.

Megalópoli

Oraș antic din centrul Peloponesului, Grecia. Ocupând ambele maluri ale râului Helisson, a fost fondat între 371 și 368 î.Hr. de către Epaminondas din Teba, ca bază pentru Liga Arcadiană. Atacat în câteva rânduri de Sparta, s-a alăturat Ligii Aheene în 234 î.Hr. A decăzut rapid, în urma jafului condus de Cleomenes III din Sparta (223 î.Hr.), iar în sec. II d.Hr. orașul era deja în ruine. Orașul actual din apropiere este așezat într-o regiune bogată în lignit, care alimentează diverse termocentrale.

megalopolis

Importantă zonă urbană. În general, termenul desemnează orice entitate socială și economică dens populată care încorporează două sau mai multe orașe, ca și spațiul, în continuă urbanizare, dintre ele. Termenul desemnează în special regiunea urbanizată din NE SUA, care s-a format în a doua jumătate a sec. XX. Această regiune, care se întinde de la zona metropolitană a orașului Boston, la NE, până la Washington DC, la SV, include zonele metropolitane ale orașelor New York, Philadelphia și Baltimore. Denumirea a fost dată de către geograful francez Jean Gottman.

Mégara

Oraș, 20 403 loc. (1991), port în Grecia. Așezat în golful Saronic, la V de Atena, a fost capitala vechiului Megaris. Putere maritimă, până în sec. VII î.Hr. avea deja colonii în Sicilia, Calcedonia, Bizanț, Bitinia și Crimea. În timpul Războiului peloponesiac (431–404 î.Hr.), a fost cucerit de Atena și în cele din urmă a falimentat. În sec. IV î.Hr., orașul a înregistrat unele tendințe prospere, însă în 1500 a fost depopulat de către venețieni. A fost locul de naștere al lui Eucleides (Euclid), fondator al școlii megarice de filozofie.

megarică, școala ~ *sau* megaricii

Școală filozofică fondată în Grecia la începutul sec. IV î.Hr., de către Eucleides (Euclid) din Megara (m. 380 î.Hr.). Școala este cunoscută mai degrabă pentru critica adusă lui Aristotel și influența exercitată asupra stoicismului, decât pentru doctrina sa. Printre succesorii lui Eucleides este demn de remarcat Eubulides din Milet, care a criticat doctrinele aristotelice privitoare la categorii, mișcare și potențialitate. Alți reprezentanți ai școlii au fost Diodorus Cronus (sec. IV î.Hr.) și Stilpo (380–300 î.Hr.); Stilpo a fost profesorul lui Zeno din Citium și al lui Menedemus (339? - cca 265 î.Hr.). Școala și-a încetat activitatea la începutul sec. III î.Hr.

megaron

În arhitectura Greciei antice și a Orientului Mijlociu, încăpere precedată de un vestibul, care are în fața sa un pridvor. În centrul încăperii se găsește o vatră deschisă. Megaronul era întâlnit în toate palatele miceene, precum și la case. Având probabil originea din Orientul Mijlociu, a dobândit ulterior aspectul unic egean al pridvorului deschis, sprijinit de coloane.

Meghalaya

Stat situat în NE Indiei. Suprafața: 22 429 kmp; 2 306 069 loc. (2001). Centrul administrativ: Shilong. Se învecinează cu Bangladesh și cu Assam. Tribul din zona de deal își are originea în timpurile prearіene ale Indiei. Zona a trecut sub control britanic în sec. XIX; a fost integrată statului Assam, apoi a devenit stat separat, în 1972. În ciuda bogatelor resurse minerale, economia locală se bazează pe agricultură.

Meghna

Fluviu în Bangladesh. Provine din râul Surma. Curge spre S, iar la SE de Dhaka se unește cu fluviul Padma, format de Gange și Brahmaputra. După un curs de aproape 264 km, se varsă în golful Bengal prin patru guri. Adânc și rapid, este navigabil pe tot parcursul anului, însă deseori este periculos. Primăvara, fluxul mării pornește în amonte sub forma unui singur val de 6 m.

Megiddo

Oraș în vechea Palestină. Ocupa o poziție strategică, situat la întretăierea drumurilor militare și comerciale; a fost, de asemenea, un faimos câmp de bătălie și se crede că este locul biblic Armagedon. Primul oraș a fost construit la începutul mileniului IV î.Hr. A fost cucerit de regele egiptean Tutmes III în 1468 î.Hr. Ulterior, a trecut sub control israelit, iar regele Solomon l-a transformat în centru militar. Generalul britanic Edmund Henry Allenby i-a înfrânt pe turci în apropierea orașului, în 1918.

Mehedinţi

Munţi în SV Carpaţilor Meridionali, alcătuiţi predominant din calcare, şisturi cristaline, gresii. Au altitudini reduse (1 000–1 400 m) şi un relief accidentat.

Mehedinţi

Unitate de podiş situată între Munţii Mehedinţi şi Podişul Getic, cu interfluvii netede, puternic fragmentate de ape. Alcătuit din roci sedimentare (gresii, calcare), are un relief carstic de suprafaţă (cheile Topolniţei, podul natural de la Ponoarele) şi de adâncime (peştera Topolniţa).

Mehedinţi

Judeţ situat în SV României, la graniţa cu Serbia şi Bulgaria. Suprafaţa: 4 933 kmp. În timpul stăpânirii romane, pe teritoriul actual al judeţului s-au dezvoltat numeroase aşezări, printre care Drobeta, Dierna, Ad Mutrium etc. În 1230 s-au pus bazele banatului de Severin. În sec. XVI, exista o bănie de Mehedinţi, cu centrul la Strehaia, subordonată celei din Craiova. Judeţul apare atestat documentar în sec. XV (1483). La mijlocul sec. XIX, dezvoltarea economică este accelerată – sunt construite portul şi şantierul naval de la Drobeta-Turnu Severin. Judeţul are relief variat, reprezentat prin trei trepte distincte, ce se succed de la NV către SE: zonă montană aparţinând Carpaţilor Meridionali şi Occidentali în NV, zonă de podiş (Podişul Mehedinţi, Podişul Getic) în centru, zonă de câmpie în SE (C. Blahniţei). Economia are structură industrial-agrară. Obiectivele turistice numără, printre altele, podul natural de la Ponoarele, peştera Topolniţa, lacurile de acumulare ale hidrocentralelor Porţile de Fier I şi II, monumente cultural-istorice din municipiul Drobeta-Turnu Severin.

Mehedinţi, Simion

(19.10.1869, Soveja, România – 14.12.1962, Bucureşti)

Geograf, teoretician al culturii şi pedagog român. A obţinut licenţa la Facultatea de Litere şi Filozofie a Universităţii din Bucureşti (1892), iar apoi s-a specializat în geografie în Franţa şi Germania. În 1900 a devenit titular al primei catedre de geografie din România, creată pentru el la Universitatea din Bucureşti. Din această poziţie a format multe generaţii de geografi, printre cei mai importanţi fiind George Vâlsan şi Vintilă Mihăilescu, punând bazele învăţământului geografic românesc şi contribuind la delimitarea geografiei ca ştiinţă, precum şi la delimitarea metodelor specifice de cercetare. Opera sa cea mai importantă este *Terra – Introducere în geografie ca ştiinţă* (2 vol., 1930), a cărei importanţă constă în studierea Pământului din punctul de vedere al relaţiilor reciproce dintre masele celor patru învelişuri ale sale (atmosfera, hidrosfera, litosfera şi biosfera), al distribuţiei în spaţiu şi al transformării în timp a acestora. Studiul a stat la baza constituirii geografiei fizice ca disciplină. În 1920 a devenit membru al Academiei Române, discursul de recepţie, *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca şi uneltele sale*, fiind mărturie a interesului constant pe care l-a purtat şi cercetării etnografice. În paralel cu cariera universitară şi ştiinţifică, a avut o intensă activitate ca educator al maselor, prin scrierile sale şi numeroasele conferinţe ţinute în faţa studenţimii. A introdus în terminologia geografică ştiinţifică expresii de sorginte populară, cum ar fi „cumpăna apelor" şi „firul apei". A colaborat la numeroase ziare şi reviste, mai ales la *Convorbiri literare* (pe care a condus-o între 1907 şi 1923), *Cuvântul studenţesc*, precum şi la *Analele Academiei Române, Buletinul Societăţii Române de Geografie* sau *Anuarul de Geografie şi Antropogeografie*. Printre cele mai importante lucrări ale sale sunt *Introducere în studiul geografiei* (1904), *Cadrul antropogeografic. Transilvania, Banatul, Crişana şi Maramureşul* (1918–1928) şi *Poporul* (1913).

Meher Baba
născut **Merwan Sheriar Irani**

(25.02.1894, Poona, India – 31.01.1969, Ahmednagar)

Maestru spiritual indian. Născut într-o familie zoroastriană de origine persană, a creat un sistem de credinţe spirituale, conform cărora scopul vieţii este realizarea unităţii lui Dumnezeu, din care emană întregul univers. Convins că numai dragostea poate ajuta lumea să atingă acest ideal, s-a ocupat îndeosebi de săraci şi de handicapaţii mental şi fizic. Deşi a atras un număr considerabil de susţinători în India şi în străinătate, nu a încercat să înfiinţeze o religie. În ultimii 44 de ani de viaţă a refuzat să mai vorbească, comunicând prin gesturi şi cu ajutorul unei tăbliţe ce conţinea alfabetul. Mormântul său de la Meherabad este un loc de pelerinaj.

mei

Plantă erbacee (familia *Poaceae* sau *Gramineae*) care produce seminţe mici, comestibile, folosite ca hrană furajeră sau pentru consumul uman (*vezi* cereale). Majoritatea speciilor cresc între 0,3 şi

1,3 m. Semințele nu-și pierd învelișul după treierat, cu excepția speciilor *Pennisetum glaucum* și *P. americanum*. Meiul se cultivă în China cel puțin din mileniul III î.Hr., iar astăzi se consumă în aproape toată Asia, Rusia și în V Africii. Boabele de mei au un conținut bogat în carbohidrați, dar, din cauza unui gust intens, din făină nu se poate prepara pâine dospită. Se fac turte ori se pregătește și se consumă aproximativ la fel ca orezul. În SUA și în V Europei, plantele sunt întrebuințate mai mult pentru pășunat sau pentru producerea de fân.

Meidias Pictorul

(a lucrat între cca 420 și 400 î.Hr.)

Pictor grec de vase, cunoscut pentru stilul său „înflorit", teatral. O *hydria* (vas pentru apă) de proporții, ilustrând scene ale violului fiicelor lui Leucip și ale lui Herakles în grădina Hesperidelor, este o lucrare reprezentativă pentru stilul artistului; în prezent, este expusă la British Museum.

Meier, Richard (Alan)

(n. 12.10.1934, Newark, New Jersey, SUA)

Arhitect american. Și-a făcut studiile la Universitatea Cornell; în tinerețe a colaborat cu firme precum Skidmore, Owings & Merrill, și cu Marcel Breuer. Casele proiectate de el au în comun efectul caracteristic de îmbinare a planului cu volumul, contrastând prin albul puternic cu decorul natural; Casa Douglas aflată în portul Springs, din Michigan (1973), reprezintă un exemplu grăitor. Lucrările sale la scară mai mare demonstrează talentul arhitectului de îmbinare a formelor geometrice și de combinare a dramaticului cu simplitatea. Centrul Getter din Los Angeles (1984–1997), cu grădinile sale terasate, reprezintă o acropolă splendidă, lucrată în piatră de travertin. Meier a primit Premiul Pritzker pentru arhitectură în 1984.

Meiji, Constituția ~

Constituție a Japoniei între 1890 și 1947. În urma Restaurației Meiji (1868), conducătorii Japoniei au încercat să creeze o constituție care să definească statul ca o națiune capabilă și modernă, demnă de respectul occidental fără a-și pierde puterea proprie. Documentul astfel redactat presupunea un parlament bicameral (Dieta), cu o Cameră Inferioară aleasă prin vot și un prim-ministru și un cabinet numiți de către împărat. Împăratul deținea controlul suprem asupra armatei și flotei. Un consiliu privat, constituit din liderii meiji (*vezi* genro), creat înaintea constituției, îl sfătuia pe împărat și deținea puterea efectivă. Restricțiile cu privire la dreptul de vot, conform cărora numai 5% din populația de sex bărbătesc putea vota, au fost ridicate de-a lungul a 25 de ani, ajungându-se la un electorat format din totalitatea bărbaților adulți. Partidele politice și-au folosit atât cât au putut puterea, limitată în anii 1920, însă în anii 1930 armata a reușit să preia controlul fără a viola constituția. După Al Doilea Război Mondial, Constituția Meiji a fost înlocuită de o constituție aprobată de SUA, în care se declara că „puterea suverană aparține poporului". *Vezi* Ito Hirobumi.

Meiji *născut* Mutsuhito

(03.11.1852, Kyoto, Japonia - 30.07.1912, Tokyo)

Împărat al Japoniei. De-a lungul domniei sale (1867–1912), shogunatul Tokugawa a fost răsturnat, iar Japonia a devenit o putere mondială, tronul imperial revenind pe scena politică, în urma secolelor de dominație a conducătorilor shoguni. A susținut nevoia de modernizare a Japoniei conform direcției occidentale. Sub împăratul Meiji, au fost abolite domeniile (*han*) și vechiul sistem de clase, a fost introdus un sistem educațional și a fost promulgată Constituția Meiji. În aceeași perioadă, Taiwanul a fost anexat Japoniei, în urma Războiului sino-japonez (1894–1895), apoi Coreea (1910), Japonia înfrângând Rusia în Războiul ruso-japonez (1904–1905). *Vezi* shogunatul Tokugawa; perioada Meiji; restaurația Meiji.

Meiji, perioada ~

(1868-1912)

Perioadă din istoria Japoniei, începând cu venirea la putere a împăratului Meiji și terminându-se cu moartea acestuia. A reprezentat o epocă de modernizare rapidă și occidentalizare. Domeniile feudale au fost abolite și înlocuite cu prefecturi; clasele daimyo și samurai au pierdut privilegiile speciale. Numeroși samurai au fost nemulțumiți de aceste schimbări, iscându-se revolte, printre care și cea a lui Saigo Takamori. Pentru a întări puterea unui guvern central, s-a format o armată națională și a fost promulgată legea votului universal. A fost introdusă o nouă taxă agrară pentru a finanța noul guvern, pe lângă o monedă cu diviziuni decimale. Urmărind să încurajeze creșterea economică, guvernul a ajutat industria textilă, a construit căi ferate și rute comerciale și o turnătorie. Educația a fost reformată, școala primară devenind obligatorie. În 1912, scopurile Restaurației Meiji fuseseră în mare parte atinse: revizuirea tratatelor nefavorabile cu puterile

occidentale, dezvoltarea pozitivă a economiei naționale, respectul pentru puterea militară japoneză din partea Occidentului. *Vezi* Jurământul cartei; Constituția Meiji.

Meiji, Restaurația ~

Răsturnare a shogunatului Tokugawa din Japonia și restabilirea conducerii imperiale directe (prin împăratul Meiji), în 1868 (*vezi* shogunatul Tokugawa). În sec. XIX, politica izolaționistă a shogunatului Tokugawa fusese atacată de Rusia, Anglia și SUA, conducătorii feudali japonezi devenind conștienți de vulnerabilitatea țării în fața puterii superioare a Vestului. În urma vizitei comandorului Matthew Perry, țara a fost obligată să semneze o serie de tratate nefavorabile prin care China oferea națiunilor occidentale privilegii speciale în Japonia. Reacțiile tinerilor samurai, ostile shogunatului, au condus la lupte împotriva guvernului. În ianuarie 1868 a fost anunțată restaurarea împăratului la putere, iar în mai 1869 s-au predat ultimele forțe Tokugawa. Revoluționarii au obținut din partea împăratului Jurământul Cartei, act prin care se promitea abolirea restricțiilor feudale de clasă din trecut și căutarea unui drum care să transforme Japonia într-o „țară bogată cu o armată puternică". Restaurația a continuat cu perioada Meiji, epocă de modernizare și de occidentalizare rapidă. *Vezi* Choshu; Ii Naosuke; Okubo Toshimichi; Saigo Takamori; Satsuma; Tosa.

Mei Juecheng

(19.05.1684, Xuan Cheng, provincia Anchui, China - 20.11.1763, China)

Curtean, matematician și astronom chinez. A învățat matematica de la bunicul său, Mei Wending. În 1713 a început să lucreze pentru Mengyangzhai (biroul imperial, înființat pentru a sintetiza cunoștințele științifice chineze cu cele apusene), în calitate de editor-șef al revistei *Lüli yuanyuan* (Izvorul astronomiei și al armoniei matematice, cca 1723). Având autori exclusiv chinezi, *Lüli yuanyuan* a repus în drepturi învățații chinezi pentru multe descoperiri care, în compendiumurile iezuito-chineze anterioare, figurau în seama învățaților europeni. Studiul algebrei l-a ajutat pe Mei să descifreze tratatele matematice chineze din dinastiile Song (920 d.Hr.–1279) și Yuan (1206–1368), ale căror metode se pierduseră; acest lucru l-a ajutat să expună o teorie conform căreia cunoștințele apusene își au originea în cele chineze. Deși acum teoriile sale sunt considerate o mare exagerare, vederile lui Mei au contribuit la trezirea interesului pentru matematica tradițională chineză, rămânând deosebit de influentă timp de mai multe decenii.

Meillet, Antoine

(11.11.1866, Moulins, Franța - 21.09.1936, Châteaumeillant)

Lingvist francez. A susținut că orice încercare de a explica schimbările lingvistice trebuie să recunoască limba ca fenomen social. Lucrarea *Introducere în studiul comparativ al limbilor indo-europene* (Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes, 1903) explica relațiile reciproce între limbile indo-europene și între acestea și limba originară. Meillet a sugerat că limbile care se dezvoltă mai departe de originea comună sunt mai puțin afectate de schimbările din societate și au tendința de a reține caracteristicile arhaice. A elaborat gramatici importante ale limbii armene clasice și a vechii limbi iraniene, având contribuții importante la studiile slave.

Meinhof, Carl

(23.07.1857, Barzwitz, lângă Schlawe, Pomerania, Prusia - 10.02.1944, Greifswald, Germania)

Cercetător german al limbilor africane. Specialist în limbile bantu, a studiat de asemenea limba khoisan și alte familii de limbi africane, fiind unul dintre primii lingviști care s-au referit la limbile africane în termeni de fonetică și de morfologie. Printre cărțile sale se numără *Prezentare a foneticii limbilor bantu* (Grundriß einer Lautlehre der Bantusprachen, 1899) și *Principii ale gramaticii comparate a limbilor bantu* (Grundzüge einer verglekhenden Grammatik der Bantusprachen, 1906).

Meinong, Alexius, Ritter (cavaler) von Handschuchsheim

(17.07.1853, Lemberg, Galiția, Imperiul Austriac - 27.11.1920, Graz, Austria)

Filozof și psiholog austriac. A predat la Universitatea din Graz din 1889 până la sfârșitul vieții. Ca și profesorul său, Franz Brentano, el considera intenționalitatea ca fiind esența stărilor mentale. Meinong susține că obiectele gândirii au un fel de caracter sau natură (*Sosein*), diferit de ființă sau existență (*Sein*), de care se pot lipsi; astfel, muntele de aur sau cvadratura cercului „subzistă" ca obiecte ale gândirii, deși ele nu există în lumea experienței senzoriale. Viziunea lui Meinong l-a influențat pe Bertrand Russel. Printre operele sale importante se numără *Despre posibilitate și probabilitate* (Über Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit,

1915) și *Despre prezentarea emoțională* (Über emotionale Präsentation, 1917).

meioză *sau* diviziune reducțională

Diviziune a unei celule producătoare de gameți, în cadrul căreia nucleul se împarte de două ori, producând patru celule sexuate (gameți, respectiv ou sau spermatozoid), fiecare deținând jumătate din numărul specific de cromozomi din celula originară. Meioza este caracteristică organismelor care se reproduc sexual și care dispun de un set diploid de cromozomi nucleari (*vezi* diploid). Înainte de meioză, cromozomii, compuși din fibre-surori, unite (cromatide), se multiplică. Meioza începe prin alinierea cromozomilor omologi, paterni și materni, de-a lungul unei linii mediene. Aceștia schimbă între ei material genetic, prin procesul de încrucișare în cadrul căruia cromatidele aparținând perechilor omoloage se încrucișează, făcând între ele un schimb de segmente, pentru a produce cromatide noi, cu structură genetică provenită de la ambii părinți. Apoi, perechile se separă mergând în părți opuse ale celulei, care vor fi înglobate apoi în celulele-fiice, fiecare conținând un set haploid (jumătate din numărul inițial) de cromozomi. În partea a doua a diviziunii meiotice, fibrele duble de cromatidă ale fiecărei celule-fiică sunt separate, rezultând patru gameți haploizi. Când doi gameți se unesc în timpul fertilizării, fiecare contribuie cu setul haploid propriu de cromozomi individ, restabilind astfel numărul diploid de cromozomi al organismului. *Vezi* mitoză.

Meïr

(sec. II d.Hr.)

Rabin și învățat din Palestina. A fugit din Palestina în timpul persecuțiilor declanșate de revolta lui Bar Kokhba (132–135 d.Hr.), însă ulterior s-a întors și a contribuit la restabilirea Sinedriului. Patriarhul Sinedriului l-a amenințat cu exilul, în urma unei dispute, iar Meïr a fugit în Asia Mică, unde se născuse. Cunoscut pentru talentul său dialectic, este citat în numeroase rânduri în Talmud, fiind considerat cel mai mare dintre tannaim, un grup de maeștri ai legii orale evreiești. În timpul Evului Mediu, au apărut legende în care erau prezentate puterile sale miraculoase.

Meir din Rothenburg *născut* Meir ben Baruch

(1215, Worms, Franconia – 02.05.1293, fortăreața Ensisheim, Alsacia)

Învățat german evreu. A studiat în Franța, apoi a fost rabin în câteva comunități din Germania, cunoscut mai ales în Rothenburg, unde a înființat o școală talmudică. A devenit o voce celebră a autorității dreptului rabinic, scriind note și comentarii despre Talmud și reprezentând aproape jumătate de secol Curtea Supremă de Apel pentru evreii din Germania și țările învecinate. În urma persecuțiilor, a fost nevoit să fugă din Germania, alături de un grup de susținători (1286). A fost prins și închis pentru tot restul vieții într-o cetate alsaciană.

Meir, Golda *născută* Goldie Mabovitch *ulterior* Goldie Myerson

(03.05.1898, Kiev, Imperiul Rus – 08.12.1978, Ierusalim)

Politiciană israeliană de origine ucraineană, al patrulea prim-ministru al Israelului (1969–1974). Familia ei a emigrat în Milwaukee, statul Wisconsin, SUA, în 1906, unde Golda a devenit un lider al Partidului Sindical Sionist din Milwaukee. În 1921 a emigrat alături de soțul ei în Palestina, unde s-a impus ca negociator puternic cu autoritățile britanice în Al Doilea Război Mondial. Unul dintre semnatarii declarației de independență a Israelului (1948), a ocupat posturi în Knesset (1949–1974) și funcțiile de ministru al muncii (1949–1956) și ministru de externe (1956–1966). În calitate de prim-ministru, a căutat soluții diplomatice pentru a diminua tensiunile din regiune; nereușind să prevină Războiul de Yom Kippur din 1973 (*vezi* războaiele arabo-israeliene), a demisionat șase luni mai târziu.

Golda Meir

DENNIS BRACK/BLACK STAR

Meissen, porțelan de ~

Porțelan german din pastă dură sau porțelan pur, produs la fabrica din Meissen, în apropiere de Dresda, în Saxonia (actuala Germanie), începând din 1710 până în prezent. A fost primul porțelan veritabil produs cu succes în Europa, dominând stilul porțelanurilor europene până în 1756. Apogeul fabricii din Meissen a fost atins după 1731, cu modelele lui Johann Joachim Kandler. Modelul în

MUZEUL VICTORIA ȘI ALBERT, LONDRA; FOTO EB INC

Pasăre din porțelan de Meissen, din pastă dură, cca 1750; Muzeul Victoria și Albert, Londra

formă de ceapă, introdus în 1739, a fost copiat de multe alte fabrici. Porțelanul de Meissen are ca marcă două săbii încrucișate, albastre.

Meissonier, Juste-Aurèle

(1693/1695, Torino, Savoia - 31.07.1750, Paris, Franța)

Aurar, designer și arhitect francez. Numit aurar și proiectant de mobilier la curtea lui Ludovic XV în 1726, a devenit un exponent timpuriu al cunoscutului stil rococo. Lucrările sale originale conțineau grote fantastice, obiecte din metal, tabachere, casete pentru ceasuri, mânere de săbii și supiere. Schițele sale pentru decorații interioare, mobilier și proiecte pentru obiecte din aur au devenit cunoscute prin gravuri. Puține dintre planurile sale arhitecturale au fost însă realizate.

meistersinger

Muzicieni și poeți germani (*în germană,* maestru cântăreț), aparținând în special clasei meșteșugarilor și negustorilor, în sec. XIV–XVI. Astfel de ghilde de amatori s-au răspândit în Germania până când aproape fiecare oraș avea câte una. Ghildele organizau lunar concursuri de cântece. Datorită scopurilor lor educaționale de promovare a moralității și credinței religioase, au căpătat un rol important în promulgarea mesajului protestant în timpul Reformei, deși muzica lor nu este considerată deosebită. Cel mai cunoscut meistersinger, Hans Sachs (1494–1576), și-a devotat arta exclusiv cauzei luterane, începând cu 1530.

meișor

Denumire comună pentru cele cca 300 de specii de plante erbacee din genul *Digitaria,* în special *D. sanguinalis* sau *D. ischaemum. D. sanguinalis* are frunze păroase și tulpini terminate cu cinci sau șase spiculețe; *D. ischaemum* are doar două sau trei spiculețe. Ambele specii sunt originare din Europa și s-au adaptat ca buruieni și în America de Nord. Acestea, alături de alte câteva specii înrudite, sunt foarte supărătoare în pajiști și câmpii. Specia *D. californica* este o plantă furajeră foarte folositoare în SV american.

meișor (*Digitaria sanguinalis*)

GRANT HEILMAN

Meitner, Lise

(07.11.1878, Viena, Austria - 27.10.1968, Cambridge, Cambridgeshire, Anglia)

Fiziciană germană. A lucrat la Institutul Kaiser Wilhelm din Berlin între 1912 și 1938, predând și la Universitatea din Berlin (1926–1938). În laboratorul fondat de ea și de Otto Hahn, cei doi au izolat izotopul radioactiv protactinium-231. În anii 1930, alături de Hahn și de Fritz Strassmann (1902–1980), a investigat producerea bombardamentului neutronic al uraniului. A părăsit Germania, stabilindu-se în Suedia, în 1938. După ce Hahn și Strassmann au demonstrat că bariul apare în uraniul bombardat de neutroni, ea și nepotul ei, Otto Frisch (1904–1979), au explicat caracteristicile fizice ale diviziunii, iar în 1939 au propus termenul „fisiune" pentru a descrie procesul. A împărțit Premiul Enrico Fermi (1966) cu Hahn și cu Strassmann. Elementul 109, meitnerium, a primit acest nume în onoarea ei.

Mei Wending

(1633, Xuangcheng, provincia Anhui, China - 1721, China)

Scriitor chinez în domeniul matematicii și astronomiei, a cărui operă a constituit o combinare a științelor vestice și cea chineză. În studiul său comparativ intitulat *Cercetare asupra astronomiei matematice* (Lixue yiwen, cca 1701), Mei a încercat să situeze noua știință europeană în cadrul istoric al științei chineze. În *Complemente ale geometriei* (Jihe bubian), a calculat volumul și dimensiunile aproximative ale poliedrului regulat și neregulat, cu ajutorul metodelor tradiționale chineze. Mei a contribuit la reabilitarea matematicii tradiționale chineze. Lucrările sale au fost publicate într-o colecție intitulată *Lisuan quanshu,* în 1723.

Mekhilta

Comentariu ebraic la *Cartea Exodului*. Unul dintre comentariile de exegeză cunoscute ca Halakhic Midrashim, *Mekhilta* prezintă o îmbinare a trei tipuri de materiale legate de *Cartea Exodului*: analizele unor pasaje, eseuri propoziționale și argumentative despre principiile teologice și articole cu privire la Torah - scris și oral. În jurul anului 300 d.Hr. a fost fondată o școală talmudică de către Ishmael ben Elisha, cunoscută drept Casa lui Ishmael. Numele *Mekhilta* (în ebraică, măsură) se referă la folosirea ei ca regulă sau normă de conduită. *Vezi și* Halakhah; Midrash; Talmud.

Meknès

Oraș, 459 958 loc. (1994), situat în N zonei centrale a statului Maroc. A fost

unul dintre cele patru orașe imperiale marocane, fondat în sec. X de un trib de berberi. Inițial un grup de sate înființate de-a lungul culturilor de măslin, a devenit capitala marocană în 1673, sub conducerea lui Maulay Isma'il, care a construit palate și moschei care au adus orașului numele de „Versailles al Marocului". După moartea sa, orașul a decăzut, iar în 1911 a fost ocupat de francezi. În prezent, este un centru comercial pentru produse agrare, broderie fină și covoare.

Mekong *în chineză* Lancang Jiang Lan-Ts'ang Chiang

Cel mai lung fluviu din S Asiei. Izvorând din S provinciei Qinghai, China, curge spre S, prin E Tibetului, străbătând podișurile provinciei Yunnan. Formează apoi o parte din granița între Myanmar și Laos, precum și între Laos și Thailanda. Străbate statele Laos și Cambodgia, apoi se varsă în Marea Chinei, printr-o deltă la S de orașul Ho Chi Minh în Vietnam; cursul fluviului măsoară 4 350 km. Pe malurile apei se află Vientiane, Laos, și Phnom Penh, Cambodgia. Din 1957, Comitetul Mekong, un organism internațional, a inițiat proiecte pentru a folosi fluviul pentru hidroenergie și irigație.

Melanchton, Philipp *născut* Philipp Schwartzerd

(15.02.1497, Bretten, Palatinat - 19.04.1560, probabil la Wittenberg, Saxonia)

Reformator protestant german. Educația sa în Germania a fost mult influențată de științele umaniste, iar el a fost numit profesor de greacă la Wittenberg (1518). Prieten și susținător al lui Martin Luther, Melanchton a fost autorul lucrării *Loci communes* (1521), prima abordare sistematică a principiilor Reformei și al doctrinelor protestante cunoscute sub numele de Confesiunea de la Augsburg (1530). A reorganizat întregul sistem educațional german, înființând și reformând câteva universități. Dorința sa de a realiza compromisuri cu catolicii privind probleme teologice a stârnit numeroase controverse.

Philipp Melanchton, gravură de Albrecht Dürer, 1526

MUZEUL NAȚIONAL KUPERSTICHKABINETT, BERLI

Melanezia

Grup de insule din S Oceanului Pacific. Subdiviziune a Oceaniei, se găsește la N de Australia și la S de ecuator și cuprinde Noua Guinee, Insulele Amiralității, arhipelagurile Bismarck și Louisiade, insulele Solomon, Santa Cruz, Noua Caledonie și Loialității, Vanuatu, Fiji, insula Norfolk și multe altele. Regiunea este populată de două culturi distincte. Papuașii, care au populat regiunea timp de 40 000 de ani, au conceput unul dintre primele sisteme agrare și au dezvoltat limbile papuașe. În urmă cu 3 500 de ani, zona a fost populată de popoare venite de pe mare, care au introdus limba austroneziană și o tradiție culturală sud-asiatică.

melanină

Compuși organici, pigmenți închiși la culoare, care colorează (în nuanțe de la galben la maro) pielea, părul, penele, solzii, ochii și unele țesuturi interne, în special substanța nigra din creier. La oameni, melanina contribuie la protejarea pielii de efectele dăunătoare ale radiației ultraviolet, însă celulele producătoare de melanină pot duce și la apariția de melanoame. Cantitatea de melanină din piele depinde atât de factorii genetici, cât și de factorii de mediu. Melanina este produsă din aminoacidul tirosină; albinoșii nu beneficiază de enzima care catalizează reacția (*vezi* albinism).

Melanitta

Gen de rațe-scufundătoare cu trei specii care trăiesc majoritatea timpului pe mare, cu excepția sezonului de împerechere. Masculii sunt de un negru lucios. Rața negricioasă (*Melanitta perspicillata*) se înmulțește în pădurile și în tundra din Canada și Alaska și iernează pe țărmurile de S ale Floridei și Californiei. Rața-catifelată (*M. deglandi* sau *fusca*) și rața-neagră (*M. nigra*) apar la N de ecuator, aproape în toată lumea. Toate cele trei specii se hrănesc, în special, cu viețuitoare marine, cum ar fi scoicile.

melanom

Tumoare, de obicei malignă, închisă la culoare, care se formează din celulele pielii pigmentate de melanină. Deși uneori pot proveni din alte țesuturi corporale, tumorile de acest tip se numesc melanoame din cauza coloritului specific. Un melanom poate fi malign sau benign. Se poate dezvolta din iritarea unei alunițe sau a unui neg. Melanoamele au tendința de a degenera în metastaze (*vezi* cancer) și au cea mai mare rată de mortalitate dintre toate tipurile de cancer de piele. Îndepărtarea chirurgicală a melanoamelor, împreună cu o parte delimitată din țesutul

sănătos învecinat, asigură vindecarea tumorii în stadiile incipiente. Melanoamele se întâlnesc foarte rar la persoanele cu pielea închisă la culoare.

melanoză industrială

Înnegrire a pielii, penelor sau blănii unei populații de animale care trăiesc într-o regiune industrializată unde mediul înconjurător este acoperit de funingine. Melanoza industrială oferă viețuitoarelor protecție (sub forma unui camuflaj) și le mărește astfel șansele de a supraviețui și de a se înmulți. Ea se instalează treptat, în cursul mai multor generații, ca o consecință a selecției naturale a animalelor mai întunecate la culoare și deci mai greu de descoperit de către prădători.

melatonină

Singurul hormon secretat de glanda pineală a majorității vertebratelor. S-a dovedit că joacă un rol important în reglarea somnului; noaptea se produce mai multă melatonină, iar subiecții testați devin mai somnoroși atunci când sunt injectați cu melatonină. Aceasta poate fi implicată în tulburări afective temporare. Se pare că joacă un rol în reglarea maturizării sexuale; copiii produc mai multă melatonină decât adulții, iar persoanele cu tumori de glandă pineală care diminuează secreția de melatonină se maturizează din punct de vedere sexual neobișnuit de repede. La mamifere, cu excepția omului, melatonina poate juca rolul unui semnal în sezonul de înmulțire.

Melba, Dame Nellie *născută* Helen Porter Mitchell

(19.05.1861, Richmond, lângă Melbourne, Australia - 23.02.1931, Sydney)

Soprană australiană. A studiat la Paris cu Mathilde Marchesi (1821–1913), apoi a debutat la Bruxelles, în *Rigoletto* (1887), în următorii șase ani fiind cunoscută în toate teatrele de operă importante din lume. Una dintre cele mai celebre cântărețe înainte de Primul Război Mondial, după 1902 a cântat mai ales la Covent Garden. Concentrându-se pe câteva opere italiene și franceze, a dispus de multă frumusețe vocală și tehnică, deși unii critici au considerat că are un stil rece.

Melbourne

Oraș, centrul administrativ al statului Victoria, în SE Australiei; 3 417 200 loc. (1999). Așezată la capătul portului din golful Phillip și la gura de vărsare a fluviului Yarra, zona a fost descoperită de europeni în 1802 și încorporată în colonia New South Wales. Prima așezare a fost înființată în 1835 de către imigranți din Tasmania, iar în 1837 a fost numită după primul ministru britanic, Lordul Melbourne. Proclamată capitala Victoriei în 1851, s-a dezvoltat rapid, odată cu goana după aur din anii 1850. A reprezentat prima capitală a coloniei australiene (1901–1927), până când Canberra a devenit noua capitală. Al doilea oraș ca mărime, după Sydney, reprezintă un centru industrial, comercial și financiar, găzduind câteva universități, precum Universitatea Melbourne.

Melbourne, Universitatea ~

Universitate publică din Melbourne, Australia. Fondată ca un colegiu de arte în 1853, s-au adăugat pe parcursul timpului școli sau facultăți de drept, inginerie, medicină, muzică, stomatologie, agricultură, medicină veterinară, educație, arhitectură și comerț. A continuat să se dezvolte rapid după Al Doilea Război Mondial, fiind adăugate programe de științe nucleare, studii economice aplicate și studii asiatice sudice și sud-estice.

Melbourne (de Kilmore), William Lamb, II

(15.03.1779, Londra, Anglia - 24.11.1848, Brocket, lângă Hatfield, Hertfordshire)

Prim-ministru britanic (1834, 1835–1841). De profesie avocat, a ocupat un loc în Camera Comunelor (1806) și în Camera Lorzilor (1829). Deși era un liberal (*vezi* Whig), a ocupat postul de secretar-șef pentru Irlanda (1827–1828) în guverne conservatoare (*vezi* Tory) și a promovat drepturi politice pentru romano-catolici. A fost ministru de interne (1830–1834) în guvernul liberal al contelui Grey, sprijinind fără entuziasm legea reformei din 1832. Ca prim-ministru, a câștigat sprijinul partidului liberal și al moderaților conservatori, împotrivindu-se altor reforme parlamentare și eforturilor de reintroducere a legilor cerealelor. În timpul celei de-a doua administrații (1835–1841), a devenit principalul consilier politic al tinerei regine Victoria. Poziția sa fermă în politica externă a prevenit războiul cu Franța pentru obținerea Siriei (1840). Soția sa, Lady Caroline Lamb (1785–1828), a fost o romancieră puțin cunoscută, celebră pentru aventura ei cu Lord Byron, în 1812–1813.

melc

Specie de gasteropod care se deplasează prin alunecare cu ajutorul unui picior lat

și are o cochilie spiralată în care se poate retrage. Se găsesc în apele oceanice, dulci și pe uscat. Majoritatea melcilor marini au branhii în cavitatea mantalei (*vezi* moluscă). Cei mai mulți dintre melcii tereștri și de apă dulce nu au branhii, folosind cavitatea mantalei însăși ca pe un plămân. Melcii pot fi necrofagi (se hrănesc cu plante și animale moarte) sau prădători. Unele specii sunt comestibile, iar cochiliile unora sunt folosite ca ornamente. *Vezi și* melc turtit; limax; Buccinide; Littorinidae.

melc-turtit

Denumire comună pentru variatele specii de melci care au cochilie aplatizată. Majoritatea speciilor marine (subclasa *Prosobranchia*) aderă la stâncile din apropierea țărmului. O specie întâlnită în SUA este *Acmaea testudinalis* din apele reci ale Atlanticului. Fisurelidele au o fantă în vârful cochiliei. Unii melci turtiți (subclasa *Pulmonata*) trăiesc în apă sărată și dulce. *Vezi și* moluscă.

melci turtiți (*Patella vulgata*), alături de ciripede (*Balanus balanoides*)
NEVILLE FOX-DAVIES–BRUCE COLEMAN INC./EB INC

Melchior, Lauritz
născut **Lebrecht Hommel**

(20.03.1890, Copenhaga, Danemarca - 18.03.1973, Santa Monica, California, SUA)

Tenor american de origine daneză. A debutat ca bariton în 1913, însă studiile ulterioare l-au îndreptat spre o carieră de tenor, debutând cu rolul Tannhäuser (1918). Au urmat studii care l-au pregătit pentru Bayreuth, unde a cântat între 1924 și 1931, el rămânând cel mai important tenor wagnerian al timpului, deseori cântând (cu Kirsten Flagstad) la Covent Garden (până în 1939) și la Opera Metropolitană din New York; a realizat numeroase înregistrări.

Melchisedec

Rege din Canaan și preot venerat de Avraam. În *Geneza*, Avraam îl salvează pe nepotul său răpit, Lot, din mâinile mesopotamienilor, iar la întoarcerea din luptă se întâlnește cu Melchisedec, rege al Salemului (probabil alt nume pentru Ierusalim), care îi oferă pâine și vin, binecuvântându-l în numele „Dumnezeului cel mai înalt". Epistola Sf. Pavel către evrei îl consideră pe Melchisedec un precursor al lui Hristos.

Melfi, Constituțiile de la ~
sau **Liber Augustalis**

(1231)

Cod de legi redactat de împăratul Frederic II pentru regatul Siciliei. Bazat pe dreptul roman și pe legea canonică, centraliza administrația regală, stabilea o mai mare eficiență a curților și raționaliza procedurile civile și penale în interesul justiției.

Meliaceae, familia ~

Familie de plante (ordinul *Sapindales*), compusă din 575 de specii de arbori și (rareori) arbuști, grupate în 51 de genuri, originare din regiunile tropicale și subtropicale. Arborii din genurile *Swietenia* și *Entandrophragma*, denumiți în mod obișnuit mahon, și cei din genul *Cedrela* (în special cedrul *C. odorata*) au importanță economică, lemnul lor fiind folosit în diverse industrii. Arborele-de-China (*Melia azedarach*), numit și arborele-de-mărgele sau liliacul-persan, este un arbore asiatic ornamental, cu flori parfumate, colorate ca liliacul, cu fructe rotunde, galbene, atrăgătoare, dar otrăvitoare, deseori cultivat în zonele tropicale și temperate calde. Majoritatea membrilor familiei au frunze compuse mari și flori în ciorchini mari și ramificați. Câteva specii au fructe comestibile.

Méliès, Georges

(08.12.1861, Paris, Franța - 21.01.1938, Paris)

Cineast francez. Era de profesie magician, precum și director administrativ al teatrului Robert-Houdin din Paris când a văzut primele filme produse de Auguste și Louis Lumière, în 1895. În experimentele sale legate de film a exploatat tehnicile de bază ale camerei, precum mișcarea cu încetinitorul, dizolvarea și estomparea. Între 1899 și 1912, a realizat peste 400 de filme, care combinau iluzia, comicul burlesc și pantomima în producții fantastice, printre care și *O călătorie pe lună* (Voyage dans la Lune, 1902). A filmat evenimente reconstituite, o formă timpurie a emisiunilor de știri. Copleșit de dezvoltarea comercială a industriei filmului, a fost obligat să-și vândă studioul în 1913.

Georges Méliès
RENE DAZY–J.P. ZIOLO

Melilla

Enclavă spaniolă, 66 411 loc. (2001), comunitate autonomă în N Africii. Acoperă o suprafață de 12 kmp și este o stație militară și port la mare. Așezată pe coasta de N a Marocului, a fost colonizată pe rând de fenicieni, greci și romani. A căzut ca oraș berber în fața Spaniei (1497), rămânând sub conducere spaniolă în ciuda unui șir lung de atacuri și asedii. La începutul sec. XX, Spania a modernizat portul din Melilla și a transformat orașul într-un centru administrativ al Marocului spaniol. A fost primul oraș spaniol care s-a ridicat împotriva guvernului Frontului Popular din 1936, contribuind la accelerarea Războiului Civil Spaniol. A rămas un oraș spaniol în momentul declarării independenței Marocului, în 1956.

melisa-albinei

Plantă dintre cele 12 specii anuale sau perene nord-americane din genul *Monarda*, cunoscute uneori ca pergamută ori menta-calului. Ele aparțin familiei mentei (*Labiatae*) și au flori atrăgătoare. Pergamuta sălbatică (*M. fistulosa*) are o aromă de mentă. Ceaiul Oswego (*M. didyma*, o varietate de pergamută), cu un parfum mult mai intens, este originar din E Americii de Nord, dar se cultivă și în alte locuri.

melisă

Denumire comună pentru cele câteva tipuri de plante erbacee din familia mentei (*Labiatae*), mai ales *Melissa officinalis*, cultivată în zonele cu climă temperată pentru frunzele sale mirositoare, care sunt folosite ca esență pentru parfumuri. Numele se mai folosește și pentru *Melittis melissophyllum* (melisa vitregă), *Monarda didyma* (bergamuta), *Collinsonia canadensis* (melisa calului), *Glecoma hederacea* și *Satureja* sau *Calamintha nepeta* (melisa sălbatică) și *Molucella laevis*, precum și substanțele aromatice din specia *Commiphera* (arbori și arbuști din familia arborilor de tămâie).

Mellon, Andrew W(illiam)

(24.03.1855, Pittsburgh, Pennsylvania, SUA - 26.08.1937, Southampton, New York)

Om de afaceri american. S-a alăturat afacerilor bancare ale tatălui său în 1874. Timp de peste trei decenii a construit un imperiu financiar prin asigurarea de capital corporațiilor aflate în dezvoltare în industrii precum cea de aluminiu, de oțel și de petrol. A contribuit la fondarea Aluminium Co. of America (Alcoa) și a Gulf Oil Corp., și s-a alăturat lui Henry Clay Frick la fondarea Union Steel Co. și a Union Trust Co. La începutul anilor 1920, Melon se număra printre cei mai bogați oameni din America. În calitate de ministru al trezoreriei (1921–1932), a convins Congresul să scadă taxele, încurajând dezvoltarea afacerilor. A fost lăudat pentru explozia comercială a anilor 1920, însă a fost criticat în timpul Marii Depresiuni; în 1932 a demisionat pentru a ocupa postul de ambasador în Anglia. Celebru colecționar de artă și filantrop, Mellon a donat o colecție considerabilă de artă și 15 milioane $ pentru înființarea Galeriei Naționale de Artă, Washington.

melodie

Succesiune ritmică de tonuri singulare, organizate ca un întreg estetic. Melodia este deseori cea mai înaltă linie într-o compoziție muzicală. Melodiile pot sugera o armonie sau un contrapunct propriu. La fel de importantă ca și ritmul și metrul (și mai importantă decât armonia), melodia este comună tuturor culturilor muzicale.

melodramă

Dramă sentimentală marcată de teatralitate extravagantă, subordonarea dezvoltării personajului în fața conflictului și accentul pus pe întâmplările senzaționale. De obicei este vorba despre un conflict improbabil, cu personaje tipice, precum eroul cel nobil, eroina cea năpăstuită și răufăcătorul cel crud, iar în final virtutea este triumfătoare în fața răului. Scrise de dramaturgi precum Guilbert de Pixérécourt și Dion Boucicault, melodramele erau populare în Europa și în SUA sec. XIX. Ofereau deseori scene spectaculoase precum scufundări de nave, bătălii, cutremure, incendii și curse de cai. Melodrama a dispărut ca formă dramatică la începutul sec. XX, însă a rămas populară în industria filmului mut. Poate fi încă vizionată în genurile contemporane de film, precum filmul de acțiune.

Melos *în greacă* Mílos

Insulă, 4 302 loc. (1991) situată în grupul Ciclade, din Grecia, cu o lungime de 23 km și o suprafață de 151 kmp. Cel mai important oraș este Melos. Pe vechea acropolă, Adamanda, a fost descoperită în 1820 *Venus din Milo*, care acum se găsește la Muzeul Luvru. Așezarea Phylakopi, datând din 1550 î.Hr., a fost distrusă de invadatorii dorieni pe la 1100 î.Hr. În 416 î.Hr., Melos a fost cucerită de locuitorii Atenei, care au ucis întreaga populație masculină pentru

a pedepsi neutralitatea insulei în Războiul peloponesiac. Lisandru le-a înapoiat ulterior insula dorienilor, dar aceasta nu a mai prosperat vreodată. A făcut parte din ducatul Naxos, sub dominația francă.

Melqart *sau* Melkarth

Zeu fenician, divinitate supremă a cetății Tyr și a două dintre coloniile acesteia, Cartagina și Gadir (Cádiz, Spania). Probabil un zeu solar, el era adesea descris ca având barbă, o pălărie înaltă și rotunjită și o fustanelă. Ținea în mâini un *ankh*, simbolizând viața, și un topor ca semn al morții. La altarul său din Tyr aveau loc anual serbări de iarnă și de primăvară și se crede că Templul lui Solomon din Ierusalim a fost construit după modelul acestuia.

meltdown

Eliberare a unei cantități mari de energie termică și radiație, ca urmare a unei reacții în lanț necontrolate, într-un reactor nuclear energetic. Reacția în lanț care are loc în reactor trebuie să fie atent reglată prin barele de control care absorb neutroni și printr-un moderator care le reduce energia. Dacă temperatura din reactor crește prea mult, miezul acestuia se poate topi, eliminând cantități mari de radiație. *Vezi și* accidentul de la Cernobîl.

Melville

Cea mai mare dintre insulele Parry, din Oceanul Arctic, Canada. Situată la N de insula Victoria, are o lungime de 320 km, o lățime ce variază între 50 și 210 km și o suprafață de 42 149 kmp. Nu este locuită, dar este populată de boi-moscați. A fost descoperită în 1819 de William Parry.

Melville

Insulă din Marea Timor, în largul coastei Teritoriului de Nord al Australiei. Cu o lungime de 130 km și o lățime de 88 km, însumează o suprafață de 5 800 kmp. A fost vizitată de olandezi în 1644, iar în 1824 englezii au construit aici fortul Dundas. Cunoscută băștinașilor tiwi sub numele de Yermalner, este una dintre puținele zone locuite din Australia, prin drepturi ancestrale, de aborigenii australieni. În 1978, dreptul de proprietate asupra insulei a trecut de la guvernul australian la Consiliul Teritorial Tiwi.

Melville, Herman *născut* Herman Melvill

(01.08.1819, New York, SUA - 28.09.1891, New York)

Scriitor american. Născut într-o familie bogată care a suferit mari pierderi financiare, Melville a primit o educație formală pentru o scurtă perioadă. În 1839 a început să călătorească pe mare. Apoi, în 1841, s-a îmbarcat pe o balenieră ce pleca spre mările sudice; în anul următor, s-a oprit în Insulele Marchize. Aventurile sale în Polinezia au constituit punctul de plecare pentru primele romane de succes, *Typee* (1846) și *Omoo* (1847). După eșecul fanteziei alegorice *Mardi* (1849), a scris *Redburn* (1849) și *Tunica albă* (White-Jacket, 1850), ambele despre viața grea a marinarilor. Capodopera sa, *Moby Dick* (1851), este în același timp o poveste dramatică în care descrie vânătoarea de balene, dar și un studiu simbolic al problemelor și posibilităților democrației americane. Din păcate, publicarea cărții nu i-a adus recunoașterea. Dar au urmat *Pierre* (1852) care, dorindu-se a fi un roman pentru „doamne", a devenit de fapt o parodie a acestui gen gustat de public, *Israel Potter* (1855), *Omul de încredere* (The Confidence-Man, 1857) și povestiri publicate în reviste, printre care *The Scrivener* (1853) și *Benito Cereno* (1855). Din 1857, a început să scrie și versuri. Postul de inspector de vamă, pe care l-a obținut în 1866, i-a asigurat un venit sigur. S-a reîntors la proză pentru a scrie ultimul său roman, *Billy Budd, Foretopman,* care nu a fost publicat până în 1924. Deși în aproape toată cariera a fost neglijat, Melville este considerat de criticii moderni unul dintre cei mai mari scriitori americani.

membrană

În biologie, strat subțire ce formează limita exterioară a unei celule vii sau a unui compartiment intern al celulei. Peretele exterior poartă numele de membrana plasmatică, iar compartimentele delimitate de membrane interne se numesc organite. Membranele biologice au o funcție dublă: separarea diferitelor procese metabolice vitale, dar incompatibile între ele, care au loc în organite și trecerea substanțelor nutritive, a reziduurilor și a produșilor metabolici dintr-un organit în altul, dintr-o celulă în alta sau din celulă în mediul exterior. Membranele se compun, în general, dintr-un strat dublu de lipide legate de proteine, la nivelul căruia se realizează transportul ionilor și moleculelor solubile în apă. *Vezi și* citoplasmă; eucariote.

Memel

Vezi Klaipeda

Memel, disputa pentru ~

Dispută la sfârșitul Primului Război Mondial asupra suveranității fostului teritoriu germano-prusac Memel. Situată pe țărmul Mării Baltice, la N de râul Memel, regiunea era locuită majoritar de lituanieni. În 1919, la Conferința de pace de la Paris, statul nou-format Lituania a cerut anexarea regiunii. O comisie a recomandat formarea unui stat liber, dar în 1923 lituanienii din regiune au preluat guvernarea. Protestul Puterilor Aliate a dus la semnarea Statutului regiunii Memel, ce o desemnează ca regiune autonomă în cadrul Lituaniei.

Memfis

Capitala Egiptului antic în timpul Regatului Vechi (cca 2575–2130 î.Hr.), situată pe malul de V al fluviului Nil, la S de Cairo. Fondat de Menes în cca 2925 î.Hr., a fost un oraș prosper până în timpul celei de-a treia dinastii. În ciuda rivalității dintre Herakleopolis și Teba, și-a păstrat importanța, mai ales pentru venerarea zeului Ptah. Începând din sec. VIII î.Hr., a fost supus, pe rând, de Nubia, Asiria, Persia și Macedonia sub Alexandru cel Mare. Apariția creștinismului și apoi a islamului a subminat importanța religioasă a orașului. A fost abandonat după cucerirea Egiptului de către musulmani în 640 d.Hr. Printre ruine se mai găsesc marele templu al lui Ptah, palate regale și o mare necropolă. În vecinătate se află piramidele din Saqqara și Gizeh.

Memling, Hans *sau* Hans Memlinc

(1430/1435, Seligenstadt, lângă Frankfurt am Main - 11.08.1494, Bruges, Țările de Jos)

Pictor flamand. S-a stabilit la Bruges în 1465, deschizându-și un mare atelier de pictură care i-a adus mult succes și l-a făcut unul dintre cei mai bogați cetățeni ai orașului. Deși inspirată oarecum din lucrările pictorilor contemporani flamanzi (Jan van Eyck, Dirck Bouts, Hugo van der Goes și, în mod special, Rogier van der Weyden), arta sa este plină de farmec, având un caracter distinctiv. Pictura religioasă și portretele unor protectori bogați (de ex. *Tommaso Portinari și soția sa*, cca 1468) au fost și rămân deosebit de apreciate.

MUZEUL MEMLING, BRUGES, BELGIA, FOTO © A.C.L., BRUXELLES

Diptic *Madonna și Martin van Nieuwenhove* (panou stâng), ulei pe lemn de Hans Memling, 1487; Muzeul Memling, Bruges, Belgia

Memminger, Christopher G(ustavus)

(09.01.1803, Nayringen, Würtemberg - 07.03.1888, Charleston, Carolina de Sud, SUA)

Funcționar de stat american, de origine germană. În adolescență a emigrat în SUA, devenind un avocat prosper în Charleston, Carolina de Sud. După secesiunea Carolinei de Sud (1860), a contribuit la elaborarea Constituției provizorii a Confederației, fiind numit secretar trezorier al acesteia (1861–1864). Pentru a strânge bani, a emis cantități crescânde de monedă în bancnotă care, până în 1863, s-a depreciat dramatic. În 1864 a demisionat, însă a fost acuzat de colapsul creditului Confederației. După ce a primit iertarea prezidențială, a continuat să practice avocatura.

Memnon

În mitologia greacă, rege al etiopienilor. Fiu al lui Titon (din casa regală a Troiei) și al zeiței Eos (Aurora), el a luptat pentru unchiul său, Priam, împotriva grecilor, fiind ucis de Achile. Impresionat de lacrimile lui Eos, Zeus i-a dăruit nemurirea. Tovarășii săi, preschimbați în păsări, veneau în fiecare an să se lupte și să jelească la mormântul său. În Egipt, numele lui este legat de giganticele statui din piatră ale lui Amenhotep III, de lângă Teba; se credea că sunetele de harpă pe care le emiteau aceste statui atinse de lumina răsăritului de soare erau vocea lui Memnon care răspundea la salutul mamei sale, Eos.

Memorandumul din 1892

Document cu caracter politic-revendicativ elaborat de fruntașii Partidului Național Român din Transilvania (Ioan Rațiu, Gheorghe Pop de Băsești, Vasile Lucaciu, Iuliu Coroianu, Eugen Brote, Septimiu Albini) și adresat curții de la Viena, în care se atrăgea atenția în termeni fermi asupra politicii de deznaționalizare a românilor, practicată de guvernul de la Budapesta. Mișcarea memorandistă a culminat cu arestarea, în 1894, a principalilor conducători, care au folosit prilejul procesului ce li s-a intentat pentru a reafirma ideile de bază ale documentului.

Memorial Day *sau* Decoration Day /Ziua Comemorărilor/

Zi liberă în SUA. Inițial (1868), zi comemorativă în cinstea soldaților uciși în Războiul Civil American. Semnificația ei s-a extins ulterior la comemorarea tuturor soldaților uciși în războaiele purtate de Statele Unite. Majoritatea statelor o sărbătoresc în tradiția federală, în ultima zi de luni a lunii mai, dar unele state

păstrează ziua tradițională de celebrare, 30 mai. Sărbătoarea națională este marcată de pelerinajul la Cimitirul Național din Arlington, pentru a depune coroane la Mormântul Soldatului Necunoscut.

memorie

Capacitate sau proces de amintire sau reproducere a ceea ce a fost învățat sau experimentat. Cercetările arată că, la indivizii normali, potențialul de a reține informația este relativ uniform; ceea ce diferă este, în primul rând, cât învață indivizii sau măsura în care conștientizează ceva, precum și felul și cantitatea detaliilor memorate. Acest proces este facilitat de atenție, motivație și mai ales de asociere. Imaginile vizuale se memorează mai bine decât alte forme senzoriale. Persoanele cu memorie excepțională – fotografică sau eidetică – se bazează pe asocieri vizuale sau chiar pe mnemotehnică. Mulți psihologi fac distincție clară între termenii de memorie scurtă și memorie lungă. Prima (care durează de la zece secunde la trei minute) este mai puțin afectată de interferențe și distorsiuni decât cea de-a doua. Memoria pe termen lung se subîmparte în memorie episodică (concentrată pe eveniment) și memorie semantică (focalizată pe cunoaștere). Au fost propuse diferite modele de memorie, de la noțiunea iluministă de impresii lăsate pe țesutul cerebral (numite în sec. XX molecule de memorie sau engrame codate), până la „cutia neagră" a lui B.F. Skinner sau până la ideile recente despre procesarea informației ori formarea grupurilor neuronale. Printre afecțiunile memoriei se numără maladia Alzheimer, amnezia, sindromul Korsakov și demența senilă. *Vezi și* hipnoză.

memorie

În computere digitale, dispozitiv fizic folosit pentru a stoca date sau programe pe termen scurt sau lung. Multe sisteme digitale au două tipuri de memorie: memoria principală și una sau mai multe memorii auxiliare. De cele mai multe ori, memoria principală este un RAM. Memoriile auxiliare includ discuri hard, discuri floppy și dispozitive cu bandă magnetică. În afară de memoriile principală și auxiliară, alte forme de memorie includ ROM și suporturi optice de stocare (*vezi* CD-ROM).

memorii

Povestire sau jurnal conținând evenimente și observații personale. Înrudite cu autobiografia, memoriile sunt diferite prin interesul acordat evenimentelor externe. Spre deosebire de scriitorii de autobiografii, care aleg ca subiect propria persoană, memorialiștii au participat sau au fost martori la evenimente istorice, iar scopul lor principal este de a descrie ori de a interpreta evenimentele respective.

Memphis

Oraș, 650 100 loc. (2000), situat în SV statului american Tennessee, la N de fluviul Mississippi, unde se întâlnesc granițele statelor Arkansas, Mississippi și Tennessee. A fost fondat în 1819 pe locul unui sat al indienilor chickasaw și al unui fort american. În 1849 era înregistrat ca oraș. Fiind centru militar al Confederației la începutul Războiului Civil American, în 1862 a fost ocupat de forțele unioniste. În anii 1870, 8 000 de locuitori au fost uciși de o epidemie de febră galbenă, iar orașul a falimentat. Reînființat în 1893, a ajuns în 1900 cel mai mare oraș din stat. Aici se află Beale Street, locul în care, prin celebrul W.C. Handy, a luat naștere muzica blues, și Graceland, reședința lui Elvis Presley. Tot aici ființează câteva instituții de învățământ, printre care și Universitatea statului Memphis.

Memphremagog

Lac pe granița dintre SUA și Canada. Lung de 43 km și lat de 1,5–3 km, lacul se întinde din N statului Vermont, SUA, până în S regiunii Québec, din Canada. Prezintă mai multe golfuri de dimensiuni mari – Fitch Bay și Sargents Bay. La capătul de N, lacul se varsă în râul St. François. Denumirea sa este un termen din dialectul tribului algonkin, însemnând „locul unde se află o mare întindere de apă".

menade și bacante

Femei din cortegiul zeului grec al vinului, Dionysos. Cuvântul menadă provine din limba greacă, având sensul de „nebună" sau „sălbatică". În timpul ritualurilor orgiace dedicate zeului, menadele străbăteau munții și pădurile, dansând frenetic, fiind considerate posedate de către zeu. Aflate sub influența lui, se credea că au forță neobișnuită; se spunea că puteau rupe în bucăți animale sau oameni (aceasta a fost soarta lui Orfeu). În privința bacantelor, denumirea lor provenea de la Bacchus, alternativa mitologică romană pentru Dionysos.

Menai

Canal în Marea Irlandei, ce separă insula Anglesey de țărmul de N al Țării Galilor. Are o lungime de 24 km și variază în lățime între 180 m și 3 km. Două poduri celebre traversează canalul: podul rutier suspendat

al lui Thomas Telford (1827) și podul tubular de cale ferată Britannia, construit de Robert Stephenson (1849).

Menandru

(cca 342-292 î.Hr.)

Dramaturg atenian. A scris prima piesă în 321 î.Hr., iar în 316 î.Hr. a câștigat un premiu cu *Dyscolus* (Mizantropul), singurul dintre textele sale care mai există integral. Spre sfârșitul carierei, avea scrise peste o sută de piese și opt premii câștigate la festivalurile dramatice de la Atena. Menandru era considerat de criticii antici poetul suprem al Comediei Noi grecești. S-a distins prin prezentarea unor personaje-tip cum ar fi: tați severi, tineri îndrăgostiți și sclavi intriganți. Piesele sale, așa cum au fost adaptate de romanii Plaut și Terențiu, au influențat mai târziu dezvoltarea comediei renascentiste.

Mencius *sau* Mengzi *sau* Meng-tzu

Text confucianist chinez ce tratează probleme de guvernare, scris de Mencius. Cartea susține că binele oamenilor trebuie să fie preocuparea prioritară. Atunci când un conducător renunță la binefacere și echitate, dreptul său divin (dreptul de a conduce) îi este refuzat și astfel el trebuie înlăturat. *Mencius* a devenit un text de referință abia în sec. XII când, împreună cu *Daxue*, *Zhongyong* și *Lunyu*, a fost publicat de către Zhu Xi sub denumirea de *Cele Patru Cărți*. *Vezi și* confucianism.

Mencius *în chineză* Mengzi *sau* Meng-tzu *născut* Meng K'o

(cca 372-289 î.Hr.)

Filozof chinez. Faptele și învățăturile lui sunt cuprinse în cartea *Mencius*, care tratează despre bunătatea înnăscută a omului, un subiect pe care confucianiștii îl dezbat fervent și acum. Mencius lua drept adevăr axiomatic faptul că cele patru principii (*si duan*) - sentimentele de compasiune, rușine, curtoazia și distingerea între bine și rău - sunt inerente omului, iar principiile, corect cultivate, se pot dezvolta în cele patru virtuți cardinale: *ren* (bunăvoința), echitate, bună-cuviință și înțelepciune. Contribuția sa la dezvoltarea confucianismului i-a adus titlul de „al doilea înțelept".

MUZEUL PALATULUI NAȚIONAL, TAIPEI, TAIWAN, CHINA

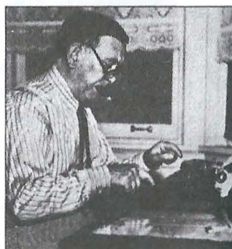
Mencius, cerneală și culoare pe mătase; Muzeul Palatului Național, Taipei

Mencken, H(enry) L(ouis)

(12.09.1880, Baltimore, Maryland, SUA - 29.01.1956, Baltimore)

Polemist american, jurnalist comic și critic. Născut și crescut în Baltimore, Mencken a fost angajat al ziarului *Baltimore Sun* aproape toată viața. Împreună cu George Jean Nathan (1882–1958), a editat *The Smart Set* (1914–1923) și a fondat și publicat *American Mercury* (1924–1933), două importante reviste literare. Probabil cel mai influent critic literar american al anilor 1920, el a ridiculizat slăbiciunile sociale și culturale ale poporului său. Multe dintre recenziile și eseurile sale au fost adunate în colecția *Prejudices* (1919–1927). În *The American Language* (1919; supliment 1945, 1948) a adunat laolaltă expresii și idiomuri americane, devenind astfel, până la moartea sa, o autoritate în limbajul american.

H.L. Mencken

BIBLIOTECA PUBLICĂ ENOCH PRATT, BALTIMORE; FOTO ROBERT KNIESCHE

Mendel, Gregor (Johann)

(22.07.1822, Heinzendorf, Austria - 06.01.1884, Brünn, Austro-Ungaria)

Botanist austriac care a dat viitoarei științe a geneticii un fundament matematic. A îmbrăcat rasa ordinului călugărilor augustini în 1843, iar mai târziu a studiat la Universitatea din Viena. În 1856, în timp ce lucra în grădina mănăstirii, și-a început experimentele ce aveau să-l conducă la formularea principiului de bază al eredității. El a încrucișat varietăți de mazăre de grădină cu trăsături constant diferite, cum ar fi dimensiunea bobului (lung, scurt), culoarea florii și forma păstăii (verde, galbenă). Rezultatele au stat la baza teoriei conform căreia incidența trăsăturilor alternative vizibile la hibrizi de plante și la descendenții lor era determinată de perechi de unități elementare de ereditate, ulterior denumite gene. Ceea ce aducea nou interpretarea acestor date de către Mendel era ideea că genele respectă legi statistice simple. Sistemul lui s-a dovedit a avea o aplicabilitate largă, fiind unul dintre principiile de bază ale biologiei. Lucrările sale au fost redescoperite în 1900 prin activitatea a trei botaniști, Carl Erich Correns, Erich Tschermak von Seysenegg și Hugo

de Vries, care, independent, au obținut rezultate similare, ei dându-și seama că atât datele experimentale, cât și teoria generală fuseseră publicate cu 34 de ani înainte.

Mendele Moykher Sforim
(în idiș, Mendele-buchinistul ambulant)
sau **Mendele Mokher Sefarim**
născut **Șalom Iakov Abramovici**
(20.11.1835, Kopyl, lângă Minsk, Rusia - 08.12.1917, Odesa)

Scriitor rus. A trăit cea mai mare parte a vieții în Ucraina, unde a devenit rabin și a condus o școală tradițională (Legea Talmudică) la Odesa. Povestirile lui, scrise cu mult umor și o tușă satirică blândă, sunt neprețuite ca studiu al vieții evreilor din Europa de Est, într-o perioadă când structura sa tradițională începea să cedeze. Cea mai importantă lucrare a sa, *Călătoriile lui Beniamin III* (Masoes Beniamin Hashlishi, 1875), reprezintă o frescă a vieții evreiești din Rusia. Este considerat fondatorul literaturii narative în limba idiș modernă și în ebraica modernă, precum și creatorul limbii literare idiș moderne.

Mendeleev, Dmitri (Ivanovici)
(08.02.1834, Tobolsk, Siberia, Rusia - 02.02.1907, Sankt Petersburg)

Chimist rus, profesor la Universitatea din Sankt Petersburg (1867–1890), iar mai târziu director al Biroului Rus de Metrologie. A avut o contribuție importantă în chimie, stabilind, în 1869, principiul periodicității elementelor chimice. Primul tabel periodic al elementelor l-a elaborat prin aranjarea acestora în ordinea crescătoare a masei atomice și prin gruparea lor după proprietăți similare. Teoria sa l-a ajutat să deducă existența și masele atomice ale câtorva elemente ce nu fuseseră descoperite în realitate la vremea aceea.

Mendelsohn, Erich
(21.03.1887, Allenstein, Germania - 15.09.1953, San Francisco, California, SUA)

Arhitect german. În timp ce studia arhitectura la München a fost influențat de grupul de artiști expresioniști Der Blaue Reiter. Turnul Einstein din Potsdam (1919–1921), o structură sculpturală, reflectă preocupările sale timpurii în science-fiction. În anii 1920 a proiectat un număr de structuri imaginative printre care magazinele Schocken din Stuttgart (1927) și Chemnitz (1928), remarcate pentru amplasarea sticlei în compoziții orizontale. În 1933 a fugit de regimul nazist, stabilindu-se în SUA. Creația sa de aici include Maimonides Hospital din San Francisco (1946).

Mendelssohn (-Bartholdy), (Jakob Ludwig) Felix
(03.02.1809, Hamburg - 04.11.1847, Leipzig)

Compozitor german, nepot al filozofului Moses Mendelssohn. A crescut într-o familie bogată de evrei convertiți la protestantism. A compus de la vârsta de 11 ani, iar de la 16 ani a creat și primele capodopere: *Octetul pentru coarde în mi bemol* (1825) și *Uvertura la Visul unei nopți de vară* (1826). În 1829 a dirijat primul spectacol, cu ocazia împlinirii unui veac de la compunerea *Patimilor Sf. Matei* de Johann Sebastian Bach, contribuind astfel la renașterea atenției pentru muzica lui Bach. În 1830 compune *Cântece fără cuvinte*, prima serie a celor mai elegante compoziții pentru pian. *Simfonia V* (1832) și *Simfonia italiană* (1833) datează din această perioadă. A respectat modelele clasice, introducând elemente-cheie ale romantismului, care exaltau emoțiile și imaginația dincolo de temele rigide și tradiționale. După funcția de director muzical al orașului catolic Düsseldorf, 1833–1835, a ocupat un post similar în orașul protestant Leipzig. Aici a întemeiat Orchestra Gewandhaus, făcând din Leipzig capitala muzicală a Germaniei. Ultimii zece ani din viață au fost perioada unor compoziții mărețe: *Simfonia scoțiană* (1842), concertul pentru vioară (1844) și oratoriul *Elias* (1846). Sora lui, Fanny Mendelssohn Hensel (1805–1847), fusese considerată la fel de talentată, dar, fiind descurajată, nu a compus nimic până la căsătoria ei cu pictorul Wilhelm Hensel (1794–1861); apoi, a compus peste 500 de lucrări. Moartea ei a fost un șoc pentru Mendelssohn; în aceeași perioadă, și-au spus cuvântul și anii de muncă excesivă, iar muzicianul a murit șase luni mai târziu, la vârsta de 38 de ani.

Mendelssohn, Moses
născut **Moses ben Menachem**
(26.09.1729, Dersau, Anhalt, azi Germania - 04.01.1786, Berlin, Prusia)

Filozof și savant evreu german, fiu al unui copist sărac. Și-a început cariera ca profesor particular, dar și-a câștigat faima prin scrierile sale filozofice care vor deveni populare printre transcendentaliștii americani ai sec. XIX. El a combinat iudaismul cu raționalismul iluminist; a ajuns astfel o personalitate importantă în Haskala, care l-a ajutat să-i evidențieze pe evrei în curentul cultural european. Printre lucrările sale se numără *Phädon* (Phädon, 1767), o pledoarie pentru nemurirea sufletului, și *Ierusalimul* (Jerusalem, 1783), despre relația

dintre religie și stat. Prietenul lui, Gotthold Lessing, s-a inspirat de la Mendelssohn pentru personajul principal al dramei *Nathan cel înțelept*. A fost bunicul compozitorului Felix Mendelssohn.

Mendenhall, ghețarul ~

Întindere albastră de gheață, având 19 km lungime, 2,4 km lățime și peste 30 m înălțime. Curge din jumătatea de S a calotei Juneau, situată în Munții Boundary din SE statului Alaska. Relicvă din Mica Eră Glaciară (1500–1750), el coboară în fiecare an 27 m. Lacul adiacent, Mendenhall, a început să se formeze în 1900, având acum o lungime de 2,5 km și o lățime de 1,6 km.

Menderes

Numele a două fluvii din Turcia. Primul (*în turcă*, Büyük Menderes) curge prin SV Turciei și se varsă în Marea Egee după un parcurs de 584 km. Numele din care provine se referă la albia sinuoasă a râului în regiunile mai joase. Al doilea (*în turcă*, Küçük Menderes) era cunoscut în Antichitate sub numele de Scamander; se află în NV Turciei și curge pe o distanță de 97 km spre V, prin câmpia anticei Troia, pentru a se vărsa în Dardanele.

Menderes, Adnan

(1899, Aydn, Imperiul Otoman - 17.09.1961, Turcia)

Prim-ministru turc (1950–1960), fiu al unui aristocrat. A intrat în Parlament ca membru al Partidului Republican al lui Mustafa Kemal Atatürk (1930). În 1945 a participat la întemeierea primului partid de opoziție, Partidul Democrat, fiind ales prim-ministru în 1950, 1954 și 1957. Programul său politic era orientat spre întărirea legăturilor cu statele islamice, încurajarea inițiativei private și libertatea religioasă. Pentru că nu tolera criticile, a instituit cenzura presei. Ignorând idealurile lui Atatürk, și-a făcut din armată un dușman, ceea ce a dus, în 1960, la înlăturarea de la putere și la executarea lui.

Mendès-France, Pierre

(11.01.1907, Paris, Franța - 18.10.1982, Paris)

Om politic francez și prim-ministru (1954–1955), născut într-o familie de evrei. A devenit avocat și apoi funcționar al Camerei Deputaților între 1932 și 1940. În Al Doilea Război Mondial, a fost făcut prizonier de guvernul de la Vichy, însă a evadat și s-a refugiat la Londra, unde s-a alăturat forțelor aeriene ale Franței Libere; apoi a ocupat diferite posturi în sistemul financiar al guvernului provizoriu condus de Charles de Gaulle. A intrat apoi în guvern (1946–1958) și și-a manifestat dezaprobarea față de politica economică a Franței postbelice și războaiele din Indochina și din N Africii. A fost ales prim-ministru în 1954, punând capăt implicării franceze în Indochina; de asemenea, a contribuit la obținerea autonomiei Tunisiei. În 1955 a fost înlăturat, ca urmare a propunerilor sale de reformă economică. A încercat fără succes să facă din Partidul Radical-Socialist centrul stângii necomuniste și s-a situat în opoziție față de președinția lui de Gaulle.

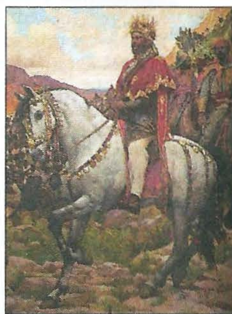
Menelau

În mitologia greacă, rege al Spartei și fiu mezin al lui Atreus. Când soția sa, Elena, a fost răpită de Paris, el a cerut ajutorul celorlalți regi greci, pentru a organiza o expediție împotriva cetății Troia; acesta a fost începutul războiului troian. A luptat în armata fratelui său, Agamemnon. La sfârșitul războiului, el o salvează pe Elena și o readuce în Sparta, în loc să o ucidă, așa cum intenționase. Uitând să-i mulțumească pe zeii Troiei învinse, Menelau are parte de o călătorie anevoioasă către casă, în care pierde multe dintre ambarcațiuni.

Menelik II *născut* Sahle Miriam

(17.08.1844, Ankober, Shewa, Ethiopia - 12.12.1913, Addis Abeba)

Rege al statului semiindependent Shewa, sau Shoa (1865–1889), și împărat al Ethiopiei (1889–1913). Capturat și închis pentru zece ani, după ce tatăl său, regele Malakot din Shewa, fusese detronat de Teodor II, el a evadat în 1865, întorcându-se în Shewa pentru a-și recupera titlul de negus (rege). La moartea împăratului Yohannes IV (d. 1872–1889), a urcat pe tronul etiopian, luându-și numele de la Menelik I, fiul legendar al lui Solomon și al reginei din Saba. Când Italia a încercat să transforme Ethiopia în protectorat, Menelik a repurtat o victorie strălucită în Bătălia de la Aduwa (1896). Ulterior, și-a extins imperiul, a inițiat programe educaționale moderne și a construit infrastructura țării.

Menelik II, pictură în ulei de Paul Buffet, 1897; Palatul Senatului, Paris
J.E. BULLOZ

Menem, Carlos (Saúl)
(n. 02.07.1930, Anillaco, Argentina)

Președinte al Argentinei (1989–1999). Născut într-o familie de imigranți sirieni, s-a convertit la catolicism, alăturându-se mișcării peroniste în 1956. A susținut vederile tipic peroniste, fiind în favoarea naționalismului, a expansiunii guvernului, a creșterilor salariale și a abolirii taxelor pentru tranzacții. Până să ajungă la putere însă, Argentina intrase în criză și avea o inflație de 28 000%, așa că și-a abandonat ortodoxismul de partid în favoarea unei politici fiscale conservatoare și a reușit să stabilizeze economia. S-a bucurat de popularitate, în ciuda faptului că a grațiat infractori acuzați de violarea drepturilor omului din perioada dictaturii militare. În 2001, Menem a fost arestat la domiciliu sub acuzația de trafic ilegal de arme, însă a fost eliberat în 2002.

Menéndez de Avilés, Pedro
(15.02.1519, Avités, Spania - 17.09.1574, Santander)

Conchistador spaniol. A fugit pe mare la vârsta de 14 ani, ajungând căpitan al flotei Indiilor (1554–1563). A fost trimis în Florida pentru a întemeia o colonie prin care să se înlăture o potențială amenințare pe care o reprezentau coloniile franceze de pe râul St. Johns pentru posesiunile Spaniei în America. În 1565 a debarcat în golful Sf. Augustin, unde a construit un fort. A atacat colonia franceză la fortul Caroline și a masacrat întreaga populație sub acuzația de erezie; apoi, a explorat coasta Atlanticului, construind un șir de forturi și consolidând controlul Spaniei în Florida.

Menéndez Pidal, Ramón
(13.03.1869, La Coruña, Spania - 14.11.1968, Madrid)

Lingvist spaniol. Lucrările sale despre originea limbii spaniole și edițiile critice ale unor texte literare au generat o reinițiere a studiului cronicilor și poeziei medievale spaniole. Câteva titluri sunt: *Manual de gramatică istorică spaniolă* (Manual elemental de gramática histórica española, 1904), *Cântecul Cidului* (Cantar del mío Cid, 1929) și *Spaniolii în istoria lor* (Los españoles en la historia, 1947). A deținut de două ori funcția de președinte al Academiei Spaniole.

menestrel

Povestitor profesionist sau comediant din Franța medievală. Avea și roluri precum cel de muzicant, jongler, acrobat și recitator de opere literare. Menestrelii își făceau numerele în zilele de sărbătoare în piețele publice, în mănăstiri și în castelele nobililor, care uneori îi angajau permanent. Au avut un rol foarte important în sec. XIII. În veacul al XIV-lea, anumite părți din rolurile lor au fost preluate de alte categorii profesionale. *Vezi și* goliard; trubadur.

Mengele, Josef
(16.03.1911, Günzburg, Germania - 07.02.1979, Enseada da Bertioga, lângă São Paolo, Brazilia)

Medic nazist german. Fiind influențat de ideologia rasială a lui Alfred Rosenberg, Mengele se alătură, în 1934, echipei de cercetare a nou-înființatului Institut de Biologie Ereditară și Igienă Rasială. Nazist ardent, a servit în Al Doilea Război Mondial ca ofițer-medic SS. În 1943 a fost numit medic-șef la Auschwitz-Birkenau, unde îi tria pe evreii aduși, pentru muncă sau pentru exterminare. Supranumit Îngerul Morții, făcea experimente medicale pe prizonieri, în cadrul unor studii rasiale pseudoștiințifice. După război, a fugit în America de Sud și a murit sub numele de Wolfgang Gerhard, cel al unui nazist cu care se împrietenise în Brazilia și a cărui identitate și-a însușit-o.

menghină

Dispozitiv constând din două plăci paralele folosit la fixarea unei piese care urmează să fie prelucrată. Una dintre plăci este fixă, iar cealaltă poate fi mișcată cu ajutorul unui șurub, al unei pârghii sau came. Menghinele folosite la fixarea unei piese în timpul operațiunilor manuale (precum pilirea, ciocănirea sau tăierea) sunt de obicei fixate pe un banc de lucru. Menghinele destinate fixării pieselor metalice au plăci acoperite cu oțel, detașabile, prevăzute cu zimți pentru fixarea piesei. Menghinele pentru lemn au plăci netede, deseori tot din lemn, folosind, pentru fixarea pieselor, forța de frecare în loc de zimți.

Mengistu Haile Mariam
(n. 1937, provincia Kefa, Ethiopia)

Ofițer etiopian și șef al guvernului (1974–1991). A condus un grup de soldați rebeli care l-au răsturnat de la putere pe Haile Selassie (1974). După asasinarea rivalilor săi, Mengistu a devenit conducătorul noului regim. Până în 1978 înăbușise o rebeliune de proporții în Eritreea și, cu ajutor din Rusia sovietică și din Cuba, o invazie somaleză în regiunea Ogaden. În anii 1980 s-a confruntat cu alte rebeliuni în Eritreea și Tigray, iar perioadele repetate

de secetă și foamete au accentuat eșecul politicii sale agrare. Când, în 1991, Rusia și-a retras sprijinul, autoritatea lui a scăzut, el fugind în Zimbabwe.

Mengs, Anton Raphael

(22.03.1728, Aussig, Boemia - 29.06.1779, Roma, Statele Papale)

Pictor german. După ce a studiat la Dresda și Roma a fost numit în 1745 pictor al curții saxone din Dresda. S-a întors la Roma de două ori în anii 1740 și apoi la începutul anilor 1750, fiind entuziasmat de clasicismul antic. Fresca *Parnas* (1760–1761) de la Villa Albani este o lucrare de referință pentru începuturile picturii neoclasice. A mai lucrat intens pentru curtea spaniolă de la Madrid. În timpul vieții a fost considerat cel mai mare pictor european al vremii, dar de atunci renumele său a cunoscut un declin constant până astăzi.

menhir

Monument megalitic străvechi din piatră (*vezi* megalit). Menhirele erau blocuri de piatră verticale, uneori de dimensiuni gigantice, ridicate preponderent în Europa de Vest. Adesea erau dispuse în cercuri vaste, în semicerc sau elipsă. Multe dintre ele au fost ridicate în Anglia, cele mai cunoscute fiind Stonehenge și Avebury în Wiltshire. Menhirele se mai pot găsi și în șiruri paralele, numite aliniamente, cele mai cunoscute fiind la Carnac, în NV Franței, unde se află 2 935 de menhire. Acestea au fost, probabil, scenele unor procesiuni religioase.

Menindee, lacurile ~

Grup de lacuri artificiale, la V de New South Wales, Australia. Situate în apropierea orașului Menindee (*în aborigenă*, gălbenuș de ou) lacurile reprezintă o parte din planul de conservare a fluviului Darling. Ele sunt alimentate prin cursuri de apă ce fac legătura cu fluviul Darling. Capacitatea prevăzută de Proiectul de acumulare al lacurilor Menindee este de 2,47 miliarde mc.

meninge

Trei membrane fibroase ce înconjoară creierul și măduva spinării pentru a proteja sistemul nervos central. Pia mater, o membrană foarte subțire, aderă la suprafața creierului și la măduva spinării. Spațiul subarahnoid care conține lichidul cerebrospinal, separă pia mater de o a doua membrană, arahnoida. De jur împrejurul creierului, cele două membrane, impermeabile la fluid, sunt conectate prin filamente fine. A treia membrană, dura mater, dură, groasă și densă, acoperă arahnoida, căptușește interiorul craniului, învelește și susține venele mari care transportă sângele de la creier. Ea este împărțită de mai multe septuri care susțin diferite părți ale creierului. În coloana vertebrală, dura mater și arahnoida sunt separate de spațiul subdural; arahnoida și pia mater sunt separate de spațiul subarahnoid. Anestezia epidurală (*vezi* anesteziologie) se face în spațiul extradural (între dura mater și peretele canalului vertebral).

meningită

Inflamație a meningelui. Bacteriile (printre care și meningococul), care provin, adesea, din altă sursă de infecție, produc formele cele mai periculoase. Simptomele se dezvoltă rapid: vomă, apoi migrenă explozivă severă, gât rigid; la copiii mici pot apărea convulsii. Pacientul poate muri în câteva ore. Puroiul din lichidul cerebrospinal poate bloca pasajele cerebrale și spațiile spinale, ducând la hidrocefalie. Diagnosticarea rapidă, prin puncție lombară, și tratamentul cu antibiotice pot evita leziunile nervoase și moartea. Meningita virală are, de obicei, o evoluție scurtă și nu necesită terapie.

meningococ

Neisseria meningitidis, bacteria care provoacă meningita la om, singura gazdă naturală la care apare boala. Meningococii sunt sferici, adesea în pereche și puternic gramnegativi (*vezi* colorația gram). De obicei, pătrund prin căile nazale fără a provoca simptome locale (până la 30% din populație poate fi purtătoare, în perioadele dintre izbucnirile de epidemii) sau pot pătrunde în sânge și produc simptomele meningitei.

Menninger, familia ~

În SUA, familie de medici și pionieri în tratamentul psihiatric. Charles Frederick Menninger (1862–1953) s-a născut la Tell City, Indiana, și a început să practice medicina în Topeka, Kansas, în 1889. El a observat avantajul oferit de practica medicală în echipă după ce în 1908 a vizitat clinica familiei Mayo. Fiul său, Karl (1893–1990), s-a născut la Topeka și a studiat psihiatria la Boston. În 1920, cei doi au fondat Clinica de Diagnosticare Menninger, pentru practica medicinei generale în echipă. Împreună cu fiul cel mai mic al lui Charles, William (1899–1966), ei au înființat Spitalul Psihiatric și Sanitar Menninger, pentru a realiza conexiunea dintre comportament, așa cum se aplică

în tratamentul pacienților, și mediul social al spitalului folosit ca parte din terapie. Metoda lor de tratament a atras și alți savanți, toți contribuind la fondarea psihiatriei ca știință de sine stătătoare. În 1931, spitalul a devenit prima instituție de școlarizare pentru cadrele medii ce se specializează în îngrijire psihiatrică, iar în 1933 s-a înființat aici un program de rezidențiat în neuropsihiatrie. În 1941 s-a înființat Fundația Menninger, urmată de Școala Menninger de Psihiatrie, patru ani mai târziu.

Menno Simonsz *sau* Menno Simons

(1496, Witmarsum, Friesland - 31.01.1561, lângă Lübeck, Holstein)

Lider anabaptist olandez, născut într-o familie de țărani. A fost hirotonisit preot catolic, dar, pentru că nu a putut accepta doctrina transsubstanțierii, a căzut sub influența luteranismului și, în 1536 a renunțat la catolicism. Convins că botezul pruncilor era o practică greșită și că doar adulții care își mărturisesc credința cu responsabilitate deplină puteau fi membri ai Bisericii, a devenit lider al grupării pașnice anabaptiste în 1537. A fost considerat un eretic și a trăit permanent sub amenințarea închisorii, dar a continuat să organizeze grupări anabaptiste. A scris și a tipărit numeroase lucrări teologice, iar discipolii săi au întemeiat Biserica Menonită (*vezi* menonit).

Menno Simons, gravură de Christopher van Sichem, 1605-1608

PRIN AMABILITATEA ARHIVELOR ȘI BIBLIOTECII MENNONITE, NORTH NEWTON, KANSAS

menominee

Populație indiană din America de Nord, care trăiește în cea mai mare parte în NE statului Wisconsin, SUA, pe o mică porțiune a teritoriului lor tradițional, de-a lungul râului Menominee, la granița actuală dintre Michigan și Wisconsin. Denumirea lor derivă dintr-un cuvânt ojibwa ce înseamnă cultivator de orez sălbatic. Limba pe care o vorbesc face parte din familia algonkin. Când au fost descoperiți trăiau în sate, având case în formă de cupolă, și se ocupau cu vânătoarea, pescuitul și culesul plantelor sălbatice. Inițial, erau organizați în clanuri, dar, ca o consecință a comerțului cu blănuri, s-au separat în cete nomade. În 1852, guvernul american a dispus mutarea tribului într-o rezervație din Wisconsin. Până la începutul sec. XX au mai avut loc răscoale sporadice, iar opoziția politică s-a reînnoit în anii 1960 și 1970. Astăzi comunitatea menominee numără cca 8 000 de membri.

menonit

Membru al unei biserici protestante, numită după Menno Simonsz. Biserica își are originea în Frații Elvețieni (întemeiată în 1525), o grupare de nonconformiști care respingeau botezul pruncilor și urmăreau separarea Bisericii de stat. Persecuția i-a împrăștiat prin Europa; mai întâi, au găsit libertate politică în Olanda și în N Poloniei, iar de acolo s-au îndreptat spre Ucraina și Rusia. În 1663 au emigrat pentru prima dată în America de Nord. Mulți dintre ei erau menoniți ruși cărora li s-a refuzat scutirea de serviciu militar în patrie, ei găsindu-și refugiul în Midwest, SUA, și în Canada, prin anii 1870. Deși trăiesc acum cu predilecție în America de Nord și America de Sud, sunt totuși destul de mulți în toate colțurile globului. Crezul lor pune accent pe autoritatea Bibliei, modelul Bisericii primare și botezul ca mărturisire a credinței. Duc o viață simplă și mulți refuză să jure sau să fie recrutați în armată. Alături de Biserica Menonită cu doctrină moderată mai există și diferite grupări menonite cum ar fi amish, o sectă cu principii foarte stricte, și huteriții.

menopauză

Încetare definitivă a menstruației, prin care se marchează sfârșitul fertilității la femei. Se instalează, de obicei, la vârste cuprinse între 45 și 55 de ani. Încetinirea funcției ovarelor are ca rezultat reducerea secreției de estrogen. Ovulația devine neregulată până la încetare, durata ciclului menstrual și a menstruației devine neregulată, iar fluxul se poate mări sau micșora. Adaptarea sistemului endocrin la secreția redusă de estrogen produce bufeuri, mai ales noaptea, cu roșeață în obraji și transpirație; alte simptome (iritabilitate și migrene) sunt, mai degrabă, legate de procesul de îmbătrânire propriu-zis. Intervenția asupra ovarelor sau extirparea lor în scop terapeutic determină menopauza artificială, cu efecte similare, dar mai bruște. Schimbările din echilibrul hormonal (*vezi* hormon) nu produc, de obicei, tulburări fizice sau mentale. Cu toate acestea, se remarcă dispariția efectului protector al estrogenului împotriva osteoporozei și a aterosclerozei (*vezi* arterioscleroză), precum și riscul crescut de fracturi și de afecțiuni coronariene.

menoră

Sfeşnic cu mai multe braţe, folosit de evrei în cadrul ceremoniei de Hanukka. Opt lumânări (sau fitiluri îmbibate cu ulei) reprezintă cele opt zile ale sărbătorii - se aprinde câte una în fiecare zi - iar cu a noua, numită şi *shamas* (*în ebraică*, slujitor), de obicei aprinsă în mijloc şi mai sus decât celelalte, se aprind celelalte lumânări. Menora imită sfeşnicul din aur cu şapte braţe din tabernacol simbolizând cele şapte zile ale creaţiei. Menora este şi un vechi simbol al identităţii evreieşti şi simbolul oficial al actualului stat Israel.

Soldaţi romani scoţând menora din Templul din Ierusalim, 70 d.Hr.; detaliu de basorelief de pe Arcul lui Titus, Roma, 81 d.Hr.

ALINARI/ART RESOURCE, NEW YORK

Menotti, Gian Carlo

(07.07.1911, Cadegliano, Italia - 01.02.2007, Monte Carlo, Monaco)

Compozitor american de origine italiană, libretist şi scenograf, care a scris prima sa operă înainte de a împlini zece ani. O parte a adolescenţei şi-a petrecut-o urmărind cu ardoare repertoriul operei Scala. Arturo Toscanini i-a recomandat să studieze la Curtis Institute; acolo l-a întâlnit pe Samuel Barber care îi va deveni prieten pe viaţă. În 1939 a compus pentru radio opera *The Old Maid and the Thief*; lucrarea *The Island God* (1942) a fost compusă la cererea Operei Metropolitane, dar n-a avut succes la public. *The Medium* (1946) s-a jucat pe Broadway, iar *The Consul* (1950, Premiul Pulitzer) a fost la fel de apreciată. Spectacolul de televiziune *Amahl and the Night Visitors* (1951) a fost urmat de *The Saint of Bleecker Street*, (1955, Premiul Pulitzer). În 1958 organizează prima ediţie a Festivalului Celor Două Lumi la Spoleto în Italia, care s-a bucurat de succes, iar în 1977 a organizat echivalentul american în Charleston, Carolina de Sud.

menstruaţie

Eliminare periodică a sângelui prin vagin, împreună cu secreţiile şi mucusul ce căptuşesc uterul (endometrul). Endometrul se pregăteşte să primească ovulul fecundat, îngroşându-se şi producând anumite secreţii. Dacă ovulul eliberat de ovar nu este fecundat, endometrul se rupe, fiind eliminat prin contracţii ale uterului. Prima menstruaţie (menarha) apare după alte transformări ale pubertăţii, de obicei la vârsta de 11–13 ani, probabil declanşată de depăşirea unui prag de greutate. La început, sângerarea poate fi neregulată sau abundentă. La femeile adulte, ciclul menstrual are loc la un interval de cca 28 de zile şi durează cam cinci zile; cu toate acestea, o uşoară variaţie întâlnită printre femei sau chiar la aceeaşi persoană este normală. Contracţiile uterine sunt resimţite sub formă de crampe, iar cantitatea de sânge pierdut este de obicei mai mică de 50 ml. Menstruaţia încetează la menopauză. Afecţiunile legate de menstruaţie cuprind dismenoreea (menstruaţie dureroasă) şi amenoreea (lipsa menstruaţiei), sângerarea abundentă sau nesemnificativă şi hemoragia uterină. *Vezi şi* sindrom premenstrual.

menşevic

Membru al Partidului Muncitoresc Social-Democrat Rus, aripa nonleninistă. Gruparea a luat fiinţă în 1903, când L. Martov a organizat un partid de masă după modelul grupărilor vest-europene, ca reacţie la planul lui Vladimir Ilici Lenin, de a permite accesul în partid exclusiv revoluţionarilor de profesie. Atunci când leniniştii au obţinut majoritatea de voturi în comitetul central al partidului, şi-au luat numele de bolşevici (cei din majoritate), iar Martov şi gruparea lui au devenit menşevici (cei în minoritate). Menşevicii au jucat un rol activ în Revoluţia Rusă din 1905 şi în sovietul din Sankt Petersburg, dar s-au scindat în timpul Primului Război Mondial şi, mai târziu, în preajma Revoluţiei din Octombrie 1917. Au încercat să se organizeze într-un partid legal de opoziţie dar, în 1922, au fost suspendaţi definitiv.

Menşikov, Aleksandr (Danilovici)

(16.11.1673, Moscova - 23.11.1729, Berezov, Siberia, Imperiul Rus)

Soldat şi administrator rus. În 1686 a fost numit ordonanţa lui Petru I cel Mare pentru a ajunge în curând favoritul ţarului. Menşikov a comandat armatele învingătoare în Marele Război Nordic, inclusiv Bătălia de la Poltava, după care a primit titlul de feldmareşal (1709). În funcţia de administrator, începând din 1714, a fost criticat pentru corupţie pe măsură ce îşi mărea puterea şi averea. După moartea lui Petru, în 1725, a reuşit să şi-o facă aliată pe nou-proclamata împărăteasă Ecaterina I, ajungând astfel conducătorul de fapt al Rusiei. În 1727, după moartea Ecaterinei, a aranjat căsătoria fiicei sale cu tânărul ţar Petru II, dar rivalii l-au instigat pe Petru

împotriva lui Menșikov, care a fost forțat să plece în exil în Siberia.

mentă

Denumire comună pentru cele 25 de specii de plante perene, puternic aromate, din genul *Mentha*, la care se adaugă alte genuri înrudite din aceeași familie (*Lamiaceae* sau *Labiatae*), un total de 3 500 de specii, grupate în 160 de genuri. Menta este folosită pentru gust, aromă și proprietăți medicale. Menta propriu-zisă are tulpina în patru muchii, frunze aromate dispuse față în față și flori mici albe, roz sau violet palid, dispuse în verticil, de-a lungul tulpinii sau în spic terminal. Toate speciile din genul *Mentha* conțin ulei volatil în puncte rășinoase de pe tulpină și frunze. Alte specii din același gen: mentă-piperată, izmă-creață, maghiranul, rozmarinul și cimbrul; plante înrudite: levănțică, isop și cătușnică.

mentă-piperată

Plantă aromată perenă (*Mentha piperita*, familia *Labiatae*), din care se obține un condiment folosit pe scară largă. Originară din Europa și Asia, a fost naturalizată în America de Nord. Frunzele cu pețiol, netede, verde-închis și ciorchinele tocit, alungit cu flori roz-albăstrui-vineții sunt uscate pentru a fi folosite ca arome. Uleiul de mentă este întrebuințat pentru a da aromă gumei de mestecat, pastei de dinți și chiar unor medicamente. Uleiul conține, de asemenea, mentol, care are utilizări în medicină, având un efect calmant.

mentol

Compus organic cristalin din familia izoprenoizilor (*vezi* izoprenoid), cu miros și gust puternic mentolat și răcoritor. Se obține din uleiul de mentă-japoneză sau pe cale artificială și se folosește la fabricarea țigărilor mentolate, a produselor cosmetice, a unguentelor pentru piept, a tabletelor contra tusei, a pastei de dinți și a aromelor. Dintre cei doi izomeri optici (*vezi* activitate optică; izomerie), numai *l*-mentolul are efectul răcoritor atât de apreciat.

menținerea prețului de revânzare

Măsuri la care recurg producătorii și distribuitorii pentru a controla prețul de revânzare al produselor lor (de ex. prețurile la care produsele lor sunt revândute de alți agenți economici). Implementarea unor astfel de măsuri s-a aplicat la o gamă restrânsă de bunuri, cum ar fi produse farmaceutice, cărți, materiale fotografice și băuturi alcoolice. Menținerea prețurilor de revânzare a fost introdusă pentru prima oară în anii 1880, reflectând succesul promovării diferitelor mărci și creșterea concurenței între detailiști. A devenit o practică obișnuită în Statele Unite, dar a pierdut teren după Al Doilea Război Mondial. Este interzisă în unele țări. Datorită complexității canalelor de comercializare din țările industrializate, este din ce în ce mai dificil pentru producători să impună un preț unic sau cel puțin un preț minim pentru produsele lor. *Vezi* legea comerțului echitabil.

menuet

Dans de perechi, la a cărui origine se află un dans popular francez; era la modă în sălile de bal din Europa, în sec. XVII–XVIII. Pe muzică, în măsura de ¾, dansatorii se mișcau cu pași mici și executau figuri combinate cu reverențe și plecăciuni. După ce a fost cel mai popular dans de curte în sec. XVIII, a căzut în dizgrație după Revoluția Franceză din 1789. În muzică, menuetul era parte componentă din suită în perioada 1650–1775 și singurul dans ce s-a menținut până pe la 1800 în simfonie, sonată, cvartet pentru instrumente de coarde și în alte genuri muzicale ce presupun mai multe mișcări.

Menuhin, Yehudi *ulterior* Baronul Menuhin de Stoke d'Abernon

(22.04.1916, New York, SUA - 12.03.1999, Berlin, Germania)

Violonist și dirijor englez, de origine americană. S-a născut la New York, dar a copilărit în San Francisco. Debutează la vârsta de șapte ani. În 1927, la Paris, devine elevul apreciatului muzician George Enescu (1881–1955); în același an s-a întors la New York pentru a susține spectacole de mare succes, continuând să uimească publicul internațional în turnee glorioase. Începând din 1959 se stabilește la Londra, dar devine cetățean britanic abia în 1985. Între 1958 și 1968 a condus Festivalul de la Bath, iar din 1956 și Festivalul de la Gstaad. În 1958 și-a întemeiat propria orchestră de cameră. Adesea acompaniat la pian de sora sa, Hephzibah (1920–1981), a făcut înregistrări și cu cântărețul la sitar Ravi Shankar.

Menzies, Robert (Gordon) *ulterior* Sir Robert

(20.12.1894, Jeparit, Victoria, Australia - 15.05.1978, Melbourne)

Om politic australian și prim-ministru (1939–1941, 1949–1966). Avocat de succes, devine procuror general al Australiei în perioada 1934–1939. Președinte al Partidului Unit al Australiei și prim-ministru între

1939 și 1941. A organizat Partidul Liberal în 1944, iar în 1949 este reales prim-ministru. În anii 1950 a sprijinit dezvoltarea industrială a Australiei și imigrarea din Europa. A consolidat legăturile militare cu SUA, fiind susținător fervent al Pactului ANZUS și al participării Australiei la SEATO. S-a retras în 1966, după cel mai lung mandat din istoria Australiei.

mer

La populațiile cheremi și udmurt din Federația Rusă, poiană sacră unde populația din mai multe sate se adunau periodic cu ocazia unor sărbători religioase, pentru a sacrifica animale în cinstea zeilor naturii. Poienile unde se țineau aceste sărbători nu erau împrejmuite (*vezi* lud) și nu aveau altare permanente. Sărbătorile mer nu aveau loc regulat, uneori trecând mai mult de cinci ani între ele.

mercantilism

Teorie economică și politică răspândită în Europa în sec. XVI–XVIII, ce stipulează controlul guvernului asupra economiei unui stat, pentru a-i mări puterea față de alte state. Deși teoria a existat și anterior, termenul nu a fost cunoscut până în sec. XVIII, când Adam Smith l-a folosit în lucrarea *Avuția națiunilor* (Weatlh of Nations, 1776). Accentul pe care mercantilismul îl pune pe importanța rezervelor de aur și argint ca simbol al bogăției și puterii unei națiuni a dus la strategii proiectate pentru obținerea comercială a acestor metale prețioase prin păstrarea unei balanțe comerciale „pozitive“ (*vezi* balanță comercială), adică exporturi mai mari decât importuri, mai ales dacă o națiune nu avea mine sau acces la acestea. Într-o balanță pozitivă, bunurile și serviciile trebuiau plătite cu aur sau argint. Posesiunile coloniale serveau drept piață de export și sursă de materie primă pentru țara-mamă – o politică generatoare de conflicte între puterile europene și coloniile lor, în particular provocând opoziția coloniilor americane față de politica Angliei (ceea ce a dus la declanșarea Revoluției Americane). Mercantilismul a reprezentat o încurajare pentru populație, oferindu-i-se posibilitatea de a se angaja ca muncitori, comercianți și soldați. Cumpătarea și economia au căpătat valoare de virtuți, deoarece făceau posibilă crearea de capital. Mercantilismul a creat un climat favorabil dezvoltării timpurii a capitalismului, dar ulterior a fost aspru criticat, mai ales de către avocații conceptului de laissez-faire, care susțineau că orice afacere este benefică, iar controlul prea strict din partea guvernului stopează producția.

Mercator, Gerardus
născut Gerhard Kremer

(05.03.1512, Rupelmonte, Flandra – 02.12.1594, Duisburg, Ducatul Cleve)

Cartograf flamand. În 1532 a primit titlul de master la Universitatea din Louvain (Belgia), unde s-a stabilit. La vârsta de 24 de ani studiase deja gravura, caligrafia și confecționarea de instrumente științifice. El și colegii săi au făcut din Louvain un centru de întocmire a hărților, a globurilor (terestre și cerești) și a instrumentelor astronomice. În 1564 a fost numit astronom la curtea ducelui Wilhelm de Cleve, iar în 1569 a perfecționat ceea ce avea să devină proiecția Mercator, în care paralelele și meridianele sunt reprezentate ca linii drepte, distanțate, în așa fel încât să arate în orice punct un raport corect între latitudine și longitudine. Aceasta a permis marinarilor să navigheze pe distanțe lungi, măsurând linii drepte fără să adapteze mereu informația de pe busolă. În timp ce meridianele sunt linii verticale, paralele și echidistante, liniile latitudinii se distanțează din ce în ce mai mult, direct proporțional cu distanța dintre ele și ecuator; pe planiglob, proiecția mărește suprafețele pe măsură ce se îndepărtează de ecuator.

mercenar

Soldat profesionist plătit care luptă pentru orice stat sau națiune, indiferent de principiile politice. Din cele mai vechi timpuri, de când se duc războaie într-o formă organizată, guvernele și-au suplimentat forțele armate cu mercenari. După Războiul de 100 de Ani (1337–1453), soldații elvețieni au fost angajați peste tot în Europa, chiar de către cantoanele lor și și-au câștigat o bună reputație. Și landul german Hesse își „închiria“ mercenarii, iar trupele hessiene au luptat pentru Anglia în Revoluția Americană. Totuși, de pe la sfârșitul sec. XVIII, mulți mercenari deveneau soldați independenți ce urmăreau îmbogățirea.

Mercer, Johnny *născut* John Herndon

(18.11.1909, Savannah, Georgia, SUA – 25.06.1976, Bel Air, California)

Compozitor american. A început să scrie versuri pentru cântece la New York, la sfârșitul anilor 1920, în timp ce încerca să devină actor. Mai târziu a colaborat cu orchestra lui Paul Whiteman ca solist și maestru de ceremonii. În 1939 a început să lucreze în programul de radio al lui Benny Goodman, iar în 1942 a fost unul dintre fondatorii companiei Capitol Records. Ajuns pe Broadway, a

colaborat cu Harold Arlen pentru *St. Louis Woman* (1946) și *Saratoga* (1959). A scris versurile pentru nemuritoarele filme *Șapte mirese pentru șapte frați* (Seven Brides for Seven Brothers, 1954), *Li'l Abner* (1956) și *Foxy* (1964), obținând patru Premii Oscar. A mai colaborat cu compozitori ca Hoagy Carmichael, Henry Mancini, Jerome Kern și Jimmy Van Heusen și a scris peste o mie de librete, printre care *Ac-cen-tchu-ate the Positive*, *One for My Baby*, *Autumn Leaves* și *Moon River*.

mercerizare

Tratare chimică a fibrelor și a țesăturilor de bumbac, pentru a facilita vopsirea lor și alte finisări chimice. Metoda, patentată în 1850 de către un imprimer de stambă, John Mercer (1791–1866), dă țesăturii de bumbac rezistență la întindere și îi îmbunătățește proprietățile de absorbție. Produsele din bumbac de bună calitate sunt de obicei mercerizate. Tratarea constă în înmuierea tortului sau a fibrei într-o soluție de hidroxid de sodiu, apoi în apă sau în acid, pentru a neutraliza soda caustică.

merchandising /comercializare/

Element de marketing referitor, mai ales, la vânzarea de bunuri și servicii. Un aspect al comercializării este publicitatea, ce-și propune să capteze atenția segmentului de populație considerat a fi cel mai interesat de cumpărarea produsului. Comercializarea mai presupune expunerea produsului; companiile producătoare asigură comercianților cu amănuntul (en détail) și materiale promoționale, cum sunt bannerele și standurile de carton, și negociază spațiul de expunere pentru produsele lor. Dezvoltarea strategiilor de vânzări cuprinde determinarea prețului, a reducerilor și a ofertelor speciale; identificarea mijloacelor de vânzare – printre care vânzarea cu amănuntul în regim de magazin universal (supermarket) și mijloace alternative, cum sunt marketing direct, prin televiziune (telemarketing), prin internet (website-uri comerciale), aparate automate de vânzare și agenți de vânzări.

Mercia

Vechi regat britanic, situat în centrul Angliei, unul dintr-un grup de șapte regate anglo-saxone. Cuprinde perimetrul actual al comitatelor Staffordshire, Derbyshire, Nottinghamshire și partea de N a West Midlands și Warwickshire. Regele Offa, care a domnit în perioada 757–796 d.Hr., a creat un singur stat ce se întindea de la râul Humber până la Canalul Mânecii. După moartea lui Offa, Mercia a cunoscut un declin în concurența cu Wessex. În 877 d.Hr., danezii au împărțit Mercia în două teritorii: danez și englez. După recucerirea teritoriilor daneze la începutul sec. X d.Hr., a intrat în componența regatului Wessex.

Mercur

În religia romană, zeu al comerțului, identificat cu mesagerul grec al zeilor, Hermes. În 495 î.Hr., i s-a închinat templul de pe colina Aventin din Roma. Mama lui a fost identificată cu zeița Maia, iar cei doi erau sărbătoriți pe 15 mai. Mercur este uneori reprezentat cu o tolbă, simbolizând funcția lui comercială. Adesea, lui Mercur i se atribuie funcțiile lui Hermes, fiind reprezentat purtând sandale cu aripi sau un coif înaripat și având în mână un caduceu.

mercur *sau* argint viu

Element chimic cu simbol Hg, număr atomic 80, singurul metal elementar în stare lichidă la temperatură normală, cu punctul de înghețare la –39°C și cel de fierbere la 356,9°C. De culoare albă-argintie, dens, toxic (*vezi* intoxicație cu mercur) și bun conducător de electricitate, mercurul se găsește uneori în stare liberă în natură, dar cel mai adesea se află sub formă de sulfură, cinabru. Are multe întrebuințări: se folosește în amalgamuri dentare și industriale, poate fi catalizator, este utilizat în instrumente și aparate electrice și de măsură (de ex. termometre), catod în celulele electrolitice, în lămpi cu vapori de mercur și răcitor și absorbant de neutroni la centralele nuclearo-electrice. Mulți dintre compușii mercurului, în care acesta are valența 1 sau 2, sunt folosiți în industria pigmenților, a pesticidelor și a medicamentelor. Reprezintă un factor poluant periculos, deoarece se concentrează în țesuturi animale, în cantități progresive, în ordinea lanțului trofic.

Mercur

În sistemul solar, planeta cea mai apropiată de Soare. Distanța medie față de Soare este de 58 de milioane km, dar orbita lui accentuat eliptică îl aduce la 12 milioane km de Soare. Este mai mare doar decât Pluto (o planetă pitică), cu un diametru de cca 4 880 km și o greutate de cca 18 ori mai mică decât cea a Pământului. Având cea mai mică perioadă de revoluție (doar 88 de zile pământești) și cea mai mare viteză medie orbitală (48 km/s), planeta este pe bună dreptate numită după divinitatea romană, mesagerul rapid al zeilor. Se rotește foarte încet: o dată la 59 de zile pământești face o rotație completă

față de boltă, iar ziua ei solară (perioada dintre două răsărituri de soare) este de 176 de zile pământene, din cauza mișcării de revoluție în jurul Soarelui. Suprafața planetei prezintă numeroase cratere. Cea mai importantă formă de relief este bazinul Caloris (1 300 km) format în urma căderii unui meteorit gigantic, dar mai sunt și stânci abrupte, întinse pe sute de kilometri. Descoperirea unui câmp magnetic în jurul planetei sugerează că are un miez feros mare, ceea ce ar justifica o densitate medie aproape la fel de mare ca a Pământului. Atmosfera este aproape inexistentă; gravitația la suprafață este cam o treime din cea a Pământului. Conține doar un strat subțire de gaze. Temperatura la suprafață variază puternic, atingând un maximum de 425°C pe partea dinspre Soare și un minimum de –173°C pe cea ascunsă.

Mercury

Prima serie de zboruri spațiale americane cu oameni la bord (1961–1963), care a început la trei săptămâni după ce primul om, Iuri A. Gagarin, a zburat în cosmos. În mai 1961, Alan B. Shepard a urcat la bordul primei capsule spațiale Mercury, *Freedom 7*, pentru un zbor de 15 minute și 486 km, atingând o altitudine maximă de 186 km. Primul zbor american pe orbită, cu om la bord, a fost cu naveta *Friendship 7*, sub conducerea lui John H. Glenn, Jr., în februarie 1962; a parcurs trei orbite complete. Ultimul zbor Mercury, al navetei *Faith 7*, lansată în mai 1963, a fost și cel mai lung: 22 de orbite în cca 34 de ore.

Meredith, George

(12.02.1828, Hampshire, Anglia – 18.05.1909, Box Hill, Surrey)

Romancier și poet englez. Deși la vârsta de 18 ani, de ochii lumii, s-a lansat într-o carieră în drept, și-a concentrat eforturile asupra scrierii de versuri și articole și a realizării de traduceri, dar cum acestea nu-i erau bine plătite, a început să scrie proză. Romanul *Suferințele lui Richard Feverel* (The Ordeal of Richard Feverel, 1859) este reprezentativ pentru operele sale, fiind bogat în aluzii, metafore, proză lirică, dialoguri spirituale și studiu psihologic. Romanul nu i-a adus bani, așa că a fost nevoit să se angajeze ca lector pentru un editor. În timpul său liber a scris comedia *Evan Harrington* (1860) și volumul de poezii, *Dragoste modernă* (Modern Love, 1862). Romanele *Egoistul* (The Egoist, 1879) și *Diana din Crossways* (Diana of the Crossways, 1885) i-au adus însă renumele și averea mult așteptate. Operele sale sunt remarcabile prin folosirea monologului interior și pentru situarea femeilor pe un plan egal cu bărbații.

GALERIA NAȚIONALĂ DE PORTRETE, LONDRA

George Meredith, pictură în ulei de G.F. Watts, 1893; Galeria Națională de Portrete, Londra

Meredith, James (Howard)

(n. 25.06.1933, Kosciusko, Mississippi, SUA)

Lider american al mișcării pentru drepturi civile. A crescut în sărăcie în statul cu cea mai puternică segregație rasială din SUA. În 1961 a provocat sistemul discriminării rasiale, înscriindu-se la Universitatea pentru albi Mississippi. A câștigat pe cale legală, fiind acceptat, dar a fost nevoie de trupe federale și de reprezentanți ai Departamentului de Justiție pentru executarea ordinului judecătoresc. A fost rănit de un extremist alb care l-a împușcat în timp ce participa la o campanie pentru înregistrarea participanților la vot, după terminarea studiilor la aceeași Universitate, supranumită și „Ole Miss".

merengue

Dans în perechi, foarte răspândit în întreaga America Latină, originar din Republica Dominicană sau Haiti. Deși la început era un dans popular, a devenit unul de societate, nelipsit din sălile de dans. Se dansează în pas sincopat, greutatea bazându-se mereu pe același picior. Se cunosc și variante: jaleo și juangomero. Astfel, muzica merengue dominicană a ajuns foarte cunoscută la sfârșitul sec. XX.

mereologie

Ramură a logicii, fondată de Stanislaw Lesniewski, care studiază expresiile clasei și teoretizează pe marginea relației dintre parte și întreg. Respinge ierarhia mulțimilor generată de teoria mulțimilor prin relația de apartenențe și propune o relație parte-întreg. I-a atras pe filozofii logicii și ai matematicii care sunt nominaliști (*vezi* universalii), pe cei care suspectează teoria mulțimilor de platonicism și pe cei care au suspiciuni în legătură cu entitățile complexe propuse și presupunerile complicate necesare în teoria mulțimilor.

Mergenthaler, Ottmar

(11.05.1854, Hachtel, Würtenberg, Germania – 28.10.1899, Baltimore, Maryland, SUA)

Inventator american de origine germană. În 1872 a emigrat în SUA. În timp ce lucra

într-un atelier din Baltimore, a început să experimenteze pe matrițe tipografice, iar în 1884 a inventat linotipul. Reducerea costurilor, obținută astfel prin micșorarea timpului de culegere, a dus la creșterea numărului de publicații în toate domeniile.

Mergui

Grup de peste 200 de insule din Marea Andaman, în largul coastei de SE a Myanmarului. Cea mai mare insulă este Mali Kyun (Tavoy Island), situată la extremitatea de N. Alte insule importante sunt: Kadan (King), Thayawthadangyi (Elphinstone), Daung (Ross), Saganthit (Sellore), Bentinck, Letsok-aw (Domel), Kanmaw (Kisseraing), Lanbi (Sullivan's) și Zadetkyi (St. Matthew's). Cu un relief muntos și acoperit de junglă, insulele sunt locuite, majoritar, de selungi.

Mérida

Oraș, 660 884 loc. (2000), centrul administrativ al statului Yucatán, în SE Mexicului. Se situează lângă extremitatea de NV a peninsulei Yucatán, la S de Progreso; este port la golful Mexic. A fost întemeiat în 1542, pe locul străvechiului oraș maiaș T'ho. Are clădiri coloniale și o catedrală datând din sec. XVI; aici se află și Universitatea Yucatán și Institutul Tehnic Regional Mérida. Este bază turistică pentru excursii în orașele maya din împrejurimi, printre care Chichén Itzá, Dzibilchaltún, Uxmal și Kabáh.

Mérida *în Antichitate* Emerita Augusta

Oraș, 50 271 loc. (2001), centrul administrativ al comunității autonome Extremadura, din V Spaniei. Situat pe malul nordic al râului Guadiana, a fost întemeiat de romani în 25 î.Hr. drept capitală a provinciei Lusitania, devenind unul dintre cele mai importante orașe din Iberia. Ocupat de mauri în 713 d.Hr., a fost recucerit în 1228 de Alfonso IX de León, care l-a dăruit cavalerilor de Santiago. Orașul este cunoscut pentru ruinele romane, printre care un pod, un amfiteatru și un apeduct. Economia orașului modern se bazează pe comerțul agricol și turism.

Mérimée, Prosper

(28.09.1803, Paris, Franța - 23.09.1870, Cannes)

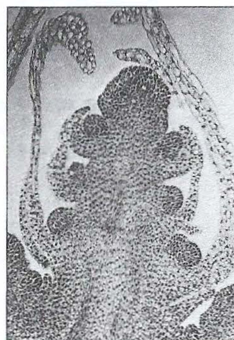
Nuvelist și dramaturg francez. Student la filologie, la numai 19 ani scrie prima piesă de teatru, *Cromwell* (1922). Pasionat de misticism, istorie și supranatural, nuvelele lui sunt inspirate, în general, din surse spaniole și rusești, mai ales din scrierile lui Aleksandr Pușkin; printre ele se regăsesc *Mateo Falcone* (1829), colecția *Mozaic* (Mosaique, 1833) și nuvelele *Colomba* (1840) și *Carmen* (1845), ultima fiind sursa de inspirație pentru opera lui Georges Bizet. A mai scris lucrări de istorie și arheologie, proză istorică și critică literară. A devenit senator în 1853. Corespondența lui a fost publicată postum.

merinos

Rasă de oi de talie medie, originară din Spania, foarte cunoscută în lume. Animalul are față și picioare albe și lână creață și fină. Cunoscută încă din sec. XII, se pare că a fost adusă în Europa de mauri. Pentru că s-a adaptat bine la climatul semiarid și la pășunatul nomad, a constituit baza multor rase și varietăți ulterioare.

meristem

La plante, zonă cu celule capabile de diviziune și creștere. Meristemele se clasifică, după poziție, în apicale sau primare (la rădăcină sau în vârful mugurilor de creștere), laterale sau secundare (în cambiul vascular și felogen) și intercalare (la internoduri, porțiunile din tulpină dintre punctele unde se atașează frunzele, și la baza frunzelor, în special la unele monocotiledonate cum sunt gramineele). Meristemele apicale asigură creșterea în înălțime a plantei, iar meristemele laterale contribuie la creșterea în grosime. Țesuturile lezate pot converti alte tipuri de celule în celule meristematice noi pentru vindecarea rănii.

meristem

J.M. LANGHAM

merișor

Plantă sălbatică pitică, târâtoare (*Vaccinium vitis-idaea*) din familia *Ericaceae*, înrudită cu afinul. Fructele sunt folosite de către nord-europeni și de scandinavii din Statele Unite pentru prepararea de jeleuri și sucuri. Plantele cresc pe arii dense la nivelele inferioare ale pădurilor; ca și afinele, pot fi culese prin greblare.

Merkabah *sau* Merkava

Tron sau car al lui Dumnezeu, așa cum îl descrie Ezechiel. A devenit obiectul contemplării vizionare pentru evreii mistici din Palestina în sec. I d.Hr. Între sec. VII

și XI, misticismul legat de Merkabah era dominant mai ales în Babilon. Misticii credeau în viziuni în starea de extaz a urcării, printr-un număr de ierarhii celeste, până la scaunul lui Dumnezeu. Îngeri înfricoșători păzeau porțile celor șapte „lăcașuri cerești", iar pentru a săvârși călătoria era nevoie de formule magice. Talmudul avertizează că doar unul dintre cei patru bărbați care au ajuns în Merkaba a avut o viziune adevărată; dintre ceilalți trei, unul a murit, al doilea a înnebunit și unul a devenit apostat.

merlan

Denumire comună pentru cele două specii nord-atlantice de pești comestibili, de importanță comercială, din familia codului (*Gadidae*). *Pollachius* sau *Gadus virens*, numit și cod-negru, are o nuanță verde intens, iar abdomenul este mai deschis la culoare. Are o mustață mică pe bărbie (protuberanță cărnoasă), trei înotătoare dorsale și două anale. Este un pește carnivor care trăiește, de obicei, în bancuri, atinge cca 1,1 m lungime și o greutate de 16 kg. Cealaltă specie, merlanul-de-Alaska (*Theragra chalcogramma*), se aseamănă mult cu *P. virens*.

Merleau-Ponty, Maurice

(14.05.1908, Rochefort, Franța - 04.05.1961, Paris)

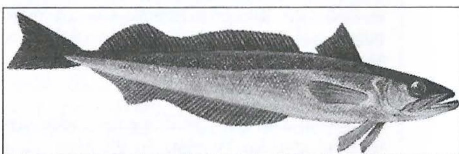
Filozof francez. Împreună cu Jean-Paul Sartre și Simone de Beauvoir a înființat revista *Les Temps Modernes,* în 1945. Din 1949 a predat la Sorbona. A fost unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai fenomenologiei în Franța. Deși a fost influențat puternic de Edmund Husserl, a respins teoria acestuia referitoare la cunoștințele pe care un individ le are despre celelalte persoane; teoria sa acorda importanță comportamentului și percepției corpului. A apărat comunismul sovietic până în preajma Războiului din Coreea, când a rămas dezamăgit de realitate.

Merlin

Magician și înțelept în legendele regelui Arhur. În *Istoria regilor Angliei* (History of the Kings of England) de Geoffrey din Monmouth, Merlin era un sfetnic al regelui Arthur, cu puteri magice care aminteau de originea sa celtică. Povestirile ulterioare îl reprezentau ca pe un profet al Graalului și îi atribuiau ideea Mesei Rotunde. În *Morte Darthur* de Sir Thomas Malory, el l-a adus pe Arthur la tron și i-a fost mentor pe toată perioada domniei. Căderea lui a fost urmare a pasiunii pe care a nutrit-o pentru o zână care l-a făcut prizonier după ce a învățat de la el secretele magiei.

merluciu

Denumire comună pentru numeroasele specii de pești marini (genul *Merluccius*) incluse, de obicei, în familia codului. Au formă alungită, cap mare, cu dinți mari și ascuțiți, două înotătoare dorsale (din care una scobită) și una anală scobită. Sunt pești carnivori rapizi și, în ciuda faptului că au carnea moale, se folosesc în alimentație. Trăiesc pe tot cuprinsul Atlanticului, în Pacificul de E și în apele Noii Zeelande. În E Americii de Nord, termenul denumește un grup de pești marini înrudiți (genul *Urophycis*), din care fac parte merluciul-alb și merluciul-roșu, care au importanță economică.

merluciu-argintiu (*Merluccius bilinearis*)

PICTURĂ DE JEAN HELMER

Merman, Ethel
născută **Ethel Agnes Zimmerman**

(16.01.1909, Astoria, New York, SUA - 15.02.1984, New York)

Cântăreață și actriță americană. Merman, care nu luase niciodată lecții de canto, lucra ca secretară înainte de primul ei contract muzical profesional, din 1929. A debutat în *Girl Crazy* (1930) de G. și I. Gershwin (*vezi* George Gershwin, Ira Gershwin). Vocea ei puternică și stilul strălucitor și vulcanic au făcut-o artista preferată a lui Irving Berlin, Cole Porter și a altora. La mijlocul anilor 1930, Merman a debutat la Hollywood, iar mai târziu a avut propria emisiune de radio. Numeroasele succese pe Broadway cuprind: *Anything Goes* (1934), *Red, Hot and Blue* (1936), *Annie Get Your Gun* (1946), *Call Me Madam* (1950) și *Gypsy* (1959).

Meroë

Oraș din anticul regat Kush din N Africii, situat pe malul de E al fluviului Nil, la N de orașul actual Kabushiyah, Sudan. A fost centrul administrativ pentru partea de S a regatului Kush, începând probabil din 750 î.Hr. După ce a fost jefuit de Napata, în preajma anului 590 î.Hr., a devenit capitala regatului. Cuprindea regiunea dintre Nil și Atbara; aici s-a dezvoltat limba meroitică. A supraviețuit unei invazii romane, dar a fost cucerit de armata aksumită în sec. IV d.Hr. În apropiere de

Kabushiyah încă se mai pot vedea ruinele templelor și ale palatelor sale.

merovingiană, artă ~

Obiecte de artă produse în timpul dinastiei Merovingienilor, între sec. V și VIII d.Hr. Erau în special lucrări în metal, de dimensiuni mici, din care ne-au rămas foarte puține până astăzi, precum și câteva manuscrise importante. Se caracterizează printr-un amestec de stil clasic roman și elemente tradiționale franco-germanice, cu modele abstracte și geometrice. Figurile umane apar rar; artiștii erau mai interesați de ornarea suprafețelor. Deși modestă, arta merovingiană și-a făcut simțită prezența mult timp după sfârșitul dinastiei.

Merovingienilor, dinastia ~

(476–750 d.Hr.)

Dinastie francă, prima casă regală a Franței. Numele ei vine de la Meroveu (apogeu la cca 450 d.Hr.), al cărui fiu, Childeric I (m. 482?), a condus un trib de franci salieni din capitala sa la Tournai. Fiul lui, Clovis I, a unificat aproape toată Gallia la sfârșitul sec. V d.Hr., cu excepția Burgundiei și a regiunii actuale Provence. La moartea lui, regatul a fost împărțit între fiii săi, dar pe la 558 d.Hr. s-a reunit sub ultimul fiu supraviețuitor, Clotar I. Timp de generații regatul a fost, pe rând, împărțit și reunificat. După domnia lui Dagobert I (623–639 d.Hr.), regii merovingieni au domnit doar cu numele, căci puterea era în mâinile demnitarilor palatului (majordomi). În 751 d.Hr., ultimul rege merovingian, Childeric III, a fost înlăturat de Pepin III, primul din dinastia Carolingienilor. *Vezi și* Brunhilda; Childebert II; Chilperic I; Sigebert I.

Merrick, David *născut* David Margulois

(27.11.1912, St. Louis, Montana - 25.04.2000, Londra, Anglia)

Producător american de teatru. A practicat avocatura până în 1949 când a devenit producător în New York. Prima producție independentă, *Clutterbuck* (1949), a fost urmată de peste 85 de alte spectacole pe Broadway în următorii 40 de ani, de ex. *Privește înapoi cu mânie* (Look Back in Anger, 1957), *Actorul* (The Entertainer, 1958), *Gypsy* (1959), *Becket* (1960), *Oliver!* (1963), *Hello, Dolly!* (1964), *Mai cântă o dată, Sam!* (Play It Again, Sam, 1969) și *Strada 42* (42nd Street, 1980). Multe dintre ele au fost apreciate de critici și de public, el fiind de altfel cunoscut și pentru felul abil în care se folosea de publicitate.

Merrill, Charles E(dward)

(19.10.1885, Green Cove Springs, Florida, SUA - 06.10.1956, Southampton, New York)

Bancher și investitor american. A lucrat în mai multe locuri înainte de a se angaja în 1911 la o firmă de pe Wall Street. În 1914 a fost cofondatorul firmei de investiții bancare Merrill, Lynch & Co., ce a devenit curând brokerul bursier al câtorva dintre cele mai mari lanțuri de magazine, printre care S.S. Kresge Co. și J. C. Penney Co. A contribuit la înființarea magazinelor Safeway Stores, în 1926, și a fondat revista *Family Circle*, șase ani mai târziu. Anticipând crahul din 1929, i-a sfătuit pe mulți dintre clienții săi să-și reducă depozitele de acțiuni. În anii 1930, firma s-a concentrat pe subscripții și depozite cu investiții, dar în 1940 s-a întors la brokeraj. Firma (acum Merrill Lynch, Pierce, Fenner& Smith), care avea 115 filiale pe teritoriul SUA la moartea lui Merrill, este astăzi cea mai mare agenție de brokeraj a Americii. El a fost tatăl lui James Merrill.

Merrill, James (Ingram)

(03.03.1926, New York - 06.02.1995, Tucson, Arizona, SUA)

Poet american. Fiu al fondatorului firmei de investiții Merrill Lynch, a studiat la Amherst College. Averea moștenită i-a permis să-și dedice viața poeziei. Poemele sale lirice și epice sunt cunoscute pentru tehnica rafinată, erudiție și spirit. Multe dintre lucrările sale ulterioare au fost influențate de ședințele spiritiste la masa ouija. Printre scrierile sale se numără *Zile și nopți* (Nights and Days, 1966), trilogia *Comedii divine* (Divine Comedies, 1976, Premiul Pulitzer), *Mirabell* (Mirabell: Books of Number, 1978) și *Scenarii pentru paradă* (Scripts for The Pageant, 1980), publicate împreună în *Lumină schimbătoare la Sandover* (The Changing Light at Sandover, 1982). Volumul de memorii *O altă persoană* (A Different Person) a fost publicat în 1993. Ultimul său volum de poezie, *Un praf de săruri* (A Scattering of Salts), a fost publicat postum în 1995.

Merrimack

Râu în NE SUA. Izvorăște din Munții Albi din centrul New Hampshire, curge spre S, prin Massachusetts, apoi spre NE și se varsă în Oceanul Atlantic, având o lungime totală de 177 km. Principalele orașe pe care le traversează sunt: Concord, Manchester și Nashua în New Hampshire, Lowell, Lawrence și Haverhill în Massachusetts; ele au folosit apele râului pentru a pune în mișcare, în sec. XIX, fabrici de textile.

Mersey

Râu în NE Angliei. Curge spre V pe la periferia sudică a orașului Manchester și se unește cu apele râului Irwell prin canale de navigație ca Manchester Ship Canal. Mersey este și el prins în canal până la Warrington, unde începe porțiunea maritimă. În localitatea Runcorn i se alătură apele râului Weaver și formează estuarul Mersey, unde se află portul Liverpool. Se varsă în Marea Irlandei după un curs total de 110 km.

Mersey

Râu în N Tasmaniei, Australia. Alimentat de râurile Dasher și Fisher, curge pe o distanță de 146 km întâi spre N, apoi spre E și iar spre N pentru a ajunge într-un estuar la Latrobe, vărsându-se în final în strâmtoarea Bass la Devonport. Traversează un defileu de aproape 600 m adâncime; aici funcționează o hidrocentrală.

Merseyside

Conurbație, 1 362 034 loc. (2001), în NV Angliei. Situată pe estuarul râului Mersey, include cinci zone metropolitane: Kewsley, St. Helens, Sefton, Wirral și orașul Liverpool. Zonele de la N de Mersey, inclusiv Liverpool, formează o parte a comitatului istoric Lancashire, în timp ce Wirral, aflat în S, aparține comitatului Cheshire. În 1986 și-a pierdut funcțiile administrative pe care le deținea din 1974, iar acum există doar cu numele, fără să mai dețină vreo autoritate administrativă. În sec. XVII, din Liverpool, principalul său port, multe vase plecau pentru a face comerț cu sclavi în Indiile de Vest. În sec. XIX, zona beneficia de importurile de bumbac din SUA. Locuitorii din Merseyside vorbesc un dialect local distinctiv, scouse. Zona a fost afectată de bombardamente în Al Doilea Război Mondial. Este vestită pentru contribuția culturală, de la Beatles până la echipele de fotbal și terenurile de golf.

mers prin foc

Ceremonie religioasă ce constă în mersul pe cărbuni încinși, pietre înroșite în foc sau lemne aprinse. A fost practicată în multe părți ale lumii, printre care Grecia antică, India, Japonia, China, Tahiti, Noua Zeelandă, Bulgaria și Spania. Cea mai obișnuită formă a mersului pe foc implică parcurgerea cu pași mari a unei suprafețe acoperite de un strat subțire de cărbuni încinși, așezat pe fundul unui șanț puțin adânc. Mai rar, cei care se supun ceremoniei pot păși pe un strat de lemne ce ard cu flacără. Printre semnificațiile mersului prin foc se numără purificarea și probarea nevinovăției. Practicanții consideră că doar cei lipsiți de credință se pot arde, iar mulți dintre ei nu suferă nici o rană.

Merton, Robert K(ing)

(04.07.1910, Philadelphia –
23.02.2003, New York, SUA)

Sociolog american. După obținerea doctoratului la Universitatea Harvard, în 1936, Merton predă și aici și la Universitatea Tulone, plecând apoi la Universitatea Columbia (1941–1979). A fost preocupat de comportamentul deviant, sociologia științei și mijloacele de comunicare în masă și, în general, a promovat o abordare funcționalistă a studiului societății. În 1994 a primit Medalia Națională pentru Știință. Printre lucrările sale se numără: *Convingerea maselor* (Mass Persuasion, 1946), *Teorie socială și structură socială* (Social Theory and Social Structure, 1949), *Pe umerii uriașilor* (On the Shoulders of Giants, 1965) și ulterior *Sociologia științei* (The Sociology of Science, 1973). *Vezi și* birocrație; funcționalism.

Merton, Thomas
ulterior **Părintele M. Louis**

(31.01.1915, Prades, Franța –
10.12.1968, Bangkok, Thailanda)

Călugăr american de origine franceză și scriitor romano-catolic. Educat în Anglia, Franța și SUA, Merton a predat engleza la Universitatea Columbia, înainte de a intra într-un ordin monahal trapist din Kentucky. În 1949 a fost hirotonisit. Primele sale lucrări, cu tematică spirituală, includ volume de poezie, autobiografia *Muntele cu șapte etaje* (Seven Storey Mountain, 1948), care i-a adus renume internațional și a îndrumat mulți cititori spre viața monastică, și *Apele râului Siloe* (The Waters of Siloe, 1949), o istorie a ordinului trapist. În anii 1960, lucrările sale s-au orientat mai mult spre critică socială, filozofie orientală și misticism. A murit electrocutat accidental pe când se afla la o adunare monastică în Thailanda.

Merv *actual* Mary

Oraș antic în Asia Centrală, situat în apropierea orașului actual Mary, din Turkmenistan. Este menționat în textele antice persane sub numele de Mouru, iar în inscripțiile cuneiforme drept Margu, și a fost capitala unei provincii în timpul dinastiei persane ahemenide. Sub dominație arabă, în sec. VII d.Hr., a fost reconstruit, servind drept punct de

plecare pentru expansiunea islamică în centrul Asiei. Important centru de învățătură islamică în timpul califilor abbasizi, a cunoscut declinul sub sultanul selgiucid Sanjar (d. 1118–1159). A fost distrus însă de mongoli în 1221 și apoi reconstruit în sec. XVII. În 1884 a intrat sub ocupația Imperiului Rus.

Merwin, W(illiam) S(tanley)

(n. 30.09.1927, New York, SUA)

Poet și traducător american. A studiat la Universitatea Princeton. Primul său volum de poezii, *O mască pentru Janus* (A Mask for Janus, 1952), i-a adus aprecierea criticilor. S-a făcut remarcat prin stilul parcimonios al poeziei lui, ce se concentrează asupra relației noastre cu mediul înconjurător și a consecințelor acesteia. Alte volume: *Păduchii* (The Lice, 1967), *Purtătorul de scări* (The Carrier of Ladders, 1970, Premiul Pulitzer) și *Călătorii* (Travels, 1993). A tradus, adesea în colaborare, piese de teatru de Euripide și Federico Garcia Lorca, povestiri și opere antice și moderne din limbile chineză, sanscrită și japoneză.

mesa

(*în spaniolă*, masă)

Formă de relief de tip platformă, cu unul sau mai mulți versanți abrupți, în zona podișului Colorado din SUA; forma denumită *butte* este asemănătoare, dar mai mică. Ambele s-au format prin eroziune. În timpul eroziunii, porțiunile orizontale de rocă dură dintr-un platou protejează volumele inferioare de roci mai moi, în ariile situate între albiile unor râuri, unde eroziunea este foarte accelerată, rezultatul fiind un munte sub formă de masă.

Mesa

Oraș, 396 375 loc. (2000), din partea central-sudică a statului Arizona, SUA, lângă Phoenix. În 1878, mormonii s-au stabilit aici, unde au găsit vechile canale de irigații ale indienilor hohokam (*vezi* cultura hohokam). A fost declarat oficial oraș în 1883 și municipiu de-abia în 1930. Proiectul de asanare a bazinului râului Salt i-a permis comunității să se ocupe cu creșterea plantelor, mai ales a pomilor fructiferi. Orașul a cunoscut o creștere economică rapidă după Al Doilea Război Mondial. Aici se află sediul Colegiului Comunității Mesa și al Muzeului Southwest Mesa.

Mesa Verde, Parcul Național ~

Parc național în SV statului Colorado, SUA, înființat în 1906, pentru conservarea locuințelor preistorice săpate în stâncă de indieni. Întins pe o suprafață de 21 078 ha de podiș înalt, parcul cuprinde sute de ruine de pueblo, vechi de până la 13 secole. Cele mai importante dintre ele sunt apartamente cu mai multe etaje, construite sub promontorii. Cliff Palace, cea mai mare, a fost scoasă la lumină în 1909 și conține sute de camere, inclusiv *kiva*, încăperi circulare pe care indienii pueblo le foloseau pentru ceremonii.

mesă

Ceremonie de euharistie în Biserica Romano-Catolică. Este considerată o reprezentare sacerdotală a morții și învierii lui Iisus, precum și un sacrificiu real în care trupul și sângele lui Iisus (pâinea și vinul) îi sunt oferite lui Dumnezeu. Este, de asemenea, considerată o masă sacră menită să unească comunitatea de credincioși. Mesa cuprinde lecturi din Scriptură, o slujbă, un ofertoriu, o rugăciune euharistică și împărtășanie. Ritualul a fost mult schimbat după Conciliul Vatican II, mai ales prin adoptarea limbilor naționale în locul celei latine. *Vezi și* Sfintele taine; transsubstanțiere.

mescalină

Drog halucinogen, se extrage din partea florală a cactusului peyote. Un alcaloid înrudit cu epinefrina și norepinefrina, izolat pentru prima dată în 1896, mescalina este extrasă de obicei din peyote și purificată, dar poate fi și sintetizată. Efectul halucinogen se instalează în două sau trei ore și poate dura peste 12 ore. Halucinațiile variază de la individ la individ și chiar la același individ, dar ele sunt mai degrabă vizuale decât auditive. Printre efectele secundare apar greața și starea de vomă.

Meselson, Matthew Stanley

(n. 24.05.1930, Denver, Colorado, SUA)

Cercetător american în biologie moleculară. Și-a luat doctoratul la Institutul de Tehnologie California. A fost profesor la Universitatea Harvard, din 1964. A lucrat în cercetare cu Franklin Stahl și a demonstrat că, în timpul diviziunii celulare, ADN-ul se divide în cele două catene componente, fiecare dintre ele lipindu-se de o catenă nou sintetizată înainte de a trece într-una dintre celulele-fiice.

Mesia

În iudaism, rege așteptat din casa lui David, care îi va elibera pe evrei de sub jugul străin și va reinstaura epoca de aur a Israelului. Termenul folosit pentru Mesia în Noul

Testament grecesc, *Christos*, se referea la Iisus, pe care creștinii îl consideră mântuitorul promis. Figurile mesianice mai apar și în alte religii și culturi; musulmanii șiiți, de ex., îl așteaptă pe Mahdi, iar Maitreya este figura mântuitoare în budism.

Meslamtaea

În religiile mesopotamiene, zeu al orașului Cuthah din Akkad. Numele templului său, Emeslam sau Meslam (arbore mesu luxuriant), sugerează că a fost, inițial, un zeu-arbore. Ulterior, este identificat cu stăpânul tărâmului de sub pământ, iar soția lui era regina Ereshkigal. Era fiul lui Enlil, zeul aerului, și al zeiței grânelor, Ninlil. Adesea este evocat în imnuri ca un războinic și legenda spune că uneori trimitea nenorociri oamenilor și turmelor lor.

Mesmer, Franz Anton

(23.05.1734, Iznang, Austria - 05.03.1815, Meersburg)

Medic german. După ce a studiat medicina la Universitatea din Viena, a elaborat teoria magnetismului animal, conform căreia fluidul invizibil din corp respectă legile magnetismului și boala este provocată de obstacole ce împiedică circulația liberă a acestui fluid. Armonia, conform lui Mesmer, putea fi restabilită prin inducerea unor crize (stări de transă ce adesea se sfârșeau în delir sau convulsii). În anii 1770, Mesmer a făcut demonstrații dramatice ale capacității sale de a „mesmeriza" pacienții, folosind obiecte magnetizate. Acuzat de fraudă de către medicii vienezi, a părăsit Austria, stabilindu-se la Paris (1778), dar și aici a stârnit atacurile colegilor săi de breaslă. Deși teoriile sale au fost într-un final discreditate, capacitatea sa de a induce stări de transă l-a făcut pionierul utilizării hipnozei.

Mesopotamia

Regiune situată între fluviile Tigru și Eufrat, în Orientul Mijlociu, din care mare parte se află astăzi pe teritoriul Irakului. Amplasamentul a determinat popularea ei încă din cca 10 000 î.Hr., devenind astfel leagănul câtorva dintre cele mai timpurii civilizații și locul unde a apărut scrierea. A fost ocupată întâi de sumerieni, cărora le-au urmat akkadienii și, mai târziu, babilonienii. Regiunea a fost dominată succesiv de diverse popoare, până în sec. VI î.Hr., când ia naștere dinastia persană a Ahemenizilor. La începutul sec. IV î.Hr., aceștia sunt cuceriți de Alexandru cel Mare, iar din 312 î.Hr. până la mijlocul sec. II î.Hr., Mesopotamia este condusă de dinastia Seleucizilor, ca apoi să devină parte a Imperiului Part. În sec. VII d.Hr., regiunea este cucerită de arabii musulmani, dar declinul său începe în 1258, după invazia mongolă. Din sec. XVI mare parte a regiunii a intrat sub dominația Imperiului Otoman, iar în 1920 a devenit colonie britanică; în anul următor aici ia naștere statul Irak.

mesopotamiene, religii ~

Credințe și practici religioase ale sumerienilor și ale akkadienilor și, mai târziu, ale succesorilor lor, babilonienii și asirienii, care au locuit în străvechea Mesopotamia. Zeitățile Sumerului erau de obicei asociate cu aspecte ale naturii, cum sunt fertilitatea câmpiilor și a turmelor. Zeii Asiriei și Babilonului, în loc să-i înlăture pe cei din Sumer și Akkad, au fost asimilați progresiv în sistemul mai vechi. Printre cei mai importanți erau Anu, zeul cerului, Enki, zeul apei, și Enlil, zeul pământului. Zeitățile erau adesea asociate cu anumite cetăți. Erau adorați și zeii astrali Shamash și Sin. Mesopotamienii erau foarte buni astrologi și studiau mișcările corpurilor cerești, însă și preoții prevedeau voia zeilor prin observarea diferitelor semne, mai ales citind în măruntaiele animalelor sacrificate. Regele, care juca și rolul de mare preot, prezida sărbătoarea de Anul Nou, ținută primăvara, când se celebra triumful zeilor asupra forțelor haosului și, odată cu acesta, reînnoirea domniei.

mesquite

Denumire comună pentru cele câteva specii de arbuști spinoși sau arbori, cu rădăcini adânci, din genul *Prosopis*, care aparține familiei *Leguminosae* sau *Fabaceae*. Mesquitele formează desișuri extinse și se găsesc în America de Sud și în SV SUA. Genul are două specii: una de arbori înalți de până la 15 m, cealaltă de arbuști extinși, numiți și mesquite alergător. Rădăcinile ating adâncimi de până la 20 m, în căutare de apă. Tulpinile poartă frunze compuse, păroase, de culoare variabilă, de la verde-oliv până la alb, și inflorescențe gălbui, sub formă de mâțișori ce produc buchete de boabe galbene-deschis, alungite și înguste. În regiunile calde din SUA, mesquitele sunt considerate plante dăunătoare, fiind stârpite. Vitele consumă boabele care au un miez dulce, iar lemnul, folosit înainte la legarea șinelor de cale ferată, se întrebuințează acum doar pentru mobilă, ornamente și aromaterapie.

Mesrob, Sfântul ~ *sau* Sf. Mesrop *sau* Maştoş

(360 d.Hr., Hatsik, Armenia - 17.02.440 d.Hr.; sărbătorit pe 19 februarie)

Teolog și lingvist armean, un erudit al limbilor clasice. A devenit călugăr pe la 395 d.Hr. și a întemeiat mai multe mănăstiri, predicând Evanghelia până în zone îndepărtate ale Armeniei. Se poate spune că a inventat și sistematizat alfabetul armean și a finanțat prima traducere a Bibliei în limba armeană (cca 410 d.Hr.). A mai scris comentarii biblice, a tradus lucrări teologice și a reprezentat începutul perioadei de aur a literaturii creștine a Armeniei. *Vezi și* limba armeană.

Messene

Oraș antic din SV peninsulei Pelopones, Grecia, situat la N de orașul actual cu același nume. Fondat către 369 î.Hr., ca viitoare capitală a Messeniei, a fost o barieră strategică împotriva Spartei, împreună cu Megalópoli, Mantineea și Argos. A rezistat mai multor asedii macedonene și spartane, dar a fost cucerit în 338 î.Hr. de Filip II al Macedoniei. Nu se mai cunoaște nimic despre istoria lui după sec. II î.Hr.

Messenia

Golf în Marea Ionică, pe coasta de SV a peninsulei Pelopones, Grecia. Pe malul vestic al golfului se află portul Koróni, inițial ocupat de argivi după primul război messenian (cca 735–715 î.Hr.) și reocupat de refugiații din N în Evul Mediu. În 1828, francezii au acostat în golf în timpul Războiului pentru Independența Greciei, pentru a-i alunga pe turci din Pelopones.

Messerschmitt 109 (Me 109)

Avion de vânătoare folosit de Germania nazistă. Proiectat în 1934 de către Willz Messerschmitt și construit la uzina Bayerische Flugzeugwerke Co. (fostă BFW), este cunoscut și sub denumirea Bf 109. Este testat pentru prima dată în Războiul Civil Spaniol, după care modelul a suferit modificări, devenind cel mai folosit avion de luptă în Al Doilea Război Mondial. Modelul folosit în Bătălia pentru Anglia era un monoplan cu un singur loc și un singur motor, atingând o viteza maximă de 570 km/h și un plafon de 11 000 m. Mai rapid în picaj decât avionul britanic Spitfire, avea însă o autonomie de zbor limitată. Până în 1944, era deja depășit de modelele de luptă îmbunătățite ale Aliaților.

Messerschmitt, Willy

(26.06.1898, Frankfurt am Main, Imperiul German - 17.09.1978, München, Germania)

Proiectant german de avioane. Din 1926 a fost proiectant-șef și inginer la Bayerische Flugzeugwerke din Augsburg, Germania, redenumite în 1938 Messerschmitt AG. În 1939, primul lui avion militar, Messerschmitt 109 (Me 109), a atins recordul de viteză cu cei 775 km/h. În Al Doilea Război Mondial, uzina a produs pentru forțele aeriene germane 35 000 de avioane ME 109, bombardierul ME 110, rachete-propulsate ME 163 și primul avion cu reacție pentru luptă, ME 262. După război, fiind interzisă producția de avioane, fabrica s-a reprofilat, în 1958 producând deja prefabricate pentru locuințe și mașini de cusut.

Messiaen, Olivier (-Eugène-Prosper-Charles)

(10.12.1908, Avignon, Franța - 27.04.1992, Clichy, lângă Paris)

Compozitor francez. La vârsta de 11 ani a intrat la Conservatorul din Paris și a câștigat cinci premii întâi. În 1931 a devenit principalul organist al bisericii Sainte-Trinité, unde avea să rămână 40 de ani. A compus *Quatuor pour la fin du temps* într-un lagăr german de prizonieri de război. Între anii 1947–1978 a predat la Conservator, având-ui ca studenți pe Pierre Boulez, Karlheinz Stockhausen și Iannis Xenakis. Principalele surse de inspirație erau credința catolică și dragostea de natură, multe lucrări fiind inspirate de cântecul păsărilor. A preluat influențe ritmice din muzica indiană și a explorat sistematic piese armonice nontonale. Cele mai importante titluri sunt: *Vingt regards sur l'enfant Jesus* (1944) și *Catalogue d'oiseaux* (1958) pentru pian, *La nativité du Seigneur* (1935) pentru orgă, *Turangalîla symphonie* (1948), *Et expecto resurrectionem mortuorum* (1964) și opera *Saint François d'Assise* (1983).

Olivier Messiaen

Messier, Catalogul ~

Listă conținând cca 109 grupuri de stele, nebuloase și galaxii, întocmită de astrologul francez Charles Messier (1730–1817), care le-a descoperit pe multe dintre ele. Deși este încă un ghid prețios pentru amatorii

de astronomie, a fost depășit de *Noul catalog general* (NGC); se folosesc curent atât numerotările NGC, cât și numerotările M.

Messina *în Antichitate* Zankle

Oraș, 236 621 loc. (2001), situat în NE Siciliei, Italia. Fondat de greci în sec. VIII î.Hr., a fost distrus de cartaginezi în 397 î.Hr. Romanii l-au cucerit în 264 î.Hr., grăbind începutul primului dintre războaiele punice. După război a devenit o cetate liberă, aliată a Romei. A fost cucerită succesiv de goți, bizantini, arabi, normanzi, spanioli și, în final, de italieni, în 1860. Bombardat în Al Doilea Război Mondial, orașul a fost reconstruit. Acum este un port important. Locuri de interes aici sunt catedrala și universitatea (fondată în 1548).

Messina, Strâmtoarea ~ *în Antichitate* Siculum Fretum

Canal între S Italiei și NE Siciliei. Lățimea variază între 4 și 19 km. Orașul Messina este situat pe o parte a strâmtorii, în Sicilia, față în față cu Reggio di Calabria. Linia de feribot leagă Messina de Italia continentală.

Mesta *sau* Néstos

Fluviu în SV Bulgariei și NE Greciei. Izvorăște în NV munților Rodopi, curge pe o distanță de 240 km în direcția SE și se varsă în N Mării Egee, la N, în fața insulei Thásos. La frontiera dintre Bulgaria și Grecia, fluviul desparte Macedonia de Tracia.

mesteacăn

Denumire comună pentru cele 40 de specii de arbori și arbuști decorativi și de cherestea ale genului *Betula*, cel mai cuprinzător gen al familiei *Betulaceae*. Din aceeași familie mai fac parte arinul, alunul, carpenul (*Càrpinus*) și genurile *Ostrya* și *Ostryopsis*. Mesteacănul se găsește în toate regiunile răcoroase din emisfera nordică; alți membri ai familiei *Betulaceae* se găsesc și în zonele temperate și subarctice din emisfera nordică, în munții din zona tropicală și în America de Sud, de-a lungul Anzilor, precum și în S Argentinei. Frunzele sunt simple și zimțate, dispuse altern; florile bărbătești și femeiești (mâțișori) apar pe aceeași plantă. Fructul este o nucă mică sau o samară (fruct uscat, cu aripioare). Lemnul de mesteacăn are importanță comercială, din el fabricându-se cherestea. Uleiul obținut din rămurelele de mesteacăn are miros și un gust asemenea perișorului, fiind folosit în Rusia la tăbăcirea pielii (*vezi* tăbăcire).

mesteacăn-de-hârtie

Arbore ornamental, cu umbră bogată, folosit în industria prelucrării lemnului (*Betula papyrifera*), din familia mesteacănului, originar din America de Nord. Se mai numește și mesteacăn-canoe, mesteacăn-argintiu sau mesteacăn-alb, fiind unul dintre cei mai cunoscuți mesteceni. Scoarța fină, de diferite culori sau de culoare albă a arborilor tineri, se exfoliază orizontal, în fâșii subțiri; era cândva folosită ca suprafață de scris, precum și la confecționarea acoperișurilor, a canoelor și a papucilor. Scoarța impermeabilă la apă, care arde chiar și când este udă, reprezintă o binefacere pentru turiștii care vor să aprindă focul.

metabolism

Totalitate a reacțiilor chimice care au loc în fiecare celulă a unui organism viu, asigurând energia necesară desfășurării proceselor biologice și sintetizând material celular nou. Termenul metabolism intermediar se referă la rețeaua vastă de reacții chimice interconectate, prin care sunt compuși și descompuși toți constituenții celulari. Reacțiile anabolice folosesc energia pentru a construi molecule complexe din compuși organici mai simpli (de ex. proteine din aminoacizi, amidon din glucoză, grăsimi din acizi grași și glicerină). Reacțiile catabolice desfac moleculele complexe în molecule mai simple, eliberând energie chimică. Pentru majoritatea organismelor, energia provine inițial de la Soare; această energie solară este obținută prin fotosinteză și stocată în compuși organici sau este procurată prin consumul organismelor care fac acest lucru. La unele bacterii care trăiesc în medii deosebite, cum ar fi fosele din abisul mărilor, energia provine din reacții chimice. Energia este transferată în interiorul celulei și al organismului prin ATP; reacțiile anabolice o consumă, iar reacțiile catabolice o generează. Fiecare reacție chimică este intermediată de o enzimă specifică. Procesul de descompunere a unei anumite substanțe din celulă nu este identic cu reversul procesului prin care aceeași substanță este sintetizată, deoarece fiecare dintre acestea folosește enzime diferite. *Vezi și* ciclul acidului tricarboxilic; digestie; fermentație; glicoliză.

Metacom *sau* Metacomet *sau* Regele Filip

(1638, Massachusetts – 12.08.1676, Rhode Island)

Șef al tribului de indieni wampanoag și al confederației de triburi algonkine. În

1621, tatăl lui, Massasoit, negociase pacea cu pelerinii. Revoltat de umilința la care el și poporul său erau supuși de către albii de atunci, în iunie 1675, Metacom a condus la luptă un grup de războinici wampanoag, narragansett, abenaki, nipmuck și mohawk. Cunoscut sub denumirea de Războiul Regelui Filip, conflictul a fost cel mai sângeros război cu indienii din istoria provinciei New England. După semnificative pierderi umane și materiale de ambele părți, confederația a început să se dezmembreze și să ducă lipsă de hrană. Metacom s-a întors pe pământurile natale, unde, în 1676, a fost trădat și ucis de un informator indian aliat al coloniștilor. Trupul i-a fost sfârtecat în patru, iar capul, înfipt într-un par, a fost expus la Plymouth timp de 25 de ani.

metadonă

Compus organic, substanță sintetică puternic narcotică, cea mai eficientă în tratamentul pentru dependența de heroină și alte narcotice (*vezi* toxicomanie). Este folosită în programele de tratament pentru dependenții de droguri încă din 1960. Deși creează și ea dependență, metadona poate fi abandonată mult mai ușor decât heroina, nu are efect euforic și nu conduce la dezvoltarea toleranței, adică nu este necesară creșterea dozei. Pacientul care ia doza zilnică de menținere nu prezintă simptomele de izolare specifice heroinei și nici șocul în cazul unei recidive, dispărând astfel efectul psihologic dat de dependența de heroină.

metafizică

Ramură a filozofiei ce încearcă să determine structura și constituția ultimă a realității, adică a ființei, ca ființă. În istoria filozofiei occidentale, metafizica este înțeleasă ca: (1) o determinare a principalelor categorii de lucruri ce există (de ex. mentalul și fizicul); (2) știința a ceea ce este cu adevărat în opoziție cu ceea ce este doar în aparență; (3) studiul lumii ca întreg; (4) o teorie asupra primelor principii. Termenul înseamnă literal „ceea ce vine după fizică" și este desemnat pentru a numi tratatul lui Aristotel ce trata cu privire la așa-zisa „filozofie primă". Câteva dintre problemele principale în istoria metafizicii sunt: problema universaliilor, adică problema naturii acestora și a relației lor cu așa-numitele realități particulare; existența lui Dumnezeu; problema raportului minte-corp; problema naturii obiectelor materiale sau externe. Printre tipurile importante de teorii metafizice se numără platonismul, aristotelianismul, tomismul, cartezianismul (*vezi și* dualism), idealismul, realismul și materialismul.

metaforă

Figură de stil în care un cuvânt sau o sintagmă ce denotă un obiect sau o acțiune este folosit în locul altuia pentru a sugera o asemănare sau o analogie între ele (de ex. „vaporul brăzdează mările" sau „un potop de înjurături"). Metafora este o comparație implicită (de ex. „o frunte de marmură"), spre deosebire de comparația explicită (de ex. „o frunte albă ca marmura"). Ea se regăsește în toate nivelurile de limbaj și are o importanță primordială în poezie, unde îndeplinește o varietate de funcții, de la simpla evidențiere a unei asemănări până la a servi drept concept sau imagine centrală.

metal

Element dintr-o clasă de substanțe care au, într-o anumită măsură, următoarele proprietăți: sunt bune conducătoare de căldură și electricitate; sunt maleabile, ductile; reflectă lumina; capacitatea lor de a forma ioni pozitivi în soluție și în hidroxizi este mai mare decât cea a acizilor, atunci când oxizii acestora reacționează cu apa. Aproape trei sferturi dintre elementele chimice sunt metale; acestea sunt, de obicei, corpuri solide, grele și puternic cristaline (*vezi* cristal), cu reactivitate chimică ridicată, ce pot forma aliaje între ele. Proprietățile metalelor cresc odată cu masa elementelor din fiecare coloană a tabelului periodic al elementelor și de la dreapta la stânga în fiecare șir. Metalele care se găsesc în cantitățile cele mai mari în stare liberă sunt: aluminiu, fier, calciu, sodiu, potasiu și magneziu. Majoritatea metalelor se găsesc mai mult în minereuri, decât în stare liberă. Coeziunea metalelor într-o structură cristalină este atribuită legăturii metalice: atomii sunt grupați foarte aproape, iar electronii marginali, foarte mobili, aparțin, în mod egal, întregii structuri. Metalele sunt împărțite în următoarele categorii (care nu se exclud reciproc și nu sunt strict definite): metale alcaline, metale alcalino-pământoase, metale tranziționale, metale nobile (prețioase), metale platinoase, lantanide (pământuri rare), actinide, metale ușoare și metale grele. Multe îndeplinesc roluri esențiale în nutriție sau alte funcții biochimice, adesea în cantități infime, și multe sunt toxice atât în stare liberă, cât și în compuși (*vezi* intoxicația cu mercur).

metal point *sau* silverpoint

Metodă de desen cu baghetă metalică, cu vârful ascuțit (*în engleză, metalpoint,* vârf

Studiu de mâini de Leonardo da Vinci, desen în *silverpoint* accentuat cu alb, pe hârtie granulată roz; Castelul Windsor, Berkshire, Anglia

REPRODUCERE CU PERMISIUNEA MAJESTĂŢII SALE REGINA ELISABETA II

metalic), din plumb, cupru, aur sau, cel mai adesea, argint, pe o hârtie special tratată sau pe pergament. Tehnica lasă o linie fină, cenușie care, prin oxidare, devine maro-deschis; este adecvată pentru lucrări de dimensiuni mici. A apărut în Italia medievală și era foarte apreciată în sec. XV. Albrecht Dürer și Leonardo da Vinci au fost reprezentanții cei mai de seamă ai acestei tehnici. A ieșit din uz în sec. XVII, când artiștii au început să prefere creionul de grafit, dar a cunoscut o renaștere în sec. XVIII, la miniaturiști, și în sec. XX, în lucrările lui Joseph Stella.

metale alcaline

Șase elemente chimice din prima grupă din stânga a tabelului periodic (litiu, sodiu, potasiu, rubidiu, cesiu și franciu). Ele formează alcalii când se combină cu alte elemente. Deoarece atomii lor au un singur electron în învelișul exterior extern, ele sunt substanțe chimice foarte reactive (reacționează rapid, chiar violent, cu apa), formează numeroși compuși și nu se găsesc niciodată liberi în natură.

metale din pământuri rare

Metal din clasa elementelor chimice care cuprinde scandiul (număr atomic 21), ytriul (39) și cele 15 elemente de la 57 (lantaniul) la 71 (*vezi* lantanide). Pământurile rare sunt oxizi puri sau amestecuri de oxizi ai acestor metale, despre care se credea că există în cantitate mică în natură; cu toate acestea, ceriul se găsește în cantități de trei ori mai mari decât plumbul. Metalele nu se găsesc niciodată în stare liberă, iar oxizii puri nu se găsesc niciodată în minereuri. Aceste metale seamănă din punct de vedere chimic pentru că au, în general, structuri atomice similare; formează compuși în care au valența 3, inclusiv oxizi stabili, carburi și boruri.

metale alcalino-pământoase

Șase elemente chimice din a doua grupă din stânga a tabelului periodic (beriliu, magneziu, calciu, stronțiu, bariu și radiu). Numele lor trimite la alchimia medievală. Atomii lor au doi electroni în învelișul exterior, așa că reacționează rapid, formează numeroși compuși și nu se găsesc niciodată liberi în natură.

metalimbaj

În lingvistică și logică, limbaj folosit pentru a analiza sau a descrie propozițiile sau elementele limbii-obiect (limba obișnuită folosită pentru a vorbi despre lucrurile sau obiectele din jurul nostru). Conceptul de metalimbaj a fost inițiat de logicienii pozitiviști din sec. XX, de ex. Alfred Tarski (1902–1983) și Rudolf Carnap.

metalogică

Studiu al sintaxei și semanticii limbajelor formale și ale sistemelor formale. Se înrudește cu, dar nu include, studiul formal al limbajelor naturale (de ex. limba engleză, limba rusă etc.). Metalogica a influențat un număr mare de studii matematice în teoria mulțimilor, teoria modelelor și teoria șirurilor (în care se studiază funcțiile calculabile într-un număr finit de etape).

metalografie

Studiu al structurii metalelor și a aliajelor, folosind mai ales tehnici de difracție microscopică și prin raze X. Observarea microscopică și cu ochiul liber a suprafețelor și fracturilor metalice oferă informații prețioase despre organizarea lor chimică, cristalină și mecanică (pe mostra din microscopul electronic se proiectează o rază de electroni în locul razei de lumină). Dezvoltarea microscoapelor electronice facilitează studiul detaliilor interne chiar și din foițele metalice extrem de subțiri. Tehnicile de difracție prin raze X sunt folosite pentru a studia fenomene legate de gruparea atomilor. *Vezi și* știința materialelor și Henry C. Sorby.

metalurgia pulberilor

Realizare a obiectelor de metal din pulbere, nu prin turnarea metalului lichid sau forjarea la temperaturi de topire. În unele cazuri, această metodă este mai puțin costisitoare. Un asemenea caz este fabricarea de părți metalice ca angrenaje pentru mașinile mici, în care turnarea ar implica pierderi considerabile de deșeuri. În alte cazuri, topirea nu este practică (de ex. pentru că punctul de topire al metalului este prea înalt). Metalurgia pulberii este folosită și în realizarea de produse poroase, care să permită unui lichid sau gaz să treacă prin ele. *Vezi și* metalurgie; sinterizare.

metalurgie

Tehnică și știință a extragerii metalelor din minereuri și a modificării lor pentru diferite

utilizări. De obicei, metalurgia presupune mai mult metode comerciale decât experimentale. De asemenea, studiază structurile metalelor și proprietățile lor chimice, fizice și atomice, precum și principiile ce guvernează combinarea metalelor în aliaje. Metalele sunt extrase din minereul brut în două faze: prelucrarea minereurilor și metalurgia proceselor. În prima fază, minereul este descompus pentru a izola elementele metalifere dorite; în a doua fază, mineralele sunt reduse la metal, combinate în aliaj și prelucrate pentru utilizare. *Vezi și* furnal; metalurgia pulberilor; turnare.

metamorfism

Modificări mineralogice și structurale în stare solidă ale rocilor, provocate de condițiile fizice diferite de cele din perioada lor de formare. De obicei, schimbările produse în condiții de suprafață, de ex. cele survenite prin tasare, sunt excluse. Cei mai importanți factori ai metamorfismului sunt temperatura (150°–1 200°C), presiunea (de la zece până la câteva sute de kbari) și deformarea mecanică. Metamorfismul dinamic rezultă prin deformare mecanică, la variație mică de temperatură pe termen lung. Metamorfismul de contact, provocat de creșteri de temperatură și deformare mecanică minoră, este limitat în spațiu (periferia corpurilor magmatice) și se desfășoară rapid. Metamorfismul regional este rezultatul unei combinații de factori (creșterea temperaturii și presiunii) pe o suprafață extinsă și pe termen lung, ca în cazul formării munților. *Vezi și* rocă metamorfică.

metamorfoză

În biologie, schimbare semnificativă în forma sau în structura unui organism viu pe parcursul evoluției sale individuale, însoțită de modificări fiziologice, biochimice și comportamentale. Cele mai cunoscute exemple sunt întâlnite la insecte care pot prezenta metamorfoză completă sau incompletă (*vezi* nimfă). Metamorfoza completă la fluturi, molii și alte insecte are patru faze: ou, larvă (omidă), pupă (crisalidă sau cocon) și adult. Transformarea de la stadiul de mormoloc la stadiul de broască adultă este un exemplu de metamorfoză la amfibieni; ea există și la unele echinoderme, crustacee, moluște și tunicate.

metan

Compus organic, formula chimică CH_4, gaz incolor și inodor, aflat în componența gazelor naturale sau rezultat din descompunerea bacteriană a vegetației în absența oxigenului (chiar și în stomacul vitelor și al altor animale rumegătoare și în intestinele termitelor). Cea mai simplă substanță din grupa parafinelor, metanul arde ușor în prezența oxigenului, formând dioxid de carbon și apă, dacă există o cantitate suficientă de oxigen pentru o ardere completă; în cazul în care oxigenul este insuficient, se descompune în monoxid de carbon. Exploziile pot fi produse la concentrații de 5–14% metan în aer și sunt adevărate pericole în exploatările miniere. Metanul se extrage, în special, din gazele naturale, dar se poate obține și din cărbune. Cum se găsește din plin în natură, este ieftin și curat, metanul devine un bun combustibil în locuințe, instituții comerciale și fabrici. Ca măsură de precauție este combinat cu o cantitate foarte mică de substanțe odorizante, pentru a putea fi detectate scurgerile. Metanul este, de asemenea, materie primă pentru obținerea diverselor substanțe de uz industrial: fertilizatori, explozive, metanol (este principala sursă de obținere), cloroform, tetraclorură de carbon și negru-de-fum.

metanol *sau* alcool metilic

Cel mai simplu dintre alcooli, are formula chimică CH_3OH. Înainte se obținea prin distilarea lemnului, un proces distructiv; acum se obține din metanul existent în gazele naturale. Metanolul are o importanță industrială; derivații lui sunt folosiți pe scară largă la fabricarea anumitor compuși: vopsele sintetice, rășini, medicamente și parfumuri; în obținerea de lichid antigel, combustibil pentru rachete și ca solvent. Deși este inflamabil și exploziv, fiind un combustibil curat, poate înlocui (cel puțin parțial) gazolina. Se mai întrebuințează la denaturarea etanolului. Este deosebit de toxic, iar dacă este ingerat provoacă orbirea și chiar moartea.

Metastasio, Pietro *născut* Antonio Domenico Bonaventura Trapassi

(03.01.1698, Roma, [Italia] – 12.04.1782, Viena, [Austria])

Poet italian și libretist de operă. Numele i-a fost schimbat de tatăl său adoptiv care i-a lăsat destui bani pentru o carieră de poet. Primul libret, *Didona abandonată* (Didone abbandonata, 1724), l-a făcut celebru în toată Italia. Curând, au urmat alte librete importante ca *Enzio* (1728) și *Semiramida* (Semiramide, 1729). A fost invitat la Viena pentru a fi poetul curții lui Carol VI. Cele 27 de librete în trei acte

pe care le-a scris au făcut parte din cele 800 de opere din sec. XVIII și începutul sec. XIX ale unor compozitori celebri: Antonio Vivaldi, Georg Händel, Christoph Glück, Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart și Luigi Cherubini.

Metaxas, Ioannis
(12.04.1871, Ithaca, Grecia - 29.01.1941, Atena)

General grec și prim-ministru (1936–1941), șef de stat-major în armata greacă (1913–1917). Monarhist fervent, a părăsit Grecia atunci când regele Constantin I a fost alungat în 1917, dar s-a întors în 1920. După căderea monarhiei, în 1923, a condus partidul ultraregalist de opoziție până la reinstaurarea monarhiei în 1935. A fost numit prim-ministru în 1936 și, cu mandat regal, a instaurat dictatura. A suprimat opoziția politică, ducând la îndeplinire câteva reforme economice și sociale benefice și a adus o țară unită în Alianța occidentală din Al Doilea Război Mondial.

Metcalfe, Ralph (Harold)
(n. 1910, Atlanta, SUA - m. 1978)

Atlet american. A crescut în Chicago și a devenit un atlet remarcabil la Universitatea Marquette. La Jocurile Olimpice din 1932 și 1936 a câștigat medalii de argint în probele de 100 m viteză, devansat de marii lui rivali, Eddie Tolan și Jesse Owens, și a câștigat aurul în Jocurile din 1936 în proba de 4×100 m ștafetă. Mai târziu a devenit membru al Congresului american (1971–1979).

metec
(în greacă, metoikos)

În Grecia antică, locuitori străini, printre care și sclavi eliberați. În Atena, ei reprezentau o treime din populația liberă, dar nu aveau drepturi depline. Se bucurau de protecția legii în schimbul unei taxe mici, însă aveau aproape toate obligațiile unui cetățean, inclusiv contribuția la fondurile publice, finanțarea serbărilor și serviciul militar, cu toate că nu aveau voie a se căsători cu ceilalți cetățeni și nici nu aveau dreptul să dețină pământ. Erau răspândiți în toate statele, cu excepția Spartei.

metempsihoză
Vezi reîncarnare

meteor *sau* stea căzătoare
Punct luminos pe cer, ce apare atunci când o particulă sau un mic corp de piatră sau care are conținut metalifer pătrunde în atmosfera Pământului și se vaporizează prin frecare. Termenul se referă, uneori, la obiectul însuși, denumit corect meteoroid. Cei mai mulți meteoroizi au o viteză de cinci ori mai mare decât viteza sunetului și ard în atmosfera superioară. La dimensiuni mai mari pot ajunge pe suprafața Pământului ca un corp solid (meteorit). *Vezi și* ploaie de stele.

meteorit
Particulă interplanetară sau fragment de piatră sau metal (meteoroid) pe care trecerea prin atmosfera Pământului nu o dezintegrează ajungând la sol sau pe suprafața unei alte planete ori a unui satelit. Viteza de intrare – cel puțin 11 km/s – generează o puternică frecare cu aerul care produce vaporizarea meteoritului și dă naștere unei dâre de lumină (meteor). Deși anual în atmosferă intră un număr mare de meteoriți, doar câteva sute ajung la sol.

meteoritică
Studiu al meteoriților din punct de vedere chimic și mineralogic și studiu al meteorilor la trecerea lor prin atmosferă. Aceste studii oferă date privind vârsta meteoriților, condițiile de formare, proveniența și istoria corpurilor cerești din care provin, printre care comete, asteroizi, planeta Marte și Luna. Domeniul de cercetare este important pentru înțelegerea începuturilor istoriei și evoluției sistemului solar.

meteorologie
Studiu științific al fenomenelor atmosferice, în special din troposfera și stratosfera inferioară. Implică studiul sistematic al condițiilor meteorologice (vremea) și al cauzelor acestora și constituie baza previziunilor meteorologice. *Vezi și* climatologie.

Meteș, Ștefan
(27.12.1886, Geomal, Alba, România - 30.06.1977, Cluj-Napoca)

Istoric și preot român. Director al Arhivelor Statului din Transilvania (1922–1949), membru corespondent al Academiei Române, specialist în istoria Bisericii române și a migrațiilor și mișcărilor populaționale din interiorul spațiului românesc. Scrieri: *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria* (1918), *Păstorii ardeleni în Principatele Române* (1926), *Emigrări românești din Transilvania în sec. XIII–XIX* (1971), *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria* (1936).

metionină
Aminoacid esențial care are sulf în compoziția sa și este prezent în multe proteine

comune, mai ales în albumina din ou. Este întrebuințat în industria farmaceutică și ca supliment nutrițional și aditiv alimentar.

metis

În istoria Canadei, persoană cu descendență mixtă indiană și scoțiană sau franceză. Primii metiși au fost copii născuți din negustorii europeni de blănuri și indience din zona Red River, în S regiunii actuale Manitoba. Își spun poporul uitat. Limba lor, michid, este un amestec al limbilor franceză și cree, folosită inițial de comercianți. În ciuda încercărilor de a încuraja păstrarea ei, doar un mic număr de oameni o vorbesc. Timp de aproape cincizeci de ani, au dus o viață separată și au ajuns să se considere o națiune. Cultura metisă, în special îmbrăcămintea, artizanatul, muzica și dansurile, este caracterizată de culoare și unicitate. În 1869 s-au opus anexării de către Canada a regiunii Northwest, au înființat un guvern provizoriu sub conducerea lui Louis Riel, iar în 1870 au negociat unirea cu Canada, care a însemnat declararea provinciei Manitoba. În 2003 Canada i-a recunoscut pe metiși ca populație nativă cu aceleași drepturi de vânătoare ca indienii cu drepturi depline. La începutul sec. XXI, în V Canadei trăiau peste 550 000 de metiși.

metis

Persoană cu sânge amestecat. În America Latină, termenul denotă o persoană de descendență combinată, indiană și europeană. În unele țări, de ex. Ecuador, termenul a căpătat conotații sociale și culturale: se numește metis (sau cholo) un indian pur care a adoptat portul și obiceiurile europene. În Mexic, semnificația cuvântului variază atât de mult, încât a fost abandonat din formularele de recensământ. În Filipine denotă o persoană de descendență mixtă, străină (de ex. chineză) și locală. *Vezi și* ladino.

metoda axiomatică

În logică, metodă prin care un sistem de teoreme sau o întreagă știință sunt deduse logic, după niște reguli specifice, pornind de la niște propoziții de bază (axiome), care la rândul lor sunt formate din termeni elementari. Acești termeni sunt fie definiți în mod arbitrar, fie concepuți după un model care presupune credința într-o garanție intuitivă cu privire la adevărul lor. Printre cele mai vechi exemple de sisteme axiomatice se numără silogistica lui Aristotel și geometria euclidiană. La începutul sec. XX, Bertrand Russell și Alfred North Whitehead au încercat să formalizeze întreaga matematică după metoda axiomatică. Oamenii de știință au încercat să aplice metoda și în științele empirice, semnificative în acest sens fiind lucrările lui J.H. Woodger, *Metoda axiomatică în biologie* (The Axiomatic Method in Biology, 1937) și Clark Hull, *Principii ale comportamentului* (Principles of Behaviour, 1943).

metoda celor mai mici pătrate

Metodă statistică pentru a găsi o linie sau o curbă – linia celei mai bune potriviri – care reprezintă cel mai bine corespondența dintre două cantități măsurate (de ex. înălțimea și greutatea unui grup de studenți). Atunci când măsurătorile sunt plasate ca puncte pe un grafic și par a se plasa pe aceeași linie, metoda celor mai mici pătrate poate fi folosită pentru a determina linia celei mai bune potriviri. Metoda folosește tehnici de calcul pentru a stabili minimul sumei pătratelor distanțelor verticale ale fiecărui punct de pe respectiva linie. În mod general, procesul este numit regresie sau, când curba fixată este o linie, regresie lineară.

metoda simplex

Tehnică standard în programarea lineară pentru soluționarea unei probleme de optimizare, care implică o funcție și câteva constrângeri, exprimate ca inegalități. Inegalitățile definesc o regiune poligonală (*vezi* poligon), iar soluția este la unul dintre vârfuri. Metoda simplex este o procedură sistematică pentru testarea vârfurilor ca soluții posibile.

metodă științifică

Tehnici matematice și experimentale utilizate în științele naturale. Numeroase științe empirice, în special științele sociale, folosesc instrumente matematice împrumutate din teoria probabilității și din statistică, alături de derivate ale acestora cum ar fi teoria deciziei, teoria jocului, teoria utilității și cercetarea operațională. Filozofii științei au ridicat probleme metodologice generale, cum ar fi natura explicației științifice și justificarea inducției. *Vezi și* metodele lui Mill.

metodism *sau* wesleyanism

Mișcare religioasă protestantă, inițiată de John Wesley în Anglia, în sec. XVIII. În urma unei revelații în 1738, în care se asigura mântuirea personală, Wesley, un pastor anglican, a început să predice în aer liber. Metodismul a luat ființă ca o încercare de a revitaliza Biserica Angliei și nu s-a desprins formal de ea până în

1795. Sistemul de administrare al Bisericii Metodiste combina puternica autoritate centrală, organizarea eficientă pe plan local și activitatea predicatorilor mireni. Mișcarea a fost primită cu entuziasm de clasa muncitoare din zonele industriale, extinzându-se rapid în sec. XIX. În 1784 a fost înființată în SUA Biserica Episcopală Metodistă, iar predicatorii ambulanți și-au câștigat mulți adepți în zonele de frontieră. De atunci, misionarii englezi și americani au răspândit metodismul în întreaga lume. Doctrina pune accent pe puterea Sfântului Duh, pe necesitatea unei relații personale cu Dumnezeu, pe simplitatea ritualului și pe grija pentru cei nevoiași.

Metodiu, Sfântul ~

Vezi Chiril și Metodiu

metrologie

Știință a măsurării. Măsurarea unei cantități presupune stabilirea proporției față de o altă cantitate fixă de același fel, numită unitatea respectivului fel de cantitate. Unitatea este un concept abstract, definit fie prin referință față de un material standard ales aleatoriu, fie față de un fenomen natural. De exemplu, metrul, unitatea standard pentru lungime în sistemul metric, a fost inițial definit (1889–1960) prin separarea a două linii de pe o bară de metal anume, dar acum se definește ca fiind distanța parcursă de lumină în vid în 1/299 792 458 secunde. *Vezi și* Sistemul Internațional de Unități.

Metropolitan, Muzeul de Artă ~

Cea mai mare colecție de artă din SUA și una dintre cele mai mari din lume. A fost fondat în New York, în 1870, iar sediul ei actual din Central Park a fost deschis în 1880. Mare parte din colecția medievală este adăpostită la The Cloisters în Manhattan's Fort Tyron Park (1938), un complex care cuprinde fragmente de mănăstiri și biserici medievale. Muzeul a fost construit cu finanțări din partea unor oameni de afaceri; astăzi se află în patrimoniul municipalității, dar este finanțat mai mult prin donații particulare. Colecțiile sale cuprind pictură, sculptură, arte grafice, arhitectură, sticlărie, ceramică, textile, feronerie, mobilier, arme și armuri, instrumente muzicale din Egipt, Mesopotamia, Orientul Îndepărtat și Apropiat, Grecia și Imperiul Roman, culturile precolumbiene și SUA. Mai include și un Institut al Costumelor și Biblioteca Thomas J. Watson, una dintre cele mai mari colecții de materiale de referință în domeniul artei și al arheologiei.

Metropolitan Opera *sau* Opera Metropolitană

Prestigioasă companie americană de operă, cu sediul în New York. A fost înființată în 1883 de un grup de milionari care nu reușeau să obțină loje la Academia de Muzică. Metropolitan și-a depășit originea frivolă, devenind echivalentul american al operei La Scala din Milano și cea mai prestigioasă instituție de acest fel din lume, datorită vocilor celebre care au cântat aici. Sediul ei a fost mai întâi pe Broadway, colț cu strada 39, iar în 1966 s-a mutat la Centrul pentru Arte Interpretative Lincoln.

metrou

Cale ferată subterană pentru transportul de călători în zonele urbane și suburbane. Prima linie ferată subterană, 6 km lungime, a fost inaugurată în 1863 la Londra și a transportat 9,5 milioane de călători numai într-un an. Prima linie ferată subterană electrificată a fost inaugurată în 1890 la Londra. Linii ferate subterane s-au dezvoltat la Budapesta în 1896 (prima în Europa continentală), la Boston în 1897, Paris în 1900 (unde este denumită métro), Berlin în 1902, New York în 1904 și mai târziu la Madrid 1919, Tokyo în 1927 și Moscova în 1935. Au fost aduse îmbunătățiri începând cu anii 1970 (în San Francisco, Washington DC, și Los Angeles), mai ales la capitolul tehnologie computerizată în conducerea trenurilor prin control la distanță și construcția de șine și vagoane destinate unor călătorii mai rapide, mai ușoare și mai silențioase.

metru

În poezie, model ritmic al unui vers poetic. Există diverse principii de organizare a versurilor în unități ritmice. Versul cantitativ, metrul poeziei clasice grecești și latine, măsoară timpul de rostire a silabelor, indiferent de accentul lor; combinațiile de silabe lungi și scurte formează unitățile ritmice de bază. Versul silabic apare mai ales în limbile ce nu sunt puternic accentuate (franceza, japoneza); are un număr fix de silabe într-un vers. Versul accentual apare în limbile puternic accentuate (de ex. limbile germanice); se numără doar silabele accentuate dintr-un vers. Versul accentual-silabic este forma comună a poeziei engleze; combină atât numărarea silabelor, cât și a accentelor. Cel mai des întâlnit metru în poezia engleză, pentametrul iambic, este un vers de zece silabe sau cinci picioare iambice; fiecare picior conține o silabă neaccentuată urmată de

una accentuată. Versul liber nu urmează reguli metrice. *Vezi și* prozodie.

metru

Unitate de bază a lungimii în sistemul metric și Sistemul Internațional de Unități. În 1983, la Conferința Generală a Greutăților și Unităților de Măsură s-a hotărât că valoarea acceptată pentru viteza luminii este de exact 299 792 458 metri pe secundă, așadar, metrul se definește acum ca distanța parcursă de lumină în vid în 1/299 792 458 secunde. Un metru are cca 39,37 țoli în sistemul de unități de măsură american.

Metsys, Quentin

(cca 1465/1466, Louvain, Brabant - 1530, Anvers)

Artist flamand. Numele mai era scris Massys și Matsys. Se spune că și-a făcut ucenicia ca fierar, dar după ce s-a îndrăgostit de fiica unui artist a studiat pictura. În 1491 este acceptat în breasla artiștilor din Anvers. Cele mai cunoscute lucrări sunt două triptice pentru altar, *Legenda Sf. Ana* (1507–1509) și *Punerea în mormânt* (1508–1511), ambele remarcabile prin expresia puternică a sentimentelor religioase și minuțiozitatea detaliului. A mai pictat numeroase portrete ale personalităților vremii, printre care și pe cel al lui Desiderius Erasmus. A fost primul pictor important al Școlii de la Anvers și primul artist flamand care a făcut o sinteză din tradițiile artistice nord-europene și Renașterea italiană.

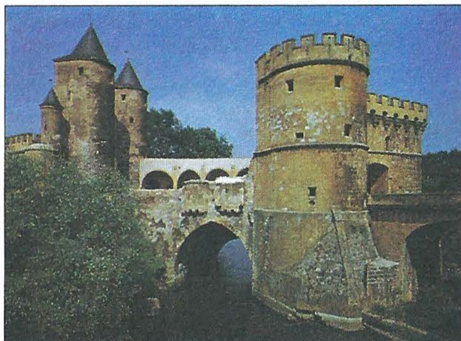
Metternich (-Winneburg-Beilstein), Klemens (Wenzel Nepomuk Lothar), Fürst (Prinț) zu

(15.05.1773, Coblenz, arhiepiscopia Trier - 11.06.1859, Viena, Austria)

Om de stat austriac, ministru al Austriei în Saxonia (1801–1803), la Berlin (1803–1805) și la Paris (1806–1809). În 1809, Francisc I al Austriei (*vezi* împăratul Francisc II) l-a numit ministru de externe, post în care avea să rămână până în 1848. A contribuit la contractarea căsătoriei lui Napoleon cu fiica lui Francisc, Maria-Luiza. Practicând o politică duplicitară, a menținut neutralitatea Austriei în războiul dintre Franța și Rusia (1812) și i-a menținut poziția până la semnarea alianței cu Rusia și Prusia (1813). În semn de recunoștință pentru serviciile lui diplomatice, împăratul l-a numit prinț ereditar. Ca organizator al Congresului de la Viena (1814–1815), el a purtat răspunderea pentru politica de echilibru de forțe în Europa, pentru a asigura stabilitatea guvernelor europene. După 1815 a continuat să se opună ideilor liberale și mișcărilor revoluționare. A fost silit să demisioneze la Revoluția din 1848. A rămas cunoscut pentru rolul lui în refacerea Austriei, ca putere europeană.

Metz

Oraș, 124 435 loc. (2006), situat în NE Franței. Numele lui vine de la mediomatrici, un trib galic care își avea capitala aici. Fortificat de romani, a devenit episcopie în sec. IV d.Hr. A trecut sub dominație francă în sec. V d.Hr., devenind capitala regiunii Lorena. În 843 d.Hr. a cunoscut prosperitatea ca oraș liber în cadrul Sfântului Imperiu Roman. Cucerit de francezi în 1552, orașul a fost formal cedat Franței, în 1648, dar a căzut sub dominație germană în 1871 și înapoiat Franței după Primul Război Mondial. Aici s-a născut Paul Verlaine.

Poarta Germanilor (Porte des Allemands), Metz, Franța

P. SALOU-SHOSTAL

Meuse *în olandeză* Maas

Râu în V Europei. Izvorăște în NE Franței, curge spre N, în Belgia, unde formează o parte din granița dintre Belgia și Olanda. Se desface în două brațe la Venlo, în Olanda, unul dintre ele vărsându-se în canalul olandez (un intrând al Mării Nordului), iar celălalt în râul Waal, pentru a deveni fluviul Merwede, ce se varsă în Marea Nordului. Cu o lungime de 950 km, este unul dintre importantele cursuri de apă ale Europei de Vest. Pe malurile râului s-au purtat bătălii grele în Primul Război Mondial; traversarea lui a fost o etapă importantă în invadarea Franței de către Germania în 1940, în Al Doilea Război Mondial.

Mexic *în spaniolă* México *denumire oficială* Statele Unite Mexicane

Stat în S Americii de Nord. Suprafața: 1 964 375 kmp; 107 029 000 loc. (2005). Capitala: Ciudad de México. În NE, fluviul

Rio Grande reprezintă doar o parte a graniței de NE cu SUA. Mai mult de trei cincimi din locuitorii Mexicului sunt metiși, o treime sunt amerindieni, iar restul sunt de origine europeană. Limbi vorbite: spaniola (limbă oficială) și încă alte 50 de limbi indigene. Religia: romano-catolică (dominantă) și protestantă. Moneda: peso mexican. Mexicul are două mari peninsule: Yucatán, în SE, și Baja California, în NV. Podișul Mexican formează partea centrală a țării, fiind înconjurat de lanțuri muntoase: Sierra Madre Occidentali, Sierra Madre Orientali și Cordilierii – lanț vulcanic cu vârful cel mai înalt din Mexic, vulcanul Citlaltépetl (5 610 m). Mexicul are o economie mixtă, bazată pe agricultură, industria manufacturieră și extragerea petrolului și gazelor naturale. Circa o optime din teritoriu este pământ arabil; se cultivă mai ales porumb, grâu, orez, fasole, cafea, bumbac, fructe și legume. Este cel mai mare producător de argint, bismut și celestină din lume; are rezerve importante de petrol și gaze naturale. Industria este reprezentată de fabricile de preparate alimentare, chimicale, vehicule și aparate electrice. Republica mexicană are două camere legislative; președintele este șeful statului și al guvernului. Teritoriul este locuit de peste 20 000 de ani și a fost leagănul unor mari civilizații printre care: olmecă, toltecă, maya și aztecă. Aztecii au fost cuceriți în 1521 de către exploratorul spaniol Hernán Cortés, care a întemeiat Ciudad de México pe locul capitalei aztece Tenochtitlán. Francisco de Montejo a cucerit rămășițele civilizației maya în 1526, iar

Președinți mexicani din 1917

Președinte	Mandat	Președinte	Mandat
Venustiano Carranza*	1917-1920	Adolfo Ruiz Cortines	1952-1958
Adolfo de la Huerta	1920	Adolfo López Mateos	1958-1964
Álvaro Obregón	1920-1924	Gustavo Díaz Ordaz	1964-1970
Plutarco Elías Calles	1924-1928	Luis Echeverría Álvarez	1970-1976
Emilio Portes Gil	1928-1930	José López Portillo	1976-1982
Pascual Ortíz Rubio	1930-1932	Miguel de la Madrid	1982-1988
Abelardo L. Rodríguez	1932-1934	Carlos Salinas de Gortari	1988-1994
Lázaro Cárdenas	1934-1940	Ernesto Zedillo	1994-2000
Manuel Ávila Camancho	1940-1946	Vicente Fox	2000-2006
Miguel Alemán	1946-1952	Felipe Calderón	2006-

* S-a autoproclamat președinte încă din 1914

Mexicul a devenit parte componentă din viceregatul Noua Spanie. În 1821, rebelii au negociat o independență în statu-quo față de Spania, iar în 1823, un nou congres a proclamat Republica Mexicană. În 1845, SUA a votat anexarea statului Texas, declanșând astfel Războiul Mexican. Odată cu semnarea Tratatului de la Guadalupe Hidalgo în 1848, Mexicul a cedat un vast teritoriu ce acum formează V și SV SUA. Guvernul mexican a supraviețuit unui număr de rebeliuni și războaie civile la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX (*vezi* Revoluția Mexicană). În Al Doilea Război Mondial a declarat război Puterilor Axei (1942), iar în perioada postbelică a fost membru fondator al Națiunilor Unite (1945) și al Organizației Statelor Americane (1948). În 1993 a ratificat Acordul Nord-American de Liber Schimb. Alegerea președintelui Vicente Fox (2000) a pus capăt celor 71 de ani de când Partidul Revoluționar Instituțional se afla la putere.

Mexic

Golf în SE Americii de Nord, care comunică cu Oceanul Atlantic prin strâmtoarea Florida și cu Marea Caraibilor prin strâmtoarea Yucatán. Este mărginit de SUA, Mexic și Cuba, având o suprafață de 1 550 000 kmp. Adâncimea maximă este de 5 203 m în bazinul Mexic. Gulfstream îl traversează dinspre Marea Caraibilor și trece în Oceanul Atlantic. Mississippi și Rio Grande sunt principalele cursuri de apă ce se varsă în golf. Porturi importante: Veracruz în Mexic, Galveston, New Orleans, Pensacola și Tampa în SUA

Mexicali

Oraș, 550 000 loc. (2000), centrul administrativ al statului Baja California (Norte), în NV Mexicului. Situat pe valea Mexicali, o prelungire a Imperial Valley din SUA, în NE statului Baja California, se întinde peste granița mexicano-americană, până la Calexico, California. Numele orașului, format din aglutinarea primelor două silabe ale numelor Mexico și California, a fost ales ca un gest de prietenie internațională. Economia se bazează mai mult pe turism, prelucrarea și distribuția bumbacului, a fructelor, a legumelor și a cerealelor. Aici se află și Universitatea Autonomă Baja California.

Mexicană, Revoluția ~

Vezi Revoluția Mexicană

México

Stat, 13 096 686 loc. (2000), situat în centrul Mexicului, ce înconjoară aproape complet Districtul Federal și capitala Ciudad de México. Reședința este orașul Toluca. Suprafața de 21 355 kmp, este presărată cu numeroase ruine ce datează dinaintea cuceririi spaniole, printre care Tenayuca, Malinalco și Teotihuacán. Climatul răcoros se datorează altitudinii: peste 3 000 m deasupra nivelului mării. Densitatea populației este cea mai mare dintre statele mexicane. Economia se bazează pe agricultură și mica industrie.

Mexico

denumire oficială **Ciudad de México, DF**

Oraș, 18 660 000 loc. în zona metropolitană (2003), capitală a Districtului Federal și a Mexicului. Situată la o altitudine de 2 240 m și având o suprafață de 1 477 kmp, este una dintre cele mai mari localități urbane din lume și una dintre zonele metropolitane cu cea mai rapidă extindere. Realizează o treime din producția industrială a Mexicului. Orașul este amplasat pe locul unui lac străvechi, acolo unde a fost și capitala aztecă, Tenochtitlán, cucerită în 1521 de exploratorul spaniol Hernán Cortés. Aici era, în perioada colonială, reședința viceregatului Noua Spanie. Cucerit de către revoluționarii mexicani conduși de generalul Agustin de Iturbide, în 1821, orașul a fost luat de americani în 1847, în timpul Războiului Mexican și de francezi în perioada 1863–1867, în timpul lui Maximilian. Capitala s-a dezvoltat mult în timpul președinției lui Porfirio Diaz (care a deținut două mandate: 1877–1880 și 1884–1911). În 1985, Mexico a fost lovit de un puternic cutremur ce a ucis mai mult de 7 000 de oameni. Vechiul centru al orașului, cartierul Zócalo, are multe clădiri istorice, cum ar fi Catedrala Metropolitană (construită pe locul unui templu aztec) și Palatul Național (ridicat pe ruinele palatului lui Montezuma II). Instituții de învățământ: Universitatea Națională Autonomă Mexico (fondată în

1551), Colegiul Mexico și Universitatea Ibero-Americană. În 1987, orașul a fost inclus în Patrimoniul Mondial UNESCO.

Mexico, Universitatea Naţională Autonomă ~

Universitate de stat în Ciudad de México, înființată în 1551. Clădirea inițială, ce data din 1584, a fost demolată în 1910. În 1954, universitatea s-a mutat într-un nou campus. În perioada 1553–1867, era controlată de Biserica Romano-Catolică. După 1867, guvernul a înființat facultăți independente de drept, medicină, inginerie și arhitectură. În 1929 a obținut autonomie administrativă. Oferă o varietate de programe academice în toate domeniile profesionale și de studiu.

Meyer, Adolf

(13.09.1866, Niederweningen, Elveţia - 17.03.1950, Baltimore, SUA)

Psihiatru american, de origine elvețiană, care a emigrat în SUA în 1892. A fost profesor la Universitatea Johns Hopkins (1910–1941). A elaborat o teorie despre comportamentul uman - ergasiologie sau psihobiologie - ce făcea o sinteză între studiul psihologic și cel biologic. Meyer a pus accent pe istoricul cazului și a demonstrat rolul posibil pe care sexualitatea infantilă îl are în bolile mintale, înainte de recunoașterea oficială a teoriilor lui Sigmund Freud. A afirmat că bolile psihice evoluează din disfuncții ale personalității, mai mult decât din patologia creierului. A evidențiat importanța mediului social în bolile psihice; soția lui contacta familiile pacienților, ca o premieră în domeniul asistenței sociale psihiatrice.

Meyerbeer, Giacomo
născut **Jakob Liebmann Meyer Beer**

(05.09.1791, Tasdorf, lângă Berlin - 02.05.1864, Paris, Franţa)

Compozitor francez de origine germană, frate al astronomului Wilhelm Beer (1797–1850) și al dramaturgului Michael Beer (1800–1833). Primele sale succese au fost obținute ca pianist. După ce a studiat compoziția vocală în Italia, a atins succesul cu operele sale italiene. Pe la 1825 s-a stabilit la Paris, începând să lucreze la un libret de Eugène Scribe, iar opera *Robert le Diable* (1831) a fost un triumf în domeniu, încă de la premieră. Încă trei mari opere au intrat în repertoriul internațional: *Les Huguenots* (1836), *Le Prophète* (1849) și *L'Africaine* (1864). Dintr-un sentiment de gelozie și antisemitism, Richard Wagner i-a reproșat că a părăsit muzica germană, fapt ce i-a adus muzicii lui Meyerbeer ani de uitare, dar Giuseppe Verdi și însuși Wagner au găsit în ea surse de inspirație.

Meyerhof, Otto

(12.04.1884, Hanovra, Germania - 06.10.1951, Philadelphia, SUA)

Biochimist german. Cercetarea sa în domeniul glicolizei a contribuit la înțelegerea modului de funcționare a mușchiului, deși ulterior s-au adus îmbunătățiri rezultatelor sale. În 1922 a primit Premiul Nobel, împreună cu Archibald V. Hill (1886–1977), pentru cercetarea în metabolismul muscular. Cea mai importantă lucrare publicată este *Dinamica chimică a fenomenelor vieții* (The Chemical Dynamics of Life Phenomena, 1924).

Meyerhold, Vsevolod (Emilievici)

(09.02.1874, Penza, Rusia - 02.02.1940, Moscova)

Regizor rus de teatru. În 1898 a lucrat cu Teatrul de Artă din Moscova (MHAT) și a formulat câteva teorii avangardiste despre teatrul simbolic. S-a opus naturalismului lui Konstantin Stanislavski și a regizat spectacole într-un stil nonreprezentațional, ce a devenit cunoscut sub numele de biomecanică. După 1908 a pus în scenă în Sankt Petersburg spectacole cu tendințe spre commedia dell'arte și teatru asiatic. S-a remarcat prin regia la *Încornoratul magnific* (Le Cocu magnifique, 1920) și producția controversată a spectacolului *Dama de pică* (Pikovaia Dama, 1935). Condamnat de criticii sovietici pentru individualitate artistică și opoziție față de realismul socialist, a fost arestat în 1938 și, probabil, executat.

mezoamericană, arhitectură ~

Tradiție arhitectonică a culturilor indigene din Mexic și America Centrală, înainte de cucerirea spaniolă din sec. XVI. Ideea construirii templelor-piramidă apare mult mai timpuriu. La Venta, centrul culturii olmece, cca 800–400 î.Hr., conține una dintre cele mai străvechi structuri piramidale, un monticul de pământ și lut înalt de 30 m. Piramidele mezoamericane erau în general făcute din pământ și acoperite cu blocuri de piatră. Construcțiile realizate tipic în trepte se termină cu o platformă netedă sau cu temple în care aveau acces doar membrii privilegiați ai comunității. Dintre cele mai cunoscute sunt Piramida Soarelui (care concurează cu Marea Piramidă a lui Kheops de la Giseh), Piramida Lunii de la Teotihuacán, Castelul de la Chichén Itzá și, cea mai mare, Piramida lui Quetzalcoatl de la Cholula, înaltă de 54 m. Perioada clasică

(100–900 d.Hr.) a însemnat înflorirea arhitecturii maya și apariția boltei curbate pentru prima dată în cele două Americi. Centrele religioase s-au proliferat în tot Imperiul Maya, așa cum o dovedesc construcțiile gigantice și monumentele inscripționate și datate. Despre această perioadă a civilizației maya vorbesc și așezămintele de la Tikal, Copán, Palenque, Monte Albán și Uxmal, ce cuprind toate *tlachtli* (terenul pentru jocul cu mingea). Platformele înălțate constituiau adesea centrul arhitectural al orașelor străvechi.

mezoamericană, civilizație ~

Complex de culturi aborigene ce s-a dezvoltat în regiuni din Mexic și America Centrală înainte de cucerirea spaniolă din sec. XVI. Această civilizație împreună cu civilizația andină constituie echivalentul în Lumea Nouă a vechilor civilizații din Egipt, Mesopotamia și China. Prezența oamenilor în regiunile mezoamericane s-a semnalat încă din mileniul XXI î.Hr. Procesul prin care aceștia treceau de la cules și vânat la agricultură începe din 7000 î.Hr., sfârșitul erei glaciare, ce aduce o încălzire a climatului, și se finalizează pe la 1500 î.Hr. Cea mai străveche și importantă cultură mezoamericană, civilizația olmecă, datează din cca 1150 î.Hr. Perioada medie de formare (900–300 î.Hr.) a coincis cu unificarea regională și culturală și constituirea poporului zapotec. Civilizațiile din perioada finală de formare și din epoca clasică (până în cca 900 d.Hr.) sunt maya și civilizațiile de la Teotihuacán. Toltecii și aztecii au apărut mai târziu. *Vezi și* Chichén Itzá; limba nahuatl; mixtec; Monte Albán; nahua; Tenochtitlán; Tikal.

mezoamericane, religii ~

Religii ale culturilor precolumbiene din Mexic și America Centrală, dintre care cele mai importante sunt: olmecă, maya, toltecă și aztecă. Toate religiile erau politeiste. Zeilor li se făceau constant daruri și jertfe. Religiile împărtășeau, de asemenea, o credință comună într-un univers multidimensional ce trecuse prin cinci creații și patru distrugeri până la cucerirea spaniolă. Aceste religii manifestau un interes deosebit pentru corpurile cerești, în special Soarele, Luna și Venus, ce erau observate de preoți astronomi cu o acuratețe extraordinară. Aztecii concepuseră un calendar de ceremonii care includea cântece, dansuri, acte de automortificare și sacrificii umane săvârșite de un preot, în credința că binele universului depindea de jertfele de sânge și inimi ca hrană pentru Soare. Și religia mayașă presupunea sacrificii umane, dar la o scară mai mică. Informațiile despre calculele astronomice, divinație și ritualul preoților mayași au fost obținute din codexurile maya. *Vezi și* civilizație mezoamericană.

Mezolitic *sau* Epoca Mijlocie a Pietrei

Stadiu tehnologic și cultural străvechi (cca 8000–2700 î.Hr.) cuprins între Paleolitic și Neolitic, în NV Europei. Vânătorul mezolitic folosea unelte din piatră spartă și șlefuită, împreună cu obiecte din os, corn și lemn, fiind capabil să exploateze o mare varietate de surse de hrană animală și vegetală cu o mai mare eficiență decât predecesorii săi. Agricultorii din perioada neolitică sunt probabil vânătorii și pescarii indigeni mezolitici. Nu există un echivalent perfect pentru Mezolitic în afara Europei, iar termenul nu mai este folosit pentru a reflecta un segment planetar ipotetic al evoluției socioculturale.

mezon

Element din familia particulelor subatomice compus dintr-un quarc și un antiquarc (*vezi* antimaterie). Mezonii sunt sensibili la forțe puternice, au spin integral, iar masa lor variază. Deși nu sunt stabili, mezonii au o durată de viață de câteva bilionimi de secundă, suficient pentru a putea fi observați cu un detector de particule. Mezonii sunt produși ai coliziunii dintre particulele subatomice de mare energie (de ex. în razele cosmice).

Mezozoic

A doua dintre cele trei ere geologice majore și intervalul de timp în care continentele, așa cum sunt cunoscute astăzi, s-au separat din supercontinentele Laurasia și Gondwana prin deriva continentelor. A început cu 248 m.a.u. și s-a terminat acum 65 m.a.u. Se împarte în trei perioade: Triasic, Jurasic și Cretacic. În timpul Mezozoicului, flora și fauna au evoluat, diversificându-se mult față de cele din Paleozoic și fiind diferite față de cele care s-au dezvoltat în Cenozoic.

mezzo-tinto

(*în italiană, mezza tinta*, nuanță)

Tehnică de gravură executată pe o placă metalică prin înțeparea acesteia pentru a reține cerneala în orificiile astfel create. Când se tipărește, cerneala lasă mari suprafețe de nuanțe catifelate, în gradații fine. Se folosesc adesea gradațiile de luminozitate în gravură, pentru a defini mai bine desenul. Mezzo-tinto a fost creat în

Olanda de germanul Ludwig von Siegen, în sec. XVII, dar a fost folosit mai ales în Anglia. Fiindcă se poate adapta pentru tipărirea imaginilor colorate, tehnica servea la reproducerea picturilor. După inventarea fotografiei s-a folosit din ce în ce mai rar. Acum a fost reintrodusă, mai ales de către gravorii americani și japonezi.

mfecane

(*în zulu*, zdrobirea)

Serie de războaie zulu și nguni și de migrații forțate, la începutul sec. XIX, ce au schimbat configurația demografică, socială și politică a Africii Centrale și de Sud. Declanșate de ascensiunea regatului militar zulu, sub conducerea lui Shaka, aceste războaie au avut loc într-un context de nesiguranță socială, secetă și rivalitate comercială. Grupurile etnice s-au ridicat unul împotriva celuilalt, pe arii din ce în ce mai mari, favorizând apariția unor mase largi de refugiați și crearea unor regate noi ale populațiilor basuto, gaza, ndebele și swazi.

MGM /Metro-Goldwyn-Mayer, Inc./

Corporație americană și studio cinematografic. A luat ființă când distribuitorul de film Marcus Loew, care a cumpărat Metro Pictures în 1920, a unit-o cu compania de producție Goldwyn, în 1924, și cu Louis B. Mayer Pictures, în 1925. Louis B. Mayer a fost director executiv al studioului timp 25 de ani, asistat de directorul de producție Irving Thalberg. Compania a atins apogeul în anii 1930 și 1940 când avea contracte cu cele mai mari staruri de la Hollywood. A produs filme celebre ca: *Grand Hotel* (1932), *The Good Earth* (1937), *Poveste din Philadelphia* (The Philadelphia Story, 1940), *Lumina de gaz* (Gaslight, 1944), *Jungla de asfalt* (The Asphalt Jungle, 1950), *Ben-Hur* (1959), *Doctor Jivago* (1965) și *Odiseea spațială 2001* (2001: A Space Odyssey, 1968). Musicaluri de succes: *Vrăjitorul din Oz* (The Wizard of Oz, 1939), *Parada de Paști* (Easter Parade, 1948), *Prin oraș* (On the Town, 1949), *Un american la Paris* (An American in Paris, 1951), *Dansând în ploaie* (Singin' in the Rain, 1952) și *Gigi* (1958). MGM a început să piardă din afaceri în anii 1950, iar în anii 1970 a făcut un număr mare de lichidări. Și-a diversificat investițiile în hoteluri și cazinouri, iar mai târziu a fuzionat cu United Artists Corp., sub numele de MGM/UA Entertainment. În 1986 a fost cumpărată de Ted Turner, care a vândut din nou unitățile de producție și distribuție. Au urmat câteva transferuri de proprietate până în 1992, când este din nou cumpărată de Crédit Lyonnais, care i-a simplificat denumirea în MGM Inc. fiind apoi achiziționată de Tracinda Corp.

MI 5 /Military Intelligence (Unit 5)/

Serviciu de Securitate britanic. Organizat în 1909 pentru a contracara spionajul german, și-a extins activitatea în 1931, la evaluarea amenințărilor la securitatea națională, printre care se includeau și mișcarea comunistă internațională și, ulterior, fascismul. Astăzi, Legea Serviciului de Securitate (1989) reprezintă baza statutară a serviciului. Fiind un serviciu de informații și securitate internă al Angliei, scopul lui este de a asigura protecție împotriva terorismului, a spionajului, a mișcărilor subversive și al altor amenințări. Odată cu adoptarea Legii Serviciului de Securitate (1996), rolul lui s-a extins la colaborarea cu instituțiile legale în combaterea crimei organizate.

Miami

Oraș, 362 470 loc. (2000), situat în SE Floridei, la gura de vărsare a fluviului Miami în golful Biscaya. Cea mai sudică metropolă a părții continentale a SUA, are o plajă lungă de 11 km. În 1567 a luat ființă o misiune spaniolă în apropiere, dar stabilirea permanentă a început abia în 1835, când forțele americane au construit fortul Dallas, pentru strămutarea indienilor seminole spre V. Orașul a luat amploare în 1896, odată cu construirea căii ferate. A fost afectat de uragane, mai ales în 1926 și în 1935. Din 1959, Miami a fost destinația a cca 300 000 de refugiați cubanezi (*vezi* Cuba), care au întemeiat cartierul Mica Havana. Este o importantă zonă turistică; în portul Miami se înregistrează cel mai mare număr de turiști de croazieră din lume. Aici se concentrează și un număr mare de bănci și instituții financiare. Instituții academice: Universitatea Miami și Universitatea Internațională Florida.

miami

Populație amerindiană de limbă algonkin, care a trăit în regiunea dintre Wisconsin și Ohio, dar apoi s-a concentrat în Oklahoma și Indiana. Își spun twitwee (twatwa), denumire onomatopeică ce face referire la țipătul cocorului. Numele de miami este derivat din termenul oumami, din limba indienilor ojibwa, în traducere „poporul din peninsulă". Alimentul lor de bază era porumbul, dar vânau și bizoni. Trăiau în locuințe acoperite cu nuiele împletite; fiecare sat avea câte o casă

mare, destinată adunărilor și ceremoniilor. O societate medicală secretă a desfășurat diferite activități cu scopul de a asigura bunăstarea tribului. În sec. XIX, populația miami și-a cedat majoritatea teritoriilor guvernului american; un grup restrâns a rămas totuși în Indiana, iar restul au fost mutați într-o rezervație din Oklahoma. Astăzi, din tribul miami sunt recunoscuți ca descendenți miami doar 3 800 de persoane. *Vezi și* Little Turtle.

Miami, Universitatea ~

Universitate de stat în Oxford, Ohio, fondată în 1809 și numită după râul Miami. Oferă cursuri universitare și postuniversitare în științe umaniste, științe exacte și administrarea afacerilor. Două centre universitare satelit acordă doar titluri semiacademice. Sediul se află în Muzeul de Istorie Americană McGuffey. Cifra de școlarizare este de cca 20 000 de studenți.

Miami Beach

Oraș, 87 933 loc. (2000), în SE Floridei. Este situat pe o insulă în golful Biscaya, în dreptul metropolei Miami. Până în 1912, locul nu era decât o mlaștină unde creșteau mangrove. John S. Collins și Carl F. Fisher au construit un pod peste golf și au intrat în afaceri cu terenuri; zona a fost dragată pentru a forma o insulă de 19 kmp, cu o plajă de 13 km. Orașul a fost inaugurat în 1915, iar acum este o stațiune de lux și un centru de manifestări socioculturale. Se remarcă prin arhitectura Art Deco. Legătura cu Miami se face pe câteva poduri rutiere.

miastenia gravis

Boală cronică autoimună, caracterizată prin slăbirea mușchilor. Anticorpii blochează răspunsul celulelor musculare la acetilcolină. Mușchii obosesc la efort, dar își recapătă tonusul după o perioadă de odihnă. Boala nu urmează un model de evoluție, dar, de obicei, primii mușchi afectați sunt cei de la cap (folosiți la mișcările ochilor, expresia feței, masticație, înghițire și respirație), apoi cei ai gâtului, ai trunchiului și ai membrelor. În cazurile grave, pacienții nu pot respira. Medicamentele anticolinesterazice stimulează transmisia impulsurilor nervoase, iar corticosteroizii pot ameliora starea bolnavului. S-a încercat, cu succes parțial, extirparea timusului. Pot apărea perioade de remisie a bolii ce pot dura câțiva ani.

Mica Antantă

Înțelegere de securitate regională încheiată între 1920 și 1921 de către Ceholsovacia, Iugoslavia și România, cu sprijinul Franței. Era îndreptată împotriva dominației germane și maghiare asupra bazinului Dunării și urmărea să întărească integritatea teritorială a țărilor semnatare. S-a bucurat de succes în anii 1920, însă, după ascensiunea la putere a lui Adolf Hitler (1933), membrii înțelegerii au adoptat treptat politici externe independente. Pactul s-a prăbușit în urma anexării Regiunii Sudete din Cehoslovacia la Germania (1938).

Mica Ligă /Little League/

Organizație internațională de baseball pentru copii și tineret, înființată în 1939 în Williamsport, Pennsylvania, de către Carl E. Stotz și frații Bert și George Bebble. Liga cuprindea inițial tineri între 8 și 12 ani; fetele au fost admise în 1974. În prezent include două divizii superioare de tineri (13–15 ani și 16–18 ani). În cadrul diviziei de juniori, jocul se desfășoară pe un teren cu o treime mai mic decât cel profesional. Un sezon este format din 15 jocuri. După Al Doilea Război Mondial organizația s-a dezvoltat rapid; în anii 1990 existau deja cca 2,5 milioane de jucători în cca 30 de țări. Campionatul Mondial al Micii Ligi este organizat anual în august, la Williamsport.

Mica Înțelegere

Vezi Mica Antantă

mică

Mineral din grupul silicaților hidratați de aluminiu și potasiu, cu structură reticulară bidimensională sau stratificată. O varietate de mică foarte des întâlnită este muscovitul; alte două varietăți sunt biotitul și flogopitul. Mica are numeroase întrebuințări industriale. Varietățile cu conținut mic de fier sunt utilizate ca izolatori termici sau electrici în aparate și dispozitive electrice. Sub formă de pulbere, se folosește la fabricarea tapetului, a prelatelor pentru acoperiș și a vopselelor; mai servește ca lubrifiant, absorbant și material pentru garnituri.

miceliu

Masă de filamente tubulare și ramificate (hife) la ciuperci (*vezi* fungi), care pătrund în sol, lemn și alte materii organice. Miceliul structurează talul (corpul nediferențiat) unei ciuperci tipice. Masa poate fi microscopică sau se poate dezvolta în structuri vizibile, cum sunt mucegaiurile, ciuperca de câmp, gogoașa sau trufele. Miceliul produce spori, direct sau prin intermediul unor corpuri reproductive specializate.

Micene

Oraș preistoric în NE peninsulei Pelopones, Grecia. O fortăreață naturală, orașul a fost capitala legendară a regelui Agamemnon. A înflorit în Epoca Bronzului, fiind leagănul civilizației miceniene. A atins apogeul în perioada egeeană, circa 1400 î.Hr., și a intrat în declin pe la 1100 î.Hr., odată cu invazia dorienilor veniți dinspre N. În 1840 au început săpăturile arheologice la situl Micene, dar abia în 1876 Heinrich Schliemann a făcut cele mai spectaculoase descoperiri. Printre ruine se află Poarta Leilor, acropola, grânarul și câteva tholos regale și morminte nobile.

micenieni

Populații indo-europene intrate în Grecia dinspre N, începând cu 1900 î.Hr.; au dezvoltat o civilizație în Epoca Bronzului, pe continent și pe insulele din apropiere. Cultura micenienilor a primit influențe de la cultura minoică din Creta, care deținuse o vreme întâietatea politică în regiune. Pe la 1400 î.Hr., micenienii s-au separat de minoieni și au preluat puterea în Marea Egee până când i-a supus noul val de invadatori, prin 1150 î.Hr. Orașul-stat Micene a continuat să existe și în timpul dominației grecești, dar a dispărut în sec. II d.Hr. Miturile și legendele miceniene s-au transmis pe cale orală până în ultimele stadii ale civilizației grecești și formează baza poemelor epice ale lui Homer și a tragediilor grecești. Se crede că limba lor este cea mai veche formă de greacă.

Michaelis-Menten, ipoteza ~

Explicare a vitezei și a mecanismului general al reacțiilor catalizate enzimatic. Formulată prima dată în 1913, ea afirmă că enzima reacționează rapid și ireversibil cu substratul (substanța asupra căreia acționează) formând un complex, iar viteza de formare a produsului enzimatic este proporțională cu concentrația complexului. Viteza de acțiune enzimatică este maximă atunci când concentrația substratului este foarte mare. Aceste relații constituie baza tuturor studiilor despre enzime și contribuie la studierea efectelor transportorilor asupra trecerii substanțelor prin membranele celulare.

Michelangelo *nume complet* Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni

(06.03.1475, Caprese, Republica Florența, azi Italia - 18.02.1564, Roma, Statele Papale)

Sculptor italian renascentist, pictor, arhitect și poet, a exercitat o influență extraordinară asupra dezvoltării artei occidentale.

În timpul vieții, Michelangelo a fost considerat unul dintre cei mai mari artiști ai epocii sale, iar în prezent este socotit unul dintre cei mai mari artiști din lume. Multe dintre operele lui de pictură, sculptură sau arhitectură se numără printre cele mai celebre lucrări artistice din lume. Deși frescele care acoperă bolta Capelei Sixtine (Vatican) sunt, probabil, cele mai cunoscute lucrări ale sale, artistul se considera în primul rând un sculptor. Totuși, practicarea mai multor arte nu era un lucru neobișnuit în epocă, deoarece acestea presupuneau proiectare și desen. Michelangelo a lucrat la sculpturi în marmură de-a lungul întregii vieți, dedicându-și doar anumite perioade de timp celorlalte arte. Aprecierea de care se bucură frescele Capelei Sixtine se datorează, pe de o parte, marii atenții acordate picturii în sec. XX și, pe de altă parte, faptului că majoritatea celorlalte lucrări ale sale (picturi, sculpturi etc.) au rămas neterminate.

Un efect secundar al celebrității de care s-a bucurat Michelangelo a fost acela că viața sa este mai bine cunoscută decât a oricărui alt predecesor. El a fost primul artist occidental a cărui biografie a fost publicată în timpul vieții, de fapt, au existat, la concurență, chiar două volume biografice. Prima biografie apare în ultimul capitol al unei serii despre viețile artiștilor (1550), realizată de pictorul și arhitectul Giorgio Vasari. Era singurul capitol despre un artist în viață și îi prezenta detaliat operele ca pe o culme a perfecțiunii în artă, depășind, din punctul de vedere al calității artistice, lucrările precedente. În ciuda acestui panegiric, Michelangelo nu a fost tocmai încântat și pregătit atunci când asistentul său, Ascanio Condivi, a publicat un scurt volum biografic diferit de cel al lui Vasari (1553); datorită faptului că se baza pe propriile afirmații, Michelangelo a preferat a doua biografie. După moartea lui, Vasari a publicat o a doua ediție a biografiei (1568). Deși criticii l-au preferat pe Condivi, deoarece era o sursă competentă, stilul glumeț al descrierilor lui Vasari, importanța volumului în general și republicarea periodică în multe limbi străine au făcut din cartea acestuia sursa obișnuită a celor mai cunoscute păreri despre Michelangelo, precum și despre alți artiști renascentiști. Celebritatea lui Michelangelo a dus, de asemenea, la păstrarea a numeroase documente, printre care sute de scrisori, schițe și poeme, mai multe decât a lăsat în urma sa orice alt artist contemporan cu el. Totuși, în ciuda numeroaselor avantaje obținute în urma

succesului, în chestiuni controversate, de cele mai multe ori nu se cunoaște decât poziția lui Michelangelo.

Copilăria și primele lucrări

Michelangelo Buonarroti s-a născut în sânul unei familii care, timp de mai multe generații, a făcut parte din cercurile micii nobilimi din Florența, dar care, la nașterea artistului, își pierduse atât patrimoniul, cât și statutul. Tatăl său deținuse mai multe funcții guvernamentale și, la nașterea artistului, era administratorul comunei Caprese. Totuși, câteva luni mai târziu, familia s-a mutat la reședința permanentă din Florența. A fost un pas înapoi pentru cariera de artist a lui Michelangelo, care a devenit ucenicul unui pictor destul de târziu, abia la vârsta de 13 ani, probabil după ce reușise să-l convingă pe tatăl lui să-l lase să meargă în această direcție. A devenit ucenicul celui mai important pictor din oraș, Domenico Ghirlandaio, pentru trei ani de zile, însă a renunțat după un an, întrucât (conform relatărilor lui Condivi) nu mai avea nimic de învățat de la acesta. Din această perioadă s-au păstrat mai multe desene, copii după tablouri semnate de Ghirlandaio, precum și de alți mari pictori florentini, ca Giotto și Masaccio; astfel de copii se realizau în perioada de ucenicie, dar s-au păstrat foarte puține exemplare. Un talent evident, el a fost luat sub protecția conducătorului orașului, Lorenzo de Medici, cunoscut sub numele de Magnificul. Lorenzo obișnuia să se înconjoare de poeți și de intelectuali ai vremii, iar Michelangelo era și el inclus printre aceștia. Mai mult, avea acces la colecția de artă a lui de Medici, alcătuită în principal din fragmente ale unor statui datând din perioada Romei antice. (Lorenzo nu era un împătimit al artei contemporane, așa cum se crede; obiectele de artă modernă pe care le deținea le folosea pentru a-și împodobi locuința sau pentru a epata.) Sculptorul în bronz Bertoldo di Giovanni, prieten cu de Medici și însărcinat cu supravegherea colecției, era singurul sculptor disponibil, însă Michelangelo nu a copiat metodele acestuia. Totuși, una dintre cele două sculpturi în marmură care s-au păstrat din această perioadă este o variantă a unui sarcofag din perioada Romei antice, Bertoldo realizând o sculptură similară în bronz. Această lucrare poartă numele de *Lupta centaurilor* (1492). Expresivitatea personajelor sculptate prefigura interesele de mai târziu ale artistului, mai mult decât o făcea *Madona della Scala* (1491), un mic basorelief ce reflecta moda care apăruse recent printre sculptorii florentini precum Desiderio da Settignano.

În această perioadă, Florența era recunoscută drept principalul centru artistic care dădea Europei cei mai buni pictori și sculptori, iar competiția din rândul artiștilor era constructivă. Însă orașul nu-și mai putea întreține artiștii așa cum o făcuse odinioară, astfel că artiștii cei mai importanți, precum Leonardo da Vinci și Andrea del Verrocchio, profesorul lui Leonardo, începuseră să plece în orașe care le ofereau perspective financiare mai bune. Medici a pierdut puterea în 1494 și, înainte ca dezordinea politică să ia sfârșit, Michelangelo a părăsit orașul.

La Bologna este angajat să termine lucrarea unui pictor (decedat de curând) care necesita sculptarea unor personaje de mici dimensiuni care împodobeau mormântul și altarul Sf. Dominic (1494–1495). Cele trei personaje în marmură sunt originale și expresive. Plecând de la personajele pline de energie lăsate de predecesorul său, el adaugă un ton grav reprezentărilor sale, realizate dintr-o singură bucată de marmură, metodă datorată stilului clasic din Antichitate și tradiției florentine impuse de Giotto. Acest accent pe gravitate se reflectă, de asemenea, în alegerea și folosirea marmurei, alegere care contrasta cu tendința vremii ca reprezentările să redea cât mai fidel posibil textura și detaliile corpului omenesc. Pentru mai multă siguranță, deși reprezintă caracteristici constante în lucrările lui Michelangelo, acestea sunt adeseori abandonate temporar sau modificate datorită altor factori, cum ar fi destinația lucrărilor sau inspirația din creațiile altor artiști. Acesta este și cazul lui *Bacchus*, prima mare statuie a lui Michelangelo (care s-a păstrat), terminată la Roma (1496–1497), după ce artistul petrecuse o perioadă de timp la Florența. (Se presupune că un crucifix din lemn, recent descoperit, atribuit de unii oameni de știință lui Michelangelo și care, în prezent, se află la Casa Buonarroti din Florența, ar fi fost realizat înainte de *Bacchus*). *Bacchus* este inspirată din nudurile din Roma antică, însă personajul este mult mai expresiv și sculptura mult mai detaliată. Expresia de instabilitate, redată cu o măiestrie extraordinară, amintește de zeul vinului și de petrecerile dionisiace. Realizată pentru grădină, este unică printre lucrările lui Michelangelo, deoarece este o sculptură tridimendională.

După *Bacchus* a urmat aproape imediat (1498) *Pietà*, aflată în prezent la bazilica

San Pietro. Numele nu se referă (așa cum s-a crezut de multe ori) la această lucrare, ci la imaginea arhetipală care o înfățișează pe Fecioara Maria ținând în brațe corpul neînsuflețit al lui Iisus, această sculptură fiind cel mai celebru exemplu în acest sens. Aleasă dintre scenele care descriu jeluirea lui Iisus, statuia celor doi este menită să amintească privitorilor să se roage pentru iertarea păcatelor pentru care s-a jertfit Iisus. Sculptura a fost realizată pentru un cardinal francez, iar tema fusese folosită mai mult în nordul Europei. Sculptorul se confrunta cu o singură problemă: sculptarea celor două personaje dintr-un singur bloc de marmură, o tehnică neobișnuită în orice epocă. Michelangelo a abordat cele două personaje ca pe unul singur, de unde și aspectul impunător al sculpturii, accentuând numeroasele contraste dintre cele două personaje pentru a le diferenția: bărbat-femeie, vertical-orizontal, înveșmântat-nud, neînsuflețit-viu.

Aprecierea de care se bucura artistul, venită și în urma sculpturii *Pietà*, a fost consolidată aproape imediat de cererea catedralei din Florența de a realiza sculptura *David*. Pentru această sculptură uriașă, Michelangelo a refolosit un bloc de marmură lăsat neterminat în urmă cu 40 de ani. Stilul se apropie foarte mult de cel folosit în Antichitate, cu o geometrie simplificată, potrivită sculpturii la scară mare, însă cu un ușor accent pe expresivitate care îi conferă un caracter asimetric. *David* continuă să reprezinte idealul renascentist de perfecțiune umană. Deși inițial sculptura era menită să decoreze contrafortul catedralei, splendoarea lucrării i-a convins pe contemporanii lui Michelangelo s-o expună într-un loc mult mai important, care avea să fie hotărât de o comisie formată din artiști și cetățeni de vază ai orașului. Aceștia au hotărât ca *David* să fie așezată în fața intrării Palazzo dei Priori (în prezent Palazzo Vecchio) ca simbol al Republicii Florentine.

În aceeași perioadă (1501–1504), Michelangelo realizează mai multe sculpturi reprezentând-o pe Fecioară pentru persoane particulare, un lucru obișnuit printre artiștii epocii. Printre acestea se numără o statuie de mici dimensiuni, două basoreliefuri circulare, asemănătoare picturilor prin faptul că sugerau mai multe niveluri de adâncire spațială, și singura pictură de șevalet a artistului. În timp ce statuia *(Fecioara cu Pruncul)* este tridimensională și are un caracter static, pictura *(Sfânta Familie)* și unul dintre basoreliefuri (*Fecioara cu Pruncul* și *Sf. Ioan copil*) sugerează mișcare; ele redau brațele și picioarele personajelor care se împletesc în acțiuni ce implică mișcare în timp. Personajele au caracteristici simbolice care sugerează viitoarea moarte a lui Iisus și reflectă imaginea arhetipală a Pruncului; de asemenea, ele oglindesc fascinația artistului față de lucrările lui Leonardo. Michelangelo a negat mereu că lucrările sale ar fi fost influențate de cele ale altor artiști și nimeni nu a îndrăznit să-l contrazică. Însă întoarcerea lui Leonardo la Florența în 1500, după aproape 20 de ani de absență, a creat o adevărată frenezie în rândul tinerilor artiști din oraș, iar criticii sec. XX sunt de părere că Michelangelo s-a numărat printre cei atinși de geniul artistului. Lucrările lui Leonardo erau probabil cele mai impresionante și se pretau cel mai puțin la imitare, dar Michelangelo a reușit să îmbine capacitatea artistului de a reda acțiuni de moment cu propriul său stil, adăugând substanță și expresivitate personajelor. Reprezentările finale ale unor trupuri masive aflate în plină acțiune sunt creații deosebite, printre cele mai admirate lucrări ale sale.

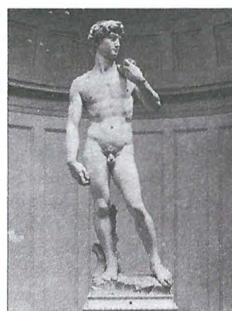
Sfânta Familie, realizată la cererea soților Agnolo și Maddalena Doni, cu ocazia nașterii primului lor copil, reprezenta o pictură extrem de inovatoare care avea să contribuie la dezvoltarea manierismului florentin timpuriu. Compoziția în spirală și schema de culori reci și strălucitoare surprind în manieră exactă intensitatea trăirilor personajelor și creează un efect dinamic și expresiv. Interpretarea iconografică a provocat nenumărate discuții între critici, care nici până azi nu au reușit să se pună de acord în multe privințe.

Perioada de mijloc a carierei

După succesul de care s-a bucurat cu *David* în 1504, Michelangelo s-a dedicat aproape în întregime unor proiecte care implicau lucrări de mari dimensiuni. Se simțea atras de astfel de proiecte ambițioase și respingea ideea de a folosi asistenți, astfel că multe dintre aceste lucrări nu și-au găsit o utilitate practică și au rămas neterminate. În 1504 a acceptat să picteze o frescă uriașă pentru Sala Marelui Consiliu (Sala del Gran Consiglio) a primăriei din Florența, ce reprezenta pandantul unei alte lucrări pe care tocmai o începuse Leonardo da Vinci. Ambele picturi murale înfățișau victoriile militare repurtate de oraș (pictura lui Michelangelo înfățișa Bătălia de la Cascina), însă fiecare era dovada măiestriei celor mai mari artiști ai orașului. Desenele

lui Leonardo reprezintă cai galopând, iar ale lui Michelangelo, nuduri în mișcare – soldați care ies din râu după ce au ajuns înotând la mal pentru a răspunde unui apel. Ambele lucrări s-au păstrat sub forma unor copii și a unor schițe pregătitoare. În 1505, artistul începe să lucreze la un grup statuar, care urma să-i reprezinte pe cei 12 apostoli ai lui Iisus, pentru catedrala din Florența, însă a fost începută doar o singură lucrare, cea care îl reprezenta pe Sf. Matei. Mișcările răsucite extatice arată modul în care se completează perfect mișcarea fluidă redată de Leonardo cu geniul lui Michelangelo. Aceasta este prima dintre lucrările neterminate ale lui Michelangelo care aveau să-i fascineze pe observatorii de mai târziu. Personajele par că se luptă pentru a se desprinde din piatra în care au fost sculptate, fapt ce arată că artistul le-a lăsat intenționat neterminate, însă cu siguranță și-a dorit să ducă la bun sfârșit toate celelalte statui vizate în proiect. El a scris, totuși, un sonet în care mărturisește cât de greu este pentru un sculptor să scoată personajul perfect dintr-un bloc de piatră în care acesta există deja, virtual. Astfel, chiar dacă lucrările rămân neterminate, fie din cauza lipsei de timp, fie din cauza unor motive ce țin de circumstanțe exterioare, acestea reflectă, fără îndoială, încordarea psihică pe care o simte artistul în timpul procesului creator.

Chemarea lui Michelangelo la Roma de către papa Iulius II a marcat sfârșitul acestor proiecte de la Florența. Michelangelo a fost însărcinat să sculpteze 40 de statui de mari dimensiuni pentru monumentul funerar al papei. Monumentele funerare deveniseră din ce în ce mai somptuoase. Printre acestea se numărau monumentele a doi papi, realizate de sculptorul florentin Antonio Pollaiuolo, cele ale dogilor Veneției și cel al lui Maximilian I, împărat al Sfântului Imperiu Roman, aflat în lucru. Proiectul ambițios al papei era pe gustul lui Michelangelo, însă, din cauza altor proiecte aflate în desfășurare (bazilica San Pietro și campaniile militare), Iulius II a devenit curând deranjat de costurile ridicate ale proiectului. Michelangelo era de părere că Bramante, un arhitect la fel de celebru care se ocupa de noua clădire a bazilicii San Pietro, l-a convins pe papă să-i taie fondurile. A părăsit Roma, însă papa a făcut presiuni asupra autorităților din Florența pentru a-l aduce înapoi pe artist, pe care l-a însărcinat cu realizarea unei statui uriașe din bronz care îl înfățișa pe papă și care avea să fie expusă în Bologna, un oraș cucerit recent (locuitorii orașului aveau să o dărâme după alungarea armatei papale din oraș). Papa îl însărcinează, de asemenea, pe artist cu un proiect mai puțin costisitor, pictarea boltei Capelei Sixtine (1508–1512).

David, sculptură de marmură de Michelangelo (1501-1504); Accademia, Florența
ALINARI/ART RESOURCE, NEW YORK

Capela Sixtină

Capela Sixitină avea o mare semnificație simbolică pentru papalitate, reprezentând principalul loc sacru de la Vatican, destinat ceremoniilor grandioase, precum alegerea și înscăunarea noilor papi. Ea cuprindea deja picturi murale deosebite, iar Michelangelo fusese însărcinat să adauge lucrări la bolta capelei, care nu era considerată foarte importantă. Tema proiectul era reprezentată de cei 12 apostoli (pe bolte nu erau, de obicei, pictate scene religioase, ci personaje individuale). Această temă se reflectă în cele 12 personaje de mari dimensiuni pe care Michelangelo le-a realizat: șapte profeți și cinci sibile, sau femei-profet, din miturile clasice. Includerea personajelor feminine era neobișnuită, însă nu fără precedent în istoria artei. Michelangelo a creat aceste personaje pe marginile boltei și a umplut suprafața curbată cu nouă scene biblice: trei prezintă facerea lumii, trei îi au în centru pe Adam și pe Eva și trei pe Noe. Dedesubt, artistul a pictat personaje de mici dimensiuni, reprezenzând cele 40 de generații de strămoși ai lui Iisus, începând cu Avraam. Vastul proiect a fost terminat în mai puțin de patru ani; a fost întrerupt timp de un, între 1510 și 1511, deoarece artistul nu a beneficiat de fonduri pentru continuarea lui.

Michelangelo a început cu pictarea scenelor cu Noe, aflate deasupra ușii de la intrare, și a mers înspre altar, în direcția opusă succesiuni de fresce. Primele scene și personaje demonstrează că artistul a folosit elemente din lucrările sale anterioare, precum *Pietà*, deoarece se apuca de un proiect ambițios într-un mediu pe care nu îl cunoștea prea bine. Aceste prime personaje au un caracter static, iar scenele sunt realizate la scară mică. Însă, pe măsură ce a înaintat în proiect, artistul a căpătat o mai mare încredere în capacitățile sale artistice. Cercetări recente asupra tehnicilor folosite arată că începuse să lucreze mai mult și

mai repede, reducând și, în final, eliminând numărul de desene pregătitoare și de incizii asupra suprafeței din ghips. Aceeași încredere crescută apare și în expresivitatea și în mișcările complexe ale personajelor. Deși rămân impozante și monumentale, acestea capătă expresii de încordare și de durere. Acest lucru se poate observa la reprezentarea profetului Ezechiel, personaj realizat de artist în prima fază a proiectului. Forța uriașă a personajului și greutatea care apasă pe umerii săi sunt transpuse în plan corporal prin expresii de mișcare și faciale care sugerează hotărârea de a atinge un scop și nesiguranța că îl va atinge cu succes. O astfel de reprezentare a imperfecțiunii unui mare personaj poartă marca unei umanității tragice și eroice și este esențială pentru mesajul pe care Michelangelo dorea să-l transmită posterității. Scena următoare, care prezintă crearea Evei, o înfățișează pe aceasta alături de Dumnezeu și de Adam, înghesuiți într-un spațiu mult prea mic pentru măreția personajelor lor. Această reprezentare a fost interpretată drept un semn al îndepărtării artistului de stilul renascentist care îmbrățișa armonia și a deschis drumul unei generații mai tinere de artiști (adesea numiți manieriști), precum Jacopo da Pontormo. După pictarea acestor personaje, lucrul a fost întrerupt. În cea de-a doua fază a proiectului, se observă același tip de evoluție în expresiile personajelor, de la nemișcare mută la complexitate și încordare. Astfel, plecând de la scena impresionantă, armonioasă și calmă a creării lui Adam, artistul trece la executarea profetului Iona, un personaj copleșit de suferințe chinuitoare. Totuși, în această a doua etapă a proiectului, personajele devin mult mai expresive și accentuează sobrietatea și aerul contemplativ al personajelor realizate anterior. Inconografia complexă și neobișnuită a boltei Capelei Sixtine a fost explicată de unii cercetători ca o interpretare neoplatonică a Bibliei, reprezentând fazele esențiale ale dezvoltării spirituale văzută prin prisma relației dintre om și Dumnezeu.

Alte proiecte

După terminarea boltei Capelei Sixtine, Michelangelo se întoarce la proiectul său preferat, monumentul funerar al papei Iulius II. Între 1513 și 1515 sculptează *Moise*, considerată redarea sub formă de sculptură a unuia dintre personajele remarcabile care întruchipau profeți pe bolta Capelei Sixtine. Formele sculptate de artist în piatră au necesitat mari rezerve de energie; ele sunt mult mai bine fasonate și prezintă mai multe detalii în comparație cu sculpturile anterioare. Textura variată a suprafeței demonstrează că artistul descoperise modul de a reda mai multe detalii fără a sacrifica masivitatea sculpturii. Din aceeași perioadă datează două sculpturi reprezentând prizonieri și sclavi înlănțuiți, care făceau, de asemenea, parte din proiectul monumentului funerar, dar care nu au fost niciodată folosite pentru acesta, deoarece, într-un desen revizuit ulterior, s-a constat că dimensiunile nu corespundeau. Michelangelo le-a păstrat până la bătrânețe, când le-a dăruit unei familii care îl îngrijise cât fusese bolnav; în prezent, ele se află la Luvru. A realizat, de asemenea, în piatră, personaje pe care le pictase în mai multe variante pe bolta capelei, precum perechile de nuduri care țin coronițe deasupra tronurilor profeților. Complexitatea și expresivitatea acestor figuri erau unice în sculptura în marmură a monumentelor din perioada Renașterii. Singurele lucrări de acest gen datau din perioada Greciei și a Romei antice, bine cunoscute lui Michelangelo, care descoperise grupul statuar *Laocoon* în 1506. Cu siguranță că bătrânul și cei doi fii adolescenți ai săi care alcătuiau grupul statuar au constituit o sursă de inspirație pentru Michelangelo când a creat cele trei statui sau personaje similare pe bolta Capelei Sixtine. Totuși, primele personaje pictate de el pe boltă în 1508 nu poartă această amprentă; Michelangelo a folosit elementele specifice sculpturii elenistice (figuri răsucite și complexe) doar când a fost pregătit, deși, dacă ne gândim la sculptura *Sfântul Matei* (1505), artistul se îndrepta în această direcție înainte de descoperirea grupului *Laocoon*.

Odată cu moartea papei Iulius II în 1513, s-au redus drastic și fondurile alocate monumentului său funerar. Papa Leon X, succesorul său, fiul lui Lorenzo Magnificul, îl cunoștea pe Michelangelo încă din copilărie. El i-a încredințat artistului, în special în Florența, proiecte care aveau mai degrabă legătură cu gloria familiei de Medici decât cu papalitatea. Orașul era condus de vărul lui Leon, cardinalul Giulio de Medici, care, între anii 1523 și 1534, avea să devină papa Clement VII, iar Michelangelo a colaborat cu el sub ambele regimuri. Cardinalul s-a interesat îndeaproape de lucrările lui Michelangelo. A făcut sugestii detaliate, însă i-a acordat artistului multă libertate de decizie. Michelangelo făcea acum desen arhitectural, ocupându-se de un mic proiect

de remodelare a palatului Medici și de unul mai amplu, care viza San Lorenzo, biserica familiei. Proiectul mai amplu nu avea să se materializeze niciodată, însă Michelangelo și cardinalul au colaborat la realizarea, cu un efort financiar mai mic, unei noi capele anexate aceleiași biserici care adăpostea mormintele familiei de Medici.

Capela Medici

Lucrările la capelă au început după moartea celor doi tineri moștenitori ai familiei de Medici, Giuliano și Lorenzo, în 1516 și, respectiv, în 1519. Până în 1527, Michelangelo a lucrat la interiorul din marmură al capelei; de la zidurile original ornamentate și până la figurile sculptate pe monumentele funerare; acestea reprezintă prelungiri ale formelor dinamice care împodobesc zidurile capelei. Rezultatul este o imagine fidelă a intențiilor lui Michelangelo. Vitraliile și cornișele, printre altele, au proporții și grosimi ciudate, sugerând o revizuire irațională și voită a stilurilor arhitectonice tradiționale. Mărginind aceste suprafețe dinamice, cele două monumente funerare aflate în părți opuse ale incintei sunt extrem de originale, începând chiar cu partea superioară, curbată. Două personaje (un bărbat și o femeie) sunt așezate pe fiecare dintre aceste postamente curbate; ele întruchipează, pe unul dintre monumente, *Ziua* și *Noaptea*, conform spuselor artistului, iar pe celălalt, *Răsăritul* și *Apusul*. Era pentru prima dată când se foloseau astfel de reprezentări pe monumente funerare, care se refereau, conform lui Michelangelo, la scurgerea inevitabilă a timpului, care este ciclică și duce spre moarte.

Personajele se numără printre cele mai celebre și mai desăvârșite lucrări ale artistului. Uriașele sculpturi *Ziua* și *Apusul* par liniștite, deși *Ziua* probabil că simbolizează focul interior. Ambele personaje feminine păstrează proporțiile de frumusețe ale epocii (înalte, slabe, cu picioare mici), însă în același timp alcătuiesc și un contrast: *Răsăritul*, o figură virginală, își întinde trupul în sus, de parcă ar încerca să prindă viață; *Noaptea* este adormită, dar într-o postură care sugerează vise tulburătoare.

Aceste patru personaje sunt primele care atrag privirea vizitatorului, efigiile celor doi Medici îngropați aici fiind așezate mai sus și mult mai în spate, în nișe ale zidurilor capelei. Aceste efigii, executate într-un stil mai obișnuit, alcătuiesc, de asemenea, un contrast; una este activă, iar cealaltă, gânditoare. Având înfățișarea unor tineri soldați, sunt percepute imediat nu ca portrete, ci ca ființe superioare idealizate, atât deoarece sunt plasate într-un poziție înaltă, cât și pentru că reprezintă suflete de dincolo de mormânt. Ambele personaje se întorc către aceeași parte a incintei. S-a presupus că acestea priveau către Sfânta Fecioară, pe care Michelangelo o sculptase la mijlocul zidului lateral, între doi sfinți. Totuși, capetele celor două efigii se întorc sub unghiuri diferite și privesc către un colț al capelei, spre ușa de la intrare care dă în biserică. Acest al treilea zid, pe care se află și sculptura Sfintei Fecioare, a rămas gol.

Biblioteca Laurenziana și fortificațiile

În aceeași perioadă, Michelangelo proiectează o altă anexă a bisericii, Biblioteca Laurenziana, menită să cuprindă cărțile lăsate posterității de către papa Leon; în Florența, ca și în alte regiuni, bibliotecile se aflau, de obicei, în incinta mănăstirilor. Proiectarea bibliotecii s-a făcut în funcție de clădirile deja existente și a fost construită peste structuri mai vechi. Un spațiu mai mic, disponibil la etajul al doilea, a fost folosit drept hol de intrare și deține o scară care conduce către o încăpere mai mare a bibliotecii de la etajul trei, care este nou. Casa scărilor, cunoscută și sub denumirea de *ricetto*, cuprinde cele mai celebre și mai originale decorațiuni arhitecturale realizate de Michelangelo. Rearanjarea îndrăzneață și liberă a elementelor arhitecturale clasice merge atât de departe, încât artistul ascunde coloanele, care de obicei sunt plasate în fața zidurilor, în adâncituri din ziduri. Din acest motiv, lucrarea a fost considerată de mulți drept primul și principalul exemplu al manierismului, ca stil arhitectonic, definit prin renunțarea intenționată la armonioasele forme clasice în favoarea expresivității și originalității, sau prin accentul pus pe caracteristicile stilului. În schimb, lunga încăpere a bibliotecii este mult mai sobră, cu șiruri clasice de bănci atent așezate în raport cu ferestrele și cu detaliile decorative de pe podea și de pe plafon. Acest lucru amintește de faptul că Michelangelo nu era doar serios sau doar îndrăzneț, ci își modifica stilul în funcție de lucrare, în acest caz, pentru a obține un efect mai mare de simplitate și de liniște. Din acest motiv, camera bibliotecii a fost adeseori trecută cu vederea de cei care au studiat lucrările sale. La capătul opus al camerei, dincolo de casa scării, o altă ușă duce către un spațiu care ar fi trebuit să adăpostească cele mai de preț comori

ale bibliotecii. Aici ar fi trebuit să existe o cameră triunghiulară, punctul culminant al stilului arhitectural ales de artist (sala bibliotecii semăna cu un coridor care culmina cu această încăpere), însă această parte a proiectului nu a mai fost executată.

În timpul jafului Romei din 1527, papa Clement fuge în mod rușinos din țară și Florența se revoltă împotriva familiei de Medici, devenind din nou republică. În scurtă vreme însă, avea să fie asediată și capitulează, iar Medici revin la putere în 1530. În timpul asediului, Michelangelo s-a ocupat de proiectarea fortificațiilor. El a demonstrat că înțelege structurile de apărare moderne, construite cu rapiditate din materiale simple, creând profile complexe care ofereau vulnerabilitate minimă în fața atacatorilor și rezistență maximă în fața tunurilor și artileriei. Această nouă armă, care începuse să fie folosită la jumătatea sec. XIV, se dovedise extrem de folositoare în timpul atacului. Astfel, în locul castelelor întărite, care serviseră foarte bine apărării în timpul Evului Mediu, s-au folosit ziduri masive alcătuite din blocuri de piatră, care erau mai joase și mai practice. Muchiile ascuțite, extrem de folositoare în timpul contraatacului, aveau adeseori dimensiuni neregulate, adaptate la regiunile deluroase. Desenele lui Michelangelo, executate cu rapiditate și exactitate și care reflectă această nouă metodă de apărare, au fost extrem de apreciate, în special din punctul de vedere al formei.

Alte proiecte și scrierile

Când de Medici au revenit la putere în 1530, Michelangelo s-a întors și el la lucrările de finisare a cavourilor familiei. Angajamentul său politic avea mai degrabă legătură cu orașul în sine, decât cu vreo formă anume de guvernare. Din această perioadă datează două statui, *Apollo* sau *David* (nu se cunoaște exact numele sculpturii), dăruită de artist unui nou personaj politic important, și *Victorie*, înfățișând un bătrân care calcă în picioare armata învinsă. Artistul intenționase probabil să folosească această temă la monumentul funerar al papei Iuliu, deoarece tema se regăsește în schițele proiectului. Atât învingătorul, cât și învinsul sunt înfățișați în niște posturi extrem de complicate: învinsul pare închis în blocul de piatră, în timp ce învingătorul – ca Apollo – are structura unei spirale. Grupul statuar *Victorie* a devenit modelul preferat al tinerilor sculptori manieriști, care au aplicat acest stil de sculptură în cazul multor subiecte alegorice.

În 1534, Michelangelo a părăsit Florența pentru ultima dată, deși și-a dorit mereu să se întoarcă pentru a termina proiectele la care începuse să lucreze. Și-a petrecut restul vieții la Roma, lucrând la proiecte la fel de grandioase și totodată diferite. Din această perioadă s-a păstrat un număr mare de scrisori adresate familiei sale din Florența; multe dintre ele cuprind planuri pentru nunta nepotului său, extrem de importantă, deoarece el avea să ducă numele familiei mai departe. Tatăl artistului murise în 1531 și fratele său, de care Michelangelo era cel mai apropiat, în jurul aceluiași an; el însuși începuse să fie din ce în ce mai preocupat de bătrânețe și de moartea iminentă. În această perioadă, artistul, în vârstă de 60 de ani, scrie o serie de scrisori în care își manifesta iubirea față de anumiți tineri, în special față de talentatul aristocrat Tommaso Cavalieri, mai târziu membru activ în cadrul guvernului de la Roma. Toate acestea au condus, firesc, la concluzia că Michelangelo ar fi fost homosexual, însă această interpretare nu pare plauzibilă dacă luăm în considerație faptul că nu au existat indicii asemănătoare în perioada de tinerețe. Corelarea acestor scrisori cu alte evenimente din viața sa conduce mai degrabă la concluzia că el căuta un fiu adoptiv, alegând în acest scop un tânăr demn de admirație din toate punctele de vedere și care ar fi acceptat cu plăcere acest rol.

Tot din această perioadă s-au păstrat poezii scrise de Michelangelo. Se pare că artistul a început să scrie poeme scurte într-o manieră specifică scriitorilor neprofesioniști ai epocii, sub forma unor scrisori elegante, dar alcătuite într-un mod mai original și mai expresiv. Printre cele 300 de poeme care s-au păstrat și între care nu sunt incluse fragmentele alcătuite dintr-un vers sau două, se numără cca 75 de sonete și cca 95 de madrigaluri (poeme care au aceeași lungime cu sonetele, dar cu o structură mai permisivă) terminate. Oamenii tind să vorbească despre „sonetele lui Michelangelo" ca și când toate poemele ar fi fost scrise sub această formă, deoarece sonetele s-au bucurat de o largă circulație și pentru că madrigalul nu era foarte cunoscut (nu este genul de compoziție muzicală bine cunoscut din muzica elisabetană, ci un poem care conține un stil de versificație, o lungime a versurilor și un număr de versuri neregulate). Totuși, faptul că Michelangelo a lăsat un mare număr de sonete și doar un număr foarte mic de madrigaluri neterminate arată că

artistul le prefera pe primele. Cele scrise până în jurul anului 1545 conțin teme care se înscriu în tradiția poemelor de dragoste ale lui Petrarca și în filozofia inspirată din neoplatonism, studiată de Michelangelo în perioada copilăriei la curtea lui Lorenzo Magnificul. Ele reflectă tema conform căreia dragostea ajută ființele umane în efortul susținut de a accede la divinitate.

În 1534, Michelangelo a revenit, după un sfert de secol, la pictura murală, executând pentru noul papă, Paul III, uriașa frescă *Judecata de Apoi* pentru peretele estic al Capelei Sixtine. Aceasta fusese tema preferată a artiștilor care pictau pereții estici ai bisericilor din Italia în timpul Evului Mediu și până în jurul anului 1500, însă, după aceea, tema a dispărut. Se crede că această revigorare a tradiției se datorează acelorași impulsuri care au dus la Contrareforma păstorită de papa Paul III. Stilul de pictură este, în mod evident, diferit față de cel pe care îl adoptaseră artiștii cu 25 de ani înainte. Paleta de culori este mai simplă decât cea folosită pe boltă: tonuri maronii de culoarea pielii pe un cer de un albastru aprins. Personajele par lipsite de energie și de formă, trunchiurile lor lăsând impresia unor corpuri fără talie. Iisus, aflat în centrul compoziției, apare în chip de judecător, înconjurat de apostoli, sfinți, patriarhi și martiri, ridicând un braț salvator către cei din dreapta sa și coborându-l pe celălalt în semn de damnare către cei din stânga, fapt care, în limbajul simbolistic al vremii, sugera balanța cu două talere care măsura sufletele oamenilor. Sufletele salvate se ridică încet prin aerul greu, iar cele damnate se afundă. În partea de jos a zidului, scheletele se ridică din morminte, un motiv preluat din lucrările artiștilor medievali. În partea dreaptă, Charon îi trece pe cei morți peste fluviul Styx, un motiv păgân pe care publicului creștin îl acceptase prin opera lui Dante, *Divina Comedie*, și care fusese introdus în pictură de artistul umbrian Luca Signorelli. Michelangelo admira capacitatea acestui artist de a reda cu exactitate sentimentele personajelor. Concepută ca o scenă singulară, armonioasă și grandioasă și fără alte elemente arhitecturale care s-o împartă ori să-i delimiteze spațiul, *Judecata de Apoi* este încărcată cu o energie uriașă, izvorâtă din intensitatea gesturilor și a expresiilor celor judecați.

Ultimele decenii

În ultimii ani ai vieții, Michelangelo s-a dedicat mai puțin sculpturii și mai mult picturii, poeziei și proiectării arhitecturale, un domeniu care nu necesita efort fizic. Artistului i s-a cerut să realizeze proiectele unor monumente impozante pentru noul și modernul oraș al Romei, care avea să devină astfel, din punct de vedere arhitectural, „capitala lumii". Piața Capitoliului și bazilica Sf. Petru rămân două dintre cele mai importante obiective turistice ale orașului. Nu a terminat nici unul dintre aceste monumente, însă, după moartea sa, ambele au fost finisate într-un mod care nu se abătea foarte mult de la planurile realizate de artist.

Judecata de Apoi, frescă de Michelangelo (1533-1541); Capela Sixtină, Vatican

SCALA/ART RESOURCE, NEW YORK

Colina Capitoliului a fost sediul puterii în Roma antică și, în sec. XVI, sediu al autorităților municipale, un element nesemnificativ într-un oraș condus de papi, dar pe care aceștia îl respectau. Michelangelo a remodelat clădirea vechii primării, aflată pe o latură a pieței, și a proiectat două clădiri gemene pentru celelalte două laturi adiacente. A realizat fațade elegante și impresionante, folosind ca principal stil arhitectonic juxtapunerea unui șir de coloane uriașe lângă un altul, amplasat imediat lângă ele, alcătuit din coloane de două ori mai mici decât primele. Această invenție creează un puternic efect dinamic și leagă într-o manieră coerentă structura din spatele fațadelor. El a executat și un pavaj special pentru Piața Capitoliului, între aceste două clădiri noi: o structură ovală care are în centru o statuie (monumentul împăratului roman Marcus Aurelius) și conferă întregii zone efectul unei săli monumentale. Din cauza zonei deluroase, piața nu este rectangulară, ci mai largă pe partea care cuprinde primăria și mai îngustă în partea opusă, care a rămas deschisă. Această deschidere reprezintă intrarea pentru public, la care se ajunge printr-un șir lung de scări. Vizitatorul are senzația că cele două fațade, din stânga și din dreapta lui, se înclină în direcții opuse, pe măsură ce se îndepărtează de intrare; se creează astfel un fenomen invers efectului de perspectivă, care face ca zidurile să pară că se unesc în îndepărtare.

Domul Sfântului Petru este primul lucru pe care un vizitator îl vede din depărtare, un obiectiv turistic și un simbol al orașului, în același timp. Din aceste două

motive, această structură arhitectonică a fost copiată de multe ori, de exemplu în cazul clădirii Capitolului din Washington. Este inspirat din stilul domului catedralei din Florența, cu o sută de ani mai vechi, probabil primul mare dom orientat înspre exterior, din punctul de vedere al efectului de perspectivă. Însă Michelangelo a făcut celebru acest stil arhitectural. Totuși, domul a fost construit abia după moartea lui și s-au iscat multe discuții cu privire la strictețea cu care au fost urmate planurile sale. Așa cum a fost construit de succesorul său, domul este mai alungit decât cel care apare în proiectul lui Michelangelo și care descrie o emisferă perfectă. Însă artistul își schimba foarte des planurile, astfel că există posibilitatea să o fi făcut și de această dată.

În timpul vieții, Michelangelo și-a concentrat energia creatoare asupra părții inferioare a bazilicii San Pietro. El nu a ținut cont de ideile arhitecților care lucraseră la bazilică înaintea lui, aprobându-le doar pe cele ale lui Bramante, primul arhitect al bisericii. Michelangelo a revenit la planul inițial al bisericii în cruce greacă, preferându-l celui clasic, în cruce latină. Mai mult, artistul nu a agreat mulțimea de elemente arhitecturale decorative (de mici dimensiuni și repetitive) realizate de ultimul arhitect, care diminuau efectul de somptuozitate al bisericii. A făcut modificări de detaliu la interiorul proiectat de Bramante, creând un spațiu unitar. Acesta este înconjurat de porțiuni semicirculare uriașe de zid care dau naștere unor emisfere. Michelangelo a lucrat în primul rând la peretele curbat din spatele altarului, unde a aplicat aceeași tehnică de juxtapunere pe care o folosise în cazul Pieței Capitoliului. Aici însă coloanele sunt mai degrabă pilaștri subțiri, fixați în pereții curbați din exterior. Astfel, ei dau impresia că împing cu putere în sus, iar privitorul are senzația de forță, dată de succesiunea ritmică a coloanelor angajate pe traiectoria curbată. Rezultatul este un stil arhitectural dinamic la scară gigantică.

În jurul bazei domului, Michelangelo a realizat o alee străjuită de coloane. Vârfurile coloanelor sunt legate de dom prin grinzi, însă nu există acoperiș deasupra intervalelor dintre coloane. Astfel, coloanele dau senzația unor stâlpi zburători deasupra clădirilor gotice, care sprijină baza masivă a domului. Totuși, stilul arhitectural este clasic și aspectul de colonadă asigură tranziția vizuală spre partea de jos a clădirii.

Deși a rămas principalul arhitect al bazilici San Pietro până la moarte, Michelangelo a lucrat și la alte proiecte, pentru clădiri de mici dimensiuni din Roma. El a construit etajul principal al palatului Farnese, reședința familiei papei Paul III. Peretele etajului principal din curtea palatului este un exemplu rar de operă arhitecturală terminată de artist. Alte lucrări arhitecturale târzii, extrem de imaginative și unice, precum cele executate pentru poarta orașului, Porta Pia, sau cele pentru biserica florentinilor din Roma, aveau să fie modificate mai târziu sau n-au trecut niciodată de faza de proiect, așa cum fusese conceput de către Michelangelo.

Un poem târziu despre moartea sa iminentă

Ultimele sale picturi au fost cele murale executate pentru Capela Paulină de la Vatican, care practic nu este accesibilă publicului nici azi. Spre deosebire de celelalte picturi murale ale sale, acestea se află în poziția normală destinată picturilor narative, pe perete, într-o poziție nu foarte înaltă. Ele cuprind iluzii de adâncime spațială și scene prin care se aseamănă mai degrabă cu alte picturi ale epocii, decât cu picturile anterioare ale artistului. Printre artiștii pe care Michelangelo ajunsese să-i cunoască și îi admira se număra și Tițian, care a vizitat Roma în perioada în care Michelangelo a executat acest proiect (1542–1550), iar picturile murale par să trădeze influența pe care pictorul a exercitat-o asupra culorilor folosite. În timpul unei lucrări de restaurare a Capelei Pauline, începută în 2004, s-a descoperit un autoportret al artistului într-una dintre fresce, în scena *Crucificării Sfântului Petru*. Experții sunt de părere că un personaj din mulțime, un călăreț care poartă un turban albastru, seamănă foarte mult cu artistul.

Ultimele poezii ale lui Michelangelo poartă și ele o nouă amprentă. Poemele, în principal sonete, reprezintă aserțiuni religioase directe, asemănătoare unor rugăciuni. Nu sunt la fel de complexe din punctul de vedere al sintaxei și al ideilor precum cele timpurii. Ultimele două sculpturi, pe care Michelangelo le-a realizat pentru sine și care reprezintă trupul neînsuflețit al lui Iisus, nu au fost terminate. Prima și cea mai mare dintre ele fusese realizată pentru mormântul său, iar personajul Iosif din Arimateea (sau, probabil, Nicodim), care îl plânge pe Iisus, este un autoportret. Michelangelo își mai făcuse autoportretul în lucrările timpurii, unde apărea în roluri de păcătos sau de penitent. În *Judecata de Apoi*, de exemplu, apare sub înfățișarea

Sf. Bartolomeu. Nemulţumit de sculptură, Michelangelo sparge unul dintre personaje şi abandonează lucrul la proiect. Aceasta constituie o altă variaţie pe tema neterminării care se reflectă de-a lungul lucrărilor artistului. Ultima sa sculptură a trecut şi ea prin mai multe lucrări de restaurare şi, în starea în care se află în prezent, reprezintă două personaje abia conturate care se îmbrăţişează.

Valoare artistică şi influenţă

Michelangelo este considerat unul dintre cei mai mari artişti ai lumii, care a reuşit să exprime prin artă ceea ce Shakespeare a exprimat în literatură sau Beethoven în muzică.

Deşi s-au bucurat de un succes extraordinar, lucrările lui Michelangelo nu au constituit o sursă prea mare de inspiraţie pentru alţi artişti, iar acest lucru nu se explică prin ezitarea acestora de a copia o lucrare artistică desăvârşită. Nimeni nu a ezitat să copieze lucrările lui Rafael, de exemplu, care a fost considerat un artist la fel de mare. În schimb, eticheta aplicată lui Michelangelo, aceea de cel mai mare artist al tuturor timpurilor, era cel puţin inhibantă. Cel mai talentat dintre artiştii care s-au inspirat din lucrările sale a fost Daniele da Volterra. Altfel, Michelangelo a fost recunoscut drept un model pentru aspecte specifice legate de operele sale. În sec. XVII, era dat drept exemplu pentru modul în care reda corpul uman, însă era mai puţin apreciat pentru elementele artistice mai ample pe care le folosea. Manieriştii, de exemplu, au adoptat compresia spaţială şi compoziţia în spirală, în timp ce maestrul Auguste Rodin, din sec. XIX, a utilizat efectul blocurilor de marmură nefinisate. Lucrările anumitor maeştri ai barocului din sec. XVII poartă cea mai mare amprentă a geniului artistic al lui Michelangelo, însă de o manieră extrem de subtilă. Lucrările pictorului Peter Paul Rubens, pe lângă cele ale lui Gian Lorenzo Bernini, reflectă cel mai bine utilizarea elementelor artistice folosite de Michelangelo de către un mare succesor al său.

Michelet, Jules

(21.08.1798, Paris, Franţa - 09.02.1874, Hèyres)

Istoric naţionalist francez, profesor de istorie şi filozofie, înainte de a fi numit în postul de director al secţiei de istorie a Arhivelor Naţionale, în 1831. Aici a găsit surse de inspiraţie pentru capodopera sa în 17 volume *Istoria Franţei* (Histoire de France, 1833–1867). Încercarea de a reînvia trecutul prin prisma personalităţii sale a dat o sinteză istorică de mare forţă dramatică, deşi primele 11 volume (apărute în 1855–1867) sunt afectate de ura scriitorului faţă de preoţi şi regi, de tratarea superficială sau abuzivă a documentelor şi de mania de a da o interpretare simbolică evenimentelor. O altă lucrare de proporţii este *Istoria Revoluţiei Franceze* (Histoire de la révolution française, 7 volume, 1847–1853). Mai târziu a scris proză lirică despre natură, remarcată pentru stilul deosebit de rafinat.

Jules Michelet, pictură în ulei de Thomas Couture; Muzeul Carnavalet, Paris

GIRAUDON/ART RESOURCE, NEW YORK

Michelin *denumire completă* Compagnie Générale des Etablissments Michelin

Uzină franceză de anvelope şi alte produse din cauciuc. A fost fondată în 1888 de fraţii Michelin, André (1853–1931) şi Édouard (1859–1940), şi producea camere de cauciuc pentru biciclete şi vehicule trase de cai. În anii 1890 s-a profilat pe anvelope pneumatice pentru automobile şi a devenit curând un producător important la nivel european. Firma şi-a deschis prima uzină în străinătate, la Torino, în 1906, iar astăzi are filiale în multe ţări. În 1951 a fost reorganizată ca holding. Michelin publică şi o serie de ghiduri de călătorie şi hărţi rutiere. Sediul se află la Clermont-Ferrand.

Michelson, A(lbert) A(braham)

(19.12.1852, Strelno, Prusia - 09.05.1931, Pasadena, California, SUA)

Fizician american (de origine prusacă). În 1854, familia lui a emigrat în SUA. A studiat la Academia Navală Americană şi în Europa, iar mai târziu a predat la Universitatea din Chicago (1892–1931), ajungând şeful Catedrei de fizică. A inventat interferometrul, cu care făcea măsurători extrem de precise, folosind lumina. A rămas cunoscut pentru experimentul Michelson-Morley, condus în colaborare cu Edward W. Morley (1838–1923), ce demonstra că viteza luminii este o constantă fundamentală. Cu ajutorul unui interferometru perfecţionat, Michelson a măsurat diametrul stelei Betelgeuse, prima determinare precisă a dimensiunilor unei stele. A fost primul savant american care a primit Premiul Nobel, în 1907.

Michelson-Morley, experimentul ~

Încercare de a determina viteza Pământului în eter, un mediu ipotetic în spațiu, despre care se credea că transportă undele de lumină. A fost efectuat în premieră la Berlin, în 1881, de către A.A. Michelson și perfecționat în SUA, în 1887, de Michelson și Edward W. Morley (1838–1923). Trebuia să demonstreze că, dacă viteza luminii în vid este o constantă, atunci mișcarea Pământului putea fi determinată comparând viteza luminii în direcția de mișcare a Pământului, cu viteza luminii perpendiculară pe aceeași direcție. Nu s-a găsit nici o diferență, iar rezultatul a infirmat teoria eterului. Consecința experimentului a fost că, în 1905, Albert Einstein a declarat că viteza luminii în vid este o constantă universală.

Michener, James A(lbert)

(03.02.1907?, New York, SUA - 16.10.1997, Austin, Texas)

Romancier și nuvelist american. Deși a fost găsit pe străzile din Doylestown, Pennsylvania, a crescut și s-a format ca un quaker. Și-a început cariera ca profesor și apoi, în perioada 1944–1946, s-a ocupat cu studiul istoriei navale în Pacificul de Sud, unde se întâmplă și acțiunea primelor sale scrieri. Cartea sa *Povestiri din Pacificul de Sud* (Tales of the South Pacific, 1947, Premiul Pulitzer) a fost adaptată pentru un musical pe Broadway, *South Pacific* (1949, ecranizat în 1958). Este cunoscut pentru proza epică, romane documentate în detaliu: *Hawaii* (1959; ecranizat în 1966), *Iberia* (1968), *Centennial* (1974), *Chesapeake* (1978), *Space* (1982) și *Mexico* (1992).

Michigan

Stat situat în partea central-vestică a SUA. Suprafața: 250 466 kmp; 9 938 444 loc. (2000). Centrul administrativ este Lansing. Înconjurat aproape în întregime de Marile Lacuri. Michigan este împărțit în două mari segmente: peninsulele Superioară și Inferioară. Cea Inferioară este mărginită la S de statele Indiana și Ohio; cea Superioară se învecinează la V cu Wisconsin. Vestul Peninsulei Superioare are un relief înalt și neregulat, bogat în minereuri, iar în restul statului predomină dealurile și câmpiile. La început, regiunea era locuită de indieni vorbitori de limbă algonkin. În sec. XVII au sosit francezii și au întemeiat Sault Sainte Marie, în 1668, și Detroit, în 1701; se ocupau în special cu comerțul de blănuri. În 1763, după Războiul francez și indian, englezii au câștigat controlul asupra statului Michigan, pe care l-au cedat apoi americanilor în 1783. În 1787 a fost inclus în Teritoriile de Nord-Vest și în 1800, în Teritoriul Indiana. În 1805, în Peninsula Inferioară a luat naștere Teritoriul Michigan. Deși în Războiul din 1812 americanii îl cedaseră englezilor, el a fost recuperat în 1813 prin victoria lui Oliver Hazard Perry, în Bătălia de la lacul Erie. Disputa de graniță cu statul Ohio, cunoscută drept Războiul de la Toledo, a fost soluționată de președintele Andrew Jackson; Michigan a primit drept compensație Peninsula Superioară și proclamarea statului. În 1837 a devenit al 26-lea stat din componența SUA. A susținut activ cauza unionistă în timpul Războiului Civil American. În sec. XX, economia statului a fost dominată de industria de automobile.

Michigan

Al treilea lac ca mărime (*în algonkin, michigami* sau *misschiganin*, lac mare) dintre cele cinci numite Marile Lacuri și singurul situat integral pe teritoriul SUA. Se învecinează cu statele Michigan, Wisconsin, Illinois și Indiana și comunică cu lacul Huron prin strâmtoarea Mackinac, în partea de N. Are o lungime de 517 km și o lățime de până la 190 km, cu o adâncime maximă de 281 m și o suprafață de 57 757 kmp. Primul european care l-a descoperit a fost exploratorul francez Jean Nicolet, în 1634; R.-R. La Salle a adus prima ambarcațiune aici, în 1679. Acum este zonă de navigație internațională, ca parte din Canalul Maritim Marile Lacuri–St. Lawrence.

Michigan, Universitatea ~

Universitate de stat cu campusul principal în Ann Arbor și campusuri satelit în Flint și Dearborn. Își are originea într-un gimnaziu din Detroit (1817); s-a mutat apoi la Ann Arbor, în 1837. Astăzi este unul dintre cele mai prestigioase centre universitare din SUA și are în componență un colegiu de literatură, știință și arte și numeroase școli postuniversitare și de formare profesională. Alte unități sunt: un reactor nuclear, un complex de spitale, un laborator de inginerie aerospațială, un centru de cercetare a Marilor Lacuri și Biblioteca Prezidențială Gerald R. Ford.

Michoacán

Stat situat în SV Mexicului. Suprafața: 59 928 kmp; 3 985 667 loc. (2000). Centrul administrativ: Morelia. Mărginit de Oceanul Pacific, are un relief ascendent, de la câmpie îngustă de coastă până la Sierra

Madre. Orașe importante sunt: Uruapan, Zamora și Pátzcuaro. În anii 1530, dominicanul Vasco de Quiroga a întemeiat primele misiuni permanente printre indienii tarascani din jurul lacului Pátzcuaro. Statul se află într-o zonă de activitate vulcanică intensă; Muntele Jorullo s-a format în urma unei erupții, în 1759, iar Paricutín a luat naștere dintr-o erupție ce a durat din 1943 până în 1952. Economia statului se bazează pe exploatarea pădurilor și creșterea plantelor tropicale.

Mickey Mouse

Personaj celebru din filmele de animație ale lui Walt Disney. A apărut în *Vaporașul Willie* (Steamboat Willie, 1928), primul film animat sonor. Disney l-a creat pe Mickey, înzestrându-l cu vocea subțirică, iar desenatorul lui era de obicei Ub Iwerks. Cu capul lui exagerat de mare și cu urechile rotunde și negre, Mickey Mouse a primit rolul principal în peste o sută de filme animate de scurtmetraj. În 1932, Disney a primit pentru creația lui un Premiu Oscar onorific. *Mickey Mouse Club* a fost una dintre cele mai populare emisiuni americane de televiziune pentru copii din anii 1950, iar șapca neagră cu urechi de șoarece purtată de invitații emisiunii a devenit unul dintre cele mai vândute produse comerciale din istorie.

Mickiewicz, Adam (Bernard)

(24.12.1798, Zaosye, Novogradsk, Belorusia - 25.11.1855, Istanbul, Turcia)

Poet polonez. Un apostol pe viață al libertății naționale poloneze și unul dintre poeții reprezentativi ai țării lui, Mickiewicz a fost deportat în Rusia în 1823, pentru activitatea sa revoluționară, dar mai târziu s-a stabilit la Paris. *Poezie* (Poezja, 2 vol., 1822–1823) a fost prima operă romantică din literatura poloneză; conținea două părți din ciclul *Străbunii*, un amestec de folclor și patriotism mistic. A mai publicat un volum de poezie de dragoste, *Sonete din Crimeea* (Sonety krymskie, 1826), o interpretare în proză a istoriei polonezilor sub titlul *Cartea națiunii și a pelerinilor poloni* (Księgi narodu polskiego i pielgreymstwa polskiego, 1832) și capodopera sa, poemul epic *Pan Tadeusz* (1834), ce prezintă viața societății poloneze de la începutul sec. XIX. A predat, a editat un ziar radical și a îndeplinit misiuni în numele Poloniei.

micmac *sau* mi'kmaq

Populație amerindiană din America de Nord răspândit în Canada în Québec, Nova Scotia, Newfoundland, New Brunswick și insula Prince Edward, și în SUA, în Aroostook, Maine și în jurul Bostonului. Populație micmac cuprinde cele mai mari triburi indiene din Provinciile Maritime ale Canadei Estice. Cronicile menționează că era un popor dârz și războinic, dar au fost printre primii indieni care au primit învățăturile iezuite și s-au căsătorit cu colonialiști din Noua Franță. Membrii tribului micmac formau o confederație din mai multe clanuri. Iarna vânau reni caribu, elani și animale mici; vara pescuiau, adunau crustacee și vânau foci. Erau experți în canotaj. În sec. XVII–XVIII au fost aliații francezilor împotriva englezilor. Astăzi, populația micmac numără, incluzând descendenții albi, cca 20 000 de membri.

micobacterie

Bacterie în formă de bastonaș, din genul *Mycobacterium*. Cele mai importante două specii provoacă la om tuberculoza și lepra, alte specii provocând tuberculoza atât la om, cât și la animale. Unele micobacterii trăiesc pe materii organice în descompunere; altele sunt parazite. Cele mai multe se găsesc în sol și apă, dar unele specii se dezvoltă în țesuturile bolnave ale animalelor. Infecția cu micobacterii se tratează cu antibiotice.

micologie

Studiu al fungilor, incluzând ciuperci și drojdii. Multe ciuperci au întrebuințări în medicină și industrie. Cercetările micologice au avut ca rezultat realizarea unor antibiotice: penicilina, streptomicina și tetraciclina. Studiile micologice au aplicații practice și în industria de prelucrare a laptelui și a produselor lactate, în industria vinului și în panificație, la fabricarea cernelurilor și a vopselelor. Micologia medicală este studiul organismelor fungice care provoacă boli.

Micon *sau* Mikon

(sec. V î.Hr., Grecia)

Pictor și sculptor grec, elev al lui Polygnotos, a continuat și aprofundat stilul maestrului său în tratarea spațiului și a perspectivei în pictura greacă. Mikon este autorul picturii murale a Stoa Poikile (porticul pictat) din agora din Atena și al picturilor Theseum-ului din Atena. Inovațiile sale în reprezentarea spațială au marcat începutul declinului picturii pe vase din ceramică în Grecia.

micoplasmă

Bacterie din genul *Mycoplasma*, unul dintre cele mai mici organisme bacteriene. Celula

bacteriană poate avea formă de sferă, de pară sau de filament subțire și ramificat. Organismele micoplasmatice sunt gramnegative (*vezi* colorația gram) și nu au nevoie de oxigen. Sunt bacterii coloniale, lipsite de pereți celulari. Parazitează articulațiile sau mucoasele care căptușesc organele respiratorii, digestive și genitale ale rumegătoarelor, carnivorelor, rozătoarelor, precum și ale omului. Substanțele toxice produse de aceste bacterii se acumulează în țesuturile gazdei. La om, o specie de micoplasmă cauzează o formă foarte răspândită de pneumonie.

micoriză
Combinație între hifele unei ciuperci și rădăcinile unei plante-gazdă. Asociația celor două este un exemplu de simbioză care ajută la hrănirea ambelor organisme. Fixarea și creșterea anumitor plante (citricele, orhideele, pinul) depind de micoriză; alte plante supraviețuiesc, dar nu înfloresc în absența ciupercii simbiote.

micotoxină
Toxină produsă de o ciupercă. Există o varietate largă de micotoxine ce produc halucinații, inflamarea pielii, boli de ficat, hemoragii, avorturi spontane, convulsii, afecțiuni neurologice și/sau moartea, atât la animale, cât și la oameni. Cele mai cunoscute micotoxine sunt aflatoxina, ergotoxina și agenții ciupercilor otrăvitoare.

micoză *sau* ciuperca piciorului
Formă de impetigo care afectează laba piciorului. În forma sa inflamatorie, infecția bacteriană poate rămâne în fază latentă timp de mai multă vreme, prezentând doar episoade acute ocazionale, când apar bășici, mai ales între degete. Tipul uscat reprezintă o formă cronică, marcată de o roșeață ușoară a pielii și de scuame în zona tălpii, precum și pe laterale și la unghii, care devin groase și casabile.

micoze
Boli cauzate de orice ciupercă (*vezi* fungi) ce infestează țesuturile. Infecțiile micotice superficiale (de ex. ciuperca piciorului) sunt limitate la nivelul epidermei. Infecțiile subcutanate, care se extind uneori în structuri adiacente, cum ar fi oasele sau organele, sunt rare și, adesea, cronice. În infecțiile sistemice, ciupercile se răspândesc în corpul unei gazde sănătoase (sau, mai adesea, aflată sub acțiunea unor imunosupresive). Unele micoze pot fi superficiale sau sistemice, afectând anumite organe.

microbiologie
Studiu științific al microorganismelor, o categorie de forme simple de viață în care intră protozoarele, algele, mucegaiurile, bacteriile și virusurile. Microbiologia studiază structura, funcțiile și clasificarea acestor organisme, precum și metodele de control și de utilizare a activității lor. Louis Pasteur și Robert Koch au pus bazele acestei științe la sfârșitul sec. XIX. De atunci au fost identificate atât un număr mare de microorganisme patogene, cât și unele metode de control al efectelor lor nocive. Mai mult, s-au descoperit metode de utilizare a activității unor anumite microorganisme în medicină, industrie și agricultură. Mucegaiurile, de ex., sunt o sursă de antibiotice, în special de penicilină. *Vezi și* bacteriologie, inginerie genetică.

microchirurgie
Tehnică chirurgicală aplicată în operații pe structuri minuscule, cu instrumente specializate, precise, de dimensiuni mici, sub microscop, uneori asistată de o cameră de luat vederi și de un monitor. Microchirurgia era un domeniu imposibil până de curând, deoarece presupune operații pe oasele delicate ale urechii interne și medii, reatașarea membrelor sau a degetelor traumatizate, repararea retinei și înlăturarea tumorilor dezvoltate în interiorul structurilor vitale.

microcip
Vezi circuit integrat

microcircuit
Vezi circuit integrat

microclimat
Condiții climatice într-un perimetru restrâns, la câțiva metri deasupra pământului și în subteran, la nivelul vegetației locale. Microclimatele sunt influențate de anumiți factori: temperatură, umiditate, mișcări ale maselor de aer, rouă, îngheț, echilibru termic, evaporare, natura solului și a vegetației, topografie locală, latitudine, altitudine și anotimp. Condițiile meteorologice și clima pot fi influențate de microclimat, mai ales de variațiile factorilor de suprafață.

microclin
Mineral din grupa feldspaților, o formă de aluminosilicat potasic ($KAlSi_3O_8$), prezent în numeroase tipuri de roci. Varietatea verde se numește amazonit și se utilizează ca piatră semiprețioasă. Este un termen final al seriei feldspaților alcalini. *Vezi și* ortoclaz.

micrococ

Bacterie sferică din genul *Micrococcus*, răspândită în natură. De obicei, acești coci grampozitivi (*vezi* colorație gram, coc) nu sunt patogeni. Prezenți permanent în corpul uman, pot avea un rol esențial în menținerea echilibrului diverselor microorganisme de pe piele. Unele specii trăiesc în particulele de praf atmosferic, în sol, în apa mării și pe pielea vertebratelor. Unele specii se găsesc în lapte, pe care îl pot altera.

microcomputer

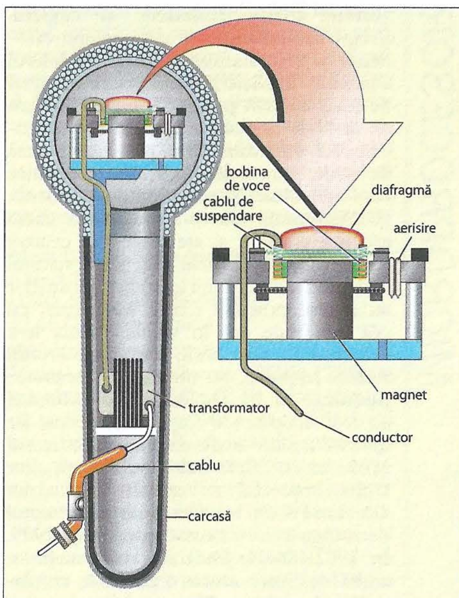
Computer digital mic, al cărui CPU se găsește pe un singur cip integrat. Pe măsură ce integrarea pe scară largă și apoi pe scară foarte largă (VLSI) a mărit progresiv numărul de tranzistori care pot fi plasați pe un cip, a crescut și capacitatea de procesare a microcomputerelor. Computerul personal este cel mai frecvent tip de microcomputer, dar microcomputerele de înaltă performanță se folosesc și în afaceri, în inginerie și în dispozitivele automate din producția industrială. *Vezi și* circuit integrat; microprocesor.

microeconomie

Studiu al relațiilor economice la nivelul consumatorilor individuali, al firmelor și al ramurilor industriale și distribuția producției și a venitului total între ei. Individul este considerat în același timp furnizor de resurse minerale, forță de muncă și capital și consumatorul ultim al produsului finit. Firmele sunt și ele furnizori de produse și consumatori de forță de muncă și capital. Microeconomia analizează piața și alte mecanisme ce stabilesc prețuri relative pentru bunuri și servicii și distribuie resursele societății după potențialul lor de utilizare. *Vezi și* macroeconomie.

microfon

Dispozitiv ce transformă undele sonore în oscilații electrice, într-o formă asemănătoare ca undă cu sunetul. Există mai multe tipuri de microfoane, în funcție de caracteristicile direcționale; ele pot capta sunetul ce vine predominant dintr-o singură direcție, din două direcții sau chiar, mai mult sau mai puțin uniform, din toate direcțiile. Microfoanele sunt utilizate pe scară largă în transmițătorii telefonici, aparate și proteze auditive, sisteme de înregistrare a sunetului (mai ales pentru înregistrări magnetice și digitale pe bandă), dictafoane și sisteme de comunicație publică. (Vezi planșa alăturată.)

Într-un microfon cu bobină mobilă, undele sonore fac să vibreze diafragma, oscilația acesteia provocând mișcarea înapoi și înainte a bobinei într-un câmp magnetic, generând un curent electric care variază proporțional cu unda sonoră inițială. Acest curent variabil este transmis printr-un conductor spre un transformator care-l convertește într-un curent condus printr-un cablu spre un aparat de înregistrare sau spre un difuzor, reproducând sunetul.

© MERRIAM-WEBSTER INC.

micrometru *sau* șubler

Instrument pentru măsurători precise ale dimensiunilor liniare, de ex. diametru, grosime și lungime, ale corpurilor solide. Este alcătuit dintr-un cadru în forma literei C, cu un segment mobil atașat la un șurub. Precizia măsurătorilor depinde de fixarea corectă a piuliței pe șurub.

Micronezia

Grup de insule în V Oceanului Pacific. O subdiviziune a Oceaniei, are în componență Kiribati, Guam, Nauru, Insulele Mariane de Nord, Statele Federative Micronezia, Insulele Marshall și Palau. Cea mai mare parte a insulelor se află la N de ecuator și reprezintă extremitatea vestică a insulelor din Oceanul Pacific.

Micronezia *denumire oficială* Statele Federate ale Microneziei

Stat în V Oceanului Pacific. Suprafața: 701 kmp; 113 400 loc. (2005). Capitala: Palikir, aflată pe insula cea mai mare, Pohnpei. Este formată din patru state insulare: Yap, Chuuk (Truk), Pohnpei (Ponape) și Kosrae, toate în Insulele Caroline. Limbi

vorbite: malay-polineziene și engleză. Religii: creștinism (mai ales romano-catolicism și protestantism). Moneda: dolarul american. Insulele și atolii ocupă un areal de cca 2 800 km pe direcția E-V și 965 km de la N la S. Subvențiile din partea guvernului american sunt principala sursă de venit; principalele activități economice sunt agricultura și pescuitul de subzistență. Micronezia este o republică în liberă asociere cu SUA și are o singură cameră legislativă; președintele este șeful statului și al guvernului. Primii locuitori ai insulelor au migrat probabil din E Melaneziei cu cca 3 500 de ani în urmă. Spania le-a colonizat în sec. XVII, dar după Primul Război Mondial, au intrat sub dominație japoneză. În Al Doilea Război Mondial au fost ocupate de forțele americane, iar în 1947, SUA a devenit administratorul Microneziei, aflată sub tutela Națiunilor Unite, împreună cu celelalte insule din Oceanul Pacific. Insulele au obținut dreptul de autoguvernare ca stat federativ în 1979. În 1982, Statele Federate au semnat un acord de liberă asociere cu SUA, ce răspunde de apărarea Microneziei.

microprocesor

Dispozitiv electronic în miniatură, ce conține circuitele aritmetice, logice și de control necesare pentru a funcționa ca CPU într-un computer digital. Microprocesoarele sunt circuite integrate ce pot interpreta și executa instrucțiunile într-un program și pot efectua operații aritmetice. La sfârșitul anilor 1970, dezvoltarea lor a avut ca urmare fabricarea microcomputerelor. Terminalele inteligente, de ex. ATM-urile bancare, dispozitivele de vânzare automată, cuptoarele cu microunde programabile și jocurile electronice, conțin microprocesoare. Acestea au facilitat controlul automat al instalațiilor industriale și al aparaturii din spitale. Multe automobile au sisteme de aprindere și de alimentare controlate de un microprocesor.

microprogramare

Proces de scriere a unui microcod pentru un microprocesor. Microcodul este un cod la scară mică, prin care se definește modul de funcționare al unui microprocesor, atunci când primește instrucțiuni într-un cod-mașină. În mod normal, o instrucțiune în limbaj mașină se traduce în mai multe instrucțiuni din microcod. La unele computere microcodul este stocat în ROM și nu poate fi modificat; la computerele mari, el este stocat în EPROM și poate fi înlocuit cu versiuni mai noi.

microscop

Instrument ce redă imaginea mărită a obiectelor mici, permițând examinarea și analiza lor la o scară convenabilă. Imaginea, formată în diverse moduri, este redată prin vizionare directă, procesare electronică sau o combinație a acestor două modalități. Cel mai cunoscut tip de microscop este microscopul optic, în care imaginea este formată cu ajutorul lentilelor. La alte tipuri de microscoape, imaginea se formează folosind diverse procese fizice care presupun unde, de ex. microscopul electronic (*vezi* microscopie electronică), în care o rază de electroni ia locul razei de lumină. Se foloseau microscoape rudimentare încă de la jumătatea sec. XVI, dar abia în 1674 microscoapele puternice ale lui A. van Leeuwenhoek puteau detecta obiecte mici, de mărimea protozoarelor.

microscopie electronică

Tehnică pentru examinarea unor eșantioane prea mici pentru a putea fi observate cu un microscop obișnuit. Electronii au lungimi de undă mult mai mici decât lumina vizibilă. Ca să poată fi observate mai bine, eșantioanele sunt acoperite cu atomi de metal. Se folosesc două instrumente distincte. În cazul microscopului electronic cu scanare, un fascicul de electroni aflat în mișcare, scanat de-a lungul unui obiect, este focalizat de „lentile" magnetice pentru a produce o imagine a suprafeței obiectului asemănătoare cu imaginea de pe un ecran de televizor. Fotografiile par tridimensionale; pot reprezenta organisme mici sau părți ale acestora, molecule, cum ar fi ADN-ul, sau chiar atomi individuali mari (de ex. uraniu, toriu). În cazul microscopului electronic de transmisie, fasciculul de electroni trece printr-un eșantion foarte subțire, atent pregătit și este focalizat pe un ecran sau pe o plăcuță fotografică, pentru a vizualiza structura interioară a unor eșantioane precum celulele sau țesuturile.

Microsoft Corp.

Firmă americană de computere, lider în dezvoltarea sistemelor și a aplicațiilor software pentru computerele personale. Microsoft, cu sediul la Redmond, Washington, fabrică hardware și publică materiale multimedia și cărți. A fost fondată în 1975 de către Bill Gates și Paul G. Allen (n. 1954), care au adaptat BASIC pentru computerele personale. Ei au autorizat diverse companii să folosească versiuni BASIC sub licență, au elaborat alte limbaje de programare și,

în 1981, au scos pe piață MS-DOS pentru computerele IBM. Adoptarea MS-DOS de către alte firme de computere a adus venituri uriașe pentru Microsoft care, în 1986, a devenit societate anonimă. A scos prima versiune a programului de procesare a cuvintelor Microsoft Word în 1983, iar în 1985 a lansat Microsoft Windows, o interfață (*vezi* Graphical User Interface) pentru computerele care funcționează în MS-DOS. În 2001, Microsoft realizează Xbox, consolă pentru videojocuri ce i-a adus zece miliarde de dolari din vânzări, ocupând locul doi pe acest segment de piață. În 2002 a lansat Xbox Live, o rețea de jocuri de bandă largă pentru consolele sale.

microtubul

Structură tubulară îngustă, înconjurată de o membrană, cu o lungime variabilă, care se găsește în celulele animale și vegetale, îndeplinind mai multe funcții. Microtubulii dau formă celulei, fiind componente majore ale cililor și flagelilor, și participă la formarea fusului de diviziune (mitoză). De asemenea, facilitează deplasarea substanțelor din corpul celulei nervoase (neuron) spre extremitatea sa (axoni) și înapoi la celulă.

microundă

Porțiune a spectrului de radiație electromagnetică situată între undele radio și radiația infraroșie. Microundele au lungimi de undă oscilând de la 30 cm la 1 mm, corespunzând frecvențelor de 1 gigahertz (10^9 Hz) la 1 terahertz (10^{12} Hz). Televiziunea și telefonul funcționează pe microunde care sunt principalele purtătoare în transmisiile dintre stațiile de pe Pământ și dintre Pământ și sateliți. Razele radar sunt microunde în pulsații scurte, cu ajutorul cărora se detectează vapoare, avioane și fenomene meteorologice și se determină viteza de mișcare a obiectelor. Microundele sunt absorbite de apa și de grăsimile din alimente, producând încălzirea în interior. Materiale cum sunt sticla și ceramica nu absorb microundele și deci nu se încălzesc. *Vezi și* maser.

micțiune

Proces de eliminare a urinei din vezica urinară (*vezi* aparat urinar). Acest proces este controlat de nervii situați în măduva spinării, în trunchiul cerebral sau în scoarța cerebrală care comandă acțiunea mușchilor involuntari sau voluntari. Nevoia de urinare este resimțită atunci când vezica conține 100–150 ml de urină și devine inconfortabilă la un volum de 350–400 ml. Pereții vezicii urinare se destind, iar sfincterul (constricția musculară) se relaxează, permițând golirea vezicii. În mod normal, aceasta se golește complet, dar fluxul poate fi blocat de prezența pietrelor în vezica urinară sau din cauza unor afecțiuni ale prostatei; tonusul muscular slab (mai ales la femeile mai în vârsta) sau anumite boli ale sistemului nervos pot cauza pierderea controlului asupra urinării (incontinență).

Micu (Clain), Ioan Inochentie *născut* Ioan Micu

(1692, Sadu, Sibiu, [România] - 22.09.1768, Roma, Italia)

Prelat și cărturar român, episcop al Bisericii Unite din Transilvania (1729–1751) și membru al Dietei (din 1729), a fost inspirat de unele idei iluministe și de o înflăcărată conștiință națională, dedicându-și întreaga energie luptei pentru recunoașterea drepturilor sociale și politice ale clerului greco-catolic și ale românilor din Transilvania. Preocupat de ridicarea nivelului cultural al compatrioților săi, a organizat la Blaj un centru de cultură românească. În 1744 a fost pus sub acuzație de curtea imperială de la Viena și obligat să ia drumul spre Roma, într-un exil fără întoarcere.

Micu (Clain), Samuil *născut* Maniu Micu

(09.1745, Sadu, Sibiu, [România] - 13.05.1806, Buda, [Ungaria])

Istoric, filolog, filozof și teolog român. Reprezentant de primă mărime al Școlii Ardelene, nepot al lui Ioan Inochentie Micu-Clain. După studii de filozofie și teologie la Viena a devenit canonic greco-catolic și profesor de etică și aritmetică la Seminarul din Blaj (1772–1777), director de studii la Colegiul Sfânta Barbara din Viena (1781–1782) și cenzor al cărților românești de la Buda (începând cu 1805). Prin scrierile sale istorice și filologice a avut o contribuție importantă la argumentarea tezelor despre originea limbii și a poporului român, precum și a continuității daco-romane (*Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, 1796; *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor pe scurt*). A formulat primul sistem ortografic românesc modern cu bază latină, ilustrat prin tipărirea lucrării *Carte de rogacioni pentru evlavia homului crestin* (1779). Împreună cu Gheorghe Șincai a redactat și tipărit cea dintâi gramatică a limbii române, *Elementa linguae daco-romanae sive Valachicae* (1780). A publicat în 1795 o nouă versiune românească a Bibliei (revizuire a *Bibliei de la București*). A fost inițiatorul și unul dintre principalii redactori ai *Lexiconului de la Buda*

(1825). Alte scrieri: *Propovedanie sau învăţături la îngropăciunea oamenilor morţi* (1784), *Istoria românilor cu întrebări şi răspunsuri* (1796), *Theologia moralicească* (2 vol., 1796), *Logica* (1799), *Etica şi politica sau filozofia cea lucrătoare* (1800).

Micul Lac al Sclavului

Lac în centrul provinciei Alberta, Canada. Situat la V de Edmonton şi S de Lacul Mare al Sclavilor, acoperă o suprafaţă de 1 168 kmp şi se varsă prin Râul Mic al Sclavilor în râul Athabasca. Numele său aminteşte de indienii sclavi (dogrib), care locuiau odinioară pe ţărmul lacului.

Micul Missouri

Râu în NV SUA. Izvorăşte din NE statului Wyoming şi curge spre NE, de-a lungul colţului de SE al statului Montana şi a celui de NV din Dakota de Sud. Continuă spre N în Dakota de Nord, apoi spre E, pentru a se vărsa în Missouri, după un curs de 900 km. Pe teritoriul statului Dakota de Nord ţărmurile lui găzduiesc Parcul Naţional Theodore Roosevelt.

Midas

În mitologia greacă şi romană, rege din Frigia. Midas l-a capturat pe satirul Silen, dar s-a arătat blând faţă de el şi, drept răsplată, Dionysos i-a promis îndeplinirea unei dorinţe. Midas i-a cerut ca tot ce atingea să se transforme în aur; dar când fiica sa, îmbrăţişându-l, s-a preschimbat într-o statuie de aur, el a cerut să i se anuleze dorinţa. Conform altei legende, Midas ar fi fost invitat să aleagă între Apollo şi satirul Marsyas, în cadrul unui concurs de muzică. Când Midas l-a declarat pe Marsyas câştigător, Apollo l-a pedepsit împodobindu-l cu o pereche de urechi de măgar. *Vezi şi* satir şi silen.

MIDAS /Missile Defense Alarm System/

(Sistem de apărare împotriva rachetelor)

Serii de sateliţi militari americani, fără oameni la bord, proiectaţi să avertizeze în cazul unor atacuri surpriză cu rachete balistice intercontinentale sovietice. A fost primul sistem de avertizare de acest fel din lume. Puşi în funcţiune la începutul anilor 1960, sateliţii de recunoaştere erau echipaţi cu senzori cu raze infraroşii, capabili să detecteze căldura emanată de o rachetă balistică, la scurt timp după lansarea ei.

Middlebury, Colegiul ~

Colegiu privat de arte şi ştiinţe umaniste în Middlebury, Vermont, SUA, fondat în 1800. Este renumit pentru programele de studiul al limbilor moderne, al literaturii şi al creaţiei literare. Colegiul sponsorizează Conferinţa scriitorilor, Bread Loaf Writers' Conference, ce reuneşte autori debutanţi şi consacraţi.

Middlesbrough

Oraş, 134 487 loc. (2001), autoritate administrativă în districtul North Yorkshire, comitatul istoric Yorkshire, Anglia. Situat pe malul sudic al râului Tees, a luat fiinţă în 1830, odată cu extinderea căii ferate spre un nou port de exportare a cărbunelui. Dezvoltarea lui, mai târziu, a depins de exploatarea zăcămintelor de fier din apropiere.

Middlesex

Comitat în SE Angliei, situat de-a lungul fluviului Tamisa. Primii locuitori s-au stabilit aici începând cu 500 î.Hr. Triburile belgice au sosit în sec. I î.Hr., urmate de romani, care au construit avanposturi de-a lungul râului. Regiunea a fost colonizată de saxoni la începutul sec. V d.Hr. Cum se învecina la E şi la V cu teritorii ocupate de saxoni, şi-a căpătat numele (însemnând saxonii de mijloc) prin 704 d.Hr. În 1888, Middlesex devenise comitat administrativ. În 1965, Londra extinsă a înglobat părţi din fostul comitat.

Middleton, Thomas

(04.?1580, Londra, Anglia - 04.07.1627, Newington Butts, Surrey)

Dramaturg englez; a studiat la Universitatea Oxford şi a publicat trei volume de poezie până în 1600. A învăţat să scrie teatru colaborând cu John Webster şi alţi dramaturgi pentru producătorul Philip Henslowe. Cele mai importante piese ale lui sunt considerate tragediile *Femei, feriţi-vă de femei* (Women Beware Women, cca 1621) şi *Copil schimbat* (The Changeling, 1622, în colaborare cu William Rowley). Comediile lui prezintă o societate atinsă de mirajul banilor: *Trimestrul I* (Michaelmas Terme cca 1605), *Festă pentru boşorog* (A Trick to Catch the Old-one, 1608), *Lume nebună* (A Mad World, My Masters, 1608), *Fecioara din Cheapside* (A Chast Mayd in Cheapeside, cca 1613) şi *Jocul de şah* (A Game at Chess, 1625).

middot

În interpretarea iudaică a Bibliei, principii folosite pentru explicarea cuvintelor sau a pasajelor. Ele stabilesc înţelesul pe care îl are un pasaj într-o situaţie sau

întrebare nouă. Primele middot cunoscute au fost compilate de Hillel în sec. I î.Hr.; au mai urmat cele ale lui Ismael ben Elisha (cca 100 d.Hr.) și Eliezer ben Yoze Galileanul (cca 150 d.Hr.). Cele mai cunoscute sunt *kol wa-homer* (*în ebraică*, cât mai este), în care interpretul pornește de la o premisă minoră spre una majoră, și *gezera shawa* (*în ebraică*, comparație între expresii sau legi similare), în care se face o inferență prin analogie.

Midgard

În mitologia norvegiană, lăcaș al omenirii. Legenda spune că a fost făcut din trupul primei ființe create, uriașul Ymir. Zeii l-au ucis și i-au rostogolit trupul până în hăul din mijlocul universului, făcând din carnea lui pământul, din sângele lui oceanele, munții din oase și așa mai departe. Craniul uriașului, susținut de patru pitici, a devenit bolta cerească. Soarele, Luna și stelele au fost făcute din scânteile risipite rămase în craniu.

Midgley, Thomas, Jr.

(18.05.1889, Beaver Falls, SUA - 02.11.1944, Worthington, Ohio)

Inginer și chimist american. A studiat la Universitatea Cornell, iar mai târziu a lucrat ca administrator și cercetător industrial. În 1921 a descoperit eficiența compusului tetraetil plumb, ca aditiv anticombustie pentru benzină. El a descoperit și diclordifluormetanul, o substanță de răcire cunoscută și ca Freon-12 (*vezi* freon) care, împreună cu unii compuși înrudiți, era folosit ca refrigerent și, mai târziu, ca gaz propulsor. Midgley a făcut cercetări pe cauciucuri naturale și sintetice, descoperind unul dintre primii catalizatori pentru reacțiile de rupere a lanțurilor de hidrocarburi.

Midhat Pașa

(10.1822, Istanbul, Imperiul Otoman - 08.05.1883, Al-Tā'if, Peninsula Arabia)

Mare vizir al Imperiului Otoman. În postul de guvernator al orașelor Niš și Bagdad, a înfăptuit reforme ce au câștigat aprecierea sultanului Abdülaziz, numindu-l mare vizir în 1872, dar numai pentru trei luni. În 1876 a contribuit la înlăturarea de la putere a lui Abdülaziz și la înlocuirea lui cu Abdul-Hamid II. A fost din nou numit mare vizir și dat afară șase luni mai târziu. Este alungat, rechemat și numit guvernator la Smyrna și, apoi, arestat și condamnat pentru moartea lui Abdülaziz. Pedeapsa cu moartea i-a fost comutată prin exil pe viață. *Vezi și* Tanzimat.

MIDI
/Musical Instrument Digital Interface/

Protocol pentru transmiterea datelor muzicale între componente digitale, cum ar fi un sintetizator și placa de sunet a unui computer. MIDI utilizează transmiterea sincronică în serie de opt biți, cu o viteză de 31,25 kbiți/s. Datele transmise nu reprezintă sunetul muzical, ci specifică aspecte ale lui (o anumită înălțime, intensitate și punctul de pornire și oprire în timp). Datele se aplică apoi unor tipuri de unde stocate digital pe un cip din computer, pentru a da naștere unui sunet specific.

midie

Denumire comună pentru numeroasele specii de moluște bivalve din familia marină *Mytilidae*, răspândite pretutindeni. Au forme triunghiulare sau ovale și lungimi de 5–15 cm, cu suprafața netedă sau striată, adesea acoperită de un înveliș cu aspect păros. Multe specii au cochilia de culoare brună-violacee pe dinafară și albă-sidefat pe dinăuntru. Midiile se atașează pe corpuri solide sau una de alta, formând bancuri dense. Unele dintre ele se îngroapă în mâl sau în nisip. Reprezintă hrana păsărilor și a stelelor-de-mare, iar unele specii sunt cultivate pentru consumul alimentar.

midii

WALTER DAWN

midie-zebră

Denumire comună pentru cele două specii de midii de dimensiuni reduse (genul *Dreissena*) care provoacă cele mai mari pagube în apele dulci. Se înmulțesc rapid și se fixează în număr mare pe orice fel de suprafață. Midiile vorace distrug rețelele trofice prin lichidarea fitoplanctonului, iar agregarea masivă în jurul valvelor sau al țevilor de admisie a apei, al stâlpilor de pod și al altor structuri poate produce pagube economice semnificative. Primul lor atac în Europa a fost semnalat la începutul sec. XIX, acestea fiind transportate (probabil de vasele comerciale) în America de Nord în 1986. Invazia lor în Marile Lacuri a avut efecte devastatoare asupra speciilor autohtone de midii și asupra populațiilor de pești.

Midler, Bette

(n. 1945, Honolulu, SUA)

Actriță și cântăreață americană. A studiat teatrul la Universitatea din Hawaii. S-a

mutat la New York unde a început să joace într-un club de noapte. Spectacolul de pe Broadway *The Divine Miss M* (1974) i-a adus un Premiu Tony și un Premiu Grammy pentru album. Filmele ei mai importante sunt: *Trandafirul* (The Rose, 1979), *În lumea bună* (Down and Out in Beverly Hills, 1986), *Stella* (1990) și *Clubul nevestelor părăsite* (The First Wives Club, 1996). *The Rose* și *Wind Beneath My Wings* sunt cântecele ei de succes.

midrash

În iudaism, colecție amplă de scrieri care cercetează Biblia evreiască din perspectiva tradiției orale. Activitatea midrashică a atins apogeul în sec. II d.Hr., cu școlile lui Ismael ben Elisha și Akiba ben Joseph. Midrash se împart în două grupe: *Halakha*, ce studiază probleme legale, și *Haggadah*, scrieri nejuridice menite să instruiască. Midrash sunt adesea citate în *Talmud*.

Midway, Bătălia de la ~

(3-6 iunie 1942)

Lupte navale în Al Doilea Război Mondial, între SUA și Japonia. Forțele navale japoneze, sub conducerea lui Yamamoto Isoroku, au încercat ocuparea Insulelor Midway, atacând flota pacifică americană, inferioară numeric. Însă serviciul de informații american spărsese codul naval japonez, SUA pregătindu-se de luptă cu 115 avioane de la sol și trei portavioane. La 3 iunie a început bombardarea portavioanelor japoneze. Japonia nu a rezistat atacului aerian și a abandonat tentativa de aterizare pe insule având multe pierderi. Bătălia a adus la egalitate forțele navale din Pacific ale Japoniei și ale SUA și a marcat o cotitură în războiul dintre cele două țări.

Midway, Insulele ~
anterior **Insulele Brooks**

Teritoriu american (nu are populație permanentă), în centrul Oceanului Pacific. Este format din două insule de corali, Eastern și Sand, cu o suprafață totală de uscat de 5 kmp. Căpitanul N.C. Brooks a revendicat insulele în numele SUA, în 1859, dar au fost anexate oficial în 1867. Poziția lor, la 2 100 km NV de Honolulu, le-a conferit o importanță strategică pentru SUA în Al Doilea Război Mondial; în 1941, Marina americană a înființat aici o bază aeriană și una submarină. Bătălia de la Midway (1942) a avut loc în apele din apropiere. Au servit și ca bază aeriană comercială, care însă a fost închisă în 1993.

mied

Băutură alcoolică fermentată, din miere și apă. Poate fi slabă sau tare, dulce sau seacă, sau chiar acidulată. Băuturile alcoolice pe bază de miere erau frecvente în vechea Scandinavie, în Gallia, în Europa teutonică și în Grecia; astfel de băuturi erau întâlnite în special în N Europei, unde nu existau condiții favorabile pentru a cultiva vița-de-vie. În sec. XIV, vinul aromat și îndulcit a devenit mai popular decât miedul. Astăzi, miedul este fabricat ca vin dulce sau sec, slab alcoolizat.

Miercurea Ciuc

Municipiu, 45 912 loc. (2001), situat în partea central-estică a României, reședință a județului Harghita, situat în depresiunea Ciuc. Atestat documentar din 1427, oraș din 1558. Important centru politic și cultural în Evul Mediu. Declarat municipiu în 1979. Nod rutier. Exploatări de roci de construcție; constrcții de utilaj greu. Monumente – cetatea Miko (sec. XVII), mănăstirea franciscană Șumuleu (sec. XV).

miere

Substanță dulce, cu o consistență semilichidă, de culoare aurie-închis, produsă din nectarul florilor de diverse specii de albine. Mierea a avut un rol foarte important în hrana oamenilor încă din Antichitate; până acum 250 de ani era singurul îndulcitor. La scară industrială, mierea este adesea produsă din trifoi (*Trifolium*) de către albinele melifere. Nectarul se transformă în miere prin conversia zaharozei în fructoză și glucoză, cu eliminarea excesului de umezeală. Mierea este depozitată în fagure, un strat dublu de celule hexagonale construite din ceară de albine și propolis (o rășină a plantelor). În timpul iernii, mierea și fagurii se folosesc ca hrană pentru larve și ceilalți membri ai coloniei. Mierea extrasă pentru hrana oamenilor este de regulă încălzită pentru a elimina drojdiile ce cauzează fermentația și apoi se strecoară. *Vezi și* albinărit.

mierlă

Denumire comună pentru numeroasele specii de păsări cântătoare ale Lumii Noi, care aparțin familiei *Icteridae* și pentru o specie din Lumea Veche, *Turdus merula*, din familia *Turdidae*. Cea mai cunoscută specie de icterid este o mierlă cu aripi roșii (*Agelaius phoeniceus*), care se găsește din Canada până în Indiile de Vest și America Centrală. Are 20 cm lungime și penajul negru al masculului are pete roșii în zona umerilor. Mierla europeană care ajunge

până la o lungime de 25 cm este adesea întâlnită în pădurile și grădinile din Eurasia temperată, precum și în Australia și în Noua Zeelandă. *Vezi* mierlă-cioară.

mierlă-acvatică *sau* mierlă-de-apă

Denumire comună pentru cele cinci specii din genul *Cinclus* (familia *Cinclidae*), care vânează insecte, mergând prin apele repezi. Speciile sunt răspândite în Asia, Africa, Europa, America de Nord și de Sud. Mierlele de apă sunt robuste, au coadă scurtă, cioc și picioare ca de sturz. Au o lungime de cca 18 cm. În general, au culoarea negru spre maro sau gri-închis. Își construiesc cuibul din mușchi într-o scobitură, adesea în spatele unei cascade. *Vezi* mierlă-gulerată.

mierlă-acvatică eurasiatică (*Cinclus cinclus*)

H.M. BARNFATHER – BRUCE COLEMAN INC.

mierlă-cioară

Denumire comună pentru speciile numeroase de păsări cântătoare (din familia *Icteridae*) cu penaj negru, strălucitor, și coadă lungă. Își folosesc ciocul puternic și ascuțit pentru a prinde insecte, a căuta viermișori în pământ și a omorî vertebrate mici, cum ar fi peștii și puii de pasăre. Specia cea mai comună, *Quiscalus quiscula*, trăiește în America de Nord și are o lungime de cca 30 cm. Masculii celor două specii din genul *Cassidus* (cu coada rotunjită și cu coada mare) au coada lungă, carenată. Aceste specii trăiesc în zonele aride din SV SUA până în Perú și în mlaștinile sărate din New Jersey până în Texas, unde sunt numite stăncuțe.

mierlă-gulerată

Specie de pasăre cântătoare (*Turdus torquatus*) din familia sturzului, cu o semilună albă pe piept. Este cenușie, are o lungime de cca 25 cm și trăiește în regiunile muntoase, din Marea Britanie și Norvegia până în Orientul Mijlociu. În trecut, numele acestei păsări desemna o specie europeană înrudită de mierlă (*T. merula*). Există și o specie denumită mierlă-acvatică.

mierlă-gulerată (*Turdus torquatus*)

DESEN DE JOHN P. O'NEILL/EB INC.

Miescher, Johann Friedrich

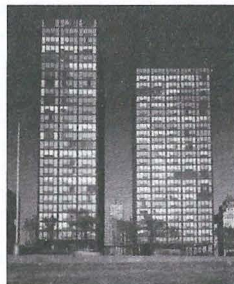
(13.08.1844, Basel, Elveția – 26.08.1895, Davos)

Biolog elvețian care, în 1869, a descoperit în nucleele leucocitelor din puroi o substanță conținând fosfor și azot. Numită inițial nucleină, pentru că părea să provină din nucleul celular, substanța este cunoscută drept acid nucleic, după ce Miescher a descompus-o într-o proteină și o moleculă de acid. El a mai descoperit că respirația este reglată de concentrația de dioxid de carbon din sânge și nu neapărat de concentrația de oxigen.

Mies van der Rohe, Ludwig
născut **Maria Ludwig Michael Mies**

(27.03.1886, Aachen, Germania – 17.08.1969, Chicago, SUA)

Arhitect american de origine germană, liderul stilului internațional. Mies a preluat meseria de zidar de la tatăl său și a lucrat apoi pentru Peter Behrens. Prima lui lucrare importantă a fost pavilionul german pentru Expoziția Universală de la Barcelona din 1929, o platformă de travertin, cu coloane de oțel cromat și spații limitate de plane de onix, marmură și sticlă mată. Scaunul Barcelona, din oțel și piele, a devenit o piesă clasică a sec. XX. A condus Școala Bauhaus (1930–1933), la început în Dessau și, apoi, în ultimele luni de funcționare, la Berlin. Mies s-a mutat în SUA în 1937, unde a condus Școala de Arhitectură din cadrul Armour Institute din Chicago (astăzi Illinois Institute of Technology). El a proiectat noul campus al școlii (1939–1941). Stilul internațional, ce l-a avut ca prim reprezentant pe Mies, a atins apogeul în următorii 20 de ani. Alte proiecte ale sale au fost Lake Shore Drive Apartments din Chicago (1949–1951), Seagram Building (1956–1958, împreună cu Philip Johnson) din New York și Noua Galerie Națională din Berlin (1963–1968). Aceste clădiri cu schelet de oțel și fațade din sticlă ilustrează dictonul lui Mies „mai puțin înseamnă mai mult". În sec. XX, peste tot în lume s-au construit asemenea imobile din oțel și sticlă influențate de stilul său.

Lake Shore Drive Apartments, Chicago, proiectat de Mies van der Rohe; fotografie din 1955

EZRA STOLLER C. ESTO

Mieszko I

(cca 930 - 25.05.992 d.Hr.)

Prinț sau duce al Poloniei (963?–992 d.Hr.). A adoptat creștinismul romano-catolic (966 d.Hr.) pentru a evita convertirea forțată de către germani și înglobarea Poloniei în Sfântul Imperiu Roman. A extins granițele Poloniei până în Galiția în S și până la Marea Baltică în N.

Mifune, Toshiro

(01.04.1920, Tsingtao, provincia Shantung, China - 24.12.1990, Mitaka, Japonia)

Actor japonez de cinema. După serviciul în armata japoneză în Al Doilea Război Mondial, și-a făcut debutul pe ecran în *Aceste vremuri nebune* (Shin baka jidai, 1947). A jucat apoi în *Îngerul beat* (Yoidore tenshi, 1948) și s-a făcut remarcat de publicul internațional în *Rashomon* (1950). A jucat în peste o sută de filme; rolurile de samurai în regia lui Akira Kurosawa: *Cei șapte samurai* (Shichinin no samurai, 1954), *Fortăreața secretă* (Kakushi-toride no san-akunin, 1958), *Bodyguard* (Yojimbo, 1961) și *Tsubaki Sanjûrô* (1962), i-au adus recunoașterea mondială drept cel mai mare star japonez. L-a interpretat de asemenea pe legendarul samurai Miyamoto Musashi în trei flime. Alte filme: *Tronul însângerat/ Macbeth* (Kumonosu jo, 1957), *Adâncuri* (Donzoko, 1957), *Barbă Roșie* (Akahige, 1965) și *Midway* (1976).

MiG

Avion de luptă din armata sovietică, produs de un birou de proiectare fondat în 1939 de Artem Mikoian și Mihail Gurevici. Primele MiG-uri, construite în Al Doilea Război Mondial, aveau elice. Modelul MiG-15, lansat în 1947, a fost printre cele mai bune avioane de luptă cu reacție din primele generații și a fost folosit în Războiul din Coreea. MiG-21, un avion de interceptare ușor cu un singur motor, realizat în 1955, a fost folosit de Vietnamul de Nord și a fost apoi produs pentru mai mult de 40 de țări. Printre modelele moderne se numără MiG-29, un avion de luptă aeriană cu un singur loc, cu două motoare, folosit pentru atacuri la sol.

MiG *denumire oficială* ANPK imeni A.I. Mikoiana *anterior* OKB-155

Birou rus de proiectare, cel mai mare producător de avioane de luptă cu reacție. A luat ființă în 1939, în cadrul unui birou de proiectare sovietic, sub forma unui departament condus de Artem Mikoian și adjunctul lui, Mihail Gurevici. Trei ani mai târziu, a devenit biroul independent OKB-155. Primul proiect, un avion de interceptare cu un singur motor (primul zbor în 1940), a luat numele de MiG-1 (MiG fiind un acronim de la Mikoian și Gurevici). După Al Doilea Război Mondial a produs primul avion de luptă cu reacție sovietic, MiG-9 (1946), și a continuat cu avioane de mare viteză, dintre cele mai bune ale URSS (*vezi* MiG [avion de luptă]). Ultimele modele proiectate de Mikoian (m. 1970) au fost MiG-23 cu aripă variabilă (intrat în uz în 1972) și MiG-25 (1970; cu o viteză de până la 3 Mach). Mai târziu au fost proiectate modele noi, printre care Mig-29 și MiG-31 (lansate în anii 1970). La sfârșitul anilor 1980, biroul a primit numele oficial de ANPK, după numele lui A.I. Mikoian. În anii 1990, după dezmembrarea Uniunii Sovietice, MiG a fuzionat cu alte firme importante în complexul aerospațial VPK MAPO, aflat în proprietatea statului. MiG a intrat modest pe piața de aviație civilă și a continuat să proiecteze modele avansate de nave de luptă, de ex. avionul 1.42 (1.44I) multifuncțional, din generația a cincea (primul zbor în 2000).

migdal

Arbore (*Prunus dulcis*) din familia trandafirului (*Rosaceae*), originar din Asia de Sud. Sământa sau miezul sâmburelui său comestibil se numește migdală. Arborele crește puțin mai mare și trăiește puțin mai mult decât piersicul. Sâmburii sunt ori dulci, ori amari. Migdalele dulci sunt comestibile, consumate ca nucile și folosite la gătit. Uleiul extras din migdalele amare este folosit pentru fabricarea esențelor aromate și a băuturilor. Migdalele conțin cantități mici de proteine, fier, calciu, fosfor și vitamina B și sunt bogate în grăsimi. Sunt folosite în mod obișnuit în cofetărie și la prepararea marțipanului, tradiționalul produs european de cofetărie.

migmatit

Rocă formată dintr-o gazdă de tip metamorfic impregnată sau injectată cu material granitic. Multe migmatite sunt, probabil, rezultatul topirii parțiale a rocilor metamorfice; unele componente ale rocilor se topesc, rezultând acumulări de compoziție granitică. Migmatitul se mai formează și în apropierea intruziunilor de granite, acolo unde magma pătrunde în rocile metamorfice din vecinătate.

migrația polilor

Migrație a polilor magnetici ai Pământului pe parcursul perioadelor geologice. Dovezi

științifice indică faptul că polii au suferit în timp deplasări lente și neregulate. Localizarea polilor calculată în urma măsurătorilor executate pe roci datând de acum 20 m.a.u. indică faptul că aceștia nu s-au îndepărtat foarte mult de localizarea actuală a polilor, dar deplasări mai mari ale polilor virtuali sunt relevate de rocile mai vechi de 30 milioane de ani, ceea ce arată faptul că au avut loc devieri considerabile. Calculul migrației polilor este una dintre primele dovezi importante care au stat la baza teoriei derivei continentelor.

migrație umană

Schimbare permanentă a rezidenței de către un individ sau un grup, cu excepția nomadismului și a forței de muncă sezoniere. Migrațiile se clasifică în interne sau internaționale și voluntare sau forțate. Migrația voluntară este motivată de speranța unei vieți mai bune. Migrația forțată presupune deportarea sau exilul pe timp de război sau transportul de sclavi și prizonieri. Primii oameni au migrat din Africa spre toate continentele, cu excepția Antarcticii, pe o perioadă de cca 50 000 de ani. În perioada modernă se înregistrează Marea Migrație Atlantică din Europa spre America de Nord, între 1820 și 1980, însumând 37 de milioane de oameni, și migrațiunea forțată a 20 de milioane de oameni transportați din Africa în America de Nord, ca sclavi în sec. XVI–XIX. Migrațiile forțate de războaie și fluxurile de refugiați continuă, la fel ca migrațiunile voluntare din țările în curs de dezvoltare spre cele industrializate. Migrațiile interne iau forma deplasărilor populației de la sat la oraș.

migrenă

Durere de cap recurentă, de obicei pe o singură parte a capului. Durerea pulsatorie este, uneori, însoțită de greață și stare de vomă. Sunt cazuri când migrena este precedată de simptome de avertizare: slăbirea vederii, slăbiciune, amorțeală sau amețeli. Migrena poate fi declanșată de anumiți stimuli (de ex. un aliment sau o băutură) care trebuie evitați. Se poate trata la începutul ei sau profilactic, cu medicație zilnică, în cazul pacienților cu recidivă.

Mihai I, Prinț de Hohenzolern

(n. 25.10.1921, Sinaia, România)

Rege al României (1927–1930, 1940–1947). După ce tatăl său, viitorul rege Carol II, a fost exclus de la succesiunea regală (1926), Mihai a fost proclamat rege sub o regență din trei membri. Carol a pretins tronul în 1930, iar Mihai a primit titlul de prinț moștenitor. În septembrie 1940, guvernul lui Ion Antonescu a organizat o lovitură de stat, îndepărtându-l pe Carol și proclamându-l rege pe Mihai (în vârstă de 18 ani), fără ca acesta să depună jurământul și fără votul de aprobare al Parlamentului (suspendat la acea vreme). În 1944 a participat la lovitura de stat ce a răsturnat regimul militar și a slăbit legăturile României cu Puterile Axei. S-a opus vehement venirii la putere a comuniștilor, dar a fost silit să abdice în 1947. A plecat în exil stabilindu-se în final în Elveția. În 1997 i-a fost redată cetățenia română. Prin legăturile de rudenie pe care le are cu monarhiile europene și anvergura importanței sale istorice, a fost un ambasador neoficial în procesul aderării României la Uniunea Europeană și la NATO. Este membru al Academiei Române (2008).

Mihai Viteazul

(1558, Drăgoești, Vâlcea, Țara Românească - 09.08.1601, Turda, Transilvania)

Domn al Țării Românești între 1593–1601, personaj învestit cu semnificații simbolice în istoria românilor. Fiu al voievodului Pătrașcu cel Bun, a intrat în conflict deschis cu Imperiul Otoman în 1594. După un șir de succese militare (Călugăreni și Giurgiu, 1595; Nicopole, Vidin, Cladova, 1596), cucerește Transilvania (1599) și Moldova (1600), încercând să realizeze o uniune personală a celor trei state. Alungat de nobilimea maghiară din Transilvania în urma Bătăliei de la Mirăslău (septembrie 1600) și de poloni din Moldova, atacat de turci în Țara Românească, s-a refugiat la Viena, în speranța de a obține ajutor militar și politic din partea împăratului Rudolf II. Trimis în fruntea unei armate imperiale în Transilvania împreună cu generalul George Basta, a repurtat o victorie împotriva armatei nobililor maghiari (Gorăslău, 1601), dar a fost asasinat, în tabăra de la Câmpia Turzii, de către proprii mercenari, la instigarea generalului Basta. Istoriografia epocii romantice (Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu ș.a.) a pus bazele unui durabil „mit patriotic", în care figura lui Mihai Viteazul întruchipează idealul de unitate națională al românilor.

Mihai Viteazul

Mihail

În Biblie și în Coran, unul dintre arhangheli. Căpetenie a oștilor cerești, era invocat de armatele creștine timpurii împotriva păgânilor. În tradiția creștină, atunci, când moare un om, el are misiunea de a conduce sufletul la Dumnezeu. În artă este reprezentat ca un războinic cu sabia în mână, zdrobind balaurul. În Anglia, arhanghelul este sărbătorit pe 29 septembrie, iar creștinii ortodocși îl sărbătoresc pe 8 noiembrie (stil nou).

Mihail *sau* Mihail Romanov *în rusă* Mihail Fiodorovici Romanov

(22.07.1596 - 23.07.1645, Moscova, Rusia)

Țar al Rusiei (1613–1645) și fondator al dinastiei Romanovilor. După vremurile tulburi, tânărul nobil a fost ales țar, permițând rudelor pe linie maternă să preia puterea încă din primii ani de domnie. Ei au restabilit ordinea internă și au obținut pacea cu Suedia (1617) și Polonia (1618). În 1619, tatăl lui, eliberat din captivitatea din Polonia, s-a întors în Rusia pentru a domni împreună cu fiul. Tatăl lui Mihail a dominat grupul de la conducere, intensificând contactele cu Europa Occidentală și consolidând autoritatea centrală și iobăgia. După moartea sa în 1633, rudele lui Mihail au preluat din nou puterea.

Mihail VIII Paleologul

(1224/1225,/?/ - 11.12.1282, Tracia)

Împărat al Niceei (1259–1261) și al Bizanțului (1261–1282), fondator al dinastiei Paleologilor. Numit regent al fiului său Theodor II (1258), în vârstă de numai șase ani, acaparează tronul și îl eclipsează pe moștenitorul de drept al acestuia. A recuperat Constantinopolul de la latini (1261) și s-a aliat cu papa împotriva rivalilor săi, reunind pentru scurt timp bisericile grecească și romană în 1274 (vezi Conciliile de la Lyon). Este excomunicat în 1281 de către noul papă, Martin IV, care împreună cu Carol de Anjou pornește împotriva Bizanțului campania militară numită și cruciada sfântă împotriva schismaticilor greci. Vecerniile Siciliene au împiedicat expediția lui Carol și au salvat astfel Bizanțul de o a doua ocupație a latinilor.

Mihalache, Ion

(15.02.1882, Topoloveni, Argeș, România - 06.03.1963, închisoarea din Râmnicu Sărat)

Om politic român, fondator și președinte al Partidului Țărănesc (1918–1926) și președinte al Partidului Național-Țărănesc (1933–1937). Membru al unei familii de țărani, înzestrat cu o excepțională inteligență, a urmat cursurile școlii normale din Câmpulung Muscel și la absolvire a fost numit învățător, iar apoi (1903) institutor. Între 1916 și 1918 a participat la Primul Război Mondial și a fost distins cu Ordinul Militar Mihai Viteazul. Animat de dorința de a susține și a promova în practică promisiunile făcute soldaților-țărani de regele Ferdinand, în 1917, că vor fi împroprietăriți după terminarea războiului, a desfășurat o intensă activitate de coagulare a organizațiilor și manifestărilor de orientare țărănistă și a întemeiat Partidul Țărănesc (1918), devenind președintele acestuia (1918–1926). Între obiectivele pe care și le propunea noua formațiune politică, locul central îl ocupa dezrobirea economică, politică și culturală a clasei țărănești, printr-o nouă repartiție a pământului, prin dezvoltarea învățământului rural și asigurarea de drepturi politice reale pentru țărani (prin acordarea votului universal). În reforma pe care a gândit-o, mai ales odată cu numirea sa ca ministru al agriculturii (1919), preconiza exproprierea forțată a unor mari suprafețe de teren de la moșieri și împroprietărirea țăranilor, prin despăgubire. Între 1922 și 1926 s-a realizat apropierea politică și doctrinară între partidul lui și Partidul Național Român din Transilvania, condus de Iuliu Maniu. Prin fuziunea celor două partide (1926), sub denumirea de Partidul Național Țărănesc, Ion Mihalache a devenit vicepreședinte, funcția de președinte revenind lui Iuliu Maniu. În perioada guvernărilor țărăniste (1928–1933) a deținut funcțiile de ministru al agriculturii și domeniilor și apoi de ministru de interne. Au existat numeroase încercări de a-l determina, prin tot felul de promisiuni, să renege crezul său politic și, mai ales, să rupă colaborarea cu Iuliu Maniu și să abandoneze linia politică a partidului, dar de fiecare dată a refuzat compromisul politic. La fel cu Maniu, s-a opus tuturor formelor de dictatură prin care a trecut România după 1938 și a rămas credincios până la capăt principiilor democratice și ideologiei țărăniste. Deși în timpul dictaturilor lui Carol II sau Ion Antonescu a reușit să continue activitatea politică, cu partidul chiar scos în afara legii, instalarea guvernului Petru Groza a însemnat începutul procesului inițiat de comuniști pentru desființarea partidelor politice democratice și eliminarea liderilor acestora. A fost arestat în 1947, judecat în același lot cu Iuliu Maniu și condamnat la muncă silnică pe viață. A murit în închisoare.

mihalț

Pește de formă alungită (*Lota lota*), singurul reprezentant de apă dulce din familia codului. Trăiește în râurile și lacurile reci din Europa, Asia și America de Nord. Este un pește pestriț, de culoare verde sau cafenie care trăiește pe fundul apelor, coborând până la 200 m. Poate atinge 1,1 m lungime. Are solzii foarte mici, adânc cufundați, o înotătoare anală lungă și două înotătoare dorsale. În anumite zone, mihalțul este apreciat pentru consum.

Mihăescu, Gib I.

(23.04.1894, Drăgășani, România - 19.10.1935, București)

Prozator și dramaturg român. A întemeiat, împreună cu Cezar Petrescu și Adrian Maniu, revista *Gândirea* (Cluj, 1921). După un răsunător succes pe scena Teatrului Național din București cu piesa *Pavilionul cu umbre*, s-a afirmat, alături de Camil Petrescu și Hortensia Papadat-Bengescu, ca unul dintre creatorii romanului de analiză psihologică (*Rusoaica*, 1933; *Zilele și nopțile unui student întârziat*, 1934; *Donna Alba*, 1935). Este autorul nuvelelor *La „Grandiflora"* (1928), *Vedenia* (1929), *Brațul Andromedei* (1930), *Femeia de ciocolată* (1933).

Mihăescu, Haralambie
numit și **Haralamb**

(07.02.1907, Udești, Suceava, România - 02.03.1985, Iași)

Filolog român. Profesor universitar la Iași (1948–1952), membru corespondent al Academiei Române. Specialist în filologie clasică și bizantină, a avut contribuții de importanță primordială în domeniile istoriei limbii române (influența grecească) și ale latinei populare, precum și numeroase ediții critice din autori bizantini (Mauricius, Procopius din Cezareea etc.). Scrieri: *Istoria literaturii latine* (1947), *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului roman* (1961), *Elemente latine în limba albaneză* (Les éléments latins de la langue albanaise, 1966), *Influența grecească în limba română până în sec. al XV-lea* (1966), *Romanitatea din sud-estul Europei* (La romanité dans le sud-est de l'Europe, 1993, postum).

Miheia *sau* Miheea

(sfârșitul sec. VIII î.Hr.)

Unul dintre cei 12 proroci minori din Vechiul Testament, autorul tradițional al *Cărții lui Miheia*. (Profețiile sale fac parte dintr-o carte mai mare, *Cei Doisprezece*, din canonul evreiesc.) A început să prorocească probabil înainte de căderea regatului de nord al Israelului, în 721 î.Hr. Cercetătorii moderni îi atribuie lui Miheia primele trei capitole ale cărții, în care se vestește despre cum îi va judeca Dumnezeu pe idolatri și pe căpeteniile nedrepte. Restul cărții, în care se făgăduiește împărăția păcii în Sion, a fost scris probabil câteva secole mai târziu.

Mihoc, Gheorghe

(07.07.1906, Brăila - 25.12.1981, București)

Matematician român, profesor universitar la București și membru al Academiei Române. A fondat Centrul de Statistică al Academiei; este întemeietorul școlii românești de statistică matematică și teoria probabilităților. Scrieri: *Calculul probabilităților* (1939), *Statistica matematică* (1966), *Bazele matematice ale programării liniare* (1964).

mihrab

Într-o moschee, nișă semicirculară în peretele *qibla* (îndreptat spre Mecca), rezervată pentru imam la rugăciune. Mihrabul este bogat ornamentat și reprezintă o adaptare arhitectonică preluată de la nișele de rugăciune din mănăstirile creștine copte. A apărut atunci când au fost construite moscheile din Medina, Ierusalim și Damasc, în timpul domniei califului omeiad Al-Walid I (705–715 d.Hr.).

Mikail

În islam, echivalentul arhanghelului biblic Mihail. Mikail este menționat o singură dată în Coran, dar, conform legendei, el și Jibril (Gavril) au fost primii îngeri care au ascultat porunca lui Dumnezeu de a se închina lui Adam. Cei doi au purificat inima lui Mahomed înainte de înălțarea lui la cer (*vezi* Miraj). Mikail a fost atât de șocat de priveliștea iadului, încât nu a mai râs niciodată. Se spune că, în 624 d.Hr., tot el i-a ajutat pe musulmani să obțină prima lor mare victorie armată în Arabia.

Mikan, George (Lawrence)

(18.06.1924, Joliet, Illinois, SUA - 01.06.2005, Scottsdale, Arizona)

Baschetbalist american. A studiat dreptul la Universitatea DePaul, unde a jucat și baschet, fiind un mijlocaș excepțional. Cu o înălțime de 2,08 m, el a fost primul mare baschetbalist profesionist după Al Doilea Război Mondial. A jucat la Minneapolis Lakers (1947–1956), conducând echipa în șase campionate. Mai târziu a fost numit reprezentant al Asociației Americane de Baschet (1967–1969). Un sondaj al Associated Press l-a desemnat cel mai mare baschetbalist din prima jumătate a sec. XX.

Mikoian, Anastas (Ivanovici)

(25.11.1895, Sanain, Armenia - 21.10.1978, Moscova, URSS)

Om politic rus, membru bolșevic din 1915. A devenit lider de partid în Caucaz. Serviciile aduse lui Iosif Stalin i-au fost răsplătite cu un post în Comitetul Central al Partidului Comunist (1923). A fost comisar al comerțului din 1926, membru în Biroul Politic din 1935 și delegatul prim-ministrului (1946–1964), responsabil cu comerțul țării. A susținut venirea la putere a lui Nikita Hrușciov, fiindu-i colaborator apropiat. A fost numit viceprim-ministru al Uniunii Sovietice. În perioada 1964–1965 a ocupat funcția de președinte al Prezidiului Sovietului Suprem.

Mikolajczyk, Stanislaw

(18.07.1901, Holsterhausen, lângă Gelsenkirchen, Germania - 13.12.1966, Washington, SUA)

Om politic polonez. A fost cofondatorul Partidului Țărănesc, pe care l-a condus în perioada 1931–1939. După invazia germană în Polonia (1939), a fugit la Londra, unde a fost ales prim-ministru (1943–1944) al guvernului polonez din exil. S-a întors în 1945, fiind numit delegatul prim-ministrului în guvernul provizoriu de orientare predominant comunistă. A încercat să stabilească o guvernare democratică, dar a fost silit să fugă în Anglia, în 1947, și apoi în SUA, ca urmare a persecuției din partea Partidului Țărănesc, aripa necomunistă.

Milano

Oraș, 1 182 693 loc. în zona metropolitană (2001), centrul administrativ al regiunii Lombardia, în N Italiei. Galii au populat regiunea prin cca 600 î.Hr. Cunoscut sub numele de Mediolanum, orașul a fost cucerit de romani în 222 î.Hr. Atacat de Attila în 452 d.Hr. și de goți în 539 d.Hr., a fost cucerit de Carol cel Mare în 774 d.Hr. Orașul a prosperat în sec. XI, dar a fost distrus în 1162 de Sfântul Imperiu Roman. Reconstruit ca parte din Liga Lombardă în 1167, orașul și-a dobândit independența în 1183. În 1450, Francesco Sforza a pus bazele unei noi dinastii; după 1499, la conducerea orașului s-au perindat alternativ francezii și membrii familiei Sforza până în 1535, când le-a luat locul dinastia Habsburgilor. În 1796, Napoleon i-a preluat conducerea și în 1805 l-a desemnat capitala regatului Italiei. În 1860 a fost inclus în Italia. Milano este parțial dărâmat în Al Doilea Război Mondial și reconstruit după aceea. Este centrul economic și financiar al Italiei, putere industrială și reprezentant în producția de textile și electronice. De asemenea, Milano este una dintre capitalele modei. Între monumentele istorice aflate aici se numără: Domul, a treia catedrală ca mărime din Europa, Palazzo di Brera (1651), mănăstirea din sec. XV ce adăpostește *Cina cea de Taină* a lui Leonardo da Vinci, teatrul de operă La Scala.

Milano, Decretul de la ~

(17 decembrie 1807)

Politică economică în timpul războaielor napoleoniene. Făcea parte din blocada continentală împotriva Angliei. Blocada porturilor continentale s-a extins și asupra flotelor neutre ce făceau comerț cu Anglia și, în cele din urmă, a avut un impact asupra transportului naval american.

milă

Unitate de măsură pentru distanță, cu variante în diferite domenii. Mila standard are 1,61 km. Originea este romană (în latină: *mille passus*, o mie de pași) și reprezenta 5 000 de picioare romane, 4 840 de picioare englezești sau 1,475 km. O milă marină este lungimea unui arc de cerc pe suprafața terestră, cu unghiul de un minut sau, conform definiției universale, 1 852 m (6 076,12 picioare sau 1,1508 mile standard); se folosește în navigație și în aviație. Un nod înseamnă viteza de o milă marină pe oră. *Vezi și* sistemul internațional de unități, sistem metric.

Milcu, Ștefan-Marius

(15.08.1903, Craiova, România - 01.12.1997, București)

Medic român. A fost profesor universitar la București, membru al Academiei Române și unul dintre întemeietorii endocrinologiei românești. A adus contribuții teoretice și clinice în special în domeniul biologiei epifizei, timusului, tiroidei și gușii endemice. Scrieri: *Gușa endemică, Bolile endocrine, Terapeutica bolilor endocrine.*

milenarism

Credință creștină în mileniul profetic, („cei o mie de ani de Domnie a lui Hristos pe pământ", așa cum este prorocit în *Apocalipsa Sf. Ioan*, cap. 20) sau orice mișcare religioasă care prevede sosirea unei perioade de pace și prosperitate. Există două expresii pentru milenarism. Premilenarismul susține că A Doua Venire a lui Hristos se va întâmpla înaintea celor o mie de ani și va iniția bătălia finală dintre Dumnezeu și Satana, care va fi urmată de Împărăția de o mie de ani pe pământ sau în ceruri. Postmilenarismul

susține că Iisus se va întoarce după crearea regatului milenar de pace și dreptate, care pregătește calea pentru a Doua Venire. De-a lungul erei creștine, milenarismul s-a făcut simțit în perioade de criză sau de schimbări sociale. Legenda ultimului împărat și scrierile lui Joachim de Fiore sunt exemple de milenarism medieval; în timpul Reformei, anabaptiștii, Frăția Boemiană și alte grupări au avut convingeri milenariste. Acum, se asociază mai mult cu sectele protestante, de ex. adventiștii, martorii lui Iehova și mormonii. Într-un sens mai larg, multe credințe necreștine, printre care budismul Pământului Pur, sunt considerate credințe milenariste.

mileniu

Perioadă de o mie de ani. Calendarul gregorian, instituit în 1582 și adoptat de atunci în cele mai multe țări, nu include anul 0 în trecerea de la î.Hr. (anii dinainte de Hristos) la d.Hr. (anii de după nașterea lui). Astfel, primul mileniu se definește ca fiind perioada cuprinsă între anul 1 și anul 1000, iar al doilea mileniu între 1001 și 2000. Deși anul 2000 a fost întâmpinat cu mult fast, sec. XXI și mileniul III d.Hr. au început la 1 ianuarie 2001.

Milescu, Spătarul Nicolae

(1636, Vaslui, Moldova - 1708, Moscova)

Cărturar și diplomat român. Devenit spătar în 1659, s-a implicat într-un complot eșuat împotriva domnului Ștefăniță Lupu, fiind mutilat (crestarea nasului) și trebuind să plece în exil. Agent diplomatic al domnului Grigore Ghica la Constantinopol pe la 1660, după călătorii repetate prin Franța, Germania și Suedia, unde intră în contact cu mediile erudite, a ajuns în cele din urmă la Curtea Imperială din Rusia, devenind preceptor al viitorului împărat Petru cel Mare și șef al corpului de traducători ai Consiliului diplomatic din Moscova. Din însărcinarea țarului Aleksei Mihailovici, între 1675 și 1678, a efectuat o călătorie diplomatică în China, scriind un jurnal de călătorie și *Descrierea Chinei*. A scris mult și variat, în limbile latină, greacă și slavonă, între altele, o istorie a Imperiului Otoman, o prezentare sintetică a doctrinei ortodoxe. În limba română a redactat un mic tratat filozofico-teologic intitulat *Carte cu întrebări foarte de folos pentru credință* (1661), precum și o versiune integrală a Vechiului Testament (cca 1660), care, supusă unor revizuiri succesive, a fost tipărită în *Biblia de la București* (1688). I se mai atribuie traducerea în limba română a *Istoriilor* lui Herodot (*Herodotul de la Coșula*).

Milet

În Antichitate, oraș grecesc în V Anatoliei. Înainte de 500 î.Hr. a fost cel mai mare oraș din E Greciei, putere comercială și colonială, vestit prin personalități ca Tales, Anaximandru, Anaximene și Hecateu. Guvernat de tirani greci, orașul a trecut, pe rând, sub puterea Lidiei și a Persiei. La cca 499 î.Hr., Miletul a condus revolta ioniană ce a declanșat războaiele persane, dar a fost distrus de perși în 494 î.Hr. După război, când grecii i-au învins pe perși, Miletul s-a alăturat Ligii de la Delos. A fost cucerit de Alexandru cel Mare în 334 î.Hr., însă și-a păstrat importanța comercială. În sec. VI d.Hr., cele două porturi ale sale erau deja acoperite de nămol, iar orașul, abandonat. Prezintă interes arheologic, ruinele lui fiind localizate la gura de vărsare a râului Menderes.

Milford, Strâmtoarea ~

Mic intrând al Mării Tasman, în SV Insulei de Sud, Noua Zeelandă. Fiordul are o lățime de 3 km și o lungime de 19 km. Numele i-a fost dat de un vânător de balene, pe la 1820, pentru asemănarea cu Milford Haven din Țara Galilor. Este cel mai nordic fiord din Parcul Național Fiordland și aparține orașului Milford Sound, una dintre puținele zone locuite permanent.

Milhaud, Darius

(04.09.1892, Aix-en-Provence, Franța - 22.06.1974, Geneva, Elveția)

Compozitor francez. A studiat la Conservatorul din Paris și apoi la Școala de Canto, unde i-a fost profesor Vincent d'Indy. A făcut parte din Les Six, un grup de tineri compozitori francezi. Muzica sa este caracterizată de politonalitate (folosirea simultană a mai multor chei), ca în lucrarea *Saudades do Brazil* (1921); deși disonante, compozițiile sale au calități lirice. Influențele jazzului se văd cel mai bine în cea mai cunoscută creație a sa, baletul *La création du monde* (1923). A compus multe balete, opere și muzică de film în anii 1920, culminând cu opera *Christophe Colomb* (1928). A colaborat mult timp cu Festivalul de Muzică de la Aspen, pe care l-a înființat în 1949.

miliție

Organizație militară de cetățeni cu pregătire limitată, care intervine în cazuri de urgență, de obicei pentru apărarea locală. În multe țări, miliția este o tradiție veche. Legea anglo-saxonă cerea fiecărui bărbat apt și liber să participe la corpul de pază. În coloniile

americane aceasta era singura apărare împotriva indienilor, în lipsa armatei britanice. În timpul Revoluției Americane, miliția formată din așa-numiții *minutemen*, a reprezentat grosul forțelor americane. Un rol similar l-a avut miliția în timpul Războiului din 1812 și în Războiul Civil American. În SUA, milițiile de voluntari patronate de stat au devenit Garda Națională. Unitățile de miliție britanice, formate în sec. XVI pentru apărarea locuințelor și subordonate prefectului puterii juridice dintr-o regiune, au fost încorporate în sec. XX în armată. În prezent, diferite organizații paramilitare, de la reprezentanții puterii SUA la revoluționarii din statele în curs de dezvoltare, folosesc termenul pentru a-și accentua originile populiste.

Miliukov, Pavel (Nikolaevici)

(27.01.1859, Moscova, Rusia - 03.03.1943, Aix-les-Blaine, Franța)

Om politic și istoric rus, profesor de istorie la Universitatea din Moscova până în 1895. A scris lucrarea mult apreciată *Repere ale culturii rusești* (Ocerki po istorii russkoi culturî, 3 vol., 1896–1903). Era un liberal care admira valorile politice ale țărilor democratice. Membru fondator al Partidului Constituțional Democratic în 1905, a condus partidul în Dumă în perioada 1907–1917. În 1917 a contribuit la formarea guvernului provizoriu condus de prințul Gheorghi I. Lvov și a fost ministru de externe pentru scurt timp. A încercat să formeze o coaliție moderată împotriva bolșevicilor, dar a fost forțat să părăsească Rusia și, în cele din urmă, s-a stabilit la Paris.

Milk, Harvey (Bernard)

(22.05.1930, Woodmere, Long Island, New York, SUA - 27.11.1978, San Francisco)

Lider politic american. După terminarea colegiului se angajează în Marina SUA de unde este dat afară în 1955. (De altfel, Milk a afirmat că a fost concediat umilitor din cauza homosexualității sale, dar rapoartele militare infirmă acest lucru.) Mai târziu s-a stabilit la San Francisco devenind lider al comunității locale de homosexuali. În 1977 a fost ales în comisia de inspectori, primul homosexual acceptat deschis în politica SUA. În 1978, Milk și primarul orașului, George Moscone (1929–1978), au fost împușcați în primărie de fostul inspector conservator Dan White. Avocații lui White au argumentat că mâncarea nesănătoasă i-a afectat puterea de discernământ, astfel că White a fost condamnat pentru omor prin imprudență; dar verdictul a declanșat manifestații în oraș. Milk a devenit subiectul multor cărți și filme, printre care documentarul din 1984 intitulat *Epoca lui Harvey Milk* (The Times of Harvey Milk), care a primit un Premiu Oscar.

Milken, Michael R.

(n. 04.07.1946, Encino, California, SUA)

Finanțist și antreprenor american. A studiat la școala Wharton, în cadrul Universității din Pennsylvania. În 1969 a început să lucreze pentru ceea ce avea să devină Drexel Burnham Lambert Inc., o companie bancară de investiții. În 1971 a devenit directorul departamentului de obligațiuni. I-a convins pe mulți dintre clienții săi să investească în obligațiuni riscante, emise de firme noi sau firme cu probleme financiare. Cu capitalul acumulat, a finanțat în anii 1980 o nouă categorie de „pirați ai corporațiilor" care făceau fuziuni, achiziții, preluări dificile, sau cumpărări cu infuzie de capital. Pe la sfârșitul deceniului, piața de obligațiuni riscante valora 150 de miliarde de dolari, iar compania lui era o putere financiară. În 1986, un client, Ivan Boesky, condamnat pentru furnizarea de informații confidențiale, a implicat firma lui Milken în tranzacțiile sale. Acuzată de fraudă, firma a dat faliment în 1990, odată cu căderea pieței de obligațiuni riscante. Milken a pledat vinovat la proces, fiind condamnat la zece ani de închisoare și o amendă de 600 de milioane de dolari. Eliberat după 22 de luni, el a reușit totuși să-și refacă averea.

Mill, James

(06.04.1773, Northwarther Bridge, Forfarshire, Scoția - 23.06.1836, Londra, Anglia)

Filozof, istoric și economist scoțian. După ce a studiat la Universitatea din Edinburgh și a fost o vreme profesor acolo, a plecat la Londra în 1802, unde l-a întâlnit pe Jeremy Bentham și a adoptat doctrina utilitaristă a acestuia. A colaborat la câteva reviste, precum *Edinburgh Review* (1808–1813), și a contribuit la realizarea *Encyclopaedia Britannica,* cu articole despre guvernare și educație. În 1825 a contribuit la întemeierea Universității din Londra. După publicarea celor trei volume cu titlul *Istoria Indiei coloniale* (History of British India, 1817), a fost angajat la India House (1819), iar mai târziu a condus biroul de examinări (1830). Criticile pe care le-a adus guvernării engleze au determinat unele schimbări în guvernarea Indiei. Lucrarea *Elemente de economie politică* (Elements of Political Economy, 1821) evocă gândirea lui David

Ricardo, iar *Analiza fenomenelor intelectului uman* (Analysis of the Phenomens of the Human Mind, 1829) îmbină psihologia cu utilitarismul, o doctrină continuată de fiul său, John Stuart Mill. Mill este considerat fondatorul radicalismului filozofic.

Mill, John Stuart
(20 mai 1806, Londra, Anglia - 08.05.1873, Avignon, Franța)

Filozof și economist englez, exponentul principal al utilitarismului. A fost educat exclusiv de către tatăl său, James Mill. La opt ani citise deja în original *Fabulele* lui Esop, *Anabasis* de Xenofon și întreaga operă a lui Herodot și începuse studiul geometriei euclidiene. La 12 ani a început să studieze asiduu logica scolastică. În 1823 a fondat, împreună cu Jeremy Bentham, Societatea Utilitaristă, deși mai târziu, în urma criticilor, avea să modifice teoria utilitară moștenită de la tatăl său și de la Bentham. În 1826 a fondat, tot împreună cu Bentham, Universitatea din Londra (acum University College). Între 1828 și 1856 a fost asistent examinator la India House, devenind din 1836 responsabil de relațiile Companiei Indiilor de Est cu statele indiene. În anii 1840 a publicat importantele sale scrieri sistematice de economie politică și logică, mai ales *Un sistem de logică* (A System of Logic, 2 vol, 1843) și *Principiile economiei politice* (Principles of Political Economy, 2 vol. 1848). Ca șef al biroului de examinare al Indian House, între 1856–1858 a scris un document de apărare a conducerii exercitate de compania sa asupra Indiei, în momentul în care s-a propus transferul puterii. În 1859 a publicat *Despre libertate* (On Liberty), o pledoarie virulentă în favoarea libertății individuale. Lucrarea *Utilitarismul* (Utilitarianism, 1863) este o încercare de a răspunde la criticile aduse teoriei sale etice și la ideile greșite apărute cu privire la aceasta; autorul insistă asupra faptului că termenul „utilitate" include plăcerile imaginației și satisfacerea emoțiilor nobile și că sistemul are la bază un set de reguli de conduită. În 1869 a publicat *Supunerea femeilor* (The Subjection of Women, scrisă în 1861), considerată, în prezent, a fi lucrarea teoretică de bază dedicată dreptului la vot pentru femei. Publicist de marcă în perioada reformelor din sec. XIX, continuă să fie considerat și azi un teoretician de referință în domeniul logicii și al eticii. *Vezi și* metodele lui Mill.

Mill, metodele lui ~

Cinci metode de raționament experimental prezentate în lucrarea lui John Stuart Mill *Sistem de logică inductivă și deductivă* (System of Logic, 1843). În cazul în care vrem să determinăm factorii care joacă un rol în producerea unui anumit efect, *E*, într-un anumit set de împrejurări, conform metodei concordanței, trebuie să căutăm toți factorii prezenți în toate situațiile când apare efectul *E*. Metoda diferenței ne spune să căutăm un factor prezent în unele situații când apare *E* și absent în situații asemănătoare, când E nu se produce. A treia metodă, metoda combinată a concordanței și diferenței, le îmbină, de fapt, pe primele două. Metoda reziduurilor se aplică atunci când o parte din *E* se explică prin referire la factori cunoscuți și ne spune să atribuim „reziduurile" din *E* restului de circumstanțe, prezente atunci când ele se produc. Metoda variațiilor concomitente se folosește atunci când *E* se produce în grade diferite. Dacă identificăm un factor *F*, de ex. temperatura, ale cărui variații sunt legate în chip pozitiv sau negativ de variațiile lui *E*, de ex. mărimea, atunci putem afirma că *F* este legat în chip cauzal de *E*.

Millais, John Everett *ulterior* Sir John
(08.06.1829, Southampton, Hampshire, Anglia - 13.08.1896, Londra)

Pictor și ilustrator englez. În 1848 a devenit membru fondator al curentului prerafaelit. Perioada lucrărilor reprezentative a început în anii 1850 cu *Întoarcerea porumbiței pe arcă* (The Return of the Dove to the Ark, 1851) și *Fata oarbă* (The Blind Girl, 1856), o pictură de simțire și tehnică victoriană. Era cunoscut pentru portretele lui și pentru ilustrații de carte, mai ales la romanele lui Anthony Trollope.

Milland, Ray
născut Reginald Truscott-Jones
(03.01.1907, Neath, Glamorganshire, Țara Galilor, Marea Britanie - 10.03.1986, Tourrance, California, SUA)

Actor american de origine galeză. A debutat în film în 1929 și s-a stabilit la Hollywood în 1930. Erou vesel și romantic al multor filme din anii 1930 și 1940, a făcut senzație cu rolul de scriitor alcoolic din *Un weekend ratat* (The Lost Week-end, 1945, Premiul Oscar), jucând ulterior roluri dramatice în *Orologiul* (The Big Clock, 1948), *Să ai de ce trăii* (Something to Live For, 1952) și *Cu C de la crimă* (Dial M for Murder, 1954). În ultimii ani a jucat numai roluri minore. În anii 1950 și începutul anilor 1960 a și regizat câteva filme.

Millay, Edna St. Vincent

(22.02.1892, Rockland, Maine, SUA - 19.10.1950, Austerlitz, New York)

Poetă și dramaturg. Scrierile ei abundă în scene rustice și marine din statul Maine. În anii 1920, pe când locuia în Greenwich Village, ajunsese să reprezinte clocotul romantic și bravada tinereții. S-a evidențiat prin volumele: *Renaștere* (Renascence, 1917), *Smochine și ciulini* (A Few Figs from Thistles, 1920), *Țesătorul de harpă* (The Harp Weaver, 1923, Premiul Pulitzer), *Căpriorul sub ninsoare* (The Buck in the Snow, 1928) cu o tonalitate mai gravă, volumul de sonete *Interviu fatal* (Fatal Interview, 1931) și *Vinul strugurilor aceștia* (Wine from These Grapes, 1934).

Miller, (Alton) Glenn

(01.03.1904, Clarinda, Iowa, SUA - 16.12.1944, pe mare)

Trombonist american, conducătorul uneia dintre cele mai faimoase orchestre de dans din epoca swing. Miller și-a înființat orchestra în 1937. Muzica lui se caracteriza prin execuția precisă a aranjamentelor muzicale pentru grupul de saxofoane cu un solo de clarinet. În 1942, în timpul războiului, Miller s-a despărțit de orchestră pentru a se alătura unei fanfare, dar avionul în care călătorea de la Londra la Paris a dispărut deasupra Canalului Mânecii și nu a mai fost găsit niciodată. A înregistrat numeroase melodii devenite clasice: *Moonlight Sonata, Chatanooga Choo-choo, In the Mood, String of Pearls.*

Miller, Arthur

(17.10.1915, New York, SUA - 10.02.2005, Roxbury, Connecticut)

Dramaturg american. A început să scrie teatru de când era student la Universitatea din Michigan. Prima lui piesă importantă, *Toți fiii mei* (All My Sons, 1947), a fost urmată de capodopera dramatică *Moartea unui comis-voiajor* (Death of a Salesman, 1949, Premiul Pulitzer), o tragedie despre un om distrus de valorile false ale societății din care face parte. Miller excela în studiul social pe care l-a completat cu cel psihologic în multe alte piese: *Vrăjitoarele din Salem* (The Crucible, 1953), în care folosește o intrigă despre procesul vrăjitoarele din Salem pentru a ataca Mccarthysmul, *Vedere de pe pod* (A View from the Bridge, 1955), *După cădere* (After the Fall, 1964), *Ultimul yankeu* (The Last Yankee, 1992) și *Bluesul reînvierii* (Resurrection Blues, 2002). A mai scris nuvele, eseuri și scenariul filmului *Inadaptații* (The Misfits, 1961) în care a jucat a doua sa soție, Marilyn Monroe.

Miller, George A(rmitage)

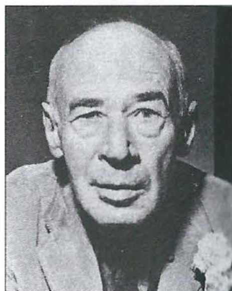
(n. 02.02.1920, Charleston, SUA)

Psiholog american. A fost profesor la universitățile Harvard, Rockefeller și Princeton. Este cunoscut pentru lucrările sale de psihologie cognitivă, în special cele de comunicare și psiholingvistică. În *Planurile și structura comportamentului* (Plans and the Structure of Behavior, coautori Eugene Galanter și Karl Pribram, 1960), Miller cercetează modalitatea de acumulare a cunoștințelor și organizarea lor într-o „imagine" practică sau într-un plan. Alte lucrări, de ex. *Limbă și comunicare* (Language and Communication, 1951) și *Știința cuvintelor* (The Science of Words, 1991), se concentrează asupra psihologiei limbajului și a comunicării. În 1991 i-a fost oferită Medalia Națională pentru Știință.

Miller, Henry (Valentine)

(26.12.1891, New York, New York, SUA - 07.06.1980, Pacific Palisades, California)

Scriitor american. În *Primăvară neagră* (Black Spring, 1936), Miller scrie despre copilăria petrecută în Brooklyn. *Tropicul Cancerului* (Tropic of Cancer, 1934), un monolog despre perioada petrecută la Paris, în sărăcie, ca expatriat, și *Tropicul Capricornului* (Tropic of Capricorn, 1939), despre tinerețea lui în New York, au fost interzise cititorilor din SUA și din Anglia, până în anii 1960, pentru obscenitate. *Coșmarul aerului condiționat* (The Air-Conditioned Nightmare, 1945) povestește cu un aer de reproș un tur al SUA. Autorul s-a stabilit în California unde a devenit centrul unei colonii de admiratori și a scris trilogia *Crucificare trandafirie* (Rosy Crucifixion: Sexus, Plexus and Nexus, 1965).

Henry Miller

©CAMERA PRESS

Miller, Jonathan (Wolfe)

(n. 21.07.1934, Londra, Anglia)

Regizor, scriitor și actor englez. După ce a studiat medicina la Universitatea Cambridge, a debutat în teatru la Festivalul Edinburgh, cu spectacolul satiric de revistă *Beyond the Fringe* (1960). Ca regizor de teatru a stârnit admirația publicului pentru interpretările sale controversate ale pieselor clasice. De asemenea, s-a bucurat de succes internațional cu producțiile sale de operă inovative, printre care *Evgheni Oneghin* de

Piotr Ceaikovski, pentru Opera Națională Engleză și pentru alte companii. A scris scenariile pentru serialele BBC inspirate din lumea medicilor *Corpul în chestiune* (The Body in Question, 1977) și *Stări de spirit* (States of Mind, 1982).

Miller, Neal E(lgar)

(03.08.1909, Milwaukee, Wisconsin, SUA - 23.03.2002, Homden)

Psiholog american. Și-a luat doctoratul la Universitatea Yale și a rămas la Secția Relații Umane din cadrul institutului pentru a-și continua cercetarea în domeniul învățământului. În lucrările *Învățarea și imitația ca procese sociale* (Social Learning and Imitation, 1941) și *Personalitatea și psihoterapia* (Personality and Psychotherapy, 1950), el și colaboratorul său John Dollard prezintă o teorie a motivației bazată pe satisfacerea nevoilor psihosociale, combinând elemente din teorii anterioare despre comportament și învățare. Miller sugerează că modelele de comportament sunt determinate de modificarea nevoilor condiționate și consolidate în plan biologic și social. În perioada 1966–1981 a fost profesor la Universitatea Rockefeller.

Millerand, Alexandre

(10.02.1859, Paris, Franța - 07.04.1943, Versailles)

Om politic francez, editorul unor reviste socialiste (1883–1898) și deputat (1885–1920). A pus în practică o serie de reforme fiind, pe rând, ministru al comerțului (1899–1901), al lucrărilor publice (1909–1910) și al războiului (1912–1915). În 1920 a fost ales prim-ministru și apoi președinte al Franței (1920–1924), ca lider al unei coaliții moderate. După ce a susținut eforturile de revizuire a constituției, cu scopul de a întări puterea președinției, Cartel des Gauches l-a silit să demisioneze. A fost membru al senatului în perioada 1927–1940.

millet

Termen turcesc ce se referă la o comunitate religioasă autonomă aflată sub Imperiul Otoman (cca 1300–1923). Milleții aveau obligații față de stat, de ex., plăteau taxe și asigurau securitatea internă. În plus, fiecare millet avea responsabilități în funcții social-administrative, ce nu țineau de stat. Din 1856, autonomia lor administrativă a fost subminată de o serie de reforme seculare legislative, ca aceea numită Reorganizare. *Vezi și* Tanzimat.

Millet, Jean-François

(04.10.1814, Gruchy, Franța - 20.01.1875, Barbizon)

Pictor francez, născut într-o familie de țărani de lângă Cherbourg. A studiat cu un pictor în Paris, dar, atunci când una din cele două lucrări i-a fost respinsă la Salon (1840), s-a întors la Cherbourg unde a pictat la început doar portrete. Succesul a venit cu *Lăptăreasa* (La Laitière, 1844), iar în 1848 alt tablou rustic, *Treierătorul* (Le Vanneur), a fost acceptat în expoziția de la Salon. În 1849 s-a stabilit în satul Barbizon. Deoarece continua să expună tablouri cu scene inspirate din muncile câmpului, a fost pe nedrept acuzat de orientări socialiste, dar țelul său nu era politic. Lucrarea *Angelus* (1859) a devenit una dintre picturile reprezentative pentru sec. XIX. Numele lui este adesea asociat cu Școala de la Barbizon pentru că, mai târziu, pictorul a lucrat peisaje.

Millikan, experimentul ~

Prima metodă de măsurare directă a sarcinii electrice a unui electron. A fost elaborată și aplicată într-un mod original de Robert Millikan, în 1909. El a folosit un microscop pentru a măsura viteza de coborâre a unor picături de ulei lăsate să cadă prin capacul unei cutii. Prin reglarea tensiunii electrice între capacul și fundul cutiei (ambele din metal), oprea din căderea lor picăturile încărcate electric și a descoperit că sarcinile electrice ale picăturilor erau multipli întregi ai unei valori de bază, demonstrând astfel că sarcina electrică se manifestă în unități de bază naturale.

Millikan, Robert (Andrews)

(22.03.1868, Morrison, Illinois - 19.12.1953, San Marino, California, SUA)

Fizician american. Și-a luat doctoratul la Universitatea Columbia și a predat fizica la Universitatea din Chicago (1896–1921) și Institutul de Tehnologie din California (începând din 1921). El a formulat experimentul Millikan, pentru a determina sarcina electronului prin metoda picăturii de ulei. A verificat ecuația fotoelectrică a lui Albert Einstein și a obținut o valoare precisă pentru constanta Planck. În 1923 a primit Premiul Nobel.

Millo, Matei

(25.11.1814, Spătorești, Suceava, Moldova - 09.09.1896)

Actor și dramaturg român. Director de trupă de teatru, profesor de mimică și declamație la Conservatorul din București,

a încurajat stilul de interpretare realist și nu pe cel declamativ, la modă în epocă. A scris comedia *Baba Hârca*, reprezentată în premieră în 1848. A rămas în memoria posterității mai ales prin interpretarea (în travesti) a personajului Chirița, din comediile lui Vasile Alecsandri, inaugurând, în România, o tradiție a jocului în travesti.

Mills, Billy *născut* William Mervin

(n. 30.06.1938, Pine Ridge, Dakota de Sud, SUA)

Atlet american. Și-a petrecut o parte a copilăriei într-o rezervație din Pine Ridge, Dakota de Sud, și a rămas orfan la vârsta de 12 ani. Student la Universitatea din Kansas, a excelat pe pista de alergări. A fost primul atlet american care a câștigat o medalie de aur olimpică în cursa de 10 000 m (1964), devansându-l pe australianul Ron Clarke. În 1965 a stabilit un record mondial în cursa de 6 mile și un record național în cursa de 10 000 m și în cea de 3 mile în sală.

Mills, C(harles) Wright

(28.08.1916, Waco, Texas, SUA - 20.03.1962, Nyack, New York)

Sociolog american. A studiat la Univer sitatea din Texas, unde a obținut o diplomă de masterat în 1939, și la Universitatea Wisconsin, unde în 1941 și-a obținut doctoratul. A predat la facultatea Universității Columbia, unde a fost interesat de teoriile lui Max Weber și aspectele referitoare la rolul intelectualilor în viața modernă. A contribuit la dezvoltarea sociologiei critice în SUA și în afară. El susținea că sociologii trebuie să evite empirismul abstract în favoarea implicării concrete în transformările sociale. *Gulerele albe* (White Collar, 1951) și *Elita conducătoare* (The Power Elite, 1956) reprezintă o analiză radicală a societății americane. A mai scris *Cauzele celui de-al treilea război mondial* (The Causes of World War Three, 1958) și *Imaginația sociologică* (The Sociological Imagination, 1959). Călare pe motocicletă în costumul său negru de piele, era un personaj public care sărea în ochi. A murit din cauza unei boli cardiace la vârsta de 45 de ani.

Milne

Golf mic în Papua-Noua Guinee, Pacificul de Sud. Situat la extremitatea de SE a insulei Noua Guinee, are o lungime de 50 km și o lățime de 10–13 km. Golful a fost marcat pe hartă de un explorator spaniol, în 1606, fiind numit după amiralul Alexander Milne, în 1873. Goana după aur din 1889–1899 a trezit interesul europenilor în zonă. Samarai, o insulă din Strâmtoarea Chinei, a devenit o zonă prosperă de unde exploratorii se deplasau pe insulele din golf și pe continent. Ca bază de operațiuni japoneză în Al Doilea Război Mondial, golful Milne a fost scena primei mari înfrângeri japoneze, în 1942, devenind baza Aliaților.

Milne, A(lan) A(lexander)

(18.01.1882, Londra, Anglia - 31.01.1956, Hartfield, Sussex)

Scriitor englez. A început să colaboreze cu revista *Punch* în 1906 și a scris comedii ușoare, precum și un roman polițist celebru, *Misterul casei roșii* (The Red House Mystery, 1922). Apoi, versurile scrise pentru fiul său, Christopher Robin, au ajuns să formeze două volume, *Când eram foarte tineri* (When We Were Very Young, 1924) și *Acum suntem șase* (Now We Are Six, 1927), care sunt acum opere clasice. Se bucură de o enormă popularitate și cărțile *Ursulețul Winnie Pooh* (Winnie-the-Pooh, 1926) și *Casa din cartierul Winnie* (The House at Pooh Corner, 1928), două volume despre aventurile lui Christopher Robin și animalele lui - jucăriile Pooh, Piglet, Kanga, Roo și Eeyore.

A.A. Milne, desen în peniță și cerneală de P. Evans, cca 1930; Galeria Națională de Portrete, Londra

GALERIA NAȚIONALĂ DE PORTRETE, LONDRA

Milner, Alfred *ulterior* Viconte Milner (de St. James's și Cape Town)

(23.03.1854, Gressen, Hess-Darmstadt - 13.05.1925, Sturry Court, lângă Canterburry, Kent, Anglia)

Înalt comisar englez în Africa de Sud (1897–1905). La Conferința de la Bloemfontein, cu președintele Paul Kruger (1899), Milner a pledat în favoarea obținerii cetățeniei pentru uitlanderi (rezidenți englezi în Transvaal), după o perioadă de ședere de cinci ani. Kruger nu era de acord, dar se arăta dispus la concesii. Milner, pe de altă parte, nu a acceptat nici o concesie, declarând că „războiul trebuie să vină". Forțele burilor au invadat Republica Natal patru luni mai târziu și, astfel, a început Războiul cu burii. Milner a fost apoi secretar de război (1916–1919) și, ulterior, secretar al coloniilor (1919–1921).

Milon din Crotona *sau* Milo din Crotona

(sfârșitul sec. VI î.Hr.)

Atlet din Grecia antică. Cel mai renumit luptător al lumii antice, a câștigat

numeroase Jocuri Olimpice și Jocurile Pythice. Era vestit pentru forța sa excepțională și legenda spune că a parcurs stadionul olimpic purtând un taur pe umeri.

Milosz, Czeslaw

(30.06.1911, Satriniai, Lituania, Imperiul Rus - 14.08.2004, Cracovia, Polonia)

Autor, traducător și critic american de origine poloneză. La vârsta de 21 de ani, când a publicat primul volum de versuri, Milosz era socialist. În timpul ocupației naziste în Polonia, a activat în mișcarea de rezistență. După o scurtă perioadă de serviciu în diplomația Poloniei comuniste, a emigrat în SUA unde a predat la Universitatea Berkeley; a căpătat cetățenia americană în 1970. Poezia lui se remarcă prin stilul clasic și prin tematica filozofică și politică (de ex. în volumul *Clopote iarna* [Bells in Winter, 1978]). Volumul de eseuri *Mintea prizonieră* (The Captive Mind, 1953) condamnă compromisul multor intelectuali polonezi față de comunism. Criticul Helen Vendler afirmă că *Tratat de poezie* (Treatise on Poetry, 1957) este „poemul cel mai cuprinzător și emoționant" din a doua jumătate a sec. XX. În 1980 a primit Premiul Nobel pentru literatură.

Miloșevici, Slobodan

(29.08.1941, Polarevac, Serbia - 11.03.2006, Haga, Olanda)

Om politic sârb și președinte al Serbiei (1989–1997). A intrat în partidul comunist la vârsta de 18 ani. Apoi, a devenit directorul companiei naționale de gaz și președinte al unei importante bănci din Belgrad. Sfătuit de soția sa, și ea un ideolog comunist, a devenit liderul partidului comunist din Belgrad (1984) și, mai târziu, al Serbiei (1987). I-a înlocuit pe liderii de partid cu apropiații lui și, în 1989, Adunarea sârbă l-a numit președinte al republicii. Și-a menținut puterea prin represiuni și controlul mass-media. A anulat autonomia constituțională a provinciei albaneze Kosovo în 1989, ceea ce a dus la mișcări de secesiune în Slovenia, Croația și Macedonia și la dezmembrarea Iugoslaviei în 1991. A fost un susținător al milițiilor sârbe în lupta împotriva musulmanilor din Bosnia și Croația (*vezi* conflictul bosniac), dar a semnat ulterior un acord de pace în numele sârbilor bosniaci (1995). În 1999 a lansat ofensiva împotriva insurgenților de etnie albaneză, care au început să-i ucidă pe polițiștii și politicienii sârbi din provincia Kosovo (*vezi* conflictul din Kosovo), ceea ce a determinat intervenția forțelor NATO într-o campanie de bombardament îndreptată împotriva obiectivelor sârbești. A urmat purificarea etnică a provinciei, la ordinul lui Miloșevici, care a avut ca efect refugierea a sute de mii de albanezi din Kosovo în alte țări, ceea ce i-a adus oprobiul internațional și eticheta de criminal de război. În 2000, Miloșevici a pierdut alegerile prezidențiale, iar în anul următor a fost arestat și extrădat în Olanda, unde urma să fie judecat pentru genocid, crime de război și crime împotriva umanității. Procesul a început în februarie 2002, dar a fost adesea întârziat din cauza stării proaste de sănătate a lui Miloșevici. În 11 martie 2006 a fost găsit mort în celula sa.

Milstein, César

(08.10.1927, Bahia, Argentina - 24.03.2002, Cambridge, Cambridgeshire, Anglia)

Imunolog englez de origine argentiniană. În 1975, Milstein și Georges Köhler (1946–1995) au combinat limfocite specifice, cu durată scurtă de viață, cu celule provenite dintr-un mielom, un tip de tumoare ce se poate reproduce necontenit. Celulele hibride, asemenea limfocitelor, secretă anticorpi pentru un singur antigen și, asemenea celulelor de mielom, proliferează. Acest fenomen a determinat producerea unor cantități mari de anticorpi puri, specializați pentru caracteristicile unui singur antigen (anticorpi monoclonali). Milstein, Köhler și Niels K. Jerne (1911–1994) au primit, împreună, Premiul Nobel, în 1984.

Miltiade (cel Tânăr)

(cca 554 î.Hr., Atena - cca 489 î.Hr., Atena)

General atenian. A fost trimis de Hippias să consolideze controlul atenian al rutelor navale dinspre Marea Neagră și acolo a guvernat ca tiran. S-a aliat cu Darius I, în 513 î.Hr., în lupta împotriva sciților și a oferit ajutor perșilor până la Revolta Ioniană (499–494 î.Hr.). Când revolta a fost înăbușită, a fugit la Atena și, în fruntea armatei ateniene, a obținut victoria în Bătălia de la Marathon (490 î.Hr.). În anul următor este judecat și amendat pentru eșecul expediției navale menite a pedepsi Parosul pentru colaborarea cu Persia; a murit în închisoare, în urma unei răni cangrenate.

Milton, John

(09.12.1608, Londra, Anglia - 08/?/11.1674, Londra)

Poet englez, pamfletist și istoric, considerat cel mai important scriitor englez după William Shakespeare. Milton este cunoscut în mod special pentru *Paradisul pierdut* (Paradise Lost), considerat cel mai

important poem epic al literaturii engleze. Alături de *Paradisul regăsit* (Paradise Regained) și *Lupta lui Samson* (Samson Agonistes), acest poem confirmă reputația lui Milton ca unul dintre cei mai importanți poeți englezi. În operele sale în proză, Milton a susținut abolirea Bisericii Angliei și executarea regelui Carol I. De la începutul războaielor civile în Anglia, din 1642, și până în 1660, după reinstaurarea regelui Carol II, el a adoptat, în toate operele sale, o filozofie politică opusă tiraniei și religiei impuse de regat. Influența lui s-a făcut simțită atât în timpul războaielor civile din Anglia, cât și în timpul Revoluției Franceze și al celei Americane. În lucrările sale teologice, Milton a pus accent pe libertatea de conștiință, pe importanța covârșitoare a Sfintei Scripturi în îndrumarea spirituală și pe toleranță religioasă față de disidenți. În ceea ce privește obligațiile de civil, Milton a devenit vocea Commonwealthului după 1649, ocupându-se de corespondența internațională și de apărarea guvernului de atacurile din străinătate.

Copilăria și educația

Bunicul din partea tatălui, Richard, era un catolic fervent, care îl alungase din casa sa din Oxford pe fiul său, John, tatăl poetului, pentru că îl prinsese citind Biblia (probabil protestantă). Alungat și dezmoștenit, tatăl lui Milton pune bazele unei afaceri la Londra, lucrând ca notar: pregătea documentele juridice necesare în vederea încheierii unor tranzacții. De asemenea, împrumuta bani cu camătă și negocia cu creditorii pentru a stabili împrumuturi în numele clienților săi. Cu soția lui, Sara Jeffrey, al cărei tată era negustor și croitor, a avut trei copii: Anne, cel mai mare dintre copiii soților Milton, John și Christopher. Deși Christopher va devenit avocat, un monarhist romano-catolic, el va întreține de-a lungul vieții relații cordiale cu fratele său mai mare. După ce monarhia Stuart a fost reinstaurată în 1660, se pare că, printre alții, Christopher ar fi intervenit pentru a evita executarea fratelui său.

John Milton-tatăl, care-și manifestase talente ca muzician și compozitor, l-a înscris pe fiul său, John, la Colegiul Sf. Paul (1620) și i-a angajat profesori particulari pentru a-și desăvârși educația. Milton l-a avut profesor particular pe Thomas Young, un presbiterian de origine scoțiană care a avut o oarecare influență religioasă și politică asupra elevului său, iar cei doi au menținut legături strânse de-a lungul deceniilor următoare. La Colegiul Sf. Paul, Milton s-a împrietenit cu Charles Diodati, un coleg care avea să devină confidentul său în adolescență. Se pare că, în copilărie, Milton a ascultat slujbele ținute de poetul John Donne, vicarul catedralei Sf. Paul, care se afla lângă școala sa. Acolo a studiat latina și greaca și, la momentul potrivit, și alte limbi străine, în special italiana, în care a compus câteva sonete și pe care o vorbea la fel de bine ca un nativ, conform spuselor lui Florentines, un prieten pe care îl întâlnise în anii 1638–1639, când călătorise în străinătate.

În 1625, Milton s-a înscris la Christ College din Cambridge, după câte se pare, pentru a se pregăti pentru preoție. Un an mai târziu, este dat afară din cauza unui conflict cu unul dintre profesorii săi, logicianul William Chappell. Ulterior, este primit din nou la colegiu, de data aceasta avându-l profesor pe Nathaniel Tovey. În 1629, Milton își ia licența în arte, iar în 1632, masteratul. În ciuda intenției inițiale, Milton nu a intrat în rândul preoțimii și nici nu a dat explicații clare în legătură cu hotărârea pe care o luase. Se pare că simțea un profund dispreț față de colegii care își doreau să devină preoți și pe care îi considera slab pregătiți din punct de vedere academic și că înclinațiile sale puritane, de stânga, l-au făcut să disprețuiască ierarhizarea și dogmatismul din cadrul Bisericii Angliei; mai mult, se pare că însăși lipsa lui de credință a constituit motivul pentru care Biserica Anglicană i-a zădărnicit planurile de a deveni preot.

Per ansamblu, Milton nu a fost mulțumit de educația primită la Cambridge, probabil din cauză că acolo se punea accent pe scolasticism, pe care îl considera o insultă la adresa imaginației. Mai mult, într-o scrisoare către un fost profesor de la Colegiul Sf. Paul, Alexander Gill, Milton se plângea că nu putea să lege prietenii cu colegii săi, care îl porecliseră „Domnișoara de la Christ College", probabil din cauza tenului său deschis, a trăsăturilor delicate și a părului roșcat. Cu toate acestea, a excelat din punct de vedere academic. La Cambridge, a scris o serie de articole introductive, scrieri academice care erau prezentate în cadrul unor dezbateri. În aceste scrieri, studenții își foloseau, printre altele, cunoștințele de logică și de retorică. Milton a permis publicarea a șapte dintre articolele sale, compuse în latină și recitate în 1674, în anul morții sale.

În 1632, după șapte ani petrecuți la Cambridge, Milton s-a întors în sânul familiei, care se stabilise la Hammersmith,

la periferia Londrei. Trei ani mai târziu, probabil din cauza izbucnirii unei epidemii de ciumă, familia se mută într-un cadru mai pastoral, la Horton, în comitatul Buckingham. În aceste două locuri, Milton și-a petrecut aproape șase ani studiind în principal autori greci și latini. În această perioadă, neavând nici o altă sursă de venit, a fost sprijinit financiar de tatăl său.

Călătoriile în străinătate

În 1638, însoțit de un servitor, Milton face turul continentului timp de 15 luni, majoritatea petrecute în Italia, în special la Roma și la Florența. Este atras în primul rând de academiile florentine și se împrietenește cu membrii tineri ai cercului literar din Italia, fiind încântat că avea interese comune cu ei în ce privește studierea culturii, literaturii și limbilor clasice. Mai increzător în forțele sale datorită admirației pe care aceștia i-o purtau, a continuat să corespondeze cu prietenii săi italieni, însă nu s-au mai întâlnit niciodată. În perioada șederii în Florența, Milton l-a întâlnit, de asemenea, pe Galileo, care se afla practic în arest la domiciliu. Circumstanțele în care a avut loc această întâlnire extraordinară între un tânăr de 30 de ani și bătrânul astronom orb rămân necunoscute. (Galileo avea să devină singurul contemporan al lui Milton al cărui nume este menționat în *Paradisul pierdut*.) În 1638, în timp ce se afla în Italia, Milton a aflat de moartea celui mai bun prieten al său, Charles Diodati, pe care îl cunoscuse la Colegiul Sf. Paul și care căzuse victimă epidemiei de ciumă; de asemenea, a aflat de iminența unui război civil în Anglia, vești ce l-au obligat să-și grăbească întoarcerea în țară. În Anglia, s-a stabilit la Londra, în apropiere de Bread Street, strada unde se născuse. A locuit alături de John și Edward Phillips – fiii surorii sale, Anne – cărora le-a devenit profesor. Tot în această perioadă, a compus o elegie în latină, *Epitaphium Damonis* (Epitaful lui Damon), în memoria lui Diodati.

Primele traduceri și poeme

Până la întoarcerea în Anglia, în 1639, Milton manifestase un talent remarcabil ca lingvist și traducător și o versatilitate extraordinară ca poet. La 15 ani, în timp ce studia la Sf. Paul, Milton tradusese Psalmul 114 din ebraică, un text ce relatează eliberarea israeliților din robia egipteană. Această traducere în engleză a constituit o parafrază poetică realizată în cuplete (în pentametru iambic, cu rimă) eroice și, mai târziu, a tradus și adaptat același psalm în limba greacă. El continuă seria acestor scrieri, în special între anii 1648 și 1653, perioadă în care compune și pamflete la adresa Bisericii Angliei și a monarhiei. De asemenea, în adolescență, Milton a compus și o serie de scrisori în versuri în limba latină. Aceste scrisori, pe o mulțime de teme, sunt intitulate elegii deoarece folosesc metrul elegiac – o formă în versuri, de origine clasică, alcătuită din cuplete, primul vers în hexametru dactilic, iar cel de-al doilea în pentametru dactilic. Prima elegie a lui Milton, *Elegia prima ad Carolum Diodatum*, a fost o scrisoare către Diodati, student la Oxford în perioada în care Milton studiase la Cambridge. Dar scrisoarea lui Milton fusese scrisă la Londra, în 1626, în perioada dintre exmatriculare și reînscrierea la cursurile colegiului; în poem, el își anticipează reînmatricularea, momentul în care se va întoarce „în ținutul mlăștinos acoperit cu papură de la Cam [Cambridge] și la zumzetul școlii zgomotoase".

Un alt poem timpuriu scris în latină a fost și *In Quintum Novembris* (Pe cinci noiembrie), compus de Milton în 1626, la Cambridge. Poemul celebrează data la care avusese loc Complotul (eșuat al) prafului de pușcă din 1605, atunci când Guy Fawkes a fost descoperit când se pregătea să arunce în aer clădirea Parlamentului, unde avea loc un eveniment la care urmau să participe regele Iacob I și familia sa. La data aniversară, studenții din cadrul universității obișnuiau să compună poeme în care îi atacau pe romano-catolici, din cauza implicării lor într-un astfel de act de trădare, precum și papalitatea sau națiunile catolice de pe continent. Poemul lui Milton include două teme mai ample, pe care poetul avea să le reia mai târziu în *Paradisul pierdut*: că răul perpetuat de omenirea păcătoasă poate fi învins de divinitate și că Dumnezeu face ca din orice rău să iasă un bine mult mai mare. De-a lungul carierei, Milton a adus critici violente catolicismului, deși, în timpul călătoriilor în Italia, din anii 1638–1639, își făcuse prieteni de religie catolică, printre care se numărau și înalți oficiali însărcinați cu supravegherea bibliotecii de la Vatican.

În 1628, Milton compune poemul *Despre moartea unui copil frumos care a murit de răceală* (On the Death of a Fair Infant Dying of a Cough), în care deplânge pierderea nepoatei sale Anne, fiica surorii sale. Milton își amintește cu tandrețe de copilul care murise la vârsta de doi ani. Ideile poemului, aluziile clasice și spectrul teologic pun accent pe intrarea copilului

pe tărâmul divin din cauza condiției sale umane care, luminată de scurta sa prezență, nu era potrivită pentru a o îngădui o perioadă mai lungă de vreme.

În această perioadă timpurie de creație, printre principalele poeme ale lui Milton se numără *În dimineața nașterii lui Iisus Hristos* (On the Morning of Christ's Nativity), *Despre Shakespeare* (On Shakespeare) și așa-numitele poeme-legato *Voiosul* (L'Allegro) și *Meditativul* (Il Penseroso). Cea de-a șasea elegie a lui Milton (*Elegia sexta*), o scrisoare în versuri scrisă în latină și adresată lui Diodati în decembrie 1629, oferă informații valoroase despre conceperea poemului *În dimineața nașterii lui Iisus Hristos*. Informându-l pe Diodati asupra activității sale literare, Milton povestește că scrie despre Regele care a coborât din Rai, cel care aduce pacea, despre timpurile binecuvântate promise în cărțile sacre: copilul care strigă către Dumnezeu și se adăpostește într-un staul, sub un acoperiș sărăcăcios, și care, alături de Tatăl său, guvernează tărâmul celest. Copilul Iisus, continuă scriitorul, sosește pentru că zeii păgâni au fost „nimiciți pe propriile lor altare". De fapt, Milton îl compară pe Iisus cu sursa luminii care, prin risipirea întunericului reprezentat de păgânism, dă naștere creștinismului și reduce la tăcere profețiile păgâne. Rezumatul din cea de-a șasea elegie stabilește clar argumentul central al lui Milton din *În dimineața nașterii lui Iisus Hristos*: coborârea divinității pe pământ și umilirea sunt cruciale pentru izbânda copilului Iisus. Prin acest exercițiu de umilință, divinitatea, în numele umanității, învinge moartea și întunericul.

Despre Shakespeare, deși compus în 1630, a apărut pentru prima dată sub semnătură anonimă printre multe alte discursuri laudative la adresa pieselor lui Shakespeare apărute în cea de-a doua ediție in-folio a pieselor sale (1632). Acesta a fost și primul poem al lui Milton publicat în limba engleză. În cele 16 versuri ale poeziei, Milton susține că nici un monument realizat de om nu constituie un omagiu potrivit adus creațiilor lui Shakespeare, deoarece Shakespeare însuși crease cel mai trainic monument, pe măsura geniului său: cititorii pieselor sale, care, pătrunși de admirație și de uimire, devin monumente vii, un proces care se repetă, în timp, cu fiecare generație. Poemele *Voiosul* și *Meditativul*, scrise în 1631, reflectă dialectica folosită de Milton în articolele introductive scrise la Cambridge. Primele elogiază activitățile din timpul zilei, iar ultimele descriu priveliști, sunete și emoții asociate cu întunericul. Primul poem descrie o personalitate sangvină și energică, în timp ce al doilea prezintă un spirit meditativ, melancolic. Prin modul în care se completează reciproc, poemele sugerează modul în care se împletesc veselia și tristețea în personalitatea unui om. Unii critici sunt de părere că Milton descrie propria-i personalitate în *Meditativul* și caracterul liber și deschis al lui Diodati în *Voiosul*. În acest caz, Diodati a fost cel care a adus echilibru în relația lor de prietenie, echilibru care a compensat temperamentul lui Milton, înclinat către izolare și studiu.

Comus și *Lycidas*

Principalele poeme timpurii, *Comus* și *Lycidas*, reprezintă două opere majore care îi asiguraseră lui Milton un loc de cinste în literatura engleză în 1640. Scrisă sub forma unei farse, *Comus* a fost publicată pentru prima dată în 1638, sub titlul *O farsă prezentată la castelul Ludlow* (A Maske Presented at Ludlow Castle), însă, de la sfârșitul sec. XVII, a devenit celebră sub titlul *Comus*, după numele celui mai puternic personaj negativ al său. Jucată în 1634, de Sf. Mihail (29 septembrie), la castelul Ludlow din Shropshire, *Comus* a fost reprezentată în cinstea numirii lui John Egerton, conte de Bridgewater, viconte de Brackley și membru în Consiliul de Coroană al lui Carol I, la conducerea Țării Galilor. Pe lângă diverși demnitari englezi și galezi, la ceremonie au mai participat și soția și copiii lui Egerton, Alice (15 ani), John (11 ani) și Thomas (9 ani), care au jucat diferite roluri în reprezentația dramatică. Printre personajele piesei se numărau Thyrsis, un spiriduș care venea în ajutorul copiilor, Sabrina, o nimfă a râului Severn, și Comus, un vrăjitor și personaj negativ în povestire. Henry Lawes, cel care a interpretat rolul lui Thyrsis, era muzician și compozitor, profesorul de muzică al copiilor lui Egerton și compozitorul cântecelor din cadrul reprezentației. Se presupune că Lawes ar fi fost cel care l-a îndemnat pe Milton să scrie farsa, ce cuprindea nu numai cântece și dialoguri, ci și dansuri, decoruri și accesorii de scenă.

Tema farsei este reprezentată de călătoria pe care cei trei copii Egerton o fac prin pădure, pe parcursul căreia „Domnișoara", cum este numită în poem fiica soților Egerton, se pierde de frații ei. Singură în pădure, ea îl întâlnește pe Comus, deghizat în sătean, care susține că știe unde se află frații ei și se oferă să o conducă la ei. Păcălită de aspectul lui, Domnișoara îl

urmează și cade victimă vrăjilor lui Comus. Comus o înlănțuie într-un scaun fermecat și începe să rostească vrăji, având într-o mână o baghetă fermecată, iar în cealaltă un potir cu o băutură menită să o adoarmă pe copilă. În apropierea palatului se află o mulțime de bunătăți culinare menite să trezească poftele și dorințele Domnișoarei. Deși este imobilizată într-un scaun, aceasta continuă să se folosească de dreapta rațiune *(recta ratio)* în disputa cu așa-zisul vrăjitor, manifestându-și astfel libertatea de conștiință. În timp ce Comus susține că poftele și dorințele izvorâte din natura umană sunt „naturale", deci normale, Domnișoara afirmă că doar autocontrolul este edificator și reprezintă o virtute, iar necumpătarea și slăbiciunea nu-ți permit să te bucuri de natura ta superioară și te fac să cedezi unor impulsuri primare. În aceste discuții, Domnișoara și Comus simbolizează sufletul și trupul, rațiunea și simțirea, sublimarea și senzualitatea, virtutea și viciul, corectitudinea morală și depravarea imorală. În conformitate cu tema călătoriei în care iese în evidență Comus, Domnișoara este păcălită de vicleanul personaj, este atrasă în cursă printr-un sofism care îmbracă haina înțelepciunii. În timp ce își apără cu putere libertatea de conștiință și dreptul de a-și exercita liberul arbitru opunând rezistență, ba chiar prin sfidare, ea este salvată de spiriduș și de frații săi. În cele din urmă, copiii se întorc la părinți și are loc o sărbătoare triumfală ce simbolizează extazul divin care îl așteaptă pe sufletul rătăcitor care a învins încercări și dureri, indiferent dacă acestea au constituit ispite sau primejdii scoase în calea sa de spiritul răului.

La sfârșitul lui 1637, Milton compune o elegie pastorală intitulată *Lycidas*, în amintirea prietenului său Edward King, coleg de la Cambridge, care murise înecat în timp ce traversa Marea Irlandei. Publicat în 1638, în *Funeraliile lui Edward King* (Justa Edouardo King Naufrago), o culegere de elegii realizată de studenții de la Cambridge, *Lycidas* este unul dintre puținele poeme în engleză, celelalte fiind scrise în greacă sau în latină. Ca elegie pastorală, adesea considerată cea mai importantă scriere de gen, poemul lui Milton abundă în alegorii. Regele se cheamă Lycidas, nume de păstor care apare în multe elegii clasice. Prin alegerea acestui nume, Milton semnalează că păstrează tradiția de a elogia o persoană iubită prin intermediul poeziei pastorale, o metodă la care au recurs și alți scriitori încă din vremea Greciei antice, din Sicilia, apoi au adoptat-o cei din Roma antică, pentru ca, în final, să fie folosită de scriitorii din Evul Mediu și de la începutul Renașterii. Naratorul poemului, păstor la rândul său și alter ego al lui Milton, deplânge moartea prietenului alături de care a păscut oile. Alegoria pastorală transmite ideea că Milton și King fuseseră colegi care împărtășeau aceleași înclinații către studiu și susțineau activități academice similare. Elogiindu-l pe King, vorbitorul pune la îndoială justiția divină. Folosindu-se de alegorie, vorbitorul îl acuză pe Dumnezeu că a pedepsit pe nedrept un tânăr altruist precum King, a cărui moarte prematură a marcat finalul unei cariere care s-ar fi diferențiat foarte mult de cele ale multor preoți sau episcopi aparținând Bisericii Angliei, pe care vorbitorul îi califică drept egoiști, depravați și materialiști.

John Milton, gravură de William Faithorne, 1670; aflată la Galeria Națională de Portrete, Londra

GALERIA NAȚIONALĂ DE PORTRETE, LONDRA

Explicând că poemul este o satiră la adresa episcopilor și a preoților, Milton folosește în descrierea acestora invective și metafore din sfera odiosului, care anticipează diatribele la adresa Bisericii Anglicane din tratatele împotriva prelaților, pe care avea să le scrie în anii 1640. Asemuindu-i cu paraziții care infestează oile și se hrănesc cu intestinele lor, Milton face descrierea prelaților în opoziție evidentă cu idealul reprezentat de păstorul cel bun, care apare în *Evanghelia după Ioan*. În acest context, vorbitorul pune în balanță succesul pământesc al prelaților și moartea lui King. Poemul descrie renașterea lui King, printr-o ceremonie de purificare, din apele în care fusese scufundat. Scăldat în razele soarelui care răsare, King pășește în chip strălucitor spre rai, pentru a-și primi răsplata eternă. Preoții și înalții prelați, deși vor prospera pe pământ, îl vor întâlni în viața de apoi pe Sf. Petru, care îi va nimici, într-un act de justiție divină. Deși Milton insistă asupra vocației de preot a lui King, el amintește, de asemenea, că fostul său coleg de la Cambridge fusese un poet pe care moartea l-a împiedicat să se bucure de o carieră literară strălucitoare. Mulți critici sugerează că, prin King, Milton și-a creat un alter ego, moartea prematură a lui King amintindu-i lui Milton că vicisitudinile sorții pot întrerupe aspirațiile unui om

și îi pot nega posibilitatea de a-și folosi aptitudinile native (fie că este vorba de poezie, fie de preoție) pentru a ajunge la împlinirea de sine.

Tratatele împotriva prelaților

În 1639, Milton se întoarce în țară și își îndreaptă atenția către proză. Astfel, se implică în controversele care planau asupra abolirii Bisericii Angliei și a guvernului monarhist, uneori atacându-i vehement pe polemiștii englezi și străini care îl acuzau că este susținătorul fervent al ideilor politice și religioase de stânga. Între 1641 și 1642, Milton a compus cinci tratate despre reformarea statului bisericesc. Unul dintre acestea, *Despre Reformă* (Of Reformation), analizează schimbările care au avut loc de-a lungul timpului în cadrul Bisericii Angliei încă din perioada regelui Henry VIII, de când a luat naștere, și critică asemănările din ce în ce mai mari dintre ea și Biserica Romano-Catolică, în special în ce privește ierarhia din cadrul guvernului ecleziastic. În plus, în acest tratat, ca și în celelalte, Milton atrage atenția asupra asemănărilor tot mai evidente dintre ierarhia politică și cea a Bisericii Anglicane, sugerând că guvernul monarhist întrebuințează o structură similară cu a Bisericii. De asemenea, el critică fățiș argumentele nejustificat de complicate aduse de teologi, lăudând în același timp simplitatea și transparența textului Sfintei Scripturi.

Într-un alt tratat din această perioadă, *Motivația religiei de stat* (The Reason of Church Government), Milton părea să susțină înlocuirea ierarhiei episcopale din cadrul Bisericii Anglicane cu cea a Bisericii Prezbiteriene Scoțiene. Însă, peste câțiva ani, și-a dat seama că prezbiterianismul putea să fie la fel de inflexibil ca anglicanismul, din punct de vedere teologic, și s-a detașat de orice formă de religie, susținând textele Scripturii și interpretarea acestora de către fiecare credincios conform conștiinței sale. Într-un alt tratat din 1641–1642, *O apologie împotriva unui pamflet* (Apology Against a Pamphlet), Milton oferă date autobiografice, demontând acuzațiile injurioase la adresa lui făcute de episcopul Joseph Hall.

Tratatele despre divorț

Curând după aceste controverse, Milton s-a văzut implicat într-un alt conflict, care, de data aceasta, avea legătură cu viața sa personală. În 1642, se căsătorise cu Mary Powell, care l-a părăsit câteva luni mai târziu și s-a întors la reședința familiei sale din ținutul Oxford. Nu se cunoaște motivul separării, dar se pare că Mary ar fi avut vederi monarhiste, în timp ce ale lui Milton deveniseră din ce în ce mai antiregaliste. Sau poate că diferența de vârstă dintre cei doi – el avea 34 de ani, iar ea 17 – a dus la neînțelegeri. Se pare că, în timpul absenței de trei ani a soției, Milton începuse să-și facă planuri de căsătorie cu o altă femeie, însă, la întoarcerea lui Mary, cei doi și-au rezolvat problemele care au dus la separare. Au avut patru copii, trei fete (Anne, Mary și Deborah) și un fiu, John, care a murit la vârsta de un an. Soția lui Milton a murit în 1652, la nașterea fiicei lor, Deborah.

În perioada în care a avut probleme conjugale și după plecarea soției, Milton a început, probabil, să formuleze argumente pentru patru tratate în proză: *Doctrina și disciplina divorțului* (Doctrine and Discipline of Divorce), apărut în 1643 și reeditat în 1644 (ediție adăugită), *Părerile lui Martin Bucer cu privire la divorț* (The Judgment of Martin Bucer Concerning Divorce, 1644), *Tetrachordon* (1645) și *Colasterion* (1645). Indiferent dacă experiența personală cu Mary a influențat sau nu părerile poetului cu privire la căsătorie, Milton aduce argumente radicale incontestabile în favoarea divorțului, argumente bazate pe conceptele de libertate personală și de liber arbitru, ultimul fiind esențial pentru menținerea sau destrămarea unei căsătorii. În viziunea lui Milton, căsătoria depinde de compatibilitatea dintre parteneri, iar menținerea unei căsnicii în care nu există dragoste sau apreciere reciprocă reprezintă o încălcare a libertății individuale. În aceste condiții, mariajul nu mai are nici o valoare. În tratatele ulterioare despre divorț, Milton își susține argumentele cu citate din clasici, cum ar fi Martin Bucer, reformatorul din sec. XVI, și cu citate din Biblie, pe care le califică drept texte doveditoare.

Tratatele despre educație și despre libertatea de expresie

În același timp în care apar edițiile tratatului *Doctrina și disciplina divorțului*, Milton publică *Despre educație* (Of Education, 1644). După modelul omului renascentist, Milton prezintă o scurtă biografie, în care pune accent pe limbile greacă și latină ca mijloc direct de învățare din înțelepciunea clasicilor care s-au remarcat în literatură, în filozofie sau în politică. Curriculumul, care reflectă formarea profesională a lui Milton la Colegiul Sf. Paul, este menit a-l învăța pe un gentleman să-și îndeplinească în mod corespunzător „toate funcțiile, publice și particulare, pe timp de pace sau de război".

Vizându-i pe nobili, și nu pe oamenii de rând, planul lui Milton nu include învățământul de stat. El nu include nici educația primită în cadrul unei universități, posibilă dovadă a faptului că Milton fusese nemulțumit de experiența de la Cambridge.

Însă cel mai renumit tratat al lui Milton este *Areopagitica* (Areopagitica, 1644), unde pune problema deținerii de către guvern a unor publicații sau a unor sisteme de cenzură. Milton afirmă că insistența guvernelor asupra exprimării uniforme a unor credințe este tiranică. În tratat, el analizează exemple de cenzură din istorie, care, susține el, provin invariabil de la guverne represive. Scopul tratatului *Areopagitica,* explică autorul, este acela de a promova cunoașterea, de a pune la încercare experiența și de a căuta neîncetat adevărul, fără nici un impediment. Milton a compus tratatul în maniera orației clasice cu același titlu a lui Isocrate, îndreptată împotriva consiliului bătrânilor (areopag) din Atena antică. Inspirat de lucrarea lui Quintilian *Principiile artei oratorice* (Institutio oratoria) și de discursurile lui Demostene și ale lui Cicero, *Areopagitica* este rezultatul metodei de învățare pe care Milton o susține în *Despre educație* și, în ultimă instanță, reprezintă cel mai ferm și mai înflăcărat mod de a apăra libertatea de expresie.

Tratatele antiregaliste

În completarea tratatelor anticlericale din anii 1641–1642, apar cele antiregaliste (în anii 1649–1655). Scrisă după ce Milton se alăturase republicanilor, lucrarea *Împuternicirile regelui și ale magistraților* (The Tenure of Kings and Magistrates, 1649), compusă probabil în timpul procesului regelui Carol I și publicată după moartea acestuia (30 ianuarie 1649), insistă asupra înlăturării regimului monarhic tiranic și asupra executării tiranilor. Lucrarea citează o serie de personaje marcante din Antichitatea clasică, Scriptura, Părinți ai Bisericii, filozofi politici de la începutul erei moderne și teologi reformiști care susțin această măsură extremă, care, după părerea lui Milton, nu este decât o simplă măsură de pedepsire a tiranilor. Ulterior, Milton este numit secretar pentru afaceri externe (sau secretar latin) în cadrul Consiliului de Stat, în guvernul lui Oliver Cromwell. Milton avea ca atribuții traducerea corespondenței externe, formularea răspunsurilor, redactarea documentelor oficiale cu privire la afaceri naționale și internaționale și apărarea intereselor Commonwealthului în contextul atacurilor din străinătate.

În rolul său de apologet al Commonwealthului, Milton a primit din partea Consiliului de Stat însărcinarea de a respinge apologia *Icoana suveranului* (Eikon Basilike), publicată în 1649, la câteva zile de la decapitarea regelui. Purtând ca subtitlu *Adevărata față a Sfintei Sale Majestăți, singurătatea și suferințele Sale* (The True Portraiture of His Sacred Majesty in His Solitudes and Sufferings), *Eikon Basilike* îl înfățișează pe regretatul rege ca pe un om pios, contemplativ, plin de grijă față de supuși și blând în relația cu membrii familiei. Deși se presupune că relatarea faptelor a fost făcută de rege însuși, lucrarea a fost scrisă de unul dintre simpatizanții săi, episcopul John Gauden, și a avut un impact deosebit asupra cititorilor, stârnind mila oamenilor din Anglia și de pe continent față de rege, pe care unii îl percepeau ca pe un martir. Într-o lucrare care combate *Eikon Basilike,* intitulată *Distrugerea icoanei* (Eikonoklastes, 1649), Milton spulberă imaginea regelui redată în *Eikon Basilike.* Acuzându-l pe Carol de ipocrizie, Milton face o analogie între el și regele Richard III, duce de Gloucester, descris în piesa omonimă a lui Shakespeare, care arată modul cum, în spatele unei evlavii aparente, se ascunde un om viclean.

Curând după aceea, Milton s-a angajat într-o controversă majoră cu alți doi polemiști de pe continent: Claudius Salmasius (Claude de Saumaise), francez, și Alexander More (Morus), de origine scoțiană și franceză. Se presupune că, în timp ce se afla în exil în Franța, regele Carol II l-ar fi angajat pe Salmasius să scrie un tratat în limba latină pentru publicul european, prin care să-i acuze pe englezi de judecarea și executarea sa. Salmasius, un bine-cunoscut cărturar care se bucura de o largă reputație, a constituit o provocare uriașă pentru Milton, a cărui sarcină era aceea de a-i combate argumentele. Impregnată pe alocuri de invective personale, lucrarea lui Milton, *Poporul englez se apără de acuzațiile lui Salmasius* (1651), un tratat în limba latină, se concentrează pe inconsistența argumentelor lui Salmasius. Milton repetă unele teze pe care le lansase în tratatele sale anterioare: că executarea unui monarh a fost susținută de autorități din Antichitate și până la începutul erei moderne și că dorința poporului de dreptate și guvernarea tiranică a lui Carol I justifică modul în care acesta și-a găsit sfârșitul.

În 1652, un autor anonim din Europa publică o altă polemică în limba latină,

Sângele monarhului a strigat la Dumnezeu în ceruri împotriva celor care și-au ucis părinții. Lucrarea în latină în care Milton combate opiniile din această polemică, intitulată *Poporul englez se apără din nou prin John Milton, englez, împotriva acuzațiilor dintr-o carte infamă intitulată „Sângele monarhului a strigat la Dumnezeu"* (1654), conține multe pasaje autobiografice menite să respingă atacurile vitriolante din polemică la adresa vieții private a poetului. Milton formulează, de asemenea, argumente elocvente, idealiste și înflăcărate în apărarea libertăților și a patriotismului englez și îi laudă pe conducătorii Commonwealthului. Totuși, cele mai acide fragmente și le rezervă pentru sine. La scurtă vreme după publicarea lucrării *Poporul englez se apără din nou*, Milton își pierde complet vederea, probabil din cauza bolii de care suferea (glaucom). În *Sângele monarhului a strigat la Dumnezeu*, autorul susține că orbirea lui Milton este felul în care Dumnezeu îl pedepsește pentru păcatele sale. În replică, Milton spune că orbirea este o încercare ce i s-a trimis, o durere pe care o suferă cu voia lui Dumnezeu, care i-a dăruit în schimb o iluminare spirituală deosebită, un dar ce îl deosebește de alți oameni.

Lucrări istorice și teologice

Trei lucrări extraordinare în proză scot în evidență erudiția profundă și anvergura intereselor lui Milton. *Istoria Angliei* (History of Britain, 1670) este o lucrare laborioasă, care reflectă un studiu intens început încă din tinerețe. Probabil deoarece inițial Milton și-a dorit ca în centrul epic al lucrării să se situeze istoria Angliei și a legendarului rege Arthur, el și-a început documentarea cu relatări timpurii despre Britania apărute în documente din timpul Angliei anglo-saxone, a continuat cu lucrări semnate de Beda Venerabilul și de Geoffrey din Monmouth, ajungând cu studiul până în sec. XVI–XVII, la cronicile lui Raphael Holinshed și la lucrările lui William Camden, printre mulți alții. În tot acest timp, Milton a verificat cu atenție veridicitatea surselor. Întrucât cercetările și scrierile sale au fost întrerupte de serviciul pe care îl presta în guvernul lui Cromwell, *Istoria Angliei* a rămas neterminată (ultimele fragmente fac referire la cucerirea normandă), chiar și la momentul publicării ei.

Lucrarea *Arta logicii* (Artis Logicae, 1672,) a fost scrisă în latină, probabil pentru a atrage atenția publicului cititor din Europa. Scrierea este un manual didactic inspirat din scrierile filozofice ale lui Petrus Ramus, un cărturar francez din sec. XVI, ale cărui opere reflectă impactul pe care umanismul renascentist l-a avut asupra cursurilor de gramatică, retorică și logică predate în universitățile medievale. Folosind o logică inversă celei aristotelice, tradiționale, Ramus aduce argumente în sprijinul unei serii de metode menite să reorganizeze cursurile predate la universitățile medievale. Manualul lui Milton reprezintă o reluare a metodelor lui Ramus.

Despre doctrina creștină (De Doctrina Christiana) a fost scrisă probabil între anii 1655–1660, deși Milton nu a terminat-o niciodată. Manuscrisul lucrării neterminate a fost descoperit în 1823, la filiala Arhivelor de Stat din Londra, a fost tradus din latină în engleză de Charles Sumner și publicat în 1825 sub titlul *Tratat despre doctrina creștină*. Temele de teologie sistematică prezentate în această lucrare reflectă valoarea pe care Milton o acorda textelor Sfintei Scripturi, de unde alege numeroase fragmente pentru a-și susține conceptele de divinitate și de teologie morală, printre multe altele. Pentru acest tratat, ca și pentru lucrările anterioare, Milton s-a inspirat din lucrările predecesorilor, gânditori protestanți precum teologul reformat John Wolleb (Johannes Wollebius). Milton s-a inspirat și din lucrările altor teologi, în special din cele ale puritanilor englezi William Perkins și William Ames (studentul lui Perkins). Deși nu era de acord cu toate conceptele teologice enunțate de ei, Milton susținea și el subordonarea Fiului față de Tatăl și opoziția dintre doctrina trinitariană și catolicism.

Principalele poeme

În 1656, văduv și orb, Milton s-a căsătorit cu Katherine Woodcock. Mariajul lor a durat doar 15 luni: soția a murit la câteva luni de la nașterea fiicei lor. În 1663 s-a însurat cu Elizabeth Minshull, care, alături de fiicele sale din prima căsătorie, a avut grijă de el, i-a citit fragmente din cărți alese de scriitor și a jucat rolul de secretară particulară, transcriind versurile pe care acesta i le dicta. După Restaurație, Milton publică trei poeme importante, deși la două dintre ele, *Paradisul pierdut* și *Samson Agonistes*, începuse să lucreze cu mulți ani înainte de apariția lor.

Paradisul pierdut

Renunțând la planurile inițiale de a compune un poem despre regele Arthur, Milton și-a îndreptat atenția către temele biblice și către conceptul creștin despre eroism. În *Paradisul pierdut* – publicat pentru prima

dată în 1667, în zece cărți, și mai târziu, în 1674, în 12 cărți, care cuprindeau cca 11 000 de versuri – poetul a păstrat, dar a și adaptat un număr de reguli prozodice folosite în poeme epice clasice, precum epopeile *Iliada* și *Odiseea* ale lui Homer sau *Eneida* a lui Virgil.

O parte dintre aceste reguli se referă la accentul pus pe teme majore precum războiul, dragostea și eroismul. În cartea 6, Milton descrie bătălia dintre îngerii binelui și cei ai răului; înfrângerea celor din urmă are drept cauză alungarea lor din rai. În bătălie, Fiul (Iisus Hristos) este de neînvins în atacul său violent asupra diavolului și a cohortelor sale. Însă Milton nu pune accent atât pe calitatea de războinic a lui Iisus, cât pe dragostea sa față de omenire; Tatăl, într-un dialog celest cu Fiul său, anticipează căderea în păcat a lui Adam și a Evei, iar Fiul alege să se încarneze și să îndure suferințe pentru mântuirea sufletelor lor. Deși rolul său de salvator al umanității căzute în păcat nu este redat în poemul epic, Adam și Eva află, înainte de a fi izgoniți din Rai, de misiunea pe care vrea să și-o asume Iisus, un exemplu de sacrificiu de sine în numele iubirii. Iubirea necondiționată a Fiului contrastează puternic cu dragostea egoistă a eroilor din epopeile clasice, care se remarcă prin curajul de care dau dovadă pe câmpul de luptă și a căror dragoste izvorăște, de cele mai multe ori, din mândrie și orgoliu. Puterea și îndemânarea lor pe câmpul de luptă și obținerea de foloase de pe urma războiului izvorăsc, de asemenea, din ură, mânie, răzbunare, lăcomie și din zgârcenie. Dacă epopeile clasice îi considerau pe protagoniști niște eroi datorită pasiunilor excesive sau chiar datorită viciilor, Fiul din *Paradisul pierdut* este un exemplu de erou creștin atât datorită umilinței și mărinimiei sale, cât și datorită îngăduinței și tăriei sufletești de care dă dovadă.

Ca în multe epopei clasice, poetul își începe poemul *Paradisul pierdut* invocând o muză care să-l inspire în realizarea creației artistice: Această muză este reprezentată de o divinitate iudeo-creștină. Referindu-se la momentele în care divinitatea s-a manifestat pe munții Horeb și Sinai, Milton caută același gen de inspirație ca în cazul lui Moise, căruia îi sunt atribuite textele din Facerea. La fel cum Moise s-a bucurat de inspirația de a relata evenimente la care nu participase, și Milton caută inspirație pentru a scrie despre evenimente biblice. Amintindu-și de epopeile clasice în care muzele își fac apariția pe vârfurile munților, dar și pe ape, Milton menționează izvorul Siloam, la care, conform Noului Testament, se spălase orbul (trimis de Iisus care îi unsese ochii cu tină), recuperându-și astfel vederea. La fel ca orbul din Evanghelie, Milton caută un gen de inspirație care să-l ajute să vizualizeze și să redea evenimente pe care el și alți oameni nu le percep decât dacă sunt călăuziți de divinitate. Prin referirea la Munții Aonieni, sau Helicon, din Grecia, Milton invită deliberat la comparații cu predecesorii săi clasici. El afirmă că lucrarea sa le va întrece pe cele ale predecesorilor și că va reuși să realizeze o creație originală: o epopee biblică în engleză.

De asemenea, *Paradisul pierdut* amintește direct de epopeile clasice, deoarece incipitul îi introduce pe cititori direct în miezul faptelor *(in medias res)*. În cartea 1, acțiunea se petrece în rai și sunt descrise urmările războiului, care este prezentat abia mai târziu, în cartea 6. La începutul poemului este descrisă una dintre consecințele războiului: izgonirea îngerilor decăzuți din rai și coborârea lor în iad, un loc în care sunt supuși unor chinuri groaznice. După această descriere inițială, Milton va reveni asupra îngerilor decăzuți abia în cărțile ulterioare, explicând motivele decăderii lor. Prin urmare, nesupunerea și consecințele acesteia apar la început, atunci când Rafael vorbește cu Adam și cu Eva, pe care (în special în cărțile 6 și 8) îi învață și îi sfătuiește să fie supuși. Prin analiza gândurilor și a faptelor păcătoase ale diavolului, Milton se apropie, în această parte a narațiunii, de cazul ispitirii Evei. Această metodă prozodică îi permite să scoată în evidență motivele diavolului, care, luând forma unui șarpe, o ispitește pe Eva (cartea 9), căreia îi induce un sentiment de mândrie necugetată care va duce la propria decădere. Diavolul trezește în Eva (când gustă din fructul oprit) o stare de spirit comparabilă cu un act de nesupunere.

Poemul epic al lui Milton debutează cu descrierea infernului, la care poetul se întoarce după relatarea episodului în care diavolul o ispitește pe Eva. La fel ca în epopeile clasice, Milton pune accent pe întunericul din infern, pe flăcările de un cenușiu cadaveric ale iadului, care provoacă durere, dar care nu luminează. Chinurile iadului sugerează, de asemenea, un loc asemănător craterului unui vulcan activ. În tradiția clasică, Typhon, care s-a ridicat împotriva lui Zeus, a fost aruncat din ceruri pe pământ cu o lovitură de trăsnet, îngropat sub Muntele Etna din Sicilia și

chinuit de focurile vulcanului său activ. Făcând o analogie între tradiția clasică și conceptele sale despre creștinism, Milton descrie, în mare parte, iadul așa cum apare el în textele biblice, în special în Apocalipsa Sf. Ioan. Descrierea iadului amintește, de asemenea, de modul în care este descrisă coborârea în infern în poemele epice.

În *Paradisul pierdut*, Milton folosește un stil amplu, potrivit subiectului și tonului poemului. Într-o notă asupra ediției, referindu-se la stilul de versificație ales, Milton spune că a folosit „un tip de versificație clasică, fără rimă" care se apropie de stilul folosit de „Homer, în limba greacă, și de Virgil, în limba latină". Refuzând să folosească rima, deoarece este un „sunet metalic" pentru „un final de vers la fel de metalic", Milton preferă o măsură mai puțin compactă, pentru a putea folosi ingambamentul, „sensul decurgând în mod diferit din fiecare vers". Metrul adoptat de poet este pentametrul iambic fără rimă (vers alb) și cuprinde ritmuri sonore care vibrează prin și dincolo de fiecare vers. Prin folosirea acestui picior metric, Milton invită la comparații cu predecesorii săi clasici. De asemenea, renunțând la punctuație în finalul multora dintre versuri, el creează unități volubile de ritm și de sens, care nu ar fi fost posibile dacă poetul ar fi folosit rima.

Milton folosește și alte figuri de stil, în special comparația, caracteristică epopeilor clasice. Aceste comparații explicite, introduse prin „precum" sau „la fel de", abundă în *Paradisul pierdut*. Poetul recurge la o înșiruire lungă de comparații. Astfel, într-un fragment mai lung din cartea 1, scutul diavolului este comparat cu luna văzută prin telescopul lui Galileo; furca sa este mai mare decât catargul unei nave; îngerii decăzuți sunt împrăștiați pe lacul de foc după ce sunt izgoniți din rai și „plutesc nemișcați, ca vrăjiți/precum frunzele toamnei care se aștern pe izvoarele/Din Vallombrosa" (în italiană, Valea Întunecată, o regiune din apropierea Florenței). Mai mult, îngerii decăzuți sunt asemuiți ostașilor egipteni care i-au urmărit pe israeliți pe drumul prin Marea Roșie și au murit înecați atunci când zidurile de apă s-au prăbușit peste ei, transformându-i, în carele lor de luptă, în niște epave plutitoare.

În ultimă instanță, una dintre temele majore ale *Paradisului pierdut*, pe lângă cea a decăderii spirituale a umanității prin izgonirea lui Adam și a Evei din rai, este reprezentată de lupta dintre diavol și Fiul lui Dumnezeu. Mulți cititori au admirat curajul extraordinar, dacă nu chiar eroismul, de care diavolul a dat dovadă în confruntarea cu divinitatea. Sfidarea, furia, încăpățânarea și ingeniozitatea Satanei definesc un personaj care nu se dă bătut niciodată. Sub multe aspecte, diavolul reprezintă un personaj eroic asemănător eroilor clasici precum Ahile, Odiseu sau Eneas, și personajelor principale similare din epopeile medievale sau renascentiste. Pe scurt, trăsăturile sale de caracter le reflectă pe ale acestora.

Dar scopul lui Milton a fost de a compune o epopee biblică în care să demitizeze genul de erou clasic și să-l glorifice pe cel de erou creștin, reprezentat de Iisus. Fără a ține seama de victoria repurtată în lupta împotriva îngerilor decăzuți, Iisus dă o dovadă mai mare de eroism, deoarece este dispus să se supună de bunăvoie unor umilințe, un semn al iubirii desăvârșite pe care o nutrește față de umanitate. El știe dinainte că se va încarna pe Pământ și va muri, un gest altruist prin care umanitatea va fi mântuită. Mai mult, printr-un astfel de gest, Fiul lui Dumnezeu împlinește ceea ce Milton numește „cel mai important argument" din poemul său, „voința lui Dumnezeu în ce privește umanitatea", așa cum este descrisă de poet în cartea 1. În ciuda faptului că diavolul reușește să-i facă pe Adam și Eva să păcătuiască, speranța într-o renaștere spirituală după căderea în păcat este dată de sacrificul de sine al lui Iisus. Această speranță permite oamenilor să se alăture divinității în lupta împotriva diavolului, să evite damnarea, să învingă moartea și să ajungă în rai. Prin urmare, planurile diavolului sunt dejucate de omenirea renăscută spiritual, care alege să ia parte la mântuirea pe care Fiul lui Dumnezeu a înfăptuit-o în numele său.

Paradisul regăsit

Ultimele două poeme ale lui Milton au fost publicate în 1671, într-un singur volum. *Paradisul regăsit*, un poem de mici dimensiuni, în patru cărți, a fost urmat de *Samson Agonistes*, un poem dramatic care nu era destinat punerii în scenă. Una dintre poveștile legate de compunerea poemului *Paradisul regăsit* îl are în centrul ei pe Thomas Ellwood, membru al Societății Religioase a Prietenilor, care îi citea lui Milton, în perioada în care acesta orbise, și care i-a fost elev. Ellwood povestește că Milton i-a dat manuscrisul poemului *Paradisul pierdut* ca să-l citească și să-și spună părerea despre el și că, în momentul în care i l-a returnat poetului care, la acel moment, își avea reședința la Chalfont St. Giles, a făcut următorul comentariu: „Ați spus foarte multe lucruri în acest poem

despre paradisul pierdut, însă de ce nu ați spus nimic despre paradisul găsit?" Făcându-i o vizită lui Milton când acesta s-a întors la Londra, Ellwood își amintește că scriitorul i-a arătat manuscrisul poemului epic de mici dimensiuni, spunându-i: „Acest poem ți se datorează; pentru că tu m-ai făcut să-l creez atunci când mi-ai pus acea întrebare la Chalfont, la care eu nici nu mă gândisem". Cu toate acestea, povestea lui Ellwood nu a fost confirmată și de alte persoane, astfel că există posibilitatea ca Ellwood să-și fi exagerat rolul jucat în crearea poemului.

Paradisul regăsit revine la *Cartea lui Iov*, în care personajul principal este ispitit de diavol să renunțe la credința în Dumnezeu și să nu-și mai folosească răbdarea și tăria în fața numeroaselor adversități pe care le întâmpină în cale. Prin adaptarea încercărilor la care este suspus Iov și a rolului de ispită al diavolului și prin integrarea acestora în povestirile lui Matei și ale lui Luca privitor la tentațiile la care este supus Iisus în deșert, Milton dorește să-l prezinte pe Iisus ca întruchiparea eroului creștin. Mai puțin spectaculos decât eroii clasici și fără să fie nevoie să întreprindă acțiuni militare pentru a-și manifesta curajul, eroul creștin se caracterizează printr-o continuă reafirmare a credinței în Dumnezeu, curajul său manifestându-se prin rugăciuni repetate către Dumnezeu, care îi dă răbdarea și tăria de a îndura și depăși încercările la care este supus. Prin rezistența în fața ispitelor care stârnesc impulsurile omului către lenevie, plăcere, lăcomie și putere, un erou creștin își păstrează credința în Dumnezeu, care îi călăuzește acțiunile. Diavolul, în rolul său de tentație în *Paradisul regăsit*, eșuează în încercările repetate de a-l ispiti pe Iisus, prin orice mijloace posibile, în deșert. Oricât de mari ar fi tentațiile, falsitatea sub care se ascund le face și mai înșelătoare.

De fapt, *Paradisul regăsit* dezvoltă o serie de discuții – o dezbatere prelungită – în cadrul cărora Iisus analizează și combate argumentele diavolului. Clar și concis, Iisus respinge fiecare argument prin *recta ratio*, cu ajutorul credinței în Dumnezeu. Extrem de evidentă este, de asemenea, fermitatea lui Iisus, hotărârea sa de nestrămutat de a îndura orice încercare la care va fi supus. Deși în *Paradisul regăsit* lipsește sfera mare de idei din *Paradisul pierdut*, poemul servește admirabil scopului pentru care a fost creat, prin urmărirea ideii de eroism creștin ca stare de spirit. Mai mult, poemul prezintă modul de gândire al lui Iisus, conștiința sa și modul în care se împletesc credința și rațiunea în discuțiile cu diavolul. La finalul poemului, când Iisus iese câștigător din confruntarea cu diavolul, cititorul își dă seama că întâlnirile din *Paradisul regăsit* reflectă un grad înalt de veridicitate psihologică.

Samson Agonistes

La fel ca *Paradisul regăsit*, *Samson Agonistes* pune accent pe trăsăturile psihologice ale personajului principal. Acest portret pălește în fața celui făcut lui Samson în *Cartea judecătorilor*, care scoate în evidență forța lui fizică. Cu toate acestea, poemul dramatic debutează cu prăbușirea lui Samson; după ce îi încredințase secretul său (un dar primit de la Dumnezeu) Dalilei, acesta orbise și devenise prizonierul filistenilor. În captivitate, Samson este chinuit de gândul că el, eliberatorul pe care îl așteptase poporul evreu, este prizonier, orb și lipsit de putere în mâinile dușmanilor. Samson trece de la o extremă la alta atât din punct de vedere emoțional, cât și din punct de vedere psihologic. Devine abătut, cade în autocompătimire și se gândește să se sinucidă, ca mai apoi să se revolte împotriva lui însuși pentru că făcuse cunoscut secretul puterii sale; își pune la îndoială integritatea morală, gândindu-se că probabil îi fusese sortit să ajungă într-o astfel de situație deoarece fusese înzestrat cu prea multă forță fizică și cu prea puțină înțelepciune. Totuși, când Dalila îl vizitează în închisoare și se oferă să-l ajute, Samson reacționează cu susceptibilitate și o respinge cu vorbe răutăcioase. Astfel, fără să-și dea seama, el arată măsura progresului pe care îl făcuse către renaștere spirituală: a învățat din experiența trecută cu Dalila că nu poate avea încredere în ea.

Din acest moment, Samson se îndepărtează din ce în ce mai mult de starea de deprimare. El își dă seama că mândria sa, izvorâtă din puterea extraordinară, a contribuit în mare măsură la prăbușirea lui și că sentimentul de invincibilitate l-a făcut să creadă că va rezista oricăror tentații, aducându-l în situația de a cădea în mrejele unei femei. La sfârșitul poemului, Samson, prin ispășire și renaștere spirituală, își recapătă puterea spirituală pentru a sluji din nou ca apărător al lui Dumnezeu. Numărul filistenilor care au murit striviți sub ruinele templului lui Dagon îl depășește cu mult pe cel al tuturor celor pe care Samson îi pedepsise până în acel moment. Ca o ironie a sorții, atunci când se aștepta mai puțin, Samson a fost ales din nou de Dumnezeu ca instrument al dreptății împotriva filistenilor.

În ciuda faptelor eroice ale lui Samson, care se datorează forței sale fizice, Milton îl descrie ca pe un erou abia atunci când acesta trece prin perioada de renaștere spirituală. După ce a căzut în păcat pentru că a încălcat porunca lui Dumnezeu de a nu dezvălui secretul puterii sale, Samson suferă fizic atunci când orbește, dar și psihic, din cauză că este luat prizonier de dușmani. Punctul central al poemului dramatic al lui Milton este reprezentat de procesul de renaștere spirituală a lui Samson, de lupta care se duce în interiorul său, guvernată de suferință, de teama că Dumnezeu l-a părăsit și de chinul că nu a reușit să-și elibereze poporul.

Spre deosebire de *Cartea judecătorilor*, care face portretul personajului biblic, *Samson Agonistes* pune accent doar pe ultima zi din viața lui Samson. Dându-și seama că a căzut victimă propriului orgoliu, Samson se transformă într-un personaj umil și nou. Își dă seama de nevoia de a-și ispăși păcatele. Samson poartă o serie de discuții (care nu se aseamănă cu cele din *Paradisul regăsit* dintre diavol și Fiul lui Dumnezeu) cu Manoa, tatăl său, cu Dalila, ispita lui, și cu Harapha, un brav războinic filistean. În cadrul fiecărei discuții, discursul lui Samson se încadrează pe o traiectorie ascendentă, din care răzbat remușcarea și dorința de renaștere spirituală, care culminează cu prăbușirea templului lui Dagon unde Samson, ales din nou de Dumnezeu, se răzbună pe cei care l-au batjocorit. Amintind de *Paradisul pierdut*, care prezintă sacrificiul de sine al Fiului lui Dumnezeu, *Samson Agonistes* prezintă renașterea spirituală a eroului, renaștere anticipată în scrierile Vechiului Testament și dăruită, prin mila Mântuitorului, omenirii decăzute. Mai mult, în acest fel, Samson manifestă trăsăturile eroului creștin pe care Milton le evidențiază și în alte lucrări ale sale.

În timp ce Fiul lui Dumnezeu din *Paradisul regăsit* se menține ferm în fața încercărilor la care este supus, Samson simbolizează vulnerabilitatea omului în fața păcatului. Mai mult, în timp ce, în *Paradisul regăsit*, Fiul se bucură în fiecare moment de protecția lui Dumnezeu, în *Samson Agonistes*, omul care a căzut pradă tentației o redobândește. În ciuda trăsăturilor fizice și a unor fapte războinice pe care le are în comun cu eroii epopeilor clasice, Samson rămâne, totuși, un erou creștin.

Ultimii ani și sfârșitul

După Restaurație și în ciuda pericolelor la care se expunea, Milton a continuat să susțină libertatea de credință și trecerea Angliei la stadiul de republică parlamentară, în timp ce se ocupa de publicarea poemelor sale, precum și a celorlalte lucrări. Curând după revenirea la putere a lui Carol II, Milton a fost arestat și amenințat cu execuția din cauza implicării în guvernarea lui Cromwell. Deși nu se cunosc toate circumstanțele care au condus la eliberarea lui, se pare că figuri importante din cadrul guvernului lui Carol II – precum Christopher Milton, Andrew Marvell sau William Davenant – au intervenit în favoarea sa. Nu se cunosc cu exactitate data și locul morții poetului; se presupune că ar fi murit la Londra, pe 8 noiembrie 1674, din cauza unor complicații (probabil din cauza unei insuficiențe renale) survenite în urma bolii de care suferea (gută). A fost înmormântat la biserica londoneză St. Giles Cripplegate.

Faima și reputația

Faima și reputația lui Milton au venit odată cu *Paradisul pierdut*, deși, în 1667, când a fost publicată această scriere, nu s-a bucurat de aprecierile unui public larg. Din cauza ideilor sale politice și religioase, doar partenerii și prietenii apropiați au avut cuvinte de laudă la adresa poemului epic. Marvell, asistentul lui Milton cât acesta fusese secretar latin, și-a exprimat admirația față de *Paradisul pierdut* în versuri, în prefața ediției din 1674 a poemului. John Dryden, după ce s-a consultat cu Milton și a obținut aprobarea acestuia, a rescris poemul în cuplete eroice, un stil de versificație caracteristic epocii. Rezultatul a fost adaptarea pentru operă *Starea de inocență și păcatul* (The State of Innocence and Fall of Man), publicată în 1677, dar care nu a fost niciodată pusă în scenă. La sfârșitul sec. XVII, *Paradisul pierdut* a început să se bucure de un succes tot mai mare. Între anii 1688 și 1698, au fost publicate alte cinci ediții ale poemului, trei în engleză și două în latină; ediția în engleză din 1695, care poartă comentariul și notele explicative ale lui Patrick Hume, este considerată prima ediție științifică a poemului.

La începutul sec. XVIII, *Paradisul pierdut* a început să se bucure de critici din ce în ce mai favorabile. Joseph Addison a publicat o serie de eseuri în *The Spectator* (1712) în care susținea că poemul epic al lui Milton e comparabil cu cel al scriitorilor clasici din Antichitate. Deoarece curentul neoclasic domina poezia epocii (se punea accent pe cupletele eroice), *Paradisul pierdut* a fost perceput ca o extraordinară excepție de la regulă (întrucât folosește versul alb)

și a avut un statut unic, deoarece constituia un poem biblic. Alexander Pope, poet reprezentativ al curentului neoclasic, a împrumutat foarte multe elemente artistice din poemul lui Milton, creând falsul poem eroic *Tăierea pe furiș a șuviței de păr* (The Rape of the Lock, 1712–1714), o parodie de geniu a *Paradisului pierdut.*

Voltaire a avut numai cuvinte de laudă la adresa *Paradisului pierdut* în 1727, într-o recenzie despre poemul epic. Traduceri ale poemului lui Milton în franceză, germană și italiană au apărut înainte de jumătatea sec. XVII. În 1756, Joseph Warton menționează descrierile topografice splendide, în special cea a raiului, și laudă culmile sublimei imaginații pe care sunt purtați cititorii care simt că ajung în rai, lângă tronul lui Dumnezeu. Warton pune accent pe două mari trăsături ale poemului - modul în care Milton descrie natura și imaginația sa debordantă - care aveau să constituie o mare sursă de inspirație pentru scriitorii romantici englezi. Însă, la sfârșitul sec. XVIII, reputația lui Milton a avut de suferit din cauza aprecierilor critice ale lui Samuel Johnson, care în cartea *Viețile poeților* (The Lives of the Poets, 1779–1781), deși consideră că *Paradisul pierdut* este un poem desăvârșit, dezaprobă descrierile de natură făcute de poet, deoarece nu sunt produsul unei experiențe personale, ci al altor descrieri făcute de scriitori de-a lungul timpului.

La începutul sec. XIX, Milton a devenit popular în rândul unui număr de scriitori romantici importanți precum William Blake, Percy Bysshe Shelley sau Byron, care îl vedeau pe diavolul din *Paradisul pierdut* ca pe un erou rebel care se opunea tradițiilor prestabilite și lui Dumnezeu, tiranul. Îmbinând elementele biografice cu cele referitoare la lucrările artistice ale lui Milton, acești autori au creat un cadru istoric și literar pentru susținerea propriilor idei revoluționare. Personajul Prometeu, de exemplu, din poemul *Prometeu descătușat* (1820) al lui Shelley, este inspirat din portretul diavolului făcut de Milton. Totuși, spre sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX, poetul a căzut din nou în dizgrație: cea mai influentă voce literară care venea să întineze reputația poetului era cea a lui T.S. Eliot, care prefera lucrările artistice ale „poeților metafizici", ale unor dramaturgi renascentiști, precum și ale altor scriitori contemporani cu Milton. Eliot se plângea că stilul lui Milton nu era unul autentic, că era „greoi și întortocheat" și atât de rigid, încât descuraja orice intenție de imitare.

Totuși, o altă schimbare în ce privește receptarea lui a apărut la sfârșitul sec. XX, atunci când Milton, care era încă apreciat pentru realizările literare și estetice în poezie, a ajuns să fie considerat și un cronicar - chiar și ca poet - al tensiunilor, conflictelor și schimbărilor sociale din Anglia sec. XVII. În același timp, criticii l-au descris adeseori pe Milton ca pe un exponent al unor „rațiuni și simțiri" din trecut, care sunt la fel de valabile și în prezent, și al ideologiei creștine. În *Paradisul pierdut*, de exemplu, relația conjugală dintre Adam și Eva - atât înainte, cât și după căderea în păcat - este una de tip ierarhic, în care soțul își domină soția. Însă această reprezentare a căsniciei, considerată o expresie a ideologiei creștine a lui Milton, o contrazice pe cea din tratatul *Doctrina și disciplina divorțului*, în care poetul susține că la baza căsniciei se află compatibilitatea dintre parteneri. El argumentează că, dacă partenerii nu mai sunt compatibili, căsnicia nu mai are practic nici o valoare. Deși o astfel de vedere liberală în ce privește divorțul nu era acceptată în epoca lui Milton, ea a atins un punct sensibil în acele țări în care, la începutul sec. XXI, prin căsnicie se înțelege o uniune consensuală între doi parteneri. Plasând operele lui Milton în contextul social, politic și religios al epocii sale, criticii au reușit să demonstreze valoarea și relevanța pe care o au și azi creațiile sale artistice.

Milwaukee

Oraș, 596 974 loc. (2000), port lacustru în SE statului Wisconsin, SUA. Situat pe malul lacului Michigan, este cel mai mare oraș din stat. În sec. XVII, aici veneau misionari francezi și negustori de blănuri; amerindienii îl numeau *Mahn-a-waukee Seepe* (loc de adunare pe malul apei). Deși în 1800 era locuit, orașul nu a progresat până în 1831–1833 când indienii și-au abandonat pretențiile. Milwaukee a fost întemeiat în 1839 și inclus sub autoritatea SUA, în 1846. Până către 1900 a fost un centru de imigrație germană. Este un important port în zona Marilor Lacuri, mai ales pentru transportul de cereale; produce mașini și aparate electrice. Aici există mai multe instituții de învățământ, printre care Universitatea Marquette și Universitatea din Wisconsin-Milwaukee.

mimamsa

Probabil primul dintre cele șase sisteme ortodoxe *(darshan)* din filozofia indiană. Mimamsa este fundamentală pentru vedanta și a influențat profund legea

hindusă. Scopul ei este acela de a da reguli pentru interpretarea Vedelor și de a da o justificare filozofică pentru respectarea ritualului vedic. Prima lucrare de acest fel, *Mimamsa-sutra*, a lui Jaimini (cca sec. IV î.Hr.), a fost urmată de scrierile unui lung șir de exegeți și învățători, mai ales Kumarila Bhatta și Prabhakara Mishra (sec. VIII î.Hr.). Kumarila s-a folosit de mimamsa pentru a pleda în apărarea budismului în India; Prabhakara era un realist care credea în valoarea percepțiilor senzoriale.

mimă și pantomimă

Gen de artă dramatică în care se povestește ceva doar prin mișcări expresive ale corpului. Mima a apărut în Grecia, în sec. V î.Hr., și era un spectacol comic de gestică, muzică și dialog. În cca 100 î.Hr. a luat naștere o formă distinctă de mimă la romani, ce trata subiecte grosolane și licențioase. Pantomima romană se deosebea de mimă prin temele nobile și folosirea măștilor ce impunea expresivitatea accentuată a posturilor și a gesturilor. Mima era prezentă și în teatrul antic din Asia și constituie și astăzi o parte din arta dramatică chineză și japoneză (de ex. teatrul no). Tradiția romană a pantomimei a cunoscut modificări în sec. XVI, sub forma genului commedia dell'arte care, la rândul lui, a influențat interludiile comice din Franța și Anglia sec. XVIII, ce au evoluat apoi în sec. XIX în pantomimă ca spectacol pentru copii. Spectacolul modern occidental de mimă a devenit o artă fără cuvinte în care gestul, mișcarea și expresia „vorbesc". Printre mimii celebri se numără Jean-Gaspard Deburau, Étienne Decroux (care a creat un limbaj sistematic al gesturilor) și Marcel Marceau. Charlie Chaplin a fost un mim desăvârșit, la fel ca Sid Caesar și clovnul Emmett Kelly.

Marcel Marceau, mim francez, interpretând personajul Bip cântând la vioară

RONALD A. WILFORD ASOCIAȚII, INC.

mimetism

Similaritate dintre organisme, care conferă avantajul supraviețuirii. În mimetismul batesian, un organism lipsit de apărare imită specia puternică. În cazul mimetismului müllerian, toate speciile dintr-un ecosistem sunt asemănătoare chiar dacă toți indivizii sunt echipați cu mijloace de apărare. În mimetismul agresiv, specia prădătoare imită o specie blândă pentru a se apropia de pradă fără să o alarmeze, iar speciile parazite își mimează gazdele, luând înfățișarea lor. Unele specii de plante imită culorile și mirosul animalelor pentru a atrage insectele ce le asigură polenizarea și dispersia. Mimetismul se deosebește de camuflaj prin aceea că primul constituie un avantaj atunci când organismul este expus, iar cel de-al doilea ascunde organismul pentru a-l proteja.

Mimir

În mitologia norvegiană, cel mai înțelept dintre zeii Aseni. Se presupune că era un spirit al apelor. Asenii l-au trimis pe Mimir drept ostatic la zeii rivali Vani, dar aceștia l-au decapitat și au trimis înapoi capul lui. Odin a păstrat capul îmbălsămat în ierburi, luând de la el înțelepciune. Conform altor legende, Mimir trăia lângă o fântână, sub rădăcinile copacului lumii, Yggdrasill, și el era fierarul al cărui ucenic a fost eroul Siegfried.

mimosa

Denumire comună pentru cele peste 450 de specii de plante din genul *Mimosa,* familia *Mimosaceae.* Sunt răspândite în zonele tropicale și subtropicale, din ambele emisfere. Cele mai multe sunt plante erbacee sau arbuști, unele sunt plante cățărătoare lemnoase, câteva sunt arbori mici. Majoritatea au ghimpi. Mimozele sunt cultivate ca plante decorative pentru aspectul deosebit al frunzelor și pentru reacția pe care o au la diverși stimuli: frunzele unor specii de mimoză se lasă în jos la întuneric și se strâng dacă sunt atinse. Numele lor vine de la „mimarea" sensibilității animalelor. Unele specii au rădăcini otrăvitoare; altele conțin substanțe iritante pentru piele. Adesea, mimozele sunt confundate cu salcâmii. *Vezi și* plante sensibile.

mimoză senzitivă

Denumire comună pentru cele două specii ale familiei *Fabaceae* (*vezi* legumă) care își închid frunzele și se apleacă atunci când sunt atinse. Această reacție neobișnuit de rapidă se datorează unei scurgeri rapide de apă din niște celule specializate situate la baza pețiolului. Cea mai cunoscută dintre ele este *Mimosa pudica* (*vezi* mimosa). Țepoasă și stufoasă, cu frunze mici, asemănătoare ferigilor, cu flori mov, globulare, această plantă crește până la 30 cm în

înălțime. Este o buruiană tropicală larg răspândită și o curiozitate a serelor din celelalte zone climatice. Mimoza sălbatică *(Cassia nictitans)* este mai puțin sensibilă la atingere; mai mare decât precedenta, de circa 50 cm înălțime, este originară din E Statelor Unite și Indiile de Vest.

Min

Fluviu în centrul provinciei Fujian, SE Chinei. Izvorăște în munții de lângă granița cu provincia Jiangxi, curge spre SE și se varsă în Marea Chinei, după un parcurs de 577 km. Dezvoltarea în 1957 a rețelei de cale ferată în zonă a intensificat navigația pe râu și, în consecință, s-au amenajat puncte de transbordare de-a lungul lui.

Min

Râu în provincia Sichuan, China central-sudică. Curge spre SE, la limita bazinului hidrografic Sichuan Roșu și se varsă în fluviul Yangtze la Yibin. Este navigabil pe aproape întreaga lungime a cursului său de 560 km.

Minamata, boala ~

Boală identificată pentru prima dată în 1956, în portul Minamata, Japonia. Aici își avea sediul Chisso Hiryo Co., o fabrică japoneză de îngrășăminte chimice, carbid și clorură de vinil. Metilmercurul din reziduurile fabricii a contaminat peștii și moluștele care, la rândul lor, i-au îmbolnăvit pe localnicii care consumau aceste animale. Boala este teratogenă și, uneori, fatală. A fost prima boală identificată ca o consecință a poluării industriale a mării. A trezit îngrijorarea lumii întregi și a stimulat dezvoltarea mișcării ecologiste.

Minamoto Yoritomo

(1147, Japonia - 09.02.1199, Kamakura)

Fondator al shogunatului Kamakura, sau bakufu. Yoritomo era membru al clanului de războinici Minamoto și, în tinerețe, fusese expulzat ca urmare a revoltei tatălui său împotriva familiei domnitoare Taira. În exil, Yoritomo a fost ajutat de Hojo Tokimasa (*vezi* familia Hojo) să-și susțină cauza, iar în 1185 i-a învins pe membrii familiei Taira. În 1192, împăratul, care domnea doar cu numele (*vezi* insei), i-a acordat titlul de shogun, adică autoritatea militară supremă în țară. El și-a răspândit proprii guvernatori (*shugo*) și propriile gărzi (*jitō*) prin toată Japonia, creând astfel o infrastructură guvernamentală ce concura cu cea a curții imperiale, iar în timp a și depășit-o. În felul acesta, el a guvernat fără a-l răsturna pe împărat de la putere, model urmat de shogunatele viitoare. *Vezi și* Războiul Gempei; perioada Kamakura.

Minamoto Yoshitsune

(1159, Japonia - 15.06.1189, fortul Koromogawa, provincia Muton, Japonia)

Frate vitreg al lui Minamoto Yoritomo, care l-a ajutat să învingă familia Taira. Personalitate charismatică, fusese crescut într-o mănăstire, de unde a fugit când avea 15 ani, ca să i se alăture lui Yoritomo. Din ordinul acestuia, Yoshitsune a cucerit Kyoto și a continuat să atace și să zdrobească restul de trupe ale familiei Taira, de-a lungul coastei Mării Japoniei. Yoritomo era gelos pe succesul fratelui său și, cu toate că Yoshitsune s-a ferit din calea lui câțiva ani, a ordonat uciderea acestuia. Yoshitsune simbolizează în literatura japoneză eroul proscris; multe legende, povestiri, piese kabuki și chiar filme evocă aventurile lui și ale călugărului Benkei, care îl însoțea pretutindeni. *Vezi și* Războiul Gempei.

minangkabau

Cea mai numeroasă grupare etnică din insula Sumatra, Indonezia. Deși sunt musulmani, structura lor socială este marcată de matriarhat. Conform tradiției, după căsătorie, soția rămâne în familia mamei ei, iar soțul locuiește în casa mamei lui și își vizitează soția. În aceeași casă locuiesc șefa familiei, surorile ei, fiicele lor cu copiii și soții care vin în vizită. Astăzi, această tradiție este pe cale de dispariție și din ce în ce mai mulți soți își părăsesc satul și casa părintească pentru a-și întemeia o gospodărie împreună cu soția și copiii. Ocupația tradițională a populației minangkabau este agricultura; cei mai mulți sunt fermieri, dar există și meșteșugari, de ex. dulgheri, fierari și țesători. Prin anii 1850, o parte a populației a migrat în Malacca (Malaysia peninsulară), ca să lucreze în minele de cositor care tocmai luau amploare; în timp, imigranții au devenit fermieri, iar în sec. XX, au ajuns să dețină controlul în comerțul cu amănuntul din Malacca. Populația numără între două și cinci milioane de membri.

Minas, bazinul ~

Extremitate estică a golfului Fundy, în partea centrală a peninsulei Nova Scotia. Are o lățime maximă de 40 km și o lungime de peste 80 km; aici mareea atinge una dintre cotele cele mai înalte de pe glob, cu o diferență de nivel de peste 15 m. Samuel de Champlain a numit locul Le Bassin des Mines (Bazinul Minelor) în 1604, datorită depozitelor de minerale găsite pe coastele golfului.

mină subacvatică

În operațiunile militare și maritime, dispozitiv exploziv staționar plasat în apă și proiectat pentru a distruge navele care îl ating sau se apropie de aceasta. Minele subacvatice sunt folosite încă de la mijlocul sec. XIX. Conțin încărcătură explozivă dotată cu un mecanism de detonare când o navă sau un submarin se află în apropiere. Plasate de nave plasatoare de mine sau lansate din avioane, sunt ancorate de fundul mării printr-un cablu. Diferite tipuri de mine subacvatice sunt detonate la contact, prin apropierea câmpului magnetic al unei nave, prin schimbările de presiune ale apei sau de sunetul elicelor unei nave. Mina subacvatică a fost cea mai eficientă armă de distrugere a submarinelor în Primul Război Mondial. A jucat un rol și mai important în Al Doilea Război Mondial, când minele au scufundat 1 118 nave ale Aliaților și 1 316 nave ale Axei. *Vezi* mină terestră; dragă de mine.

mină terestră

Încărcătură explozivă îngropată la suprafața pământului, folosită în operațiuni militare îndreptate împotriva trupelor și a vehiculelor. Poate fi declanșată de greutatea trupelor sau a vehiculelor, de trecerea timpului sau prin telecomandă. În Primul Război Mondial au fost folosite mine terestre improvizate (capsule de artilerie îngropate), dar au devenit resurse de război importante în Al Doilea Război Mondial și de atunci au fost folosite la scară largă. Majoritatea minelor inițiale aveau o carapace de metal; modelele ulterioare au fost uneori alcătuite din alte materiale, pentru a preveni detectarea magnetică. De obicei sunt folosite pentru a întrerupe sau preveni atacul masat de tancuri și/sau infanterie; în conflictele de după Al Doilea Război Mondial, au fost folosite pentru a face pământul inutilizabil pentru populațiile civile inamice. În 1997 a intrat în vigoare un tratat care interzice minele terestre – nesemnat de SUA, Rusia și China. *Vezi și* mină subacvatică.

Minch

Canal între insulele Hebride și coasta de NV a Scoției. Lățimea variază între 40–70 km. Este adânc și are curenți rapizi. Little Minch (Micul Minch), extremitatea sudică a canalului, se află între Hebridele Exterioare și Interioare.

Mincu, Ion

(20.12.1852, Focșani, România – 06.12.1912, București)

Arhitect român, întemeietorul școlii românești de arhitectură. Întrebuințând tehnici și materiale moderne, a încercat să valorifice elemente ale tradiției arhitecturale românești feudale și țărănești (stâlpi de lemn, foișoare și cerdacuri, arcade, capiteluri etc.). Printre lucrările sale mai importante din București se numără Școala Centrală de Fete (astăzi Colegiul Național), Casa Vernescu, Casa Lahovary (acum spitalul dr. I. Cantacuzino), Bufetul de la Șosea (restaurantul Doina). A ținut cursuri de arhitectură la Institutul de Arhitectură din București care acum îi poartă numele.

Mindanao

Insulă situată în S arhipelagului Filipine. Suprafața: 94 630 kmp; 16 136 921 loc. (2000). A doua insulă ca mărime din arhipelag. Lungimea de 521 km și lățimea de 471 km. Are un relief muntos, incluzând vulcani activi (între care vârful Apo, cel mai înalt din Filipine). Aici trăiește o specie rară de vultur care se hrănește cu maimuțe. Credința islamică a fost adusă în Mindanao în sec. XVI. În 1521, Ferdinand Magellan a vizitat insula. Mai târziu, Spania a vrut să o transforme în colonie, dar rezistența localnicilor musulmani a menținut-o într-o independență relativă. În 1990 a luat ființă regiunea autonomă islamică Mindanao în partea de V și SV a insulei.

Mindanao *anterior* Cotabato

Principalul râu din partea centrală a insulei Mindanao, din Filipine. Are o lungime de 320 km și curge spre NV, trece în doi afluenți, Cotabato și Tamentaka, prin care se varsă în golful Illana. Sistemul hidrografic irigă o zonă fertilă, iar râul este folosit pentru navigația în interiorul insulei.

Mindon

(1814, Amapura, Birmania, azi Myanmar – 01.10.1878, Mandalay)

Rege al Birmaniei (d. 1853–1878). A venit la putere după al doilea război anglo-birmanez. Nu a reușit să-i convingă pe englezi să renunțe la Pegu (în S Myanmarului), fiind silit să facă o serie de concesii economice generoase. Pe plan intern, domnia sa a însemnat un număr de reforme și o înflorire culturală și religioasă. În 1857 a construit noua capitală, Mandalay, cu o arhitectură tradițională reflectată în palate și mănăstiri. A ținut aici al cincilea Conciliu budist în 1871, în încercarea de a revizui și purifica scrierile sacre pali.

Mindoro

Insulă situată în partea central-vestică a arhipelagului Filipine. Suprafața: 9 735 kmp; 1 062 068 loc. (2000). Este despărțită de

Luzon prin canalul insulei Capul Verde. Are lungimea de 130 km, lățimea de 80 km. În 1570 a fost explorată de spanioli, iar în 1901 a fost preluată de guvernul american. A fost ocupată de japonezi în Al Doilea Război Mondial. Aici trăiește o specie unică de bivol mic de apă, tamaraw.

Mindszenty, József *născut* József Pehm

(29.03.1892, Csehimindszent, lângă Szombathely, Austro-Ungaria - 06.05.1975, Viena, Austria)

Cardinal maghiar care s-a opus fascismului și comunismului. Hirotonisit în 1915, a fost arestat ca dușman al guvernelor totalitare în 1919 și apoi în 1944. A fost numit primat al Ungariei în 1945 și cardinal în 1946. Nu a permis secularizarea școlilor catolice din Ungaria de către comuniști și a fost arestat în 1948, iar în anul următor condamnat la închisoare pe viață pentru trădare. A fost eliberat în timpul Revoluției Ungare (1956). Când comuniștii au venit din nou la putere, Mindszenty a cerut azil la ambasada SUA din Budapesta și a trăit acolo 15 ani, ignorând insistențele Vaticanului de a părăsi Ungaria. În 1971 a plecat totuși, s-a stabilit la Viena, iar în 1974 s-a retras din activitatea de primat al Ungariei.

Miner, Jack *născut* John Thomas

(10.04.1865, Dover Center, Ohio, SUA - 03.11.1944, Kingsville, Ontario, Canada)

Naturalist canadian, stabilit în Essex, Canada în 1878. A înființat în 1904 o rezervație de păsări în perimetrul fermei lui din Kingsville, Ontario. A făcut primele dosare complete de păsări din America de Nord, după ce a înregistrat peste 50 000 de rațe, între 1910 și 1915. În 1931, prietenii săi au înființat Fundația de Păsări Migratoare Jack Miner, pentru a-i continua eforturile. A primit Ordinul Imperiului Britanic în 1943.

mineral

Corp natural solid, omogen, cu o compoziție chimică definită (dar nu fixă) și structură cristalină distinctă. Mineralele iau naștere, de obicei, prin procese anorganice. Echivalenții sintetici ai diverselor minerale, de ex. smaralde și diamante, servesc unor scopuri comerciale. Cu toate că majoritatea mineralelor sunt compuși chimici complecși, un număr redus sunt elemente native (de ex. sulful, cuprul, aurul). Mineralele se asociază între ele și formează roci. De exemplu granitul este compus din feldspat, cuarț, mică și amfibol în proporții variate. Așadar, rocile sunt, în general, agregate de mai multe minerale.

mineral argilos

Silicat de aluminiu hidratat, cu structură reticulară stratificată și cu particule de dimensiuni foarte mici (microscopice, sub 0,005 mm). Apare, de obicei, ca urmare a fenomenelor de alterare supergenă (în partea superioară a crustei terestre, sub influența factorilor atmosferici). Mineralele argiloase sunt frecvente în sedimente și roci sedimentare marine sau continentale, cum ar fi argilele, marnele, și în soluri. Diferitele medii geologice produc variate minerale argiloase din aceeași rocă-mamă. Sunt folosite în industria petrolului (ca noroaie de foraj și catalizatori de rafinare) și în prelucrarea uleiurilor vegetale și minerale (ca agenți de decolorare).

mineral haloid

Compus anorganic care se găsește în stare naturală și conține halogeni precum fluorul, clorul, iodul sau bromul ca anion. Cu excepția fluorinei, halitului și silvinei, astfel de compuși sunt rari și se găsesc doar în anumite zone.

mineralogie

Studiu științific al mineralelor, incluzând proprietățile fizice, compoziția chimică, structura cristalină, răspândirea, originea și condițiile de formare. Studiul mineralogic presupune o varietate de activități de cercetare, de la descrierea și clasificarea mineralelor noi sau rare, până la analiza structurii cristaline și sinteza în laborator sau la scară industrială a unor varietăți de minerale. Metodele folosite includ teste fizice și chimice de identificare, determinarea simetriei și a structurii cristalului, examinarea optică, difracția cu raze X și analiza izotopilor.

mineral silicatic

Compus cu siliciu-oxigen (silicat) care se întâlnește pe scară largă în aproape tot sistemul solar. Mineralele silicatice alcătuiesc cca 95% din scoarța terestră și mantaua superioară, fiind și constituenții importanți ai rocilor magmatice. Apar în cantități apreciabile în compoziția rocilor sedimentare și metamorfice. Sunt, de asemenea, importanți constituenți ai rocilor aduse de pe Lună, ai meteoriților și ai majorității asteroizilor. Mai mult, au fost identificați și la suprafața planetelor Mercur, Venus și Marte. Din cei cca 600 de silicați cunoscuți, numai feldspații, amfibolii, piroxenii, micile, olivinele, feldspatoizii și zeoliții sunt importanți în formarea rocilor.

minereu brut

Asociație de minerale importante din punct de vedere economic, suficient de bogată pentru a fi exploatată în vederea obținerii de profit. Deși sunt cunoscute peste 3 500 de varietăți de minerale, doar circa o sută formează minereuri. Termenul era folosit la început pentru a desemna doar mineralele metalice (*vezi* element nativ). În prezent, termenul desemnează și substanțele nemetalice precum sulf, fluorură de calciu (fluorină) și sulfat de bariu (baritină). Mineralele care formează minereul (minerale utile) sunt întotdeauna amestecate cu roci și minerale sterile cunoscute sub denumirea colectivă de gangă. Mineralele utile și ganga sunt extrase împreună și apoi separate. Din mineralul util se extrage apoi elementul dorit. Metalul poate fi rafinat sau poate intra în compoziția unui aliaj împreună cu alte metale.

minerit

Extragere de materiale considerate resurse ale subsolului, inclusiv cele de natură organică (cărbune și țiței). Exploatarea minieră modernă este costisitoare și complexă. Mai întâi se estimează valoarea zăcământului propus pentru exploatare, astfel încât să justifice costurile de extracție. Se determină apoi dimensiunile zăcământului pentru stabilirea celui mai eficient mod de extracție. Majoritatea producției anuale globale provine din mineritul la zi și în carieră. În cazul minereurilor aflate la mare distanță sub crustă, este necesară exploatarea la adâncime. În ambele cazuri, excavarea și extracția minereului presupun operații costisitoare de forare, detonare, dislocare și transportare, precum și măsuri de protecție, protejarea sănătății și reducerea impactului asupra mediului.

minerit de suprafață *sau* minerit de curățare

Înlăturare a solului și a rocilor (a stratului superior) de pe un filon de cărbune sau de alte minereuri și extracția minereurilor expuse. Metoda este foarte eficace când minereul nu este adânc îngropat. Pentru depozitele mai mari și mai adânc îngropare, se folosește tehnica exploatării la adâncime. Procedeul este foarte economic când solul plat și filoanele orizontale permit curățarea unei zone întinse. Atunci când depozitele apar pe terenuri înclinate, metoda implică etajarea unei pante pe o parte și crearea unui perete aproape vertical pe cealaltă parte. Se folosesc utilaje variate, printre care buldozere, excavatoare cu comandă hidraulică, dragline și excavatoare cu roată port-cupe. Din cauza preocupărilor pentru efectele pe care acest tip de minerit le are asupra mediului, există în prezent numeroase cereri de recuperare a terenurilor excavate.

Minerva

În religia romană, zeiță a meșteșugurilor, a meseriilor, a artelor și, mai târziu, a războiului. Se identifică în general cu Athena din mitologia greacă. Unii savanți cred că adorarea Minervei a început odată cu importarea cultului Atenei din Etruria. Minerva făcea parte din triada capitolină împreună cu Iupiter și Iunona, iar templul ei din Roma era un loc de întâlnire pentru breslele de meșteșugari. Cultul Minervei a cunoscut apogeul sub împăratul Domițian, care pretindea că se bucură de o protecție specială din partea zeiței.

Ming, dinastia ~

(1368-1644)

Dinastie chineză care a domnit între perioadele de dominație mongolă și manciuriană. Ming a fost una dintre cele mai stabile dinastii, deși era autocrată. A extins influența chineză mai mult decât oricare altă dinastie chineză băștinașă. În această perioadă, China a cunoscut cea mai mare înflorire. Capitala a fost mutată de la Nanjing la Beijing, s-a construit Orașul Interzis, iar expedițiile navale ale lui Zheng He au deschis calea comerțului cu Asia de SE, India și E Africii. În timpul dinastiei Ming, nuvelele erau scrise în dialectul local, iar Wang Yangming și-a adus contribuția filozofică la neoconfucianism. Porțelanul monocrom Ming a devenit faimos în toată lumea și a fost imitat și în ateliere din Vietnam, Japonia și Europa.

Minggantu *în chineză* Ming Antu

(m. 1763)

Astronom și matematician chinez. Mongol ce aparținea Steagului Alb de Câmpie (*vezi* sistemul steagurilor), Minggantu apare în înregistrările oficiale chineze în 1712 ca student la Biroul Astronomic Imperial. Și-a petrecut întreaga carieră acolo, în timpul când el și misionarii iezuiți erau însărcinați cu reformele calendarului. A luat parte la realizarea volumului comandat de împărat *Sursa armoniilor matematice și astronomice* (Lüli Yuanyuan, 1723). Între anii 1737–1742 lucrează cu iezuiți la revizuirea secțiunii sale astronomice. Devine directorul Biroului Astronomic Imperial în 1759. A lăsat neterminat un manuscris matematic, *Metode rapide pentru diviziunea cercului în raport precis*

(Geyuan milü jiefa), pe care l-a completat studentul său, Chen Jixin, în 1774.

Mingus, Charles

(22.04.1922, Nogales, Arizona, SUA - 05.01.1979)

Basist, compozitor american, conducător de orchestră, una dintre personalitățile jazzului modern. A cântat în diverse grupuri împreună cu Lionel Hampton, Duke Ellington și Red Norvo, iar apoi cu mulți dintre inovatorii stilului bebop. În 1953 a organizat grupul Jazz Workshop, a cărui muzică era o combinație de improvizații și fragmente aranjate cu elemente de blues și free jazz. Tot restul carierei, Mingus a inovat și în postura de basist virtuoz și în cea de conducător de grup. A fost una dintre figurile cele mai importante și mai nonconformiste din jazzul modern.

miniatură

Pictură detaliată de dimensiuni minuscule, de obicei portret, executată în acuarelă, pe pergament, carton tratat, cupru sau fildeș, ce poate fi ținută în mână sau purtată ca bijuterie. Numele vine de la *minium* (în latină, plumb roșu), folosit la conturarea literelor inițiale ornamentale din manuscrisele medievale. Combinând tradiția ornamentelor și medalionul renascentist, miniatura a cunoscut o largă răspândire, de la începutul sec. XVI până la mijlocul sec. XIX. Primele miniaturi (care pot fi datate) au fost pictate în Franța de Jean Clouet cel Tânăr la curtea lui Francisc I. În Anglia, Hans Holbein cel Tânăr a pictat adevărate capodopere în timpul lui Henric VIII și a instaurat o tradiție în miniatură. În timpul reginei Elisabeta I, miniaturistul Nicholas Hilliard a pictat pentru curtea regală mai bine de 30 de ani. În sec. XVII–XVIII s-a dezvoltat în Franța pictura în email pe metal. În Italia, Rosalba Carriera a introdus fildeșul (cca 1700) ca fundal luminos pentru pigmenții transparenți, reînnoind tehnica la sfârșitul sec. XVIII. Pe la mijlocul sec. XIX, miniaturile treceau drept obiecte de lux, la care s-a renunțat din cauza răspândirii fotografiei.

minicomputer

Computer mai mic, mai ieftin și mai puțin performant decât un calculator mainframe, dar mai scump și mai performant decât un calculator personal. Minicomputerele servesc în știință și inginerie, la procesarea tranzacțiilor în afaceri, administrarea dosarelor și a bazelor de date; în general, ele sunt servere mici sau medii.

minierul-frunzelor

Denumire comună pentru numeroasele larve de insectă care trăiesc și se hrănesc in interiorul unei frunze, precum omizile, larvele muștelor-fierăstrău, ale coleopterelor, gândacilor-cu-cioc, muștelor. Majoritatea galeriilor sau tunelurilor minierilor sunt fie trasee subțiri, șerpuite, albicioase, fie pustule sau pete mari, albicioase ori maronii. Deși aceste insecte nu cauzează de obicei răni, ele strică aspectul arborilor și arbuștilor ornamentali. O metodă de combatere este înlăturarea și arderea frunzelor afectate; stropirea cu soluții de nicotină sau folosirea insecticidelor sunt procedee folositoare doar când apar adulții.

minim

În matematică, punct în care valoarea unei funcții este minimă. Dacă valoarea este mai mică sau egală cu toate celelalte valori ale funcției, se numește minim absolut. Dacă este puțin mai mică decât în orice punct apropiat, se numește minim relativ sau local. În analiza matematică, derivata este zero sau nu există în punctul minim al unei funcții. *Vezi și* maxim; optimizare.

minimalism

Curent în arta și muzica sec. XX, caracterizat printr-o simplitate extremă a formei și respingerea conținutului emoțional. În artele vizuale, minimalismul a apărut în anii 1950, la New York, ca o formă de artă abstractă și a luat amploare în anii 1960 și 1970. Adepții curentului credeau că opera de artă trebuie să fie autoreferențială; se eliminau elementele personale, pentru a pune în lumină elementele obiective, pur vizuale. Printre sculptorii minimaliști se numără: Carl Andre și Donald Judd; în pictură, sunt reprezentativi: Ellsworth Kelly și Agnes Martin. Minimalismul s-a manifestat separat în muzică, începând cu anii 1960. Se caracterizează prin ritmul pulsatoriu, repetiția constantă a tonurilor și a acordurilor, doar cu modificări graduale în componența lor, schimbări armonice lente, contrapunct puțin sau deloc. Sursa de inspirație muzicală se află în India și Asia de SE. Primii reprezentanți sunt La Monte Young (n. 1935), Terry Riley (n. 1935), cu lucrarea *In C* (1964), poate cea mai de seamă lucrare a sa, Steve Reich, Philip Glass și John Adams.

Minkowski, Oskar

(13.01.1858, Aleksotas, Imperiul Rus - 18.07.1931, Fürstenberg an der Havel, Germania)

Fiziolog și patolog german. În 1884, în timp ce studia diabetul zaharat, a descoperit

că acidul beta-hidroxibutiric și scăderea concentrației de bicarbonat din sânge provoacă acidoza diabetică (pH scăzut). Coma diabetică, afirma el, este însoțită de scăderea concentrației de dioxid de carbon în sânge și poate fi tratată prin terapie alcalină. Împreună cu Joseph von Mering (1849–1908), a efectuat studii pe câini ajungând la concluzia că pancreasul este sursa substanței antidiabetice, acum cunoscută sub numele de insulină. El a mai demonstrat că ficatul produce pigmenți biliari și acid uric.

Minneapolis

Oraș, 382 618 loc. (2000), situat în E statului Minnesota, SUA, cel mai mare din acest stat. Se află pe fluviul Mississippi, la gura de vărsare a râului Minnesota. Împreună cu St. Paul, situat pe malul opus al râului, formează zona metropolitană Twin Cities. Regiunea a fost explorată prima dată de misionarul francez Louis Hennepin, în 1680, fiind la început locul unui avanpost. Pe malul estic era satul St. Anthony (anexat în 1855), iar pe malul opus, satul Minneapolis (anexat în 1856). În 1872, cele două s-au unit, formând Minneapolis, ce avea, îndeosebi, profil industrial (cherestea și prelucrarea cerealelor). Acum sunt dezvoltate piața de grâne și manufactura. Printre instituțiile de învățământ din oraș se află și Universitatea Minnesota.

Minnelli, Vincente

(28.02.1910, Chicago, Illinois, SUA – 25.07.1986, Los Angeles)

Regizor american. A fost scenograf și designer de costume, încă de la vârsta de 16 ani. Pe la 1935 era deja regizor de succes pe Broadway, iar în 1940 s-a mutat la Hollywood. A folosit cu multă imaginație culoarea și camera de filmat. S-a afirmat cu filme: *Casa din cer* (Cabin in the Sky, 1943), *Ne vedem în St. Louis* (Meet Me in St. Louis, 1944), *Piratul* (The Pirate, 1948), *Un american la Paris* (An American in Paris, 1951) și *Gigi* (1958, Premiul Oscar), aducând o nouă vitalitate și o imagine sofisticată în filmele muzicale. A realizat și importante filme artistice, printre care *Tatăl miresei* (Father of the Bride, 1950), *Urâtul și frumosul* (The Bad and the Beautiful, 1952), *Van Gogh – setea de viață* (Lust for Life, 1957). Între 1945 și 1951 a fost căsătorit cu Judy Garland. Fiica lor, cântăreața și actrița Liza Minnelli (n. 1946), a câștigat un Premiu Tony, în adolescență, cu rolul din filmul *Flora, pericolul roșu* (Flora, the Red Menace, 1965) și un Premiu Oscar pentru rolul din *Cabaret* (1972).

minnesänger

Categorie de poeți-muzicieni germani mai ales din perioada cuprinsă între cca 1150 și 1325, similari cu trubadurii și truverii (*în germană, Minne,* dragoste). Asemenea acestora, subiectele minnesängerilor nu se mărgineau la teme despre iubire, ci cuprindeau și subiecte de etică și politică. Inițial membri ai înaltei aristocrații, minnesängerii au provenit ulterior și din nou apăruta clasă de mijloc, iar interesul lor pentru cântat avea rațiuni economice și sociale. Printre cei mai renumiți minnesänger s-au numărat Walther von der Vogelweide, Neidhard von Reuental (cca 1180–1250) și Tannhäuser.

Minnesota

Stat situat în partea central-vestică a SUA. Suprafața: 225 182 kmp; 4 919 479 loc. (2000). Centrul administrativ: Saint Paul. Mărginit de Canada și de statele americane Wisconsin, Iowa, Dakota de Sud și de Nord. Cel mai nordic dintre cele 48 de state continentale, are păduri întinse, prerii fertile și lacuri adânci. Înainte de venirea europenilor, regiunea era locuită de triburi de indieni ojibwa (chippewa) și dakota (sioux). La jumătatea sec. XVII, pe aceste meleaguri au venit exploratori francezi în căutarea Pasajului de Nord-Vest. Astfel, partea de NE a statului a intrat în posesiunea Angliei din 1763, iar în 1783 a fost preluată de americani și inclusă în Teritoriile de Nord-Vest în 1787. Partea de SV a fost achiziționată de SUA în 1803, prin Achiziția Louisiana, iar NV, cedat de Anglia prin Tratatul din 1818. Prima așezare americană a fost fortul Snelling. Teritoriul Minnesota, proclamat în 1849, cuprindea statul actual și regiunile estice din statele Dakota de Nord și de Sud. În 1858, Minnesota a devenit al 32-lea stat american. Răscoala sioux din 1862 s-a soldat cu moartea a 500 de civili și soldați. În 1884 a început exploatarea zăcămintelor de fier, iar după descoperirea rezervelor imense din Mesabi Range, în 1890, populația a crescut simțitor, în special în Duluth și pe malul Lacului Superior. Astăzi, baza economiei o constituie agricultura, în special cultivarea cerealelor și zootehnia. Resursele subsolului din zonă includ fier, granit și calcar.

Minnesota

Râu în S statului Minnesota. Izvorăște la granița cu Dakota de Sud, are o lungime de 534 km și curge spre SE, apoi spre NE, pentru a se vărsa în fluviul Mississippi, la S

de Saint Paul. Numele originar era St. Peter sau St. Pierre, fiind cunoscut de primii exploratori și negustori de blănuri.

Minnesota Mining & Manufacturing Co. (3M)

Corporație americană cu sediul la St. Paul, Minnesota. A fost inaugurată cu numele ei actual în 1902 și producea șmirghel. S-a dezvoltat pe parcurs și a început să producă bandă de celofan – banda adezivă originală Scotch – și bandă protectoare. Printre inovațiile pe care le-a lansat se află și bilețelele autocolante post-it, folosite în prezent pe scară largă. Acum produce filme fotografice, casete video, grafică computerizată și produse parafarmaceutice. Se deosebește de alte corporații americane prin faptul că s-a dezvoltat prin mijloace interne mai mult decât prin achiziții mari.

Minnesota, Universitatea ~

Universitate de stat în componența căreia intră un campus principal în zona Twin Cities și alte trei campusuri secundare. Campusul central a fost la început, în 1851, o școală pregătitoare, dar prin Legea din 1862 statul a alocat teren pentru universitate. Aici se derulează programe de studii universitare, postuniversitare și profesionale în inginerie chimică, tehnologie medicală, geografie, economie, psihologie și arhitectură. Sunt peste o sută de centre de cercetare și o bibliotecă cu cca cinci milioane de volume. Cifra de școlarizare în campusul principal: 37 000 de studenți.

Mino da Fiesole

(1429, Poppi, Republica Florența – 1484, Florența)

Sculptor italian, care și-a făcut ucenicia, probabil, în Florența. A lucrat la Florența și la Roma, având comenzi de monumente (sculptură funerară) și busturi ale cardinalilor și ale altor personalități ale vremii. În sec. XIX era foarte apreciată sculptura lui, ca fiind reprezentativă pentru Renașterea timpurie, dar acum și-a pierdut din valoare, în comparație cu cea a lui Desiderio da Settignano, Antonio Rossellino (1427-1479) și a altor contemporani talentați.

minoică, cultura ~

Cultură non-indoeuropeană, ce a înflorit în Creta în Epoca Bronzului (cca 3000–1100 î.Hr.) și a cărei putere economică și politică a fost dată de poziția geografică maritimă. Capitala era la Cnossos, iar numele civilizației vine de la regele Minos. A fost prima mare civilizație din zona Mării Egee, exercitând o influență asupra culturii micenienilor din Grecia insulară și continentală. Cultura minoică a atins apogeul în 1600 î.Hr. și s-a remarcat prin orașe și palate, prin legături comerciale extinse și prin folosirea scrierii (*vezi* Liniar A și Liniar B). Vestigii artistice sunt sigiliile cu desene complexe, obiectele de ceramică și frescele din interiorul palatelor, ce reprezintă scene religioase și laice și chipuri de zeițe, semn al unui sistem religios matriarhal. Se mai găsesc, printre ruinele palatelor, fragmente de străzi pavate și urmele sistemelor de canalizare. Motivele artistice frecvente în arta minoică erau șarpele (simbol al unei zeități feminine), taurul și dansatorul, fiecare în parte având câte o semnificație mistică.

Minos

În mitologia greacă, rege al Cretei, fiu al lui Zeus și al Europei. A dobândit tronul cu ajutorul lui Poseidon și a devenit rege peste insulele din Marea Egee. Soția lui, Pasifae, s-a îndrăgostit de un taur și a dat naștere Minotaurului, care a fost închis în Labirint. Minos a purtat război împotriva Atenei și a stabilit un tribut de băieți și fete necăsătorite. Astfel, a hrănit Minotaurul până când monstrul a fost ucis de Tezeu, ajutat de Ariadna, fiica lui Minos. Minos a fost ucis în Sicilia, turnându-i-se apă clocotită în baie. Acum, mulți cercetători consideră că Minos era de fapt un titlu regal sau dinastic pentru conducătorii religioși din Epoca Bronzului sau din cultura minoică, din regiunea Cnossos.

Minot, George (Richards)

(02.12.1885, Boston, Massachusetts, SUA – 25.02.1950, Brooklyn)

Medic american. A studiat medicina la Universitatea Harvard. A tratat anemia pernicioasă la câine (indusă prin sângerare excesivă) cu ficat crud, apoi, împreună cu William Murphy (1894–1987), a descoperit că anemia pernicioasă poate fi tratată și la oameni într-un mod similar. Astfel că, în 1934, George Minot, William Murphy și George Whipple au primit Premiul Nobel pentru tratamentul acestei boli, care înainte era fatală. Ulterior, Minot și Edwin Joseph Cohn au preparat extracte de ficat sub formă de tablete până când, în 1948, a fost izolată vitamina B_{12}.

Minotaur

În mitologia greacă, monstru din Creta, cu cap de taur și trup de om. A fost zămislit de Pasifae, soția regelui Minos, cu un taur alb imaculat, trimis de Poseidon pentru a fi sacrificat. Cum Minos a hotărât să-l păstreze

pentru el, zeul l-a pedepsit, făcând-o pe regina acestuia să se îndrăgostească de taur. Minotaurul (al cărui nume este o combinație între cuvintele Minos și taur) era ținut închis în labirintul construit de Dedal. După războiul împotriva Atenei, Minos i-a silit pe atenienii învinși să trimită drept tribut, în fiecare an, tineri și tinere care urmau să fie devorați de Minotaur. În al treilea an, Tezeu s-a oferit voluntar și, cu ajutorul Ariadnei, l-a ucis pe Minotaur.

Minovici, Mina

(30.04.1858, Brăila, România - 25.04.1933, București)

Medic român, profesor universitar la București și fondator al școlii românești de medicină legală. Este întemeietorul Institutului Medico-Legal și al serviciului antropometric din București. A publicat lucrări în domeniul antropologiei criminale, al simulării bolilor mintale și al putrefacției cadaverice. Lucrări: *Antropologie criminală, Evoluția medicinei legale, Tratat complet de medicină legală* (2 vol., 1928–1930).

Minsk

Capitala, 1 699 000 loc. (2001), și cel mai mare oraș din Belarus. Locuit dinainte de 1067, a devenit reședință domnească în 1101. A trecut în componența Lituaniei (sec. XIV) și, mai târziu, a Poloniei. În 1793, la a treia împărțire a Poloniei, orașul este anexat Rusiei ca reședință de provincie. În 1812 a fost ocupat de trupele franceze. Odată cu conectarea la rețeaua de cale ferată, în 1870, Minskul a devenit un important centru industrial. În timpul Primului Război Mondial a fost ocupat întâi de germani și apoi de polonezi. A fost devastat aproape în întregime în Al Doilea Război Mondial, mai ales în timpul înaintării sovietice, în 1944. Fiind capitala RSS Belarus, a rămas cu același statut și după ce Belarus a obținut independența, în 1991. Este centrul național administrativ și industrial al țării.

Minsky, Marvin (Lee)

(n. 09.08.1927, New York, New York, SUA)

Cibernetician american. Și-a luat doctoratul la Universitatea Princeton și toată viața sa a fost profesor la MIT. A făcut cercetări în domeniul inteligenței artificiale, în psihologia cognitivă, în rețele neuronale (în 1951 el a construit primul simulator de rețea neurală) și în teoria mașinilor Turing. A fost un pionier în robotică, construind primele mâini mecanice cu senzori tactili, scanere vizuale și software și interfețe compatibile pentru computer. Un număr de proiecte în robotică, din afara MIT, au fost inspirate de el. Minsky a încercat să facă roboții să gândească. Cartea *Societatea minții* (The Society of Mind, 1987) reflectă structura teoriei sale în 270 de idei one-page („pagină-singulară“) interconectate. În 1969 a primit Premiul Turing.

minstrel show /spectacol de menestreli/

Gen de spectacol popular în SUA, în sec. XIX și începutul sec. XX. A apărut pe la 1830, când îndrăgitul artist Thomas D. Rice, cunoscut sub numele de Jim Crow, dădea reprezentații purtând un machiaj de „negru“ și imitând stereotip dansul și muzica afro-americanilor. Trupele de astfel de menestreli albi cu fețele vopsite în negru au fost foarte la modă în SUA și Anglia între 1840 și 1880, printre acestea numărându-se și trupa Christy Minstrels, care a cântat timp de zece ani pe Broadway și pentru care a compus Stephen Foster. Spectacolul de menestreli avea în deschidere un număr de grup (cor), iar pe parcurs numeroase dialoguri comice între prezentator, Mr. Interlocutor, Mr. Tambo (care cânta la tamburină și încheia spectacolul) și Mr. Bones (care zornăia din oase). Dialogurile erau presărate cu balade, cântece comice și piese instrumentale (de obicei la banjo și vioară), precum și cu numere individuale, dansuri de step și alte numere speciale. Trupe de menstreli formate din afro-americani au apărut după Războiul Civil American; în general, aceste spectacole constituiau singurul mediu teatral în care actori de culoare puteau să evolueze pe atunci. Acest gen de spectacol a dispărut la începutul sec. XX, însă efectele stereotipurilor lui rasiale s-au menținut în lumea spectacolului până pe la jumătatea secolului.

Minuit, Peter

(1589, Wesel, Kleve - iunie 1638, Marea Caraibilor)

Guvernator olandez al coloniei Noua Olandă. În 1626, Compania Olandeză a Indiilor de Vest l-a numit director general al coloniei de pe insula Manhattan. Pentru a legaliza ocupația europeană, conform legendelor, el i-a convins pe indieni să vândă insula în schimbul unor obiecte mărunte de podoabă, în valoare de 60 de guldeni (24 de dolari). A întemeiat orașul New Amsterdam la capătul sudic al insulei. În 1631 a fost rechemat în Olanda și trimis mai târziu să întemeieze o nouă colonie, Noua Suedie, în golful Delaware unde,

din nou, a cumpărat pământ de la indieni, construind în 1638 Fort Christina (actualul Wilmington, Delaware).

Minulescu, Ion

(06.01.1881, Bucureşti, România - 11.04.1944, Bucureşti)

Poet, prozator și dramaturg român. A editat două reviste de orientare simbolistă, *Revista celorlalți* și *Insula*, iar ca poet a cultivat versul liber cu accente retorice, cu motive și tehnici simboliste, într-un stil declamator, senzual, rococo și hedonist. A încercat o reînnoire a lexicului poetic. Proza și teatrul său combină artificialul și ludicul cu schemele pirandelliene. Scrieri: *Romanțe pentru mai târziu* (1908), *De vorbă cu mine însumi* (1913), *Nu sunt ce par a fi...* (1936). A scris și proză autobiografică și de atmosferă simbolistă fantastică (*Roșu, galben și albastru*, 1924, *Corigent la limba română*, 1928) și piese de teatru (*Pleacă berzele*, 1920, *Manechinul sentimental*, 1926).

minune

Eveniment extraordinar atribuit unei puteri supranaturale. Credința în minuni există în toate culturile și aproape în toate religiile. În *Upanișade* se afirmă că singurul miracol ce merită atenție este trăirea și transformarea religioasă, dar hinduismul atribuie puteri miraculoase yoghinilor asceți. Confuciansmul nu acorda prea multă valoare minunilor, spre deosebire de taoism care, combinat cu credințe populare chineze, abundă în personaje și evenimente miraculoase. Deși buddha Gautama își desconsidera puterile miraculoase ca fiind lipsite de valoare spirituală, nașterea sa miraculoasă și viața pe care a dus-o au generat propria-i legendă și l-au așezat printre sfinții budiști. Noul Testament evocă minunile săvârșite de Iisus Hristos. Tot minunile sunt dovada de recunoaștere a sfinților creștini. Mahomed a respins minunile dintr-o chestiune de principiu (Coranul era adevărata mare minune) dar, ulterior, legenda vieții sale s-a îmbogățit cu detalii supranaturale. Acestea, împreună cu sfinții făcători de minuni, abundă în credințele populare islamice, mai ales sub influența sufismului.

minusculă

În caligrafie, literă de rând (casa literelor joase în tipografie) ce nu este majusculă (casa literelor înalte în tipografie). Spre deosebire de aceasta, minuscula este mai mică decât înălțimea reală sau ipotetică a rândului și poate depăși linia pe care este situată în sus sau în jos. Introdusă de scriitorul anglo-saxon Alcuin în sec. VIII, minuscula facilita despărțirea textului în fraze și paragrafe; frazele începeau cu majusculă și se terminau cu punct. La început, scrierea era rotunjită, dar trăsăturile literelor s-au îndreptat pe parcurs, pentru a deveni ceea ce acum numim scriere gotică sau litere aldine.

minuteman

Soldat din forțele milițienești coloniale care activau în perioada Revoluției Americane. Primele trupe milițienești au fost organizate la Massachusetts, în septembrie 1774, când liderii revoluționari încercau să-i înlăture pe conservatorii din forțele de pază și ordine, înlocuind toți ofițerii. A treia parte din fiecare regiment nou trebuia să fie gata de intervenție militară la ordin. Aceste unități au fost testate în bătăliile de la Lexington și Concord. La 18 iulie, Congresul Continental a recomandat înființarea de unități milițienești de intervenție rapidă și în celelalte colonii.

Minuteman, rachetă ~

Rachetă balistică intercontinentală americană, folosită pentru prima dată în 1962. Cele trei generații - Minuteman I (1962), Minuteman II (din 1966) și Minuteman III (din 1970) - au constituit cea mai mare parte a arsenalului nuclear de la sol al SUA între anii 1960 și 1980. Au fost primele rachete ICBM americane, depozitate în buncăre subterane, care foloseau combustibil solid și erau echipate cu focoase nucleare independente (*vezi* MIRV). Prin programul START, rachetele Minuteman II au fost eliminate, iar cele Minuteman III au fost programate pentru reducerea numărului de focoase la unul singur.

Miocen

Diviziune majoră a Neogenului, cuprinsă între 23,8 și 5,3 m.a.u. Cantitățile mari de fosile din Miocen demonstrează dezvoltarea vertebratelor terestre, mai ales a mamiferelor. Acestea din urmă aveau majoritatea trăsăturilor moderne; jumătate dintre familiile actuale se regăsesc în Miocen. Au evoluat calul, mai ales în America de Nord, și primatele (inclusiv maimuțele antropoide) în Europa de Sud. În emisfera nordică au avut loc deplasări ale faunei între continente. Era posibilă comunicarea liberă între Africa și Eurasia, dar America de Sud și Australia erau izolate.

Miorița

Baladă populară românească, capodoperă a folclorului literar și expresie a unor

arhetipuri ale mentalului colectiv românesc. Înfățișând o dramă petrecută în mediul pastoral (doi ciobani îl ucid pe al treilea pentru a-și însuși oile), narațiunea pune în evidență fatalismul figurii centrale, tânărul cioban care, deși avertizat de mioara sa credincioasă de complotul urzit împotrivă-i, își acceptă cu seninătate moartea, pe care și-o reprezintă ca pe o nuntă cosmică. Varianta „clasică" a baladei a fost compilată de Vasile Alecsandri (în 1852) care a prelucrat un text cules de poetul Alecu Russo din Vrancea (Soveja). După cum atestă cercetările mai recente (A. Fochi), arhetipul formal al baladei a fost o colindă, iar motivul cunoaște peste o mie de variante diferite.

miotonie

Afecțiune ce împiedică relaxarea mușchilor voluntari. Poate ataca doar o grupă de mușchi sau totalitatea lor. Miotonia pare să se declanșeze mai curând la nivelul mușchilor (miopatie) decât în sistemul nervos; adesea este provocată de anumite toxine. O formă ereditară de miotonie, boala lui Thomsen, poate afecta pleoapele, mișcările oculare, înghițirea și chiar vorbirea. Mișcările bruște pot duce la blocarea mușchiului. Mai există o formă miotonică de distrofie musculară. Simptomele pot fi ameliorate prin administrarea de analgezice, anestezice și anticonvulsive.

miozită

Inflamație a țesutului muscular (*vezi* mușchi) provocată de o infecție bacteriană, virală sau parazitică, uneori de origine necunoscută. Miozita distruge mușchiul și țesuturile adiacente. Bacteriile pot infecta mușchiul direct (printr-o rană deschisă) sau indirect, prin producerea de substanțe toxice care ajung în contact cu el. Asemenea infecții pot apărea pe fondul unor boli cronice (tuberculoză, sifilis în stadiul al treilea). Prin alimentele contaminate, paraziții (tenii, protozoare) ajung din intestine în sânge și se localizează în mușchi.

Miquelon

Vezi Saint-Pierre și Miquelon

Mir

Stație spațială rusească formată dintr-un modul principal lansat în 1986 și cinci module adiționale lansate separat în următorii zece ani, atașate la modulul central, pentru a crea un laborator spațial complex. Mir este a treia generație de stații spațiale rusești (*vezi* Saliut), cu șase punți pentru module și alte navete spațiale, spații de locuit, cu mai multă energie electrică și echipament de cercetare decât generațiile anterioare. A fost locuită între 1986 și 2000, aproape zece ani în mod permanent, și a găzduit astronauți americani între 1995 și 1998, în cadrul unei colaborări la bordul navetei spațiale *Mir*. În 1995, Valeri Poliakov (n. 1942) a stabilit un nou record mondial, de 438 de zile de ședere în spațiu, la bordul stației Mir. În martie 2001, stația abandonată a fost adusă pe Pământ; câteva fragmente au căzut în Oceanul Pacific.

Mir Sayyid Ali *în arabă* Mīr Sayyid 'Alī

(a trăit în sec. XVI)

Pictor persan de miniaturi. Născut în Tabriz, în 1545 a plecat în India, unde, împreună cu compatriotul său Abdul al Hamal (Abd al-Samad), i-a instruit pe artiștii atelierelor imperiale, mulți dintre ei indieni. Au ajutat la înființarea școlii de pictură mogule. A supravegheat o parte a producției de ilustrații ale manuscrisului mogul *Poveștile lui Amir Hamzeh* (Dōstān-e Hanzeh). Puținele sale picturi care au supraviețuit relevează talentul înnăscut al pictorului, înzestrat cu o delicată trăsătură de penel și o mare putere de observație.

Mira

Oraș antic din Licia, pe coasta sudică a Anatoliei, în SV Turciei de azi, lângă orașul modern Kale. Printre ruinele din sec. V–III î.Hr. se găsesc o acropolă, un teatru și câteva morminte săpate în piatră care se aseamănă cu casele și templele din lemn. În sec. I d.Hr., ca prizonier în drumul spre Roma, Sf. Pavel ajunge în orașul Mira. În sec. IV d.Hr., episcopul cetății a fost Sf. Nicolae. Orașul a fost capitala Liciei bizantine, apoi a fost cucerit de abbasizi, în 808 d.Hr.

Mirabai *sau* Mira Bai

(1450?, Kuclaki, India – 1547?, Dwarka, Gujarat)

Prințesă rajput și personalitate mistică hindusă cunoscută în N Indiei pentru cântecele ei. Legenda spune că Mirabai și-a închinat viața lui Krishna, după moartea soțului ei. Primea asceți sadhu și pelerini la templul ei dedicat lui Krishna și compunea cântece pentru zeu, ceea ce era considerat ieșit din comun pentru statutul unei văduve. Versurile ei povestesc despre două ocazii când cineva a încercat să o ucidă, dar o minune a salvat-o. Ea a dispărut atunci când o delegație de brahmani a încercat să o ducă înapoi în regatul soțului ei. Doar două poeme dintre cele care îi sunt atribuite pot fi datate dinainte de sec. XVIII,

însă memoria ei este respectată în N Indiei asemenea memoriei unei sfinte.

Mirabeau, Honoré-Gabriel Riqueti, Conte de ~

(09.03.1749, Bignon, lângă Nemours, Franța - 02.04.1791, Paris)

Om politic și orator francez, fiu al economistului Victor Riqueti (1715–1789). A avut de suferit de pe urma căderii în dizgrație a tatălui său. Adesea arestat pentru intrigă și comportament imoral (1774–1780), a scris câteva eseuri despre viața din închisoare. În 1789 a fost ales reprezentant al Stării a III-a în adunarea Stărilor Generale. Orator talentat, a jucat un rol important în primii ani ai Revoluției Franceze. A susținut monarhia constituțională și a încercat să intervină ca mediator între suporterii monarhiei absolutiste și revoluționari. A fost ales președinte al Adunării Naționale în 1791, dar a murit la scurt timp după numire.

Mirabello

Golf în Marea Egee, în N insulei Creta, Grecia. Un promontoriu îl separă de golful Sitías, la E. Pe malul lui se găsesc ruinele a două așezări din perioada clasică, Olonte și Lato; la Gourniá și pe insulițele Psíra și Mókhlos sunt rămășițele unor așezări din cultura minoică târzie (1600–1450 î.Hr.).

miracole

Piese medievale de teatru, în limba maternă, o prezentare reală sau ficțională a vieții, a minunilor și a patimilor unui sfânt. Miracolele au evoluat din drama liturgică, din sec. X–XI, ce marca sărbătorile religioase de peste an. Prin sec. XIII, miracolele erau separate de slujba religioasă și se jucau în afara bisericii, la sărbători, cu actori amatori din breslele meșteșugărești și din afară. Cele mai multe miracole erau inspirate din viața Fecioarei Maria și a Sf. Nicolae, foarte populari în Evul Mediu. *Vezi și* moralități; mistere.

miraj

În optică, imagine înșelătoare a unui obiect, produsă de refracția luminii în straturi de aer cu densități diferite. În anumite condiții (de ex. deasupra trotuarului încins sau în deșert), aerul este fierbinte la nivelul solului, dar se răcește rapid, proporțional cu înălțimea, și își mărește densitatea și puterea de refracție. Lumina reflectată în jos de pe latura superioară a unui obiect se deplasează normal în aerul rece, dar nu o vedem normal din cauza unghiului, căci ea se curbează în sus la intrarea în aerul fierbinte și rarefiat de la nivelul solului. Astfel, ea se refractă pentru ochiul privitorului ca și cum ar veni de sub suprafața încinsă. Atunci când obiectul mirajului este cerul, privitorul confundă pământul cu un lac sau o întindere de apă.

Miraj

În tradiția islamică, înălțare a lui Mahomed la ceruri. Conform tradiției, într-o noapte, doi arhangheli l-au vizitat pe Mahomed, i-au deschis trupul și i-au purificat inima de orice îndoială și păcat. A fost dus în rai, unde a urcat cele șapte ceruri până la tronul lui Dumnezeu. Pe drum, el și arhanghelul Jibril i-au întâlnit pe profeții Adam, Yahya (Ioan), Isa (Iisus), Yusuf (Iosif), Idris, Harun (Aaron), Musa (Moise) și Ibrahim (Avraam) și au vizitat iadul și raiul. Mahomed a aflat că el era mai plăcut lui Dumnezeu decât toți ceilalți profeți. Se sărbătorește în ziua 27 din luna Rajab, numită și *Laylat al-Miraj* (Noaptea Înălțării), când se comemorează legenda prin lectură.

Miranda vs. Arizona

Decizie a Curții Supreme (1966) a SUA, ce reglementează codul de procedură al poliției cu privire la interogarea suspecților. Decizia stipulează obligația polițistului de a-l informa pe arestat că are dreptul să nu declare nimic, că tot ce spune poate fi folosit împotriva lui și că are dreptul la un avocat.

Miranda, Carmen *născută* Maria do Carmo Miranda da Cunha

(09.02.1909, Lisabona, Portugalia - 05.08.1955, Beverly Hills, California, SUA)

Cântăreață și actriță braziliană. În anii 1930 era cea mai populară artistă din Brazilia. A apărut în cinci filme. Recrutată de un producător de pe Broadway, a jucat în *Străzile Parisului* (The Streets of Paris, 1939), apoi a debutat în filmul american cu *Spre Argentina* (Down Argentine Way, 1940). Poreclită „bomba braziliană", a primit roluri caricaturale, de ex. doamna cu pălărie tutti-frutti din *Gașca* (The Gang's All Here 1943) și a devenit actrița cea mai bine plătită din SUA în Al Doilea Război Mondial. Ultimul film american în care a jucat a fost *Mort de frică* (Scared Stiff, 1953).

Miranda, Francisco de

(28.03.1750, Caracas, Venezuela - 14.07.1816, Cádiz, Spania)

Revoluționar venezuelean care a jucat un rol important în obținerea independenței

țării sale. S-a înrolat în armata spaniolă, dar a fugit în 1783 în SUA, unde a avut contacte cu liderii Revoluției Americane și a întocmit planuri de eliberare pentru America de Sud. El avea în vedere o legislatură bicamerală și un împărat incaș. A eșuat în invadarea Venezuelei, în 1806, și s-a întors la cererea lui Simón Bolívar, în 1810. Când, în 1811, Venezuela a fost declarată independentă, Miranda și-a asumat puteri dictatoriale, dar a cedat contraatacului Spaniei, semnând un armistițiu. A încercat să fugă din nou, dar camarazii săi revoluționari au considerat armistițiul o trădare și l-au împiedicat. A murit într-o închisoare din Spania.

Mircea cel Bătrân

(1355,/?/ -
31.01.1418, Argeş?, Ţara Românească)

Domn al Țării Românești între 1386–1418 (cu o întrerupere între 1395 și 1397). În timpul său, principatul a avut întinderea maximă, incluzând și ținuturile de la gurile Dunării și din Dobrogea (până la Silistra), precum și domeniul Amlașului și Făgărașului, din Ardeal. Preocupat de stăvilirea expansiunii turcești în Balcani, a întărit armata și sistemul de apărare al țării, consolidând cetățile de la Dunăre (Enisala) și organizând pe principii militare bănia Severinului. A repurtat o victorie memorabilă împotriva sultanului Baiazid la Rovine (1394), dar a fost înfrânt, împreună cu aliații săi (sârbi, unguri, francezi, germani), în Bătălia de la Nicopole (1396). În 1395 a fost nevoit să se refugieze în Transilvania din fața invaziei turcești, care l-a instalat pe tron pe Vlad Uzurpatorul. Revenit cu ajutorul lui Sigismund, regele Ungariei, Mircea și-a redobândit tronul și și-a consolidat puterea prin mijloace diplomatice, intrând în alianță cu regele Vladislav Iagello al Poloniei și cu domnii moldoveni Petru Mușat și Alexandru cel Bun și amestecându-se în lupta pentru putere de la curtea otomană. În 1417 a respins la Dunăre o ultimă tentativă a lui Mahomed I de a invada Țara Românească. Între ctitoriile sale, cea mai importantă este mănăstirea Cozia, unde voievodul a fost înmormântat.

Mircea cel Bătrân, frescă din biserica mănăstirii Curtea de Argeş

Mirim *în spaniolă* Laguna Merín

Lagună între granița estică a Uruguayului și punctul sudic extrem al Braziliei. Are lungimea de 190 km, lățimea maximă de 48 km și o suprafață de 3 994 kmp. O porțiune de mlaștină, lată de 17–59 km, presărată cu lagune mici, o desparte de Oceanul Atlantic. Este navigabilă numai pentru ambarcațiuni ușoare și mici.

Miró, Joan

(20.04.1893, Barcelona -
25.12.1983, Palma de Maiorca, Spania)

Artist spaniol (catalan). A terminat studiile unei școli comerciale și a lucrat ca vânzător până când tatăl său, artizan, i-a permis să studieze arta. Încă de la început a căutat să exprime concepte despre natură în metafore. Din 1919 a locuit alternativ în Spania și la Paris, unde a luat contact cu dadaismul și suprarealismul. Se recunosc influențele lui Paul Klee în „picturile despre vise" și „peisajele imaginare" de la sfârșitul anilor 1920, în care desenul liniar și petele de culoare par că au fost adunate la întâmplare. Stilul de maturitate a evoluat din relația tensionată dintre impulsul poetico-fantastic și viziunea sa asupra vieții moderne, plină de duritate. A lucrat mult litografie, picturi murale, tapiserii și sculpturi pentru diferite spații publice.

Joan Miró,
fotografie de Yousuf Karsh, 1966

KARSH/WOODFIN CAMP & ASOCIAȚII

Miron

(cca 480 î.Hr., Grecia -
440 î.Hr.)

Sculptor grec. Contemporan mai vârstnic al lui Fidias și Polycleitos, el a fost considerat de antici un artist multilateral, cel mai inovator dintre toți sculptorii atici. A fost primul sculptor grec care a combinat măiestria mișcării cu un har pentru compoziția armonioasă. A lucrat aproape exclusiv în bronz și este cunoscut pentru studiile asupra atleților în mișcare, în special statuia *Discobolul* (cca 450 î.Hr.).

ALINARI/ART RESOURCE, NEW YORK

Discobolul, copie romană în marmură după statuia din bronz realizată de sculptorul grec Miron, cca 450 î.Hr.; Muzeul Naţional Roman, Roma

mirt

Arbust peren din genul *Myrtus* (familia *Myrtaceae*). Specialiștii nu au căzut încă de acord asupra numărului de specii incluse în acest gen. Cele mai multe se găsesc în America de Sud, în timp ce altele sunt răspândite în Australia și Noua Zeelandă. Mirtul comun (*M. communis*) este originar din zona mediteraneeană și Orientul Mijlociu și se cultivă în S Angliei și regiunile calde din America de Nord. Alte plante cunoscute ca mirt includ laurul-montan și saschiul. Familia *Myrtaceae*, numită și familia mirtului, include acele plante care produc mirodeniile cuișoare și cuișoare englezești, precum și cele din genul *Eucalyptus*.

mirt-de-ceară

Arbust aromatic din genul *Myrica*, familia *Miricaceae*, în mod special mirtul-de-ceară-de-Pennsylvania (*M.pennsylvanica*), care are fructe cenușii din care se extrage ceara folosită la producerea lumânărilor. Mirtul-de-ceară-de-California (*M.californica*) este folosit ca plantă ornamentală, crescând în solurile nisipoase din zonele calde.

MIRV /Multiple Independently Targeted Reentry Vehicle/

Focoase nucleare de la capătul anterior al unei rachete balistice. Tehnica permite lansarea independentă a focoaselor nucleare cu ținte separate; ele pot pleca din rachetă cu viteze și traiectorii diferite. Această tehnologie a fost aplicată prima dată în SUA și în URSS în anii 1970, apoi în Marea Britanie și Franța în anii 1980 și se presupune că și în China în anii 1990. Deoarece un număr mai mare de focoase reprezintă o creștere considerabilă a puterii armate, ele au fost adesea subiectul negocierilor asupra controlului armelor. Prin tratatul START, SUA și Rusia au convenit să limiteze numărul de focoase amplasate pe unele rachete.

Mises, Ludwig (Edler) von

(29.09.1881, Lemberg, Austro-Ungaria - 10.10.1973, New York, New York, SUA)

Economist american de origine austriacă ale cărui teorii au fost influențate de școala austriacă de științe economice. A fost profesor la Universitatea din Viena (1913–1938) înainte să emigreze în SUA și să predea la Universitatea din New York (1945–1969). În lucrarea *Mentalitatea anticapitalistă* (The Anti-Capitalistic Mentality, 1956), Mises cercetează socialismul din SUA și explică opoziția intelectualilor față de piața liberă prin indignarea neîntemeiată față de necesitatea de a se supune cererii maselor care, considera el, este baza prosperității în afaceri.

Mishima, Yukio

născut **Hiraoka Kimitake**

(14.01.1925, Tokyo, Japonia - 25.11.1970, Tokyo)

Scriitor japonez. Fiind inapt pentru recrutare în Al Doilea Război Mondial, a lucrat la o fabrică din Tokyo, iar după război a studiat dreptul. Primul lui roman, *Confesiunile unei măști* (Kamen no Kokuhaku, 1949), a fost foarte bine primit. Multe dintre personajele sale sunt obsedate însă de idealuri imposibile și de dorințe erotice, ca în *Templul de aur* (Kinkaku-ji, 1956). Romanul *Marea fertilității* (Hōjō no Umi, 4 vol., 1965–1970) este reprezentativ pentru autor. Mishima a fost un puternic opozant al legăturilor strânse pe care Japonia le-a avut cu Occidentul după război (mai ales s-a opus noii constituții care interzicea reînarmarea țării și a dorit să păstreze spiritul marțial japonez și stima acordată împăratului). După ce a capturat o garnizoană militară, ca un gest simbolic al credințelor sale, și-a făcut seppuku (sinucidere rituală). Mishima este considerat unul dintre cei mai mari romancieri japonezi ai sec. XX.

misionarism

Acțiune organizată de răspândire a credinței creștine. Sf. Pavel a evanghelizat o mare parte din Asia Mică și din Grecia, iar noua religie s-a răspândit cu repeziciune pe filiera drumurilor comerciale în tot Imperiul Roman. Extinderea creștinismului a încetinit odată cu dezintegrarea Imperiului Roman, după 500 d.Hr., și concomitent cu creșterea puterii arabe în sec. VII–VIII. Misionarii celți și anglo-saxoni au continuat evanghelizarea în V și N Europei, în timp ce misionarii Bisericii Grecești din Constantinopol făceau același lucru în E Europei și în Rusia. Misiuni de evanghelizare au avut loc și în lumea islamică și în cea asiatică, în Evul Mediu, iar atunci când Spania, Portugalia și Franța și-au întemeiat colonii în alte continente în sec. XVI, Biserica Romano-Catolică și-a trimis misionari în cele două Americi și în Filipine. În sec. XIX, misionarismul romano-catolic a luat amploare și în Africa și Asia. Bisericile protestante au trimis misionari mai târziu, dar activitatea lor s-a intensificat în sec. XIX și începutul

sec. XX. Misionarismul continuă și astăzi, cu toate că este adesea descurajat de guvernele fostelor colonii ale puterilor europene, care acum și-au câștigat independența.

Miskolc

Oraș, 184 125 loc. (2000), situat în NE Ungariei, pe versanții estici ai dealurilor Avas. Peșterile calcaroase din zonă, locuite din timpuri preistorice, sunt acum crame de vin. Așezare întemeiată de triburile germanice și locuită apoi de sarmați și avari, orașul a fost cucerit de unguri în sec. X, iar în sec. XIII a fost invadat de mongoli. În sec. XV a devenit oraș liber. Astăzi este un important centru al industriei fierului și oțelului. Printre monumentele istorice se află o biserică gotică din sec. XIII.

Mississauga

Oraș, 612 925 loc. (2001), situat în SE statului Ontario, Canada. Amplasat pe malul vestic al lacului Ontario, la SV de Toronto, orașul își are originea într-o așezare de la începutul sec. XIX pe un teren cumpărat de la indienii mississauga. A devenit oraș în 1968 și municipiu în 1974. Este o suburbie a orașului Toronto și un important centru industrial; aici se află Aeroportul Internațional Lester B. Pearson.

Mississippi

Stat situat în partea central-sudică a SUA. Suprafața: 123 514 kmp; 2 844 658 loc. (2000). Centrul administrativ: Jackson. Amplasat de-a lungul golfului Mexic, este mărginit de statele Tennessee, Alabama, Louisiana și Arkansas. Relieful variază de la dealuri acoperite cu păduri de pin, până la câmpii și lunci riverane. Înainte de venirea europenilor, regiunea era locuită de indienii choctaw, natchez și chickasaw. Regiunea a fost încorporată în colonia franceză Louisiana; în 1699, s-a întemeiat orașul Biloxi. În 1783 partea de N a fost cedată Statelor Unite, iar partea de S a fost încorporată în Teritoriul Mississippi (creat în 1798), care s-a extins în 1804 incluzând aproape întreg statul actual. În 1817, Mississippi a devenit al 20-lea stat al SUA. În anii 1820, ramura principală a economiei statului era agricultura, pe plantații dependente de exploatarea sclavilor. În 1861, statul s-a separat de Uniune și s-a alăturat Confederației, dându-i un președinte, pe Jefferson Davis. Victoria Uniunii în Campania de la Vicksburg, în 1863, a marcat un punct de răscruce în Războiul Civil American. Mississippi a fost admis din nou în Uniune în 1870 și a adoptat o constituție menită să blocheze Reconstrucția, în 1890. În anii 1960, statul a devenit scena luptei împotriva segregației rasiale: intenția statului de a împiedica admiterea lui James Meredith la Universitatea Mississippi a declanșat mișcări de protest în 1962; liderul local în lupta pentru drepturile omului, Medgar Evers, a fost asasinat în 1963. După 1969, când guvernul federal a ordonat integrarea școlilor segregate, au apărut schimbări în tradiția rasială a statului. Astăzi economia este dominată de produsele agricole, mai ales bumbac și soia, dar sunt reprezentative și industria textilă și cea a echipamentelor electrice.

Mississippi

Fluviu în centrul SUA. Izvorăște din lacul Itasca, Minnesota, și curge spre S. Afluenți importanți sunt fluviile Missouri și Ohio, cu care face joncțiunea cam la jumătatea distanței până la vărsarea în golful Mexic. Se varsă în golf, la SE de New Orleans, după un parcurs de 3 780 km. Este cea mai mare apă curgătoare din America de Nord, iar bazinul hidrografic al fluviului și al afluenților are o suprafață de 3,1 mil. kmp. Primul explorator european care a descoperit fluviul a fost spaniolul Hernando de Soto, în 1541. În 1673, exploratorii francezi Louis Jolliet și Jacques Marquette au mers în aval până la râul Arkansas. Exploratorul francez R.-R. La Salle a ajuns în deltă, în 1682, și a proclamat toată regiunea fluvială colonie franceză sub numele de Louisiana. Franța și-a menținut controlul în amonte, dar, în 1769, Spania a preluat partea inferioară. În 1783 a fost declarată zona de graniță în V SUA. Franța a vândut în 1803 teritoriul americanilor ca parte din Achiziția Louisiana. În timpul Războiului Civil American, forțele unioniste au ocupat Vicksburg în 1863, slăbind controlul confederaților asupra fluviului. Principală arteră de navigație a SUA, este și una dintre căile de navigație comercială cele mai folosite din lume.

Mississippi, cultura ~

Ultima etapă de dezvoltare a culturii preistorice din America de Nord, între anii 800 d.Hr.–1550. Aria de răspândire cuprindea cea mai mare parte din S și centrul Americii de Nord, cu o densitate mai mare în zonele riverane. Se cultivau mai ales porumb, fasole și dovleac. Așezările se compuneau din sate grupate în jurul unui oraș. Fiecare dintre ele avea în centru o piață de ceremonii cu un gorgan de pământ oval sau piramidal, în vârful căruia se afla un templu, semn al legăturii cu civilizația din America

centrală. Gorganele imense Cahokia, aflate lângă orașul actual Collinsville, Illinois, au fost de fapt cel mai mare centru urban al culturii Mississippi. Populația se ocupa cu meșteșugăritul în aramă, scoici, piatră, lemn și lut. La venirea europenilor în SE, cultura era deja în declin. *Vezi și* indienii de sud-est; culturile Woodland.

Mississippi, perioada ~

În America de Nord, interval geologic cvasiechivalent cu Carboniferul timpuriu (354–323 m.a.u.). Deoarece rocile din această perioadă sunt identice cu cele din valea fluviului Mississippi, unii geologi americani preferă această denumire în locul echivalentului ei european, Carbonifer timpuriu.

Mississippi, Universitatea ~
cunoscută ca **Ole Miss**

Universitate publică în Oxford, Mississippi, SUA. Oferă cursuri universitare, postuniversitare și de formare profesională și administrează peste 15 centre de cercetare, printre care și Centrul de Studiere a Culturii Sudului. Universitatea a fost întemeiată în 1844 și deschisă în 1848. Facultatea de Drept, înființată în 1854, este una dintre cele mai vechi facultăți de stat americane. Femeile au fost acceptate începând cu anul 1882, iar segregația rasială a fost oprită în 1962 (*vezi* George Wallace). Aici a studiat William Faulkner, iar casa lui din Oxford este acum muzeu sub tutela universității. Cifra de școlarizare în campusul principal depășește 11 000 de studenți.

Missouri

Stat situat în partea central-vestică a SUA. Suprafața: 180 515 kmp; 5 595 211 loc. (2000). Centrul administrativ: Jefferson City. Este mărginit de statele Iowa, Illinois, Kentucky, Tennessee, Arkansas, Oklahoma, Kansas și Nebraska. Fluviul Missouri traversează statul de la V la E. La N de fluviu, relieful se compune din dealuri și câmpii fertile; la S, se întind văi adânci traversate de ape repezi. Regiunea a fost locuită inițial de diferite triburi de indieni; numele statului vine de la unul dintre ele, missouri. Primii europeni s-au stabilit în 1735, în St. Genevieve. Erau o colonie franceză de vânători și lucrători în minele de plumb. St. Louis a fost întemeiat în 1764. În 1803, SUA a preluat controlul regiunii când a cumpărat Louisiana (*vezi* Achiziția Louisiana). În 1805 a făcut parte din Teritoriul Louisiana și din Teritoriul Missouri, în 1812. După Războiul din 1812, un val de coloniști americani s-au stabilit în regiune. În 1821, Missouri a devenit al 24-lea stat american, dar numai după ce Compromisul Missouri i-a permis intrarea în Uniune ca stat sclavagist. A fost scena tensiunilor dintre proprietarii de sclavi și aboliționiști (*vezi* decizia Dred Scott, din 1857). Missouri a rămas în Uniune în timpul Războiului Civil American, deși populația era împărțită în două tabere. După război, economia statului s-a redresat, după cum o arată Expoziția de la St. Louis din 1904. După Al Doilea Război Mondial, economia s-a concentrat mai mult pe producția industrială decât pe agricultură. Deține primul loc în producția națională de plumb, concentrată în regiunea Ozarks.

Missouri

Fluviu în centrul SUA, cel mai lung afluent al fluviului Mississippi cu o lungime de 3 726 km. Izvorăște din Munții Stâncoși la SV de Montana. Curge dinspre E, spre centrul statului Dakota de Nord, se îndreaptă apoi spre S, traversând Dakota de Sud, spre E, prin centrul statului Missouri, până la punctul de confluență cu Mississippi, la N de St. Louis. Constituie, pe porțiuni, graniță naturală între statele Dakota de Sud–Nebraska, Nebraska–Iowa, Nebraska–Missouri și Kansas–Missouri. I se mai spune și Big Muddy (*în engleză*, marele noroios), din cauza cantităților mari de aluviuni pe care le transportă. Primii europeni care au ajuns până la gura de vărsare au fost exploratorii francezi Jacques Marquette și Louis Jolliet, în 1673. Prima explorare completă, de la izvor până la vărsare, a fost făcută în perioada 1804–1805, de expediția Lewis și Clark. Începând cu a doua jumătate a sec. XX, s-au implementat proiecte de îndiguire și canalizare, pentru a-i regla debitul și pentru irigații.

Missouri, Compromisul ~
(1820)

Document votat de Congresul SUA, prin care Missouri devenea al 24-lea stat admis în Uniune. Teritoriul ceruse să fie admis ca stat fără restricții referitoare la sclavie, dar membrii Congresului ce reprezentau statele nordice încercaseră, fără succes, să adauge noi amendamente care limitau extinderea sclaviei. Atunci când Maine (inițial parte din Massachusetts) a cerut să fie admis în uniune, s-a semnat un compromis, la inițiativa lui Henry Clay, prin care Missouri era acceptat ca stat sclavagist, iar Maine ca stat liber. În urma acestui compromis, sclavia era interzisă din

acel moment în teritoriile de la N de granița sudică a statului Missouri. Compromisul lui Clay a aplanat conflictul pe tema extinderii sclaviei, dar a evidențiat împărțirea Americii în două tabere.

Missouri, Planul ~

Metodă de selecție a judecătorilor, care își are originea în statul Missouri, iar apoi a fost adoptată și în restul SUA. Planul era menit să compenseze punctele slabe ale sistemului electoral. Astfel, guvernatorul este autorizat să aleagă dintr-o listă de judecători recomandați de o comisie specială, dar judecătorul ales trebuie să primească votul public (prin referendum) după o perioadă de activitate.

Missouri, Universitatea ~

Universitate de stat având cele mai multe campusuri în Columbia (campus principal), St. Louis, Kansas City și Rolla. A fost fondată în Columbia în 1839, iar în 1870 a beneficiat de alocare de teren prin actul universităților. Campusul din Columbia oferă cursuri universitare, postuniversitare și profesionale, în cadrul unui număr mare de facultăți și colegii. Filiala din Kansas are facultățile de stomatologie și farmacie, un conservator și o școală de telecomunicații. Campusul din St. Louis este renumit pentru școala de optometrie și centrul de studii metropolitane. Există facultăți de drept și de medicină la Columbia și Kansas City. Cifra de școlarizare depășește 50 000 de studenți.

mistere

Creație dramatică medievală. Desprinsă din drama liturgică, aborda de obicei un subiect biblic. În sec. XIII, breslele de meșteșugari au început să pună în scenă mistere în afara bisericii, adăugându-le elemente apocrife și satirice. Mai târziu, în Anglia au apărut cicluri lungi de 25–50 de piese, de ex. misterele din ciclurile Chester și Wakefield. În Anglia, acestea erau jucate adesea în căruțe; în Franța și Italia, misterele erau prezentate pe scenă cu decoruri ce înfățișau raiul, pământul și iadul. Elemente de spectacol precum îngeri zburând și diavoli scuipând foc captau atenția publicului. Genul a intrat în declin prin 1600. *Vezi și* miracole; moralități.

misterele Patimilor

Drame religioase de origine medievală care se concentrează asupra suferinței, morții și învierii lui Iisus. Aceste piese au fost, inițial, scrise în limba latină și se compuneau din citate din Evanghelii, alternând cu descrieri poetice ale evenimentelor patimilor lui Hristos (de ex. patimile dintre Cina cea de taină și moarte). Folosirea unui limbaj autohton pentru aceste pasaje poetice a condus la dezvoltarea unor piese independente, scrise în dialect. În sec. XVI, multe dintre aceste piese aveau deja puternice influențe seculare și au devenit mai mult mijloace populare de amuzament. Unele au supraviețuit până în sec. XX, mai ales cea jucată de sătenii locali, la fiecare zece ani, la Oberammergau, în Germania. *Vezi și* drama liturgică; miracole; mistere.

misterele eleusine

Cea mai cunoscută dintre religiile misterelor din Grecia antică. Are la bază legenda Demetrei, a cărei fiică, Persefona, a fost răpită de către Hades. În timp ce își căuta fiica, Demetra s-a oprit la Eleusis, și-a dezvăluit identitatea în fața familiei regale și i-a învățat pe localnici riturile în onoarea sa. Eleusiile Mari se sărbătoreau toamna, deschizându-se cu o procesiune de la Atena la templul din Eleusis. Procesiunea era urmată de o baie rituală în mare, trei zile de post și îndeplinirea riturilor secrete. Inițiaților li se promiteau mântuire și răsplată în viața de după moarte.

misterele orfice

Vezi religii ale misterelor

Misti, El *sau* Volcán Misti

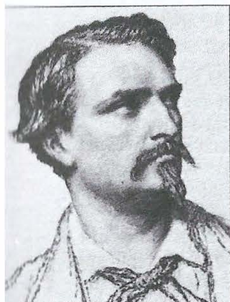
Vulcan în munții Anzi, în S statului Perú, înalt de 5 821 m. Se află în apropierea orașului Arequipa și este încadrat de vulcanii Chachani și Pichupichu. Se pare că vechiul con cu creste înzăpezite ar fi avut o însemnătate religioasă pentru incași, inspirând o serie de versuri și legende. Vulcanul este inactiv acum, ultima erupție fiind în timpul unui cutremur din 1600.

misticism

Căutare spirituală a uniunii cu divinul. Toate religiile importante conțin o formă sau alta de misticism. Hinduismul, ce are ca scop suprem contopirea sufletului într-un Tot, este inerent predispus la experiențe mistice. Budismul pune accent pe meditație ca un mijloc de intrare în nirvana. În islam, sufismul se folosește de metafora beției și a dragostei dintre miri, pentru a exprima dorința de comuniune cu divinul. În iudaism, misticismul are la bază viziunile profeților biblici și s-a concentrat în Kabbala și în hasidism. În creștinism, misticismul este omniprezent, tratat mai ales în scrierile unor personalități ca Sf. Augustin, Sf. Tereza de Avila, Eckhart și adepții lui din sec. XIV.

Mistral, Frédéric
(08.09.1830, Maillane, Franța - 25.03.1914, Maillane)

Poet francez. Lider al renașterii limbii provensale în sec. XIX, Mistral a fost membru fondator al Félibrige, o asociație care avea ca scop păstrarea tradițiilor și a limbii din Provence și apoi din tot S Franței. Și-a dedicat 20 de ani din viață scrierii unui dicționar al limbii provensale. Creația sa literară include versuri, povestiri, *Originile mele* (Moun espelido, Memòri e Raconte, 1906) - cea mai cunoscută operă - și lungi poeme narative, de ex. *Miréio* (1859) și *Poemul Ronului* (Lou Pouèmo dóu Rose, 1897), cele mai bune creații. În 1904, Mistral și Jose Echegaray au obținut Premiul Nobel pentru literatură.

Frédéric Mistral, gravură, 1864

PRIN AMABILITATEA CURATORILOR DE LA BRITISH MUSEUM; FOTO J.R. FREEMAN & CO. LTD.

Mistral, Gabriela
născută **Lucila Godoy Alcayaga**
(07.04.1889, Vicuña, Chile - 10.01.1957, Hemstead, New York, SUA)

Poetă chiliană. A scris în timpul carierei de diplomat, ministru al culturii și profesor universitar în SUA. Reputația ei de poet a fost stabilită în 1914, când a câștigat un premiu pentru trei dintre *Sonetele morții* (Sonetos de la muerte). Versurile ei pline de pasiune, ce au ca temă dragostea pentru copii și pentru cei asupriți, sunt adunate în volume ca *Dezolare* (Desolación, 1922), *Așchia* (Tala, 1938) și *Cramă* (Lagar, 1954). În 1945 a primit Premiul Nobel pentru literatură, fiind prima femeie din America Latină onorată astfel.

Gabriela Mistral, 1941

BIBLIOTECA CONGRESULUI, WASHINGTON DC

mistreț *sau* porc-sălbatic
Denumire comună pentru reprezentanții speciei *Sus scrofa*; strămoșul porcului domestic. Este originar din pădurile din Europa de Vest și de Nord, Africa de Nord și India, insulele Andaman, China; a fost aclimatizat în Noua Zeelandă și în Statele Unite. Are o blană țepoasă, neagră sau maro, și o înălțime de 90 cm, măsurată la greabăn. Cu excepția adulților solitari, mistreții trăiesc, de obicei, în turme. Sunt omnivori și buni înotători. Au colți ascuțiți și, deși nu sunt agresivi, pot fi periculoși. Datorită puterii, vitezei și ferocității sale, mistrețul a fost întotdeauna un vânat prețuit.

mișcare
Modificare a poziției unui corp față de un alt corp sau față de un cadru sau un sistem coordonat de referință. Mișcarea are loc de-a lungul unei traiectorii, în funcție de care se stabilește caracterul mișcării. Mișcarea de translație presupune faptul că toate punctele unui corp au aceeași traiectorie față de un alt corp. Mișcarea de rotație apare atunci când orice linie a unui corp își schimbă orientarea față de o linie a unui alt corp. Mișcarea față de un corp în mișcare, de ex. mișcarea într-un tren în mers, se numește mișcare relativă. De fapt, toate mișcările sunt relative, dar mișcările față de Pământ sau față de un corp fixat pe Pământ sunt considerate în general mișcări absolute, căci efectele mișcării Pământului sunt considerate a fi neglijabile. *Vezi și* mișcare browniană; mișcare periodică; mișcare simplă; mișcare circulară uniformă.

mișcare antimasonică
Mișcare civică în Statele Unite, din anii 1830, ce se opunea francmasoneriei. Mișcarea a fost inițiată în 1826, odată cu dispariția și presupusa ucidere a unui zidar newyorkez, fost francmason. Acesta era bănuit că ar fi intenționat să divulge secretele ordinului. Faptul a stârnit reacții puternice împotriva masonilor în tot NE statelor Unite. În 1831, Partidul Antimasonic a devenit al treilea partid din Statele Unite și primul partid care a avut un congres național. Acesta a condamnat francmasoneria pentru caracterul ei secret și nedemocratic. Candidatul mișcării a devenit guvernator de Vermont, în urma alegerilor din 1832. La sfârșitul anilor 1830, mișcarea antimasonică a fuzionat cu Partidul Liberal.

mișcare carismatică
Vezi penticostalism

mișcare circulară uniformă
Mișcare a unei particule care se deplasează pe un cerc, cu viteză constantă. Deși viteza unui asemenea obiect poate fi constantă, direcția vitezei este în continuă schimbare, fiindcă direcția obiectului se schimbă mereu. Direcția sa în orice moment este perpendiculară pe raza cercului în punctul

în care se află obiectul. Acceleraţia se datorează schimbării direcţiei şi este rezultatul unei forţe direcţionate spre centrul cercului. Această forţă centripetă provoacă acceleraţia centripetă.

mişcare de nealiniere *sau* neutralitate

În politica internaţională, grup de state care au în comun pe timp de pace politica de evitare a afilierii politice sau ideologice cu puterile majore. La început, mişcarea de nealiniere includea mai ales state asiatice şi africane, foste colonii ale puterilor occidentale care erau acum prudente, pentru a nu intra într-o nouă formă de dependenţă de Occident sau de blocul comunist. Mişcarea de nealiniere a fost înfiinţată de către Jawaharlal Nehru, Gamal Abdel Nasser şi alţii. A avut prima întâlnire oficială în 1961, la Bandung, Indonezia; la conferinţă au participat 25 de state. Din acel moment, întâlnirile s-au organizat o dată la trei ani. Cât timp a existat Uniunea Sovietică, statele au căutat ajutor pentru dezvoltare atât din partea SUA, cât şi din partea URSS, dar nu au format alianţe politice sau militare cu acestea. De la dezmembrarea URSS în 1991, mişcarea de nealiniere a fost preocupată mai ales de anularea datoriilor şi de dezvoltarea unor relaţii comerciale echitabile cu ţările occidentale. În prezent are peste 110 ţări membre.

mişcare oscilatorie armonică

Mişcare repetată pe direcţia înainte şi înapoi printr-un punct central sau de echilibru, poziţie în care deplasarea maximă dintr-o parte este egală cu deplasarea maximă din cealaltă parte. Fiecare oscilaţie completă durează acelaşi timp, numit perioadă. Inversul perioadei este frecvenţa oscilaţiei. Forţa care determină mişcarea este întotdeauna direcţionată spre punctul de echilibru şi este direct proporţională cu distanţa de la acesta. Un pendul desfăşoară o astfel de mişcare. Printre alte exemple se numără electronii din curentul alternativ şi particulele care oscilează într-un mediu purtător de unde sonore.

mişcare periodică

Mişcare repetată la anumite intervale egale de timp. Timpul fiecărui interval este perioada. Printre exemplele de mişcare periodică pot fi amintite mişcarea scaunului balansoar, cea a unei mingi care sare, vibrarea coardei de chitară, balansul unui pendul şi valurile mării sau ale oceanelor.

mişcare proprie

Mişcare aparentă a unei stele pe sfera cerească, în unghiuri drepte faţă de câmpul vizual al observatorului, măsurată în general în secunde de arc pe an. Nu include mişcarea radială (înspre sau dinspre Soare). Edmond Halley a fost cel care a detectat mişcarea proprie; steaua lui Barnard are o mişcare de aproximativ zece secunde pe an, fiind cea mai rapidă de acest gen.

mişcare retrogradă

În astronomie, mişcare reală sau aparentă a unui corp ceresc, în sens invers faţă de mişcarea predominantă (directă) a unor corpuri similare. Din perspectiva atât a observaţiei, cât şi a istoriei, mişcarea retrogradă se referă la mişcarea de rotaţie aparentă în sens invers printre stele, pentru un interval de câteva luni, în fiecare perioadă sinodică. Această mişcare a necesitat o explicaţie complexă, în teoriile geocentrice despre univers (*vezi* Ptolemeu), însă a fost explicată mai simplu prin teoriile heliocentrice (*vezi* principiul lui Copernic), cu ajutorul mişcării aparente a Pământului, a cărui orbită intersecta traiectoria descrisă de altă planetă. În prezent, se cunoaşte că aproape toate corpurile din sistemul solar au o mişcare de revoluţie şi de rotaţie în sensul opus acelor de ceasornic, atunci când sunt observate de pe Pământ, dintr-un punct în spaţiu situat mai sus de Polul Nord. Această direcţie comună de rotaţie a luat naştere probabil în timpul formării nebuloasei solare. Puţinele corpuri cereşti care se deplasează în sensul acelor de ceasornic (de ex. planetele Venus, Uranus şi Pluto) sunt numite şi ele retrograde.

Mişcarea Amerindienilor /American Indian Movement (AIM)/

Organizaţie de apărare a drepturilor civile înfiinţată în 1968, care avea scopul de a sprijini populaţia amerindiană urbană, strămutată din locurile de origine prin programele guvernului SUA. Ulterior şi-a restrâns activitatea, venind în sprijinul celor care urmăreau să obţină independenţa economică, autonomia teritoriilor populate de un trib, retrocedarea teritoriilor confiscate ilegal de către stat, protecţia drepturilor legale ale indienilor americani şi a culturii acestora. Anumite acţiuni de protest ale organizaţiei au beneficiat de o intensă mediatizare (*vezi* Wounded Knee). Conflictele interne şi detenţia unor lideri ai mişcării au condus la dizolvarea conducerii centrale în 1978, însă grupuri locale au continuat să funcţioneze.

Mişcarea Bancnotelor Verzi /Greenback movement/

(1868–1888)

Campanie susţinută în special de fermierii americani pentru menţinerea sau mărirea

cantității de bancnote aflate în circulație. Pentru finanțarea Războiului Civil American, guvernul SUA a emis bancnote fără acoperire în aur și tipărite cu cerneală verde, numite *greenbacks* (*în engleză*, verzișori). După război, specialiștii în finanțe conservatori au cerut retragerea acestor bancnote, dar fermierii și alte categorii care doreau să mențină prețurile ridicate s-au opus. În 1868, democrații au sprijinit un plan de stingere a unor datorii de război cu „bancnote verzi". Criza care a urmat panicii din 1873 a intensificat cererea pentru mai multe „bancnote verzi" sau emiterea de monede de argint. După aprobarea Legii Reinițierii (1875), care prevedea amortizarea acestor bancnote în aur, nou-înființatul Partid al Muncii Greenback a căutat să obțină abrogarea legii. *Vezi și* mișcarea pentru libertatea argintului, mișcarea populistă.

Mișcarea conciliară

(1409-1449)

În religia romano-catolică, efort de a întări autoritatea conciliilor bisericești asupra autorității papale. Inițial, mișcarea viza să pună punct Schismei Occidentului. A apărut în cercurile juridice și intelectuale din sec. XIII, dar s-a dezvoltat ca o forță de sine stătătoare la Conciliul din Pisa (1409), care a ales un al treilea papă, încercând astfel să reconcilieze forțele care îl sprijineau pe papă cu cele care îl susțineau pe antipapă. Din păcate, încercarea a fost un eșec. Abia în cadrul celui de al doilea Conciliu de la Konstanz (1414–1418) a fost atins obiectivul mișcării, punându-se capăt schismei prin schimbarea tuturor oficialilor papali și alegerea unui nou papă. Deși participanții sperau să joace un rol permanent în cadrul Bisericii, papii au continuat să dețină supremația, iar Conciliul de la Basel (1431–1449) a fost lipsit de rezultate.

Mișcarea de împroprietărire

Curent american de la mijlocul sec. XIX, prin care au fost date în proprietate terenurile libere din V, partea central-vestică a SUA și din zona Marilor Câmpii. La începutul celui de-al treilea deceniu al sec. XIX, muncitorii și reformiștii s-au alăturat fermierilor solicitând ca terenurile publice libere să fie date în proprietatea coloniștilor. În 1848, Partidul Pământul Liber a susținut promulgarea proiectului de împroprietărire. Opoziția marilor industriași și a proprietarilor de sclavi din Sud a blocat inițiativa legislativă respectivă până la alegerile din 1860, când Partidul Republican a preluat puterea, iar legea a intrat în vigoare. În 1862 a fost adoptată Legea Împroprietăririi, care prevedea că un teren public liber, cu o suprafață de cca 66 ha, putea intra în proprietatea unui cetățean sau capului unei familii, dacă era lucrat timp de cinci ani. Până în 1900, aproape 600 000 de persoane solicitaseră proprietatea asupra a 80 de milioane de hectare de teren.

Mișcarea de la 4 mai

Revoluție culturală și reformă sociopolitică (1917–1921) chineză. În 1915, intelectuali tineri, inspirați de Chen Duxiu, au început agitația pentru reformarea și întărirea societății chineze prin acceptarea științei, a democrației și a școlilor de gândire occidentale, unul dintre obiective fiind crearea unei Chine îndeajuns de puternice pentru a se opune imperialismului din Occident. Pe data de 4 mai 1919, elanul reformist s-a concretizat într-un protest al studenților din Beijing împotriva unei decizii luate la Conferința de pace de la Versailles, prin care vechile avantaje date de germani Chinei reveneau acum Japoniei. După mai mult de o lună de demonstrații, proteste, greve și boicoturi ale bunurilor japoneze, guvernul a cedat și a refuzat să semneze tratatul de pace cu Germania. Mișcarea a stimulat activitatea reorganizării Guomindang și a dat naștere Partidului Comunist Chinez. *Vezi și* Tratatul de la Versailles.

Mișcarea de sanctificare

Curent religios fundamentalist apărut la sfârșitul sec. XIX în cadrul Bisericilor protestante din SUA. Era considerată doctrină a sanctificării, potrivit căreia credincioșii erau mântuiți prin experiența convertirii. Își are originea în învățăturile lui John Wesley, fondatorul metodismului, care credea în „perfecțiunea" creștinilor (păcătoșii deveneau sfinți prin invocarea și cu ajutorul lui Dumnezeu). În 1843, un grup de predicatori din această mișcare au fondat Biserica Metodistă Wesleyană din America, a cărei doctrină s-a răspândit în zonele rurale din teritoriile vestice și sudice; tot în această perioadă a apărut și Biserica Metodistă Liberă din America de Nord, fondată în 1860. Între 1880 și Primul Război Mondial au mai apărut și alte grupuri formate din mișcarea de sanctificare, din care fac parte Biserica Nazarineană, ce încerca să atragă credincioși din cartierele urbane sărace, și Biserica lui Dumnezeu.

Mișcarea „Eu Sunt"

Mișcare religioasă din SUA inițiată în anii 1930 de Guy Ballard (1878–1939) și soția

acestuia, Edna (1886–1971). Ei susţineau că „puternicul Eu Sunt" este sursa puterii care sălăşluieşte în toate elementele naturii. Această putere devine accesibilă oricărui individ prin intermediul unor Maeştri Ascendenţi, printre care şi Iisus. Un alt important Maestru Ascendent, Sf. Germain, s-ar fi adresat lui Guy Ballard pe Muntele Shasta din N Californiei şi i-ar fi revelat vieţile sale anterioare. Mişcarea a intrat în declin după moartea lui Guy, survenită în 1939, şi după ce Edna şi fiul ei au fost acuzaţi de escrocherie, în 1940. Deşi acuzaţiile aduse acestora au fost retrase în 1946, mişcarea şi-a pierdut vitalitatea.

Mişcarea femeilor

Mişcare socială diversă, creată în SUA, care cerea drepturi şi oportunităţi egale pentru femei în activităţile economice, în viaţa personală şi în politică. Este cunoscută drept „al doilea val" al mişcării feministe. În timp ce primul val al feminismului din sec. XIX - începutul sec. XX punea accentul pe drepturile egale ale femeilor, cum ar fi dreptul la vot, cel de-al doilea val feminist a cunoscut apogeul în anii 1960 şi 1970, abordând toate zonele activităţilor feminine - familia, sexualitatea şi locul de muncă. Diverse grupuri feministe americane, inclusiv Organizaţia Naţională a Femeilor, au căutat să modifice legile care accentuau discriminarea în probleme cum ar fi contractul şi drepturile la proprietate, angajare şi plată. Mişcarea a încercat, de asemenea, să lărgească orizontul feminin şi să schimbe stereotipiile tradiţionale referitoare la femeie ca fiind pasivă, dependentă sau iraţională. Efortul din anii 1970 de a face să fie acceptat amendamentul privind egalitatea în drepturi a eşuat, dar scopul lui final a fost atins, prin alte mijloace, până la sfârşitul sec. XX.

Mişcarea granger *sau* mişcarea fermierilor

Coaliţie a fermierilor americani majoritatea din Midwest, care s-au opus monopolului instituit în transportul cerealelor în anii 1870. În 1867, Oliver H. Kelley (1826–1913), un angajat din cadrul Departamentului pentru Agricultură SUA, a pus bazele asociaţiei Protectorii Agriculturii. Scopul acesteia era de a-i uni pe fermieri şi de a-i familiariza cu noile metode agricole. La mijlocul anilor 1870, aproape în fiecare stat exista cel puţin o filială, numită şi *grange* (*în engleză,* hambar; *granger*, fermier), în timp ce numărul membrilor la nivel naţional depăşea 800 000. Prin acţiunile lor au determinat unele state să adopte legi care să reglementeze preţurile fixate pentru transportul pe căile ferate şi pentru depozitele de cerealele. Printre mişcările generate de mişcarea *granger* se numără mişcarea *greenback* şi mişcarea populistă. În 1880, numărul membrilor *granger* a scăzut la cca 100 000. De la începutul sec. XX, numărul acestora a variat, crescând şi scăzând alternativ.

Mişcarea liturgică

Efort depus în sec. XIX şi XX pentru a încuraja participarea activă a credincioşilor laici la liturghia Bisericilor creştine, prin implementarea unor ritualuri mai simple, mai apropiate de tradiţiile creştine iniţiale şi mai potrivite vieţii moderne. Mişcarea a început în Biserica Romano-Catolică a mijlocului sec. XIX, răspândindu-se şi în alte Biserici creştine din Europa şi SUA. Conciliul Vatican II (1962–1965) a cerut traducerea liturghiilor latine în limba fiecărei ţări, şi reforma ritualurilor sacre. Biserica Luterană a realizat *Cartea Cultului Luteran* (1978), iar Biserica Episcopală a adoptat o variantă revizuită a *Cărţii de rugăciuni obşteşti* (1979).

Mişcarea lyceum

Formă populară de educaţie pentru adulţi din SUA mijlocului sec. XIX. Membrii erau organizaţi în asociaţii de voluntari locali care sponsorizau cursuri şi dezbateri cu subiecte de interes contemporan. Primul grup a fost fondat în 1826, iar în 1834 erau deja 3 000 în NE şi Vestul Mijlociu. Au fost implicaţi oratori dintre care Ralph Waldo Emerson, Frederick Douglass, Henry David Thoreau, Daniel Webster, Nathaniel Hawthorne şi Susan B. Anthony. Mişcarea a intrat în declin odată cu izbucnirea războiului civil, iar în cele din urmă a fost asimilată de mişcarea postbelică chautauqua. Membrii mişcării lyceum au ajutat în activitatea lor la extinderea programelor şcolare şi la dezvoltarea muzeelor locale şi bibliotecilor.

mişcarea maselor *sau* surparea maselor

Deplasări masive ale solului şi ale bucăţilor de rocă în josul pantelor sau prăbuşirea zonelor izolate ale suprafeţei terestre a Pământului. Termenul se referă doar la procesele cauzate de gravitaţie, care deplasează mase mari de material dintr-un loc în altul şi defineşte fenomenul de surpare a zonelor izolate.

Mişcarea pentru abstinenţă

Mişcare socială internaţională care promova controlul consumului de alcool prin

moderație și abstinență. A început ca o mișcare sponsorizată de biserică la începutul sec. XIX în SUA și a atras eforturile multor femei; în 1833 existau 6 000 de asemenea societăți locale în SUA. Prima societate europeană de abstinență a fost creată în Irlanda, în 1826. O mișcare internațională de abstinență a început în Utica, New York, în 1851 și s-a răspândit în Australasia, India, Africa de Sud și de vest și America de Sud. *Vezi și* Carry Nation, prohibiție, Uniunea Moderată a Femeilor Creștine.

Mișcarea pentru dreptul la vot al femeilor

Mișcare care încerca garantarea dreptului la vot pentru femei. Dreptul la vot al femeilor a devenit o problemă în sec. XIX, în special în Marea Britanie și SUA, mișcarea luând naștere alături de mișcarea împotriva sclaviei (*vezi* aboliționism) și prin apariția unor lideri ca Lucretia Mott și Elisabeth Cady Stanton, care credeau că egalitatea trebuie extinsă asupra femeilor la fel ca și cea asupra afro-americanilor. Acestea au organizat Convenția de la Seneca Falls (1848). În 1850, Lucy Stone a organizat primul congres național al mișcării. Stanton și Susan B. Anthony au înființat Asociația Națională pentru Sufragiul Femeilor, în 1869, pentru a introduce un amendament la Constituție, ce garanta dreptul la vot al femeilor, în timp ce Stone a fondat Asociația Americană a Sufragiului pentru Femei pentru a propune amendamente similare constituțiilor statale; în 1890, cele două organizații au fuzionat în Asociația Americană a Sufragiului pentru Femei. Urmând exemplul statului Wyoming din 1890, statele au început să adopte asemenea amendamente; în 1918, femeile dobândiseră dreptul la vot în 15 state. După ce amendamentul referitor la dreptul la vot al femeilor a fost votat de Congres, a urmat o amplă campanie pentru ratificare, iar în august 1919, al 19-lea Amendament a devenit parte din Constituție. În Marea Britanie, primul comitet pentru dreptul la vot al femeilor s-a constituit la Manchester, în 1865. În 1870, adepții sufragiului pentru femei au trimis petiții cu aproape trei milioane de semnături. În ciuda susținerii tot mai puternice, proiectele de lege în favoarea sufragiului au fost în mod repetat respinse; nemulțumiți, câțiva sufragiști au devenit activiști militanți sub conducerea lui Emmeline și Christabel Pankhurst. În cele din urmă, Parlamentul a adoptat Legea reprezentării poporului, în 1918. Femeile câștigaseră deja dreptul la vot în Noua Zeelandă (1893), Australia (1902), Finlanda (1906), Norvegia (1913) și Uniunea Sovietică (1917). Acestea au fost urmate de Polonia (1918), Suedia (1919), Germania (1919) și Irlanda (1922); Franța, Italia, India și Japonia au adoptat legi pentru dreptul la vot al femeilor după Al Doilea Război Mondial.

Mișcarea pentru drepturi civile

Mișcare pentru egalitate rasială în SUA care, prin proteste nonviolente, a pus capăt discriminărilor rasiale din Sud și a reușit să instituie o legislație care să prevadă drepturi egale pentru negri. În urma deciziei Curții Supreme de Justiție Americane în procesul Brown vs. Comitetul pentru educație (1954), susținători de culoare și albi au încercat să oprească practicile segregaționiste bine înrădăcinate. Când Rosa Parks a fost arestată în 1955, în Montgomery, Alabama, Martin Luther King și Ralph Abernathy au condus un boicot al populației afro-americane asupra rețelelor de autobuze. La începutul anilor 1960, Comitetul Coordonator pentru Mișcarea Studențească Nonviolentă s-a aflat în fruntea protestatarilor, ocupând localurile și obținând astfel desegregarea multor instituții publice. Folosind metodele nonviolente ale lui Mohandas K. Gandhi, mișcarea s-a răspândit, forțând desegregarea magazinelor universale, a supermarketurilor, a bibliotecilor și a cinematografelor. Sudul extrem a rămas ferm în opoziția sa față de măsurile de desegregare, recurgând adesea la violențe; protestatarii erau atacați și uneori omorâți. Eforturile lor au culminat în 1963, printr-un marș către Washington DC, pentru sprijinirea legislației în favoarea populației de culoare. După asasinarea lui John F. Kennedy, președintele Lyndon B. Johnson a convins Congresul să aprobe, în 1964, Declarația Drepturilor Civile, victorie care a fost urmată de Declarația dreptului la vot, din 1965. După acest an, grupări militante, cum ar fi Panterele Negre, s-au despărțit de mișcare, iar scandalurile violente din ghetourile afro-americanilor, precum și asasinarea lui King i-au făcut pe mulți adepți să se retragă din mișcare.

Mișcarea pentru drepturile homosexualilor

Mișcare pentru drepturile omului care susține egalitatea în drepturi a homosexualilor, lesbienelor, bisexualilor și transsexualilor; urmărește eliminarea legilor referitoare la sodomie, prin care sunt interzise raporturile homosexuale între adulții care

consimt acest lucru; face apel la încetarea discriminărilor față de homosexuali și lesbiene, referitor la angajările, creditele, împrumuturile, dreptul la locuință, căsătorie, adopție, facilitățile publice etc. Primul grup care și-a făcut publică activitatea a fost fondat la Berlin, în 1897, de către Magnus Hirschfeld (1868–1935) și în 1922 avea 25 de filiale în Europa. Suprimat de naziști, nu a supraviețuit celui de-Al Doilea Război Mondial. Prima organizație americană, numită Societatea Mattachine, a fost înființată la Los Angeles, pe la 1950. Fiicele lui Bilitis, organizație a lesbienelor, a fost fondată în 1955 la San Francisco. COC (Cercul de Cultură și Recreere, înființat în 1946), o importantă organizație europeană, își are sediul la Amsterdam, fiind cea mai veche organizație de acest tip. Mișcarea americană a dobândit un caracter militant în 1969, prin revoltele de la Stonewall, când un raid al poliției într-un bar al homosexualilor, numit Stonewall Inn, a provocat revolta patronilor de baruri. Acest eveniment a început să fie comemorat anual prin Săptămâna Homosexualilor și Lesbienelor, în orașe de pe întreg cuprinsul globului. Asociația Internațională a Lesbienelor și Homosexualilor (înființată în 1978), cu sediul la Bruxelles, militează pentru drepturile omului și luptă împotriva discriminării la adresa lesbienelor, homosexualilor, bisexualilor și transsexualilor. Mișcarea este mai puternică în America de Nord și în Europa de Vest, dar multe țări au, la rândul lor, organizații de apărare a drepturilor homosexualilor. Printre cererile acestor organizații de la începutul sec. XXI se numără intrarea în legalitate a căsătoriilor între persoane de același sex, acordarea drepturilor de a adopta copii și de a satisface stagiul militar.

Mişcarea pentru libertatea argintului

Mișcare politică americană de la sfârșitul sec. XIX, ce solicita emiterea în cantități nelimitate a monedelor de argint. Printre susținătorii acestei idei se aflau proprietarii minelor de argint din V, fermierii care doreau să obțină prețuri mai bune pentru recolte și debitorii care credeau că mărirea cantității de monedă le-ar permite să-și plătească mai ușor datoriile. Criza de la mijlocul deceniului al șaptelea, din sec. XIX, a avut ca efect intrarea în vigoare, în 1878, a unei legi prin care se cerea Trezoreriei SUA să achiziționeze argint în valoare de milioane de dolari și să bată monedă. După ce prețurile fermierilor au crescut pentru o scurtă perioadă, prețul produselor și al pământului s-a prăbușit în 1887, determinându-i pe fermieri să ceară punerea în circulație a unor noi cantități de argint. În 1890, Congresul a decis din nou să crească achizițiile de argint, iar libertatea argintului a devenit un obiectiv al mișcării populiste în campania electorală din 1892. În 1893, scăderea cantității de aur din trezorerie a fost considerabilă, generând panică. Congresul a abrogat legea în 1890, fapt ce a provocat furia fermierilor. În 1896, democrații l-au numit candidat la președinție pe William Jennings Bryan și au susținut cauza circulației libere a argintului. A câștigat cu un scor strâns republicanul William McKinley. În 1900, Congresul republican a emis o lege prin care se impunea existența unei cantități stabile de aur (Gold Standard Act).

Mişcarea Populară Republicană (MPR)

Partid social-reformist francez. Fondat în 1944, MPR a fost un puternic partid de centru al celei de-A Patra Republici și expresia franceză a democrației creștine. După câștigarea a cca 25% din sufragii, în anii 1950 a intrat în declin, pierzând teren în favoarea fracțiunilor de stânga și de dreapta. În 1966 a fuzionat cu celelalte partide de centru-dreapta, formând Centrul Democrat, care a câștigat însă numai 13% din voturi. În 1968 era la nivelul unui club politic.

Mişcarea populistă

Coaliție a reformatorilor agrari americani din Vestul Mijlociu și Sud în anii 1890. Mișcarea a pornit de la alianțele fermierilor încheiate în anii 1880, ca reacție la scăderea prețurilor recoltei și a lipsei facilităților de creditare. Conducătorii au înființat Partidul Populist sau Partidul Poporului (1892), care pleda pentru adoptarea unor măsuri menite să îi ajute pe fermieri. Aceștia cereau, de asemenea, o creștere a devizelor aflate în circulație (prin producerea nelimitată de monede de argint), o taxă pe venit gradată, intrare în patrimoniul statului a căilor ferate, taxe doar pe profit și alegerea senatorilor prin vot direct. Candidatul partidului la președinție, James B. Weaver (1833–1912), a câștigat peste un milion de voturi. Mulți candidați populiști statali și locali au fost aleși în Vestul Mijlociu. În alegerile din 1896, partidul s-a alăturat Partidului Democrat pentru a susține Mișcarea pentru libertatea argintului și candidatura lui William Jennings Bryan, care însă a pierdut cursa electorală. Ulterior, mișcarea a intrat în declin, deși unele dintre ideile sale au fost adoptate de Partidul Progresist.

mişcarea prorăzboi

Campanie desfăşurată înainte de Primul Război Mondial cu scopul de a mări efectivele militare americane şi de a-i convinge pe americani de necesitatea intervenţiei SUA în conflictul european. Conducători precum Theodore Roosevelt şi generalul Leonard Wood au căutat să-l convingă pe preşedintele Woodrow Wilson să consolideze apărarea naţională a SUA, iar diverse organizaţii au sponsorizat paradele prin care s-a încercat convingerea populaţiei şi obţinerea sprijinului acesteia. A avut ca rezultat redactarea unei părţi din Legea apărării naţionale (1916); în anul următor SUA a intrat în război.

Mişcarea tractariană

Vezi Mişcarea de la Oxford

Mishnah *sau* Mishna

Cea mai veche culegere de tradiţie orală a evreilor, ce completează legile scrise din *Vechiul Testament*. A fost compilată de o serie de învăţaţi pe o perioadă de două secole, iar Iuda ha-Nasi i-a dat forma definitivă în sec. III î.Hr. Adnotaţiile ulterioare făcute în Palestina şi Babilon s-au strâns în *Gemara*; Mishna şi Gemara compun *Talmudul*. Mishna are şase secţiuni tematice: despre rugăciunea zilnică şi agricultură, despre Sabat şi alte ritualuri religioase, despre viaţa de familie, legea civilă şi penală, Templul din Ierusalim şi purificarea rituală.

Mishne Torah

Colecţie de 14 volume, conţinând comentarii la Talmud, scrise de Moses Maimonides în sec. XII. Se referă la legi despre conduita etică, chestiuni civice, infracţiuni, căsătorie şi divorţ şi daruri pentru săraci. Maimonide îşi propunea să combine legea religioasă şi filozofia în Mishne Torah, în aşa fel încât cartea să fie mai mult un instrument de învăţătură decât un cod de comportare.

mit

Povestire tradiţională a unor evenimente aparent istorice, care explică o practică, o credinţă sau un fenomen natural din perspectiva unui popor. Miturile prezintă evenimente şi fapte ale unor zei sau fiinţe supranaturale ce fac parte din viaţa oamenilor, dar nu le sunt accesibile. Aceste evenimente au loc într-un timp diferit de cel istoric, adesea la începuturile lumii create sau în primele faze ale preistoriei. Miturile unui popor sunt legate de ritualurile şi credinţele lor religioase. Studiul modern al mitului a început în sec. XIX, odată cu romantismul. Wilhelm Mannhardt, James George Frazer şi alţii au întreprins mai târziu un studiu comparativ al miturilor. Sigmund Freud considera mitul o modalitate de exteriorizare a ideilor reprimate, ceea ce Carl Gustav Jung a dezvoltat ulterior în teoria sa despre subconştientul colectiv şi arhetipurile mitice care derivă din el. Bronislaw Malinowski a evidenţiat funcţiile sociale ale mitului, formulând un model al comportamentului uman. Claude Lévi-Strauss punea în lumină structuri subtile în relaţiile formale şi modelele miturilor din toată lumea. Mircea Eliade şi Rudolf Otto susţineau că mitul rămâne doar un fenomen religios. Câteva caracteristici ale mitului se regăsesc şi în alte tipuri de literatură. Povestirile despre începuturile lucrurilor explică originea sau cauza diverselor aspecte din natură sau din societate. Basmele conţin personaje şi evenimente supranaturale, dar le lipseşte forţa de autoritate a mitului. Saga şi epopeea au pretenţia de autoritate şi credibilitate, dar reflectă împrejurări specific istorice.

MIT /Massachusetts Institute of Technology/ Institutul Tehnologic din Massachusetts

Universitate particulară în Cambridge, Massachussetts, celebră pentru educaţia şi cercetarea ştiinţifică şi tehnologică desfăşurate aici. Fondat în 1861, MIT cuprinde şcoli de arhitectură şi de proiectare, de formare inginerească, de ştiinţe umane şi sociale, de management (Şcoala Sloan), de medicină şi de tehnologie. Deşi este mai bine cunoscut pentru programele de inginerie şi de fizică, domenii precum economia, ştiinţele politice, studiile urbane, lingvistica şi filozofia sunt de asemenea importante. Printre dotări se numără un reactor nuclear, un centru informatic, observatoare geofizice şi astrofizice, un accelerator liniar, un centru de cercetare spaţială, tuneluri de vânt supersonice, un laborator de inteligenţă artificială, un centru pentru ştiinţa cognitivă şi un centru pentru studii internaţionale.

Mitanni

Regat antic din partea nordică a Mesopotamiei, aşezat între Eufrat şi Tigru, înfloritor între 1500 şi 1360 î.Hr. Fondat de indo-iranienii care se stabiliseră printre populaţiile huritice din regiune, concura cu Egiptul pentru controlul Siriei. În timpul regelui Saustatar, în sec. XV î.Hr., soldaţii din Mitanni au prădat palatul asirian din Ashur. La mijlocul sec. XIV î.Hr., capitala regatului, Wassukkani, a fost prădată

de hitiți, iar regatul a fost încorporat în Imperiul Hitit, sub numele de Hanigalbat. La puțin timp după aceea, a devenit provincie asiriană.

Mitchell

Vârf în V statului Carolina de Nord, cel mai înalt (2 037 m), în partea estică a fluviului Mississippi. Se află în Black Mountains din Carolina de Nord, ce fac parte din Blue Ridge, în perimetrul Parcului Național Mount Mitchell și al Pădurii Naționale Pisgah. Inițial se numea Black Dome (Domul Negru), însă a primit actualul nume după exploratorul care l-a declarat cel mai înalt vârf din E SUA, în 1835, Elisha Mitchell, care a murit pe acest munte și a fost înmormântat pe vârful lui.

Mitchell

Fluviu în N statului Queensland, Australia. Izvorăște în zona Platoului Estic și are o lungime de 560 km. Pe malurile sale se întâlnesc crocodili. Curge spre NV, traversează peninsula Cape York, pentru a se vărsa în golful Carpentaria. Alimentat de mai mulți afluenți, debitul lui variază în funcție de anotimp și poate seca uneori până la trei luni pe an. A fost explorat în 1845 de către Ludwig Leichhardt și numit după inspectorul general al New South Wales, Thomas Mitchell.

Mitchell, Arthur

(n. 27.03.1934, New York, New York, SUA)

Dansator american, coregraf și director al Teatrului de Dans din Harlem. A studiat la Școala de Arte din New York. A început să danseze în musicaluri pe Broadway și a colaborat cu mai multe companii înainte să devină primul dansator de culoare al trupei New York City Ballet, în 1956. A dansat în câteva spectacole sub îndrumarea lui George Balanchine, de ex. *Visul unei nopți de vară* (A Midsummer Night's Dream, 1962) și *Agon* (1967), înainte de a se despărți de trupă, în 1972. În 1968 a fondat o școală de balet ce a debutat la Teatrul de Dans din Harlem, în 1971. Mitchell a rămas acolo ca director și coregraf.

Mitchell, Billy *născut* William

(29.12.1879, Nisa, Franța - 19.02.1936, New York, New York, SUA)

Aviator american de origine franceză. S-a înrolat în armată și a luptat în Războiul hispano-american. A devenit comandantul forțelor de aviație ale SUA în Primul Război Mondial, fiind inițiatorul formațiilor de bombardare în masă și conducătorul unui atac cu 1 500 de avioane. A pledat pentru separarea forțelor aeriene și a prevăzut înzestrarea navelor de război cu bombardiere. Când un dirijabil al marinei a dispărut într-o furtună (1925), el a acuzat Departamentele de Război și de Marină ale SUA de incompetență. Acuzat de insubordonare a fost judecat de Curtea Marțială și suspendat. Și-a dat demisia în 1926, dar a continuat să sprijine aviația, avertizând asupra concurenței altor țări în domeniu. În 1948, forțele de aviație americane i-au cinstit memoria cu o medalie postumă.

Mitchell, John (Newton)

(05.09.1913, Detroit, Michigan, SUA - 09.03.1988, Washington DC)

Om de stat american. A devenit un avocat eminent la New York și a colaborat cu Richard Nixon în 1967, când firmele lor au fuzionat. A condus cu succes campania electorală a lui Nixon în urma căreia acesta a fost ales președinte în 1968. În funcția de procuror general al SUA (1969–1972), a fost criticat pentru punerea sub acuzare a protestatarilor de război, aprobarea microfoanelor fără o autorizație oficială și încercarea de a împiedica publicarea documentelor Pentagonului. Și-a dat demisia din funcție pentru a conduce campania electorală a președintelui pentru al doilea mandat și s-a implicat în scandalul Watergate. Condamnat pentru complicitate, obstrucționarea justiției și sperjur, a petrecut 19 luni în închisoare.

Mitchell, Joni
născută Roberta Joan Anderson

(n. 07.11.1943, Fort McLeod, Alberta, Canada)

Compozitoare și cântăreață canadiană. A studiat artele în Calgary, unde a început să cânte în cluburi. S-a stabilit în Laurel Canyon, California, SUA. Unele cântece, de ex. *Both Sides Now* și *Woodstock*, au fost compuse pentru alți artiști, devenind hituri. Primele sale înregistrări, *Clouds* (1969) și *Blue* (1971), aparțineau genului folk și reflectau idealismul vremurilor. Mai târziu, înregistrările *Court and Spark* (1974), *Hejira* (1976), *Mingus* (1979, împreună cu Charles Mingus) și *Turbulent Indigo* (1994) au primit influențe de pop și jazz. Faima de cea mai bună compozitoare a vremii vine de la originalitatea versurilor și a aranjamentelor muzicale.

Mitchell, Margaret

(08.11.1900, Atlanta, Georgia, SUA - 16.08.1949, Atlanta)

Scriitoare americană. A studiat la Colegiul Smith. A scris pentru gazeta *The Atlanta Journal* înainte de a dedica zece ani de lucru

singurei sale cărți, *Pe aripile vântului* (Gone with the Wind, 1936, Premiul Pulitzer; ecranizat în 1939). Romanul evocă atmosfera din timpul Războiului Civil American și reconstrucția din perspectiva Sudului american. A ajuns, curând după publicare, cel mai bine vândut roman din istoria literaturii americane. Ca o replică a romanului, în 2001 a apărut *Vântul a zburat* (The Wind Done Gone) de Alice Rondale, un punct de vedere sclavagist asupra vremurilor.

Mitchell, Peter Dennis

(29.09.1920, Surrey, Anglia - 10.04.1992, Bodmin, Cornwall)

Chimist britanic. A descoperit modul în care distribuția enzimelor din membranele mitocondriale le ajută să folosească energia obținută din ionii de hidrogen pentru a converti ADP în ATP. A primit Premiul Nobel, în 1978, pentru formularea teoriei chemiosmotice, ce demonstrează cum este generată energia în mitocondriile celulelor vii.

Mitchell, Wesley C(lair)

(05.08.1874, Rushville, Illinois - 29.10.1948, New York, New York, SUA)

Economist american. Și-a făcut studiile la Universitatea din Chicago, unde i-a avut profesori pe Thorstein Veblen și John Dewey. A fost profesor la mai multe universități printre care și Columbia (1913–1919, 1922–1944). A contribuit la fondarea Biroului Național de Cercetare Economică, în 1920, și a fost director de cercetare până în 1945. Activitatea sa a fost un sprijin în dezvoltarea studiilor cantitative ale comportamentului economic în SUA și în afară. Contemporanii lui i-au acordat un loc de frunte, ca expert în domeniul ciclurilor de afaceri (*vezi* ciclu de afaceri).

Mitchum, Robert (Charles Duran)

(06.08.1917, Bridgeport, Connecticut, SUA - 01.07.1997, Santa Barbara County, California)

Actor american. Și-a petrecut anii adolescenței călătorind prin țară și încercând diverse meserii. S-a alăturat unei companii de film din California și a debutat în 1943; de atunci, a jucat un timp în filme western, în regia lui Hopalong Cassidy. S-a făcut remarcat în filmul *Povestea lui G.I. Joe* (The Story of G.I. Joe, 1945). Primea roluri de singuratici și bandiți, asortate cu înfățișarea lui dură și calmă, în multe filme de categoria B, care au fost apreciate peste ani, ca: *Din trecut* (Out of the Past, 1947), *Omul fără uniformă* (Crossfire, 1947), *Marele furt* (The Big Steal, 1949), *Neîmblânziți* (The Lusty Men, 1952), *Noaptea vânătorului* (The Night of the Hunter, 1955), *Thunder Road* (1958), *Promontoriul groazei* (Cape Fear, 1962), *Prietenii lui Eddie Coyle* (The Friends of Eddie Coyle, 1973), *Adio, draga mea* (Farewell, My Lovely, 1975). Mai târziu a jucat în miniseriale TV ca *Vântul războiului* (Winds of War, 1983) și *Război și amintiri* (War and Remembrance, 1988–1989).

Mitford, Nancy

(28.11.1904, Londra, Anglia - 30.06.1973, Versailles, Franța)

Scriitoare engleză. Născută într-o familie aristocratică și excentrică, a scris romane satirice inspirate din viața înaltei societăți, printre care volumul cu elemente de autobiografie *În căutarea dragostei* (The Pursuit of Love, 1945), *Binecuvântarea* (The Blessing, 1951) și *Nu-i spune lui Alfred* (Don't Tell Alfred, 1960). Volumul de eseuri la care a fost coeditor, *Noblețea obligă* (Noblesse Oblige, 1956), a consacrat deosebirea dintre limbajul clasei aristocratice și cel al clasei medii. Sora ei, Jessica (1917–1996), a scris despre societatea americană - *Cum mor americanii* (The American Way of Death, 1963) fiind cea mai bună carte a ei.

Mithra

În mitologia indo-iraniană, zeu al luminii. Legenda spune că este copilul pământului însuși, zămislit lângă un izvor sfânt, sub un copac sacru, având în mână o torță și un cuțit. Învățat de mic să călărească taurul cosmic dătător de viață, pe care mai târziu îl ucide și al cărui sânge va fertiliza întreaga vegetație. Fapta legendară a zeului stă la baza ritualului de sacrificare a taurilor, ca simbol al fertilității. Mithra a fost asociat cu divinitatea grecească Helios și cu cea romană, Sol Invictus. Prima referire în scris la Mithra datează din 1400 î.Hr. *Vezi și* mithraism.

mithraism

Religie a Iranului antic centrată în jurul lui Mithra, zeul suprem, înainte de venirea lui Zoroastru, în sec. VI î.Hr. Cultul lui Mithra venea dinspre India și s-a răspândit prin Persia până în lumea greacă. În sec. III–IV d.Hr., soldații Imperiului Roman l-au propagat spre V până în Spania, Britannia și Germania. Cel mai important ritual al cultului era sacrificarea taurului, eveniment asociat cu crearea lumii. Ceremoniile mithraice se desfășurau în peșteri, la lumina torțelor. În sec. II–III d.Hr., în Imperiul Roman era foarte răspândită o formă de mithraism în care ceremoniile preluate de

la persani căpătaseră o interpretare platoniciană, iar Mithra era considerat patronul loialităţii faţă de împărat. Mithraismul a intrat în declin odată cu oficializarea creştinismului de către împăratul Constantin I, la începutul sec. IV.

Mitla

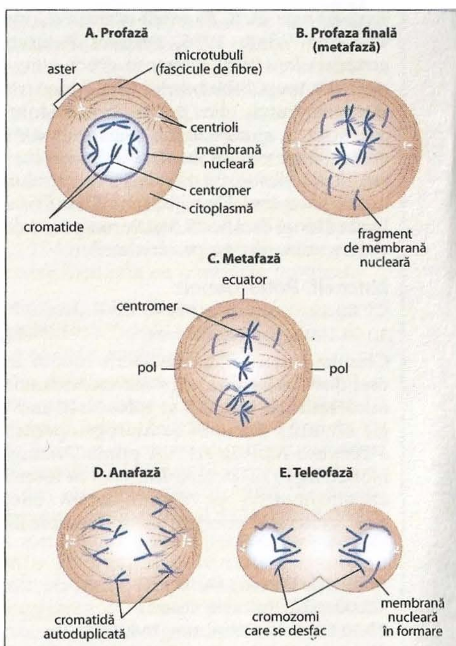
Sat şi sit arheologic în statul Oaxaca, S Mexicului. Se află la o altitudine de 1 480 m şi este înconjurat de munţii Sierra Madre del Sur. Până către 900 d.Hr., aici era un loc sacru în care zapotecii îşi îngropau morţii. Mixtecii au migrat din nordul statului Oaxaca între 900 d.Hr. şi 1500 şi au pus stăpânire pe Mitla. Satul actual, cu casele lui din chirpici, acoperite cu stuf, serveşte drept bază arheologică pentru ruinele din apropiere.

Mito

Domeniu (hanat) japonez, aparţinând uneia dintre cele trei ramuri ale familiei Tokugawa, din care se alegea shogunul în perioada Edo. În sec. XIX, naţionaliştii din Mito au adoptat sloganul „slăviţi-l pe împărat, alungaţi barbarii" *(Sonno joi)*. În timpul misiunii lui Matthew Perry din Commodore în Japonia, Tokugawa Nariaki (1800–1860), daimyo de Mito, a pledat pentru menţinerea Japoniei în izolaţionism, pentru o mai mare unitate naţională şi pentru reforma militară. *Vezi şi* Ii Naosuke; Restauraţia Meiji; Yoshida Shoin.

mitoză

Reproducere celulară prin diviziune, în cadrul căreia o celulă-mamă se divide din punct de vedere genetic în două celule-fiice identice. Termenul se referă la duplicarea şi redistribuirea cromozomilor. Înainte de diviziunea propriu-zisă, fiecare cromozom se dublează, producând două cromatide unite printr-un centromer. În timpul mitozei, membrana nucleului se dizolvă, iar cromatidele fiecărui cromozom sunt despărţite şi dirijate spre câte un pol al celulei. Pe măsură ce se formează din nou membrana nucleară în jurul fiecărui set de cromozomi, citoplasma celulei-mamă se divide pentru a completa cele două celule-fiică. În ultima etapă a mitozei, după separare, membrana celulară se împarte în membranele celulelor-fiică. Mitoza este esenţială în procesul vieţii deoarece astfel se produc celule noi de creştere sau sunt înlocuite celulele moarte. Mitoza poate dura de la câteva minute până la câteva ore, în funcţie de tipul de celule şi de specia căreia îi aparţine organismul. Ea este influenţată de mai mulţi factori, de

Fazele mitozei: A -Profaza. Cromozomii duplicaţi, constând din două jumătăţi (cromatide), unite printr un centromer, se răsucesc şi se scurtează. Două perechi de organite specializate (centrioli) încep să se depărteze una de cealaltă, formând o punte din cilindri proteici goli în interior, numiţi microtubuli. Aceştia se extind şi radial, de la centrioli către polii celulei; B - Profaza finală. Pe măsură ce se distanţează centriolii, membrana nucleară se degradează şi microtubulii se extind de la fiecare centromer către polii opuşi ai celulei; C - Metafaza. Centromerii se aliniază în plan ecuatorial, formând placa metafazică. Când metafaza se apropie de sfârşit, fiecare centromer se divide în două, eliberând unul altuia cromatidele surori; D - Anafaza. Cromatidele sunt atrase spre cei doi poli ai celulei pe măsură ce tubulii centromerici se scurtează iar microtubulii polari se lungesc, provocând îndepărtarea celor doi poli; E - Teleofaza. Cromozomii se desfac , microtubulii dispar, iar membrana nucleară se reconstituie în jurul fiecărui set de cromozomi. Citoplasma iniţiază procesul de formare a celor două celule surori.

© MERRIAM-WEBSTER INC.

ex. momentul zilei, temperatura, mediul chimic etc. *Vezi şi* centromer; meioză.

Mitra

În hinduismul vedic, unul dintre zeii din categoria Aditya, adică a principiilor primordiale ale universului. El reprezintă prietenia, integritatea, armonia şi toate celelalte calităţi necesare pentru a menţine ordinea în existenţa umană. De obicei, este evocat împreună cu Varuna, păzitorul ordinii cosmice, ale cărui puteri le completează Mitra, ca păzitor al ordinii umane. Fiind un spirit al zilei, el este uneori asociat cu Soarele. Divinitatea similară în Iran este Mithra.

mitralieră

Armă automată de calibru mic, capabilă de a susţine foc rapid, de obicei 500–1 000

de gloanțe pe minut. Inventată la sfârșitul sec. XIX de Hiram Maxim, a schimbat profund metodele războiului modern. Câmpul de luptă al Primului Război Mondial a fost dominat de mitraliera cu bandă de alimentare, folosită cu mici schimbări în Al Doilea Război Mondial. Mitralierele moderne se împart în trei categorii: arme automate, înzestrate cu cameră pentru muniție de calibru mic, operate de un singur soldat; mitraliere de uz general, cu muniție de foc continuu, operate de doi soldați; mitraliere grele, cu muniție de 12,7 mm sau mai mare, amplasate, adesea, pe vehicule blindate. *Vezi și* pușcă-mitralieră.

Mitre, Bartolomé
(26.06.1821, Buenos Aires, Argentina - 18.01.1906, Buenos Aires)

Președinte al Argentinei în perioada 1862–1868. A fost exilat pentru că l-a criticat pe dictatorul Juan Manuel de Rosas. A colaborat cu forțele uruguayene pentru înlăturarea de la putere a dictatorului, apoi a condus o campanie de succes pentru a face din Buenos Aires capitala unei Argentine unite. Odată ales președinte, a suprimat caudillos rurale, a extins serviciul de poștă și telegraf, a organizat finanțele publice, a înființat noi curți în sistemul judiciar și a fondat ziarul *La Nación* (1870) și Academia Națională de Istorie a Argentinei. *Vezi și* Justo José de Urquiza.

Mitridate VI Eupator
cunoscut ca **Mitridate cel Mare**
(m. 63 î.Hr., la Panticapaeum)

Rege al Pontului (120–63 î.Hr.) și adversar al Romei. Din cca 120 î.Hr., fiind prea tânăr, a domnit alături de mama sa, dar a înlăturat-o apoi de la putere în 115 î.Hr. pentru a conduce singur. Treptat, a cucerit teritorii de-a lungul coastelor vestice și sudice ale Mării Negre. A purtat trei războaie împotriva Romei, numite și Războaiele Mitriadice (88–85 î.Hr., 83–82 î.Hr., 74–63 î.Hr.). A fost însă învins de Sylla (86 î.Hr.), nereușind să pună capăt amenințării romane. La nevoie, a cerut bani și provizii de la teritoriile grecești din Asia Mică și a înăbușit revoltele grecilor. După 86 î.Hr., Grecia s-a orientat spre Roma, însă a avut de suferit de pe urma celor doi adversari până când Pompei l-a învins pe Mitridate. Acesta a rămas în istorie printre puținii conducători care s-au opus forței de expansiune romane în Asia.

CLICHE MUSEES NATIONAUX, PARIS

Mitridate VI, bust, Muzeul Luvru, Paris

Mitscher, Marc A(ndrew)
(26.01.1887, Hilsboro, Wisconsin, SUA - 03.02.1947, Norfolk)

Ofițer american de marină, a absolvit Academia Navală a SUA la Annapolis, Maryland. Ca pilot de marină, a contribuit la dezvoltarea aviației navale, ca o componentă a flotei. În Al Doilea Război Mondial a comandat nava portavion *Hornet* în Bătălia de la Midway. A condus atacuri cu portavioane în bătăliile din Marea Filipinelor, din golful Leyte, de la Iwo Jima și Okinawa. În 1946 a fost promovat la gradul de amiral și a devenit comandantul flotei americane din Atlantic.

Mitsubishi, Corp.
Consorțiu de companii japoneze independente. Prima companie Mitsubishi era un concern de comerț și navigație, fondat în 1873 de Iwasaki Yataro. După Primul Război Mondial au fost create câteva firme auxiliare, iar prin anii 1930, Mitsubishi era al doilea zaibatsu ca mărime din Japonia. În Al Doilea Război Mondial era un antreprenor militar de seamă, cel mai cunoscut produs al său fiind avionul de luptă Zero Mitsubishi. Către sfârșitul războiului, consorțiul deținea controlul a două sute de firme. Zaibatsu a fost desființat de forțele de ocupație americane, iar acțiunile firmelor subsidiare au fost vândute publicului. După ocupație, companiile Mitsubishi independente au început să se asocieze din nou, dar fără ca una dintre ele să devină dominantă. Astăzi, grupul se compune din sute de filiale și societăți aflate în toată lumea, organizate în mai multe grupuri de afaceri, în domenii precum industria chimică, producția de electronice și utilaje.

Mitterrand, François (-Maurice-Marie)
(26.10.1916, Jarnac, Franța - 08.01.1996, Paris)

Președinte al Franței (1981–1995). După ce a fost în armata franceză în Al Doilea Război Mondial, a fost ales în Adunarea Națională (1946) și a ocupat diverse funcții ministeriale sub 11 guverne din cea de-A Patra Republică (1947–1958). Având o orientare de stânga, a făcut parte din opoziție în timpul guvernului lui Charles de Gaulle și a candidat împotriva lui, fără succes, în 1965, primind totuși 32% din voturi. În 1971 a devenit secretar al Partidului Socialist Francez, ce a ocupat poziția majoritară între forțele de stânga; ca

François Mitterrand

CAMERA PRESS/GLOBE PHOTOS

urmare, a fost ales președinte în 1981. Având o susținere majoritară de stânga în Adunarea Națională, Mitterrand a introdus reforme economice radicale, care au suferit schimbări în 1986, odată cu revenirea la putere a partidelor de dreapta. În 1988 a fost reales președinte, susținând puternic politica Uniunii Europene. Politica internă a fost mai slabă, fapt reflectat în rata de șomaj alarmantă. În 1991, el a numit-o pe Edith Cresson (n. 1934) în funcția de prim-ministru, prima femeie din Franța în această funcție (1991–1992). Când socialiștii au pierdut alegerile din 1993, politica lui Mitterrand a intrat în declin.

mitul creației *sau* cosmogonie

Narațiune simbolică despre crearea și organizarea lumii, așa cum este ea înțeleasă într-o anumită tradiție. Nu toate miturile despre creație includ un creator, deși o zeitate creatoare supremă, care ar exista anterior creației, este des întâlnită. Miturile în care lumea se formează treptat subliniază puterea latentă a pământului. În alte mituri despre creație, lumea este progenitura unor părinți primitivi, derivă dintr-un ou cosmic, sau este scoasă la suprafață din ape primordiale de un animal sau de un diavol. Oamenii sunt aduși pe pământ de un zeu sau sunt scoși din adâncurile pământului, dintr-o rocă sau dintr-un copac. Există, adeseori, trei momente ale creației: creația ființelor primordiale sau a zeilor, a urmașilor umani care sunt, de obicei, semidivini și a oamenilor. Miturile despre creație explică sau validează credințele primare, tiparele de viață și cultura. Ritualurile dramatizează mitul și explică organizarea și treptele comunității.

Mix, Tom *născut* Thomas Hezikiah

(06.01.1880, Mixchun, Pennsylvania, SUA – 12.10.1940, lângă Florence, Arizona)

Actor american. A lucrat la o fermă apoi, ca ajutor de șerif, a funcționat o perioadă în cadrul armatei și în forțele de jandarmi din Texas, iar în cele din urmă, în 1906, a intrat într-un spectacol despre Vestul Sălbatic. A debutat pe marele ecran în 1910 ca erou de western, devenind curând un star al filmului mut de acest gen. De-a lungul anilor, calul său, Tony, și-a câștigat o faimă aproape la fel de mare ca stăpânul său. Mix a jucat în peste 200 de filme artistice de lungmetraj și a fost regizorul și producătorul unora dintre ele. Cu toate astea, nu a rezistat concurenței filmului sonor.

Mixco

Oraș, 384 428 loc. (2002), situat în partea central-sudică a Guatemalei. Este suburbie în V capitalei Guatemala și furnizor de produse agricole pentru aceasta.

mixedem

La adulți, reacție fiziologică la micșorarea concentrației de hormoni tiroidieni. Are mai multe cauze: apare fie în urma extirpării, atrofierii sau hipofuncției glandei tiroide, fie, secundar, ca o consecință a unei afecțiuni a glandei pituitare. Simptomele se instalează treptat: limba crește în volum, pielea se îngroașă, inima se mărește, apar stări de somnolență, iar metabolismul devine lent. Concentrația scăzută de hormoni tiroidieni influențează nivelul altor hormoni din organism ducând la scăderea nivelului de sodiu din sânge și la dereglări ale aparatului reproducător (șanse scăzute de fertilitate), ale glandelor suprarenale și ale sistemului circulator. Tratamentul constă în administrarea de hormon tiroidian.

mixină

Denumire comună pentru cele 30 de specii de vertebrate fără fălci, grupate în două familii, aparținând clasei *Agnatha*. Familia *Mixinidae* cuprinde specii care trăiesc în toate oceanele. Excepție fac speciile din familia *Eptatretidae*, care lipsesc din Atlanticul de Nord. Corpul este serpentiform, tegumentul moale, lipsit de solzi și au tentacule groase pereche pe extremitatea botului. Ating o lungime de 40–80 cm. Au schelet cartilaginos. Gura, adaptată pentru supt și prevăzută cu dinți cornoși, are aspectul unei fante. Trăiesc în apele reci ale mării, la adâncimi de peste 1 200 m și, de obicei, se îngroapă în substratul moale de pe fundul apei. Se hrănesc cu nevertebrate și cu pești morți sau bolnavi, pot să-și croiască drum în corpul peștilor prinși în plase și să-i devoreze din interior. Secretă cantități enorme de mucus când sunt manipulate. *Vezi și* cefalaspidomorf.

mixomicete

Denumire generică pentru cele cca 500 de specii de organisme primitive, nucleate, care se aseamănă atât cu protozoarele, cât și cu ciupercile. Inițial grupate în regnul

Fungi, unele clasificări le situează în regnul *Protista*. De obicei, se dezvoltă în condiții de umezeală, răcoare și întuneric, spre ex. în solurile de pădure. Bacteriile, mucegaiurile, drojdiile și ciupercile asigură principala sursă de hrană a mixomicetelor. Ciclul complex de viață al acestor organisme are o alternanță completă a generațiilor, fapt care poate clarifica începuturile evoluției atât a celulelor animale cât și a celor vegetale. În prezența apei, dintr-un spor de dimensiuni mici ia naștere fie o celulă nudă alcătuită din citoplasmă care, prin agregare cu alte celule nude, formează mase mucilaginoase, fie o masă plasmatică mare, plurinucleată, denumită plasmodiu. Acesta formează o carcasă de spori care, atunci când se usucă, se dezintegrează și eliberează sporii, reluând astfel ciclul biologic.

mixovirus

Virus sau grup de virusuri care poate provoca gripa, răceala, oreionul și pojarul la om, răpciuga la câini, pesta bovină la vite și boala Newcastle la păsări. Virusul conține ARN și este învelit într-o membrană lipidică cu forme ce variază de la sferică până la filiformă, care prezintă proeminențe proteice. Aceste virusuri reacționează cu o proteină de pe suprafața globulelor roșii, din care cauză conduce la aglomerarea anormală a hematiilor.

mixtec

Populație indiană în S Mexicului. A atins un grad înalt de civilizație în perioada aztecă și preaztecă, fapt reflectat de dovezile scrise. Astăzi mixtecii trăiesc din agricultură, vânat, pescuit, creșterea animalelor. Au două meșteșuguri reprezentative: țesutul și olăritul. Deși se declară romano-catolici și activează în frății religioase (*în spaniolă, confradías*), tradiția lor este un amestec de practici și credințe precreștine și ritualuri catolice.

Mizoguchi Kenji

(16.05.1898, Tokyo, Japonia - 24.08.1956, Kyoto)

Regizor japonez de film. După ce a studiat pictura, în 1919 a început să joace pentru studioul de film Nikkatsu; a debutat ca regizor în 1922. Printre primele lui filme se numără: *Scene de stradă* (Gaijo no suketchi, 1925), *Marșul Tokyo* (Tokyo koshin-kyoku, 1929), *Elegie în Osaka* (Naniwa hika, 1936) și *Ultimele crizanteme* (Zangiku monogatari, 1939). Filmele lui cu imagini artistice, peste 80 la număr, se ocupă de conflictul dintre valorile moderne și cele tradiționale. A câștigat recunoaștere internațională pentru filmul *Povestirile lunii palide după ploaie* (Ugetsu monogatari, 1953), un comentariu alegoric la imaginea Japoniei postbelice. Și filmele despre femei au fost apreciate: *Dragostea actriței Sumako* (Joyû Sumako no koi, 1947), *Doamnele nopții* (Yoru no onnatachi, 1948) și *Strada rușinii* (Akasen chitai, 1956).

Mizoram

Stat situat în NE Indiei. Suprafața: 21 081 kmp; 891 058 loc. (2001). Centrul administrativ: Aizawl. Este mărginit de Myanmar și Bangladesh, și de statele indiene Tripura, Assam și Manipur. Are un relief predominant muntos. Diferitele grupuri etnice din Mizoram sunt denumite generic mizo (lushai) și vorbesc o varietate de dialecte tibetane și birmaneze. Pe parcursul a mai multor decenii, s-au opus autorității Indiei, iar proclamarea teritoriului unionist Mizoram, în 1972, nu a mulțumit populația. Conflictul a luat sfârșit în 1987, cu promovarea teritoriului la titlul de stat și alegerea unui guvern local. Ramura principală a economiei este agricultura.

Mizuno Tadakuni

(19.07.1794, Edo [Tokyo], Japonia - 12.03.1851, Edo)

Consilier al celui de-al 12-lea shogun din familia Tokugawa, Tokugawa Ieyoshi (shogun 1837–1853). Într-o perioadă de declin social și economic, Mizuno a încercat să pună în practică o serie de reforme ce au readus în Japonia de la sfârșitul perioadei Edo, simplitatea marțială de la începutul shogunatului Tokugawa. A adoptat legi somptuare, a anulat datoriile samurailor, a decretat reducerea prețurilor și a salariilor și a încercat să-i determine pe țăranii imigranți neautorizați să părăsească orașele pentru a se întoarce la țară. Reformele acestea radicale au eșuat însă, iar Mizuno a fost destituit.

Mjollnir

În mitologia norvegiană, ciocanul și simbolul puterii lui Thor. Făurit de pitici, ciocanul i-a servit lui Thor atât ca armă, cât și ca simbol al divinității. Avea puteri magice și, odată aruncat, se întorcea în mâna lui Thor. A fost furat de uriașul Thrym care a cerut-o pe Frejya de soție, drept preț de răscumpărare. Când Freyja a refuzat să meargă la Thrym, Thor s-a prezentat deghizat în Freyja, recuperându-și ciocanul care fusese adus pentru oficierea căsătoriei uriașului cu Freyja; după care a avut loc un măcel printre uriași în care a fost ucis și Thrym.

Mjøsa

Lac în SE Norvegiei, situat la N de Oslo, la capătul sudic al văii Gudbrands. Este cel mai mare lac din țară și face legătura dintre râul Lågen, la N, și sistemul hidrografic Vorma–Glåma, la S. Are o suprafață de 368 kmp, o lungime de 100 km și lățimea de 1,6–14 km. Lillehammer, la capătul nordic, și Hamar, la E, sunt cele mai mari orașe de pe malul lacului.

mlaștină

Ecosistem de apă dulce sau sărată, caracterizat prin soluri minerale slab drenate și prin flora reprezentată de ierburi. Aici cresc mai puține specii de plante decât pe terenurile bine irigate, însă nu inundate; ierburile, rogozul, trestiile sau papura sunt cele mai frecvente. Din punct de vedere comercial, cea mai importantă plantă cultivată pe astfel de terenuri este orezul. Mlaștinile sărate se formează în ținuturi situate între fluxuri, prin inundarea și drenarea cu apă de mare. În zonele permanent inundate nu cresc ierburi.

moa

Nume generic a 13–25 de specii dispărute de ratite din Noua Zeelandă, constituind ordinul *Dinornithiformes*. Păsările puteau fi de mărimea unui curcan sau înalte chiar până la 3 m. Moa erau bune alergătoare și se apărau prin lovituri cu picioarele. Erau vânate pentru carne, oase (folosite pentru confecționarea armelor și a podoabelor) și ouă (a căror coajă servea drept vas pentru apă). Speciile mai mari au dispărut pe la sfârșitul sec. XVII; un număr de specii mai mici a ajuns până în sec. XIX. Păsările moa se hrăneau cu iarbă, semințe, fructe și frunze. Depuneau un singur ou de dimensiuni mari într-o adâncitură din sol.

Moab

Regat antic în străvechea Palestină. Localizat la E de Marea Moartă, în regiunea din SV Iordaniei de astăzi, regatul se învecina cu Edom și țara amoriților. Moabiții erau un popor înrudit cu israeliții, fiind când aliați, când adversari ai acestora. Piatra moabită descoperită la Dibon menționează victoriile din sec. IX î.Hr. ale regelui moabit Meșa, mai ales cele purtate împotriva Israelului. Regatul Moab a fost cucerit în 582 î.Hr. de babilonieni.

moabiți

Popor semitic stabilit în regiunile înalte la E de Marea Moartă (acum partea central-vestică a Iordaniei). Cultura lor este încadrată în timp între sfârșitul sec. XIV î.Hr. și 582 î.Hr., când au fost cuceriți de babilonieni. Conform Vechiului Testament, ei descindeau din Moab, unul dintre fiii lui Lot. Cu toate că limba, religia și cultura lor erau relativ asemănătoare cu ale israeliților, moabiții erau o comunitate distinctă. Străbunica lui David, Rut, aparținea acestui popor. Piatra moabită, o stelă descoperită în 1868, este singura dovadă scrisă despre poporul moabit; ea îl menționează pe regele Omri al Israelului, care a recucerit pământurile moabiților, eveniment pe care moabiții îl puneau pe seama mâniei zeului lor, Chemoș. *Vezi și* Dibon.

moai

Statuetă din Insula Paștelui, sculptată în lemn și având o semnificație religioasă incertă. Statuile par să reprezinte strămoșii care continuă să trăiască sub formă de schelete. Sunt două tipuri de figurine: moai kavakava (bărbați), cu nas încovoiat și barbișon, uneori cu o figură zoomorfă sau antropomorfă incizată pe cap, și moai paepae (femei), cu figuri plate și ochi mari. Erau folosite uneori în ritualuri ale fertilității și, mai adesea, pentru sărbători ale recoltei, când primele fructe culese erau depuse în jurul lor drept ofrandă.

moară de apă

Mecanism pentru obținerea energiei din apele curgătoare sau cascade, prin utilizarea unor padele sau găleți atașate de o roată. Roata se învârte datorită forței apei curgătoare care întâmpină rezistența padelelor sau datorită greutății apei care umple gălețile. Energia astfel rezultată este transmisă mecanismului prin axul roții. Moara de apă a constituit probabil prima sursă de energie mecanică fără suport uman sau animalier și a fost folosită inițial pentru adunarea apei și măcinarea grânelor. *Vezi și* hidroenergie.

moară de cereale

Utilaj pentru măcinarea cerealelor. La început, se foloseau morile de apă. Morile cu angrenaje care învârteau pietrele de moară au fost utilizate în Imperiul Roman, dar au atins apogeul în Europa medievală. Un exemplu relevant este imensa moară de cereale de lângă Arles, Franța, care, cu cele 16 roți suprapuse în cascadă, fiecare cu diametrul de 2 m și angrenaje din lemn, ar fi putut măcina pentru 80 000 de oameni. Morile de vânt au fost printre cele mai performante surse de energie care au înlocuit forța de tracțiune animală. Au fost folosite timp de secole în diverse părți ale lumii și au în continuare o mare

importanță industrială în cadrul țărilor aflate în curs de dezvoltare.

moară de vânt

Instalație pentru exploatarea energiei vântului folosind pânze montate pe un ax care se rotește. Pânzele sunt montate într-un anumit unghi sau sunt răsucite ușor, astfel încât forța vântului care le mișcă are două componente, dintre care una, în planul pânzelor, produce rotația. Ca și morile de apă, morile de vânt au fost printre primele instalații care au înlocuit forța umană în producerea energiei. La început au fost folosite la măcinarea grâului sau la drenarea și pomparea apei. Folosirea morilor de vânt se remarcă în toată Europa (în special în Olanda) începând cu sec. XII până la începutul sec. XIX, dar treptat au încetat să mai fie folosite. Interesul pentru folosirea morilor de vânt a crescut din nou în anii 1970, când au fost utilizate pentru producerea energiei electrice. *Vezi* puterea vântului.

moarte cerebrală

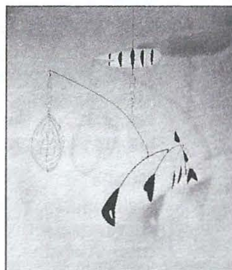
Distrugere iremediabilă a creierului. Înainte de invenția aparatelor de menținere a vieții, moartea creierului conducea și la moartea corpului. Considerațiile etice sunt de o importanță majoră în definirea criteriilor morții cerebrale; în majoritatea țărilor, aceasta trebuie constatată înainte de a renunța la eforturile de menținere în viață a organismului. Printre aceste criterii se numără: coma profundă, din cauza unor cauze cunoscute; absența oricăror funcții ale creierului (de ex. respirația spontană, reacția pupilelor, reflexele de tuse); excluderea cazurilor de hipotermie și moartea cerebrală indusă de medicamente sau prin otrăvire. Electroencefalograma este folositoare, dar nu esențială, în înregistrarea morții cerebrale. Donatorii de organe trebuie să fie declarați în stare de moarte cerebrală înainte de a li se preleva organele. Întreruperea aparatelor de asistare a vieții, după intrarea în moarte cerebrală, a fost subiectul multor procese juridice și penale.

Moartea Neagră

Epidemie de ciumă bubonică și pneumonică. A izbucnit și a făcut ravagii în Europa, în sec. XIV. Flagelul a pornit din Asia și a ajuns în Europa în 1347, când o armată turcă ce asedia un post comercial genovez în Crimeea a catapultat cadavre infestate cu ciumă în oraș. Ciuma s-a întins din porturile mediteraneene în toată Europa, între 1347 și 1351. Replici ale ciumei au mai avut loc și în anii 1361–1363, 1369–1371, 1374–1375, 1390 și 1400. Târgurile și orașele mari au fost mai afectate decât satele, în unele cazuri murind comunități întregi. Aproape întreaga economie europeană a fost distrusă. Cam o treime din populația continentului european, un total de 25 de milioane de oameni, a murit în timpul Morții Negre.

mobil

Sculptură abstractă cu componente puse în mișcare de un motor sau de forța naturală a curenților de aer. Părțile sale turnante creează o impresie vizuală de volume și forme în continuă schimbare. Termenul a fost propus prima dată de Marcel Duchamp pentru operele lui Alexander Calder, expuse la Paris în 1932. Calder a devenit reprezentantul cel mai de seamă al acestui gen de artă.

Capcană de homari și coadă de pește, mobil realizat din sârmă de oțel și folie de aluminiu pictată, Alexander Calder, 1939; Muzeul de Artă Modernă, New York

COLECȚIA MUZEULUI DE ARTĂ MODERNĂ, NEW YORK

Mobil Corp.

Fost nume al uneia dintre cele mai mari companii americane ce activează preponderent în industria țițeiului, dar are și fabrici de produse chimice și filiale de distribuție. Originea corporației coboară până în sec. XIX, la două companii petroliere, Vacuum Oil Co. (fondată în 1866) și Standard Oil Co. din New York (sau Socony, fondată în 1882). Ele au fuzionat în 1931, în Socony-Vacuum Corp., ce a devenit Socony Mobil Oil Corp. (1955), iar apoi Mobil Oil Corp. (1966). În 1974, societatea anonimă Mobil Corp. a apărut când Mobil Oil Corp. a cumpărat Marcor Inc. pentru a-și diversifica activitatea. În 1988, Mobil se reorientase spre profilul petrolier și vânduse deja segmentele din Marcor ce nu aveau legătură cu acest domeniu, printre care și Montgomery Ward. Mobil Oil Corp. desfășoară o gamă largă de operațiuni în cadrul producției de petrol și a derivatelor în centrele din golful Mexic, California, coasta Atlanticului, Alaska, Marea Nordului și Arabia Saudită. În 1999 a fuzionat cu Exxon Corp., pentru a deveni Exxon Mobil Corp.

mobilă

Obiecte casnice din lemn, metal, plastic, marmură, sticlă, materiale textile, având o multitudine de utilizări. Termenul

desemnează obiecte diverse, care variază de la un simplu cufăr din lemn de pin sau un scaun țărănesc până la cea mai rafinată vitrină cu intarsii sau măsuță aurită. De obicei, mobila poate fi deplasată, dar există și unele tipuri încastrate în perete, precum dulapurile de bucătărie sau bibliotecile. Din punct de vedere al stilului, se înrudește cu arhitectura și decorațiunile interioare. De-a lungul istoriei, aspectele funcționale și decorative ale mobilei au fost influențate de economie și de modă. Între sec. XIV și XVIII, fabricarea mobilei a luat amploare, fiind o ramură foarte importantă a industriei și în prezent. În anii 1920 și 1930, arhitecții au proiectat scaune fabricate din materiale moderne cum ar fi oțelul tubular sau plasticul. *Vezi și* mobilier curbat, mobilier american timpuriu, shaker.

Mobile

Golf mic în golful Mexic, la N de gura de vărsare a fluviului Mobile, în SV statului Alabama, SUA. Are o lungime de 56 km și o lățime de 13–29 km. Este legat de golf printr-un canal săpat între Dauphin Island și Mobile Point. În timpul Războiului Civil American, aici a avut loc Bătălia din golful Mobile.

Mobile

Oraș, 198 915 loc. (2000), situat în SV statului Alabama, SUA, pe malul golfului Mobile la gura de vărsare a fluviului Mobile. În 1519, spaniolii au fost primii exploratori ai regiunii. Coloniștii francezi au construit, în 1702, un fort lângă gura de vărsare a fluviului. A fost capitala coloniei franceze Louisiana până în 1719. În 1763 a fost cedat englezilor și ocupat de spanioli în timpul Revoluției Americane. În timpul Războiului din 1812 a fost capturat de americani și încorporat ca parte a Floridei de Vest, devenind oraș în 1819. În timpul Războiului Civil American a fost un important fort al Confederației, dar forțele federale au câștigat Bătălia din golful Mobile și au capturat orașul. Mobile este singurul port la mare din statul Alabama și un important centru industrial, cultural și academic.

Mobile, Bătălia din golful ~

(5 august 1864)

Bătălie navală în timpul Războiului Civil American. Flota unionistă, sub comanda lui David Farragut, a intrat în golful Mobile făcând o breșă în cordonul de mine (torpile) și a angajat în conflict cuirasatul confederat *Tennessee*. Bătălia a durat două ore, iar la sfârșitul ei, flota unionistă a obținut controlul în golf. Odată cu capitularea orașului Fort Morgan, situat în apropiere, fostul port confederat Mobile a fost desprins din blocada confederaților.

mobilier american timpuriu

Mobilier realizat în a doua jumătate a sec. XVII de către coloniștii americani. Cele mai vechi piese erau masive și bazate pe stilurile iacobine engleze. Decorațiunile constau în motive florale sculptate sau pergamente cu frunze sculptate, uneori pictate, pentru a fi puse în valoare; lemnul cel mai des folosit era cel de stejar sau de pin. Realizat în valea râului Connecticut și în așezările de coastă din Massachusetts, acest mobilier se compunea în special din cufere, dulapuri, mese, scaune cu sau fără spătar și paturi.

mobilier curbat

Tip de mobilier realizat din stinghii de lemn curbate într-o anumită formă, după ce au fost în prealabil încălzite cu abur. Metoda s-a folosit în sec. XVIII pentru scaunul de tip Windsor, dar principalul reprezentant al acestei inovații este Michael Thonet, care i-a exploatat posibilitățile în anii 1840. Scaunele sale curbate sunt printre cele mai apreciate piese de mobilier produse la scară largă; calitățile acestui tip de mobilier sunt evidente: el este ușor, confortabil și ieftin, dar în același timp rezistent și estetic.

Scaun cu brațe din lemn de fag curbat, creat de frații Thonet, Austria, cca 1870; Muzeul de Artă Modernă, New York

MUZEUL DE ARTĂ MODERNĂ, NEW YORK, DĂRUIT DE THONET INDUSTRIES

mobilizare

Organizare a forțelor armate ale unei națiuni pentru serviciul militar, în vreme de război sau în alte cazuri de alertă pe plan național. Mobilizarea presupune recrutarea și instruirea soldaților, construirea de baze militare și de baze de pregătire și procurarea și distribuirea de arme, muniție, uniforme, echipament și provizii. Mobilizare generală înseamnă concentrarea tuturor resurselor unei țări pentru a susține efortul militar: de ex. civilii contribuie cu materialele și proviziile de care are nevoie armata, economisesc resurse epuizabile, cum sunt combustibilii, pentru a fi folosite de armată sau

chiar își vând din acțiuni pentru a finanța efortul militar.

Möbius, August Ferdinand

(17.11.1790, Schulptorta, Saxonia - 26.09.1868, Leipzig)

Matematician și astronom german. A început să predea la Universitatea din Leipzig în 1815 și și-a câștigat renumele cu numeroase articole publicate, mai ales studii de geometrie. A introdus coordonatele omogene în geometria analitică și a studiat transformările geometrice, în special transformările proiective. A fost un pionier în domeniul topologiei; într-un jurnal descoperit după moartea lui, s-a găsit o analiză a proprietăților suprafețelor plane cu o singură față și celebra bandă a lui Möbius.

Mobutu Sese Seko
născut **Joseph-Désiré Mobutu**

(14.10.1930, Lisalo, Congo Belgian - 07.09.1997, Rabat, Maroc)

Președinte al Zairului (Congo actual) în perioada 1965–1997. A activat în armata belgiano-congoleză și în jurnalistică înainte de a se alătura lui Patrice Lumumba la negocierile pentru independență de la Bruxelles, din 1960. Odată independența obținută, guvernul de coaliție, în frunte cu președintele Iosef Kasavubu și premierul Lumumba, l-a învestit pe Mobutu ca ministru al apărării. Când au existat neînțelegeri între Kasavubu și Lumumba, Mobutu l-a ajutat pe cel dintâi să preia puterea. Patru ani mai târziu, în timpul unei lupte pentru putere dintre președintele Kasavubu și prim-ministrul Moise Tshombe, Mobutu l-a răsturnat de la putere pe Kasavubu și a preluat președinția. A instaurat o guvernare unipartită și a schimbat toate numele europene cu nume africane, inclusiv pe al său, Mobutu Sese Seko însemnând „războinicul atotputernic". Regimul lui totalitar nu a încurajat creșterea economică. Declinul a fost rezultatul corupției, al administrării defectuoase și al neglijenței, în timp ce averea personală a lui Mobutu a ajuns printre cele mai mari din lume. În 1997 a fost înlăturat de la putere de Laurent Kabila și a murit în exil în Maroc.

mocasin

Denumire comună pentru cele două specii de crotal: mocasinul-de-apă sau mocasinul-mexican (*Agkistrodon bilineatus*). Mocasinul-mexican este un șarpe veninos, răspândit în regiunile joase de la Rio Grande până în Nicaragua. Are cam un metru lungime și un colorit brun sau negru cu dungi albe, înguste și neregulate, pe spate și pe părțile laterale. *Vezi și* cap-de-aramă.

mocasin-de-apă
sau **mocasin-gură-de-bumbac**

Denumire comună pentru cele două specii de crotal care sunt răspândite în regiunile mlăștinoase din SE SUA și Mexic. Specia din SUA (*Agkistrodon piscivorus*) este numită și „gură de bumbac" pentru că atunci când amenință deschide gura, arătând interiorul ei alb. Crește până la 1,5 m lungime și este complet negru sau brun cu benzi transversale închise. Este un șarpe periculos cu o mușcătură care poate cauza moartea; tinde să se lipească de pământ sau să se îndepărteze încet când este în pericol. Mănâncă orice animal de talie mică, inclusiv țestoase, pești și păsări. *Vezi și* cap-de-aramă.

Moche

Civilizație dominantă de pe coasta nordică a actualului Perú, între sec. I–VIII d.Hr. Numele i-a fost dat după situl Moche, din valea râului Moche, probabil capitala acestei populații. Așezările lor erau răspândite de-a lungul coastei deșertice din N statului Perú, de la râul Lambayeque până la râul Nepeña. Foloseau sisteme de irigații pe arii mari, iar produsele agricole aprovizionau numeroase orașe în care se găseau piramide în trepte. Printre meșteșuguri se numără prelucrarea metalului și olăritul cu matrițe, din care au rămas exemplare de o măiestrie rară. Nu se cunoaște cauza dispariției acestei civilizații. *Vezi și* civilizația andină.

Mască din aliaj de aramă și aur cu ochi din scoică, descoperită la Huaca de la Luna în valea râului Moche, cca 400 î.Hr.-600 d.Hr.; Muzeul Linden, Stuttgart, Germania

FERDINAND ANTON

Moctezuma II

Vezi Montezuma II

mod

În gramatică, categorie ce reflectă părerea vorbitorului cu privire la realitatea, probabilitatea sau irealitatea unui eveniment. Marcate adesea prin forme speciale ale verbului (inflexiuni), modurile personale includ indicativul pentru situații factuale sau neutre (de ex. „Tu ți-ai făcut treaba"), imperativul pentru exprimarea unei comenzi sau a unei cereri („Fă-ți treaba!"), conjunctivul și optativul. Conjunctivul are

funcții diverse: poate exprima îndoiala, posibilitatea, necesitatea, dorința.

mod

În muzică, diverse concepte utilizate pentru a clasifica gamele și liniile melodice. În muzica occidentală, termenul se folosește cu referire la modurile din muzica bisericească medievală (*vezi* moduri bisericești). În muzica tonală, gamele (*vezi* cheie muzicală) sunt în general în modul major sau în cel minor, în funcție de intervalul dintre prima și a treia notă din gamă (terța). Raga indiene pot fi considerate moduri. Conceptul de mod poate presupune mai mult decât o simplă clasificare a gamelor; el se extinde până la un adevărat inventar de formule melodice și chiar alte caracteristici muzicale ce se manifestă odată cu un set de formule. Termenul de mod a mai fost folosit și pentru modele ritmice pur și simplu, de ex. Ars Antiqua, ce își avea originea în metrica poeziei antice grecești.

mod

Vezi medie, mediană și mod

mod de hrănire

Acțiune a unui animal, ce are drept scop obținerea alimentelor. Fiecare specie își dezvoltă diverse metode de căutare, obținere și ingerare a hranei. Unele categorii consumă un singur tip de alimente; altele, o varietate. În cazul nevertebratelor, alegerea hranei se bazează pe instinct; la vertebrate, modul de hrănire este un comportament dobândit.

modalitate

Proprietăți ale propozițiilor, de ex. necesitate, contingență, posibilitate și imposibilitate, în contrast cu adevărul sau falsitatea. Astfel, propozițiile „Unii oameni pot fi nemuritori" și „Oamenii sunt în mod necesar animale sociale" sunt propoziții modale. Deși silogismele modale au fost studiate de Aristotel, logica modală rămâne și astăzi un subiect de dezbatere încă deschis. *Vezi și* logică deontică.

modă

Stil de vestimentație sau de înfrumusețare ce are succes într-o anumită perioadă sau într-un anumit spațiu (de ex. stilul contemporan). Se poate schimba de la o perioadă la alta, de la o generație la alta. Reflectă statutul social și economic al unei persoane, funcție ce explică succesul multor stiluri de îmbrăcăminte, de-a lungul istoriei; în occident, curtea regală sau imperială dădea tonul modei. În sec. XIX și XX, moda a devenit o industrie internațională profitabilă, ca urmare a dezvoltării unor case de modă și a unor magazine de renume mondial. *Vezi și* îmbrăcăminte.

model standard

În fizică, combinare a două teorii din fizica particulelor într-un singur cadru pentru a descrie toate interacțiunile particulelor subatomice, cu excepția celor datorate gravitației (*vezi* gravitație). Cele două teorii, teoria electroslabă și teoria cromodinamicii cuantice, descriu interacțiunile dintre particule în termeni de schimb de particule intermediare. Modelul s-a dovedit foarte precis pentru predicția unor interacțiuni, dar nu explică toate aspectele particulelor subatomice (de ex. nu poate spune câte particule ar trebui să fie sau care sunt masele lor). Cercetările continuă pentru elaborarea unei teorii mai complete și, în particular, pentru o teorie a câmpului unificat care să descrie forțele tare, slabă și electromagnetică.

Model T

Automobil construit de Ford Motor Co. din 1908 până în 1927, prima mașină acccesibilă ca preț de pe piață. Metodele de producție pe linia de asamblare introduse de Henry Ford în 1913 au determinat scăderea prețului pentru un astfel de autoturism cu cinci locuri, de la 850 dolari în 1908, la 300 dolari în 1925. Au fost construite peste 15 milioane de mașini Model T, în diverse forme, toate cu șasiuri standard. Inițial, Modelul T era disponibil în mai multe culori, dar, după 1913, singura culoare era negrul. În 1928, o altă mașină i-a luat locul, Model A.

modem

Dispozitiv electronic care convertește datele digitale în semnale analoage (unde modulate) transmisibile în circuite de telecomunicații analoage (de ex. liniile telefonice obișnuite) și demodulează semnale analoage primite pentru a prelua datele digitale transmise. Având funcția dublă de modulator/demodulator, modemul face posibilă o varietate de comunicații digitale pe canalele existente, printre care se numără corespondența prin E-mail, accesul la internet și transmiterea de mesaje prin fax. Un modem obișnuit, ce operează pe liniile telefonice tradiționale, are o viteză de transmitere a datelor de până la 56 kilobiți pe secundă. Liniile ISDN permit transmisii cu până la dublul acestei viteze, iar modemurile de cablu și liniile DSL transmit cu viteze de peste un milion de biți pe secundă.

modem de cablu

Modem folosit pentru a converti semnale de date analogice în formă digitală și viceversa, pentru transmiterea sau receptarea prin intermediul liniilor de televiziune prin cablu, în special pentru conectarea la internet. Un modem de cablu modulează și demodulează semnalele ca un modem de telefon, dar este un dispozitiv mult mai complex. Datele pot fi transferate prin liniile de cablu mult mai repede decât prin liniile telefonice tradiționale. Ratele de transmisie sunt de obicei în jur de 1,5 megabiți pe secundă. Este posibilă și transmiterea mai rapidă, însă viteza este restricționată de obicei de conexiunea la internet (de obicei mai slabă) a companiei de cablu. Accesul la internet prin cablu este considerat a fi un înlocuitor pentru serviciile mai lente de conexiune dial-up sau ISDN, fiind competitiv cu alte modalități de transmitere în bandă largă (de ex. conexiunile DSL). *Vezi* tehnologie de bandă largă.

Modena

Oraș, 175 442 loc. (2001), situat în regiunea Emilia-Romagna, N Italiei. Este amplasat între râurile Secchia și Panaro, la NV de Bologna. Un oraș etrusc antic, în 183 î.Hr., a devenit colonie romană. A fost cotropit de hunii conduși de Attila și mai târziu de longobarzi. În 1288 a fost preluat de familia Este. În 1796, orașul a fost cucerit de francezi și, apoi, în 1805, încorporat de Napoleon în Regatul Italiei. Modena a fost din nou preluată de casa Este în 1815, iar în 1860 s-a alipit la Italia. Economia orașului este reprezentată de industria automobilistică, dar și piața agricolă de aici este semnificativă pentru regiune. Locurile de interes includ o catedrală din sec. XII și universitatea fondată în 1175.

Modern Jazz Quartet (MJQ)

Ansamblu american de jazz înființat în 1951 de patru instrumentiști (cvartet): pianistul John Lewis, vibrafonistul Milt Jackson, bateristul Kenny Clarke și basistul Ray Brown. Muzicienii și-au început cariera în 1946, în secțiunea ritmică a formației lui Dizzy Gillespie. Cvartetul a abordat inovațiile din jazzul de la mijlocul anilor 1940, cu moderație și subtilitate, adăugând elemente de muzică clasică de cameră, combinate cu compoziții originale și jazz clasic. Percy Heath l-a înlocuit pe Brown în 1952, iar Connie Kay a luat locul lui Clarke în 1955. Grupul s-a dizolvat în 1974, dar din 1980 se reunește anual pentru un turneu. La moartea lui Kay, în 1994, a intrat în grup și fratele lui Percy, Albert „Tootie" Heath (n. 1935).

modernism

În artă, serie de manifestări experimentale menite să respingă tradiționalismul convențiilor și să aducă înnoiri. A apărut la sfârșitul sec. XIX și s-a prelungit în prima jumătate a sec. XX, mai ales în anii ce au urmat Primului Război Mondial, datorită unor factori care au făcut societatea însăși să fie modernă: industrializarea, schimbările sociale rapide, progresele din domeniul științei și dezvoltarea științelor sociale (de ex. darwinismul, teoria freudiană). Impulsul modernist este alimentat în diferite creații literare de industrializare și urbanizare, de căutarea unui răspuns autentic într-o lume foarte schimbată. Literatura modernistă este reprezentată mai ales de T.S. Eliot, James Joyce, Gertrude Stein și Virginia Woolf. În muzică sunt cunoscuți Arnold Schönberg, Igor Stravinski și Anton Webern, care au căutat soluții noi în noi forme și au folosit abordări inovatoare ale tonalității. În dans, revolta față de tradițiile de interpretare își are originea în activitatea unor artiști ca Émile Jacques-Dalcroze, Rudolf Laban și Loie Fuller. Fiecare dintre ei a cercetat un anumit aspect al dansului, de ex. forma umană în mișcare și impactul contextului teatral – și au contribuit la crearea dansului modern. În artele vizuale, începuturile modernismului sunt adesea legate de activitatea lui Édouard Manet care, la începutul anilor 1860, se rupsese de noțiunile de perspectivă, pictură după model și subiect. Mișcările de avangardă care au urmat – ce includ impresionismul, postimpresionismul, cubismul, futurismul, expresionismul, constructivismul, curentul De Stijl și expresionismul abstract – sunt în general definite ca moderniste. De-a lungul perioadei în care acestea s-au dezvoltat, artiștii s-au axat mai mult pe calitățile intrinsece ale mijloacelor lor – linie, formă și culoare – și s-au îndepărtat de noțiunea clasică de artă. La începutul sec. XX, și arhitecții renunțaseră la stilurile și convențiile din trecut în favoarea unor forme de arhitectură bazată pe scopuri funcționale esențiale. În perioada ce a urmat Primului Război Mondial, aceste tendințe s-au subsumat stilului internațional, care folosea forme simple, geometrice, și fațade nedecorate, renunțând la vreo referință istorică; acest stil a fost ilustrat de clădirile proiectate de Ludwig Mies van der Rohe și de Le Corbusier. După Al Doilea Război Mondial, acest stil a fost reprezentat de

zgârie-nori de sticlă cu linii simple, neîmpodobite, și de mari proiecte rezidențiale.

modernismo

Mișcare literară de limbă spaniolă de la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX, fondată de Rubén Darío. *Modernistas*, cum erau numiți reprezentanții săi, respingeau literatura romantică și sentimentală, foarte la modă în America Latină, și abordau teme exotice asociate cu lumi artificiale – trecutul antic, Orientul Îndepărtat și tărâmuri din amintirile copilăriei. Având drept crez literar „arta pentru artă", ei au adus cea mai mare contribuție în planul limbii și al tehnicii poetice în istoria literaturii de limbă spaniolă din sec. XVII încoace. Reprezentanți de seamă au fost José Santos Chocano (1875-1934), în Perú, și José Marti, în Cuba. Cu toate că mișcarea a luat sfârșit în anii 1920, efectele ei s-au simțit o perioadă lungă după aceea.

modernizare

Transformare a societății, din tradițională, rurală și agrară, în societate seculară, urbană și industrială. Există o legătură strânsă între acest concept și industrializare. Pe măsură ce se modernizează societățile, o importanță din ce în ce mai mare o are individul care ia locul unității de bază a societății, adică al familiei, al comunității sau al grupului ocupațional. Instituțiile devin din ce în ce mai specializate, iar în cadrul lor se aplică diviziunea muncii, un fenomen specific industrializării. În loc să fie guvernată de tradiție sau de obiceiuri, societatea ajunge să fie condusă după principii abstracte formulate tocmai pentru acest scop. Scade importanța credințelor religioase sau spirituale tradiționale și, odată cu acestea, se pierd multe din trăsăturile culturale distinctive.

MUZEUL FOLKWANG, ESSEN, GERMANIA

Paula Modersohn-Becker, *Autoportret cu camelie*, ulei pe pânză, 1907; Muzeul Folkwang, Essen, Germania

Modersohn-Becker, Paula *născută* Paula Becker

(08.02.1876, Dresden, Germania - 30.11.1907, Worpswede)

Pictoriță germană. După ce a studiat artele la Londra și la Paris, a fost printre primii artiști care au introdus postimpresionismul francez în arta germană. Cu toate că primele ei lucrări sunt naturaliste până în cele mai mici detalii, pictura ei de maturitate, de ex. *Autoportret cu camelie* (1907), combină elemente de naturalism liric cu tehnica suprafețelor mari de culoare simplificată, regăsită și la Paul Gauguin și Paul Cézanne. A murit la vârsta de 31 de ani, la nașterea primului ei copil.

Modesto

Oraș, 188 856 loc. (2000), în centrul Californiei, la E de San Francisco, SUA. Fondat în 1870 de compania Central Pacific Railway, a fost numit Modesto (*în spaniolă*, modest) atunci când W.C. Ralston, un director din cadrul societății, nu a dorit ca orașul să poarte numele în cinstea sa. A fost înregistrat ca oraș în 1884. Este un port comercial pentru agricultura din zonă (fructe și vin).

Mo-Di *sau* Mo-Ţzî

(470 îHr.,/?/ - 391? î.Hr., China)

Filozof chinez. Inițial adept al lui Confucius, Mo-Di a enunțat o doctrină a iubirii universale din care a luat naștere mișcarea religioasă numită moism. Ca și Confucius, el a petrecut o mare parte din viață călătorind dintr-un stat feudal în altul, în căutarea unui prinț care să-i permită să-și pună în practică învățăturile. Cartea *Mo-țzî*, principala lucrare moistă, condamnă războiul ofensiv și îndeamnă oamenii la o viață simplă, care să respecte libertatea și drepturile semenilor. Moismul a câștigat mulți adepți, dar s-a stins după sec. II î.Hr.

modificare

În biologie, diferență între celule, organisme individuale sau grupuri de organisme dintr-o specie, cauzată de modificări genetice (modificare a genotipului) sau de efectul factorilor de mediu asupra potențialului genetic (variație în fenotip). Modificarea poate fi evidentă în înfățișare, metabolism, fertilitate, mod de reproducere, comportament, capacități mentale și de învățare și alte caracteristici observabile sau măsurabile. Modificările în genotip sunt cauzate de diferențe în numărul sau structura cromozomilor sau de modificări ale genelor conținute de aceștia. Așa sunt cele care privesc culoarea ochilor, forma corpului și rezistența la boli. Variațiile de fenotip pot fi produse de factori ca, alimentația, climatul și acțiunea celorlalte organisme. Astfel de variații sunt variațiile sezoniere sau cele care determină anumite stadii în ciclul de

viață al unui organism individual. Pentru că nu implică alterarea ereditară și, în general, nu sunt transmise generațiilor ulterioare, modificările fenotipice nu sunt importante pentru evoluție. *Vezi și* polimorfism.

modificare atmosferică

Alterare intenționată sau accidentală a condițiilor atmosferice, pe scară locală sau regională, cauzată de activitatea umană. Printre modificările intenționate se numără acoperirea plantelor pentru a le ține cald pe timp de noapte, producerea artificială de nori pentru a induce sau a intensifica precipitațiile și bombardarea norilor cu particule de iodură de argint pentru a suprima grindina și a reduce ceața în aeroporturi. Modificările neintenționate sunt rezultatul industrializării și al urbanizării, care au contribuit la degajarea în atmosferă a miliarde de tone de dioxid de carbon și alte gaze (*vezi* ploaie acidă; încălzire globală; efect de seră).

modificări *sau* mutilări ale corpului

Modificări intenționate ale corpului uman din motive estetice, religioase sau sociale. Sunt adesea realizate cu scop magic sau pseudomedical, sau, cel mai frecvent, cosmetic. Diversitatea rezultatelor în diferite culturi reflectă idealurile diferite de frumusețe sau moralitate ale acestora. Printre modificări se numără inserarea unui cercel în buză, tatuajele, producerea de cicatrici, modificarea formei capului, găurirea urechii sau a altor părți ale trupului. Printre mutilări se numără și circumcizia și excizia, legarea tălpii piciorului pentru a stopa creșterea acesteia și amputările.

Modigliani, Amedeo

(12.07.1884, Livorno, Italia - 24.01.1920, Paris, Franța)

Pictor și sculptor italian. După ce a studiat arta în Italia, s-a stabilit la Paris (1906), unde a expus mai multe tablouri la Salonul Independenților, în 1908. La sfatul lui Constantin Brâncuși, a studiat sculptura africană, iar în 1912 a expus 12 capete de piatră ale căror forme simplificate și alungite reflectă influența africană. S-a întors la pictură, dar portretele și nudurile conservă stilul sculpturii lui, prin asimetria compoziției, liniile prelungi ale figurii umane și simplitatea desenului. Eliminând aproape complet clarobscurul, artistul a obținut o calitate sculpturală prin forța conturului și bogăția culorilor în juxtapunere. În 1917 a început să picteze o serie de nuduri rămase printre cele mai bune dintre lucrările lui, cu formele rotunjite și senzuale și coloritul cald. Arta lui reflectă admirația de o viață pe care Modigliani o nutrea pentru maeștrii Renașterii italiene, dar și influența lui Paul Cézanne și Constantin Brâncuși. A murit la vârsta de 35 de ani, bolnav de tuberculoză.

Amedeo Modigliani, ulei pe pânză, 1919; Muzeul de Artă Contemporană al Universității din São Paulo, Brazilia

MUZEUL DE ARTĂ CONTEMPORANĂ DE LA UNIVERSITATEA DIN SÃO PAULO, DONAT DE DNUL FRANCISCO M. SOBRINHO ȘI DNA YOLANDA PENTEADO; FOTO GERSON ZANINI

Modigliani, Franco

(18.06.1918, Roma, Italia - 25.09.2003, Cambridge, Massachusetts, SUA)

Economist american de origine italiană. În 1939 a fugit de opresiunile Italiei fasciste în SUA, luându-și doctoratul în 1944 la Noua Școală de Științe Sociale. A predat la câteva universități, printre care și Institutul de Tehnologie din Massachusetts (MIT, 1962–1988, devenind profesor emerit). L-a preocupat domeniul economiilor personale, ceea ce a dus la formularea teoriei despre ciclul vieții, conform căreia indivizii își fac economii la începutul carierei lor, în tinerețe, pentru folosul personal la bătrânețe și nu pentru a le lăsa moștenire urmașilor lor. Pentru a putea analiza piețele financiare, Modigliani a inventat o metodă de calcul al câștigurilor viitoare ale unei companii, permițând astfel luarea unor decizii realiste în plan financiar la nivel de corporație. În 1985 a primit Premiul Nobel.

modoc

Populație de indieni de platou vorbitoare a unei limbi din grupul limbilor penuțiene, care trăia la S de lanțul muntos Cascade, din N Californiei, SUA. Se ocupau cu vânătoarea și culesul plantelor, iar tradițiile lor se aseamănă cu cele ale vecinilor lor, indienii klamath. În 1864, guvernul a silit populația modoc să trăiască pe pământurile indienilor klamath, declanșând astfel războiul din 1872–1873. Aproximativ 80 de familii s-au retras atunci spre Lava Beds din California, dar au capitulat curând și au fost strămutați în Oklahoma. În 1909, supraviețuitorii au primit permisiunea să se întoarcă în Oregon. Împreună cu indienii klamath și grupul yahooskin de indieni snake, formează triburile klamath. Recensământul din 2000 a înregistrat cca 500 de indieni modoc.

modul

În arhitectură, unitate adoptată pentru a regla dimensiunile, proporțiile sau construcția părților unei clădiri. Modulele bazate pe diametrul unei coloane se foloseau în arhitectura clasică. În arhitectura japoneză, mărimea camerelor era determinată prin combinații de rogojini din pai de orez de dimensiuni standard numite tatami. Frank Lloyd Wright și Le Corbusier foloseau sisteme de proporționare modulare. Proiectarea modulară reduce risipa de material și costurile, ușurând în același timp construcția și permițând varietate și flexibilitate. Cu toate acestea, majoritatea arhitecților și producătorilor de materiale de construcții continuă să utilizeze module bazate pe nevoile și interesele proprii.

modul de elasticitate *sau* constantă elastică

În rezistența materialelor și în metalurgia fizică, oricare dintre diferitele valori care cuantifică reacția unui material la deformarea elastică. Dacă unui material i se aplică o forță deformatoare, deformarea rezultată este determinată de modulul lui Young (*vezi* Thomas Young), o constantă definită ca raportul dintre presiunea existentă în corp și deformarea relativă corespunzătoare. Are dimensiuni de (forță)/(arie) și se măsoară în unități cum ar fi pascal sau newton pe metru pătrat (1 Pa = 1 N/m^2). *Vezi și* elasticitate.

modul volumetric

Constantă numerică prin care se descriu proprietățile elastice ale unui material solid sau fluid, aflat sub presiune din toate părțile. Este raportul dintre efortul unitar sau forța de comprimare pe unitate de suprafață și variația de volum pe unitate de volum a materialului solid sau fluid; așadar, reprezintă o măsurare a capacității de rezistență a unei substanțe la deformare. Unitatea sa de măsură este newtonul pe metru pătrat (N/m^2). Materia care este greu de comprimat are un modul al volumului mare; de ex. oțelul are un modul al volumului de $1{,}6\times10^{11}$ N/m^2, de trei ori mai mare decât sticla (adică sticla are o putere de comprimare de trei ori mai mare decât oțelul).

modulație

În electronică, tehnică de imprimare a informației (voce, muzică, imagine sau date) pe o undă radio purtătoare prin variația uneia sau mai multor caracteristici ale undei (*vezi* undă), în funcție de semnal. Există mai multe forme de modulație, fiecare menită să modifice o anumită caracteristică a undei purtătoare. Caracteristicile modificate cel mai frecvent sunt amplitudinea, frecvența, faza, secvența impulsului și durata impulsului.

modulație

În muzică, schimbare de mod sau de gamă. Există trei metode principale de modulație în armonia clasică: diatomică, în care acordul-pivot este comun ambelor chei; cromatica, în care notele acordului-pivot sunt alterate de un semiton; și inarmonico, în care notele acordului-pivot, în timp ce-și mențin tonurile originale, preiau în mod diferit notele. Modulația poate fi tranzitorie – ca în cursul unei dezvoltări tematice, sau structurală, contribuind la o definire armonică a formei.

moduri bisericești

În muzică, opt moduri scalare folosite pentru melodiile liturgice. Sistemul modal a fost conceput pentru codificarea cântecelor bisericești (*vezi* cânt gregorian); denumirile au fost împrumutate din sistemul folosit de grecii antici, deși sistemul grecesc nu a fost bine înțeles, astfel că legătura dintre cele două este ireală. Modurile se disting în funcție de nota folosită ca finală (ultima notă) și de accentul plasat pe o altă notă, denumită dominantă. Finala modului dorian este nota re, a modului frigian este nota mi, a modului lidian este nota fa și a celui mixolidian este sol. Fiecare din aceste patru moduri originale are un mod derivat corespunzător (hipodorian, hipofrigian, hipolidian și hipomixolidian) cu un acordaj mai grav. Deși ele folosesc în esență sunetele la, si, do, re, mi, fa, sol, la unele si este înlocuit cu si bemol. În sec. XVI au mai fost identificate și alte moduri – eolian, pe sunetul la, ionian, pe sunetul do (corespunzător modului minor și major de astăzi). Modul pe sunetul si a fost ignorat, dat fiind relațiile tonale problematice ale sunetului respectiv în cadrul gamei modului.

modus ponens și modus tollens

(*în latină*, metoda afirmării și metoda negării)

În logică, două tipuri de inferență ce pornesc de la o propoziție ipotetică, de ex., de la o propoziție de forma „dacă p, atunci q" (scris simbolic $p \supset q$). Modus ponens (metoda afirmării) se referă la referențe de forma $p \supset q$; „p, atunci q". Modus tollens (metoda negării) se referă la inferențe de forma $p \supset q$; $\neg q$, prin urmare $\neg p$ („dacă q nu este valabil, atunci nici p nu este valabil"). Un ex. de modus tollens este următorul: „Dacă

un unghi este înscris într-un semicerc, atunci el este un unghi drept; acest unghi nu este unghi drept, de aceea unghiul nu este înscris într-un semicerc."

Moeris

Lac în N Egiptului antic, în depresiunea Al-Fayyum, unde este acum lacul Qarun. În Paleolitic, nivelul lacului a început să scadă din cauza acumulărilor de aluviuni aduse de fluviul Nil. În timpul Regatului Mijlociu (cca 2040–1786 î.Hr.) a fost refăcută legătura cu Nilul. În sec. III î.Hr., lacul a fost drenat pentru extinderea suprafeței arabile cu 1 200 kmp de sol aluvionar irigat prin canale. Regiunea a intrat în declin după primele două secole de guvernare romană.

Moesia

Provincie a Imperiului Roman în SE Europei. Mărginită de fluviul Dunărea și de Marea Neagră, regiunea a fost cucerită de Imperiul Roman în 30–28 î.Hr. și a devenit provincie romană în 15 d.Hr. În timpul războaielor dacice (85–89 d.Hr.), Moesia a fost împărțită în două provincii: Moesia Superior și Moesia Inferior. În ciuda invaziilor barbare, a rămas parte a Imperiului Roman de Răsărit până în sec. VII, când a fost ocupată de slavi și bulgari.

Mogadishu *sau* Mogadiscio

Oraș, 1 320 000 loc. în zona metropolitană (2005), capitala Somaliei, situat la N de ecuator în Oceanul Indian. Fondat în sec. X de coloniști arabi, orașul avea relații comerciale cu statele arabe și, mai târziu, cu portughezii. În 1871, sultanul Zanzibarului a preluat controlul asupra orașului. Italia a închiriat portul în 1892 și l-a cumpărat în 1905. A devenit apoi capitala provinciei italiene Somaliland și a teritoriului Somalia, aflat sub tutelă. În 1960 a devenit capitala Somaliei independente. Războaiele civile din anii 1980 și 1990 din Somalia au dus la distrugerea masivă a capitalei.

Moghiliov

Oraș, 361 000 loc. (2001), situat în partea estică a statului Belarus, pe fluviul Nipru. În 1267 a fost fondată cetatea, devenind oraș în 1526, aflat sub conducere lituaniană. Ulterior guvernat de către Polonia, a devenit parte a Rusiei după prima divizare a Poloniei (1772). În 1812 a avut loc la marginea orașului o bătălie între trupele lui Napoleon și cele rusești. A fost reconstruit în urma devastărilor provocate în Al Doilea Război Mondial; în prezent reprezintă un important oraș industrial.

mogollon, cultura ~

Cultura unui grup de amerindieni din America de Nord, care au trăit în SE actualului stat Arizona și SV statului New Mexico între cca 200 î.Hr. – 1200 d.Hr. Ei au fost primii ceramiști din SV Americii de Nord; calitatea deosebită a obiectelor, încă de la începutul acestui meșteșug în zonă, sugerează că a fost importat din Mexic. Populația se ocupa inițial cu vânatul animalelor mici și culesul plantelor, iar pe la 500 d.Hr., era cultivat porumbul. Tot cam atunci, casele aveau o structură mai complexă, fiind construite din piatră. În perioada finală, numită Mimbres (1050–1200), au apărut noi modele de locuințe (de tip pueblo, cu mai multe etaje, ce încadrau o piață) și de ceramică (desene negru pe alb sau linii geometrice), ceea ce sugerează contactul cu populațiile anasazi, dinspre N. Nu se știe încă motivul dispariției culturii mogollon, la sfârșitul sec. XIII.

Mogoșoaia, Palatul ~

Important monument de arhitectură medievală, considerat cel mai important edificiu brâncovenesc, situat în apropiere de București, România. Palatul, terminat în 1702, a fost destinat să completeze un ansamblu început de viitorul domn al Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, cu construirea unei biserici (1688), și era menit unuia dintre fiii săi, Ștefan. Clădirea, construită în stil brâncovenesc (o combinație de elemente de baroc venețian și otomane), este organizată pe trei niveluri (subsolul, unde se aflau beciurile domnești, parterul, care adăpostea locuințele slujitorilor, și etajul, unde se găseau apartamentele voievodului). Cele mai spectaculoase elemente arhitecturale ale sale sunt marea loggie dinspre lac, situată la etaj și încadrată în prezent de două balcoane laterale, care au fost adăugate în sec. XIX, precum și decorurile florale, sculptate în piatră, de inspirație islamică. Parcul palatului, în stil florentin, este și el un important punct de atracție. Istoria complexului a fost foarte agitată. După uciderea domnului, edificiul a fost transformat, pentru un timp, în han, fapt care i-a schimbat parțial arhitectura, revenind apoi moștenitorilor lui Constantin Brâncoveanu (1714). Domnul Gheorghe Bibescu (descendent al Brâncovenilor) a moștenit palatul în sec. XIX, prin soția sa, Zoe Mavrocordat, adoptată de Grigore Brâncoveanu. Restaurat de Bibescu și rămas în familie, a căzut iar în paragină, la un moment dat. În 1912, prințul George Valentin Bibescu l-a cumpărat de la o rudă

Palatul Mogoşoaia

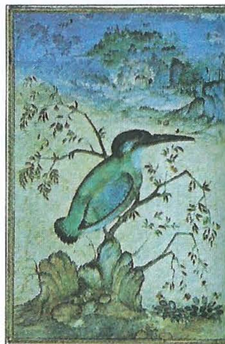
a sa şi i l-a dăruit soţiei sale, scriitoarea Martha Bibescu. La restaurarea începută de aceasta şi condusă de Domenico Rupolo, arhitectul-şef al Veneţiei, cenuşiul pietrei originare a fost înlocuit cu cărămidă aparentă, în stil veneţian, ceea ce va crea jocul de culoare ce dă specificul formei actuale a palatului. Lucrările s-au întrerupt în timpul Primului Război Mondial, fiind reluate în 1920 (de data aceasta conduse de arhitectul George M. Cantacuzino, nepotul prinţului Bibescu). În anii 1930 Martha Bibescu a transformat clădirea, superb restaurată, în loc de întâlniri culturale. În 1940, legionarii au percheziţionat palatul, sustrăgând de aici importante documente ale familiei Bibescu şi de istorie a României. În 1945, comuniştii au expropriat complexul, prinţesa obţinând doar ca acesta să fie declarat monument istoric. A fost naţionalizat în 1949, iar în anii 1950, după ce fusese devalizat de bunurile sale, palatul a adăpostit secţia de artă feudală a Muzeului Naţional de Artă. În prezent, complexul cuprinde şi biserica şi serele palatului, iar în incinta lui funcţionează Muzeul de Artă Brâncovenească.

mogulă, arhitectură ~

Stil arhitectonic ce a înflorit în India în timpul împăraţilor moguli, de la mijlocul sec. XVI până la sfârşitul sec. XVII. Perioada mogulă a fost marcată de o renaştere a arhitecturii islamice în N Indiei, acolo unde, de o vreme, mai multe stiluri provinciale se contopiseră cu cel persan şi indian într-o sinteză de mare rafinament. Materialele preferate erau marmura şi gresia roşie. Majoritatea edificiilor de la începutul perioadei mogule aveau foarte puţine arcade, construcţia bazându-se preponderent pe stâlpi de susţinere. Cupola dublă, o arcadă înscrisă într-un fronton rectangular (arenă), precum şi parcurile amenajate de jur împrejur caracterizează perioada lui Jahan Şah (1628–1658), când arhitectura mogulă era la apogeu. Se punea accent atât pe simetria şi echilibrul între părţile unei clădiri, cât şi pe detaliul ornamental subtil. Taj Mahal şi palatul-fortăreaţă de la Delhi (început în 1638) sunt exemple strălucitoare ale acestui stil.

mogulă, pictură ~

Stil de pictură, limitat la ilustraţii de carte şi miniaturi, care a înflorit în India în timpul dinastiei mogulilor (sec. XVI–XIX). În faza iniţială, tehnica presupunea colaborarea mai multor artişti: unul realiza compoziţia, al doilea punea culoarea, iar un portretist specializat se ocupa doar de chipul personajului. Cel mai timpuriu exemplu de pictură mogulă este, probabil, volumul ilustrat *Poveştile papagalului* (Tuti-nameh). Fiind, în general, o artă de curte, pictura s-a dezvoltat sub patronajul împăraţilor şi a intrat în declin atunci când aceştia s-au plictisit de ea. *Vezi şi* arhitectură mogulă.

Pasăre pe stâncă, pictură mogulă, cca 1610; Muzeul de Stat, Hyderabad, Andhra Pradesh, India

P. CHANDRA

mogulilor, dinastia ~

Dinastie musulmană care a domnit peste cea mai mare parte din N Indiei, de la începutul sec. XVI până la mijlocul sec. XVIII. Reprezentanţii dinastiei, urmaşi ai lui Timur şi ai lui Genghis-Han, s-au remarcat prin geniul lor politic, de-a lungul a şapte generaţii; în plus, dinastia mai este cunoscută pentru eforturile împăraţilor de a-i integra pe hinduşi şi pe musulmani într-un stat indian unit. Personalităţi importante din această dinastie: fondatorul, Babur (d. 1526–1530), nepotul său, Akbar (d. 1556–1605), şi Jahan Şah. Imperiul a cunoscut cea mai mare extindere în timpul lui Aurangzeb (d. 1658–1707), însă lipsa de toleranţă a acestui împărat a dus la declinul lui. În cele din urmă, imperiul s-a destrămat din cauza rivalităţilor interne, a războiului dinastic şi a invaziei conduse de Nadir Şah în N Indiei, în 1739.

mohave

Vezi mojave

mohawk

Populaţie indiană nord-americană, grupul cel mai estic al Confederaţiei Irocheze, răspândită în Canada şi SUA şi vorbitoare

a uneia dintre limbile irocheze. S-au autodenumit kahniakehake (poporul cremenei), iar în cadrul confederației erau considerați „paznicii porții de răsărit". Indienii mohawk trăiau lângă localitatea de astăzi Schenectady, New York. Erau semisedentari; femeile cultivau porumb, iar bărbații vânau toamna și iarna și pescuiau vara. Familiile înrudite trăiau împreună în case comunale. Majoritatea indienilor mohawk s-au aliat cu englezii în Războiul francez și indian și în Revoluția Americană, în cea de-a doua fiind conduși de Joseph Brant. Astăzi există peste 35 000 de indieni mohawk, mulți cunoscuți ca specialiști în construcții metalice, fiind angajați în construcția de poduri mari.

Mohawk

Râu în partea central-estică a statului New York, SUA. Este afluentul cel mai mare al fluviului Hudson; are o lungime de 238 km și curge spre S și E pentru a se vărsa în Hudson la Waterford, la N de Troy. Valea Mohawk a fost ruta istorică a pionierilor porniți spre V prin munții Apalași și regiunea Marilor Lacuri. În vale au trăit cele cinci națiuni ale Confederației Irocheze; aici s-au purtat bătălii importante în timpul Războiului francez și indian și al Revoluției Americane.

mohegan

Populație de indieni din America de Nord, vorbitoare de limbă algonkin, care locuia în partea de SE a actualului stat Connecticut. Ulterior, ei și-au extins teritoriul cu pământuri luate de la alte triburi, în Massachusetts și Rhode Island. Se ocupau de cultivarea porumbului, practicau vânătoarea și pescuitul. În sec. XVII, triburile mohegan și pequot erau conduse de un șef pequot, dar, în urma unei răscoale, indienii mohegan au obținut independența și au anihilat tribul pequot. Pentru că au încheiat o alianță cu englezii, ei au făcut parte din singurul trib important care a rămas în SE regiunii New England după Războiul regelui Filip (1675–1676). Astăzi mai sunt cca o mie de membri, lângă Norwich, Connecticut.

Mohenjo Daro

Oraș antic pe malul fluviului Ind, în partea de SE a statului actual Pakistan. Cu un perimetru de 5 km, era cel mai mare oraș al civilizației indusului din mileniile III–II î.Hr. și a fost, probabil, capitala unui stat mare. Era fortificat, iar citadela avea, conform descoperirilor arheologice, o mare baie, un hambar și două săli de ceremonie.

mohicani

Populație amerindiană care trăia mai ales în NE statului Wisconsin, SUA. Era originară din regiunea superioară a văii fluviului Hudson, în umbra Munților Catskill. Își spuneau muh-he-con-neok (poporul apelor care nu stau niciodată). Mohicanii erau împărțiți în cinci mari grupe, conduse pe principiul eredității de către sachemi (șefi), asistați la rândul lor de consilieri aleși. Trăiau în așezări întărite formate din 20–30 de locuințe, situate pe dealuri sau în ținuturi împădurite. În 1664 au fost obligați de către indienii mohawk să se retragă în ținutul cunoscut în prezent drept Stockbridge, Massachusetts, unde au devenit cunoscuți sub numele de indienii stockbridge. Ulterior s-au mutat în Wisconsin, iar la recensământul din 2000, cca 1 200 de persoane s-au declarat ca fiind mohicani. James Fenimore Cooper a prezentat în cartea *Ultimul mohican* (The Last of the Mohicans, 1826) un portret romantic al declinului acestei populații.

Moho *sau* Mohorovičić, discontinuitatea ~

Limită dintre crusta (*vezi* scoarța) Pământului și manta. Discontinuitatea Moho se află la o adâncime de cca 35 km sub continente și cca 7 km sub crusta oceanică. S-a demonstrat, cu ajutorul instrumentelor moderne, că viteza undelor seismice crește rapid spre adâncime, sub această limită. Discontinuitatea a fost numită după Andrija Mohorovičić.

Moholy-Nagy, László

(20.07.1895, Bacsbarsod, Ungaria – 24.11.1946, Chicago, Illinois, SUA)

Pictor, fotograf și profesor de artă maghiar. După ce a studiat dreptul la Budapesta, a plecat la Berlin în 1919, iar în 1923 a preluat atelierul de feronerie Bauhaus și seria de publicații *Bauhausbuch*. Ca pictor și fotograf, a lucrat constant cu lumina. Fotogramele lui erau compuse direct pe film, iar „modulatorii de lumină" (picturi în ulei pe suprafețe transparente sau lustruite) erau studii asupra efectelor luminii mobile. Ca profesor, a conceput o programă foarte apreciată pentru că dezvolta înzestrarea naturală a studenților în arte, în loc să insiste pe deprinderi specializate. În 1935, artistul a părăsit Germania nazistă pentru a se refugia la Londra și apoi la Chicago, unde a organizat și condus Noul Bauhaus.

Mohorovičić, Andrija

(23.01.1857, Volosko, Croaţia, Imperiul Austriac - 18.12.1936, Zagreb, Iugoslavia)

Meteorolog şi geofizician croat, care a descoperit limita dintre scoarţa Pământului şi manta, numită mai târziu discontinuitatea Mohorovičić sau Moho. A fost profesor la Şcoala Tehnică din Zagreb şi, începând din 1892, director al observatorului meteorologic al acesteia. Cercetând undele seismice, el a ajuns la concluzia că partea solidă a planetei se compune de fapt dintr-un strat exterior şi unul interior, cu o suprafaţă distinctă ce le desparte. De asemenea, el a conceput o metodă de a localiza epicentrul unui cutremur şi a calculat timpul de propagare a undelor seismice. A fost printre primii care au susţinut necesitatea construcţiilor rezistente la cutremur.

Mohs, duritatea ~

Măsură relativă a rezistenţei unei suprafeţe netede la zgâriere sau abraziune, exprimată pe o scală concepută de mineralogul german Friedrich Mohs, în 1824. Mineralele sunt clasate în funcţie de această scală formată din zece minerale standard, cărora li s-au acordat valori de duritate arbitrare, de la 1 (cel mai puţin dur, respectiv talcul) la 10 (cel mai dur, adică diamantul). *Vezi* tabelul alăturat.

Scala Mohs a durităţii

Mineral	Indice Mohs	Alte materiale	Descriere de duritate
Talc	1		se zgârie foarte uşor cu unghia; onctuos la pipăit
Ghips	2	~ 2,2 unghie	se zgârie cu unghia
Calcar	3	~ 3,2 monedă cupru	se zgârie foarte uşor cu un cuţit şi abia vizibil cu o monedă
Fluor	4		se zgârie foarte uşor cu un cuţit, dar mai greu decât calcarul
Apatit	5	~ 5,1 briceag ~ 5,5 foaie de sticlă	se zgârie greu cu un cuţit
Ortoclaz	6	~ 6,5 ac din oţel	nu se zgârie cu un cuţit, dar zgârie sticla cu dificultate
Cuarţ	7	~ 7,0 ceramică nesmălţuită	zgârie uşor sticla
Topaz	8		zgârie sticla foarte uşor
Corindon	9		taie sticla
Diamant	10		folosit pentru tăierea sticlei

Moi, Daniel (Toroitich) Arap

(n. 1924, Sacho, colonia Kenya)

A fost ales de cinci ori preşedinte al Kenyei (1978–2002). După cariera de profesor, Moi a fost prezent în viaţa politică, în funcţia de vicepreşedinte (1967–1978), în timpul preşedintelui Jomo Kenyatta, înainte de a-i fi succesor. A condus Uniunea Naţională Africană Kenyană (KANU), partidul de la putere, într-o manieră autocratică. Abia în 1991, silit de opinia internaţională, a permis desfăşurarea alegerilor pluripartite. Victoriile electorale din 1992 şi 1998 au dus la acuzaţii de fraudă electorală. Pe durata mandatelor prezidenţiale ale lui Moi s-au dezvoltat câteva sectoare economice, dar opoziţia pune aceasta pe seama sistemului de patronaj politic. Conform Constituţiei kenyene, nu a mai avut dreptul să participe la alegerile din 2002; acestea au fost câştigate de candidatul opoziţiei, Mwai Kibaki.

Moise *în ebraică* Moshe

(sec. XIV–XIII î.Hr.)

Profet, învăţător şi conducător evreu care, în sec. XIII î.Hr., şi-a eliberat poporul din robia egipteană. În cadrul ceremoniei legământului de pe Muntele Sinai, când i-au fost date cele zece porunci, a fondat comunitatea religioasă numită Israel. Fiind cel care a interpretat aceste legi ale legământului, el a organizat tradiţiile religioase şi civile ale comunităţii. În tradiţia iudaică este considerat cel mai important profet şi învăţător, iar iudaismul a fost uneori numit, într-o manieră mai puţin strictă, mozaism sau credinţă mozaică, în creştinismul occidental. Influenţa sa continuă să se facă simţită în viaţa religioasă, în problemele morale şi etica socială a civilizaţiei occidentale, iar acest lucru îi conferă o importanţă nepieritoare.

Perspective istorice asupra lui Moise

Puţine personaje istorice au generat interpretări atât de variate precum Moise. Tradiţiile evreieşti şi creştine timpurii îl considerau autorul Torei (Legea sau Învăţătura), numită şi Pentateuh (Cinci Cărţi), cuprinzând primele cinci cărţi ale Bibliei, iar unele grupări conservatoare încă mai cred că Moise este autorul acestora.

Contrară acestei teorii este cea a savantului german Martin Noth, care, deşi recunoştea că este posibil ca Moise să fi avut un rol în pregătirea cuceririi Canaanului, era sceptic în privinţa importanţei atribuite acestuia prin tradiţie. În pofida faptului că accepta existenţa unui fond istoric în spatele tradiţiilor legate de plecarea din Egipt şi de Muntele Sinai, Noth considera că aceste evenimente au implicat două grupuri diferite, iar poveştile s-au transmis separat. El afirma că episodul biblic ce îi urmăreşte pe evrei din Egipt până în Canaan a rezultat din faptul că aceia care au consemnat în scris au întreţesut teme şi tradiţii separate, legate de un personaj principal numit Moise, care era, de fapt, o persoană puţin cunoscută din Moab.

Acest articol, bazat pe teoria arheologului şi istoricului W.F. Albright, prezintă un punct de vedere ce se încadrează undeva la

mijloc între cele două extreme. Deși esența episodului biblic (relatat între Ieșirea 1:8 și Deuteronomul 34:12) este acceptată, se recunoaște faptul că, pe parcursul a secole de transmitere orală și în scris, relatarea a fost modificată în repetate rânduri. Reconstituirea surselor documentare ale Pentateuhului de către criticii literari este considerată validă, dar sursele sunt considerate versiuni diferite ale unei serii de evenimente. Alte metode critice (studiul textului biblic din perspectiva formei literare, a tradiției orale, a stilului, redactării și arheologiei) sunt în egală măsură valabile. Prin urmare, cel mai exact răspuns la o problemă critică ar proveni, probabil, dintr-o convergență a diverselor surse. Chiar luând în considerare contribuția criticilor savante, sursele sunt atât de lacunare, încât omul Moise nu poate fi descris decât într-un profil în linii mari.

Datarea perioadei în care a trăit Moise

Conform relatării biblice, părinții lui Moise se trăgeau din tribul lui Levi, unul dintre grupurile din Egipt numite evrei. Inițial, termenul de evreu nu avea nici o legătură cu rasa sau originea etnică a unei persoane. El era derivat din cuvântul *habiru*, un alt mod de a scrie *hapiru (apiru)*, termen ce desemna o categorie de persoane care își câștigau existența angajându-se să îndeplinească diverse servicii. Evreii biblici se aflau în Egipt de multe generații, dar se pare că deveniseră o amenințare, iar unul dintre faraoni i-a transformat în sclavi. Din păcate, numele monarhului care a făcut acest lucru nu este cunoscut, iar savanții nu au ajuns la un acord privind identitatea lui și, prin urmare, nici asupra perioadei exacte în care a trăit Moise. O altă teorie acceptă la propriu afirmația din III Regi 6:1, conform căreia fuga din Egipt a avut loc cu 480 de ani înainte ca Solomon să înceapă construcția Templului din Ierusalim. Acest lucru s-a întâmplat în al patrulea an al domniei sale, prin 960 î.Hr.; prin urmare, ar rezulta că Ieșirea s-a petrecut prin cca 1440 î.Hr.

Însă această concluzie este infirmată de cea mai mare parte a dovezilor arheologice și biblice. Cetățile grânar Pitom și Ramses, construite de către faraon pentru evrei, se aflau în partea de nord-est a deltei Nilului, nu departe de Goșen, unde locuiau evreii. Întregul episod presupune implicit că în acea zonă se aflau și palatul și capitala faraonului, dar Tutmes III (care era faraon în 1440 î.Hr.) își avea capitala la Teba, mult spre sud, și nu a executat operații majore de construcții în regiunea deltei. Mai mult, Edom și Moab, mărunte regate din Samaria care l-au obligat pe Moise să le ocolească pe la est, nu fuseseră încă întemeiate și organizate. În sfârșit, după cum au arătat excavațiile, distrugerea cetăților pe care evreii pretindeau că le-au cucerit a avut loc prin 1250 î.Hr., nu în 1400 î.Hr.

Având în vedere că tradiția consideră că au existat aproximativ 12 generații între Moise și Solomon, este probabil ca perioada de 480 de ani la care se face referire să fie un comentariu al celui care a redactat textul, socotind 40 de ani pentru fiecare generație. Deoarece, în realitate, o generație are mai degrabă 25 de ani, cea mai probabilă dată a exodului este cca 1290 î.Hr. Dacă acest lucru este adevărat, faraonul tiranic menționat în Ieșirea (1:2 – 2:23) a fost Seti I (d. 1318–1304 î.Hr.), iar faraonul din timpul exodului a fost Ramses II (cca 1304–cca 1237 î.Hr.). Pe scurt, Moise s-a născut, probabil, spre sfârșitul sec. XIV î.Hr.

Anii de formare

Una dintre măsurile luate de egipteni pentru a reduce înmulțirea evreilor a fost să poruncească uciderea tuturor băieților evrei nou-născuți. Conform tradiției, părinții lui Moise, Avram și Iochebed (care mai aveau doi copii, Aaron și Mariam), l-au ascuns timp de trei luni, apoi l-au lăsat să plutească pe Nil într-un coș de papură uns cu smoală. Copilul, găsit de fiica faraonului în timp ce se scălda, a fost crescut la curtea egipteană. Deși sunt numeroși cei care pun sub semnul întrebării această tradiție, numele de Moise (în ebraică Moshe) este derivat din cuvântul egiptean *mose* („s-a născut") și se regăsește în nume precum Tutmes ([Zeul] Thot s-a născut). Se presupune că inițial numele lui Moise era mai lung, dar s-a renunțat la numele zeității. Este posibil ca acest lucru să se fi întâmplat când Moise s-a întors la poporul său sau poate chiar mai devreme, deoarece forma prescurtată Mose era foarte răspândită la acea vreme.

Anii petrecuți de Moise la curte nu sunt cunoscuți, dar este evident din realizările sale ulterioare că avea pregătire în probleme religioase, civile și militare. Deoarece Egiptul controla Canaanul (Palestina) și o parte din Siria și avea legături cu alte națiuni din Semiluna Fertilă, nu încape îndoială că Moise avea cunoștințe generale despre viața din Orientul Apropiat antic. În perioada în care i s-a făcut educația, el a aflat, probabil, că era evreu, iar interesul și curiozitatea l-au determinat să meargă să-și

vadă poporul. Conform relatării biblice, Moise a trăit 120 de ani și avea 80 de ani când l-a înfruntat pe faraon, dar nu există nici un indiciu legat de vârsta pe care o avea când s-a dus să-și viziteze poporul. Tradiția ebraică și cea creștină ulterioară au atribuit câte 40 de ani pentru șederea sa la curtea egipteană, călătoria în Madian și rătăcirile prin sălbăticie.

Cel mai probabil, Moise avea cam 25 de ani când a plecat să-și cerceteze poporul. Acolo a văzut condițiile tiranice în care munceau oamenii. Observând un supraveghetor egiptean care bătea un evreu, pe care voia, se pare, să-l omoare în bătaie, nu a mai reușit să-și ascundă sentimentele. După ce a verificat că nu se vedea nimeni prin preajmă, l-a ucis pe supraveghetorul egiptean cel tiranic. Fiind unul dintre nobilii de la curte, probabil că Moise era într-o formă fizică excelentă și, se pare, cunoștea cele mai noi tehnici de luptă.

Entuziasmul acestei victorii l-a determinat pe Moise să revină a doua zi. Eliminase o amenințare la adresa poporului său și era hotărât să-i ajute din nou. De data aceasta însă, a găsit doi evrei care se luptau. După ce i-a despărțit, a început să-i pună întrebări celui care greșise, într-o încercare de a media conflictul. Dar două întrebări l-au tulburat: „Cine te-a pus căpetenie și judecător peste noi? Nu cumva vrei să mă omori și pe mine, cum ai omorât ieri pe egipteanul acela?“ Încrederea eliberatorului autoproclamat s-a transformat atunci în teamă. Unul dintre cei din poporul său îi cunoștea „secretul“, iar faraonul avea să afle și el în curând. Dându-și seama că va fi nevoit să fugă, a plecat în Madian (în nord-vestul Arabiei).

Moise în Madian

Deși relatarea biblică menționează fuga în Madian, nu se spune nimic despre greutățile pe care le-a întâmpinat Moise. Ca și Sinuhe, dregătorul de la curtea egipteană a cărui fugă, din cca 1960 î.Hr., a fost descrisă într-o poveste celebră, Moise a fost nevoit să se strecoare pe Zidul Regelui, o serie de forturi de la granița estică, aproximativ în zona în care se află azi canalul Suez. De aici și-a croit drum spre sud-est printr-un teritoriu foarte pustiu. Din păcate, Biblia nu menționează în ce parte a Madianului a locuit Moise. Madianul propriu-zis se afla la est de golful Aqaba, în partea nordică a Hejazului, din Arabia, dar există dovezi că unele triburi madianite au traversat valea Arabah (valea cea largă de la sud de Marea Moartă) și s-au stabilit în părțile de est și de sud ale peninsulei Sinai.

Pe când Moise se odihnea lângă o fântână, conform relatării biblice, cele șapte fiice ale preotului din Madian, Ietro, au venit să adape oile tatălui lor. Din nou, Moise și-a dovedit curajul și capacitățile de războinic, pentru că s-a luptat cu păstorii (poate cu ajutorul fetelor) care nu le lăsau pe fete să ia apă și i-a alungat. Moise a rămas la Ietro și în cele din urmă s-a căsătorit cu Sefora, una dintre fiicele sale. Luând la păscut turmele lui Ietro, Moise a străbătut sălbăticia căutând pășuni.

Într-o zi, la poalele unui munte, atenția i-a fost atrasă de un rug (un tufiș) în flăcări care, în mod ciudat, nu se mistuia. Văzuse tufe care străluceau împodobite de flori ca de foc, dar acest fenomen era diferit, de aceea s-a abătut din drum pentru a-l cerceta. Înainte de a apuca să facă acest lucru, a fost avertizat să nu se apropie mai mult. Apoi i s-a poruncit să se descalțe, pentru că se afla pe pământ sfânt.

Indiferent de interpretarea rugului aprins, important este faptul că Moise era conștient de o întâlnire cu Divinitatea. Acest Dumnezeu, care l-a anunțat că este Dumnezeul lui Avraam, Isaac și Iacov, îi cerea să-i elibereze pe evrei din Egipt. Deși, în trecut, fusese el însuși dornic să-și ajute poporul, acum, că i se încredința sarcina de a-l elibera, s-a arătat neîncrezător în privința puterilor sale. Motivul de bază a fost, probabil, teama – fugise din fața lui Seti I și nu își dorea să se confrunte cu Ramses II. Dumnezeu l-a asigurat pe Moise că în viitor el și evreii se vor închina la acel munte. Atunci Moise a cerut să afle numele divinității care îi poruncea. Dumnezeul părinților săi fusese cunoscut cel mai adesea drept El Elion (Dumnezeu cel Preaînalt) sau El Șadai (Dumnezeul de pe Munte sau Dumnezeu Atotputernic), dar lui Moise El i s-a prezentat ca fiind Iahve (Cel ce este) și i-a cerut ca acesta să fie numele care să-i fie atribuit în viitor. Iahve, forma cauzală a verbului „a fi“, înseamnă Cel care creează (dă ființă). Această revelație i-a permis lui Moise să îl privească pe Dumnezeul evreilor drept Domnul suveran asupra naturii și popoarelor lumii.

Chiar după încurajări ulterioare, Moise ezita să accepte chemarea lui Iahve; de aceea, s-a rugat să fie scutit, pentru că era bâlbâit. Iahve a recunoscut acest defect, dar i-a promis să-l ajute să se exprime. Copleșit de misiunea sa, Moise a adresat o ultimă rugăminte disperată: „Rogu-mă, Doamne, trimite pe altul, pe care vei vrea să-l trimiți!“ Deși furios pe Moise, Iahve nu s-a înduplecat. Moise avea să fie trimisul

lui Iahve, dar fratele său Aaron, mai bun orator, avea să transmită mesajele. Moise era dispus să îndeplinească rolul de mesager al lui Dumnezeu în fața faraonului dacă Aaron i-ar fi servit drept orator. S-a întors la Ietro și i-a cerut voie să-și viziteze poporul din Egipt, dar nu i-a dezvăluit că primise poruncă de la Iahve.

Moise și faraonul

Ramses II a devenit rege în adolescență și a domnit 67 de ani. Își dorea să-i învingă pe hitiți și să-și impună controlul asupra întregii Sirii, dar, în al cincilea an al domniei, Ramses a căzut într-o cursă a hitiților pregătită pentru el la Kadesh, pe fluviul Orontes din Siria. Doar prin forța hotărârii a reușit să lupte pentru a se salva, dar, din perspectiva obiectivului său, această bătălie a fost un eșec total. Totuși, Ramses, ca toți faraonii, credea că este de origine divină; așadar, înfrângerea trebuia interpretată drept o minunată victorie în care el singur i-a îngenuncheat pe hitiți. Orgoliul său rănit s-a exprimat prin construcții ample pe tot teritoriul Egiptului, iar înainte de sfârșitul domniei, succesul său umplea la propriu hectare cu spații construite.

Probabil că, la doar câțiva ani după incidentul de la Kadesh, Moise și Aaron l-au înfruntat pe Ramses cu cererea lor: „Așa grăiește Domnul Dumnezeul lui Israel: Lasă pe poporul Meu". Ca divinitate întrupată, cum era considerat, Ramses nu era obișnuit să primească porunci de la zei mai mărunți, cu atât mai puțin de la un necunoscut precum Iahve. „Cine este acela Domnul", a întrebat, „ca să-I ascult glasul și să dau drumul fiilor lui Israel? Nu-L cunosc pe Domnul și nu voi da drumul lui Israel!" Astfel s-au creat condițiile pentru o luptă îndelungată între un conducător neîncrezător și foarte orgolios supradimensionat și un profet cu o nouă înțelegere asupra lui Iahve și a puterii sale.

Ramses a întețit asuprirea evreilor cerându-le să-și strângă singuri paiele pentru facerea cărămizilor, dar obligându-i să realizeze aceeași cantitate în fiecare zi. Unii evrei s-au întors împotriva lui Moise, iar acesta, supărat, l-a întrebat pe Iahve: „Doamne, [...] la ce m-ai trimis pe mine?" Temerile lui Moise au fost liniștite de Iahve prin promisiunea că va lua măsuri împotriva faraonului. Părerile cercetătorilor diferă foarte mult în ce privește episodul care descrie urgiile (năpastele). Unii susțin că au fost combinate trei surse, dar direcția de cercetare mai recentă identifică doar două tradiții. Deși recunoșteau că unele dintre ele au avut o bază istorică, criticii mai vechi aveau tendința de a minimaliza semnificația relatărilor existente, considerându-le povești fantastice cu elemente religioase. O școală de cercetare recentă sugerează însă că, deși au existat adăugiri ulterioare, este probabil ca toate năpastele să fi avut o bază istorică.

Moise arătând poporului Tablele legii, ulei pe pânză de Rembrandt, 1659

STAATLICHE MUSEEN PREUSSISCHER KULTURBESITZ GEMALDEGALERIE, BERLIN

Cauza fundamentală, conform unei interpretări, a fost o inundație neobișnuit de abundentă a Nilului. Nilul Alb izvorăște din regiunea lacurilor din partea de est a Africii Centrale, numită în prezent Uganda. Fluxul său este destul de uniform pe parcursul anului datorită precipitațiilor ecuatoriale constante. Nilul Albastru, pe de altă parte, se formează din izvoarele platourilor înalte ale Ethiopiei, iar fluxul său variază de la un mic fir de apă la un torent furios. În perioada în care Moise negocia cu Ramses, ploile de vară torențiale din Ethiopia au spălat solul prăfos, de culoare roșu carmin, de pe versanții dealurilor. În regiunea lacului Tana, torentul de culoarea sângelui a adunat și alge roșii (numite flagelate) și bacteriile asociate lor. Deoarece la acea vreme nu existau diguri, Nilul și-a păstrat culoarea roșie sângerie până la vărsarea în Marea Mediterană. Probabil că a ajuns în zona deltei în august. Astfel, se crede că acest fenomen natural rar a dat naștere unor evenimente neobișnuite, care au continuat până în luna martie a anului următor.

Pe parcursul acestor luni, Moise s-a folosit de năpaste precum broaște, tăuni, țânțari, ciuma vitelor, bube rele, grindină, lăcuste și întuneric beznă pentru a-i forța mâna lui Ramses. La început, regele a rămas neînduplecat. Evreii nu erau singurii sclavi nemulțumiți, iar dacă îi lăsa pe ei să plece, atunci și alte grupuri aveau să ceară acest privilegiu. Pentru a-și proteja programul de construcții, trebuia să înăbușe revolta sclavilor încă din fașă. Dar nu putea să nu țină cont de efectul plăgilor și, inciudat, a început să recunoască puterea lui Iahve. Într-o încercare vicleană de a restabili ordinea, s-a oferit să le permită evreilor să facă sacrificii în Goșen. Când această propunere a fost refuzată, a sugerat ca evreii să-i aducă jertfe lui Iahve la

marginea graniței egiptene. Dar Moise a insistat să li se permită un drum de trei zile în sălbăticie. Faraonul a oferit, în schimb, permisiunea ca doar bărbații evrei să facă această călătorie, dar și această propunere a fost respinsă. Într-un final, s-a oferit să le dea drumul oamenilor. Dar avea să păstreze animalele acestora, drept garanție că se vor întoarce. Moise s-a opus acestei condiții, iar faraonul, furios, l-a alungat. După nouă întâlniri cu faraonul, se părea că nu se făcuse nici un pas în direcția eliberării evreilor, însă, spre deosebire de perioadele anterioare, în care fusese mă-cinat de îndoieli și frustrare, Moise nu s-a mai arătat disperat. Se pare că știa cu certitudine în sinea sa că nu faraonul va avea ultimul cuvânt.

De la Goșen la Sinai

Capitolele 11–14 din Ieșirea cuprind o secțiune extrem de complexă, iar în unele puncte tradițiile prezintă elemente contradictorii. Firul narativ este mai vag decât de obicei, iar savanții au opinii cât se poate de diferite în ce privește interpretarea textului. Conform uneia dintre relatări, faraonul a fost tulburat atunci când moartea i-a răpit fiul, și le-a poruncit evreilor să plece. O altă sursă indică faptul că Moise s-a folosit de această perioadă de doliu după primii născuți și a profitat de ocazie pentru a fugi în secret din țară. În orice caz, este clar că faraonul, într-un final, le-a poruncit armatelor sale să-i urmărească pe evrei. Deși tradiția interpretează textul evreu, afirmând că aproape 2 000 000 de persoane au plecat din Egipt, interpretarea prin metode critice reduce acest număr până la cca 15 000.

Armata egipteană i-a încolțit pe evrei la Marea de Trestii (stuf), care le împiedica ieșirea către est. Ulterior, tradiția ebraică a interpretat acea întindere de apă ca fiind Marea Roșie, iar această interpretare greșită se păstrează și în prezent, chiar și în unele dintre cele mai recente traduceri ale Bibliei. Cercetătorii nu au ajuns la un consens în privința locului unde se afla Marea de Trestii, dar, dat fiind faptul că stuful crește doar în apă dulce, este vorba, cel mai probabil, de un lac puțin adânc de la granița nord-estică a Egiptului.

Încolțiți de egipteni, oamenii și-au revărsat plângerile asupra lui Moise. Conform unei tradiții, Moise le-a împărtășit neliniștea și i-a cerut ajutor lui Iahve. O altă relatare pretinde că Moise le-a cerut încrezător să rămână calmi și să aștepte salvarea din partea lui Iahve. Un vânt puternic de la est a bătut toată noaptea, creând un culoar uscat prin lac și permițându-le evreilor să-l traverseze. Egiptenii care îi urmăreau au fost uciși când s-au întors apele. Intervenția, în acel moment, a acestui fenomen natural a oferit răspunsul final la întrebarea arogantă a faraonului, „Cine este Iahve?". Aflați în siguranță pe celălalt mal, Moise și sora sa, Mariam, i-au condus pe oameni într-un cântec de victorie ce-i aducea laudă lui Iahve (Ieșirea 15:1-21). Stilul liric este similar cu al poeziilor canaanite din sec. XIV și există motive temeinice de a crede că poemul păstrează efectiv forma originală a cântării, cu refrenul său: „Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a preaslăvit! Pe cal și călăreț în mare i-a aruncat!"

Drumul urmat de evrei este contestat de cercetători, dar cea mai probabilă versiune este drumul sudic către Djebel Musa, localizarea tradițională a Muntelui Sinai (Horeb), în lanțul de granit din extremitatea sudică a peninsulei Sinai. Călătoria prin acea regiune a presupus traversarea unor pământuri foarte pustii, iar Moise a fost nevoit să suporte plângerile amare legate de lipsa de apă și de hrană. Dar, în cele din urmă, și-a dus poporul la „muntele lui Dumnezeu", unde Iahve i se arătase în rugul aprins.

Legământul de pe Muntele Sinai

În sec. XIV, hitiții din Asia Mică au încheiat o serie de tratate cu conducătorii vecini care intrau sub controlul lor. Aceste înțelegeri nu erau în termeni de egalitate, ci reprezentau acorduri între regele hitit (suzeranul) și un conducător subordonat (vasalul). În introducere, suveranul hitit se descria ca fiind „mărețul rege", cel care acorda tratatul. Urma o analiză istorică a relațiilor dintre suzeranul hitit și vasalul său. Atenția specială privind bunătatea manifestată de stăpân față de inferiorul său era menită să-i amintească vasalului de obligația de a respecta prevederile tratatului. Obligația de bază era un jurământ de credință. Deoarece Egiptul avea legături cu hitiții în politica internațională de la acea vreme, Moise a aflat probabil despre forma tratatului cu hitiții în cursul anilor petrecuți la curtea egipteană.

Apariția lui Iahve într-o furtună teribilă la Muntele Sinai, descrisă în capitolele 19 și 20 din Ieșirea, a fost o experiență revelatoare pentru Moise, după cum fusese și rugul aprins. El și-a dat cumva seama că tratatul hitit era o analogie exactă a relației dintre Iahve și evrei. Iahve le era suveran pentru că îi eliberase. Singurul răspuns

corect la dragostea și atenția oferită de El ar fi fost un legământ de supunere în fața voinței sale. Savanții au avut tendința de a data Cele Zece Porunci sau Decalogul (cuprinse în revelația de la Muntele Sinai) după cucerirea Canaanului, dar absolut nimic din caracterul acestor instrucțiuni nu indică originea lor într-un context agricol. E mai probabil să fi fost prevederile din cadrul ceremoniei legământului de pe Muntele Sinai.

Deoarece Iahve era proclamat ca fiind singurul Dumnezeu adevărat, una dintre primele porunci a fost, în mod firesc, să interzică orice alți zei. Savanții au dezbătut dacă acest concept a fost sau nu interpretat drept monoteism. Aproape cert, nu era vorba despre monoteismul filozofic al perioadelor de mai târziu, ci de un monoteism practic, în cadrul căruia toți zeii recunoscuți de alte popoare se aflau sub controlul lui Iahve. În măsura în care El le dăduse viață și acceptase prezența lor în consiliul său, El era domn peste toți zeii și toate popoarele.

O alta dintre primele porunci a fost interpretată drept interdicția de a face imagini ale altor zei, dar inițial interdicția se aplica la reprezentări ale lui Iahve însuși. În lumea antică, venerarea unei divinități era de neconceput fără un idol sau o imagine; prin urmare, caracterul unic al restricției lui Moise este cu atât mai izbitor. Iahve este divinitatea imposibil de imaginat, care nu poate fi reprezentată în forme materiale. Deoarece Iahve i-a revelat lui Moise semnificația numelui său, era normal ca în Decalog să apară și interdicția de a utiliza numele său în mod neetic sau în ritualuri magice. Fără îndoială, ideile ce stau la baza celorlalte porunci proveneau din cultura religioasă a acelor vremuri, dar au fost ridicate la un nivel considerabil mai înalt datorită caracterului drept și sfânt al lui Iahve. Moise a înțeles că, dacă își dorea ca poporul legământului să creeze o societate dreaptă și stabilă, erau nevoiți să urmeze exemplul Dumnezeului lor. Grija față de creațiile sale avea să însemne respect pentru ei ca persoane. Crima, adulterul, furtul, minciuna și lăcomia nu aveau să fie niciodată legitimate, pentru că duceau la haos și la dezintegrarea comunității. Mai mult, după cum Iahve se îngrijise să-i protejeze pe evreii lipsiți de apărare din Egipt, ei erau obligați, la rândul lor, să asigure dreptatea pentru orfani, văduve, străinii din mijlocul lor și pentru orice altă persoană defavorizată de pe teritoriul lor.

După confirmarea legământului, Moise și poporul său aveau sarcina de a trăi conform prevederilor sale. Acest lucru presupunea o interpretare a poruncilor, așa că Moise a început să formuleze instrucțiuni pentru situații specifice. Pentru multe dintre acestea, el s-a inspirat din legislația vremii sale, dar deciziile privind selectarea și aplicarea lor erau luate, probabil, în „cortul adunării" (un simplu cort, folosit ca sanctuar, instalat în afara taberei), unde Iahve îi vorbea lui Moise „față către față, cum ar grăi cineva cu prietenul său". Încălcările legământului impuneau anumite moduri de răscumpărare care, la rândul lor, presupuneau existența unui oficiu preoțesc care să coordoneze jertfele și cultul. Pe scurt, fundamentele întregului cult ebraic au fost puse pe Muntele Sinai. La sugestia lui Ietro, Moise a instituit un sistem de judecători și audieri pentru a reglementa aspectele civile ale comunității. Sinai a fost, poate, locul în care poporul s-a împărțit în 12 triburi.

Una dintre cele mai remarcabile trăsături ale lui Moise a fost grija față de evrei, în pofida încăpățânării și răzvrătirilor acestora. Când ei au început să se închine în fața unui vițel de aur, Iahve a fost gata să-i abandoneze și să înceapă totul de la zero cu Moise și cu descendenții săi. Dar Moise a respins oferta, iar ulterior, când se ruga cerând iertare pentru poporul său, chiar a cerut ca numele său să fie șters din cartea memoriei lui Iahve dacă Domnul nu îi ierta.

De la Sinai dincolo de Iordan

După ce a plecat de la Muntele Sinai, Moise s-a confruntat cu tot mai multă rezistență și frustrare, conform relatării din Numerii. Se pare că virilitatea sa nu a avut de suferit în această perioadă, pentru că și-a luat o etiopiancă drept a doua soție. Dar Mariam, susținută de Aaron, s-a opus acestei căsătorii. La Cadeș-Barnea, rapoartele în cea mai mare parte nefavorabile oferite de cercetașii care fuseseră trimiși în recunoaștere au zădărnicit planul lui Moise de a merge spre nord și de a cuceri țara Canaanului. Când i-a îndemnat pe oameni să își regândească planul, aceștia erau să-l omoare cu pietre. Cu toate acestea, din nou, conform tradiției, Moise a intervenit pentru poporul său în fața lui Iahve, care amenința că îi va distruge și va ridica un alt popor, mai măreț. Dar tradiția menționează că, la un moment dat, furia lui Moise a fost mai puternică decât mila. La Meriba, probabil în regiunea Cadeș-Barnea, Moise

s-a adresat poporului care se lamenta, numindu-i rebeli, și, furios, a lovit de două ori o stâncă, moment în care a țâșnit apă pentru poporul însetat. Se înfuriase și în trecut, în numele lui Iahve, al onoarei și al cauzei sale, dar de această dată furia sa izvora dintr-o autentică frustrare în fața poporului său cârcotaș. Deși tradiția a interpretat această scăpare drept motivul pentru care Iahve nu i-a permis lui Moise să intre în Canaan, este remarcabil faptul că Moise a reușit să reziste în astfel de condiții de presiune continuă.

Noile state Edom și Moab, vasale ale madianiților, au respins cererea lui Moise de a i se permite trecerea. Înțelept, el i-a ocolit pe la est și a pornit spre nord pentru a-i învinge pe Sihon, regele amoreilor, și pe Og, rege al Vasanului. Moise a acceptat ca unele dintre triburi să se așeze în Samaria, decizie care a întâmpinat opoziție din partea moabiților și a suzeranilor lor, madianiții. Aceștia l-au angajat pe vrăjitorul sirian Valaam (Balaam) să-i blesteme pe evrei, în schimb acesta i-a binecuvântat. Unii cercetători interpretează acest lucru drept dovadă a faptului că Valaam s-a convertit la cultul lui Iahve. Dacă așa au stat lucrurile, probabil că s-a convertit ulterior, pentru că tradiția biblică sugerează că Valaam i-a incitat pe cei care îl angajaseră inițial să îi slăbească pe evrei prin ispite religioase. Răspunsul lui Moise în fața dușmăniei madianiților a fost un război sfânt încheiat cu succes, purtat împotriva acestora cu puțin timp înainte de moartea sa.

Ultimul act oficial al lui Moise a fost de a reînnoi legământul de la Muntele Sinai cu cei care supraviețuiseră rătăcirilor prin sălbăticie. Din tabăra sa din valea Iordanului, Moise s-a urcat pe un vârf al muntelui Fazga. De acolo a privit Pământul Făgăduinței. Evreii nu l-au mai văzut niciodată, iar argumentele privind moartea și înmormântarea sa rămân învăluite în mister. Tradiția susținea că Iahve l-a îngropat în valea din fața Bet-Peorului, leagănul răzvrătirii poporului.

Moise omul

Deși nu încape îndoială că, în timp, portretul lui Moise a fost exagerat, din surse se desprinde o schemă de bază. De cinci ori în textul biblic se menționează că Moise păstra documente în scris (Ieșirea 17:14; 24:4; 34:27–28; Numerii 33:2; și Deuteronomul 31:9, 24–26). Chiar într-o interpretare generoasă a acoperirii acestor scrieri, ele nu reprezintă mai mult de o cincime din totalul Pentateuhului; prin urmare, afirmația tradițională privind faptul că Moise ar fi fost autorul Torei, în totalitatea ei, nu poate fi susținută. Moise a formulat Decalogul, a intermediat legământul și a inițiat procesul de redactare și simbolizare a unor interpretări suplimentare ale prevederilor din legământ. Fără îndoială, el a păstrat și câteva înregistrări scrise, iar acestea au stat la baza corpusului de lege și tradiție aflat în continuă creștere. Într-un sens general, primele cinci cărți ale Bibliei ebraice pot fi considerate mozaice. Fără el, nu ar fi existat nici poporul lui Israel, nici colecția de texte numită Tora.

Moise a fost un om talentat, cu o pregătire temeinică, dar adevărata sa măreție s-a datorat probabil experienței personale și relației cu Iahve. Fostul ucigaș bâlbâit a considerat că salvarea și destinul său se datorau îndurării unui Domn plin de milă, care îi acordase o a doua șansă. Moise avea un spirit înțelegător și un suflet iertător, pentru că știa cât de multe îi iertase Iahve. Era cu adevărat umil, pentru că știa că talentele și puterea i se datorau lui Iahve.

Datorită unicității situației sale, Moise a fost nevoit să îndeplinească mai multe roluri. În calitate de trimis al lui Iahve, menit să îi elibereze pe evrei, a fost profetul și conducătorul lor. Ca intermediar al legământului, a fost fondatorul comunității. În calitate de interpret al legământului, a fost un organizator și un legislator. Ca mijlocitor între popor și divinitate, a fost preotul poporului. Moise reunea într-un mod special daruri și talente datorită cărora a fost imposibil de înlocuit. Deși succesorul său, Iosua, și preotul Eleazar, fiul lui Aaron, au încercat să facă acest lucru, nu au reușit nici împreună să se ridice la înălțimea sa. Ulterior au apărut profeți care vorbeau animați de același spirit pe care îl avusese și Moise, dar lor nu le-a fost dat să îndeplinească la fel de multe roluri. După cum susține tradiția, el a fost cu adevărat cel mai mare dintre profeți și, după cum ilustrează istoria, influența sa nu a fost depășită decât de câteva mari personalități ale omenirii.

Moise din León
născut **Moise ben Șem Tov**

(1240, León – 1305, Arevalo)

Celebrul autor al *Cărții splendorii* (Sefer ha-Zohar), cea mai importantă lucrare a misticismului iudaic. Se cunoaște foarte puțin despre viața lui; se presupune că a trăit în Guadalajara (centrul adepților cabalei din Spania) până în 1290 și că apoi a călătorit foarte mult. El prezintă *Zoharul* ca

pe o carte străveche pe care a descoperit-o, dar este mai plauzibilă ipoteza că el însuși ar fi scris această carte.

Moiseev, Igor (Aleksandrovici)

(21.01.1906, Kiev, Ucraina - 02.11.2007, Moscova, Rusia)

Dansator și coregraf rus, fondator și director al ansamblului de dans popular academic de stat numit Ansamblul Moiseev. În 1924 a intrat în trupa Bolșoi Teatr. În 1936 a devenit coregraf la teatrul de artă populară din Moscova, iar mai târziu a înființat ansamblul de dans popular în care balerinii executau dansuri din toate republicile URSS. Coregrafia lui combina pași din dansuri populare autentice și efecte teatrale; a creat peste 170 de dansuri. Alte țări au preluat modelul lui Moiseev în promovarea unor ansambluri naționale de dansuri populare.

mojave *sau* mohave

Grup de fermieri amerindieni care trăiesc mai ales în Arizona, SUA. Teritoriul lor de baștină era deșertul Mojave, care ocupa porțiunea inferioară a fluviului Colorado. Sunt vorbitori de limbă yuman. Valea fluviului era acoperită de vegetație, o oază în mijlocul deșertului. Pe lângă activitățile agricole, indienii mohave se mai ocupau cu pescuitul, vânătoarea și culesul plantelor sălbatice. Unitatea socială de bază era familia pe linie paternă. Nu existau sate stabile; indienii mojave construiau case izolate acolo unde găseau pământ irigat, potrivit pentru culturi. Ei credeau într-un creator suprem și acordau importanță viselor deoarece le considerau sursa tuturor puterilor speciale. Acum trăiesc cca 1 500 de indieni mojave în sau pe lângă rezervația din valea fluviului Colorado, în Arizona.

Mojave *sau* Mohave

Deșert în SE Californiei. Se întinde de la Sierra Nevada până la podișul Colorado și are o suprafață de 65 000 kmp. La N se învecinează cu Deșertul Marelui Bazin, iar la S și SE cu deșertul Sonora. Împreună cu acestea și cu deșertul Chihuahuan, formează Deșertul Nord-American. Deșertul Mojave are o medie anuală de precipitații de 13 cm. Aici se află Parcul Național Joshua Tree.

moksha *sau* moksa

În hinduism și jainism, țel spiritual suprem, adică eliberarea sufletului din ciclul trasmigrației. Odată întrupat, sufletul rămâne prins într-un lanț de renașteri succesive, până când atinge perfecțiunea sau iluminarea ce îi permite eliberarea. Există diferențe între școlile filozofice, în ceea ce privește modul de a atinge această stare, dar majoritatea lor consideră *moksha* drept cel mai înalt scop al existenței.

mol

Unitate standard pentru măsurarea cantităților de atomi și molecule. Pentru orice substanță, numărul de atomi sau molecule dintr-un mol este numărul lui Avogadro ($6{,}02\times10^{23}$) de particule. Un mol se definește ca fiind cantitatea de substanță pură ce conține același număr de unități chimice câte sunt în 12 g de carbon-12. Pentru fiecare substanță, un mol are masa atomică, masa moleculară sau masa formulei exprimată în grame. Într-un litru de soluție, numărul de moli de substanță dizolvată reprezintă molaritatea (*M*) acelei substanțe; numărul de moli de substanță dizolvată din 1 000 g de solvent reprezintă molaritatea (*m*) lui. Cele două unități de măsură sunt ușor diferite și au diverse întrebuințări. *Vezi și* stoichiometrie.

Molcho, Solomon *născut* Diogo Pires

(cca 1500, Portugalia - 1532, Mantova)

Martir evreu portughez. Provenea dintr-o familie de marrani; a devenit secretar al regelui într-o înaltă curte de justiție portugheză. Atunci când David Reubeni (m. cca 1532), un aventurier arab, a sosit în Portugalia, Pires a fost convins de o serie de viziuni mistice că Reubeni era un înaintemergător al lui Mesia. A urmat circumcizia și schimbarea numelui, după care Molcho a pornit să predice venirea lui Mesia în Turcia, Palestina și la Roma. În 1532, Molcho și Reubeni au fost trimiși la închisoare de Carol V și predați Inchiziției spre judecare. Molcho a sfârșit ars pe rug pentru că a refuzat să renunțe la credința lui.

Mold

Oraș, 9 000 loc. (1995), situat în actualul district Flintshire, în NE Țării Galilor. Se află între orașele industriale Deeside și Wrexham și s-a dezvoltat în jurul unui castel normand din sec. XII. Înainte, localnicii creștini îi învinseseră aici pe picții și scoții păgâni într-o bătălie din 430 d.Hr. După ce a fost multă vreme un centru de comerț, orașul a devenit în 1967 centrul administrativ al comitatului Flintshire.

Moldova

Râu, afluent pe dreapta al Siretului. Lungimea: 216 km; bazinul hidrografic: 4 326 kmp. Izvorăște din NE Obcinei

Mestecăniș. Are mai mulți afluenți: Moldovița, Neamț, Humor etc. Trece prin Câmpulung Moldovenesc.

Moldova *denumire oficială* **Republica Moldova**
Stat situat în SE Europei. Suprafața: 33 845 kmp; 4 206 000 loc. (2005). Capitala: Chișinău. Se învecinează cu Ucraina la E și cu România la V. Limba de stat: româna. Alte limbi: rusa, ucraineana, găgăuza. Religia: creștinism ortodox (peste 90% din populație; Mitropolia Moldovei, subordonată Patriarhiei Ruse, și Mitropolia Basarabiei, subordonată Patriarhiei Române), catolicism, protestantism. Moneda: leu moldovenesc. Cuprinde o regiune autonomă, U.T.A. Gagauz Yeri (Găgăuzia), cu o populație turcofonă, ortodoxă, și o regiune secesionistă în E țării (Transnistria), care și-a proclamat în mod unilateral independența (1991) și a format Republica Moldovenească Nistreană (nerecunoscută), cu capitala la Tiraspol. Republică parlamentară. Legislativ unicameral (101 deputați, mandat pe 4 ani). Șeful statului este ales de parlament. Soluri fertile, zonele centrală și nordică sunt împădurite. Economie preponderent agrară: creșterea animalelor și producția de lactate, viticultură, culturi cerealiere, tutun, floarea-soarelui. Industrie preponderent alimentară. În perioada medievală, cea mai mare parte a teritoriului actual al țării intra în componența Principatului Moldovei (*vezi* Moldova). În 1812, acest teritoriu a fost anexat de Imperiul Rus, fiind transformat în gubernia Basarabia. În 1917, după revoluția bolșevică și destrămarea imperiului, s-a constituit în Republica Democrată Moldovenească, independentă, care s-a unit cu România în 1918. În 1940, ca urmare a semnării Pactului Ribbentrop-Molotov (1939) (*vezi* Pactul de neagresiune germano-sovietic), Basarabia a fost reanexată URSS. Până în 1991, cu excepția zonei de sud și a unor teritorii din nord, cedate RSS Ucrainene, a avut statut de republică unională în cadrul URSS, cu denumirea de Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. În 1991, și-a declarat independența față de Uniunea Sovietică. Este membră a ONU din 1992.

Moldova
Regiune geografică și istorică în SE Europei Centrale. Din punct de vedere geografic, Moldova este cuprinsă între Carpații Orientali la V, râurile Ceremuș la N, Nistru la E, și de Dunăre și Marea Neagră spre S. Este o regiune cu un relief dominat de Podișul Moldovei, intens fragmentat de văi largi, însoțite de lunci și terase bine dezvoltate. Cel mai înalt vârf montan este vârful Ineu (2 279 m). Regiunea este străbătută de câteva cursuri importante de apă: Prut, Siret și Moldova. Din punct de vedere istoric, Moldova a fost unul din cele trei state românești, alături de Țara Românească și Transilvania. S-a constituit ca stat feudal la mijlocul sec. XIV, sub domnia lui Bogdan I (d. 1359–1365). Era cuprins între Carpații Orientali, la V, râul Nistru la E și râul Milcov în S, iar sub Petru I Mușat teritoriul s-a extins spre S până la Dunăre și Marea Neagră, dar a intrat sub suzeranitatea Poloniei. În vremea domniei lui Alexandru cel Bun (d. 1400–1432) s-a întărit economic și s-a dezvoltat ca structură feudală, pentru a atinge apogeul sub Ștefan cel Mare (d. 1457–1504). În sec. XVI, voievodatul

Moldovei a devenit tributar Imperiului Otoman, păstrându-și autonomia internă și parțial pe cea externă, însă în sec. XVIII aceasta i-a fost redusă considerabil. Sub acțiunea imperiilor vecine, Moldova istorică a fost divizată. În 1775, Imperiul Otoman a cedat Imperiului Habsburgic partea de N a Moldovei (Bucovina), iar în 1812, Rusia a dobândit de la otomani teritoriul dintre Prut și Nistru. În 1859, Principatul Moldovei s-a unit cu Țara Românească, pentru a forma Principatele Unite, numite, din 1862, România, sub conducerea lui Alexandru Ioan Cuza. În 1918, Basarabia și Bucovina se vor uni cu România, dar aceste regiuni (cu excepția Bucovinei centrale și de S) vor fi ocupate de către URSS în 1940 și 1944, formând o republică sovietică aparte (*vezi* Basarabia). În prezent, Moldova este împărțită politic între România (unde se numește Moldova partea din V Prutului, care corespunde vechiului Principat al Moldovei), Republica Moldova și Ucraina.

Moldovei, Câmpia ~

Subunitate a Podișului Moldovei, formată din coline joase, rotunjite, adesea cu aspect de platouri cu înclinare spre SE. Este fragmentată în mai multe interfluvii de văile râurilor Jijia, Bahlui, Bașeu. Denumirea de câmpie este legată de înălțimea redusă a acesteia și de specificul predominant agricol.

Moldovei, Podișul ~

Mare unitate geografică în partea de E a României, situată între granița de NE a țării, Prut și Câmpia Română. Unitate de platformă alcătuită predominant din depozite marine și fluvio-lacustre. Are un relief variat, marcat în peisajul morfologic prin culmi teșite și rotunjite. Altitudinea maximă este de 692 m (vârful Ciungi). Este intens fragmentat de văi largi, însoțite de lunci și terase bine dezvoltate. Cuprinde trei mari subunități: Podișul Sucevei în NV, Câmpia Moldovei în partea centrală și de NE, și Podișul Bârladului în partea centrală și de S.

Moldovița, mănăstirea ~

Locaș monahal de maici situat în comuna Vatra Moldoviței, județul Suceava, România. Este unul dintre cele mai reprezentative monumente de artă arhitecturală și murală medievală moldovenească. Biserica centrală, în stil moldovenesc, de dimensiuni relativ impozante, a fost construită în 1532 de Petru Rareș, pe locul uneia mai vechi, zidite în 1402 de

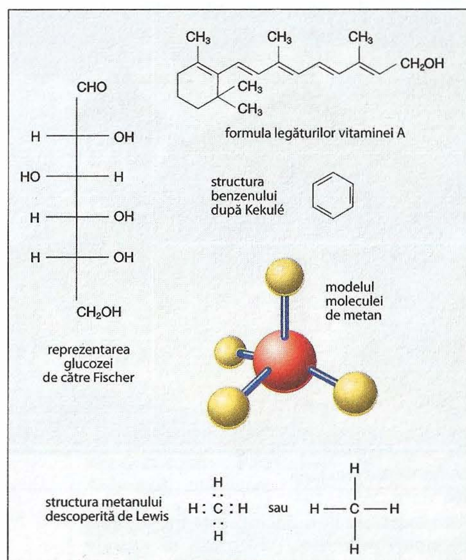

Biserica mănăstirii Moldovița

Alexandru cel Bun. Incinta este înconjurată de ziduri puternice, cu turnuri de apărare și un portal monumental. Pictura murală originală, exterioară și interioară (realizată în 1537) reprezintă expresia plenară a stilului moldovenesc. În sec. XV a funcționat aici o școală de caligrafi și decoratori de al cărei nivel depune mărturie un superb *Teatraevangeliar* bilingv, greco-slavon, cu abundente decorațiuni în aur, dăruit mănăstirii de Alexandru cel Bun, care se găsește astăzi la Biblioteca Bodleiană din Oxford. A fost înscrisă pe lista UNESCO a Patrimoniului Cultural Mondial.

moleculă

Cea mai mică unitate identificabilă în care se poate diviza o substanță fără să-și modifice compoziția și proprietățile chimice. Împărțirea moleculei în părți mai mici, până la atomi, presupune distrugerea legăturii ce ține moleculele unite. La gazele nobile, molecula are un singur atom; unele substanțe au într-o moleculă doi atomi (moleculă diatomică) sau mai mulți (moleculă poliatomică). Elementele chimice au atomi identici (de ex. hidrogenul H_2), iar compușii, atomi diferiți (de ex. glucoza – $C_6H_{12}O_6$). Atomii se combină în molecule, întotdeauna în proporții fixate. Moleculele diferitelor substanțe pot avea aceiași atomi constituenți, fie în proporții diferite, ca în monoxidul de carbon (CO) și dioxidul de carbon (CO_2), fie legați în moduri diferite (*vezi* izomer). Legăturile covalente dau forma moleculelor și majoritatea proprietăților lor. (Conceptul de moleculă nu se referă la solidele cu legături ionice.) Analiza cu tehnici moderne poate

Metode de reprezentare a structurii unei molecule. În structurile Lewis, simbolurile elementelor reprezintă atomi, iar punctele, electronii din jurul acestora. O pereche de electroni comuni (legătură covalentă) poate fi reprezentată și printr-o linie. Modelul geometric, bile și bastonașe, ilustrează mai bine aranjarea spațială a atomilor într-o moleculă. Pentru compușii aromatici, se utilizează structura Kekulé, în care fiecare legătură este simbolizată printr-o linie, atomii de carbon fiind implicați în punctele de încrucișare a două sau mai multe linii, cei de hidrogen fiind, de obicei, omiși. Formulele de tip linie-legătură, asemănătoare structurii Kekulé, se folosesc deseori pentru compușii nearomatici complecși. Zaharurile sunt reprezentate frecvent prin proiecții Fischer, în care „scheletul" carbonului este reprezentat ca o linie verticală dreaptă, atomii de carbon fiind acolo unde liniile orizontale intersectează linia verticală.

© MERRIAM-WEBSTER INC.

determina mărimea, forma și configurația moleculelor, poziția nucleelor și a norului electronic, lungimea și unghiul legăturilor etc. Microscopia electronică poate produce imagini ale unei singure molecule sau a unui atom. *Vezi și* masă moleculară.

Moley, Raymond (Charles)

(27.09.1886, Berea, Ohio, SUA - 18.02.1975, Phoenix, Arizona)

Profesor și analist politic american. A fost profesor de științe politice la Universitatea Columbia (1923–1954), și a elaborat studiile politice și sociale pentru guvernatorul Franklin Roosevelt, în anii 1920. Atunci când Roosevelt își pregătea campania electorală din 1932, Moley a format grupul de experți cunoscut sub numele Brain Trust, pentru a-l consilia pe acesta în problemele de interes național. Moley a scris multe din discursurile electorale ale lui Roosevelt și a creat termenul de New Deal (Noua Administrație). Între 1937 și 1968 a colaborat cu revista *Newsweek*.

molia-viermelui-de-mătase-gigant

Vezi molia-saturniid

molie

Denumire comună pentru cele peste 150 000 de specii de lepidoptere răspândite în toate habitatele cu excepția celor polare. Sunt insecte nocturne, cu un corp mai gros, un colorit mat și aripi mai mici decât ale fluturilor. Prezintă antene distinctive plumoase. Când se odihnesc, moliile își pliază aripile, le înfășoară în jurul corpului sau le țin depărtate lateral. Anvergura aripilor variază de la 4 mm până la 30 cm. Ciclul de viață cuprinde patru faze: ou, larvă (omidă sau vierme), pupă (crisalidă) și adult (imago). La majoritatea speciilor, atât adulții, cât și larvele, au un regim alimentar vegetarian și atacă plantele, multe dintre specii reprezentând un real pericol pentru păduri și recolte. Moliile atacă, de asemenea, materialele textile. *Vezi și* molie-țigănească; molie-sfinx; molie-lună; molie-saturniid; molia-viermelui-de-mătase; molie-tigru.

molie-cu-moț

Membru tipic al micii familii de lepidoptere *Liparidae* (anterior, *Lymantriidae*), alcătuită din specii din Europa și Lumea Nouă. Larvele mari, păroase ale celor mai multe specii prezintă smocuri de peri; multe dintre ele au păr țepos. Multe specii, printre care molia-cu-coadă-brună, molia-de-satin și molia-călugăriță, distrug copacii. Larvele se dezvoltă în pupe într-un cocon atașat la o ramură sau un trunchi de copac. Femelele adulte au culori care variază de la alb la brun; unele, cum ar fi molia-cu-moț cu pete albe, nu au aripi. *Vezi și* molie.

molie-lună

Specie (*Actias luna*) de molie-saturniid din E Americii de Nord. Aceste insecte sunt de culoare verde-pal și au deschiderea aripilor de 10 cm. Aripile au o margine subțire maronie, iar fiecare aripă posterioară are o proiecție lungă, în formă de coadă. Larvele se hrănesc cu frunzele multor feluri de arbori și arbuști. *Vezi și* molie.

molie-saturniid
sau molia-viermelui-de-mătase-gigant

Denumire comună pentru cele 800 de specii de molie din familia tropicală *Saturniidae*. Moliile adulte au corpul viguros, acoperit cu peri, și aripi largi, adesea cu modele viu colorate. Majoritatea speciilor au o pată ocelară centrală pe fiecare aripă. Printre saturniide se numără molia-io (*Automeris io*), molia-cecropia-gigant (*Hyalophora cecropia*),

cea mai mare molie originară din America de Nord, cu o anvergură a aripilor de 15 cm, mai multe specii de *Antherea* care sunt folosite ca sursă de mătase comercială, molia-împărat (*Saturnia pavonia*) și molia-lună.

molie-sfinx

Denumire comună pentru moliile familiei de lepidoptere *Sphingidae*. Răspândite în toată lumea, au corpul viguros, aripi anterioare lungi și înguste, cele posterioare mai scurte, cu o anvergură cuprinsă între 5 și 20 cm. Multe specii ajută la polenizarea florilor în timp ce sug nectarul din flori. Trompa unor specii atinge până la 32,5 cm lungime. Unele molii migrează. Larvele care au corpul neted și un corn dorsal sunt numite viermi-cu-corn. Larvele celor două specii din America de Nord, viermele-cu-corn-al-tutunului (sau sudic) și viermele-cu-corn-al-tomatelor (sau nordic), atacă culturile de roșii, de tutun și de cartofi.

molie-tigru

Denumire comună pentru cele peste 3 500 de specii (familia *Arctiidae*) de molii, multe dintre ele cu larve păroase, denumite și omidă-lânoasă. Cei mai mulți adulți au corp gros și aripi albe, portocalii sau verzi. La ceilalți, aripile sunt pliate ca un acoperiș peste corp. Omida-păroasă-a-dudului (*Hyphantria cunea*) este un dăunător periculos. Omizile țes pânze pe frunze, uneori acoperind mari suprafețe cu pânze de mătase. Pupa crește pe pământ, într-un cocon confecționat din perii larvelor și din mătase. Molia-tigru-Isabella (*Isia isabella*) atinge o anvergură a aripilor de 37–50 mm. Are pete negre pe abdomen și aripi galbene.

molie-țigănească

Specie de molie-cu-moț (*Lymantria dispar*), un dăunător periculos al copacilor. Varietatea europeană a fost adusă în partea de E a Americii de Nord, pe la 1869. Femela are corpul mare și zbor greoi, este albă cu dungi negre dispuse în zigzag, având anvergura aripilor de 38–50 mm. Masculul, mai mic și mai închis la culoare, este un zburător mai bun. Larvele lacome defoliază complet arborii cu frunze căzătoare în câteva săptămâni. Varietatea asiatică este mai mare (anvergura aripilor ajunge la 90 mm), mai periculoasă și se înmulțește mai rapid, deoarece femela zboară mai ușor, iar larvele se hrănesc atât cu frunzele foioaselor, cât și cu ale coniferelor. A pătruns în NV Americii de Nord în 1991. Cea mai eficientă metodă de combatere rămâne pulverizarea cu insecticide.

molibden

Element chimic, metal din grupa elementelor de tranziție, simbol chimic: Mo. Număr atomic: 42. Este un metal relativ rar, de culoare gri-argintie, are un punct de topire ridicat (2 610°C) și nu se găsește în stare pură în natură. Deoarece molibdenul și aliajele sale rezistă la temperaturi la care majoritatea altor metale și aliaje se topesc, el este utilizat la obținerea de oțeluri termorezistente. Din acestea se fabrică avioane cu reacție, rachete, proiectile și componente de automobile, electrozi, rezistențe și suporturi pentru filamente. Unii compuși ai molibdenului (în care acesta are valențe diferite) sunt utilizați ca pigmenți și catalizatori. Disulfatul de molibden este un lubrifiant solid care poate fi folosit singur sau în combinație cu alte unsori și uleiuri.

molid

Denumire comună pentru cele 40 de specii de arbori veșnic verzi, ornamentali sau folosiți pentru cherestea care alcătuiesc genul *Picea* (familia pinului, *Pinaceae*). Se întâlnesc în regiunile temperate și reci din emisfera nordică. Acești arbori înalți cu formă piramidală au ramuri dispuse verticilat și scoarța subțire, solzoasă. Frunzele aciculare, așezate spiralat, sunt prinse de axul crengilor printr-o bază lemnoasă, ca un cui, care rămâne pe rămurică atunci când frunza cade. Rezistent, fin, rezonant și elastic, lemnul de molid este folosit pentru plăcile de rezonanță ale pianelor și ale viorilor, precum și în construcții, la bărci și butoaie și pentru fabricarea celulozei. În cea mai mare parte a Americii de Nord există speciile de molid-negru (*P. mariana*), o sursă de rășină, și molid-alb (*P. glauca*), o sursă de cherestea de calitate. Molidul-albastru sau de Colorado (*P. pungens*) este folosit ca arbore ornamental datorită acelor albăstrui și a creșterii simetrice a ramurilor.

molid (*Picea mariana*)

GRANT HEILMAN–EB INC.

Molière *născut* Jean-Baptiste Poquelin

(botezat pe 15.01.1622, Paris, Franța – 17.02.1673, Paris)

Actor și dramaturg francez, cel mai mare autor francez de comedii. Deși autoritățile politice și religioase din Franța sec. XVII s-au aliat adeseori împotriva sa, Molière a

reușit să depășească orice obstacole și să câștige admirația întregii lumi. Comedia avea deja o lungă istorie înainte de apariția sa, Molière folosind multe dintre formele tradiționale ale acesteia, însă, prin geniul său, a reușit să inventeze un nou tip de comedie, care se baza pe o dublă perspectivă asupra noțiunilor de normalitate și anormalitate, văzute prin prisma relațiilor dintre ele: comedia adevărului și a ipocriziei, a inteligenței și a pedanteriei. El însuși actor, Molière se pare că nu putea să vizualizeze o situație fără să o parodieze ori să o dramatizeze, adeseori frizând absurdul; deși trăia într-o epocă a rațiunii, bunul-simț l-a condus spre parodierea absurdului și nu spre convertirea sa la absurd, mărturie stând capodoperele *Tartuffe*, *Școala femeilor* (L'École des Femmes), *Mizantropul* (Le Misanthrope), precum și multe altele. Secole mai târziu, această nouă viziune a fost adoptată de cei mai mari artiști comici, printre care și Charlie Chaplin, care erau comparați cu Molière.

Începuturile în teatru

Molière s-a născut și a murit în inima Parisului. Mama dramaturgului a murit pe când el avea doar zece ani; tatăl său, tapițer al regelui, i-a oferit o educație bună, dându-l la Colegiul Clermont (școala care, la fel ca liceul Louis-le-Grand, avea să dea cei mai mari oameni de seamă francezi, printre care și Voltaire). Deși tatăl i-a lăsat titlul de tapițer al regelui, tânărul a renunțat la el în 1643, hotărât să rupă tradiția familiei și să-și câștige existența pe scenă. În acel an, împreună cu alți nouă artiști, a fondat și a jucat în trupa de comedie Illustre-Théâtre. Numele său de scenă, Molière, se regăsește într-un document din 28 iunie 1644. Avea să se dedice în întregime teatrului timp de 30 de ani și să moară pentru teatru la vârsta de 51 de ani.

O actriță talentată, Madeleine Béjart, l-a convins pe Molière să fondeze o companie teatrală, însă nu a reușit să mențină proaspăta companie pe linia de plutire. În 1645, Molière a ajuns de două ori la închisoare din cauza datoriilor. În sec. XVII, numărul spectatorilor de teatru era foarte mic în Paris, oraș în care existau alte două teatre care scurtau destul de repede viața unei companii tinere. De la sfârșitul lui 1645, timp de 13 ani, trupa și-a câștigat existența din reprezentațiile date în provincie. Nu există un istoric al acestor ani, ci registre municipale și bisericești care atestă peregrinările trupei: Nantes (1648), Toulouse (1649), Lyon (1652 - vara 1655, 1657), Montpellier (1654, 1655), Béziers (1656) etc. Evident, trupa s-a bucurat de succese, dar și de eșecuri. Acești ani de peregrinări au jucat un rol extrem de important în viața lui Molière și aveau să-l ajute foarte mult în cariera de actor/conducător de teatru care trebuia să se confrunte cu autori, colegi, spectatori și cu autorități guvernamentale. Astfel se explică și succesul rapid de care s-a bucurat când s-a întors la Paris, precum și rezistența sa în fața problemelor cu care s-a confruntat. Primele două piese de teatru ale dramaturgului datează tot din această perioadă: *Nechibzuitul sau Boroboațele* (L'Étourdi ou Les Contretemps, 1762), reprezentată la Lyon, în 1655, și *Dragoste cu toane* (Le Dépit amoureux, 1762), reprezentată la Béziers, în 1656.

Drumul către celebritate i s-a deschis pe 24 octombrie 1658, când, în clădirea corpului de gardă de la Luvru și pe o scenă improvizată, compania a prezentat piesa *Nicomède* a lui Corneille în fața regelui Ludovic XIV, urmată de o mică farsă, cum o numea Molière, care avusese priză la publicul din provincii. Aceasta se intitula *Doctorul îndrăgostit* (Le Docteur amoureux) și nu se știe dacă azi se mai joacă sub forma de atunci. Farsa a avut succes și a câștigat aprecierea ducelui de Orléans, Philippe, fratele regelui. Compania s-a bucurat de înaltul patronaj al ducelui timp de șapte ani, moment în care a fost preluată de rege și a devenit Trupa regelui (Troupe du roi). Compania s-a bucurat de faimă și de prestigiu, iar actorii săi au fost invitați să dea reprezentații în palatele nobililor, dar și în alte instituții (de cele mai multe ori fără să fie plătiți).

De la întoarcerea la Paris, din 1658, tot ce se știe despre viața lui Molière are legătură cu activitatea sa de autor, actor sau conducător de teatru. Unii biografi francezi au încercat să lămurească unele aspecte ale vieții sale particulare prin operele lui, însă au ajuns să încâlcească și mai mult datele reale. Adevărul este că există foarte puține informații, exceptând legendele și satira, referitoare la viața dramaturgului. Faptul că autori precum Montaigne, Plutarh, Iulius Caesar ori Seneca se găseau în biblioteca sa (conform unei inventarieri din 1708) nu înseamnă că piesele sale de teatru ar trebui interpretate prin prisma doctrinelor acestor autori.

Deși un mare scriitor, Molière nu era un autor în adevăratul sens al cuvântului: foarte puține dintre scrierile sale pot fi numite literatură și încă și mai puține au fost destinate publicării; doar unele poeme și o traducere neterminată din

latină a scrierilor lui Lucretius. Piesele erau destinate punerii în scenă și, în primele prefețe, autorul se plângea că a trebuit să le publice pentru a împiedica plagierea lor. (Lucru care s-a și întâmplat cu două dintre acestea.) Autorul a lăsat șapte piese nepublicate, nu a scos nici o antologie și nu a făcut niciodată (din câte se știe) corecturi textelor. În viziunea sa, comediile erau făcute pentru a fi jucate. Acest lucru a fost uitat în sec. XIX. Actorii Louis Jouvet, Charles Dullin, Jean-Louis Barrault și Jean Vilar aveau să aducă un nou suflu pieselor geniale ale dramaturgului.

De asemenea, el nu a fost nici pe departe genul de autor clasic care putea să-și construiască și să-și scrie în voie operele. Competiția și lupta pentru existență sunt cuvintele-cheie care i-au marcat toată cariera. Se afla într-o competiție acerbă cu celelalte teatre pentru păstrarea actorilor și a publicului spectator. Molière a câștigat această competiție de unul singur. A reușit să-și țină compania pe picioare cu ajutorul capacităților sale și al personalității energice.

Prima piesă reprezentată la Paris, *Prețioasele ridicole* (Les Précieuses ridicules) prefigura viitoarele opere ale lui Molière. El așază în centrul piesei două tinere provinciale, demascate de valeți deghizați în nobili în scene în care sunt puse față în față dorința de eleganță a femeilor, cărora le lipsește simțul realității, pe de o parte, și discursul fad al valeților asezonat cu clișee, pe de altă parte. Înfumurarea tinerelor, pe care ele o consideră culmea înțelepciunii, dau imaginea viziunii lor deformate asupra realității, în care lucrurile materiale nu au nici o importanță. Spectatorul nu poate decât să se amuze pe seama acestor personaje prefăcute, lucru pe care probabil că l-au făcut și primii spectatori ai piesei, și încă într-o măsură mult mai mare.

Prețioasele ridicole și *Sganarelle* (reprezentată pentru prima oară în octombrie 1660) au avut, probabil, premiera la teatrul Petit-Bourbon, din apropierea Luvrului. Acest teatru a fost demolat (se pare că fără nici un preaviz) și, la începutul lui 1661, compania se mută într-o sală de la Palais-Royal, amenajată ca un teatru de Richelieu. Aici aveau să fie puse în scenă toate „piesele de la Paris" ale lui Molière, începând cu *Don Garcia de Navarra sau Prințul gelos* (Dom Garcie de Navarre, ou le prince jaloux) în februarie 1661, o comedie eroică pe care autorul o credea un viitor succes; piesa a fost însă un eșec și nu i-a folosit lui Molière decât ca sursă de inspirație pentru *Mizantropul*. Astfel de eșecuri au fost rare și eclipsate de succese nemaiîntâlnite în teatrele de la Paris până la acel moment.

Scandaluri și succese

Premiera piesei *Școala femeilor*, care a avut loc pe 26 decembrie 1662, a stârnit un adevărat scandal, ca și cum oamenii ar fi știut că aveau de-a face cu un geniu al comediei pentru care nimic nu era sfânt. Unii critici sunt de părere că aceasta este cea mai bună comedie a lui Molière, o adevărată capodoperă a genului. Bazată pe versiunea lui Paul Scarron (*Inutila precauțiune*, 1655) a unei povești petrecute în Spania, comedia îl prezintă pe Arnolphe, un bărbat pedant, care este atât de înspăimântat de femei, încât se hotărăște să se însoare cu o tânără inocentă și fără experiență. Portretul tinerei gingașe, al cărei caracter iese la suprafață cu o intensitate puternică atunci când se ivește ocazia, face din această piesă o bijuterie de comedie. Molière își încununează farsa cu scena în care Arnolphe se îndrăgostește de tânără, bâlbâielile sale îngrozitoare, care se doresc a fi declarații de dragoste, făcând deliciul publicului și chinul amorezului.

Începând cu 1662, trupa a împărțit teatrul de la Palais-Royal cu o companie italiană, fiecare susținând reprezentații de trei ori pe săptămână. De asemenea, Molière a scris piese care erau reprezentate mai întâi în cadru privat: *Pisălogii* (Les Fâcheux, 1732) a fost reprezentată pentru prima oară la Vaux, în august 1661; *Tartuffe* la Versailles, în 1664; *Burghezul gentilom* (Le Bourgeois gentilhomme) la Chambord, în 1670; și *Psyche* la palatul Tuileries, în 1671.

Pe 20 februarie 1662, Molière s-a căsătorit cu Armande Béjart. Nu se știe sigur dacă aceasta era sora lui Madeleine, așa cum atestă documentele, sau fiica acesteia, cum au sugerat unii contemporani. Cei doi soți au avut trei copii; doar o fiică a supraviețuit până la maturitate; flirturile soției sale sunt înfierate în articolele acide ale dramaturgului, însă nu există alte surse sigure de informație.

Molière a întors în mod inteligent protestele la adresa *Școlii femeilor* în favoarea companiei sale, răspunzând criticilor prin două comedii într-un act: *Critica Școlii femeilor* (La Critique de L'École des femmes), reprezentată în iunie 1663, și *Improvizația de la Versailles* (L'Impromptu de Versailles), în octombrie. În prima comedie, Molière și-a prezentat unele dintre trăsăturile noului său gen de comedie, iar în cealaltă a făcut istorie prin punerea în scenă a repetițiilor trupei, într-un decor care imita perfect

culisele și redând răspunsurile obraznice date de actori în timpul repetiției.

Controversele iscate de *Școala femeilor* nu au fost nimic în comparație cu scandalul dezlănțuit de prezentarea primei versiuni a comediei *Tartuffe* în mai 1664. Povestea acestei piese extraordinare aruncă multă lumină asupra condițiilor în care lucra Molière și constituie o dovadă remarcabilă a rezistenței și a capacității sale de a face față problemelor care se iveau. El a trebuit să aștepte cinci ani și să riște locurile de muncă ale actorilor ca să-și primească recompensa: cel mai mare succes din carieră. Mulți ar fi renunțat de mult la luptă: încă de la reprezentarea primelor trei acte ale piesei, așa cum sunt cunoscute azi, mulți s-au temut că Biserica Romano-Catolică nu avea să mai permită vreodată ca piesa să vadă luminile rampei.

Fără să clipească măcar, Molière a înrăutățit lucrurile, punând în scenă o versiune a piesei *Don Juan sau Ospățul de piatră* (Dom Juan, ou le Festin de pierre) cu un sfârșit spectaculos, în cadrul căruia un ateu este condamnat la focurile iadului, însă nu înainte de a-și amuza și a-și scandaliza publicul spectator. *Don Juan* ar fi trebuit să fie un succes financiar, dar s-a dovedit un eșec costisitor, fiind reprezentată de 15 ori, după care a fost retrasă și nu a mai fost publicată de către Molière. Deși trupa nu a mai jucat piesa niciodată, ea este o bijuterie de comedie. Personajul principal, Don Juan, se ghidează în viață după un principiu aristocratic dus la extrem: el nu își asumă nici un fel de responsabilitate față de ceilalți, fie că este vorba de părinți, de doctori, de negustori sau de Dumnezeu. În schimb, se așteaptă ca ceilalți să se achite de toate obligațiile pe care le au față de el. Servitorul lui, Sganarelle, este opusul lui din toate punctele de vedere: cu picioarele pe pământ, șovăitor, superstițios. Împreună, cei doi reprezintă versiunea franceză perfectă a personajelor Don Quijote și Sancho Panza.

Hărțuit de autorități

Deși autoritățile îi creau probleme, Molière a continuat să-și țină compania pe linia de plutire fără ajutorul nimănui. Când ducea lipsă de subiecte, scria el însuși piesele de teatru. Nu se putea baza niciodată nici pe actori, nici pe autori. În 1664 montează prima piesă a lui Jean Racine, *Tebaida*, însă în anul următor Racine și-a vândut cea de-a două piesă, *Alexandru cel Mare*, unui teatru mai cunoscut decât cel al lui Molière, iar actorii acestuia jucau în ea. Era constant hărțuit de autorități. Aceste piedici au fost adeseori evitate cu ajutorul regelui, sub al cărui patronaj se afla compania, însă acesta putea fi extrem de capricios. De multe ori, sumele de bani care le erau promise nu erau și achitate. Curtea dorea să vadă piese ușoare, nu opere de artă. Numărul spectatorilor era fluctuant și nesigur. În cei 14 ani petrecuți la Paris, Molière a scris 31 dintre cele 95 de piese montate pe scenă. Iar necazurile nu veneau niciodată singure: pe când era bolnav, teatrul a fost închis timp de șapte săptămâni din cauza morții reginei-mamă, piesele sale, *Tartuffe* și *Don Juan*, au fost interzise, iar el s-a văzut nevoit să scrie cinci piese într-un singur sezon de teatru (1666–1667). Doar una, *Doctor fără voie* (Le Médecin malgré lui, 1914), s-a bucurat de succes.

Totuși, în sezonul anterior, *Mizantropul*, aproape de la prima reprezentație, fusese considerată o capodoperă a genului, atât de către critici, cât și de către spectatori. Este o comedie originală de salon, construită din elementele deținute de compania lui Molière. El însuși a jucat rolul lui Alceste, un nătărău de altă speță, cu principii înalte și standarde rigide, însă, prin natura sa, un critic orb al celorlalți. Alceste este îndrăgostit de Célimène (rol jucat de soția lui Molière, Armande), o creație comică extraordinară, spriritul încarnat al societății care face față oricărei situații. Piesa este simplă și plină de farmec. Alceste este tot timpul iritat, nu găsește nici un om „cinstit" care să fie de acord cu el, este întotdeauna pregătit să vadă paiul din ochiul altuia, însă orb la bârna din ochiul său, un personaj la fel de ignorant precum Tartuffe.

De câteva ori, Biserica a fost pe punctul de a câștiga bătălia împotriva lui Molière: a interzis reprezentațiile pieselor *Tartuffe* (nu a mai fost jucată timp de cinci ani) și *Don Juan* (nu a mai văzut luminile scenei de-a lungul vieții lui Molière). Versiunea în cinci acte a piesei *Tartuffe* a fost jucată în 1667, însă doar o singură dată: a fost interzisă de autorități și arhiepiscopul l-a amenințat pe Molière cu excomunicarea. În replică, Molière a cerut ajutorul regelui (a insistat pe lângă rege chiar și când acesta se afla într-o tabără militară) și a publicat în apărarea piesei sale *Scrisoare asupra comediei Impostorul* (Lettre sur la comédie de l'Imposteur). În 1668 a pus în scenă *Amfitrionul* (L'Amphytrion, 13 ianuarie), *George Dandin* (Versailles, 18 iulie) și *Avarul* (L'Avare, 9 septembrie). Mai devreme sau mai târziu, un autor de comedie genial ca

Molière nu avea cum să nu încerce să-l readucă la viață pe avarul din comedia antică. Ultima dintre piesele scrise în 1668, *Avarul,* este alcătuită în proză și scrisă în versuri; amestecul de situații se repetă și nu este pe gustul tuturor. Avarul său este un paradox ambulant, inuman prin cultul banilor și mult prea uman în ce privește nevoia de respect și de afecțiune. În scene care îți taie respirația, maniile sale sugerează cruzime, singurătate patologică și nebunie. Piesa este mult prea desăvârșită pentru a trezi râsul; Goethe a lansat ciudata modă de a o numi tragedie. Totuși, puterile minții și ale voinței sunt făcute pentru a servi unor scopuri inumane și li se opun instinctul și o natură extrem de „umană". Piesa sugerează mai degrabă o situație absurdă, decât una veselă.

George Dandin, cea de-a doua piesă pusă în scenă în 1668, considerată adeseori o farsă, este una dintre cele mai mari creații artistice ale lui Molière. Este povestea unui neghiob care recunoaște că este prost, dar susține că înțelepciunea nu l-ar ajuta cu nimic, deoarece, dacă lucrurile merg împotriva ta, nu are sens să fii inteligent. Personajul are de multe ori dreptate, însă nu poate dovedi acest lucru. Subiectul este trivial, însă învățăturile nenumărate; piesa dă naștere unui gen cu totul nou de comedie.

În 1669, Molière obține permisiunea de a pune în scenă *Tartuffe* și astfel începe odiseea piesei. Doar în acel an au fost susținute 60 de reprezentații. Piesa, care-i adusese atâtea necazuri lui Molière, a fost inspirată din povestea unui escroc sentimental care încercase să o seducă pe proprietăreasa dramaturgului. Dintre cele trei variante ale piesei, doar ultima s-a păstrat; prima (în trei acte, jucată în fața regelui în 1664) făcea portretul unui escroc sentimental reformat care se integrase atât de bine într-o familie burgheză, încât capul familiei i-o promite de soție pe fiica sa și îl dezmoștenește pe fiul său. În acea epocă, unele familii obișnuiau să angajeze îndrumători spirituali pentru a corecta comportamentul membrilor lor, dacă acesta era necorespunzător. Când acest om „sfânt" este prins făcându-i avansuri soției stăpânului familiei, el reușește să-l convingă pe soț nu doar să-l ierte, ci și să-l lase să-i vadă soția ori de câte ori dorește. După cum se vede, Molière a întrezărit situațiile comice care reies din această temă și le-a transpus într-o piesă de teatru în cinci acte. Ultima versiune conține două scene de seducție și o schimbare de accent care se mută pe paradoxul comic reprezentat de Tartuffe însuși, care pozează într-un ascet feroce, când, de fapt, este un desfrânat și jumătate. Cu greu se mai întâlnește o altă temă care să lezeze firile pioase mai mult decât o face aceasta. Ca și Arnolphe din *Școala femeilor,* Tartuffe dă de necaz deoarece se ghidează după judecată și nu după instinct.

Ultimele piese

Lupta dusă pentru a putea prezenta din nou *Tartuffe* l-au istovit pe artist, iar boala de care suferea s-a înrăutățit; mai avea, de fapt, doar patru ani de trăit. Cu toate acestea, în 1669, pune în scenă pentru rege *Domnul de Pourceaugnac* (Monsieur de Pourceaugnac) la Chambord, iar în 1670, *Burghezul gentilom.*

Burghezul gentilom aborda o temă contemporană – urcarea pe treptele ierarhiei sociale în cadrul societății burgheze sau al burgheziei de mijloc –, însă este, probabil, cel mai puțin demodat subiect al comediilor lui Molière. Protagonistul piesei, Jourdain, un lingușitor antipatic, este încântător în infatuarea sa și autentic în naivitate; aceste trăsături se adaugă unei firi mărinimoase, însușire față de care simte, desigur, un dispreț profund. Este una dintre cele mai amuzante teme abordate de Molière: îngâmfarea prostească a stăpânului este compensată de judecata sănătoasă a soției și a sevitorului.

În ciuda bolii de care suferea, Molière a continuat să scrie, astfel că, în 1671, pune în scenă *Psyche* și *Vicleniile lui Scapin* (Les Fourberies de Scapin, 1677), iar în 1672, *Femeile savante* (Les Femmes savantes, 1927); dacă ar fi încăput pe mâini mai puțin experimentate, aceasta ar fi devenit o satiră despre femeile prețioase, însă Molière și-a imaginat un soț burghez sensibil căruia îi este teamă de soția sa despotică și savantă. *Bolnavul închipuit* (Le Malade imaginaire), despre un bărbat ipohondru căruia îi este teamă de moarte și de doctori, a fost jucată în 1673 și a fost ultima piesă a lui Molière. Piesa impresionează prin modul în care autorul zugrăvește jargonul medical și profesionalismul, îngâmfarea prostească a unui așa-zis doctor cu multă carte, dar cu puțină înțelepciune, sensibilitatea normală a tinerilor îndrăgostiți în raport cu superstiția, lăcomia și viclenia celorlalte personaje. Pe 17 februarie, în timpul celei de-a patra reprezentații, Molière a leșinat pe scenă, fiind transportat la casa lui de pe strada Richelieu, unde s-a stins din viață. Pe 21 februarie, din cauza profesiei de

actor, care nu îngăduia un ritual firesc de înmormântare, a fost îngropat, fără nici un fel de ceremonie, în timpul nopţii.

Molière, actor și dramaturg

Ca actor, Molière s-a bucurat de un succes răsunător, însă unul amar pentru el. Actorul și-ar fi dorit roluri dramatice, însă gusturile epocii erau mult diferite de ale lui. Publicul său adora stilul tragic redat într-un limbaj pompos, gălăgios, afectat și scandat. Molière avea capacitatea și expresivitatea unui comedian înnăscut. În afara scenei, nu era o persoană volubilă și nici exagerat de glumeaţă, însă avea capacitatea de a mima și de a copia orice discurs. Avea energia inepuizabilă specifică unui actor. Era întotdeauna pregătit să creeze o scenă dintr-un incident ori să joace pe scenă. A împrumutat unuia dintre personaje tusea lui și altuia toanele sale și a făcut o piesă cu repetiţiile trupei sale. Cele mai celebre personaje ale pieselor seamănă cu actorii din trupa lui. Nu avea cum să moară altfel decât interpretând un personaj care trecea prin aceeași suferinţă ca a lui.

Actorul din el l-a influenţat pe dramaturg, care punea repede pe hârtie rolurile pe care le interpreta în imaginaţie. Și-a atribuit roluri diverse: de personaj coleric, de servitor, de soţ ţinut sub papuc, de burghez neghiob și de bătrân superstiţios care-l ocăra „pe individul ăla, Molière". (Este comparat adeseori cu Charlie Chaplin.) Pe lângă energie brută și talent pentru mimă, mai avea o calitate: o viziune dramatică extraordinară. Actorii au reușit să transpună un aspect al geniului său pe care savanţii l-au trecut cu vederea: intensitatea scenelor din piese. A lua aceste piese drept argumente în favoarea raţiunii înseamnă să treci cu vederea intensitatea care se degajă din ele. Raţiunea sa îl conduce către parodierea absurdului. Personajele lui sunt incitante și incitate până la incoerenţă. Uneori, el sacrifică intriga în favoarea dramei, a vervei, a sensului vieţii. Este un scriitor clasic care sfidează toate regulile literare.

Molière ar putea fi considerat un apostol calm al raţiunii, care împărtășește părerile personajelor mai raţionale din piesele sale, însă acest lucru este imposibil de crezut dacă se are în vedere mediul în care a lucrat. Comediile sale nu sunt predici; învăţăturile care decurg din ele nu sunt intenţionate și se află la polul opus didacticismului. Ideile pe care le exprimă sunt menite să distreze publicul, nu să popularizeze viziunea autorului. Dacă cineva l-ar fi întrebat ce crede despre ipocrizie sau despre ateism, Molière s-ar fi mirat de întrebare și ar fi ocolit răspunsul spunând că astfel de „concepţii" nu-și au locul în teatru. Nu există nici un document care să ateste părerile lui Molière despre căsătorie, biserică, iad, sau despre diferenţele de clasă socială. Practic, nu se știe care era părerea lui despre toate aceste lucruri. Tot ce se știe este că a lucrat în teatru pentru teatru și s-a folosit de talentul său extraordinar pentru a da viaţă oricărei scene pe care și-a imaginat-o vreodată. Dacă a lăsat în urma sa imaginea unui ateu care stârnește simpatie, nu a făcut-o pentru a încuraja ateismul: imaginea sa de om cu picioarele bine înfipte în pământ este la fel de vie și stârnește același tip de simpatie. Cei care au studiat piesele sale și au ajuns la concluzia că acestea dovedesc anumite lucruri sau că transmit anumite mesaje nu au reușit să înţeleagă esenţa operelor sale și au fost orbi în faţa imaginaţiei înnăscute și extraordinare a autorului.

Având în vedere limbajul inventiv și energic folosit de Molière, împărţirea tradiţională a operelor sale în comedii de moravuri, comedii de caracter și farse nu ajută foarte mult: el nu pare să-și fi propus în vreun moment să scrie un anumit gen de comedie. În *Căsătorie cu de-a sila* (Le Mariage forcé, 1664) pornește de la o situaţie, de la îndoielile despre căsătorie exprimate de Panurge, pesonajul lui Rabelais, iar în *Doctor fără voie* de la o fabulă medievală despre un tăietor de lemne care, pentru a evita o bătaie, pretinde că e medic. Pe scheletul acestor teme, Molière construiește personaje și discuţii în care un personaj îl demască pe un altul sau roluri care sunt la început asumate, iar mai apoi inversate. Farmecul pieselor constă în ritmul intelectual care contează mai mult decât intriga, în discuţiile care sunt mult mai relevante decât povestea în sine. A povesti intriga înseamnă a omite esenţialul.

Un simţ unic al comediei

Criticile dure la adresa pieselor sale i-au dat lui Molière ocazia de a-și expune principiile artistice. În Critica *Școlii femeilor*, el susţine că tragedia poate fi eroică, însă comedia trebuie să reflecte realitatea: „Nu ai făcut nimic într-o comedie dacă personajele tale nu reprezintă arhetipuri umane... o meserie în care trebuie să faci oameni serioși să râdă este o meserie cel puţin ciudată." Cât despre regulile pe care unii critici se grăbeau să le impună scriitorilor, Molière afirma: „Mă întreb dacă nu cumva regula

lor de aur spune, de fapt, că publicul nu trebuie să se distreze și că piesa nu trebuie să se bucure de succes".

Criticile dure la adresa *Școlii femeilor* nu au fost nimic în comparație cu furtuna dezlănțuită de piesele *Tartuffe* și *Don Juan*. Însă, cu această ocazie, Molière a dezvăluit o serie de informații extrem de importante cu privire la concepțiile sale artistice. Criticilor aduse piesei *Don Juan* autorul nu le-a răspuns public, deoarece aceasta nu a fost contestată oficial. Însă, în apărarea piesei *Tartuffe*, Molière a scris două petiții adresate regelui, prefața la prima ediție din 1669 a piesei și o scrisoare (*Scrisoare asupra comediei Impostorului*). Petițiile și prefața sunt dezamăgitoare, deoarece Molière fusese nevoit să lupte pe terenul adversarilor și să recunoască un lucru pe care aceștia îl susțineau mereu: comedia trebuie să aibă un rol educativ. (Nu există nici o dovadă că aceasta era adevărata părere a lui Molière, astfel că nu este corect să presupunem că a folosit acest argument doar pentru că era forțat de împrejurări.) Scrisoarea este extrem de importantă, deoarece conține paragrafe bogate în informații referitoare la concepțiile artistice care au stat la baza scrierii piesei *Tartuffe*, precum și la noul gen de comedie al lui Molière: „Comicul este un înveliș exterior vizibil, un dar al naturii atașat fiecărui lucru absurd, pentru a-l vedea și a-l evita. Pentru a cunoaște comicul, trebuie să cunoaștem mai întâi raționalul, trebuie să vedem unde începe unul și unde se sfârșește celălalt... absurditatea stă la baza comicului... minciuna, prefăcătoria, înșelăciunea, disimularea, orice mască ce ascunde realitatea, orice contradicție, de fapt, în lucruri care pornesc din aceeași sursă, toate acestea reprezintă esența comicului".

În acest context, Molière își definește singur noua viziune asupra comicului: o comedie care este amuzantă doar accidental, care se bazează pe o perspectivă dublă asupra noțiunilor de înțelepciune și de prostie, de dreptate și de nedreptate văzute împreună, una lângă alta. Acesta era noul gen de comedie al lui Molière și în asta a constat succesul său.

Principala trăsătură a tehnicii lui Molière este îmbinarea registrelor sau a contextelor. Personajele sunt create pentru a interpreta un anumit rol de care mai apoi uită, vorbesc neîntrebate, își exagerează rolul și, prin urmare, cei care urmăresc acest joc au senzația unor registre amestecate. Începutul piesei *Doctor fără voie* – ideea de a bate un om pentru a-l face să se dea drept doctor – nu este una foarte subtilă, însă Molière se joacă, îl face pe tăietorul său de lemne să se bucure de noua experiență prin care trece, să se pună la punct cu jargonul medical, ca mai apoi să nu știe ce să facă din el. Înșiră o serie de gogomănii despre Hipocrate și este încântat la culme când dă peste un pacient care nu cunoaște limba latină, astfel că nu trebuie să-și facă griji că acesta îl va înțelege. Ascultă inima pacientului pe partea dreaptă, iar când acesta protestează, doctorul îi înlătură nedumerirea cu nemuritoarea frază: „Noi am schimbat lucrul ăsta, acum e pe partea dreaptă". Avarul căruia i s-au furat banii este jalnic, însă nu trezește emoții pentru că limbajul său frizează absurdul: „... s-a terminat... mor, sunt mort, sunt îngropat". Cere dreptate cu o asemenea patimă, încât limbajul său trece dincolo de orice limită a rațiunii. Mizantropul lui Molière este și mai sugestiv atunci când confundă dreptatea ca ideal cu o instituție socială: „Dreptatea e de partea mea și, totuși, pierd cazul!" Ceea ce pentru el este un scandal de proporții pentru ceilalți este o dovadă că este un aiurit. La o astfel de concizie reușește să ajungă discursul dramatic al lui Molière.

Un geniu francez

Atunci când Voltaire l-a numit pe Molière „pictorul Franței", el a enumerat o serie de însușiri ale poporului francez care se regăsesc în piese, fapt ce explică modul în care francezii l-au privit pe Molière: ca pe un bun al lor, ca pe o comoară națională. Ei subliniază aspecte ale operelor pe care alții le trec cu vederea. Trei dintre acestea merită menționate.

În primul rând, formalismul se regăsește în toate operele sale. El redă întotdeauna realitatea printr-un șablon și o formă în care se amestecă lumina, mișcarea, muzica, dansul și discursul. Reprezentațiile moderne ale pieselor sale în cadrul cărora se omit interludiile din variantele originale nu au același impact asupra publicului. Personajele, scenele și discursurile sunt aranjate într-o manieră comică, sfidând realismul.

În al doilea rând, francezii percep poezia personajelor, în timp ce străinii văd psihologia lor. Ei nu consideră piesele niște studii ale moravurilor sociale, ci șabloane ale imaginației care preiau idei pentru ca mai apoi să renunțe la ele atunci când acestea au fost demonstrate. *Mizantropul* nu este considerat un studiu de caz sau vreun Hamlet al francezilor, ci

un ansamblu atent structurat de discursuri și atitudini care exprimă o critică la adresa egoismului. Piesa încântă publicul prin evocările succesive ale temei sale principale. Tendința de a vorbi deschis ia o mulțime de forme: a idealismului, a calomniei, a bădărăniei, a ciudei sau a înfumurării. Datorită acestei povești țesute în jurul misterului reprezentat de egoismul din cadrul societății, Molière nu are pereche în ochii poporului francez.

În al treilea rând, francezii admiră capacitatea sa de a pătrunde în psihologia umană și de a distinge însușirile omului. Montaigne, celebrul eseist din sec. XVI, ale cărui scrieri au exercitat o mare influență asupra lui Molière, a separat însușirile dobândite, precum cunoștințele, politețea și aptitudinile, de cele naturale, precum umanitatea sau animalitatea, sau ceea ce numim „natura umană" fără alte atribute. Lui Molière îi făcea o plăcere grozavă să-și prezinte personajele într-o astfel de antiteză; adeseori, măștile lor sociale cad, scoțând la iveală omul care se ascunde în spatele lor. Majoritatea dialogurilor încep pe un ton politicos și sfârșesc prin insulte directe.

Molière a prezentat în antiteză rațiunea și natura umană sub diferitele ei forme. Genul său de comedie pătrunde în încrengăturile minții omenești și trece dincolo de ele; rațiunea și realitatea se întâlnesc adeseori. Așa cum observa servitorul bătut din *Amfitrionul*, „asta încalcă orice regulă a bunului-simț. Și, totuși, așa este".

Molise

Regiune autonomă, 316 548 loc. (2001), situată în S Italiei centrale. Are în V relief muntos (munții Apenini), iar, în rest, dealuri și coline. În timpul dominației lombarde din Evul Mediu, regatul era administrat de ducatul Benevento. În sec. XIII, Angevinii, spaniolii și Bourbonii s-au perindat la conducere. În 1860 s-a alăturat regiunii Abruzzi pentru a forma provincia Abruzzi e Molise, încorporată în Regatul Italiei. În 1965, Abruzzi e Molise s-a separat din nou în cele două regiuni componente. Este zonă rurală prin excelență în Italia; centrul administrativ, Campobasso, este singura localitate urbană din regiune.

mollah

Titlu musulman acordat unui savant sau lider religios, în special în Orientul Mijlociu și pe subcontinentul indian. Cuvântul înseamnă „domn" și a fost folosit și în N Africii ca un titlu onorific atașat la numele unui rege, sultan sau membru al nobilimii. Astăzi este rezervat liderilor religioși și profesorilor din școlile religioase, cercetătorilor legii canonice, preoților din moschei (*vezi* imam) și recitatorilor (*vezi* qurra) cărții sfinte (*Coran*). De asemenea, cuvântul desemnează întreaga clasă ce susține interpretarea tradițională a islamului.

Mollet, Guy

(31.12.1905, Flers de l'Orne, Franța - 03.10.1975, Paris)

Om politic francez și profesor de engleză în Arras. În 1921 a devenit membru al Partidului Socialist, iar în 1939, președintele sindicatului profesorilor socialiști. După ce a luat parte la Al Doilea Război Mondial, a fost ales în Camera Deputaților și a ocupat funcția de secretar general al Partidului Socialist (1946–1969). Împreună cu Pierre Mendès-France, a câștigat alegerile cu Frontul Republican și a devenit prim-ministru (1956–1957). Ineficiența lui în perioada rebeliunii algeriene și a Crizei Suezului a afectat guvernul, dar Mollet a rămas pe scena politică având funcția de deputat; apoi a fost primar în Arras.

Guy Mollet
HARLINGUE–H. ROGER-VIOLLET

Molly Maguires

(1862-1876)

Organizație secretă a minerilor americani din Pennsylvania și Virginia de Vest. Nemulțumiți de condițiile de muncă și de practicile discriminatorii de angajare din anii 1860, minerii irlandezi au format un grup numit după numele unei văduve irlandeze care condusese mișcări împotriva marilor proprietari din Irlanda. Gruparea a fost acuzată însă de acte teroriste și de sabotaj în mine, iar proprietarii au angajat un detectiv al Agenției Pinkerton, James McParlan, ca să se infiltreze în grup. Pe baza mărturiilor lui dintr-o serie de procese răsunătoare (1875–1877), zece membri ai organizației au fost condamnați și spânzurați.

Molnár, Ferenc

(12.01.1878, Budapesta - 01.04.1952, New York, New York, SUA)

Scriitor maghiar. A publicat primele povestiri la vârsta de 19 ani, dar succesul la public a venit cu prima lui piesă de teatru, *Diavolul* (Az ördög, 1907). Alte

piese, unele adaptate pentru film, sunt: *Liliom* (1909), adaptată pentru musicalul *Carusel*; *Lebăda* (A hattyú, 1920); *Moara roșie* (A vörös malem, 1923). Textele lui excelează în abordarea problemelor sociale, în special sărăcia, ca în *Muzica* (Muzsika, 1908). Dintre numeroasele lui romane, numai *Băieții de pe strada Pal* (A Pál utcai fiúk, 1907) a avut succes.

Moloh

Zeu antic din Orientul Mijlociu, în cinstea căruia erau sacrificați copii. Conform legilor pe care le-a dat Dumnezeu lui Moise, poporul lui Israel nu avea voie să sacrifice copii pentru Moloh, așa cum făceau egiptenii și canaaniții. În timpul reformatorului Iosia, a fost distrus un altar al lui Moloh, de lângă zidurile cetății Ierusalim.

Molotov, Veaceslav (Mihailovici) *născut* Veaceslav Mihailovici Skriabin

(09.03.1890, Kukarka, Rusia - 08.11.1986, Moscova, Rusia, URSS)

Lider politic sovietic. Din 1906 a fost membru bolșevic, iar din 1917 a lucrat în organizațiile Partidului Comunist din provincie. Fiind un susținător fervent al lui Iosif Stalin, a fost numit secretar al Comitetului Central în 1921. În 1926 a fost promovat în Biroul Politic, ocazie cu care a purificat organizația de partid moscovită de antistaliniști (1928–1930). A fost prim-ministru în 1930–1941 și ministru de externe în 1939–1949 și 1953–1956. În 1939 a participat la negocierile pentru Pactul de neagresiune germano-sovietic, numit și Pactul Molotov–Ribbentrop, iar în Al Doilea Război Mondial a ordonat fabricarea de bombe în sticlă, cunoscute mai târziu drept cocktailuri Molotov. A realizat alianțele cu SUA și Marea Britanie, iar după război a fost purtătorul de cuvânt al Rusiei la conferințele Aliaților. După demiterea lui de către Nikita Hrușciov, în 1956, Molotov a colaborat la o încercare nereușită de a-l înlătura de la putere pe Hrușciov (1957) și a pierdut toate funcțiile din partid. În 1962 a fost exclus din Partidul Comunist.

Moltke, Helmuth (Johannes Ludwig) von

(25.05.1848, Gersdorf, Mecklenburg, Prusia - 18.06.1916, Berlin, Germania)

Soldat german. Nepot al lui Helmuth von Moltke, a avansat rapid în ierarhia militară germană, servind ca aghiotant al unchiului său, începând din 1882. În 1903 a fost numit general intendent, iar în 1906, șef al corpului de generali germani. Când a izbucnit Primul Război Mondial, a pus în aplicare Planul Schlieffen, elaborat de predecesorul lui, dar incapacitatea sa de a revizui planul pentru a corecta erorile de tactică și comandă au dus la oprirea ofensivei germane în Bătălia de pe Marna (1914). Curând, a fost eliberat din funcție, încetând din viață doi ani mai târziu.

Moltke, Helmuth (Karl Bernhard), Conte von ~

(26.10.1800, Parchim, Mecklenburg, Prusia - 24.04.1891, Berlin, Germania)

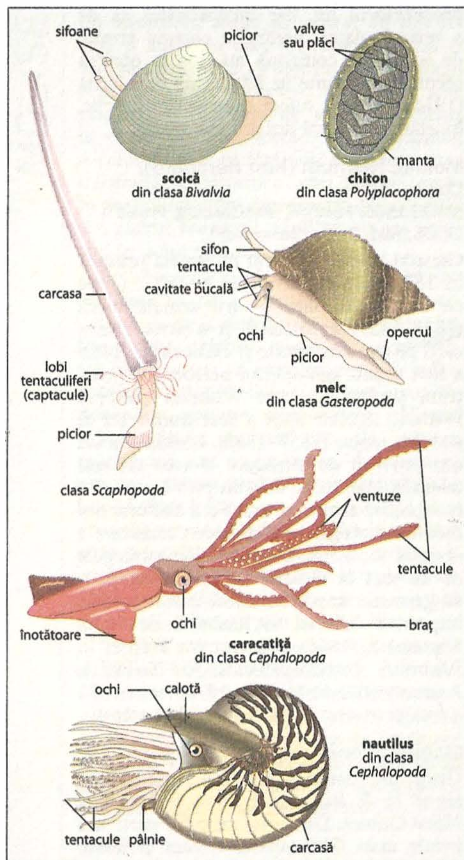
General prusac. A intrat în armata prusacă în 1822 și în statul-major în 1832. După ce a fost consilier pentru armata turcă (1835–1839) a călătorit și a scris câteva cărți pe teme de istorie și călătorie. În 1855 a fost numit aghiotantul personal al prințului prusac Frederic Wilhelm (viitorul Frederic III), iar apoi a fost numit șef al statului-major (1857–1888). Moltke era un om deosebit de inteligent și avea un real talent militar, lucru dovedit prin faptul că a reorganizat armata prusacă și a elaborat noi metode strategice și tactice de conducere a armatei moderne. El a formulat strategiile ce au dus la victorie în războaiele pruso-germane împotriva Danemarcei (1864), împotriva Austriei în Războiul de Șapte Săptămâni (1866) și împotriva Franței în Războiul franco-prusian (1870–1871). A primit titlul de conte în 1870, iar în 1871 a fost promovat la gradul de feldmareșal.

Moluce *în limba indoneziană* Maluku

Grup de insule, 2 223 000 loc. (1999) situat în E Indoneziei, între Sulawesi și Noua Guinee. Din acest grup fac parte trei insule mari (Halmahera, Ceram și Buru) și numeroase insule mici. Suprafața lor totală este de 77 871 kmp. Ele constituie provinciile indoneziene Maluku și Maluku de Nord, ale căror orașe de reședință sunt Ambon, respectiv Ternate. Populația se caracterizează prin diversitate etnică; aici trăiesc malaezi, papuași și locuitori de origine olandeză, portugheză și javaneză. Insulele au fost supranumite Insulele Mirodeniilor și participau la comerțul asiatic cu mirodenii înainte de 1511, când au fost descoperite de portughezi. Apoi au devenit obiectul luptei pentru control între spanioli, englezi și olandezi, ajungând în administrația celor din urmă. În Al Doilea Război Mondial, insulele au fost ocupate de Japonia, dar apoi au fost incluse în statul Indonezia de Est și, mai târziu, în 1949, în Republica Indonezia.

moluscă

Denumire comună pentru cele 75 000 de specii de nevertebrate cu corpul moale

Moluşte reprezentative. Bivalvele au o cochilie formată din două jumătăţi (valve). Organisme care se hrănesc prin filtrare, ele aspiră apa şi hrana printr-un sifon tubular. La scoici, locomoţia se realizează cu ajutorul unui picior musculos în formă de lamă de topor. Chitonii (poliplacoforele) care, în mod tipic, se fixează cu ajutorul piciorului pe suprafaţa rocilor sau a scoicilor au zona centrală a părţii dorsale a corpului acoperită cu o serie de opt plăci cochiliere dispuse transversal şi imbricate. Scafopodele sunt moluşte care-şi sapă adăpostul, având o cochilie deschisă la ambele capete; cu extremitatea mai largă îngropată în nisip, ele se hrănesc cu microorganisme pe care le prind cu ajutorul tentaculelor. Melcii de mare, ca majoritatea gasteropodelor (univalve), nu au decât o singură cochilie, în general spiralată; dacă sunt în pericol, îşi pot retrage corpul în cochilia care se închide printr-o membrană (opercul). Cefalopodele au capul bine dezvoltat şi piciorul transformat în numeroase tentacule şi sifon (pâlnie) pe unde iese apa. Calmarul îşi foloseşte cele două tentacule lungi pentru a captura prada, iar cu cele scurte duce hrana spre orificiul bucal. Nautilul este singurul cefalopod care mai păstrează o cochilie exterioară; modificând cantitatea de gaze şi fluide din cavităţile sale interioare, el îşi poate regla flotabilitatea.

© MERRIAM-WEBSTER INC.

(încrengătura *Mollusca*), dintre care multe sunt protejate complet sau parţial de o cochilie calcaroasă, secretată de manta, un înveliş moale format de peretele corpului. Între manta şi corp se află cavitatea mantalei. Habitatul moluştelor este extrem de variat, din adâncul mărilor până pe crestele muntoase. Moluştele actuale sunt grupate în opt clase: *Gasteropoda* (*vezi* gasteropode), *Bivalvia* sau *Pelecypoda* (*vezi* bivalvă), *Cephalopoda* (*vezi* cefalopode), *Scaphopoda*, *Aplacophora* (*Solenogastre*), *Caudofoveata* (incluse uneori în ordinul *Aplacophora*), *Polyplacophora* (chiton) şi *Monoplacophora*. Moluştele sunt o delicatesă alimentară şi o importantă resursă economică, iar din cochilie se confecţionează bijuterii şi obiecte decorative.

Mombasa

Oraş, 600 000 loc. (1991), situat în Kenya, pe insula Mombasa, în largul coastei de S a Kenyei. Insula are o suprafaţă de 14,25 kmp şi are legătură cu ţărmul prin dig rutier, pod şi feribot. Oraşul cuprinde şi o porţiune continentală de 259 kmp. A fost fondat de negustorii arabi în sec. XI, iar în 1498 a fost vizitat de navigatorul portughez Vasco da Gama. Datorită poziţiei strategice pentru comerţul din Oceanul Indian, oraşul a reprezentat mult timp o zonă de conflict, trecând, pe rând, sub controlul arabilor, al perşilor, al portughezilor şi al turcilor, până în 1840, când Zanzibar a preluat oraşul. În 1895 a intrat sub administraţia britanică şi a devenit capitala protectoratului Africa de Est până în 1907. Mombasa este cel mai important port din Kenya şi al doilea oraş ca mărime; de asemenea, este piaţă agricolă pentru regiune.

moment cinetic

Proprietate care descrie inerţia circulară a unui sistem în mişcare în jurul unei axe. Este o mărime vectorială, caracterizată de intensitate şi direcţie. Intensitatea momentului cinetic al unui obiect este produsul dintre impuls (masa m × viteza v) şi distanţa perpendiculară r pe centrul de rotaţie, sau mvr. Direcţia este cea a axei de rotaţie. Momentul cinetic al unui sistem izolat este constant. Acest lucru înseamnă că viteza de rotaţie a unui obiect este constantă până când se acţionează asupra ei cu un cuplu de torsiune exterior. De ex., un giroscop aflat într-un avion îşi păstrează atât direcţia, cât şi intensitatea forţei de rotaţie.

moment de inerţie

Măsurare cantitativă a inerţiei de rotaţie a unui corp. Un corp care se roteşte în jurul unei axe interne sau externe (fixă sau mobilă) se opune oricărei schimbări a vitezei de rotaţie a corpului care poate fi provocată de un cuplu de torsiune. Se defineşte drept suma produselor obţinute prin înmulţirea masei fiecărei particule de materie dintr-un anumit corp cu pătratul distanţei faţă de axa de rotaţie.

Mommsen, (Christian Matthias) Theodor

(30.11.1817, Garding, Schleswig - 01.11.1903, Charlottenburg, lângă Berlin, Imperiul German)

Istoric și scriitor german. După ce a studiat dreptul a făcut cercetări în Italia în domeniul epigrafiei (studiul și interpretarea inscripțiilor). În 1848 a devenit profesor de drept la Leipzig, însă a fost curând demis pentru participarea lui la activitățile politice liberale. Mai târziu a lucrat ca profesor în alte orașe. A fost preocupat de politică toată viața. Lucrarea lui de căpătâi este *Istoria Romei* (Römisches Geschichte, 4 vol., 1854–1856, 1885). El a editat *Corpus Inscriptionum Latinarum* (din 1863), o colecție exhaustivă de inscripții latine ce au contribuit semnificativ la înțelegerea vieții anticilor. Cartea *Dreptul constituțional roman* (Römisches Staatsrecht, 3 vol., 1871–1888) reprezintă prima codificare a dreptului roman. Contribuția lui științifică de-a lungul vieții a fost uriașă, numărul publicațiilor ajungând până la o mie. În 1902 a primit Premiul Nobel pentru literatură.

mon

Populație despre care se presupune că provine din V Chinei și trăiește acum în regiunea estică a deltei din Myanmar și în partea central-vestică a Thailandei. Se află pe actualul spațiu de 1 200 de ani; ei au adus în Myanmar scrisul (pali) și budismul. Se ocupă cu agricultura și cultivă mai ales orezul și tekul. Astăzi, populația numără peste 1,1 milioane de locuitori. *Vezi și* Dvaravati, Regatul Mon.

Mon, Regatul ~

Regat al populației mon care deținea puterea în Birmania (Myanmar), în sec. IX–XI, XIII–XVI și, pentru scurtă vreme, la jumătatea sec. XVIII. În 825 d.Hr., monii aveau deja o capitală, orașul Thaton, și încă un oraș, Pegu. Regatul Mon a fost înfrânt de regatul birmanez Pagan. Când Pagan a căzut în mâinile mongolilor (1287), Mon și-a redobândit independența și teritoriul. A fost învins din nou în 1539, s-au reinstalat pentru scurt timp în Pegu în sec. XVIII, dar orașul a fost distrus de Alaungpaya (*vezi* dinastia Alaungpaya), în 1757. *Vezi și* Dvaravati.

Monaco

denumire oficială **Principatul Monaco**

Principat independent aflat în S Europei, pe țărmul Mării Mediterane, la granița dintre Franța și Italia. Suprafața: 1,95 kmp; 32 700 locuitori (2005). Capitala: orașul-stat Monaco. Aproape jumătate din populație sunt cetățeni francezi, cu o minoritate de italieni. Mai puțin de o cincime sunt de origine monegască. Limba oficială este franceza. Religia dominantă și oficială este cea romano-catolică (dar și cea ebraică este reprezentată), iar moneda țării este euro. Regiunea era locuită din timpuri preistorice, fiind cunoscută de fenicieni, greci, cartaginezi și romani. În 1191, genovezii au pus stăpânire pe ea; în 1297 a început aici domnia familiei Grimaldi. Familia a format o alianță permanentă cu Franța, mai puțin în perioada 1524–1641, când principatul a fost sub protecția Spaniei. Franța a anexat Monaco în 1793, iar situația a durat până la căderea lui Napoleon, când s-a întors la putere casa Grimaldi. În 1815, Monaco a fost pus sub protecția Sardiniei. În 1861, conform unui tratat, Monaco a trebuit să vândă Franței orașele Menton și Roquebrune în schimbul independenței. Astăzi, Monaco este situat pe Coasta de Azur, una dintre cele mai luxoase zone turistice din Europa, cunoscută pentru capitala jocurilor de noroc, Monte Carlo, pentru raliuri internaționale și pentru plaje. În 1997 s-au sărbătorit 700 de ani de domnie a familiei Grimaldi, condusă la vremea respectivă de prințul Rainier.

monahism

Mișcare religioasă instituționalizată ai cărei membri se obligă prin jurământ să ducă o viață în rugăciune, meditație sau săvârșirea de fapte bune. Membrii unui ordin monahal (călugării) trăiesc de obicei în celibat, separați de societate, fie într-o comunitate de călugări sau călugărițe, fie în sihăstrie. Primele comunități monahale creștine au fost întemeiate în deșerturile Egiptului, cea mai cunoscută fiind cea a Sf. Antonie Egipteanul (251–356 d.Hr.). Forma sa mai cunoscută, chinovială, a fost dezvoltată de Sf. Pachomius (Pahomie) (cca 290–346 d.Hr.). Sf. Vasile cel Mare a realizat o normă foarte influentă pentru Biserica Răsăriteană, iar Ion Cassian (360–465 d.Hr.) a răspândit monahismul în apusul Europei. Ordinul benedictinilor, fondat de Sf. Benedict din Nursia în sec. VI d.Hr., urma principiul moderației în practica ascetică și stabilea slujbe religioase la ore fixe. În Evul Mediu, monahismul a jucat un rol important nu numai în răspândirea creștinismului, ci și în păstrarea și dezvoltarea literaturii și științei. A trecut prin câteva reforme, de ex. cele ale călugărilor de la Cluny în sec. X și ale cistercienilor, în sec. XII, și evenimente cum ar fi înființarea ordinelor de călugări cerșetori, dominicanii și

franciscanii. Monahismul ocupă un loc important și în religiile orientale. La începutul hinduismului (cca 600–200 î.Hr.), călugării trăiau în grupuri *(ashram)*, deși nu duceau o viață comunitară organizată. Jainismul pare să fie prima religie în care a apărut viața monahală organizată, caracterizată printr-o formă extremă de ascetism. Călugării budiști păstrează moderația și evită extremele, atât în mortificarea sinelui, cât și în îngăduință.

Monarhia din Iulie

În istoria Franței, domnia lui Ludovic-Filip (1830–1848), instaurată prin Revoluția din Iulie. Cunoscut și sub denumirea de monarhia burgheză, noul regim s-a bazat pe susținere din partea burgheziei înstărite. În Camera Deputaților s-au format două partide. Partidul de centru-dreapta, condus de François Guizot, a sprijinit doctrina politică a regelui, pe când cel de centru-stânga, condus de Adolphe Thiers, a susținut restrângerea atribuțiilor monarhului. Perioada anilor 1830 a fost instabilă din punct de vedere politic, fiind marcată atât de atacurile legitimiștilor și republicanilor la adresa regimului, cât și de tentativele de a-l asasina pe rege. Au avut loc mai multe revolte muncitorești, iar Ludovic-Napoleon (ulterior Napoleon III) a avut două încercări nereușite de a prelua puterea. Perioada de stabilitate a început în jurului anului 1840. Guizot, devotat regelui și dorinței de a păstra statu-quo-ul, a devenit figura centrală a guvernării. El a impus marile taxe de protecție care au generat dezvoltarea economică, determinând astfel transformarea Franței într-o societate industrială. În domeniul relațiilor externe, regimul a menținut relații de cordialitate cu Marea Britanie și a susținut independența Belgiei. Totuși, în 1848, starea de agitație populară a declanșat Revoluția din Februarie care a pus capăt Monarhiei din Iulie.

monarhie

Suveranitate indivizibilă, condusă de o singură persoană, care este și conducător permanent al statului. Termenul se referă acum la țările cu suveranitate ereditară. Monarhul era conducătorul ideal al noilor state-națiuni din sec. XVI–XVII; puterile lui tindeau spre absolutism, cu toate că în Anglia parlamentul a limitat această putere. Ideea mai veche, conform căreia monarhul reprezenta (între granițele statului) însăși voia lui Dumnezeu, a atins apogeul în sec. XVII, cu doctrina dreptului divin al regilor ilustrată de Ludovic XIV. Monarhia absolutistă s-a adaptat la ideile Iluminismului, luând forma despotismului luminat, așa cum a fost cazul Ecaterinei II a Rusiei. Revoluția Franceză a dat o lovitură mortală monarhiei absolutiste, iar Primul Război Mondial a distrus definitiv ceea ce mai rămăsese din ea, monarhii din Rusia, Germania și Austro-Ungaria fiind învinuiți de declanșarea războiului și de dezastrul postbelic. În Europa de Vest s-a transformat în monarhie constituțională, deși monarhii absolutiste (sau aproape absolutiste) încă mai există în Orientul Apropiat.

monarhie constituțională

Sistem de guvernare în care un monarh (*vezi* monarhie) împarte autoritatea cu un guvern înființat pe principii constituționale. Monarhul poate rămâne șeful de facto al statului sau poate fi un conducător formal al acestuia. Constituția acordă restul puterii de guvernare legislativului și judiciarului. Anglia a devenit monarhie constituțională în timp ce la putere se aflau liberalii. Alte exemple de monarhii constituționale sunt: Belgia, Cambodgia, Iordania, Olanda, Norvegia, Spania, Suedia și Thailanda.

Monck, George, Primul duce de Albemarle

(06.12.1608, Great Potheridge, Devon, Anglia - 3.01.1670, Kandro)

General englez. A luptat alături de armata olandeză împotriva Spaniei în Țările de Jos (1629–1638) și a înăbușit o răscoală în Irlanda (1642–1643). A luptat în Irlanda și Scoția, în timpul războaielor civile din Anglia, apoi a fost numit comandant (1650) în Scoția și guvernator (1654). În funcția de general de flotă (1652) al Angliei, în timpul războaielor anglo-olandeze, Monck a jucat un rol important în obținerea victoriei navale. În 1660, el a făcut politica Restaurației pentru casa Stuart și a fost recompensat cu titlul de duce de Albemarle.

Mond, Ludwig

(07.03.1839, Kassel, Germania - 11.12.1909, Londra, Anglia)

Chimist și industriaș englez de origine germană. În 1862 a emigrat în Anglia. El a îmbunătățit metoda Solvay de obținere a carbonatului de sodiu și a elaborat un procedeu de extragere a nichelului din minereu. A fost fondatorul companiei chimice Brunner, Mond and Co. și al firmei Mond Nickel Co.

Mondale, Walter F(rederick)

(n. 05.01.1928, Ceylon, Minnesota, SUA)

Om politic american. A activat în Partidul Muncitoresc al Fermierilor din Minnesota,

oferindu-și sprijinul pentru candidatul la Senatul SUA Hubert H. Humphrey în campania electorală din 1948. După ce în 1956 a absolvit Facultatea de Drept a Universității din Minnesota, a fost procurorul general al acestui stat între 1960 și 1964, când i-a luat locul în Senat lui Humphrey, care fusese ales vicepreședintele lui Lyndon B. Johnson. În 1966 a fost ales în Senat, apoi reales în 1972. În 1976 a fost ales vicepreședintele lui Jimmy Carter. În 1984 a fost nominalizat pentru funcția de președinte din partea Partidului Democrat, dar alegerile au fost câștigate de Ronald Reagan. S-a întors la avocatură, iar mai târziu a fost numit ambasador al SUA în Japonia (1993–1996). În 2002 și-a făcut campanie pentru a fi ales în Senatul SUA, după ce Paul Wellstone, senator de Minnesota, a murit într-un accident de avion cu câteva zile înainte de alegeri: Mondale a pierdut la o diferență foarte mică de voturi.

Monde, Le

(*în franceză*, Lumea)

Cotidian publicat la Paris, unul dintre cele mai importante și influente ziare din lume. A fost înființat în 1944, chiar după plecarea armatei germane din capitală. Este un organ de presă independent de guvern și de vreo subvenție privată. Deoarece ziarul prezenta știrile naționale și internaționale pe larg, încă de la început și-a câștigat repede o reputație pentru acuratețe și independență. Jurnaliștii își prezintă propriile puncte de vedere, evitându-se astfel unitatea politică sau uniformitatea ideologică, astfel că ziarul primește atât laude, cât și critici de la reprezentanții întregului spectru politic francez.

Mondino de' Luzzi *în latină* Mundinus

(1270, Bologna, Italia - 1326, Bologna)

Medic și anatomist italian. Mondino a reintrodus predarea sistematică a anatomiei, abandonată de secole, în studiul medicinei și a susținut prelegeri în cadrul cărora făcea disecții. Lucrarea *Anathomia Mundini* (1316, tipărită în 1478) a fost manualul medicilor până la Andreas Vesalius. Deși cartea urma îndeaproape învățăturile lui Galen, prezentând pe alocuri descrieri incorecte ale organelor interne, ea a marcat o nouă perioadă în răspândirea cunoștințelor de anatomie.

Mondrian, Piet

născut **Pieter Cornelis Mondriaan**

(07.03.1872, Amersfoort, Olanda - 01.02.1944, New York, New York, SUA)

Pictor olandez. A făcut studii superioare la o școală calvină, la insistențele tatălui, dar a început să picteze după ce a luat lecții de pictură. În 1893 a expus primele tablouri; lucrările de început reflectă influența tendințelor avangardiste precum post-impresionismul și cubismul. În 1917, Mondrian și alți trei pictori au pus bazele mișcării și revistei periodice *De Stijl*. Grupul milita pentru stilul numit „neoplasticism", care însemna respingerea completă a realității percepute vizual și restrângerea limbajului picturii la elementele sale de bază, linia dreaptă, unghiul drept și culorile primare, plus negrul, albul și griul. A pictat în stil neoplastic timp de 20 de ani, până în 1940, când a fugit din Parisul distrus de război la Londra și apoi la New York. Inspirat de pulsul vieții și de noile ritmuri muzicale americane, ca jazzul, a înlocuit modelele sobre cu o serie de pătrățele și dreptunghiuri ce fuzionează într-o curgere de linii multicolore orizontale și verticale. Capodoperele lui târzii (de ex. *Broadway Boogie-Woogie*, 1942–1943) exprimă acest nou tip de vitalitate. Dezvoltarea continuă a artei sale spre abstracționismul total a fost o realizare majoră în istoria artei moderne, arta sa anticipând nașterea artei abstracte din anii 1940–1950.

Monet, (Oscar-) Claude

(14.11.1840, Paris, Franța - 5.12.1926, Giverny)

Claude Monet, pictor francez, este inițiatorul, conducătorul și susținătorul fidel al impresionismului. În lucrările de maturitate, Monet și-a creat propriul stil prin realizarea unor serii de schițe asemănătoare ale aceluiași model, din diverse unghiuri și în perioade diferite ale zilei. Aceste serii de lucrări au fost adesea expuse laolaltă: este cazul lucrărilor care reproduc vederi asupra unor căpițe de fân (1891) sau asupra catedralei din Rouen (1894). La casa sa din Giverny, Monet avea un eleșteu cu nuferi care i-a servit drept sursă de inspirație pentru ultima serie de picturi. Popularitatea a atins culmi nebănuite la jumătatea sec. XX, când lucrările sale au fost expuse în muzeele din toată lumea și au atras mulțimi de oameni sau au vândut produse extrem de populare, ce purtau imagini ale lucrărilor sale.

Copilăria și primele lucrări

Pe când Claude, fiul cel mare al lui Adolphe Monet, de profesie băcan, avea cinci ani, familia lui s-a mutat pe coasta Normandiei, lângă Le Havre, unde Adolphe Monet a preluat afacerile prospere ale familiei: băcănia și aprovizionarea navelor. Acest eveniment are o semnificație mai mult decât biografică, deoarece, petrecându-și

copilăria de-a lungul plajelor, pe țărmul mării, și cunoscând îndeaproape vremea capricioasă din Normandia, Monet a căpătat o perspectivă nouă asupra naturii. Primul succes înregistrat ca artist a venit la vârsta de 15 ani, odată cu vânzarea caricaturilor sale, îngrijite și atent desenate. În plus, în această perioadă a executat schițe în creion ale unor corăbii, care erau aproape tehnice în minuțiozitatea cu care fuseseră reproduse. Se presupune că, la îndemnul mătușii sale, Marie-Jeanne Lecadre, pictoriță amatoare, Claude s-a apucat să studieze desenul cu un artist local. Însă viața de pictor a început abia când s-a împrietenit cu Eugène Boudin, care l-a introdus pe învățăcelul cam arogant în tainele picturii în aer liber (neobișnuită la acea vreme). Această experiență avea să marcheze direcția luată de Monet în artă, care, timp de mai bine de 60 de ani, avea să se concentreze pe reproducerea fenomenelor vizibile și pe inventarea unor metode eficiente de transformare a imaginii percepute în culoare.

Deși astfel de picturi în ulei se realizau încă din sec. XVI, erau executate de obicei într-un atelier și erau mai degrabă compoziții imaginare decât reproducerea unor peisaje concrete din natură. Pictorii englezi John Constable și J.M.W. Turner realizaseră o serie de picturi în ulei în aer liber înainte de 1810, dar este puțin probabil ca Monet să fi aflat de aceste lucrări. A vizitat pentru prima dată Parisul între 1859 și 1860, rămânând impresionat de lucrările pictorilor din Școala de la Barbizon, Charles Daubigny și Constant Troyon. Spre enervarea membrilor familiei, refuză să se înscrie la Școala de Arte Frumoase. În schimb, frecventează locurile vizitate adesea de artiști profesioniști și lucrează la Academia Elvețiană, unde îl întâlnește pe Camille Pissarro. Această pregătire în particular este întreruptă de stagiul militar; își servește țara între anii 1861–1862 în Algeria, unde rămâne impresionat de culorile și de luminile Africii. Faptul că Monet alesese să-și facă stagiul militar în Algeria se datora probabil admirației pe care i-o purta lui Eugène Delacroix, pictor romantic a cărui cromatică a fost influențată de o vizită pe care o făcuse în Maroc, în 1832.

În 1862, probabil din cauza bolii, Monet s-a întors la Le Havre unde a reînceput să picteze marea, alături de Boudin, și a făcut cunoștință cu pictorul olandez Johan Barthold Jongkind. În același an, își continuă studiile la Paris, de data aceasta alături de academicianul Charles Gleyre, la al cărui atelier îi cunoaște cu artiștii Frédéric Bazille, Alfred Sisley și Pierre-Auguste Renoir. În urma unor divergențe cu profesorul lor, artiștii se refugiază în satul Chailly-en-Bière, de lângă Barbizon, în pădurea Fontainebleau. Tot în această perioadă – sau cel puțin înainte de anul 1872 –, Monet descoperă stampele japoneze, care aveau să joace un rol important în dezvoltarea picturii moderne în Franța.

Cele mai desăvârșite lucrări din perioada de tinerețe a lui Monet au fost executate între anii 1865– 1870, înainte să înceapă să folosească tușeuri fine de penel, care aveau să devină emblema impresionismului. Una dintre cele mai ambițioase lucrări din această perioadă (care nu a fost niciodată terminată, probabil din cauza criticilor negative ale lui Gustave Courbet) este *Dejunul în iarbă* (1865–1866), care poartă același titlu cu celebrul tablou al lui Édouard Manet, expus la Salonul Refuzaților, în 1863. Spre deosebire de capodopera lui Manet, care reprezenta o adaptare șocantă a unei imagini din perioada Renașterii la un cadru contemporan, tabloul lui Monet (care avea o înălțime de 4,57 m și o lățime de 6 m), era o reprezentare cu totul contemporană, neostentativă, a unui grup de oameni bine îmbrăcați care participau la un picnic în pădurea Fontainebleau. Totuși, Monet i-a împărtășit lui Manet temerile referitoare la faptul că optase mai degrabă pentru scene reale din viața de zi cu zi, decât pentru subiecte istorice, romantice sau fanteziste. Astfel, *Dejunul* lui Monet reprezintă o continuare a realismului lui Courbet.

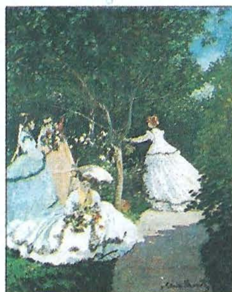
Impresionismul, în general, reprezenta o celebrare a plăcerilor vieții clasei mijlocii; subiectele alese de Monet în această perioadă cuprindeau adeseori scene familiale în care apăreau soția, fiul și grădina. Totuși, pictarea vieții de zi cu zi nu avea să reprezinte principalul scop al artei lui Monet. În cazul său, mai importantă era căutarea neîntreruptă a unor mijloace de a-și face cunoscută viziunea radicală asupra naturii. Mai mult, tablourile sale de compoziție, precum *Râul* (1868) sau *Plaja de la Sainte-Adresse* (1867), dovedesc clar că stilul lui Monet se îndrepta către impresionism. În desenele realizate între 1865 și 1867, ce redau marea sau plaja, Monet nu încerca să execute pur și simplu o reproducere fidelă și detaliată a scenei aflate în fața ochilor lui, ci să redea impresia momentului, aceea de relaxare, să redea ceea ce ochiul percepea pe moment – ceea ce se vedea, mai degrabă decât ceea ce era evident, cu

tot ce vibrează și mișcă în scena respectivă. Bărcile, clădirile, siluetele ivite accidental și plaja cu pietricele sunt șterse cu rapiditate, rămânând doar niște pete de culoare fără greutate sau substanță.

Primele picturi în stil impresionist

De-a lungul anilor 1860, Monet duce o viață instabilă, nereușind să vândă aproape nici un tablou; însă multe dintre lucrările sale sunt acceptate la expozițiile anuale ale Saloanelor și se bucură de un mare succes, în special cea care reprezintă portretul viitoarei sale soții, Camille, tablou pictat într-un stil care se apropia destul de mult de impresionism. Având în vedere că pictase deja la Paris, Le Havre, Chailly, Honfleur, Trouville și la Fécamp, precum și în alte locuri aflate între Paris și malul mării, Monet încheie anii 1860 într-o stațiune de pe malul Senei, din Bougival, cunoscută sub numele de La Grenouillère, unde pictează pentru prima dată împreună cu Renoir. Pe pânzele aproape identice ca stil au schițat rapid amatori de plăceri și oameni care se scăldau, bărci cu vâsle plutind încoace și încolo în prim-plan și oglindiri scânteietoare în valuri care clipoceau. Deși Monet le-a catalogat drept „desene proaste", cei doi au devenit astfel precursorii impresionismului. Ambii artiști reproduc lumina și mișcarea vieții în aer liber cu tușe spontane expresive și scurte, echivalențe ale unor experiențe vizuale care nu mai fuseseră transpuse pe o pânză într-un mod atât de direct. În 1870, la Trouville, în tușe largi și sigure, Monet pictează portretul lui Camille pe plajă. Este cel mai bun exemplu de realism vizual transpus vreodată pe o pânză: firele de nisip rămân întipărite în pigmentul de culoare.

La începutul anilor 1870, Monet a continuat să picteze fenomene naturale. Pentru a evita să fie înrolat în Războiul franco-prusac, își lasă proaspăta soție și fiul în țară și pleacă la Londra. Aici, Daubigny le face cunoștință lui Monet și lui Pissarro cu Paul Durand-Ruel, care avea să se ocupe de vânzarea tablourilor sale. Între 1871 și 1872 pictează canale, bărci și mori de vânt în Olanda și, din nou, în diverse locuri din Le Havre. La întoarcerea în țară, Monet închiriază o casă la Argenteuil, pe malul Senei, lângă Paris. Anii petrecuți de pictor aici vor marca apogeul curentului impresionist. A contribuit la organizarea unei expoziții independente, separată de cea a Salonului oficial, unde, în 1874, vor fi expuse lucrările pictorilor impresioniști. *Impresie: Răsărit de soare* (1872), una dintre lucrările lui Monet expuse în cadrul expoziției, a constituit o sursă de inspirație pentru ziaristul Louis Leroy, care i-a botezat pe artiști impresioniști.

Femei în grădină, ulei pe pânză de Claude Monet, 1866-1867; Luvru, Paris

GIRAUDON/ART RESOURCE, NEW YORK

Perioada impresionismului

Celebra metodă a lui Monet de a picta o serie de lucrări, fiecare reprezentând aceeași temă în diferite momente ale zilei și în condiții atmosferice variate, nu a fost îmbrățișată pe deplin decât în anii 1890; prima serie de lucrări de acest gen este cea realizată în gara Saint-Lazare din Paris, în iarna lui 1876-1877. Departe de a reflecta temele impresioniste obișnuite, aceste lucrări redau motoarele trenurilor scoțând fum și aburi sub un hangar imens, amintind de tabloul pictorului J.M.W. Turner *Ploaie, abur și viteză – Calea ferată Great Western* (1844), care prefigurează temele mecanice abordate de pictorii italieni futuriști după 1909. Viața lui Monet a fost mai puțin fericită după ce s-a mutat la Vétheuil, departe de Paris. În 1876, între Monet și Alice Hoschedé, soția unui colecționar de artă care deținea un magazin universal, se înfiripă o idilă. Monet făcuse o mulțime de datorii în Argenteuil, iar Camille era însărcinată și bolnavă. La Vétheuil, familiei Monet i se alătură Hoschedé, care-și părăsește soțul și cei șase copii. Folosindu-se de zestrea sa, preia datoriile lui Monet și o îngrijește pe Camille, care moare în septembrie 1879.

În 1881, grupul inițial al impresioniștilor începuse să se destrame, deși aveau să aibă încă două expoziții – a opta și a noua (la care Monet nu a participat), în 1886, după apariția neoimpresionismului. Singurul care a continuat, cu aceeași fervoare, să redea cu fidelitate viața din natură a fost Monet. Printre locațiile pe care le-a ales de-a lungul anilor 1880 s-au numărat Pourville, Étretat, Fécamp și Varangéville (Normandia); Belle-Île, o insulă izolată și neexplorată din largul Bretaniei; valea sălbatică a râului Creuse; orașele Menton și Antibes (din sudul Franței) și Bordighera (Italia). În 1886, vizitează pentru a doua oară Olanda, pentru a picta câmpurile cu lalele, urmată de Étretat și Belle-Île.

În 1883, Monet, Hoschedé, copiii acesteia și fiii lui Monet, Jean și Michel, s-au stabilit la Giverny, un sătuc de lângă

Vernon, la 84 km de Paris, pe râul Epte. Aici, Monet a cumpărat o casă cu livadă, care avea să devină căminul pictorului până la moartea sa și care în prezent este monument național. După călătoriile întreprinse în anii 1880, Monet își petrece anii 1890 la Giverny sau în apropiere de sătuc, pictând, unele după altele, seriile sale de lucrări.

Ultimii ani

După 1900, două proiecte ambițioase, ambele realizate departe de Giverny, au încununat căutările lui Monet de noi motive. Primul (pentru care făcuse cel puțin trei călătorii la Londra între anii 1899 și 1904) a fost reprezentat de seria extinsă de lucrări care redau fluviul Tamisa, podurile Waterloo și Charing Cross și Parlamentul. Lucrările – cu un colorit exotic și cu un ton romantic și misterios – amintesc de picturile Tamisei realizate de Turner și de James McNeill Whistler. În aceste picturi există o atmosferă, dincolo de particularitățile de structură, care reflectă tema lui Monet; podurile și clădirile au mai puțină substanță în comparație cu tușele vibrante care sporesc strălucirea negurii și a aburilor care le învăluie. Canalele și palatele din Veneția au constituit ultimele teme alese de Monet pentru picturile sale. El a lucrat la o serie de lucrări cu aceste teme între 1908 și 1909 și le-a terminat la Giverny, în 1912. Veneția reprezenta tema impresionistă perfectă, însă lumina, apa, mișcarea, arhitectura și imaginile reflectate sunt realizate cu aceeași minuțiozitate care răzbate din seriile precedente de lucrări cu imagini de căpițe de fân sau de catedrale.

În 1893, Monet a cumpărat un eleșteu, aflat peste drum de casă, și o grădină cu flori, prin care curgea un afluent al râului Epte. Aici, a început să-și construiască o grădină cu nuferi. În curând, sălcii, iriși și bambuși aveau să crească în jurul „piscinei" naturale, mănunchiuri de nuferi și flori de pomi fructiferi aveau să plutească pe apa liniștită și un pod japonez avea să închidă la un capăt această grădină. În 1900, acest produs unic al imaginației lui Monet (ca impresionist, devenise mai subiectiv) reprezenta prin el însuși o formă de artă ambientală – un refugiu exotic presărat cu flori de lotus unde Matisse avea să-și petreacă timpul și să picteze timp de 30 de ani. Primele tablouri care descriau nuferii, eleșteul și podul japonez nu aveau mai mult de un metru pătrat, însă compoziția lor originală, cu florile din pomi și nuferii care par suspendați în aer și apa de un albastru-deschis în care se reflectă norii, sugerează un peisaj nemărginit. Acest concept de abordare a spațiului, nou în istoria picturii și reflectat implicit în primele sale lucrări cu nuferi, avea să fie dezvoltat de artist din 1915 și până la moartea sa, într-un ciclu de picturi murale uriașe care aveau să fie expuse la Paris în două încăperi ovale, înalte de 24 m, în cadrul Orangeriei (seră de portocali) din grădinile Tuileries. În 1952, pictorul André Masson avea să le numească, inspirat, „Capela Sixtină a impresionismului". Această încununare a realizărilor lui Monet, după un îndelungat studiu de cercetare a naturii – eforturile de a reproduce impresii, după cum singur spunea, „față de cele mai schimbătoare fenomene" –, avea să vină abia după moartea pictorului. Desenele ample ale picturilor murale expuse la Orangerie, precum și alte lucrări unice pictate în grădina sa cu eleșteu între 1916 și 1925 au fost aproape necunoscute până în anii 1950, însă, azi, ele fac parte din principalele colecții private și sunt expuse în toate muzeele lumii. În ciuda faptului că suferea de pierderi de vedere (cauzate de o cataractă), Monet a continuat să picteze până la moartea sa, în 1926.

Valoare artistică

Deși nu s-a bucurat imediat de critici favorabile răsunătoare, Monet a atras, de-a lungul carierei, susținerea fidelă a colecționarilor de artă, în special a celor din SUA, care i-au descoperit lucrările în anii 1880. Din lucrările sale s-a inspirat o pleiadă de artiști, de la pictori contemporani cu Monet, precum Vincent van Gogh, și până la generația nouă de pictori, din care făceau parte Émile Bernard, Pierre Bonnard, Henri Matisse sau Maurice de Vlaminck. Între 1886 și 1914, un grup de artiști, mai ales americani, s-au adunat la Giverny pentru a studia stilul lui Monet, pe care îl considerau unul dintre cei mai importanți pictori francezi moderni. Ei au adoptat culorile moderne, temele și stilul spontan ale lui Monet, introducându-le ulterior în pictura americană.

După moartea sa, influența lui Monet asupra artei contemporane s-a extins la cercurile avangardei, care susținea artiști mai radicali precum van Gogh, Paul Cézanne, Matisse sau Marcel Duchamp. Interesul față de lucrările sale a fost trezit din nou la începutul anilor 1950. Multiplele inovații stilistice ale lui Monet au influențat pictori care aparțineau curentului expresionist abstract, precum Mark Rothko sau Jackson Pollock, și a luat

ampleare o reevaluare științifică generală a importanței lucrărilor sale. Expoziții retrospective extrem de populare ale lucrărilor sale au făcut înconjurul lumii de-a lungul ultimelor decenii ale sec. XX și s-au bucurat de un succes la public negalat, întărindu-i reputația ca una dintre cele mai importante și mai populare figuri din pictura occidentală modernă.

monetarism

În economie, teorie conform căreia rezerva monetară este determinantul-cheie al activității economice. Milton Friedman și adepții săi promovau monetarismul ca alternativă la teoria economică propusă de John Maynard Keynes; teoria sa a fost aplicată în anii 1970 și la începutul anilor 1980. Monetarismul presupune că variația de rezervă monetară afectează și determină direct producția, numărul de locuri de muncă și prețurile, deși acest lucru este vizibil doar pe o perioadă lungă de timp, adesea variabilă. Monetarismul respinge politica fiscală în favoarea „guvernării monetare". Friedman și alții erau de părere că măsurile fiscale, cum sunt schimbările din legislația taxelor sau cheltuielile tot mai mari ale statului, influențează doar foarte puțin fluctuațiile ciclului de afaceri. Ei susțin că intervenția guvernului în economie ar trebui să fie minimă, arătând cum condițiile economice se vor schimba înainte ca măsurile specifice pentru reglarea lor să intre în vigoare. În opinia lor, creșterea constantă și moderată a rezervei monetare era cel mai bun factor de menținere a cifrei de creștere economică, cu o rată redusă a inflației. Situația economică a SUA din anii 1980 a pus la îndoială monetarismul, iar proliferarea unor noi tipuri de depozite bancare a îngreunat calcularea rezervei monetare.

monetărie

Întreprindere în care se fac monede, după norme specificate prin lege cu privire la compoziție, greutate și dimensiuni. Prima monetărie de stat din istorie se găsea în Lidia sec. VII î.Hr. De aici, meșteșugul s-a răspândit în insulele din Marea Egee, în Peninsula Italică și în alte țări mediteraneene, în Persia și India. Romanii au pus bazele normelor monetare moderne. Independent, în Asia, China bătea monedă în sec. VII î.Hr., urmându-i apoi Japonia și Coreea. În Europa medievală monetăriile luau ființă pe măsură ce autoritățile feudale – regi, conți, episcopi și orașele libere – primeau dreptul de a bate monedă; numărul mare de monede diferite îngreuna adesea comerțul. Acum, majoritatea țărilor au câte o singură monetărie, deși SUA are două, în Philadelphia și la Denver. Mostrele monetare pentru colecționari se bat la San Francisco. Țările care nu au o economie suficient de stabilă sau de prosperă pentru a avea o monetărie națională își bat moneda în străinătate. Multe monetării îndeplinesc și alte funcții decât baterea de monedă; ele prelucrează metale prețioase și confecționează medalii și sigilii. *Vezi și* valută; bani.

Möngke

(1208, Mongolia –
1259, provincia Sichuan, China)

Conducător mongol. Nepot al lui Genghis-Han și frate al lui Kubilai-Han, în 1251 a fost ales mare han. În timpul lui Möngke, mongolii au cucerit Iranul, Irakul și Siria de azi, precum și regatul thailandez Nan-Chao, dar și teritoriul actual al Vietnamului. A murit înainte ca mongolii să pună capăt cucerii Chinei, ce a continuat în timpul lui Kublai.

Mongkut *sau* Phrachomklao *sau* Rama IV

(18.10.1804, Bangkok –
15.10.1868, Bangkok, Siam, azi Thailanda)

Rege al Siamului (1851–1868). Al 43-lea fiu al regelui Rama II, călugăr budist și savant, înainte de a urca pe tron. A adus reforme în budism, ceea ce a rezultat în înființarea ordinului thammayut, astăzi centrul intelectual al budismului thailandez. Mongkut a căutat să cunoască și gândirea occidentală. Ca rege, a deschis Siamul spre comerțul cu Occidentul și a depus eforturi pentru a menține independența poporului său. Figura sa și a unei guvernante engleze, angajată în casa lui, au fost evocate în comedia muzicală *Eu și regele* (The King and I).

mongo

Nume dat mai multor populații care trăiesc în pădurea ecuatorială din Africa și vorbesc dialectele unei limbi comune, mongo sau nkundo, din familia limbilor niger-congo. Populațiile Mongo cultivă preponderent manioc și banane, dar se mai ocupă și cu vânătoarea, pescuitul și culesul plantelor. Religia lor pune accent pe cultul morților și al spiritelor naturii; conține ritualuri magice și vrăji. Arta lor are un caracter oral, fiind bogată în texte cântate sau recitate în acompaniament de tobe. În prezent, populațiile mongo numără cca cinci milioane de membri.

mongol

Denumire generică pentru populațiile asiatice din podișul Mongoliei. Mongolii au o tradiție nomadă: păstoresc turme de oi, vaci, capre și cai. În sec. X–XII, khitanii (*vezi* dinastia Liao), juchen (*vezi* dinastia juchen) și tătarii, popoare mongole, trăiau pe teritoriul Mongoliei, dar puterea lor a atins apogeul în sec. XIII, când Genghis-Han, fiii lui (inclusiv Ögödei) și nepoții Batu și Kubilai-Han au creat unul dintre cele mai mari imperii din lume. Acesta a intrat în declin în sec. XIV, când China a fost cucerită de dinastia Ming, iar Hoarda de Aur a fost cucerită de muscoviți. Incursiunile armate Ming au destrămat definitiv unitatea mongolă, din care mai rămăsese în sec. XV–XVI doar o federație instabilă. Astăzi platoul este împărțit între Mongolia independentă și teritoriul Mongolia Interioară, administrat de China; alți mongoli trăiesc în Siberia. Principala religie mongolă este budismul tibetan.

mongolă, dinastia ~ *sau* dinastia Yuan ~ *sau* dinastia Yüan

(1206–1368)

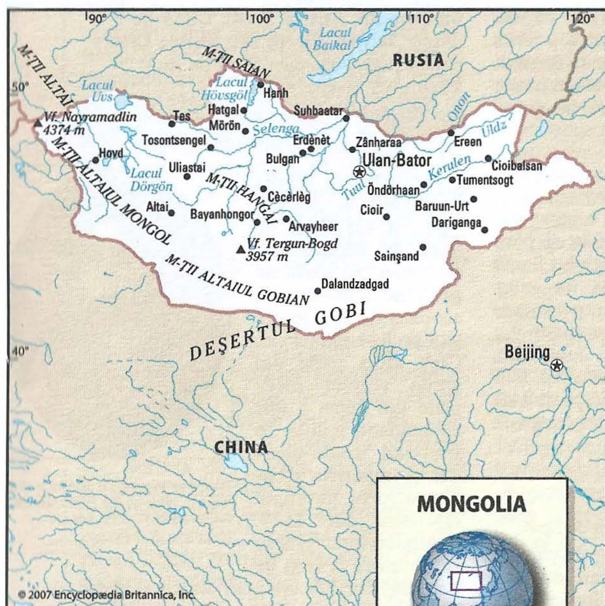
Dinastie instaurată în China de către mongolii nomazi. Genghis-Han a ocupat N Chinei în 1215, dar abia în 1279 Kubilai-Han a reușit să preia controlul și asupra părții de S a acesteia. Mongolii au stabilit capitala la Beijing (numită și Dadu). Au reconstruit Marele Canal și au îmbunătățit starea drumurilor și a stațiilor poștale. Banii de hârtie, a căror circulație fusese limitată sub dinastia Song, au început să fie folosiți în întregul imperiu. S-au făcut progrese importante în astronomie, medicină și matematică, iar comerțul s-a dezvoltat în întregul imperiu mongol, de la câmpiile din E Europei prin stepele Mongole și China. În China au venit mulți străini (*vezi* Marco Polo) și mulți chinezi au călătorit în Iran, Rusia și chiar în V Europei. Chinezii îi detestau pe cuceritorii mongoli, al căror sistem de conducere era discriminatoriu cu ei (*vezi* Kubilai-Han). Artiștii chinezi demonstrau o rezistență pasivă prin retragere și întoarcere către stilul personal. Pictura literaților devenise foarte populară; s-au dezvoltat romanul și noi specii dramatice. Disputele în jurul succesiunii au slăbit guvernul central începând cu 1300, iar revoltele au devenit din ce în ce mai frecvente, multe dintre ele fiind în legătură cu societăți secrete, cum ar fi Turbanele Roșii. Dinastia a fost înlăturată în 1368 de viitorul împărat Hongwu. *Vezi și* dinastia Ming.

mongole, limbi ~

Familie de opt limbi altaice vorbite de 5–7 milioane de vorbitori din Eurasia Centrală. Limbile sunt înrudite; cele care prezintă diferențe mai mari sunt vorbite de populații ce au părăsit devreme centrul Mongoliei. Cea mai îndepărtată limbă este mogholi (moghul, mongol), în prezent cu mai puțin de 200 de vorbitori în V Afghanistanului. Sunt mai apropiate limbile câtorva grupuri etnice din NV Chinei, în E regiunii Qing-hai și în zonele de lângă Gansu și Mongolia Interioară, cu mai puțin de 500 000 de vorbitori în total. Limbile de bază sunt cele mongole propriu-zise, adică dialectul dominant din Republica Mongolă și baza limbii mongole standard, plus un grup de dialecte periferice. Grupul dominant de vorbitori ai limbii mongole folosesc drept limbă literară mongola clasică; se scrie vertical cu un alfabet împrumutat de la uiguri (*vezi* limbi turcice). Mongola modernă a folosit această scriere până în 1946, când a fost introdus un alfabet chirilic modificat. Odată cu procesul de democratizare din anii 1990, s-a revenit la vechea scriere. În Mongolia Interioară s-a folosit permanent această scriere, fără modificări.

Mongolia

Stat în partea de N a Asiei Centrale, între Rusia și China. Suprafața: 1 564 116 kmp; 2 550 000 loc. (2005). Capitala: Ulan Bator. Aproape patru cincimi din populație sunt mongoli; minoritățile se compun din kazahi, ruși și chinezi. Limbi vorbite: mongola khalkha, limbi turcice, rusa și chineza. Religii: tradiționale, budism, islam. Moneda: tugrik. Relieful Mongoliei se ridică la peste 1 580 m deasupra nivelului mării. Trei lanțuri muntoase se înalță în N și V: Altai, Hangayn (Khangai) și Hentiyn (Khentei). Deșertul Gobi ocupă S și E. Din valoarea totală a producției agricole, 70% o reprezintă creșterea oilor; cultura principală este grâul. Resursele subsolului: cărbune, minereuri feroase și cuprul. Mongolia este o republică cu o singură cameră legislativă; șeful statului este președintele, iar șeful guvernului este prim-ministrul. În epoca neolitică, regiunea era locuită de grupuri mici de vânători și nomazi. În sec. III î.Hr. a devenit centrul Imperiului Xiongnu. Între sec. IV–X d.Hr., regiunea era stăpânită de turci. La începutul sec. XIII, Genghis-Han a unit triburile mongole și a cucerit centrul Asiei. Urmașul lui, Ögödei, a cucerit în 1234 dinastia chineză Jin (Qin). Kubilai-Han a pus bazele dinastiei mongole în China,

în 1279. După sec. XIV, dinastia Ming, chineză, a restrâns teritoriul mongol la graniţele stepei. Ligdan Han (d. 1604–1634) a unit triburile mongole pentru a se apăra împotriva manciurienilor, dar, după moartea lui, poporul mongol a intrat sub stăpânirea dinastiei Qing. După căderea manciurienilor, în 1912, prinţii mongoli, sprijiniţi de Rusia, au declarat independenţa Mongoliei faţă de China, iar în 1921, forţele ruseşti au ajutat la alungarea chinezilor. În 1924 a fost proclamată Republica Populară Mongolă. În 1992 a fost adoptată o nouă constituţie, ocazie cu care numele ţării a devenit mai scurt, Mongolia.

Mongolia Continentală

Vezi Mongolia Interioară

Mongolia Interioară
sau **Nei Mongoll** *sau* **Nei-meng-ku**

Regiune autonomă situată în China. Suprafaţa: 1 177 500 kmp; 23 620 000 loc. (1999). Centrul administrativ: Hohhot. Ocupă o zonă de 2 900 km în N şi NV Chinei. Mongolii şi chinezii reprezintă cea mai mare parte din populaţie a cărei majoritate este concentrată în regiunea agrară de lângă fluviul Huang. Podişul din centrul ţării, aşezat la o altitudine de aproape o mie de metri, este mărginit de munţi şi văi. Porţiunea nordică se întinde în deşertul Gobi şi graniţa sudică este marcată parţial de Marele Zid Chinezesc. Mongolia Interioară a fost separată de Mongolia (sau Mongolia Exterioară) în 1912. A fost recunoscută ca regiune autonomă în 1947. Climatul său aspru limitează agricultura intensivă; în schimb, aici s-au desfăşurat câteva proiecte industriale.

monism

În metafizică, doctrină conform căreia lumea este compusă dintr-o singură substanţă sau conţine doar un singur fel de substanţă. Monismul se opune atât dualismului, cât şi pluralismului. Exemple de monism: materialismul, panteismul şi idealismul metafizic. *Vezi şi* Benedict de Spinoza.

Monitor

Cuirasat, proiectat iniţial pentru blocarea porturilor şi a râurilor împotriva Confederaţilor în timpul Războiului Civil American. Primul cuirasat, construit de John Ericsson, a fost numit *Monitor*. Proiectul presupunea expunere minimă la suprafaţa apei, puntea şi cala fiind protejate de o cuirasă groasă şi un tun cu ax rotitor. Conflictul fără izbândă dintre *Monitor* şi *Merrimack* (1862) a fost prima confruntare între două cuirasate. *Monitor* nu a fost niciodată performant; vasul s-a scufundat, în acelaşi an, în timpul unei furtuni în largul Capului Hatteras, dar marina americană a continuat să construiască vase îmbunătăţite în timpul războiului. Anglia şi-a menţinut cuirasatele-monitor în serviciu, până în Al Doilea Război Mondial.

Monitor şi Merrimack, Bătălia dintre ~
(9 martie 1862)

Confruntare navală, la Hampton Roads, Virginia, în timpul Războiului Civil American. *Merrimack*, iniţial o fregată federală, a fost capturată de Confederaţi, îmbrăcată într-o cuirasă din fier şi rebotezată *Virginia*. A scufundat câteva vase de război din lemn ale Unioniştilor, înainte de întâlnirea cu *Monitor*, tot un cuirasat al Uniunii. După patru ore, ambele vase erau avariate, dar fiecare pretindea că a învins. În acelaşi

an, cele două vase au fost distruse, *Virginia* de către propriul echipaj pentru a evita capturarea lui, iar *Monitor* într-o furtună. Bătălia dintre ele este prima luptă din istorie între două vase blindate, marcând începutul unei noi ere în luptele navale.

Monk, Meredith (Jane)

(n. 20.11.1942, Lima, Perú)

Compozitoare americană de origine peruană. A crescut în Connecticut și New York și a urmat cursurile colegiului Sarah Lawrence, SUA. Și-a format un grup, The House (1968), pentru a experimenta diverse tehnici vocale (multe preluate din alte culturi) în combinație cu dans, film, teatru și alte elemente, în piese ca *Juice* (1969). Este o artistă unică, imposibil de clasificat datorită originalității ei creatoare în arta spectacolului.

Monk, Thelonious (Sphere)
născut Thelious Junior Monk

(10.10.1917, Rocky Mount, Carolina de Nord, SUA - 17.02.1982, Englewood, New Jersey)

Pianist și compozitor american de jazz. A crescut în New York. A fost angajat (1940–1943) la Minton's Playhouse, un club din New York, unde și-a dezvoltat vocabularul armonic specific stilului bebop. A cântat alături de Coleman Hawkins, Cootie Williams (1908?–1985) și Dizzy Gillespie, înainte de a face propriile înregistrări, în 1947. Muzica lui unică era caracterizată de disonanțe acute și ritmuri neobișnuite pentru jazz. Cea mai bună compoziție a lui, *Round Midnight*, a devenit un simbol pentru jazz.

mon-khmer, limbi ~

Familie formată din cca 130 de limbi austroasiatice, vorbite de mai bine de 80 milioane de oameni din S și SE Asiei. Vietnameza are mult mai mulți vorbitori decât toate celelalte limbi austroasiatice la un loc. Alte limbi cu mulți vorbitori sunt cele muong, cu cca un milion de vorbitori în N Vietnamului, khmeră, kuay (kuy), cu cca 800 000 de vorbitori, și mon, vorbită de peste 800 000 de oameni în S Myanmarului și pe alocuri în Thailanda. Dintre toate limbile mon-khmer, doar mon, khmera și vietnameza au înregistrări scrise mai devreme de sec. XIX. Vechea limbă mon, atestată din sec. VII, avea o scriere de origine sud-asiatică, adaptată mai târziu de birmanezi (*vezi* regatul Mon; sisteme de scriere indiene). Limbile mon-khmer se caracterizează, din punct de vedere fonetic, printr-un inventar vast de vocale pline și prin lipsa diferențierilor de ton.

Monmouth, James Scott, Duce de~
născut James Fitzroy *sau* James Crofts

(09.04.1649, Rotterdam, Țările de Jos - 15.07.1685, Londra, Anglia)

Conducător militar englez. Fiu nelegitim al lui Carol II al Angliei, el a trăit la Paris cu mama lui. În 1662 a fost adus în Anglia ca favorit al regelui, care i-a dat titlul de duce de Monmouth. A luat-o în căsătorie pe Anne Scott, ducesă scoțiană de Buccleuch, și a preluat numele ei. Cum făcea parte din garda regelui începând din 1668, a fost comandant militar în Războiul anglo-olandez și împotriva rebelilor scoțieni, în timpul răscoalei din 1679. A fost sprijinit pentru succesiunea la tron de partidul liberal de orientare anticatolică dar, în urma complotului nereușit de la Rye House (*vezi* complotul Rye House), a fugit în Olanda (1684). S-a întors după moartea lui Carol pentru a-l răsturna pe Iacob II, însă armata lui de țărani a fost învinsă, iar el decapitat.

Ducele de Monmouth, pictură în ulei după W. Wissing, cca 1683; Galeria Națională de Portrete, Londra

GALERIA NAȚIONALĂ DE PORTRETE, LONDRA

Monnet, Jean

(09.11.1888, Cognac, Franța - 16.03.1979, Houjarray)

Economist și diplomat francez. A administrat afacerea cu coniac a familiei, înainte să devină partener la o bancă de investiții (1925). În Al Doilea Război Mondial a prezidat o comisie economică franco-engleză și a propus o alianță între cele două țări în acest domeniu. În 1947 a creat și condus cu succes Planul Monnet de refacere și modernizare a economiei Franței. În 1950, împreună cu Robert Schuman, a propus planul pentru Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului, care a devenit apoi Comunitatea Economică Europeană prezidată prima oară de Monnet (1952–1955). Tot el a fost și fondatorul și președintele comitetului de acțiune pentru Statele Unite ale Europei (1955–1975).

monocotiledonat

Vezi cotiledon

Monod, Jacques (Lucien)

(09.02.1910, Paris, Franța - 31.05.1976, Cannes)

Biochimist francez. În 1961, el și François Jacob au presupus existența ARN mesager

(acid ribonucleic, mARN) într-o teorie conform căreia mesagerul transportă informația codată din secvența de bază la ribozomi, unde secvența de bază a mesagerului ARN este introdusă în secvența de aminoacizi dintr-o proteină. Propunând conceptul de complex de gene numit operon, cercetătorii au sugerat existența unei clase de gene ce reglează funcționarea altor gene prin reglarea sintezei mesagerului ARN. Cei doi, împreună cu André Lwoff (1902–1994), au primit Premiul Nobel în 1965.

monodie

Stil muzical de la începutul sec. XVII, pentru un solist acompaniat instrumental. Reprezenta o reacție împotriva contrapunctului din muzica sec. XVI, așa cum apare în madrigal și motet. În aparență, din dorința de a imita vechea muzică grecească, muzicienii au pus accentul pe o articulare corectă și pe interpretarea expresivă a textelor, înlocuind contrapunctul cu un simplu recitativ acompaniat. De aici provine distincția clară între melodie și acompaniament. Odată cu monodia apare și basul cifrat. Prima culegere de cântece monodice a fost publicată de Giuliano Caccini în 1602. *Vezi și* operă; recitativ.

monofonie

În muzică, piesă caracterizată printr-o singură linie melodică, fără acompaniament. Termenul mai desemnează cântecul acompaniat de instrumente de percuție (tobe). Cântul gregorian și psalmul bizantin sunt cele mai vechi exemple de muzică monofonică.

monogramă

Inițial, cifru dintr-o singură literă, mai târziu a devenit un desen sau un semn format din două sau mai multe litere împletite. Literele desenate astfel pot fi un nume sau inițialele unui prenume și nume ce apar pe hârtia de scris, pe sigilii etc. Multe monede grecești și romane aveau gravate monogramele regilor sau ale orașelor. Cea mai celebră este monograma sacră formată din unirea primelor două litere grecești din ΧΡΙΣΤΟΣ (Hristos), având de obicei de o parte și de alta literele α (alfa) și ω (omega), din *Apocalipsa Sf. Ioan*. În Evul Mediu se inventau extrem de multe monograme pentru uz bisericesc, artistic și comercial. Semne asemănătoare sunt caseta tehnică a unei cărți, pentru identificarea editorilor și a tipografiilor, marcajul (*vezi* marcă) pentru bijutieri și sigla adoptată de o firmă.

monomer

Moleculă din aproape orice clasă de compuși organici, care poate reacționa cu alte molecule pentru a forma macromolecule (polimeri). Trăsătura caracteristică a monomerilor este polifuncționalitatea, capacitatea de a forma legături chimice (*vezi* legătură) cu cel puțin alte două molecule monomerice. Acestea vor reacționa cu alți doi pentru a forma doar polimeri în lanț; cei care reacționează cu trei sau mai mulți, pot forma polimeri în cruce sau în rețea. Exemple de monomeri (și polimerii lor) sunt stirenul (polistirenul), etilena (polietilena) și aminoacizii (proteinele).

Monongahela

Râu în NV statului Virginia de Vest, SUA. Curge la N de Morgantown, intră în Pennsylvania și se unește cu Allegheny la Pittsburgh pentru a forma râul Ohio, după ce parcurge 206 km. În albia superioară sunt hidrocentrale. Este navigabil pe 170 km printr-un sistem de ecluze; astfel, râul deservește la circulația șlepurilor.

mononucleoză *sau* febră infecțioasă *sau* febră glandulară

Infecție cauzată de virusul Epstein-Barr. Apare cel mai frecvent la persoane cu vârste cuprinse între 10 și 35 de ani. La copii, boala este ușoară și pacienții capătă imunitate. Denumită popular boala sărutului, ea se răspândește pe cale orală, cu schimb de salivă. Durează 7–14 zile. Cele mai frecvente simptome sunt stare de disconfort, iritație în gât, febră și mărirea nodulilor limfatici. Apar și simptome hepatice, dar nu sunt grave decât în foarte puține cazuri. Splina se mărește, însă rar se produc rupturi definitive. Simptome mai rare pot fi erupțiile pe piele, pneumonia, encefalita (uneori fatală), meningita și nevrita periferică. De obicei, boala nu recidivează. Diagnosticul se pune pe baza analizelor de sânge. Nu există încă un tratament specific.

monopol

Posesie exclusivă pe piață a unui furnizor de bunuri sau servicii ce nu pot fi înlocuite. În absența unei competiții, furnizorul restricționează vânzările și mărește prețul pentru a obține profit maxim. Conceptul de monopol pur este util pentru discuții teoretice, dar în practică este un fenomen rar. Atunci când este ineficientă existența mai multor furnizori pe piață (de ex. pentru gaze naturale, apă potabilă), apare așa-numitul monopol natural (*vezi* utilitate

publică). Ca să existe monopol, trebuie să existe o interdicție pentru celelalte firme. În cazul monopolului natural, guvernul creează această barieră. Fie autoritățile locale furnizează acel serviciu, fie autorizează și controlează o firmă privată în acest scop. În unele cazuri, bariera este consecința unui patent. În alte cazuri, bariera care elimină firmele concurente este pur tehnologică. Operațiunile pe scară largă, integrate, ce măresc eficiența și reduc costurile de producție, reprezintă un avantaj pentru firme și chiar și pentru consumatori, dacă scăderea costurilor de producție antrenează în aceeași direcție și prețurile produselor. Adesea, bariera este rezultatul unui comportament anticompetitiv din partea firmei. Multe economii de piață au adoptat legi pentru a-i proteja pe consumatori de efectele abuzive ale monopolului. Legile antitrust din SUA sunt primele măsuri legislative de protecție antimonopol; legea utilităților publice este o extensie a dreptului comun din Anglia, căci face trimitere la monopolul natural. Legea antitrust interzice fuziunile și achizițiile ce afectează competiția. Se pune problema dacă vor beneficia consumatorii de pe urma eficienței crescute sau vor avea de suferit din cauza creșterii prețurilor. *Vezi și* oligopol.

monopsonie
În teoria economică, situație de piață în care există un singur cumpărător. De ex., o firmă, dacă este singurul cumpărător de forță de muncă dintr-un oraș izolat, va oferi un salariu mai mic angajaților decât dacă ar mai fi în zonă și alte firme angajatoare. Deși sunt rare cazurile de monopsonie pură, această situație se regăsește oriunde există mai mulți vânzători decât cumpărători.

monorai *sau* monoșină
Cale ferată electrică pe o singură șină situată fie deasupra, fie sub vagon. Sistemele de acest fel au fost introduse la începutul sec. XX; primele au apărut probabil chiar în 1901 la Wuppertal, în Germania. Vagoanele monoșină au funcționat de atunci în orașe mari ca Tokyo și Seattle, în circuite scurte. Din cauza costului ridicat raportat la viteza mică a acestor sisteme, un real dezavantaj față de transportul convențional pe calea ferată, monoșina nu s-a extins semnificativ. Trenurile monoșină de mare viteză folosesc levitația magnetică și continuă să fie cercetate de foarte mulți ani.

monoteism
Credință în existența unei singure divinități. Se opune conceptului de politeism. Primul exemplu de monoteism ce se cunoaște în istorie este din timpul regelui Akhenaton al Egiptului, în sec. XIV î.Hr. Iudaismul, creștinismul și islamul sunt religii monoteiste centrate în jurul lui Dumnezeu, creatorul lumii, care este atotvăzător, intervine în viața oamenilor și care este un binefăcător și sfânt început, și sursa binelui suprem. Monoteismul iudaic a luat naștere în vechiul Israel odată cu adoptarea lui Iahve ca unic obiect al adorării și respingerea zeilor altor triburi și popoare, zei a căror existență însă o acceptă. Islamul afirmă clar existența unui singur Dumnezeu veșnic, necreat și neegalat, în timp ce creștinismul susține ideea că un singur Dumnezeu există în cele trei persoane din Sfânta Treime.

monotip *sau* monoprint
În imprimarea de artă, tehnică foarte apreciată pentru calitățile ei texturale unice. Monotipul se realizează prin desenarea cu cerneală de tipografie sau culoare dizolvată în ulei pe sticlă, metal sau piatră. Desenul este apoi presat manual pe o foaie de hârtie absorbantă sau imprimat pe o presă de gravură. Pigmentul ce rămâne pe placă este insuficient pentru o altă gravură, așa că desenul trebuie refăcut. Gravurile ulterioare diferă de prima, deoarece desenarea și implicit imprimarea plăcii nu pot fi la fel. În sec. XIX, tehnica a fost experimentată de William Blake și Edgar Degas.

monotreme
Denumire comună pentru cele trei specii de mamifere care depun ouă (ordinul *Monotremata*): ornitorincul și două specii de echidnă. Monotremele trăiesc doar în Australia, Tasmania și Noua Guinee. În afară de faptul că depun ouă, ele au toate caracteristicile mamiferelor: au glande mamare, păr și diafragmă completă. Nu au mameloane; puii sug laptele prin porii tegumentului mamei. Cele mai vechi fosile de monotreme, descoperite în Australia, au o vârstă destul de mică, de doar două milioane de ani, și nu sunt foarte diferite de speciile actuale. Se pare că monotremele se trag dintr-o ramură de reptile asemănătoare mamiferelor, diferite de linia din care au evoluat mamiferele placentare și marsupialele.

monoxid de carbon
Compus anorganic, extrem de toxic, incolor, inodor, gaz inflamabil, cu formula chimică CO. Se produce când carbonul (inclusiv cărbunele și cocsul) sau un combustibil care conține carbon (incluzând hidrocarburi petroliere, de ex. benzina) nu

arde în totalitate pentru a deveni dioxid de carbon, din cauza oxigenului insuficient. Este prezent în gazele de evacuare ale motoarelor cu combustie internă și ale cuptoarelor. CO este toxic deoarece dezvoltă cu hemoglobina din sânge legături chimice mai strânse decât oxigenul, împiedicând transportul de oxigen de la plămâni la țesuturi (*vezi* hipoxie, respirație). Simptomele intoxicației cu CO sunt durere de cap, greață, sincopă, până la comă, puls slab, insuficiență respiratorie și moarte. CO este folosit în industrie drept combustibil și la sinteza a numeroși compuși organici, cum ar fi metanolul, etilena sau aldehidele.

monozaharidă

Zaharidă simplă din care se obțin glucide. Ele se clasifică pe baza scheletului de atomi de carbon: triozele au trei atomi de carbon (C), tetrozele au patru, pentozele au cinci, hexozele au șase, iar heptozele au șapte. Atomii de carbon formează legături cu atomii de hidrogen (—H), grupări hidroxil (—OH; *vezi* grup funcțional) și grupări carbonil (—C=O), ale căror combinații și configurații permit un număr mare de stereoizomeri (vezi izomer). În categoria pentozelor intră: xiloza din materialele lemnoase, arabinoza din rășina arborilor coniferi, riboza, un component al ARN și al câtorva vitamine și dezoxiriboza, un component al ADN. Hexoze importante sunt: glucoza, galactoza și fructoza. Monozaharidele se combină între ele și cu alte grupări, pentru a forma o varietate de dizaharide, polizaharide și alți carbohidrați.

Monro, familia ~

Familie de medici scoțieni. Trei generații au făcut din Universitatea din Edinburgh un centru internațional de învățământ medical; ei au condus Catedra de anatomie timp de 126 de ani (1720–1846) fără întrerupere. **Alexander I** (08.09.1697, Londra, Anglia - 05.07.1767, Edinburgh, Scoția) a predat anatomia și chirurgia; preparatele lui anatomice erau excepționale și, cu toate că nu era chirurg propriu-zis, a promovat idei noi pentru instrumentar și echipament chirurgical. Fiul lui, **Alexander II** (22.05.1733, Edinburgh, Scoția - 02.10.1817, Edinburgh), a început să predea în anul doi de facultate; din cei trei, el este considerat a fi cel mai mare profesor și anatomist; cercetările lui se extindeau în patologie și fiziologie. **Alexander III** (05.11.1773, Edinburgh, Scoția - 10.03.1859, Craiglockheart, lângă Edinburgh) s-a bazat mai mult pe notițele lăsate lui de primii doi.

Monroe, Bill *născut* William Smith

(13.09.1911, Rosine, Kentucky, SUA - 09.09.1996, Springfield, lângă Nashville, Tennessee)

Cantautor american, cântăreț la mandolină și inventatorul stilului bluegrass. Și-a început cariera muzicală în 1927; mai târziu a făcut turnee cu fratele său, Charlie. Înregistrările au început în 1936, iar în următorii doi ani au înregistrat 60 de cântece. În 1939 a luat ființă grupul Blue Grass Boys. Stilul inițiat de el a luat amploare în 1945, când au intrat în grup Earl Scruggs (n. 1924), la banjo, și Lester Flatt, la chitară. Blue Grass Boys reprezintă modelul clasic - mandolină, vioară, chitară, banjo și contrabas - pentru stilul muzical căruia i-a dat și numele. Monroe a continuat să cânte în public până aproape de sfârșitul vieții.

Monroe, doctrina ~

Politică externă americană enunțată prima dată de președintele James Monroe, la 2 decembrie 1823, ce declara emisfera vestică în afara zonei de colonizare europeană. Îngrijorat că puterile europene ar intenționa să returneze Spaniei fostele sale colonii, el a declarat că orice încercare din partea puterilor europene de a controla orice națiune din emisfera vestică va fi considerată act de ostilitate împotriva SUA. Declarația a fost reiterată în 1845 și 1848 de către președintele James Polk, pentru a descuraja Spania și Anglia să își creeze legături în Oregon, California sau în peninsula Yucatán din Mexic. În 1865, trupele americane s-au deplasat pe Rio Grande pentru a determina Franța să-și retragă forțele din Mexic. În 1904, președintele Theodore Roosevelt a adăugat Corolarul Roosevelt, conform căruia, în cazul unui delict flagrant din partea unui stat latino-american, SUA avea dreptul să intervină în afacerile interne ale acelui stat. Pe măsură ce SUA devenea o putere mondială, doctrina Monroe definea emisfera vestică drept sfera de influență americană.

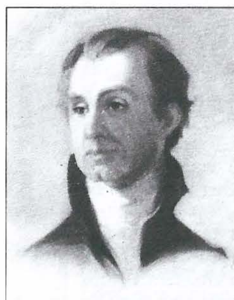
Monroe, Harriet

(23.12.1860, Chicago, SUA - 26.09.1936, Arequipa, Perú)

Editoare americană. A colaborat cu diferite publicații locale în domeniul criticii de artă și de teatru, dar tot atunci scria și poezie și piese de teatru în versuri. În 1912 a fondat revista *Poetry,* cu ajutorul unor sponsori bogați și cu participarea poeților de diverse facturi. Politica editorială a lui Monroe arăta că înțelegea importanța unei revoluții în poezia contemporană și a marcat literatura în evoluția ei.

Monroe, James
(28.04.1758, Westmoreland, colonia Virginia – 04.07.1831, New York, New York, SUA)

Al cincilea președinte al SUA (1817–1825). A luptat în Revoluția Americană și a studiat dreptul în timpul lui Thomas Jefferson, care era atunci guvernatorul statului Virginia. A fost membru în Congres (1783–1786) și în Senat (1790–1794), situându-se în opoziție față de administrația lui George Washington. A devenit ambasador în Franța (1794–1796), unde a indus în eroare oficialitățile referitor la politica americană și, de aceea, a fost rechemat. A fost guvernator al Virginiei în perioada 1799–1802. Președintele Jefferson l-a trimis în Franța pentru a participa la negocierile de cumpărare a statului Louisiana (*vezi* Achiziția Louisiana), din 1803, iar apoi l-a numit ambasador în Anglia (1803–1807). S-a întors în Virginia ca guvernator (1810), dar a demisionat după numai 11 luni, pentru a accepta numirea în funcția de secretar de stat (1811–1817) și secretar de război (1814–1815). A fost președinte pentru două mandate, într-o perioadă cunoscută drept „perioada de bune sentimente". În timpul lui au avut loc unul dintre războaiele seminole (1817–1818) și achiziționarea statelor Florida (1819–1821); tot atunci s-a semnat Compromisul Missouri (1820). Avându-l ca secretar de stat pe John Quincy Adams, el a pus bazele politicii externe americane, numită mai târziu Doctrina Monroe.

James Monroe, schiță în ulei de E.O. Sullz, 1836, după un portret contemporan de Thomas Sully; Sala Independenței din Parcul Istoric Național, Philadelphia

INDEPENDENCE NATIONAL HISTORICAL PARK COLLECTION, PHILADELPHIA

Monroe, Marilyn
născută **Norma Jean Mortenson**
(01.06.1926, Los Angeles, California, SUA – 05.08.1962, Los Angeles)

Actriță americană. A avut o copilărie lipsită de dragoste și, în adolescență, a trecut printr-o căsătorie de scurtă durată. A fost o vreme fotomodel înainte de a debuta în film, în 1948. A jucat roluri mici în *Jungla de asfalt* (The Asphalt Jungle, 1950) și *Totul despre Eva* (All about Eve, 1950). Imaginea de blondă sex-simbol a obținut-o prin comediile *Domnii preferă blondele* (Gentlemen Prefer Blondes, 1953), *Cum să te măriți cu un milionar* (How to Marry a Millionaire, 1953) și *Șapte ani de căsnicie* (The Seven Year Itch, 1955). După ce a studiat la Actors Studio, a primit roluri în filme mai ambițioase: *Stația de autobuz* (Bus Stop, 1956), *Unora le place jazzul* (Some Like It Hot, 1959) și *Inadaptații* (The Misfits, 1961). Viața ei personală a fost în atenția publicului, inclusiv căsătoriile ei cu Joe DiMaggio și Arthur Miller. A murit la vârsta de 36 de ani, în urma unei supradoze de barbiturice. Dispariția ei, precum și vulnerabilitatea combinată cu senzualitatea pe care o emana au transformat-o într-un simbol al Americii.

Marilyn Monroe

FRAȚII BROWN

Monrovia
Oraș-port, 550 200 loc. în zona metropolitană (2003), situat pe coasta Atlanticului, capitala Liberiei. A fost fondat în 1822 de Societatea Americană de Colonizare, ca așezare pentru sclavii eliberați din America. Numele provine de la cel al președintelui James Monroe. Portul artificial din Monrovia se află pe insula Bushrod, singurul de acest fel din V Africii. Este cel mai mare oraș din Liberia, fiind și centru administrativ și comercial. Multe clădiri au fost distruse în timpul războiului civil, declanșat în 1990, iar populația, din ce în ce mai numeroasă, se compune din refugiați alungați de război din zonele rurale. Aici se află Universitatea de stat a Liberiei.

Monsarrat, Nicholas (John Turney)
(22.03.1910, Liverpool, Anglia – 08.08.1979, Londra)

Romancier englez. A studiat dreptul și a servit în Marina Regală (1940–1946), mai ales în misiunile periculoase de însoțire a convoaielor peste Atlantic. Această experiență a fost punctul de plecare pentru cărțile sale, *H. M. Corvette* (1942) și *Marea crudă* (The Cruel Sea, 1951), cea mai cunoscută operă a sa, un bestseller ce prezintă în culori vii viața de pe un vas mic în timpul războiului. Printre cărțile scrise la maturitate se numără: *Povestea lui Esther Costello* (The Story of Esther Costello, 1953) și *Smith și Jones* (Smith and Jones, 1963).

monstrul-gila

Denumire pentru una din cele două specii de șopârle veninoase (ambele din familia *Helodermatidae*), numite astfel după bazinul râului Gila. Trăiește în SV SUA și în N Mexicului. Monstrul-gila (*Heloderma suspectum*) ajunge la cca 50 cm lungime, corpul este îndesat, cu pete sau dungi negre și roz și solzi în formă de mărgele. În anotimpul cald se hrănește în timpul nopții cu mamifere mici, păsări și ouă, depozitând grăsime pentru iarnă în zona cozii și a abdomenului. Este lent în reacții, dar are o mușcătură puternică. Veninul (o neurotoxină) este condus de-a lungul unor canale dispuse la nivelul dinților, fiind produs de niște glande situate în maxilarul inferior. Mușcăturile sunt rareori fatale pentru oameni. Cealaltă specie veninoasă este șopârla-mexicană-cu-mărgele (*H. horridum*).

montagnais și naskapi *sau* **innu**

Populații amerindiene care trăiesc în Québec și Labrador, Canada. Populația din regiunea sudică este cunoscută sub numele de montagnais, iar cea nordică poartă numele naskapi. Cele două populații vorbesc dialecte algonkin aproape identice. Innu din S ocupau o zonă întinsă și împădurită din apropierea coastelor nordice ale golfului St. Lawrence. Trăiau în colibe (wigwam) făcute din scoarță de mesteacăn și se hrăneau cu carne de elan, cu somon, țipari și carne de focă. Innu din N trăiau în podișul Labrador, unde se ocupau cu pescuitul și vânătoarea de caribu; numele pe care și-l dădeau, nenenot, însemna „oameni adevărați". Ambele populații se deplasau în canoe vara și cu sănii și tălpici de zăpadă, iarna. Credințele lor religioase aveau în centru o putere supranaturală, manitou, iar natura și spiritele animale aveau o importanță deosebită. Unitatea socială de bază era ceata nomadă. La începutul sec. XXI, populația estimată era de cca 9 500 de descendenți innu.

montagnard

(*în franceză*, om de la munte)

Deputat radical din Convenția Națională, în timpul Revoluției Franceze. Erau numiți montagnarzi deoarece, în timpul ședințelor, ședeau pe bănci parlamentare mai înalte (Muntele), mai sus decât deputații neangajați din partida numită La Plaine. Montagnarzii s-au organizat, în 1792, ca oponenți față de girondinii moderați, iar mai târziu s-au unit cu iacobinii radicali în Comitetul pentru Siguranța Publică. După Reacțiunea thermidoriană, mulți montagnarzi au fost executați sau expulzați din convenție, devenind o minoritate numită *crête* (*în franceză*, creastă).

Montagu, Lady Mary Wortley
născută **Lady Mary Pierrepont**
(26.05.1689, Londra, Anglia - 21.08.1762, Londra)

Scriitoare engleză prolifică, foarte admirată la timpul ei. Montagu este celebră pentru o serie de 52 de scrisori superbe în care descrie viața sa la Istanbul, unde soțul ei era ambasador, în perioada 1716–1718. La întoarcere au adus în Anglia practica vaccinării împotriva variolei. Fiind și poetă, eseistă, feministă și excentrică, era prietenă cu John Gay și Alexander Pope, însă cel de-al doilea s-a întors mai târziu împotriva ei pentru a o lua în derâdere. Printre scrierile ei se mai numără șase egloge „de oraș", adaptări spirituale după Vergiliu, un atac lansat cu vervă împotriva lui Jonathan Swift (1734) și eseuri ce tind spre feminism și critică cinismul vremii sale.

Montaigne, Michel (Eyquem) de
(28.02.1533, castelul Montaigne, lângă Bordeaux, Franța - 22.09.1592, castelul Montaigne)

Curtean și scriitor francez, s-a născut într-o familie din mica nobilime. A avut parte de o educație clasică excelentă (până la vârsta de 6 ani a vorbit numai în latină), înainte de a studia dreptul și a ocupa funcția de consilier în Parlamentul din Bordeaux. Aici l-a întâlnit pe avocatul Étienne de La Boétie, cu care s-a împrietenit; golul lăsat de moartea lui La Boétie, în 1563, se pare că a determinat începutul carierei de scriitor a lui Montaigne. În 1571 s-a retras la castelul său pentru a scrie *Eseuri* (Essais, 1580, 1588), o serie de reflecții în proză scurtă, pe diverse teme, ce formează unul dintre cele mai captivante și intime autoportrete scrise vreodată. Critic la adresa timpului său și, în aceeași măsură, profund implicat în zbuciumul acelui timp, el a căutat cunoașterea prin autoexaminare, pe care a dezvoltat-o într-o descriere a condiției umane și într-o etică a autenticității, a acceptării de sine și a toleranței. Cu toate că anii ce au urmat au fost dedicați scrisului, el a servit uneori drept mediator în cazuri de conflict religios pe plan local și a fost primar al orașului Bordeaux, în vremurile tulburi din 1581–1585. *Vezi și* eseu.

montaj

Tehnică de pictură care constă în lipirea pe un suport a unor ilustrații sau fragmente

din ele, pentru a obține o pictură alcătuită din mai multe picturi diferite. Diferă de colaj prin faptul că folosește doar imagini gata făcute, alese pentru subiect sau mesaj. Tehnica este folosită în publicitate. Fotomontajul folosește doar fotografii. În cinematografie, montajul este asamblarea secvențială a unor bucăți separate, dar cu aceeași temă, de către regizor, editorul de film și tehnicienii de sunet și imagine care taie și potrivesc fiecare parte cu celelalte, pentru a realiza juxtapuneri vizuale și fundalul sonor.

Montale, Eugenio

(12.10.1896, Genoa, Italia - 12.09.1981, Milano)

Poet, prozator, editor și traducător italian. Montale și-a început activitatea literară după Primul Război Mondial: a înființat o revistă, a colaborat la altele și a fost directorul bibliotecii din Florența. Primul său volum de poezii, *Oase de sepie* (Ossi di sepia, 1925), exprimă pesimismul amar postbelic. El a fost identificat cu ermetismul anilor 1930 și 1940, înainte ca operele lui să devină treptat obscure și introvertite. *Furtuna și alte poeme* (La bufera e altro, 1956) și volumele ulterioare demonstrează măiestrie, căldură și onestitate. Povestirile și schițele au apărut sub titlul *Fluturele de la Dinard* (Farfalla di Dinard, 1956). În 1975 a primit Premiul Nobel pentru literatură.

Montalembert, Charles (-Forbes-René), Conte de ~

(15.04.1810, Londra, Anglia - 13.03.1870, Paris, Franța)

Om politic și istoric francez. Și-a început cariera politică semnând articole pentru diverse publicații catolice; a devenit lider al catolicilor liberali în timpul Monarhiei din Iulie și a fost membru în Camera Pairilor în perioada 1835-1848. Apărător al libertăților civile și religioase, după 1851 s-a opus politicii lui Napoleon III. A scris câteva lucrări pe teme istorice: *Interese catolice în sec. XIX* (Des intérêts catholiques au XIXe siècle, 1852), *Viitorul politic al Angliei* (De l'avenir politique de l'Angleterre, 1856) și *Călugării Occidentului* (Les moines d'Occident, 1863–1877).

Montana

Stat situat în NV SUA. Suprafața: 380 849 kmp; 902 195 loc. (2000). Centrul administrativ: Helena. Se învecinează cu statele americane Dakota de Nord, Dakota de Sud, Wyoming, Idaho și cu Canada. Relieful: Marile Câmpii în E și Munții Stâncoși în V. Este unic prin faptul că fluviile sale se varsă în trei dintre apele principale ale continentului: Pacificul, golful Mexic și golful Hudson. În timpul colonizării europene, regiunea era locuită de diferite triburi de indieni: cheyenne, blackfoot, nez percé și crow. SUA au obținut o mare parte din teritoriu în cadrul Achiziției Louisiana din 1803. Partea de V a fost obiectul disputei între SUA și Anglia până în 1846, când Anglia a renunțat la pretenții. Expediția Lewis și Clark a explorat Montana în 1804-1806. Misiunea Sf. Maria, fondată în 1841 de către misionarii catolici, a devenit primul oraș, cu numele Stevensville. În anii 1860, aici s-a descoperit aur, mai târziu a fost introdus pășunatul vitelor și oilor, ceea ce a declanșat conflicte cu indienii, pentru că aceștia pierdeau permanent din teritoriul lor de vânătoare. În 1864 a fost declarat oficial Teritoriul Montana. Deși trupele americane conduse de George Custer au fost învinse aici și măcelărite în Bătălia de la Little Bighorn din 1876, indienii au încetat lupta în 1877 și au fost mutați în rezervații. Montana a devenit în 1889 al 41-lea stat american. În anii 1890 au fost descoperite mari zăcăminte de cupru, iar mineritul a luat prima poziție în clasamentul economic, timp de aproape un secol. Acum, turismul este principala sursă de venit a statului.

Montana, Joe

născut **Joseph Clifford Montana, Jr.**

(n. 11.06.1956, New Eagle, Pennsylvania, SUA)

Fotbalist american, unul dintre cei mai mari din istoria acestui sport. A jucat pentru Universitatea Notre Dame, conducându-și echipa în calificările pentru campionatul național din 1977. Între 1979 și 1993 a jucat în echipa San Francisco, ducând-o până în Super Bowl, în 1982, 1985, 1989 și 1990. A menținut unul dintre cele mai înalte standarde din NFL (Liga Națională de Fotbal), cu o medie de 63,2 de puncte marcate anual de-a lungul carierei. Ultima echipă la care a jucat a fost Kansas City Chiefs (1993–1995). A fost inclus în ProFootball Hall of Fame în 2000.

Montand, Yves *născut* Ivo Livi

(13.10.1921, Monsummano Alto, Italia - 09.11.1991, Senlis, Franța)

Actor și cântăreț francez de origine italiană. A crescut la Marsilia, făcându-și debutul muzical sub patronajul lui Edith Piaf, la sfârșitul anilor 1940. S-a căsătorit cu actrița Simone Signoret (1921–1985) în 1951. Faima internațională i-a adus-o filmul *Salariul groazei* (Le Salaire de la peur, 1953). La Hollywood, a jucat alături de Marilyn Monroe în *Să ne iubim* (Let's Make

Love, 1960), iar legătura lor a fost larg mediatizată. A mai jucat în *Z* (1969), *Jean de Florette* (1987) și *Manon, fata izvoarelor* (Manon des sources, 1987). Toată viața a fost un susținător al ideilor de stânga. A fost foarte apreciat în cariera muzicală, mai ales în Franța.

Montañés, Juan (de) Martínez
(16.03.1568, Alcaló la Real, Jaén, Spania - 18.06.1649, Sevilla)

Sculptor spaniol. După ce a studiat la Granada, și-a deschis un atelier la Sevilla. Sculptura lui face legătura între manierism și baroc; a influențat următorii 50 de ani în artă. A fost supranumit „el dios de la madera" (*în spaniolă*, zeul lemnului) pentru talentul său de a lucra lemnul. A rămas celebru pentru altarele din lemn și figurile de altar îmbrăcate în foiță de aur sau culoare, realizate într-o manieră realistă, dar idealizată. Lucrările sale au influențat nu numai sculptorii din Spania și America Latină, dar și pictorii spanioli ai vremii.

montanism
Mișcare creștină eretică fondată în 156 d.Hr. de Montanus. După ce s-a convertit la creștinism, Montanus a căzut într-o transă și a început să prorocească. Oamenii l-au urmat și, astfel, mișcarea s-a răspândit în Asia Mică. Montaniștii afirmă că Sfântul Duh vorbea prin Montanus și că a doua venire a lui Hristos era iminentă. Episcopii din Asia Mică i-au excomunicat pe montaniști (cca 177 d.Hr.), dar mișcarea a continuat în E ca o sectă separată; a pătruns și în Cartagina, unde cel mai cunoscut convertit a fost Tertullian. Montanismul a intrat în declin în sec. V–VI d.Hr., deși s-au mai înregistrat rămășițe până prin sec. IX d.Hr.

Mont Blanc *în italiană* Monte Bianco
Masiv muntos în Europa. Situat în Alpi, la granița dintre Italia, Franța și Elveția, este cel mai înalt vârf din Europa, cu 4 807 m. A fost escaladat pentru prima oară în 1786 de către Michel-Gabriel Paccard și Jacques Balmat. Tunelul Mont Blanc, lung de 11,7 km, este unul dintre cele mai lungi tunele pentru vehicule din lume, unind Franța și Italia. Regiunea a devenit un centru important al sporturilor de iarnă.

Montcalm (de Saint-Véran), Marchiz de ~ *născut* Louis-Joseph de Montcalm-Grozon
(28.02.1712, Château de Candiac, Franța - 14.09.1759, Québec, Canada)

Lider militar francez, înrolat în armată la vârsta de 12 ani. A luptat în câteva conflicte din Europa. În 1756 a fost numit comandant al trupelor franceze din America de Nord, dar fără a include trupele din Canada. I-a silit pe englezi să predea poziția din Oswego și a ocupat fortul William Henry (1757). În Bătălia de la Ticonderoga (1758) a respins cu un efectiv de doar 3 800 de francezi trupele engleze, formate din 15 000 de soldați. Promovat la gradul de general-locotenent, a fost însărcinat cu afacerile militare în Canada. În 1759, o armată engleză de 8 500 de soldați, condusă de generalul James Wolfe, se îndrepta spre Québec; în Bătălia din Québec, care a urmat, Montcalm a fost ucis.

Monte Albán
Sit arheologic de lângă Oaxaca, Mexic, conținând ruinele unui vechi centru al culturii zapotec. Orașul datează din sec. VIII î.Hr., dar a atins apogeul între 250–700 d.Hr. S-au descoperit piețe largi, piramide cu platforme în vârf, un teren pentru un joc cu mingea *(tlachtli)*, pasaje subterane și 170 de morminte, cele mai complexe structuri descoperite până acum în Lumea Nouă. Marea piață din vârful celui mai înalt deal este flancată de patru platforme; pe platforma sudică sunt două temple. Spre sfârșit, Monte Albán a fost locuit de mixteci.

Monte-Carlo
Stațiune, 15 507 loc. (2005), una dintre cele patru zone (*în franceză, quartiers*) din Monaco. Este situată pe Riviera franceză, la NE de Nisa. În 1856, Carol III de Monaco a acordat o licență unei companii pe acțiuni pentru construirea unui cazinou, ce a fost deschis în 1861. Cartierul din jurul lui, numit Monte Carlo, a devenit o luxoasă zonă de agrement. În 1967, guvernul a preluat compania ce administra cazinoul.

Monte Carlo, metoda ~
Metodă statistică de aproximare a soluțiilor complexelor sisteme fizice sau matematice. Metoda a fost adoptată și improvizată de John von Newman și Stanislaw Ulam pentru simulări ale bombei atomice efectuate în cadrul Proiectului Manhattan. Pentru că metoda se bazează pe șansa aleatoare, a preluat numele stațiuni jocurilor de noroc.

Monte Cassino
Cea mai importantă mănăstire a ordinului benedictin, situată în regiunea Lazio, în centrul Italiei. Fondată în cca 529 d.Hr., de Sfântul Benedict de Nursia, a atins apogeul în timpul lui Desiderius (ulterior papa Victor III), abatele ei în perioada

1058–1087. Deși clădirile mănăstirii au fost distruse mai întâi de longobarzi (cca 581 d.Hr.), apoi de arabi (883 d.Hr.), de un cutremur (1349) și de bombardamentele din Al Doilea Război Mondial (1944), ele au fost reconstruite de fiecare dată. În 1964 a fost sfințită din nou.

Montego Bay

Oraș-port maritim, 89 889 loc. (2000), situat în NV statului Jamaica, la NV de Kingston. Este așezat pe locul unui vechi sat arawak, vizitat de Cristofor Columb în 1494. Spaniolii, alungați de englezi după 150 de ani, au distrus majoritatea clădirilor originale. Unul dintre orașele importante din Jamaica, Montego Bay este centru comercial și turistic recunoscut pentru plajele cu nisip alb.

Monterrey

Oraș, 1 110 997 loc. (2000), centrul administrativ al statului Nuevo León, în N Mexicului. Se situează la o altitudine de 538 m. A fost fondat în 1579, dar s-a dezvoltat lent până la sfârșitul sec. XIX. În 1846 a fost cucerit de generalul american Zachary Taylor, în timpul Războiului Mexican. În 1882 s-au realizat legăturile de cale ferată cu Laredo, Texas, SUA, iar în 1930 a început construirea autostrăzii Inter-American, ceea ce a dus la dezvoltarea companiilor din industrie grea și metalurgie. Aici se află mai multe instituții de învățământ superior.

Montesquieu

născut **C(harles)-L(ouis) de Secondat, Baron de (La Brède et de) ~**

(18.01.1689, castelul La Brède, lângă Bordeaux, Franța - 10.02.1755, Paris)

Filozof și autor satiric francez, născut într-o familie nobilă. A lucrat, din 1714, în administrație. Cartea satirică *Scrisori persane* (Lettres persanes, 1721) a fost primul său succes literar. Din 1726 a călătorit pentru a studia instituțiile sociale și politice. Cea mai importantă lucrare, *Despre spiritul legilor* (L'Esprit des lois, 1750), a influențat profund gândirea politică europeană și americană; ea conține o clasificare originală a formelor de guvernământ, în funcție de modalitatea în care se exercită conducerea și pleda pentru separarea puterii legislative de cea juridică și executivă în stat, inspirându-i pe autorii Constituției americane. A mai scris *Cauzele măririi și decăderii romanilor* (Considerations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence, 1734).

Montessori, Maria

(31.08.1870, Chiaravalle, lângă Ancona, Italia - 06.05.1952, Noordwijk aan Zee, Olanda)

Profesoară italiană. Și-a luat diploma în medicină (1894) și a lucrat într-o clinică pentru copii retardați înainte de a preda la Universitatea din Roma. În 1907 a deschis prima școală pentru copii, urmând ca în următorii 40 de ani să călătorească prin Europa, India și SUA ținând prelegeri, scriind și fondând școli Montessori. Astăzi, doar în SUA și Canada există sute de asemenea școli; ele se concentrează pe învățământ preșcolar, dar unele sunt școli primare și gimnaziale până la clasa a VI-a (*vezi* învățământ elementar). Sistemul Montessori se bazează pe potențialul creativ al copiilor, dorința lor de a învăța și dreptul lor de a fi tratați ca indivizi. Se folosește de „aparate didactice", pentru a implementa o bună coordonare mână-ochi, și de instruirea prematematică și preliterară.

Monteverdi, Claudio (Giovanni Antonio)

(15.05.1567, Gamono, Ducatul Milano - 29.11.1643, Veneția)

Compozitor italian. Prima dintre cele nouă cărți de madrigale a apărut în 1587, iar a doua, în 1590. A fost oaspetele curții lui Gonzaga din Mantova și următoarea lui carte (1592) prezintă o mai mare libertate în folosirea disonanțelor și în coordonarea muzicii cu versurile. Compozitorul s-a căsătorit în 1599 și s-a stabilit la Mantova. Criticat în 1600 pentru disonanța din ce în ce mai liberă din lucrările lui, a răspuns că muzica are două „practici": bisericească, mai sobră, și laică, mai expresivă. Prima sa operă de seamă, *Orfeu* (L'Orfeo), a avut premiera în 1607 consacrându-l pe Monteverdi drept compozitor de bucăți muzicale de anvergură, mai degrabă decât de miniaturi elegante. În 1610 a definitivat *Vespro della Beata Vergine*. În 1612 reușește să obțină permisiunea de a pleca din Mantova, iar în anul următor este numit capelmaistru la bazilica San Marco din Veneția. După ce, în 1637, s-a deschis prima operă la Veneția, el a compus ultimele trei opere, printre care *Il ritorno d'Ulise in patria* (1640) și remarcabila *Incoronazione di Poppea* (1643). Monteverdi este primul mare compozitor baroc, un inovator care sintetizează elementele noului stil, pentru a crea primele capodopere baroce, atât în muzica sacră, cât și în muzica laică.

Montevideo

Oraș-port, 1 383 416 loc. (2004), capitala statului Uruguay, situat pe țărmul nordic al

estuarului Río de la Plata. A fost fondat în 1726 de către spanioli, pentru a stăvili înaintarea portughezilor dinspre Brazilia. Din 1807 până în 1830 a fost ocupat alternativ de forțele engleze, spaniole, argentiniene, portugheze și braziliene. A devenit capitala noului stat independent Uruguay în 1830. Este un important port maritim din America de Sud și centru comercial, politic și cultural în Uruguay. Aici se află singurele instituții de învățământ superior din țară: Universitatea Republicii și Universitatea Trabajo din Uruguay.

Montez, Lola *născută* Marie Dolores Eliza Rosanna Gilbert

(1818, Limerick, Irlanda - 17.01.1861, New York, New York, SUA)

Aventurieră și dansatoare irlandeză, amanta regelui Ludwig I al Bavariei. După ce a luat câteva lecții de dans în Spania, ea a făcut turul Europei, dându-se drept dansatoare spaniolă. Pe când era la München, în 1846, a devenit amanta regelui și l-a influențat în politica liberală împotriva iezuiților. Puterea ei asupra regelui a provocat reacții ostile în guvern în 1848, așa că a fost silită să fugă, iar regele să abdice. Într-un târziu, Montez s-a stabilit la New York.

Montezuma II *sau* Moctezuma II

(1466 - 30.06.1520, Tenochtitlán, lângă actualul Ciudad de México, Mexic)

Al nouălea împărat al aztecilor. În 1502 a moștenit de la unchiul lui un imperiu de cinci-șase milioane de locuitori, care se întindea de pe teritoriul actual al Mexicului până în Nicaragua. La căderea lui a contribuit credința aztecă în întoarcerea prevestită a zeului Quetzalcóatl, a cărui descriere semăna cu cea a conchistadorului Hernán Cortés. Cortés, care încheiase alianțe cu triburile dornice să înlăture dominația aztecă, l-a luat prizonier pe Montezuma la Tenochtitlán, unde acesta a și murit.

Montezuma Castle, Monumentul Național ~

Monument național în centrul Arizonei, SUA. Situat pe valea Green River, ocupă o suprafață de 6,7 kmp. Declarat monument național în 1906, conține locuințe, bine păstrate, ale amerindienilor pueblo din perioada precolumbiană. „Castelul" (*în engleză, castle*) este o structură cu cinci etaje și 20 de încăperi din cărămizi de lut ars, construită pe versantul muntelui, ce datează din cca 1100. La NE se află Fântâna Montezuma, împrejmuită de locuințe comune.

Montfort, Simon de

(1165? - 25.06.1218, Toulouse, Franța)

Comandant francez în cruciada împotriva albigenzilor. Din 1209 a condus o cruciadă împotriva catarilor eretici și a devenit guvernator al pământurilor cucerite de el în S Franței. Conciliul Lateran IV i-a încredințat orașul Toulouse (1215), dar Raymond VI, conte de Toulouse, nu a recunoscut înfrângerea. Montfort a fost ucis în timp ce asedia orașul. Fiul său cel mai mare a cedat regelui Ludovic VIII pământurile tatălui său din S Franței.

Montfort, Simon de *ulterior* Conte de Leicester

(1208, Montfort, Île-de-France, Franța - 04.08.1265, Evsham, Worcestershire, Anglia)

Al doilea fiu al lui Simon de Montfort care a renunțat la pământurile familiei din Franța, dar și-a reînnoit pretenția la moștenirea de familie din Anglia, adică titlul de conte de Leicester. Căsătoria cu sora lui Henric III (1238) i-a jignit pe baroni, care l-au silit la un exil temporar. Simon s-a remarcat cu ocazia unei cruciade în Țara Sfântă (1240–1242) și l-a însoțit pe Henric într-o încercare eșuată de a invada Franța (1242). Trimis în 1248 să facă pace în Gasconia, a fost criticat pentru strategia dură și rechemat. S-a alăturat baronilor când aceștia l-au silit pe Henric să accepte Hotărârile de la Oxford. Atunci când Ludovic IX a anulat Hotărârile, Simon l-a învins și capturat pe Henric (1264) și a convocat ceea ce avea să devină primul parlament (1265). A guvernat Anglia mai puțin de un an, căci a fost învins și ucis de fiul lui Henric, Eduard.

Montgolfier, Joseph-Michel *și* Jacques-Étienne

(26.08.1740, Annonay, Franța - 26.06.1810, Balama-les-Bains; 06.01.1745, Annonay, Franța - 20.08.1799, ruta Lyon spre Annonay)

Inventatori francezi ai balonului cu aer cald. Frații au descoperit că aerul închis încălzit într-un sac ușor poate ridica sacul. În 1783, ei au făcut o demonstrație cu un balon ce s-a ridicat de la pământ la 1 000 m și a rămas în aer zece minute. În același an, au repetat experimentul cu o oaie, o rață și un cocoș ca pasageri înainte de a face ei înșiși primul zbor într-un balon neancorat, cu oameni la bord.

Montgomery

Oraș, 201 568 loc. (2000), centrul administrativ al statului Alabama, SUA. În timpuri preistorice, aici trăia o populație indiană

care construia gorgane. În 1715, francezii au construit fortul Toulouse pe malul râului, mai sus de actualul oraș. Așezarea urbană a fost fondată în 1819 și numită după generalul Richard Montgomery; în 1847 a devenit capitala statului. În 1861, în timpul Războiului Civil, orașul a fost capitala provizorie a Confederației; apoi a fost capturat de trupele unioniste în 1865. A constituit centrul Mișcării pentru Drepturi Civile, remarcabile fiind protestele organizate de Martin Luther King, Jr. Situat la SE de Birmingham, Montgomery este centru comercial al unei regiunii agricole, mai ales pentru bumbac, vite și îngrășăminte. Este sediul mai multor instituții de învățământ superior, printre care Universitatea de Stat Alabama și mai multe colegii.

Montgomery Ward & Co.

Fostă companie americană comercială de vânzări en détail. A fost fondată la Chicago, în 1872 de Aaron Montgomery Ward (1844–1913), care cumpăra marfă angro și o vindea direct fermierilor. El este primul în istoria comerțului care distribuia cataloage prin poștă și promitea banii înapoi în cazul reclamațiilor. Compania și-a deschis astfel primul magazin în 1926; în 1930, vânzările cu amănuntul depășiseră deja vânzările prin catalog. În 1985 a pus capăt afacerii cu vânzări prin comandă poștală, iar în 1997 a fost declarată falimentară. Un alt faliment în decembrie 2000 a dus la închiderea celor 250 de magazine ale companiei și la ieșirea acesteia de pe piață în anul următor. *Vezi și* marketing direct, Sears, Roebuck and Co.

Montgomery (de Alamein), Bernard Law Montgomery, Primul viconte ~

(17.11.1887, Londra, Anglia – 24.03.1976, lângă Alton, Hampshire)

General englez în Al Doilea Război Mondial. Și-a făcut studiile la Sandhurst, s-a remarcat în primul Război Mondial și a rămas în armată pentru a deveni un comandant exigent și eficient. În Al Doilea Război Mondial a comandat armata britanică în campaniile din Africa de Nord, silindu-i pe germani să se retragă după Bătălia de la El Alamein (1942). A comandat trupe în invazia Aliaților din Sicilia și Italia (1943) și în campania din Normandia, trecând prin N Franței în fruntea armatei anglo-canadiene, până în N Germaniei. Promovat la gradul de feldmareșal, a devenit șeful gărzilor imperiale (1946–1948), iar apoi comandant delegat de NATO (1951–1958). Era un strateg minuțios și exasperant pentru colegii săi Aliați, printre care se număra și Dwight D. Eisenhower, dar Monty, cum era numit, își câștigase popularitatea în rândul soldaților, tocmai din acest motiv.

Montgomery, L(ucy) M(aud)

(30.11.1874, Clifton, insula Prince Edward, Canada – 24.04.1942, Toronto, Ontario)

Romancieră canadiană, profesoară și jurnalistă înainte de a cunoaște succesul internațional cu *Anne din Green Gables* (Anne of Green Gables, 1908), povestea sentimentală a unei fetițe orfane, inspirată din copilăria autoarei și din viața de la țară în insula Prince Edward. Cele șase romane, care continuă cu viața adultă a Annei, au fost mai puțin apreciate. Romanciera a mai scris și o serie de cărți pentru copii, câteva volume de povestiri și încă două cărți pentru adulți.

Montgomery, Wes *născut* John Leslie

(06.03.1923/1925, Indianapolis, Indiana, SUA – 15.06.1968, Indianapolis)

Chitarist american, cel mai influent inovator din jazzul modern. A început să cânte la chitară în adolescență, primul său idol muzical fiind chitaristul de swing Charlie Christian. A fost membru al grupului condus de Lionel Hampton (1948–1950), înainte să-și formeze propriul grup, împreună cu frații săi. Cele mai bune cântece sunt înregistrate în grup restrâns după 1959, cu toate că succesul comercial a venit abia în anii 1960 pentru melodiile acompaniate de orchestră. Tehnica lui neconvențională, degetul care înlocuia plectronul, îl ajutau să producă octave și acorduri în interpretări solistice. A fost probabil cel mai important chitarist improvizator în jazzul modern.

Montherlant, Henry (-Marie-Joseph-Millon) de

(21.04.1896, Paris, Franța – 21.09.1972, Paris)

Romancier și dramaturg francez. Născut într-o familie nobilă, a scris într-un stil concis ce reflectă propria-i personalitate egocentrică și autocratică. Partea mai importantă a operei lui o constituie un ciclu de patru romane (1936–1939) intitulat *Tinerele* (Le Jeunes Filles), ce descrie relația dintre un romancier libertin și adoratoarele care îi cad pradă. În anii 1940 s-a orientat spre teatru; printre cele mai bune piese se numără *Malatesta* (1946), *Port-Royal* (1954) și *Războiul civil* (La Guerre Civile, 1965).

Monticello

Casa lui Thomas Jefferson, situată la SE de Charlottesville, Virginia. Proiectată de Jefferson și construită în perioada

1768–1809, casa este una dintre cele mai frumoase piese arhitectonice în stilul neoclasic timpuriu de pe teritoriul SUA. Jefferson a luat planul parterului dintr-o carte englezească; fațada a fost inspirată din arta lui Andrea Palladio. Clădirea din cărămidă are trei etaje și 35 de camere de forme diferite; întreaga structură este dominată de un dom octogonal pe sub care o balustradă face înconjurul acoperișului.

Montmorency, Anne, Duce de ~

(15.03.1493, Chantilly, Franța – 12.11.1567, Paris)

Soldat francez și conetabil al Franței. Numele vine de la nașa sa, regina Ana de Bretagne. A slujit sub trei regi: Francisc I, Henric II și Carol IX, atât pe timp de pace, cât și pe timp de război. A luptat în numeroase războaie în N Italiei și S Franței, împotriva împăratului Carol V, și în campaniile duse împotriva hughenoților. În 1529 a contribuit la negocierea Tratatului de la Cambrai între Franța și Carol V. A fost numit conetabil al Franței în 1538, apoi duce și pair în 1551. A murit doi ani mai târziu, în urma rănilor căpătate în Bătălia de la Saint-Denis.

Montpelier

Oraș, 8 035 loc. (2000), centrul administrativ al statului Vermont, SUA. Și-a luat numele după orașul francez Montpellier. Străjuiește trecătoarea principală din munții Green și a fost fondat în 1781 de către proprietarii din Massachusetts și V statului Vermont. A devenit capitala statului în 1805, câștigându-și statutul în fața altor orașe, cum ar fi Burlington. Baza economiei o constituie finanțele și turismul (stațiune de schi). Este orașul natal al lui George Dewey. Găzduiește unul dintre campusurile Universității Norwich/ Colegiului Vermont.

Montpellier

Oraș, 244 100 loc. în zona metropolitană (2004), situat în S Franței, aproape de coasta mediteraneeană. Fondat în sec. VIII d.Hr., a intrat sub controlul regiunii Aragon și al regelui din Mallorca. S-a dezvoltat sub influența comerțului cu mirodenii, fiind o piață de import în sec. X; a fost atestat oficial în 1141. În sec. XIV a fost din nou cedat Franței, servind drept cetate de apărare a hughenoților până în 1622, când a fost capturat de Ludovic XIII. Apoi, a devenit capitala administrativă a regiunii Languedoc. Școlile de medicină și de drept datează din sec. XII, iar Universitatea din Montpellier a fost înființată în 1220. Orașul are o puternică orientare spre turism, iar industria se profilează pe prelucrarea alimentelor și pe produse electronice. Între punctele de interes istoric se numără cea mai veche grădină botanică din Franța (înființată în 1593) și o catedrală gotică din sec. XIV.

Montréal

Oraș, 3 426 350 loc. (2001), situat în SE Canadei. Ocupă cam o treime din insula Montréal, la confluența fluviilor Ottawa și St. Lawrence. Zona metropolitană cuprinde Montréal împreună cu alte insule și ambele maluri ale fluviului St. Lawrence. Este construit pe versanții muntelui Mont-Royal, de unde a luat și numele. Se vorbesc atât limba engleză cât și franceză, întrucât Montréal este cel mai mare centru industrial și cultural din Canada franceză. Înainte, aici era o așezare a indienilor huron numită Hochelaga, pe care în 1535 a vizitat-o și exploratorul francez Jacques Cartier. Primul oraș european a fost întemeiat de francezi în 1642 și numit Ville-Marie de Montréal. În prima jumătate a sec. XVIII a început un proces rapid de colonizare a regiunii prin comerțul cu blănuri, iar orașul s-a extins în același ritm. Nu a rezistat însă atacurilor trupelor engleze, în 1760, și, împreună cu Noua Franță, a devenit parte din imperiul englez din America de Nord în 1763. În perioada 1844–1849, Montréal a fost capitala Canadei. Este unul dintre porturile cele mai importante din țară, atât pentru navigația pe mare, cât și pentru transportul pe apele interne. Al doilea oraș ca mărime din Canada, Montréal are o intensă viață culturală prin complexul de teatre, săli de concerte și muzee. În oraș există atât universități în limba engleză, Universitatea McGill și Universitatea Concordia, cât și în limba franceză, Universitatea Montréal și Université du Québec à Montréal.

Montréal, Universitatea ~

Universitate de stat în limba franceză, fondată în 1878. Oferă cursuri în diverse domenii: arte, științe exacte, educație, drept, medicină, teologie, arhitectură, asistență socială, criminologie etc. Printre școlile afiliate se numără o politehnică și o școală superioară de studii economice.

Montreux

Stațiune, 22 170 loc. (2001), situată în V Elveției, pe malul de E al lacului Geneva. S-a înființat în 1962, prin unirea satelor Le Châtelard, Les Planches și Veytaux. Castelul Château de Chillon din apropiere, ce datează din sec. XIII, a fost evocat

de lordul Byron în poemul *Prizonierul din Chillon* (Prisoner of Chillon). Găzduiește anual un cunoscut festival de jazz.

Montreux, Convenția de la ~

(1936)

Acord cu privire la strâmtoarea Dardanele. Ca răspuns la cererea Turciei de a fortifica regiunea din nou, semnatarii Tratatului de la Lausanne și alții s-au întâlnit la Montreux, Elveția, și au aprobat ca Turcia să aibă din nou controlul militar în zonă. Convenția permitea Turciei ca, pe timp de război, să blocheze strâmtoarea pentru vasele de război și să acorde liberă trecere pentru vasele comerciale. *Vezi și* chestiunea strâmtorilor.

Montrose, James Graham, Al cincilea conte și Primul marchiz de ~

(1612 - 21.05.1650, Edinburgh, Scoția)

General scoțian din timpul Războiului Civil Englez. A servit în armata scoțiană la invadarea N Angliei (1640), dar a rămas regalist. Numit general-locotenent de Carol I (1644), el a condus spre victorie armata regalistă de scoțieni și irlandezi, în bătălii importante din Scoția. După înfrângerea lui Carol în 1645, Montrose a fugit pe continent. S-a întors în Scoția în 1650, însoțit de 1 200 de oameni, dar a fost învins, capturat și spânzurat.

Mont-Saint-Michel

Stâncă cvasicirculară, situată în golful Mont-Saint Michel, între Bretania și Normandia, în NV Franței. Devine insulă doar în timpul fluxului. La bază sunt ziduri și turnuri medievale, deasupra cărora se ridică, aglomerate, clădirile din sat, iar vârful muntelui este ocupat de o mănăstire. De-a lungul secolelor, a fost, pe rând, centru de pelerinaj, fortăreață și închisoare. Biserica din incinta mănăstirii are o navă romană impunătoare, din sec. XI, și o strană gotică, într-un elegant stil flamboiant. Zidurile exterioare ale mănăstirii gotice combină puterea unei fortărețe militare cu simplitatea unui edificiu religios. Câteva case de pe străzile înguste și întortocheate ale insulei datează din sec. XV.

Montserrat

Insulă situată în Indiile de Vest, colonie engleză. Amplasată în E Mării Caraibilor. Suprafața: 102 kmp; 3 600 loc. (2001). O lungime de 18 km și o lățime de 11 km. A fost vizitată și botezată de Cristofor Columb în 1493, iar englezii și irlandezii au colonizat-o în 1632. Franța a deținut controlul în insulă doar pentru scurtă vreme, iar din 1783 aceasta a rămas în posesia Angliei. Economia colonială se bazează pe plantații de bumbac și trestie-de-zahăr care, în trecut, erau lucrate de sclavii aduși din Africa. În perioada 1871–1956 făcea parte din colonia Leeward Islands, iar apoi din Federația Indiilor de Vest, între 1958 și 1962. A fost reconstruită în 1989, în urma unui uragan devastator. Erupția vulcanului Soufriere Hills, în 1996, a determinat evacuarea părții de S a insulei și abandonarea orașului de reședință, Plymouth. Până în 1998, mai mult de două treimi din populație părăsise insula.

Monty Python (Circul Zburător al lui ~)

Trupă engleză de comedie. S-a format la începutul anilor 1960, dar a atins culmea succesului în anii 1970, în spectacole de televiziune și apoi în filme. Membrii trupei, foști colegi în vremea studenției la Cambridge, erau: Graham Chapman (1941–1989) și John Cleese (coautor al celor mai multe dintre numere), Terry Jones (n. 1942), Terry Gilliam (n. 1940), Eric Idle (n. 1943) și Michael Palin (n. 1943). Parodiile unor interviuri cu celebrități și personajele absurde abordate au surprins și încântat publicul internațional. Au jucat și în filme: *Monty Python și Sfântul Graal* (Monty Python and the Holy Grail, 1975), *Viața lui Brian de Monty Python* (Monty Python's life of Brian, 1979).

Monumentul Național al Dinozaurilor

Rezervație națională în NV statului Colorado și în NE statului Utah, SUA. A fost înființată în 1915 pentru a proteja bogatele straturi de fosile ce conțineau rămășițe de dinozaur. A fost extinsă în 1938 și în 1978, în prezent întinzându-se pe o suprafață de 855 kmp. Rezervația cuprinde și canioanele Green River și Yampa, unde se află formațiuni geologice policrome.

Monumentul Național al fermierilor /Homestead National Monument/

Memorial din SE statului Nebraska, SUA. Înființat în 1936, pentru a comemora pionieratul coloniștilor, muzeul se află pe primul teren solicitat în virtutea Legii împroprietăririi din 1862 și are exponate din perioada dezvoltării mișcării de împroprietărire, printre care și o cabană din lemn, conservată. Se întinde pe o suprafață de 66 de hectare.

Monumentul Național Statuia Libertății

Sit istoric din golful New York, New York și New Jersey, SUA. Pe o suprafață de 23 ha, monumentul include Statuia Libertății,

situată pe Liberty Island (anterior Bedloe's Island), și Insula Ellis, aflată în apropiere. Colosala statuie, numită *Libertatea luminând lumea*, a fost sculptată de Frédéric-Auguste Bartholdi și inaugurată în 1886. Statuia de 93 m, reprezentând o femeie care ține într-o mână o tăbliță și în cealaltă o torță ridicată, a fost dăruită Statelor Unite ale Americii de Franța și marchează prietenia dintre cele două țări; la baza sa este înscris poemul *Noul colos* (The New Colossus), de Emma Lazarus. Statuia a fost declarată monument național în 1924 și inclusă în Patrimoniul Mondial UNESCO în 1984. Insula Ellis, cu Muzeul Imigrației, a devenit parte din monument în 1965.

Monumentul Național al Straturilor Fosile de Agat

Depozit natural al unei comunități de animale dispărute de pe râul Niobrara, în NV statului Nebraska, SUA. Straturile, formate ca depozite sedimentare cu 20 m.a.u., poartă rămășițele unor mamifere preistorice. Descoperit pe la 1878, situl a fost numit astfel datorită proximității unor formațiuni de rocă ce conțin agate. Monument național din 1965 se întinde pe 918 hectare.

Monumentum Ancyranum

(după 14 d.Hr.)

Inscripție în limbile latină și greacă pe templul Romei și al lui Augustus de la Ancyra (Ankara, Turcia). Cunoscută drept *Faptele divinului Augustus* (Res gestae divi Augusti), ea reprezintă emblema oficială a domniei împăratului. Augustus însuși a compus-o, urmând a fi gravată pe coloanele mausoleului din Roma, după cum era prevăzut în testament. Originalele s-au pierdut, cele de la Ancyra fiind doar două dintre numeroasele copii.

monzonit

Tip de rocă magmatică intrusivă bogată în plagioclaz și feldspat potasic, în proporții aproape egale, alături de alte minerale. Ocurența tip este la Monzoni, Italia (regiunea Tirol), însă există astfel de depozite și în Montana, Norvegia, insula Sahalin și în alte regiuni. Monzonitul nu este o rocă rară, dar se găsește de regulă în corpuri mici, eterogene, asociat cu diorite, piroxenite sau gabbrouri.

Moody, Dwight L(yman)

(05.02.1837, East Northfield, Massachusetts, SUA - 22.12.1899, East Northfield)

Evanghelist protestant american; și-a petrecut copilăria la o fermă în Massachusetts și s-a mutat întâi la Boston. În 1856 s-a convertit la creștinism în biserica evanghelică și s-a angajat în activități misionare alături de YMCA, în perioada 1861–1873. A înființat Biserica Moody; predica prin cartierele sărace, punând accent pe interpretarea literală a Bibliei și pregătirea pentru a doua venire a Domnului. În 1870 l-a întâlnit pe compozitorul de imnuri religioase Ira D. Sankey (1840–1908) și a început cu el o serie de turnee de evanghelizare foarte populare la vremea respectivă, în Anglia și SUA. Moody a fondat Școala Northfield (1879), Școala Mount Hermon (1881) și Chicago Bible Institute (1889, acum renumitul Moody Bible Institute).

Moody, Paul

(1779, Byfield, Massachusetts, SUA - 1831)

Inventator și mecanic american. A lucrat mult timp ca supervizor la fabrica lui Francis Lowell, în Waltham, Massachusetts. Ei au proiectat împreună primul război de țesut electric din America (1814). Prin invențiile lui, Moody a contribuit foarte mult la dezvoltarea industriei textile din New England.

Moon, Sun Myung

(n. 06.01.1920, Kwangju Sangsa Ri, provincia Pyongan-puk, Coreea)

Lider religios sud-coreean. Convins că era ales de Dumnezeu ca succesor al lui Iisus Hristos, Moon a început să predice în Coreea de Nord, în 1946, o nouă religie cu unele elemente preluate din creștinism. După ce a fost arestat de autorități, a evadat și a fugit în Coreea de Sud, unde a înființat Biserica Unificării, în 1954, construind un imperiu de afaceri în valoare de mai multe milioane de dolari. În 1973 și-a mutat reședința la Tarrytown, New York, SUA, unde a intrat în atenția legii pentru evaziune fiscală, practici dubioase de colectare a fondurilor și îndoctrinarea adepților (numiți popular „moonies"). În 1982, Moon a fost condamnat la 18 luni de închisoare și o amendă de 25 000 de dolari pentru evaziune fiscală. De atunci, a mai fost acuzat de practici sexuale în cadrul așa-zisei lui biserici. În anii 1990 s-a mutat în Brazilia, unde a fost din nou criticat pentru faptul că biserica lui cumpăra suprafețe mari de pădure tropicală.

Moore, Archie

născut **Archibald Lee Wright**

(13.12.1913, Benoit, SUA - 09.12.1998, San Diego, California)

Boxer american. A început să boxeze în anii 1930, dar avansa greu din cauza adversarilor

lui care îl considerau ieșit din comun. La Campionatul Mondial din 1952, l-a învins pe Joey Maxim la categoria semigrea. A fost deținătorul titlului până în 1962, când a fost descalificat pentru că nu a participat la înfruntarea cu cel mai mare rival al său, Harold Johnson. Din 1936 până în 1963 a boxat în 229 de meciuri din care a câștigat 194, dintre care 141 prin knock-out. Mai târziu a început să joace și în film, dar a lucrat și în asistența socială pentru tineri.

Moore, Brian

(25.08.1921, Belfast, Irlanda de Nord - 10.01.1999, Malibu, California)

Romancier canadian de origine irlandeză. Moore a emigrat în Canada în 1948 și a colaborat, din 1952, la *Montréal Gazette*. Primul lui roman este și cel mai cunoscut, *Pasiunea solitară a lui Judith Hearne* (The Lonely Passion of Judith Hearne, 1955; ecranizat în 1987), o carte despre o domnișoară bătrână ale cărei pretenții de nobilitate se pierd treptat în alcoolism. Alte romane: *Norocul lui Ginger Coffey* (The Luck of Giger Coffey, 1960), *Împăratul înghețatei* (The Emperor of Ice Cream, 1965), *Soția doctorului* (The Doctor's Wife, 1976) și *Soția magicianului* (The Magician's Wife, 1998).

Moore, Clement Clarke

(15.07.1779, New York, New York, SUA - 10.07.1863, Newport)

Savant american, cunoscut pentru că a compus colinda care începe cu versul „S-a întâmplat în noaptea de Ajun" (*în engleză, T'was the night before Christmas*). Moore a fost profesor de literatură orientală și greacă la Seminarul General de Teologie din New York, în perioada 1821–1850. Susținea că *A Visit to Saint Nicholas* este colinda pe care ar fi compus-o la Crăciunul din 1822 pentru a-și amuza copiii. În numărul din 23 decembrie 1823 al *Troy Sentinel*, această colindă a apărut ca anonimă. În 2000 s-a demonstrat faptul că acest poem a fost lucrarea lui Henry Livingston, jr. (1748–1828).

Moore, Ely

(04.07.1798, lângă Belvidere, New Jersey, SUA - 27.01.1860, Lecompton, Teritoriul Kansas)

Editor american. A devenit tipograf și editor de ziar. A fost ales primul președinte al federației sindicatelor meșteșugărești din New York (1833). A condus Sindicatul Național care, împreună cu Tammany Hall, l-a ales în Camera Reprezentanților (1835–1839). A pledat pentru reducerea zilei de lucru la 10 ore. Când i-a expirat al doilea mandat, în 1859, a devenit supraveghetor în portul New York, apoi și-a reluat cariera editorială în New Jersey cu publicația *Warren Journal*.

Moore, G(eorge) E(dward)

(04.11.1873, Londra, Anglia - 24.10.1958, Cambridge)

Filozof englez, unul dintre fondatorii filozofiei analitice. În calitate de cercetător la Universitatea Cambridge (1898–1904), el publica două reviste influente, *The Nature of Judgment* (1899) și *The Refutation of Idealism* (1903), care militau împotriva influenței idealismului absolut asupra filozofiei britanice. Tot în această perioadă a publicat principala sa operă etică, *Principii de etică* (*Principia Ethica,* 1903), în care argumenta că ideea de bine reprezintă o calitate simplă și neanalizabilă, care poate fi cunoscută prin intermediul unei intuiții directe. Intuiționismul său a devenit principala poziție metaetică din Anglia pentru următorii 30 de ani și a exercitat o influență considerabilă asupra grupului Bloomsbury, de artiști și intelectuali. În epistemologie, Moore este de remarcat pentru filozofia sa bazată pe bun-simț, conform căreia oamenii recunosc adevărul a numeroase propoziții privitoare la ei înșiși și la lumea din jurul lor, care sunt incompatibile cu doctrinele idealiste și sceptice (de ex. Pământul există de mult timp). Potrivit concepției sale, idealismul și scepticismul pot fi respinse din start, deoarece nici un argument în favoarea lor nu este atât de sigur ca punctul de vedere al bunului simț. Între 1925 și 1939 a fost profesor de filozofie la Cambridge. În perioada 1921–1947 a editat revista *Mind*.

Moore, Henry

(30.07.1898, Castleford, Anglia - 31.08.1986, Pluch Hadham)

Sculptor și grafician englez. Al doilea fiu dintr-o familie de mineri, a primit o bursă de veteran de război pentru a studia la Colegiul Regal de Artă după Primul Război Mondial. Primele sale lucrări au fost puternic influențate de sculptura mayașă pe care a avut ocazia să o admire într-un muzeu din Paris. De prin 1931 a început să experimenteze arta abstractă, combinând forme abstracte cu figuri umane sau chiar renunțând la acestea din urmă. Atunci când, în Al Doilea Război Mondial, materialul de lucru se găsea din ce în ce mai greu, desena londonezi care se ascundeau în timpul bombardamentelor în stațiile de metrou. Pornind de la o

comandă pentru o *Madona cu Pruncul* și un ansamblu de familie, stilul lui s-a reorientat spre o abordare mai umanistă, ce i-a adus și faima internațională. În anii 1950 a revenit la experimentele cu figuri angulare, verticale, cu goluri, din bronz. Mare parte din sculptura sa este monumentală, el fiind cunoscut mai ales pentru o serie de nuduri culcate. Unele lucrări importante au fost comenzi din partea unor instituții: sediul UNESCO de la Paris (1957–1958), Centrul Lincoln (1963–1965) și Galeria Națională de Arte (1978).

Moore, Marianne (Craig)

(05.11.1887, St. Louis, Missouri, SUA - 05.02.1972, New York)

Poetă americană. A urmat cursurile colegiului Bryn Mawr și, mai târziu, s-a stabilit în Brooklyn, New York, împreună cu mama ei. Începând din 1919, ea și-a dedicat timpul scrisului, publicând un număr mare de poezii și articole de critică în diferite reviste. A editat revista *The Dial* între 1925 și 1929. Volumele sale de poezii includ *Observații* (Observations, 1924) și *Poeme alese* (Collected Poems, 1951, Premiul Pulitzer, Premiul Bollingen și Premiul Național al Cărții). În versurile sale excelent organizate, a rafinat moral și intelectual profunzimile prin observație atentă a detaliului obiectiv, în special în lumea animală, adesea într-o versificație inovatoare. În *Poezie* (Poetry, 1921), care apare în numeroase antologii, ea invită la versuri despre „grădini imaginare cu broaște adevărate în ele". În ultimii ani de viață, Moore a devenit o emblemă excentrică a nobilității spirituale.

Marianne Moore, 1957
IMOGEN CUNNINGHAM

Moore, Mary Tyler

(n. 29.12.1936, Brooklyn, New York, SUA)

Actriță de film și televiziune. A urmat cursuri de dans și a apărut în reclame și în roluri minore la televiziune înainte să joace în *Dick Van Dyke Show* (1961–1966; două Premii Emmy). A avut mai mult succes cu rolul din *The Mary Tyler Moore Show* (1970–1977; patru Premii Emmy), care a devenit cea mai populară comedie de situații a anilor 1970. A mai primit un Premiu Emmy pentru rolul din serialul de televiziune *Copii furați* (Stolen Babies, 1993). A jucat și în filmele *Oameni obișnuiți* (Ordinary People, 1980) și *Flirtând cu dezastrul* (Flirting with Disaster, 1996).

Moore, Stanford

(04.09.1913, Chicago, Illinois, SUA - 23.08.1982, New York, New York)

Biochimist american. În 1972 a primit Premiul Nobel, împreună cu Christian Anfinsen (1916–1995) și William Stein (1911–1980), pentru cercetările efectuate asupra structurilor moleculare ale proteinelor. Este bine cunoscut pentru aplicarea i în analiza aminoacizilor și a peptidelor obținute din proteine și lichide biologice, precum și pentru folosirea acestor analize la determinarea structurii enzimei numite ribonuclează.

Moore, Thomas

(28.05.1779, Dublin, Irlanda - 25.02.1852, Wiltshire, Anglia)

Poet, satiric, compozitor și cântăreț irlandez. A absolvit Trinity College și a studiat dreptul la Londra, unde a devenit prieten apropiat al lordului Byron și al lui Percy Bysshe Shelley. Colecțiile sale, *Cântece irlandeze* (Irish Melodies) și *Melodii populare* (National Airs, 1807–1834), conțin 130 de poezii originale puse pe melodii tradiționale: *The Minstrel Boy*, *Believe Me, if All Those Endearing Young Charms* și *The Last Rose of Summer*. Moore le interpreta pentru nobilii din Londra, trezindu-le compasiunea pentru naționaliștii irlandezi. Reputația lui o egala pe cea a lui Byron sau Walter Scott. Poemul *Lalla Rookh* (1817), o fantezie orientală romantică, a fost tradus mai mult decât altă poezie a vremii. În 1824 i-au fost încredințate memoriile lui Byron, pe care le-a ars cu scopul presupus de a-l proteja pe Byron. Mai târziu însă, el a scris biografia lui Byron și ale altora, precum și *Istoria Irlandei* (History of Ireland, 1827).

Moose

Râu în NE statului Ontario, SUA. Are o lungime de peste 100 km și se varsă în golful James. Are afluenți cum ar fi Abitibi și Mattagami.

mops

Rasă de câine miniatural originar probabil din China. A fost adus în Anglia la sfârșitul sec. XVII, de către comercianții danezi. Are corp pătrat și musculos, bot scurt, coadă strâns răsucită, cap mare, ochi proeminenți și urechi mici, căzute. Are o înălțime de 26–28 cm și cântărește cca 6–8 kg. Blana scurtă, lucioasă poate fi neagră, argintie sau de culoarea caisei; prezintă un fel de mască neagră pe față. Credincioși și atenți, mopșii sunt apreciați câini de companie.

Morales, Luis de

(1509, Badojoz, Spania - 09.05.1586, Badojoz)

Pictor spaniol, care a locuit toată viața la Badojoz; pleca doar dacă avea comenzi în altă parte. Este considerat cel mai mare pictor al manierismului, cunoscut în special pentru tablourile sale profund religioase. Lucra mai ales în ulei pe lemn, tematica lui fiind constantă: Ecce Homo, Pietà și Fecioara cu Pruncul. A fost influențat de Leonardo da Vinci și Rafael. Stilul lui se caracterizează printr-o execuție detaliată și neliniștea ascetică a Spaniei sec. XVI.

Fecioara cu Pruncul, pictură pe lemn de Luis de Morales; Galeria Națională, Londra

GALERIA NAȚIONALĂ, LONDRA; FOTO A.C. COOPER

moralități

Piese de teatru alegorice din Europa sec. XV–XVI. Personajele întruchipau calități morale (virtuți și vicii) sau abstracțiuni (de ex. moartea sau tinerețea). Una dintre formele dramatice principale din Evul Mediu, a reprezentat trecerea de la drama liturgică la teatrul profesionist secular. Piesele erau scurte, jucate de trupe de amatori ce mizau pe susținerea publicului. Piesa *Everyman* (cca 1495), care prezintă chemarea oricărui om (*în engleză, everyman*) de către Moarte și călătoria lui spre mormânt, este considerată cea mai reprezentativă moralitate. *Vezi și* miracole; mistere.

Morandi, Giorgio

(20.07.1890, Bologna, Italia - 18.06.1964, Bologna)

Pictor și gravor italian. Inițial a expus împreună cu futuriștii și a fost apreciat ca fiind foarte apropiat de pictura metafizică. Însă el nu aparține, de fapt, nici uneia din cele două școli. Prin stilul său simplu, cu naturi moarte, forme geometrice simple, cu sticle, borcane și cutii și prin întoarceri repetate la aceleași subiecte, a trecut dincolo de conținut spre explorarea formei pure (linie, culoare, formă). Peisajele și natura moartă sunt abordate contemplativ, cu tonuri delicate și forme subtile. A predat gravura la Academia de Arte Frumoase din Bologna (1930–1956), având o puternică influență asupra artiștilor grafici italieni.

Morava

Râu în Serbia și Muntenegru. Se formează la confluența râurilor Morava de Sud și de Vest. Se varsă în Dunăre, după un parcurs de 221 km. Bazinul Morava are o suprafață de 37 444 kmp, aproape cât suprafața Serbiei.

Morava *în germană* Mach

Râu în E Republicii Cehe. Izvorăște din munți și curge spre S pentru a se vărsa în Dunăre, în apropiere de Bratislava, Slovacia. Are o lungime de 365 km. Cursul inferior al râului desparte Republica Cehă de Slovacia, apoi curge între Slovacia și Austria. Râul a dat și numele regiunii Moravia.

Moravia

Regiune în Europa Centrală. Se învecinează cu Boemia, Silezia, Slovacia și Austria de NE și este traversată de râul Morava. A fost locuită din sec. IV î.Hr.; în sec. VI–VII d.Hr. s-au stabilit avarii, mai târziu slavii, iar în sec. IX d.Hr. s-a format statul Moravia Mare, ce cuprindea Boemia și teritorii din Polonia și Ungaria. A fost distrusă de maghiari în 906 d.Hr. În 1526 a intrat sub stăpânirea dinastiei Habsburgilor. După Revoluția de la 1848 a fost alipită la Austria și a avut capitala la Brno. În 1918 a fost inclusă în noul stat, Cehoslovacia. În 1938, părți din Moravia au intrat între granițele Germaniei; după Al Doilea Război Mondial, ele au fost înapoiate Cehoslovaciei. Moravia a fost inclusă în Republica Socialistă Cehă în 1968 și în Republica Cehă, în 1993.

Moravia, Alberto
născut Alberto Pincherle

(28.11.1907, Roma, Italia - 26.09.1990, Roma)

Jurnalist și prozator italian. A fost jurnalist în Torino și corespondent la Londra. Primul său roman, *Indiferenții* (Gli indifferenti, 1929), este o critică aspră la adresa corupției morale din pătura mijlocie a societății. Operele lui au fost cenzurate de fasciștii lui Benito Mussolini și incluse în *Index librorum prohibitorum*. Multe dintre romanele de maturitate sunt tablouri ale alienării sociale și ale sexualității lipsite de dragoste: *Conformistul* (Il conformista, 1951; ecranizat în 1971), *Două femei* (La Ciociara, 1957; ecranizat în 1961), *Plictiseala* (La noia, 1960). Volume de povestiri: *Povești romane* (Racconti romani, 1954) și *Alte povești romane* (Nuovi racconti romani, 1959). A fost căsătorit cu Elsa Morante (1918–1985).

Moray Firth

Golf mic al Mării Nordului, în NE Scoției. Are lungimea de 63 km și lățimea maximă de 29 km. O mică peninsulă, numită Insula

Neagră, desparte golful în două mai mici, Cromarty Firth și Inverness; pe malul celui de al doilea se află orașul Inverness.

morcov

Plantă erbacee (*Daucus carota*), bienală, din familia *Umbeliferae*, a cărui rădăcină, globuloasă sau alungită, este comestibilă în primul sezon de vegetație. Originar din Afghanistan și teritoriile apropiate, este cultivat mai ales în zonele cu climă temperată. Reprezintă o bogată sursă de caroten. În primul sezon, din pământ răsare o rozetă de frunze penate; partea comestibilă este rădăcina subterană. După o perioadă de repaus la temperaturi de aproape 0°C, din rădăcină cresc tulpinile purtătoare de flori, grupate în buchete bogate în formă de umbrelă.

morcov (*Daucus carota*)

KENNETH & BRENDA FORMANEK/EB INC.

morcov-sălbatic

Plantă bienală țepoasă (*Daucus carota*) din familia *Umbeliferae*, originară din Eurasia. În prezent crește în toată lumea. Este strămoșul morcovului cultivat, crește până la 1,5 m înălțime și are frunze divizate, umbele (inflorescențe turtite în partea superioară) formate din flori albe ori roz cu o singură floare purpurie-închis în centru și asemănătoare cu o dantelă. Rădăcina mare este comestibilă, dar cu gust înțepător, iar fructele sunt striate și au spini ascuțiți.

Moreau, Gustave

(06.04.1826, Paris, Franța - 18.04.1898, Paris)

Pictor francez, care a dezvoltat un stil deosebit în cadrul simbolismului, devenind cunoscut pentru tablourile erotice pe teme mitologice și religioase. Lucrările sale, cum sunt *Oedip și Sfinxul* (Oedipe et le Sphinx, 1864) și *Dansul Salomeei* (Salomé dansant devant Hérode, 1876), au fost descrise ca decadente. A făcut o serie de experimente tehnice, inclusiv incrustarea în pânză; picturile nonfigurative, executate liber cu un strat gros de impasto, au făcut din el un precursor al expresionismului abstract.

Moreau, Jeanne

(n. 23.01.1928, Paris, Franța)

Actriță franceză de film. La vârsta de 20 de ani a devenit cea mai tânără actriță de la Comedia Franceză. Și-a făcut debutul în film cu *Ultima dragoste* (Dernier amour, 1949) și a stârnit admirația pentru rolurile din *Ascensor spre eșafod* (Ascenseur pour l'échafaud, 1957, de Louis Malle) și *Îndrăgostiții* (Les Amants, 1958). Deși nu se remarca printr-o frumusețe deosebită, era senzuală și sofisticată. A jucat în *Moderato cantabile* (1960), *Noaptea* (La Notte, 1961) și în *Jules și Jim* (Jules et Jim, 1961), unde a interpretat rolul unei femei iubite de doi bărbați, rol cu care s-a consacrat pe plan internațional, apoi în *Procesul* (Le Proces, 1962), *Jurnalul unei cameriste* (Le Journal d'une femme de chambre, 1964) și *Mireasa în negru* (Le Mariée était en noir, 1968). A regizat filme, printre care *Lumina* (Lumière, 1976) și *Adolescenta* (L'Adolescente, 1978).

Morehouse, Colegiul ~

Colegiu privat din Atlanta, Georgia, SUA, ce oferă tradițional cursuri de arte liberale pentru bărbații de culoare. A fost fondat în 1867, ca seminar, cu denumirea Institutul Augusta, iar în 1913 a fost redenumit în onoarea lui Henry L. Morehouse, un administrator al școlii. Colegiul acoperă mai multe domenii de studiu: afaceri, educație, științe umane și exacte. Morehouse face parte dintr-un consorțiu, împreună cu alte șase instituții, printre care Spelman College, în cadrul căruia au loc schimburi de studenți, cadre didactice și programe. Printre absolvenții de renume s-au aflat Martin Luther King, Jr., liderul pentru drepturi civile Julian Bond și regizorul Spike Lee.

Morelia

Oraș, 549 996 loc. (2000), centrul administrativ al statului Michoacán din partea central-vestică a Mexicului. A fost fondat în 1541, de către indienii tarascan și numit inițial Valladolid. În 1582 a devenit capitala provinciei în locul unui alt oraș, Pátzcuaro. În timpul Războiului Mexican de Independență, orașul a servit drept bază pentru operațiuni militare, însă pentru scurt timp. În 1828, i s-a schimbat numele din Valladolid în Morelia, în cinstea unui erou al revoluției, José Maria Morelos. Este centrul comercial agricol al regiunii. Printre instituțiile de învățământ se numără Universitatea Michoacán și Colegiul San Nicolás (fondat în 1540), cea mai veche universitate din Mexic.

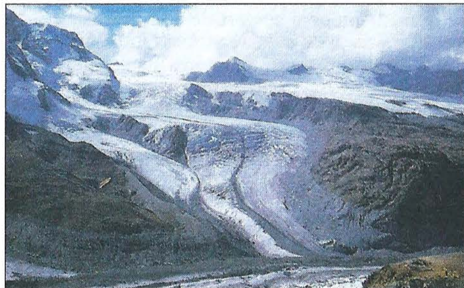
Morelos

Stat situat în centrul Mexicului. Se află pe versantul sudic al Podișului Mexican. Suprafața: 4 950 kmp; 1 555 296 loc. (2000). Centrul administrativ: Cuernavaca. Morelos este unul dintre cele mai prospere

state din țară, din punct de vedere agrar, având văi fertile ce produc o varietate de produse agricole. A fost numit după José María Morelos și este locul de baștină a lui Emiliano Zapata, ambii eroi ai Războiului Mexican de Independență.

morenă

Acumulare de fragmente de rocă (argilă cu blocuri) transportate sau depozitate de un ghețar. Mărimea fragmentelor poate varia mult, de la bolovani până la nisip și argilă. Materialul nu este stratificat și nici sortat. Există mai multe tipuri de morene, în funcție de felul în care sunt depozitate fragmentele față de ghețar: de ex. morene laterale, de-a lungul marginilor ghețarului, sau morene terminale, la capătul ghețarului.

Morenă mediană la Gornergletscher (Ghețarul Gorner), în Alpii Penini, lângă Zermatt, Elveția

JEROME WYCKOFF

Moreton Bay

Golf mic în Oceanul Pacific, în Queensland, pe țărmul sudic al Australiei. Are o lungime de 105 km și o lățime de 32 km, servind drept ieșire la mare pentru Brisbane. Exploratorul englez James Cook a dat numele golfului în 1770, după contele de Morton (cu o greșeală de scriere). Regiunea a fost populată la începutul sec. XIX de o colonie de condamnați aduși la Redcliffe.

Morey, Samuel

(1762, Hebron, Connecticut, SUA - 1843, /?/)

Inventator american. Robert R. Livingston l-a ajutat să experimenteze în anii 1790 vapoarele cu aburi; cu toate că nici unul nu a devenit funcțional din punct de vedere comercial, el l-a acuzat pe Robert Fulton că i-a furat ideile. În 1826 a primit primul brevet american pentru un motor cu ardere internă. I-au mai fost brevetate numeroase invenții, printre care și arzătorul de apă (1818), un precursor al tehnologiei gazului de apă.

morfem

În lingvistică, cea mai mică unitate gramaticală de vorbire Poate fi un cuvânt întreg (copac) sau un element dintr-un cuvânt (*re-* și *-ut* din reapărut). În așa-numitele limbi izolante, cum este vietnameza, fiecare cuvânt conține un singur morfem; în alte limbi, de ex. engleza, cuvintele pot conține mai multe morfeme. De studiul morfemelor se ocupă morfologia.

Morfeu

În mitologia greacă și romană, zeu al viselor, unul dintre fiii lui Hypnos (Somnus), zeul somnului. Morfeu trimitea în vis diverse forme umane, în timp ce frații săi, Phobetor și Phantasus, umpleau visele cu imagini de animale și obiecte neînsuflețite.

morfină

Compus heterociclic, alcaloid analgezic narcotic, inițial izolat din opiu. Este unul dintre compușii naturali cei mai puternici în calmarea durerii; efectele calmogene protejează organismul împotriva epuizării în cazuri de șoc traumatic, hemoragie internă, insuficiență cardiacă congestivă etc. Morfina se administrează de obicei injectabil și, uneori, pe cale orală. Cel mai mare risc pe care îl prezintă este dependența; medicii evită de multe ori să prescrie cantitatea adecvată pentru calmarea durerii severe, cu toate că toxicomania apare rareori în cazul administrării pe termen scurt. Această problemă rămâne deschisă chiar și în cazurile terminale, atunci când dependența este o chestiune relativ neglijabilă. Tot în asemenea cazuri apare problema administrării unor doze mai mari, care deprimă centrul respirator (*vezi* respirație), grăbind astfel moartea.

morfologie

În biologie, studiu al dimensiunilor, al formei și structurii organismelor, în funcție de o serie de principii. În timp ce anatomia descrie structura organismelor, morfologia explică formele și dispunerea părților organismului după principii generale, cum ar fi relațiile evolutive, funcțiile respective și dezvoltarea individuală.

morfologie

În lingvistică, sistem gramatical ce cuprinde reguli de formare a cuvintelor, cu referire la structura lor internă și la modificările lor formale în diferite întrebuințări. Limbile diferă foarte mult, în funcție de numărul de morfeme pe care îl poate avea un cuvânt. Limba română

are numeroase cuvinte în componența cărora intră mai multe morfeme (de ex. cuvântul „reînceput" se compune din *re-*, *încep-* și *-ut*). Multe limbi vorbite de indienii americani au o morfologie complexă; alte limbi, cum este chineza, au o morfologie foarte simplă. Morfologia include formele de flexionare prin care sunt marcate categorii ca persoană, număr și caz (de ex. *-ește* din „muncește" marchează persoana a treia singular la timpul prezent, modul indicativ), precum și derivarea, adică formarea de cuvinte noi pornind de la cele deja existente (de ex. „acceptabil" de la „a accepta").

Morgan

Rasă de cai rezultată dintr-un cal de rasă Vermont (fătat în 1793, m. în 1821) numit după stăpânul lui, Justin Morgan (1747–1797). Calul Morgan, un amestec de pursânge arab și alte elemente, era un exemplar musculos, bine clădit, cu picioare scurte, dinamic și rezistent. Deoarece este singurul fondator al rasei, el este cel mai bun exemplu de prepotență (capacitate de a-și transmite trăsăturile descendentului). Caii din rasa Morgan modernă sunt mai mult pentru călărie. Au o înălțime de 145–155 cm, o greutate de 400–500 kg și se aseamănă la conformație și rezistență cu caii de rasă arabă.

Morgan le Fay

(Zâna Morgan)

Zână din legendele regelui Arthur, eleva lui Merlin. Se pricepea să tămăduiască și să-și schimbe forma. Domnea în Avalon, insula unde regele Arthur s-a retras după ultima sa bătălie ca să primească îngrijiri. Alte legende spun că Morgan ar fi sora și rivala lui Arthur, pe care îl seduce, iar fiul pe care îl naște îl va ucide pe Arthur.

Morgan, Daniel

(1736, Hunterdon, New Jersey, SUA – 06.07.1802, Winchestern, Virginia)

Ofițer în timpul Revoluției Americane. A fost numit căpitan al artileriei pentru Virginia și a luptat sub comanda lui Benedict Arnold în atacul nereușit asupra Québecului (1775). S-a alăturat generalului Horatio Gates în Bătălia de la Saratoga (1777). În 1780 a fost promovat în funcția de general de brigadă și a luptat în Sud, ieșind victorios împotriva englezilor la Cowpens, Carolina de Sud. În 1794 a condus trupa de miliție din Virginia pentru a înăbuși revolta whisky-ului.

Morgan, Henry *ulterior* Sir Henry

(1635, Manrhymney, Glamorgan, Țara Galilor – 25.08.1688, probabil Lawrencefield, Jamaica)

Corsar englez. În al doilea război anglo-olandez, și-a condus corsarii împotriva coloniilor olandeze din Caraibe. După ce a cucerit orașul Puerto Príncipe din Cuba și a prădat Portobelo, a pornit, în 1670, cu 36 de vase și 2 000 de corsari, să cucerească cel mai mare oraș colonial spaniol, Panamá. A înfrânt un efectiv mare de spanioli, a jefuit orașul și i-a dat foc. La întoarcere, și-a părăsit tovarășii și a luat aproape toată prada pentru sine. În 1674 a fost înnobilat cu titlul de cavaler și trimis în Jamaica în funcția de guvernator adjunct. Există legende care exagerează faptele lui Morgan, atribuindu-i imaginea de pirat sângeros.

Morgan, J(ohn) P(ierpont)

(17.04.1837, Hartford, Connecticut, SUA – 31.03.1913, Roma, Italia)

Bancher american. Fiu al unui bancher, și-a început cariera în 1857 pe post de contabil și a devenit agentul companiei bancare a tatălui său în 1861. În 1871 a ajuns partener în firma Drexel, care a devenit principala sursă de finanțare a guvernului. În 1895, numele firmei era schimbat în J.P. Morgan and Co. În perioada 1880–1890, Morgan a finanțat reorganizarea unor companii de cale ferată, mai ales Erie Railroad și Northern Pacific. El a contribuit la menținerea stabilității acestor companii și evitarea competiției haotice între ele, devenind unul dintre cei mai influenți magnați din lume. În 1902 controla deja o rețea de cca 8 000 km de cale ferată. După panica din 1893, Morgan a format un sindicat patronal pentru a reface rezervele de aur epuizate din Trezoreria SUA. A condus comunitatea financiară în efortul de a evita un colaps financiar general după criza de pe piața de acțiuni din 1907. A finanțat o serie de consolidări industriale la scară mare, organizând fuziunile pentru General Electric, U.S. Steel Corp. și International Harvester Co. (*vezi* Navistar International Corp.). Morgan era un cunoscut colecționar de artă; a donat multe obiecte de artă pentru Muzeul de Artă Metropolitan; colecția lui de cărți a devenit, împreună cu clădirea care o adăpostea, biblioteca Pierpont Morgan.

Morgan, J(ohn) P(ierpont), Jr.

(07.09.1867, Irvington, New York, SUA – 13.03.1943, Boca Grande, Florida)

Bancher și financiar american. În 1892 s-a alăturat companiei J.P. Morgan and

Co.; a preluat controlul acesteia în 1913, după moartea tatălui său, J.P. Morgan. În Primul Război Mondial a fost agent de importuri pentru guvernele Franței și Angliei în SUA și a contribuit la realizarea unor contracte cu puterile Aliaților, în valoare de 1,5 miliarde de dolari în obligațiuni. A colaborat cu alți bancheri într-o acțiune de susținere financiară, pentru a evita crahul din 1929, însă fără succes. Legea Bancară din 1933 a obligat firma lui să-și separe activitățile bancare de investiție de cele comerciale. Morgan, Stanley and Co. a devenit astfel o nouă firmă bancară de investiții, în timp ce Morgan a rămas mai departe președintele J. P. Morgan & Co., firmă bancar-comercială.

Morgan, John

(10.06.1735, Philadelphia, Pennsylvania, SUA - 15.10.1789, Philadelphia)

Medic american. A studiat medicina în Europa, înainte să se întoarcă în coloniile americane pentru a fonda prima facultate de medicină la Universitatea din Pennsylvania, în 1765. Fiind primul profesor universitar medicinist din America de Nord, el susținea necesitatea unei educații liberale a studenților. A separat medicina, chirurgia și farmacologia în discipline distincte, ceea ce a stârnit dezaprobarea medicilor din colonii. În 1775 a fost numit șef al sistemului medical al armatei; cu toate acestea, Congresul Continental nu i-a permis să organizeze acest sistem în armată și l-a demis în 1777, pentru mortalitatea ridicată în rândul armatei în timpul războiului. În 1779 a fost iertat, dar el nu și-a revenit și a murit sărac și izolat.

Morgan, Julia

(20.01.1872, San Francisco, California, SUA - 02.02.1957, San Francisco)

Arhitectă americană. Și-a făcut studiile la Universitatea Berkley. A fost prima studentă la arhitectură la Școala de Arte Frumoase din Paris (1898); mai târziu a devenit prima arhitectă autorizată din California. Timp de 40 de ani de muncă arhitecturală s-au regăsit în aproape 800 de clădiri, multe dintre ele în California. A deschis propria afacere în 1904 și, după cutremurul de la San Francisco din 1906, a avut ocazia să proiecteze numeroase locuințe, biserici, birouri, instituții de învățământ din zona golfului. A proiectat și supervizat castelul lui William Randolph Hearst de la San Simeon (1919-1938).

Morgan, Lewis Henry

(21.11.1818, lângă Aurora, New York, SUA - 17.12.1881, Rochester, New York)

Etnolog american și unul dintre fondatorii antropologiei științifice. A studiat dreptul și avea un interes deosebit pentru populațiile amerindene. În 1846 a fost adoptat de tribul de indieni seneca. Lucrarea *Sisteme de consangvinitate și afinitate în familia umană* (Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family, 1871) este o privire generală asupra sistemelor de rudenie; autorul își propune să găsească legături între culturi și, mai ales, să stabilească originea asiatică a indienilor americani. Cartea a inspirat o teorie despre evoluția socioculturală prezentată în *Societatea antică* (Ancient Society, 1877). Morgan susținea că progresul în organizarea socială a fost determinat mai ales de schimbările în obținerea hranei și că societatea a evoluat de la stadiul de vânători și culegători (starea de sălbăticie) la cel de agricultori sedentari (barbarism) și apoi la „civilizația" modernă. Această teorie este depășită acum, la fel ca teoria înrudită, conform căreia societatea a evoluat de la o stare de promiscuitate sexuală, prin diverse forme ale vieții de familie, până la monogamie. Cu toate acestea, Morgan a fost considerat mulți ani părintele antropologiei în America, iar teoriile lui i-au influențat, printre alții, pe Karl Marx și pe Friedrich Engels.

Morgan, Thomas Hunt

(25.09.1866, Lexington, Kentucky, SUA - 04.12.1945, Pasadena, California)

Zoolog și genetician american. A făcut studii doctorale la Universitatea Johns Hopkins. Pe când era profesor la Universitatea Columbia (1904–1928) și la Caltech (1928–1945), a condus cercetări importante în domeniul eredității. La fel ca mulți dintre contemporanii săi, Morgan a respins teoria lui Charles Darwin despre selecția naturală, deoarece nu putea fi demonstrată experimental. De asemenea, nu era de acord cu teoria mendeliană și cu teoria cromozomilor, pentru că nici un cromozom, argumenta el, nu putea transmite, singur, trăsături ereditare specifice. Și-a schimbat însă părerea când a efectuat studii pe drosophila. El a formulat ipoteza trăsăturilor determinate în funcție de sex. A adoptat termenul de genă și a emis ipoteza că este posibil să existe un aranjament liniar al genelor pe cromozomi. În 1933 a primit Premiul Nobel. *Vezi și* Calvin Blackman Bridges.

Morgenthau, Henry, Jr.
(11.05.1891, New York, New York, SUA - 06.02.1967, Pughkeepsie, New York)

Om de stat american, editor al revistei *American Agriculturist* (1922–1933) și bun prieten cu Franklin D. Roosevelt. A fost secretar trezorier în guvernul lui Roosevelt (1934–1945) și responsabil cu finanțarea programelor din cadrul New Deal și a acțiunilor din Al Doilea Război Mondial, care au costat cca 370 de miliarde de dolari, adică de trei ori suma cheltuită de cei 50 de secretari trezorieri precedenți. După moartea lui Roosevelt și-a dat demisia, retrăgându-se la ferma personală.

Mörike, Eduard Friedrich
(08.09.1804, Ludwigburg, Würtemberg, Germania - 04.06.1875, Stuttgart)

Poet german și preot până la vârsta de 39 de ani, când s-a pensionat din cauza unei boli psihosomatice. Își rotunjea veniturile ținând prelegeri pe teme literare. Creația lui nu este foarte extinsă, incluzând romanul *Maler Nolten* (1832), basme și *Mozart în drumul spre Praga* (Mozart auf der Reise nach Prag, 1856), un studiu umoristic asupra problemelor artiștilor într-o lume neadaptată la artă. Cele mai apreciate piese literare sunt în versuri, mai ales poemele *Peregrina*, ce imortalizează dragostea tinerească și sonete dedicate unei logodnice; multe dintre ele au fost puse pe melodii compuse de Hugo Wolf.

Morison, Samuel Eliot
(09.07.1887, Boston, Massachusetts, SUA - 15.05.1976, Boston)

Biograf și istoric american. A fost profesor la Harvard timp de 40 de ani. Pentru a da o notă de autenticitate cărților sale de istorie maritimă, a făcut numeroase călătorii și a servit, pe timp de război, pe 12 vase, ca ofițer din Rezerva Navală a SUA. Lucrările sale includ *Amiral pe ocean* (Admiral of the Ocean Sea, 1942, Premiul Pulitzer) despre Cristofor Columb, *John Paul Jones* (1959, Premiul Pulitzer), *Istoria operațiunilor navale ale SUA în Al Doilea Război Mondial* (History of U.S. Naval Operations in World War II, 15 vol., 1947–1962) și *Istoria Oxford a poporului american* (The Oxford History of the American People, 1965).

Morison, Stanley
(06.05.1889, Wanstead, Essex, Anglia - 11.10.1967, Londra)

Tipograf, savant și istoric englez în studiul gravurii. A căpătat experiență în domeniul imprimării gravurilor sale și al tipografiei lucrând la diferite edituri. A colaborat la editarea celebrei reviste tipografice *The Fleuron* (1926–1930). A lucrat în echipa ziarului *The Times* (Londra) și *The Times Literary Supplement* (1929–1960). Este cunoscut pentru designul fontului Times New Roman, adoptate ca litere standard pentru *The Times* în 1932 și devenite cel mai de succes tip de literă tipografică al sec. XX.

Morisot, Berthe
(14.01.1841, Bourges, Franța - 02.03.1895, Paris)

Pictoriță franceză, nepoată a lui Jean-Honoré Fragonard. A studiat cu Camille Corot, însă Édouard Manet, cu al cărui frate s-a căsătorit, a fost cel care i-a influențat arta. Expunea tablouri în mod regulat, alături de alți pictori impresioniști. Deși nu a avut un succes comercial, a vândut mai multe lucrări decât Claude Monet, Pierre-Auguste Renoir și Alfred Sisley. Paleta ei este delicată și subtilă, marcată de umbre verde-smarald, iar subiectele erau adesea membri ai familiei sale. Este cunoscută mai ales pentru linia liberă a penelului și sensibilitatea figurilor feminine.

Morita, Akio
(26.01.1921, Nagoya, Japonia - 03.10.1999, Tokyo)

Antreprenor japonez, cofondator al Sony Corp. S-a născut într-o familie care se ocupa cu producția de sake. Morita avea o pregătire de fizician. În 1946, el și Ibuka Masaru au fondat firma Tokyo Telecommunications Engineering Corp., ce și-a schimbat numele în Sony Corp., în 1958. La început responsabil pentru finanțe și marketing, Morita a adoptat metodele americane de publicitate și în 1972, a înființat prima filială Sony în SUA. În 1971 a devenit director executiv, iar din 1976 până în 1994 a fost președinte administrativ. Sub conducerea lui Morita, Sony a devenit un nume important în producția de produse electronice.

morișcă de rugăciuni
În budismul tibetan, mecanism folosit ca echivalent al recitării unei mantra. Roata rugăciunii constă dintr-un cilindru de metal gol pe dinăuntru, de obicei frumos decorat, montat pe o tijă, care conține o hârtie sfințită pe care este scrisă o mantra (rugăciune). Fiecare întoarcere a roții cu mâna este echivalentă cu recitarea rugăciunii. O variantă a morii de rugăciune există sub forma unor cilindri mari, care pot fi puși în mișcare manual sau cu ajutorul

morişcă tibetană de rugăciuni, din argint aurit, sec. XVIII-XIX; Muzeul de Artă din Seattle (Washington)

MUZEUL DE ARTĂ DIN SEATTLE, WASHINGTON, COLECŢIA MEMORIALĂ EUGENE FULLER

morilor de vânt sau al roţilor hidraulice; în acest caz, moara de rugăciuni este menţinută permanent în mişcare

Morley (de Blackburn), John Morley, Viconte ~

(24.12.1838, Blackburn, Anglia - 23.09.1923, Wimbledon, Londra)

Om politic şi istoric englez. A lucrat în presa londoneză din 1860, mai mult ca editor al ziarului liberal *Fortnightly Review* (1867–1882). Simpatizant al lui William E. Gladstone, Morley a fost membru al Casei Comunelor în perioadele 1883–1895 şi 1896–1908. În funcţia de secretar-şef pentru Irlanda (1886, 1892–1895), a contribuit la elaborarea proiectelor de lege privind autoguvernarea Irlandei (*vezi* Irish Home Rule). Ca secretar pentru India (1905–1910) a adus în guvern reprezentanţi aleşi ai Indiei. Este autorul unor foarte apreciate lucrări istorice ce includ biografii ale lui Gladstone, Voltaire, Jean-Jacques Rousseau şi Oliver Cromwell.

Morley, Thomas

(1557/1558, Norwich, Norfolk, Anglia - 10.1602, Londra)

Compozitor şi muzicolog englez. Şi-a făcut studiile la Oxford, unde l-a avut profesor pe William Byrd. Deşi a compus numeroase imnuri şi psalmi, el este mai cunoscut pentru cântecele laice, printre care *First Booke of Ayres* (1600), şi pentru tratatul *O introducere simplă şi clară în muzica practică* (A Plaine and Easie Introduction to Practicall Musick, 1597) A publicat o serie de antologii de muzică italiană (adesea prelucrate), contribuind astfel la introducerea madrigalului italian în muzica englezească. În 1601 a editat *Triumfurile Orianei* (The Triumphes of Oriana), cea mai importantă antologie de madrigaluri englezeşti.

mormânt

Adăpost destinat morţilor. Termenul se aplică în sens larg tuturor tipurilor de morminte, monumente funerare şi monumente comemorative. Movilele funerare preistorice sau dealurile funerare (dealuri artificiale formate din pământ şi pietre adunate deasupra corpului) erau de obicei construite în jurul unei colibe care conţinea obiectele personale ale defunctului, ce urmau să fie utilizate în viaţa de apoi. Movilele funerare constituie o trăsătură caracteristică a perioadei tumulilor în Japonia (secolele III–VI); aceste monumente, adesea spectaculoase, constau din ridicături de pământ de formă rotundă înconjurate de şanţuri cu apă. Dealurile funerare, uneori în formă de animale, constituiau, de asemenea, o trăsătură caracteristică a culturii indiene din E zonei centrale a Americii de Nord în perioada 1000 î.Hr.–700 d.Hr. Odată cu dezvoltarea tehnologiei au apărut mormintele din cărămidă şi piatră, adesea impunătoare ca mărime. În Egipt, mormintele au căpătat o importanţă majoră, mai ales cele în formă de piramidă. În concepţia creştină medievală, mormântul apărea ca simbol al casei în ceruri; acelaşi concept apare în cazul catacombelor romane, pe ale căror pereţi apar scene din paradis. Odată cu Renaşterea, a dispărut ideea de mormânt ca o casă în lumea de dincolo, cu excepţia unor vagi reminiscenţe în cazul mausoleelor sau al cavourilor din cimitirele moderne. *Vezi şi* stupa; cenotaf; mastaba; stelă.

mormânt în formă de cupolă *sau* tholos

Mormânt ritualic larg, în formă de cupolă, construit uneori în versantul unui deal. Comoara lui Atreu (cca 1300–1250 î.Hr.), un mormânt ce ne-a rămas din civilizaţia miceniană, este un dom ascuţit, construit din blocuri de conglomerate puse unul peste altul, tăiate şi lustruite astfel încât să dea impresia unei bolte. O mică încăpere lăturalnică servea pentru depunerea defunctului, în timp ce camera principală era folosită probabil pentru practicarea ritualului.

mormoloc

Stadiu larvar acvatic la broască. Mormolocii au corp scurt şi oval, coadă lată, cavitate bucală mică şi nu au branhii externe. Cei mai mulţi sunt erbivori, dar unele specii sunt carnivore sau chiar canibale. Metamorfoza mormolocilor urmează un model de dezvoltare graduală a membrelor anterioare şi a celor posterioare, dispariţia cozii, scurtarea intestinelor, dispariţia branhiilor şi dezvoltarea plămânilor. La sfârşitul procesului de metamorfoză, broasca iese pe uscat.

mormon

Membru al Bisericii lui Iisus a Sfinților din Zilele din Urmă sau al unei secte înrudite cu aceasta (de ex. Comunitatea lui Hristos). Religia mormonilor a fost fondată de Joseph Smith, care a avut o viziune în care un înger îi arăta locul unde se găseau tablele de aur conținând cuvântul lui Dumnezeu. El a publicat mai târziu aceste texte sub titlul *Cartea lui Mormon*. Smith și adepții lui acceptau atât Biblia, cât și cărțile sfinte ale mormonilor, însă se îndepărtau foarte mult de creștinism, mai ales prin ideea că Dumnezeu există sub forma a trei entități distincte, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Mormonii credeau, de asemenea, că membrii credincioși ai bisericii vor dobândi viață eternă, devenind divinități. Totodată, ei mai cred în existența sufletelor preexistente, care așteaptă să se nască, și în mântuirea morților prin botezul retroactiv. Secta a devenit cunoscută mai ales prin practicarea poligamiei, deși aceasta a fost sancționată oficial în perioada 1852–1890. Smith și adepții lui au migrat din Palmyra, New York, în Ohio, Missouri și apoi în Illinois, SUA, unde Smith a fost ucis de mulțime în 1844. În perioada 1846–1847, sub conducerea lui Brigham Young, mormonii au călătorit 1 800 km până în Utah, unde au fondat orașul Salt Lake City. Astăzi există cam zece milioane de mormoni răspândiți prin toată lumea, ca urmare a misiunilor de prozelitism obligatorii pentru toți membrii bisericii.

Mormon, Cartea lui ~

Vezi Cartea lui Mormon

Morny, Charles-Auguste-Louis-Joseph, Duce de ~

(21.10.1811, Paris, Franța - 10.03.1865, Paris)

Om politic francez. Frate vitreg al lui Ludovic-Napoleon (mai târziu Napoleon III), Morny trăia intens viața înaltei societăți pariziene, dornic să-și făurească o avere înainte de a intra în Camera Deputaților (1842–1848, 1849). În 1851 a fost numit ministru de interne, perioadă în care a organizat plebiscitul care l-a făcut pe Ludovic-Napoleon dictator. Ca președinte al legislativului (1856–1865), el a încercat, dar fără succes, să-l convingă pe Napoleon III să dea mai multă libertate Franței.

moro

Denumire a unor populații musulmane care trăiesc în S Filipinelor. Populația moro, ce constituie 5% din populația filipineză, nu diferă etnic de ceilalți filipinezi, dar au o credință islamică separată diferită și culturi locale specifice. Datorită acestor diferențe au fost neglijați și defavorizați, astfel că secole întregi, istoria lor este presărată de conflicte cu puterile care s-au perindat la conducere. Primul, cel cu colonialiștii spanioli romano-catolici, a durat între sec. XVI și XIX. A urmat conflictul cu trupele americane de ocupație și apoi cu guvernul Filipinelor independente. Frontul Național de Eliberare Moro, ce s-a aliat cu mișcările separatiste Moro și a desfășurat mișcări violente la sfârșitul anilor 1960 și 1970, s-a destrămat la sfârșitul anilor 1970, însă insurecția a continuat. Măsurile privind expansiunea Regiunii Autonome a Musulmanilor Mindanao, stabilite la sfârșitul anilor 1980, au fost incluse în tratatul din 1996, însă unii separatiști continuă să lupte pentru independența deplină.

Moro, Aldo

(23.09.1916, Magloe, Italia - 09.05.1978, lângă sau la Roma)

Om politic italian, prim-ministru al Italiei (1963–1964, 1964–1966, 1966–1968, 1974–1976, 1976). Profesor la Facultatea de Drept la Universitatea din Bari, a fost ales, în 1946, în guvern. Aici a deținut mai multe funcții până a devenit secretar al Partidului Creștin Democrat (1959–1963). Ca prim-ministru al Italiei, a adus socialiști în guvernele sale de coaliție. În 1976 a devenit președintele Partidului Creștin Democrat și de atunci a rămas o personalitate politică influentă în Italia. În 1978 a fost răpit la Roma de teroriștii Brigăzilor Roșii, care l-au ucis după ce guvernul a refuzat să elibereze un număr de membri ai Brigăzilor arestați și judecați la Torino.

Moroni

Oraș, 41 557 loc. (2003), capitala insulelor Comore, situat pe insula Grande Comore (Njazidja) din Oceanul Indian. A fost întemeiat de coloniștii arabi, fiind cea mai mare așezare din arhipelag, și a devenit capitală începând cu 1958. Portul Moroni are un chei natural. Orașul are un caracter predominant arab, cu moschei, dintre care Chiounda este și centru de pelerinaj.

morpho

Denumire comună pentru speciile de fluturi tropicali ale Lumii Noi, din genul *Morpho* (familia *Nymphalidae*). Crestele microscopice de pe solzii aripii descompun și reflectă lumina, producând o culoare albastră, irizată la masculii unor specii de *Morpho*. Femelele au, de obicei, un colorit

fluture-morpho-albastru
(*Morpho nestira*)

APPEL COLOR PHOTOGRAPHY

mai șters și aripi mai late. Larvele păroase se hrănesc cu plante; ele trăiesc și împupează în grup, într-o pânză comună. Unele specii de *Morpho* au peri otrăvitori care, la contactul cu pielea umană, produc iritații; în ciuda acestui fapt, fluturii sunt crescuți în America de Sud în scopuri comerciale, mai ales în industria obiectelor de ornament (sunt folosiți pentru bijuterii, abajururi, tablouri și încrustații).

Morrill, Legea ~

Hotărâre a Congresului SUA (1862) prin care se acordau terenuri colegiilor de stat specializate în domeniile agricol și mecanic. Documentului i s-a dat numele inițiatorului, Justin Smith Morrill (1810–1898), membru în Congres, guvernatorul statului Vermont. Prin acest act, fiecare stat primea 12 140 ha pentru fiecare loc din Congres. Fondurile strânse din vânzarea terenurilor au fost folosite de unele state pentru înființarea de noi școli; alte state au dat fondurile școlilor de stat sau particulare deja existente, pentru a crea profiluri agricole și mecanice (sub denumirea de colegii A&M). Pregătirea militară introdusă în programa acestor școli a dus la înființarea Corpului de pregătire a ofițerilor în rezervă, un program educațional pentru viitorii ofițeri din armată, marină și forțele aeriene. A doua Lege Morrill (1890) a inițiat o schemă de alocații bugetare regulate pentru susținerea acestor colegii, care a inclus 17 colegii cu elevi predominant afro-americani și 30 de colegii ale indienilor americani.

Morris Jesup, Capul ~

Cap în regiunea Peary Land, în N Groenlandei, la Oceanul Arctic. Se află la 710 km de Polul Nord, fiind cea mai nordică porțiune de uscat din lume. Primul explorator care a ajuns acolo a fost Robert E. Peary, în 1900; capul a fost numit după Morris K. Jesup, un bancher care finanța expediții polare.

morris

Dans tradițional englez ce datează din sec. XV. Numele (*în engleză, moorish,* maur) se referă la obiceiul dansatorilor de a-și vopsi fețele în negru ca parte din ritual. Este un dans al fertilității, practicat mai ales primăvara și executat de bărbați îmbrăcați în alb, care poartă clopoței legați de picioare. Ritmul se menține prin sărituri în pași complicați, în timp ce dansatorii flutură batiste în mâini. Dansul are și câteva personaje, cum ar fi călușul și nebunul.

Morris, Gouverneur

(31.01.1752, casa Morrisania, Manhattan, SUA - 06.11.1816, Morisania)

Om de stat american și expert în finanțe. A făcut parte din Congresul Provincial al statului New York (1775–1777) și din Congresul Continental (1778–1779). A privit cu neîncredere tendințele democratice ale coloniștilor care doreau ruptura de Anglia, dar credința în independență l-a făcut să li se alăture. A fost numit adjunct al superintendentului de finanțe (1781–1785) și a propus sistemul monetar zecimal ce a devenit baza monedei americane. Ca membru în Convenția Constituțională a contribuit la elaborarea versiunii finale a Constituției SUA. A fost trimis în Franța pentru a reprezenta interesele americane (1792–1794), apoi a fost senator al SUA (1800–1803) și președinte al Comisiei pentru Canalul Erie (1810–1816).

Morris, Mark

(n. 29.08.1956, Seattle, Washington, SUA)

Dansator și coregraf american. A colaborat cu diverse companii înainte de a-și forma propria trupă, Mark Morris Dance Group, în 1980. Trupa își avea sediul la Théâtre Royal de la Monnaie din Bruxelles (1988–1991). În 1991 s-a întors în SUA și s-a stabilit în Brooklyn, în 2001. Cunoscut pentru stilul său îndrăzneț, a realizat coregrafia multor spectacole ale companiei sale și ale spectacolelor de operă și de televiziune, printre care și o versiune modernă a *Spărgătorului de nuci* (1991).

Morris, Robert

(31.01.1734, Liverpool, Merseyside, Anglia - 08.05.1806, Philadelphia, Pennsylvania, SUA)

Finanțist și om politic american de origine engleză. A emigrat în SUA în 1747, stabilindu-se cu tatăl său în Maryland. În 1748 s-a angajat la o firmă de comerț din Philadelphia. Ca membru al Congresului Continental în timpul Revoluției Americane a controlat operațiunile financiare ale Armatei Continentale din 1776 în 1778, împrumutând bani de la francezi, rechiziționându-i de la statele americane și chiar folosindu-și propriile fonduri. A fost superintendent al finanțelor în perioada 1781–1784 și a înființat Banca Americii de Nord. Trimis delegat la Convenția de la Annapolis și la Convenția Constituțională, a intrat în Senat în 1789, rămânând până

în 1795. În urma unei proaste investiții în afaceri cu terenuri, a dat faliment și a fost închis pentru datorii timp de patru ani (1798–1801).

Morris, Robert
(n. 09.02.1931, Kansas City, Missouri, SUA)

Artist american. După terminarea studiilor la San Francisco, în 1957 a avut o expoziție. Din 1960, aflat la New York, a început să se orienteze spre sculpturi geometrice, monocromatice, de dimensiuni mari, într-o relație spațială specifică. Operele din această perioadă au avut o puternică influență asupra mișcării minimaliste, care căuta să reducă arta la esența ei, prin eliminarea expresiei personale și a aluziilor istorice. Pe la sfârșitul anilor 1960, a trecut la o formă de expresie mai spontană. A abordat o mare varietate de forme numite generic happening (*în engleză*, întâmplare) și „dispersal pieces" (*în engleză*, piese împrăștiate) în care materialele erau plasate pe podeaua galeriei, ca din întâmplare, precum și sculptura ambientală. Creațiile sale din anii 1970 i-au ilustrat preocuparea pentru paradoxurile prizonieratului mental și fizic.

Morris, William
(24.03.1834, Walthamstow, lângă Londra, Anglia - 03.10.1896, Hammersmith)

Pictor, designer, meșteșugar, poet și reformator social englez, fondatorul Mișcării Arts and Crafts (Arte și Meșteșuguri). Născut într-o familie bogată, a studiat arhitectura medievală la Oxford. Și-a făcut ucenicia alături de un arhitect, însă s-a reorientat spre pictură în urma unor călătorii prin Europa. În 1861, împreună cu Dante Gabriel Rossetti, Edward Burne-Jones, Ford Madox Brown și alții, a fondat Morris, Marshall, Faulkner & Co., o asociație de „lucrători în arte frumoase", după modelul breslelor medievale. Executau mobilier, tapiserie, obiecte din sticlă, vitralii, textile, covoare și mai ales designul pentru tapete. În 1891, Morris a deschis tipografia Kelmscott Press, iar în următorii șapte ani a scos 53 de titluri în 66 de volume. *Operele lui Geoffrey Chaucer* (Works of Geoffrey Chaucer) este unul dintre cele mai bune exemple de artă tipografică. Deși Morris căuta să producă artă pentru publicul larg, puțini erau cei care își puteau permite să cumpere obiectele scumpe realizate manual. Morris era un socialist utopic și a făcut eforturi pentru dezvoltarea socialismului în Anglia; în 1884 a înființat Liga Socialistă. În 1877 a fondat Societatea pentru Protecția Clădirilor Vechi, printre primele asociații de conservare a patrimoniului din lume. Dar l-a atras și literatura; a scris câteva volume de poezie, proză romantică și romanul epic în patru volume *Sigurd Volsung* (Sigurd the Volsung, 1876). Operele și scrierile sale literare au înnoit gustul victorian, astfel că Morris este considerat unul dintre cei mai mari oameni de cultură ai Angliei sec. XIX.

William Morris, desen realizat de C.M. Watts
COLECȚIA MANSELL

Morrison, Jim *născut* James Douglas
(08.12.1943, Melbourne, Florida - 03.07.1971, Paris, Franța)

Cântăreț american, compozitor de muzică rock. A studiat filmul la UCLA, unde l-a întâlnit pe Ray Manzarek (n. 1935). Împreună cu Robbie Krieger (n. 1946) și John Densmore (n. 1945), ei au format un grup de rock psihedelic, The Doors, luându-și numele de la romanul despre mescalină al lui Aldous Huxley *Ușile percepției* (Doors of Perception). Timbrul sumbru-erotic al vocii baritonale a lui Morrison și versurile pseudopoetice au făcut din grup un fenomen al rockului, controversat și teatral. Hiturile din anii 1960 includ cântece ca *Light My Fire* și *Hello I love You*. Morrison a fost arestat sub diferite acuzații legate de consumul excesiv de alcool, consum de droguri și comportament scenic indecent. În 1971, el a părăsit grupul pentru a scrie poezie. S-a stabilit la Paris, unde a murit la vârsta de 27 de ani, în urma unui infarct.

Morrison, Toni *născută* Chloe Anthony Wofford
(n. 18.02.1931, Lorain, Ohio, SUA)

Scriitoare americană. A studiat la universitățile Howard și Cornell, a predat la mai multe universități și a editat cărți înainte să publice *Cel mai albastru ochi* (The Bluest Eye, 1970), un roman în care sunt prezentate realități șocante din viața negrilor săraci, și *Sula* (1973). Cartea *Cântarea lui Solomon* (The Song of Solomon, 1977) i-a adus celebritatea pe plan național. Printre romanele de mai târziu se numără *Copilul de smoală* (Tar Baby, 1981), *Preaiubita* (Beloved, 1987, Premiul Pulitzer), *Jazz* (1992) și *Paradis* (Paradise, 1998). Viața negrilor din America, în special cea a femeilor de culoare, este principala temă literară a lui Morrison, îmbogățită cu fantezie, mit și

stil poetic. În 1993 i-a fost acordat Premiul Nobel pentru literatură.

Morristown, Parcul Național Istoric ~

Parc istoric în Morristown, New Jersey, SUA. În timpul Revoluției Americane, armata condusă de George Washington și-a avut aici tabăra de iarnă mai întâi în 1776–1777 și apoi în 1779–1780. Înființat în 1933, parcul are o suprafață de 682 de hectare și include, printre alte obiective, o casă care a servit drept cartier general pentru Washington.

Morrow, Dwight W(hitney)

(11.01.1873, Huntington, Virginia de Vest, SUA - 05.10.1931, Euglewood, New Jersey)

Avocat și diplomat american. A practicat avocatura la New York (1905–1914) și a contribuit la formularea unei legi de acordare a plăților compensatorii pentru muncitori (1911). A devenit partener la J.P. Morgan & Co. (1914–1927) și a organizat firma Kennecott Copper Corp. În timpul Primului Război Mondial a fost consilier în domeniul transporturilor maritime ale Aliaților, iar după război a participat la elaborarea unei politici naționale de aviație. Între 1927 și 1930 a fost ambasador în Mexic, iar din 1931, în senatul SUA. Fiica lui, Anne, s-a căsătorit cu Charles A. Lindbergh.

morsă

Singura specie existentă în prezent (*Odobenus rosmarus*) din familia de pinipede – *Odobenidae*. Este mai masivă decât rudele sale, focile; masculii ajung până la o lungime de 3,7 m și cântăresc până la 1 270 kg. Atât masculii, cât și femelele au colți lungi, orientați în jos, care pot atinge o lungime de 1 m și o greutate de 5,4 kg fiecare. Nu au urechi externe. Pielea gri este foarte cutată deasupra omoplaților. Trăiesc pe ghețari, în grupuri de până la o sută de membri, în apele relativ mici din mările arctice din Eurasia și America de Nord. Se pot scufunda la mari adâncimi în căutare de hrană, în special moluște. Atât pe uscat, cât și pe gheață, morsele se deplasează cu toate cele patru membre. În general migrează spre S pe perioada de iarnă, și spre N pe perioada verii. Deoarece reprezentau sursa principală de hrană și de îmbrăcăminte a localnicilor, morsele au fost vânate de-a lungul secolelor în scopuri comerciale, ceea ce a dus la o scădere drastică a numărului lor. Vânarea comercială este acum interzisă.

morsă (*Odobenus rosmarus*)

© CORBIS

Morse, alfabetul ~

Sistem de reprezentare a literelor, a cifrelor și a semnelor de punctuație prin secvențe de puncte, linii și spații. Este transmis sub formă de impulsuri electrice de lungimi diferite sau semnale analoage mecanice și vizuale, de ex. semnale luminoase. Sistemul original a fost inventat de Samuel F.B. Morse în 1838, pentru telegraful lui. Codul Morse Internațional a fost creat în 1851, o variantă mai simplă și mai precisă, ce conține și reprezentări codate ale literelor, cu semne diacritice. Cu mici schimbări, acest alfabet se mai folosește încă, în anumite tipuri de radiotelegrafie (de ex. radioamatorism).

Morse, Carlton E.

(04.06.1901, Jennings, Louisiana, SUA - 24.05.1993, Sacramento, California)

Realizator american de emisiuni radiofonice. În 1930 a lucrat ca reporter de ziar înainte de a intra în echipa postului de radio NBC. A scris, regizat și produs numeroase emisiuni, printre care și foarte cunoscutul serial *Familia din partea soțului* (One's Man's Family, 1932–1959; pentru televiziune 1949–1952), dramatizarea *Îmi plac misterele* (I Love a Mystery, 1939–1944, 1949–1952) și serialul *Femeia din casa mea* (The Woman in My House, 1951–1959).

Morse, Samuel F(inley) B(reese)

(27.04.1791, Charlestown, Massachusetts, SUA - 02.04.1872, New York, New York)

Pictor și inventator american, fiu al unui renumit geograf. A studiat la Universitatea Yale și a călătorit în Anglia pentru studii de pictură (1811–1815). S-a întors acasă pentru a munci ca pictor ambulant; portretele lui încă mai sunt considerate printre cele mai bune din America. A fondat Academia Națională de Design, fiindu-i și primul președinte (1826–1845). Independent de cercetările europenilor în domeniu, a inventat un telegraf electric (1832–1835), crezând că este primul de acest fel din lume. A compus un sistem de puncte și linii ce a devenit cunoscut pe plan internațional ca alfabetul Morse (1838). Deși Congresul american a refuzat să-i finanțeze o linie telegrafică transatlantică, i-a acordat sprijin pentru înființarea primei linii de telegraf de pe teritoriul SUA, de la Baltimore până la Washington. Când, în 1844, linia a fost terminată, el a trimis mesajul „Ce a mai scornit și Dumnezeu!". Invențiile lui i-au adus faimă și avere.

mortar

Material folosit în construcții pentru a lega piatra, cărămizile sau blocurile de beton într-o structură stabilă. Invenția mortarului a fost atribuită romanilor. Amestecul conține nisip, ciment și apă. Mortarul trebuie să aibă o viscozitate destul de mică pentru a putea fi turnat, dar să reziste sub greutatea construcției. Înainte de inventarea cimentului Portland în sec. XIX, zidarii foloseau mortar calcaros. Acesta era turnat în straturi subțiri, cerea o mai mare precizie, dar nu era la fel de rezistent, pe când cimentul Portland putea fi turnat și în straturi mai groase. Pentru cărămizile cu goluri se folosește un mortar foarte subțire, numit lapte de ciment. Procesul de finisare a mortarului se numește joantare.

mortieră

Piesă de artilerie ușoară, cu rază mică de acțiune și bătaie scurtă, dotată cu o țeavă scurtă, folosită pentru lansarea unui proiectil exploziv pe o traiectorie în boltă. Din Evul Mediu și până la începutul Primul Război Mondial, mortierele mari erau folosite pentru distrugerea fortificațiilor și în asedii. Începând cu 1915 s-au folosit modele mai mici, portabile, adecvate pentru zonele muntoase și pentru războiul de tranșee. Acum sunt în uz mortiere medii, cu un calibru de 70–90 mm, având o rază de până la 4 km, pentru proiectile de până la 5 kg.

Morton, James Douglas, Al patrulea conte de ~

(1516 - 02.06.1581, Edinburgh, Scoția)

Nobil scoțian, numit cancelar, în 1563, de regina Maria a Scoției, el a conspirat împreună cu alți nobili protestanți pentru a-l omorî pe consilierul reginei, David Riccio, și, probabil, a fost implicat și în uciderea lordului Darnley. I-a condus pe nobilii care l-au gonit din Scoția pe contele de Bothwell, soțul Mariei, și au silit-o pe regină să abdice în favoarea fiului său, prințul Iacob (viitorul Iacob I al Angliei). A devenit regent pentru Iacob în 1572 și a reinstaurat puterea legii în Scoția. Cum nu era agreat de ceilalți nobili, Morton a fost silit să-și dea demisia în 1578; mai târziu, a fost acuzat de complicitate la uciderea lui Darnley și executat.

Morton, Jelly-Roll
născut **Ferdinand Joseph La Menthe**

(20.10.1890, New Orleans, SUA - 10.07.1941, Los Angeles)

Pianist american, primul compozitor important din jazz. Tinerețea și-a petrecut-o într-un mediu de cartofori și proxeneți. Printre primii muzicieni de ragtime, din 1904 a început să facă turnee prin țară, ca pianist; primele sale înregistrări datează din 1923 și au fost făcute la Chicago, împreună cu formația Red Hot Peppers. Morton a continuat tradiția muzicală din New Orleans, dar a îmbogățit-o în mod fericit cu elemente de ragtime și pasaje improvizate și aranjate pentru acompaniament, adesea în compoziții proprii, ca *King Porter Stomp*. Însă pe la începutul anilor 1930, faima lui Morton avea să fie umbrită de cea a lui Louis Armstrong și a altor inovatori tineri.

morun

Specie mare de sturion (*Huso huso* sau *Acipenser huso*) care trăiește în Marea Caspică, Marea Neagră și Marea Azov. Atinge o lungime de 7,5 m și o greutate de 1 300 kg, dar carnea sa și caviarul sunt mai puțin apreciate decât acelea ale speciilor mai mici.

Morus, Sfântul Thomas

(07.02.1477, Londra - 06.07.1535, Londra; canonizat pe 19 mai 1935; sărbătorit pe 22 iun.)

Om politic și umanist englez. A studiat la Oxford și a practicat avocatura cu succes din 1501. A fost adjunctul șerifului Londrei (1510–1518), câștigându-și popularitatea pentru judecata cinstită. A scris remarcabila *Istorie a regelui Richard III* (History of King Richard III, 1513–1518) și celebra *Utopie* (Utopia, 1516), o carte care s-a bucurat de succes imediat în rândul umaniștilor, printre care și Desiderius Erasmus. În 1517, Morus a fost numit în consiliul regelui și a devenit secretarul și confidentul lui Henric VIII. În 1523 a fost ales purtător de cuvânt al Casei Comunelor. A scris *Un dialog cu privire la erezii* (A Dialogue Concerning Heresies, 1529), pentru a combate literatura eretică. După căderea cardinalului Wolsey (1529), Morus l-a urmat în funcția de lord-cancelar, dar a demisionat în 1532, când nu a vrut să confirme divorțul lui Henric de Caterina. De asemenea, a refuzat să recunoască Actul de supremație. În 1534, Morus a fost acuzat de înaltă trădare și închis în Turn, unde a scris *Dialog de consolare în vreme de încercări* (Dialogue of Comfort Against Tribulation). În 1535 a fost judecat și condamnat la moarte prin spânzurare, sentință pe care regele a schimbat-o cu decapitarea.

Mosaddeq, Muhammad

(1880, Teheran, Persia, azi Iran - 05.03.1967, Teheran)

Om politic și lider naționalist iranian. După absolvirea dreptului în Elveția, el

a activat în guvern până când Reza Han Pahlavi a devenit șah (1925). După înlăturarea șahului Reza Pahlavi de la putere în 1941, el a fost reales în Parlament (1944). Șahul Mohammad Reza Pahlavi a trebuit să țină cont de popularitatea lui numindu-l prim-ministru (1951), după ce Mosaddeq a dus la bun sfârșit naționalizarea companiei petroliere anglo-iraniene Oil Co., fostă proprietate britanică. Disensiunile dintre monarh și premier au dus la demiterea lui Mosaddeq în 1953. Starea de instabilitate ce a urmat a determinat exilarea șahului. Adversarii, cu sprijin american, au reușit să-l înlăture pe Mosaddeq și să-l reinstaleze pe șah la putere (1953). Acuzat de trădare, Mosaddeq a petrecut trei ani în închisoare, iar restul vieții în arest la domiciliu.

Mosby, John Singleton

(06.12.1833, Edgemont, Virginia, SUA - 30.05.1916, Washington DC)

Lider american al forțelor de gherilă. A intrat în cavaleria Confederaților în timpul Războiului Civil și a fost cercetaș în trupele lui Jeb Stuart. A comandat unități de gherilă, numite Mosby's Rangers, în raidurile asupra avanposturilor Uniunii din N statelor Virginia și Maryland, rupând liniile de aprovizionare și comunicații. Capturarea generalului E.H. Stoughton și a celor o sută de soldați din spatele liniilor federale (1863) i-a fost răsplătită cu gradul de colonel. După război, și-a reluat activitatea în avocatură, iar mai târziu a fost numit consul al SUA la Hong Kong (1878–1885) și procuror adjunct în Departamentul de Justiție al SUA (1904–1910).

Mosca, Gaetano

(01.04.1858, Palermo, Regatul Celor Două Sicilii - 08.11.1941, Roma, Italia)

Analist politic italian. Și-a făcut studiile la Universitatea din Palermo, unde, mai târziu, a predat dreptul constituțional (1885–1888), cât și la universitățile din Roma (1888–1896) și Torino (1896–1908). Din 1908 a fost membru în Camera Deputaților, iar în 1919, Victor Emmanuel III l-a numit senator pe viață. În lucrările lui, de ex., *Elemente de științe politice: Clasa conducătoare* (Elementi di scienza politica: La Classe governante, 1986), el afirmă că societatea a fost condusă, de-a lungul istoriei, de minorități, fie ele militare, religioase, oligarhice sau aristocratice.

moschee

În islam, loc public de închinare. Numită *masjid jami*, sau moschee colectivă, ea este centrul religios al comunității și locul unde vinerea se fac rugăciunile. Cu toate că moscheea – la origine, un lot de pământ sfințit – a primit influențe arhitecturale locale, clădirea a rămas în esență un spațiu deschis, de obicei acoperit, având câteodată și un minaret atașat. Nu este permisă decorarea ei cu statui și cu imagini. La dreapta mihrabului se află un rând de trepte ce duc spre un fel de amvon, minbar, de unde vorbește preotul *(khatib)*. Uneori se mai instalează și un *maqsurah*, un separeu sau un paravan, folosit inițial pentru a-l proteja pe conducătorul local de eventualii asasini în timp ce se roagă. Minaretul, inițial un loc mai înalt, acum un turn, este locul de unde muezinul cheamă oamenii la rugăciune de cinci ori pe zi. În timpul rugăciunii, musulmanii se întorc cu fața în direcția Kaaba, la Mecca. Moscheea a fost tradițional centrul vieții sociale, politice și educaționale în societățile islamice.

Moscheea Profetului

Casă de rugăciuni construită pe locul casei lui Mahomed în Medina, considerată unul din cele trei locuri sfinte în islam. La început a fost o structură simplă din cărămidă care înconjura o curte închisă unde oamenii se adunau pentru a-l asculta pe Mahomed. Acesta a construit ulterior niște galerii acoperite pentru a adăposti vizitatorii, iar în 628 d.Hr. a fost adăugat un amvon pentru a putea sta într-un punct mai înalt, de unde putea fi văzut de mulțime. În 706 d.Hr., califul al-Walid I a dărâmat construcția originală și a construit în loc o moschee în care se află mormântul lui Mahomed. Moscheea a servit drept model pentru arhitectura islamică de mai târziu.

Mosconi, Willie *născut* William Joseph

(27.06.1913, Philadelphia, Pennsylvania, SUA - 16.09.1993, Haddon Heights, New Jersey)

Jucător american de biliard, fiul unui proprietar de salon de biliard. La începutul anilor 1930 a devenit jucător profesionist. Cunoscut pentru tacurile sale rapide, a câștigat de 15 ori titlul de campion mondial între 1941 și 1957. Într-unul din meciuri a avut chiar 526 de lovituri consecutive.

Moscova *în rusă* Moskva

Capitala Rusiei, 8 546 000 loc. (2001), cel mai mare oraș al țării. Se întinde pe ambele maluri ale râului Moscova, în V Rusiei, la 640 km SE de Sankt Petersburg și la cca 970 km E de Polonia. Regiunea a fost locuită încă din perioada neolitică, dar așezarea este atestată prima oară ca sat

în 1147, devenind capitala principatului Moscovei la sfârșitul sec. XIII. În sec. XV–XVI, orașul Moscova s-a extins mult în timpul lui Ivan III și Ivan IV și a devenit capitala Rusiei unite (1547–1712). În 1812 a fost ocupată și incendiată de francezii conduși de Napoleon. În 1918 a devenit capitala înfloritoare a URSS. A fost parțial distrusă de bombardamentele germane din Al Doilea Război Mondial. În 1993, aici au avut loc conflicte între fracțiunile rivale rezultate în urma dizolvării parlamentului de către Boris Elțin. Moscova este de mai bine de 600 de ani centrul Bisericii Ortodoxe Ruse, dar și un centru politic, industrial și cultural. Aici se află celebrul ansamblu arhitectural Kremlin, o fortăreață medievală pe râul Moscova, cu Piața Roșie de-a lungul zidului estic. În apropiere se află Mausoleul Lenin, iar catedrala Sf. Vasile este la capătul sudic al pieței. Alte instituții de cultură: Bolșoi Teatr, Universitatea de Stat din Moscova și multe alte instituții de învățământ superior.

Moscova

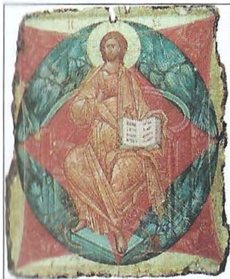
Râu ce curge prin regiunea moscovită și o parte din regiunea Smolensk, în V Rusiei. Are o lungime de 507 km și traversează capitala Rusiei, Moscova, pentru a se vărsa în râul Oka, mai jos de Kolomna. Râul trece prin bazinul fluviului Volga. Este navigabil de la Moscova și, în același timp, este o importantă sursă de apă potabilă.

Moscova, școala de la ~

Școală de pictură religioasă – icoane și pictură murală – din Rusia Evului Mediu. A urmat Școlii Novgorod ca școală dominantă de pictură, atunci când Moscova a ajuns să conducă mișcarea de eliberare de sub mongoli. Școala a înflorit prima dată sub influența pictorului Teofan Grecul (cca 1330/1340–1405) care, pe la 1400, s-a mutat de la Novgorod la Moscova și a adus complexitatea compoziției, coloritul nuanțat și figurile umane redate într-o manieră aproape impresionistă. După el, s-a afirmat un alt pictor, Andrei Rubliov. Din 1430 până la sfârșitul secolului, prestigiul Moscovei a crescut pe măsură ce mongolii erau alungați din Rusia. Când Constantinopolul a fost cucerit de turci în 1453, Moscova a devenit centrul ortodoxismului răsăritean, iar noua putere a Bisericii Ortodoxe Ruse a dus la o nouă didactică a iconografiei ce avea drept tematică mistere, ritualuri și dogme. În sec. XVII, arta rusească era reprezentată la Moscova de Școala Stroganov, care și-a asumat rolul conducător al artei rusești.

NOVOSTI-SOVFOTO

Mântuitorul, icoană pe lemn de Andrei Rubliov, Școala de la Moscova, 1411; Galeria de Stat Tretiakov, Moscova

Moscova, Universitatea de Stat din ~ *sau* Universitatea Lomonosov

Universitate de stat din Moscova, fondată în 1755 de savantul Mihail Lomonosov cu ajutorul împărătesei Elisabeta a Rusiei. Este cea mai veche, mai mare și mai prestigioasă universitate din Rusia. Pe la sfârșitul sec. XIX era deja un important centru de cercetare științifică. Acum cuprinde mai mult de 350 de laboratoare, un complex de instituții de cercetare, câteva observatoare și diverse muzee afiliate. Biblioteca ei este una dintre cele mai mari din lume (nouă milioane de volume).

Moscova, Teatrul de Artă din ~

Companie rusă de teatru care a adoptat stilul naturalist de joc. A fost înființată în 1898 de Konstantin Stanislavski (director artistic) și Vladimir Nemirovich-Dancenko (director administrativ) și își propunea să înlocuiască stilul de joc greoi, histrionic și montările stângace cu un stil mai simplu și mai sincer. Primul spectacol a fost cu piesa lui Aleksei Tolstoi, *Țarul Feodor Ivanovici*, iar *Pescărușul* lui Anton Cehov a marcat primul mare succes al trupei. Pe lângă alte piese de Cehov, compania a pus în scenă și lucrări noi, cum erau cele ale lui Maxim Gorki și Maurice Maeterlinck. Turneele din 1922, făcute în Europa și SUA, s-au bucurat de o largă apreciere, iar compania a influențat evoluția teatrului la nivel mondial. Începând cu 1939 și-a schimbat numele în Academia de Artă Teatrală din Moscova.

Moselle *sau* Mosel

Râu în V Europei. Izvorăște din NE Franței, cu o lungime de 545 km. Curge spre N, formând o parte din granița dintre Germania și Luxemburg, apoi spre NE până la vărsarea în Rin, lângă Koblenz, în Germania. În lunca din această regiune există podgoriile ce produc faimoasele vinuri Moselle. Râul, navigabil aproape pe toată lungimea, trece prin câteva orașe: Nancy, Metz și Thionville în Franța, și Trier în Germania. Afluenți importanți: Orne și Saar.

Moser-Pröll, Annemarie
născută **Annemarie Pröll**
(n. 27.03.1953, Kleinarl, Austria)

Schioare austriacă. A început să schieze la vârsta de patru ani. A câștigat medalii de argint la coborâre și slalom la Jocurile Olimpice de Iarnă din 1972, iar la cele din 1980 a câștigat medalia de aur la coborâre. Deține recordul tuturor timpurilor, cu șase titluri supreme feminine la Cupa Mondială, din care cinci sunt consecutive (1971–1975). A stabilit, de asemenea, un record de carieră, atât pentru bărbați, cât și pentru femei, privind numărul de curse individuale câștigate la Cupa Mondială (59).

Moses, Edwin
(n. 31.08.1956, Dayton, Ohio, SUA)

Atlet american. A primit o bursă pentru a studia la Colegiul Morehouse, dar s-a făcut remarcat în atletism. A câștigat medalia de aur la Jocurile Olimpice din 1976 și apoi la cele din 1984, pentru 400 m obstacole, stabilind patru recorduri mondiale succesive în domeniu, între 1976 și 1983.

Moses, Grandma
născută **Anna Mary Robertson**
(07.09.1860, Greenwich, New York, SUA – 13.12.1961, Hoosick Falls, New York)

Artistă americană, reprezentantă a picturii naive. După moartea soțului ei, în 1927, a început să coasă goblenuri. Atunci când nu a mai putut coase, din cauza artritei, a început să picteze. Prima expoziție a deschis-o într-o farmacie, în 1938, când avea 78 de ani. A pictat peste o mie de tablouri, înfățișând scene nostalgice din viața la țară de la începutul secolului: *Prinderea curcanului de Ziua Recunoștinței* (Catching the Thanksgiving Turkey), *În drum spre casa bunicii* (Over the River to Grandma's House). În 1939 expunea deja pe plan internațional, iar din 1946 tablourile ei au început să fie imprimate pe felicitările de sărbători.

Moses, Robert
(18.12.1888, New Haven, Connecticut, SUA – 29.07.1981, West Islip, New York)

Funcționar public american. Și-a început lunga lui carieră administrativă la oficiul de proiecte municipale din New York. În 1919, guvernatorul Alfred E. Smith l-a numit șeful comisiei de reconstrucție din statul New York, iar în 1924, șeful comisiilor pentru parcuri în statele New York și Long Island. Timp de 40 de ani, Moses a activat în aceste funcții și în altele înrudite, supervizând extinderea sistemului de parcuri și construirea unui număr mare de drumuri, poduri, tuneluri și zone rezidențiale din oraș și din afara lui, dându-i o nouă formă la scară mare, uneori cu inovații controversate.

Moshoeshoe *sau* Mshweshwe
(1786, lângă Caledon River, nordul Basutoland – 11.06.1870, Thaba Bosiu, Basutoland)

Fondator și primul șef al statului Sotho (mai târziu Basutoland; acum Lesotho). În anii 1830 și 1840, a dejucat cu diplomație interesele englezilor și ale burilor. A dovedit un real talent tactic pe timp de război. În 1868, Anglia a anexat Sotho, iar Moshoeshoe a început să piardă puterea. Descendentul său, Moshoeshoe II (1938–1996), a fost primul rege al statului independent Lesotho.

Mosley, Sir Oswald (Ernald), Al șaselea baron ~
(06.11.1896, Londra, Anglia – 03.12.1980, Orsay, lângă Paris, Franța)

Om politic englez, fascist. A activat în Camera Comunelor (1918–1931) pe poziții diferite, întâi conservator, apoi independent și laburist. După o vizită în Italia, a fondat, în 1932, Sindicatul Englez al Fasciștilor. Împreună cu adepții săi a făcut propagandă antisemită; a organizat demonstrații ostile în cartierele evreiești din E Londrei, purtând uniforme în stil fascist. În Al Doilea Război Mondial a fost internat într-un lagăr (1940–1943) împreună cu soția sa, Diana Guiness, sora lui Jessica și a lui Nancy Mitford și prietenă a lui Adolf Hitler. În 1948, Mosley a fondat Mișcarea Sindicală, un amestec de cluburi de lectură de dreapta.

Mosquito, Coasta ~ *sau* Coasta Miskito

Regiune de coastă în E statelor Nicaragua și Honduras. Coasta are 65 km lățime și mărginește Marea Caraibilor pe o distanță de 360 km. Deși vizitată de Cristofor Columb în 1502, europenii nu au manifestat interes pentru această zonă până în 1655, când, după apariția piraților în zonă, Anglia a inclus-o într-un protectorat. A fost numită după populația băștinașă, indienii miskito. Spania, Nicaragua și SUA și-au disputat protectoratul cu Anglia până la Tratatul Clayton-Bulwer din 1850. În 1894 a fost anexată la Nicaragua, cu excepția segmentului nordic pe care Curtea Internațională de Justiție l-a acordat, în 1960, statului Honduras. Cel mai important oraș este Bluefields, la gura de vărsare a râului Escondido în Nicaragua.

Moss, Stirling
(n. 17.09.1929, Londra, Anglia)

Pilot englez de formula unu. A câștigat prima cursă în 1950, în Anglia, și a continuat seria victoriilor, inclusiv în raliurile Grand Prix din Anglia și din Monaco (aici de trei ori campion). În 1962, un accident a pus capăt carierei sale. În total a câștigat 16 concursuri Grand Prix și este considerat marele pilot care nu a câștigat un campionat mondial.

Mossad /Mossad Merkazi le-Modiin U-letafkidim Meyuhadim/
(Institutul Central de Informații și Securitate)

Cel mai important din cele cinci servicii secrete din Israel. Desfășoară operațiuni de informații, spionaj și misiuni secrete, sub acoperire, în străinătate; șeful agenției îi este direct subordonat premierului. Se bucură de o reputație internațională deosebită pentru eficiență și de succese în operațiuni împotriva țărilor vecine arabe și a organizațiilor palestiniene. Se presupune că agenții secreți pe care agenția îi folosește în afara țării l-au descoperit pe Adolf Eichmann în Argentina, i-au executat pe asasinii atleților din Israel participanți la Jocurile Olimpice din 1972 și au contribuit la succesul Israelului în timpul incidentului Entebbe. La începutul sec. XXI, Mossadul a fost criticat pentru tratamentul aplicat deținuților, mulți dintre ei torturați și uciși în timpul custodiei, și pentru eforturile sale de a asasina câțiva lideri politici palestinieni.

mossi

Nume al unei populații din Burkina Faso și din alte zone ale Africii de Vest, cu precădere Mali și Togo, care vorbesc mooré, una dintre limbile gur din familia niger-congo. Societatea mossi este organizată după modelul vechilor state Mossi (cca 1500–1895), fiind împărțită în membri ai familiei regale, nobili, oameni de rând și foști sclavi. Regele, *morho naba* (marele domn), își are curtea la Ouagadougou. În perioada colonială, mossi erau intermediari comerciali între statele din ținuturile împădurite și orașele nigeriene. Astăzi, aproape șase milioane de mossi sunt fermieri sedentari.

Mossi, statele ~

Grup de regate independente din V Africii (cca 1500–1895) adunate în jurul albiei superioare a fluviului Volta, în locul actualelor Burkina Faso și Ghana. Nu se cunoaște originea acestor regate, deși în tradiția lor se menționează că strămoșii lor au venit dinspre E prin sec. XIII. Populația mossi a hărțuit imperiile Mali și Songhai și s-a luptat pentru controlul asupra fluviului Niger. Din 1400, statele au acționat pe post de intermediari între statele din ținuturile împădurite și orașele nigeriene. Regatele au rămas independente până la invazia francezilor, la sfârșitul sec. XIX.

Mostel, Zero *născut* **Samuel Joel**
(28.02.1915, New York, New York, SUA – 08.09.1977, Philadelphia, Pennsylvania)

Actor american. La început a jucat atât pe Broadway cât și în filme, dar, după ce a fost trecut pe lista neagră la Hollywood, în 1955, a jucat mai mult în teatrul newyorkez. A fost aplaudat în spectacole ca *Ulise în Orașul Nopții* (Ulysses in Nighttown, 1958) și *Rinocerii* (Rhinoceros, 1961) și a jucat roluri principale în musicalurile *S-a întâmplat ceva curios în drum spre adunare* (A Funny Thing Happened on the Way to the Forum, 1962) și *Scripcarul pe acoperiș* (Fiddler on the Roof, 1964). Mai târziu a mai jucat în filme precum *Producătorii* (The Producers, 1968) lui Mel Brooks și *Frontul* (The Front, 1976), un film despre perioada listelor negre. A fost toată viața pasionat de pictură.

Mosul *în arabă* **Al-Mawsil**

Oraș, 1 800 000 loc. (2003), situat în N Irakului, pe malurile fluviului Tigru, în dreptul ruinelor vechiului oraș Ninive, pe care le-a moștenit. Mosul a prosperat până în 1258, când a fost distrus de mongoli. Între 1534 și 1918 a fost un centru al Imperiului Otoman. După Primul Război Mondial (1916–1918) a fost sub ocupație engleză, dar în 1926 a fost cedat Irakului. Al doilea oraș ca mărime din Irak și cel mai mare centru comercial din NV țării, Mosul este o importantă piață comercială, un centru industrial (ciment, textile), precum și un centru petrolier, cu o rafinărie și zonă de exploatare petrolieră în apropiere. Aici se găsesc construcții vechi datând din sec. XIII, printre care Marea Moschee și Moscheea Roșie.

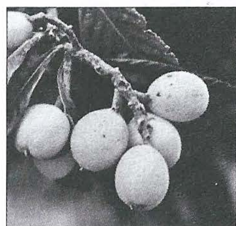
moshav
(*în ebraică*, așezare)

Comunitate evreiască de tip cooperativă, ce combină ferma privată și comerțul în comun, uneori în combinație cu o formă de industrie ușoară. Pământul dintr-un moshav aparține statului sau Fondului Național Evreiesc. Primele moshavuri au apărut prin anii 1920. În primii ani de existență a statului Israel, imigranții erau îndrumați spre aceste așezări.

Moş Crăciun
Vezi Sfântul Nicolae

moşit
Asistare a femeilor la naştere. Meseria este cunoscută din cele mai vechi timpuri, de pe vremea grecilor şi romanilor. În Evul Mediu se practica mai puţin, dovadă fiind mortalitatea ridicată în rândul mamelor şi al pruncilor la naştere, dar a evoluat în sec. XVII–XIX. Mai târziu, odată cu progresele în obstetrică şi ginecologie, majoritatea femeilor au preferat să nască în spital. În anii 1960, mişcarea pentru naşterea naturală, feminismul şi alţi factori au readus în actualitate rolul moaşelor în îngrijirea personală. În SUA, moaşele cu drept de practică - moaşe calificate la cursuri de specialitate - îngrijesc doar paciente cu risc scăzut de complicaţii; medicul este întotdeauna chemat dacă starea mamei se înrăutăţeşte. Aceste moaşe asigură şi îngrijirea pre- şi postnatală şi consilierea pentru sănătatea reproducerii. Moaşele de ocazie, de obicei, nu au calificare oficială, nu au licenţă de practică şi asistă (la domiciliul mamei) la aproape trei sferturi din naşterile de pe glob, mai ales în ţările în curs de dezvoltare şi în zonele rurale din ţările dezvoltate.

moşmon-japonez
Arbore subtropical veşnic verde (*Eriobotrya japonica*) din familia trandafirului (*Rosaceae*), înrudit cu mărul şi alţi arbori fructiferi bine cunoscuţi din zona temperată. De obicei, are o înălţime mai mică de 10 m, se întâlneşte în parcuri şi grădini, deseori adus prin spalier la forme ornamentale, plate. Are flori albe, dese şi înmiresmate care cresc dincolo de mănunchiurile de frunze cu margini zimţate. Fructele mici, galbene-portocalii, au un gust plăcut, uşor acid; sunt consumate proaspete, gătite, ca jeleu sau lichior. Este cultivat în scopuri comerciale (de obicei pe arii restrânse) în multe dintre regiunile subtropicale.

moşmon-japonez (*Eriobotrya japonica*)

G.R. ROBERTS

moştenire
Transmitere a bunurilor către unul sau mai mulţi urmaşi, după moartea proprietarului. În dreptul civil se numeşte succesiune. Conceptul depinde de acordul comun al părţilor asupra noţiunii de posesie şi proprietate privată a bunurilor. În unele sisteme juridice, pământul este considerat bun comun şi dreptul de proprietate este mai degrabă redistribuit, decât să fie împărţit urmaşilor prin testament, la moartea deţinătorului. În multe ţări, o mică parte din bunurile imobiliare ale proprietarului/proprietarei trebuie lăsate în posesia soţiei/soţului, dar şi a copiilor. Legile testamentare care guvernează moştenirea bunurilor imobile ce nu au fost distribuite prin testament, au întotdeauna în vedere gradul de rudenie dintre decedat şi beneficiar. O moştenire presupune plata unei taxe de moştenire. *Vezi şi* succesiune testamentară; autentificare.

moştenitor
Persoană care moşteneşte sau are dreptul de succesiune asupra unei proprietăţi, după moartea deţinătorului ei. În majoritatea jurisdicţiilor, statutul de descendent determină transferul titlului de proprietate, dacă nu există un testament care să desemneze un moştenitor. Cineva poate fi moştenitor de drept sau prezumtiv, în timpul vieţii proprietarului. Dreptul de moştenitor de drept nu poate fi anulat decât de un testament valid. Dreptul de moştenitor prezumtiv poate fi anulat prin naşterea unei rude mai apropiate. În Marea Britanie, moştenitorul de drept al unui monarh este fiul cel mai mare. Dacă nu există fii, fiica mai mare este moştenitoarea prezumtivă. *Vezi şi* dreptul primului născut.

Motagua
Fluviu în E Guatemalei, cel mai lung al ţării (550 km). Curge spre E şi NE până se varsă în golful Honduras, aproape de graniţă. Pe plan local, albia superioară a fost numită Silbapec, iar mai în aval, fluviul se numeşte Rio Grande. Este o rută de navigaţie pentru transportul de banane, cafea şi alte produse agricole din văile de pe malul estic.

motel
Hotel destinat persoanelor care călătoresc cu automobilul, având în dotare spaţii de parcare (numele vine de la combinaţia dintre „motor" şi „hotel"). Iniţial, motelurile erau doar nişte camere (cabine) separate, plasate la marginea drumului, ce s-au dezvoltat în regim hotelier pentru persoanele care călătoresc, pentru întruniri şi chiar pentru turişti. Prin 1950, principalul mijloc de călătorie în SUA era automobilul, aşa că motelurile s-au construit în apropierea marilor autostrăzi, după cum hotelurile s-au dezvoltat de-a lungul reţelei de cale ferată.

motet

Compoziție corală de origine latină, de obicei într-o singură mișcare. A apărut în sec. XIII, atunci când au început să fie adăugate cuvinte (*mots*) psalmodiate la melodia polifonică, inițial fără versuri. S-a dezvoltat direct din clausula, o ornamentație polifonică a unei porțiuni dintr-un organum, dar și-a asumat curând noul statut de compoziție de sine stătătoare, chiar dacă mai păstra o rămășiță psalmodiată în partea pentru tenor. Textele suprapuse se contopeau adesea într-un amestec de poeme sacre și seculare - ocazional anticlericale - ce indică intenția de a le cânta atât în medii laice, la curte, cât și în cadru bisericesc. Motetul a fost cel mai important gen muzical din sec. XIII și un element primordial în dezvoltarea polifoniei. Cei mai importanți compozitori renascentiști de motete sacre au fost Josquin des Prez, Orlando di Lasso și William Byrd, cu toate că există îndoieli cu privire la interpretarea lor în cadru ecleziastic. Motetul sec. XVII–XVIII a fost reprezentat de compozitori ca Jean-Baptiste Lully, Marc-Antoine Charpentier, Heinrich Schütz și Johann Sebastian Bach. Genul a intrat în declin aproximativ după 1750, atunci când caracteristicile lui au căpătat un caracter difuz.

Mother Lode Country

Zonă exploatată în perioada supranumită goana după aur; era o centură de 240 km lungime și doar câteva mile lățime, de la poalele lanțului muntos Sierra Nevada, în centrul Californiei. Goana după aur s-a dezlănțuit în 1848, atunci când s-a găsit aur într-un depozit aluvionar de pe proprietatea lui John Sutter. Termenul „mother lode" (*în engleză,* filon principal) vine din jargonul minier și se referă la un filon principal de cuarț din care se desprind ramificații. Căutarea de aur a încetat aici prin anii 1930, odată cu epuizarea depozitului de metal prețios și datorită unor reglementări guvernamentale cu privire la prețul aurului. Zona este presărată cu vechi orașe și tabere miniere abandonate.

Motherwell, Robert

(24.01.1915, Aberdeen, Washington, SUA - 14.07.1991, Provincetown, Massachusetts)

Pictor, scriitor și profesor american. La vârsta de 11 ani a primit o bursă de studiu în domeniul artelor. I-au fost acordate grade universitare la Stanford și Harvard înainte de a se hotărî să devină pictor profesionist. A îmbrățișat expresionismul abstract de la bun început, iar scrierile lui erudite au contribuit mult la intelectualizarea mișcării. În seria de *Elegii pentru Republica Spaniolă* (Elegy to the Spanish Republic), începută în 1949 și continuată în următorii treizeci de ani, a elaborat un repertoriu de forme negre simple și senine ce erau aplicate pe pictură, în așa fel încât să creeze efectul unei mișcări lente și solemne. Deși artistul a abordat mai multe stiluri, faima lui se datorează pionieratului în expresionismul abstract.

Robert Motherwell, fotografie de Arnold Newman, 1959

© ARNOLD NEWMAN

motivaţie

Serie de factori ce declanșează și direcționează la animale și la oameni un comportament orientat către un scop. Motivația rămâne de mult timp în centrul atenției psihologilor. Primii cercetători, influențați de Charles Darwin, explicau o mare parte din comportamentul oamenilor și al animalelor prin instinct. Sigmund Freud credea că motivația comportamentului uman se află în dorințele și impulsurile instinctuale inconștiente sau iraționale. Walter B. Cannon sugera că principalele impulsuri umane au funcții homeostatice, prin faptul că direcționează energia în vederea reducerii tensiunilor fiziologice. Psihologii behavioriști consideră, dimpotrivă, că scopurile exterioare primează în declanșarea acțiunii, în timp ce psihologii umaniști studiază rolul nevoilor resimțite. Psihologia cognitivă se bazează pe teoria că motivul sensibilizează individul la informația legată de acel motiv: un om flămând va percepe stimulii legați de hrană mai intens decât alți stimuli. *Vezi și* genetica comportamentului; natură umană; învățare.

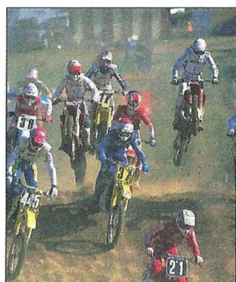
Motley, Marion

(05.06.1920, Leesburg, Georgia, SUA - 27.06.1999, Cleveland, Ohio)

Fotbalist american. A jucat ca fundaș pentru echipa Universității de Stat din Carolina de Sud și pentru Universitatea din Nevada. În 1946 a militat pentru desegregarea fotbalului profesionist, prin înscrierea la Cleveland Browns ca fundaș, conducând echipa până la calificare în cinci campionate de ligă consecutive (All-American Football Conference, 1946–1949; NFL, 1950).

motocicletă

Vehicul cu două sau cu trei roți, propulsat de un motor cu ardere internă. Prima motocicletă cu trei roți a fost construită în Anglia în 1884, iar prima motocicletă cu motor pe bază de benzină a fost construită de Gottlieb Daimler în 1885. Era motocicletelor a debutat cu adevărat după 1910, când au început să fie folosite în masă de către forțele armate în Primul Război Mondial. După 1950 au apărut modele mai mari, deosebit de apreciate, folosite în turism și competiții sportive. Motoreta, o bicicletă ușoară, cu motor pentru viteze mici, care poate fi pedalată, se fabrica mai mult în Europa, iar scuterul cu motor italian devine foarte apreciat datorită motorului econom.

Cursă de motocros

KINNEY JONES

motocros

Cursă de motociclete în care piloții conduc pe o pistă închisă, cu dificultăți de teren, naturale sau artificiale. Pista are o lungime cuprinsă între 1,5 și 5 km și trebuie să aibă pante abrupte, viraje în vârf de ac și porțiuni de noroi. Motocicletele intră în concurs pe grupe, în funcție de capacitatea cilindrică. Este probabil cel mai epuizant tip de cursă de motociclete.

Motoori Norinaga

(21.06.1730, Matsuzaka, Japonia - 05.11.1801, Matsuzaka)

Savant japonez shintoist. Deși medic de profesie, a luat contact cu mișcarea kokugaku, ce pleda pentru moștenirea literară a Japoniei. Metodele critice pe care le folosea în comentariile asupra clasicilor japonezi au făcut din el întemeietorul principiilor teoretice ale renașterii shintoismului modern. Ridicându-se împotriva interpretărilor budiste și confucianiste, el a identificat originile spiritului shintoist în miturile și tradițiile religioase japoneze. A readus la lumină vechiul concept japonez *musubi* (puterea misterioasă a tot ceea ce ia naștere și crește), care avea să devină un pilon al shintoismului modern.

motor

Mașină care transformă diverse forme de energie în putere mecanică sau în mișcare. Motorul cu aburi, inventat în timpul revoluției industriale pentru a pune în mișcare diverse mecanisme, a fost modificat în sec. XIX, pentru a propulsa locomotivele și navele, fiind urmat de dezvoltarea turbinelor cu aburi. Inventate de Nikolaus Otto și Rudolf Diesel, motoarele cu ardere internă au apărut spre sfârșitul sec. XIX. Turbinele cu gaz și motoarele cu reacție au început să fie folosite în a doua jumătate a sec. XX. *Vezi și* motor diesel; motor cu benzină; motor cu reacție; rachetă și motor rotativ.

motor cu aburi

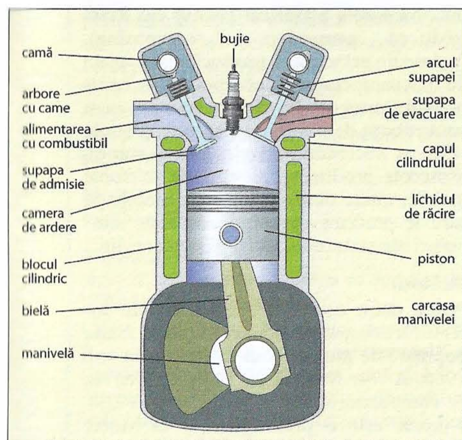
Mașină care folosește puterea aburului pentru a efectua un lucru mecanic cu ajutorul căldurii (care este forța motrice principală). În motoarele cu aburi, aburul fierbinte, de obicei produs de un boiler, se destinde sub presiune, iar o parte din energia termică este transformată în lucru mecanic. Restul căldurii poate fi evacuat în afară sau, pentru a obține o eficiență maximă, aburul poate fi condensat într-un echipament separat, un condensator, la presiuni și temperaturi mai reduse. Pentru a avea un randament bun, temperatura aburului trebuie să scadă considerabil în timp ce se destinde în interiorul motorului. Cea mai bună performanță (de ex. cantitatea cea mai mare de lucru mecanic față de căldura furnizată) se obține prin folosirea unei temperaturi mici de condensare și a unei presiuni mari în interiorul boilerului. *Vezi și* Thomas Newcomen, James Watt.

motor cu ardere internă

Motor în care arde o combinație de aer și combustibil în așa fel încât produsul gazos, fierbinte, al combustiei acționează direct asupra părților mobile ale mecanismului, cum ar fi pistoanele (*vezi* piston și cilindru) sau lamele rotative ale turbinelor. Printre motoarele cu ardere internă se numără: motoarele cu benzină, motoarele diesel, motoarele cu turbină pe bază de benzină, motoarele cu reacție și cele de rachetă și constituie o clasă de motoare termice. Ele se clasifică în motoare cu combustie continuă și cu ardere intermitentă. În prima categorie (de ex. motoarele cu reacție), combustibilul și aerul pătrund constant în motor, unde arde continuu o flacără pentru menținerea combustiei. În cea de-a doua categorie (de ex. motoarele cu benzină cu pistonare alternativă), pătrund mici cantități de combustibil și aer care ard periodic. *Vezi și* automobil; mașină; motor cu aburi. (Vezi planșa de la pagina următoare.)

motor cu benzină

Cel mai răspândit tip de motor cu ardere internă, întâlnit la majoritatea

Motor cu ardere internă. Secţiune transversală prezentând cilindrul unui motor cu ardere internă în patru timpi. În primul timp (cel prezentat), o camă de pe axul cu came (stânga) acţionează asupra arcului supapei de admisie, permiţând intrarea în cilindru a amestecului carburant (aer-combustibil). În al doilea timp, ambele supape se închid, iar amestecul este comprimat de piston. În momentul în care pistonul ajunge la punctul mort superior, are loc aprinderea amestecului carburant prin producerea unei scântei între electrozii bujiei. În al treilea timp, datorită presiunii gazelor din cilindru, care acţionează asupra pistonului, acesta se deplasează spre punctul mort inferior şi roteşte, prin intermediul sistemului bielă-manivelă, arborele motor, punând maşina în funcţiune. Această cursă a pistonului se mai numeşte şi cursă activă sau cursă motoare. În timpul al patrulea, o altă camă de pe ax (dreapta) deschide supapa de evacuare, permiţând ieşirea gazelor arse prin ţeava de eşapament.

© MERRIAM-WEBSTER INC.

autovehiculelor și la multe alte vehicule. Motoarele cu benzină variază în funcție de mărime, dar și din punctul de vedere al raportului dintre greutate și puterea pe care o dezvoltă, respectiv al aranjării componentelor. Principalul tip este motorul cu piston. La motoarele în patru timpi, fiecare ciclu necesită patru mișcări ale pistonului: admisia, compresia, expansiunea și evacuarea – și două rotiri ale arborelui cotit. Într-un ciclu în doi timpi, fazele de compresie și expansiune ale ciclului în patru timpi au loc fără fazele de admisie și evacuare, prin două mișcări, una în sus și una în jos, ale pistonului și o singură rotire a arborelui cotit. Prin urmare, mărimea, greutatea și costul motorului în raport cu numărul de cai-putere sunt reduse, iar motoarele în doi timpi sunt folosite la motociclete și la mașini mai mici (de ex. mașini de tuns iarba și greblă mecanică). *Vezi și* raport de compresie; piston și cilindru; motor rotativ.

motor cu reacţie

Tip de motor cu ardere internă care propulsează aparatele de zbor cu ajutorul eliminării, prin spate, a unui jet de fluid, adesea gaze de emisie fierbinți generate de arderea combustibilului în amestec cu aerul aspirat din atmosferă. Motoarele cu reacție se bazează pe legea a III-a a mecanicii newtoniene (acțiunea și reacțiunea sunt egale și se opun). Primul avion cu reacție a fost construit în Germania, în 1939. Motorul cu reacție, alcătuit dintr-un sistem de turbine cu gaze, a simplificat mult propulsia și a permis îmbunătățirea performanțelor de viteză, mărime și altitudine. Printre tipurile moderne de motoare cu reacție se numără turboreactoarele, turbopropulsoarele, turbinele de elicopter și statoreactoarele. *Vezi și* avion; forță de frânare; motor cu benzină; forță ascendentă.

motor de căutare

Instrument pentru găsirea informațiilor, în special pe internet sau world wide web. Motoarele de căutare sunt, în esență, imense baze de date, care acoperă domenii ale internetului. Majoritatea constau în trei părți: cel puțin un program numit spider (*în engleză*, păianjen), crawler (*în engleză*, târâtoare) sau bot (*în engleză*, robot), care „se târăște" prin internet strângând informații; o bază de date care stochează informațiile strânse; un instrument de căutare, cu care utilizatorii caută în baza de date, tastând cuvinte-cheie care descriu informația dorită (de obicei, într-un site web dedicat motorului de căutare). Din ce în ce mai mult sunt folosite metamotoarele de căutare, care caută într-un subset (de obicei în jur de zece) din numeroasele motoare de căutare și apoi compilează și indexează rezultatele.

motor de divizare

Aparat folosit pentru marcarea cu acuratețe a intervalelor egale, de obicei la instrumentele de precizie. Georg Friedrich von Reichenbach (1772–1826), un constructor german de instrumente astronomice, a proiectat un prim astfel de motor, iar Jesse Ramsden (1735–1800), un pionier britanic în domeniul proiectării de unelte de precizie, a proiectat motoare de divizare de mare acuratețe atât pentru cercuri, cât și pentru linii drepte și a realizat sextante foarte precise, teodoliți (*vezi* topografie) și instrumente pentru observatoarele astronomice.

motor diesel

Motor cu ardere internă în care aerul este comprimat la o temperatură suficient de înaltă pentru autoaprinderea combustibilului injectat în cilindru, unde combustia și extensia acestuia activează un piston (*vezi* piston și cilindru). Acesta convertește energia chimică din combustibil în energie

mecanică, folosită la camioane mari, locomotive, vapoare, generatoare mici de energie electrică și la unele automobile. Motorul diesel diferă de alte motoare cu ardere internă (cum este motorul cu benzină) prin faptul că nu are sistem de aprindere, fiind numit adesea și motor cu compresie-aprindere. Combustibilul pentru diesel este de grad inferior și relativ nerafinat. În comparație cu alte motoare cu ardere internă, motoarele diesel sunt mai solide, au o viață mai lungă, sunt mai ieftine, dar produc mai multă poluare a aerului, mai mult zgomot și vibrații.

motor radial

Tip de motor cu ardere internă folosit mai ales la avioanele mici, în care cilindrii (de la 5 la 28, în funcție de mărimea motorului) sunt montați în cerc în jurul arborelui cotit, uneori în două sau mai multe blocuri. Deși în trecut a fost tipul dominant de motor cu piston, astăzi sunt produse în număr limitat; majoritatea cerințelor noi sunt satisfăcute prin prelucrarea stocului existent.

motor rotativ

Motor cu ardere internă, în care camerele de ardere și cilindrii se rotesc împreună cu arborele mobil în jurul unui arbore fix de comandă la care sunt atașate pistoane. Presiunea gazului din timpul combustiei ajută la rotirea arborelui. În cazul motorului Wankel, cel mai evoluat și mai larg utilizat motor cu combustie, un rotor triunghiular se rotește cu o mișcare orbitală într-o carcasă de o formă specială, dând naștere la camere de ardere rotative în formă de semilună între laturile lui și peretele curbat al carcasei.

Motorola, Inc.

Firmă americană producătoare de aparate de telecomunicație fără fir, sisteme electronice și semiconductori. Firma a fost fondată în 1928, la Chicago, de frații Paul și Joseph Galvin și se numea Galvin Manufacturing Corp. În 1930, firma a pus în vânzare un model ieftin de radio, pentru automobil, Motorola, mai târziu producând și radiouri pentru poliție, aparate casnice, fonografe, radiouri duplex și televizoare. În 1947, numele firmei a fost schimbat în Motorola. Motorola a primit licența de fabricație a tranzistorilor de la Bell Laboratories, în 1952, și în 1956 a început să-i vândă altor firme. Tehnologia tranzistorilor a dus la dezvoltarea microprocesoarelor, pe care Motorola le-a vândut pe piața de computere în 1974. În 1993, împreună cu Corporația IBM și Apple Computer, Inc., Motorola a fabricat primul cip RISC (reduced instruction set computing). A devenit principalul producător pe piața de microprocesoare încorporate – componente prezente în diverse aparate, cum sunt roboții de bucătărie, pagerele, jocurile video și microcomputerele. De asemenea, Motorola produce și sisteme de telefonie mobilă, multe dintre telefoanele mobile pe care le produce devenind adevărate simboluri ale statutului social al posesorului.

Motown

Prima mare companie americană de înregistrări, inițiatoarea unei variante foarte populare de muzică soul dezvoltată în anii 1960. A fost fondată în 1959, la Detroit, de compozitorul Berry Gordy, Jr. (n. 1929). Numele este o prescurtare de la Motor Town și se referă la industria de automobile a orașului. Primele șlagăre lansate pe plan național au fost *Shop Around*, cântat de Miracles (1960, *vezi* Smokey Robinson) și *Please Mr. Postman* de Marvelettes (1961). A colaborat cu nume celebre: The Temptations, The Four Tops, The Supremes, Marvin Gaye și Stevie Wonder care, împreună cu echipele de compozitori Holland-Dozier-Holland (*vezi* Brian și Eddie Holland), au creat „sunetul Motown" specific baladelor lirice pe acompaniament ritmic antrenant. Motown a devenit una dintre companiile deținute de proprietari de culoare care au avut cel mai mare succes și una dintre cele mai influente companii independente din istoria SUA. Alte nume lansate de compania Motown au fost Isley Brothers, Gladys Knight și formația The Pips și, în 1969, The Jackson Five (*vezi* Michael Jackson). Motown a continuat să producă cele mai vândute albume ale unor artiști noi, cum ar fi Lionel Ritchie, până în anii 1980. În 1971, Gordy a mutat sediul companiei la Los Angeles, iar în 1988 a vândut-o companiei MCA.

Mott, Lucretia *născută* Lucretia Coffin

(03.01.1793, Nantucket, Massachusetts, SUA – 11.03.1880, lângă Abington, Pennsylvania)

Reformatoare americană, susținătoare a drepturilor femeii. A urmat cursurile unei școli de quakeri de lângă Poughkeepsie, New York, unde a rămas în continuare ca profesoară. În 1811 s-a căsătorit cu un coleg, profesorul James Mott, iar în 1821 a fost numită oficial predicatoare quaker. Soții Mott au activat în campanii antisclavie, iar Lucretia a ținut prelegeri despre reforma socială. În 1848, ea și Elizabeth Cady Stanton au organizat Convenția de la

Seneca Falls; apoi s-a dedicat cauzei drepturilor femeilor, scriind și participând la conferințe pe această temă. După Războiul Civil American s-a implicat în obținerea dreptului de vot pentru sclavii eliberați. *Vezi și* aboliționism; mișcarea pentru dreptul la vot al femeilor.

Mo-ţzî

Vezi Mo-Di

Moultrie, William

(4.12.1730, Charleston, Carolina de Sud, SUA - 27.09.1805, Charleston)

Ofițer din timpul Revoluției Americane. A fost membru în adunarea regională a Carolinei de Sud (1752–1762) și a dobândit experiență militară luptând împotriva indienilor cherokee. În timpul revoluției a preluat comanda unui fort pe insula Sullivan, din portul Charleston, unde în 1776 a respins un atac al englezilor. Fortul a primit numele lui, iar el a fost promovat la gradul de general de brigadă. A luptat împotriva englezilor la Beaufort, Carolina de Sud (1779), dar s-a predat odată cu căderea orașului Charleston (1780). Mai târziu a fost numit guvernator al Carolinei de Sud (1785–1787, 1792–1794).

Mount Aspiring, Parcul Naţional ~

Parc din Insula de Sud, în partea de SV a Noii Zeelande. A fost fondat în 1964 și are o suprafață de 3 167 kmp, cuprinzând o mare parte din Alpii Sudici și vârful Aspiring (3 027 m). Se învecinează la S cu Parcul Național Fiordland. Are un peisaj variat, cu ghețari, munți, trecători, cascade și defileuri; aici își au izvoarele cursuri de apă importante. Populațiile de păsări includ tui, porumbelul-rotat și pitulicea-gri.

Mount Cook, Parcul Naţional ~

Parc național din Insula de Sud, în Noua Zeelandă, în partea central-vestică, fondat în 1953. Are o suprafață de 700 kmp, se învecinează la V cu Parcul Național Westland. Se întinde de-a lungul crestelor Alpilor Sudici. Aici se găsesc 27 de vârfuri ce depășesc 3 000 m, printre care vârful Cook (3 764 m), cel mai înalt din Noua Zeelandă. Mai mult de o treime din suprafața parcului este acoperită de zăpezi permanente și ghețari. Face parte dintr-un teritoriu inclus în 1990 în Patrimoniul Mondial UNESCO.

Mount Holyoke, Colegiul ~

Colegiu de arte liberale privat, din South Hadley, Massachusetts. Fondat de Mary Lyon în 1837, avea un regim de seminar, fiind una dintre primele instituții de învățământ superior pentru fete din SUA. Colegiul oferă cursuri de științe umaniste, exacte și sociale. Mount Holyoke face parte dintr-un program educațional, împreună cu colegiile Amherst, Hampshire, Smith și Universitatea Massachusetts din Amherst.

Mount Rushmore, Monumentul Naţional ~

Sculptură de dimensiuni colosale situată în Black Hills (Dealurile Negre), în SV statului Dakota de Sud, SUA. Pe peretele de granit al muntelui, care are o înălțime de 1 745 m, au fost sculptate portretele președinților George Washington, Thomas Jefferson, Abraham Lincoln și Theodore Roosevelt. Cele patru figuri, fiecare măsurând cca 18 m, reprezintă întemeierea națiunii, procesele democratice, egalitatea și poziția de frunte în relațiile internaționale. Proiectul a fost lansat în 1927. Lucrările s-au desfășurat între 1927 și 1941, sub conducerea lui Gutzon Borglum.

Mount Vernon

Loc în care s-a născut și a fost îngropat George Washington, aflat în N statului Virginia, SUA, pe fluviul Potomac, în apropiere de Washington DC. Washington a moștenit acest teren în 1752. În vecinătatea casei în stil georgian din sec. XVIII, el a comandat construirea unui mormânt simplu, din cărămidă, pentru el, soția sa și membri ai familiei. Atunci când, în 1858, guvernul a refuzat să cumpere proprietatea, Asociația Femeilor Mount Vernon a colectat 200 000 de dolari și a cumpărat casa și 80 ha din teren, păstrând-o până astăzi.

Mount Wilson, Observatorul ~

Observator astronomic amplasat pe vârful Mount Wilson, în apropiere de Pasadena, California, SUA. A fost înființat în 1904 de George Ellery Hale (1868–1938) și inclus Observatoarelor Hale (1948–1980), alături de Observatorul Palomar. Cel mai mare dintre telescoapele sale, cu un diametru de 2,5 m, le-a permis lui Edwin Hubble și colaboratorilor săi să descopere dovezi ale teoriei universului în expansiune și să aprecieze dimensiunile acestuia.

Mount, William Sidney

(26.11.1807, Setauket, New York, SUA - 19.11.1868, Setauket)

Pictor american. La vârsta de 17 ani a intrat ca ucenic la fratele său mai mare, unde picta marcaje publice și pancarte. După ce a studiat desenul la Academia Națională de Design a început să picteze

subiecte istorice, dar mai târziu s-a orientat spre pictura de gen. A atins succesul imediat cu lucrări ca *Dans popular după săniuș* (Rustic Dance After a Sleigh Ride, 1830). Tablourile sale reprezintă o mărturie a societății timpului său pentru că prezintă aspecte ilare și captivante ale vieții de la țară, fără să cadă în sentimentalism. El a fost unul dintre primii mari pictori de gen din arta americană.

Mountbatten (de Burma), Louis Mountbatten, Primul conte de ~ *născut* Louis Francis Albert Victor Nicholas, Prinț de Battenberg

(25.06.1900, Frogmore House, Windsor, Anglia - 27.08.1979, golful Donegal Mulloghmore, County Sligo, Irlanda)

Om de stat englez și comandant de marină. Fiu al prințului Louis de Battenberg (*vezi* familia Battenberg) și strănepot al reginei Victoria, a intrat în Marina Regală în 1913, devenind adjunctul prințului de Wales în 1921. În Al Doilea Război Mondial a fost comandant al forțelor aliate din Asia de SE (1943–1946) și a recucerit Birmania. Numit apoi vicerege al Indiei (1947), a administrat transferul de putere a Angliei către națiunile independente din India și Pakistan, fiind primul guvernator general al Indiei în perioada 1947–1948. A fost comandant de marină (1955–1959) și șef al Apărării Marii Britanii (1959–1965). În 1979, în timp ce naviga spre Irlanda, a fost asasinat de teroriști irlandezi care puseseră o bombă la bordul vasului.

mouse

Dispozitiv electromecanic controlat manual, aflat în legătură cu un computer digital dotat cu interfața grafică. Mouse-ul poate fi mișcat pe o suprafață plană, pentru a controla mișcarea unui cursor pe ecranul computerului. Echipat cu unul sau mai multe butoane, el poate fi utilizat pentru selectarea unui text, activarea unor programe sau deplasarea unor imagini pe ecran prin apăsarea și eliberarea unuia dintre butoane (click) sau prin apăsarea prelungită a unui buton în timpul mișcării mouse-ului (click și drag).

musteriană, cultura ~

Industrie litică tipică pentru omul de Neanderthal din Europa, V Asiei și N Africii, de la începutul celei de-a patra ere glaciare (cca 40 000 î.Hr.). Colecția de unelte cuprinde topoare mici de mână, în formă de disc, vârfuri de unelte în formă de solz, instrumente dințate pentru ferestruit și mici sfere din calcar, despre care se crede erau folosite ca arme de vânătoare (bolas). Sulițele din lemn se foloseau pentru vânatul mare, de ex. mamuți și rinoceri cu blană. Cultura musteriană a dispărut din Europa odată cu omul de Neanderthal.

Movilă, familia ~

Familie boierească ai cărei membri au jucat roluri politice de prim rang în Moldova sec. XVII. Membrii mai proeminenți: – **Gheorghe Movilă**, cleric român, episcop de Rădăuți (1577–1588) și mitropolit al Moldovei (1588–1591, 1600–1605), frate al lui Ieremia și al lui Simion Movilă. S-a opus încercărilor de reformă bisericească ale domnului Iancu Sasu (schimbarea calendarului). A fost ctitorul principal al mănăstirii Sucevița, bastion și necropolă a familiei; – **Ieremia Movilă**, domn al Moldovei (d. 1595–1606, cu o scurtă întrerupere în 1600). Izgonindu-l de pe tron pe Ștefan Răzvan, aliat al lui Mihai Viteazul, a fost la rândul lui alungat de acesta în 1600, dar a revenit cu ajutorul polonilor; – **Simion Movilă**, domn al Țării Românești (d. 1600–1601, 1601–1602) și al Moldovei (d. 1606–1607). Adversar neîmpăcat, ca și fratele său Ieremia Movilă, al lui Mihai Viteazul, l-a alungat de pe tron pe acesta cu ajutorul polonilor lui Jan Zamojski, dar a fost mazilit după câteva luni din Țara Românească de către boierii munteni în frunte cu frații Buzești. Pe tronul Moldovei s-a menținut scurtă vreme, fiind otrăvit probabil de cumnata sa, Marghita, pentru a face loc fiului ei; – **Constantin Movilă**, domn al Moldovei (d. 1607–1611), fiu al lui Ieremia Movilă. A domnit sub tutela mamei sale care a plătit turcilor mari sume de bani, dar a fost îndepărtat de o conjurație a boierilor condusă de Ștefan Tomșa. Prizonier al tătarilor, a murit înecat în Nistru; – **Alexandru Movilă**, domn al Moldovei (d. 1615–1616), fiu al lui Ieremia Movilă. Încercând să-și răzbune fratele, Constantin Movilă, a reușit să-l îndepărteze de la tron pe Ștefan Tomșa, dar a fost la rândul lui înlăturat de către domnul muntean Radu Mihnea. Refugiat la Istanbul, s-a convertit la islam; – **Gavril Movilă**, domn al Țării Românești (d. 1618–1620), fiu al lui Simion Movilă. A fost înlăturat de turci la instigarea și în folosul lui Radu Mihnea; – **Moise Movilă**, domn al Moldovei (d. 1630–1631 și 1633–1634), fiu al lui Simion Movilă. După ce a obținut tronul de la turci cu o mare sumă de bani, l-a pierdut datorită intrigilor lui Alexandru Coconul. Sprijinit de poloni, a adunat o considerabilă avere în timpul celei de-a doua domnii; – **Petru**

Ieremia Movilă cu soția și copiii, închinând chivotul mănăstirii; tablou votiv (detaliu), biserica mănăstirii Sucevița

Movilă (1596–1646) Teolog și cărturar, fiu al lui Simion Movilă, ales mitropolit al „Kievului, Haliciului și a toată Rusia" în 1633. Poliglot erudit și subtil cunoscător al dogmaticii creștine, a creat la mănăstirea Lavra Pecerska un colegiu teologic superior (1631) cu latina ca limbă de predare și cu un program de studiu deschis către disciplinele umaniste. Adversar al unirii Bisericii Ortodoxe cu cea Catolică, a redactat în limba latină primul și cel mai complet catehism ortodox (*Mărturisirea ortodoxă*), adoptat ca document oficial la sinodul panortodox din 1642. Textul a fost tipărit în versiune românească (1961) de Radu Greceanu. A contribuit decisiv la organizarea tipografiilor de la Câmpulung (1635), Govora (1637) și Iași (1640).

Moxa *sau* Moxalie, Mihail

(sfârșitul sec. XVI - începutul sec. XVII)

Călugăr român la mănăstirea Bistrița, Vâlcea. A tradus din slavonă *Pravila de la Govora* (1640). Compilând diferite izvoare în limba slavonă (în special cronograful istoricului bizantin Manasses), a scris (pe la 1620) o cronică universală, *De 'nceputul lumiei de 'ntâiu*, până la 1489, cea dintâi lucrare de acest tip alcătuită în limba română.

Moyers, Bill D(on)

(n. 1934, Hugo, Oklahoma, SUA)

Jurnalist american. Fusese educat pentru a deveni preot, dar a ajuns asistentul și secretarul de presă al președintelui Lyndon B. Johnson, în perioada 1963–1967. A creat și prezentat programul de televiziune *Bill Moyers Journal* (1971–1976, 1978–1981), profilat pe problemele cetățenilor; apoi a fost analist de presă pentru canalul CBS News (1981–1986). În 1987 a fondat compania de televiziune Public Affairs TV Inc., în cadrul căreia a produs ediții speciale și seriale ca *A World of Ideas* (1989), *Healing and the Mind* (1990) și *Genesis* (1996); acestea au fost punctul de plecare pentru un număr mare de cărți. I-au fost acordate peste 30 de Premii Emmy pentru programele sale.

Moyle

District, 15 933 loc. (1999), în Irlanda de Nord. Se întinde de-a lungul coastei de N a Irlandei și include insula Rathlin și o parte din Munții Antrim. Se spune că Robert I s-a ascuns într-una dintre peșterile de aici în 1306. Centrul administrativ al districtului este Ballycastle. În Moyle se află Digul Uriașului și cinci din cele nouă ravene Antrim.

Moynihan, Berkeley George Andrew *ulterior* Baron Moynihan (de Leeds)

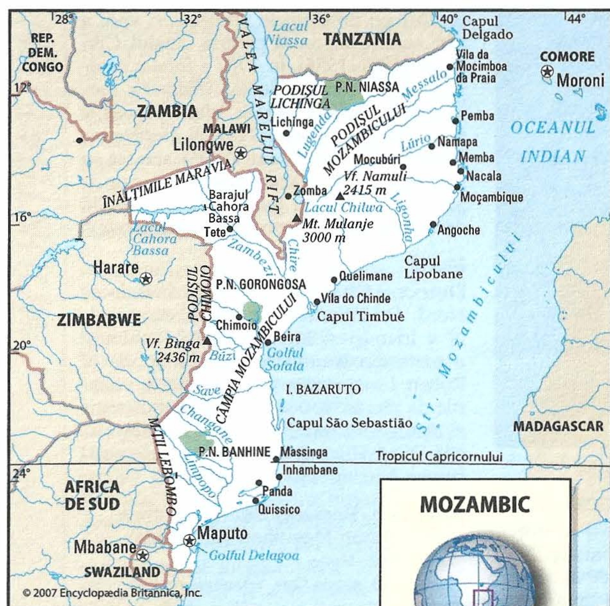
(02.10.1865, Malta - 07.09.1936, moșia Carr, Yorkshire, Anglia)

Chirurg și profesor englez. A fost autor și coautor al unor valoroase tratate de chirurgie abdominală; a publicat lucrarea *Operații abdominale* (Abdominal Operations, 1905), neegalată timp de două decenii, și *Ulcerul duodenal* (Duodenal Ulcer, 1910), care i-a adus reputația în domeniul științelor clinice. A optat pentru obținerea probelor medicale din organismele de pe masa de operație, mai degrabă decât din autopsii. A participat la fondarea revistei de profil *British Journal of Surgery* (1913) și a unor organizații de promovare pe plan național și internațional a comunicării între chirurgi și medici specialiști. În 1929 a primit titlul de baron.

Moynihan, Daniel Patrick

(16.03.1927, Tusla, Oklahoma, SUA - 26.03.2003, Washington DC)

Savant și om politic american. Și-a petrecut copilăria în sărăcie, la New York. După ce a luptat în cadrul marinei americane în Al Doilea Război Mondial și-a luat doctoratul la Universitatea Tufts în 1961. A lucrat în Departamentul Forțelor de Muncă al SUA, între 1961 și 1965. În această perioadă a colaborat la scrierea unui raport controversat care pune problemele de educație ale afro-americanilor pe seama instabilității vieții familiilor acestora. A predat la Harvard între 1966 și 1977 și a ocupat funcții de consilier în administrația lui Richard Nixon. A fost ambasador în India,

în perioada 1973–1975, şi reprezentant al SUA în Naţiunile Unite, între 1975 şi 1976. În 1976 a fost ales în Senat ca reprezentant al statului New York; deşi era democrat, mulţi democraţi s-au opus candidaturii sale. A fost reales de trei ori şi s-a retras în 2001. În 2000 a primit Medalia Prezidenţială pentru Libertate.

mozaic

Ornamentare a unei suprafeţe cu piese mici şi colorate – bucăţi de piatră, sticlă, ceramică, smalţ, scoici – aranjate compact pe o substanţă adezivă. Piesele de mozaic au de obicei forme regulate: pătrate, triunghiuri etc. În comparaţie cu pictura, mozaicul are dezavantajul că nu poate crea variaţii de lumină şi umbră, însă mozaicul din bucăţele de sticlă are o mai mare strălucire, mai ales dacă pieselor le sunt aplicate foiţe de aur sau de argint pe spate. Această tehnică a adus faima strălucitoarelor mozaicuri din perioada bizantină. Cele mai vechi mozaicuri cunoscute datează din sec. VIII î.Hr. şi erau făcute din pietricele, tehnică rafinată de greci în sec. V î.Hr. La romani era un ornament frecvent pentru podele. Locuitorii din America precolumbiană preferau mozaicurile din granat, turcoaz şi sidef, pentru decorarea scuturilor, a măştilor şi a statuilor de cult.

mozaic

Tip de podea care constă din fragmente de marmură fixate în ciment sau în smoală turnată şi amestecată cu grund când se usucă. Mozaicul era foarte răspândit în clădirile comerciale şi în instituţiile din sec. XX. Disponibil în multe culori, formează o suprafaţă tare, omogenă, rezistentă şi uşor de curăţat.

Mozambic

denumire oficială

Republica Mozambic

Stat pe coasta de SE a Africii. Suprafaţa: 812 379 kmp; 19 407 000 loc. (2005). Capitala: Maputo. Marea majoritate a locuitorilor o constituie africani vorbitori de limbă bantu. Alte etnii: makua, tsonga, malawi, shona şi yao. Limbi vorbite: portugheza (oficială), bantu, swahili. Religii: credinţe locale, creştinism, islam. Moneda: metical. Mozambicul poate fi împărţit în două mari regiuni: şesul din S şi regiunea muntoasă din N, separate de fluviul Zambezi. Are o economie centralizată în curs de dezvoltare, bazată pe agricultură, comerţ internaţional şi industrie uşoară. După 1975, câteva ramuri ale industriei au fost naţionalizate. Mozambicul este o republică cu o singură cameră legislativă; preşedintele este şeful statului şi al guvernului, asistat de prim-ministru. Regiunea a fost locuită din timpuri preistorice; în sec. III d.Hr. a fost colonizată de populaţii bantu. Negustorii arabi au ocupat regiunea de coastă, începând cu sec. XIV, iar portughezii au preluat controlul la începutul sec. XVI. Mai târziu economia a fost dominată de comerţul cu sclavi, ce a continuat să existe ilegal şi în a doua jumătate a sec. XVIII, când a fost declarat oficial ilegal. La sfârşitul sec. XIX, unele regiuni au început să fie administrate de companii comerciale private. În 1951 a devenit provincie portugheză. În anii 1960 a luat fiinţă o mişcare pentru obţinerea independenţei, dobândită în cele din urmă, în 1975, după ani de război. Statul a fost condus de un singur partid, Frelimo sau Frontul de Eliberare a Mozambicului, motiv de război civil în anii 1970 şi 1980. În 1990,

o nouă constituție a pus capăt regimului marxist de colectivizare și a dat o nouă deschidere privatizării, economiei de piață și guvernării pluripartite. În 1992, guvernul a semnat un tratat de pace cu rebelii.

Mozambic, Canalul ~

Strâmtoare în V Oceanului Indian. Este situat între Madagascar și Mozambic, are o lungime de 1 530 km și o lățime cuprinsă între 400 și 1 000 km, cu o adâncime maximă de 3 000 m. Este o importantă rută de navigație pentru Africa de Est, cu porturile Mahajanga și Toliara din Madagascar; primește apele tuturor râurilor mari din Madagascar. Pe coasta mozambicană se află porturile Maputo și Beira și gura de vărsare a fluviului Zambezi.

mozarabă, artă ~

Arhitectură și arte religioase ale mozarabilor, creștini care au trăit în Peninsula Iberică după invazia arabă din 711 d.Hr. Creștinii din zona cucerită au fost puternic influențați de cultura și de formele artistice islamice, iar arta lor a devenit o sinteză a celor două tradiții. Subiectele tratate rămân în continuare creștine, dar stilul demonstrează asimilarea motivelor și formelor decorative islamice. Influența islamică se manifestă preponderent în arhitectura mozarabă, în arcada în formă de potcoavă și domul cu nervuri. Odată cu emigrarea mozarabilor, influența islamică la nivelul artelor s-a răspândit și către N, în restul Europei.

Mozart, Wolfgang Amadeus *născut* Johann Chrysostom Wolfgang Amadeus Mozart *botezat* Johannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus Mozart

(27.01.1756, Salzburg, Austria - 05.12.1791, Viena)

Compozitor austriac, unul dintre cei mai mari compozitori din istoria muzicii occidentale. Alături de Haydn și de Beethoven, a fost un reprezentant proeminent al școlii clasice vieneze. Spre deosebire de orice alt compozitor din istoria muzicii, el a explorat toate genurile muzicale ale epocii sale și a excelat în fiecare dintre ele. Gusturile sale, stăpânirea formelor muzicale și gama largă de procedee artistice folosite i-au adus un renume mondial; totuși, muzica sa a fost compusă pentru a satisface gusturile unui anumit gen de public.

Copilăria și operele

De obicei, Mozart se prezenta drept Wolfgang Amadé sau Wolfgang Gottlieb. Tatăl său, Leopold, provenea dintr-o familie respectabilă (de care se înstrăinase însă), ai cărui membri erau arhitecți sau legători de cărți. Leopold a fost autorul unui manual celebru de vioară, publicat chiar în anul nașterii lui Mozart. Mama sa, Anna Maria Pertl, provenea dintr-o familie din clasa de mijloc, extrem de activă în administrația locală. Mozart și sora sa, Maria Anna („Nannerl"), au fost singurii copii care au supraviețuit dintre cei șapte ai cuplului.

Talentul manifestat de băiat încă din copilărie a fost de-a dreptul remarcabil. La vârsta de trei ani cânta la clavecin, la patru ani interpreta piese scurte, iar la vârsta de cinci ani compunea. Au circulat multe anecdote despre memoria sa exactă în ce privește acordarea unui instrument, depre felul în care mâzgălea repede pe hârtie un concert la vârsta de cinci ani și despre caracterul său blând și sensibil (îi era teamă de trompetă). Înainte de a împlini șase ani, Mozart, însoțit de tatăl său și de Nannerl (și ea, la rândul ei, extrem de talentată), ajunge la München, la curtea Bavariei, unde susține recitaluri împreună cu sora sa. Câteva luni mai târziu, delectau publicul de la Viena, de la curtea imperială sau din saloanele nobililor.

Leopold își numea fiul „miracolul înfăptuit de Dumnezeu la Salzburg", el fiind profund conștient de „datoria" sa față de Dumnezeu de a arăta lumii acest miracol (de pe urma căruia avea să profite „în mod întâmplător"). La jumătatea lui 1763, el obține permisiunea de a absenta din poziția de șef de orchestră *(Kapellmeister)* adjunct la orchestra muzicală a curții arhiepiscopului de Salzburg, iar familia întreprinde un lung turneu prin Europa, poposind în cele mai importante „orașe ale muzicii": München, Augsburg, Stuttgart, Mannheim, Mainz, Frankfurt, Bruxelles, Paris (unde a și rămas pe perioada iernii), Londra (unde a petrecut 15 luni) și se întoarce (prin Haga, Amsterdam, Paris, Lyon, și Elveția) la Salzburg în noiembrie 1766. În majoritatea acestor orașe, Mozart și sora sa interpretau și improvizau piese la curte, în locuri publice sau în biserici. În scrisorile către prieteni, Leopold le povestea despre admirația unanimă pe care o trezeau concertele fiului său. La Paris, ei s-au întâlnit cu mai mulți compozitori germani și, astfel, a fost publicată prima compoziție muzicală a lui Mozart (sonate pentru clavecin și vioară, dedicate unei prințese de viță nobilă); la Londra, fac cunoștință cu Johann Christian Bach, fiul cel mic al lui Johann Sebastian Bach și

o figură importantă în viața muzicală a orașului, sub îndrumarea căruia Mozart compune primele simfonii: trei dintre acestea s-au păstrat (K.V. 16, K.V. 19, și K.V. 19a, inițialele K.V. reprezentând locul ocupat de simfonie în catalogul lui Ludwig von Köchel, Köchel-Verzeichnis). Le-au urmat alte două simfonii compuse în timpul șederii la Haga, pe drumul de întoarcere (K.V. 22 și 45a).

În septembrie (1767), după mai bine de nouă luni petrecute la Salzburg, familia Mozart pleacă la Viena, unde rămâne 15 luni (cu excepția a zece săptămâni, din cauza unei epidemii de variolă). Mozart compune *Bastien și Bastienne* (Bastien und Bastienne), un *singspiel* (operă germană) într-un singur act, susținut în cadru privat. Prima sa operă bufă, *Naiva prefăcută* (La finta semplice), susținută în cadrul teatrului curții, nu a fost pe măsura așteptărilor, spre dezamăgirea lui Leopold. Însă concertul de muzică festivă (probabil K.V. 139 sau 147a) susținut în fața curții și dedicat de biserică prințului s-a bucurat de un succes mult mai mare. *Naiva prefăcută* avea să fie reprezentată în anul următor (1769), la palatul arhiepiscopului de Salzburg. În octombrie, Mozart este numit concertmaistru *(konzertmeister)* onorific la curtea prințului arhiepiscop din Salzburg.

La doar 13 ani, Mozart cunoaștea la perfecție limbajul muzical al epocii sale și devenise specialist în imitarea dialectelor muzicale locale. Primele sonate compuse la Paris și la Londra și autografele, care poartă și amprenta tatălui său, denotă o plăcere copilărească prin modul în care sunt alcătuite notele și prin calitatea muzicii. Dar simfoniile de la Londra și de la Haga atestă răspunsul său rapid și inventiv dat stilului de muzică pe care îl descoperise, așa cum este și cazul celor compuse la Viena (precum K.V. 43 și 48), care sunt mult mai bune și mai ample, iar prima sa operă italiană reflectă faptul că artistul stăpânea deja stilului operei bufe.

Turneele în Italia

Stăpânirea stilului italian de operă era o condiție necesară pentru un compozitor ca să aibă o carieră internațională de succes, iar poziția Austriei în nordul Italiei i-a asigurat tânărului compozitor accesul către acest teritoriu. De data aceasta, sora și mama sa au rămas acasă, iar corespondența din această perioadă oferă o mulțime de detalii despre evenimentele care au urmat. Primul turneu, început la 13 decembrie 1769 și care a durat 15 luni, i-a purtat către cele mai importante centre muzicale ale lumii și, ca de obicei, Mozart și tatăl său au poposit în orice oraș în care Mozart putea susține vreun concert sau în care vreun nobil dorea să-l audă cântând. La Verona, Mozart a fost supus unor teste dificile de către membrii Academiei Filarmonice, iar la Milano, după ce i-au fost testate capacitățile în ce privește muzica simfonică, a fost angajat să compună prima operă pentru sezonul carnavalului. După un popas la Bologna, unde s-au întâlnit cu renumitul teoretician Giovanni Battista Martini, ajung la Florența și apoi la Roma pentru Săptămâna Patimilor. Aici, ascultă celebra piesă de cor Miserere a lui Gregorio Allegri (1582–1652) în interpretarea exclusivă a corului Capelei Sixtine, pe care Mozart o transcrie apoi din memorie. A petrecut șase săptămâni la Napoli; întorcându-se prin Roma, Mozart a fost primit în audiență la papă, acordându-i-se titlul de cavaler al ordinului Pintenul de Aur. Își petrec vara în apropiere de Bologna, unde Mozart susține teste și este admis la Academia Filarmonică. La jumătatea lunii octombrie, ajunge la Milano și începe să lucreze la o nouă piesă de operă, *Mithridates, regele Pontului* (Mitridate, rè di Ponto). A fost nevoit să rescrie mai multe arii pentru a satisface gusturile cântăreților săi, însă, după o serie de repetiții (scrisorile lui Leopold oferă informații fascinante despre procedurile din teatru), premiera de la Regio Ducal Teatro (26 decembrie) s-a bucurat de un succes remarcabil. Mozart, așa cum se obișnuia, a dirijat primele trei reprezentații dintre cele 22 susținute. După o scurtă călătorie la Veneția, s-a întors împreună cu tatăl său la Salzburg.

În curând, avea să întreprindă o altă serie de turnee în Italia, în special la Milano, în octombrie 1771 (fusese angajat să compună o serenadă cu ocazia unei nunți regale) și în timpul carnavalului din 1772–1773 (compune o operă de data aceasta), dar și la Padova, în 1771 – compune oratoriul *Betulia liberată* (Betulia liberata), însă acesta nu a fost reprezentată. În timpul celei de-a doua vizite în Italia, între lunile august și decembrie 1771, are loc premiera operei *Ascanio în Alba* (Ascanio in Alba), operă despre care Leopold susținea vesel „că a pus complet în umbră“ cealaltă lucrare compusă cu această ocazie, opera *Ruggiero* de Johann Adolph Hasse, cel mai apreciat compozitor de operă serioasă *(opera seria)* al epocii. Deși mulți au sperat că Leopold va reuși să-i obțină un post lui Mozart la Milano, acest lucru nu s-a întâmplat. Întors

la Salzburg, Mozart s-a bucurat de o pauză extrem de fructuoasă: a scris opt simfonii, patru divertismente, o serie de lucrări sacre importante și o serenadă alegorică, *Visul lui Scipio* (Il sogno di Scipione). Deși fusese compusă în cinstea prințului arhiepiscop de Salzburg, contele Schrattenbach, această operă avea să fie susținută abia în primăvara anului 1772, pentru succesorul prințului, contele Hieronymus Colloredo; Schrattenbach, un angajator îngăduitor și generos în acordarea concediilor, a murit la sfârșitului anului 1771.

Cea de-a treia și ultima călătorie în Italia a durat din octombrie 1772 până în martie 1773. *Lucius Sylla* (Lucio Silla), noua operă, a fost susținută pe 26 decembrie 1772 și, după o premieră cu probleme (concertul a început cu trei ore mai târziu și a durat șase ore), s-a bucurat de un succes mai mare decât *Mitridate*, cu 26 de reprezentații. Acesta este primul semn că Mozart avea să devină un compozitor de operă. După *Lucius Sylla* a urmat un motet pentru solo voce compus special pentru cântărețul principal al grupului, Venanzio Rauzzini, compozitor și cântăreț castrato, *Exsultate, jubilate* (K.V. 165), o impresionantă operă în trei acte care culmina cu un emoționant „Aleluia". Lucrările de muzică instrumentală compuse în perioada călătoriilor în Italia cuprind o serie de simfonii; câteva sunt în stil italian (K.V. 95 și 97), altele, în special cele șapte compuse în 1772, deschid drumuri noi din punctul de vedere al formei, al orchestrației și al gamei (precum K.V. 130, 132 și muzicalul de cameră K.V. 134). Tot în această perioadă, a compus șase cvartete de coarde (K.V. 155-160) și trei divertismente (K.V. 136-138), într-un stil vesel, exuberant.

Perioada de maturitate timpurie

În vara lui 1773 au urmat și mai multe simfonii și divertismente, precum și o piesă liturgică. Apoi, Leopold, căutând o situație mai bună pentru fiul său decât cea care i se oferea la curtea de la Salzburg (unde venise la putere un arhiepiscop mai puțin îngăduitor), l-a dus la Viena. Nu a reușit să obțină nici un post, însă a luat contact cu ultimele noutăți din muzica vieneză, care au avut un efect însemnat asupra sa. Mozart compune o serie de șase cvartete pentru coarde, influențate de cea mai recentă operă a lui Haydn, Opus 20; acestea au o structură mai amplă și denotă o folosire mai înțeleaptă a mijloacelor muzicale. La scurtă vreme de la întoarcerea sa, compune un grup de simfonii, două dintre acestea de un înalt nivel de creație: „mica" *Simfonie nr. 183 în sol minor* și *Simfonia nr. 201 în la major*. Tot în această perioadă a compus și primul concert pentru pian (în re, K.V. 175; primele concerte pentru instrumente cu claviatură reprezentau aranjamente și arii ale unor simfonii realizate de alți compozitori).

În 1774 compune simfonii și concerte pentru fagot și pentru două viori (într-un stil care amintește de cel al lui J.C. Bach), serenade și mai multe opere sacre. Mozart era acum angajat la curte pe postul de concertmaistru, iar operele sacre erau destinate publicului local. Arhiepiscopul Colloredo, un prelat cu vederi progresiste, nu agrea muzica laică și impunea o anumită durată pieselor liturgice, reguli la care Mozart a obiectat, însă cărora li s-a supus. La sfârșitul anului, este angajat să scrie opera bufă *Grădinăreasa prefăcută* (La finta giardiniera), pentru carnavalul de la München, unde s-a bucurat de un succes binemeritat. Aceasta este prima operă comică din perioada de maturitate a lui Mozart care reflectă că descoperise noi metode de a folosi orchestra mai expresiv și de a însufleți personajele schematice caracteristice operei bufe italiene.

Timp de doi ani și jumătate (din martie 1775), Mozart a lucrat fără întrerupere în postul de la Salzburg. Postul nu îl solicita foarte mult, dar nu se potrivea defel cu înclinațiile artistului. În această perioadă, scrie o singură operă lirică, asemănătoare serenadei, *Regele Păstor* (Il rè pastore), în cinstea vizitei unui arhiduce, însă compune și o serie de opere sacre și lucrări pentru instrumente simple. Cea mai impresionantă piesă compusă pentru biserică a fost *Litaniae de venerabili altaris sacramento* (K.V. 243), care îmbracă o gamă largă de stiluri (fugă, refrene de o forță dramatică remarcabilă, arii cuprinzătoare și o linie melodică medievală, specifică muzicii catolice). Lucrările instrumentale cuprindeau divertismente, concerte și serenade, printre care simfonia *Haffner* (K.V. 250), care, prin aranjamentul orchestral și prin ariile sale de întindere, transformă stilul de serenadă într-unul simfonic, fără să altereze liniile melodice tradiționale, vesele și ritmate. Cele cinci concerte pentru vioară compuse în această perioadă (doar nr. 1 fusese compus înainte) reflectă o mai mare încredere în folosirea stilului, idei din ce în ce mai fanteziste și contexte atrăgătoare și naturale pentru manifestarea virtuozității. Temele populare folosite în finalurile pieselor sunt tipice sudului Germaniei.

Scrie, de asemenea, un concert pentru trei piane și trei concerte pentru pian, ultimul dintre acestea, K.V. 271, reflectând un nou nivel de maturitate în ce privește tehnica și expresivitatea.

Mannheim și Paris

În acest moment, după câte se pare, atât pentru Mozart, cât și pentru tatăl său a devenit mai mult decât evident că o curte provincială, cum era cea de la Salzburg, era mult prea mică pentru un geniu de talia lui Mozart. În 1777, el i-a cerut arhiepiscopului să-l elibereze din funcție și, împreună cu mama sa, a pornit în căutarea unor noi perspective. Corespondența pe care o va purta cu tatăl său în următoarele 16 luni oferă informații despre activitățile sale și pune într-o lumină nouă relația schimbătoare dintre cei doi; Mozart, în vârstă de 21 de ani, simțea din ce în ce mai mult nevoia de a se elibera de sub influența paternă, în timp ce temerile lui Leopold cu privire la viitorul lor atinseseră cote patologice.

Primul popas l-au făcut la München, unde principele elector a refuzat să-i ofere un post. Apoi au ajuns la Augsburg, unde au stat la rude; aici Mozart s-a împrietenit cu verișoara sa, Maria Anna Thekla (cei doi aveau să poarte ulterior o corespondență presărată cu un umor jucăuș și trivial). La sfârșitul lunii octombrie, ajung la Mannheim, unde se afla curtea electorului palatin - care, din punct de vedere muzical, se număra printre cele mai celebre și mai progresiste curți din Europa. Mozart a rămas aici peste patru luni, deși avea să afle în curând că nu putea ocupa un post în cadrul curții. Se împrietenește cu muzicienii din Mannheim, predă lecții de muzică, susține concerte, acceptă, și îndeplinește în parte, angajamentul de a compune o lucrare pentru flaut pentru un chirurg german și se îndrăgostește de soprana Aloysia Weber, a doua dintre cele patru fiice ale unui copist de muzică. Compune mai multe sonate pentru pian și câteva pentru vioară și pian. Îl înștiințează, în mod naiv și nesăbuit, pe tatăl său că-și face planuri de a călători în Italia, împreună cu familia Weber, și primește un răspuns dur din partea acestuia: „Du-te la Paris! Și asta cât mai curând. Locul tău este printre oamenii mari ai lumii: aut Caesar, aut nihil (Ori Cezar, ori nimic)." Deși Mozart își făcuse planuri să meargă singur, Leopold simțea că nu putea avea încredere în el și a luat nefericita decizie ca să meargă însoțit de mama sa. Au ajuns la Paris la sfârșitul lunii martie (1778) și Mozart și-a găsit repede de lucru. Cea mai importantă lucrare a fost simfonia (K.V. 297) compusă pentru *Concert Spirituel*, o lucrare genială în re major în care îmbinase gusturile publicului parizian (și al muzicienilor) cu aranjamentul orchestral, fără a altera integritatea compoziției; într-adevăr, a folosit mijloace pe care aceștia le admirau (concertul debuta cu o lovitură de arcuș, de exemplu, un gest puternic, care subjuga publicul) și noi elemente formale de încheiere.

La premieră, pe 18 iunie, mama sa era grav bolnavă, iar pe 3 iulie s-a stins din viață. Mozart a mânuit cu abilitate situația: i-a scris mai întâi tatălui despre boala gravă a mamei și apoi i-a cerut unui abate din Salzburg să-i dea veștile proaste. El s-a mutat la un prieten german, baronul Friedrich Melchior von Grimm. Curând după aceea, Grimm i-a scris lui Leopold despre perspectivele pesimiste care îl așteptau pe Mozart la Paris, iar Leopold a negociat un post mai bun pentru el la Salzburg, unde avea să devină organistul curții, nu violonist, așa cum fusese înainte, deși, în mod oficial, era tot concertmaistru. De fapt, Mozart obținuse un loc de muncă la Paris care ar fi putut foarte bine să-i satisfacă ambițiile tatălui său, însă care, în mod evident, nu le-a satisfăcut pe ale sale; în orice caz, nu există nici o dovadă că și-ar fi informat pe tatăl despre post sau despre hotărârea de a-l refuza. Fără nici o tragere de inimă, Mozart s-a supus cererii tatălui său și, în drum spre casă, a mai zăbovit la Mannheim și la München: majoritatea muzicienilor din Mannheim plecaseră, iar Aloysia Weber l-a primit cu răceală. În 1780, la jumătatea lunii ianuarie, a ajuns la Salzburg.

Salzburg și München

Întors la Salzburg, Mozart era dornic să arate modul în care stăpânea stilurile internaționale de muzică: dintre cele trei simfonii compuse între 1779–1780, K.V. 318 în sol major debutează cu o lovitură de arcuș pe care o încercase pentru prima dată la Paris și cuprinde crescendouri în genul celor folosite de muzicienii din Mannheim, iar K.V. 338 în do major reflectă multe trăsături ale stilului folosit de muzicienii din Paris. Totuși, cea mai remarcabilă piesă orchestrală din această perioadă a fost *Simfonia concertantă pentru vioară și violă* K.V. 364; genul era popular în ambele orașe și există multe trăsături asemănătoare stilului folosit la Mannheim în ce privește partitura de orchestră, însă aspectul lucrării, aranjamentul orchestral ingenios și expresivitatea deosebită sunt, fără îndoială, mozartiene. Tot în această perioadă compune două lucrări vesele (un

concert pentru două piane și o sonată pentru două piane), precum și o serie de opere sacre, printre care și cea mai cunoscută misă terminată a sa, *Misa Încoronării*.

Însă, mai presus de toate, muzica melodramatică l-a subjugat pe Mozart. Acesta compusese de curând muzică pentru o piesă scrisă de Tobias Philipp von Gebler și, între 1779–1780, scrisese o lucrare în genul singspielului, cunoscută sub numele de *Zaide*, fără multe perspective sigure de punere în scenă. Astfel că trebuie să fi fost încântat când, în vara lui 1780, a primit de la München oferta de a compune o operă serioasă în stil italian. Subiectul avea să fie Idomeneu, regele Cretei, iar libretistul, Giambattista Varesco, un preot local care avea să se inspire dintr-un text francez din 1712. Mozart ar fi putut începe lucrul la operă la Salzburg, deoarece cunoștea deja capacitățile multora dintre cântăreții de aici, însă, cu zece săptămâni înainte de data premierei, a plecat la München. Leopold a rămas la Salburg până aproape de premieră și a servit drept intermediar între Mozart și Varesco; astfel, corespondența lor este bogată în informații referitoare la procesul de compunere a lucrării. Patru lucruri importante răzbat din scrisorile lui Mozart. În primul rând, era nerăbdător, ca de fiecare dată, să-l asigure pe tatăl său de entuziasmul cu care era primită muzica sa de către cântăreți. În al doilea rând, își exprima îngrijorările cu privire la tăierea anumitor fragmente: libretul era mult prea lung, iar Mozart s-a văzut nevoit să facă modificări în ce privește recitativul, scenele corale sau cele două arii din finalul actelor. În al treilea rând, era mereu dornic să aducă modificări lucrărilor sale, astfel încât acțiunea să pară mai reală și mai plauzibilă. Și, în al patrulea rând, era extrem de preocupat să adapteze muzica și acțiunile la nevoile și calitățile vocale ale cântăreților săi.

În *Idomeneu, regele Cretei* (Idomeneu, rè di Creta), Mozart a reușit să descrie emoția eroică, serioasă, într-o manieră neegalată în celelalte opere ale sale. Deși fusese influențată de lucrările lui Christoph Gluck și ale lui Niccolò Piccinni, precum și de cele ale altor compozitori, aceasta nu este „o operă reformată": conține un recitativ simplu, o interpretare de virtuozitate, însă întotdeauna în scop dramatic, și, deși structura este mult mai continuă decât în celelalte opere timpurii ale lui Mozart, planul său, deoarece se bazează pe stilul francez, este, în esență, unul tradițional. Prezentată pe 29 ianuarie 1781, imediat după ce Mozart împlinise 25 de ani, opera s-a bucurat de un succes binemeritat. Pe 12 martie, în timp ce se aflau la München, Mozart și tatăl său au fost convocați să se alăture suitei arhiepiscopului la Viena, unde se sărbătorea înscăunarea lui Iosif II.

Viena: primii ani

După succesele de care se bucurase la München, unde stătuse în compania nobililor, Mozart ocupa acum în suita arhiepiscopului o poziție inferioară valeților, dar superioară bucătarilor. Mai mult, arhiepiscopul nu i-a permis să susțină nici un concert (printre concerte s-a numărat și unul la care a participat împăratul și la care Mozart ar fi putut câștiga jumătate din salariul său pe un an). El s-a simțit jignit și insultat. Situația s-a agravat în timpul unei audiențe la arhiepiscopul Colloredo, care, potrivit lui Mozart, a folosit un limbaj „nu foarte bisericesc"; Mozart a cerut să fie demis, iar cererea i-a fost „aprobată" pe 9 iunie 1781, în timpul unei discuții aprinse din cadrul unei întâlniri cu reprezentantul curții.

Mozart, care locuia acum cu vechii săi prieteni, membrii familiei Weber (Aloysia se măritase cu un actor de la curte, care era și pictor), a plecat astfel să-și câștige existența la Viena. Deși își dorea foarte mult să obțină o întrevedere la curte, Mozart voia să găsească elevi, să compună lucrări muzicale în vederea publicării lor și să susțină concerte (care la Viena aveau loc mai degrabă în saloanele nobililor, decât în teatre). S-a apucat, de asemenea, de scrierea operei *Răpirea din serai* (Die Entführung aus dem Serail). (Iosif II cerea ca operele germane să fie reprezentate pe scena teatrului curții, ceea ce nu se întâmpla și în cazul celor italiene.) În vara lui 1781 au început să circule o serie de zvonuri, care ajunseseră și la Salzburg, potrivit cărora Mozart ar fi dorit să se însoare cu a treia fiică a soților Weber, Constanze. Mozart infirmă vehement aceste zvonuri într-o scrisoare adresată tatălui acesteia. Se mută pentru a înăbuși zvonurile, însă, în luna decembrie, îi cerea binecuvântarea tatălui său în vederea căsătoriei cu Constanze, de care acum era îndrăgostit și față de care, probabil datorită unor intrigi țesute de mama și de tutorele fetei, își luase un angajament. Deoarece Constanze a distrus mai târziu scrisorile lui Leopold, din cauza unor motive lesne de înțeles, doar cele ale lui Mozart s-au păstrat; totuși, reacția lui Leopold este ușor de dedus, această situație marcând o perioadă de răcire și mai mare a relației dintre tată și fiu.

În prima parte a 1782, Mozart s-a ocupat în principal de *Răpirea din serai*. Pe 16 iulie, după mai multe amânări, opera ajunge pe scena Teatrului Burg. Se pare că împăratul ar fi spus „cam multe note, dragul meu Mozart": opera avea într-adevăr mai multe note decât oricare altă operă germană compusă până în acel moment, fiind mult mai elaborată, cu structuri mai ample și cu arii mai lungi. Scrisorile lui Mozart către tatăl său oferă informații despre modul de abordare a compoziției dramatice, explicând, de exemplu, felul în care folosea cheile și formele pentru a-și atinge scopul. De asemenea, adusese modificări considerabile textului original pentru a accentua caracterul dramatic al operei și pentru a-și permite mai multe libertăți din punct de vedere muzical. De remarcat sunt coloritul muzical specific turcesc, redat prin întorsături „exotice" de frază și prin gamă cromatică, precum și prin folosirea instrumentelor ienicerești; finalul prelungit al actului 2, în stilul operei bufe, însă lipsit de forța dramatică specifică acestui stil italian de operă; ariile impresionante și puternice ale eroinei (care, întâmplător sau nu, se numește Constanze); și ceea ce Mozart numea concesii făcute gustului publicului vienez în ce privește muzica comică, precum duetul *Vivat Bacchus* (Trăiască Bacchus).

Răpirea din serai s-a bucurat de un succes imediat și continuu; a fost repede preluată de companiile ambulate, precum și de cele din provincie – la fel cum se întâmplase și cu *La finta giardiniera*, însă într-o măsură mai mică – și a purtat numele lui Mozart mult dincolo de țările vorbitoare de limbă germană. El se plângea însă că nu a câștigat suficienți bani de pe urma operei și a început să-și dedice mai mult timp și energie altor lucrări. În același an, a compus o serie de trei concerte pentru pian și șase cvartete de coarde, ultimele inspirate din revoluționara operă Opus 33 a lui Haydn. Începe, de asemenea, să lucreze la o misă în do minor pe care promisese să o scrie cu ocazia căsătoriei sale (o promisiune reînnoită când soția sa supraviețuiește unei nașteri dificile), însă nu a reușit să termine decât primele două părți, *Kyrie* și *Gloria*. Pe lângă muzica bisericească tradițională din Austria, această misă a fost influențată de muzica barocă (Bach, Händel și alții), cu care Mozart venise în contact pentru prima dată în casa patronului său, baronul Gottfried van Swieten, un colecționar de muzică și de antichități. Influența stilului baroc se remarcă în special în structura liberă a lucrării și în liniile simple ale anumitor arii solo, deși altele sunt exact în stilul ornamental rococo târziu din sudul Germaniei (acest interes „învechit" față de contrapunct apare și în unele dintre concertele pentru pian compuse de Mozart în această perioadă, precum și în aranjamentele pentru un cvartet de coarde pe muzica din lucrarea *Clavecinul bine temperat* a lui Bach). Împreună cu soția, Mozart vizitează Salzburgul în vara și în toamna lui 1783, când au fost reprezentate *Mișcările* la catedrala Sf. Petru, Constanze interpretând solo-urile de soprană. Pe drumul de întoarcere la Viena, Mozart s-a oprit la Linz, unde a scris în grabă simfonia omonimă pentru un concert pe care l-a susținut în acest oraș.

Perioada maturității de la Viena

Întors la Viena, Mozart intră în cea mai prolifică și mai de succes perioadă a vieții. Îi scrisese cândva tatălui său că Viena era „tărâmul pianului" și că succesele cele mai mari le-a avut ca pianist și compozitor. Într-un interval de numai cinci săptămâni a susținut 22 de concerte, în special în saloanele prinților Esterházy și Galițin. În februarie 1784 începe să țină un catalog care cuprindea propriile lucrări muzicale, fapt ce sugerează că devenise conștient de valoarea acestora pentru posteritate și de influența pe care avea să o exercite asupra generațiilor următoare (de fapt, unele dintre lucrări sunt datate greșit). În timpul concertelor, obișnuia să cânte la pian lucrări existente sau improvizate; fanteziile sale, precum minunata operă K.V. 475 în do minor din 1785, și numeroasele compoziții cu caracter de improvizație oferă un indiciu asupra genului de muzică pe care publicul îl asculta. Dirija, de asemenea, concertele simfoniilor sale, folosind primele lucrări compuse la Salzburg, precum și alte două scrise în perioada în care se stabilise la Viena: *Haffner* (1782), compusă pentru familia regală de la Salzburg, și *Linz (Simfonia nr. 36 în do major)*; însă, mai presus de toate concertele pentru pian se aflau principalele piese improvizate în cadrul concertului.

În 1782–1783, Mozart a scris trei concerte pentru pian (K.V. 413–415), publicate în 1785 și care cuprindeau arii opționale pentru instrumente cu coarde și de suflat (astfel că puteau fi interpretate și în particular) descrise ca fiind „treceri vesele de la părțile foarte ușoare la cele foarte grele". Le-au urmat alte șase concerte în 1784, trei în 1785 și alte trei în 1786 și câte unul în 1788 și în 1791. Seria de concerte din 1784 a marcat o nouă

etapă în scrierea concertelor pentru pian; acestea sunt în același timp simfonice, complexe melodic, ingenioase din punctul de vedere al orchestrației și îmbină elementele de virtuozitate cu structura formală a lucrării. Instrumentele de suflat beneficiază de mult material melodic și se creează un stil melodic unic care se mulează pe structura dialogurilor și pe aranjamentul instrumental. După seria relativ omogenă de lucrări din 1784 (K.V. 449, 450, 451, 453, 456 și 459), toate debutând cu teme subliniate de orchestră și preluate apoi de pian, au urmat concertele din 1785 (K.V. 466, 467 și 482), în care solo-urile de pian reprezintă reinterpretări ale temei de deschidere. Aceste concerte sunt din ce în ce mai diferite: unul reprezintă o lucrare romantică și impetuoasă în re minor, următorul este un concert amplu în do major cu un tempo ușor remarcabil pentru frumusețea sa tulburătoare, iar al treilea, în mi bemol major, se remarcă prin ritmurile sale militare și prin instrumentele de suflat diverse. Primul concert din seria celor compuse în 1786 este K.V. 488, un concert rafinat și extrem de liric, urmat de două concerte grandioase cu un nou nivel de unitate simfonică: *Concertul în do minor* (K.V. 491), pentru care Mozart folosește cea mai mare orchestră pe care reușise să o strângă vreodată într-o sală de concert, și impunătorul *Concert în do major*, K.V. 503. Ultimele două concerte (K.V. 537 și 595) nu prezintă inovații.

Celelalte contribuții importante ale lui Mozart din această perioadă sunt în domeniile muzicii de cameră și de pian. Printre numeroasele lucrări compuse în 1784 se numărau și minunata *Sonată K.V. 457 pentru pian* și *Sonata K.V. 454 pentru pian și vioară* (scrisă în cinstea vizitei unui virtuoz al vioarei, a fost realizată într-o asemenea grabă, încât Mozart nu a putut termina aria pentru pian și, la premieră, a fost nevoit să cânte de pe o partitură albă). A scris, de asemenea, într-un stil asemănător concertelor, un cvintet pentru pian și instrumente de suflat (K.V. 452), pe care l-a considerat cea mai desăvârșită lucrare a sa; l-a susținut pentru prima dată în casa elevei sale, Barbara Ployer, căreia îi scrisese două dintre concertele din 1784 (K.V. 449 și 453). Cele șase cvartete de coarde la care începuse să lucreze în 1782 au fost terminate în primele zile din 1785, publicate în același an și dedicate lui Haydn, care devenise între timp bun prieten cu Mozart. În 1785, în timpul unei vizite pe care Leopold Mozart i-a făcut-o fiului său, Haydn i-a spus: „Fiul dumitale este cel mai mare compozitor pe care îl cunosc, atât personal, cât și după nume; are gust și, cel mai important, cele mai multe cunoștințe despre compoziție". În timpul vizitei lui Leopold, Mozart susține *Concertul K.V. 466 în re minor*, care se remarcă prin aria pentru pian, voit mai sonoră, care refuză să se conformeze stilului mai mult decât în orice alt concert al său; nu e de mirare că Mozart s-a întors la re minor pentru a-i da viață celui mai intransigent erou de operă al său, Don Giovanni, și că lucrarea omonimă avea să se numere printre concertele preferate ale lui Beethoven.

De la *Figaro* la *Don Giovanni*

În ciuda succesului de care se bucura ca pianist și compozitor, Mozart avea mari probleme în ce privește situația financiară, probleme care s-au accentuat pe măsură ce publicul vienez, renumit pentru nestatornicia sa, își găsea noi idoli. Veniturile pe care le obținuse în ultimii cinci ani (1786–1791) erau mult mai mari decât cele ale majorității muzicienilor, însă cu mult sub nivelul celor din categoria socială cu care Mozart își dorea să fie asociat; sfatul pe care Leopold i-l dăduse la începutul carierei de a fi rezervat („precum englezii") cu ceilalți muzicieni, însă prietenos cu membrii aristocrației a avut prețul său. Senzația că se bucura de aceleași bunuri și privilegii de care se bucurau nobilii i-a dus pe el și pe soția sa către gesturi extravagante, incompatibile cu statutul și cu veniturile lor. S-a gândit să se angajeze la curte pentru a se salva din situația în care ajunsese, dar știa foarte bine că influența muzicii italiene la curte, al cărei capelmaistru era Antonio Salieri, era puternică și exclusivă; în plan personal, Mozart fusese întotdeauna în bune relații cu Salieri.

Succesul în cadrul teatrului de operă de la curte era deosebit de important. Iosif II revenise la opera italiană și, din 1783, Mozart începuse să caute librete potrivite pentru astfel de opere (începuse chiar să lucreze la două astfel de librete, însă a renunțat când și-a dat seama că acestea erau mult prea slabe pentru ce-și propusese el). Făcuse cunoștință cu Lorenzo Da Ponte, un abate italian aventurier de origine evreiască, poet talentat și libretist la teatrul curții. La îndemnul lui Mozart, acesta scrie libretul *Nunta lui Figaro*, care se baza pe revoluționara comedie omonimă a lui Beaumarchais, curățată însă de ironiile politice. Totuși, ariile din *Nunta lui Figaro* marchează foarte clar distincțiile sociale.

Nunta lui Figaro, la fel ca și următoarea operă, *Don Giovanni*, tratează imaginea tradițională a nobilului imoral, însă la un nivel comic mult mai direct, deși curentele subterane ale societății deveniseră tot mai puternice. *Nunta lui Figaro* s-a remarcat prin ansamblul tuturor elementelor sale legate prin muzică și sens dramatic. *Duetul scrisorii* din actul trei, de exemplu, conține o reprezentare realistă a dictării, cu o recitire sub forma unei recapitulări scurte. Finalurile actelor, mai presus de toate, demonstrează o organizare simfonică largă, fiecare secțiune fiind compusă ca o unitate de sine stătătoare; de exemplu, în secțiunea în si bemol de la finalul actului doi, modul în care contele îl cercetează pe Figaro are corespondent în schema tonală, cu o întoarcere la tonica sa atunci când ultima întrebare își găsește răspunsul: o îmbinare elocventă a muzicii cu drama. Aceste trăsături, combinate cu comentariile elaborate asupra personajelor și acțiunii, cuprinse în scrierea orchestrală, adaugă profunzime situațiilor și seriozitate rezolvării lor și distinge opera de celelalte opere bufe italiene.

Nunta lui Figaro a ajuns pe scenă pe 1 mai 1786 și a fost primită călduros. Au fost date nouă reprezentații în 1786 și alte 26 între 1789 și 1790, care s-au bucurat de succes, însă de unul modest în comparație cu cel de care se bucuraseră operele lui Martín y Soler și Giovanni Paisiello (a cărui operă, *Bărbierul din Sevilla*, reprezenta o continuare și fusese planificată pentru a intra în competiție directă cu cea a lui Mozart). Totuși, opera s-a bucurat de o popularitate deosebită la Praga și, la finele anului, Mozart a fost invitat în capitala Boemiei; ajunge aici în ianuarie 1787 și susține o nouă simfonie intitulată *Praga* (K.V. 504), o lucrare laborioasă care reflectă admirația sa față de capacitățile muzicienilor orașului. După o altă reprezentație de operă la Praga, se întoarce la Viena, în februarie 1787.

Numărul concertelor date de Mozart la Viena se redusese între timp simțitor. În 1787, de exemplu, nu a fost înregistrat nici un concert la Viena. În aprilie, a aflat că tatăl său este grav bolnav. Mozart îi scrie o scrisoare de consolare, înfățișându-i o viziune asupra morții („cel mai bun și cel mai adevărat prieten al omului") care se baza pe învățăturile francmasoneriei, la care aderase la sfârșitul lui 1784. Leopold s-a stins din viață în mai 1787.

Printre lucrările pe care Mozart le-a compus în această perioadă se numără cele două cvintete de coarde K.V. 515 și 516, care însă nu sunt printre cele mai desăvârșite în ce privește muzica de cameră. În mod evident, acest gen de muzică, prin posibilitățile pe care le oferea pentru bogăția sonorităților și structurile de simetrie, avea pentru el un farmec aparte. Cvintetul în do major (K.V. 515) este cea mai vastă și cea mai elaborată lucrare de acest gen a compozitorului, în timp ce *Opera în sol minor* (K.V. 516) a fost întotdeauna apreciată pentru expresivitatea sa, pe care, în aceste împrejurări, exista tentația de o numi elegiacă. Tot în această perioadă a compus o serie de lieduri de mici dimensiuni și trei piese instrumentale de seamă: *O glumă muzicală* (Musikalischer Spass), o parodie veselă a muzicii de proastă calitate, într-un stil pe care Leopold l-ar fi apreciat (în acel moment s-a crezut că a fost influențată de moartea sa, dar ulterior s-a aflat că Mozart începuse să lucreze la parodie cu mult înainte de moartea tatălui său); *Mica serenadă*, o serenadă splendidă și extrem de apreciată de public, destinată probabil unor solo-uri pentru instrumente cu coarde și scrisă într-un scop rămas necunoscut (deși s-a speculat că a fost reprezentată în timpul întâlnirilor muzicale patronate de Gottfried von Jacquin); și o sonată fermecătoare pentru pian și vioară, K.V. 526.

Însă principala preocupare a lui Mozart din 1787 a fost scrierea operei *Don Giovanni*, care fusese comandată de la Praga și care avea să fie reprezentată tot acolo; premiera a avut loc pe 29 octombrie și a fost primită călduros. *Don Giovanni* era a doua operă a lui Mozart bazată pe un libret scris de Da Ponte, care s-a inspirat din libretul lui Giovanni Bertati, pus în scenă de Giuseppe Gazzaniga la Veneția, la începutul lui 1787. Da Ponte a rescris libretul, adăugând noi episoade operei într-un singur act în forma sa originală, fapt ce explică anumite caracteristici ale structurii piesei. Diferențele în abordarea operei – o dramă hazlie *(dramma giocoso)*, în genul celor scrise de Carlo Goldoni, care, prin caracterul său serios, oferea un potențial de expresivitate mult mai mare decât cel al operei bufe – se reflectă în partitura cu intervaluri muzicale mărite și în ariile de efect care intră adeseori unele peste altele. La fel ca în *Nunta lui Figaro*, finalurile ultimelor două acte sunt impresionante: primul datorită celor trei formații care pun în scenă dansuri pentru fiecare segment social – sugerează o compatibilitate socială care este năruită de încercarea lui Don Giovanni de a o viola pe Zerlina – și al doilea datorită scenei cinei, în timpul căreia statuia comandorului îl condamnă pe Giovanni la chinurile

infernului în sunetul tromboanelor care sugerează supranaturalul și pe ritmuri sacadate bisericești, într-o gamă cromatică intensă și pe o armonie care culminează frenetic cu răpunerea lui Giovanni. Ea rămâne, totuși, o operă comică, datorită personajul reprezentat de Leporello, care, de sub o masă, face observații confuze și hazlii; iar, la sfârșit, personajele care supraviețuiesc exprimă morala într-un sextet vesel care a iritat sensibilitățile spectatorilor de mai târziu care s-ar fi identificat mai degrabă cu rebelul Giovanni decât cu sextetul care sărbătorea restaurarea ordinii sociale. Caracterul „demonic" al operei a exercitat o fascinație aparte asupra spectatorilor și a dat naștere unor scrieri extrem de critice, de ambigue și, uneori, pur fanteziste.

Ultimele călătorii

În 1787, la întoarcerea de la Praga, la jumătatea lunii noiembrie, Mozart a primit în sfârșit un post la curte, cel de *Kammermusicus*, înlocuidu-l pe Gluck, care murise. Acest post era, în mare măsură, o sinecură, singurul lucru care i se cerea fiind să compună muzică de dans pentru balurile de la curte, lucru pe care l-a și făcut, și încă din plin și cu succes, de-a lungul ultimilor ani de viață. Totuși, salariul de 800 de guldeni nu pare să fi ajutat foarte mult familia Mozart, care se confrunta cu probleme financiare grave. Cu toate acestea, datoriile lor nu erau niciodată foarte mari și puteau în continuare să angajeze servitori ori să întrețină o caleașcă; ei își făceau mai degrabă griji dacă vor putea trăi așa cum își doreau, decât dacă vor ajunge să moară de foame. În 1788, Mozart a început să-i scrie o serie de scrisori unui coleg francmason, Michael Puchberg, în care îl ruga să-i împrumute diferite sume de bani; Puchberg i le acorda și se pare că Mozart i le restituia, în general, cu promptitudine. În perioada verii, se simțise extrem de deprimat și îi scrisese prietenului său că avea „gânduri negre"; unii au sugerat că ar fi suferit de personalitate ciclotimică cu tendințe maniaco-depresive, lucru ce ar explica nu doar stările de depresie, ci și alte aspecte ale comportamentului său, precum intervalurile scurte de creație febrilă.

În această perioadă dificilă, Mozart a lucrat la o serie de trei simfonii: una în mi bemol major (K.V. 543), una în sol minor (K.V. 550) și una în do major (*Jupiter*, K.V. 551), numerotate de obicei 39, 40 și 41; acestea, alături de opera *Praga* (K.V. 504), reprezintă culmea tuturor realizărilor sale orchestrale. Nu se cunoaște scopul pentru care au fost compuse; Mozart avea, probabil, în minte sezonul de concerte de vară. *Praga* a reprezentat punctul culminant al unei lungi serii de piese orchestrale geniale în re major, însă structura sa atent elaborată, chiar motivică, îi conferea o nouă armonie extrem de puternică, adăugând o anumită forță tonalității operei, adeseori grave. Lucrarea în mi bemol major este orchestrată cu clarinete și într-un stil mai liric, de la care se abate foarte puțin, cu excepția tempoului său ușor, la care Mozart a folosit o nouă gamă cromatică orchestrală mai serioasă, și a umorului epigramatic din finalul lucrării. În *Simfonia în sol minor* tonul pasiunii, sau mai degrabă al patosului, în formele muzicale care curg constant, este încă și mai pronunțat. *Jupiter* (numele i-a fost dat la începutul sec. XIX) rezumă seriile de simfonii în do major, prin atmosfera sa de pompă și de ceremonie militară, însă trece dincolo de aceasta prin asimilarea stilului operei bufe, a expresivității profunde (al andante-ului său) și a bogăției elementelor constitutive – în special în final, care încorporează elemente specifice fugii, încheindu-se apoteotic printr-un contrapunct la cinci voci.

La începutul lui 1789, Mozart acceptă invitația prințului Karl Lichnowsky de a face o călătorie la Berlin; s-au oprit la Praga, la Dresda (unde a susținut un concert în fața curții) și la Leipzig (unde a improvizat la orga bisericii Sf. Toma). Și-a făcut apariția la curtea Prusiei și se pare că a fost invitat să compună sonate pentru pian pentru prințesa Prusiei și cvartete de coarde cu o arie pentru violoncel pentru regele Friedrich Wilhelm II. A scris trei cvartete, cu arii speciale pentru diferite instrumente (printre care și violoncelul), și o sonată (ultima, K.V. 576) pentru prințesa Prusiei, însă este puțin probabil să fi interpretat aceste piese muzicale ori să fi fost plătit pentru acestea.

În timpul verii, Mozart a compus *Cvintetul cu clarinet*, în care adevăratul stil de muzică de cameră se îmbină într-un mod nou și grațios cu ariile solo. Din acest moment, Mozart se concentrează pe terminarea următoarei opere care îi fusese comandată, cea de-a treia la care colaborează cu Da Ponte, *Così fan tutte* (Așa fac toate), reprezentată pe 26 ianuarie 1790; șirul reprezentațiilor a fost întrerupt la a cincea, când teatrele au fost închise din cauza morții lui Iosif II, însă alte cinci aveau să fie susținute în timpul verii. Această operă, cea mai elaborată, mai consistentă și mai simetrică dintre cele trei opere ale sale, a fost îndelung

criticată (începând cu Beethoven) din cauza subiectului său – nestatornicia femeilor–, însă la o citire mai atentă, în special în lumina structurii muzicale emoționante care câștigă în complexitate pe măsură ce acțiunea avansează, devine evident că nu este vorba despre o piesă frivolă, ci despre o lucrare profundă despre sentimentele umane și despre acceptarea maturizării lor. Muzica din actul unu este în esență convențională din punctul de vedere al expresivității, iar sentimentul convențional este parodiat evident în anumite arii, spre deosebire de muzica din actul doi, care cuprinde arii de un nivel mult mai profund și mai personal. Caracteristicile muzicii din *Così fan tutte* – serenitatea, reținerea, calmul, ironia – reprezintă indicatori ai stilului târziu al lui Mozart, care evoluase din 1787, și se leagă de evoluția personală și de situațiile care i-au marcat existența, printre care legăturile cu masoneria, cariera profesională și financiară și mariajul.

Anul 1790 s-a dovedit unul dificil și neproductiv: pe lângă *Così fan tutte*, Mozart a terminat două dintre cvartetele „prusace", lucrări aranjate de Handel (făcuse același lucru în 1789 pentru *Messia*, reprezentată la salonul lui van Swieten), și scrie prima dintre cele două arii în stil fantezie ale lucrării, cu variații de preludii și de fugi, pentru orgă mecanică (fapt ce implica folosirea cheii fa minor (K.V. 594); în prezent se cântă la orgă normală). În perioada de toamnă, nerăbdător să se integreze cercurilor de la curte, a plecat la Frankfurt pentru a participa la încoronarea împăratului Leopold II, însă în calitate de invitat, nu de muzician al curții. Concertul, care includea două concerte pentru pian și o simfonie nouă, a fost inoportun, un eșec financiar și nu s-a bucurat de foarte mulți participanți. Îngrijorarea din cauza banilor era o temă recurentă în scrisorile pe care le trimitea acasă.

Ultimul an

Totuși, 1791 promitea a fi un an mult mai bun. Piesele muzicale începuseră să curgă din nou: în martie, Mozart termină un pian pentru concert (K.V. 595) început cu mai mulți ani înainte, compune piese pentru numeroasele dansuri de la balul anual din Redoutensaal și scrie două cvintete pentru coarde, din care unul în re (K.V. 593), o lucrare extrem de rafinată și de subtilă. În aprilie, a cerut cu succes postul de asistent (post neplătit) al mai vârstnicului capelmaistru al catedralei Sf. Ștefan, Leopold Hofmann (în speranța că va fi numit succesorul acestuia, însă Hofmann avea să trăiască până în 1793).

În 1791, Emanuel Schikaneder, un vechi prieten al lui Mozart care înființase în 1789 o companie ce susținea singspieluri pe scena unui teatru suburban, l-a convins pe Mozart să compună o partitură orchestrală pentru lucrarea sa *Flautul fermecat* (Die Zauberflöe); Mozart a lucrat la această partitură pe toată durata primăverii și până la începutul verii, moment în care a fost angajat să compună un recviem, în cel mai deplin secret. Mai mult, a fost invitat (probabil în iulie) să scrie o operă care avea să fie prezentată în septembrie, în timpul ceremoniei de încoronare a lui Leopold II. Pe aproape toată durata verii și a toamnei, Constanze s-a aflat la Baden, la cură; în iulie, a dat naștere celui de-al șaselea copil, al doilea care va supraviețui (Carl Thomas (1784–1858) și Franz Xaver Wolfgang (1791–1844), compozitor și pianist). Scrisorile lui Mozart către Constanze arată că acesta a lucrat mai întâi la *Flautul fermecat*, deși, în același timp, scria și o parte din partitura operei *Îndurarea lui Titus* (La clemenza di Tito) pe care avea să o susțină la Praga, spre care a plecat la sfârșitul lunii august. Totuși, presiunea la care era supus din cauza volumului mare de lucrări l-a făcut să-i ia cu el pe Constanze și pe elevul său, Franz Xaver Süssmayr, care, în mod cert, a compus recitativele noii opere. Opera în sine, după un libret mai vechi al lui Pietro Metastasio, scurtat și adăugit de Caterino Mazzolà, poet de la curtea din Dresda, avea să fie catalogată drept o lucrare făcută în grabă și fără prea multă tragere de inimă; de fapt, partitura simplă, ariile scurte și stilul concis al lucrării au foarte mult sens dacă luăm în considerare părerea lui Mozart față de gândirea neoclasică a epocii și preferințele bine cunoscute ale lui Leopold II. Opera nu s-a bucurat de foarte mult succes la curte, însă a câștigat admirația publicului de la Praga, precum și a ascultătorilor din deceniile care au urmat.

La jumătatea lunii septembrie, Mozart se întorcea la Viena; pe 29 septembrie termina concertul pentru clarinet, iar în ziua următoare dirija premiera operei *Flautul fermecat*. Din nou, primele reacții nu au fost foarte pozitive, însă, curând, aceasta avea să devină cea mai îndrăgită operă a lui Mozart. Schikaneder s-a inspirat dintr-o serie de povești scrise de Christoph Martin Wieland, însă și din alte scrieri literare, precum și din ideologia francmasoneriei, toate acestea văzute prin prisma popularului

teatru vienez. Din punct de vedere muzical, se deosebește de singspielurile moderne prin calitatea muzicii, dar și prin ideile profunde, ascunse în spatele a ceea ce, la prima vedere, ar putea părea o pantomimă copilărească din registrul comediei joase, care unesc diferitele elemente stilistice.

Mozart fusese bolnav în timpul săptămânilor petrecute la Praga, însă, judecând după scrisorile adresate soției în octombrie, era optimist și privea mai încrezător spre viitor. A scris o cantată masonică pentru Loja de care aparținea și a dirijat prima sa reprezentație pe 18 noiembrie. A lucrat, de asemenea, la recviemul care i se ceruse. La sfârșitul lunii noiembrie, era bolnav și țintuit la pat; și-a revenit pentru scurtă vreme pe 3 decembrie, dar s-a stins din viață două zile mai târziu. „Tifos abdominal sever" a fost cauza oficială a decesului său, dar, mai târziu, a fost menționată și „febra reumatică inflamatorie". Au mai existat și alte diagnostice, având în vedere istoricul medical al lui Mozart, printre care sindromul Schönlein-Henoch. Nu există nici o dovadă care să susțină teoria conform căreia Mozart ar fi fost otrăvit de Salieri (coleg și prieten al compozitorului și nu un rival al acestuia) sau de către oricine altcineva. A fost înmormântat într-o groapă comună, lucru obișnuit în acea epocă la Viena pentru o persoană de statutul său financiar și social; un grup restrâns de prieteni au participat la funeralii.

Constanze Mozart era nerăbdătoare să vadă recviemul terminat, deoarece urma să primească o sumă de bani pentru acesta; misteriosul recviem fusese comandat de contele von Walsegg-Stuppach în memoria soției sale, contele dorind să-și aroge meritele compunerii lui. Ea i l-a încredințat mai întâi lui Joseph Eybler, care a făcut câteva aranjamente orchestrale, dar s-a împotrivit să facă mai mult, și apoi lui Süssmayr, care a produs versiunea finală a recviemului, scriind mai multe tempo-uri, bazându-se probabil pe schițele și pe instrucțiunile lăsate de Mozart. Criticată din cauza elementelor tehnice și expresive extrem de slabe (în special în aria „Sanctus/Benedictus"), aceasta a rămas, totuși, varianta finală a lucrării. Măreția sumbră a recviemului, cu o gamă cromatică redusă și cu arii corale elegante, lasă să se înțeleagă că, dacă ar mai fi trăit, Mozart ar fi reușit să ajungă capelmaistru al catedralei Sf. Ștefan.

Valoarea artistică

În momentul morții, Mozart era considerat cel mai mare, dar și cel mai îndrăzneț și mai „dificil" compozitor; *Don Giovanni* era considerată o operă complexă și unică, iar muzica sa de cameră necesita calități vocale deosebite. Manuscrisele păstrate, printre care multe lucrări nepublicate, au fost vândute în mare parte de Constanze companiei lui André din Offenbach, care a scos ediții Mozart de-a lungul sec. XIX. Însă renumele lui Mozart a fost atât de mare, încât, înainte de sfârșitul sec. XVIII, două companii începuseră să scoată ediții ample, antologii ale muzicii sale. Biografii importante apar în 1798 și 1828, cea din urmă scrisă de al doilea soț al lui Constanze; prima bibliografie academică, scrisă de Otto Jahn, a fost publicată în 1856, cu ocazia centenarului Mozart. Șase ani mai târziu, apare prima ediție a catalogului Köchel și, în 1877, prima ediție completă a lucrărilor sale muzicale.

Cele mai publicate piese muzicale de-a lungul sec. XIX au fost cele trei opere celebre, *Nunta lui Figaro, Don Giovanni* și *Flautul fermecat*, lucrările orchestrale (care se apropiau cel mai mult de spiritul epocii romantice), concertele pentru pian în cheie minoră (Beethoven a scris o serie de cadențe pentru *Concertul în re minor*) și ultimele trei simfonii. Abia în sec. XX, muzica lui Mozart a început să fie studiată mai îndeaproape. Deși până la jumătatea secolului se considera că Mozart fusese depășit sub multe aspecte de Beethoven, odată cu perspectiva istorică de la sfârșitul sec. XX, el a început să fie perceput drept un artist de o profunzime extraordinară și inegalabilă. Imaginea tradițională a copilului minune devenit compozitor fin de salon, care putea concepe miraculos o întreagă lucrare în minte înainte de a pune creionul pe hârtie (întotdeauna o distorsionare a realității), a făcut loc imaginii artistului serios, sârguincios și creativ, care manifestase o înțelegere profundă a naturii umane și a cărui psihologie complexă a suscitat cercetări din partea scriitorilor, istoricilor și oamenilor de știință. Deși piesa *Amadeus* (scrisă de Peter Shaffer) din 1980 și versiunea sa cinematografică din 1984 (regizată de Miloš Forman) au încercat să reînvie interesul publicului față de Mozart, acestea au întărit anumite mituri: că, deși devenise adult, Mozart rămăsese același rezervor incredibil de copilăros prin care se manifesta divinitatea și că moartea sa prematură a fost provocată de Salieri. Totuși, indiferent de percepțiile asupra geniului lui Mozart, lucrările sale valoroase continuă să trezească emoții puternice în sufletele oamenilor.

ENCICLOPEDIA UNIVERSALĂ BRITANNICA

Un nou instrument de lucru, amplu şi bine documentat,
conceput în 16 volume

Mii de articole relevante, în aproape 6 000 de pagini

Peste 1 000 de articole care vizează realităţi româneşti

Portrete de personalităţi, reproduceri de artă alb-negru şi color, hărţi detaliate, planşe cu ilustraţii, grafice şi desene sugestive ce dau viaţă vizual informaţiei

O lucrare de referinţă pentru întreaga familie,
care răspunde rapid şi precis nevoii de informare

Cumpărătorii volumului 16
vor avea acces gratuit la
Encyclopædia Britannica on-line
până la sfârşitul anului 2010

Pentru detalii despre
Enciclopedia Universală Britannica vizitaţi
www.enciclopediabritannica.ro

JURNALUL NAŢIONAL

ISBN 978-973-675-778-5

9 789736 757785

Tipărit la G. Canale, Bucureşti